Tnu'u vii tnu'u va'a Su'si ma

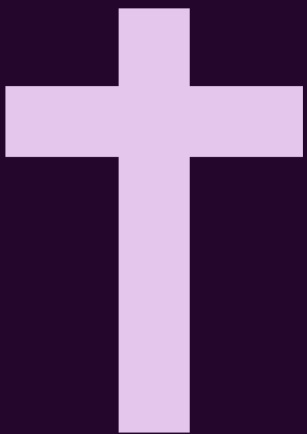

New Testament, Psalms and Proverbs in Mixtec, Magdalena Peñasco (MX:xtm:Mixtec, Magdalena Peñasco)

Tnu'u vii tnu'u va'a Su'si ma

New Testament, Psalms and Proverbs in Mixtec, Magdalena Peñasco (MX:xtm:Mixtec, Magdalena Peñasco)

copyright © 2013 Wycliffe Bible Translators, Inc.

Language: Mixtec, Magdalena Peñasco

Translation by: Wycliffe Bible Translators, Inc.

Mixteco, Magdalena Peñasco [xtm], Mexico

Copyright Information

© 2013, Wycliffe Bible Translators, Inc.
This translation text is made available to you under the terms of the Creative Commons License: Attribution-Noncommercial-No Derivative Works. (http://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/3.0/) In addition, you have permission to port the text to different file formats, as long as you do not change any of the text or punctuation of the Bible.
You may share, copy, distribute, transmit, and extract portions or quotations from this work, provided that you include the above copyright information:

- You must give Attribution to the work.
- You do not sell this work for a profit.
- You do not make any derivative works that change any of the actual words or punctuation of the Scriptures.

Permissions beyond the scope of this license may be available if you contact us with your request.

The New Testament

in Mixtec, Magdalena Peñasco

© 2013, Wycliffe Bible Translators, Inc.
This translation is made available to you under the terms of the Creative Commons Attribution-Noncommercial-No Derivatives license 4.0.
You may share and redistribute this Bible translation or extracts from it in any format, provided that:

- You include the above copyright and source information.
- You do not sell this work for a profit.
- You do not change any of the words or punctuation of the Scriptures.

Pictures included with Scriptures and other documents on this site are licensed just for use with those Scriptures and documents. For other uses, please contact the respective copyright owners.

2014-04-30

PDF generated using Haiola and XeLaTeX on 20 May 2025 from source files dated 29 Jan 2022
e406ad16-26c0-570c-b2a2-463185e3fb73

Contents

Mateo 1
Marcos 75
Lucas 121
Juan 194
Hechos 247
Romanos 314
1 Corintios 343
2 Corintios 373
Gálatas 392
Efesios 403
Filipenses 413
Colosenses 420
1 Tesalonicenses 427
2 Tesalonicenses 433
1 Timoteo 437
2 Timoteo 447
Tito 454
Filemón 458
Hebreos 460
Santiago 483
1 Pedro 490
2 Pedro 498
1 Juan 503
2 Juan 510
3 Juan 511
Judas 512
Apocalipsis 515

Tnu'u vii tnu'u va'a Jesucristo ma sukan ni kaxtnu'u tee ni yo nani Mateo ma

Tee jana'a tna'a Jesucristo ma
(Lc 3:23-28)

1 Cha'a kúu tutu ndáka'an ja ka nani sa'ya tata ñayii jana'a ma, te ne'un
yukan ni kenda Jesucristo ma. Te Jesucristo ma chi ni kenda ya ne'un sa'ya
tata David ma, te David ma chi sa'ya tata Abraham ma kúu de.
2 Te Abraham ma kúu yuva Isaac ma, te Isaac ma kúu yuva Jacob ma, te
Jacob ma kúu yuva Judá ma ji'in ndaka-ka ñani de ma.
3 Te Judá ma, ni iyo sa'ya de ji'in ña'a kúu Tamar ma, te Fares ma ji'in Zara
ma ka kuu de. Te Fares ma kúu yuva Esrom ma, te Esrom ma kúu yuva
Aram ma.
4 Te Aram ma kúu yuva Aminadab ma, te Aminadab ma kúu yuva Naasón
ma, te Naasón ma kúu yuva Salmón ma.
5 Te Salmón ma, ni iyo sa'ya de ji'in ña'a kúu Rahab ma, te Booz ni yo nani
de. Te Booz ma, ni iyo sa'ya de ji'in ña'a kúu Rut ma, te Obed ni yo nani de.
Te Obed ma kúu yuva Isaí ma.
6 Te Isaí ma kúu yuva rey David ma.
Te rey David ma, ni iyo sa'ya de ji'in ña'a ni yo kuu ñasi'i tee kúu Urías
ma, te Salomón ni yo nani de.
7 Te Salomón ma kúu yuva Roboam ma, te Roboam ma kúu yuva Abías ma,
te Abías ma kúu yuva Asa ma.
8 Te Asa ma kúu yuva Josafat ma, te Josafat ma kúu yuva Joram ma, te Joram
ma kúu yuva Uzías ma.
9 Te Uzías ma kúu yuva Jotam ma, te Jotam ma kúu yuva Acaz ma, te Acaz
ma kúu yuva Ezequías ma.
10 Te Ezequías ma kúu yuva Manasés ma, te Manasés ma kúu yuva Amón
ma, te Amón ma kúu yuva Josías ma.
11 Te Josías ma kúu yuva Jeconías ma; maa tiempu ni ka jeka ñayii ñuu
Babilonia ma ñayii ñuu Israel ma, ni ka kâku Jeconías ma ji'in jaku-ka ñani
de ma.
12 Te nuu ni ka nde koo ñayii Israel ma ñuu Babilonia ma, te ni iyo sa'ya
tee kúu Jeconías ma, te nani de Salatiel, te Salatiel ma kúu yuva Zorobabel
ma.
13 Te Zorobabel ma kúu yuva Abiud ma, te Abiud ma kúu yuva Eliaquim
ma, te Eliaquim ma kúu yuva Azor ma.
14 Te Azor ma kúu yuva Sadoc ma, te Sadoc ma kúu yuva Aquim ma, te
Aquim ma kúu yuva Eliud ma.
15 Te Eliud ma kúu yuva Eleazar ma, te Eleazar ma kúu yuva Matán ma, te
Matán ma kúu yuva Jacob ma.
16 Te Jacob ma kúu yuva José ma, yii ña'a kúu María ma, te si'i Jesús ma kúu
ña, te Jesús ma kúu iya nani Cristo ma iya ni tetniñu Su'si ma.
17 Chukan kúu ja uxi kuun jichi ñayii ma kúu onde Abraham ma te onde
David ma, te uxi kuun-ka jichi i kúu onde David ma te onde kivi kuan koo
i ñuu Babilonia ma, te uxi kuun-ka jichi i ka kuu onde kivi kuan koo i ñuu
Babilonia ma te onde kivi ni kâku Cristo iya ni tetniñu Su'si ma.

Sa'a ni kuu kivi ni kâku Jesucristo ma
(Lc 2:1-7)

18 Te sa'a ni kuu kivi ni kâku Jesucristo ma. Iyo suchi kúu María ma, ndetu
i ja tnanda'a i ji'in José ma, te nuu ñatuu jin kueka tna'a-ka i ma, te María
ma, ni ni'i sa'ya i sukan ni kuni maa Xtumani Ndios ma. Te ni jinitnuni José
ma ja ñu'u sa'ya i ma.
19 Te José ma, in suchi va'a ini kúu i, te ñatuu kúni i ja jin ka'an ndeva'a ñayii
ma ja kuu María ma, te chukan kúu ja jani ini i ja yuyu'u-ni xndoo i suchi
ma.
20 Te sukan jani ini i. Sani te nuu ni kixi i ma, te ni jininuu i ja ni kenda in
ángel ni tetniñu Iya Tátnuni ma nuu iyo i ma, te jiña'a ángel ma:
—José sa'ya tata David, má koyu'u ro ja kueka ro María suchi ko kuu ñasi'i
ro ma, vaa sa'ya i suchi ñu'u ma, Sa'ya maa Xtumani Ndios ma kúu ya.
21 Te kâku sa'ya i ma, te xnani ro ya Jesús, vaa ja maa ya te jin kaku ñayii
ñuu ya ma te ma jin kondiso kuechi-ka i —kúu ángel ma jiña'a i.
22 Ndaka cha'a ni kuu, sukan-va'a ko kuu sukan ni ka'an Iya Tátnuni ma
nuu tee ni yo ndakaxtnu'u tnu'u ni yo wa'a ya ma, nuu ni ka'an de ma:
23 Jin kuni ni ja in suchi jaa, ku'un sa'ya i,
te kâku in suchi yii,
te jin xnani i suchi ma Emanuel,
kúu de ká'an de.
Te Emanuel ma kúni ka'an “Su'si ma iyo ji'in o”.
24 Te ni ndoto José ma ja ni kixi i ma, te ni sa'a i sukan ni tatnuni ángel ni
tetniñu Iya Tátnuni ma, te ni jeka i María ma ja ko kuu ñasi'i i suchi ma.
25 Kovaa masu ni yo kixi i ji'in María ma, chi ni yo ndetu i onde nuu ni kâku
sa'ya María ma suchi xinañu'u ma, te ni xnani José ma lulu ma Jesús, sukan
ni jiña'a ángel ma.

2

Ni jan koo tee inundichi ma ni ka ndachiñu'u de Jesús ma

1 Nuu ni kâku Jesús ma ñuu nani Belén ma ja iyo i ñuu Judea ma, ne'un
kivi yukan tátnuni rey Herodes ma. Te ini ñuu Jerusalén ma, ni ka kenda
koo jaku tee inundichi ve koo ñuu ka iyo ichi nuu kána kandii ma.
2 Te ka jikan-tnu'u de:
—¿Ndenu iyo suchi ko kuu rey ñayii judío ma ja jâ ni kâku i ma? Vaa nuu
ka iyo sa ñuu sa ma ichi nuu kána kandii ma, te ni ka jini sa tiuxini káxtnu'u
ja jâ ni kâku i ma, te ve koo sa ja jin ndachiñu'u sa i —ka kuu de ka jiña'a
de.
3 Te nuu ni jiniso'o rey Herodes ma ja sukan ka ka'an de ma, te ni ndi ini
xeen de, te sukan ni ka ndi ini ndaka ñayii ñuu Jerusalén ma.
4 Te ni ndaxtutu Herodes ma ndaka tee ka tatnuni nuu sutu ma, ji'in ndaka
tee ka skua'a tnu'u Moisés ma ja ka iyo de ñuu yukan ma, te ni jikan-tnu'u
de ndenu iyo ja kâku Cristo iya tetniñu Su'si ma.
5 Te ni ka ndakone'e tee ma:
—Ñuu nani Belén ma ja iyo i ñuu Judea ma, vaa sukan ni kaxtnu'u tee ni
yo ndakaxtnu'u tnu'u ni yo wa'a Su'si ma, te sa'a nde a ni ka'an de ma:
6 Te ro'o ñuu Belén ja iyo ro ñuu Judá ma,
masu in ñuu luluu-ni kúu ro ja iyo ro ne'un tee ka tatnuni ñuu Judá ma,
vaa ne'un ro'o kee iya kaxtnu'u sukan jin sa'a ñayii ma,
te suu ya ko koto ñuu ri a ja kuu Israel ya.

—Sa'a ni ka ndakone'e de.
7 Sani te yuyu'u-ni ni kana Herodes ma tee inundichi ma, te ni jikan-tnu'u
vava'a de na nde kivi ni kenda tiuxini ma.
8 Te ni tetniñu de tee ma ñuu Belén ma, te jiña'a de:
—Kuán koo ni, te jin ke'en tnu'u vava'a ni siki ja suchi luluu ni kâku ma
te ndenu iyo i, te nú ni ka ndani'i ni i, te jin kaxtnu'u ni, sukan-va'a ki'in
tna sa jin ndachiñu'u sa i —kúu de jiña'a de.
9 Te nuu ni jinu ni ka jiniso'o de ja jiña'a rey ma, te kuan koo de, te tiuxini
ni ka jini de nuu ka iyo de ñuu de ma kúu seña ja ka ndikin de kuan koo de
onde nuu ni ka kenda koo de ve'e nuu iyo lulu ma, vaa yukan ni jinkuiñi
tiuxini ma.
10 Te nuu ni ka jini de ja ni jinkuiñi tiuxini ma, te ni ka kutachi xen-xeen
de.
11 Te ni ka kivi koo de ini ve'e ma, te ni ka jini de lulu ma ji'in si'i ya María
ma, te ni ka jinkoo jiti de, te ni ka ndachiñu'u de Jesús ma, vaa ka jini de ja
iya kanuu kúu ya. Sani te ni ka ndakune de ja ka yinda'a de kuan koo de
ma, te ni ka skuta'vi de lulu ma mirra ji'in ja jáxiko asi ji'in oro.
12 Te nuu ni kunee ma te ni ka kixi de ma, te ni xsjani ña'a Su'si ma ja máko
jin ndakokuiñi-ka de nuu iyo Herodes ma, te chukan kúu ja in-ka ichi kuan
nu koo de ñuu de ma.

Ni ka xsiyo de Jesús ma ñuu Egipto ma

13 Sani te nuu ni ka ya'a de kuan nu koo de ma, te nuu ni kixi José ma, te
ni kenda in ángel ni tetniñu Iya Tátnuni ma, te jiña'a i:
—Ndakoo ni, te kueka ni lulu a ji'in si'i ya a, te kuán koo ni ñuu Egipto ma,
te jin koo ni yukan-ni onde kaxtnu'u maa sa kivi ndi koo ni ma, vaa sa'a ko
kuu ja Herodes ma chi nduku de lulu a ja ka'ni de ya —kúu i jiña'a i.
14 Te ni ndoto José ma, te ni jeka de lulu ma ji'in si'i ya ma, te kuan koo
jakuaa de ñuu Egipto ma.
15 Te yukan ni ka iyo de onde ni ji'i Herodes ma, sukan-va'a ko kuu sukan
ni ka'an Iya Tátnuni ma nuu tee ni yo ndakaxtnu'u tnu'u Su'si ma ja ni ka'an
de ma: “Onde ñuu Egipto ma ni ndakana sa Sa'ya sa ma.” Sa'a ni ka'an de
ma.
16 Sani te nuu ni jinitnuni Herodes ma ja ni ka xnda'vi ña'a tee inundichi
ma, te ni ndakiti xeen ini de, te ni tatnuni de ja jin ka'ni soldado ma ndaka
suchi yika ni ka kâku ma te onde suchi uu kuiya ma, ja ka iyo i ñuu Belén
ma ji'in ndaka yu'u ñuu ma.
17 Sukan, te ni kuu sukan ni ka'an Jeremías tee ni yo ndakaxtnu'u tnu'u ni
yo wa'a Su'si ma nuu sa'a ni ka'an de ma:
18 Ni ka jiniso'o i ja kúu yu'u in ña'a ñuu Ramá ma,
nda'yu ña te tnána ña ja kúxii xeen ini ña.
Raquel ma kúu ña, te nda'yu ña ja jin kuu sa'ya ña ma,
te masu na in kúndee ja ndaka'an mani i ña,
vaa kuechi ja ni ka ji'i sa'ya ña ma.
Sa'a ni ka'an de ma.

Kuan nu koo de ji'in Jesús ma ñuu Nazaret ma

19 Kovaa nuu ni ji'i Herodes ma, sani te ni kenda in ángel ni tetniñu Iya
Tátnuni ma nuu kixi José ma ñuu Egipto ma,
20 te jiña'a i:
—Ndakoo ni, te ndakueka ni Jesús a ji'in si'i ya a, te kuán nu koo ni ñuu
Israel ma, vaa jâ ni ka ji'i ñayii ka nduku ja jin ka'ni i ya ma —kúu i jiña'a i.

21 Sani te ni ndakoo de, te ni ndakueka de ya ji'in si'i ya ma, te kuan nu
koo de ñuu Israel ma.
22 Kovaa ni ni'i tnu'u de ja tee kúu Arquelao ma, tátnuni de ñuu Judea ma
nuu tniñu yuva de Herodes ma, te chukan kúu ja ni yu'u José ma ja no'o de
yukan. Kovaa Su'si ma, ni kaxtnu'u ya nuu de ora kixi de ma nawa sa'a de.
Sani te kuan nu koo de ji'in ya ñuu Galilea ma.
23 Te ni ka kenda koo de ji'in ya yukan, te ni ka iyo de ji'in ya ñuu nani
Nazaret ma ja iyo i ñuu Galilea ma, sukan-va'a ko kuu sukan ni ka'an tee
ni yo ndakaxtnu'u tnu'u ni yo wa'a Su'si ma nuu ni ka'an de ja konani ya
nazareno ma.

3

Sukan ni kaxtnu'u Juan tee skuandute ñayii ma
(Mr 1:1-8; Lc 3:1-9; Jn 1:19-28)

1 Ne'un kivi yukan, te ni kenda Juan tee skuandute ñayii ma ichi nuu masu
nawa iyo kuiti ma, te káxtnu'u de tnu'u Su'si ma nuu ñayii ñuu Judea ma ja
jan koo i nuu iyo de ma.
2 Te jiña'a de:
—Jin ndakani jin ndaka'vi ini ni, te jin xndoo ni ja u'vi ka sa'a ni ma, te jin
ndandikin ni Su'si ma, vaa jâ ve kuyatni ja tatnuni iya iyo andivi ma —kúu
de jiña'a de.
3 Vaa Juan ma kúu tee ni ka'an Isaías tee ni yo ndakaxtnu'u tnu'u ni yo
wa'a Su'si ma, nuu ni ka'an de ma:
Kayu'u in tee onde nuu masu nawa iyo kuiti ma, te ka'an de:
“Jin satu'va ni ichi Iya Tátnuni ma,
jin ndakune ni in ichi ndaa.”
Sa'a ka'an de.
4 Te Juan ma, ne'nu de sa'ma ixi kiti kúu camellu ma, te chii de ma ni yo
nu'ni in ñií. Te ni yo jaa de tika langosta ji'in nduxi ni yo ni'i de yuku ma.
5 Te ni yo jan koo ñayii ka iyo ñuu Jerusalén ma, ji'in ni-ka'nu ñuu Judea ma,
ji'in ni-ka'nu yuyute Jordán ma nuu iyo Juan ma.
6 Te ni ka yo ndaka'an, ni ka yo ndakachi i kuechi i ma nuu Su'si ma, te ni
yo skuandute de i yute Jordán ma.
7 Te nuu ni jini de ja kua'a tee ka kuu fariseo ma ji'in tee ka kuu saduceo
ma ni kenda koo ja skuandute de tee ma, te jiña'a de:
—¡Sukan ka kuu koo ma ka kuu ni! ¿Na in ni kaxtnu'u nuu ni ja jin kaku
ni ja ma xndo'o xneni ña'a Su'si ma?
8 Jin sa'a ni ja va'a, sukan-va'a kona'a ndija ja jâ ni ka ndakani, ni ka ndaka'vi
ini ni nuu Su'si ma.
9 Te másu ko jin kani ini ni: “¡Yo'o chi jin ndani'i-ta'vi o, vaa sa'ya tata
Abraham ma ka kuu o!” Kovaa ja ndaa kúu ja visi yuu ka ndaa ya'a chi
kuu ndasa'a Su'si ma sa'ya tata Abraham ma.
10 Te jâ iyo tu'va kaa ma xuu yutnu ma ja ka'nde i onde yo'o tnu ma. Ndaka
yutnu masu kúun javixi va'a ma, jin te'nde tnu, te jin koo tnu nuu ñu'u ma,
te jin kayu jin koko tnu. Te sa'a sa'a ya ji'in ñayii ñatuu ka sa'a sukan játna
ini ya ma.
11 Ja ndaa kúu ja saña chi skuandute ña'a sa ji'in ndute a-ni, sukan-va'a
na jakona'a ja jâ ni ka ndakani, ni ka ndaka'vi ini ni nuu Su'si ma. Kovaa
kuee-ka, te kenda iya iyo-ka tnu'u ndee tnu'u ndatnu-ka ya sana saña, te
saña, va ni a ndijan ya ma masu kaa masu iyo sa ja kinda'a sa. Te maa
ya chi iyo ya ja taa ya tnu'u ndee tnu'u ndatnu vaa sa'a ya ja jin koo ni

ji'in Xtumani Ndios ma, te nú ma jin kandija ni ja ká'an ya ma chi iyo ya ja
chunee ña'a ya nuu ñu'u i'ni ma.
12 Te jâ yinda'a ya ja xndechi ya triu ma te nduvii i, te sa'a siin ya paja ma,
te ndatava'a ya triu ma nuu ku'un va'a i ma. Te ka'mi ya paja ma in nuu
ñu'u ja masu nda'va kuiti i —kúu de jiña'a de.

Sukan ni jandute Jesús ma
(Mr 1:9-11; Lc 3:21-22)

13 Te kivi yukan Jesús ma, ni kee ya ñuu Galilea ma, te kua'an ya nuu iyo
Juan ma yuyute Jordán ma, sukan-va'a skuandute de ya.
14 Kovaa Juan ma, ñatuu kúni de, te jiña'a de:
—Saña, jiniñu'u ja maa ni skuandute ña'a, ¿te nava'a saa su'va maa ni vee
ja skuandute ña'a sa? —kúu de jiña'a de.
15 Kovaa Jesús ma, ni ndakone'e ya:
—Kachi ni ve, vaa jiniñu'u ja sa'a jin sa'a o, vaa Su'si ma chi, kúni ya ja jin
sa'a o ja va'a ja ndaa nuu ya ma —kúu ya jiña'a ya. Sani te ni kachi Juan
ma, te ni skuandute de ya.
16 Te nuu ni jinu ni jandute Jesús ma, te ni nana ya nuu ndute ma. Sani
te ni ka ndanune andivi ma, te ni jini ya ja ni nuu Xtumani Ndios ma sukan
kaa in sata, te ni jakoxtnee ya siki maa Jesús ma.
17 Te ni ka jiniso'o ñayii ma ja sa'a ká'an Su'si ma onde andivi ma:
—Iya ya'a kúu Sa'ya maa sa, te kútoo sa ya, te játna ini xeen sa ja sa'a ya
a —kúu ya ká'an ya.

4

Jesús ma, ni jitotnuni ña'a tachi ma
(Mr 1:12-13; Lc 4:1-13)

1 Sani te Jesús ma, ni jan xsia'a ña'a Xtumani Ndios ma ichi nuu masu
nawa iyo kuiti ma, sukan-va'a kototnuni ña'a tachi ma, sukan-va'a jin kuni
o ja masu nawa kuu sa'a tachi ma.
2 Nuu ni ya'a uu xiko kivi ja nduu ñuu ñatuu nawa ni jaa ya ma, te kókon ya.
3 Te ni kenda tachi ma ja kototnuni i ya ma, te jiña'a i:
—Nú ndija ja Sa'ya Su'si ma kúu ni, te tatnuni ni ja yuu ya'a, jín nduu i
xtatila ja kaa ni —kúu i jiña'a i.
4 Kovaa Jesús ma, ni ndakone'e ya:
—Tnu'u Su'si ma ká'an: “Masu maa in-ni ja kaa ja ko'o o ma sa'a ja koteku
o chi su'va ja kandija o ndaka tnu'u ká'an káchi Su'si ma” —kúu ya jiña'a ya.
5 Sani te tachi ma, ni jeka i Jesús ma, te kua'an i ji'in ya onde ñuu ii nani
Jerusalén ma, te ni skaa i ya in nuu sukun xini veñu'u ka'nu ma,
6 te jiña'a i:
—Nú ndija ja Sa'ya Su'si ma kúu ni, onde ya'a, te skee ni maa ni onde
kunu ma, vaa tnu'u Su'si ma ká'an:
Su'si ma, tatnuni ya nuu ángel ya ma ja jin chindee ña'a i,
te jin ndatnii i nda'a ni ma,
sukan-va'a ma jinu ni nuu in yuu
—kúu i jiña'a i.
7 Te Jesús ma, jiña'a ya:
—Suni tnu'u Su'si a ká'an: “Másu ko kototnuni ro Su'si ro Iya Tátnuni ma”
—kúu ya jiña'a ya.
8 Sani te tachi ma, ni ja'an i ji'in ya in nuu sukun-ka, te ni kaxtnu'u i
ni-ka'nu ñuu ñayivi a ji'in ndaka ja vii ja luu iyo ñuu ñayivi a,

9 te jiña'a i:
—Taa sa ndaka cha'a, nuna jinkuiñi jiti ni nuu sa a te ndachiñu'u ña'a ni
—kúu i jiña'a i.
10 Kovaa Jesús ma, ni ndonda ya nuu tachi ma, te sa'a jiña'a ya:
—Kuán ndiyo ki'in ro nuu iyo ri a, vaa tnu'u Su'si a ká'an: “Maa in-ni Su'si
Iya Tátnuni ma kúu iya ndachiñu'u ro, te nuu maa in-ni ya kunukuechi ro”
—kúu ya jiña'a ya.
11 Sani te tachi ma, ni xndoo i ya, te ni ka kenda koo ángel ma, te ni ka
jinukuechi i nuu ya.

Jesús ma, ni keja'a ya tniñu ya ñuu Galilea ma
(Mr 1:14-15; Lc 4:14-15)

12 Nuu ni jiniso'o Jesús ma ja Juan ma, yinee de vekaa ma, te ve ndii ya
ñuu Galilea ma.
13 Te ñatuu ni ndoo ya ñuu Nazaret ma chi kua'an ya onde ñuu Capernaum
ma ja kátuu yu'u mar iyo ñuu Zabulón ma ji'in Neftalí ma,
14 sukan-va'a ko kuu sukan ni ka'an Isaías tee ni yo ndakaxtnu'u tnu'u ni
yo wa'a Su'si ma, nuu ni ka'an de ma:
15 Ñuu Zabulón ma ji'in ñuu Neftalí ma,
ja ka iyo i ichi yu'u mar ma, in-ka yu'u yute Jordán ma,
ja ka kuu i ñuu Galilea ma, ñuu ñayii masu ñayii judío ka kuu i ma.
16 Ñuu iyo nuu nee ma, ni jini i in ñu'u ka'nu ndú'va,
te ñayii ka iyo ja sani te jin kûu i ma,
te in ñu'u ni ndandu'va nuu ka iyo i ma.
Sa'a ni ka'an de.
17 Te onde kivi ni ndenda Jesús ma ñuu Galilea ma, te ni keja'a ya káxtnu'u
ya tnu'u vii tnu'u va'a ya ma nuu ñayii ma, te jiña'a ya:
—Jin ndakani jin ndaka'vi ini ni, te jin xndoo ni ja u'vi ka sa'a ni ma, te
jin ndandikin ni Su'si iya iyo andivi ma, vaa jâ ni kuyatni ja tatnuni ya ma
—kúu ya jiña'a ya.

Jesús ma, ni kana ya kuun tee ka tava tiaka ja jin kondikin de ya
(Mr 1:16-20; Lc 5:1-11)

18 Kua'an Jesús ma yu'u mar ñuu Galilea ma, te ni jini ya uu tee ndi-tna'a
ñani de. In de ma nani Simón, tee ni ka yo xnani i Pedro ma, te ñani de ma,
Andrés nani de. Te ka yikuu de ka skee de ñunu de ma ja jin tava de tiaka
nuu mar ma, vaa tee ka tava tiaka ka kuu de.
19 Te jiña'a ya:
—Ne'e koo ni, te jin kondikin ña'a ni, te sa'a sa ja jin ko kuu ni sukan ka
kuu tee ka tava tiaka ma, te jin ndaxtutu ni ñayii ja jin kandija i ja ká'an sa
a, te jin kondikin ña'a i maa sa —kúu ya jiña'a ya.
20 Sani te ni ka xndoo kunu de ñunu de ma, te ni ka ndikin de ya.
21 Te ni ya'a ya kua'an ya yukan, te ni jini ya uu-ka tee ndi-tna'a ñani de,
Santiago ma ji'in ñani de Juan ma, tee ka kuu sayii Zebedeo ma. Ka iyo de
nuu barcu yuva de Zebedeo ma, ka yikuu de ka ndakiku de ñunu ka jatniñu
de ma. Te ni kana ña'a ya.
22 Te ni ka xndoo kunu de barcu de ma ji'in yuva de ma, te kuan koo de, te
ni ka ndikin de ya.

Jesús ma, ni kaxtnu'u ya tnu'u vii tnu'u va'a Su'si ma nuu kua'a ñayii
(Lc 6:17-19)

23 Te ni-ka'nu ñuu Galilea ma ni ndakonduu ya, te ndaka veñu'u lilikin ma
nuu ka ndatna'a ñayii judío ma, káxtnu'u ya tnu'u vii tnu'u va'a Su'si ma ji'in

sukan tatnuni ya ma. Te ni ndasava'a ya ñayii ka ku'u ndeva'a-ni kue'e ma
ji'in ndaka ja ka ndo'o ka neni ñayii ñuu yukan.
24 Te ni-ka'nu ñuu Siria ma ni ka jini i sukan sa'a sukan kúu ya ma, te ni ki
koo i ni ki xsia'a i ndaka ñayii ka ndo'o ka neni ndeva'a-ni nuu kue'e ma,
ji'in ñayii ka ndo'o ka neni nuu tachi ma, ji'in ñayii ka nduneé xini i ma, ji'in
ñayii ñatuu kúu jin kanda i ma, te ni yo ndasava'a ya i.
25 Te ni ka ndikin ña'a kua'a xeen ñayii ñuu Galilea ma, ji'in ñayii ñuu
Decápolis ma, ji'in ñayii ñuu Jerusalén ma, ji'in ñayii ñuu Judea ma, ji'in ñayii
ka iyo in-ka yu'u yute Jordán ma, te kuan koo i ji'in ya.

5

Jesús ma, ni kaxtnu'u ya sukan kúni Su'si ma ja jin sa'a o, te nde ñayii jin ni'i ja vava'a-ka ma
(Lc 6:20-23)

1 Te ja ni jini Jesús ma kua'a xeen ñayii ma, te ni kaa ya ichi sukun-ka
yuku ma, te ni jinkoo ya. Te ni jan koo tee ka ndikin ya ma, ni ka jan nu
tna'a-ka de ya.
2 Sani te ni keja'a ya káxtnu'u ya, te sa'a jiña'a ya:
3 —Vava'a jin kendoo ñayii ka ndakunitnuni ja ka jiniñu'u i Su'si ma, vaa
kivi tatnuni Su'si ma, nuu koo ya ma, yukan jin koo i ji'in ya.
4 'Vava'a jin kendoo ñayii ka nda'yu ma chi ndaka'an mani ña'a maa Su'si
ma.
5 'Vava'a jin kendoo ñayii kuee ini ma chi jin nduta'vi i in ñu'ú ni skuiso
ya ja kua'a ya ma.
6 'Vava'a jin kendoo ñayii ni-yu'u ni-ini i ka ndanduku i ja va'a ja ndaa
tátnuni Su'si ma ja jin ko sa'a i ma, vaa jin ni'i ndija i ja ka jiniñu'u anua i
ma.
7 'Vava'a jin kendoo ñayii inunda'vi ini ma, vaa ndunda'vi ini ña'a maa
Su'si ma.
8 'Vava'a jin kendoo ñayii ñatuu na ja u'vi ka iyo ini anua i ma, vaa suu i
jin kuni Su'si ma.
9 'Vava'a jin kendoo ñayii ka ndi ini te ka nduku i naxe jin koo mani ñayii
ma chi suu i jin konani sa'ya Su'si ma.
10 'Vava'a jin kendoo ñayii ka sondikin ña'a ñayii ma kuechi ja ka sa'a i ja
va'a ma te ka ndo'o ka neni i ma chi ñayii yukan jin koo nuu tatnuni Su'si
ma.
11 'Vava'a jin kendoo maa ni, nú kuechi ja ka kandija ña'a ni a, te jin ka'an
ndeva'a i nuu ni, te jin sondikin ña'a i, te jin xtekuechi ña'a i ja ka sa'a ni
ndaka ja u'vi tna'a ja masu sukan ka sa'a ni ma.
12 Jin kusii ini ni, te jin kutachi ni, vaa iyo ja ka'nu ka'nu ja jin kuta'vi ni
ja iyo i onde andivi ma, te jin kona'a ni ja sukan ka sondikin ña'a ñayii a,
sukan ni ka yo sondikin i tee ni ka yo ndakaxtnu'u tnu'u ni yo wa'a Su'si
ma, tee ni ka yo iyo onde xi'na-ka ma.

Sukan kúu ñii jaa o ma ka kuu o

13 'Ndijin chi sukan kúu ñii jaa o ma sukan ka kuu ni ja ka kandija ni tnu'u
Su'si ma te ka iyo ni ñuu ñayivi a. Chukan kúu ja jin ko koto vava'a ni maa
ni, chi vaa ka jini maa ni ja nú ñii ma, ñatuu u'wa-ka i ma, masu nawa kuu
sa'a o ja ndu-u'wa-ka i, te ni masu jiniñu'u-ka i. Yika ja skana o i te jin kuiñu
ña'a maa ñayii ma.

Sukan kúu ñu'u ndú'va ja xtnuu i nuu o ma, sukan ka kuu o

14 'Ndijin chi sukan kúu ñu'u ndú'va vava'a ja xtnuu i nuu o ma, sukan ka
kuu tna ni ñuu ñayivi a, te suni sukan kúu in ñuu iyo onde xini yuku ma ja
masu kuu chu'u i ma, sukan ka kuu tna ni.
15 Vaa ka jini maa ni ja nú ni xndu'va o in ñu'u ma chi masu ja chinee va'a
o i in chii kajoo ma kúu, su'va nú ni xndu'va o i chi sonee sukun o i nuu
candileru ma, sukan-va'a xtnuu va'a-ka i nuu ndaka ñayii ka iyo ve'e ma.
16 Sukan kúu ñu'u ndú'va ma, sukan jin ko kuu ni nuu ñayii ma, sukan-va'a
ja jin kuni i ja va'a ka sa'a ni ma, te jin ndasa'a i kuenda ja kuechi ja ka iyo
ni ji'in Su'si ma kúu ja ka sa'a ni sukan, te jin ndachiñu'u i Yuva o Su'si ma
iya iyo andivi ma.

Jiniñu'u ja jin sa'a o sukan káxtnu'u Jesús ma

17 'Másu ko jin kani ini ni ja vee sa ja xtandiyo sa ja ni ndakaxtnu'u Moisés
ma xi ja ni ka yo kaxtnu'u tee ni ka yo ndakaxtnu'u tnu'u ni yo wa'a Su'si
ma. Masu vee sa ja xtandiyo sa, chi ña'a, su'va vee sa ja xsinu sa ja kaxtnu'u
vava'a sa sukan kúni Su'si ma ja jin ko sa'a jin ko kuu ni.
18 Ja ndaa ká'an sa ja nani ka iyo-ka andivi ma ji'in ñu'ú ya, chi ndaka tna'a
ja ni tatnuni Su'si ma onde ndi'i kuiti ko kuu, te ni masu yanduu ni-in letra
lilikin.
19 Te chukan kúu ja nú na in te ñatuu sa'a ndi'i sa'a tu'u i ndaka tnu'u tátnuni
sa ya te suni sukan-ni káxtnu'u i nuu ñayii ma ja máko jin sa'a tna i ndaka
sukan tátnuni sa ma, te kóna'a i ja masu in ñayii kanuu ko kuu i nuu tatnuni
Su'si ma. Kovaa nú na in na sa'a ndaka tu'u tnu'u káxtnu'u sa ya te káxtnu'u
tna i ja sukan jin sa'a ndi'i jin sa'a tu'u tna ñayii ma, te kóna'a i ja in ñayii
kanuu ko kuu i nuu tatnuni Su'si ma.
20 Chukan kúu ja ká'an sa ja kanuu ja jin sa'a va'a jin sa'a ndaa-ka ni sana
tee ka skua'a tnu'u ni yo kaxtnu'u Moisés ma, ji'in tee ka kuu fariseo ma,
vaa nú ña'a, te masu kuu jin kivi koo tna ni nuu tatnuni Su'si ma.

Ni kaxtnu'u Jesús ma sukan jin ndaka'an mani nuu tna'a o (Lc 12:57-59)

21 'Ni ka jiniso'o ni ja sa'a ni ka kaxtnu'u ñayii jana'a ma: "Másu ko ka'ni ni
ñayii ji'in ni ma, vaa ñayii ni ja'ni in ndiyi ma, jâ ni jiso kuechi i te ndachunaa
maa i ja ni sa'a i ma."
22 Kovaa saña chi ká'an sa ja nú na in na ndakiti ini nuu tna'a i ma, suni
kuiso kuechi tna i te ndakan Su'si ma kuenda nuu i. Te nú na in jani ini ja
maa i kúu-ka ma te kuña'a i nuu tna'a i ma ja masu nde jiniñu'u ñayii yukan
ma, te jâ ni jiso kuechi i te ndakua'a i kuenda nuu Su'si ma kivi ndenda i
nuu núkoo ya ja ka'nde ya tniñu ñayii ma. Te ñayii ûni ká'an u'vi nuu in-ka
ñayii ma, jâ iyo i ja ki'in i nuu andeya ma ja ndachunaa i ja ni sa'a i ma.
23 'Chukan kúu ja nú vee ni ve xsia'a ni ja ndakua'a ni nuu Su'si ma te
ndaka'án ni ja iyo kuechi ni nuu tna'a ni ma,
24 te ja sa'a ni kúu ja xndoo ni ja yinda'a ni ma nuu iyo altar ma, te ki'in ni,
te ndaka'an mani ni tna'a ni ma, te nú ni jinu, sani te kii ni te ndakua'a ni
nuu Su'si ma ja vee ni ve xsia'a ni ma nkuu.
25 'Ñama ni, te vitna iyo ja kuu-ka te ndaka'an mani ni ñayii ñatuu iyo mani
ji'in ni ma. Nú ña'a te kua'a i kuenda nuu tee ja'nde tniñu ma, te tee ya'a
tatnuni de nuu tee ka kuu ndaja'a ma, te jin koo de jin chinee va'a ña'a de
vekaa ma.
26 Ja ndaa ká'an sa ja nú na in na kivi vekaa ma, masu ndee-ka i onde
ndachunaa ndi'i kuiti i ja ni sa'a i ma.

Ni kaxtnu'u Jesús ma ja ja u'vi kúu ja ko ndiyo ini o in-ka ñayii masu ni tnanda'a ji'in o ma

27 ’Ni ka jiniso'o ni ja ni ka yo ka'an i ma: “Máko kivi nduu ni ji'in in-ka
ñayii masu ni tnanda'a ji'in ni ma.”
28 Kovaa saña chi ká'an sa ja nú in tee, te konde'ya de in ña'a te ndiyo ini de
ja kivi nduu de ji'in ña ma, jâ ni jiso kuechi de, vaa jâ ni jani ini de sukan
ma, te nuu Su'si ma chi kuenda tnu'u ja jâ ni kivi nduu de ji'in ña kúu.
29 ’Chukan kúu ja nú nduchinuu kua'a ni a kúu ja sa'a ja kuiso kuechi ni
ma, tava ni i te skana ni i chi va'a-ka ja skenaa ni in nduchinuu ni a sana
ni-ka'nu ni skenaa maa ni nuu andeya ma.
30 Te nú nda'a kua'a ni a kúu ja sa'a ja kuiso kuechi ni, ka'nde ni i te skana
ni i chi va'a-ka ja skenaa ni in nda'a ni a sana ni-ka'nu ni skenaa maa ni
nuu andeya ma.

Ni kaxtnu'u Jesús ma ja máko xndoo tee ma ñasi'i de ma
(Mt 19:9; Mr 10:11-12; Lc 16:18)

31 ’Suni ni ka yo ka'an tna i: “Nú tee ma, te ndásaxiko de ñasi'i de ma te
xndoo de ña kúni de, te kuu xndoo de ña ma, te kuá'a de in tutu ká'an ja jâ
ni xndoo de ña.”
32 Kovaa saña chi ká'an sa, nú tee ma, te ndásaxiko de ñasi'i de ma te xndoo
de ña ma, nú masu kuechi ja ni kivi nduu ña ji'in in-ka tee kúu, chi sa'a de
ja kivi nduu ña ji'in in-ka tee, te sa'a de ja kuiso kuechi ña. Te tee ndakueka
ña'a ni ndoo ma, kuiso kuechi tna de, vaa téku yii ña ma.

Ni kaxtnu'u Jesús ma sukan jin ka'an ndaa o ma

33 ’Te suni ni ka jiniso'o ni ja ni ka ka'an tna i nuu ñayii jana'a ma: “Má
ndakune'e ni Su'si ma te xnda'vi ni tna'a ni ma, su'va sa'a ni ja ni skuiso ni
nuu Iya Tátnuni ma.”
34 Kovaa saña chi ká'an sa, máko jin skuiso ni ja maa andivi ma te jin sa'a
ni, vaa andivi ma iyo nuu núkoo Su'si ma ja tátnuni ya ma.
35 Ni a ko jin ka'an ni ja maa ñu'ú ya'a te jin sa'a ni, vaa nuu ka yoxtnee ja'a
ya ma kúu. Ni a ko jin ka'an ni ja maa ñuu Jerusalén ma te jin sa'a ni, vaa
ñuu Jerusalén ma kúu ñuu iya kúu Rey Kanuu ma.
36 Ni a ko jin ka'an ni ja maa xini ni a te jin sa'a ni, vaa masu kuu jin ndasa'a
kuijin ni xi jin ndasa'a tnuu ni ni-in ixi xini ni a.
37 Kovaa su'va in-ni ja jin ka'an ni: nú saa te jin ka'an ni “saa”, te nú ña'a te
jin ka'an ni “ña'a”, vaa nuna jin skaa-ka ni ja jin ka'an ni ma, ja u'vi ko kuu
i.

Ni kaxtnu'u Jesús ma sukan jin kutoo o ñayii ñatuu ka kunimani nuu o ma
(Lc 6:27-28, 32-36)

38 ’Suni ni ka jiniso'o ni ja sa'a ni ka yo ka'an i: “Nuna xtnakue'e ñayii ma
nduchinuu ni ma, te suni ndaxtnakue'e ni nduchinuu i ma. Nuna kene'e i
nu'u ni ma, te suni ndakene'e ni nu'u i ma.” Te nú sukan ma, chi ja ni ka yo
sa'a ña'a in-ka ñayii ma, te suni sukan ni ka yo ndasa'a tna ni i ma.
39 Kovaa saña chi ká'an sa, nú na in kúni ja sa'a ña'a i ja u'vi, máko sunkani
ni i, te ko kuu maa i. Te nú na in ni kani yikinuu ni ichi kua'a ma, kua'a ni
tnu'u, te káni maa i in-ka yikinuu ni ma.
40 Nú na in kúni ja kanaa i ji'in ni te xtandee i su'nu ni ma, suni kua'a tna
ni su'nu ka'nu ndii ni ma.
41 Nú na in xtetuu ña'a nawa kondiso ni te ki'in jika ni ji'in i, su'va uu jichi
jika-ka ki'in ni ji'in i.

42 Nú na in jikan, te kua'a ni nawa jikan i ma. Te nú na in jikan nuu, te máko
ka'an ni ja ma kuanuu ni.
43 'Ni ka jiniso'o ni ja sa'a ni ka yo ka'an i ma: "Kutoo ni tna'a ni ma, te
saxiko ni nuu ñayii kúni u'vi nuu ni ma."
44 Kovaa saña chi ká'an sa: Jin kutoo ni ñayii ka kuni u'vi nuu ni ma, te jin
ka'an va'a jin ka'an vii ni ja jin kuu ñayii ka ka'an u'vi ja jin kuu ni ma, te
jin ko sa'a ni ja va'a ja jin kuu ñayii ka saxiko ña'a ma, te jin kakan-ta'vi ni
ja jin kuu ñayii ka nduku ja jin sa'a ña'a i ja u'vi ma,
45 sukan-va'a jin ko kuu ni sa'ya Yuva o iya iyo onde andivi ma. Vaa maa
ya chi sa'a ya ja kána kandii ma nuu ka iyo ñayii ka sa'a ja va'a ma, ji'in nuu
ka iyo ñayii ka sa'a ja u'vi ma, te suni sa'a ya ja kúun savi nuu ka iyo ñayii
ka sa'a ja u'vi ma ji'in nuu ka iyo ñayii ka sa'a ja va'a ma.
46 Vaa nú ka kutoo ni yika-ni ñayii ka kutoo ña'a ma, ¿nawa ka ndetu ni ja
jin kuta'vi ni ja taa Su'si ma? Vaa sukan kuiti-ni tna ka sa'a ñayii ka sa'a ja
u'vi ma.
47 Te nú ka wa'a ni nchuxi nani ñayii ni ka nduu ji'in ni sa'ya Su'si ma, ¿nawa
kúu ja ka sa'a-ka ni? ¿Masu sukan ka sa'a tna ñayii ñatuu ka jini Su'si ma, ja
vivii ka kuu i ji'in ñayii ka ketna'a ini ji'in i ma-ni?
48 Chukan kúu ja ndijin ja ni ka nduu ni sa'ya Su'si ma, su'va jin ku'un ini ni
ja ndimaa ja va'a ja vii jin ko sa'a ni, sukan sa'a Yuva o iya iyo onde andivi
ma ja ndimaa ja va'a ja vii sa'a ya ma —kúu ya jiña'a ya.

6

Ni kaxtnu'u Jesús ma sukan jin sa'a o ora ka chindee o ñayii nda'vi ma

1 Te jiña'a Jesús ma:
—Másu ko jin ku'un ini ni ja ora ka sa'a ni ja va'a ma, te onde jin kuni
ña'a ñayii ma, sukan-va'a jin ndachiñu'u ña'a i. Vaa nú sukan na jin sa'a ni,
te masu nawa jin kuta'vi ni nuu Yuva o iya iyo onde andivi ma.
2 Chukan kúu ja nuna jin chindee ni ñayii nda'vi ma, má jin sa'a ni ja jin
kuni ndaka-ka ñayii ma, sukan ka sa'a ñayii ka kutneñu maa i te masu ka
sa'a i ja ka ka'an i ma. Vaa nú ka iyo i veñu'u lilikin ma xi nú ka iyo i ichi
ma, te sukan ka sa'a i, sukan-va'a jin kuni ñayii ma ja sukan ka sa'a i ma te
jin ndachiñu'u ña'a i ma. Ja ndaa ká'an sa ja jâ ni ka ni'i i ja jin kuta'vi i ma,
te masu nawa jin ni'i-ka i.
3 Kovaa ndijin, nuna jin chindee ni ñayii nda'vi ma, má kuni nda'a ni satni
ma ja sa'a nda'a ni kua'a ma,
4 sukan-va'a ñatuu na in kuni ja ni chindee ni ñayii nda'vi ma, te Yuva o
iya iyo onde andivi ma ja nde'ya ya ja va'a ni sa'a ni ma visi ñatuu na ñayii
nde'ya ña'a ma, chi maa ya sa'a ja jin kuni ndaka ñayii ma ja vii ja va'a
ndataa ya nuu ni ma.

Ni kaxtnu'u Jesús ma sukan jin kakan-ta'vi o nuu Su'si ma
(Lc 11:2-4)

5 'Te ora jikan-ta'vi ni ma, máko kuu ni sukan ka kuu ñayii ka ka'an te
masu ka sa'a i ma, vaa ñayii ya'a chi ka jatna ini i ja jin konukuiñi i te jin
kakan-ta'vi i ini veñu'u lilikin ma ji'in nuu ka ndatna'a ichi ma, sukan-va'a
jin kuni ñayii ma sukan ka sa'a i ma te jin ndachiñu'u ña'a i. Ja ndaa ká'an
sa ja ñayii ka sa'a sukan ma jâ ni ka ni'i i ja jin kuta'vi i ma, te masu nawa
jin ni'i-ka i.
6 Kovaa ndijin, ora jikan-ta'vi ni ma, ndivi ni ini ve'e ni ma, te kasi ni ye'e
ni ma sukan-va'a ñatuu na in kuni ña'a, te kakan-ta'vi ni nuu Yuva ni Su'si

ma. Vaa Yuva ni iya nde'ya ja va'a sa'a ni ma visi ñatuu na ñayii nde'ya ña'a
ma, chi maa ya sa'a ja jin kuni ndaka ñayii ma ja vii ja va'a ndataa ya ma.
7 'Te ora jikan-ta'vi ni ma, máko ndaka'an ndaka'an-ni ni tnu'u masu ka
jiniñu'u ma, sukan ka sa'a ñayii ñatuu ka kukanu ini Su'si ma, vaa ka jani ini
i ja kuechi ja kua'a tnu'u ka ka'an ka ka'an i ma, te kuniso'o-ka Su'si ma.
8 Máko jin sa'a ni sukan ka sa'a i ma, vaa visi ñatuu jin kakan-ta'vi-ka ni nawa
ka jiniñu'u ni ma, kovaa Yuva o Su'si ma chi jâ jini ya nawa ka jiniñu'u ni.
9 Chukan kúu ja, ndijin chi sa'a jin kakan-ta'vi ni nuu Su'si ma:
Yuva sa ja iyo ni andivi a,
jayiñu'u kóo nuu maa ni a.
10 Ka kuni sa ja kenda kivi ja tatnuni ni ñuu ñayivi a,
te sukan ka sa'a i ja kúu ini maa ni andivi a,
te sa'a ni ja sukan jín sa'a tna sa ñuu ñayivi a.
11 Chindee ña'a ni ja na koo ja jin kaa sa vitna,
te sukan sa'a tna ni ndi-kivi ndi-kivi.
12 Te sakanu ini ni na ja u'vi ka sa'a sa nuu ni ma,
vaa saña tna chi ka sakanu ini sa ñayii ka sa'a ña'a ja u'vi ma.
13 Te máko kua'a ni tnu'u ja ska'an ña'a tachi ma ja jin sa'a sa ja u'vi ma,
su'va chindee ña'a ni ja na jin kaku sa nuu ja u'vi ma.
Vaa maa ni kúu iya tátnuni,
te maa ni iyo tnu'u ndee tnu'u ndatnu
ji'in jayiñu'u ni-kani ni-jika.
Te sukan kó kuu.
14 'Vaa nuna jin sakanu ini ni ñayii ka sa'a ña'a ja u'vi ma, suni sakanu ini
tna ña'a Yuva o iya iyo andivi ma.
15 Kovaa nú ma jin sakanu ini ni ñayii ka sa'a ña'a ja u'vi ma, suni masu
sakanu ini tna ña'a Yuva o ma ndaka ja u'vi ni ka sa'a ni nuu ya ma.

Ni kaxtnu'u Jesús ma sukan jin koo ndite o nuu Su'si ma

16 'Ora ka iyo ndite ni nuu Su'si ma, má jin sa'a ni ja ka kuxii, ka kunda'vi
ini ni, sukan ka sa'a ñayii ka ka'an te masu ka sa'a i sukan ka ka'an i ma, vaa
ka sa'a i tnu'u ja ka kuxii, ka kunda'vi ini i, sukan-va'a jin kuni ñayii ma ja
ka iyo ndite i nuu Su'si ma te jin ndachiñu'u ña'a i. Ja ndaa ká'an sa ja jâ ni
ka ni'i i ja jin kuta'vi i ma, te masu na jayiñu'u-ka jin ni'i i nuu Su'si ma.
17 Kovaa ndijin, ora iyo ndite ni nuu Su'si ma, te koo sii ini ni, te ndakate ni
nuu ni a, te vivii ndasa'a ni maa ni,
18 sukan-va'a ñatuu na in kuni ja iyo ndite ni nuu Su'si ma, te maa Yuva ni
Su'si ma, iya nde'ya nawa sa'a ni ma visi ñatuu na ñayii nde'ya nawa ni sa'a
ni ma chi maa ya sa'a ja jin kuni ndaka ñayii ma ja vii ja va'a skuta'vi ña'a
ya ma.

Jín sa'a o ja va'a ja ndaa vaa chukan chi masu ja naa kúu (Lc 12:32-34)

19 'Máko ku'un xeen ini ni ja koneva'a ni kua'a xeen ndatniñu ñuu ñayivi a
nuu kána tikixin, ji'in nuu nána xe'e ndatniñu ma, ji'in nuu kuu jin kivi koo
kui'na ini ve'e ni ma te jin sakui'na i.
20 Su'va jin ku'un ini ni ja jin sa'a ni ja va'a ja ndaa ma, vaa ndaka chukan
chi onde andivi ma jin koo va'a. Vaa yukan masu kana tikixin ma, ni a nana
xe'e ja koneva'a ni ma, te yukan masu na kui'na ka kivi koo ja jin sakui'na
i ma.
21 Vaa nuu iyo ndaka ja ñu'u ini o ja neva'a o ma, yukan tna jatanuu-ka ini
anua o ma.

Sukan kúu ñu'u ndú'va ma kúu nduchinuu o a nuu yikikuñu o a
(Lc 11:33-36)

22 'Nduchinuu ni a, sukan kúu in ñu'u ndú'va ja xtnuu i nuu o ma, sukan
ka kuu i ne'un yikikuñu ni a. Chukan kúu ja nú nduchinuu ni a, ja va'a ka
kuu i, te ni-ka'nu yikikuñu ni a, kotnuu i, te ni'i ini ni ja sa'a ni ja va'a ma.
23 Kovaa nú nduchinuu ni a, ja u'vi ka kuu i, te ni-ka'nu yikikuñu ni a, iyo i
nuu nee ma. Te nú sukan, nda'vi maa ni vaa ni-ka'nu yikikuñu ni a iyo nuu
nee kuiti ma.

Masu kuu kunukuechi o nuu Su'si ma ji'in nuu ndaka ja iyo ñuu ñayivi a
(Lc 16:13)

24 'Ni-in ñayii, masu kuu kunukuechi i nuu uu jito'o i ma chi kuni u'vi i
nuu in jito'o i ma te kutoo-ka i in-ka jito'o i ma, xi katanuu i in de ma te
saxiko i in-ka de ma. Masu kuu kunukuechi o nuu Su'si ma ji'in nuu ndaka
ja iyo ñuu ñayivi a.

Máko jin ko ndi ini xeen o naxe jin ni'i o ja jin koteku o a
(Lc 12:22-31)

25 'Chukan kúu ja ká'an sa: Máko jin ko ndi ini ni nawa jin kaa jin ko'o ni
ja jin koteku ni, ni a nawa jin kondii jin konama ni. Ka jini maa ni ja Su'si
ma ni sa'a ja ka teku ni a, te kuu sa'a ya ja jin ni'i ni ja jin kaa ni ma. Te ka
jini maa ni ja Su'si ma, ni sa'a ya yikikuñu ni a, te kuu sa'a ya ja jin ni'i ni
ja jin kondii jin konama ni.
26 Jin konde'ya ni lasaa ka ndava ichi andivi a, ja masu na itu ka chi'i ti, ni
a jin ndaxtutu ti nawa jin kaa ti, ni a jin ko ndi ini ti ja jin tnaa va'a ti in
nuu yaka ja jin kaa ti ma. Kovaa maa Yuva o iya iyo andivi ma na'a nawa
jin kaa ti. ¡Te nú sukan sa'a ya ji'in lasaa ma, nde-ka tu ndijin chi ko ndi ini
Su'si ma ja jin ni'i ni ja jin kaa ni, vaa ka ndanuu-ka ni sana lasaa ma!
27 Te visi na jin ko ndi ini xeen ni, kovaa masu kuu jin sa'a maa ni ja jin
kua'nu-ka ni jaku.
28 '¿Te nava'a ka ndi ini xeen ni nawa jin kone'nu ni a? Jin konde'ya ni ja
ita ma, vivii ka ja'nu i. Te ni masu ka satniñu i, ni masu ka kene'e i yu'va ja
jin kuva'a sa'ma i ma.
29 Kovaa ká'an sa ja ni a rey Salomón ma, ja ndaka ja va'a ni yo neva'a de
ma, masu ni yo ne'nu de sukan vii ka ndaa ita a.
30 Vaa Su'si ma sa'a ja vivii ka ndaa ita ja ka iyo ichi yuku ma in kii ma, te
kivi yutnee ma, te jin kayu i nuu ñu'u ma-ni. ¡Te nú sukan vivii jito ya ita
ma, naka tu ndijin ja ka kuu ni sa'ya ya ma, suni vivii skondii skonama ña'a
ya! ¿Nava'a vala-ni ka kukanu ini ni ya?
31 Te chukan kúu ja má jin ko ndi ini ni te jin ko kuxii ini ni te jin ka'an ni:
"¿Nawa jin kaa o? xi ¿nawa jin ko'o o? xi ¿nawa jin kondii jin konama o a?"
32 Vaa ndaka cha'a ka ndi ini ñayii ñuu ñayivi a, kovaa ndijin, ka neva'a ni in
Yuva o iya iyo ichi andivi ma ja jini ya ja ndaka cha'a ka jiniñu'u ni a.
33 Ndijin, jin ndanduku ni xinañu'u kuiti-ka sukan tátnuni Su'si ma, ji'in
sukan sa'a ndaa ya ma, te ndaka cha'a, te kenda koo kuee-ka ndi-tna'a ka
jiniñu'u ni ma.
34 Chukan kúu ja máko jin ko ndi ini ni nawa ko kuu kivi yutnee ma, vaa
kenda siin maa i ji'in tnundo'o i ma, te chukan kúu ja jin katanuu ni nawa
iyo ja jin sa'a ni in kivi in kivi ma-ni —kúu ya jiña'a ya.

7

Máko jin ndanduku o naxe sa'a naxe kúu in-ka ñayii ma
(Lc 6:37-38, 41-42)

1 Te jiña'a Jesús ma:
—Máko jin ndanduku ni naxe ka sa'a ka kuu in-ka ñayii ma, sukan-va'a
máko ndanduku Su'si ma naxe ka sa'a ka kuu maa ni a.
2 Vaa sukan ka ka'an ni ja jin kuu tna'a ni ma, te sukan ndaka'an tna Su'si
ma ja jin kuu maa ni, te tnu'u ja ka jiña'a ni nuu in-ka tna'a ni ma ndaka'an
tna Su'si ma nuu ni.
3 ¿Te nava'a nde'ya ni in mi'i ñunee nuu tna'a ni ma, te ñatuu núkonde'ya ni
vitu ka'nu ñunee nuu maa ni a?
4 ¿Te nava'a jiña'a ni nuu tna'a ni ma: “Taa ni tnu'u, te tava sa in mi'i ñunee
nuu ni a”, te vitna ja nuu maa ni a ñunee in vitu ka'nu ma?
5 Masu ndasa'a ni kuenda tnu'u ká'an ni a, vaa ká'an ni te masu sa'a ni sukan
ká'an ni ma. Xinañu'u-ka tava ni vitu ka'nu ñunee nuu maa ni a, te sukan
saa kuu konde'ya va'a ni, sukan-va'a kuu ndatava ni mi'i ñunee nuu tna'a
ni ma.

Má jin kaxtnu'u-ka o tnu'u vii tnu'u va'a Su'si a nuu ñayii ñatuu kúu ini i ja kandija i ma

6 ’Má jin kua'a ni ja ii ma nuu la-ina ma, nasa jin ndakokuiñi ti te jin sa'a
kuechi jin sa'a likin ña'a ti. Te má jin tnaa ni perla vivii ma nuu chikini ma,
nasa jin kuiñu ti.

Kúu ini Su'si ma ja jin kakan o nawa ka jiniñu'u o ma
(Lc 11:9-13)

7 ’Jin kakan-ta'vi ni nuu Su'si ma, te taa ya. Jin nduku ni, te jin ni'i ni. Jin
skajan ni ye'e ma, te ndanune, te kuu jin kivi koo ni.
8 Vaa nú na in jikan ma chi ni'i i. Te ñayii ndúku ma chi ni'i i. Te ñayii skajan
ma, te ndanune ye'e ma, te ni'i i ja kúni i ma.
9 ’¿Nde ndijin ja kúu ni ñayii a, te nuna kakan sa'ya ni ma in xtatila, te chi'i
ni in yuu nda'a i?
10 ¿Xi kakan i in tiaka, te kua'a ni i in koo?
11 Vaa nú ndijin ja masu inuva'a ini ni ma, te ka jini ni jin kua'a ni ja va'a
sa'ya ni ma, ¡nde-ka tu ja Yuva o iya iyo onde andivi ma, ûni skuta'vi ya ja
va'a ndaka ñayii kakan nuu ya ma!

Jín sa'a o nuu ñayii ma sukan kúni o ja jin sa'a ña'a i maa o ma
(Lc 6:31)

12 ’Chukan kúu ja ndaka ja va'a ka kuni ni ja jin sa'a ña'a ñayii ma, te sukan
jin sa'a ni ja va'a ja jin kuu i, vaa nú sa'a o sa'a chi yikuu o sa'a o ndaka sukan
ni ka yo kaxtnu'u Moisés ma ji'in tee ni ka yo ndakaxtnu'u tnu'u ni yo wa'a
Su'si ma.

Jín kivi koo o ye'e tuu ma
(Lc 13:24)

13 ’Jin ku'un ini ni ja jin kivi koo ni ichi ye'e tuu ma, vaa ye'e jite ma ji'in
ichi ka'nu ma, ichi ki'in o nuu skenaa o maa o ma kúu, te kua'a xeen ñayii
ka kivi koo ye'e yukan.
14 Kovaa ye'e tuu ma ji'in ichi kuiñi ma ichi ki'in o ja koteku o ni-kani ni-jika
kúu, te jaku-ni ñayii ka kuu ñayii ka ndani'i ye'e yukan.

Ja sukan ka sa'a ka kuu ñayii ma, te ndakuni o i na in ka kuu i
(Lc 6:43-44)

15 ’Jin konee ni cuidado, vaa ka iyo ñayii ka sa'a tnu'u ja ñayii ka
ndakaxtnu'u tnu'u ni wa'a Su'si ma ka kuu i, te ka sa'a i tnu'u ja sukan
ka kuu ndikachi ma ka kuu i, kovaa ini anua i ma chi sukan ka kuu ndiva'u
ka kokon xen-xeen ma, sukan ka kuu i.

16 Te ja sukan ka sa'a ka kuu i ma, te jin ndakuni o na in ka kuu i. ¿Xi
ndáxtutu o uva nuu tnu iñu ma, xi ndáxtutu o higo nuu iñu xkuindivi ma?
17 Vaa ka jini ni ja ndaka yutnu kui'i va'a ma chi ka wa'a tnu nde'ya va'a,
kovaa ndaka yutnu kui'i masu va'a ma, masu ka wa'a tnu nde'ya va'a.
18 Nú in yutnu kui'i ja ndimaa nde'ya iya kúun, te masu kuu ka'an o ja in
yutnu kui'i vava'a kúu tnu. Vaa ni a in yutnu kui'i ja kúun nde'ya vava'a, te
kúun tna nde'ya iya ma. Te sa'a, te ka jini o nú yutnu va'a xi masu yutnu
va'a kúu tnu.
19 Te chukan kúu ja yutnu kui'i masu kúun nde'ya va'a ma chi te'nde tnu, te
ki'in tnu kayu tnu nuu ñu'u ndú'va ma.
20 Te suni sukan ka kuu tna ñayii ma. Vaa ja ka sa'a ka kuu i ma, te ndakuni
o na in ka kuu i, nú ñayii va'a xi ñayii u'vi ka kuu i.

Nde ñayii jin kivi koo nuu tatnuni Su'si ma
(Lc 13:25-27)

21 'Masu ndaka ñayii ka ka'an nuu sa a: "Señor, Señor" ma, jin kivi koo nuu
tatnuni Su'si ma, nú masu ja yika-ni ja ñayii ka sa'a sukan kúni Yuva sa Su'si
ma iya iyo onde andivi ma.
22 Kivi yukan kua'a xeen i jin ndaka'an nuu sa a: "Señor, Señor, ¿masu ja
maa ni, te ni ka ndakaxtnu'u sa tnu'u maa ni a nuu ñayii ma? ¿Te masu ja
maa ni, te ni ka kene'e sa tachi ka yinee ini anua ñayii ma? ¿Te masu ja maa
ni, te ni ka sa'a kua'a sa milagru ma?"
23 Kovaa sani te ndakuña'a sa nuu ñayii yukan: "Masu nama uun ni jini ña'a
sa. ¡Kuán koo ni kuán jin ndiyo ni nuu iyo sa a! ¡Vaa ndijin chi ñayii ka sa'a
ja u'vi ma ka kuu ni!", kuña'a sa i.

Ñayii niniso'o te sa'a i sukan ká'an Jesús ma chi koo va'a i
(Lc 6:46-49)

24 'Ndeva'a-ni na in na koniniso'o tnu'u ya'a te sa'a i sukan ká'an sa a, te
ká'an sa ja ñayii jani va'a ini kúu i, sukan kúu in tee sa'a ve'e de siki nuu toto
ma, sukan kúu i.
25 Visi ni kuun savi ma te ni kee ndeñu'u yute ma, te ni yi'i xeen tachi ma, te
ni jan kani ndee ni'i ndute ma yika ve'e ma, kovaa masu ni kotuu ve'e ma,
vaa siki toto ma yoxtnee i.
26 Kovaa nú na in koniniso'o tnu'u ya'a te ma sa'a i sukan ká'an sa a, te
ndaka'an sa ja in ñayii masu jani va'a ini kúu i, sukan kúu in tee ni sa'a ve'e
de ma siki nuu ñuti ma, sukan kúu i.
27 Vaa ni kuun savi ma, te ni kee ndeñu'u, te ni yi'i xeen tachi ma, te ni jan
kani ndee ni'i ndute ma yika ve'e ma, te ve'e kátuu nuu ñuti ma, ni kotuu i,
te kua'a xeen ja ni skenaa ñayii xi-ve'e ma —kúu ya jiña'a ya.
28 Te nuu ni jinu ni ka'an Jesús ma tnu'u ya'a, te ñayii ma, ni ka sa'vi-nka
ini i sukan káxtnu'u ya ma.
29 Vaa maa ya chi ûni jini ya ja káxtnu'u ya ma, te masu ni yo jani uu ni yo
jani uni ini ya ja ni yo ka'an ya ma, sukan ni ka yo jani uu ni ka yo jani uni
ini tee ka skua'a tnu'u Moisés ma.

8

Jesús ma, ni ndasava'a ya in tee ku'u kue'e nani lepra
(Mr 1:40-45; Lc 5:12-16)

1 Te nuu ni nuu Jesús ma yuku ma, te ni ka ndikin ña'a kua'a xeen ñayii.
2 Te ni kenda in tee ndó'o lepra, te ni jinkoo jiti de nuu ya, te sa'a jikan-ta'vi
de nuu ya:

—Iya Tátnuni, nú kúni maa ni, te ndasavii ña'a ni kue'e ndó'o sa ya —kúu de jiña'a de.
3 Jesús ma, ni sonee ya nda'a ya siki de, te jiña'a ya:
—Kúni sa ja nduva'a ni. ¡Kendoo vii ni! —kúu ya jiña'a ya.
Te ora yukan, te ni nduva'a tee ku'u kue'e lepra ma,
4 te Jesús ma, sa'a ni tatnuni ya:
—Másu ko kuña'a ni ni-in nuu ñayii ma, su'va kuá'an ni, te kaxtnu'u ni ñií ni a nuu sutu ma, te kinda'a ni ja ni tatnuni Moisés ma ja ndakua'a ni nuu Su'si ma ja ndakuan-ta'vi ni nuu ya ja jâ ni nduvii ni a, sukan-va'a ndaka i jin kuni ja jâ ni nduvii ni nuu kue'e ni ndo'o ni ma —kúu ya jiña'a ya.

Jesús ma, ni ndasava'a ya in suchi jinukuechi nuu tee tátnuni nuu cientu soldado ma
(Lc 7:1-10)

5 Ni kivi Jesús ma ñuu Capernaum ma, te ni kenda in tee tátnuni nuu cientu soldado ma, te jikan-ta'vi de nuu ya,
6 te jiña'a de:
—Señor, suchi jinukuechi nuu sa ma, kátuu i ve'e sa ma, te ñatuu kúu kanda-ka i, te ndó'o néni xen-xeen i —kúu de jiña'a de.
7 Te Jesús ma, jiña'a ya:
—Nusaa, te jín koo o, te ndasava'a sa i —kúu ya jiña'a ya.
8 Te ni ndakone'e tee tátnuni nuu cientu soldado ma, te jiña'a de:
—Señor, masu kaa masu iyo sa ja kivi ni ini ve'e sa ma. Va'a-ka onde ya'a-ni te tatnuni ni nuu kue'e ma ja jin ndiyo i, te nduva'a suchi jinukuechi nuu sa ma.
9 Vaa suni saña chi tee tátnuni kúu sa, te tátnuni sa nuu soldado ma. Te nuna kuña'a sa in de ma: “Kuá'an ni”, te kua'an de, te nuna kuña'a sa in-ka de ma: “Ne'e ni”, te kii de. Te nuna tátnuni sa nuu suchi jinukuechi nuu sa a: “Sa'a cha'a”, te sa'a i —kúu de jiña'a de.
10 Te ja ni jiniso'o Jesús ma, kua'an-nka ini ya, te jiña'a ya ñayii ka ndikin ya ma:
—Ja ndaa ká'an sa ja ni a maa ñuu Israel ya, masu ni ndani'i sa ñayii ka kukanu ini ña'a sukan kúkanu ini ña'a tee ya'a.
11 Te ká'an sa ja ki koo kua'a ñayii ichi nuu kána kandii ma ji'in ichi nuu kée kandii ma, te jin kunukoo i ji'in Abraham ma ji'in Isaac ma ji'in Jacob ma nuu tatnuni Su'si ma.
12 Kovaa sa'ya ya ja ka iyo ja jin koo i nuu tatnuni ya ma nkuu, chi kene'e ya i ichi ke'e ma, te chunee ya i nuu nee ma, te yukan, te jin ndanda'yu i, te jin ndakandi'i jin ndakandi'i i nu'u i ma ja jin ndo'o jin neni i kuechi ja ñatuu ni ka kandija i ja ká'an ya ma —kúu ya jiña'a ya.
13 Sani te jiña'a Jesús ma nuu tee tátnuni nuu cientu soldado ma:
—Kuá'an ni. Vaa ja ni kukanu ini ña'a ni a, te ko kuu sukan ni jikan-ta'vi ni ma —kúu ya jiña'a ya.
Te suchi jinukuechi nuu de ma, ni nduva'a i maa ora yukan-ni.

Jesús ma, ni ndasava'a ya si'i xiso Pedro ma
(Mr 1:29-31; Lc 4:38-39)

14 Sani te ni kivi Jesús ma ini ve'e Pedro ma, te ni jini ya ja si'i xiso Pedro ma, kátuu ña in nuu jito, te yi'i xeen ña'a ka'ni.
15 Te ni sonee ya nda'a ya ma siki nda'a ña ma, te ni ndee ña'a ka'ni ma, te ni ndakoo ña, te ni satu'va ñukuun ña nawa kaa ya ji'in tee ka ndikin ya ma.

Jesús ma, ni ndasava'a ya kua'a ñayii ka ku'u
(Mr 1:32-34; Lc 4:40-41)

16 Nuu ve kunee ma, ni jan koo ñayii ni ka jan xsia'a i kua'a ñayii ka yinee
tachi ini anua i ma, nuu Jesús ma, ja na ndasava'a ña'a ya. Te ni tatnuni ya
nuu tachi ma, te ni ndene'e ya i ini anua ñayii ma, te ni ndasava'a ya ndaka
ñayii ka ku'u ma,
17 sukan-va'a ko kuu sukan ni ka'an Isaías tee ni yo ndakaxtnu'u tnu'u ni
yo wa'a Su'si ma: “Maa ya ni jiso kue'e o ma ji'in ndenu u'vi o ma.”

Ñayii ka kuni ja jin kondikin i Jesús ma
(Lc 9:57-62)

18 Ni jini Jesús ma ja ni ka ndututu kua'a xeen ñayii nuu iyo ya ma, te
chukan kúu ja ni tatnuni ya nuu tee ka ndikin ya ma ja na jin koo de ji'in
ya onde in-ka yu'u mar ma.
19 Te ni jan tu'va ña'a in tee skua'a tnu'u Moisés ma, te jiña'a de:
—Teskua'a, kúni sa ja kondikin ña'a sa ndeva'a-ni ndenu ki'in maa ni
—kúu de jiña'a de.
20 Te Jesús ma, ni ndakone'e ya:
—Ñukuii ma, ka iyo yavi ti, te lasaa ma, ka iyo taka ti, kovaa saña ja kúu
sa iya vee ñayivi ñuu ñayivi a chi ñatuu ndenu iyo in nuu ndatatu sa —kúu
ya jiña'a ya.
21 In-ka tee ka ndikin ya ma, jiña'a de ya:
—Señor, kachi ni, te xinañu'u chu'u va'a sa yuva sa ma, sana kii sa, te
kondikin ña'a sa —kúu de jiña'a de.
22 Te Jesús ma, ni ndakone'e ya:
—Kondikin ña'a ni, te xndoo ni ñayii ñatuu ka kachi ja sa'a Su'si ma ja jin
koteku i ma, te jin chu'u maa i ñayii ni ka ji'i ma —kúu ya jiña'a ya.

Jesús ma, ni ndasa'a nañii ya kajin yi'i ma ji'in ndute ma
(Mr 4:35-41; Lc 8:23-25)

23 Sani te ni kaa Jesús ma nuu barcu ma, te tee ka ndikin ya ma, suni ni
ka ka koo tna de.
24 Nani ka ya'a de nuu ndute ma, te ni keja'a yi'i xeen tachi nuu ndute ma, te
barcu ma jâ ve jaku'un ndute, te vala-nka ja sa'vi tnu nuu ndute ma. Kovaa
Jesús ma, kixi ya.
25 Sani te ni ka xndoto kunu de Jesús ma, te ka jiña'a de:
—¡Señor! ¡Chindee ña'a ni! ¡Nú ña'a, te jin sa'vi o nuu ndute a! —ka kuu
de ka jiña'a de.
26 Te Jesús ma, jiña'a ya:
—¿Nava'a ka yu'u ni? ¿Ñatuu jin kukanu ini-ka ña'a ni? —kúu ya jiña'a
ya.
Sani te ni ndakoo ya, te ni tatnuni ya nuu tachi yi'i ma ji'in nuu ndute ma
ja na jin ndunañii i, sani te nañii kuiti ni nduu nuu ndute ma.
27 Te tee ka ndikin ya ma, ni ka sa'vi-nka ini de, te ka ka'an de:
—¿Na tee kúu tee ya'a, ja ka kandija ña'a tachi yi'i a ji'in ndute a? —ka
kuu de ka ka'an de.

Ni ndasava'a Jesús ma uu tee ja ka yinee ña'a tachi
(Mr 5:1-20; Lc 8:26-39)

28 Sani te ni ka kenda koo de in-ka yu'u mar ma ñuu ñayii gadareno ma.
Te ni ka ke koo uu tee ichi nuu ka chu'u i ndiyi ma, te ka yinee tachi ini
anua de ma, te ni ka jan tu'va de Jesús ma. Te îyo ka sa'a de, te chukan kúu
ja ñatuu kúu jin ko ya'a ñayii ma ichi yukan ma.

29 Sani te ka kayu'u de ka jiña'a de:
—¡Máko kivi nduu ni ji'in sa! ¿Vaa Sa'ya Su'si ma kúu ni, te vee ni ja xndo'o
xneni ña'a ni? ¡Te vitna ja ñatuu kenda-ka kivi ja sa'a ni sukan! —ka kuu
de ka jiña'a de.
30 Te jika-ka ka iyo kua'a chikini ja ka jaa ti,
31 te chukan kúu ja tachi ma, ka jiña'a i:
—Nuna ndene'e ña'a ni, te taa ni tnu'u, te jin ndivi koo sa chikini ma —ka
kuu i ka jiña'a i.
32 Te Jesús ma, jiña'a ya:
—¡Kuán koo, nusaa! —kúu ya jiña'a ya.
Sani te tachi ma, ni ka xndoo i tee yukan, te ni ka ndivi koo i ini chikini
ma, te ndaka chikini ma, te ka jinu ti ni ka nu koo ti onde nuu ndute mar
ma, te ni ka kê koo ti nuu ndute ma, te ni ka kandee ti, te ni ka ji'i ti.
33 Te tee ka jito chikini ma, ni ka jinu de kuan koo de, te ni ka ndivi koo de
ini ñuu ma, te ni ka ndakani de ndaka sukan ni kuu ji'in tee ni ka yo yinee
ña'a tachi ma.
34 Te ñayii ka iyo ñuu ma, te ni ka ke koo i te kuan koo i kuan tna'a i Jesús
ma. Te ja ni ka kenda koo i nuu iyo ya ma, te ni ka jikan-ta'vi xeen i nuu ya
ja na ki'in ya, te máko koo-ka ya ñuu yukan.

9

Jesús ma, ni xnaa ya kuechi in tee ñatuu kúu kanda de, te ni nduva'a de
(Mr 2:1-12; Lc 5:17-26)

1 Chukan kúu ja Jesús ma, ni ndaa ya nuu barcu ma, te ni ndaya'a ya onde
in-ka yu'u mar ma, kuan no'o ya.
2 Te ni ka kenda koo ñayii ji'in in tee ñatuu kúu kanda de, te ka ndiso i jito
nuu yoxtnee de ma. Te nuu ni jini Jesús ma ja ka kukanu ini xeen i ya ma,
te jiña'a ya nuu tee ku'u ma:
—Sa'ya sa, máko kuxii-ka ini ni, vaa ndaka kuechi ni ma jâ ni ka naa
—kúu ya jiña'a ya.
3 Te jaku tee ka skua'a tnu'u ni kaxtnu'u Moisés ma, ka jani ini de: “Tnu'u
ká'an tee ya'a chi ñatuu játna ini Su'si ma”, ka kuu de ka ka'an de.
4 Kovaa Jesús ma chi jâ ni jinitnuni ya ndaka ja ka jani ini de ma, te ni
jikan-tnu'u ya de:
—¿Nava'a ka jani ini ni sukan?
5 ¿Nde a kúu ja yii-ka? ¿Ja kuña'a o tee ku'u a ja: “Kuechi ni ma jâ ni ka
naa”? ¿Xi ja kuña'a o de: “Ndakoo ni, te ndake'en ni nuu ni katuu ni a, te
kuán no'o ni”?
6 Te káxtnu'u sa sa'a, sukan-va'a jin kuni ni ja saña ja kúu sa iya vee ñayivi
ñuu ñayivi a, iyo sa ja tatnuni sa ñuu ñayivi a, te sakanu ini sa kuechi ñayii
ma, te xnaa sa —kúu ya jiña'a ya.
Sani te jiña'a ya tee ku'u ma:
—Ndakoo ni, te ndake'en ni nuu ni katuu ni a, te kuán no'o ni ve'e ni ma
—kúu ya jiña'a ya.
7 Sani te ni ndakoo de, te kuan no'o de.
8 Sani te ndaka ñayii ka iyo ma, ni ka sa'vi-nka ini i ja sukan ni kuu ma, te ni
ka jakondee i ka ndachiñu'u i Su'si ma, vaa suu ya ni wa'a tnu'u ndee tnu'u
ndatnu ma ñayii ma.

Jesús ma, ni ndatnu'u ya ji'in ñayii ka sa'a ja u'vi ma
(Mr 2:13-17; Lc 5:27-32)

9 Nuu ni ya'a Jesús ma ichi nuu kua'an ya ma, te ni jini ya tee kúu Mateo
ma, ja núkoo de ja ndáke'en ya'vi de xu'un no'o ñuu Roma ma nuu ndaka
ñayii ka kivi koo ini ñuu ma ja jin xiko i ndatniñu i nuya'vi ma. Te jiña'a ya:
—Kondikin ña'a ni —kúu ya jiña'a ya de.
Te ni ndokuiñi tee kúu Mateo ma, te ni ndikin de ya.
10 Sani te Jesús ma, nuu ni jinkoo ya ini ve'e ma ja kaa ya xita ma, te ni ka
kenda koo tna kua'a tee ka ndake'en ya'vi xu'un ja no'o Roma ma ji'in kua'a
tna ñayii ñatuu ka sa'a ja va'a ma. Ka nukoo tna i nuu mesa nuu núkoo Jesús
ma ji'in tee ka ndikin ya ma.
11 Te jaku tee ka kuu fariseo ma, ni ka jini de Jesús ma ja núkoo ya ne'un
ndaka ñayii yukan ma, te ka jiña'a de nuu tee ka ndikin ya ma:
—¿Nava'a teskua'a ni a, ka nukoo kaa de ka jaa de ndeyu ji'in kui'na ka
ndake'en ya'vi xu'un ma, ji'in ndaka-ka ñayii ñatuu ka sa'a ja va'a a? —ka
kuu de ka jiña'a de.
12 Kovaa ni jiniso'o Jesús ma, te jiña'a ya:
—Ñayii ka iyo va'a ma chi ñatuu ka jiniñu'u i tee tatna ma, chi yika-ni ja
ñayii ka ku'u ma.
13 Kuán koo ni, te jin skua'a ni nawa kúni ka'an tnu'u Su'si a nuu ká'an ma:
“Masu kúni sa ja jin ka'mi ni kiti jin ndataa ni nuu sa, su'va ja kúni sa kúu
ja na jin kunda'vi ini ni tna'a ni ma.” Te saña chi masu vee sa ja ndakana
sa ñayii ka jani ini ja ñayii ka sa'a ja va'a ja ndaa ka kuu i ma, chi vee sa ja
ndakana sa ñayii ka ndakunitnuni i ja ka ndiso kuechi i ma —kúu ya jiña'a
ya.

Ni kaxtnu'u Jesús ma nava'a ñatuu ka iyo ndite tee ka ndikin ya ma (Mr 2:18-20; Lc 5:33-35)

14 Sani te tee ka ndikin Juan ma, ni ka jan tu'va de Jesús ma, te ka jiña'a
de:
—¿Nava'a saña ji'in tee ka kuu fariseo ma, ka iyo ndite sa ji'in de te ka
jikan-ta'vi sa nuu Su'si ma, te tee ka ndikin ña'a ndijin a chi ñatuu ka sa'a
de sukan? —ka kuu de ka jiña'a de.
15 Te Jesús ma, jiña'a ya:
—¿Xi jin koo ndite ñayii ka iyo viko tnánda'a ma, te vitna ja ka iyo-ka i ji'in
suchi yii tnánda'a ma? Kovaa kenda kivi ja jin xtandiyo i suchi tnánda'a ma.
Te nuna kenda kivi yukan, sana jin koo ndite ñayii ma.

Ni kaxtnu'u Jesús ma ja in ja jaa ma chi masu ndáketna'a i ji'in ja tu'u ma (Mr 2:21-22; Lc 5:36-39)

16 ’Ni-in ñayii ndasa'a i in sa'ma tu'u te ndachu'un i in sa'ma jaa, chi vaa
sa'ma jaa ma chi ndatiyi i, te kachi i ja tu'u ma, te ka'vi-ka te'nde i.
17 Te ni masu tnaa o ndute uva yika ni ju'ni o ma in nuu ñií kiti jâ ni kuu
kii iyo ma, vaa ndute uva ma chi sa'a de ja te'nde ñií ma, te skenaa o ndute
uva ma ji'in ñií ma. Chukan kúu ja tnaa o ndute uva yika ni ju'ni o ma in
nuu ñií jaa ma, te jin kendoo va'a nduu nduu i —kúu ya jiña'a ya.

Ni ndaxteku Jesús ma sasi'i tee nani Jairo ma, te ni ndasava'a ya in ña'a (Mr 5:21-43; Lc 8:40-56)

18 Yikuu-ka Jesús ma ká'an ya, te ni kenda in tee tátnuni veñu'u luluu ma,
te ni jinkoo jiti de nuu ya, te jiña'a de:
—Sasi'i sa ma chi vitnañu'ni ni ji'i i, te vee sa. Ne'e ni, te jín koo o, te sonee
ni nda'a ni a siki i, sukan-va'a ndateku i —kúu de jiña'a de.
19 Te ni ndokuiñi Jesús ma, te ni ndikin ya de, te suni sukan ni ka sa'a tee
ka ndikin ya ma.

20 Te iyo in ña'a ja jâ ni kuu uxi uu kuiya ja ku'u ña ja jati ña'a niñi. Te ni
jan tu'va ña ichi yata Jesús ma, te ni ke'e ña yu'u sa'ma ndii ya ma,
21 chi vaa jani ini ña: “Visi yika ja na kaki'i o sa'ma ndii ya ma, te nduva'a
o”, jani ini ña.
22 Kovaa Jesús ma, ni konenuu ya, te ni jini ya ña, te jiña'a ya:
—Sa'ya sa, koo sii ini ni. Jâ ni nduva'a ni, vaa kuechi ja ni kukanu ini ña'a
ni ma —kúu ya jiña'a ya.
Te ora yukan-ni, te ni nduva'a ña.
23 Te nuu ni kivi Jesús ma ini ve'e tee tátnuni veñu'u luluu ma, te ni jini ya
ja ka kayu'u ñayii ma ja ka nda'yu i ma.
24 Te jiña'a ya:
—Jin ke koo ni ke'e ma. Chi suchi si'i a chi masu ni ji'i i chi kixi i —kúu
ya jiña'a ya.
Te ndaka ñayii ma chi ni ka jakundee i Jesús ma.
25 Kovaa Jesús ma chi nuu ni ka ke koo ñayii ma, te ni kivi ya nuu kátuu
suchi si'i ma, te ni tnii ya nda'a i ma, te ni ndakoo i.
26 Te ni jitenuu tnu'u ja sukan ni sa'a ya ma ni-ka'nu ñuu ma.

Ni ndasava'a Jesús ma nduchinuu uu tee inukuaa

27 Ni ya'a Jesús ma yukan, te ni ka ndikin ña'a uu tee inukuaa, te ka kayu'u
de ka jiña'a de:
—¡Kunda'vi ini ña'a ni, Sa'ya tata David! —ka kuu de ka jiña'a de.
28 Te nuu ni kivi ya ini ve'e ma, te ni ka kenda koo tee inukuaa ma, te
Jesús ma, jiña'a ya:
—¿Ka kukanu ini ña'a ni ja kuu ndasava'a ña'a sa? —kúu ya jiña'a ya.
Te ni ka ndakone'e de:
—Ka kukanu ini ña'a sa, Señor —ka kuu de ka jiña'a de.
29 Sani te ni kiin nda'a ya nuu de ma, te jiña'a ya:
—Sukan ka kukanu ini ña'a ni a, te ko kuu sukan —kúu ya jiña'a ya.
30 Te nuu ni ka ndanune nduchinuu tee yukan, te Jesús ma, ñukuun ni
tatnuni ya nuu de ja ñatuu na in jin kuña'a de.
31 Kovaa ni ka nde koo de yukan, te ni ka kaxtnu'u de nuu ñayii ni-ka'nu
ñuu ma.

Ni sa'a Jesús ma ja ni ndaka'an in tee ni ndasañi'i ña'a in tachi ma

32 Nani ni ka nde koo de ma, te ni ki koo i ni ki xsia'a i in tee ja ni ndasañi'i
ña'a in tachi.
33 Te Jesús ma, ni kene'e ya tachi ma, te tee ñatuu kúu ka'an ma, ni kuu ni
ndaka'an de. Te ñayii ma, ni ka sa'vi-nka ini i, te ka ka'an i:
—Masu nama uun ka jini o ja sa'a ko kuu ñuu Israel ya —ka kuu i ka ka'an
i.
34 Kovaa tee ka kuu fariseo ma, ka ka'an de:
—Ja maa tachi tátnuni-ka nuu ndaka-ka tachi ma te ni kene'e de tachi ya'a
—ka kuu de ka ka'an de, kuechi ja ñatuu ka kandija de ya ma.

Ni ka'an Jesús ma ja kua'a xeen tniñu iyo ja jin sa'a o nuu Su'si ma

35 Kovaa Jesús ma, ni ndakonduu ya ni-ka'nu yu'u ñuu Jerusalén ma, te
káxtnu'u ya ini veñu'u lilikin ka iyo in in ñuu ma tnu'u vii tnu'u va'a sukan
tatnuni Su'si ma, te ndásava'a ya ñayii ma ndaka kue'e ka ndo'o i ma ji'in
ndaka ndenu inu-u'vi i ma.
36 Te ja ni jini ya kua'a xeen ñayii ma, te ni kunda'vi ini ya i, vaa masu na in
jito ña'a, te ni ka jitenuu i sukan ka kuu ndikachi kiti ñatuu na in jito ña'a
ma.

37 Sani te jiña'a ya nuu tee ka ndikin ya ma:
—Kua'a xeen ja jin ndaxtutu o iyo, kovaa jaku-ni ñayii jin satniñu ka iyo.
38 Chukan kúu ja jin kakan-ta'vi ni nuu Iya Tátnuni ma ja na tetniñu-ka ya
ñayii jin satniñu, sukan-va'a kuu ndututu ndi'i ndaka ja kúu kuenda ya ma
—kúu ya jiña'a ya.

10

Ni kaji Jesús ma uxi uu tee tetniñu ya ja jin kaxtnu'u de tnu'u vii tnu'u va'a Su'si ma
(Mr 3:13-19; Lc 6:12-16)

1 Sani te ni kana Jesús ma uxi uu tee jin kondikin ya ma, te ni wa'a ya
tnu'u ndee tnu'u ndatnu ja maa ya, te kuu jin kene'e de tachi ka yinee ini
anua ñayii ma, te kuu jin ndasava'a de ñayii ka ku'u ndeva'a-ni kue'e ma ji'in
ndaka nuu inu-u'vi i ma.
2 Te sa'a ka nani ndi-uxi uu tee ni kana ya ma, te apóstol ni xnani ya ndi-uxi
uu de ma, (te apóstol ma kúni ka'an "tee ni tetniñu maa ya ja jin kaxtnu'u de
tnu'u maa ya ma"): Xinañu'u-ka iyo tee kúu Simón tee ni nukonani Pedro
ma, te iyo tna ñani de Andrés ma, ji'in Jacobo sa'ya Zebedeo ma, ji'in ñani
de tee kúu Juan ma,
3 ji'in Felipe ma, ji'in Bartolomé ma, ji'in Tomás ma, ji'in Mateo tee ni yo
ndake'en ya'vi xu'un no'o ñuu Roma ma, ji'in Jacobo sa'ya Alfeo ma, suni
tna Lebeo ma tee nani tna Tadeo ma,
4 ji'in Simón tna'a tee ka nani cananita tee ni ka yo kanaa ji'in tee ñuu Roma
ma, ji'in Judas Iscariote ma tee ke'en-su'va Jesús ma.

Ni tetniñu Jesús ma tee ka ndikin ya ma, ja na jin kaxtnu'u de tnu'u vii tnu'u va'a Su'si ma
(Mr 6:7-13; Lc 9:1-6)

5 Te ndi-uxi uu tee ya'a ni tetniñu Jesús ma, te ni tatnuni ya nuu de sukan
jin sa'a de ma, te jiña'a ya:
—Máko jin koo ni nuu ka iyo ñayii masu ñayii ñuu Israel ya ka kuu i ma,
ni a ñuu ñayii samaritano ma.
6 Su'va kuán koo ni ñuu Israel ya nuu ka iyo ñayii ka skenaa maa i sukan ka
kuu ndikachi ma.
7 Te ichi kuan koo ni ma te jin kaxtnu'u ni ja: "Jâ ni kuyatni ja sukan tatnuni
Su'si ma."
8 Te ja ni taa Su'si ma ja ni ka kuta'vi ni ma, te jin ndaskuta'vi tna ni ñayii ma.
Te jin kakan-ta'vi ni nuu ya, te jin nduva'a ñayii ka ku'u ma, te jin nduvii
ñayii ka ndo'o kue'e lepra ma, te jin ndaxteku ni ñayii ni ka ji'i ma, te jin
kene'e ni tachi ka yinee ini anua ñayii ma.
9 'Má jin kinda'a ni xu'un oro, ni a xu'un plata, ni a in-ka xu'un,
10 ni a jin kinda'a ni ja jin kuatniñu ni ichi ma, ni a jin kinda'a ni sa'ma ja
jin ndaxsama ni maa ni, ni a ndijan ni ja jin ndaxsama ni, ni a yutnu jin
kinda'a ni ja jin kituu ni, vaa ñayii satniñu ma chi iyo i ja koo ja kaa i nuu
kenda i ma.
11 'Te ndeva'a-ni nde ñuu xi nde yu'u ñuu jin kivi koo ni, te jin ndanduku
ni na in iyo ja kuu kuan-ta'vi ña'a i, te jin kendoo ni ve'e yukan onde kenda
kivi jin nde koo ni ñuu yukan.
12 Te nuna jin kivi koo ni ve'e ma, te jin kuña'a ni: "¡Kóo tnu'u mani ve'e
ya'a!"

13 Te nú ñayii ka iyo ve'e yukan, ka iyo i ja kuu koo tnu'u mani ma ji'in i, te
kéndoo tnu'u mani ma ji'in i, te nú ña'a, te ndákokuiñi tnu'u mani yukan, te
jin nduta'vi maa ni.
14 Te nú ñatuu na in kúni ja koniniso'o i tnu'u ka kaxtnu'u ni ma, jin nde koo
ni ve'e yukan xi ñuu yukan, te jin kaja ni'ni ni ñuyaka ja'a ni ma.
15 Te ja ndaa ká'an sa ja kivi ndakan Su'si ma kuenda ma chi jin ndo'o
xeen-ka ñayii ñuu yukan sana ñayii ñuu Sodoma ma ji'in Gomorra ma.

Kua'a tnundo'o jin kuni ñayii ka kandija Jesús ma nuu nda'a ñayii ñatuu ka kandija ya ma

16 ’Ya'a te tétniñu ña'a sa sukan ka kuu ndikachi ma nuu ka iyo ndiva'u
ma, te chukan kúu ja jin kuni ni nawa jin sa'a ni sukan sa'a koo ma, ja nú
ni jini ti ja iyo yika ti ma chi ñama-ni kua'an ti, te jin ko kuu tna ni sukan
ka kuu sata ma ja masu na ja u'vi ka sa'a ti ma.
17 ’Te jin ko koto va'a ni maa ni nuu ñayii ma, vaa jin koo i jin xsia'a ña'a
i nuu ka iyo tee ka netniñu ma, te ini veñu'u lilikin ma jin kua'a ña'a i.
18 Ja kuechi maa sa te jin koo i jin xsia'a ña'a i nuu tee ka netniñu ñuu teyu
ni ma ji'in nuu tee ka kuu rey ma, sukan-va'a jin kaxtnu'u ni na in kúu sa
nuu tee yukan ji'in nuu ñayii masu ñuu Israel ka kuu i ma.
19 Kovaa nuna jin koo i jin xsia'a ña'a i yukan, máko jin ko ndi ini ni nawa
jin kuña'a ni, vaa maa ora yukan-ni, te maa Su'si ma sa'a ja jin ni'i ini ni
nawa jin ka'an ni,
20 vaa masu maa ni jin ka'an, chi vaa maa Xtumani Yuva o ma kaxtnu'u
naxe jin ka'an jin kachi ni ora yukan.
21 ’Te jin koo tee ja jin xtekuechi de ñani de ma, sukan-va'a jin ka'ni ñayii
ma ñani de ma, te suni jin koo tna tee ma ja sukan jin sa'a de ji'in sayii de
ma, te suni jin koo tna sayii tee ma ja jin ndakanaa i ji'in yuva i ma, te jin
sa'a i ja jin ka'ni ñayii ma yuva i ma.
22 Te ja kuechi ja ka kandija ña'a ni maa sa a te jin saxiko ña'a ndaka ñayii
ma ndijin, kovaa nú na in na kanda onde jinu ma chi ndani'i-ta'vi i.
23 Nú ka sondikin ña'a i ñuu ya'a, te jin koo ni in-ka ñuu ma, vaa ja ndaa
ká'an sa ja masu ndi'i jin ndakonduu ni ndaka ñuu Israel ya, te ndenda sa
ja kúu sa iya vee ñayivi ñuu ñayivi a.
24 ’Ñatuu ni-in tee ja yika yikuu de kútu'va de nawa kaxtnu'u tee skua'a
ña'a ma, te jini-ka de sana tee skua'a ña'a ma, te ñayii jinukuechi ma, masu
kanuu-ka i sana tee kúu jito'o i ma.
25 Kovaa nú tee yika yikuu kútu'va ma, te skua'a ñukuun de chi kenda de ja
ko kuu de sukan kúu tee skua'a ña'a ma. Te suni ja va'a xeen kuu nú ñayii
jinukuechi ma, te kenda i ko kuu i sukan kúu jito'o i ma. Te chukan kúu ja
má jin sanuu ni, vaa nú saña, te ni ka xnani ña'a i Beelzebú ja nani suchi
tátnuni nuu ndaka-ka tachi ma, te kuiti kua'a-ka ja u'vi jin ka'an i ja jin kuu
ni ja ka kuu ni tee ka ndikin ña'a maa sa a.

Na in jin koyu'u o
(Lc 12:2-9)

26 ’Chukan kúu ja másu ko jin koyu'u ni, vaa masu nawa iyo ja kuu koo
yu'u, su'va ndaka ndatuu, te ñatuu nawa iyo yu'u ja masu jin kuni o.
27 Te tna'a ja ká'an sa nuu maa ni a vitna ja ñatuu na ñayii ka niniso'o a, te
jin ndaka'an ni nuu ka ndatna'a ñayii ma, te tna'a ja ká'an yu'u sa nuu ni a,
te onde xini ve'e ma te jin kayu'u ni ja jin ndaka'an ni, sukan-va'a jín kuni
ñayii ma.

28 Te má jin koyu'u ni ñayii kuu ka'ni ña'a ma, vaa yika-ni ja yikikuñu ni
a-ni kuu ka'ni i, kovaa ini anua ni ma, masu kuu ka'ni i. Su'va jin koyu'u ni
iya ndakan kuenda nuu ni ma nawa ni ka yo sa'a ni ka yo kuu ni ma, vaa
maa ya chi kuu chunee ña'a ya nuu andeya ma te xnaa ya anua ni a ji'in
yikikuñu ni a.
29 Vaa jâ ka jini ni ja uu lasaa ma, jaku-ni xu'un ka ndee ya'vi ti. Kovaa visi
masu kiti ka ndee ya'vi ka kuu ti, kovaa nú masu kua'a maa Yuva o Su'si
ma tnu'u chi masu kuu jin kun-kava ni-in ti nuu ñu'ú a.
30 Te sukan kúu ya ji'in ni, vaa onde ixi xini o a chi na'a ya na saa kúu.
31 Chukan kúu ja má jin koyu'u ni chi ndijin chi ka ndee ya'vi xeen-ka ni
sana in lasaa ma.
32 Ndeva'a-ni na in ma koyu'u te ndaka'an i nuu ñayii ma ja kándija ña'a i
maa sa a, suni ndaka'an tna sa nuu Yuva o Su'si iya iyo andivi ma ja iyo sa
ji'in i.
33 Kovaa ndeva'a-ni na in na kuña'a nuu ñayii ma ja masu kándija ña'a i maa
sa a, suni saña tna ndaka'an sa nuu Yuva o Su'si iya iyo andivi ma ja masu
iyo sa ji'in i.

Ñayii ñatuu ka kandija Jesús ma chi masu jin ketna'a-ka ini i ji'in ñayii ka kandija ya ma
(Lc 12:51-53; 14:26-27)

34 'Má jin kani ini ndijin ja ni kijaa sa ñuu ñayivi a, te jin koo mani ndaka
ñayii a. Vaa ja ni kijaa sa ya masu jin koo mani ndaka i, chi su'va su'va jin
ko kuu i.
35 Vaa ja ni kenda sa a, chi ñayii masu ka kandija tnu'u ká'an sa a chi su'va
su'va jin ndakiti ini i nuu tna'a i ma, te tee ma kanaa de ji'in yuva de ma, te
ña'a ma ji'in si'i ña ma, te suni sukan jin ko kuu tna ña'a kúu janu ma ji'in
si'i xiso ña ma.
36 Te chukan kúu ja tna'a ni ñayii ka iyo ve'e ni ma ka kuu ñayii masu jin
kunimani nuu ni ma ja kuechi ja ni kandija ña'a ni ma.
37 Nú na in kútoo-ka yuva i ma ji'in si'i i ma sana saña, chi masu iyo i ja kuu
kondikin ña'a i maa sa. Te nú na in kútoo-ka sa'ya i ma sana saña, masu iyo
i ja kuu kondikin ña'a i maa sa.
38 Te nú ma kachi i ja ndo'o neni i, sukan ndó'o ñayii jiso krusi i ma te kua'an
i nuu kûu i ma, masu iyo i ja kuu ko kuu i ñayii kondikin ña'a i maa sa.
39 Nú na in ndí ini ja koo va'a i ñuu ñayivi ya te ma kuan-ta'vi ña'a i maa sa
chi skenaa i maa i. Kovaa nú na in visi na jin ka'ni ña'a i ñuu ñayivi ya ja
kuechi ja ndikin ña'a i maa sa chi ndani'i-ta'vi i.

Sukan ndaskuta'vi Su'si ma ñayii sa'a ja va'a ma
(Mr 9:41)

40 'Te nú na in na kuan-ta'vi ña'a ve'e i ma ndijin, suni jan-ta'vi ña'a i maa
sa. Te nú na in na kuan-ta'vi ña'a maa sa chi suni jan-ta'vi i iya ni tetniñu
ña'a ma.
41 Te nú na in na kuan-ta'vi ve'e i ma in tee ndákaxtnu'u tnu'u ni wa'a Su'si
ma vaa kuechi ja tee ndákaxtnu'u tnu'u ni wa'a Su'si ma kúu de, te ñayii ya'a,
inuu jin ni'i i ji'in tee ya'a ja skuta'vi ña'a Su'si ma. Te nú na in na kuan-ta'vi
ve'e i ma in tee sa'a ja va'a kuechi ja in tee sa'a ja va'a kúu de ma, te ñayii
ya'a, inuu jin ni'i i ji'in tee ya'a ja skuta'vi ña'a Su'si ma.
42 Te nú na in na kua'a visi in vasu ndute vijin ja ko'o in ñayii ya'a ja masu
kanuu i ma vaa kuechi ja in ñayii ndikin ña'a i maa sa kúu i, ja ndaa ká'an
sa ja masu skenaa i ta'vi i iyo nuu Su'si ma —kúu ya jiña'a ya.

11

Juan tee skuandute ma, ni tetniñu de tee ni ka jikan-tnu'u Jesús ma (Lc 7:18-35)

1 Nuu ni jinu ja ni tatnuni Jesús ma tnu'u ya'a nuu tee ka ndikin ya ma,
sani te kua'an ya kuan kaxtnu'u ya tnu'u maa ya ma nuu ñayii ka iyo ñuu
tee ni kaji ya ja jin kaxtnu'u de tnu'u maa ya ma.
2 Te Juan tee ni yo skuandute ma, yinee de vekaa ma, te ni jiniso'o de ndaka
sukan ni yo sa'a Cristo iya ni tetniñu Su'si ma, te ni tetniñu de tee ka ndikin
tna'a ji'in de ma,
3 te ni jan koo tee ma nuu Jesús ma ni ka jikan-tnu'u de ya nú suu ya kúu
iya iyo ja kii ma xi jín kondetu de in-ka ya.
4 Te ni ndakone'e Jesús ma, te jiña'a ya:
—Kuán koo ni, te jin kuña'a ni Juan ma ja ni ka jini ni a ji'in ja ni ka jiniso'o
ni a.
5 Jin ndakani ni ja ñayii kuaa ma, jâ ni ka ndundijin nuu i ma, te ñayii ñatuu
kúu jin kaka i ma, jâ ni ka ndakaka i, te ñayii ka ndo'o kue'e lepra ma, jâ ni
ka nduvii i, te ñayii inuso'o ma, jâ ni ka ndakuniso'o i, te ñayii ni ka ji'i ma,
ni ka ndateku i, te nuu ñayii ka kunda'vi ma, káxtnu'u sa tnu'u vii tnu'u va'a
naxe jin ndani'i-ta'vi i ma.
6 ¡Vava'a jin kendoo ñayii ka kukanu ini ña'a i maa sa! —kúu ya jiña'a ya.
7 Nuu kuan nu koo tee ni tetniñu Juan ma, te Jesús ma, ni keja'a ya ká'an
ya ja kuu Juan ma nuu ñayii ma, te jiña'a ya:
—¿Naxe kaa tee ni ka ke koo ni, ni ka yo nde'ya ni nuu masu nawa iyo
kuiti ma? ¿Sukan kúu in tnuyoo ja skanda kajin yi'i ma?
8 ¿Xi in tee ne'nu sa'ma va'a xeen ni ka jini ni ma? ¿Naxe kaa tee ni ka ke
koo ni, ni ka yo nde'ya ni ma? Ndijin chi ka jini ni ja ñayii ka ne'nu sa'ma
va'a xeen ma, te ka iyo i ve'e tee ka kuu rey ma.
9 ¿Naxe kaa tee ni ka ke koo ni, ni ka yo nde'ya ni ma? ¿In tee ndákaxtnu'u
tnu'u ni wa'a Su'si ma kúu de? Ja ndaa ká'an sa ja suu de, kovaa tniñu ni
sa'a de ma chi kanuu-ka sana sukan ni ka yo sa'a tee ni ka yo ndakaxtnu'u
tnu'u ni yo wa'a Su'si ma.
10 Te ja kuu Juan ma kúu ja ká'an tnu'u Su'si ma sa'a:
Tetniñu ri in tee koxtnuu nuu ro,
sukan-va'a satu'va de ichi ki'in ro ma.
11 'Te ja ndaa ká'an sa ja ne'un ndaka ñayii a, ni-in ñayii kanuu-ka sana
Juan ma, kovaa nuu tatnuni Su'si ma, te ñayii jani ini ja masu in ñayii
kanuu-ka kúu i ne'un ndaka i ma, te suu i ko kuu ñayii kanuu-ka sana Juan
ma.
12 'Onde kivi ni yo kaxtnu'u Juan tee skuandute ñayii ma te onde vitna, te
ñayii ka jani ini ja ka jaku'ni va'a ini i tnu'u Su'si ma, te ka kaxtnu'u i sukan
ka kuni maa i ma, te ka ja'nu ndee i ja jin jaku'ni ndaa ini ñayii ma sukan
tatnuni Su'si ma.
13 Vaa tnu'u tátnuni Su'si ma ji'in ja ni ka ka'an tee ni ka yo ndakaxtnu'u
tnu'u ni yo wa'a Su'si ma, ni ka yo ndaka'an i onde ni kenda tee kúu Juan
ma.
14 Te nú ka kuni ni ja jin kuan-ta'vi ni tnu'u ka'an sa a, te ja ndaa kúu ja Juan
tee ni yo skuandute ma kúu Elías tee iyo ja ndenda de ñuu ñayivi a.
15 Nde ni iyo so'o ja koniniso'o ni, te koniniso'o va'a ni.
16 '¿Naxe ka kuu ñayii tiempu ya'a, ka jani ini ni, ja ni-in ja ñatuu ka jatna
ini i? Sukan ka kuu suchi jaa ka jinkoo nuya'vi ma, te ka kayu'u i ka jiña'a
nuu tna'a i ma:

17 “Ka tivi ri flauta, kovaa ñatuu ni ka jitaja'a ro. Ka jita ri yaa xii ini, kovaa
ñatuu ni ka nda'yu ro”, ka kuu i ka jiña'a i ma,
18 te sukan kuiti ka kuu ñayii tiempu ya'a. Vaa ni kenda Juan ma, te ñatuu
jaa de xtatila ni ñatuu ji'i de ndute uva ma, te ka ka'an ñayii a ja tachi yinee
ña'a, ja kúu de sukan.
19 Sani te ni kenda sa ja kúu sa iya vee ñayivi ñuu ñayivi a ja jaa sa xtatila te
ji'i sa ndute uva ma, te ka ka'an i ja tee jaa xeen tee ji'i xeen kúu sa te kétna'a
ini sa ji'in ñayii ka sa'a ja u'vi ma ji'in kui'na ka ndake'en ya'vi xu'un no'o
ñuu Roma ma, ka ka'an i. Kovaa ká'an sa ja ñayii ka kandija tnu'u ndichi
Su'si ma chi ni ka nduu i ñayii ka sa'a ja va'a ja ndaa. Te sukan, te ka jini o
ja vava'a kúu tnu'u ndichi Su'si ma —kúu ya jiña'a ya.

Sukan jin ndo'o ñayii ñuu ñatuu ni ka ndakani, ni ka ndaka'vi ini i nuu Su'si ma
(Lc 10:13-16)

20 Sani te ni keja'a ya xtekuechi ya ñayii ñuu nuu ni yo sa'a ya kua'a
milagru ma, vaa ñatuu ni ka ndakani, ni ka ndaka'vi ini ñayii ma, te jiña'a
ya:
21 —¡Nda'vi ni ñayii ñuu Corazín a! ¡Nda'vi ni ñayii ñuu Betsaida a! Vaa nute
ñuu Tiro ma ji'in ñuu Sidón ma ni ka iyo milagru tna'a ja ni ka iyo nuu ni
a, onde ndende kivi ma jin ndakani jin ndaka'vi ini i nkuu, te jin xndoo i ja
u'vi ka sa'a i ma te jin ndandikin i Su'si iya teku ma nkuu, te jin kone'nu i
sa'ma tindayi, te jin kunukoo i nuu yaa nuu ñu'u i ma ja ka kaxtnu'u i sukan
ka ndakani ka ndaka'vi ini i ma nkuu.
22 Kovaa ndijin chi ká'an sa ja kivi ndakan Su'si ma kuenda, te ka'vi-ka
xndo'o xneni ña'a ya sana ñayii ñuu Tiro ma ji'in ñuu Sidón ma.
23 Te ndijin tna, ñayii ñuu Capernaum a, ¿ka jani ini ni ja ki ndone'e ñukuun
ña'a Su'si ma te jin nda koo ni onde andivi ma? ¡Ña'a chi onde nuu kunu-ka
ma skee ña'a ya! Vaa nute ñuu Sidón ma ni ka iyo milagru tna'a ja ni ka
iyo nuu ni a chi onde ndende kii ma ja jin ndakani jin ndaka'vi ini i te jin
xndoo i ja u'vi ka sa'a i ma nkuu, te ñuu yukan chi koo i onde vitna, te masu
naa i nkuu.
24 Te ká'an sa ja kivi ndakan Su'si ma kuenda, te ka'vi-ka jin ndo'o jin neni
tna ndijin sana ñayii ñuu Sodoma ma —kúu ya jiña'a ya.

Jín kinee o chii yugu Jesús ma te jin ndatatu o
(Lc 10:21-22)

25 Te ora yukan Jesús ma, jiña'a ya nuu Yuva ya Su'si ma:

—Ndáchiñu'u ña'a sa, Yuva sa, iya tátnuni andivi a ji'in nuu ñu'ú a, vaa
ni kaxtnu'u ni nuu ñayii ka ndakunitnuni ja ka jiniñu'u ña'a i ma ndaka ja
ñatuu ni kaxtnu'u ni nuu ñayii ka jani ini ja ka jini-ka i te ka jaku'ni-ka ini i
ma te ñatuu ka jiniñu'u ña'a i ma.
26 Saa vi, Yuva sa, vaa sukan ni jani ini maa ni ja ko kuu —kúu ya jiña'a ya.
27 Sani te jiña'a ya nuu ñayii ma:

—Yuva sa ma, ni taa ya ndaka. Ñatuu na in jini ña'a ja kúu sa Sa'ya ya
a, yika-ni ja maa ya ja kúu ya Yuva sa ma. Te ñatuu na in jini Yuva sa ma,
yika-ni ja maa sa ja kúu sa Sa'ya ya a, ji'in ñayii kúni sa ja kaxtnu'u sa na in
kúu ya ma.
28 ’Ne'e koo ni nuu iyo sa ya, ndaka ni ja ka ndo'o ka neni ni ja sa'a ja iyo
ñuu ñayivi a, te sa'a maa sa ja jin ndatatu ni.

29 Jin kinee ni chii yugu sa a, te jin kutu'va ni sukan káxtnu'u sa a, vaa
kaa kuee ini sa, te iyo sa ja koniniso'o sa nawa jin ka'an ni, sukan-va'a jin
ndatatu ini anua ni a na tnundo'o tnuneni ka tna'a ni.
30 Chukan kúu ja masu vee yugu sa a, te masu yii ja jin kinee ni chii yugu
sa a —kúu ya jiña'a ya.

12

Jesús ma, ni kaxtnu'u ya nde a kanuu-ka ja sa'a o kivi ni tatnuni Su'si ma ja ma jin satniñu ñayii ma
(Mr 2:23-28; Lc 6:1-5)

1 Te kivi yukan, in kivi ni tatnuni Su'si ma ja ma jin satniñu ñayii ma kúu,
te kua'an Jesús ma in ne'un itu. Te tee ka ndikin ya ma, ka kokon de, te ka
tnu'u de yoko triu ma, te ka jaa de kuan koo de.
2 Te tee ka kuu fariseo ma chi ni ka jini de, te sa'a ka jiña'a de ya:

—¡Konde'ya ni ja tee ka ndikin ña'a maa ni a, ka sa'a de ja masu kuu sa'a
o kivi ni tatnuni Su'si ma ja ma jin satniñu o a! —ka kuu de ka jiña'a de.

3 Kovaa maa ya chi jiña'a ya:

—¿Ñatuu nama ni ka ka'vi ni sukan ni ka sa'a David ma ji'in tee ka ndikin
tna'a ji'in de ma in jichi ma? Vaa ñatuu ndenu jin ni'i de ja jin kaa de ma, te
ka kokon xeen de ma.
4 Te ni kenda David ma ve'e Su'si ma, te ñatuu nawa iyo ja jin kaa de ma,
te kuiti ni ka jaa de xtatila iyo nuu Su'si ndija ma, te vitna ja maa-ni tee ka
kuu sutu ma kuu jin kaa ma.
5 ¿Te ñatuu nama ni ka ka'vi ni sukan ni tatnuni Moisés ma? Vaa ni tatnuni
de ja kivi ni tatnuni Su'si ma ja ma jin satniñu o ma, te tee ka kuu sutu ma
ja ka jinukuechi de ini veñu'u ka'nu ma, kuu jin sa'a maa de ja masu kuu
jin sa'a ñayii ma, te ñatuu na kuechi jin kuiso de —kúu ya jiña'a ya.

6 Te sa'a jiña'a tna ya:

—Ya'a iyo sa, te saña chi kanuu-ka sa sana veñu'u ka'nu ma.
7 Kovaa ndijin chi jâ ni ka xtekuechi ni tee ñatuu na ja u'vi ni ka sa'a de ma,
vaa ñatuu ka jaku'ni ini ni nawa kúni ka'an tnu'u ndee nuu tnu'u Su'si ma
ja ká'an sa'a ma: “Masu kúni sa ja jin taa ni in kiti ja jin ka'mi ni nuu sa a.
Su'va kúni sa ja na jin kunda'vi ini ni tna'a ni ma.”
8 Vaa saña ja kúu sa iya vee ñayivi ñuu ñayivi a, iyo sa ja tatnuni sa siki ja
kivi ni tatnuni Su'si ma ja ma jin satniñu ñayii ma —kúu ya jiña'a ya.

In kivi ni tatnuni Su'si ma ja ma jin satniñu ñayii ma, ni ndasava'a Jesús ma in tee ni yichi nda'a de
(Mr 3:1-6; Lc 6:6-11)

9 Kua'an Jesús ma, te ni kivi ya ini veñu'u luluu kátuu ñuu de ma.
10 Te yukan yinee in tee, te in nda'a de ma chi ni yichi i. Te jaku tee ñatuu
ka kunimani nuu Jesús ma, ka jitotnuni de ya, te sa'a ni ka jikan-tnu'u de
ya:

—¿Va'a-ni ja ndasava'a o ñayii ma kivi ñatuu ka satniñu o ma? —ka kuu
de ka jiña'a de.
Sukan ni ka jiña'a de, sukan-va'a xi ma kuu naxe jin xtekuechi de ya.

11 Kovaa Jesús ma, jiña'a ya:

—Te ndijin, nú in tna'a maa ni ma, te iyo in-ni ndikachi de ma, te kêe ti
in yavi kivi ni tatnuni Su'si ma ja ma jin satniñu o ma, kuiti ki'in de jin nu
tava de ti.

12 ¿Te masu ndee ya'vi xeen-ka in ñayii ma sana in ndikachi ma? Chukan
kúu ja kuu jin sa'a o ja va'a kivi ni tatnuni Su'si ma ja ma jin satniñu o ma
—kúu ya jiña'a ya.
13 Sani te jiña'a ya tee ni yichi nda'a ma:
—Ndaskuili ni nda'a ni a —kúu ya jiña'a ya.
Te tee yukan chi ni ndaskuili de nda'a de ma, te ni nduva'a sukan iyo va'a
in-ka nda'a de ma.
14 Kovaa nuu ni ka nde koo tee ka kuu fariseo ma, te ni ka keja'a de ka
ndatnu'u tna'a de naxe jin ka'ni de Jesús ma.

Jesús ma kúu iya ni kaji maa Su'si ma ja kaxtnu'u ya naxe jani ini maa Su'si ma

15 Te ni jini Jesús ma sukan ka ndatnu'u de ma, te chukan kúu ja ni kee
siin ya, te kua'an ya in-ka ichi. Te ni ka ndikin ña'a kua'a xeen ñayii, te ni
ndasava'a ya ndaka ñayii ka ku'u ma.
16 Te ni tatnuni ya nuu i ja máko jin ka'an i ja sukan ni sa'a ya ma, sukan-va'a
ñatuu na in kuni.
17 Sukan ni sa'a ya, sukan-va'a ko kuu sukan ni ka'an Isaías tee ni yo
ndakaxtnu'u tnu'u ni yo wa'a Su'si ma nuu sa'a ni ka'an de ma:
18 Iya ya'a kúu iya jinukuechi nuu sa a, te ni kaji sa ya,
te kútoo sa ya, te játna ini sa sukan sa'a ya ma.
Te Xtumani maa sa a koo ji'in ya,
te kaxtnu'u ya nuu ñayii masu ñuu Israel ya ka kuu i ma
sukan ndakan ndaa sa kuenda nuu ñayii ma.
19 Te masu kanaa ya ji'in ñayii ma, te ni masu kayu'u ya nuya'vi ma,
sukan-va'a ñatuu na in kuni.
20 Masu ka'nu ya ndoo yi kue'e ja sani te tna'nu tnu ma,
ni masu nda'va ya ñu'u vivi'i-nka-ni ndu'va i ja sani te nda'va i ma,
nú masu ja onde ko kuu sukan ká'an tnu'u ndaa tnu'u ndija ya ma,
te kundee ya nuu ja u'vi ma.
21 Te ñayii masu ñuu Israel ka kuu i ma, jin kukanu ini i maa ya.
Sa'a ni ka'an tee kúu Isaías ma.

Ni kaxtnu'u Jesús ma naxe ndo'o ñayii ká'an ndeva'a ja kuu Xtumani Ndios ma

(Mr 3:20-30; Lc 11:14-23; 12:10)

22 Sani te ni ka kenda koo i nuu ya ma ji'in in tee yinee ña'a in tachi, te ni
sa'a i ja ni ndukuaa de, te ká'an titete de. Te Jesús ma, ni kene'e ya tachi ma,
te ni ndasava'a ya de, te ni kuu ni ndakonde'ya de, te ni kuu ni ndaka'an
va'a de.
23 Te ndaka ñayii ma, ni ka sa'vi-nka ini i ja sukan ni kuu ma, te ka ka'an i:
—Tee ya'a, ¿masu Sa'ya tata tee kúu David ma kúu de? —ka kuu i ka ka'an
i.
24 Kovaa ni ka jiniso'o tee ka kuu fariseo ma sukan ni sa'a ya ma, te ka
ka'an de:
—Tee ya'a chi masu maa de kéne'e tachi ma ini anua ñayii ma. Chi
Beelzebú suchi tátnuni nuu ndaka-ka tachi ma kúu suchi wa'a tee ya'a tnu'u
ndee tnu'u ndatnu ja kéne'e de tachi ma —ka kuu de ka ka'an de.
25 Kovaa Jesús ma chi ni jinitnuni ya sukan ka jani ini de ma, te jiña'a ya:
—Vaa nú in ñuu, te ka iyo nanimaa ñayii ka ndakiti ini nuu tna'a ma, te
¿naxe kuu jin koo ka'nu ndaka i ma? Te suni maa i kúu ji'in ñayii ka iyo in-ni
ve'e ma, te nú jin ko ndakiti ini nuu tna'a i ma, te ¿naxe kuu jin koo ka'nu
ndaka i?

26 Sukan tna kúu tachi ma, nuna kene'e i tna'a maa i ma ini anua ñayii ma
chi masu kundee i tatnuni i nuu ñayii ma, sukan kúni i ma.
27 'Te nú sukan ka ka'an ni ja sa'a saña, ¿te tee ka ndikin ña'a ndijin a, na
in wa'a tnu'u ndee tnu'u ndatnu ja ka kene'e de tachi ma? Maa de na jin
ndaka'an, vaa nú Su'si ma wa'a tnu'u ndee tnu'u ndatnu ja ka sa'a de sukan
ma, chi ndátuu ja ndijin chi masu ka jini ni ja ka ka'an ni a.
28 Kovaa maa Xtumani Ndios ma táa tnu'u ndee tnu'u ndatnu ja kéne'e sa
tachi ma. Te sa'a, te jin kuni ni ja jâ ni kenda ja tátnuni Su'si ma.
29 'Ñatuu ni-in ñayii ja kuu kivi i ini ve'e ka'nu neva'a in tee ndatnu xeen te
ndaxtandee i nawa ni sakui'na tee ndatnu xeen ma, nú masu ja xinañu'u-ka
ku'ni i de. Te onde sukan, sana kuu ndaxtandee i nawa ni sakui'na de ma.
Sukan ndáxtandee sa ñayii ni sakui'na ña'a tachi ma.
30 'Chukan kúu ja nú na in ñatuu iyo ji'in sa chi ñatuu kúnimani i nuu sa,
te nú na in ñatuu ndáxtutu ji'in sa, chi su'va jatenuu i.
31 'Chukan kúu ja ká'an sa: Su'si ma chi sakanu ini ya ndaka kuechi ñayii
ma ji'in ndaka ja u'vi ka ka'an i ma, nuna jin ndakani jin ndaka'vi ini i.
Kovaa ñayii ka ka'an ndeva'a ja kuu Xtumani Ndios ma chi masu sakanu ini
ya i.
32 Te Su'si ma, sakanu ini ya nuu ñayii ka ka'an ndeva'a ja kuu saña ja kúu
sa iya vee ñayivi ñuu ñayivi a, kovaa masu sakanu ini ya ñayii ká'an ndeva'a
ja kuu Xtumani Ndios ma, ni a tiempu ya'a ni a kivi ki'in o ma.
33 'Chukan kúu ja jin ndasa'a maa ni kuenda. Vaa nú yutnu kui'i va'a kúu
tnu, chi wa'a tnu nde'ya va'a. Te nú masu yutnu kui'i va'a kúu tnu, te masu
kua'a tnu nde'ya va'a. Chukan kúu ja onde kuun nde'ya tnu ma, te kuni o
nú yutnu kui'i va'a kúu tnu xi ña'a.
34 ¡Kovaa ndijin chi sa'ya tata koo ma ka kuu ni! Vaa ini anua ni a ka ñu'u
chitu ja u'vi, te chukan kúu ja masu kuu jin ka'an ni tnu'u va'a. Vaa ja ñu'u
chitu ini anua o ma kúu ja ká'an yu'u o a.
35 Vaa ñayii va'a ma, ka ka'an i tnu'u va'a, vaa tnu'u va'a ka ñunee ini anua
i ma. Te ñayii ka ka'an ja u'vi ma, sukan ka ka'an i, vaa ja u'vi ma ka ñunee
ini anua i ma.
36 'Ká'an sa nuu ni ja kivi ka'nde Su'si ma tniñu ñayii ma, chi ndakan ya
kuenda ndaka tnu'u ni ka ka'an ndeva'a ñayii ma.
37 Vaa ja tnu'u ká'an ni ma, te ndatuu maa ni nú ñayii sa'a ja va'a kúu ni te
koo va'a ni xi ñayii sa'a ja u'vi kúu ni te ndachunaa maa ni —kúu ya jiña'a
ya.

Ñayii masu ka sa'a ja va'a ma, ni ka jikan i in milagru (Lc 11:29-32)

38 Sani te jaku tee ka skua'a tnu'u ni yo ndakaxtnu'u Moisés ma ji'in tee
ka kuu fariseo ma, ka jiña'a de:
—Teskua'a, ka kuni sa ja na sa'a ni in milagru —ka kuu de ka jiña'a de.
39 Kovaa Jesús ma, jiña'a ya:
—Ñayii tiempu ya'a, masu ka sa'a i ja va'a. Ka jikan i in milagru, kovaa
masu kua'a Su'si ma milagru ka jikan i ma, vaa jâ ni ka jini i milagru ni sa'a
ya ji'in Jonás tee ni yo ndakaxtnu'u tnu'u ni yo wa'a Su'si ma.
40 Vaa sukan ni kuu Jonás ma ja uni kivi nduu ñuu ni ñunee de chii tiaka
ka'nu ma, te sukan tna ko kuu saña ja kúu sa iya vee ñayivi ñuu ñayivi a chi
uni kivi nduu ñuu kinee sa chii ñu'ú a, te sani te ndateku sa, kovaa ni a
sukan, ma jin kandija ña'a ñayii tiempu ya'a.

41 Chukan kúu ja kivi ndakan Su'si ma kuenda nuu ñayii tiempu ya'a, te ñayii
ñuu Nínive ma, jin ndokuiñi i, te jin ndaxtekuechi i ñayii tiempu ya'a, chi vaa
maa i chi kivi ni kaxtnu'u Jonás ma tnu'u Su'si ma, te nuu ni ka jiniso'o i
sukan ni kaxtnu'u de ma chi ni ka ndakani ni ka ndaka'vi ini i, te ni ka
xndoo i ja u'vi ni ka yo sa'a i ma, te ni ka ndandikin i Su'si ndija ma. Te
vitna chi ya'a iyo iya kanuu-ka sana Jonás ma, kovaa masu na in ndí ini ja
kandija i ja ká'an ya a.
42 Te suni sukan sa'a tna ña'a ni yo kuu reina ni yo tatnuni in ñuu jika
ichi nuu vee ma, vaa kivi yukan chi ndokuiñi ña nuu ñayii tiempu ya'a,
te ndaxtekuechi ña i, vaa ña'a ya'a chi jika xen-xeen onde nuu ni kee ña ni
kii ña ma, sukan-va'a koniniso'o ña tnu'u ndichi ni yo ka'an Salomón ma te
sa'a ña ja va'a ma. Kovaa vitna chi ya'a iyo iya kanuu-ka sana tee ni yo kuu
Salomón ma, te masu na in ndí ini ja kandija i ja ká'an ya a —kúu ya jiña'a
ya.

Sukan sa'a tachi ma nuna ndakokuiñi i ini anua ñayii nuu ni kee i ma
(Lc 11:24-26)

43 Sani te jiña'a tna Jesús ma:
—Ñayii kandija ña'a ma te kukanu ini ña'a i ma chi tachi ni yo ñunee ini
anua i ma chi kée i, te kua'an vee i nuu yichi ma kúu i, te ndánduku i ndenu
ndatatu i. Kovaa nú ñatuu ní'i i ma,
44 te jani ini i: “Ndakokuiñi o ve'e nuu ni kee o ma.” Te nú ni ndenda i, te
ni ndani'i i ini anua ñayii ma ja sukan kaa in ve'e nuu jâ ni ndaxtaa jâ ni
nduvivii, sukan kaa, kovaa nune, vaa ñatuu nde ndí ini i ja sa'a i sukan kúni
Su'si ma.
45 Sani te tachi ma, ki'in i jin nu xtutu i uja-ka tachi ka'vi-ka ka sa'a i sana
maa i ma, te jin ndivi koo tutu ndaka i ja jin koo i ini anua ñayii yukan, te
su'va ka'vi-ka nduu ñayii yukan sana sukan ni yo kuu i onde xinañu'u ma.
Te sukan jin ndo'o ñayii tiempu ya'a, vaa ndimaa ja u'vi ka kuni i ja jin sa'a
i, te vitna ja jâ ni ka jini i ja ndaa ma —kúu ya jiña'a ya.

Ni ka'an Jesús ma nde ñayii kúu si'i ya ji'in ñani ya ji'in ku'va ya
(Mr 3:31-35; Lc 8:19-21)

46 Nuu yikuu Jesús ma káxtnu'u ya nuu ñayii ma, te ichi ke'e ma ka ndetu
si'i ya ma ji'in ñani ya ma, te ka kuni i ja jin ndatnu'u i ji'in ya.
47 Te in ñayii ma, ni jan kuña'a i Jesús ma:
—Si'i ni ma ji'in ñani ni ma, ka iyo i ke'e ma, te ka kuni i ja jin ndatnu'u i
ji'in ni —kúu i jiña'a i.
48 Kovaa Jesús ma, ni ndakone'e ya, te jiña'a ya nuu ñayii ni jan kaxtnu'u
nuu ya ma:
—¿Na in kúu si'i sa ma ji'in ñani sa ma, jani ini ni? —kúu ya jiña'a ya.
49 Te ni skuili ya nda'a ya ichi nuu ka iyo ñayii ka ndikin ya ma, te jiña'a
ya:
—Maa ñayii ya'a ka kuu si'i sa ji'in ñani sa,
50 chi vaa ndeva'a-ni ñayii ja sa'a i sukan játna ini Yuva sa iya iyo andivi ma,
ñayii yukan kúu ñani sa ma, ji'in ku'va sa ma, ji'in si'i sa ma —kúu ya jiña'a
ya.

13

Ni ka'an Jesús ma in tnu'u vijin tee ni saka triu ma
(Mr 4:1-9; Lc 8:4-8)

1 Te maa kivi yukan ni ndee Jesús ma ve'e ma, te ni ja'an ya ichi yu'u mar
ma, te ni jinkoo ya.
2 Te ni ka ndututu kua'a xeen ñayii, te chukan kúu ja ni kaa Jesús ma in nuu
barcu iyo nuu ndute ma, te ni jinkoo ya, te ka iyo ñayii ma yu'u ndute ma.
3 Te ni keja'a ya kua'a tnu'u vijin ni ka'an ya, te in tnu'u vijin ya'a ni ka'an
ya, te jiña'a ya:
—Jin koniniso'o ni ja ká'an sa a. In tee, ni kee de kuan saka de triu.
4 Te ja ni saka de ma, jaku ni ka jinkava ichi jika de ma, te ni ka kenda koo
lasaa ma, te ni ka jaa ti.
5 Te jaku-ka ni ka jinkava ne'un yuu ma, nuu masu iyo kokon ñu'ú ma. Triu
yukan chi ni ka jite yachi i, chi vaa masu ñu'ú kokon ni ka ni'i i ma.
6 Kovaa nuu ni jinu kandii ma, te ni ka kayu i, te ni ka yichi i, chi vaa masu
ni ka ni'i yo'o va'a i.
7 Te jaku-ka triu ma ni ka jinkava ne'un iñu ma, te ni ka ja'nu iñu ma, te ni
ka skue'ne i triu ma. Te chukan kúu ja ñatuu ni ka kuu triu ma.
8 Kovaa jaku tna'a ja ni ka jinkava nuu ñu'ú va'a ñu'ú kokon ma, te triu
yukan chi ni ka ja'nu i, te na'nu na'nu yoko ni ka kana koo i, te ni ka chitu
va'a i chi sava yoko i ma ni ka chitu cientu triu, te sava yoko i ma chi uni
xiko (60), te sava-ka yoko i ma oko uxi (30) triu ni ka chitu i.
9 Nde ni iyo so'o ja koniniso'o ni, te koniniso'o va'a ni —kúu ya jiña'a ya.

Ni kaxtnu'u Jesús ma nava'a ni ka'an ya tnu'u vijin ma
(Mr 4:10-12; Lc 8:9-10)

10 Te ni ka jan tu'va tee ka ndikin ya ma, te ni ka jiña'a de ya:
—¿Nava'a ká'an ni tnu'u vijin nuu ñayii ma? —ka kuu de ka jiña'a de.
11 Te ni ndakone'e ya:
—Su'si ma, jâ ni kaxtnu'u ya nuu ndijin naxe tatnuni ya ma. Kovaa nuu
ñayii ñatuu ka kandija ya ma chi ñatuu.
12 Vaa ñayii neva'a kua'a-ka ja vii ja luu ni skuta'vi ña'a Su'si ma chi su'va ni'i
kua'a-ka i, kovaa ñayii ñatuu nawa neva'a i ma chi su'va xtandiyo ya onde
jaku ja neva'a i ma.
13 Chukan kúu ja tnu'u vijin ká'an sa nuu i ma, vaa visi ka nde'ya i, kovaa
ñatuu ka jini i, te visi ka jiniso'o i, kovaa ñatuu ka jaku'ni ini i.
14 Te ka ndo'o i ndaka sukan ni ka'an tee kúu Isaías tee ni yo ndakaxtnu'u
tnu'u ni yo wa'a Su'si ma:
Jin koniniso'o ni, kovaa masu jin jaku'ni ini ni.
Te jin konde'ya ni, kovaa masu jin kuni ni.
15 Vaa ini anua ñayii ya'a chi ni ka ndukaji,
te so'o i ma ni ka nduvee,
te nduchinuu i ma chi ni ka ndandesi,
sukan-va'a ma kuu jin konde'ya i ji'in nduchinuu i ma,
te ma jin koniniso'o i ji'in so'o i ma,
te ma jin jaku'ni ini i ma,
te ma jin ndasama ja ka jani ini i ma,
te ma jin nduva'a i.
16 'Kovaa ndijin chi ja vava'a ka kuu nduchinuu ni a, vaa ka jini i, te ja
vava'a ka kuu so'o ni a, vaa ka jiniso'o i.
17 Vaa ja ndaa ká'an sa ja kua'a tee ni ka yo ndakaxtnu'u tnu'u ni yo wa'a
Su'si ma, ji'in ñayii ni ka yo sa'a ja va'a ma, ni ka yo kuni i ja jin konde'ya i
ja ka nde'ya ni a, kovaa ñatuu ni ka jini i, te ni ka yo kuni i ja jin koniniso'o
i ja ka niniso'o ni a, kovaa ñatuu ni ka jiniso'o i —kúu ya jiña'a ya.

Ni kaxtnu'u Jesús ma nawa kúni ka'an tnu'u vijin tee ni saka triu ja ni ka'an ya ma
(Mr 4:13-20; Lc 8:11-15)

18 Te jiña'a Jesús ma:

—Chukan kúu ja jin koniniso'o ni, te káxtnu'u sa nawa kúni ka'an tnu'u tee ni saka triu ma.
19 Te ñayii ka jiniso'o tnu'u sukan tátnuni Su'si ma, te nú ñatuu ka ndi ini i ja jin jaku'ni va'a ini i ma, te kénda tachi ma, te xtandiyo i tnu'u ni jakun-nee ini anua ñayii ma. Ñayii ya'a ka kuu sukan ka kuu triu ni ka jinkava ichi ma.
20 Te jaku ñayii ma chi sukan ka kuu triu ni ka jinkava ne'un yuu ma ka kuu i. Vaa ka jiniso'o i tnu'u vii tnu'u va'a ya ma, te sii ini ka niniso'o i.
21 Kovaa ñatuu ka ni'i yo'o va'a i, te ñatuu kuu jin konukuiñi va'a i. Te nú ka ndo'o ka neni i, xi jin sondikin ña'a i ja kuechi tnu'u vii tnu'u va'a Su'si ma, sani te ka xndoo i te ñatuu ka kandija-ka i sukan ká'an ya ma.
22 Jaku-ka ñayii ma chi sukan ka kuu triu ni ka jinkava ne'un iñu ma ka kuu i. Ka jiniso'o i tnu'u vii tnu'u va'a ma, kovaa ndaka tniñu iyo ñuu ñayivi ya'a, ka xndi ini xeen ña'a i, te ka ndi ini xeen i ja jin koo xu'un i, te ndaka cha'a, kívi ña'a i te xnda'vi ña'a i, te ka ndunaa i tnu'u vii tnu'u va'a ya ma, te chukan kúu ja ñatuu kuu ja jin sa'a i sukan kúni Su'si ma.
23 Kovaa in jichi-ka ñayii ma chi ka jiniso'o i tnu'u vii tnu'u va'a ya ma, te ka kandija i, te vivii ka sa'a i sukan kúni Su'si ma. Te ñayii ya'a chi sukan ka kuu triu ni ka jinkava nuu ñu'ú va'a ma, sukan ka kuu i. Vaa jaku i ma ka kuu sukan ka kuu yoko triu ja ni ka wa'a i cientu triu ma, te jaku-ka i ma ka kuu sukan ka kuu yoko ni ka wa'a uni xiko (60) triu ma, te jaku-ka i ma ka kuu sukan ka kuu yoko ni ka wa'a oko uxi (30) triu ma —kúu ya jiña'a ya.

Ni ka'an Jesús ma in tnu'u vijin triu ma ji'in yi'i ma

24 Ni ka'an ya in-ka tnu'u vijin, te jiña'a ya:

—Sukan tátnuni Su'si iya iyo andivi ma, inuu kúu i ji'in in tee ni saka ini itu de ma triu va'a.
25 Te nani kixi de ma, ni kii suchi ñatuu kétna'a ini ji'in de ma, te ni xsiava i ndikin yi'i ne'un triu ma, te kua'an i.
26 Te nuu ni jite triu ma te ve kua'nu i ma, sani te ni jite tna yi'i ma.
27 Te tee ka jinukuechi nuu tee xi-itu ma, ni ka kenda koo de, te ka jiña'a de: “Señor, ¿masu triu va'a ni saka ni ini itu ni ma? ¿Te nava'a ni ka jite kua'a yi'i ma?”, ka kuu de ka jiña'a de.
28 Te maa tee xi-itu ma jiña'a: “In suchi ñatuu kétna'a ini ji'in sa ni sa'a sa'a.” Te ka jiña'a tee ka jinukuechi nuu de ma: “¿Kúni ni ja jin koo sa jin tnu'u sa?”, ka kuu de ka jiña'a de.
29 Te jiña'a de: “Ña'a. Nú ña'a, te ja jin tnu'u ni yi'i ma, te nasa jin tnu'u tna ni triu sa ma.
30 Jin kua'a ni tnu'u, te jin kua'nu kaa maa i te onde kivi jin ndaxtutu o triu ma, te kuña'a sa tee jin ka'nde ma: Jin ndaxtutu ni xinañu'u-ka yi'i ma, te in nu'ni in nu'ni jin ku'ni ni, sukan-va'a jín kayu i. Kovaa triu ma chi jin ndaxtutu ni, te jin ndatnaa va'a ni.” Sa'a kuña'a tee xi-itu ma —kúu ya jiña'a ya.

Ni ka'an Jesús ma in tnu'u vijin in ndikin tnu mostaza
(Mr 4:30-32; Lc 13:18-19)

31 Te ni ka'an Jesús ma in-ka tnu'u vijin, te jiña'a ya:

—Sukan kúu in ndikin tnu mostaza, sukan ko kuu ja tatnuni Su'si iya iyo
andivi ma. Te in tee, ni tnii de ndikin tnu mostaza ma, te ni skee de itu de
ma.
32 Te ndikin ma chi in ja luluu ti'i-ni kúu i ne'un ndaka-ka ndikin iyo ñuu
ñayivi a, kovaa nuu ni jite i ma, te ni ja'nu in yutnu kui'i, te kúu sukun
sukun tnu, te suu tnu sukun xeen-ka sana ndaka-ka ja ka sunkoo ñayii ma
nuu huerta i ma, te lasaa ka ndava andivi ma chi kuu jin sa'a ti taka ti ne'un
nda'a tnu ma —kúu ya jiña'a ya.

Ni ka'an Jesús ma in tnu'u vijin levadura ma
(Lc 13:20-21)

33 Te ni ka'an Jesús ma in-ka tnu'u vijin, te jiña'a ya:

—Sukan sa'a levadura ma, sukan ko kuu nuu tatnuni Su'si ma. Vaa nú in
ña'a, ni sakanuu ña levadura ma ji'in uni jichi ñujan triu ma, te levadura
ma ni-ka'nu kivi i, onde kundee i xsjaa i ni-ka'nu ñujan ma —kúu ya jiña'a
ya.

Ni yo ka'an Jesús ma tnu'u vijin ma nuu ñayii ñatuu ka jan-ta'vi sii ini tnu'u ya ma
(Mr 4:33-34)

34 Te ni ka'an Jesús ma ndaka tnu'u vijin ya'a nuu ñayii ma. Te ni-in tnu'u
ni yo ka'an ya ma ñatuu ni yo kaxtnu'u ndijin ya, su'va ndimaa tnu'u vijin
ni yo ka'an ya.
35 Te sukan ni yo sa'a ya, sukan-va'a ko kuu ndaka sukan ni ka'an tee ni yo
ndakaxtnu'u tnu'u ni yo wa'a Su'si ma:
Ka'an sa tnu'u vijin nuu ñayii ma.
Kaxtnu'u sa tnu'u ka iyo yu'u onde nuu ni sa'a Su'si ma ñuu ñayivi ya,
kúu de ká'an de.

Ni kaxtnu'u Jesús ma nawa kúni ka'an tnu'u vijin triu ma ji'in yi'i ma

36 Sani te ni ndakuan-ta'vi Jesús ma ñayii ma, te ni ndivi ya ini ve'e ma.
Te ni ka jan tu'va ña'a tee ka ndikin ya ma, te ka jiña'a de:

—Ndakaxtnu'u ni nawa kúni ka'an tnu'u vijin ja ni ka'an ni ja kuu yi'i ni
kana itu triu ma —ka kuu de ka jiña'a de.

37 Te ni ndakone'e ya, te jiña'a ya:

—Tee ni saka triu ma kúu saña, ja kúu sa iya vee ñayivi ñuu ñayivi a.
38 Te itu ma kúu ñuu ñayivi a. Te triu va'a ma ka kuu ñayii jin kivi koo nuu
tatnuni Su'si ma, te yi'i ma ka kuu ñayii ka sa'a sukan kúni tachi ma.
39 Te suchi ni xsiava ndikin yi'i ma kúu tachi ma, te kivi jin ndaxtutu ñayii
ma kúu kivi xnaa Su'si ma ñuu ñayivi a. Te ñayii jin ndaxtutu ma ka kuu
ángel ma.
40 Te sukan jin ndaxtutu i yi'i ma te jin ka'mi i nuu ñu'u ndú'va ma, sukan
ko kuu kivi naa ñuu ñayivi a.
41 Te maa sa ja kúu sa iya vee ñayivi ñuu ñayivi a, tetniñu sa ángel sa ma, te
jin ndaxtutu i ndaka ñayii ni ka yo sa'a ja u'vi ma te ni ka yo ska'an i ñayii
ma ja jin sa'a tna i ja u'vi ma, sukan-va'a ma jin koo-ka i nuu tatnuni sa ma.
42 Te jin tnaa i ñayii yukan ma nuu káyu kóko ñu'u i'ni ma, vaa yukan kúu
nuu jin ndanda'yu i, te jin ndakandi'i jin ndakandi'i i nu'u i ma ja jin ndo'o
jin neni i ma.
43 Sani te ñayii ka sa'a ja va'a ma, vivii jin kona'a i nuu tatnuni Yuva o Su'si
ma, sukan yé'e ni'ni kandii ma, sukan jin kona'a i.

’Te nde ni iyo so'o ja koniniso'o ni, te koniniso'o va'a ni.

Ni ka'an Jesús ma in tnu'u vijin siki in ja ndee ya'vi xeen ja yinee yu'u i ini itu ma

44 ’Te suni nuu tatnuni Su'si ma kúu sukan kúu in ja ndee ya'vi xeen, te yinee yu'u i ini itu ma. Chukan kúu ja in tee, ni ndani'i de ja ndee ya'vi xeen yinee ini itu yukan ma, te ni ndachu'u va'a-ka de, te ni ja'an sii ini de ni jan nu xiko de ndaka ja neva'a de ma, te ni ndakuaan de ñu'ú yukan.

Ni ka'an Jesús ma in tnu'u vijin siki yuu vivii nani perla ma

45 ’Te suni inuu kúu nuu tatnuni Su'si ma ji'in in tee ndákuaan yuu vivii nani perla ma te ndáxiko de ma.
46 Te ni ndani'i de in perla vivii xeen-ka kaa, te suni ni ja'an de, te ni ndaxiko de ndaka ja neva'a de ma, te ni jaan de perla vivii-ka kaa ma.

Ni ka'an Jesús ma in tnu'u vijin siki ñunu táva tiaka ma

47 ’Te suni sukan kúu in ñunu táva tiaka ma, sukan kúu nuu tatnuni Su'si ma, vaa ni ka skee i ñunu ma nuu mar ma, te ni ka jakun-nee ndaka jichi tiaka ma.
48 Te nuu jâ ni chitu ñunu ma, te ni ka ndatava i. Te ni jan koo i yu'u ndute ma, te ni ka ndakaji i tiaka va'a ma, te ni ka ndatnaa i ti nuu chika ma. Te kiti masu ka iyo va'a ma, ni ka skana i ti.
49 Te suni sukan ko kuu kivi naa ñuu ñayivi a chi kenda koo ángel ma, te jin ndaxtutu i ndaka ñayii ka sa'a ja u'vi ma ne'un ñayii ka sa'a ja va'a ma.
50 Te jin skee i ñayii ni ka yo sa'a ja u'vi ma nuu káyu kóko ñu'u i'ni ma, te jin ndanda'yu i, te jin ndakandi'i jin ndakandi'i i nu'u i ma ja jin ndo'o jin neni i —kúu ya jiña'a ya.

Ni ka'an Jesús ma in tnu'u vijin siki ja jaa ma ji'in ja jâ ni kuu kii-ka iyo ma

51 Te Jesús ma, jiña'a ya:
—¿Ni ka jaku'ni ini ni ndaka ja ká'an sa a? —kúu ya jiña'a ya.
Te maa de ni ka ndakone'e:
—Ni ka jaku'ni ini sa, Señor —ka kuu de ka jiña'a de.
52 Te jiña'a ya:
—Chukan kúu ja ndaka tee ka skua'a tnu'u ni tatnuni Moisés ma, te nuna jin kutu'va-ka de sukan tátnuni Su'si iya iyo andivi ma, te jin ko kuu de sukan kúu in tee va'a in tee ndichi jito va'a ñayii ka iyo ve'e de ma, te kéne'e de ja vava'a neva'a de ma, ja jaa ma ji'in ja jâ ni kuu kii-ka iyo ma —kúu ya jiña'a ya.

Ñayii ka iyo ñuu maa Jesús ma chi masu nde ka kandija i ya
(Mr 6:1-6; Lc 4:16-30)

53 Te nuu ni jinu ni ka'an Jesús ma tnu'u vijin ya'a, te kuan no'o ya.
54 Nuu ni ndenda ya ma, te ni keja'a ya káxtnu'u ya tnu'u ya ma nuu ñayii ka iyo ini in veñu'u luluu ma. Te ni ka sa'vi-nka ini i, te ka jikan-tnu'u tna'a i:
—¿Ndenu ni kutu'va suchi ya'a ndaka tnu'u ndichi ká'an i a ji'in milagru sa'a i a?
55 ¿Masu suchi ya'a kúu sa'ya carpinteru ma? ¿Masu si'i i kúu ña'a nani María ma? ¿Te masu ñani i ka kuu Santiago ma, José ma, Simón ma, ji'in Judas ma?
56 ¿Te masu ya'a ka iyo tna ku'va i a ne'un ndaka o a? ¿Ndenu ni kutu'va i ndaka cha'a ja ká'an i a ji'in ja sa'a i a? —ka kuu ñayii ma ka ka'an i.
57 Te ni ka ndakiti ini i ja ká'an ya ma. Kovaa jiña'a Jesús ma:

—Ni-ka'nu ñuu ñayivi a chi ka chiñu'u i in tee ndákaxtnu'u tnu'u ni wa'a
Su'si ma, kovaa ñuu maa de ma ji'in ñayii ve'e de ma, masu na nde ka chiñu'u
i de. Te sukan ka sa'a ña'a ni vitna —kúu ya jiña'a ya.
58 Te ñatuu ni sa'a ya kua'a milagru vaa yukan chi masu nde ka kandija i
ya ma.

14

Sukan ni ka ja'ni i Juan tee skuandute ñayii ma
(Mr 6:14-29; Lc 9:7-9)

1 Te kivi yukan Herodes tee kúu tetrarca ma, ni jiniso'o de ja sukan sa'a
Jesús ma.
2 Te jiña'a de nuu tee ka jinukuechi nuu de ma:
—Tee ya'a kúu Juan tee skuandute ñayii ma, te ni ndateku de ne'un ñayii
ni ka ji'i ma, te chukan kúu ja iyo tnu'u ndee tnu'u ndatnu nuu de a —kúu
de jiña'a de.
3 Vaa Herodes ma kúu tee ni tnii Juan ma, te ni ju'ni de Juan ma ji'in yo'o
kaa, te ni chinee de tee ma vekaa ma, ja kuechi ña'a kúu Herodías ma, ñasi'i
ñani de tee kúu Felipe ma.
4 Vaa Juan ma, ni yo jiña'a de:
—Masu va'a-ni ja koo ni ji'in ña'a jiña, vaa téku-ka yii ña ma —ni yo kuu
de ni yo jiña'a de.
5 Te Herodes ma, ni yo kuni de ja ka'ni de tee ma, kovaa ni yo yu'u de
ñayii ñuu ma, vaa ka ka'an i ja Juan ma, in tee ni yo ndakaxtnu'u tnu'u ni
yo wa'a Su'si ma kúu de.
6 Kovaa kivi yikuu viko kivi ndí'i Herodes ma kuiya ma, te ni kivi sasi'i
Herodías ma nuu ka iyo ndaka ñayii ma, te ni jitaja'a i, te ni jatna ini xeen
Herodes ma.
7 Te chukan kúu ja ni skuiso de ja kua'a de ndaka nawa kakan maa i.
8 Te suchi si'i ma, jâ ni ska'an ña'a si'i i ma xinañu'u-ka, te jiña'a i:
—Taa ni xini Juan tee skuandute ñayii ma in nuu ko'o —kúu i jiña'a i.
9 Sani te rey ma, ni kuxii ini de, kovaa kuechi ja jâ ni skuiso de ma te ni
ka jiniso'o ñayii ka nukoo ji'in de nuu mesa ma, chukan kúu ja ni jiña'a de
ja jin sa'a i sukan jiña'a suchi si'i ma.
10 Te ni tatnuni de ja jin koo i vekaa ma jin xtandoso i xini Juan ma.
11 Te ni ki koo i ni ki xsia'a i ko'o ñunee xini Juan ma nuu nda'a suchi si'i
ma, te ni jan xsia'a i nuu si'i i ma ja na kuni ña.
12 Sani te ni ki koo tee ni ka yo ndikin Juan ma, te ni ka ndake'en de ñunde'yu
tee ma, te ni ka chu'u de, te kuan koo de, te ni ka ndakaxtnu'u de nuu Jesús
ma ja sukan ni kuu ma.

Ni sa'a Jesús ma ja ni ndukua'a xtatila ma ji'in tiaka ma, te ni kanda ja ni ka jaa u'un mil tee
(Mr 6:30-44; Lc 9:10-17; Jn 6:1-14)

13 Te Jesús ma, nuu ni jiniso'o ya ja sukan ni ji'i Juan ma, te kua'an ya
ji'in tee ka ndikin ya ma in nuu barcu in nuu kuu jin koo-ni maa de ji'in ya.
Kovaa kua'a ñayii ni ka jiniso'o ja kuan koo de ji'in Jesús ma. Sani te ni ka
ke koo i ñuu i ma, te ni ka ndikin i ya, te kuan koo i ichi kua'an ya ma.
14 Ja ni nuu Jesús ma nuu barcu ma, te ni jini ya kua'a xeen ñayii ma, te ni
kunda'vi ini ya i, te ni ndasava'a ya ñayii ka ku'u kuan koo ji'in i ma.
15 Kovaa nuu ve kukuee-ka ma, te tee ka ndikin ya ma, ni ka jan tu'va de
ya, te ka jiña'a de:

—Jâ ve kukuee, te nuu ka iyo o ya chi in nuu masu nawa iyo kuiti kúu.
Ndakuan-ta'vi ni nuu ñayii a, sukan-va'a jín koo i ichi yu'u ñuu a, na jin
kuaan i ja jin kaa i —ka kuu de ka jiña'a de.
16 Kovaa Jesús ma, ni ndakone'e ya:
—Masu jiniñu'u ja jin koo i. Jin kua'a maa ni ja jin kaa i —kúu ya jiña'a
ya.
17 Te ni ka ndakone'e de:
—Yika-ni ja u'un-ni xtatila ji'in uu-ni tiaka ka neva'a sa —ka kuu de ka
jiña'a de.
18 Te jiña'a ya:
—Ne'e koo ji'in ni nuu iyo sa ya —kúu ya jiña'a ya.
19 Sani te ni tatnuni ya ja jin kunukoo ñayii ma nuu yi'i ma. Sani te ni
ke'en ya u'un xtatila ma ji'in uu tiaka ma, te ni ndonenuu ya ichi andivi
ma, sukan-va'a ndakuan-ta'vi ya nuu Su'si ma ja iyo ja jin kaa de ma, te ni
ta'vi ya xtatila ma. Sani te ni wa'a ya tee ka ndikin ya ma, te ni ka wa'a de
ja jin kaa ñayii ma.
20 Ndaka ñayii ma, ni ka jaa i onde ni ka ndutu chii i ma. Te su'va ni ndoo-ka,
te ni ka ndachitu uxi uu-ka chika ta'vi xtatila ma ji'in tiaka ma.
21 Te ñayii ni ka jaa ma chi u'un mil tee ma ni yo kúu. Te masu ni ka ka'vi i
ña'a ma ji'in suchi kuechi ma.

Jesús ma, ni jika ya nuu ndute mar ma
(Mr 6:45-52; Jn 6:16-21)

22 Ni jinu, te ni sa'a Jesús ma ja tee ka ndikin ya ma, jin koxtnuu de jin
nda koo de nuu barcu ma, sukan-va'a xi'na-ka de jin ya'a in-ka yu'u mar
ma, sana ki'in ya nani ndakuan-ta'vi ya nuu ñayii ma.
23 Te nuu ni jinu ni ndakuan-ta'vi ya nuu ñayii ma, te kua'an maa in-ni ya
ichi yuku ma, ja ndatnu'u ya ji'in Yuva ya Su'si ma.
Te nuu ni kunee ma, te ni kendoo maa in-ni ya ichi yuku ma.
24 Te barcu ma chi jâ ni kujika tnu kuan no'o tnu nuu ndute ma. Te jánee
jándita tnu sa'a nuu ndute ma, vaa kajin yi'i ma chi su'va vee i ichi nuu kuan
nu koo de ji'in tnu ma.
25 Nuu ve ndii ma, te Jesús ma, jika ya kua'an ya nuu ndute ma ichi nuu
ka iyo de ma.
26 Kovaa nuu ni ka jini de ya ja jika ya nuu ndute ma, te ni ka yu'u de, vaa
ka ka'án de ja in ñi'na kúu, te ni ka kayu'u de ja ni ka yu'u de.
27 Kovaa sani te ni ka'an ya, te jiña'a ya:
—Jin koneva'a ni tnu'u ndee tnu'u ndatnu chi maa sa kúu, te má jin koyu'u
ni —kúu ya jiña'a ya.
28 Kovaa Pedro ma chi ni ndakone'e de:
—Señor, nú maa ni kúu, tatnuni ni ja na kuu kaka sa nuu ndute a te jan
tu'va ña'a sa —kúu de jiña'a de.
29 Te Jesús ma, jiña'a ya:
—Ne'e ni.
Sani te Pedro ma chi ni nuu de nuu barcu ma, te jika de nuu ndute ma
kua'an de nuu iyo Jesús ma.
30 Kovaa ni jini de ja yi'i xeen kajin ma, te kuan kêe de nuu ndute ma nkuu,
te ni kayu'u de jiña'a de:
—¡Señor! ¡Má kua'a ni tnu'u ja kêe sa nuu ndute a! —kúu de jiña'a de.
31 Te ora yukan Jesús ma, ni skuili ya nda'a ya ma, te ni ndatnii ya Pedro
ma, te jiña'a ya:

—¡Ndijin chi vala-ni kúkanu ini ña'a ni! ¿Nava'a ñatuu ûni ni kukanu ini ña'a ni? —kúu ya jiña'a ya.
32 Sani te ni ka nda koo ya ji'in de nuu barcu ma, te ni ndukuee kajin yi'i ma.
33 Te tee ka iyo ini barcu ma, ni ka ndachiñu'u de ya, te ka jiña'a de:
—Ja ndaa kúu ja Sa'ya Su'si ma kúu ni —ka kuu de ka jiña'a de.

Jesús ma, ni ndasava'a ya ñayii ka ku'u ja ka iyo i ñuu Genesaret ma
(Mr 6:53-56)

34 Ni ka ya'a de ji'in ya nuu ndute ma, te ni ka kenda koo de ñuu Genesaret ma.
35 Te tee ñuu yukan, ni ka ndakuni de Jesús ma, te ni ka kaxtnu'u de nuu ñayii ni-ka'nu ñuu yukan, te ni ki koo ñayii ma ji'in ndaka ñayii ka ku'u ma.
36 Te ûni ka jikan-ta'vi xeen i nuu ya ja na kua'a ya tnu'u ja na jin kaki'i nda'a ñayii ka ku'u ma visi yika ja yu'u sa'ma ndii ya ma te jin nduva'a i. Te ndaka ñayii ni ka yo kaki'i nda'a yu'u sa'ma ndii ya ma chi ni ka yo nduva'a i.

15

Ni kaxtnu'u Jesús ma nde a kúu ja sa'a ja ñatuu iyo vii iyo ndoo ini anua ñayii ma nuu Su'si ma
(Mr 7:1-23)

1 Sani te ni ka kenda koo tee ka kuu fariseo ma, ji'in tee ka skua'a tnu'u ni kaxtnu'u Moisés ma, ja ka iyo de ñuu Jerusalén ma. Te ni ka jan tu'va de Jesús ma, te ni ka jikan-tnu'u de ya:
2 —¿Nava'a tee ka ndikin ña'a ndijin ma, ñatuu ka ndikin de sukan ni ka yo sa'a tna'a o tee jana'a-ka ma? Vaa ñatuu ka ndanda'a de nú jin kaa de xita ma —ka kuu de ka jiña'a de.
3 Jesús ma, ni ndakone'e ya:
—¿Nava'a ka ndi ini xeen-ka ni tna'a ja ka jani ini maa ni ja játna ini Su'si ma, te ñatuu ka sa'a ni ja ni tatnuni ndíja ya ma ja jin sa'a ni ma?
4 Te Su'si ma, ni ka'an ya: “Jin kava respetu ni nuu yuva ni ma ji'in nuu si'i ni ma”, te “Ñayii ká'an u'vi i ja kuu yuva i ma xi ká'an u'vi i ja kuu si'i i ma, ñayii yukan chi ûni kûu i”, ni tatnuni ya ma.
5 Kovaa maa ni chi ka ka'an ni ja in ñayii chi kuu kuña'a i nuu yuva i ma xi nuu si'i i ma: “Ma kuu chindee-ka ña'a sa, chi vaa ndaka ja neva'a sa ya chi jâ ni ndakua'a sa nuu Su'si ma.”
6 Te suni ka ka'an ni ja nú in ñayii ká'an sukan ma chi masu nawa kuu-ka ja kava respetu i nuu yuva i ma xi nuu si'i i ma. Te sukan, te ka xnaa ni ja ni tatnuni Su'si ma, kuechi ja ka jatanuu ni ja jin sa'a ni sukan ka jani ini maa ni ma.
7 ’¡Masu ka sa'a ni sukan ka ka'an ni a! Va'a-ni ni ka'an tee kúu Isaías tee ni yo ndakaxtnu'u tnu'u ni yo wa'a Su'si ma ja jin kuu ni nuu ni ka'an de sa'a ma:
8 Ñayii ya'a chi ñií yu'u-ni i a ka chiñu'u ña'a i,
kovaa ini anua i ma chi jika-ni ka iyo i nuu sa a.
9 Masu nde jiniñu'u ja ka sa'a i tnu'u ja ka chiñu'u ña'a i ma,
vaa ja ka kaxtnu'u i ma, ndimaa ja ka tatnuni ñayii ma kúu.
Sa'a ni jiña'a Su'si ma te ni ndaka'an Isaías ma,
—kúu ya jiña'a ya.
10 Sani te Jesús ma, ni kana ya ñayii ma, te jiña'a ya:
—Jin koniniso'o ndaka ni, te jin jaku'ni ini ni.

11 Vaa masu ja kivi yu'u o a kúu ja satne'e i ini anua o a, su'va ndaka ja u'vi
ñu'u ini anua ñayii ma kúu ja sa'a ja satne'e ña'a i nuu Su'si ma —kúu ya
jiña'a ya.
12 Sani te tee ka ndikin ya ma, ni ka jan tu'va de ya, te ka jiña'a de:
—¿Jini ni ja sukan-ni ma, te tee ka kuu fariseo ma, ni ka ndakiti ini de ja
ni ka jiniso'o de ma? —ka kuu de ka jiña'a de.
13 Te maa ya chi ni ndakone'e ya, te jiña'a ya:
—Ndaka yutnu ja ñatuu ni sunkoo Yuva sa iya iyo andivi ma, tava ya tnu.
14 Má jin sanuu ni, vaa ñayii inukuaa ka kuu de, te ka kuni de ja jin skaka
de in-ka ñayii kuaa ma. Vaa ka jini maa ni ja nú in tee kuaa ma, te skaka de
in-ka tee kuaa ma, te nú iyo in kava chi nduu de jin kê koo —kúu ya jiña'a
ya.
15 Kovaa Pedro ma chi ni ndakone'e de, te jiña'a de:
—Kaxtnu'u ni nuu sa nawa kúni ka'an tnu'u vijin ni ka'an ni ma —kúu de
jiña'a de.
16 Te jiña'a ya:
—¿Te ni ndijin, ñatuu ni ka jaku'ni ini ni?
17 ¿Te ñatuu ka jaku'ni ini ni ja ndaka ja kívi ini yu'u o a chi chii o a kée i, te
jínu, te ndée i?
18 Kovaa ndaka ja u'vi ñu'u ini anua o a, te cha'a kúu ja satne'e ña'a i nuu
Su'si ma.
19 Vaa onde ini anua ñayii ma ka ñu'u ndaka ja u'vi ma, te chukan kúu ja
kénda ja ka jani ini i ma, ja jin ka'ni i tna'a i ma, ji'in ja ñayii ni ka tnanda'a
ma, te ka kivi nduu i ji'in in-ka ñayii ma, ji'in ja jin kivi nduu i ji'in ndi-in
ndi-in ñayii ñatuu ni ka tnanda'a ji'in i ma, ji'in ja jin sakui'na i ma, ji'in ja
ka ka'an i tnu'u ñayii ma, ji'in ja ka ka'an kini i ma.
20 Ndaka tnu'u ya'a ka kuu ja ka sa'a ja kútne'e ini anua ñayii ma te ka jiso
kuechi i nuu Su'si ma. Kovaa ja ñatuu ndánda'a ñayii ma te kaa i xita ma,
masu sa'a i ja kútne'e ñayii ma nuu Su'si ma —kúu ya jiña'a ya.

In ña'a masu judía ma, ni kukanu ini ña ja Jesús ma chi kuu chindee ña'a ya
(Mr 7:24-30)

21 Sani te kua'an Jesús ma ichi ñuu nani Tiro ma ji'in Sidón ma.
22 Sani te ni kenda in ña'a ñuu Canaán ma ja iyo ña ñuu yukan, te káyu'u ña
jiña'a ña:
—Jesús, Sa'ya David, kunda'vi ini ña'a ni. Sasi'i sa ma chi ndó'o néni i ja
yinee ña'a in tachi —kúu ña jiña'a ña.
23 Kovaa Jesús ma, masu nawa ni ndakone'e ya. Te tee ka ndikin ya ma,
ni ka jan tu'va de ya, te ni ka xtetuu de ya ka jiña'a de:
—Tatnuni ni ja na ki'in ña chi káyu'u káyu'u ña ndikin ña vee ña —ka kuu
de ka jiña'a de.
24 Kovaa Jesús ma, ni ndakone'e ya:
—¿Te ka jani ini ni ja ni tetniñu ña'a Su'si ma sukan-va'a chindee sa maa
in-ni ñayii ñuu Israel ma ja ka kuu i sukan ka kuu ndikachi ni ka ski'in maa
ti ma? —kúu ya jiña'a ya.
25 Sani te ña'a ma, ni jan tu'va ña Jesús ma, te ni jinkuiñi jiti ña nuu ya
ma, te jiña'a ña:
—Señor, chindee ña'a ni —kúu ña jiña'a ña.
26 Kovaa Jesús ma, ni ndakone'e ya:

—Masu va'a ja xtandee o ja ka jaa suchi kuechi ma te kua'a o ja jin kaa la-ina ma —kúu ya jiña'a ya.
27 Kovaa maa ña chi jiña'a ña:
—Saa vi, Señor, kovaa onde la-ina ma ka jaa ja ka ndaxtutu ti ja ka sunkava jito'o ti ma —kúu ña jiña'a ña.
28 Sani te Jesús ma, ni ndakone'e ya:
—Ndijin chi ûni ni jaku'ni ini ni te kúkanu ini ña'a ni. Te na ko kuu sukan kúni ni a —kúu ya jiña'a ya.
Te maa ora yukan, te ni nduva'a sasi'i ña ma.

Ni ndasava'a Jesús ma kua'a xeen ñayii

29 Jesús ma, ni ya'a ya yukan, te ni kenda ya yu'u mar ñuu Galilea ma, te ni kaa ya yuku ma, te ni jinkoo ya yukan.
30 Te ni ka jan tu'va ña'a kua'a ñayii ma, te kuan koo i ji'in ñayii inucojo ma, ji'in ñayii inukuaa ma, ji'in ñayii masu kuu jin ka'an i ma, ji'in ñayii ñatuu ka kanda nda'a i ma, ji'in ñayii ka ku'u ndeva'a-ni kue'e ma, te ni ka jan xsia'a i ndaka ñayii ka ku'u ma nuu iyo ya ma, te ni ndasava'a ya i.
31 Te ûni ni ka sa'vi-nka ini ñayii ma ja ni kuu ni ka ndaka'an ñayii ñatuu kuu jin ka'an ma, ji'in ñayii ñatuu ka kanda nda'a i ma, te ni kuu ni ka ndakanda nda'a i ma, te ñayii inucojo ma, ni kuu ni ka ndakaka va'a i, te ñayii inukuaa ma, ni kuu ni ka ndundijin nuu i ma, te ndaka i ka ndachiñu'u Su'si ñuu Israel ma.

Ni sa'a Jesús ma ja ni ndukua'a xtatila ma ji'in tiaka ma, te ni kanda ja ni ka jaa kuun mil tee
(Mr 8:1-10)

32 Sani te Jesús ma, ni kana ya tee ka ndikin ya ma, te jiña'a ya:
—Kúnda'vi ini sa ndaka ñayii ya'a, vaa ni kuu uni kii ka iyo o ji'in i, te ñatuu nawa ka neva'a i ja jin kaa i. Te masu kúni sa ja ndatetniñu sa i jin nu koo i ve'e i ma, vaa ñatuu jin kaa-ka i a, te nasa jin kuita i ichi jin nu koo i ma —kúu ya jiña'a ya.
33 Te tee ka ndikin ya ma, ni ka ndakone'e de:
—¿Naxe kuu jin ni'i o ja jin kaa ñayii a? Chi vaa in nuu masu nawa iyo kuiti kúu nuu ka iyo o a —ka kuu de ka jiña'a de.
34 Te Jesús ma, ni jikan-tnu'u ya:
—¿Na saa xtatila ka neva'a ni? —kúu ya jiña'a ya.
—Uja xtatila ji'in jaku-ni tiaka lilikin —ka kuu de ka jiña'a de.
35 Sani te ni tatnuni ya nuu ñayii ma ja na jin kunukoo i nuu ñu'ú ma.
36 Te ni tnii ya ndi-uja xtatila ma ji'in tiaka ma, te ni ndakuan-ta'vi ya nuu Su'si ma ja iyo xtatila jin kaa ñayii ma. Te ni ta'vi ya, te ni wa'a ya tee ka ndikin ya ma. Te tee yukan, ni ka wa'a de ja jin kaa ñayii ma.
37 Te ni ka jaa ndaka ñayii ma onde ni ka ndutu chii i. Te ni ka ndaxtutu de ja ni ndoo-ka ma, te ni ndachitu uja-ka chika.
38 Ndaka tee ni ka jaa ma, sukan kuun mil de ka kuu, te siin ka kuu ña'a ma ji'in suchi kuechi ma.
39 Te ni ndakuan-ta'vi ya nuu ñayii ma, te ni ndaa ya nuu barcu ma ji'in tee ka ndikin ya ma, te kua'an ya ichi ñuu nani Magadán ma.

16

Tee ka kuu fariseo ma ji'in tee ka kuu saduceo ma ka jikan de ja sa'a Jesús ma in milagru
(Mr 8:11-13; Lc 12:54-56)

1 Ni ka kenda koo tee ka kuu fariseo ma ji'in tee ka kuu saduceo ma, te ka
jikan de ja na sa'a Jesús ma in milagru kua'a Su'si iya iyo andivi ma, vaa ja
ka jitotnuni de ya ma kúu, sukan-va'a jin kuni de nú vee ndija ya nuu Su'si
ma.
2 Te ni ndakone'e ya:
—Nú ve kunee ma, te ka ka'an ni: “Va'a-ni iyo tiempu a, vaa andivi a chi
iyo kua'a.”
3 Te xtnee ma, te ka ka'an ni: “Ki'i xeen kajin, vaa iyo viko, te iyo kua'a
andivi a”, ka kuu ni ka ka'an ni. ¡Kovaa sanda'vi-nka ja ka jini ni te masu ka
ndasa'a ni kuenda! Ka nde'ya ni ichi andivi ma, te ka jini ni nawa ko kuu,
kovaa masu ka ndasa'a ni kuenda nawa yikuu Su'si a sa'a ya in kivi in kivi
a.
4 Chukan kúu ja ñayii tiempu ya'a, masu ka sa'a i ja va'a. Ka jikan i in
milagru, kovaa masu kua'a-ka ya, yika-ni ja milagru ni sa'a ya ji'in tee kúu
Jonás ma —kúu ya jiña'a ya.
Sani te ni xndoo ya de, te kua'an ya.

Ni xtu'va Jesús ma tee ka ndikin ya ma ja na jin konee de cuidado tnu'u ka kaxtnu'u tee ka kuu fariseo ma
(Mr 8:14-21)

5 Te tee ka ndikin ya ma, kuan koo de in-ka yu'u mar ma, kovaa ni ka
ndunaa de ja jin kinda'a de ja jin kaa de.
6 Te Jesús ma, sa'a ni jiña'a ya:
—Jin ko koto va'a ni maa ni, ja ma jin kuatniñu ni levadura tee ka kuu
fariseo ma ji'in levadura tee ka kuu saduceo ma —kúu ya jiña'a ya.
7 Te tee ka ndikin ya ma, ka ndaxtekuechi tna'a de, te ka ka'an de:
—Kuechi ja masu na xtatila ka yinda'a o ma, chukan kúu ja ká'an ya sukan
—ka kuu de ka ka'an de.
8 Te ni jinitnuni Jesús ma, te chukan kúu ja jiña'a ya:
—Ndijin chi vala-ni ka jaku'ni ini ni, te ñatuu ka kukanu ini va'a ña'a ni.
¿Nava'a ka ndi ini ni ja ñatuu na xtatila ma ka yinda'a ni a?
9 ¿Nava'a ñatuu ka ndasa'a ni kuenda? ¿Ñatuu ka na'a ni ja u'un-ni xtatila
ma, te ni wa'a sa ja ni ka jaa u'un mil tee ma? ¿Te ñatuu ka na'a ni na saa-ka
chika xtatila ma ni ka ndaxtutu ni ja ni ndoo ma?
10 Te nuu ni wa'a sa ja ni ka jaa kuun mil tee ma, te suni uja-ni xtatila ma
te ni kanda ma, te ¿na saa-ka chika ni ka ndaxtutu ni ma?
11 ¿Te nava'a ñatuu ni ka jaku'ni ini ni ja ni ka'an sa nuu ni a? Vaa masu
ja kuu xtatila ma kúu ja ni ka'an sa sukan ma. Jin konee ni cuidado ji'in
levadura tee ka kuu fariseo ma ji'in levadura tee ka kuu saduceo ma —kúu
ya jiña'a ya.
12 Sani te ni ka jaku'ni ini de ja ñatuu ni jiña'a ya ja jin konee de cuidado
ji'in levadura ja xsjaa xtatila ma, su'va ja jin konee de cuidado ji'in tnu'u ka
kaxtnu'u tee ka kuu fariseo ma ji'in tee ka kuu saduceo ma kúu ja ni jiña'a
ya ma.

Pedro ma, ni ka'an de ja Jesús ma kúu Cristo iya ni tetniñu maa Su'si ma
(Mr 8:27-30; Lc 9:18-21)

13 Sani te kua'an Jesús ma ichi ñuu Cesarea ma ja iyo ñuu Filipo ma, te
ichi kua'an ya ji'in de ma, te ni jikan-tnu'u ya tee ka ndikin ya ma:
—¿Nawa ka ka'an ñayii ma, na in kúu saña, ja ni kenda ñayivi sa ñuu ñayivi
a? —kúu ya jiña'a ya.
14 Te ni ka ndakone'e de:

—Jaku ñayii ma, ka ka'an i ja Juan tee skuandute ma kúu ni, te jaku-ka i ma ka ka'an ja Elías ma kúu ni, te jaku-ka tuku i ma ka ka'an ja tee kúu Jeremías ma xi in-ka tna'a tee ni yo ndakaxtnu'u tnu'u ni yo wa'a Su'si ma kúu ni —ka kuu de ka jiña'a de.

15 Te jiña'a ya:

—Te ndijin, ¿na in kúu sa, ka ka'an ni? —kúu ya jiña'a ya.

16 Te Pedro ma, ni ndakone'e de:

—Ndijin kúu Cristo iya ni tetniñu Su'si ma, te Sa'ya Su'si iya téku ma kúu ni —kúu de jiña'a de.

17 Sani te ni ndakone'e Jesús ma:

—Vava'a kendoo ni, Simón sa'ya Jonás, vaa masu in ñayii ni kaxtnu'u tnu'u ya'a nuu ni a, su'va Yuva sa iya iyo andivi ma ni kaxtnu'u nuu ni a na in kúu sa.
18 Te saña tna, ká'an sa ja ndijin kúu Pedro ma, te sukan kúu in toto ko kuu ni, te siki toto ma jin ndatna'a ñayii jin nduu sa'ya Su'si ma, te visi na jin kûu i ma, te masu nawa kundee ja sa'a ja jin koo ñayii ya'a nuu ka iyo ñayii ni ka ji'i te ni ka skenaa i maa i ma, su'va ñayii ya'a, jin ndateku i te jin koo i ji'in Su'si ma ni-kani ni-jika.
19 Te nuu nda'a ndijin xndoo sa ja kaxtnu'u ni naxe jin kivi koo ñayii ma nuu tatnuni Su'si ma. Te ndaka ja tatnuni ni ja kuu jin sa'a ñayii ma nuu ñu'ú ya, te sukan kendoo tna ini Su'si ma, te ndaka ja tatnuni ni ja masu kuu jin sa'a ñayii ma nuu ñu'ú ya, te sukan kendoo tna ini Su'si ma iya iyo onde andivi ma —kúu ya jiña'a ya.

20 Sani te ni tatnuni Jesús ma nuu tee ka ndikin ya ma ja másu ko jin kuña'a de nuu ni-in ñayii ma ja suu ya kúu Cristo iya ni tetniñu Su'si ma.

Jesús ma, ni kaxtnu'u ya ja jin ka'ni i ya kovaa ndateku ya (Mr 8:31–9:1; Lc 9:22-27)

21 Te onde kivi yukan, te Jesús ma, ni keja'a ya káxtnu'u ya nuu tee ka ndikin ya ma ja jiniñu'u ja ki'in ya ñuu Jerusalén ma, te jin xndo'o jin xneni ña'a tee ka ndanuu ma, ji'in tee ka tatnuni nuu sutu ma, ji'in tee ka skua'a tnu'u ni kaxtnu'u Moisés ma. Te sa'a jiña'a ya nuu tee ka ndikin ya ma:

—Jin ka'ni ña'a de, kovaa nuu uni kivi ma, te ndateku sa —kúu ya jiña'a ya.

22 Sani te Pedro ma, ni kene'e siin de ya in lado, te ni keja'a de ndónda de nuu ya, te jiña'a de:

—Señor, ¡ma yuu kuatundi'ya Su'si ma ja sukan ndo'o neni ni! —kúu de jiña'a de.

23 Kovaa Jesús ma, ni ndakonenuu ya, te jiña'a ya Pedro ma:

—¡Kuán ndiyo ni nuu sa, vaa sukan kúu tachi ma kúu ni! Vaa ja'nu ndee ni ja sa'a sa sukan játna ini Su'si ma. Ndijin chi masu jani ini ni sukan jani ini Su'si ma chi ja ka jani ini ñayii a-ni jani ini ni —kúu ya jiña'a ya.

24 Sani te Jesús ma, jiña'a ya tee ka ndikin ya ma:

—Nú na in kúni ja kondikin ña'a i maa sa, máko sa'a i sukan játna ini maa i ma, su'va kóndikin ña'a i, visi na ndo'o neni i sukan ndó'o néni in ñayii ndiso krusi i ma te kua'an i nuu kûu i ma.
25 Vaa ñayii kúni ja koo va'a i ñuu ñayivi ya chi skenaa i anua i ma. Kovaa nú na in visi na kûu i ñuu ñayivi ya ja kuechi ja ndikin ña'a i maa sa a chi ndani'i-ta'vi i.

26 ¿Na nde jiniñu'u ja in ñayii ma, te visi na koneva'a i ndaka ja iyo ñuu
ñayivi a te skenaa i anua i ma? Te nute kuu sa'a i ja ndani'i-ta'vi i ma chi
kuiti ndakua'a ndi'i i ndaka ja neva'a i ma.
27 Chi vaa saña ja kúu sa iya vee ñayivi ñuu ñayivi a chi ndii sa ji'in jayiñu'u
Yuva sa ma, ji'in ndaka ángel ka jinukuechi nuu ya ma, te kivi yukan, te
ndakua'a sa nuu ndi-in ndi-in ñayii ma sukan ni ka sa'a ni ka kuu i ma.
28 Ja ndaa ká'an sa ja ka iyo jaku ni ja ka iyo ni ya'a ja masu jin kûu ni onde
jin kuni ni sukan ndenda sa ja kúu sa iya vee ñayivi ñuu ñayivi a ja kúu sa
iya tátnuni a —kúu ya jiña'a ya.

17

Ni kaxtnu'u Su'si ma ja Sa'ya maa ya kúu Jesús ma
(Mr 9:2-13; Lc 9:28-36)

1 Te ni ya'a nuu iñu kii ma, te Jesús ma chi ni jeka ya Pedro ma, ji'in
Santiago ma, ji'in ñani de Juan ma, te ni ka ka koo de ji'in ya in yuku sukun
sukun, te ka iyo maa-ni de ji'in ya.
2 Te yukan, sani te ni ndasama ya nuu ndinuni tee kuan koo ji'in ya ma.
Te nuu ya ma ni nduu sukan ndíi kandii ma, te sa'ma ya ma ni ndukuijin
kuijin sukan yé'e ni'ni in nuu ndú'va ñu'u ma.
3 Te ni ka jini de Elías ma ji'in Moisés ma, ja ka ndatnu'u de ji'in ya.
4 Te Pedro ma, jiña'a de nuu Jesús ma:
—Señor, ¡va'a-ni ja ka iyo sa ya'a! Nú kúni ni, te jín sa'a sa uni ve'e nda'a
yutnu, in kuenda maa ni, te in-ka kuenda Moisés ma, te in-ka kuenda Elías
ma —kúu de jiña'a de.
5 Te nuu ñatuu jinu-ka ja ká'an de ma, te ni kenda in viko ûni jandute, te
ni nukun-tuu i de. Te onde ne'un viko ma, te ni ka jiniso'o de ja sa'a ni ka'an
Su'si ma:
—Sa'ya sa kúu iya ya'a, te kútoo sa ya. Jin koniniso'o ni ja ká'an ya a —kúu
ya ká'an ya.
6 Nuu ni ka jiniso'o tee ka ndikin ya ma, ni ka jakindeyi de onde ni ka jinu
tnee de nuu ñu'ú ma, vaa ka yu'u xeen de.
7 Sani te, Jesús ma, ni jan tu'va ña'a ya, te ni sonee ya nda'a ya siki de ma,
te jiña'a ya:
—Jin ndokuiñi ni, te máko jin koyu'u-ka ni —kúu ya jiña'a ya.
8 Te ni ka ndonenuu de, te ni ka jini de ja maa in-ni-nka Jesús ma iyo. Te
ñatuu ni ka jini-ka de ni a in-ka ñayii, nú masu ja maa in-ni-nka ya.
9 Nani ni ka nu koo de yuku ma, Jesús ma, ni sacargu ya de, te jiña'a ya:
—Máko jin ndakani ni ni-in nuu ñayii ja ni ka jini ni ma, onde nú ni
ndateku sa ja kúu sa iya vee ñayivi ñuu ñayivi a —kúu ya jiña'a ya.
10 Te ni ka jikan-tnu'u de Jesús ma:
—¿Nava'a ka ka'an tee ka skua'a tnu'u ni kaxtnu'u Moisés ma ja
xinañu'u-ka ndii Elías ma? —ka kuu de ka jiña'a de.
11 Te ni ndakone'e ya, te jiña'a ya:
—Ja ndaa kúu ja Elías ma kii xinañu'u-ka, te maa de ndasava'a ndaka.
12 Kovaa maa sa chi ká'an sa ja jâ ni kii Elías ma, te ñayii a, ñatuu ni ka
ndakuni i de, su'va ni ka sa'a i de ndaka sukan ni ka kuni maa i. Te suni
sukan jin xndo'o jin xneni ña'a i saña ja kúu sa iya vee ñayivi ñuu ñayivi a
—kúu ya jiña'a ya.
13 Sani te ni ka jinitnuni de ja Jesús ma, ni ka'an ya siki Juan tee skuandute
ñayii ma.

Jesús ma, ni kene'e ya tachi ni yo saneé in suchi jaa, te ni nduva'a i
(Mr 9:14-29; Lc 9:37-43)

14 Nuu ni ka ndenda koo de ji'in Jesús ma nuu ka iyo kua'a xeen ñayii ma,
sani te in tee, ni kenda de nuu iyo ya ma, te ni jinkoo jiti de nuu ya, te jiña'a
de:
15 —Señor, kunda'vi ini ni sa'ya sa ya, vaa nduneé i, te ndó'o xeen i, vaa
kua'a jichi ndúva i nuu ñu'u ndú'va ma ji'in nuu ndute ma.
16 Te ni kii sa ni ki xsia'a sa i nuu ka iyo tee ka ndikin tna'a ji'in ni a, kovaa
ñatuu ni kuu jin ndasava'a de i —kúu de jiña'a de.
17 Jesús ma, ni ndakone'e ya:
—¿Nava'a ñatuu ka kukanu ini ña'a ni, te so'o xeen ka ndaa ni? ¿Na saa-ka
kii jiniñu'u ja koo sa ji'in ni? ¿Te na saa-ka kii kanda sa ja sukan ka kuu ni
a? Ki xsia'a ni suchi yukan —kúu ya jiña'a ya.
18 Te ni ndonda ya nuu tachi ma, te tachi ma, ni kee i, te kua'an i. Te suchi
yukan, ora yukan-ni, te ni nduva'a i.
19 Sani te tee ka ndikin ya ma, ni ka jan tu'va de Jesús ma, te ka jiña'a de:
—¿Nava'a saña, ña ni kuu jin kene'e sa tachi ma? —ka kuu de ka jiña'a
de.
20 Te jiña'a Jesús ma:
—Vaa jaku-ni ka kukanu ini ña'a ni. Ja ndaa ká'an sa nuu ni a, nute ndijin,
te jin kukanu ini ña'a ni, visi sukan kaa in ndikin tnu mostaza ma, kuu jin
kuña'a ni yuku ya'a: “Ya'a onde jiyo ma”, te yuku a, ya'a i. Te ndaka kuu jin
sa'a ni.
21 Kovaa tna'a tachi yukan, ma jin ke koo i, nú masu ja onde jin koo ndite
ni te jin kakan-ta'vi jin kakan-ta'vi ni nuu Su'si ma —kúu ya jiña'a ya.

Cha'a kúu ja ku-uu jichi ja ni kaxtnu'u Jesús ma ja jin ka'ni i ya kovaa ndateku ya
(Mr 9:30-32; Lc 9:43-45)

22 Te nuu kuan koo de ji'in Jesús ma ichi ñuu Galilea ma, te jiña'a ya de:
—Saña ja kúu sa iya vee ñayivi ñuu ñayivi a chi jin kunda'a ña'a ñayii ma,
23 te jin ka'ni ña'a i. Kovaa nuu uni kivi ma, te ndateku sa —kúu ya jiña'a
ya.
Sani te tee ka ndikin ya ma, ni ka kuxii xeen ini de.

Ni ka wa'a Jesús ma ji'in Pedro ma xu'un ja kuu veñu'u ka'nu ma

24 Nuu ni kenda koo de ñuu Capernaum ma, te ni ka kenda koo tee ka
ndake'en ya'vi xu'un ja kuu veñu'u ma, te ka jikan-tnu'u de:
—Teskua'a ni a, ¿masu chúya'vi de xu'un ja iyo ja jin chuya'vi o veñu'u ma
vi? —ka kuu de ka jiña'a de.
25 Te Pedro ma, jiña'a de:
—Má jin ko ndi ini ni chi chúya'vi de —kúu de jiña'a de.
Te nuu ni ndivi de ini ve'e ma, te xinañu'u-ka Jesús ma ni ka'an, te jiña'a
ya:
—¿Naxe jani ini ni, Simón? Tee ka kuu rey ñuu ñayivi a, ¿na in xi-nuu ka
ndake'en ya'vi de xu'un ja jin kuu maa de ma, ka jani ini ni? ¿Nuu sa'ya de
ma, xi nuu ñayii masu ñuu de ka kuu i ma? —kúu ya jiña'a ya.
26 Pedro ma, ni ndakone'e de:
—Nuu ñayii masu ñuu de ma —kúu de jiña'a de.
Te Jesús ma, jiña'a ya:
—Chukan kúu ja sa'ya de ma, masu jiniñu'u ja jin ndakua'a i.

27 Kovaa sukan-va'a ma jin ndakiti ini de, te kua'an ni nuu mar ma, te skee
ni kaa táva o tiaka ma, te tiaka xinañu'u tava ni ma, te ndakune ni yu'u ti
ma, te ndani'i ni xu'un ja kua'a ni ja jin kuu ndunduu o —kúu ya jiña'a ya.

18

Ni kaxtnu'u Jesús ma na in ko kuu ja kanuu-ka nuu tatnuni Su'si ma
(Mr 9:33-37; Lc 9:46-48)

1 Maa ora yukan-ni, ni ka kenda koo tee ka ndikin Jesús ma nuu iyo ya
ma, te ka jiña'a de:
—¿Na in kúu ja kanuu-ka nuu tatnuni Su'si ma? —ka kuu de ka jiña'a de.
2 Sani te ni kana-ni Jesús ma in suchi luluu, te ni jani ya i me'ñu ndaka
de ma,
3 te jiña'a ya:
—Ja ndaa ka'an sa nuu ndijin ja nú masu jin nduu ini ni sukan kúu ini
suchi luluu ya'a chi masu kuu jin kivi koo ni nuu tatnuni Su'si iya iyo andivi
ma.
4 Chukan kúu ja ndeva'a-ni na in na ndakunitnuni ja jiniñu'u i Su'si ma
sukan kúu suchi luluu ya'a, chi ñayii yukan kúu ja kanuu-ka nuu tatnuni
Su'si ma.
5 Te nú nde ni te ja maa sa, te kuan-ta'vi ni in suchi luluu sukan kúu suchi
luluu ya'a, te jan-ta'vi ña'a ni maa sa.

Ni ka'an Jesús ma sukan yika ja jin ndakuiso kuechi o ma
(Mr 9:42-48; Lc 17:1-2)

6 'Kovaa ndeva'a-ni na in sa'a ja ndakuiso kuechi in ñayii yika ni kandija
tnu'u Su'si ma, va'a-ka kúu nute jin ku'ni i in yoso ka'nu mulinu ma sukun i
te jin skee ña'a i nuu kunu-ka ñu'u ndute mar ma, sana ja ndo'o neni i nuu
Su'si ma ja ni sa'a i ja ni ndakuiso kuechi in-ka ñayii ma.
7 '¡Nda'vi-nka ñayii ka iyo ñuu ñayivi ya'a, kuechi ja ndaka ja ka sa'a ka kuu
i ma, te ka sa'a i ja ka jiso kuechi jaku-ka ñayii ma! Vaa kuiti ndimaa jin koo
ja jin sa'a ja jin kuiso kuechi ñayii ma, kovaa ¡nda'vi-nka maa na in sa'a ja
jin kuiso kuechi ñayii ma!
8 Te nú nda'a ni a xi ja'a ni a sa'a ja kuiso kuechi ni ma, ka'nde ni i te skana
ni i, chi va'a-ka ja ñatuu na nda'a ni a xi ja'a ni a te kivi ni koteku ni nuu
Su'si ma, te sana ja skee ña'a Su'si ma ji'in nduu nda'a ni a ji'in nduu ja'a ni
a nuu ñu'u i'ni ndú'va ni-kani ni-jika ma.
9 Te nú nduchinuu ni a sa'a ja kuiso kuechi ni ma, tava ni i te skana ni i,
chi va'a-ka ja ñatuu na nduchinuu ni a te kivi ni te koteku ni nuu Su'si ma,
te sana ja skee ña'a Su'si ma ji'in nduu nduchinuu ni a nuu ñu'u i'ni ndú'va
ni-kani ni-jika ma —kúu ya jiña'a ya.

Ni ka'an Jesús ma in tnu'u vijin in tee ni ndani'i ndikachi ni ski'in de ma
(Lc 15:3-7)

10 Te jiña'a tna Jesús ma:
—Jin konee ni cuidado ja másu ko jin saxiko ni ni-in suchi luluu ma, vaa
ká'an sa ja ángel ka jito suchi kuechi ma, ka iyo i nuu Yuva sa iya iyo andivi
ma, te ka jini i nawa ka ndo'o ka neni suchi kuechi ma.
11 Vaa saña ja kúu sa iya vee ñayivi ñuu ñayivi a, vee sa sukan-va'a jin
ndani'i-ta'vi ñayii jâ ni ka skenaa i maa i ma nkuu.
12 ¿Nawa ka jani ini maa ni a? Nú in tee, te neva'a de cientu ndikachi de
ma, te nú in ti, te ni ski'in ti maa ti ma, te ¿masu xndoo de kuun xiko ja'un

kuun-ka (99) ti ma yuku ma, te ki'in de jin nu nduku de in kiti ni ski'in maa
ti ma?
13 Te nú ni ndani'i de ti, te ja ndaa ká'an sa ja kusii ini xeen-ka de ja kuu kiti
yukan sana ja jin kuu kuun xiko ja'un kuun-ka (99) kiti ñatuu ni ka ski'in ti
maa ti ma.
14 Te sukan tna, Yuva o iya iyo andivi ma, masu kua'a ya tnu'u ja ski'in ya
ni-in ñayii yika ve kua'nu i nuu Su'si ma.

Ni kaxtnu'u Jesús ma naxe jin ka'an o ji'in ñani o ma nú ni sa'a ña'a i in ja u'vi ma

15 ’Chukan kúu ja nú tna'a ni ma sa'a ña'a i in ja u'vi, va'a-ka kuá'an ni,
te nduu-ni maa ni ji'in i, te kuña'a ni nde a kúu ja u'vi ni sa'a ña'a i ma. Te
nuna koniniso'o i ja ka'an ni ji'in i ma te ndakani ndaka'vi ini i chi jâ ni
kundee ni ja ni ndumani ni ji'in i.
16 Kovaa nuna ma koniniso'o i ja kuña'a ni ma, te kana ni in uu tna'a ni ma,
sukan-va'a ko kuu uu uni tna'a ni ma ja jin kuni ja jin ndatnu'u ni ma.
17 Te xi nú ma koniniso'o i ja jin ka'an-so'o tna tna'a ni ma, te kuña'a ni nuu
ndaka ñayii ni ka nduu sa'ya Su'si ma, ja ka ndatna'a ni veñu'u ma. Te xi nú
ma koniniso'o i ja ka ka'an ndaka-ka tna'a ni ma, te jin ka'an ni ja sukan
kúu in ñayii ñatuu kándija Su'si ma xi in ñayii xnda'vi ña'a kúu i.
18 Ja ndaa ká'an sa ja ndaka ja jin ka'an ni ja kuu jin sa'a ñayii ma nuu ñu'ú
ya, te sukan kendoo tna ini Su'si ma, te ndaka ja jin ka'an ni ja masu kuu
jin sa'a ñayii ma nuu ñu'ú ya, te sukan kendoo tna ini Su'si iya iyo andivi
ma.
19 In-ka jichi ká'an sa, nú uu ñayii jin ndatnu'u tna'a nuu ñu'ú ya nde a jin
kakan i ma, chi jin ni'i i ja maa Yuva sa iya iyo onde andivi ma.
20 Vaa nuu ka ndatna'a uu uni ñayii ka kandija ña'a i maa sa ma, te yukan
iyo sa me'ñu i ma —kúu ya jiña'a ya.

Ni ka'an Jesús ma in tnu'u vijin uu tee ka tavi xu'un

21 Sani te Pedro ma, ni jan tu'va de Jesús ma, te jiña'a de:
—Señor, ¿na saa jichi sakanu ini sa tna'a sa ma, nuna sa'a ña'a i in ja u'vi?
¿Onde uja jichi? —kúu de jiña'a de.
22 Jesús ma, jiña'a ya:
—Masu ká'an sa ja onde uja-ni jichi, su'va onde uja jichi uni xiko uxi (7 ×
70) jichi —kúu ya jiña'a ya.
23 Sani te sa'a jiña'a ya:
—Chukan kúu ja nuu tátnuni Su'si ma, inuu kúu i ji'in in rey ja ni ndakan
de kuenda nuu ñayii ka jinukuechi nuu de ma.
24 Te ni keja'a de ni ndasa'a de kuenda, te ni kenda in tee tavi kua'a xen-xeen
xu'un nuu de.
25 Te tee ya'a chi masu nawa neva'a de ja ndachunaa de ja tavi de ma, te ni
tatnuni jito'o de ma ja na jin koo i jín xiko i tee yukan, ji'in ñasi'i de ma, ji'in
sa'ya de ma, ji'in ndaka ja neva'a de ma, sukan-va'a nukun-naa ja tavi de
ma.
26 Sani te ni jinkoo jiti tee tavi ma, te ni jikan-ta'vi de nuu jito'o de ma, te
jiña'a de: “Señor, kava kuee ini ni, te ndachuya'vi sa ndaka”, kúu de jiña'a
de.
27 Te jito'o de ma, ni kunda'vi ini de tee ma, te ni sakanu ini de ja tavi tee
jinukuechi ma, te ni wa'a de tnu'u te kua'an maa tee ma.
28 ’Kovaa tee jinukuechi ma, ja ni kee de kua'an de ma, te ni ndani'i de
in tee ja jinukuechi ji'in de ma, te tee yukan chi tavi de jaku-ni xu'un nuu

de, te ni jan tnii de sukun su'nu tee ma, te skue'ne de tee ma, te jiña'a de:
“Ndataa ni ja tavi ni ma”, kúu de jiña'a de.
29 Sani te tee yukan, ni jinkoo jiti de nuu ja'a tee ma, te ni jikan-ta'vi de nuu
tee ma, te jiña'a de: “Kava kuee ini ni, te ndachuya'vi kuee sa ndaka”, kúu
de jiña'a de.
30 Kovaa maa de chi masu ni kachi de, su'va ni jan chinee de tee ma vekaa
ma, onde kundee de ja ndachuya'vi ndi'i tee ma ja tavi de ma.
31 ’Te ni ka jini tee ka jinukuechi ji'in de ma ja sukan ni sa'a de ma, te ni
ka kuxii xeen ini de, te ni jan koo de, ni ka jan nu kani de nuu jito'o de ma
ndaka sukan ni ka jini de ma.
32 Sani te ni kana ña'a jito'o de ma, te jiña'a de nuu tee tavi nuu de ma nkuu:
“Tee jinukuechi tee sa'a ja u'vi kúu ni. ¿Masu ndaka ja tavi ni ma ni sakanu
ini sa ma, vaa ni jikan-ta'vi ni nuu sa ja na sakanu ini ña'a sa ma?
33 ¿Te masu ndijin tna, suni jiniñu'u ja kunda'vi ini ni tna'a ni tee tavi nuu
ni ma nkuu, sukan ni kunda'vi ini ña'a sa ma?”, kúu de jiña'a de.
34 Sani te ni ndakiti ini jito'o de ma, te ni jan xsia'a de tee ma nuu nda'a tee
ka jito vekaa ma, ja jin xndo'o jin xneni de tee ma onde ndachunaa ndi'i
kuiti de ja tavi de ma.
35 Suni sukan sa'a tna Yuva sa iya iyo andivi ma, nú ma jin sakanu ini ndija
nuu tna'a ndi-in ndi-in ni kuechi ni ma —kúu ya jiña'a ya.

19

Jesús ma, ni tatnuni ya ja ñayii ni ka tnanda'a ma máko jin xndoo tna'a i (Mr 10:1-12; Lc 16:18)

1 Te nuu ni jinu ni kaxtnu'u Jesús ma tnu'u ya'a, te ni ndee ya ñuu Galilea
ma, te kua'an ya ichi ñuu Judea ma ja iyo i in-ka yu'u yute Jordán ma.
2 Te ni ka ndikin ña'a kua'a xeen ñayii ka ku'u ndeva'a-ni kue'e ma, te yukan
ni ndasava'a ya i.
3 Te jaku tee ka kuu fariseo ma, ni ka jan tu'va de ya, sukan-va'a jin
kototnuni de ya, te ka jikan-tnu'u de ya nú va'a-ni ja in tee te xndoo de
ñasi'i de ma, nú yika-ni ja kuni de ja sa'a de ña sukan.
4 Te Jesús ma, ni ndakone'e ya:
—¿Ñatuu jin ka'vi-ka ni nuu sa'a ká'an tnu'u Su'si ma ja kivi ni sa'a ya ñayii
ma, te “tee ji'in ña'a ni sa'a ya” ma?
5 Te ká'an tna ya ja: “Chukan kúu ja tee ma, xndoo de yuva de ma ji'in si'i de
ma, te kueka tna'a de ji'in ñasi'i de ma, te nduu de ma jin ko kuu in-nka-ni
ñayii ma.”
6 Chukan kúu ja masu uu ñayii ka kuu-ka i chi in-nka-ni ñayii ka kuu nduu i
ma. Te chukan kúu ja ñayii ma, másu ko ndasasiin i ja ni xtnatna'a Su'si ma
—kúu ya jiña'a ya.
7 Te ka jiña'a de:
—Nusaa, te ¿nava'a Moisés ma, ni kachi de ja kuu xndoo tee ma ñasi'i de
ma, te kua'a de in tutu nuu ká'an ja jâ ni xndoo de ña ma? —ka kuu de ka
jiña'a de.
8 Sani te Jesús ma, jiña'a ya:
—Kuechi ja inuso'o ka ndaa ni a, te Moisés ma, ni kachi de ja kuu jin
xndoo ni ñasi'i ni ma. Kovaa onde xinañu'u ma nuu ni sa'a Su'si ma ñayii
ma, te masu sukan ni jani ini ya ma.
9 Te ká'an sa nuu ni ja nú ñatuu ni kivi nduu ñasi'i in tee ma ji'in in-ka tee
ma, te nú xndoo de ña ma te ndatnanda'a de ji'in in-ka ña'a ma, jâ ni jiso

kuechi de, vaa sukan ka sa'a tee ka kivi nduu ji'in in-ka ña'a ma, sukan ni sa'a tna de ma —kúu ya jiña'a ya.
10 Te ka jiña'a tee ka ndikin ya ma:
—Nú sukan ko kuu tee ma ji'in ñasi'i de ma, saa-nka nú ma tnanda'a o —ka kuu de ka jiña'a de.
11 Sani te jiña'a ya:
—Masu ndaka ñayii ma, ka iyo i ja jin kandija i tnu'u ya'a, yika-ni ja ñayii chíndee ña'a Su'si ma ja jin jaku'ni ini i ma.
12 Vaa ka iyo tee ja onde chii si'i de ma, jâ ve koo de ja masu jin tnanda'a de ma, te ka iyo tee ja kuechi ñayii ma, te masu kuu jin tnanda'a de, te ka iyo ñayii ja ni ka jani ini i ja masu jin tnanda'a i, ja kuechi ja jin kunukuechi ñukuun i nuu Su'si iya iyo andivi ma. Te nú na in iyo ja sa'a i sa'a, te kuán-ta'vi i, te kúnukuechi va'a i —kúu ya jiña'a ya.

Jesús ma, ni kaxtnu'u ya naxe ko kuu in ñayii sana kivi i nuu tatnuni Su'si ma
(Mr 10:13-16; Lc 18:15-17)
13 Ni jan koo i ji'in suchi kuechi ma nuu Jesús ma, sukan-va'a sonee ya nda'a ya siki suchi kuechi ma te kakan-ta'vi ya nuu Su'si ma ja jin kuu i. Te tee ka ndikin ya ma, ka ndonda de nuu ñayii ni jan koo ji'in suchi kuechi ma.
14 Kovaa Jesús ma, jiña'a ya:
—Jin kua'a ni tnu'u, te kí koo maa suchi kuechi a, te máko jin ka'nu ndee ni, chi vaa sukan ka jani vii ka jani va'a ini suchi kuechi a, sukan jiniñu'u ja jin ko sa'a jin ko kuu ñayii jin kivi koo nuu tatnuni Su'si ma —kúu ya jiña'a ya.
15 Te ni sonee ya nda'a ya siki i ma ja na jin kuta'vi i ja vii ja va'a. Sani te kua'an ya.

Sukan yii ja ndani'i ta'vi ñayii ndí ini xeen-ka xu'un i ma
(Mr 10:17-31; Lc 18:18-30)
16 Sani te in tee jaa, ni jan tu'va de Jesús ma, te jiña'a de:
—Teskua'a, ndijin ja sa'a ni ja va'a, kaxtnu'u ni nde a va'a sa'a sa, sukan-va'a ndani'i ta'vi sa te koteku sa ni-kani ni-jika —kúu de jiña'a de.
17 Te Jesús ma, jiña'a ya:
—¿Nava'a jikan-tnu'u ni nuu sa siki ja va'a ma? Masu na in-ka sa'a ja va'a chi maa in-ni Su'si ma. Kovaa nú kúni ni ja ndani'i ta'vi ni te koteku ni ni-kani ni-jika, te kandija ni ndaka sukan ni tatnuni Su'si ma —kúu ya jiña'a ya.
18 Te jiña'a de:
—¿Nde tnu'u kandija sa? —kúu de jiña'a de.
Te Jesús ma, jiña'a ya:
—Másu ko ka'ni ni ni-in ñayii. Másu ko kivi nduu ni ji'in in-ka ña'a ma. Másu ko sakui'na ni. Másu ko ka'an tnu'u ni siki in-ka ñayii ma.
19 Kava respetu ni nuu yuva ni ma ji'in nuu si'i ni ma. Kutoo ni tna'a ni ma, sukan kutoo ni maa ni ma —kúu ya jiña'a ya.
20 Te tee yukan, jiña'a de:
—Teskua'a, ndaka cha'a chi jâ sa'a ndi'i sa. ¿Te kúni-ka in-ka ja sa'a sa? —kúu de jiña'a de.
21 Te Jesús ma, jiña'a ya:
—Nú kúni ni ja sa'a ndi'i ni ndaka sukan kúni Su'si ma, te kuá'an ni, te xiko ni ndaka ja neva'a ni ma, te kua'a ni ñayii ka kunda'vi ma. Te sukan, te

xiku ko kuu ni andivi ma. Sani te kii ni, te kondikin ña'a ni —kúu ya jiña'a ya.
22 Ja ni jiniso'o de sukan jiña'a ya ma, te xixii-nka kuan no'o de, vaa xiku
xeen kúu de ma.
23 Te Jesús ma, jiña'a ya tee ka ndikin ya ma:
—Ja ndaa ká'an sa nuu ni a ja yii xeen kúu ja in tee kuxiku ma, te kivi de
nuu tatnuni Su'si ma.
24 Te ndáka'an sa nuu ni in-ka tuku jichi ja yachi-ka kuu kivi in kiti kúu
camellu ma in yavi xuu yiki tiku ma, sana ja in ñayii kúu xiku ma, te kuu
kivi i nuu tatnuni Su'si ma —kúu ya jiña'a ya.
25 Te tee ka ndikin ya ma, nuu ni ka jiniso'o de sukan ma, te ni ka sa'vi
xeen-nka ini de, te ka ka'an maa de:
—¿Na in kuu ndani'i ta'vi ja sukan? —ka kuu de ka ka'an de.
26 Te nde'ya Jesús ma de, te jiña'a ya:
—Yii kúu jani ini ñayii ma. Kovaa maa Su'si ma chi ñatuu nawa iyo ja yii
ja ma kuu sa'a ya —kúu ya jiña'a ya.
27 Pedro ma, ni ndakone'e de:
—Saña chi ndaka ja ka neva'a sa ma ni ka xndoo sa, te ni ka ndikin ña'a
sa. ¿Te iyo ja jin ndani'i-ta'vi sa? —kúu de jiña'a de.
28 Te Jesús ma, jiña'a ya:
—Ja ndaa ja ndaa ká'an sa ja kivi ndujaa ñuu ñayivi ya, kivi ndenda sa ja
kúu sa iya vee ñayivi ñuu ñayivi a, te kunukoo sa nuu iyo jayiñu'u sa ma, te
ndijin tna ja ka ndikin ña'a ni a, suni koo uxi uu nuu jin kunukoo ndi-in
ndi-in ni ja jin ka'nde ni tniñu nuu ndi-uxi uu jichi ñayii ñuu Israel ya.
29 'Te ndeva'a-ni na in ni xndoo ve'e i ma, ñani i ma, ku'va i ma, ku'u i ma,
ji'in yuva i ma, si'i i ma, ñasi'i i ma, sa'ya i ma, ji'in ñu'ú i ma, ja kuechi ja
ndikin ña'a i saña ma chi ndani'i i vi'i-ka cientu jichi sana ja ni xndoo i ma,
te ndani'i-ta'vi i, te koteku i ni-kani ni-jika.
30 Te ñayii ka ndanuu-ka ma te ka jani ini i ja xinañu'u-ka ka kuu i vitna ma,
chi nuu Su'si ma chi sandi'i-nka jin ko kuu i, te ñayii ka jani ini ja masu ñayii
ka ndanuu ka kuu i, te sandi'i-nka ka kuu i vitna ma chi suu i jin ko kuu
ñayii xinañu'u-ka nuu Su'si ma —kúu ya jiña'a ya.

20

Ni ka'an Jesús ma in tnu'u vijin tee ka satniñu itu tnu uva ma

1 Te jiña'a Jesús ma:
—Nuu tatnuni Su'si iya iyo andivi ma, inuu kúu i ji'in in tee tátnuni ve'e
de ma, te ni kee de xtnee ma kuan nduku de tee jin satniñu itu tnu uva de
ma.
2 Te nuu ni ni'i de tee jin satniñu ma, te ni ka kendoo de ji'in tee ma sukan
jin ke'en ya'vi tee ma in kivi ma, te ni tetniñu de tee ma itu de ma.
3 Te sukan ka iin xtnee ma ni kee tuku de in-ka jichi, te ni jini de jaku-ka
tuku tee ka nune, ka iyo de nuya'vi ma.
4 Te ni jan kuña'a de tee ma: “Kuan koo tna ndijin, te jin satniñu ni itu sa
ma, te chuya'vi sa sukan iyo ja jin ke'en ya'vi ni ma”, kúu de jiña'a de. Sani
te kuan koo tee ma.
5 Sani te ni kee tuku de uu-ka jichi, in nuu sava nduu ma te in-ka nuu ka
uni jañini ma, te suni sukan ni sa'a de.
6 Te ni kee tuku de nuu ka u'un jañini ma, te ni ndani'i tuku de jaku tee ñatuu
na tniñu ka sa'a de ma, te jiña'a de: “¿Nava'a ni kuu ni-nduu a ka iyo ni ya'a,
te ñatuu nawa ka sa'a ni?”, kúu de jiña'a de.

7 Te ka jiña'a tee ma: “Vaa masu na in ká'an ja taa i tniñu jin sa'a sa”, ka kuu
de ka jiña'a de. Te jiña'a de: “Kuán koo tna ni itu sa ma, te jin satniñu ni, te
chuya'vi sa sukan iyo ja jin ke'en ya'vi ni ma”, kúu de jiña'a de.
8 'Nuu ni kunee ma, te jiña'a de nuu tee kúkanu ini de ve'e de ma: “Kana
ni tee ni ka satniñu ma, te chuya'vi ni sukan jin ke'en ya'vi de ma. Te keja'a
ni chuya'vi ni tee ni kija koo sandi'i-nka ma, te ndenda ni onde tee ni kija
koo xinañu'u-ka ma”, kúu de jiña'a de.
9 Te nuu ni kenda ora ja chuya'vi de tee ni ka kenda koo ka u'un jañini ma,
te in in de ni ka ni'i ya'vi sukan jika in kivi ma.
10 Chukan kúu ja nuu ni ka kenda koo tee ni jan koo xinañu'u nuu tniñu ma,
ni ka jani ini de ja jin ke'en ya'vi-ka de. Kovaa suni sukan jika in kivi ma-ni,
ni ka ni'i ya'vi de.
11 Te nuu jâ ni ka ke'en ya'vi de ma, te ni ka jakondee de ka ka'an ndeva'a
de ja kuu tee xi-nuu ni ka satniñu de ma.
12 Te ka jiña'a de tee ma: “Tee ya'a, ja ni ki koo de sandi'i-nka ma, te in-nka-ni
ora ni ka satniñu de, te inuu ni chuya'vi ña'a ni ji'in de, te vitna ja saña chi
ni ka kanda sa ni-nduu a, te vitna ja i'ni te tnundo'o”, ka kuu de ka jiña'a
de.
13 Te ni ndakone'e tee tátnuni ve'e ma, te jiña'a de nuu in de ma: “Ndijin,
masu na ja u'vi ni sa'a ña'a sa. ¿Masu ni ka kendoo o ja sukan ke'en ya'vi ni
in kivi ma?
14 Ke'en ni ja kuu kuenda maa ni a, te kuá'an ni, chi vaa saña chi kúni sa ja
chuya'vi sa tee ni ki koo sandi'i-nka a sukan ni chuya'vi ña'a sa ndijin a.
15 ¿Masu va'a-ni ja sa'a sa ji'in xu'un sa a sukan kúni maa sa? ¿Xi kukueñu
ini ni ja va'a ini sa a?”, kúu de jiña'a de.
16 'Chukan kúu ja ñayii xinañu'u ma chi sandi'i-nka jin ko kuu i, te ñayii
sandi'i ma chi xinañu'u-ka jin ko kuu i. Chi vaa kua'a xeen i kana ya, kovaa
masu ndaka i ndakaji ya —kúu ya jiña'a ya.

Ni kaxtnu'u Jesús ma ja ku-uni jichi ja jin ka'ni i ya kovaa ndateku ya (Mr 10:32-34; Lc 18:31-34)

17 Jesús ma, kua'an ya ichi ñuu Jerusalén ma. Te ni ndaxtutu siin ya
ndi-uxi uu tee ka ndikin ya ma, te nuu kuan koo de ichi ma, te jiña'a ya:
18 —Ka jini maa ni ja jin koo o ñuu Jerusalén ma. Te yukan kúu nuu saña
ja kúu sa iya vee ñayivi ñuu ñayivi a, jin koo ñayii yukan jin xsia'a ña'a i
nuu nda'a tee ka tatnuni nuu sutu ma, ji'in nuu nda'a tee ka skua'a tnu'u ni
kaxtnu'u Moisés ma, te jin ka'an i ja kûu sa,
19 te jin ndaxsia'a ña'a i nuu nda'a ñayii masu ñuu israelita a ka kuu i ma,
sukan-va'a jin kosiki ndee ña'a i, te jin skuita kaa ña'a i nuu krusi ma, te
kûu sa. Kovaa nuu uni kii ma, te ndateku sa —kúu ya jiña'a ya.

Santiago ma ji'in Juan ma, ni ka jikan de ja jin kunukoo de xiñi Jesús ma (Mr 10:35-45)

20 Sani te si'i Santiago ma ji'in Juan ma sa'ya tee kúu Zebedeo ma, ni ka
jan tu'va ña ji'in de nuu iyo Jesús ma, te ni jinkoo jiti ña, te jikan-ta'vi ña
nuu ya.
21 Te Jesús ma, jiña'a ya:
—¿Nawa kúni ni? —kúu ya jiña'a ya.
Te jiña'a ña:
—Tatnuni ni ja jin kunukoo sa'ya sa a, in de xiñi kua'a ni ma te in-ka de
xiñi satni ni ma nuu tatnuni ni ma —kúu ña jiña'a ña.
22 Te ni ndakone'e Jesús ma:

—Masu ka jini ni ja ka jikan ni a. ¿Xi kuu jin ko'o ni ja uwa ja ko'o sa ma? ¿Te kuu jin kuandute ni sukan kuandute sa ma? —kúu ya jiña'a ya. Te cha'a chi ja ndo'o neni ya ma kúu ja ni jiña'a ya ma.
Te ka jiña'a de:
—Kuu.
23 Te jiña'a Jesús ma:
—Ja ndaa kúu ja jin ko'o ni ja uwa ja ko'o sa ma, te jin kuandute ni sukan kuandute sa ma chi kúu, kovaa ja kunukoo in ni xiñi kua'a sa ma te in-ka ni xiñi satni sa ma, chukan chi masu saña iyo ja taa, nú masu ja maa Yuva sa ma kua'a nuu ñayii ja ni satu'va ya ja jin ni'i i ma —kúu ya jiña'a ya.
24 Nuu ni ka jiniso'o uxi-ka tee ka ndikin ya ma, te ni ka ndakiti ini de nuu nduu tee ndi-tna'a ñani de ma.
25 Kovaa Jesús ma chi ni kana ya de, te jiña'a ya:
—Ka jini ni ja ne'un ñayii ñuu ñayivi a, ka iyo ñayii ka jani ini maa i ja kuu jin tatnuni i nuu ndaka ñayii ma, te ñayii ka ndanuu-ka ma, ûni ka tatnuni kuiti i nuu ñayii ma.
26 Kovaa ne'un ndijin, masu sukan ko kuu, su'va nú na in kúni ja ko kuu i in ñayii kanuu-ka ne'un ndaka ni a, ja sa'a i kúu ja kunukuechi-ka i nuu ndaka ni,
27 te nú ne'un ndaka ni a, te kúni in ni ja ko kuu ni xinañu'u-ka, te ja sa'a ni kúu ja kunukuechi xeen-ka ni nuu ndaka-ka ni a.
28 Jin sa'a ni sukan sa'a sa ja kúu sa iya vee ñayivi ñuu ñayivi a, ja masu vee sa ja jin kunukuechi i nuu sa chi su'va vee sa ja kunukuechi maa sa te kua'a sa tnu'u ja jin ka'ni ña'a i, te sukan chunaa sa nuu tniñu ñayii ma, te jin ndani'i-ta'vi kua'a xeen i —kúu ya jiña'a ya.

Jesús ma, ni ndasava'a ya uu tee inukuaa
(Mr 10:46-52; Lc 18:35-43)

29 Sani te nuu ni ndee Jesús ma ini ñuu Jericó ma, te ka ndikin kua'a ñayii.
30 Te ka iyo uu tee inukuaa, ka nukoo de yu'u ichi ma. Te ja ni ka jiniso'o tee inukuaa ma ja ni ya'a Jesús ma kua'an ya ichi ma, te ûni ka kayu'u de ka jiña'a de ya:
—Señor, Sa'ya David, kunda'vi ini ña'a ni —ka kuu de ka jiña'a de.
31 Te kua'a ñayii ma ka jiña'a ja jin kasiyu'u de. Kovaa su'va ka kayu'u nini'i-ka de:
—Señor, Sa'ya David, kunda'vi ini ña'a ni —ka kuu de ka jiña'a de.
32 Sani te ni jinkuiñi Jesús ma, te kána ya de, te jiña'a ya:
—¿Nawa ka kuni ni ja sa'a sa ja jin kuu ni? —kúu ya jiña'a ya.
33 Te tee inukuaa ma, ka jiña'a de:
—Señor, ka kuni sa ja jin ndundijin nduchinuu sa a —ka kuu de ka jiña'a de.
34 Te Jesús ma, ni kunda'vi ini ya de, te ni sonee ya nda'a ya ma nuu de, te ora yukan-ni, te ni kuu ni ka ndakonde'ya de. Sani te ni ka ndandikin de Jesús ma.

21

Jesús ma, yoso ya in burru ni kivi ya ñuu Jerusalén ma
(Mr 11:1-11; Lc 19:28-40; Jn 12:12-19)

1 Nuu ni ka kuyatni de ji'in Jesús ma ñuu Jerusalén ma, te ni jan koo de ji'in ya ñuu Betfagé ma, ja iyo yatni i ji'in yuku nani Yuku Tnu Olivo ma, te Jesús ma, ni tetniñu ya uu tee ka ndikin ya ma,

2 te jiña'a ya:
—Kuán koo ni yu'u ñuu ichi jiyo a, te jin ndani'i ni in burra nu'ni ti, te iyo
tna in burru jaa luluu-ka. Te jin ndaji ni ti, te ki koo ni ji'in ti.
3 Te nú na in kakan-tnu'u naku ka sa'a ni sukan, te jin kuña'a ni: “Maa Señor
ma jiniñu'u ti, te sani te ndataa ya ti”, jin kuña'a ni —kúu ya jiña'a ya.
4 Ndaka sa'a ni kuu, sukan-va'a ko kuu sukan ni ka'an tee ni yo
ndakaxtnu'u tnu'u ni yo wa'a Su'si ma, nuu ni ka'an de ma:
5 Kuña'a ni nuu sasi'i ñuu nani Sion ma:
“Konde'ya ja vee rey tátnuni nuu ro a,
te iya kuee ini kúu ya, te yoso ya in burru jaa
sa'ya in burra kiti jâ jiso.”
Sa'a ni ka'an de.
6 Sani te tee ka ndikin Jesús ma, kuan koo de, te ni ka sa'a de sukan ni
tatnuni Jesús ma nuu de ma.
7 Te ni ka jan xsia'a de burra ma ji'in sa'ya ti ma nuu iyo Jesús ma, te ni ka
sonee de sa'ma de ma siki kiti jaa ma, te Jesús ma, ni kaa ya siki ti ma, te
yoso ya ti kua'an ya.
8 Te kua'a ñayii ma, ka skuili i sa'ma ka ndii i ma, te jaku-ka i ma, ka ja'nde
i nda'a yutnu ma, te ka skuili i ichi kua'an ya ma.
9 Te ñayii ka yoxtnuu kuan koo i ma ji'in ñayii ka ndandikin ma, ka kayu'u i
ka ka'an i:
—¡Hosanna kó kuu nuu Sa'ya David ma! ¡Jayiñu'u kúu rey vee nuu Iya
Tátnuni ma! ¡Hosanna! ¡Jayiñu'u kó kuu nuu tátnuni Su'si ma onde sukun
ma! —ka kuu i ka ka'an i.
10 Te nuu ni kivi ya ñuu Jerusalén ma, ndaka ñayii ma, ni ka ndakanda, te
ka ka'an i:
—¿Na in kúu tee ya'a? —ka kuu i ka ka'an i.
11 Te ñayii ma, ka jiña'a i:
—Tee ya'a kúu Jesús tee ndákaxtnu'u tnu'u wa'a Su'si ma, te ñuu Nazaret
ma ja iyo i ñuu Galilea ma kúu ñuu de —ka kuu i ka jiña'a i.

Jesús ma, ni ndasavii ya ini veñu'u ka'nu ma
(Mr 11:15-19; Lc 19:45-48; Jn 2:13-22)

12 Te Jesús ma, ni kivi ya veñu'u ka'nu ma, te ni kene'e ya ndaka ñayii ka
xiko ma ji'in ñayii ka jaan ma. Te ni chindeyi ya mesa ñayii ka sama xu'un
ma, ji'in nuu ka xiko i sata ma.
13 Te jiña'a ya:
—Jâ ka jini ni ja nuu tutu ndee tnu'u Su'si ma ká'an: “Ini ve'e sa a chi ko
kuu i in ve'e nuu kenda koo ñayii ndaka ñuu ma ja jin kakan-ta'vi i nuu Su'si
ma.” Vaa sukan ni jani ini ya. Kovaa ndaka ndijín chi ni ka ndasa'a ni in
yavi nuu ka ñu'u kui'na —kúu ya jiña'a ya.
14 Te ñayii ñatuu ka kundijin nuu ma, ji'in ñayii ñatuu kuu jin kaka ma, ni
ka jan tu'va i ya ini veñu'u ma, te ni ndasava'a ya i.
15 Kovaa tee ka tatnuni nuu sutu ma, ji'in tee ka skua'a tnu'u ni yo tatnuni
Moisés ma, ni ka jini de milagru ni sa'a ya ma, ji'in sukan ka kayu'u suchi
kuechi ma ini veñu'u ma ja ka ka'an i: “¡Hosanna! ¡Ja va'a kúu Sa'ya tata
David ma!”, ka kuu i ka ka'an i. Te ni ka ndakiti xeen ini de,
16 te ka jiña'a de:
—¿Jiniso'o ni ja ka ka'an suchi ya'a? —ka kuu de ka jiña'a de.
Te Jesús ma, jiña'a ya:
—Jiniso'o sa. ¿Ñatuu nama uun jin ka'vi-ka ni nuu tnu'u Su'si ma ja ká'an
sa'a ma?:

Yu'u suchi kuechi ma ji'in yu'u suchi ka jaxi ma
ni satu'va ni ja jin ndachiñu'u ña'a i
—kúu ya jiña'a ya.
17 Te ni xndoo ya de, te kua'an ya ichi ñuu Betania ma, te yukan ni ndoo
ya.

Jesús ma, ni ka'an u'vi ya ja kuu in tnu higo
(Mr 11:12-14, 20-26)

18 Kivi yutnee ma, nuu ve ndii Jesús ma ñuu Jerusalén ma, te kókon ya.
19 Te ni jini ya in tnu higo yu'u ichi ma. Kovaa ñatuu na nde'ya tnu ma ni
ni'i ya chi nanimaa nda'a tnu ma kúu. Sani te jiña'a ya nuu tnu higo ma:
—¡Masu kuun-ka higo ro! —kúu ya jiña'a ya.
Te ora yukan-ni, te ni yichi tnu.
20 Te tee ka ndikin ya ma, ni ka jini de sukan ni ndo'o tnu higo ma, te ni
ka sa'vi-nka ini de, te ka ka'an de:
—¿Nava'a tnu higo a, yachi-ni ni yichi tnu? —ka kuu de ka ka'an de.
21 Jesús ma, ni ndakone'e ya:
—Ja ndaa ká'an sa, nú jin kukanu ini ni Su'si ma, te ñatuu ka jani uu ka
jani uni ini ni ma, te masu yika-ni ja jin sa'a ni sukan ni sa'a sa ji'in tnu higo
a chi su'va nuna jin kuña'a ni yuku yukan: “Kuán ndiyo jiña, te skee maa
ro nuu mar ma”, sani te ko kuu sukan.
22 Te ndaka ja jin kakan-ta'vi ni nuu Su'si ma, te nú ka kukanu ini ndija ni
ya ja taa ya ma chi jin ni'i ni —kúu ya jiña'a ya.

Ni ka jikan-tnu'u de na in ni tatnuni ja sa'a Jesús ma sukan
(Mr 11:27-30; Lc 20:1-8)

23 Te nuu ni ndenda Jesús ma ini veñu'u ka'nu ma, te nuu káxtnu'u ya nuu
ñayii ma, te ni ka jan tu'va ña'a tee ka tatnuni nuu sutu ma, ji'in tee ka kuu
ja'nu ma. Te ka jikan-tnu'u de:
—¿Na in ni tatnuni ja sa'a ni sukan a? ¿Xi na in ni ka'an ja kuu sa'a ni
sukan a? —ka kuu de ka jiña'a de.
24 Jesús ma, ni ndakone'e ya, te jiña'a ya:
—Xinañu'u maa sa kakan-tnu'u ña'a, te nuna jin ndakone'e ni, te sana
ka'an sa na in ni tatnuni ja sa'a sa sukan.
25 Ja ni yo skuandute Juan ma, ¿Su'si iya iyo andivi ma ni tetniñu Juan ma
ja sa'a de sukan, xi ñayii ma ni tetniñu ña'a ja sa'a de sukan? —kúu ya jiña'a
ya.
Te ka ndakan-tnu'u tna'a de:
—Nuna jin kuña'a o ja maa Su'si iya iyo andivi ma ni tetniñu Juan ma,
kovaa ka'an de: “¿Te nava'a ñatuu ni ka kandija ni ja ni ka'an de ma?”
26 Kovaa nuna jin kuña'a o ja ñayii ma ni tetniñu de, masu kuu vaa ka yu'u
o ñayii a, chi vaa ndaka i ka jani ini ja Juan ma, in tee ni yo ndakaxtnu'u
tnu'u ni yo wa'a Su'si ma kúu de, te jin ndakiti ini i nuu o —ka kuu de ka
ka'an de.
27 Chukan kúu ja sa'a ni ka ndakone'e de nuu Jesús ma:
—Ñatuu ka jini sa —ka kuu de ka jiña'a de.
Sani te Jesús ma, ni ndakone'e ya:
—Suni ni ma ka'an tna sa na in ni tatnuni ja sa'a sa sa'a —kúu ya jiña'a
ya.

Jesús ma, ni ka'an ya in tnu'u vijin nduu sayii in tee ma

28 Kovaa sani te jiña'a Jesús ma:

—¿Naxe ka jani ini ni? In tee, te iyo uu sayii de, te ni jan tu'va de suchi xinañu'u ma, te jiña'a de: “Sayii, kuá'an, te satniñu ro vitna itu tnu uva ma”, kúu de jiña'a de.
29 Te ni ndakone'e i, te jiña'a i: “Masu ki'in sa”, kúu i jiña'a i. Kovaa kuee-ka ma, te ni ndakani, ni ndaka'vi ini i, te kua'an i itu ma.
30 Te ni jan tu'va tuku de in-ka sayii de ma, te jiña'a de sukan ni jiña'a de suchi xinañu'u ma. Te suchi ya'a chi ni ndakone'e i: “Kuu tna vi, taa”, kúu i jiña'a i, kovaa masu ni ja'an i itu ma.
31 Te jin ka'an ni, ¿nde i ja nduu i ma ni sa'a sukan kúni yuva i ma? —kúu ya jiña'a ya.
Te ka jíña'a de:
—Suchi xinañu'u ma —ka kuu de ka jiña'a de.
Te Jesús ma, jiña'a ya:
—Ja ndaa ja ndaa ká'an sa ja tee ka ndake'en ya'vi xu'un no'o ñuu Roma ma, ji'in ña'a ka kuneé ka ku-uun ma, ka yoxtnuu-ka de ji'in ña jin kivi koo de nuu tatnuni Su'si ma sana ndijin.
32 Vaa ni kenda Juan ma nuu ni, ja ni kaxtnu'u de ichi ndaa ma, te ñatuu ni ka kandija ni. Kovaa tee ka ndake'en ya'vi xu'un no'o ñuu Roma ma, ji'in ña'a ka kuneé ka ku-uun ma chi ni ka kandija ña ji'in de, te ni ka jini ni ja ni ka kandija de ji'in ña ma, te ñatuu ni ka ndakani, ni ka ndaka'vi ini ni ja jin kandija tna ni ja ká'an Juan ma —kúu ya jiña'a ya.

Jesús ma, ni ka'an ya in tnu'u vijin ñayii masu inuva'a ini, ja ka jito i itu tnu uva ma
(Mr 12:1-12; Lc 20:9-19)
33 Te jiña'a Jesús ma:
—Jin koniniso'o ni in-ka tnu'u vijin a: In tee, ni sunkoo de ni-ka'nu itu de ma tnu uva, te ni jasi de yu'u itu de ma. Te ni satu'va de in nuu taxi uva ma kivi kuaan i ma, te ni sa'a de in ve'e sukun sukun, sukan-va'a kuu ko koto de ni-ka'nu itu de ma. Sani te ni nduku de jaku ñayii ja jin ko koto i itu de ma, te kivi kuaan uva de ma, te sasava jin kuu de ji'in i. Sani te kua'an jika de.
34 Te maa kivi kuáan i ma, te ni tetniñu de tee ka jinukuechi nuu de ma ja jin koo de jin nu ke'en de jaku uva ja ni kuaan ma nuu ñayii ka jito itu de ma.
35 Kovaa ñayii ka jito ma, ni ka tnii i tee ma, te in de ma ni ka kani i, te in-ka de ma ni ka ja'ni i, te in-ka tuku de ma, ni ka wa'a yuu i de.
36 Kovaa tee xi-ñu'ú ma chi ni ndatetniñu tuku de kua'a-ka tee ka jinukuechi nuu de ma ja jin koo de sana tee ni jan koo xinañu'u ma. Kovaa tee ni jan koo-ka ma chi sukan ni ka sa'a i tee xinañu'u ma, sukan ni ka sa'a i de.
37 Te sandi'i-nka ma, te ni tetniñu de sa'ya maa de ma. Vaa jani ini de: “Jin kava respetu i nuu sa'ya o a nuna tetniñu o i, vaa sa'ya maa o kúu i.”
38 Kovaa ñayii ka jito itu de ma, ni ka jini i ja vee sa'ya tee ma, te ni ka ndatnu'u tna'a i: “Suchi ya'a kúu suchi nduta'vi ñu'ú ya'a. Jín ka'ni o i, te jin ndani'i o ñu'ú i a”, ka kuu i ka ka'an i.
39 Chukan kúu ja ni ka tnii i sa'ya de ma, te ni ka kene'e i sa'ya de ma yu'u itu ma, te ni ka ja'ni i sa'ya de ma.
40 ’Te nuna ndenda tee xi-ñu'ú ma, te ¿nawa ka jani ini ndijin ja sa'a de ji'in suchi ka jito itu de ma? —kúu ya jiña'a ya.
41 Te tee ka tatnuni nuu sutu ma, ji'in tee ka kuu ja'nu ma, ka jiña'a de:
—Xndo'o xneni de suchi ka jito itu de ma, te ka'ni de i, te kua'a de ñu'ú de ma siin-ka ñayii ja jin satniñu i, te jin ndakua'a i ja kee itu de ma kivi kuaan i ma —ka kuu de ka jiña'a de.

42 Te Jesús ma, jiña'a ya:
—¿Ñatuu jin ka'vi-ka ni tnu'u ya'a ja ndee nuu tutu Su'si ma nuu sa'a ká'an ma?:
Yuu ni ka saxiko ñayii ka sa'a ve'e ma,
ni nduu i yuu kanuu-ka.
Sa'a ni sa'a maa Iya Tátnuni ma,
te ñatuu nama uun ni ka jani ini o ja sukan ko sa'a ya.
Sa'a ká'an tnu'u Su'si ma.
43 Te chukan kúu ja ká'an sa nuu ni a ja ja tatnuni Su'si ma nuu ñayii ka kuu ñuu ya ma, xtandiyo ya nuu nda'a ni a, te ndakua'a ya nuu jaku-ka ñayii ja jin sa'a i sukan játna ini ya ma.
44 Te yuu ma, ndeva'a-ni ñayii nduva siki i ma, kukuechi kulikin ñayii ma. Te nú yuu ma jinu siki in ñayii ma, ñuyaka-nka-ni nduu ñayii ma —kúu ya jiña'a ya.
45 Te tee ka tatnuni nuu sutu ma, ji'in tee ka kuu fariseo ma, ni ka jiniso'o de tnu'u vijin ni kaxtnu'u ya ma, te ni ka jinitnuni de ja tnu'u vijin ni ka'an ya ma chi ja jin kuu maa de kúu.
46 Te ka kuni de ja jin tnii de Jesús ma. Kovaa ka yu'u de ñayii ma, vaa ndaka ñayii ma, ka jani ini i ja in tee ndákaxtnu'u tnu'u ni wa'a Su'si ma kúu Jesús ma.

22

Jesús ma, ni ka'an ya in tnu'u vijin in viko tnánda'a
(Lc 14:15-24)

1 Jesús ma, ni ka'an ya in-ka tnu'u vijin nuu ñayii ma, te jiña'a ya:
2 —Nuu tatnuni Su'si iya iyo andivi ma, inuu kúu i ji'in in rey ja ni sa'a de in viko tnanda'a sayii de ma.
3 Te ni tatnuni de nuu tee ka jinukuechi nuu de ma ja jín koo de jín kueka de ñayii jâ ni kana de i ja ki koo i viko tnanda'a sayii de ma, kovaa ñayii yukan, ñatuu ni ka kuni i ja jin koo i.
4 Sani te ni tatnuni de nuu jaku-ka tee ka jinukuechi nuu de ma, te sa'a jiña'a de: “Jin kuña'a ni ñayii jâ ni kana sa i ma ja jâ ni satu'va sa ndeyu ma, vaa jâ ni ka ji'i xndiki sa ma ji'in kiti vava'a-ka ni satu'va sa ma, te jâ iyo tu'va ndaka, te kí koo i viko tnanda'a sayii sa ya”, kúu de jiña'a de.
5 Kovaa ñayii ni ka kana de ja jin koo i viko ma, masu ni ka kandija i ja jin koo i, su'va jaku i kuan koo nuu itu i ma, te jaku-ka i ma kuan koo i kuan xiko i ndatniñu ka xiko i ma,
6 te jaku-ka i ma, ni ka tnii i tee ka jinukuechi nuu rey ma, te ni ka sa'a ndeva'a i de, te ni ka ja'ni i de.
7 Te nuu ni jiniso'o rey ma, te ni ndakiti ini de, te ni tetniñu kua'a de soldado de ma. Ni jan koo i, te ni ka xnaa i tee ni ka ja'ni tee ka jinukuechi nuu de ma, te ni ka ja'mi i ñuu yukan.
8 Sani te jiña'a de nuu tee ka jinukuechi nuu de ma: “Ja ndaa kúu ja viko tnanda'a sayii sa ya chi jâ iyo tu'va, kovaa ñayii ni kana sa ja ki koo i ma, masu ka iyo i ja ki koo i.
9 Kuán koo ni nuu ka ndatna'a ichi ma, te jin kuña'a ni ndaka ñayii ka ya'a i ichi ma ja kí koo i viko tnanda'a sayii sa ya”, kúu de jiña'a de.
10 Te ni ka ke koo tee ka jinukuechi ma, te kuan koo de nuu ka ndatna'a ichi ma, te ni ka ndaxtutu de ndaka ñayii ni ka ndatna'a ji'in de ma, ka kuu i ñayii ka sa'a ja va'a xi ja u'vi, te kuan koo i ji'in de. Te sukan, te ni chitu viko tnanda'a sayii de ma.

11 'Te sani te ni kivi rey ma nuu ka iyo ñayii ni kana de ma, te ni jini de in
tee ja masu ne'nu de sa'ma vivii sukan ka ne'nu ñayii ni jan koo viko ma.
12 Te jiña'a de: "¿Ndijin, naxe ni kivi ni ya'a? Te vitna ja masu ne'nu ni sa'ma
ka ne'nu ñayii ni kana sa a", kúu de jiña'a de. Kovaa masu ni ka'an kuiti tee
ma.
13 Sani te jiña'a rey ma nuu tee ka jinukuechi ma: "Jin ku'ni ni nda'a de ja'a
de, te jin koo ni jin xsia'a ni de ke'e ma nuu nee ma, vaa yukan kúu nuu jin
ndanda'yu ñayii ñatuu ni ka iyo tu'va ma, te jin ndakandi'i jin ndakandi'i i
nu'u i ma ja jin ndo'o jin neni i", kúu de jiña'a de.
14 Suni sukan kúu nuu tatnuni Su'si ma, vaa kua'a ñayii ma ni kana ya, kovaa
jaku-ni i ni ka kachi ja ni ka nduu i ñayii ni ndakaji ya —kúu ya jiña'a ya.

Jesús ma, ni ka'an ya nawa jin kua'a o nuu gobiernu ma, ji'in nawa jin ndakua'a o nuu Su'si ma
(Mr 12:13-17; Lc 20:20-26)

15 Sani te kuan koo tee ka kuu fariseo ma, te ni ka ndatnu'u tna'a de naxe
kuu jin xnda'vi de Jesús ma, ja na ka'an ya in tnu'u, te kuu jin xtekuechi de
ya.
16 Te ni ka tetniñu de jaku tee ka ndikin tna'a ji'in maa de ma, ji'in jaku tee
ka ndikin tna'a ji'in tee kúu Herodes ma, ja na jin koo de jin kuña'a de Jesús
ma sa'a:
—Teskua'a, ka jini sa ja ja ndaa kúu ja ká'an ni a, te káxtnu'u ndaa ni sukan
kúni Su'si ma ja jin ko kuu o nuu ya ma. Te masu ndí ini ni nawa ka jani ini
ñayii ja ká'an ni a. Te ni masu ndí ini ni na nde ñayii ka niniso'o ma.
17 Chukan kúu ja, ¿nawa ká'an ni? ¿Va'a-ni ja jin chuya'vi sa ja ka satniñu sa
ma nuu tee nani César tátnuni ñuu Roma ma, xi ña'a? —ka kuu de ka jiña'a
de.
18 Kovaa Jesús ma chi jini ya ja masu ja va'a ka ñu'u ini de ja sukan ka
jikan-tnu'u de ya ma, te jiña'a ya:
—¿Nava'a ka jitotnuni ña'a ni? ¡Masu ka sa'a ni sukan ka ka'an ni a!
19 Jin kaxtnu'u ni in xu'un ja ka chuya'vi ni nuu tee nani César ma —kúu ya
jiña'a ya.
Te ni ka wa'a de in xu'un denario,
20 te Jesús ma, jiña'a ya:
—¿Na in xi-yunuu ndenee a, te na in nani sukan ká'an yika i a? —kúu ya
jiña'a ya.
21 Te ni ka ndakone'e de:
—Yunuu tee nani César tee tátnuni ñuu Roma ma kúu —ka kuu de ka jiña'a
de.
Sani te jiña'a Jesús ma:
—Te jin ndakua'a ni nuu César ma tna'a ja kúu kuenda maa de ma, te nuu
Su'si ma jin ndakua'a ni tna'a ja kúu kuenda maa ya ma —kúu ya jiña'a ya.
22 Nuu ni ka jiniso'o de ja sukan ni ndakone'e Jesús ma, te ni ka sa'vi-nka
ini de, te ñatuu ni ka ka'an kuiti de, te kuan nu koo de.

Ni ka jikan-tnu'u tee ka kuu saduceo ma naxe ko kuu ñayii ndateku ma
(Mr 12:18-27; Lc 20:27-40)

23 Kivi yukan ni jan koo jaku tee saduceo ma nuu iyo Jesús ma. Tee ya'a
chi ka ka'an de ja masu ka ndateku ñayii ni ka ji'i ma. Te chukan kúu ja ni
ka jikan-tnu'u de ya:
24 —Teskua'a, Moisés ma, ni xndoo de tutu ká'an ja nú in tee ma, ni
tnanda'a de te ni ji'i de te ñatuu na sa'ya de ji'in ñasi'i de ma ni iyo, te ñani

tee ni ji'i ma ndakueka ñasi'i de ma, sukan-va'a koo sa'ya ña, te ko kuu i
sa'ya tata tee ni ji'i ma.
25 Te sukan ni kuu ja uja tee ndi-tna'a ñani de ma. Tee xinañu'u ma, ni
tnanda'a de, te ñatuu na sa'ya de ji'in ñasi'i de ma ni iyo, te ni ji'i de, te
chukan kúu ja ni ndoo ñasi'i de ma, te ni ndakueka ña ñani de ma.
26 Te suni sukan ni kuu ji'in tee ku-uu ma, ji'in tee ku-uni ma, te onde ndi-uja
de ma ni ka yo ndeka ña.
27 Sani te ni ji'i maa ña'a ma.
28 Va'a-ni, te nú jin ndateku ñayii ma, ¿na nde de xi-ñasi'i ko kuu ña'a yukan
kivi jin ndateku de ma? Vaa ndi-uja de ma ni ka iyo ji'in ña ma —ka kuu
de ka jiña'a de.
29 Te ni ndakone'e Jesús ma, te jiña'a ya:
—Ndijin chi masu ka jini ni ja ka ka'an ni a. Masu ka jini ni sukan ká'an
tutu ndee tnu'u Su'si ma, ni a ndaka ja kuu sa'a Su'si ma masu ka jini ni.
30 Kivi jin ndateku ñayii ma, tee ma ji'in ña'a ma, masu jin ndatnanda'a-ka
de, vaa sukan ka kuu ángel ka iyo andivi ma, sukan jin ko kuu de.
31 ¿Ñatuu nama ka ka'vi ni nuu ká'an Su'si ma tnu'u ya'a?:
32 “Maa sa kúu Su'si Abraham ma ji'in Isaac ma ji'in Jacob ma.” Te chukan
kúu ja jin ndateku ñayii ni ka ji'i ma, vaa Su'si ma, masu Su'si ñayii ni ka ji'i
ma kúu ya chi Su'si ñayii ka teku ma kúu ya —kúu ya jiña'a ya.
33 Te ndaka ñayii ka iyo ma, nuu ni ka jiniso'o i tnu'u ya'a, te ni ka sa'vi-nka
ini i ja káxtnu'u ya ma.

Uu tnu'u ya'a ni tatnuni Su'si ma, ja ka ndanuu xeen-ka i
(Mr 12:28-34)

34 Te tee ka kuu fariseo ma, ni ka jiniso'o de ja tee ka kuu saduceo ma
chi ñatuu ni kuu jin ndakone'e de ja ni ka'an Jesús ma. Chukan kúu ja ni ka
ndatna'a de.
35 Te in de ma, ja kúu de tee skua'a tnu'u ni kaxtnu'u Moisés ma, ni kuni de
ja kototnuni de nawa ka'an Jesús ma, te ni jikan-tnu'u de ya:
36 —Teskua'a, ¿nde tnu'u ni tatnuni Su'si ma ja ni ndakaxtnu'u Moisés ma
kúu ja kanuu xeen-ka ma? —kúu de jiña'a de.
37 Te Jesús ma, jiña'a ya:
—“Jín kutoo o Su'si o ma ji'in ndaka tu'u ini anua o a, ji'in ndaka ja ka jani
ini o a.”
38 Tnu'u ya'a kúu tnu'u kanuu xeen-ka ma.
39 Te in-ka tna tnu'u kanuu ni tatnuni Su'si ma kúu ja: “Jin kutoo ni tna'a ni
ma, sukan ka kutoo ni maa ni ma.”
40 Nú ka kandija ni te ka sa'a ni sukan ká'an nduu tnu'u ya'a, ka yikuu
ni ka sa'a ni ndaka tnu'u ni ka yo kaxtnu'u Moisés ma, ji'in tee ni ka yo
ndakaxtnu'u tnu'u ni yo wa'a Su'si ma —kúu ya jiña'a ya.

Maa Su'si ma ni tetniñu Cristo ma
(Mr 12:35-37; Lc 20:41-44)

41 Te nuu ni ka ndatna'a tee ka kuu fariseo ma nuu iyo ya ma, Jesús ma,
ni jikan-tnu'u ya de:
42 —¿Nawa ka ka'an ni ja kuu Cristo iya ni tetniñu Su'si ma? ¿Na in xi-sa'ya
kúu ya? —kúu ya jiña'a ya.
Te ka jiña'a de:
—Sa'ya tata David ma kúu ya —ka kuu de ka jiña'a de.
43 Te jiña'a Jesús ma:

—¿Na kachi kúu ja David ma chi ni ska'an ña'a Xtumani Ndios ma, te ni
xnani de ya ja iya tátnuni nuu de ma kúu ya? Vaa ni ka'an David ma:
44 Su'si Iya Tátnuni ma jiña'a nuu iya tátnuni nuu sa a:
“Kunukoo ro xiñi kua'a ri a,
te onde nú ni kundee ri ni skendoo ri
ndaka suchi ñatuu ka kunimani nuu o a chii ja'a ro a”,
kúu ya jiña'a ya nuu iya tátnuni nuu sa a.
Sa'a ni ka'an David ma.
45 'Kovaa ¿naxe kuu ko kuu Sa'ya tata David ma Cristo ma nú sukan, te
vitna ja maa David ma, ni xnani de ya iya tátnuni nuu de ma? —kúu ya
jiña'a ya.
46 Te ñatuu ni kuu jin ndakone'e de ni-in tnu'u. Te onde kivi yukan, te
ñatuu na in ni kusaa ini ja jin kakan-tnu'u-ka i ya.

23

Ni ka'an Jesús ma ja tee ka skua'a tnu'u ni kaxtnu'u Moisés ma ji'in tee ka kuu fariseo ma, ñatuu ka sa'a ndaa ka sa'a ndija de
(Mr 12:38-40; Lc 11:37-54; 20:45-47)

1 Sani te jiña'a Jesús ma nuu ñayii ma, ji'in nuu tee ka ndikin ya ma:
2 —Nuu ni yo nukoo Moisés ma, ka nukoo tee ka skua'a tnu'u ni kaxtnu'u
Moisés ma, ji'in tee ka kuu fariseo ma.
3 Chukan kúu ja nde a va'a ka kaxtnu'u de ma ja jin sa'a ni ma, te jin sa'a ni.
Kovaa másu ko jin ko sa'a ni sukan ka sa'a ka kuu maa tee yukan, chi vaa
ka ka'an de te masu ka sa'a de.
4 Kovaa ka tatnuni ka tatnuni de sukan jin ko sa'a ñayii ma, te sukan ka
skuiso de i ndaka, kovaa maa de ma, masu ka skanda de ni-in xninda'a de
ma ja jin chindee de ñayii ma naxe jin sa'a jin kuu i ma.
5 Ja ka kuni de kúu ja jin kuni ndaka ñayii ma ja ka sa'a de ma, te ûni ka
ndenee in tutu ká'an tnu'u Su'si ma tnee de ma, te vivii ka ndaskuili de
yu'va sa'ma de ma.
6 Te nú kuan koo de viko ma xi ini veñu'u lilikin ma, te ka kunuu maa de ja
jin kunukoo de nuu mesa ka ndanuu-ka ma.
7 Te ka jatna ini de ja jin kuña'a ñayii ma: “Teskua'a, teskua'a”, ora ka wa'a i
nchuxi ma.
8 'Kovaa ndijin, másu ko jin kua'a ni tnu'u ja ko jin xnani ña'a i teskua'a,
vaa maa-ni Cristo ma kúu teskua'a, te ndaka ndijin, ndi-tna'a ñani ni,
ndi-tna'a ku'va ni.
9 Te másu ko jin kuña'a ni yuva sa ni-in ñayii ñuu ñayivi ya, vaa in-ni Yuva o
iyo, te iya iyo onde andivi ma kúu Yuva o ma.
10 Másu ko jin kua'a ni tnu'u ja ko jin xnani ña'a i tee ka kaxtnu'u, vaa maa
in-ni Cristo ma kúu iya káxtnu'u ndaka.
11 Te nde ni kanuu-ka ma, te ko kuu ni ñayii kunukuechi nuu ndaka ni a.
12 Vaa nú na in jani ini ja kanuu-ka i sana ndaka-ka ñayii ma chi ndatna'a
i ja kan-nuu. Te nú na in jani ini ja in ñayii masu kanuu kúu i chi in ñayii
kanuu-ka ko kuu i nuu Su'si ma.
13 'Kovaa ¡nda'vi maa ni ja ka kuu ni tee ka skua'a tnu'u ni kaxtnu'u Moisés
ma, ji'in tee ka kuu fariseo a, ja ka ka'an ni te masu ka sa'a ni! Vaa ka ja'nu
ndee ni ja jin kivi koo ñayii ma nuu tátnuni Su'si ma, vaa ni masu ka kivi koo
ni, te ni masu ka wa'a ni tnu'u ja jin kivi koo ñayii ka kuni ja jin kivi koo i
ma.

14 ’¡Nda'vi maa ni tee ka skua'a tnu'u ni kaxtnu'u Moisés ma, ji'in tee ka
kuu fariseo a, ja ka ka'an ni te masu ka sa'a ni! Vaa ka xnda'vi ni ña'a ni ka
ji'i yii ma, te ka ndaxtandee ni ve'e ña ma, te ka sa'a ni tnu'u ja tee ka sa'a
ja va'a ka kuu ni, kuechi ja nana'a ka jikan-ta'vi ni ma. Chukan kúu ja jin
chunaa xeen-ka ni.
15 ’¡Nda'vi maa ni tee ka skua'a tnu'u ni kaxtnu'u Moisés ma, ji'in tee ka
kuu fariseo a, ja ka ka'an ni te masu ka sa'a ni! Te kuan koo ni ve koo ni
nuu ñu‘ú ya nuu mar ma ka kuu ni, sukan-va'a jin kundee ni ja kandija in
ñayii ma sukan ka kaxtnu'u ni a, te nú ni kandija i ma, jâ ni ka kundee ni ja
ka'vi-ka ndo'o neni i nuu andeya ma sana maa ni.
16 ’¡Nda'vi maa ni ja ka kaxtnu'u ni, te masu ka jini ni ja ka kaxtnu'u ni
a! Vaa ka ka'an ni: “Nú na in na skuiso ja maa veñu'u ka'nu ma, te masu
nawa kúu, kovaa nú na in na skuiso ja maa oro iyo ini veñu'u ma, te sukan
ni ka'an i ma, te sukan na sa'a i.”
17 ¡Tee ñatuu ka jaku'ni ini ka kuu ni! Vaa ¿nde a kúu ja kanuu-ka: oro ma
xi maa veñu'u ma? Vaa veñu'u ma kúu ja sa'a ja oro ma, ni nduu i in ja ii.
18 ’Te suni ka ka'an ni: “Nú na in skuiso ja maa nuu altar ma chi masu
nawa kúu, kovaa nú na in na skuiso ja maa ja ka ndakua'a ñayii ma ja
yoxtnee nuu altar ma chi tavi i ja sa'a i sukan ni skuiso i ma.”
19 ¡Ñayii ñatuu ka jaku'ni ini ka kuu ni, te ñatuu ka kundijin nuu ni a! Vaa
kanuu-ka altar ma sana ja ka ndakua'a ñayii ma, vaa altar ma kúu ja sa'a ja
nduu in ja ii ja ka ndakua'a ñayii ma nuu Su'si ma.
20 ’Chukan kúu ja nú na in na skuiso ja maa nuu altar ma, suni skuiso i ja
ndaka ja yoxtnee nuu altar ma, te chukan kúu ja iyo i ja sa'a i ja ni ka'an i
ma.
21 Te nú na in na skuiso ja maa veñu'u ka'nu ma, suni skuiso tna i ja ndaka
ja iyo ini veñu'u ma, te suni iyo tna i ja sa'a i ja ni ka'an i ma.
22 Te nú na in na skuiso ja maa andivi ma, te suni skuiso tna i nuu núkoo
Su'si ma, ji'in maa ya ja núkoo ya ma, te kuiti iyo tna i ja sa'a i ja ni ka'an i
ma. Kovaa masu sukan ka kaxtnu'u ni ma.
23 ’¡Nda'vi maa ni tee ka skua'a tnu'u ni kaxtnu'u Moisés ma, ji'in tee ka
kuu fariseo a, ja ka ka'an ni te masu ka sa'a ni! Vaa saa ka jatanuu ni ja onde
minu xtila ma ji'in anís ma ji'in cominu ma ka ndakua'a tu ni diezmo ni ma
nuu Su'si ma, kovaa ni ka xndoo ni tna'a cha'a ja ka kuu i ja ka ndanuu-ka
ja ni tatnuni Su'si ma ja jin sa'a ni ma, ja jin kunda'vi ini ni tna'a ni ma, ji'in
ja jin kukanu ini ni Su'si ma, ji'in ja jin ko sa'a ni ja va'a ja ndaa ma. Te vaa
ndaka cha'a ka ndanuu-ka ja jin sa'a ni, te suni nini ja jin ndakua'a tna ni
nuu Su'si ma ndaka ja jâ ka ndakua'a ni ma.
24 ’Vaa ja sukan ka sa'a ka kuu ni a, te sukan ka kuu tee ka ndasijin tiukun
lilikin ma kovaa ka kokon de kiti ka kuu camellu ma, sukan ka kuu ni. Te
chukan kúu ja masu kuu jin ko kuu ni tee jin kaxtnu'u nuu in-ka ñayii ma.
25 ’¡Nda'vi maa ni tee ka skua'a tnu'u ni kaxtnu'u Moisés ma, ji'in tee
ka kuu fariseo a, ja ka ka'an ni te masu ka sa'a ni! Vaa ka ndasavii ka
ndasandoo ni maa ni, kovaa ichi ini anua ni a chi ka ñu'u chitu ja ka sakui'na
ni ma ji'in ja u'vi ka sa'a ni ma. Te sukan ka kuu ñayii ka ndakate yika ñajin
i ma ji'in yika ko'o i ma, kovaa ichi ini i ma chi ka ndaa tne'e ma, sukan ka
kuu ni.
26 Tee ka kuu fariseo, ni masu ka ndasa'a ni kuenda ja ka sa'a ni a. Jin
ndasavii ni ini anua ni a, sukan-va'a jin nduvii ni-ka'nu ni-tu'u ni.
27 ’¡Nda'vi maa ni tee ka skua'a tnu'u ni kaxtnu'u Moisés ma, ji'in tee ka
kuu fariseo a, ja ka ka'an ni te masu ka sa'a ni! Vaa sukan ka kuu nuu ka

yinee ndiyi ma ja kuijin kuijin ka ndaka'yu i ichi siki i ma ichi ke'e ma, te
sukan ka kuu ni. Te ja ndaa kúu ja vivii ka na'a nuu ka yinee ndiyi ma,
kovaa ichi ini i ma ka ñu'u chitu yiki ndiyi ma, te ñu'u ndaka ja tne'e ja kini
ma.
28 Suni sukan tna ka kuu ni, vaa ja ka nde'ya ña'a ñayii ma chi vivii ka na'a
ni, vaa ja ndaa kúu ja ka sa'a ni tnu'u ja tee ka sa'a ja va'a ka kuu ni, kovaa
ini anua ni a chi ka ñu'u chitu ndaka ja u'vi ka sa'a ni a, vaa ka ka'an ni ja
va'a te masu ka sa'a ni.
29 '¡Nda'vi maa ni tee ka skua'a tnu'u ni kaxtnu'u Moisés ma, ji'in tee ka
kuu fariseo a, ja ka ka'an ni te masu ka sa'a ni! Vaa ka sava'a ni nuu ka
yinee tee ni ka yo ndakaxtnu'u tnu'u ni yo wa'a Su'si ma, te ka ndasakutu
ni nuu ka yinee ñayii ni ka yo sa'a ja va'a ma.
30 Te ka ka'an ni: "Nute ni ka iyo o kivi ni ka iyo ndi yuva o ma chi masu jin
ketna'a ini o ji'in de ja jin ka'ni o tee ni ka yo ndakaxtnu'u tnu'u ni yo wa'a
Su'si ma."
31 Te ja sukan ka ka'an ni a, ka ndaka'an ni ja jin kuu maa ni, vaa sa'ya tata
tee ni ka ja'ni tee ni ka yo ndakaxtnu'u tnu'u ni yo wa'a Su'si ma ka kuu ni.
32 ¡Chukan kúu ja ndijin chi sukan ni ka yo sa'a tna'a ni tee jana'a ma, kuiti
sukan jin sa'a tna ni!
33 '¡Sukan ka kuu koo ma ka kuu ndaka ni! Masu jin kaku-ka ni, vaa jâ
iyo ja jin ndachunaa ni nuu andeya ma.
34 Chukan kúu ja maa sa tetniñu tee jin ndakaxtnu'u tnu'u kua'a Su'si ma
ji'in tee inundichi ji'in teskua'a. Te tee yukan, jaku de jin ka'ni ni, te jaku de
ma jin skuita kaa ni nuu krusi ma, te jaku-ka de ma, jin kani xeen ni de ini
veñu'u lilikin ma, te jin sondikin ni de in ñuu in ñuu.
35 Sukan-va'a ndaka maa ni jin kuiso kuechi niñi ndaka ñayii ni ka yo sa'a
ja va'a ma te ni ka ja'ni ni i nuu ñu'ú ya, onde niñi Abel suchi ni yo sa'a ja
va'a ma, te onde niñi Zacarías sayii tee kúu Berequías ma tee ni ka ja'ni ni
me'ñu veñu'u ka'nu ma ji'in nuu altar nuu ka ndachiñu'u ni Su'si ma.
36 Ja ndaa ndáka'an sa ja ndaka cha'a jin koo siki ndaka maa ni a.

Ni kuxii ini Jesús ma ja kuu ñuu Jerusalén ma
(Lc 13:34-35)

37 '¡Ñayii ñuu Jerusalén, ñayii ñuu Jerusalén, ja ka wa'a-yuu ni tee ka
ndakaxtnu'u tnu'u ni wa'a Su'si ma onde ka ja'ni ni de! ¡Te suni sukan ka
sa'a ni ji'in ñayii ni tetniñu ya nuu ni ma! ¡Na saa jichi ni kuni sa ja ndaxtutu
ña'a sa, sukan ndáxtutu tila ma chili ti ma chii ndijin ti ma! Kovaa ñatuu ni
ka kuni ni.
38 Jin kuni ni ja ve'e ni ma chi jin kendoo nda'vi jin kendoo kee i.
39 Vaa ká'an sa ja onde vitna, te masu nde jin kuni-ka ña'a ni maa sa onde
kenda kivi ja jin ka'an maa ni: "¡Ja va'a kuu iya vee nuu Iya Tátnuni ma!"
—kúu ya jiña'a ya.

24

Jesús ma, ni ka'an ya ja veñu'u ka'nu ma chi ndatnana i
(Mr 13:1-2; Lc 21:5-6)

1 Ja ni ndee Jesús ma ini veñu'u ka'nu ma, te kua'an ya, te tee ka ndikin ya
ma, ni ka jan tu'va de ya, ja na jin kaxtnu'u de naxe vii ka ndaa ve'e sukun
ka ndatuu nuu iyo veñu'u ka'nu ma.
2 Te Jesús ma, ni ndakone'e ya:

—¿Ka nde'ya ni ni-ka'nu veñu'u a? Kovaa ja ndaa ká'an sa nuu ni ja ni-in-ka yuu masu kendoo siki in-ka yuu a, ja ndi'i kuiti i ndatnana —kúu ya jiña'a ya.

Na seña ko kuu kivi naa ñuu ñayivi a
(Mr 13:3-23; Lc 21:7-24; 17:22-24)

3 Te Jesús ma, ja ni kenda ya Yuku Tnu Olivo ma, te ni jinkoo ya, te tee
ka ndikin ya ma, ni ka jan tu'va de ya, te ni ka kene'e siin de ya, te ka
jikan-tnu'u siin de ya na nde kivi ko kuu sukan ká'an ya ma, te nde a ko
kuu seña, ja sani te ndenda ya te naa ñuu ñayivi a.
4 Te Jesús ma, ni ndakone'e ya:
—Jin konee ni cuidado ja ñatuu ni-in ñayii ko xnda'vi ña'a,
5 chi vaa ki koo kua'a xeen i ja jin sa'a i tnu'u ja maa sa ka kuu i, te sa'a jin
ka'an i: “Maa sa kúu Cristo ma”, te jin xnda'vi i kua'a xeen ñayii.
6 'Te jin kuniso'o ni ja jin kanaa ñayii in ñuu ma ji'in in-ka ñuu ma ya'a
yukan. Kovaa máko jin koyu'u ni, chi vaa sukan ko kuu, kovaa masu jâ ni
jinu kúu.
7 Vaa in ñuu ka'nu ma, kanaa i ji'in in-ka ñuu ka'nu ma, te in ñayii tátnuni in
ñuu ka'nu ma, kanaa i ji'in in-ka ñayii tátnuni in-ka ñuu ka'nu ma, te kua'a
ñuu jin tnaa xeen, te jin ndatnana kua'a ve'e, te koo soko koo tnama.
8 Kovaa ndaka cha'a chi yika ni keja'a tnundo'o tnuneni ma kúu.
9 'Sani te jin tnii ña'a i ndijin, te jin xsia'a ña'a i nuu ñayii ma, te jin xndo'o
jin xneni ña'a i, te onde jin ka'ni ña'a i, te ñayii ni-ka'nu ñuu ñayivi a, jin
saxiko ña'a i ndaka ni kuechi ja ka ndikin ña'a ni maa sa.
10 Kivi yukan, kua'a ñayii, jin ndakakayata i nuu Su'si ma, te ndi-in ndi-in i
jin ke'en-su'va nuu tna'a, te jin saxiko nuu tna'a i.
11 Te kenda koo kua'a tee jin xnda'vi ña'a ja tee ka ndakaxtnu'u tnu'u wa'a
Su'si ma ka kuu de, te jin xnda'vi de kua'a ñayii.
12 Te kivi yukan kunuu maa ja u'vi ka sa'a ñayii ma, te masu jin kutoo
tna'a-ka i.
13 Kovaa nde ni kanda ja kondikin ña'a ni ma onde kivi jinu ma chi
ndani'i-ta'vi ni.
14 Te suni onde ni-ka'nu ñuu ñayivi a jin kenda koo i jin kaxtnu'u i tnu'u vii
tnu'u va'a sukan tatnuni Su'si ma, sukan-va'a jin kuni ñayii ndaka ñuu ma
sukan ká'an ma. Te sani te naa ñuu ñayivi a.
15 'Chukan kúu ja nú ni ka jini ni in ja masu kunimani i nuu Su'si ma ja
ni jinkoo i nuu altar ii ini veñu'u ka'nu iyo ñuu Jerusalén ma, sukan ni ka'an
tee kúu Daniel ma, tee ni yo ndakaxtnu'u tnu'u ni yo wa'a Su'si ma, (na in
ká'vi tnu'u ya'a, te skua'a ñukuun i, sukan-va'a jaku'ni ini i nawa kúni ka'an),
16 sani te ñayii ka iyo ñuu Judea ma, te jín kunu i yuku ma.
17 Te nú na in iyo xini ve'e i ma, máko nuu i te ndivi i ve'e i ma ja kene'e i
nawa ni xndoo i ma.
18 Te nú na in iyo yuku ma, máko ndakokuiñi i ve'e i ma ja ki ndi ke'en i
sa'ma i ma.
19 ¡Kivi yukan chi nda'vi-nka ña'a ka ñu'u lulu ma, ji'in ña'a ka skaxi lulu ma!
20 Chukan kúu ja jin kakan-ta'vi ni nuu Su'si ma, ja má ko kuu sukan kivi
vijin ma, xi kivi ñatuu ka satniñu o ma,
21 chi vaa kivi yukan chi kivi tnundo'o tnuneni xeen ko kuu, ûni in tnundo'o
ja masu nama ni yo kuu sukan onde kivi ni sa'a Su'si ma ñuu ñayivi a, te onde
kenda kivi kenda tnundo'o tnuneni ja ni jani ini Su'si ma ja ko kuu ni-ka'nu
ñuu ñayivi a, te nú ni jinu ma, ni masu sa'a-ka ya sukan.

22 Te nú Iya Tátnuni ma, ma ndaka'nde sava ya kivi yukan, kivi tnundo'o ma,
masu na in kaku, kovaa kuechi ja kútoo ya ndaka ñayii ni ndakaji maa ya
ma, chukan kúu ja ndaka'nde sava ya kivi yukan.
23 'Te nú jin ka'an i nuu ni: "Jin konde'ya ni ja ya'a iyo Cristo ma", xi "Jin
konde'ya ni ja yukan iyo ya", másu ko jin kandija ni.
24 Vaa ki koo tee jin xnda'vi ña'a ja Cristo ma ka kuu de, xi jin xnda'vi ña'a
de ja tee ka ndakaxtnu'u tnu'u ni wa'a Su'si ma ka kuu de, te jin sa'a kua'a
de milagru, sukan-va'a jin xnda'vi ña'a de, te jin ku'un ini de ja onde ñayii
ni ndakaji Su'si ma jin ndaxnda'vi de.
25 ¡Chukan kúu ja jin konee ni cuidado! Ndaka jâ xtu'va ña'a sa a, sukan-va'a
ma jin xnda'vi ña'a de.
26 Chukan kúu ja nú ka ka'an i: "Jin konde'ya ni jâ ni kenda ya nuu masu
nawa iyo kuiti ma", kovaa másu ko jin ke koo ni te jin koo ni. Te nú ka ka'an
i: "Iyo ya onde ini ve'e onde sukun ma", te másu ko jin kandija ni.
27 Vaa sukan kúu ora jándute ichi nuu kána kandii ma chi tnuu ni'ni onde
ichi nuu kée kandii ma, te sukan ko kuu kivi ndenda sa ja kúu sa iya vee
ñayivi ñuu ñayivi a.
28 Vaa ka jini tu maa ni ja ndeva'a-ni nuu kátuu in kiti ni ji'i ma, te yukan
ka ndatna'a loti ma. Te sukan ko kuu kivi jin ndatna'a o ma, vaa nuu iyo sa
ma ndenda koo ni.

Kivi ndii Jesucristo iya ni kii ñayivi ñuu ñayivi a
(Mr 13:24-37; Lc 21:25-36; 17:25-36; 12:41-48)

29 'Nú ni jinu kunu ja ni ya'a tnundo'o yukan, sani te kandii ma chi masu
kotnuu-ka i, te masu ndii-ka, te yoo ma, suni masu kotnuu-ka i, te tiuxini
ma chi jin kun-kava i andivi ma, te ndaka ja ka iyo andivi ma chi ndaskanda
Su'si ma.
30 Sani te onde andivi ma kenda seña sa ja kuu sa iya ni kii ñayivi ñuu ñayivi
a, te sani te jin ndanda'yu ñayii ka iyo ndaka ñuu ma ja ñatuu ka iyo tu'va
i ma, te jin kuni ñayii ma ja saña ja kúu sa iya ni kii ñayivi ñuu ñayivi a, ja
ndenda sa nuu viko ma ji'in ndaka tnu'u ndee tnu'u ndatnu sa ji'in jayiñu'u
sa ma.
31 Sani te tatnuni sa nuu ángel sa ma ja jin tivi nini'i i trompeta ma, te tetniñu
sa ángel sa ma ni-ka'nu ñuu ñayivi a onde nuu jakituu andivi ma ji'in ñu'ú a,
te jin ndaxtutu i ndaka ñayii ni ndakaji sa te ni ka kanda i ni ka yo ndikin
ña'a i ma.
32 'Chukan kúu ja jin kutu'va ni tna'a ja káxtnu'u sa siki tnu higo ma. Nú
ni ka ndi'i nda'a tnu ma ve jin nana koo i ma te ni ka nduyute nda'a tnu ma,
te ka jini ni ja ve kuyatni kivi ndukuii ñuu ñayivi a.
33 Suni sukan ko kuu nú ka jini ni ja ka yikuu ndaka tna'a ja ni ka'an sa a,
te jin kona'a ni ja sani te saña ja kúu sa iya vee ñayivi ñuu ñayivi a chi jâ iyo
yatni sa ye'e ma.
34 Ja ndaa ká'an sa ja masu yanduu ja ndaka ñayii tiempu ya'a, jin kuni i ja
sukan ko kuu.
35 Andivi ma ji'in ñuu ñayivi a chi jin naa i, kovaa tnu'u ká'an sa a chi masu
yanduu ja sukan ko kuu.
36 'Kovaa ja kivi ma ji'in ora ma, masu na in jini, ni a ángel Su'si ma ja ka
iyo i andivi ma, ni a saña ja kúu sa Sa'ya ya a chi maa in-ni Yuva o Su'si ma
na'a na kivi ko kuu sukan.
37 'Sukan ni kuu kivi ni iyo Noé ma, sukan ko kuu tna kivi ndii sa ja kúu
sa iya ni kii ñayivi ñuu ñayivi a.
38 Vaa kivi ni iyo Noé ma, nuu ñatuu kenda-ka ja kuun savi ma, te ndaka-ka
ñayii ma chi ni ka yo jaa, ni ka yo ji'i i, ni ka yo xtnanda'a tna'a i, te ni masu

ni ka yo sanuu i ja ká'an Noé ma, onde ni kenda kivi ni kivi Noé ma nuu
arca ma,
39 te ni kuun xen-xeen savi ma, te ni chitu ndute ñuu ñayivi a, te ni ka ji'i
ndaka ñayii ma. Vaa ñatuu ni ka ndasa'a maa i kuenda ma. Te sukan jin
ndo'o maa ñayii ñatuu ka ndi ini ja ká'an sa a, kivi ndenda sa ja kúu sa iya
vee ñayivi ñuu ñayivi a.
40 'Vaa jin koo uu ñayii ka satniñu i itu i ma. Te in i ndakueka sa, te in i
ndoo.
41 Uu ña'a, ka ndiko kaa ña nuu iyo mulinu ma. In ña ma no'o ji'in sa, te in
ña ma ndoo.
42 'Chukan kúu ja jin konde'ya va'a ni, te jin koo tu'va ni, te jin kakan-ta'vi
ni nuu Su'si ma, vaa masu na in jini na kivi ndenda sa ja kúu sa iya tátnuni
nuu ni ja ka kuu ni ñayii ve'e sa ma.
43 'Jin ndasa'a ni kuenda: Nú in tee xi-ve'e ma, te jini de na ora kenda
kui'na ve'e de ma, masu kua'a de tnu'u ja kivi i ve'e de ma ja sakui'na i ma.
44 Ndijin tna, jin koo tu'va ni, vaa saña ja kúu sa iya vee ñayivi ñuu ñayivi a,
ndenda sa ora masu ka jani ini ni ja ndenda sa ma.
45 'Chukan kúu ja jin ndasa'a ni kuenda te jin ko kuu ni sukan kúu tee
ñukuun ñukuun jinukuechi va'a nuu jito'o de ma. Chukan kúu ja ni sacargu
ña'a jito'o de ma ja na katanuu de kuá'a de ja jin kaa ndaka ñayii ve'e jito'o
de ma maa ora jiniñu'u ja jin kaa i ma.
46 Ja vava'a ko kuu tee jinukuechi nuu jito'o de ma, nuna ndenda jito'o de
ma te ndani'i ña'a de ja yikuu de sa'a de sukan ni tatnuni tee ma ja sa'a de
ma.
47 Ja ndaa ká'an sa ja jito'o de ma, ndasacargu-ka ña'a de ndaka-ka ja neva'a
de ma.
48 Kovaa nú tee ni kucargu ma, te jani ini de ja kukuee-ka jito'o de ma sana
ndenda de,
49 te keja'a de sa'a ndeva'a de ñayii ka jinukuechi ma, te keja'a de kaa de ko'o
de ji'in tee ka ndajini ma,
50 te kivi ñatuu jani ini de ja ndenda jito'o de ma te ora ñatuu jini de ma, te
ndenda jito'o de ma,
51 te xndo'o xneni ña'a jito'o de ma, te taji de tee ma, ki'in maa de nuu ka
iyo ñayii ni ka yo ka'an te ñatuu ni ka yo sa'a i ma, vaa yukan ko kuu nuu
jin ndanda'yu i, te jin ndakandi'i jin ndakandi'i i nu'u i ma ja jin ndo'o jin
neni i.

25

Jesús ma, ni ka'an ya in tnu'u vijin uxi suchi si'i suchi jaa

1 'Sani te nuu tatnuni Su'si ma ko kuu sukan ka kuu uxi suchi jaa ñatuu
jin koo-ka yii i, ja ni ka ke'en i kandili i ma, te ni ka ke koo i ka ndetu i suchi
iyo ja tnanda'a i ma.
2 U'un suchi jaa ma chi ka ñu'u vii ka ñu'u va'a ini i ja ka sa'a i ma, te u'un-ka
i ma chi ka ku-uun ka kusu'va-ni ini i.
3 Te suchi ka ku-uun ka kusu'va-ni ini i ma chi ka yinda'a i kandili i ma,
kovaa masu ni ka ke'en i aceite ku'un nuu kandili i ma.
4 Kovaa suchi ka ñu'u vii ka ñu'u va'a ini ja ka sa'a i ma chi ni ka ke'en i
kandili i ma ji'in aceite ku'un nuu kandili i ma.
5 Te kúkuee suchi tnanda'a ma, te ni ka kitna'a nuu i, te ni ka kixi i vala.
6 'Te sava ñuu ma ka kayu'u ñayii ma ja jâ ni kenda suchi tnanda'a ma, te
jín ke koo i ja jin kondetu i ja na kivi i ve'e ma.

7 Sani te ndaka suchi jaa ma, ni ka ndakoo i, te ni ka ndasatu'va i kandili i ma.
8 Suchi ka ku-uun ka kusu'va-ni ini i ma, sa'a ka jiña'a i nuu suchi ka ñu'u vii ka ñu'u va'a ini ja ka sa'a i ma: “Jin taa vala aceite ro a, vaa ve jin nda'va kandili ri a”, ka kuu i ka jiña'a i.
9 Kovaa sa'a ni ka ndakone'e suchi ka ñu'u vii ka ñu'u va'a ini ja ka sa'a i ma: “Va'a-ka kuán koo maa ro, te jin kuaan ro aceite ja jin ku'un nuu kandili ro a, sukan-va'a ma ndi'i aceite nuu ndaka o”, ka kuu i ka jiña'a i.
10 ’Kovaa nani kuan koo i kuan kuaan i ma, te ni kenda-ni suchi tnanda'a ma, te suchi ka iyo tu'va ma chi ni ka kivi koo i ji'in suchi tnanda'a ma viko ma, sani te ni ndandesi ye'e ma.
11 Te saa ni ka ndenda koo u'un-ka suchi jaa ñatuu ni ka iyo tu'va ma, te ka jiña'a i: “Señor, señor, ndakune ni ye'e a”, ka kuu i ka jiña'a i.
12 Kovaa ni ndakone'e de, te jiña'a de: “Ja ndaa ká'an ri ja masu jini ña'a ri”, kúu de jiña'a de.
13 Chukan kúu ja jin ku'un vii jin ku'un va'a ini ni naxe jin ko kuu ni, vaa ñatuu ka jini ni na kivi na ora ndenda sa ja kúu sa iya vee ñayivi ñuu ñayivi a.

Jesús ma, ni ka'an ya in tnu'u vijin xu'un ni xndoo tee kúu rey ma nuu nda'a ñayii ka jinukuechi nuu de ma

14 ’Vaa nuu tatnuni Su'si ma inuu kúu i ji'in in tee ja ki'in jika de, te ni kana de ñayii ka jinukuechi nuu de ma, te ni wa'a de jaku ja neva'a de ma.
15 In tee ma, ni wa'a de u'un xu'un, te in-ka de ma, uu, te in-ka de ma, in-ni, vaa ndi-in ndi-in de ma ni wa'a de sukan jini de ja kuu jin ko koto tee ma, te sani te kua'an jika de.
16 Sani te tee ni wa'a de u'un xu'un ma, te ni ja'an tee ma, te ni chiya'vi de ja ko xiko de ma, te ni ndindoso u'un-ka xu'un ma.
17 Te suni sukan ni sa'a tna tee ni ni'i uu xu'un ma, te ni ndindoso tna uu-ka xu'un ma.
18 Kovaa tee ni ni'i in-ni xu'un ma chi ni ja'an de, te ni jate de chii ñu'ú ma, te ni chinee va'a de in xu'un ni wa'a jito'o de ma.
19 ’Sani te ni ya'a kua'a xeen kivi ma, te ni ndenda tee kúu jito'o tee ka jinukuechi ma, te ni ndakan de kuenda nuu tee ma.
20 Te ni kenda tee ni kunda'a u'un xu'un ma, te yinda'a de u'un-ka xu'un ni ndindoso ma, te jiña'a de: “Señor, ni taa ni u'un xu'un ma, te vitna ni ni'i sa u'un-ka sa'ya xu'un ni a, ja ni ndindoso siki xu'un yukan ma”, kúu de jiña'a de.
21 Te jiña'a jito'o de ma: “Va'a-ni ni sa'a ni, vaa in tee jinukuechi va'a kúu ni, te kúkanu ini ña'a sa, vaa visi jaku-ni ni taa sa, kovaa ni kuu ni, ni jito va'a ni, te su'va kua'a-ka sacargu ña'a sa ja ko koto va'a ni. Ne'e ni, te kivi ni, te jín koo sii ini o”, kúu de jiña'a de.
22 ’Te ni kenda tna tee ni kunda'a uu xu'un ma, te jiña'a de: “Señor, uu xu'un ni taa ni ma, te ni ni'i sa uu-ka sa'ya xu'un ni a, ja ni ndindoso siki xu'un yukan ma”, kúu de jiña'a de.
23 Te jiña'a jito'o de ma: “Va'a-ni ni sa'a ni, vaa in tee jinukuechi va'a kúu ni, te kúkanu ini ña'a sa, vaa visi jaku-ni ni taa sa, kovaa ni kuu ni, ni jito va'a ni, te su'va kua'a-ka sacargu ña'a sa ja ko koto va'a ni. Ne'e ni, te kivi ni, te jín koo sii ini o”, kúu de jiña'a de.
24 ’Kovaa sani te ni kenda tna tee ni kunda'a in xu'un ma, te jiña'a de: “Señor, jâ jini ña'a sa ja in tee ndee ini kúu ni, vaa ndaxtutu ni nuu masu maa ni ni chi'i ma, ji'in nuu masu maa ni ni saka ma.

25 Chukan kúu ja ni yu'u ña'a sa, te ni jan kate sa chii ñu'ú ma, te ni chu'u
sa xu'un ni taa ni ma. Te ya'a iyo xu'un ni a", kúu de jiña'a de.
26 Te ni ndakone'e jito'o de ma, te jiña'a de: "Masu tee jinukuechi va'a kúu
ni. Tee kuxi kúu ni. Vaa nú jini ni ja ndáxtutu sa nuu masu ni chi'i sa ma
ji'in nuu masu ni saka sa ma,
27 te chukan kúu ja nute ni jan xsia'a ni xu'un sa a nuu tee ka jito bancu ma,
te ndenda sa ma chi ndani'i sa xu'un sa ma ji'in sa'ya xu'un sa ma nkuu",
kúu de jiña'a de.
28 Te jiña'a tna de nuu ñayii ka iyo ma: "Jin ndaxtandee ni xu'un yinda'a de
a, te jin ndakua'a ni nuu tee yinda'a uxi xu'un ma.
29 Chukan kúu ja nú na in jâ neva'a i ma chi ni'i-ka i, te koneva'a kua'a-ka
i, te nú na in ñatuu nawa neva'a i ma chi onde jaku-ni ja neva'a i ma chi
siin-ka ñayii ndunda'a.
30 Te tee jinukuechi a, ja masu jiniñu'u de a, jin chunee ni de ke'e ma nuu
nee ma, vaa yukan kúu nuu jin ndanda'yu ñayii ma, te jin ndakandi'i jin
ndakandi'i i nu'u i ma ja jin ndo'o jin neni i", kúu de jiña'a de.

Sukan ndakan Jesús ma kuenda nuu ñayii ni-ka'nu ñuu ñayivi a

31 'Kivi ndenda sa ja kúu sa iya vee ñayivi ñuu ñayivi a ji'in jayiñu'u sa ma
ji'in ndaka ángel sa ja ka sa'a i ja va'a ma, sani te jinkoo sa nuu tatnuni sa
ma, nuu iyo jayiñu'u sa ma.
32 Te yukan jin ndututu ndaka ñayii ni-ka'nu ñuu ñayivi a, te ndasasiin sa
ndi-in ndi-in ñayii ma, sukan sa'a tee jito kiti ma, ja ndasasiin de ndikachi
ma ji'in ndixi'yu ma.
33 Te ndaxtutu sa ndikachi sa ma xiñi kua'a sa ma, te ndixi'yu ma ichi xiñi
satni sa ma.
34 'Sani te saña ja kúu sa rey ma, kuña'a sa nuu ñayii ka iyo xiñi kua'a sa
ma: "Ja vava'a ka kuu ni nuu Yuva sa ma, te ne'e koo ni, te jin koo ni nuu
tátnuni ya ma nuu ni satu'va ya onde nuu ni keja'a ñuu ñayivi a ja jin ko kuu
ta'vi ni ma.
35 Vaa nuu ni yo kokon sa ma, te ni ka taa ni ja ni jaa sa, te nuu ni yo yichi
sa ndute ma, te ni ka taa ni ndute ni ji'i sa, te ni ka jan-ta'vi ña'a ni ve'e ni
ma kuenda tnu'u ja in tee in-ka ñuu kúu sa.
36 Te nuu ni iyo vichi sa ma, te ni ka taa ni sa'ma ni yo ne'nu sa ma, te nuu
ni yo ndo'o, ni yo tna'a sa in kue'e ma, te ni ka jan koto ña'a ni ma, te nuu
yinee sa vekaa ma, te ni ka jan koto ña'a ni ma", kuña'a sa.
37 'Sani te ñayii ni ka sa'a ja va'a ma, jin ka'an i: "Señor, ¿na kivi ni ka jini
ña'a sa ja kókon ni te ni ka taa sa ja ni jaa ni, xi ni ka jini ña'a sa ja yíchi ni
ndute te ni ka taa sa de ni ji'i ni?
38 ¿Te nde kivi ni ka jini ña'a sa ja sukan kúu in tee in-ka ñuu kúu ni, te ni
ka jan-ta'vi ña'a sa ve'e sa ma, xi iyo vichi ni te ni ka skone'nu ña'a sa sa'ma
ma?
39 ¿Xi na kivi ni ka jini ña'a sa ja ku'u ni xi ja yinee ni vekaa ma, te ni jan
koo sa ni ka jan koto ña'a sa?" Sa'a jin ka'an i.
40 'Te ndakone'e sa, te kuña'a sa: "Ja ndaa ká'an sa ja sukan ni ka sa'a ni
ja kuu in ñayii kúnda'vi kúkee ma ja kándija i ja ká'an sa a, te kuenda tnu'u
ja nuu maa sa ni ka sa'a ni", kuña'a sa.
41 'Sani te kuña'a tna sa ñayii ni sa'a siin sa ka iyo ichi xiñi satni sa ma:
"Kuán koo ni kuán jin ndiyo ni nuu iyo sa a. Kuán koo ni nuu ñu'u i'ni ndú'va
ni-kani ni-jika ma, nuu iyo tu'va ja ki'in tachi ma ji'in ángel ka ndikin i ma
chi ñayii ka sa'a ja u'vi ka kuu ni.

42 Vaa ni yo kokon sa, te ñatuu ni ka taa ni ja kaa sa, te ni yo yichi sa, te
ñatuu ni ka taa ni ndute ko'o sa.
43 Te ni yo kuu sa sukan kúu in ñayii in-ka ñuu ma, te ñatuu ni ka jan-ta'vi
ña'a ni, te ni yo iyo vichi sa, te ñatuu ni ka taa ni sa'ma kone'nu sa. Nuu
ni yo ndo'o ni yo tna'a sa in kue'e ma, te ñatuu ni ka jan koto ña'a ni, te ni
yinee sa vekaa ma, te ñatuu ni ka yo jan koto ña'a ni", kuña'a sa.
44 'Sani te jin ndakone'e tna i, te jin ka'an i: "Señor, ¿te nama ni ka jini ña'a
sa ja ni yo kokon, ni yo yichi ni, xi sukan kúu ñayii in-ka ñuu ni yo kuu ni,
xi ni iyo vichi ni, xi ni yo ku'u ni, xi ni yinee ni vekaa ma, te ñatuu ni ka
jatanuu ña'a sa?", jin ka'an i.
45 'Sani te ndakone'e sa, te kuña'a sa: "Kuechi ja ñatuu ni ka chindee ni
ni-in ñayii ka kunda'vi ka kukee ma, te kuenda tnu'u ja maa sa ñatuu ni ka
jatanuu ni kúu ja sukan ni ka yo sa'a ni ñayii yukan ma", kuña'a sa.
46 'Te chukan kúu ja ñayii ya'a jin koo i nuu jin ndo'o jin neni i ni-kani
ni-jika ma, kovaa ñayii ni ka yo sa'a ja va'a ma, jin koo i nuu jin koteku i
ni-kani ni-jika ma —kúu ya ká'an ya.

26

Ni ka chutna'a tnu'u de naxe jin tnii de Jesús ma
(Mr 14:1-2; Lc 22:1-2; Jn 11:45-53)

1 Te nuu ni jinu ni kaxtnu'u Jesús ma ndaka tnu'u ya'a ma, te jiña'a ya tee
ka ndikin ya ma:
2 —Jâ ka jini ni ja uu-nka kivi kúni, te ko kuu Viko Pascua ma, te jin
ndaxsia'a ña'a i saña ja kúu sa iya vee ñayivi ñuu ñayivi a nuu nda'a tee
jin skuita kaa ña'a nuu krusi ma —kúu ya jiña'a ya.
3 Sani te tee ka tatnuni nuu sutu ma, ji'in tee ka kuu ja'nu ma, ni ka
ndatna'a de nuke'e ve'e tee kúu Caifás tee tátnuni nuu sutu ma.
4 Te ka ndatnu'u tna'a de naxe jin xnda'vi de Jesús ma te jin tnii de ya te jin
ka'ni de ya.
5 Kovaa ka ka'an de:
—Masu kuu ne'un viko ma. Nú ña'a, te ñayii ma, jin ndakiti ini i nuu o, te
jin kana jin kayu'u i nuu ka iyo o a —ka kuu de ka ka'an de.

In ña'a, ni chiso ña ndute jáxiko asi xini Jesús ma
(Mr 14:3-9)

6 Jesús ma, ni ja'an ya ñuu Betania ma, ve'e tee kúu Simón ma, tee ni yo
ndo'o kue'e lepra ma.
7 Te ni jan tu'va in ña'a nuu núkoo Jesús ma, te yinda'a ña in botella, te
nanimaa vidriu nani alabastru kúu i, te yukan ñu'u ndute jáxiko asi ma. In
ja ndee ya'vi xeen kúu i. Te ni chiso ña ndute jáxiko asi ma xini Jesús ma,
nani núkoo ya nuu mesa ma.
8 Te ni ka jini tee ka ndikin ya ma, te ni ka ndakiti ini de, te ka ka'an de:
—¿Nava'a ni xtivi ña ndute jáxiko asi a?
9 Va'a-ka nute ni kuya'vi de, vaa ndee ya'vi xeen de, te kuu jin chindee o
ñayii nda'vi ma nkuu —ka kuu de ka ka'an de.
10 Kovaa Jesús ma, jini ya nawa ka ka'an de ma, te jiña'a ya:
—¿Nava'a ka xtna'a ni ña'a a? Vaa ña'a ya'a chi tna'a ja ni sa'a ña'a ña a
chi in ja va'a kúu.
11 Vaa ñayii nda'vi ma chi kuu jin koo i ji'in ni ni-kani ni-jika, kovaa saña
chi kenda kivi ja masu koo-ka sa ñuu ñayivi ya ji'in ni.

12 Te ja sukan ni chi'i ña'a ña ndute jáxiko asi a, te cha'a kúu ja ni satu'va ña
yikikuñu sa a, sukan-va'a koo tu'va i kivi jin chu'u ña'a ni ma.
13 Te ja ndaa ká'an sa ja ndeva'a-ni nuu jin kaxtnu'u i tnu'u vii tnu'u va'a
káxtnu'u sa a, suni jin ndaka'an jin ndakachi i tna'a ja ni sa'a ña'a ña'a ya'a,
te sukan, te jin ndaka'án i ja vii ja va'a ni sa'a ña ma —kúu ya jiña'a ya.

Judas ma, ni ke'en-su'va de Jesús ma
(Mr 14:10-11; Lc 22:3-6)

14 Sani te in tee ni yo kuu ndi-uxi uu tee ni ka yo ndikin ya ma, ja nani
de Judas Iscariote ma, ni ja'an de ni jan kuña'a de nuu tee ka tatnuni nuu
sutu ma,
15 te sa'a jiña'a de:
—¿Nawa jin taa ni, nuna nduku sa naxe kuu kaxtnu'u sa te jin tnii ni Jesús
ma? —kúu de jiña'a de.
Te ni ka wa'a tee yukan oko uxi (30) xu'un plata.
16 Te ora yukan ni keja'a Judas ma nduku de na ora ko kuu ja ke'en-su'va
de Jesús ma.

Kivi ni kuxini Jesús ma ji'in tee ka ndikin ya ma
(Mr 14:12-25; Lc 22:7-23; Jn 13:21-30; 1 Co 11:23-26)

17 Kivi ni keja'a viko ja ka jaa i xtatila ñatuu na levadura yi'i ma, te tee ka
ndikin Jesús ma, ni ka jan tu'va de ya, te ka jikan-tnu'u de ya:
—¿Ndenu kúni ni ja jin satu'va sa ja jin kuxini o Viko Pascua a? —ka kuu
de ka jiña'a de.
18 Te jiña'a ya:
—Kuán koo ni ini ñuu ma, te jin ndatna'a ni ji'in in tee, te jin kuña'a ni:
“Teskua'a o ma, sa'a ká'an ya: Jâ ni kuyatni ora ndo'o neni sa a. Chukan kúu
ja ve'e ni ma, jin kuxini sa Viko Pascua ya, ji'in ndaka tee ka ndikin tna'a
ji'in sa a”, jin kuña'a ni —kúu ya jiña'a ya.
19 Te tee ni tetniñu ya ma, ni ka sa'a de sukan ni tatnuni ya nuu de ma, te
ni ka satu'va de ja jin kuxini de ji'in ya Viko Pascua ma.
20 Nuu ve kunee ma, ni jinkoo Jesús ma ji'in ndi-uxi uu tee ka ndikin ya
ma.
21 Nani ka kuxini de ji'in ya ma, te Jesús ma, jiña'a ya:
—Ja ndaa ká'an sa ja in ni ke'en-su'va ña'a —kúu ya jiña'a ya.
22 Te ni ka kuxii ini de, te ni ka keja'a ndi-in ndi-in de ka jikan-tnu'u de
ya:
—Señor, ¿saña kúu? —ka kuu de ka jiña'a de.
23 Te Jesús ma, ni ndakone'e ya:
—Nde ni xndoyo xtatila ni a ji'in sa nuu ko'o a ko kuu tee ke'en-su'va ña'a
ma.
24 Ja ndaa kúu ja saña ja kúu sa iya vee ñayivi ñuu ñayivi a chi ndo'o sa sukan
ká'an tutu ndee tnu'u Su'si ma ja iyo ja ndo'o sa ma, kovaa ¡nda'vi maa na
in ke'en-su'va ña'a ma! Va'a-ka ko kuu i, nute ñatuu ni kenda i ñuu ñayivi ya
nkuu —kúu ya jiña'a ya.
25 Sani te Judas tee ke'en-su'va ya ma, ni ndakone'e de:
—Teskua'a, ¿saña kúu? —kúu de jiña'a de.
Te jiña'a ya:
—Kúu-nka chi maa ni ká'an, masu saña —kúu ya jiña'a ya.
26 Nani ka kuxini de ji'in ya ma, te Jesús ma, ni tnii ya xtatila ma, te ni
ndakuan-ta'vi ya nuu Su'si ma, te ni ta'vi ya, te ni wa'a ya tee ka ndikin ya
ma, te jiña'a ya:

—Jin tnii ni, te jin kaa ni. Cha'a kúu yikikuñu sa a —kúu ya jiña'a ya.
27 Sani te ni tnii ya in nuu ñu'u ndute uva ma, te ni ndakuan-ta'vi ya nuu
Su'si ma. Te ni xsia'a ya nuu tee ka ndikin ya ma, te jiña'a ya:
—Jin ko'o ndaka ni vala vala de.
28 Vaa cha'a kúu niñi sa ja kati ma, sana jin ndani'i-ta'vi kua'a xeen ñayii
ma, te onde sa'a, te sakanu ini Su'si ma kuechi i ma. Cha'a kúu in tnu'u jaa
tátnuni Su'si ma naxe jin koo va'a ni nuu ya.
29 Kovaa ká'an sa nuu ni ja vitna-nka-ni, te masu ko'o-ka sa ndute uva ya'a
chi onde kivi jin ndututu o nuu tatnuni Yuva o Su'si ma te jin ko'o o ndute
uva jaa ma —kúu ya jiña'a ya.

Jesús ma, ni ka'an ya ja Pedro ma, uni jichi ka'an de ja masu jini de ya
(Mr 14:26-31; Lc 22:31-34; Jn 13:36-38)

30 Nuu ni jinu ni ka jita de ji'in ya in yaa, te kuan koo de ji'in ya Yuku Tnu
Olivo ma.
31 Sani te Jesús ma, jiña'a ya:
—Jakuaa vitna, te ndaka ndijin chi ma jin kukanu ini-ka ña'a ni, te jin
xndoo ña'a ni, vaa sukan ká'an tutu ndee tnu'u Su'si ma: “Ka'ni sa tee jito
ndikachi ma, te ndaka ndikachi ma, jin kuitenuu ti.”
32 Kovaa kivi ndateku sa ma, te koxtnuu sa ki'in sa ñuu Galilea ma, te sana
jan koo maa ni —kúu ya jiña'a ya.
33 Pedro ma, ni ndakone'e de, te jiña'a de:
—Visi ndaka de na jin xndoo ña'a, kovaa saña chi masu xndoo ña'a sa
—kúu de jiña'a de.
34 Te Jesús ma, ni ndakone'e ya:
—Ja ndaa ká'an sa ja jakuaa vitna, ni ñatuu kana-ka li'li ma, te jâ ni kuu
uni jichi ja ka'an ni ja ñatuu jini ña'a ni —kúu ya jiña'a ya.
35 Kovaa Pedro ma chi jiña'a de:
—Visi na kûu sa ji'in ni, kovaa masu ka'an sa ja ñatuu jini ña'a sa —kúu
de jiña'a de, te ndaka tee ka ndikin ya ma ka jiña'a sukan tna.

Nuu nani Getsemaní ma, ni ja'an Jesús ma ni jikan-ta'vi ya nuu Su'si ma
(Mr 14:32-42; Lc 22:39-46)

36 Sani te ni jan koo de ji'in ya in nuu nani Getsemaní ma, te Jesús ma,
jiña'a ya nuu tee ka ndikin ya ma:
—Jin kunukoo ni ya'a, nani ki'in sa jin kakan-ta'vi sa nuu Su'si ma —kúu
ya jiña'a ya.
37 Te ni jeka ya Pedro ma ji'in nduu sa'ya Zebedeo ma, te kuan koo de ji'in
ya, te ni keja'a ya kúxii kúnda'vi ini ya,
38 te jiña'a ya de:
—Jini sa ja onde ini anua sa a, kúxii xeen ini i, te ûni kuenda kûu sa kúni
sa. Jin kendoo ni ya'a. Másu ko jin kusu ni —kúu ya jiña'a ya.
39 Sani te kua'an-ka Jesús ma, te ni kujika-ka ya vala ma, te ni jinkoo jiti
ya, te ni jakindeyi ya onde nuu ñu'ú ma, te jikan-ta'vi ya nuu Su'si ma, te
sa'a jiña'a ya:
—Yuva maa sa, nú kuu, te má ndo'o neni sa. Kovaa má ko kuu sukan kúni
maa sa chi kó kuu sukan kúni maa ni —kúu ya jiña'a ya.
40 Sani te ni ndakokuiñi ya nuu ka iyo tee ka ndikin ya ma, te ni ndani'i
ya de ja ka kixi de, te jiña'a ya Pedro ma:
—¿Ni ñatuu ni kuu jin kondito ni visi ja in ora?
41 Chukan kúu ja jin kondito ni, te jin ku'un vii jin ku'un va'a ini ni naxe
jin ko kuu ni, te jin kakan-ta'vi ni nuu Su'si ma, sukan-va'a má ska'an ña'a

tachi ma ja jin sa'a ni ja u'vi ma. Ka jani va'a ini ni, kovaa yikikuñu ni a chi
vita xeen i —kúu ya jiña'a ya.
42 Te kua'an ya in-ka jichi kuan kakan-ta'vi ya nuu Su'si ma, te jiña'a ya:
—Yuva maa sa, nú jiniñu'u ja ndo'o neni sa, te kó kuu sukan kúni maa ni
a —kúu ya jiña'a ya.
43 Te ni ndakokuiñi ya nuu ka iyo de ma, te ni ndani'i tuku ya de ja ka kixi
de, vaa ûni ka ndandesi-nka nduchinuu de ma, ja jin kusu de ka kuni de.
44 Te ni xndoo ya de, te kua'an ya kuan kakan-ta'vi ya ja ku-uni jichi ma,
te suni maa i ni jiña'a ya nuu Su'si ma.
45 Te ni ndakokuiñi ya nuu ka iyo tee ka ndikin ya ma, te jiña'a ya:
—¿Ka yikuu-ka ndijin ka kixi ni? ¿Ka ndatatu ni? Jin konde'ya ni ja vitna,
te jâ ni kenda ora ja jin ke'en-su'va ña'a i saña ja kúu sa iya vee ñayivi ñuu
ñayivi a, te jin kunda'a ña'a tee ka ndiso kuechi ma.
46 Jin ndakoo ni, te jín koo o chi jâ ve kuyatni tee ke'en-su'va ña'a ma —kúu
ya jiña'a ya.

Ni ka tnii de Jesús ma
(Mr 14:43-50; Lc 22:47-53; Jn 18:1-11)

47 Yikuu-ka Jesús ma ká'an ya, nuu ni kenda Judas ma, ja kúu de in tee ni
yo kuu ndi-uxi uu tee ni ka yo ndikin ya ma. Te ni kenda de, te ka ndikin
tna'a de ji'in kua'a ñayii ka ndiso xeen, te ka yinda'a i yuchi ka kuu espada
ji'in karroti. Ñayii ya'a ka kuu ñayii ni ka tetniñu tee ka tatnuni nuu sutu
ma, ji'in tee ka kuu ja'nu ma.
48 Judas tee ni ke'en-su'va ya ma, ni wa'a de in seña, te jiña'a de:
—Tna'a tee chitu sa yikinuu de ma, tee yukan kúu de, te jin tnii ni de
—kúu de jiña'a de.
49 Chukan kúu ja ni jan tu'va de Jesús ma, te jiña'a de:
—Iyo va'a ni, teskua'a —kúu de jiña'a de.
Te ni chitu de yikinuu ya ma.
50 Te Jesús ma, jiña'a ya:
—Ndijin, ¿na tniñu ni kijaa ni ya'a? —kúu ya jiña'a ya.
Sani te ni ka tani'ni ñayii ma, te ni ka tnii i ya, te kuan koo i ji'in ya.
51 Kovaa in tee ndikin ya ma, ni tava de yuchi kúu espada ma, te ni jan
ka'nde de in so'o tee jinukuechi nuu tee tátnuni nuu sutu ma.
52 Sani te Jesús ma, jiña'a ya:
—Ndachunee va'a ni yuchi kúu espada ni a nuu ñunee i ma, vaa ñayii
yinda'a yuchi kúu espada ma chi suni jin ka'ni ña'a i ji'in yuchi kúu espada.
53 ¿Xi ka jani ini ni ja masu kuu kakan-ta'vi sa nuu Yuva sa ma, te tetniñu
ya kua'a xeen ángel?
54 ¿Kovaa naxe ko kuu sukan ká'an tnu'u Su'si ma? Te vitna ja jiniñu'u ja ko
kuu sukan ká'an ma —kúu ya jiña'a ya.
55 Te ora yukan, Jesús ma, ni jikan-tnu'u ya ñayii ma:
—¿Nava'a ve koo ndijin ji'in yuchi kúu espada a ji'in karroti ja jin tnii
ña'a ni, kuenda tnu'u ja kúu in kui'na kúu sa? Ndaka kivi ni yo nukoo sa ini
veñu'u ka'nu ma, ni yo kaxtnu'u sa tnu'u vii tnu'u va'a ma, ¿te nava'a ñatuu
ni ka tnii ña'a ni?
56 Kovaa ndaka cha'a chi sa'a kúu sukan-va'a ko kuu sukan ká'an tutu ndee
tnu'u ni ka yo ndakaxtnu'u tee ni ka yo ndakaxtnu'u tnu'u ni yo wa'a Su'si
ma —kúu ya jiña'a ya. Sani te ndaka tee ka ndikin ya ma, ni ka jinu de, te
ni ka xndoo de maa in-nka Jesús ma.

Ni jan koo de ji'in Jesús ma nuu tee ka ja'nde tniñu ñayii ñuu judío ma
(Mr 14:53-65; Lc 22:54-55, 63-71; Jn 18:12-14, 19-24)

57 Ni jan koo de ji'in Jesús ma nuu tee tátnuni nuu sutu ma tee nani Caifás
ma, te ni ka ndututu tee ka skua'a tnu'u ni kaxtnu'u Moisés ma, ji'in tee ka
kuu ja'nu ma.
58 Pedro ma, ndikin jika de ya onde nuke'e ve'e tee tátnuni nuu sutu ma, te
ni kivi de, te ni jinkoo de nuu ka iyo tee ka jito veñu'u ka'nu ma, sukan-va'a
kuni de ndaka sukan jin sa'a de Jesús ma.
59 Te tee ka tatnuni nuu sutu ma, ji'in tee ka kuu ja'nu ma, ji'in ndaka
tee ka ja'nde tniñu ñayii ñuu judío ma, ni ka nduku de in ja kuu jin skuiso
kuechi de Jesús ma te jin ka'ni de ya.
60 Visi kua'a de ma ka ka'an tnu'u ja ni yo sa'a ya ma, kovaa ñatuu ni ka
ndani'i de in ja kuu jin xtekuechi de ya. Kovaa nuu ve jinu-nka ma, te ni ka
ndokuiñi uu tee inutnu'u,
61 te ka jiña'a de:
—Tee ya'a chi ni ka'an de: “Saña chi kuu ndakana sa veñu'u ka'nu nuu ka
ndachiñu'u o Su'si ma, te nuu uni kii ma, te ndasa'a sa i”, ni ka'an de —ka
kuu de ka jiña'a de.
62 Sani te maa tee tátnuni nuu sutu ma, ni ndokuiñi de, te jiña'a de ya:
—¿Ñatuu nawa ndákone'e ni? ¿Nawa kúu ja ka ka'an ñayii a ja kuu ni a?
—kúu de jiña'a de.
63 Kovaa Jesús ma chi ni jasiyu'u ya. Te maa tee tátnuni nuu sutu ma, jiña'a
de ya:
—Ja maa Su'si iya téku ma, tátnuni sa nuu ni ja ka'an ni nuu sa nú ndijin
kúu Cristo Sa'ya Su'si ma —kúu de jiña'a de.
64 Te Jesús ma, jiña'a ya:
—Maa ni ká'an, te sukan iyo. Kovaa ká'an tna sa nuu ndijin ja onde vitna,
te jin kuni ni ja saña ja kúu sa iya vee ñayivi ñuu ñayivi a, kunukoo sa xiñi
kua'a Su'si iya kúu sa'a ndaka ma, te jin kuni tna ni ja kenda kivi ja ndenda
sa onde nuu viko ka iyo andivi ma —kúu ya jiña'a ya.
65 Sani te tee tátnuni nuu sutu ma, ni kachi de sa'ma de ma, ja káxtnu'u de
ja ni ndakiti xeen ini de, te jiña'a de:
—¡Tnu'u masu játna ini Su'si ma ni ka'an de! ¿Nawa kúu ja jin nduku-ka
o ñayii jin ndaka'an nawa ni yo sa'a de a? Jâ ni ka jiniso'o ndaka ni ja jâ ni
ka'an de tnu'u ja masu játna ini Su'si ma.
66 ¿Naxe ka ka'an ni? —kúu de jiña'a de nuu ndaka-ka tee ka iyo ma.
Te ni ka ndakone'e tee ma, te ka jiña'a de:
—Iyo de ja kuiti kûu de —ka kuu de ka jiña'a de.
67 Sani te ka tusii de ya, te ka kani de ya, te ka wa'a de tikatu yikinuu ya
ma,
68 te ka jiña'a de ya:
—Ndijin ja kúu ni Cristo ma, ¡ka'an ni na in ni kani ña'a! —ka kuu de ka
jiña'a de.

Ni ka'an Pedro ma ja masu jini de Jesús ma
(Mr 14:66-72; Lc 22:54-62; Jn 18:15-18, 25-27)

69 Te Pedro ma, iyo de ichi ke'e ma, nuke'e tee tátnuni nuu sutu ma. Te ni
jan tu'va ña'a in ña'a jinukuechi nuu tee tátnuni nuu sutu ma, te jiña'a ña:
—Ndijin tna chi ni yo ndikin ni Jesús tee ñuu Galilea ma —kúu ña jiña'a
ña.
70 Kovaa Pedro ma chi nuu ka iyo ndaka ñayii ma, te jiña'a de:

—Masu jini sa nawa kúu ja ká'an ni a —kúu de jiña'a de.
71 Te ni kee de ye'e ke'e ma.
Sani te in-ka ña'a jinukuechi nuu tee tátnuni nuu sutu ma, ni jini tna ña Pedro ma, te jiña'a ña ndaka-ka ñayii ka iyo ma:
—Tee ya'a chi ni yo ndikin de Jesús tee ñuu Nazaret ma —kúu ña jiña'a ña.
72 Kovaa Pedro ma chi in-ka jichi ni jiña'a de:
—Chunaa maa sa, nú masu ndija ja ká'an sa ja masu jini sa tee yukan —kúu de jiña'a de.
73 Te ni kukuee-ka ma, te ñayii ka iyo yukan ma, ka jiña'a tuku i Pedro ma:
—Ja ndaa ndija ja ndijin kúu in tna'a tee ni ka yo ndikin Jesús ma, vaa sukan ka ka'an de ma, sukan ká'an tna ni —ka kuu i ka jiña'a i.
74 Sani te Pedro ma, ni keja'a de jiña'a de:
—Chunaa maa sa, nú masu ndija ja ká'an sa ja masu jini sa tee yukan —kúu de jiña'a de.
Te ora yukan-ni, te ni kana in li'li ma.
75 Te ni ndaka'án Pedro ma ja sa'a ni jiña'a Jesús ma: “Ni ñatuu kana-ka li'li ma, te jâ ni kuu uni jichi ja ka'an ni ja ñatuu jini ña'a ni.” Te ni ndee de yukan, te ni nda'yu nda'vi, ni nda'yu kee de, ja ni ndakani ini de.

27

Ni ka ndaxsia'a i Jesús ma nuu nda'a Pilato ma (Mr 15:1; Lc 23:1-2; Jn 18:28-32)

1 Nuu jâ ve ndii in-ka kii ma, te ni ka ndututu tee ka tatnuni nuu sutu ma, ji'in tee ka kuu ja'nu ma, te ni ka ndatnu'u tna'a de naxe jin xtekuechi de Jesús ma te jin ka'ni de ya.
2 Te ni ka ju'ni de Jesús ma, te kuan koo de ji'in ya, te ni ka ndaxsia'a de ya nuu nda'a tee kúu Pilato ma, ja kúu de gobiernu ñuu yukan ma.

Sukan ni ji'i tee kúu Judas ma

3 Sani te nuu ni jini Judas tee ni ke'en-su'va Jesús ma ja jin ka'ni de Jesús ma, te ni ndakani ini de, te kuan nu ndakone'e de oko uxi xu'un plata ma nuu tee ka tatnuni nuu sutu ma, ji'in nuu tee ka kuu ja'nu ma.
4 Te jiña'a de:
—Ni jiso kuechi sa ja ni ke'en-su'va sa in tee ñatuu na kuechi de —kúu de jiña'a de.
Kovaa tee yukan, ka jiña'a de:
—¿Na jin ko ndi ini saña? ¿Naxe sa'a maa ni? —ka kuu de ka jiña'a de.
5 Te Judas ma, ni ndaskana ndee de xu'un ma ini veñu'u ka'nu ma, te ni kee de, te kua'an de, te ni jan skue'ne de maa de, te yukan-ni ni ji'i de.
6 Te tee ka tatnuni nuu sutu ma, ni ka ndake'en de xu'un ma, te ka ka'an de:
—Xu'un ya'a chi masu va'a-ni ja jin ndachunee o i nuu ñu'u xu'un ka ndakua'a ñayii ma nuu Su'si ma, vaa cha'a kúu ja ni ka chuya'vi o ja kûu in ñayii ma —ka kuu de ka ka'an de.
7 Te ni jinu ni ka ndatnu'u tna'a de ma, te ni ka jani ini de ja jin ndakuaan de ñu'ú tee sa'a kisi tee sa'a ko'o ma, sukan-va'a yukan koo jin chu'u i ñayii masu ñayii ñuu yukan ka kuu i ma.
8 Chukan kúu ja ñu'ú yukan chi onde vitna ka xnani i ñu'ú ma Ñu'ú Niñi.

9 Te sukan, te ni kuu sukan ni ka'an Jeremías tee ni yo ndakaxtnu'u tnu'u
ni yo wa'a Su'si ma, kivi ni ka'an de ma: “Ni ka ndake'en de oko uxi xu'un
plata ni ka jani ini ñayii ñuu Israel ma ja kondee ya'vi ja kûu ya ma.
10 Te ji'in xu'un yukan ni ka ndakuaan de ñu'ú tee sa'a kisi ma. Sa'a jin sa'a
ñayii ñuu Israel ma, ni ka'an Iya Tátnuni ma nuu sa a”, sa'a ni ka'an tee kúu
Jeremías ma.

Pilato ma, ni xndichi de Jesús ma
(Mr 15:2-5; Lc 23:3-5; Jn 18:33-38)

11 Te Jesús ma, ni ka sunkani de ya nuu tee kúu gobiernu ma, te ni
jikan-tnu'u de ya:
—¿Ndijin kúu rey tátnuni nuu ñayii judío a? —kúu de jiña'a de.
Te Jesús ma, ni ndakone'e ya:
—Maa ni ká'an —kúu ya jiña'a ya.
12 Ndaka tee ka tatnuni nuu sutu ma, ji'in tee ka kuu ja'nu ma, kua'a xeen
ja ka xtekuechi de ya, kovaa masu nawa ni ndakone'e ya.
13 Sani te Pilato ma, ni jikan-tnu'u de ya in-ka jichi:
—¿Ñatuu jiniso'o ni ja kua'a xeen ja ka xtekuechi ña'a i a? —kúu de jiña'a
de.
14 Kovaa ni-in tnu'u ñatuu ni ndakone'e ya. Chukan kúu ja tee kúu
gobiernu ma, ni sa'vi xeen-nka ini de.

Ni ka kundee maa ñayii ma, te ni tatnuni Pilato ma ja jin ka'ni i Jesús ma
(Mr 15:6-20; Lc 23:13-25; Jn 18:38–19:16)

15 Ne'un Viko Pascua ma, te ndi-kuiya ndi-kuiya ma Pilato ma chi ni yo
kachi de ja kene'e de in ñayii vekaa ma, ndeva'a-ni na in ka ka'an maa ñayii
judío ma.
16 Te in tee nani Barrabás ma, yinee de vekaa ma, te ni ka yo jini ndaka
ñayii ma ndaka ja u'vi ni yo sa'a de ma.
17 Te ni ka ndututu ñayii ma, te jiña'a Pilato ma:
—¿Na in ka kuni ni ja xsiaa sa a vitna a? ¿Tee kúu Barrabás ma, xi tee
kúu Jesús ma ja ka ka'an i ja Cristo iya ni tetniñu Su'si ma kúu de ma? —kúu
de jiña'a de,
18 chi vaa ni jinitnuni Pilato ma ja tee ka tatnuni nuu sutu ma chi ni ka
ndaxsia'a de Jesús ma nuu de ma kuechi ja ka kukueñu ini de sukan vivii
káxtnu'u ya ma.
19 Te nani núkoo de nuu ja'nde de tniñu ma, te ñasi'i de ma, ni tetniñu
ña in ñayii ni jan kuña'a i de: “Masu nawa ko sa'a ro tee jiña, vaa masu na
kuechi ndiso de, vaa ja ni kuu jakuaa a chi ni skoto ña'a Su'si ma ja kuu tee
jiña”, kúu ña jiña'a ña.
20 Kovaa tee ka tatnuni nuu sutu ma, ji'in tee ka kuu ja'nu ma chi ni ka jiña'a
de ñayii ma ja jín kayu'u i jín kakan i ja xsiaa Pilato ma Barrabás ma te ka'ni
de Jesús ma.
21 Te jiña'a Pilato ma nuu ñayii ka kayu'u ma:
—¿Ja nduu de a, na nde de ka kuni ni ja xsiaa sa? —kúu de jiña'a de.
Te ka jiña'a ñayii ma:
—Tee kúu Barrabás ma —ka kuu i ka jiña'a i.
22 Te jiña'a tee kúu Pilato ma:
—¿Kovaa nawa ka kuni ni ja sa'a sa ji'in tee kúu Jesús ma, ja ka ka'an i ja
Cristo iya ni tetniñu Su'si ma kúu de ma? —kúu de jiña'a de.
Te ka jiña'a ndaka ñayii ma:

—¡Kata kaa ni de nuu krusi ma! —ka kuu i ka kayu'u i nuu Pilato ma.
23 Te jiña'a Pilato ma:
—¿Nava'a? ¿Na kuechi de? ¿Na nde a u'vi ni sa'a de? —kúu de jiña'a de.
Kovaa ñayii yukan chi ndaka i ni ka kayu'u nini'i-ka, ka jiña'a i de:
—¡Kata kaa ni de nuu krusi ma! —ka kuu i ka jiña'a i.
24 Jâ ni jini Pilato ma ja ma kundee de ma, vaa ñayii ma, su'va ni ka ndakiti-ka ini i. Te chukan kúu ja ni jikan de ndute ma, te ni ndanda'a de nuu ndaka ñayii ñuu ma, te jiña'a de:
—Ñatuu na kuechi kuiti kondiso saña ja jin ka'ni ni tee nda'vi ya'a. Kuechi maa ni jin ko kuu —kúu de jiña'a de.
25 Te ni ka ndakone'e ndaka ñayii ñuu ma, te ka jiña'a i:
—Má ko ndi ini ni, niñi tee jiña jín kuiso ndaka maa sa ji'in sa'ya tata sa a —ka kuu de ka jiña'a de.
26 Te Pilato ma chi ni xsiaa de Barrabás ma kua'an maa de. Te ni jinu, te Jesús ma, ni ndaxsia'a de ya nuu nda'a soldado ma, sukan-va'a jín kani de ya te jín kata kaa de ya nuu krusi ma, sukan ka jiña'a maa ñayii ma.
27 Sani te tee ka kuu soldado ma, ni jan koo de ji'in Jesús ma nuke'e palaciu ma, te ni ka ndututu ndaka-ka soldado ma.
28 Te ni ka xtandiyo de sa'ma ne'nu ya ma, te ni ka skondii de ya in sa'ma kua'a tnuu.
29 Te ni ka sa'a de in corona iñu, te ni ka sonee de xini ya ma, te ni ka chi'i de nda'a ya in tnu yoo. Te ka jinkuiñi jiti de nuu ya kuenda tnu'u ja ka iyo xeen respetu de nuu ya, te ni ka kasiki ndee de ya, te ka ka'an de:
—¡Suchi ya'a kúu rey tátnuni nuu ñayii judío ma, vee! —ka kuu de ka jiña'a de.
30 Te ka tusii de ya, te ni ka ndake'en de tnu yoo ni ka chi'i de nda'a ya ma, te ni ka kuun de tnu xini ya ma.
31 Te nuu ni jinu ni ka kasiki ndee de ya ma, te ni ka xtandiyo de sa'ma kua'a tnuu ni ka skondii de ya ma, te ni ka ndaskone'nu de ya sa'ma maa ya ma, te ni ka kene'e de ya, ja jin koo de jin kata kaa de ya nuu krusi ma.

Ni ka skuita kaa de Jesús ma nuu krusi ma
(Mr 15:21-32; Lc 23:26-43; Jn 19:17-27)

32 Te ichi kuan koo de ji'in ya ma, ni ka ndani'i de in tee ñuu Cirene ma te Simón nani de. Te ni ka xtetuu de tee ma ja na kuiso de krusi Jesús ma.
33 Ni jan koo de ji'in Jesús ma in nuu nani i Gólgota ja kúni ka'an “Yiki Xini Ndiyi”.
34 Te ni ka wa'a de ya vala ndute uva ja ni jiya, te ni ka sakanuu de ji'in ndute kava kiti, sukan-va'a ndajijin yikikuñu ya ma. Te Jesús ma, yika ja ni jitotnuni ya-ni, te ñatuu ni kuni ya ja ko'o ya.
35 Sani te tee ka kuu soldado ma, ni ka jata kaa de ya nuu krusi ma. Te ni ka keja'a de ka chu'un de suerte sa'ma Jesús ma, sukan-va'a nde sa'ma ya ma jin ndani'i ndi-in ndi-in de ma.
36 Te ni ka jinkoo de, sukan-va'a jin ko koto de ya.
37 Te ichi xini ya ma ni ka tenee de in tabla ja ká'an: “Tee ya'a kúu Jesús tee kúu rey tátnuni nuu ñayii judío a”, vaa kuechi ja chukan kúu ja ni ka jata kaa de ya ma.
38 Sani te ni ka jata kaa de uu kui'na in in nuu krusi ma, in de xiñi kua'a ya ma te in de xiñi satni ya ma.
39 Te ñayii ka ya'a ma, ka ka'an ndeva'a i nuu ya, ka skuiko xini i,
40 te ka jiña'a i:

—Ndijin ja ká'an ni ja ndakana ni veñu'u ka'nu ma te nuu uni kii ma te
ndajinu ndasa'a ni ma, nú ndija ni ja Sa'ya Su'si ma kúu ni, te sa'a maa ni
ja kaku ni, te ki nuu ni nuu krusi a —ka kuu i ka jiña'a i.
41 Te tee ka tatnuni nuu sutu ma, ji'in tee ka skua'a tnu'u ni kaxtnu'u
Moisés ma, ji'in tee ka kuu ja'nu ma, ka kasiki ndee de ya, te ka ka'an de:
42 —Siin-ka ñayii, ni sa'a de ja ni ka kaku i nuu tnundo'o ma, te maa de a,
ñatuu kúu naxe sa'a de ja kaku de nuu tnundo'o tnuneni a. Te nú tee kúu rey
tátnuni nuu ñayii ñuu Israel ya kúu de, te kí nuu de nuu krusi a, sukan-va'a
jín kandija o ja ká'an de a.
43 Nú kúkanu ini de Su'si ma, te jín ko koto o nuna kii ya ki koto ya de. Vaa
ni ka'an de ja Sa'ya Su'si ma kúu de —ka kuu de ka ka'an de.
44 Te onde kui'na ka ndakaa nuu krusi ma xiñi ya ma, suni ka ka'an
ndeva'a de nuu ya.

Sukan ni ji'i Jesús ma
(Mr 15:33-41; Lc 23:44-49; Jn 19:28-30)

45 Te nuu ve kusava nduu ma, te ni-ka'nu ñuu ñayivi ma ni kunee, onde
nuu ni kuu ka uni jañini ma.
46 Te maa ora yukan kúu ora ni kayu'u nini'i Jesús ma ni ka'an ya:
—Eloi, Eloi, ¿lama sabactani?
Te tnu'u ya'a kúni ka'an, “Su'si maa sa, Su'si maa sa, ¿nava'a ni xndoo ña'a
ni?”
47 Te sava ñayii ka iyo yukan, ni ka jiniso'o i ja ni ka'an Jesús ma, te ka
ka'an i ja Elías ma kána ya.
48 Sani te in tee yukan, jinu de ni jan nduku de vala kachi, te ni chunee de
nuu vinagre ma. Te ni chitnii de in nuu tnu yoo, te ni tenee de yu'u Jesús
ma, xi ma ko'o ya.
49 Kovaa ndaka-ka ñayii ma, ka ka'an i:
—Ni kuu na. Máko jin xtna'a-ka o de, te jín ko koto o nú kii Elías ma te
sa'a de ja kaku tee ya'a —ka kuu i ka ka'an i.
50 Kovaa Jesús ma chi in-ka jichi ni kayu'u nini'i ya. Sani te ni ji'i ya.
51 Sani te sa'ma ndakaa nuu ii ini veñu'u ka'nu ma chi ni ndata sasava i,
ni keja'a onde sukun ma, te ni kenda i onde ja'a sa'ma ma. Te ni jakondee
tnaa, te ni ka ta'vi toto ma.
52 Te ni ka ndanune ndaka yavi ndiyi ma, te kua'a ñayii ni ka yo sa'a ja va'a
ma te jâ ni ka ji'i i ma, ni ka ndateku i ora yukan.
53 Te ni ka nde koo ñayii ni ka ndateku ma nuu yavi ni ka yinee i ma, kovaa
ni ka yo ndetu i onde nuu ni ndateku maa Jesús ma, te saa ni kuu ni ka
ndivi koo i ini ñuu ii ma, te ni ka ndakuni tna'a ñayii ka teku ma ji'in ñayii
ni ka ndateku ma.
54 Te tee tátnuni nuu ciento soldado ma, ji'in ndaka-ka tee ka iyo ji'in de
ja ka jito de Jesús ma ndákaa ya nuu krusi ma, ni ka jini de ja ni tnaa xeen
ma, ji'in ndaka-ka ja ni kuu ma, te ni ka yu'u xen-xeen de, te ni ka keja'a de
ka ka'an de:
—Ja ndaa ndija kúu ja iya ya'a chi Sa'ya Su'si ma kúu ya —ka kuu de ka
ka'an de.
55 Suni ka iyo kua'a ña'a ka nde'ya jika ma. Ña'a ya'a chi ni ka yo ndikin
ña Jesús ma, te ni ka yo jinukuechi ña nuu ya nuu vee ya onde ñuu Galilea
ma.
56 Ne'un ndaka ña'a ma iyo María Magdalena ma, ji'in María si'i Santiago
ma ji'in José ma, ji'in si'i sa'ya tee kúu Zebedeo ma.

Sukan ni ka chu'u i Jesús ma
(Mr 15:42-47; Lc 23:50-56; Jn 19:38-42)

57 Nuu ve kunee ma, te ni kenda in tee xiku iyo ñuu Arimatea ma, nani
de José, te suni ni yo ndikin de Jesús ma.
58 Te ni ja'an de nuu Pilato ma, te ni ndakan de ñunde'yu Jesús ma. Sani te
Pilato ma chi ni wa'a de tnu'u ja nune'e de ñunde'yu Jesús ma.
59 Sani te ni nune'e José ma ñunde'yu Jesús ma, te ni ke'en de in sa'ma va'a
xeen nani i lino, te ni chutuu de ya sa'ma ma.
60 Te ni jan chinee de ya in yavi jaa ndenee yika toto ma, ja jâ ni jate maa
de ma, te ni jasi de ji'in in yuu ka'nu ka'nu, te kua'an de.
61 Te María Magdalena ma, ji'in in-ka ña'a nani María ma, ka nukoo ña ichi
jiyo nuu iyo yavi yinee ñunde'yu ya ma, te ni ka jini ña.

Sukan ni ka yo jito va'a soldado ma nuu ni ka chu'u de Jesús ma

62 Te in-ka kii ma, kivi ni tatnuni Su'si ma ja ma jin satniñu ñayii ma kúu,
te ni ka ndututu tee ka tatnuni nuu sutu ma, ji'in tee ka kuu fariseo ma nuu
iyo Pilato ma.
63 Te ka jiña'a de:
—Señor, ni ka ndaka'án sa ja tee xnda'vi ñayii ma, ni ka'an de kii nuu
téku-ka de ma ja nuu uni kii ma, te ndateku de ma.
64 Chukan kúu ja ka kuni sa ja tetniñu ni soldado a ja jin ko koto va'a de nuu
yinee Jesús ma uni kii. Chi vaa nasa ki koo tee ni ka yo ndikin de ma ora
kunee ma, te jin ndene'e de ñunde'yu tee ma, te jin ka'an de nuu ñayii ka iyo
ini ñuu ma ja ni ndateku de te masu ni kendoo de nuu ka iyo ñayii ni ka ji'i
ma. Nú ña'a, te cha'a ko kuu in ja jin kandija xeen ñayii ma, te ka'vi-ka ko
kuu sana ja ni ka'an de ja Sa'ya Su'si ma kúu de —ka kuu de ka jiña'a de.
65 Te jiña'a Pilato ma:
—Jiña ka iyo soldado a, te kuán koo ni ji'in de. Te jin kuña'a maa ni de ja
jin ko koto va'a de, sukan ka kuni ni a —kúu de jiña'a de.
66 Te tee ka tatnuni nuu sutu ma, kuan koo de ji'in soldado ma, te ni ka
satu'va vava'a de sukan jin ko koto soldado ma yavi nuu yinee Jesús ma. Te
ni ka tenee de in sellu yika yuu ma, te ni ka xndoo de soldado ma ja jin ko
koto de ma.

28

Nuu ni ndateku Jesús ma
(Mr 16:1-8; Lc 24:1-12; Jn 20:1-10)

1 Te nuu jâ ni ya'a kivi ni tatnuni Su'si ma ja ma jin satniñu ñayii ma,
te nuu ve ndii kivi kéja'a smana ma, ni jan koo María Magdalena ma, ji'in
in-ka ña'a nani María ma, kuan koto ña yavi yinee Jesús ma.
2 Te ni tnaa xeen, vaa in ángel ni tetniñu Iya Tátnuni ma, ni nuu i andivi ma,
te ni kenda i nuu yinee Jesús ma, te ni xtandiyo i yuu ka'nu ka'nu ndesi ma,
te ni jinkoo i siki yuu ma.
3 Te ûni ye'e ni'ni i sukan kúu ora jándute ma. Te sa'ma ne'nu i ma, ûni yayaa.
4 Te soldado ma, ni ka yu'u xen-xeen de ja ni kenda ángel ma, te ni ka
jakondee de ka ni'i ka ni'i-nka de, te ni ka kuita de, kuenda tnu'u ja ni ka
ji'i de.
5 Sani te ángel ma, jiña'a i nuu ña'a ka iyo ma:
—Máko jin koyu'u ndijin, vaa jini sa ja ka ndanduku ni Jesús iya ni ka
jata kaa i nuu krusi ma.

6 Masu na iya yinee-ka ya'a, chi vaa jâ ni ndateku ya, sukan ni ka'an ya
ma. Ne'e koo ni, te jin konde'ya ni nuu ni ka tava'a i ya ma, ja ñatuu na iya
yinee-ka.
7 Ni kuu na, te kuán koo ni, te jin kuña'a ni tee ni ka yo ndikin ya ma, ja jâ
ni ndateku ya ne'un ñayii ni ka ji'i ma, te yoxtnuu ya kua'an ya ñuu Galilea
ma. Te yukan jin kuni ni ya. Te vitna, te jâ ni kaxtnu'u sa nuu ni a —kúu i
jiña'a i.

8 Sani te ni ka nde koo kunu ña ye'e yavi ma, te kuenda ni ka yu'u ña,
kovaa ka iyo sii ini xeen ña ja ni ka jini ña ja jâ ni ndateku Jesús ma. Te ka
jinu ña kuan koo ña kuan nu kaxtnu'u ña nuu ndaka ñayii ni ka yo ndikin
ya ma sukan ni jiña'a ángel ma. Te nani kuan koo ña kuan nu kaxtnu'u ña
nuu ñayii ni ka yo ndikin ya ma,
9 te ni jan tna'a ña'a Jesús ma, te jiña'a ya:

—¡Vava'a ka kuu ni! —kúu ya jiña'a ya.

Te maa ña, ni jan koo ña ni ka jan tu'va ña ya, te ni ka kanuni'ni ña ja'a
ya ma, te ni ka chiñu'u ña ya.
10 Te maa Jesús ma, jiña'a ya ña:

—Máko jin koyu'u ni, su'va kuán koo ni, te jin kaxtnu'u ni nuu ñani sa ma
ja jâ ni ndateku sa, te jín koo de ñuu Galilea ma, te yukan jin ndakuni tna'a
sa ji'in de —kúu ya jiña'a ya.

Sukan ni ka sa'a soldado tee ni ka yo jito nuu ni ka chu'u i Jesús ma

11 Te kuan nu koo ña, te in jichi tee ni ka yo jito nuu ni ka chu'u i ya ma,
ni jan nu koo de ini ñuu ma ja jin ndakaxtnu'u de nuu tee ka tatnuni nuu
sutu ma ndaka sukan ni yo kuu ma.
12 Te ni ka ndututu tna tee ka tatnuni nuu sutu ma, ji'in tee ka kuu ja'nu
ma, te ni ka chutna'a tnu'u de ja jin kua'a de kua'a xu'un nuu soldado ma,
13 te ka jiña'a de nuu soldado ma:

—Kuán koo ni, te jin ka'an ni ja maa tna'a tee ni ka yo ndikin de ma, ja in
jakuaa ni ki koo de ni ka sakui'na de ñunde'yu ma ora ka kixi ni ma.
14 Te nú tnu'u ka'an o ja cha'a na kuniso'o tee kúu gobiernu ma, te máko jin
koyu'u ni, chi vaa maa sa jin ka'an ji'in de, sukan-va'a jin kaku ni nuu de
—ka kuu de ka jiña'a de.

15 Te ni ka tnii soldado ma xu'un ma, te ni ka sa'a de ndaka sukan ka jiña'a
tee ma. Te tnu'u ya'a, ni jitenuu i ne'un ñayii judío ma, te sukan ka jani ini
i onde kivi vitna.

Ni tatnuni Jesús ma sukan jin sa'a tee ka ndikin ya ma
(Mr 16:14-18; Lc 24:36-49; Jn 20:19-23)

16 Kovaa ndi-uxi in tee ni ka yo ndikin ya ma, ni jan koo de ñuu Galilea
ma, nuu yuku ni tatnuni maa Jesús ma.
17 Te nuu ni ka jini de ya ma, ni ka ndachiñu'u de ya, kovaa sava de ma, ka
jani uu ka jani uni ini de ma.
18 Te Jesús ma, ni jan tu'va ya de, te jiña'a ya:

—Jâ ni taa Su'si ma ndaka tnu'u ndee tnu'u ndatnu ja tátnuni sa andivi
ma ji'in nuu ñu'ú ya.
19 Chukan kúu ja jin koo ni ni-ka'nu ni-tu'u ñuu ñayivi a, te jin kaxtnu'u ni
nuu ñayii ma ja na jin kandija i tnu'u maa sa a te jín kondikin vii jín kondikin
va'a ña'a i maa sa, te jin ndakune'e ni Yuva sa Iya Tátnuni ma, ji'in maa sa
ja kúu sa Sa'ya ya ma, ji'in Xtumani Ndios ma, te sukan jin skuandute ni i.

20 Te jin kaxtnu'u tna ni ja jin sa'a i ndaka sukan ni tatnuni sa nuu ni a, te
maa sa koo ji'in ndaka ni ndi-kivi ndi-ñuu onde kii naa ñuu ñayivi a, te jin
kona'a ni ja masu xndoo ña'a sa —kúu ya jiña'a ya.
Sukan kó kuu.

Tnu'u vii tnu'u va'a Jesucristo ma sukan ni kaxtnu'u tee ni yo nani Marcos ma

Juan tee skuandute ñayii ma, ni kaxtnu'u de sukan kenda Jesucristo ma
(Mt 3:1-12; Lc 3:1-9, 15-17; Jn 1:19-28)

1 Sa'a kéja'a tnu'u vii tnu'u va'a Jesucristo Sa'ya Su'si ma.

2 Vaa sa'a ndee tnu'u maa Su'si ma nuu tutu Isaías ma, tee ni yo ndakaxtnu'u tnu'u ni yo wa'a Su'si ma:
Tetniñu ri in tee kaxtnu'u de nuu ñayii ma,
te koxtnuu de ja satu'va de ichi ro ma.
3 Te tee tetniñu ri ma chi kenda de ichi nuu masu nawa iyo kuiti ma,
te kayu'u de ka'an de:
"Jin satu'va ni ichi kenda Iya Tátnuni ma,
jin ndakani jin ndaka'vi ini ni
te jin ndakaka ndaa ni ichi Su'si ma."
Sa'a ni ka'an Su'si ma ja ko kuu kivi kenda Sa'ya ya Jesucristo ma, te ni tee Isaías ma nuu tutu de ma.

4 Te sukan ni ka'an Su'si ma, sukan ni kuu ja tee kúu Juan ma chi ni kenda de ichi nuu masu nawa iyo kuiti ma, te ni skuandute de ñayii ni jan koo nuu de ma, te jiña'a de nuu ñayii ma ja na jin ndakani jín ndaka'vi ini i, te jín xndoo i ja u'vi ka sa'a i ma, te jín ndandikin i Su'si ma, te jín kuandute i, sukan-va'a xnaa Su'si ma ndaka kuechi i ma.
5 Ndaka ñayii ka iyo ñuu Jerusalén ma, ji'in ndaka ñayii ka iyo ni-ka'nu ñuu Judea ma chi ni ka kenda koo i nuu iyo Juan ma. Te yukan, te ni ka yo ndaka'an, ni ka yo ndakachi i nuu Su'si ma ndaka kuechi i ma. Te Juan ma, ni yo skuandute de i yute nani Jordán ma.

6 Te sa'ma Juan ma chi ni kuva'a i ji'in ixi kiti kúu camellu ma, te in ñií ni yo nu'ni chii de ma. Te ni yo jaa de tika langosta ji'in nduxi ni yo ni'i de yuku ma.
7 Te sa'a ni yo kaxtnu'u de:
—Xinañu'u-ka saña vee, te ndandikin-ka maa ya ja neva'a-ka ya tnu'u ndee tnu'u ndatnu sana saña, va ni a ñií ndijan ya ma masu kaa masu iyo sa ja ndaji sa.
8 Saña chi ni skuandute ña'a sa ndaka ni a ji'in ndute, kovaa maa ya chi taa ya tnu'u ndee tnu'u ndatnu, vaa jin koo ni ji'in Xtumani Ndios ma —kúu de jiña'a de.

Jesús ma, ni jandute ya
(Mt 3:13-17; Lc 3:21-22)

9 Te ne'un kivi yukan, te Jesús ma, ni kee ya in ñuu luluu nani i Nazaret iyo i ñuu Galilea ma, te kua'an ya. Te ja ni kenda ya yute Jordán ma, te ni skuandute ña'a Juan ma.
10 Nuu ni nana Jesús ma nuu ndute ma, te ni jini ya ja nune andivi ma, te sukan kaa in sata kaa Xtumani Ndios ma, ni nuu ya siki Jesús ma.
11 Te ni ka'an Su'si ma onde andivi ma, te jiña'a ya:
—Ro'o kúu Sa'ya maa ri, te kútoo ña'a ri, te játna ini ri ja sa'a ro a —kúu ya jiña'a ya.

Jesús ma ni jitotnuni ña'a tachi ma
(Mt 4:1-11; Lc 4:1-13)

12 Nuu ni jinu ma, te Xtumani Ndios ma, ni jan xsia'a ya Jesús ma in nuu
masu nawa iyo kuiti.
13 Yukan ni iyo Jesús ma uu xiko (40) kivi, te ni yo iyo ya ne'un kiti xeen
ka iyo yukan. Te yukan ni kenda tachi ma, ja ni jitotnuni ña'a i ma. Kovaa
sani te ni ka kenda koo ángel ma, ni ka jinukuechi i nuu ya ma.

Jesús ma, ni keja'a ya tniñu ya ñuu Galilea ma
(Mt 4:12-17; Lc 4:14-15)

14 Nuu ni jinu ja ni ka chinee i Juan ma vekaa ma, te ni ja'an Jesús ma
ñuu nani i Galilea ma, ja kaxtnu'u ya tnu'u vii tnu'u va'a ká'an Su'si ma.
15 Te ni ka'an ya:
—Jâ ni kenda kivi, te jâ ni kuyatni ja tatnuni maa Su'si ma. Jin ndakani
jin ndaka'vi ini ni, te jin xndoo ni ja u'vi ka sa'a ni ma, te jin ndandikin ni
Su'si ma, te jin kandija ni tnu'u vii tnu'u va'a maa ya a —kúu ya jiña'a ya.

Jesús ma, ni kana ya kuun tee ka tava tiaka ja jin kondikin de ya
(Mt 4:18-22; Lc 5:1-11)

16 Jesús ma, jika ya kua'an ya yu'u mar ñuu Galilea ma. Te ni jini ya in
tee nani Simón ma, ji'in tee kúu ñani de tee nani Andrés ma. Tee yukan chi
tee ka tava tiaka ka kuu de, te ka yikuu de ka chunee de ñunu de ma nuu
ndute ma.
17 Te jiña'a Jesús ma:
—Ne'e koo ni, te jin kondikin ña'a ni, te sa'a sa ja jin ko kuu ni tee jin
nduku ñayii ja jin kondikin i maa sa —kúu ya jiña'a ya.
18 Te ora yukan-ni, te ni ka xndoo de ñunu de ma, te kuan koo de ji'in ya.
19 Te ni ka jika-ka de vala ji'in ya, te ni jini Jesús ma in tee nani Santiago,
ji'in ñani de Juan ma, sa'ya tee kúu Zebedeo ma. Te ka ñunee de in nuu
barcu, te ka yikuu de ka ndasa'a de ñunu de ma ja jin tava de tiaka.
20 Sani te ni kana ña'a ya, te ni ka xndoo de yuva de Zebedeo ma nuu barcu
ma, ji'in tee ka jinukuechi nuu de ma, te maa de chi kuan koo de ji'in Jesús
ma.

Ni ndasava'a Jesús ma in tee yinee ña'a in tachi
(Lc 4:31-37)

21 Te ni ka kenda koo Jesús ma ji'in tee ka ndikin ya ma in ñuu nani i
Capernaum, in kivi ni tatnuni Su'si ma ja ma jin satniñu ñayii ma kúu, te ni
kivi ya in veñu'u luluu, te ni jakondee ya káxtnu'u ya nuu ñayii ma.
22 Te ndaka ñayii ma, ni ka sa'vi-nka ini i sukan iyo tnu'u ndee tnu'u ndatnu
ya ja káxtnu'u ya ma, vaa Jesús ma chi jini ya nawa kúu ja ká'an ya ma, te
masu sa'a ya sukan ka sa'a tee ka skua'a tnu'u ni kaxtnu'u Moisés ma.
23 Te veñu'u luluu kátuu ñuu yukan chi iyo in tee, te ini anua de ma yinee
in tachi, te ñatuu wa'a i tnu'u ja kandija de tnu'u ká'an Jesús ma, te káyu'u i
jiña'a i ya:
24 —¿Nava'a kivi nduu ni nuu ka iyo saña, Jesús tee ñuu Nazaret ma? ¿Vee
ni ja xnaa ña'a ni? Saña chi jini ña'a sa, te jini sa ja iya ii vee nuu Su'si ma
kúu ni —kúu i jiña'a i.
25 Te ni ndonda ya nuu tachi ma, jiña'a ya:
—Kasiyu'u, te xndoo tee ya'a —kúu ya jiña'a ya.
26 Te tachi ma chi ni skisi ni'ni i de, te ni xtuu ni xndii i de, te ni kayu'u
nini'i de, te ni kee i ini anua de ma, te kua'an i.

27 Ndaka ñayii ma ni ka yu'u, te ni ka jakondee i ka jikan-tnu'u tna'a ndi-in
ndi-in i:
—¿Nawa kúu ja ni ka jini o a? Tnu'u ya'a chi tnu'u jaa kúu, vaa tee káxtnu'u
a chi iyo tnu'u ndee tnu'u ndatnu de, te jini ndija de ndaka tnu'u ká'an de
a. Onde nuu tachi ma ni tatnuni de, te ni ka kandija i nuu de —ka kuu ñayii
ma ka ka'an i.
28 Ñama xeen ni jitenuu tnu'u Jesús ma ni-ka'nu ñuu Galilea ma, ndaka
tna'a ja sa'a ya ma.

Jesús ma, ni ndasava'a ya si'i-xiso Simón Pedro ma
(Mt 8:14-15; Lc 4:38-39)

29 Nuu ni ka nde koo de ji'in ya veñu'u luluu ma, te Jesús ma, kua'an ya
ji'in Santiago ma ji'in Juan ma ve'e Simón ma ji'in Andrés ma.
30 Te si'i-xiso Simón ma, kátuu ña in nuu jito, yi'i xeen ña'a ka'ni. Te tee ka
iyo ma, ni ka jiña'a de Jesús ma,
31 te ni jan tu'va ya ña, te ni tnii ya nda'a ña ma, te ni ndone'e ya ña, te ora
yukan-ni, te ni ndee ña'a ka'ni ma. Te ni jakondee ña ñukuun ni wa'a ña ja
kaa ya ji'in tee ka ndikin ya ma.

Jesús ma, ni ndasava'a ya kua'a ñayii ka ku'u
(Mt 8:16-17; Lc 4:40-41)

32 Nuu jâ ni kêe kandii ma te ve kunee ma, ni jan koo ñayii ni ka jan xsia'a
i ndaka ñayii ka ku'u ma, ji'in ndaka ñayii ka yinee tachi ini anua i ma, nuu
Jesús ma, ja na ndasava'a ña'a ya.
33 Te ndaka ñayii ka iyo ñuu Capernaum ma, ni ka ndatna'a i ye'e Pedro ma.
34 Jesús ma, ni ndasava'a ya kua'a ñayii ka ku'u ndeva'a-ni na kue'e ma. Te
ni ndene'e ya kua'a xeen tachi ini anua ñayii ma. Kovaa ñatuu ni wa'a ya
tnu'u ja jin ka'an tachi ma, vaa ni ka yo jini i na in kúu ya ma.

Jesús ma, ni kaxtnu'u ya tnu'u vii tnu'u va'a Su'si ma ini veñu'u lilikin ma
(Lc 4:42-44)

35 Te nuu ve ndii ma nuu ndatinee-ka ma, te ni ndakoo Jesús ma, te ni
kee ya yu'u ñuu ma, te kua'an ya in nuu koo maa-ni ya ji'in Yuva ya Su'si
ma, sukan-va'a kuu ndatnu'u ya ji'in Yuva ya Su'si ma.
36 Te Simón ma ji'in tee ka ndikin tna'a ji'in de ma, kuan koo de ka ndanduku
de Jesús ma.
37 Te nuu ni ka ndani'i de ya ma, te ka jiña'a de:
—Ndaka ñayii ma, ka ndanduku ña'a i —ka kuu de ka jiña'a de.
38 Kovaa maa ya chi ni ndakone'e ya:
—Jín koo o ndaka-ka ñuu yatni-ka ma, jín kaxtnu'u o tnu'u vii tnu'u va'a
nuu ñayii ma, chi vaa chukan kúu ja vee sa a —kúu ya jiña'a ya.
39 Chukan kúu ja ni yo ja'an Jesús ma ni-ka'nu ñuu Galilea ma, te ni yo
kaxtnu'u ya tnu'u vii tnu'u va'a nuu ñayii ma ini veñu'u lilikin ndaka ñuu
ma, te ni yo kene'e ya tachi ma ini anua ñayii ma.

Jesús ma, ni ndasava'a ya in tee ku'u kue'e nani lepra
(Mt 8:1-4; Lc 5:12-16)

40 In tee ku'u lepra, ni jan tu'va de Jesús ma, te ni jinkuiñi jiti de, te jiña'a
de:
—Nú kúni maa ni, te ndasavii ña'a ni kue'e ndó'o sa ya —kúu de jiña'a de
ya.
41 Jesús ma chi ni kunda'vi ini ya tee yukan, te ni sonee ya nda'a ya siki
de ma, te jiña'a ya:
—Kúu ini sa ja nduva'a ni. ¡Kendoo vii ni! —kúu ya jiña'a ya.

42 Te ora yukan, te ni nduva'a tee ku'u lepra ma, te ni nduvii ñií de ma.
43 Jesús ma, ni ndakuan-ta'vi ya nuu de ora yukan, te ni sacargu xeen ya
de, te jiña'a ya:
44 —Másu ko kuña'a ni ni-in nuu ñayii ma, su'va kua'an ni, te kaxtnu'u
ni ñií ni a nuu sutu ma, te kinda'a ni ja ndakua'a ni nuu Su'si ma ja
ndakuan-ta'vi ni nuu ya ja jâ ni nduvii ni a, sukan ni tatnuni Moisés ma,
sukan-va'a ndaka i jin kuni ja ni nduvii ni nuu kue'e ni ndo'o ni ma —kúu
ya jiña'a ya.
45 Kovaa tee yukan chi kua'an de, te ni keja'a de ndákani de nuu ndaka
ñayii ma sukan ni kuu ma. Te chukan kúu ja Jesús ma chi ñatuu ni kuu kivi
ndeva'a ya ni-in ñuu ma, te chukan kúu ja ni kendoo ya ichi nuu masu nawa
iyo kuiti ma, kovaa maa ñayii ni-ka'nu ñuu ma chi ni ka yo jan koo i nuu iyo
ya ma.

2

Jesús ma, ni xnaa ya kuechi in tee ñatuu kúu kanda de, te ni nduva'a de (Mt 9:1-8; Lc 5:17-26)

1 Te ni ya'a kivi ma, te ni ndivi tuku Jesús ma ñuu Capernaum ma. Te ni
ka jiniso'o ñayii ma ja ni ndajaa ya ma.
2 Te ni ka ndatna'a kua'a xeen ñayii ma, te ûni ñatuu nde kánda-ka ye'e ma
ja jin koo ñayii ma. Te ni jakondee ya káxtnu'u ya tnu'u maa ya ma.
3 Te ni ka kenda koo ñayii ma ji'in in tee ñatuu kúu kanda de. Te kuun tee
ka ndiso tee ku'u ma.
4 Kovaa ka iyo kua'a xeen ñayii ma, te ñatuu kúu jin kenda koo de ji'in tee
ku'u ma onde nuu iyo Jesús ma. Te ni ka ka koo de onde xini ve'e ma, te
ni ka ndakana de vala xini ve'e ma, sukan-va'a ndanune, te kuu jin skee de
nuu yoxtnee tee ku'u ma onde nuu iyo Jesús ma.
5 Te nuu ni jini Jesús ma ja ka kukanu ini xeen de ya ma, te jiña'a ya nuu
tee ku'u ma:
—Sa'ya sa, ndaka kuechi ni ma jâ ni ka naa —kúu ya jiña'a ya.
6 Te tee ka skua'a tnu'u ni kaxtnu'u Moisés ma, ka iyo de yukan, ka nukoo
de, te ka jani ini de:
7 "¿Nava'a ká'an tee ya'a sa'a? Te tnu'u ká'an de ya chi ñatuu játna ini Su'si
ma. Vaa maa in-ni Su'si ma kuu xnaa kuechi o ma", ka kuu de ka ka'an de.
8 Kovaa Jesús ma chi jâ ni jinitnuni ya ndaka ja ka jani ini de ma, te ni
jikan-tnu'u ya de:
—¿Nava'a ka jani ini ni sukan?
9 ¿Nde a kúu ja yii-ka kuña'a o tee ku'u a? ¿Yii-ka ja kuña'a o ja: "Kuechi ni
ma jâ ni ka naa", o xi yii-ka ja kuña'a o: "Ndakoo ni, te ndake'en ni nuu ni
katuu ni a, te kuán no'o ni"?
10 Vitna te jin kuni ni ja saña ja kúu sa iya vee ñayivi ñuu ñayivi a, iyo sa ja
tatnuni sa ñuu ñayivi a, sukan-va'a jin naa kuechi ñayii ma —kúu ya jiña'a
ya.
Sani te jiña'a ya tee ku'u ma:
11 —Nuu ndijin ká'an sa, ndakoo ni, te ndake'en ni nuu ni katuu ni a, te
kuán no'o ni ve'e ni ma —kúu ya jiña'a ya.
12 Sani te ni ndakoo de, te ni ndake'en de nuu ni katuu de ma, te ni ndee
de ve'e Pedro ma me'ñu ndaka ñayii ka iyo ma. Sani te ndaka ñayii ka iyo
ma, ni ka sa'vi-nka ini i ja sukan ni kuu ma, te ni ka jakondee i ka ndachiñu'u
i Su'si ma, te ka ka'an i:
—Ñatuu nama uun ni ka jini o sa'a —ka kuu i ka ka'an i.

Jesús ma, ni ndatnu'u ya ji'in ñayii ka sa'a ja u'vi ma
(Mt 9:9-13; Lc 5:27-32)

13 Sani te kua'an Jesús ma in-ka jichi yu'u mar ma. Te ñayii ma chi ni jan
koo i ni ka jan tu'va ña'a i, te maa ya chi ni kaxtnu'u ya tnu'u Su'si ma.
14 Te ichi nuu kua'an ya ma, te ni jini ya tee kúu Leví ma sa'ya tee kúu Alfeo
ma, vaa núkoo de ndáke'en ya'vi de xu'un no'o ñuu Roma ma nuu ndaka
ñayii ka kivi koo ini ñuu ma, ja jin xiko i ndatniñu i nuya'vi ma. Te jiña'a ya:

—Kondikin ña'a ni —kúu ya jiña'a ya.

Te ni ndokuiñi tee kúu Leví ma, te ni ndikin de ya.

15 Sani te ni kana Leví ma Jesús ma ve'e de ma ja jin kaa de ji'in ya xita,
te kua'a tee ka ndake'en ya'vi xu'un no'o ñuu Roma ma, ji'in kua'a tna ñayii
ñatuu ka sa'a ja va'a ma ka nukoo tna nuu mesa nuu núkoo Jesús ma ji'in
tee ni kaji ya ja ka ndikin de ya ma. Vaa kua'a xeen ñayii ma ka ndikin ya.
16 Te jaku tee ka skua'a tnu'u ni kaxtnu'u Moisés ma, tee ni ka yo kuu fariseo
ma, ni ka jini de Jesús ma, ja núkoo ya ne'un ndaka ñayii yukan ma, te ka
jiña'a de nuu tee ka ndikin ya ma:

—¿Nava'a teskua'a ni a, jaa de ndeyu ji'in kui'na ka ndake'en ya'vi xu'un
a, ji'in ndaka-ka ñayii ñatuu ka sa'a ja va'a a? —ka kuu de ka jiña'a de.

17 Te ni jiniso'o Jesús ma, te jiña'a ya:

—Ñayii ka iyo va'a ma chi ñatuu ka jiniñu'u i tee tatna ma, chi yika-ni ja
ñayii ka ku'u ma. Saña chi masu vee sa ja ndakana sa ñayii ka jani ini i ja
ñayii va'a-ka ka kuu i ma chi vee sa ja ndakana sa ñayii ka ndakunitnuni i
ja ka ndiso kuechi i ma —kúu ya jiña'a ya.

Ni kaxtnu'u Jesús ma nava'a ñatuu ka iyo ndite tee ka ndikin ya ma
(Mt 9:14-15; Lc 5:33-35)

18 In jichi, te tee ka ndikin Juan ma, ji'in tee ka kuu fariseo ma, ka iyo
ndite de, sukan-va'a jin chiñu'u de Su'si ma. Te jaku ñayii ni jan koo nuu
Jesús ma, ka jiña'a i:

—¿Nava'a tee ka ndikin Juan ma, ji'in tee ka kuu fariseo ma, ka iyo ndite
de ka jikan-ta'vi de nuu Su'si ma, te tee ka ndikin ña'a ndijin a chi ñatuu ka
sa'a de sukan? —ka kuu i ka jiña'a i.

19 Te Jesús ma chi ni ndakone'e ya:

—¿Xi jin koo ndite ñayii ka iyo viko tnánda'a ma, te vitna ja ka iyo-ka i ji'in
suchi yii tnánda'a ma? Nú iyo-ka suchi yii tnánda'a ma chi masu kuu ja jin
koo ndite ñayii ma.
20 Kovaa kenda in kivi ja jin xtandiyo i suchi tnánda'a ma. Nuna kenda kivi
yukan, sana jin koo ndite ñayii ma.

Ni kaxtnu'u Jesús ma ja in ja jaa ma chi masu ndaketna'a i ji'in in ja tu'u ma
(Mt 9:16-17; Lc 5:36-39)

21 'Ñatuu ni-in ñayii ndása'a in sa'ma tu'u te ndachu'un i in sa'ma jaa, chi
vaa sa'ma jaa ma chi ndatiyi i, te kachi i ja tu'u ma, te ka'vi-ka te'nde i.
22 Ni masu tnaa o ndute uva yika ni ju'ni o ma in nuu ñií kiti jâ ni kuu kii
iyo i ma, vaa ndute uva ma chi sa'a de ja te'nde ñií ma, te skenaa o ndute
uva ma ji'in ñií ma. Chukan kúu ja tnaa o ndute uva yika ni ju'ni o ma in
nuu ñií jaa ma —kúu ya jiña'a ya.

Jesús ma, ni kaxtnu'u ya nde a kanuu-ka ja sa'a o kivi ni tatnuni Su'si ma ja ma jin satniñu ñayii ma
(Mt 12:1-8; Lc 6:1-5)

23 In kivi ni tatnuni Su'si ma ja ma jin satniñu ñayii ma, te kua'an Jesús
ma in ne'un itu triu, te tee ka ndikin ya ma, ka tnu'u de yoko triu ma te ka
jaa de kuan koo de.
24 Te tee ka kuu fariseo ma, sa'a ka jiña'a de Jesús ma:
—¡Konde'ya ni! ¿Nava'a ka sa'a tee ka ndikin ña'a a sukan? ¿Xi ñatuu jini
ni ja masu kuu sa'a o sukan kivi ni tatnuni Su'si ma ja ma jin satniñu o ma?
—ka kuu de ka jiña'a de.
25 Kovaa maa ya chi jiña'a ya:
—¿Ñatuu nama ni ka ka'vi ni sukan ni ka sa'a David ma, ji'in tee ka ndikin
tna'a ji'in de ma, in jichi ma? Vaa ñatuu ndenu jin ni'i de ja jin kaa de ma,
te ka kokon de ma.
26 Te kivi ni yo kuu Abiatar ma tee tátnuni nuu sutu ma, te ni kenda David
ma ve'e Su'si ma, te ni jaa de xtatila iyo nuu Su'si ma, te suni ni wa'a tna de
ni ka jaa ndaka tee kuan koo ji'in de ma, te vitna ja maa-ni tee ka kuu sutu
ma kuu jin kaa ma —kúu ya jiña'a ya.
27 Te suni jiña'a tna ya:
—Ni sa'a Su'si ma in kivi ni tatnuni ya ja ma jin satniñu ñayii ma. Kovaa
masu ni kuni Su'si ma ja jin ndo'o jin neni ñayii ma, ja kuechi kivi ma.
28 Chukan kúu ja saña ja kúu sa iya vee ñayivi ñuu ñayivi a, iyo sa ja tatnuni
tna sa siki ja kivi ni tatnuni Su'si ma ja ma jin satniñu ñayii ma —kúu ya
jiña'a ya.

3

In kivi ni tatnuni Su'si ma ja ma jin satniñu ñayii ma, ni ndasava'a Jesús ma in tee ni yichi nda'a de
(Mt 12:9-14; Lc 6:6-11)

1 Ni kivi Jesús ma in-ka jichi ini veñu'u luluu ma, te yinee in tee, te in
nda'a de ma chi ni yichi i.
2 Te tee ñatuu ka kunimani nuu Jesús ma, ka jito yu'u de ya nú ndasava'a ya
tee yukan ma, sukan-va'a jin ni'i ini de naxe jin xtekuechi de ya, vaa kivi ni
tatnuni Su'si ma ja ma jin satniñu ñayii ma kúu kivi yukan.
3 Te jiña'a Jesús ma nuu tee ni yichi nda'a ma:
—Ndokuiñi ni, te jinkuiñi ni me'ñu a —kúu ya jiña'a ya.
4 Te ni jikan-tnu'u ya nuu tee ka iyo ma:
—¿Nde a iyo ja kuu sa'a o kivi ni tatnuni Su'si ma ja ma jin satniñu o a?
¿Ja va'a ma xi ja u'vi ma? ¿Sa'a o ja koteku in ñayii, xi sa'a o ja na kûu i?
—kúu ya jiña'a ya.
Kovaa tee yukan chi ñatuu ni ka ka'an de.
5 Jesús ma chi nde'ya ya, te ni ndakiti ini ya nuu tee ka iyo ma. Te ni kuxii
ini ya, ja ñatuu ka kuni de ja jin jaku'ni ini de ma. Te jiña'a ya tee ni yichi
nda'a ma:
—Ndaskuili ni nda'a ni a —kúu ya jiña'a ya.
Te tee yukan chi ni ndaskuili de nda'a de ma, te ni nduva'a.
6 Kovaa nuu ni ka nde koo tee ka kuu fariseo ma, te ni ka keja'a de ka
ndatnu'u tna'a de ji'in tee ka ndikin tee kuu Herodes ma, naxe jin ka'ni de
Jesús ma.

Ni ka ndikin kua'a ñayii Jesús ma yu'u mar ma

7 Jesús ma chi kua'an ya ji'in tee ka ndikin ya ma yu'u mar ma, te ka
ndikin kua'a ñayii ñuu Galilea ma kuan koo i.

8 Nuu ni ka jiniso'o ñayii ma ndaka milagru ni sa'a ya ma, te ni jan koo tna
kua'a ñayii ñuu Jerusalén ma, ji'in ñayii ni-ka'nu ñuu Judea ma, ja jin kuni i
ya, suni ñayii ñuu Idumea ma, ji'in ñayii in-ka yu'u yute Jordán ma, ji'in ñayii
ñuu Tiro ma, ji'in ñayii ñuu Sidón ma.
9 Kovaa Jesús ma chi ni sacargu ya tee ka ndikin ya ma ja na koo tu'va in
barcu, sukan-va'a máko jin kuexni'ni xeen ña'a ñayii ma,
10 chi vaa ndaka ñayii ka ku'u ma, ûni ka jakoxtna'a i siki ya ma ja na jin
kaki'i i ya, sukan-va'a jin nduva'a i, sukan ni ndasava'a ya kua'a xeen ñayii
ka ku'u ma.
11 Te ni ka jini tachi ma, te ni ka jinkuiñi jiti i nuu ya, te ka kayu'u i ka
jiña'a i:
—Ndijin chi Sa'ya Su'si ma kúu ni —ka kuu i ka jiña'a i.
12 Kovaa Jesús ma chi ni ndonda xeen ya nuu i, sukan-va'a máko jin ka'an
i na in kúu ya ma.

Ni kaji Jesús ma uxi uu tee tetniñu ya ja jin kaxtnu'u de tnu'u vii tnu'u va'a Su'si ma
(Mt 10:1-4; Lc 6:12-16)

13 Te ni kaa Jesús ma in yuku, te ni kana ya ndaka ñayii kúni maa ya ma,
te ni ka ndututu i.
14 Te ni kaji ya ne'un ndaka ñayii ma uxi uu tee jin kondikin ya ma. Te
ndaka tee yukan ni xnani ya apóstol, (ja kúni ka'an “tee tetniñu maa ya ja
jin kaxtnu'u de tnu'u maa ya ma”). Te jin koo de ji'in ya, te kaxtnu'u ya tnu'u
maa ya ma, te sana jin ndakaxtnu'u de nuu ñayii ma.
15 Te jin koneva'a de tnu'u ndee tnu'u ndatnu, ja sukan jin ndene'e de tachi
ka yinee ini anua ñayii ma.
16 Ndaka tee ya'a ka kuu uxi uu tee ni ndakaji Jesús ma: Simón ma kúu in
tee ni ndaxsama ya ja nani de, te ni nukonani de Pedro.
17 Te Santiago ma ji'in ñani de Juan ma sa'ya tee kúu Zebedeo ma, te ni xnani
ya de Boanerges, ja kúni ka'an “sa'ya ja ka'ndi ma”, vaa kuechi ja inuyachi
yu'u de ma.
18 Te Andrés ma, ji'in Felipe ma, ji'in Bartolomé ma, ji'in Mateo ma, ji'in
Tomás ma, ji'in tee nani Santiago ma sa'ya tee kúu Alfeo ma, suni tna Tadeo
ma, ji'in Simón tna'a tee ka nani cananita tee ni ka yo kanaa ji'in tee ñuu
Roma ma,
19 ji'in Judas Iscariote tee ke'en-su'va Jesús ma.

Ni kaxtnu'u Jesús ma naxe ndo'o ñayii ká'an ndeva'a ja kuu Xtumani Ndios ma
(Mt 12:22-32; Lc 11:14-23; 12:10)

20 Sani te ni kivi Jesús ma ini ve'e ma, te in-ka jichi ni ka ndututu kua'a
xeen ñayii ma, te ni ñatuu kúu kaa ñukuun ya xita ji'in tee ka ndikin ya ma.
21 Te ni ka jini tna'a kuikin ya ma, te ni ka kenda koo i, ja jin nu koo i ji'in
ya, chi vaa ka ka'an i ja jâ ni nduneé ya.
22 Te suni tee ka skua'a tnu'u ni kaxtnu'u Moisés ma, ja ka iyo de ñuu
Jerusalén ma, te ni ka kenda koo de nuu iyo Jesús ma, te sa'a ka ka'an de:
maa Beelzebú suchi tátnuni nuu ndaka-ka tachi ma, yinee i ini anua Jesús
ya, te suu i wa'a tnu'u ndee tnu'u ndatnu ja kéne'e de tachi ma, ka kuu de
ka ka'an de.
23 Te Jesús ma chi ni kana ya ndaka tee ka jani ini sukan ma, te ni ka'an ya
in tnu'u vijin, te jiña'a ya:
—¿Naxe kuu ndene'e tachi nani Satanás ma tachi ji'in i ma?

24 Vaa nú in ñuu, te ka iyo nanimaa ñayii ka ndakiti ini nuu tna'a i ma, te
¿naxe kuu jin koo ka'nu ndaka i ma?
25 Te suni maa i kúu ji'in ñayii ka iyo in-ni ve'e ma, te nú jin ndakiti ini nuu
tna'a i ma, te ¿naxe kuu jin koo ka'nu ndaka i?
26 Sukan tna tachi ma, nuna jin ndakanaa maa i ma, masu kuu jin koo ka'nu
i, te masu jin kundee i nawa jin sa'a i ñuu ñayivi a, su'va jin xnaa i maa i ma.
27 'Ñatuu ni-in ñayii ja kuu kivi i ini ve'e ka'nu neva'a in tee ndatnu xeen
te xtandee i nawa ni sakui'na tee ndatnu xeen ma, nú masu ja xinañu'u-ka
ku'ni i de. Onde sukan, sana kuu ndaxtandee i nawa ni sakui'na de ma.
28 'Ja ndaa ká'an sa ja Su'si ma chi sakanu ini ya ndaka kuechi ñayii ma,
ji'in ndaka ja u'vi ka ka'an i ma.
29 Kovaa ñayii ká'an ndeva'a ja kuu Xtumani Ndios ma chi masu sakanu ini
ya i chi su'va ndakuiso kuechi-ka maa i, te sukan koo i ni-kani ni-jika —kúu
ya jiña'a ya.
30 Sukan jiña'a Jesús ma, chi vaa ndaka maa tee yukan chi ni ka ka'an de
ja yinee tachi ma ini anua ya ma.

Ni ka'an Jesús ma nde ñayii kúu si'i ya ji'in ñani ya ji'in ku'va ya
(Mt 12:46-50; Lc 8:19-21)

31 Te ni ka kenda koo si'i Jesús ma, ji'in ñani ya ma, kovaa ni ka kendoo
ña ichi ke'e ma, te ni ka tetniñu ña in ñayii ja na kana i ya.
32 Te ñayii ka nukoo xiñi Jesús ma ka jiña'a nuu ya ma:
—Si'i ni ma, ji'in ñani ni ma, ka iyo i ke'e ma, te ka ndanduku ña'a i —ka
kuu i ka jiña'a i.
33 Te ni ndakone'e ya:
—¿Na in kúu si'i sa ma, ji'in ñani sa ma, ka jani ini ni? —kúu ya jiña'a ya.
34 Te nde'ya ya ndaka ñayii ka nukoo xiñi ya ma, te jiña'a ya:
—Ndaka maa ñayii ya'a ka kuu si'ì sa a, ji'in ñani sa a,
35 chi vaa ndeva'a-ni ñayii ja sa'a i sukan játna ini Su'si ma, ñayii yukan kúu
ñani sa ma, ji'in ku'va sa ma, ji'in si'i sa ma —kúu ya jiña'a ya.

4

Ni ka'an Jesús ma in tnu'u vijin tee ni saka triu ma
(Mt 13:1-9; Lc 8:4-8)

1 In-ka jichi ni keja'a Jesús ma káxtnu'u ya tnu'u ya ma nuu ñayii ma yu'u
mar ma. Te ni ka ndututu kua'a xeen ñayii, te chukan kúu ja ni kaa Jesús
ma in nuu barcu iyo nuu ndute ma, te ni jinkoo ya, te ka iyo ñayii ma yu'u
ndute ma.
2 Te ni keja'a ya ká'an ya kua'a tnu'u vijin, te in tnu'u vijin ya'a ni ka'an ya,
te jiña'a ya:
3 —Jin koniniso'o ni ja ká'an sa a. In tee, ni kee de kuan saka de triu.
4 Te ja ni saka de ma, jaku ni ka jinkava ichi jika de ma, te ni ka kenda koo
lasaa ma, te ni ka jaa ti.
5 Te jaku-ka ni ka jinkava ne'un yuu ma, nuu masu iyo kokon ñu'ú ma. Triu
yukan chi ni ka jite yachi i, chi vaa masu ñu'ú kokon ni ka ni'i i ma,
6 kovaa nuu ni jinu kandii ma, te ni ka kayu i, te ni ka yichi i, chi vaa masu
ni ka ni'i yo'o va'a i.
7 Te jaku-ka triu ma ni ka jinkava ne'un iñu ma, te ni ka ja'nu iñu ma, te ni
ka skue'ne i triu ma. Te chukan kúu ja ñatuu ni ka kuu triu ma.
8 Kovaa jaku tna'a ja ni ka jinkava nuu ñu'ú va'a ñu'ú kokon ma, te triu
yukan chi ni ka ja'nu i, te na'nu na'nu yoko ni ka kana koo i, te ni ka chitu

va'a i. Sava yoko i ma ni ka chitu oko uxi (30) triu, ji'in uni xiko (60) triu, te sava-ka yoko i ma chi cientu triu ni ka chitu i —kúu ya jiña'a ya.
9 Sani te jiña'a tna Jesús ma:
—Nde ni iyo so'o ja jin koniniso'o ni, te jin koniniso'o va'a ni —kúu ya jiña'a ya.

Ni kaxtnu'u Jesús ma nava'a ni ka'an ya tnu'u vijin ma
(Mt 13:10-17; Lc 8:9-10)

10 Nuu ni kukuee-ka ma, te nuu ni kendoo maa-nka Jesús ma ji'in ñayii ka iyo yatni-ka ya ma ji'in ndi-uxi uu tee ka ndikin ya ma, te ni ka jikan-tnu'u i nawa kúni ka'an tnu'u vijin ni ka'an ya ma.
11 Te ni ndakone'e ya:
—Su'si ma, jâ ni kaxtnu'u ya nuu ndijin naxe tatnuni ya ma. Kovaa nuu ñayii ñatuu ka kandija ma chi kuña'a o ndaka kuenda tnu'u vijin,
12 sukan-va'a visi na jin konde'ya-ka i, kovaa ma jin kuni i, te visi na jin koniniso'o-ka i, kovaa ma jin jaku'ni ini i, chi vaa ñatuu ka kuni i ja jin ndakokuiñi i te jin ndakani jin ndaka'vi ini i te jin ndandikin i Su'si ma te sakanu ini ya kuechi i ma —kúu ya jiña'a ya.

Ni kaxtnu'u Jesús ma nawa kúni ka'an tnu'u vijin tee ni saka triu ja ni ka'an ya ma
(Mt 13:18-23; Lc 8:11-15)

13 Te jiña'a ya:
—¿Ñatuu ka jaku'ni ini ni tnu'u vijin ya'a? ¿Naxe jin jaku'ni ini ni ndaka-ka tnu'u vijin ja ká'an sa a?
14 Te tee sáka triu ma chi sukan kúu in tee káxtnu'u tnu'u vii tnu'u va'a Su'si ma kúu de.
15 Ka iyo ñayii ka kuu sukan ka kuu triu ni ka jinkava ichi ma, chi vaa ka jiniso'o i tnu'u vii tnu'u va'a Su'si ma, kovaa jínu ka jiniso'o i ma, te kénda tachi nani Satanás ma, te xtandiyo i tnu'u ni ka jakun-nee ini anua ñayii ma, te ñatuu ka kandija-ka i tnu'u Su'si ma.
16 Te jaku ñayii ma chi sukan ka kuu triu ni ka jinkava ne'un yuu ma ka kuu i. Ka jiniso'o i tnu'u vii tnu'u va'a Su'si ma, te sii ini ka jan-ta'vi i,
17 kovaa ñatuu ka ni'i yo'o va'a i, te ñatuu kúu jin konukuiñi va'a i. Te nú ka ndo'o ka neni i, xi ka sondikin ña'a i ja kuechi tnu'u vii tnu'u va'a Su'si ma, sani te ñatuu ka kandija-ka i tnu'u Su'si ma.
18 Jaku-ka ñayii ma chi sukan ka kuu triu ni ka jinkava ne'un iñu ma ka kuu i. Ka jiniso'o i tnu'u vii tnu'u va'a Su'si ma,
19 kovaa ndaka tniñu iyo ñuu ñayivi ya'a, ka xndi ini xeen i, te ka ndi ini xeen i ja jin koo xu'un i, te ka ndiyo ini i ja jin koneva'a i ndaka ndatniñu ma, te ndaka cha'a, kívi ña'a i te xnda'vi ña'a i, te ka ndunaa i tnu'u vii tnu'u va'a Su'si ma, te chukan kúu ja ñatuu kúu ja jin sa'a i sukan kúni Su'si ma.
20 Kovaa in jichi-ka ñayii ma chi ka jiniso'o i tnu'u vii tnu'u va'a Su'si ma, te ka kandija i, te vivii ka sa'a i sukan kúni Su'si ma. Ñayii ya'a chi sukan ka kuu triu ni ka jinkava nuu ñu'ú va'a ma, sukan ka kuu i. Jaku i ma ka kuu sukan ka kuu yoko triu ja ni ka wa'a i oko uxi (30) triu ma, te jaku-ka i ma ka kuu sukan ka kuu yoko triu ja ni ka wa'a i uni xiko (60) triu ma, te jaku-ka i ma ka kuu sukan ka kuu yoko triu ja ni ka wa'a i cientu triu ma —kúu ya jiña'a ya.

Ni ka'an Jesús ma in tnu'u vijin siki in ja ndú'va ja xtnuu i nuu o
(Lc 8:16-18)

21 Suni jiña'a ya:

—¿Na in ñayii, ja xndu'va i in ñu'u, te ke'en i, te chinee i chii kajoo ma xi
ichi chii jito i ma? Ña'a chi in ja ndú'va ñu'u ma chi koxtnee i in nuu sukun,
sukan-va'a xtnuu va'a i.
22 Suni maa i kúu ja ndaka ja iyo yu'u ma chi ndatuu i, te ndaka ja iyo yu'u
ja ñatuu ka jini o ma chi kenda kivi ja jin kuni ndaka o sukan kaa sukan iyo
ma.
23 Nde ni iyo so'o ja koniniso'o ni, te koniniso'o va'a ni —kúu ya jiña'a ya.
24 Suni jiña'a ya:
—Jin koniniso'o va'a ni, te jin ndasa'a ni kuenda nawa ká'an sa a, vaa
ndaka ja va'a ka sa'a ka kuu nuu tna'a o ma, te sukan ndataa Su'si ma, te
su'va kua'a-ka ndataa ya nuu o.
25 Vaa ñayii neva'a kua'a-ka ja vii ja luu ni skuta'vi ña'a Su'si ma chi su'va
ni'i kua'a-ka i. Kovaa ñayii ñatuu nawa neva'a i ma chi su'va xtandiyo ya
onde jaku ja neva'a i ma —kúu ya jiña'a ya.

Ni ka'an Jesús ma in tnu'u vijin sukan ja'nu triu ma

26 Jesús ma chi ni ka'an tna ya:
—Suni nuu tatnuni Su'si ma chi sukan kúu in tee sáka triu nuu ñu'ú ma
kúu.
27 Visi kixi de jakuaa ma te ndito de nduu ma, kovaa triu ma chi jite i, te
ja'nu i, te ni masu jini maa de naxe kúu i,
28 chi vaa kúu maa i nuu ñu'ú ma, vaa xinañu'u jite i kuenda tnu'u ja yi'i kúu
i, te ja'nu i, te saa kána yoko i. Sani te kuee-ka ma, te saa ka chitu yoko i ma
ji'in triu ma.
29 Te saa nú ni jija i te ve kuaan i, sani te ja'nde de, vaa jâ ni kenda kivi
ndututu i ma —kúu ya jiña'a ya.

Ni ka'an Jesús ma in tnu'u vijin in ndikin tnu mostaza
(Mt 13:31-32; Lc 13:18-19)

30 Suni jiña'a Jesús ma:
—¿Na nde a kúu jin sketna'a o ja inuu kúu i ji'in sukan tatnuni Su'si ma,
ka jani ini ni?
31 Sukan kúu in ndikin tnu mostaza ja skee o nuu ñu'ú ma kúu ja tatnuni
Su'si ma, vaa in ja luluu ti'i-ni kúu i ne'un ndaka-ka ndikin ja iyo ñuu ñayivi
a,
32 kovaa nuna skee o i, te jite i, te ve kua'nu i, te kuu i in yutnu kui'i, te ja'nu
xeen-ka tnu sana ndaka-ka ja ka saka ñayii ma nuu huerta i ma, te na'nu
xeen ka kuu nda'a tnu ma, ja onde lasaa ma chi kuu jin sa'a ti taka ti ne'un
nda'a tnu ma —kúu ya jiña'a ya.

Ni yo ka'an Jesús ma tnu'u vijin ma nuu ñayii ñatuu ka jan-ta'vi sii ini tnu'u ya ma
(Mt 13:34-35)

33 Te sukan kua'a tnu'u vijin ni yo ka'an Jesús ma, ja káxtnu'u ya tnu'u maa
ya ma, vaa ñatuu ni ka yo jan-ta'vi sii ini ñayii ma tnu'u ya ma.
34 Chukan kúu ja ñatuu nawa ni yo kaxtnu'u ndijin ya ma, su'va ndimaa
tnu'u vijin ni yo ka'an ya. Te saa ni yo ndakaxtnu'u ya nuu maa in-ni tee
ka ndikin ya ma nawa kúni ka'an ja ni yo ka'an ya ma.

Jesús ma, ni ndasa'a nañii ya kajin yi'i ma ji'in ndute ma
(Mt 8:23-27; Lc 8:22-25)

35 Te nuu ve kunee kivi yukan, te jiña'a Jesús ma tee ka ndikin ya ma:
—Jín koo o in-ka yu'u ndute ma —kúu ya jiña'a ya.

36 Te ni ka xndoo de ñayii ma, te kuan koo de ji'in Jesús ma nuu barcu
nuu ñunee ya ma. Te suni ka ndikin-ka ña'a sava-ka barcu ma.
37 Te ni jakondee yi'i xeen kajin, te ni jaku'un kua'a xeen ndute ini barcu
ma, ûni ve chitu de, te ve sa'vi tnu.
38 Kovaa Jesús ma chi ni chi'i ya in sa'ma xini ya te ni kixi ya ichi yata barcu
ma. Te ni ka xndoto de ya, te ka jiña'a de ya:
—Teskua'a, ¿ñatuu ndí ini ni ja ve jin sa'vi o nuu ndute a? —ka kuu de ka
jiña'a de.
39 Te Jesús ma, ni ndakoo ya, te ni tatnuni ya nuu kajin yi'i ma ji'in nuu
ndute ma, te jiña'a ya:
—Ndukuee. Koo nañii —kúu ya jiña'a ya.
Te ni ndukuee kajin yi'i ma, te nañii kuiti ni kuu.
40 Sani te jiña'a Jesús ma nuu tee ka ndikin ya ma:
—¿Nava'a ka yu'u xeen ni? ¿Ni ñatuu jin kukanu ini-ka ña'a ni? —kúu ya
jiña'a ya.
41 Kovaa ndaka tee ka ndikin ya ma chi ni ka yu'u xeen de, te ni ka
jakondee de ka jikan-tnu'u tna'a ndi-in ndi-in de:
—¿Na in kúu tee ya'a, ja onde kajin yi'i a ji'in ndute ya, ni ka kandija i ja
ká'an de a? —ka kuu de ka ka'an de.

5

Ni ndasava'a Jesús ma in tee ja ka yinee ña'a tachi
(Mt 8:28-34; Lc 8:26-39)

1 Ni ka kenda koo de ji'in ya in-ka yu'u mar ma, in ñuu nani i Gerasa.
2 Te nuu ni nuu Jesús ma nuu barcu ma, te ni jan tu'va ña'a in tee ja yinee
ña'a tachi. Tee ya'a chi vee de ichi nuu ka yinee ndiyi ma,
3 chi vaa yukan ni yo iyo de. Ni-in ñayii ñatuu ni yo kundee ja ku'ni va'a i de
ji'in yo'o kaa ma.
4 Visi kua'a jichi ni ka yo ju'ni i nda'a de ja'a de ji'in yo'o kaa ma, kovaa
ndimaa ni yo sa'a kuechi, ni yo sa'a likin de. Te ni-in ñayii ñatuu ni yo kundee
nuu de.
5 Kua'an vee de nduu ma ji'in jakuaa ma ichi yuku ma ji'in nuu ka yinee
ndiyi ma. Ni yo kayu'u de, ni yo ke'en de yuu, te ni yo wa'a de maa de, ûni
ni yo xtnakue'e de maa de.
6 Nuu ni jini de onde jika-ka ja vee Jesús ma, te jinu de kuan tna'a de ya,
te ni jinkuiñi jiti de nuu ya,
7 te kayu'u de jiña'a de:
—¡Máko kivi nduu ni ji'in sa, Jesús! ¡Te kuechi ja Sa'ya Su'si onde sukun
ma kúu ni, te jikan-ta'vi xen-xeen sa nuu ni ja má xndo'o ña'a ni! —kúu de
jiña'a de.
8 Te ni ka'an de sukan, chi vaa Jesús ma, jiña'a ya:
—Tachi, xndoo tee ya'a.
9 Te Jesús ma, ni jikan-tnu'u ya:
—¿Naxe nani ro? —kúu ya jiña'a ya.
Te ni ndakone'e tachi ma:
—Legión nani sa, vaa kua'a xeen sa kúu —kúu i jiña'a i.
10 Te jikan-ta'vi xeen i nuu Jesús ma ja máko tetniñu ya ndaka tachi ma
ja jin ke koo i ñuu yukan.
11 Te yuku yukan ka iyo kua'a chikini, ja ka yikuu ti ka jaa ti,
12 te ka jikan-ta'vi ndaka tachi ma ka jiña'a i:

—Tetniñu ña'a ni nuu ka iyo chikini ma, te kachi ni, te jin ndivi koo sa ti
—ka kuu i ka jiña'a i.
13 Te ni wa'a Jesús ma tnu'u, te ndaka tachi ma, ni ka nde koo i ini tee
yukan, te ni ka ndivi koo i ini chikini ma. Te visi uu mil chikini ma ka kuu,
te ka jinu ti ni ka nu koo ti onde nuu ndute mar ma, te ni ka kê koo ti nuu
ndute ma, te ni ka kandee ti, te ni ka ji'i ti.
14 Te ñayii ka jito ti ma, ni ka ke koo kunu i, te kuan koo i ka ndakani i
ni-ka'nu ñuu ma sukan ni kuu ma. Te ñayii ñuu ma, ni jan koo i ni jan koto
i nawa ni kuu ma.
15 Te nuu ni ka kenda koo i nuu iyo Jesús ma, te ni ka jini i ja núkoo tee ni
ka yo yinee ña'a kua'a xeen tachi ma, ja jâ ni ndinuu de sa'ma de ma, te jâ
ni ndukaji ini de. Te ñayii ma, ja ni ka jini i sukan ni kuu ma, te ni ka yu'u i.
16 Te ñayii ka iyo yukan, ja ni ka jini i sukan ni kuu ji'in tee ni ka yo yinee ña'a
tachi ma, ji'in sukan ni ka kuu chikini ma, ni ka ndakani i nuu ndaka-ka
ñayii ma.
17 Te ndaka ñayii ma, ni ka jakondee i ka jikan-ta'vi i nuu Jesús ma ja na kee
ya ñuu yukan te kí'in ya.
18 Te nuu ni ndaa ya nuu barcu ma, te tee ni ka yinee ña'a tachi ma, te
jikan-ta'vi de ja na kua'a Jesús ma tnu'u ja na ki'in de ji'in ya.
19 Kovaa Jesús ma, ña ni wa'a ya tnu'u, su'va jiña'a ya:
—Kuán no'o ni ve'e ni ma ji'in nuu tna'a ni ma, te ndakani ni ndaka ja ni
sa'a ña'a Iya Tátnuni ma, sukan ni ndakunda'vi ini ña'a ya a —kúu ya jiña'a
ya.
20 Te tee yukan chi kuan no'o de, te ni keja'a de ndákani de nuu ndaka
ñayii ñuu Decápolis ma sukan ni ndasava'a ña'a Jesús ma. Te ndaka ñayii
ma, ni ka sa'vi-nka ini i.

Ni ndaxteku Jesús ma sasi'i tee nani Jairo ma, te ni ndasava'a ya in ña'a (Mt 9:18-26; Lc 8:40-56)

21 Nuu ni ndenda Jesús ma ji'in barcu ma in-ka yu'u mar ma, te ni ka
ndututu kua'a ñayii, te ni kendoo ya yukan.
22 Sani te ni kenda in tee tátnuni veñu'u luluu ma nani de Jairo, te ja ni jini
de Jesús ma, te ni jinkoo jiti de,
23 te jikan-ta'vi xeen de nuu Jesús ma jiña'a de:
—Sasi'i sa ma chi yikuu i ji'i i, te vee sa. Ne'e ni, te jín koo o, te sonee ni
nda'a ni a siki i ma, sukan-va'a nduva'a i te koteku i —kúu de jiña'a de.
24 Te kua'an Jesús ma ji'in yuva i ma, te kua'a xeen ñayii ni ka ndikin ña'a,
te ûni ka jexni'ni i ya.
25 Ne'un ñayii ma iyo in ña'a. Iyo uxi uu kuiya ja ku'u ña ja jati ña'a niñi.
26 Te kúxii xeen ini ña ni ka sa'a tee tatna ma, vaa ni ndi'i ndaka ja neva'a
ña ma, ni jatniñu ña nuu tee tatna ma. Kovaa ni ñatuu ni nduva'a ña, su'va
ve saka'vi-ka ja ndó'o ña ma.
27 Nuu ni jiniso'o ña ja ka ka'an i ja iyo Jesús ma, te ni jan tu'va ña ichi yata
ya ma ne'un ñayii ma, te ni kaki'i ña sa'ma ndii ya ma,
28 chi vaa ni jani ini ña: “Visi yika ja na kaki'i o sa'ma ndii ya ma, chi nduva'a
o”, jani ini ña.
29 Te nuu ni kaki'i ña sa'ma ya ma, te ni jinkuiñi ja jati niñi ña ma, te ni jini
yikikuñu ña ma ja jâ ni nduva'a ña ma.
30 Te Jesús ma, ni jini ya ja maa ya ni sa'a ja ni nduva'a in ñayii ma, te ni
konenuu ya nde'ya ya ñayii ma, te jikan-tnu'u ya:
—¿Na in kúu ja ni kaki'i sa'ma ndii sa a? —kúu ya jiña'a ya.

31 Te ka jiña'a tee ka ndikin ya ma:
—Jini maa ni ja kua'a ñayii ka iyo a, te ka jexni'ni tna'a i. ¿Te nava'a
jikan-tnu'u ni: “¿Na in kúu ja ni kaki'i sa'ma ndii sa a?” —ka kuu de ka
jiña'a de.
32 Kovaa Jesús ma chi yikuu yikuu-ni ya nde'ya ya ni-ka'nu nuu ka iyo
ñayii ma, sukan-va'a nde ñayii ni kaki'i ña'a ma.
33 Te ña'a yukan chi ni'i ni'i-nka ña ja yu'u ña, chi vaa na'a ña ja maa ña ni
nduva'a ma. Te ni ja'an ña, te ni jinkuiñi jiti ña nuu ya ma, te ni ndakani
ndaa ña ndaka.
34 Te jiña'a Jesús ma:
—Sa'ya sa, ni nduva'a ni, kuechi ja ni kukanu ini ña'a ni ma. Kuán no'o
sii ini ni chi jâ ni nduva'a ni kue'e ni ndo'o ni ma —kúu ya jiña'a ya.
35 Te yikuu-ka Jesús ma ká'an ya, te ni ka kenda koo tee ve koo ve'e tee
tátnuni veñu'u luluu ma, te ka jiña'a de nuu tee ma:
—Sa'ya ni ma chi jâ ni ji'i i. Máko xtna'a-ka ni teskua'a a —ka kuu de ka
jiña'a de.
36 Kovaa Jesús ma chi ñatuu ni ke'en-kuenda ya ja ka ka'an tee yukan, te
jiña'a ya nuu tee tátnuni veñu'u luluu ma:
—Má koyu'u ni; yika-ni ja kukanu ini ña'a ni —kúu ya jiña'a ya.
37 Te ñatuu ni kachi ya ja jin kondikin ña'a ñayii ma chi yika-ni ja Santiago
ma, ji'in ñani de Juan ma, ji'in Pedro ma-ni kua'an ji'in ya.
38 Te nuu ni ka kenda koo de ji'in ya ve'e tee tátnuni veñu'u luluu ma, te ni
jini ya ja ka kayu'u ji'in ja ka nda'yu ñayii ma.
39 Te ni kivi ya, te jiña'a ya:
—¿Nava'a ka kayu'u ni te ka nda'yu ni sukan? Suchi si'i a chi masu ni ji'i
i chi yika-ni ja kixi i —kúu ya jiña'a ya.
40 Te ndaka ñayii ma chi ni ka jakundee i Jesús ma. Kovaa Jesús ma chi
ni kene'e ya ñayii ma ke'e ma. Te ni jeka ya yuva suchi ni ji'i ma, ji'in si'i i
ma, ji'in tee ka ndikin ya ma, te ni kivi ya ji'in ndaka tee yukan ve'e ma nuu
kátuu suchi ni ji'i ma.
41 Sani te ni tnii ya nda'a i ma, te jiña'a ya:
—Talita cum —kúu ya jiña'a ya. Sa'a kúni ka'an tnu'u ya'a: “Ro'o ká'an ri,
ndakoo”.
42 Nuu ni jiña'a ya sukan ma, te suchi yi'i uxi uu kuiya ma chi ni ndakoo
i, te ni jakondee i jika i. Te ndaka ñayii ka iyo ma, ni ka sa'vi-nka ini i ja ni
ndateku suchi ma.
43 Kovaa Jesús ma chi sa'a ni tatnuni ya:
—Máko jin ndakani ni nuu ni-in ñayii ma ja ni kuu suchi si'i a —kúu ya
jiña'a ya.
Sani te ni tatnuni ya ja jin kua'a i ja kaa suchi si'i ma.

6

Ñayii ka iyo ñuu maa Jesús ma chi masu nde ka kandija i ya
(Mt 13:53-58; Lc 4:16-30)

1 Te ni ndee Jesús ma ñuu yukan, te kuan no'o ya ñuu nuu ni yo iyo ya
ma, te tee ka ndikin ya ma, kuan koo de ji'in ya.
2 Nuu ni kenda kivi ni tatnuni Su'si ma ja ma jin satniñu ñayii ma, ni keja'a
ya káxtnu'u ya ini veñu'u luluu ma tnu'u ya ma nuu ñayii ma. Te ka iyo kua'a
xeen ñayii, te ka niniso'o ndaka i tnu'u ká'an Jesús ma, te ni ka sa'vi-nka ini
i, te ka jikan-tnu'u tna'a i:

—¿Ndenu ni kutu'va suchi ya'a ndaka ja ká'an i a? ¿Ndenu ni kutu'va i
ndaka tnu'u ndichi ká'an i a ji'in milagru sa'a i a?
3 ¿Masu suchi ya'a kúu carpinteru sa'ya María ma? ¿Te masu ñani i ka kuu
Santiago ma, José ma, Judas ma, ji'in Simón ma? ¿Te masu ya'a ka iyo tna
ku'va i a ne'un ndaka o a? —ka kuu ñayii ma ka ka'an i.
Te ni ka ndakiti ini i ja ká'an ya ma.
4 Kovaa jiña'a Jesús ma:
—Ni-ka'nu ñuu ñayivi a chi ka chiñu'u i in tee ndákaxtnu'u tnu'u ni wa'a
Su'si ma, kovaa ñuu maa de ma, ji'in ne'un tna'a de ma, ji'in ne'un ñayii ve'e
de ma, masu na nde ka chiñu'u i de, te sukan ka sa'a ña'a ni vitna —kúu ya
jiña'a ya.
5 Ñatuu ni kuu sa'a ya milagru, yika-ni ja jaku-ni ñayii ka ku'u ma, ni kuu
ni sonee ya nda'a ya siki i ma, te ni ka nduva'a i.
6 Te ni sa'vi-nka ini maa ya ja ñayii yukan, masu nde ka kandija i ya ma.

Ni tetniñu Jesús ma tee ka ndikin ya ma, ja na jin kaxtnu'u de tnu'u vii tnu'u va'a Su'si ma
(Mt 10:5-15; Lc 9:1-6)

Jesús ma chi ni ndakonduu ya ndaka ñuu kuechi ka iyo yatni ma, káxtnu'u
ya.
7 Ni kana ya ndi-uxi uu tee ka ndikin ya ma, te ni tetniñu ya ndi-uu ndi-uu
de ja jin koo de jin kaxtnu'u de tnu'u maa ya ma. Te ni wa'a ya tnu'u ndee
tnu'u ndatnu naxe jin tatnuni de nuu tachi ma.
8 Te ni tatnuni ya ja masu nawa jin kinda'a de jin koo de ma, yika-ni ja in
yutnu jin kituu de-ni. Má jin kinda'a de in bolsa, ni a jin kaa de ma, ni a
xu'un,
9 yika-ni ja ndijan de ma jin ki'i de, kovaa má jin kinda'a de sa'ma ja jin
ndaxsama de maa de ma.
10 Te jiña'a ya:
—Nú ni ka kivi koo ni in ve'e, te jin kendoo ni yukan onde jin nde koo ni
ñuu yukan.
11 Te nú ñatuu ka kachi ñayii ka iyo in ñuu ma ja jin koniniso'o i tnu'u ka ka'an
ni ma, te jin nde koo ni yukan, te jin skoyo ni ñuyaka ja'a ni ma, sukan-va'a
ñayii yukan, jín kona'a i ja jâ ni ka xtu'va ni i —kúu ya jiña'a ya.
12 Te ni ka ke koo tee ka ndikin ya ma kuan koo de ka kaxtnu'u de nuu
ndaka ñayii ma ja na jin ndakani jín ndaka'vi ini i, te jín xndoo i ja u'vi ka
sa'a i ma, te jín ndandikin i Su'si ma.
13 Suni ni ka kene'e kua'a de tachi ini anua ñayii ma, te ni ka yo chi'i de i
aceite, te sukan ni ka yo nduva'a kua'a ñayii ma.

Sukan ni ka ja'ni i Juan tee ni yo skuandute ñayii ma
(Mt 14:1-12; Lc 9:7-9)

14 Te tee kúu rey Herodes ma, ni jiniso'o de ja ka ka'an ñayii ma ja kuu
Jesús ma, chi vaa ni-ka'nu ñuu ñayivi ma ni ka jiniso'o ndaka i ja va'a ni yo
sa'a Jesús ma. Te ni jiniso'o de ja ka ka'an i:
—Jesús ma chi Juan tee ni yo skuandute ñayii ma kúu de, te jâ ni ndateku
de. Chukan kúu ja sa'a de milagru.
15 Te in jichi-ka ñayii ma, ka ka'an i:
—Tee nani Elías ma, tee ni yo ndakaxtnu'u tnu'u ni yo wa'a Su'si ma kúu
de.
Suni in jichi-ka tna'a i ma, ka ka'an i:

—Xi saa in tee ni ka yo ndakaxtnu'u tnu'u ni yo wa'a Su'si ma sukan ni ka yo kuu tee ni ki koo xi'na-ka ma kúu de —ka kuu i ka ka'an i.
16 Kovaa Herodes ma, nuu ni jiniso'o de sukan ka ka'an i ma, te ká'an de:
—¡Nú tee ya'a kúu Juan ma! Te vitna ja maa o ni tatnuni ja jin ka'nde i xini de ma, te vitna, ¡nú ni ndateku de! —kúu de ká'an de.
17 Vaa ja kuechi ña'a nani Herodías ma, te ni tetniñu Herodes ma ja jin tnii i Juan ma, te ni tatnuni de ja jin ku'ni va'a i de te jín chinee i de vekaa ma. Te ña'a nani Herodías ma chi ñasi'i tee kúu Felipe ñani tee kúu Herodes ma kúu ña, kovaa tee kúu Herodes ma, ni ndakueka de ña.
18 Te Juan ma, ni yo jiña'a de Herodes ma:
—Masu kuu kondeka ni ña'a jiña, chi vaa ñasi'i ñani ni ma kúu ña, vaa téku de ma —ni yo kuu de ni yo jiña'a de.
19 Te ña'a kúu Herodías ma, ni ndakiti xeen ini ña nuu Juan ma, te ni yo kuni ña ja na kûu Juan ma. Kovaa ñatuu nde kundee ña,
20 chi vaa Herodes ma, ni yo yu'u de, vaa ni yo jini de ja Juan ma chi in tee ñatuu na ja u'vi sa'a kúu de, te sa'a de ja va'a ja ndaa. Te ni yo jito de tee ma, te ni yo niniso'o de ja ni yo ka'an Juan ma. Kovaa ñatuu ni yo ni'i ini de nawa sa'a de, yika-ni ja ni yo kusii ini de ni yo niniso'o de ja ni yo ka'an Juan ma.
21 Te Herodes ma, ni sa'a de in viko ja ni ndi'i de kuiya, te ni wa'a de ja ni ka jaa ñayii ka satniñu ve'e de ma, ji'in ñayii ka ndanuu-ka ñuu Galilea ma. Te ni jani ini ña'a kúu Herodías ma ja kivi yukan ko kuu kivi kûu Juan ma.
22 Te sasi'i Herodías ma, ni kivi i nuu ka jaa de xita ma, te ni jitaja'a i, te ni ka jatna ini xeen Herodes ma ji'in ndaka ñayii ka nukoo ka jaa xita ji'in de ma sukan ni jitaja'a i ma. Te ni jiña'a rey ma nuu suchi si'i yukan:
—Kakan nawa kúni ro, te taa ri —kúu de jiña'a de.
23 Te ni ndaka'an de in uu jichi ja ma ndakani ini de ja kua'a de nawa na kakan i ma. Visi na kakan i sava ñuu nuu tátnuni de ma chi kua'a de i.
24 Te ni kee i ni jan kakan-tnu'u i si'i i ma:
—¿Nawa kakan sa? —kúu i jiña'a i.
Te ni ndakone'e ña:
—Kakan xini Juan tee skuandute ñayii ma —kúu ña jiña'a ña.
25 Te suchi si'i ma, jinu i ni ndivi i nuu iyo rey ma, te jiña'a i:
—Kúni sa vitnañu'ni ja taa ni xini Juan tee skuandute ñayii ma in nuu ko'o —kúu i jiña'a i.
26 Te rey ma chi ni kuxii xeen ini de, kovaa jâ ni ka'an de nuu ndaka ñayii ka nukoo ji'in de ma ja ma ndakani ini de, te ñatuu ni kuu kuña'a de i ja ma kua'a de ja jikan i ma.
27 Chukan kúu ja ni tetniñu yachi de in soldado, te ni tatnuni de nuu tee ma ja na ka'nde de xini Juan ma.
28 Te ni ja'an soldado ma vekaa ma, te ni ja'nde de xini Juan ma, te ñunee i in nuu ko'o kua'an ji'in de, te ni wa'a de suchi si'i ma. Te suchi yukan chi ni ndakua'a i si'i i ma.
29 Nuu ni ka jini tee ka ndikin Juan ma, te ni ka ndake'en de ñunde'yu Juan ma, te ni jan koo de ni ka chu'u de.

Ni sa'a Jesús ma ja ni ndukua'a xtatila ma ji'in tiaka ma, te ni kanda ja ni ka jaa u'un mil tee
(Mt 14:13-21; Lc 9:10-17; Jn 6:1-14)

30 Sani te tee ni tetniñu Jesús ma, ni ka ndatna'a de ji'in ya ma, te ni ka ndakani de ndaka ja ni ka sa'a de ji'in ja ni ka kaxtnu'u de nuu ñayii ma.

31 Jesús ma, jiña'a ya:
—Ne'e koo ni, te jín koo o jín ndatatu o vala in nuu kuu jin koo-ni maa o
—kúu ya jiña'a ya.
Chi vaa kuan koo ve koo ñayii ma ka kuu i, te ni ñatuu kúu jin ni'i de
tiempu ja jin kaa de xita.
32 Chukan kúu ja Jesús ma ji'in tee ni tetniñu ya ma, kuan koo de ji'in ya in
nuu barcu in nuu kuu jin koo-ni maa de ji'in ya.
33 Kovaa kua'a ñayii ni ka jini ja kuan koo de ji'in ya ma, te ni ka ndakuni i
ja kuan koo de ji'in Jesús ma. Te sani te ndaka ñayii ndaka ñuu ma, ka jinu
i kuan koo i ichi kua'an ya ma, te xinañu'u-ka i ni ka kenda koo.
34 Ja ni nuu Jesús ma nuu barcu ma, te ni jini ya kua'a xeen ñayii ma, te ni
kunda'vi ini ya i, chi vaa sukan ka kuu ndikachi kiti ñatuu na tee jito ña'a,
sukan ka kuu i. Te ni keja'a ya kua'a ja káxtnu'u ya.
35 Kovaa nuu ve kukuee-ka ma, te tee ka ndikin ya ma, ni ka jan tu'va de
ya, te ka jiña'a de:
—Jâ ve kukuee, te nuu ka iyo o ya chi in nuu masu nawa iyo kuiti kúu.
36 Ndakuan-ta'vi ni nuu ñayii a, sukan-va'a jín koo i ichi yu'u ñuu a, na jin
kuaan i ja jin kaa i —ka kuu de ka jiña'a de.
37 Kovaa Jesús ma, ni ndakone'e ya:
—Jin kua'a maa ni ja jin kaa i —kúu ya jiña'a ya.
Te ni ka ndakone'e de:
—¿Kúni ni ja jin koo sa jin kuaan sa uu cientu denario xtatila, sukan-va'a
jin kua'a o ja jin kaa i? —ka kuu de ka jiña'a de.
38 Jesús ma, jiña'a ya:
—¿Na saa xtatila ka neva'a ni? Kuán koo ni kuán koto ni —kúu ya jiña'a
ya.
Te nuu ni ka jini de ma, te ka jiña'a de:
—U'un xtatila ji'in uu-ni tiaka iyo —ka kuu de ka jiña'a de.
39 Sani te ni tatnuni ya ja jin kunukoo tutu jaku jaku ñayii ma nuu yi'i ma.
40 Te ni ka jinkoo tutu cientu cientu ñayii ma ji'in uu xiko uxi (50), uu xiko
uxi (50) ñayii ma.
41 Sani te ni ke'en Jesús ma u'un xtatila ma ji'in uu tiaka ma, te ni ndonenuu
ya ichi andivi ma, te ni ndakuan-ta'vi ya nuu Su'si ma ja iyo ja jin kaa de ma,
te ni ta'vi ya xtatila ma. Sani te ni wa'a ya tee ka ndikin ya ma, sukan-va'a
jin kua'a de ja jin kaa ñayii ma. Te ni sakuechi ya nduu tiaka ma, te ni wa'a
ya ja jin kaa ndaka ñayii ma.
42 Ndaka ñayii ma, ni ka jaa i onde ni ka ndutu chii i ma.
43 Te su'va ni ndoo-ka, te ni ka ndachitu uxi uu-ka chika ta'vi xtatila ma ji'in
tiaka ma.
44 Te ñayii ni ka jaa ma chi u'un mil tee ma ni yo kuu.

Jesús ma, ni jika ya nuu ndute mar ma
(Mt 14:22-27; Jn 6:16-21)

45 Nuu ni jinu ma, te ni sa'a Jesús ma ja tee ka ndikin ya ma, ja jin nda
koo de nuu barcu ma, sukan-va'a xi'na-ka jin ya'a de nuu ndute ma ichi ñuu
Betsaida ma, sana ki'in ya nani ndakuan-ta'vi ya nuu ñayii ma.
46 Te nuu ni jinu ni ndakuan-ta'vi ya nuu ñayii ma, te kua'an ya ichi yuku
ma ja ndatnu'u ya ji'in Yuva ya Su'si ma.
47 Te nuu ni kunee ma, te barcu ma chi yika sava-ni nuu ndute ma kuan
no'o tnu. Te Jesús ma, ni kendoo maa in-ni ya nuu ñu'ú ma.
48 Te ni jini ya ja ndendee tee ka yinda'a yutnu ka xtanuu de ndute ma, vaa
yi'i kajin ma, te su'va vee i ichi kuan nu koo de ma. Nuu ve ndii ma, te Jesús

ma, jika ya kua'an ya nuu ndute ma ichi nuu ka iyo de ma, te ni sa'a ya ja
ni ya'a ndita ya.
49 Kovaa nuu ni ka jini de ya ja jika ya nuu ndute ma, te ni ka jani ini de ja
in ñi'na kúu, te ni ka kayu'u de,
50 chi vaa ndaka de ni ka jini, te ni ka yu'u de. Kovaa sani te ni ka'an ya te
jiña'a ya:
—Jin koneva'a ni tnu'u ndee tnu'u ndatnu chi maa sa kúu, te má jin koyu'u
ni —kúu ya jiña'a ya.
51 Sani te ni kaa ya nuu barcu ma, te ni ndukuee kajin yi'i ma, te ni ka
sa'vi-nka ini de,
52 chi vaa ñatuu jin jaku'ni-ka ini de milagru ni sa'a ya ji'in xtatila ma, chi
vaa ka iyo nee-ka janitnuni de ma.

Jesús ma, ni ndasava'a ya ñayii ka ku'u ja ka iyo i ñuu Genesaret ma
(Mt 14:34-36)

53 Ni ka ya'a de ji'in ya nuu ndute ma, te ni ka kenda koo de ñuu Genesaret
ma, te ni ka ju'ni de barcu de ma yu'u ndute ma.
54 Nuu ni ka nu koo de ji'in ya nuu barcu ma, te ni ka ndakuni ñayii ma
Jesús ma.
55 Te ka jinu ndaka ñayii ñuu yukan kuan koo i ndenu ni ka jiniso'o i ja iyo
Jesús ma, te ka yinda'a i jito nuu ka yoxtnee ñayii ka ku'u ma.
56 Ndeva'a-ni nuu ni yo kivi ya ini ñuu kuechi ma, xi ini ñuu na'nu ma, xi
yuku ma, ni ka yo jakin-tuu i ñayii ka ku'u ma ichi kua'an ya ma. Te ni ka
yo jikan-ta'vi i nuu ya ja na kua'a ya tnu'u ja na jin kaki'i ñayii ka ku'u ma
yu'u sa'ma ndii ya ma. Te ndaka ñayii ni ka yo kaki'i yu'u sa'ma ndii ya ma
chi ni ka yo nduva'a i.

7

Ni kaxtnu'u Jesús ma nde a kúu ja sa'a ja ñatuu iyo vii iyo ndoo ini anua ñayii ma nuu Su'si ma
(Mt 15:1-20)

1 Te ni ka kenda koo tee ñuu Jerusalén ma, tee ka skua'a tnu'u ni kaxtnu'u
Moisés ma. Te ni ka jan tu'va de ji'in tee ka kuu fariseo ma nuu iyo Jesús
ma.
2 Tee ya'a chi ja ni ka jini de ja sava tee ka ndikin Jesús ma, ñatuu ni ka
ndanda'a de sukan ka sa'a ñayii judío ma, te ni ka jaa de xita ma. Chukan
kúu ja ni ka ka'an de tnu'u tee ma, ja naku ñatuu ka sa'a de sukan ka sa'a
maa de ma.
3 (Chi vaa tee ka kuu fariseo ma, ji'in ndaka tee ka kuu judío ma, ka ndikin
de ja ni ka yo sa'a tna'a o tee jana'a-ka ma, ja ma kuu jin kaa de xita, nú masu
ja xi'na-ka jin ndanda'a de sukan ni ka yo kaxtnu'u tna'a o tee jana'a-ka ma.
4 Te nú ka ndenda koo de ja jan koo de nuya'vi ma, te ma kuu jin kaa de
xita, nú masu ja xinañu'u-ka jin ndanda'a de, vaa ka jani ini de ja kuechi ja
ni ka ndatna'a de ji'in ñayii ma, te ni ka ndutne'e de nuu Su'si ma. Chukan
kúu in ja ka sa'a de ma, kovaa sukan ka iyo kua'a xeen-ka ja ka sa'a de ma,
te suni sukan ka sa'a de ji'in ja ka jatniñu de ma, ja ka ndakate de vasu de
ma, ji'in tindo'o de ma, ji'in kisi kaa de ma, ji'in jito nuu ka kixi de ma, te
ka jani ini de ja sukan, te jin koo vii de nuu Su'si ma.)
5 Chukan kúu ja tee ka kuu fariseo ma, ji'in tee ka skua'a tnu'u ni kaxtnu'u
Moisés ma, ka jikan-tnu'u de Jesús ma:

—¿Nava'a tee ka ndikin ña'a ndijin a, ñatuu ka ndikin de sukan ni ka yo
sa'a tna'a o tee jana'a-ka ma, vaa ñatuu ni ka ndanda'a de, te ni ka jaa de
xita ma? —ka kuu de ka jiña'a de.
6 Jesús ma, ni ndakone'e ya:
—Tee kúu Isaías ma tee ni yo ndakaxtnu'u tnu'u ni yo wa'a Su'si ma chi
ja ndandaa-ni ni yo ndaka'an de ja masu ka sa'a ni sukan ka ka'an ni a, vaa
sa'a ni tee de ma:
Ñayii ya'a chi ñií yu'u-ni i a ka chiñu'u ña'a i,
kovaa ini anua i a chi jika-ni ka iyo i nuu sa a.
7 Masu nde jiniñu'u ja ka chiñu'u ña'a i ma,
vaa ja ka kaxtnu'u i ma, ndimaa ja ka tatnuni ñayii ma-ni kúu.
8 Sukan ni ka'an de ja jin kuu ni, chi vaa ka xndoo ni ja ni tatnuni Su'si
ma, te ka jatanuu ni ka ndikin ni sukan ka sa'a ñayii ma-ni, ja jin ndondoo
tindo'o ni ma ji'in vasu ja jin ku'un ja jin ko'o ni ma, te kua'a-ka tna'a cha'a
ka sa'a ni —kúu ya jiña'a ya.
9 Te jiña'a tna ya:
—¿Ka jani ini ni ja va'a-ni ja ka jatanuu ni sukan ka sa'a maa ni a, te ka
xtandiyo ni ja ni tatnuni Su'si ma?
10 Te tee kúu Moisés ma, ni ka'an de: “Jin kava respetu ni nuu yuva ni ma
ji'in nuu si'i ni ma”, te “Ñayii ká'an u'vi ja kuu yuva i ma, xi ká'an u'vi i ja
kuu si'i i ma, ñayii yukan chi uni kûu i.”
11 Kovaa maa ni chi ka ka'an ni ja in ñayii chi kuu kuña'a i nuu yuva i ma,
xi nuu si'i i ma: “Ma kuu chindee-ka ña'a sa, chi vaa ndaka ja neva'a sa ya
chi corbán kúu i.” Te tnu'u corbán ma chi kúni ka'an “ja jâ ni ndakua'a ndi'i
sa nuu Su'si ma”.
12 Te suni ka ka'an ni ja nú in ñayii ká'an sukan ma chi masu nawa kúu-ka
ja chindee-ka i yuva i ma, xi si'i i ma. Te sukan, te ka ndaxsama ni ja ni
tatnuni Su'si ma ja ko koto o yuva o ma ji'in si'i o ma.
13 Te ndaka tnu'u ya'a ni ka ndakaxtnu'u ni nuu ñayii ma. Te iyo kua'a
xeen-ka tnu'u tna'a cha'a ja ka sa'a ni a. Te sukan, te ka xnaa ni ja ni tatnuni
Su'si ma te ka jatanuu ni ja ka ka'an ñayii ma-ni —kúu ya jiña'a ya.
14 Sani te Jesús ma, ni kana ya ñayii ma, te jiña'a ya:
—Jin koniniso'o ndaka ni, te jin jaku'ni ini ni.
15 Ñatuu nawa kívi yu'u o a ja satne'e i ini anua o a, su'va ndaka ja u'vi ñu'u
ini ñayii ma ja sa'a i ma kúu ja sa'a ja ñatuu iyo vii iyo ndoo ini anua ñayii
ma nuu Su'si ma.
16 Nde ni iyo so'o ja koniniso'o ni, te koniniso'o va'a ni —kúu ya jiña'a ya.
17 Te nuu ni xndoo Jesús ma ñayii ma te ni kivi ya ini ve'e ma, te ka
jikan-tnu'u tee ka ndikin ya ma:
—¿Nawa kúu ja ni kaxtnu'u ni ma? —ka kuu de ka jiña'a de.
18 Te jiña'a ya:
—¿Te ni ndijin ñatuu ni ka jaku'ni ini ni? ¿Te ñatuu ka jaku'ni ini ni ja
masu ja jaa o ma kúu ja sa'a siin ña'a i nuu Su'si ma?
19 Chi vaa masu kívi i ini anua o a chi chii o a kée i, te jínu, te ndée i —kúu
ya jiña'a ya.
Chukan kúu ja Jesús ma chi ká'an ya ja ndaka ja jaa o ma chi ka ndaa vii
i.
20 Te ni jinu, te ni ka'an ya:
—Ndaka ja u'vi ñu'u ini anua ñayii ma, chukan kúu ja satne'e ña'a i nuu
Su'si ma.

21 Vaa onde ini anua ñayii ma ka ñu'u ndaka ja u'vi ma, te chukan kúu ja
kénda ja ka jani ini i ma, ja jin kivi nduu i ji'in ndi-in ndi-in ñayii ñatuu ni
ka tnanda'a ji'in i ma, ji'in ja jin sakui'na i ma, ji'in ja jin ka'ni tna'a i ma,
22 ji'in ja ñayii ni tnanda'a ma, te ka kivi nduu i ji'in in-ka ñayii ma, ji'in ja
ka ndiyo ini i ja jin koneva'a i ndaka ndatniñu ma, ji'in ja ka sa'a i ndaka
ja u'vi ma, ji'in ja ka xnda'vi tna'a i ma, ji'in ja ka ka'an kini i ma, ji'in ja ka
kukueñu ini i ma, ji'in ja ka ka'an i tnu'u ñayii ma, ji'in ja ka jani ini i ja maa
in-ni i ka kuu ja ka ndanuu-ka ma, ji'in ja ñatuu ka ndasa'a i kuenda ja u'vi
ka sa'a i ma.
23 Ndaka tnu'u ya'a ka kuu ja ka ñu'u ini anua ñayii ma, te ndaka ja u'vi
yukan kúu ja ka sa'a ja kútne'e ini anua ñayii ma nuu Su'si ma —kúu ya
jiña'a ya.

In ña'a masu judía ma, ni kukanu ini ña ja Jesús ma chi kuu chindee ña'a ya
(Mt 15:21-28)

24 Sani te kua'an Jesús ma ichi ñuu nani Tiro ma. Te ni kivi ya in ve'e, vaa
kúni ya ja ñatuu na in kuni ña'a, kovaa ñatuu ni kuu chu'u ya.
25 Vaa ni jini yachi-ni si'i in suchi yinee ña'a in tachi, te ni ja'an ña, te ni
jinkuiñi jiti ña nuu ja'a Jesús ma.
26 Te ña'a ya'a chi masu ña'a judía ma kúu ña chi ña'a ñuu Sirofenicia ma
kúu ña. Te ni jikan-ta'vi ña nuu Jesús ma ja na kene'e ya tachi yinee sasi'i
ña ma.
27 Kovaa Jesús ma, jiña'a ya:
—Kua'a ni tnu'u ja xi'na-ka suchi kuechi ma jín kaa, chi vaa masu va'a ja
xtandee o ja ka jaa suchi kuechi ma te kua'a o ja jin kaa la-ina ma —kúu ya
jiña'a ya.
28 Te ni ndakone'e ña:
—Kovaa, Señor, onde la-ina ma ka jaa ja ka ndaxtutu ti ja ka sunkava
suchi kuechi ma —kúu ña jiña'a ña.
29 Jesús ma, jiña'a ya:
—Va'a-ni ni ka'an ni. Kuán no'o ni chi tachi ni yinee sasi'i ni ma, jâ ni kee
i —kúu ya jiña'a ya.
30 Te nuu ni ndenda ña'a yukan ve'e ña ma, ni ndani'i ña sasi'i ña ma,
kátuu i nuu jito ma, kovaa tachi ma chi jâ ni kee ña'a i, te ni nduva'a i.

Ni ndasava'a Jesús ma in tee so'o te ká'an titete de

31 Ni ndee Jesús ma ñuu Tiro ma, te ni ndaya'a ya ichi ñuu Sidón ma ji'in
ichi ñuu Decápolis ma, kuan no'o ya yu'u mar Galilea ma.
32 Te yukan ni ka jan xsia'a i in tee so'o te ka'an titete de, te ka jikan-ta'vi i
ja na sonee ya nda'a ya siki de ma.
33 Te Jesús ma, ni ja'an ya ji'in de in lado nuu ñatuu na ñayii ka iyo. Te ni
skivi ya xninda'a ya ma so'o de ma, te ni chi'i ya ndute sii ya ma xninda'a
ya ma, te ni tenee ya yaa de ma.
34 Te nde'ya ya ichi andivi ma, te ni jaka ini ya, te jiña'a ya tee yukan:
—Efata —kúu ya jiña'a ya. Te tnu'u Efata ma kúni ka'an “Ndanune”.
35 Te ora yukan, te ni ka ndanune so'o de ma, te ni ndatnana yaa de ma,
te ni kuu ni ndaka'an va'a de.
36 Jesús ma, ni tatnuni ya ja máko jin kuña'a de ni-in ñayii ma. Kovaa visi ni
jiña'a, ni jiña'a ya ja máko jin ndakani de ma, kovaa su'va ni ka yo ndakani,
ni ka yo ndakani de nuu ñayii ma.
37 Ûni ni ka sa'vi-nka ini ndaka ñayii ma, te ka ka'an i:

—Ndaka-ni kúu sa'a de. Onde ñayii inuso'o ma, sa'a de ja kúu ka ndakuniso'o i, te ñayii ñatuu kúu jin ka'an ma, sa'a de ja kúu ka ndaka'an i —ka kuu i ka ka'an i, vaa ñatuu ka ndakunitnuni i ja Su'si ma kúu ya.

8

Ni sa'a Jesús ma ja ni ndukua'a xtatila ma ji'in tiaka ma, te ni kanda ja ni ka jaa kuun mil tee
(Mt 15:32-39)

1 In kivi yukan, kii ni ka ndututu tuku kua'a xeen ñayii ma, te ñatuu nawa jin kaa i, te ni kana Jesús ma tee ka ndikin ya ma, te jiña'a ya:
2 —Kúnda'vi ini sa ndaka ñayii ya'a, vaa ni kuu uni kii ka iyo o ji'in i, te ñatuu nawa ka neva'a i ja jin kaa i.
3 Te nuna ndatetniñu sa i jin nu koo i ve'e i ma te ñatuu jin kaa-ka i ma chi jin kuita i ichi jin nu koo i ma, chi vaa kua'a i ve koo jika —kúu ya jiña'a ya.
4 Te tee ka ndikin ya ma, ni ka ndakone'e de:
—¿Naxe kuu jin kua'a o ja jin kaa ñayii a? Te vitna ja masu nawa iyo kuiti nuu ka iyo o a —ka kuu de ka jiña'a de.
5 Te Jesús ma, ni jikan-tnu'u ya:
—¿Na saa xtatila ka neva'a ni? —kúu ya jiña'a ya.
—Uja —ka kuu de ka jiña'a de.
6 Te ni tatnuni ya nuu ñayii ma ja na jin kunukoo i nuu ñu'ú ma. Te ni tnii ya ndi-uja xtatila ma, te ni ndakuan-ta'vi ya nuu Su'si ma ja iyo xtatila jin kaa ñayii ma, te ni ta'vi ya, te ni wa'a ya tee ka ndikin ya ma. Te tee yukan, ni ka wa'a de ja jin kaa ñayii ma.
7 Suni ka neva'a de jaku tiaka. Te ni ndakuan-ta'vi Jesús ma nuu Su'si ma ja iyo tiaka jin kaa i ma. Sani te ni tatnuni ya ja na jin kua'a de ja jin kaa ñayii ma.
8 Te ni ka jaa ndaka ñayii ma, onde ni ka ndutu chii i. Te ni ka ndaxtutu de ja ni ka ndoo-ka ma, te ni ndachitu uja-ka chika.
9 Tee ni ka jaa ma, visi kuun mil de ka kuu. Te ni ndakuan-ta'vi ya nuu ñayii ma.
10 Te ni ndaa ya in nuu barcu ji'in tee ka ndikin ya ma, te kua'an ya ichi ñuu nani Dalmanuta ma.

Tee ka kuu fariseo ma, ni ka jikan de ja sa'a Jesús ma in milagru
(Mt 16:1-4; Lc 12:54-56)

11 Ni ka kenda koo tee ka kuu fariseo ma, te ni ka keja'a de ka tetna'a de ji'in Jesús ma. Te ni ka jitotnuni de ya nú vee ya nuu Su'si ma, te ka jikan de ja na sa'a ya in milagru kua'a Su'si ma, sukan-va'a jin kuni de nú vee ndija ya nuu Su'si ma.
12 Te ni jaka ini Jesús ma, te jiña'a ya:
—¿Nava'a jikan ñayii ya'a in milagru? Kovaa ja ndaa ká'an sa ja ñatuu ni-in milagru, ni ma kua'a Su'si ma ja jin kuni i —kúu ya jiña'a ya.
13 Sani te ni xndoo ya de, te ni ndaa ya nuu barcu ma, te kua'an ya in-ka yu'u mar ma.

Ni xtu'va Jesús ma tee ka ndikin ya ma ja na jin konee de cuidado tnu'u ka kaxtnu'u tee ka kuu fariseo ma
(Mt 16:5-12)

14 Te tee ka ndikin Jesús ma, ni ka ndunaa de ja jin kinda'a de ja jin kaa de, te yika-ni ja in-ni xtatila ka yinda'a de ka iyo de nuu barcu ma.
15 Te Jesús ma, sa'a ni jiña'a ya ja ni xtu'va ya de:

—Jin ko koto va'a ni maa ni ja ma jin kuatniñu ni levadura tee ka kuu
fariseo ma, ji'in levadura tee kúu Herodes ma —kúu ya jiña'a ya.
16 Te tee ka ndikin ya ma, te ka ndaxtekuechi tna'a de naku ñatuu na
xtatila ka yinda'a de ma, te chukan kúu ja ká'an ya ma, ka jani ini de.
17 Te ni jinitnuni Jesús ma, te chukan kúu ja jiña'a ya:
—¿Nava'a ka ka'an ni ja ñatuu na xtatila ka yinda'a ni? ¿Ñatuu jin
jaku'ni-ka ini ni, ni ñatuu jin ndasa'a-ka maa ni kuenda? ¿Ka ndesi-ka
janitnuni ka neva'a ni a?
18 ¿Ka neva'a ni nduchinuu ni a, te ñatuu ka nde'ya ni? ¿Ka iyo so'o ni, te
ñatuu ka jiniso'o ni? ¿Ñatuu ka ndaka'án ni?
19 Nuu ni ta'vi sa u'un xtatila ma, te ni wa'a sa ja ni ka jaa u'un mil tee ma,
¿na saa-ka chika xtatila ma ni ka ndaxtutu ni? —kúu ya jiña'a ya.
Te ni ka ndakone'e de:
—Uxi uu-ka ma vi —ka kuu de ka jiña'a de.
20 Te jiña'a ya:
—Nuu ni ta'vi sa uja xtatila ma, te ni ka jaa kuun mil tee ma, ¿na saa-ka
chika ñu'u chitu ni ka ndaxtutu ni? —kúu ya jiña'a ya.
Te ni ka ndakone'e de:
—Uja-ka ma vi —ka kuu de ka jiña'a de.
21 Te jiña'a ya:
—¿Te ñatuu jin jaku'ni-ka ini ni? —kúu ya jiña'a ya.

Jesús ma, ni ndasava'a ya in tee kuaa ñuu Betsaida ma

22 Sani te ni ka kenda koo de ji'in ya ñuu Betsaida ma, te ni jan koo i ji'in
in tee kuaa nuu iyo Jesús ma. Te ka jikan-ta'vi i nuu ya ja na tenee ya nda'a
ya ma nuu tee kuaa ma, sukan-va'a na nduva'a de.
23 Jesús ma, ni tnii ya nda'a tee kuaa ma, te ni kene'e ya de ini ñuu ma. Te
ni chi'i ya nde sii ya ma nduchinuu de ma. Te ni sonee ya nda'a ya siki de
ma, te ni jikan-tnu'u ya de:
—¿Nde'ya ni jaku? —kúu ya jiña'a ya.
24 Te tee kuaa ma, ni keja'a kúu ndákonde'ya de, te jiña'a de:
—Nde'ya sa ñayii ma. Sukan ka kuu yutnu ka kuu i kuan koo i —kúu de
jiña'a de.
25 Jesús ma, ni tenee ya in-ka jichi nda'a ya ma nuu de, te tee kuaa ma chi
ûni ni yo nde'ya vava'a de, te ni nduva'a de. Te ndaka ja nde'ya de ma jini
ndaa de.
26 Sani te Jesús ma, ni ndatetniñu ya de ja na no'o de ve'e de ma, te jiña'a
ya:
—Má no'o ni ichi ini ñuu ma —kúu ya jiña'a ya.

Pedro ma, ni ka'an de ja Jesús ma kúu Cristo iya ni tetniñu maa Su'si ma (Mt 16:13-20; Lc 9:18-21)

27 Sani te kua'an Jesús ma ji'in tee ka ndikin ya ma ichi ñuu Cesarea ma
ja iyo i ñuu Filipo ma, te ichi kua'an ya ji'in de ma, te ni jikan-tnu'u ya:
—¿Na in kúu sa, ka ka'an ñayii ma? —kúu ya jiña'a ya.
28 Te ni ka ndakone'e de:
—Jaku ñayii ma, ka ka'an i ja Juan tee skuandute ma kúu ni. Te jaku-ka i
ma ka ka'an ja Elías ma kúu ni. Te jaku-ka tuku i ma ka ka'an ja in tna'a tee
ni yo ndakaxtnu'u tnu'u ni yo wa'a Su'si ma kúu ni —ka kuu de ka jiña'a de.
29 Te ni jikan-tnu'u ya:
—Te ndijin, ¿na in kúu sa, ka ka'an ni? —kúu ya jiña'a ya.
Te Pedro ma, ni ndakone'e de:

—Ndijin kúu Cristo iya ni tetniñu maa Su'si ma —kúu de jiña'a de.
30 Kovaa ni tatnuni Jesús ma ja másu ko jin kuña'a de na in kúu ya nuu
ni-in ñayii ma.

Jesús ma, ni kaxtnu'u ya ja jin ka'ni i ya kovaa ndateku ya
(Mt 16:21-28; Lc 9:22-27)

31 Jesús ma, ni keja'a ya káxtnu'u ya ja iya vee ñayivi ñuu ñayivi a kúu ya, te
ndo'o neni ya, te jin saxiko ña'a tee ka ndanuu ma, ji'in tee ka tatnuni nuu
sutu ma, ji'in tee ka skua'a tnu'u ni kaxtnu'u Moisés ma. Te jiña'a ya nuu
tee ka ndikin ya ma:
—Jin ka'ni ña'a de, kovaa nuu uni kivi ma, te ndateku sa —kúu ya jiña'a
ya.
32 Sa'a ni xtu'va ndi'i ya de. Sani te Pedro ma, ni kene'e siin de ya in lado,
te ni keja'a de ndónda de nuu ya.
33 Kovaa Jesús ma, ni ndakonenuu ya, te nde'ya ya tee ka ndikin ya ma, te
ndónda ya nuu Pedro ma jiña'a ya:
—¡Kuán ndiyo ni nuu sa, tachi! Masu nde'ya ni sukan nde'ya Su'si ma chi
ja ka nde'ya ñayii a nde'ya ni —kúu ya jiña'a ya.
34 Sani te Jesús ma, ni kana ya tee ka ndikin ya ma ji'in ñayii ma, te jiña'a
ya:
—Nú na in kúni ja kondikin ña'a i, máko sa'a i sukan játna ini maa i ma,
su'va kóndikin ña'a i, visi na ndo'o neni i sukan ndó'o néni ñayii ndiso krusi
i ma te kua'an i nuu kûu i ma.
35 Vaa ñayii kúni ja koo va'a i ñuu ñayivi ya chi skenaa i anua i ma. Kovaa nú
na in na kûu i ñuu ñayivi ya ja kuechi ja ndikin ña'a i maa sa, te káxtnu'u i
tnu'u vii tnu'u va'a ká'an sa a chi ndani'i ta'vi i.
36 ¿Na nde jiniñu'u ja in ñayii ma, te koneva'a i ndaka ja iyo ñuu ñayivi a te
skenaa i anua i ma?
37 Va'a-ka ja na ndakua'a i ndaka ja neva'a i ma te ko sa'a i sukan játna ini
Su'si ma, te ndani'i ta'vi i.
38 Te chukan kúu ja nú nde ni na kukan-nuu ja ndikin ña'a ni te kukan-nuu
ni ja jini ni tnu'u ni kaxtnu'u sa a, ne'un ñayii tiempu ya'a ja ndimaa ka sa'a
i ja u'vi ma te ka ndiso kuechi i ma, te jin kona'a ni ja saña ja kúu sa iya vee
ñayivi ñuu ñayivi a chi ndakukan-nuu ña'a sa kivi ndii sa ji'in jayiñu'u Yuva
sa ma, ji'in ndaka ángel ka jinukuechi nuu ya ma —kúu ya jiña'a ya.

9

1 Suni jiña'a tna ya:
—Ja ndaa ká'an sa ja ka iyo jaku ni ja ka iyo ni ya'a ja masu jin kûu ni
onde jin kuni ni sukan tatnuni Su'si ma ji'in tnu'u ndee tnu'u ndatnu ya ma
—kúu ya jiña'a ya.

Ni kaxtnu'u Su'si ma ja Sa'ya maa ya kúu Jesús ma
(Mt 17:1-13; Lc 9:28-36)

2 Te ni ya'a nuu iñu kii ma, te Jesús ma chi ni jeka ya Pedro ma, ji'in
Santiago ma, ji'in Juan ma, te ni ka ka koo de ji'in ya in yuku sukun sukun,
te ka iyo maa-ni de ji'in ya. Te yukan, sani te ni ndasama ya nuu ndinuni
tee kuan koo ji'in ya ma.
3 Te sa'ma ya ma chi ûni kánda'a i ja jándute i, te ûni ni ndukuijin kuijin i, te
ni-in ñayii, visi na ndakate ndakate i sa'ma i ma, masu kuu ndasa'a kuijin i
sukan kaa sa'ma ya ma.
4 Te ni ka jini de Elías ma ji'in Moisés ma, ja ka ndatnu'u de ji'in ya.
5 Te Pedro ma, jiña'a de nuu Jesús ma:

—Teskua'a, ¡va'a-ni ja ka iyo sa ya'a! Jín sa'a sa uni ve'e nda'a yutnu, in
kuenda maa ni, te in-ka kuenda Moisés ma, te in-ka kuenda Elías ma —kúu
de jiña'a de.
6 Sukan ni ka'an Pedro ma, chi vaa ni ka yu'u xeen de, te ñatuu ni'i ini-ka
de nawa ká'an de.
7 Sani te in viko ni nukun-tuu ña'a. Te onde ne'un viko ma, te ni ka jiniso'o
de ja sa'a ni ka'an Su'si ma:
—Sa'ya sa kúu iya ya'a, te kútoo sa ya. Jin koniniso'o ni ja ká'an ya a —kúu
ya ká'an ya.
8 Sani te ni ka ndonenuu de, te ni ka jini de ja maa in-ni-nka Jesús ma
iyo. Te ñatuu ni ka jini-ka de ni a in-ka ñayii, nú masu ja maa in-ni-nka ya.
9 Nani ni ka nu koo de yuku ma, Jesús ma, ni sacargu ya de ja máko jin
ndakani de nuu ni-in ñayii ma ja ni ka jini de ma, onde nú ni ndateku maa
ya ja kúu ya iya vee ñayivi ñuu ñayivi a.
10 Chukan kúu ja ni ka yo na'a vava'a de tnu'u ni ka'an ya ma, visi ni ka yo
jikan-tnu'u tna'a de:
—¿Nawa kúni ka'an ja ndateku de ma? —ka kuu de ka ka'an de.
11 Te ni ka jikan-tnu'u de nuu Jesús ma:
—¿Nava'a ka ka'an tee ka skua'a tnu'u ni kaxtnu'u Moisés ma ja
xinañu'u-ka ndii Elías ma? —ka kuu de ka jiña'a de.
12 Te ni ndakone'e ya:
—Ja ndaa kúu ja ká'an tnu'u ndee tnu'u Su'si ma ja Elías ma kii
xinañu'u-ka, te maa de ndakani ichi va'a ndaka ñayii ma. Te ¿nava'a ká'an
tnu'u Su'si ma ja iya vee ñayivi ñuu ñayivi a, iyo ja ndo'o neni ya ma ji'in ja
ñatuu na in kunimani nuu ya ma, ka jani ini ni?
13 Kovaa maa sa chi ká'an sa ja jâ ni kii Elías ma, te ñayii a, ni ka sa'a i de
ndaka sukan ni ka kuni maa i, sukan ká'an tnu'u Su'si ma sukan iyo ja ndo'o
neni de ma —kúu ya jiña'a ya.

Jesús ma, ni kene'e ya tachi ni yo saneé in suchi jaa, te ni nduva'a i (Mt 17:14-21; Lc 9:37-43)

14 Nuu ni ka ndenda koo de ji'in ya nuu ka iyo ndaka-ka tee ka ndikin ya
ma, ni jini ya ja ni ka ndakonduu ña'a kua'a xeen ñayii nuu ka iyo de ma.
Te ka iyo jaku tee ka skua'a tnu'u ni kaxtnu'u Moisés ma, te ka tetna'a de
ji'in tee ka ndikin ya ma.
15 Te ndaka de ni ka jini Jesús ma, te ni ka sa'vi-nka ini de, te ka jinu de
kuan koo de kuan kua'a de nchuxi Jesús ma.
16 Te ni jikan-tnu'u ya:
—¿Nawa kúu ja ka tetna'a ni ji'in tee jiña? —kúu ya jiña'a ya.
17 In tee iyo tna yukan, ni ndakone'e de:
—Teskua'a, ya'a ni kijaa sa ji'in sa'ya sa ya, chi vaa yinee ña'a in tachi, te
ni ndasa'a ñi'i ña'a i.
18 Ndeva'a-ni nuu iyo i ma, te tachi ma chi skiki ña'a i, te jaa ti-iñu yu'u i
ma, te ndakandi'i i nu'u i ma, te ndakiki kuiti i. Te ni jikan-ta'vi sa nuu tee
ka ndikin tna'a ji'in ni a ja na jin kene'e de tachi yukan, kovaa ñatuu ni kuu
jin sa'a de —kúu de jiña'a de.
19 Jesús ma, ni ndakone'e ya:
—¿Nava'a ñatuu ka kukanu ini ña'a ni? ¿Na saa-ka kii koo sa ji'in ni? ¿Te
na saa-ka kii kanda sa ja sukan ka kuu ni a? Ki koo ni ki xsia'a ni suchi
yukan —kúu ya jiña'a ya.

20 Sani te ni jan koo de ni ka jan xsia'a de suchi yukan nuu Jesús ma.
Kovaa nuu ni jini tachi ma Jesús ma, ni sa'a i ja ni ndaskiki tuku i suchi
yukan. Te ni kotuu i nuu ñu'ú ma, kani nda'a kani si'in i, te jaa ti-iñu yu'u i
ma.
21 Jesús ma, ni jikan-tnu'u ya yuva i ma:
—¿Ndende kii ni keja'a i ndó'o i sa'a?
Te yuva i ma, ni ndakone'e de:
—Onde nuu luluu i ma.
22 Te tachi yukan, kua'a jichi chunee ña'a i nuu ñu'u i'ni ma ji'in nuu ndute
ma, ja ka'ni ña'a i. Kovaa nú kuu naxe sa'a ni vala, kunda'vi ini ña'a ni, te
chindee ña'a ni —kúu de jiña'a de.
23 Jesús ma, jiña'a ya:
—¿Nava'a ká'an ni “nú kuu”? Ñayii kúkanu ini ña'a ma chi ndaka kuu sa'a
sa ja kuu i —kúu ya jiña'a ya.
24 Sani te yuva suchi yukan, káyu'u de jiña'a de:
—Kúkanu ini ña'a sa. Te chindee-ka ña'a ni ja kukanu ini-ka ña'a sa —kúu
de jiña'a de.
25 Ja ni jini Jesús ma ja kua'a xeen ñayii ka iyo ma, te ni ndonda ya nuu
tachi ma jiña'a ya:
—Tachi ñi'i tachi so'o, ru'u ya tátnuni ja na kee ro ki'in ro, te máko ndivi-ka
ro ini anua suchi ya'a —kúu ya jiña'a ya.
26 Te tachi ma, ni kayu'u i, te ni sa'a i ja ni skiki-ka ña'a i in-ka jichi, te
ni kee i kua'an i. Te suchi yukan, ni kendoo i kuenda tnu'u ja ni ji'i i. Te
chukan kúu ja ñayii ma, ka ka'an i ja ni ji'i suchi yukan.
27 Kovaa Jesús ma, ni tnii ya nda'a i ma, te ni ndone'e ya i. Te suchi yukan
chi ni ndokuiñi i.
28 Sani te Jesús ma, ni kivi ya in ve'e, te maa in-ni ya ji'in tee ka ndikin ya
ma ka iyo, te ni ka jikan-tnu'u de:
—¿Nava'a saña, ña ni kuu jin kene'e sa tachi ma? —ka kuu de ka jiña'a
de.
29 Te ni ndakone'e Jesús ma:
—Tna'a tachi yukan ma, ma jin ke koo i, nú masu ja onde jin kakan-ta'vi
jin kakan-ta'vi ni nuu Su'si ma —kúu ya jiña'a ya.

Cha'a kúu ja ku-uu jichi ja ni kaxtnu'u Jesús ma ja jin ka'ni i ya kovaa ndateku ya
(Mt 17:22-23; Lc 9:43-45)

30 Te ni ka nde koo de ji'in ya yukan, te kuan koo de ji'in ya ichi ñuu Galilea
ma, kovaa ñatuu kúni ya ja ni-in ñayii kuni ja yukan iyo ya ji'in tee ka ndikin
ya ma,
31 chi vaa yikuu ya káxtnu'u ya nuu de ma, te jiña'a ya:
—Saña ja kúu sa iya vee ñayivi ñuu ñayivi a chi jin kunda'a ña'a ñayii ma,
te jin ka'ni ña'a i. Kovaa nuu uni kivi ma, te ndateku sa —kúu ya jiña'a ya.
32 Kovaa tee ka ndikin ya ma, ñatuu ka jaku'ni ini de ja ká'an ya ma, te ka
yu'u de ja jin kakan-tnu'u de ya.

Ni kaxtnu'u Jesús ma na in ko kuu ja kanuu-ka nuu Su'si ma
(Mt 18:1-5; Lc 9:46-48)

33 Te nuu ni ka kenda koo de ji'in ya ñuu Capernaum ma, nuu jâ ka iyo de
ji'in ya ini ve'e ma, te ni jikan-tnu'u Jesús ma:
—¿Nawa kúu ja ka tetna'a ni ichi ve koo o ma? —kúu ya jiña'a ya.

34 Kovaa ndaka de ni ka jasiyu'u, chi vaa ichi ve koo de ma, ka tetna'a de
na nde de ma, ko kuu ja kanuu-ka.
35 Sani te Jesús ma, ni jinkoo ya, te ni kana ya ndi-uxi uu de ma, te jiña'a
ya:
—Nú na in kúni ja ko kuu i ñayii kanuu-ka, te kúnukuechi i nuu ndaka-ka
ñayii ma, te káni ini i ja masu ñayii kanuu kúu i ne'un ndaka i ma —kúu ya
jiña'a ya.
36 Sani te ni jani ya in suchi luluu me'ñu ndaka de ma, te ni kanundee ya
i, te jiña'a ya:
37 —Nú na in, ja maa sa, te kuan-ta'vi i in suchi luluu sukan luluu suchi
ya'a, te ja sukan sa'a i ma chi jan-ta'vi ña'a i maa sa. Te nú na in jan-ta'vi
maa sa ma chi masu maa in-ni sa jan-ta'vi i, suni jan-ta'vi i iya ni tetniñu
ña'a ma —kúu ya jiña'a ya.

Ni ka'an Jesús ma ja ñayii ñatuu ndákiti ini nuu o ma chi kétna'a ini i ji'in o (Lc 9:49-50; Mt 10:42)

38 Juan ma, jiña'a de:
—Teskua'a, ni ka jini sa in tee ja ndákune'e ña'a de maa ni, te tátnuni de
nuu tachi ma, te ka nde koo i, te ka xndoo i ñayii ma. Te ni ka ja'nu ndee sa,
te ka jiña'a sa ja má ko sa'a-ka de sukan, vaa masu tee ka ndikin tna'a ji'in
o a kúu de —kúu Juan ma jiña'a de.
39 Te Jesús ma, ni ndakone'e ya:
—Máko jin ka'nu ndee ni ja ma ka'an-ka de, chi vaa masu na in ja
ndákune'e i ja nani maa sa a te ko kuu in milagru ma, te jinu te ndaka'an
u'vi i ja kuu sa.
40 Ñayii ñatuu ndákiti ini nuu o a chi iyo i ji'in o.
41 Te onde ndeva'a-ni na in taa visi in vasu ndute, kuechi ja ka ndikin ña'a
ni a, ja ndaa ká'an sa ja masu skenaa i ta'vi i iyo nuu Su'si ma.

Ni ka'an Jesús ma sukan yika ja jin ndakuiso kuechi o ma (Mt 18:6-9; Lc 17:1-2)

42 'Ndeva'a-ni na in sa'a ja ndakuiso kuechi in ñayii yika ni kandija tnu'u
Su'si ma, va'a-ka kúu nute jin ku'ni i in yoso ka'nu mulinu ma sukun i te
jin skee ña'a i nuu mar ma, sana ja ndo'o neni i ja ni sa'a i ja ni ndakuiso
kuechi in-ka ñayii ma.
43 Te nú nda'a ni a sa'a ja kuiso kuechi ni ma, ka'nde ni i, chi va'a-ka ja ñatuu
na nda'a ni a, te kivi ni te koteku ni nuu Su'si ma, te sana ki'in ni ji'in nduu
nda'a ni a nuu andeya ma, nuu masu nda'va kuiti ñu'u ma,
44 nuu masu ka ji'i tindaku ma, ji'in nuu masu nda'va kuiti ñu'u i'ni ma.
45 Te nú ja'a ni a sa'a ja kuiso kuechi ni ma, ka'nde ni i, chi vaa va'a-ka ja
kivi cojo ni te koteku ni nuu Su'si ma, te sana ja skee ña'a ya ji'in nduu ja'a
ni a nuu andeya ma,
46 nuu masu ka ji'i tindaku ma, ji'in nuu masu nda'va kuiti ñu'u i'ni ma.
47 Te nú nduchinuu ni a sa'a ja kuiso kuechi ni ma, tava ni i, chi va'a-ka ja
kivi ni ji'in in-ni nduchinuu ni nuu tátnuni Su'si ma, te sana ja skee ña'a ya
ji'in nduu nduchinuu ni a nuu andeya ma,
48 nuu masu ka ji'i tindaku ma, ji'in nuu masu nda'va kuiti ñu'u i'ni ma.
49 'Chi vaa jiniñu'u ja ndaka ñayii ma, jin ko kuu i sukan kanuu ñii ma, te
jin ko kuu i sukan kanuu ñu'u xtnuu nuu o ma. Te chukan kúu ja ndaka ja
ndakua'a o nuu Su'si ma ko kuu ja jaxiko asi, sukan jaxiko ndeyu ja'an va'a
ñii ma.

50 Vaa ka jini o ja ñii ka jaa o ma chi ja va'a kúu i. Kovaa nuna ndu-uun i
ma, masu kuu kuatniñu-ka o ja ku-asi ndeyu o ma. Jin ko kuu ni kuenda
kuu ñii va'a ma, te jin koo mani ni ji'in tna'a ni ma —kúu ya jiña'a ya.

10

Jesús ma, ni tatnuni ya ja ñayii ni ka tnanda'a ma, máko jin xndoo tna'a i
(Mt 19:1-12; Lc 16:18)

1 Jesús ma, ni ndee ya ñuu Capernaum ma, te kua'an ya ichi ñuu Judea
ma, in-ka yu'u yute Jordán ma. Yukan ni ka ndututu tuku ñayii ma, te ni
keja'a ya káxtnu'u ya, sukan játna ini ya sa'a ya nuu ka ndatna'a ñayii ma.
2 Jaku tee ka kuu fariseo ma, ni ka jan tu'va de ya, sukan-va'a jin kototnuni
de ya, te ka jikan-tnu'u de ya nú va'a-ni ja in tee, te xndoo de ñasi'i de ma.
3 Te Jesús ma, ni ndakone'e ya:
—¿Naxe ni tatnuni Moisés ma nuu ni? —kúu ya jiña'a ya.
4 Te ka jiña'a de:
—Moisés ma, ni yo kachi de ja xndoo tee ma ñasi'i de ma, te kua'a de in
tutu ká'an ja jâ ni xndoo de ña —ka kuu de ka jiña'a de.
5 Sani te Jesús ma, jiña'a ya:
—Kuechi ja inuso'o ka ndaa ni a, te Moisés ma, ni tatnuni de sukan ka
ka'an ni a.
6 Kovaa xinañu'u ma, nuu yika ni kuva'a ñuu ñayivi a: “Su'si ma, ni sa'a ya
in tee ji'in in ña'a.
7 Chukan kúu ja tee ma, xndoo de yuva de ma ji'in si'i de ma, te kueka tna'a
de ji'in ñasi'i de ma,
8 te nduu de ma jin ko kuu in-nka-ni ñayii.” Chukan kúu ja masu uu-ka ñayii
ka kuu i chi in-nka-ni i kúu.
9 Te chukan kúu ja ñayii ma, másu ko ndasasiin i ja ni sketna'a Su'si ma
—kúu ya jiña'a ya.
10 Sani te tee ka ndikin ya ma, nuu ni ka ndenda koo de ji'in ya ve'e ma,
ni ka ndakan-tnu'u tuku de siki ja ni kaxtnu'u ya ma.
11 Te Jesús ma, jiña'a ya:
—Te tee xndoo ñasi'i de ma, te ndiyo ini de in-ka ña'a ma, xi ndatnanda'a
de ji'in in-ka ña'a ma, jâ ni jiso kuechi de, vaa sukan ka sa'a tee ka kivi nduu
ji'in in-ka ña'a ma, sukan sa'a de ma.
12 Te nú ña'a ma, xndoo ña yii ña ma, te ndiyo ini ña in-ka tee, xi
ndatnanda'a ña ji'in in-ka tee ma, te suni jâ ni jiso kuechi ña, vaa sukan
ka sa'a ña'a ka kivi nduu ji'in in-ka tee ma, sukan sa'a ña ma —kúu ya jiña'a
ya.

Jesús ma, ni kaxtnu'u ya naxe ko kuu in ñayii sana kivi i nuu tatnuni Su'si ma
(Mt 19:13-15; Lc 18:15-17)

13 Ni jan koo i ji'in suchi kuechi ma nuu Jesús ma, sukan-va'a sonee ya
nda'a ya siki suchi kuechi ma. Te tee ka ndikin ya ma, ni ka keja'a de ka
ndonda de nuu ñayii ni jan koo ji'in suchi kuechi ma.
14 Te ni jini Jesús ma sukan ka sa'a de ma, te ni ndakiti ini ya, te jiña'a ya:
—Jin kua'a ni tnu'u, te kí koo maa suchi kuechi a, te máko jin ka'nu ndee
ni, chi vaa sukan ka jani vii ka jani va'a ini suchi kuechi a, sukan jiniñu'u ja
jin ko kuu ñayii jin kivi koo nuu tatnuni Su'si ma.

15 Ja ndaa ká'an sa, nú in ñayii ma, ma kuan-ta'vi i ja tatnuni Su'si ma nuu
i ma sukan jan-ta'vi in suchi luluu a nawa tátnuni o nuu i ma, te masu kuu
kivi i nuu tatnuni ya ma —kúu ya jiña'a ya.
16 Te ni kanundee ya suchi kuechi ma, te ni sonee ya nda'a ya siki i ma,
te ni ka'an ya ja va'a ja vii ja jin ko kuu i.

Sukan yii ja ndani'i ta'vi ñayii ndí ini xeen-ka xu'un i ma
(Mt 19:16-30; Lc 18:18-30)

17 Nuu ni kee ya ja ki'in tuku ya ma, te jinu in tee ni kenda de, te ni jinkuiñi
jiti de nuu ya ma, te jikan-tnu'u de:
—Teskua'a va'a ini, ¿nawa sa'a sa, sukan-va'a ndani'i ta'vi sa, te koteku sa
ni-kani ni-jika? —kúu de jiña'a de.
18 Te Jesús ma, ni ndakone'e ya:
—¿Nava'a xnani ña'a ni teskua'a va'a ini? Masu na in-ka va'a ini chi maa
in-ni Su'si ma.
19 Jâ jini ni ndaka ja ni tatnuni ya ma: “Másu ko ka'ni ni ni-in ñayii. Másu
ko kivi nduu ni ji'in in-ka ña'a. Másu ko sakui'na ni. Másu ko ka'an tnu'u ni
siki in-ka ñayii ma. Másu ko xnda'vi tna'a ni ma. Kava respetu ni nuu yuva
ni ma ji'in nuu si'i ni ma” —kúu ya jiña'a ya.
20 Te tee yukan, jiña'a de:
—Teskua'a, ndaka cha'a chi jâ sa'a ndi'i sa onde nuu jaa sa ma —kúu de
jiña'a de.
21 Te Jesús ma, nde'ya ya tee yukan, te ni kutoo ya de, te jiña'a ya:
—Kúni-ka in-ka ja sa'a ni a. Kuá'an ni, te xiko ni ndaka ja neva'a ni ma, te
kua'a ni ñayii ka kunda'vi ma. Te sukan, te xiku ko kuu ni andivi ma. Sani
te kii ni, te kondikin ña'a ni —kúu ya jiña'a ya.
22 Te ni tna u'vi ini tee yukan, ja ni jiniso'o de sukan jiña'a ya ma. Te kuan
no'o xixii-nka ini de, vaa xiku xeen kúu de.
23 Te Jesús ma, nde'ya ya ni-ka'nu xiñi ya ma nuu ka iyo tee ka ndikin ya
ma, te jiña'a ya:
—¡Naka yii kúu ja tee ka kuu xiku ma, te jin kivi koo de nuu tátnuni Su'si
ma! —kúu ya jiña'a ya.
24 Te ni ka sa'vi-nka ini tee ka ndikin ya ma ja ni ka'an ya sukan ma, kovaa
ni ndaka'an ya in-ka jichi:
—Sa'ya sa, ¡naka yii kúu ja in ñayii xiku ma, te kuu kivi i nuu tátnuni Su'si
ma, kuechi ja kukanu ini i ndaka ja neva'a i ma!
25 Su'va yachi-ka kuu kivi in kiti kúu camellu ma in yavi xuu yiki tiku ma,
sana in ñayii xiku ma, kivi i nuu tátnuni Su'si ma —kúu ya jiña'a ya.
26 Nuu ni ka jiniso'o de sukan ma, te ni ka sa'vi xeen-nka ini de, te ka
jikan-tnu'u tna'a de:
—¿Na in kuu ndani'i ta'vi, ja sukan? —ka kuu de ka ka'an de.
27 Te nde'ya Jesús ma de, te jiña'a ya:
—Yii kúu jani ini ñayii ma. Kovaa nuu Su'si ma chi ñatuu nawa iyo ja yii
kúu —kúu ya jiña'a ya.
28 Pedro ma, ni keja'a de jiña'a de:
—Saña chi ndaka ja ka neva'a sa ma ni ka xndoo sa, te ka ndikin ña'a sa
—kúu de jiña'a de.
29 Jesús ma, ni ndakone'e ya:
—Ja ndaa ká'an sa ja ndeva'a-ni na in ni xndoo ve'e i ma, ñani i ma, ku'va
i ma, ku'u i ma, ji'in si'i i ma, ji'in yuva i ma, sa'ya i ma, ji'in ñu'ú i ma, ja

kuechi ja ndikin ña'a i a, ji'in kuechi ja káxtnu'u i tnu'u vii tnu'u va'a ká'an
sa a nuu ñayii ma,
30 te vitna chi nuu ñuu ñayivi a ndani'i i vi'i-ka cientu ve'e i ma, ji'in ñani i
ma, ku'va i ma, ku'u i ma, si'i i ma, ji'in ñu'ú i ma, visi ka sondikin ña'a ñayii
a. Te maa i chi kivi ki'in o ma, ndani'i ta'vi i, te koteku i ni-kani ni-jika.
31 Te ñayii ka ndanuu-ka ma te ka jani ini i ja xinañu'u-ka ka kuu i vitna
ma, chi nuu Su'si ma chi sandi'i-nka jin ko kuu i, te ñayii ka jani ini ja masu
ñayii ka ndanuu ka kuu i te sandi'i-nka ka kuu i vitna ma chi suu i jin ko
kuu ñayii xinañu'u-ka nuu Su'si ma —kúu ya jiña'a ya.

Cha'a kúu ja ku-uni jichi ja ni kaxtnu'u Jesús ma ja jin ka'ni i ya kovaa ndateku ya
(Mt 20:17-19; Lc 18:31-34)

32 Kuan koo de ji'in ya ichi ñuu Jerusalén ma. Te yoxtnuu-ka Jesús ma nuu
tee ka ndikin ya ma. Te ni ka sa'vi-nka ini de. Te tee kuan koo kuee-ka ma,
ka yu'u de ka ndikin de ya. Sani te Jesús ma, ni ndaxtutu siin ya ndi-uxi uu
tee ka ndikin ya ma, te ni keja'a ya jiña'a ya sukan ko kuu ma:
33 —Ka jini maa ni ja jin koo o ñuu Jerusalén ma. Te yukan kúu nuu saña ja
kúu sa iya vee ñayivi ñuu ñayivi a, jin koo ñayii ma jin xsia'a ña'a i nuu nda'a
tee ka tatnuni nuu sutu ma, ji'in nuu nda'a tee ka skua'a tnu'u ni kaxtnu'u
Moisés ma, te jin ka'an i ja kûu sa, te jin ndaxsia'a ña'a i nuu nda'a ñayii
masu ñuu ya'a.
34 Te jin kosiki ndee ña'a i, te jin tusii ña'a i, te jin kua'a ña'a i, te jin ka'ni
ña'a i, kovaa nuu uni kii ma, te ndateku sa —kúu ya jiña'a ya.

Santiago ma ji'in Juan ma, ni ka jikan de ja jin kunukoo de xiñi Jesús ma
(Mt 20:20-28)

35 Santiago ma ji'in Juan sa'ya tee kúu Zebedeo ma, ni ka jan tu'va de Jesús
ma, te ka jiña'a de:
—Teskua'a, ka kuni sa ja kunda'vi ini ña'a ni in ja jin kakan-ta'vi sa nuu
ni —ka kuu de ka jiña'a de.
36 Te jiña'a maa Jesús ma:
—¿Nawa kúu ja ka kuni ni ja sa'a sa? —kúu ya jiña'a ya.
37 Te ka jiña'a de:
—Taa ni tnu'u ja nuu tatnuni vivii ni ma, jin kunukoo sa, in sa xiñi kua'a
ni ma te in-ka sa xiñi satni ni ma —ka kuu de ka jiña'a de.
38 Te Jesús ma, jiña'a ya:
—Masu ka jini ni ja ka jikan ni a. ¿Xi kuu jin ko'o ni ja uwa ko'o sa ma?
¿Xi kuu jin kuandute ni sukan kuandute sa ma? —kúu ya jiña'a ya. Te cha'a
chi ja ndo'o neni ya ma kúu ja ni jiña'a ya ma.
39 Te ka jiña'a de:
—Kuu.
Te jiña'a Jesús ma:
—Jin ko'o ni ja uwa ja ko'o sa ma, te jin kuandute ni sukan kuandute sa
ma,
40 kovaa ja kunukoo in ni xiñi kua'a sa ma te in-ka ni xiñi satni sa ma, chukan
chi masu saña iyo ja taa, nú masu ja maa Su'si o ma kua'a nuu ñayii jâ ka
iyo tu'va i ja jin ni'i i ma —kúu ya jiña'a ya.
41 Nuu ni ka jiniso'o uxi-ka tee ka ndikin ya ma, te ni ka ndakiti ini de
nuu Santiago ma ji'in nuu Juan ma.
42 Kovaa Jesús ma chi ni kana ya de, te jiña'a ya:

—Ka jini ni ja ne'un ñayii ñuu ñayivi a, ka iyo ñayii ka jani ini maa i ja kuu
jin tatnuni i nuu ndaka ñayii ma, te ñayii ka ndanuu-ka ma, ûni ka tatnuni
kuiti i nuu ñayii ma.
43 Kovaa ne'un ndijin, masu sukan ko kuu, su'va nú na in kúni ja ko kuu i in
ñayii kanuu-ka ne'un ndaka ni a, ja sa'a i kúu ja kunukuechi-ka i nuu ndaka
ni.
44 Te nú ne'un ndaka ni a, te kúni in ni ja ko kuu ni xinañu'u-ka, te ja ko sa'a
ni ko kuu ja kunukuechi xeen-ka ni nuu ndaka-ka ni a, te ko kuu ni ñayii
kanuu-ka nuu Su'si ma.
45 Chi vaa ni a saña ja kúu sa iya vee ñayivi ñuu ñayivi a, masu vee sa ja jin
kunukuechi ñayii ma nuu sa a chi su'va vee sa ja kunukuechi sa nuu ñayii
ma, te kua'a sa tnu'u ja jin ka'ni ña'a i, te sukan ndachunaa sa kuechi ka
sa'a ñayii ma, te onde sukan, te jin ndani'i ta'vi kua'a xeen ñayii ma —kúu
ya jiña'a ya.

Jesús ma, ni ndasava'a ya tee kuaa nani Bartimeo ma
(Mt 20:29-34; Lc 18:35-43)

46 Te ni ka kenda koo de ji'in ya ñuu Jericó ma, te nuu ni ndee ya ini ñuu
ma ji'in tee ka ndikin ya ma, te ka ndíkin kua'a ñayii. Te in tee kuaa nani
de Bartimeo sa'ya tee kúu Timeo ma kúu de, te núkoo de yu'u ichi ma, jikan
de karidaa.
47 Ja ni jiniso'o tee kuaa ma ja Jesús nazareno ma kúu iya ya'a kua'an ma,
te ni keja'a de káyu'u de jiña'a de ya:
—Jesús, Sa'ya David, kunda'vi ini ña'a ni —kúu de jiña'a de.
48 Te kua'a ñayii ma ka jiña'a ja kasiyu'u de. Kovaa su'va kayu'u nini'i-ka
de:
—Sa'ya David, kunda'vi ini ña'a ni —kúu de jiña'a de.
49 Sani te ni jinkuiñi Jesús ma, te jiña'a ya:
—Jin kana ni de kíi de —kúu ya jiña'a ya.
Te ni ka kana i tee kuaa ma, te ka jiña'a i:
—Koo sii ini ni, te kukanu ini ni Su'si ma, te ndokuiñi ni chi kána ña'a de
—ka kuu i ka jiña'a i.
50 Te tee kuaa ma, ni ke'en de sa'ma ndii de ma, ni skana de, te kandava
de ni jan tna'a de Jesús ma.
51 Te Jesús ma, jikan-tnu'u ya de:
—¿Nawa kúni ni ja sa'a sa ja kuu ni? —kúu ya jiña'a ya.
Te tee kuaa ma, ni ndakone'e de:
—Teskua'a, kúni sa ja kuu ndakonde'ya sa —kúu de jiña'a de.
52 Te Jesús ma, jiña'a ya:
—Jâ kuu no'o ni. Te kuechi ja ni kukanu ini ña'a ni a, te chukan kúu ja ni
ndundijin nuu ni a —kúu ya jiña'a ya.
Te ora yukan-ni, te ni kuu ni ndakonde'ya de. Sani te ni ndikin de Jesús
ma.

11

Jesús ma, yoso ya in burru ni kivi ya ñuu Jerusalén ma
(Mt 21:1-11; Lc 19:28-40; Jn 12:12-19)

1 Nuu ni ka iyo de ji'in ya ñuu Betfagé ma ji'in Betania ma, yatni ñuu
Jerusalén ma ji'in yuku nani Yuku Tnu Olivo ma, Jesús ma, ni kana ya uu
tee ka ndikin ya ma,
2 te jiña'a ya:

—Kuán koo ni yu'u ñuu ichi jiyo a, te ja jin kivi koo ni ñuu yukan, te jin
ndani'i ni in burru nu'ni ti, te ni-in-ka ñayii ñatuu koso-ka ti. Te jin ndaji ni
ti, te ki koo ni ji'in ti.
3 Te nú na in kakan-tnu'u naku ka sa'a ni sukan, te jin kuña'a ni: “Maa Señor
ma jiniñu'u ti, te sana ndataa ya ti”, jin kuña'a ni —kúu ya jiña'a ya.
4 Sani te kuan koo de, te ni ka ndani'i de burru ma nu'ni ti in ye'e yu'u
ichi kuan koo de ma, te ni ka ndaji de ti.
5 Te ñayii ka iyo ma, ka jikan-tnu'u i:
—¿Nawa ka sa'a ni? ¿Nava'a ka ndaji ni burru a? —ka kuu i ka jiña'a i.
6 Te ni ka ndakone'e de sukan jiña'a Jesús ma. Te ni ka wa'a i tnu'u kuan
koo de ji'in ti.
7 Te ni ka jan xsia'a de ti nuu iyo Jesús ma, te ni ka sonee de sa'ma de ma
siki burru ma, te Jesús ma, ni kaa ya siki ti ma, te yoso ya ti kua'an ya.
8 Te kua'a ñayii, ka skuili i sa'ma ka ndii i ma, ji'in jaku-ka i, ka skuili i nda'a
ñuu ni ka ja'nde i ichi yuku ma.
9 Te ñayii ka yoxtnuu kuan koo i ma, ji'in ñayii ka ndandikin ma, ka kayu'u
i:
—¡Hosanna! ¡Jayiñu'u kúu rey vee nuu Iya Tátnuni ma!
10 ¡Jayiñu'u kúu ja sani te tatnuni tna'a yuva o David ma! ¡Hosanna! ¡Jayiñu'u
kó kuu nuu tátnuni Su'si ma onde sukun ma! —ka kuu i ka kayu'u i.
11 Ni kivi Jesús ma ini ñuu Jerusalén ma, te kua'an ndita ya veñu'u ka'nu
ma, te nde'ya ya ni-ka'nu. Sani te kua'an ya ñuu Betania ma ji'in uxi uu tee
ka ndikin ya ma, chi vaa ve kukuee ma.

Jesús ma, ni ka'an u'vi ya ja kuu in tnu higo (Mt 21:18-19)

12 Kivi yutnee ma, nuu ve ndee ya ñuu Betania ma, Jesús ma, ni keja'a
kókon ya.
13 Jika-ka ni jini ya in tnu higo, te iyo kua'a nda'a tnu, te ni jan tu'va ya tnu,
ja koto ya nú iñi higo. Kovaa ñatuu chi nanimaa nda'a tnu ma kúu, chi vaa
masu tiempu higo ma kúu.
14 Sani te jiña'a ya tnu higo ma:
—¡Ñatuu na in ko kaa-ka higo ro a! —kúu ya jiña'a ya.
Te ni ka jiniso'o tee ka ndikin ya ma.

Jesús ma, ni ndasavii ya ini veñu'u ka'nu ma (Mt 21:12-17; Lc 19:45-48; Jn 2:13-22)

15 Nuu ni ka ndenda koo de ji'in ya ñuu Jerusalén ma, te Jesús ma, ni kivi
ya veñu'u ka'nu ma, te ni keja'a ya kéne'e ya ndaka ñayii ka xiko ma ji'in
ñayii ka jaan ma. Te ni chindeyi ya mesa ñayii ka sama xu'un ma, ji'in nuu
ka xiko i sata ma.
16 Te ñatuu ni wa'a ya tnu'u ja jin ya'a ñayii ka ndiso ndatniñu i ma ichi ini
veñu'u ma.
17 Te ni keja'a ya káxtnu'u ya, te jiña'a ya:
—Jâ ka jini ni ja nuu tutu ndee tnu'u Su'si ma ká'an: “Ini ve'e sa a chi ko
kuu i ini ve'e nuu ki koo ñayii ndaka ñuu ma ja jin kakan-ta'vi i nuu Su'si
ma.” Vaa sukan ni jani ini ya. Kovaa ndaka ndijin chi ni ka ndasa'a ni in
yavi nuu ka ñu'u kui'na —kúu ya jiña'a ya.
18 Ja ni ka jiniso'o tee ka tatnuni nuu sutu ma, ji'in tee ka skua'a tnu'u ni
kaxtnu'u Moisés ma, te ni ka keja'a de ka nduku de naxe jin ka'ni de Jesús
ma, chi vaa ka yu'u de nú ña'a te ndaka ñayii ma jin kandija ja ká'an ya ma,
vaa ndaka ñayii ma, ni ka sa'vi-nka ini i ja káxtnu'u ya ma.

19 Kovaa ja ni kunee ma, te ni ndee Jesús ma ji'in tee ka ndikin ya ma ini
ñuu ma.

Ni yichi tnu higo ni ka'an u'vi Jesús ma ja kuu tnu ma
(Mt 21:20-22)

20 Nuu ne'e in-ka kii ma, ni ka ya'a de ji'in ya yatni nuu núkoo tnu higo
ma, te ni ka jini de ja ni yichi onde yo'o tnu ma.
21 Sani te Pedro ma, ni ndaka'án de sukan ni jiña'a Jesús ma tnu higo ma, te
jiña'a de ya:
—Teskua'a, jini ni ja tnu higo ni ka'an u'vi ni ma, jâ ni yichi tnu —kúu de
jiña'a de.
22 Te Jesús ma, ni ndakone'e ya:
—Jin kukanu ini ni Su'si ma.
23 Te ja ndaa ká'an sa, nú na in na kuña'a i yuku yukan: "Kuán ndiyo jiña,
te skee maa ro nuu mar ma", te nú in-ni ja ni jani ini i ma, te ñatuu jani uu
jani uni ini i, su'va kukanu ini i ja sa'a Su'si ma ja ko kuu ja ká'an i ma, sani
te ko kuu.
24 Chukan kúu ja ká'an sa, ndaka ja jin kakan-ta'vi ni nuu Su'si ma, te nú ka
kukanu ini ni ya ja taa ya ma chi jin ni'i ni.
25 Te ora ka jikan-ta'vi ni ma, te nú ni ka ndaka'án ni ja nawa ni ka sa'a
ndeva'a ña'a ñayii ma, te jin sakanu ini ni i, sukan-va'a sakanu ini tna ña'a
Yuva o Su'si iyo andivi ma, te ndaxnaa ya kuechi ni ma.
26 Kovaa nú ma jin sakanu ini ni, suni Yuva o iyo andivi ma, masu sakanu
ini ya kuechi ni ma —kúu ya jiña'a ya.

Ni ka jikan-tnu'u de na in ni tatnuni ja sa'a Jesús ma sukan
(Mt 21:23-27; Lc 20:1-8)

27 Sani te ni ka ndenda koo de ñuu Jerusalén ma. Nuu kua'an ya ichi
veñu'u ka'nu ma, te ni ka jan tu'va ña'a tee ka tatnuni nuu sutu ma, ji'in tee
ka skua'a tnu'u ni kaxtnu'u Moisés ma, ji'in tee ka kuu ja'nu ma.
28 Te ka jikan-tnu'u de ya:
—¿Na in ni tatnuni ja sa'a ni sukan? ¿Xi na in ni ka'an ja kuu sa'a ni
sukan? —ka kuu de ka jiña'a de.
29 Jesús ma, ni ndakone'e ya, te jiña'a ya:
—Xinañu'u maa sa kakan-tnu'u ña'a, te jin ndakone'e ni. Sana ka'an sa
na in ni tatnuni ja sa'a sa sukan.
30 Ja ni yo skuandute Juan ma, ¿Su'si ma ni tetniñu Juan ma ja sa'a de sukan,
xi ñayii ma ni tetniñu ña'a ja sa'a de sukan? Jin ndakone'e ni —kúu ya jiña'a
ya.
31 Te ka ndatnu'u tna'a de:
—Nuna jin kuña'a o ja maa Su'si ma ni tetniñu Juan ma, kovaa ka'an de:
"¿Nava'a ñatuu ni ka kandija ni ja ni ka'an de ma?"
32 Te ni masu kuu jin kuña'a o ja ñayii ma ni tetniñu Juan ma, vaa jin ndakiti
ini ñayii ma nuu o a —ka kuu de ka ka'an de.
Chi vaa ka yu'u de ñayii ma, chi vaa ndaka ñayii ma ka jani ini ja Juan ma,
ja ndaa ja in tee ni yo ndakaxtnu'u tnu'u ni yo wa'a Su'si ma kúu de.
33 Chukan kúu ja sa'a ni ka ndakone'e de nuu Jesús ma:
—Ñatuu ka jini sa —ka kuu de ka jiña'a de.
Sani te Jesús ma, ni ndakone'e ya:
—Suni ni ma ka'an tna sa na in ni tatnuni ja sa'a sa a —kúu ya jiña'a ya.

12

Jesús ma, ni ka'an ya in tnu'u vijin ja jin kuu ñayii masu inuva'a ini, ja ka jito i itu tnu uva ma
(Mt 21:33-46; Lc 20:9-19)

1 Jesús ma, ni keja'a ya ká'an ya tnu'u vijin, te jiña'a ya:
—In tee, te ni sunkoo de ni-ka'nu itu de ma tnu uva, te ni jasi de yu'u itu de ma. Te ni satu'va de in nuu taxi uva ma kivi kuaan i ma, te ni sa'a de in ve'e sukun sukun, sukan-va'a kuu ko koto de ni-ka'nu itu de ma. Sani te ni nduku de jaku ñayii ja jin ko koto i itu de ma, te kivi kuaan uva ma, te sasava jin kuu de. Sani te kua'an jika de.
2 Te maa kivi kuaan i ma, te ni tetniñu de in tee jinukuechi nuu de ma, ja ki'in de jin nu ke'en de jaku uva ja ni kuaan ma nuu ñayii ka jito itu de ma.
3 Kovaa ñayii ka jito ma, ni ka tnii i tee ma, te ni ka kani i de. Te ni ka ndatetniñu i de su'va-ni kuan no'o de.
4 Kovaa tee xi-ñu'ú ma chi ni ndatetniñu tuku de in-ka tee jinukuechi nuu de ma. Kovaa tee ya'a chi ni ka ta'vi i xini de, te nde'e xeen ni ka jiña'a i de.
5 Te tee xi-ñu'ú ma, ni ndatetniñu de in-ka tee, te tee ya'a chi ni ka ja'ni i de. Kovaa tee xi-ñu'ú ma, suni ni ndatetniñu kua'a-ka de tee kuan koo kuan nu ndakan jaku uva ma. Kovaa masu ni ka ndi ini ñayii yukan chi jaku de ma ni ka kani i, te jaku de ma ni ka ja'ni i.
6 'Sani te maa-nka sa'ya de ma kéndoo, te kútoo xeen de tee ma. Kovaa ni tetniñu de tee ma. Vaa jani ini de: "Jin kava respetu i nuu sa'ya o a, nuna tetniñu o de, vaa sa'ya maa o kúu de."
7 Kovaa ñayii ka jito itu de ma, ni ka ndatnu'u tna'a i: "Suchi ya'a kúu suchi nduta'vi ñu'ú ya'a. Jin ka'ni o i, te jin ndani'i o ñu'ú i a", ka kuu i ka ka'an i.
8 Chukan kúu ja ni ka tnii i sa'ya de ma, te ni ka ja'ni i de, te ni ka skana i yikikuñu de ma yu'u itu ma.
9 '¿Nawa ka jani ini ndijin ja sa'a tee xi-ñu'ú ma? Kuiti ki'in de, te ka'ni de ñayii ka jito itu de ma, te kua'a de ñu'ú de ma siin-ka ñayii.
10 '¿Ñatuu nama uun ka ka'vi ni nuu tnu'u Su'si ma, nuu ká'an sa'a ma?:
Yuu ni ka saxiko ñayii ka sa'a ve'e ma,
ni nduu i yuu kanuu-ka.
11 Sa'a ni sa'a maa Iya Tátnuni ma, te ni ka sa'vi-nka ini o a.
Sukan ká'an nuu tnu'u Su'si ma —kúu ya jiña'a ya.
12 Sani te ni ka kuni de ja jin tnii de Jesús ma, vaa ka jini de ja tnu'u vijin ni ka'an ya ma chi ja jin kuu maa de ma kúu. Kovaa ka yu'u de ñayii ma. Chukan kúu ja ni ka xndoo de ya, te kuan koo de.

Jesús ma, ni ka'an ya nawa jin kua'a o nuu gobiernu ma, ji'in nawa jin ndakua'a o nuu Su'si ma
(Mt 22:15-22; Lc 20:20-26)

13 Ni ka tetniñu i jaku tee ka kuu fariseo ma, ji'in tee ka ndikin Herodes ma nuu iyo Jesús ma, ja jin kototnuni de ya nawa ka'an ya ma, sukan-va'a jin ni'i ini de ja jin xtekuechi de ya.
14 Tee ya'a, ni jan koo de, te ka jiña'a de:
—Teskua'a, ka jini sa ja ja ndaa kúu ja ká'an ni a. Te masu ndí ini ni nawa ka jani ini ñayii ma ja ká'an ni a. Te ni masu ndí ini ni na nde ñayii ka niniso'o ma. Ndijin chi káxtnu'u ndaa ni sukan kúni Su'si ma ja jin ko kuu o nuu ya ma. ¿Te naxe ká'an ni? ¿Va'a-ni ja jin chuya'vi sa ja ka satniñu sa ma nuu tee nani César tátnuni ñuu Roma ma, xi ña'a? ¿Jin sa'a sa, xi má jin sa'a sa sukan ma? —ka kuu de ka jiña'a de.

15 Kovaa Jesús ma chi jini ya sukan ka jani ini de ma, ja masu ka sa'a de
sukan ka ka'an de ma, te jiña'a ya:
—¿Nava'a ka jitotnuni ña'a ni? Jin tanuu ni in xu'un ka yinda'a ni a,
sukan-va'a kuni sa —kúu ya jiña'a ya.
16 Te ni ka wa'a de, te Jesús ma, jiña'a ya:
—¿Na in xi-yunuu ndenee a, te na in nani sukan ndee a? —kúu ya jiña'a
ya.
Te ni ka ndakone'e de:
—Yunuu tee nani César, tee tátnuni ñuu Roma ma, kúu —ka kuu de ka
jiña'a de.
17 Sani te jiña'a Jesús ma:
—Te jin ndakua'a ni nuu César ma tna'a ja kúu kuenda maa de ma, te nuu
Su'si ma jin ndakua'a ni tna'a ja kúu kuenda maa ya ma —kúu ya jiña'a ya.
Te ni ka sa'vi-nka ini de ja sukan ni ndakone'e ya ma.

Ni ka jikan-tnu'u tee ka kuu saduceo ma naxe ko kuu ñayii ndateku ma (Mt 22:23-33; Lc 20:27-40)

18 Ni jan koo jaku tee ka kuu saduceo ma ni ka jan koto de Jesús ma. Tee
ya'a chi ka ka'an de ja masu ka ndateku ñayii ni ka ji'i ma. Te chukan kúu
ja ni ka jikan-tnu'u de ya:
19 —Teskua'a, Moisés ma, ni xndoo de tutu ká'an ja nú in tee ma, ni
tnanda'a de te ni ji'i de te ñatuu na sa'ya de ji'in ñasi'i de ma ni iyo, te ñani
tee ni ji'i ma ndakueka ñasi'i de ma, sukan-va'a koo sa'ya ña, te ko kuu i
sa'ya tata tee ni ji'i ma.
20 Te sukan ni kuu ja uja tee ndi-tna'a ñani de ma. Tee xinañu'u ma, ni
tnanda'a de, te ñatuu na sa'ya de ji'in ñasi'i de ma ni iyo, te ni ji'i de.
21 Sani te tee ku-uu ma, ni ndatnanda'a de ji'in ña'a ni ndoo ma. Suni ni ji'i
tna de, te ñatuu na sa'ya de ji'in ña ni iyo. Suni maa i ni kuu ji'in tee ku-uni
ma.
22 Te sukan ni kuu ji'in ndi-uja de ma ja ñatuu ni-in de ña ni iyo sa'ya de ji'in
ña, te ni ka ji'i de. Sani te ni ji'i ña'a ma.
23 Va'a-ni, te nú jin ndateku ñayii ma, ¿na nde de xi-ñasi'i ko kuu ña'a yukan?
Vaa ndi-uja de ma ni ka iyo ji'in ña ma —ka kuu de ka jiña'a de.
24 Te ni ndakone'e Jesús ma:
—Ndijin chi masu ka jini ni ja ka ka'an ni a. Masu ka jini ni sukan ká'an
tutu ndee tnu'u Su'si ma, ni a ndaka ja kúu sa'a Su'si ma masu ka jini ni.
25 Kivi jin ndateku ñayii ma, tee ma ji'in ña'a ma, masu jin ndatnanda'a-ka
de, vaa sukan ka kuu ángel ka iyo andivi ma, sukan jin ko kuu de.
26 '¿Ñatuu nama ni ka ka'vi ni nuu libru Moisés ma, nuu ká'an ja núkoo in
tnu iñu ma, te kánda'a kánda'a-nka tnu ma, kovaa masu nde ndí'i tnu kayu
ma? Te ni ka'an Su'si ma nuu Moisés ma: "Maa sa kúu Su'si Abraham ma,
ji'in Isaac ma, ji'in Jacob ma", kúu ya jiña'a ya. Te chukan kúu ja jin ndateku
ñayii ni ka ji'i ma.
27 Vaa Su'si ma, masu Su'si ñayii ni ka ji'i ma kúu ya chi Su'si ñayii ka teku
ma kúu ya. Te chukan kúu ja ndijin, masu ka jini ni ja ka ka'an ni a —kúu
ya jiña'a ya.

Uu tnu'u ya'a ni tatnuni Su'si ma ja ka ndanuu xeen-ka i (Mt 22:34-40)

28 In tee skua'a tnu'u ni kaxtnu'u Moisés ma, ni jiniso'o de ja ka tetna'a
Jesús ma ji'in tee ka kuu saduceo ma, te ni jini de ja va'a-ni ni ndakone'e
Jesús ma, te ni jan tu'va de ya, te ni jikan-tnu'u de:

—¿Nde tnu'u ni tatnuni Su'si ma kúu ja kanuu xeen-ka ma? —kúu de jiña'a de.
29 Te ni ndakone'e Jesús ma:
—Tnu'u kanuu xeen-ka ma kúu tnu'u ya'a: “Ñayii ñuu Israel, jin koniniso'o ni chi Su'si ka kandija o ma kúu iya tátnuni nuu o a. Te ñatuu na in-ka ya iyo chi maa in-ni Su'si o ma kúu Su'si ndija.
30 Jín kutoo o Su'si o ma ji'in ndaka tu'u ini anua o a, ji'in ndaka ja ka jani ini o a, ji'in ndaka tnu'u ndee tnu'u ndatnu o a.”
31 Te in-ka tna tnu'u kanuu ni tatnuni Su'si ma kúu ja: “Jin kutoo ni tna'a ni ma sukan ka kutoo ni maa ni ma.” Ñatuu na tnu'u kanuu xeen-ka, nú masu ja nduu-ni tnu'u ya'a —kúu ya jiña'a ya.
32 Te tee skua'a tnu'u ni kaxtnu'u Moisés ma, jiña'a de:
—Va'a-ni, teskua'a. Ja ndaa kúu ja ká'an ni a. In-ni Su'si iyo, te ñatuu na in-ka ya iyo, chi vaa maa in-ni ya iyo.
33 Te ja jín kutoo o Su'si ma ji'in ndaka tu'u ini anua o a, ji'in ndaka ja ka jani ini o a, ji'in ndaka tnu'u ndee tnu'u ndatnu o a, ji'in ja jín kutoo tna'a o ma kuenda ka kutoo o maa o ma, játna ini xeen-ka Su'si ma ja jin sa'a o sukan, sana ndaka kiti ndakua'a o nuu Su'si ma te ka'mi o ti nuu ya ma —kúu de jiña'a de.
34 Te ja ni jini Jesús ma ja tee skua'a tnu'u ni kaxtnu'u Moisés ma, va'a-ni ni ndakone'e de ma, te jiña'a ya:
—Ndijin, iyo yatni ni nuu tátnuni Su'si ma —kúu ya jiña'a ya.
Te ni-in-ka ñayii, ñatuu ni ka kusaa ini i ja jin kakan-tnu'u-ka i ya.

Maa Su'si ma ni tetniñu Cristo ma
(Mt 22:41-46; Lc 20:41-44)

35 Jesús ma, yikuu ya káxtnu'u ya na in kúu ya ma ini veñu'u ka'nu ma, te jikan-tnu'u ya nuu ñayii ma:
—¿Te nava'a ka ka'an tee ka skua'a tnu'u ni kaxtnu'u Moisés ma ja Sa'ya tata David ma kúu Cristo iya ni tetniñu Su'si ma?
36 Te vitna ja maa David ma chi ni ska'an ña'a Xtumani Ndios ma, te sa'a ni ka'an de ma:
Su'si Iya Tátnuni ma jiña'a nuu iya tátnuni nuu sa a:
“Kunukoo ro xiñi kua'a ri a,
te onde nú ni kundee ri skendoo ri
ndaka suchi ñatuu ka kunimani nuu o a chii ja'a ro a”,
kúu ya jiña'a ya nuu iya tátnuni nuu sa a.
37 Kovaa ¿naxe kuu ko kuu Sa'ya tata David ma Cristo ma nú sukan, te vitna ja maa David ma, ni xnani de ya iya tátnuni nuu de ma? —kúu ya jiña'a ya.
Te kua'a xeen ñayii ma ka iyo yukan, te ka niniso'o sii ini i ja ká'an Jesús ma.

Ni ka'an Jesús ma ja tee ka skua'a tnu'u ni kaxtnu'u Moisés ma, ñatuu ka sa'a ndaa ka sa'a ndija de
(Mt 23:1-36; Lc 11:37-54; 20:45-47)

38 Jesús ma, ne'un ja káxtnu'u ya ma, te jiña'a ya:
—Jin konee ni cuidado ja másu ko jin ko sa'a ni sukan ka sa'a tee ka skua'a tnu'u ni kaxtnu'u Moisés ma, vaa tee yukan chi ka jatna ini de ja jin kone'nu de sa'ma nani, te ka kuni de ja jin kava respetu i nuu de ma te jin kua'a i de nchuxi nuya'vi ma.

39 Ka nduku de nuu jin kunukoo de nuu ka nukoo ñayii ka ndanuu-ka ma
ini veñu'u ma. Te nuu ka kuu viko ma, ka kunuu maa de ja jin kunukoo de
nuu mesa ka ndanuu-ka ma.
40 Te ka xnda'vi de ña'a ni ka ji'i yii ma, sukan-va'a jin ni'i de nawa ka neva'a
ña'a ma te jin kaa jin ko'o de. Te ja ñatuu na in kunitnuni ma, te ka sa'a de
tnu'u ja na'a xeen ka jikan-ta'vi de nuu Su'si ma. Tee ya'a chi sa'a Su'si ma
ja jin chunaa xeen-ka de ja sukan ka sa'a de ma —kúu ya jiña'a ya.

Sukan ni ndakua'a ña'a nda'vi ni ndoo ja ni ji'i yii ma xu'un nuu Su'si ma
(Lc 21:1-4)

41 Jesús ma, núkoo ya in jichi yatni nuu iyo ja ka chunee i xu'un ja ka
ndakua'a i nuu Su'si ma. Nde'ya ya sukan ka chunee ñayii ma xu'un ka
ndakua'a i nuu Su'si ma. Te kua'a xiku ma chi ni ka chunee kua'a de xu'un.
42 Sani te ni kenda in ña'a ni ji'i yii ma, te kúnda'vi xeen ña. Te ni jan chunee
ña uu xu'un lilikin, masu ka ndee ya'vi xeen i.
43 Sani te Jesús ma, ni kana ya tee ka ndikin ya ma, te jiña'a ya:
—Ja ndaa ká'an sa ja ña'a nda'vi ni ji'i yii ma, ni ndakua'a kua'a-ka ña nuu
Su'si ma sana ndaka-ka ñayii ni ka chunee xu'un i ma,
44 chi vaa ndaka i ni ka ndakua'a nuu Su'si ma ja ni kendoo-nka ma-ni.
Kovaa ña'a ya'a, visi kúnda'vi ña te jiniñu'u xeen-ka ña ma, kovaa ni
ndakua'a ña nuu Su'si ma ndaka ja neva'a ña ja koteku ña ma —kúu ya
jiña'a ya.

13

Jesús ma, ni ka'an ya ja veñu'u ka'nu ma chi ndatnana i
(Mt 24:1-2; Lc 21:5-6)

1 Ja ni ndee Jesús ma ini veñu'u ka'nu ma, in tee ndikin ya ma, jiña'a de:
—¡Teskua'a, nde'ya ni ja vivii ka ndaa yuu ni ka kuva'a veñu'u a ji'in ja
sukan sukun sukun veñu'u a! —kúu de jiña'a de.
2 Te Jesús ma, ni ndakone'e ya:
—¿Nde'ya ni ve'e na'nu ve'e sukun a? Kovaa ká'an sa ja ni-in-ka yuu masu
kendoo siki in-ka yuu ja ndi'i kuiti i jin ndatnana —kúu ya jiña'a ya.

Na seña ko kuu kivi naa ñuu ñayivi a
(Mt 24:3-28; Lc 21:7-24; 17:22-24)

3 Sani te kuan koo de ji'in ya Yuku Tnu Olivo ma kuan ndaya'a nuu kátuu
veñu'u ka'nu ma. Te Jesús ma, ni jinkoo ya. Sani te Pedro ma, Santiago ma,
Juan ma, ji'in Andrés ma, ni ka kene'e siin de ya, te ka jikan-tnu'u de ya:
4 —Na nde kivi ko kuu sukan, te nde a ko kuu seña ja sani te ko kuu ndaka
sukan ká'an ni a —ka kuu de ka jiña'a de.
5 Sani te Jesús ma, ni keja'a ya jiña'a ya:
—Jin konee ni cuidado ja ñatuu ni-in ñayii ko xnda'vi ña'a,
6 chi vaa ki koo kua'a xeen i ja jin sa'a i tnu'u ja maa sa ka kuu i, te sa'a jin
ka'an i: “Maa sa kúu Cristo ma”, te jin xnda'vi i kua'a xeen ñayii.
7 ’Nú ni ka jini ni ja ka ka'an i ja ka kanaa ñayii in ñuu ji'in in-ka ñuu ya'a
yukan ma, máko jin koyu'u ni, chi vaa sukan ko kuu, kovaa masu jâ ni jinu
kúu.
8 Vaa in ñuu ka'nu kanaa ji'in in-ka ñuu ka'nu, te in ñayii tátnuni in ñuu ka'nu
ma, kanaa i ji'in in-ka ñayii tátnuni in-ka ñuu ka'nu ma, te kua'a ñuu jin tnaa
xeen, te jin ndatnana kua'a ve'e, te koo soko koo tnama. Te ndaka cha'a chi
yika kéja'a tnundo'o tnuneni ma-ni kúu.

9 ’Ndijin, jin ko koto va'a ni maa ni, chi vaa jin tnii ña'a i, te jin xsia'a ña'a i
nuu tee ka ja'nde tniñu ñayii ñuu judío ma, te jin kani ña'a i ini veñu'u lilikin
ma. Te jin sa'a i ja jin koo ni onde nuu tee ka tatnuni ma, ji'in nuu rey ma,
ja kuechi ja ka ndikin ña'a ni maa sa a. Kovaa sukan, te kuu jin kaxtnu'u ni
nuu tee yukan sukan sa'a sukan kúu Su'si ma ji'in ñayii ma.
10 Chi xi'na-ka jiniñu'u ja jin kaxtnu'u ni tnu'u vii tnu'u va'a ma nuu ndaka
ñayii ni-ka'nu ñuu ñayivi a, te sana ko kuu sukan.
11 Te nú ni ka jan xsia'a ña'a i nuu tee ka tatnuni ma, te máko jin ko ndi ini ni
ja naxe jin ndakone'e ni ma chi ora yukan, te taa maa Su'si ma na tnu'u jin
ka'an ní ma, chi vaa masu maa ni jin ka'an ma, su'va maa Xtumani Ndios
ma ka'an ora yukan.
12 Te suni tee ndi-tna'a ñani de ma, jin ndaxtekuechi tna'a de, sukan-va'a jin
ka'ni tna'a de. Te yuva i ma, xtekuechi de sa'ya de ma. Te maa i ja ka kuu i
sa'ya de ma, jin ndakokuiñi i nuu de, te jin ka'ni i de.
13 Te ni-ka'nu ñuu ñayivi a jin ndakiti ini i nuu ni ja kuechi ja ka ndikin ña'a
ni a, kovaa nde ni kanda ja kondikin ña'a ni ma onde kivi xnaa sa ñuu ñayivi
a chi ndani'i ta'vi ni.
14 ’Nú ni ka jini ni ja núkoo in ja masu kúnimani i nuu Su'si ma ini veñu'u
ka'nu iyo Jerusalén ma nuu masu iyo ja koo i ma (na in ka'vi tnu'u ya'a, te
skua'a ñukuun i, sukan-va'a jaku'ni ini i nawa kúni ka'an ma), sani te ñayii
ka iyo ñuu Judea ma, te jín kunu i yuku ma,
15 te nú na in iyo xini ve'e i ma, máko nuu i te ndivi i ve'e i ma ja kene'e i
nawa ni xndoo i ma.
16 Te nú na in iyo yuku ma, máko ndakokuiñi i ve'e i ma ja ki ndi ke'en i
sa'ma i ma.
17 ¡Kivi yukan chi nda'vi-nka ña'a ka ñu'u sa'ya ma, ji'in ña'a ka neva'a suchi
kuechi ka jaxi ma!
18 Chukan kúu ja jin kakan-ta'vi ni nuu Su'si ma ja máko kuu sukan kivi
vijin ma,
19 chi vaa kivi yukan chi kivi tnundo'o tnuneni xeen ko kuu. Ûni in tnundo'o
ja masu nama ni yo kuu sukan onde kivi ni sa'a Su'si ma ñuu ñayivi a, te
onde kenda kivi kenda tnundo'o tnuneni ja ni jani ini Su'si ma ja ko kuu
ma ni-ka'nu ñuu ñayivi a. Te nú ni jinu ma, ni masu sa'a-ka ya sukan.
20 Te nú Iya Tátnuni ma, ma ndaka'nde sava ya kivi yukan, kivi tnundo'o ma,
masu na in kaku. Kovaa kuechi ja kútoo ya ndaka ñayii ni ndakaji maa ya
ma, chukan kúu ja ndaka'nde sava ya kivi yukan.
21 ’Te nú jin ka'an i nuu ni: “Jin konde'ya ni ja ya'a iyo Cristo ma”, xi “Jin
konde'ya ni ja yukan iyo ya”, másu ko jin kandija ni.
22 Vaa ki koo tee jin xnda'vi ña'a ja Cristo ma ka kuu de, xi jin xnda'vi ña'a
de ja tee ka ndakaxtnu'u tnu'u ni wa'a Su'si ma ka kuu de, te jin sa'a kua'a
de milagru, sukan-va'a jin xnda'vi ña'a de, te jin ku'un ini de ja onde ñayii
ni ndakaji Su'si ma jin ndaxnda'vi de.
23 ¡Chukan kúu ja jin konee ni cuidado! Ndaka jâ ni xtu'va ña'a sa a,
sukan-va'a ma jin xnda'vi ña'a i.

Kivi ndii Jesucristo iya ni kii ñayivi ñuu ñayivi a
(Mt 24:29-35, 42, 44; Lc 21:25-36)

24 ’Kovaa ne'un kivi yukan, nú ni jinu ni ka ndo'o ni ka neni ñayii ma,
te kandii ma chi masu kotnuu-ka i, te masu ndii-ka, te yoo ma, suni masu
kotnuu-ka i,
25 te tiuxini ma chi jin kun-kava i andivi ma, te ndaka ja ka iyo andivi ma
chi ndaskanda Su'si ma.

26 Sani te jin kuni ñayii ma ja saña ja kúu sa iya vee ñayivi ñuu ñayivi a, ja
ndenda sa nuu viko ma ji'in ndaka tnu'u ndee tnu'u ndatnu sa ji'in jayiñu'u
sa ma.
27 Te tetniñu maa sa ángel ma ni-ka'nu ñuu ñayivi a, onde nuu jakituu andivi
ma ji'in ñu'ú a, te jin ndaxtutu i ndaka ñayii ni ndakaji sa te ni ka kanda i ni
ka yo ndikin ña'a i ma.
28 'Jin kutu'va ni tna'a ja káxtnu'u sa siki tnu higo ma. Nú ni ka ndaka'ndi
nda'a tnu ma ja ve jin nana koo i ma te ni ka nduyute nda'a tnu ma, te ka
jini ni ja ve kuyatni kivi ndukuii ñuu ñayivi a.
29 Suni sukan ko kuu nú ka jini ni ja ka yikuu ndaka tna'a ja ni ka'an sa a,
te jin kona'a ni ja sani te saña ja kúu sa iya vee ñayivi ñuu ñayivi a chi jâ ve
kuyatni sa ye'e ma.
30 Ja ndaa ká'an sa ja masu yanduu ja ndaka ñayii tiempu ya'a, jin kuni i ja
sukan ko kuu.
31 Andivi ma ji'in ñuu ñayivi a chi jin naa i, kovaa tnu'u ká'an sa a chi masu
yanduu ja sukan ko kuu.
32 'Kovaa ja kivi ma ji'in ora ma, masu na in jini, ni a ángel Su'si ma ja ka
iyo i andivi ma, ni a saña ja kúu sa Sa'ya ya a chi maa in-ni Yuva o Su'si ma
na'a na kivi ko kuu sukan.
33 'Chukan kúu ja jin konde'ya va'a ni, te jin koo tu'va ni, te jin kakan-ta'vi
ni nuu Su'si ma, vaa masu na in jini na kivi ko kuu.
34 Cha'a chi sukan kúu in tee ja sani te ki'in de in-ka ñuu, te sacargu de ñayii
ka jinukuechi nuu de ma ja jin ko koto va'a i ve'e de ma. Te tátnuni de nuu
ndí-in ndi-in i nde tniñu jin sa'a i ma, te ñayii jito ye'e ma, na ko koto va'a i.
Sukan ko kuu kivi ndii sa ma.
35 Chukan kúu ja jin konde'ya va'a ni, te jin koo tu'va ni, vaa masu ka jini
ni na ora ndenda sa ja kúu sa iya tátnuni nuu ni ja ka kuu ni ñayii ve'e sa
ma, nú jâ ve kunee ma, xi sava ñuu ma, xi ora jâ ka kana li'li ma xi ora jâ
ve ndii ma,
36 nasa sanaa-ni, te ndenda sa te ndani'i ña'a sa ja ka kixi ni.
37 Sukan ká'an sa nuu ndaka ni a, te suni sukan ká'an sa nuu ndaka-ka ñayii
ma: ¡Jin koo tu'va ni, te jin ko koto va'a ni maa ni! —kúu ya jiña'a ya.

14

Ni ka chutna'a tnu'u de naxe jin tnii de Jesús ma
(Mt 26:1-5; Lc 22:1-2; Jn 11:45-53)

1 Kúni-ka uu-ka kivi, te ko kuu Viko Pascua ma, kivi ka jaa i xtatila ñatuu
na levadura yi'i ma. Tee ka tatnuni nuu sutu ma, ji'in tee ka skua'a tnu'u ni
kaxtnu'u Moisés ma, ka ndatnu'u tna'a de ka nduku de naxe jin xnda'vi de
Jesús ma te jin tnii de ya te jin ka'ni de ya.
2 Kovaa jaku de ka ka'an:
—Masu kuu ne'un viko ma. Nú ña'a, te ñayii ma, jin ndakiti ini i nuu o, te
jin kana jin kayu'u i nuu ka iyo o a —ka kuu de ka ka'an de.

In ña'a, ni chiso ña ndute jáxiko asi xini Jesús ma
(Mt 26:6-13)

3 Te Jesús ma, ni ja'an ya ñuu Betania ma, ve'e tee kúu Simón ma, tee ni
yo ndo'o kue'e lepra ma. Nani núkoo ya nuu mesa ma, ni kenda in ña'a,
yinda'a ña in botella, te nanimaa vidriu nani alabastru kúu i, te yukan ñu'u
ndute jáxiko asi nanimaa ita nani nardo ma. In ja ndee ya'vi xeen kúu i. Te
ni ta'vi ña vidriu ma, te ni chiso ña ndute jáxiko asi ma xini Jesús ma.
4 Te jaku ñayii ka iyo ma, ni ka ndakiti ini i, te ka ka'an nuu tna'a i:

—¿Nava'a ni skenaa ña ndute jáxiko asi a?
5 Va'a-ka nute ni kuya'vi de, vaa vi'i-ka uni cientu denariu kondee de, te kuu
jin chindee o ñayii nda'vi ma —ka kuu i ka ka'an i, te ka ka'an i tnu'u ña'a
yukan.
6 Kovaa Jesús ma, jiña'a ya:
—Jin kua'a ni tnu'u. ¿Nava'a ka xtna'a ni ña? Vaa ña'a ya'a chi tna'a ja ni
sa'a ña'a ña a chi in ja va'a kúu.
7 Vaa ñayii nda'vi ma chi jin koo i ji'in ni ni-kani ni-jika, te kuu jin chindee ni
i ndeva'a-ni na kii ka kuni ni ma, kovaa saña chi kenda kivi ja masu koo-ka
sa ñuu ñayivi ya ji'in ni.
8 Te ña'a ya'a chi ni sa'a ña'a ña ndaka ja iyo ja kuu sa'a ña ma, te vaa ja ni
chi'i ña'a ña ndute jáxiko asi a, te cha'a kúu ja ni satu'va ña yikikuñu sa a,
sukan-va'a koo tu'va i kivi jin chu'u ña'a ni ma.
9 Te ja ndaa ká'an sa ja ndeva'a-ni nuu jin kaxtnu'u i tnu'u vii tnu'u va'a
káxtnu'u sa a, suni jin ndaka'an i tna'a ja ni sa'a ña'a ña'a ya'a, te sukan, te
jin ndaka'án i ja vii ja va'a ni sa'a ña ma —kúu ya jiña'a ya.

Judas ma, ni ke'en-su'va de Jesús ma
(Mt 26:14-16; Lc 22:3-6)

10 Judas Iscariote ma, in tee ni yo kuu ndi-uxi uu tee ni ka yo ndikin ya
ma kúu de, te ni ja'an de ni jan kuña'a de nuu tee ka tatnuni nuu sutu ma
sukan ke'en-su'va de Jesús ma, te ndakua'a de ya nuu nda'a tee yukan.
11 Ja ni ka jiniso'o tee yukan, te ni ka kutachi xeen de, te ni ka skuiso de ja
jin kua'a de xu'un Judas ma. Te ni keja'a Judas ma nduku de na ora ko kuu
ja ke'en-su'va de Jesús ma.

Kivi ni kuxini ñukuun Jesús ma ji'in tee ka ndikin ya ma
(Mt 26:17-29; Lc 22:7-23; Jn 13:21-30; 1 Co 11:23-26)

12 Kivi ni keja'a viko ka jaa i xtatila ñatuu na levadura yi'i ma, kivi ka ja'ni
i in ndikachi jaa ja ka ndakua'a i nuu Su'si ma ja ka ndakune'e i kivi ni ka
ndayaa i nuu ñayii ñuu Egipto ma ja kúu i Viko Pascua ma, te tee ka ndikin
Jesús ma, ka jikan-tnu'u de ya:
—¿Ndenu kúni ni ja jin koo sa jin satu'va sa ja jin kuxini o Viko Pascua a?
—ka kuu de ka jiña'a de.
13 Sani te ni tetniñu ya uu tee ka ndikin ya ma, te jiña'a ya:
—Kuán koo ni ini ñuu ma. Yukan jin ndatna'a ni ji'in in tee ndiso de in
kiyi ndute. Te jin kondikin ni de.
14 Te nuu ndivi de ma, te jin kuña'a ni nuu tee xi-ve'e ma: “Teskua'a o ma,
sa'a ká'an de: ¿Nde a kúu ve'e nuu jin kaa sa xita ji'in tee ka ndikin tna'a
ji'in sa a? Vaa jin kuxini sa Viko Pascua a.”
15 Te tee yukan, kaxtnu'u de onde ve'e ichi sukun ma, in ve'e ka'nu nuu jâ
ni nduvii ma. Te yukan jin satu'va ni ja jin kuxini o ma —kúu ya jiña'a ya.
16 Nduu tee ni tetniñu ya ma, ni ka ke koo de, te kuan koo de ini ñuu ma.
Te ni ka ndani'i de sukan ni jiña'a Jesús ma, te ni ka satu'va de ja jin kuxini
de ji'in ya Viko Pascua ma.
17 Nuu ve kunee ma, ni kenda Jesús ma ji'in ndi-uxi uu tee ka ndikin ya
ma.
18 Nani ka jaa de xita nuu mesa ma, te Jesús ma, jiña'a ya:
—Ja ndaa ká'an sa ja in ni ja ka nukoo o ka jaa o xita a ke'en-su'va ña'a
—kúu ya jiña'a ya.
19 Te ni ka kuxii ini de, te ni ka keja'a ndi-in ndi-in de ka jikan-tnu'u de
ya:

—¿Saña kúu? —ka kuu de ka jiña'a de.
20 Te Jesús ma, ni ndakone'e ya:
—In ni ja ndi-uxi uu ni a kúu, te nde ni xndoyo xtatila ni a ji'in sa nuu
ko'o a ko kuu.
21 Saña ja kúu sa iya vee ñayivi ñuu ñayivi a chi ndo'o sa sukan ká'an tutu
ndee tnu'u Su'si ma ja ndo'o sa a, kovaa ¡nda'vi maa na in ke'en-su'va ña'a
ma! Va'a-ka ko kuu i, nute ñatuu ni kenda i ñuu ñayivi ya nkuu —kúu ya
jiña'a ya.
22 Nani ka kuxini de ji'in ya ma, te Jesús ma, ni tnii ya xtatila ma, te ni
ndakuan-ta'vi ya nuu Su'si ma, te ni ta'vi ya, te ni wa'a ya tee ka ndikin ya
ma, te jiña'a ya:
—Jin tnii ni, te jin kaa ni. Cha'a kúu yikikuñu sa a —kúu ya jiña'a ya.
23 Sani te ni tnii ya in nuu ñu'u ndute uva ma, te ni ndakuan-ta'vi ya nuu
Su'si ma. Te ni xsia'a ya nuu tee ka ndikin ya ma, te ndaka de ni ka ji'i jaku
jaku ndute uva ma.
24 Te jiña'a ya:
—Cha'a kúu niñi sa ja kati ma, sana jin ndani'i ta'vi kua'a xeen ñayii ma.
Cha'a kúu in tnu'u jaa tátnuni Su'si ma naxe jin koo va'a ni ji'in ya.
25 Ja ndaa ká'an sa ja masu ko'o-ka sa ndute uva ya'a chi onde kivi jin koo
tutu o nuu tatnuni Su'si ma te jin ko'o o ndute uva jaa ma —kúu ya jiña'a
ya.

Jesús ma, ni ka'an ya ja Pedro ma, uni jichi ka'an de ja masu jini de ya (Mt 26:30-35; Lc 22:31-34; Jn 13:36-38)

26 Nuu ni jinu ni ka jita de ji'in ya in yaa, te kuan koo de ji'in ya Yuku Tnu
Olivo ma.
27 Jesús ma, jiña'a ya:
—Ndaka ndijin chi ma jin kukanu ini-ka ña'a ni, te jin xndoo ña'a ni, vaa
sukan ká'an tutu ndee tnu'u Su'si ma: “Ka'ni sa tee jito ndikachi ma, te ndaka
ndikachi ma, jin kuitenuu ti.”
28 Kovaa sani te ni ndateku sa ma, te koxtnuu sa ki'in sa ñuu Galilea ma, te
sana jan koo maa ni —kúu ya jiña'a ya.
29 Pedro ma, jiña'a de:
—Visi ndaka de na jin xndoo ña'a, kovaa saña chi ña'a —kúu de jiña'a de.
30 Te Jesús ma, ni ndakone'e ya:
—Ja ndaa ká'an sa ja jakuaa vitna, ni ñatuu kana-ka li'li ma ja ku-uu jichi
ma, te jâ ni ku-uni jichi ja ká'an ni ja ñatuu jini ña'a ni —kúu ya jiña'a ya.
31 Kovaa maa de chi jiña'a de:
—Visi na kûu sa ji'in ni, kovaa masu ka'an sa ja ñatuu jini ña'a sa —kúu
de jiña'a de, te ndaka-ka de ka jiña'a sukan.

Nuu nani Getsemaní ma, ni ja'an Jesús ma ni jikan-ta'vi ya nuu Su'si ma (Mt 26:36-46; Lc 22:39-46)

32 Sani te ni jan koo de ji'in ya in nuu nani Getsemaní, te Jesús ma, jiña'a
ya nuu tee ka ndikin ya ma:
—Jin kunukoo ni ya'a, nani ki'in sa jin kakan-ta'vi sa nuu Su'si ma —kúu
ya jiña'a ya.
33 Te ni jeka ya Pedro ma, ji'in Santiago ma, ji'in Juan ma, te kuan koo de
ji'in ya, te ni keja'a ya kúxii kúnda'vi ini ya,
34 te jiña'a ya de:
—Jini sa ja onde ini anua sa a, kúxii xeen ini i, te ûni kuenda kûu sa kúni
sa. Jin kendoo ni ya'a. Másu ko jin ko kusu ni —kúu ya jiña'a ya.

35 Sani te kua'an-ka Jesús ma, te ni kujika-ka ya vala ma, te ni jinkoo jiti
ya, te ni jakindeyi ya onde nuu ñu'ú ma, te jikan-ta'vi ya nuu Su'si ma ja nú
kuu, te má kenda ora ndo'o neni ya ma.
36 Te nani jikan-ta'vi ya ma, te sa'a jiña'a ya:
—Yuva maa sa, ja maa ni chi kuu sa'a ni ndaka, te nú kúni ni, te má ndo'o
neni sa. Kovaa má ko kuu sukan kúni maa sa chi kó kuu sukan kúni maa ni
—kúu ya jiña'a ya.
37 Sani te ni ndakokuiñi ya nuu ka iyo de ma, te ni ndani'i ya de ja ka kixi
de, te jiña'a ya Pedro ma:
—Simón, ¿kixi ni? ¿Ni ñatuu ni kuu kondito ni visi ja in ora?
38 Jin kondito ni, te jin kakan-ta'vi ni nuu Su'si ma, sukan-va'a má ska'an
ña'a tachi ma ja jin sa'a ni ja u'vi ma. Ndaka ni chi ka jani va'a ini ni, kovaa
yikikuñu ni a chi vita xeen i —kúu ya jiña'a ya.
39 Te kua'an ya in-ka jichi kuan kakan-ta'vi ya nuu Su'si ma. Te suni maa
sukan-ni ni jiña'a ya ma, jiña'a tuku ya.
40 Nuu ni ndakokuiñi ya nuu ka iyo de ma, te ni ndani'i tuku ya de ja ka kixi
de. Te ñatuu ka ni'i ini de naxe jin kuña'a de ya, vaa ûni ka ndandesi-nka
nduchinuu de ma, ja jin kusu de ka kuni de.
41 Te nuu ni ndakokuiñi ya ja ku-uni jichi ma, te jiña'a ya:
—¿Ka yikuu-ka ndijin ka kixi ni? ¿Ka ndatatu ni? Jâ ni kuu-ni chi jâ ni
kenda ora ja saña ja kúu sa iya vee ñayivi ñuu ñayivi a chi jin ke'en-su'va ña'a
i, te jin kunda'a ña'a tee ka ndiso kuechi ma.
42 Jin ndakoo ni, te jín koo o chi jâ ve kuyatni tee ke'en-su'va ña'a ma —kúu
ya jiña'a ya.

Ni ka tnii de Jesús ma
(Mt 26:47-56; Lc 22:47-53; Jn 18:1-11)

43 Yikuu-ka Jesús ma ká'an ya, nuu ni kenda Judas ma, in tee ni yo kuu
ndi-uxi uu tee ni ka yo ndikin ya ma. Te ni kenda de, te ka ndikin tna'a de
ji'in kua'a ñayii ka ndiso xeen ma, ka yinda'a i yuchi kúu espada ji'in karroti.
Ñayii ya'a ka kuu ñayii ni ka tetniñu tee ka tatnuni nuu sutu ma, ji'in tee ka
skua'a tnu'u ni kaxtnu'u Moisés ma, ji'in tee ka kuu ja'nu ma.
44 Judas tee ni ke'en-su'va ya ma, ni wa'a de in seña, te jiña'a de:
—Tna'a tee chitu sa yikinuu de ma, tee yukan kúu de, te jin tnii ni de, te
jin ku'ni va'a ni de, te jin koo ni ji'in de —kúu de jiña'a de.
45 Chukan kúu ja ni jan tu'va de Jesús ma, te jiña'a de:
—Teskua'a —kúu de jiña'a de.
Te ni chitu de yikinuu ya ma.
46 Sani te ni ka tnii ñayii ma ya, te kuan koo i ji'in ya.
47 Kovaa in tee ndikin ya ma, ni tava de yuchi kúu espada ma, te ni jan
ka'nde de in so'o tee jinukuechi nuu tee tátnuni nuu sutu ma.
48 Jesús ma, ni jikan-tnu'u ya ñayii ma:
—¿Nava'a ve koo ndijin ji'in yuchi kúu espada ji'in karroti, ja jin tnii ña'a
ni, kuenda tnu'u ja in kui'na kúu sa?
49 Ndaka kii ni yo iyo sa ne'un ndaka ni ma, ni yo kaxtnu'u sa tnu'u va'a ma
ini veñu'u ka'nu ma, te ñatuu ni ka tnii ña'a ni, kovaa sa'a ko kuu, sukan-va'a
ko kuu sukan ká'an tutu ndee tnu'u Su'si ma —kúu ya jiña'a ya.
50 Ndaka tee ka ndikin ya ma, ni ka jinu de, te ni ka xndoo de maa in-nka
Jesús ma.

51 Kovaa in suchi jaa, ndikin i ya kua'an i, ñutuu i in sa'ma, te ni ka tnii ña'a
tee kuan koo ji'in ya ma.
52 Kovaa ni xsiaa i sa'ma i ma, te ni jinu vichi i kua'an i.

Ni jan koo de ji'in Jesús ma nuu tee ka ja'nde tniñu ñayii ñuu judío ma
(Mt 26:57-68; Lc 22:54-55, 63-71; Jn 18:12-14, 19-24)

53 Ni jan koo de ji'in Jesús ma nuu tee tátnuni nuu sutu ma, te ni ka ndututu
ndaka tee ka tatnuni nuu sutu ma, ji'in tee ka kuu ja'nu ma, ji'in tee ka
skua'a tnu'u ni kaxtnu'u Moisés ma.
54 Pedro ma, ndikin jika de ya onde nuke'e ve'e tee tátnuni nuu sutu ma, te
ni jinkoo de nuu ka iyo tee ka jito veñu'u ka'nu ma, te ni kendoo de nduvixi
de yu'u ñu'u ma.
55 Tee ka tatnuni nuu sutu ma, ji'in ndaka tee ka ja'nde tniñu ñayii ñuu
judío ma, ka nduku de in ja kuu kuiso kuechi Jesús ma, te jin ka'ni de ya.
Kovaa ñatuu ni ka ndani'i de na kuechi ya ma.
56 Visi kua'a de ma ka ka'an tnu'u te ñatuu ka ka'an ndaa de sukan ni yo sa'a
ya ma, kovaa siin siin-ka ka ka'an de.
57 Jaku de ni ka ndokuiñi, te ka xtekuechi de ya, te ka jiña'a de:
58 —Saña chi ni ka jiniso'o sa ja ni ka'an de: “Saña chi kuu ndakana sa
veñu'u ka'nu ni ka sa'a ñayii a, te nuu uni kii ma te ndasa'a sa in-ka, kovaa
masu ñayii ma jin ndasa'a”, ni ka'an de —ka kuu de ka jiña'a de.
59 Kovaa ni a sukan ma, masu nde ka ketna'a ja ka ka'an de ma.
60 Sani te maa tee tatnuni nuu sutu ma, ni ndokuiñi de ne'un ndaka de
ma, te ni jikan-tnu'u de Jesús ma:
—¿Ñatuu nawa ndákone'e ni? ¿Nawa kúu ja ka ka'an ñayii a ja kuu ni a?
—kúu de jiña'a de.
61 Kovaa Jesús ma chi ni jasiyu'u ya, ni ñatuu nawa ni ndakone'e ya nuu
tee tátnuni nuu sutu ma. Te maa tee tátnuni nuu sutu ma, ni ndakan-tnu'u
tuku de ya:
—¿Ndijin kúu Cristo Sa'ya Su'si iya iyo ja jin ndachiñu'u o ma? —kúu de
jiña'a de.
62 Te Jesús ma, jiña'a ya:
—Saña kúu. Te ndijin chi jin kuni ni ja saña ja kúu sa iya vee ñayivi ñuu
ñayivi a, kunukoo sa xiñi kua'a Su'si iya kúu sa'a ndaka ma, te kenda kivi
ndii sa te jin kuni ni ja ndenda sa nuu viko ka iyo andivi ma —kúu ya jiña'a
ya.
63 Sani te tee tátnuni nuu sutu ma, ni kachi de sa'ma de ma, ja káxtnu'u de
ja ni ndakiti xeen ini de, te jiña'a de:
—¿Naku jin nduku-ka o ñayii jin ndaka'an nawa ni yo sa'a de a?
64 Jâ ni ka jiniso'o ndaka ni ja jâ ni ka'an de tnu'u ja masu játna ini Su'si ma.
¿Naxe ka ka'an ni? —kúu de jiña'a de nuu ndaka tee ka iyo ma.
Ndaka de ni ka kendoo ini ja iyo kuechi Jesús ma te kuiti kûu ya.
65 Jaku de, ni ka keja'a de ka tusii de ya, te ni ka jasi de in sa'ma nuu ya
ma, te ka kani de ya, te ka jiña'a de ya:
—¡Ka'an ni na in ni kani ña'a! —ka kuu de ka jiña'a de.
Te tee ka jito veñu'u ma, ka wa'a de tikatu yikinuu ya ma.

Ni ka'an Pedro ma ja masu jini de Jesús ma
(Mt 26:69-75; Lc 22:54-62; Jn 18:15-18, 25-29)

66 Pedro ma, iyo de ichi chii ma, nuke'e tee tátnuni nuu sutu ma. Te ni
kenda in ña'a jinukuechi nuu tee tátnuni nuu sutu ma.

67 Ja ni jini ña Pedro ma ja yikuu de nduvixi de yu'u ñu'u ma, te nde'ya ña
de, te jiña'a ña:
—Ndijin tna chi ni yo ndikin ni Jesús tee ñuu Nazaret ma vi —kúu ña
jiña'a ña.
68 Te Pedro ma, jiña'a de:
—Masu jini sa tee yukan, te masu jini sa nawa kúu ja ká'an ni a —kúu de
jiña'a de.
Te ni kee de ye'e ke'e ma. Sani te ni kana in li'li ma.
69 Te ña'a jinukuechi nuu tee tátnuni nuu sutu ma, ni jini tuku ña Pedro
ma in-ka jichi, te ni keja'a ña jiña'a ña nuu ndaka-ka ñayii ka iyo ma:
—Tee ya'a chi in tna'a tee ni ka yo ndikin Jesús ma kúu de —kúu ña jiña'a
ña.
70 Kovaa Pedro ma chi in-ka jichi ni jiña'a de ja ñatuu jini de Jesús ma.
Te ni kukuee-ka ma, te ñayii ka iyo yukan, ka jiña'a tuku i Pedro ma:
—Ja ndaa ndija ja ndijin kúu in tna'a tee ni ka yo ndikin tna'a ji'in Jesús
ma, vaa in tee ñuu Galilea ma kúu ni —ka kuu i ka jiña'a i.
71 Sani te Pedro ma, jiña'a de:
—Chúnaa maa sa, nú masu ndija ja ká'an sa ja masu jini sa tee yukan
—kúu de jiña'a de.
72 Te ora yukan-ni, te ni kana li'li ma ja ku-uu jichi, te ni ndaka'án Pedro
ma ja sa'a ni jiña'a Jesús ma: “Ni ñatuu kana-ka li'li ma ja ku-uu jichi ma, te
jâ ni kuu uni jichi ja ká'an ni ja ñatuu jini ña'a ni.” Sani te ni keja'a de nda'yu
de, ja ndákani ini de.

15

Ni ka ndaxsia'a i Jesús ma nuu nda'a Pilato ma
(Mt 27:1-2, 11-14; Lc 23:1-5; Jn 18:28-38)

1 Nuu jâ ve ndii ma, te ni ka ndututu tee ka tatnuni nuu sutu ma, ji'in
tee ka kuu ja'nu ma, ji'in tee ka skua'a tnu'u ni kaxtnu'u Moisés ma, ji'in
ndaka-ka tee ka ja'nde tniñu ñayii ñuu judío ma. Te ni ka ju'ni de Jesús ma,
te kuan koo de ji'in ya, te ni ka ndaxsia'a de ya nuu nda'a tee kúu Pilato ma.
2 Pilato ma, ni jikan-tnu'u de ya:
—¿Ndijin kúu rey tátnuni nuu ñayii judío a? —kúu de jiña'a de.
Te ni ndakone'e Jesús ma:
—Maa ni ká'an —kúu ya jiña'a ya.
3 Ndaka tee ka tatnuni nuu sutu ma, kua'a xeen ja ka xtekuechi de ya,
4 te Pilato ma, ni jikan-tnu'u de ya in-ka jichi:
—¿Ñatuu nawa ká'an ni? Te kua'a xeen ja ka xtekuechi ña'a i a —kúu de
jiña'a de ya.
5 Kovaa Jesús ma, masu ni ndakone'e ya. Chukan kúu ja Pilato ma, ni
sa'vi-nka ini de.

Ni ka kundee maa ñayii ma, te ni tatnuni Pilato ma ja jin ka'ni i Jesús ma
(Mt 27:15-31; Lc 23:13-25; Jn 18:38–19:16)

6 Ne'un ndaka Viko Pascua ma, te Pilato ma chi ni yo kachi de ja kene'e
de in ñayii vekaa ma, ndeva'a-ni na in ka ka'an maa ñayii judío ma.
7 Te in tee nani Barrabás ma, ji'in jaku-ka tee ni ka xtutu tna'a ji'in de ma,
ka yinee de vekaa ma kuechi ja ni ka ja'ni de in ñayii ne'un kivi ni ka kanaa
de ji'in gobiernu ma.

8 Te ni ka kenda koo ñayii ñuu Israel ma, te ni ka keja'a i ka jikan i nuu Pilato
ma ja sa'a de sukan sa'a de ndaka kuiya ma, te ka jiña'a i ja na kene'e de in
ñayii yinee vekaa ma.
9 Te jiña'a Pilato ma:
—¿Ka kuni ni ja xsiaa sa rey tátnuni nuu ñayii judío a? —kúu de jiña'a de.
10 Chi vaa ni jinitnuni de ja tee ka tatnuni nuu sutu ma chi ni ka ndaxsia'a
de ya nuu Pilato ma kuechi ja ka kukueñu ini de ma.
11 Kovaa tee ka tatnuni nuu sutu ma chi ni ka jiña'a de ñayii ma ja jin kayu'u
i ja jin kakan i ja xsiaa Pilato ma Barrabás ma.
12 Te jiña'a Pilato ma nuu ñayii ka kayu'u ma:
—¿Kovaa nawa ka kuni ni ja sa'a sa ji'in tee ka xnani ni rey tátnuni nuu
ñayii judío a? —kúu de jiña'a de.
13 Te ni ka kayu'u ndaka ñayii yukan ma, te ka jiña'a i:
—Kata kaa ni de nuu krusi ma —ka kuu i ka jiña'a i nuu Pilato ma.
14 Te jiña'a Pilato ma:
—¿Nava'a? ¿Na kuechi de? ¿Na nde a u'vi ni sa'a de? —kúu de jiña'a de.
Kovaa ñayii yukan chi ndaka i ni ka kayu'u nini'i-ka, te ka jiña'a i nuu de:
—Kata kaa ni de nuu krusi ma —ka kuu i ka jiña'a i.
15 Te Pilato ma chi ni kuni de ja kendoo va'a de ji'in ñayii ma. Te ni xsiaa
de Barrabás ma, kua'an maa de. Te ni jinu, te ni ndaxsia'a de Jesús ma nuu
nda'a soldado ma, sukan-va'a jin kani de ya te jin kata kaa de ya nuu krusi
ma.
16 Tee ka kuu soldado ma, ni jan koo de ji'in Jesús ma nuke'e palaciu ma,
te ni ka ndututu ndaka-ka soldado ma.
17 Te ni ka skondii de ya in sa'ma kua'a tnuu, te ni ka sa'a de in corona iñu,
te ni ka sonee de xini ya ma.
18 Sani te ni ka keja'a de ka kayu'u de ka ka'an de:
—¡Suchi ya'a kúu rey tátnuni nuu ñayii judío ma, vee! —ka kuu de ka ka'an
de.
19 Te ka kuun de yutnu xini ya ma. Te ka tusii de ya, te ka jinkuiñi jiti de
nuu ya kuenda tnu'u ja ka iyo xeen respetu de nuu ya.
20 Nuu ni jinu ni ka kasiki ndee de ya ma, te ni ka xtandiyo de sa'ma kua'a
tnuu ni ka skondii de ya ma, te ni ka ndaskone'nu de ya sa'ma maa ya ma,
te ni ka kene'e de ya ja jin koo de jin kata kaa de ya nuu krusi ma.

Ni ka skuita kaa de Jesús ma nuu krusi ma
(Mt 27:32-44; Lc 23:26-43; Jn 19:17-27)

21 In tee ñuu Cirene ma, nani de Simón. Yuva tee kúu Alejandro ma ji'in
Rufo ma kúu de. Ni ndenda de ja ni ja'an de yuku ma. Te ja ni ndaya'a de
yukan, te ni ka xtetuu de tee ma ja kuiso de krusi Jesús ma.
22 Ni jan koo de ji'in Jesús ma in nuu nani i Gólgota ja kúni ka'an "Yiki Xini
Ndiyi".
23 Te ni ka wa'a de ya vala ndute uva ni ka sakanuu de ji'in mirra, sukan-va'a
ndajijin yikikuñu ya ma, kovaa Jesús ma chi ñatuu ni kuni ya ja ko'o ya.
24 Sani te tee ka kuu soldado ma, ni ka skuita kaa de ya nuu krusi ma. Te ni
ka keja'a de ka chu'un de suerte sa'ma Jesús ma, sukan-va'a nde sa'ma jin
ndani'i in in de ma.
25 Ka iin xtnee kuu nuu ni ka skuita kaa de ya nuu krusi ma.
26 Te ni ka tee de in nuu tabla kuechi ni ka xtekuechi de ya ma, te sa'a ká'an:
"Tee ya'a kúu rey tátnuni nuu ñayii judío a."
27 Te suni ni ka skuita kaa de uu kui'na in in nuu krusi ma, in de xiñi kua'a
ya ma, te in de xiñi satni ya ma.

28 Vaa sa'a ká'an nuu tutu ndee tnu'u Su'si ma: “Ni ka jani ini i ja in ñayii sa'a
ja u'vi kúu ya.”
29 Te ñayii ka ya'a ma, ka ka'an ndeva'a i nuu ya, ka skuiko xini i, te ka
jiña'a i:
—Ndijin ja ká'an ni ja ndakana ni veñu'u ka'nu ma te nuu uni kii ma te
ndajinu ndasa'a ni ma,
30 te sa'a maa ni ja kaku ni, te ki nuu ni nuu krusi a —ka kuu i ka jiña'a i.
31 Te tee ka tatnuni nuu sutu ma, ji'in tee ka skua'a tnu'u ni kaxtnu'u
Moisés ma, ka jakundee de ya, te ka ka'an de:
—Siin ñayii, ni sa'a de ja ni ka kaku i nuu tnundo'o ma, te maa de ma,
ñatuu kuu naxe sa'a de ja kaku de nuu tnundo'o tnuneni a.
32 Te nú tee ya'a kúu Cristo tee kúu rey tátnuni nuu ñayii Israel ya, te kí nuu
de nuu krusi a, sukan-va'a jín kuni o te jín kandija o ja ká'an de ma —ka
kuu de ka ka'an de.
Onde tee ka ndenee nuu krusi ma ji'in ya ma, ka ka'an ndeva'a de nuu
ya.

Sukan ni ji'i Jesús ma
(Mt 27:45-56; Lc 23:44-49; Jn 19:28-30)

33 Te nuu ve kuu sava nduu ma, te ni-ka'nu ñuu ñayivi ma ni kunee onde
nuu ni kuu ka uni jañini ma.
34 Te maa ora yukan kuu ora ni kayu'u nini'i Jesús ma ni ka'an ya:
—Eloi, Eloi, ¿lama sabactani?
Te tnu'u ya'a kúni ka'an, “Su'si maa sa, Su'si maa sa, ¿nava'a ni xndoo ña'a
ni?”
35 Te sava ñayii ka iyo yukan, ni ka jiniso'o i ja ká'an Jesús ma, te ka ka'an
i ja Elías ma kána ya.
36 Sani te in tee yukan, jinu de ni jan nu nduku de vala kachi, te ni chunee
de nuu vinagre ma. Te ni chitnii de in nuu tnu yoo, te ni tenee de yu'u Jesús
ma. Te ni ka'an de:
—Ni kuu na. Máko jin xtna'a-ka o de, te jín ko koto o nú kii Elías ma ki
nune'e de tee ya'a nuu krusi a —kúu de ká'an de.
37 Kovaa Jesús ma chi ni kayu'u nini'i ya. Sani te ni ji'i ya.
38 Sani te sa'ma ndakaa nuu ii ini veñu'u ka'nu ma chi ni te'nde sasava i, te
ni keja'a onde sukun ma, te ni kenda i onde ja'a sa'ma ma.
39 Te tee tátnuni nuu soldado ma, ni iyo de nuu Jesús ma, te ni jini de ja
sukan ni kayu'u Jesús ma te ni ji'i ya ma, te ni ka'an de:
—Iya ya'a chi ja ndaa ndija ja Sa'ya Su'si ma kúu ya —kúu de ká'an de.
40 Suni ka iyo kua'a ña'a ka nde'ya jika ma. Ne'un ndaka ña ma iyo María
Magdalena ma, ji'in Salomé ma, ji'in María ma ja kúu ña si'i tee kúu José
ma ji'in Santiago tee lule-ka ma.
41 Ña'a ya'a chi ni ka yo ndikin ña Jesús ma, te ni ka yo jinukuechi ña nuu
ya nuu ni yo iyo ya ñuu Galilea ma. Suni ka iyo kua'a-ka tna ña'a ni ka yo
ndikin ya ja ni ja'an ya ñuu Jerusalén ma.

Sukan ni ka chu'u i Jesús ma
(Mt 27:57-61; Lc 23:50-56; Jn 19:38-42)

42 Nuu ve kunee ma, te vaa kivi ka satu'va ñayii ma ja kivi yutnee ma ko
kuu kivi ni tatnuni Su'si ma ja ma jin satniñu ñayii ma kúu,
43 te iyo in tee ñuu Arimatea ma nani de José, te in tee kanuu kúu de ne'un
tee ka tatnuni nuu ñayii Israel ma. Te tee yukan chi ndetu de ja kenda kivi

tatnuni Su'si ma. Te ni jani ini de naxe sa'a de ma, te ni ja'an de nuu Pilato
ma, te ni ndakan de ñunde'yu Jesús ma.
44 Pilato ma chi ni kandava de ja ni jiniso'o de ja jâ ni ji'i ya ma, te ni kana
de tee tátnuni nuu soldado ma, ja kakan-tnu'u de na nkuu saa tiempu ja ni
ji'i ya ma.
45 Te nuu ni jiña'a tee tátnuni nuu soldado ma sukan ni iyo ma, te tee nani
Pilato ma, ni wa'a de tnu'u ja nune'e tee kúu José ma ñunde'yu Jesús ma.
46 Sani te ni jan kuaan de in sa'ma va'a nani i lino, te ni nune'e de ñunde'yu
Jesús ma, te ni chutuu de ya sa'ma ma. Te ni jinu, te ni jan chinee de ya in
yavi ndenee yika toto ma, te ni jasi de ji'in in yuu ka'nu ka'nu.
47 Te María Magdalena ma, ji'in María si'i José ma, ka nde'ya ña ndenu ni
ka chinee de ñunde'yu ya ma.

16

Nuu ni ndateku Jesús ma
(Mt 28:1-10; Lc 24:1-12; Jn 20:1-10)

1 Ni ya'a kivi ni tatnuni Su'si ma ja ma jin satniñu ñayii ma. Te ña'a kúu
María Magdalena ma, ji'in Salomé ma, ji'in María si'i Santiago ma, ni ka
jaan ña in ndute jáxiko asi, ja jin koo ña jin chi'i ña ñunde'yu Jesús ma.
2 Sani te ne'e xtnee kivi keja'a smana ma, te nuu ve kana kandii ma, te kuan
koo ña nuu yinee ñunde'yu Jesús ma.
3 Te ka ndatnu'u tna'a ña:
—¿Na in xtandiyo yuu ndesi ye'e yavi nuu yinee Jesús ma, ja jin kivi koo
o ma? —ka kuu ña ka ndatnu'u ña.
4 Sani te ni ka ndonenuu ña, te ni ka jini ña ja yuu ka'nu ndesi ye'e yavi
ma chi jâ ni kokoo i, te jâ nune ye'e yavi ma.
5 Te ni ka kivi koo ña yavi ma, te ni ka jini ña ja núkoo kuenda tnu'u ja in
suchi jaa lado kua'a ma, ne'nu i in sa'ma kuijin kani kani, te ña'a yukan chi
ni ka yu'u xeen ña.
6 Kovaa suchi yukan chi jiña'a i:
—Máko jin koyu'u ni chi jini sa ja ka ndanduku ni Jesús ni yo iyo ñuu
Nazaret ma, iya ni ndakaa nuu krusi ma. Te jâ ni ndateku ya. Ñatuu na iya
iyo ya'a. Jin konde'ya ni nuu ni yinee ya a, ja ñatuu ya.
7 Kuán koo ni, te jin kuña'a ni tee ni ka yo ndikin ya ma, te suni jin kuña'a
ni Pedro ma ja maa ya chi jâ koxtnuu ya ki'in ya ñuu Galilea ma, sana jin
koo ni. Te jin koo ni te yukan te jin kuni ni ya, vaa sukan ni ka'an ya ma
—kúu i jiña'a i.
8 Sani te ni ka nde koo kunu ña, te ka jinu ña kuan nu koo ña, te ka ni'i ka
ni'i-nka ña ja ka yu'u ña. Te ñatuu ni ka ka'an ña nuu ni-in ñayii ma, kuechi
ja ka yu'u ña ma.

Jesús ma, ni kenda ya xinañu'u nuu María Magdalena ma
(Jn 20:11-18)

9 Te Jesús ma, ni ndateku ya nuu ve ndii kivi keja'a smana ma, te ni kenda
ya xinañu'u nuu María Magdalena ma, ña'a ni ndene'e ya uja tachi ma.
10 Ni ja'an ña, te ni kaxtnu'u ña nuu tee ni ka yo ndikin ya ma, vaa ka kuxii
xeen ini de, te ka nda'yu de.
11 Te ja ni ka jiniso'o de ja téku Jesús ma, vaa ni jini María Magdalena ma
ya ma, kovaa masu nde ka kandija de.

Jesús ma, ni kenda ya nuu uu ñayii ni ka yo ndikin ya ma
(Lc 24:13-35)

12 Te nuu ni kuu sukan ma, sani te Jesús ma, tuku-ka ni kenda ya nuu uu
ñayii kuan koo ichi yuku ma.
13 Ñayii ya'a, ni jan koo i ni ka kaxtnu'u i nuu ndaka-ka ñayii ni ka yo ndikin
ya ma, kovaa ni ñatuu ni ka kandija tna i.

Ni tatnuni Jesús ma sukan jin sa'a tee ka ndikin ya ma
(Mt 28:16-20; Lc 24:36-49; Jn 20:19-23)

14 Te kuee-ka ma, Jesús ma, ni kenda ya nuu ndi-uxi in tee ka ndikin ya
ma, nani ka nukoo de nuu mesa ma. Te ni ndonda ya nuu de:
—¿Nava'a ñatuu ka kandija ni te ñatuu ka jaku'ni ini ni? —kúu ya jiña'a
ya.
Chi vaa ñatuu ni ka kandija de ja ka ka'an ñayii ma ja ni ka jini i ya ma,
vaa jâ ni ndateku ya ma.
15 Te ni tatnuni ya nuu tee ka ndikin ya ma:
—Jin koo ni ni-ka'nu ñuu ñayivi a, te jin kaxtnu'u ni tnu'u vii tnu'u va'a
Su'si ma nuu ndaka ñayii ma.
16 Te ñayii kandija tnu'u vii tnu'u va'a ká'an sa a te kuandute i ma, ñayii
yukan chi ndani'i ta'vi i. Kovaa ñayii masu kandija ma chi masu ndani'i
ta'vi i.
17 Te milagru ya'a jin kuni ñayii ka kukanu ini ña'a i maa sa ma. Te jin
ndakune'e ña'a i maa sa, te kuu jin ndene'e i tachi ka yinee ñayii ma. Te kuu
jin ka'an i sa'an ja ñatuu ka ka'an i ma.
18 Te visi na jin tnii i koo ma, kovaa masu nawa sa'a ña'a ti. Te visi na jin
ko'o i ja yi'i venenu ma, kovaa masu nawa jin ndo'o i. Te jin sonee i nda'a i
siki ñayii ka ku'u ma, te jin nduva'a ñayii ma, vaa iyo sa ji'in i ma —kúu ya
jiña'a ya.

Sukan ni ndaa Jesús ma kuan no'o ya andivi ma
(Lc 24:50-53)

19 Te ni jinu ja ni ka'an ya nuu de ma, te ni ndaa ya kuan no'o ya andivi
ma, te ni nukoo ya xiñi kua'a Su'si ma.
20 Te ndaka tee ka ndikin ya ma ni ka ke koo kuan koo de, te ka kaxtnu'u de
tnu'u ni jiña'a ya ma ni-ka'nu ñuu ñayivi a. Te maa Iya Tátnuni ma, chíndee
ya de ja jin sa'a kua'a de milagru, sukan-va'a jin kandija ñayii ma tnu'u vii
tnu'u va'a Jesucristo ma ja ka kaxtnu'u de ma. Te sukan kó kuu.

Tnu'u vii tnu'u va'a Jesucristo ma sukan ni kaxtnu'u tee ni yo nani Lucas ma

Ni kaxtnu'u tee kúu Lucas ma naxe ni sa'a de, saa ni tee de tnu'u ya'a

1 Kua'a tee, ka kuni de ja jin tee de sukan ni kuu ne'un ndaka sa a,
2 sukan ni ka kaxtnu'u tee ni ka jini onde xinañu'u ma, tee ni ka kucargu ja
jin kaxtnu'u de tnu'u vii tnu'u va'a ma.
3 Saña tna, ja ni ndanduku vii, ni ndanduku va'a sa sukan ni yo kuu onde
xinañu'u ma, te ni jani ini sa ja va'a-ni ko kuu, nuna tee sa tnu'u ya'a nuu ni,
Teófilo, vaa in tee kanuu xeen kúu ni. Te káxtnu'u sa sukan ni keja'a sukan
ni jinu ma,
4 sukan-va'a jaku'ni va'a ini ni ja ndaa ma, tna'a ja ni ka kaxtnu'u i nuu ni
ma.

Ni kaxtnu'u in ángel ja kâku Juan tee skuandute ñayii ma

5 Onde kivi nuu ni yo kuu Herodes ma rey ñuu Judea ma, ni iyo in tee kúu
sutu nani de Zacarías, sa'ya tata tee kúu Abías ma. Te ñasi'i de ma, nani ña
Elisabet, sa'ya tata tee kúu Aarón ma.
6 Te nduu de ka iyo va'a nuu Su'si ma, te ni ka yo kandija de ja ni yo tatnuni
ya ma, te ñatuu na kuechi de iyo nuu Su'si ma.
7 Kovaa ñatuu na sa'ya de, vaa Elisabet ma, ñatuu kúu koo sa'ya ña, te vitna
ja nduu ña ji'in de jâ ni ka kuu nija'nu.
8 In kivi ja ndaka sutu ka ndikin tna'a ji'in Zacarías ma, ni ndani'i ja jin
kunukuechi de nuu Su'si ma,
9 sukan ve koo sutu ma ka sa'a de ma, te ni ndani'i ja maa Zacarías ma, ni
kivi ini veñu'u ka'nu Iya Tátnuni ma, sukan-va'a ka'mi de ja jáxiko asi nuu ya
ma.
10 Nani kayu ja jáxiko asi ma, te ndaka ñayii ka iyo ke'e ma, ka jikan-ta'vi i
nuu Su'si ma.
11 Sani te ni kenda in ángel ni tetniñu Iya Tátnuni ma nuu Zacarías ma.
Núkuiñi i xiñi kua'a altar nuu kayu ja jáxiko asi ma.
12 Te ja ni jini Zacarías ma ángel ma, ñatuu ni'i ini de nawa sa'a de, te ni yu'u
xeen de.
13 Kovaa ángel ma, jiña'a i:
—Zacarías, má koyu'u ni, vaa Su'si ma chi ni jiniso'o ya ja jikan-ta'vi ni a.
Koo in sa'ya ni ji'in ñasi'i ni ma, te xnani ni i Juan.
14 Te koo sii ini xeen ni, te kua'a ñayii, jin koo sii ini i ja kâku i ma,
15 vaa sa'ya ni ma, in tee kanuu ko kuu de nuu Su'si ma. Másu ko ko'o de
ndixi, te onde nuu ñatuu kâku-ka de ma, te jâ koo Xtumani Ndios ma ji'in
de.
16 Te sa'a de ja kua'a ñayii ñuu Israel ya, jin ndakokuiñi i, te jin ndandikin i
Su'si Iya Tátnuni ma.
17 Te Juan ma koxtnuu nuu Iya Tátnuni ma kenda de, te koneva'a de tnu'u
ndee tnu'u ndatnu. Sukan ni yo kuu Elías ma, tee ni yo ndakaxtnu'u tnu'u
ni yo wa'a Su'si ma, sukan ko kuu de, sukan-va'a jin ndaka'an-mani tna'a
ñayii ma ji'in sa'ya i ma, te sukan-va'a ñayii ñatuu ka kandija Su'si ma, jin
kutu'va i ja jin kandija i ya. Te satu'va de in ñuu koo tu'va, sukan-va'a jin
kuan-ta'vi i Iya Tátnuni ma —kúu i jiña'a i.

18 Zacarías ma, ni jikan-tnu'u de ángel ma:
—¿Naxe kukanu ini sa ja ká'an ni a? Vaa saña chi in tee nija'nu kúu sa, te
suni ñasi'i tna sa ma —kúu de jiña'a de.
19 Ángel ma, ni ndakone'e i:
—Saña kúu ángel Gabriel ma, ja iyo sa nuu Su'si ma, te ni tetniñu ña'a ya
ja vee sa ka'an sa nuu ni a, te káxtnu'u sa tnu'u vii tnu'u va'a ya a.
20 Kovaa vitna ja ñatuu ni kandija ni ja ká'an sa a, kendoo ñi'i ni, te ma kuu-ka
ka'an ni onde kenda kivi ko kuu sukan —kúu i jiña'a i.
21 Nani ka iyo ñayii ma ke'e ma, ka ndetu i Zacarías ma, te ka jikan-tnu'u
tna'a i nava'a kúkuee xeen de ja ndee de veñu'u a.
22 Te nuu ni ndee de ma, masu nde kuu-ka ka'an de. Saa ni ka jinitnuni
ñayii ma ja ni iyo ja ni jininuu de ini veñu'u ma, vaa seña-nka ni sa'a de. Te
sukan-nka ni yo kuu de, ja ñatuu ni yo kuu ka'an-ka de.
23 Sani te nuu ni jinu kivi ni jinukuechi de ma, Zacarías ma, kuan no'o de
ve'e de ma.
24 Te ñasi'i de ma, ni ni'i sa'ya ña, te u'un yoo masu ni yo kee-ka ña ve'e ña
ma. Te jani ini ña:
25 “Maa Iya Tátnuni ma ni sa'a sa'a vitna, sukan-va'a ñayii ma, máko jin
saxiko-ka ña'a i.”

Ni kaxtnu'u in ángel ja kâku Jesús ma

26 Nuu iñu yoo ma, Su'si ma, ni tetniñu ya ángel Gabriel ma in ñuu Galilea
ma nani i Nazaret,
27 te ni ja'an i nuu iyo in suchi jaa nani i María. Suchi ya'a, jâ ni ka kendoo
i ja jin tnanda'a i ji'in suchi nani José ma, ja kúu i sa'ya tata tee ni yo kuu
rey David ma.
28 Te ángel ma, ni kivi i nuu iyo suchi jaa ma, te jiña'a i:
—¡Chíndee ña'a Su'si ma, vaa ro'o, ni sa'a ña'a Su'si ma ja va'a! Maa Iya
Tátnuni ma iyo ji'in ro —kúu i jiña'a i.
29 María ma, ñatuu ni'i ini i nawa sa'a i, te ni jikan-tnu'u i nawa kúni ka'an
tnu'u ya'a.
30 Te ángel ma, jiña'a i:
—María, má koyu'u ro, vaa ro'o sa'a ja kúsii ini Su'si ma.
31 Vitna te ni'i sa'ya ro, te koo in sa'ya ro, te xnani ro i Jesús.
32 Ko kuu i in iya kanuu, te konani ya Sa'ya Su'si onde sukun ma. Te Su'si
Iya Tátnuni ma, sa'a ya ja ko kuu sa'ya ro ma in rey sukan ni yo kuu tee
jana'a ni yo nani David ma,
33 sukan-va'a ko tatnuni ya ni-kani ni-jika ñuu Israel ya. Te ja tatnuni ya ma
masu naa —kúu i jiña'a i.
34 María ma, ni jikan-tnu'u i ángel ma:
—¿Naxe ko kuu ja ká'an ni a, te vitna ja masu na yii sa iyo? —kúu i jiña'a
i.
35 Te ángel ma, ni ndakone'e i:
—Maa Xtumani Ndios ma kii, te kuatundi'ya ña'a ya, te tnu'u ndee tnu'u
ndatnu maa Su'si onde sukun ma koo ji'in ro, te kasi ndee kasi ndoso ña'a
ya. Te chukan kúu ja suchi kâku ma, konani i Iya Ii, Sa'ya Su'si ma.
36 Suni tna'a ro Elisabet ma, koo in sa'ya ña, visi ña'a nija'nu kúu ña, ña'a ni
ka yo ka'an i ja masu kuu koo sa'ya ña ma. Jâ iyo iñu yoo ja ñu'u sa'ya ña
ma.
37 Vaa Su'si ma, masu nawa kúu ja ma kuu sa'a ya —kúu i jiña'a i.
38 Sani te María ma, jiña'a i:

—Saña chi suchi iyo nuu nda'a maa Iya Tátnuni ma kúu sa. Maa Su'si ma sa'a sukan ká'an ni a —kúu i jiña'a i.
Sani te ángel ma, kuan no'o i.

María ma, ni jan koto i Elisabet ma

39 Ne'un kivi yukan María ma, kua'an i ñuu iyo ichi yuku ma, ñuu Judea ma.
40 Te ni kivi i ve'e Zacarías ma, te ni wa'a i nchuxi Elisabet ma.
41 Nuu ni jiniso'o Elisabet ma María ma, lulu ñunee chii ña ma, ni kanda i, te maa ña ni ka'an tnu'u ni wa'a Xtumani Ndios ma.
42 Te ni ka'an nini'i ña, jiña'a ña:
—¡Ro'o, ni skuta'vi ña'a Su'si ma ja va'a ja vii, sana ndaka ña'a ma! ¡Te ja va'a ja vii kúu sa'ya ro a!
43 ¿Na in kúu ru'u ya, ja ki koto ña'a si'i iya tátnuni nuu ri ma?
44 Vaa nuu ni jiniso'o kunu ri ja ni ka'an ro ma, lulu ri a, ni kanda i ja kusii ini i onde chii ri a.
45 ¡Ja vava'a ko kuu ro'o, vaa ni kandija ro ja ni ka'an Iya Tátnuni ma te ni kandija ro ja ko kuu sukan kúni ya ma! —kúu ña jiña'a ña.
46 María ma, jiña'a i:
—Ini anua sa a ndáchiñu'u ja sa'a Iya Tátnuni ma,
47 te ini anua sa a kúsii ini nuu iya sa'a ja ndáni'i ta'vi sa a,
48 vaa Su'si ma, ni yo nde'ya ña'a ya saña, in suchi nda'vi jinukuechi nuu ya,
te onde vitna ndimaa jin ko xnani ña'a i ja vava'a kúu sa nuu Su'si ma,
49 vaa iya kuu sa'a ndaka ma, ni sa'a ña'a ya ja vii ja va'a.
¡Iya ii kúu ya!
50 Su'si ma, ndimaa kúnda'vi ini ya ñayii ka yu'u nasa yukan, te jin ko sa'a i in ja ñatuu játna ini ya ma.
51 Ni sa'a ya ji'in tnu'u ndee tnu'u ndatnu ya ma ja jin kuitenuu ndaka ñayii ka jani ini ja maa i ka kuu-ka ma.
52 Ni xtandiyo ya nuu ka nukoo rey ma,
te ni wa'a ya jayiñu'u ñayii ka ndakunitnuni ja ka jiniñu'u i Su'si ma.
53 Ñayii ni ka yo kokon, ni ka yo yichi i ma,
ni ka ndani'i, ni ka ndatna'a i ja jin ko kaa jin ko ko'o i ma,
te xiku ma, ni ndasanda'vi ya i.
54 Ni chindee ya ñayii ñuu Israel ma, ja ka jinukuechi i nuu ya ma.
Ñatuu ni ndunaa ya ja kúnda'vi ini ya i,
55 sukan ni skuiso ya nuu tna'a o tee jana'a ma ja sukan ko kuu ji'in Abraham ma ji'in sa'ya tata de ki koo kuee-ka ma
—kúu i jiña'a i.
56 María ma, ni kendoo i ji'in Elisabet ma uni yoo, te saa kuan no'o i ve'e i ma.

Sukan ni kuu ja ni kâku Juan tee skuandute ñayii ma

57 Nuu ni chitu kivi te ni kâku sa'ya Elisabet ma, te in suchi yii kúu i.
58 Ndaka ñayii ka iyo yatni ji'in ña ma, ji'in tna'a ña ma, ni jan koo i ni ka jan koto i ña, vaa ni ka jini i ja Iya Tátnuni ma, ni kunda'vi ini xeen ña'a ya te ni sa'a ña'a ya ja vii ja va'a.
59 Nuu una kii ma, te ni jan koo ña ji'in i veñu'u ma ja jin chitnuni de i, te ka kuni de ja jin xnani de i Zacarías, sukan nani yuva i ma.
60 Kovaa si'i i ma, jiña'a ña:

—Ña'a chi Juan konani i —kúu ña jiña'a ña.
61 Sani te ni ka ndakone'e de:
—Masu na in tna'a ni ma nani sukan —ka kuu de ka jiña'a de.
62 Sani te ka sa'a de seña nuu yuva lulu ma, naxe kúni de ja konani i.
63 Te yuva i ma, ni jikan de in tutu, sukan-va'a tee de, te ni tee de ja Juan konani i. Te ndaka de ni ka sa'vi-nka ini.
64 Te maa ora yukan-ni, sani te ni kuu ni ndaka'an Zacarías ma, te ni keja'a de ndachiñu'u de Su'si ma.
65 Te ndaka ñayii ka iyo yatni ma, ni ka sa'vi-nka ini i, te ndaka ñuu ichi yuku ñuu Judea ma, ka ndakaxtnu'u nuu tna'a i sukan ni kuu ma.
66 Ndaka ñayii ka jiniso'o ma, ka jikan-tnu'u tna'a i:
—¿Naxe ko kuu lulu yukan? —ka kuu i ka ka'an i.
Vaa ja ndaa ja tnu'u ndee tnu'u ndatnu Iya Tátnuni ma iyo ji'in i.

Sukan ni ndachiñu'u Zacarías ma Su'si ma

67 Zacarías ma, yuva lulu ma, iyo ndi'i iyo tu'u Xtumani Ndios ma ji'in de.
Ni ndakaxtnu'u de tnu'u ni wa'a Su'si ma, te jiña'a de:
68 —¡Ja va'a kúu Iya Tátnuni ma, Su'si ñuu Israel ya!
Vaa vee ya ja sa'a ya ja kaku ñuu ya a nuu tnundo'o tnuneni ma.
69 Ni tetniñu ya in iya ndee iya ndatnu ja sa'a ya ja jin kaku o.
Ne'un sa'ya tata David ma tee ni yo jinukuechi nuu ya ma kenda ya.
70 Sa'a ni skuiso ya onde xi'na-ka ma, te ni ka yo ka'an tee ni ka iyo vii ni ka iyo ndoo nuu Su'si ma
te ni ka yo ndakaxtnu'u de tnu'u ni yo wa'a ya ma,
71 ja sa'a ya ja jin kaku o nuu ñayii ka kuni u'vi nuu o ma
ji'in ndaka ñayii ka ndakiti ini nuu o ma.
72 Ja kunda'vi ini ya tna'a o tee jana'a ma,
te ma ndunaa ña'a ya, vaa sa'a ña'a ya sukan ni skuiso ya ma.
73 Te cha'a kúu ja ni skuiso ya nuu yuva o Abraham ma,
74 ja sa'a ya ja jin kaku o nuu ñayii ka kuni u'vi nuu o ma,
sukan-va'a jin kunukuechi o nuu ya, te masu nawa jin koyu'u o.
75 Te ja koo o nuu ya ma, koo ndaa koo ndija o,
te sa'a o ja va'a ndaka kivi koteku o ma.
76 Te ro'o, sa'ya maa ri, tee ndakaxtnu'u tnu'u ni wa'a Su'si onde sukun ma konani ro,
vaa koxtnuu ro nuu Iya Tátnuni ma, satu'va ro ichi ya ma,
77 sukan-va'a kaxtnu'u ro nuu ñuu ya a ja Su'si ma,
sakanu ini ya kuechi ñayii ma, te jin ndani'i ta'vi i.
78 Vaa Su'si o ma, iya nda'vi xeen ini kúu ya,
te onde sukun ma kii iya sa'a ja jin keja'a jaa o naxe jin ko sa'a jin ko kuu o,
79 sukan-va'a ndaxtnuu ya ñu'u nuu ñayii ka iyo nuu nee-ka ma, nuu ka yu'u ñayii ma ja jin kûu i ma,
te skaka ña'a ya ichi ñatuu na in kánaa ma
—kúu de ká'an de.
80 Te suchi luluu ma, ve kua'nu i, te ve kundee ve kundatnu ini anua i ma, te ni yo iyo i ichi nuu masu nawa iyo kuiti ma onde kivi ni kenda i nuu ñayii ñuu Israel ma.

2

Sa'a ni kuu kivi ni kâku Jesucristo ma
(Mt 1:18-25)

1 Te ni yo kuu ja kivi yukan, te tee tátnuni ñuu Roma ma tee kúu Augusto
ma, ni tatnuni de ja jin ndakan i kuenda nuu ndaka ñayii ñuu ñayivi a.
2 Te kivi ni yo kuu Cirenio ma tee tátnuni nuu ñayii Siria ma kúu ja xinañu'u
ni ka ndakan de kuenda na saa ñayii iyo ñuu ma.
3 Ndaka ñayii ma, jin nukoso tnuni maa maa i ñuu i ma.
4 Chukan kúu ja José ma, ni kee i ñuu Nazaret ma ja iyo i ñuu Galilea ma,
te kua'an i ñuu Belén ma ja iyo tna i ñuu Judea ma, nuu ni kâku rey David
ma, vaa José ma chi sa'ya tata David ma kúu i.
5 Ni ja'an i yukan ni jan nukoso tnuni i ji'in María ma suchi tnanda'a ji'in i
ma, te jâ ñu'u sa'ya i ma.
6 Sani te nani ka iyo i ñuu Belén ma, te ni keja'a María ma ja káku sa'ya i ma.
7 Te yukan ni kâku lulu i suchi xinañu'u ma, te ni chutuu i ya sa'ma. Vaa
ñatuu nde nune-ka ja jin ndoo i ma, te chukan kúu ja ni jakin tuu i ya in
nuu ka ñu'u kiti ma.

Ni ka kenda koo ángel nuu tee ka jito ndikachi ma

8 Te jakuaa ma ka iyo tee ka jito ndikachi de ma ichi yuku ma yatni ñuu
Belén ma.
9 Sani te ni kenda in ángel Su'si ma, te jayiñu'u Su'si ma ni jandute nuu ka
iyo de ma, te ni ka yu'u xeen de.
10 Kovaa ángel ma, jiña'a i:
—Máko jin koyu'u ni. Vee sa kaxtnu'u sa in tnu'u vii tnu'u va'a, te sa'a i ja
jin kusii ini ndaka ñayii ma:
11 Ñuu David ma, vitna ni kâku in iya sa'a ja jin kaku ni nuu ja u'vi ma. Suu
ya kúu Cristo ma, Iya Tátnuni ma.
12 Te sa'a jin ndakuni ni ya: Vaa jin ndani'i ni lulu ma, ja ñutuu ya sa'ma, te
kátuu ya nuu ka ñu'u kiti ma —kúu i jiña'a i.
13 Te ora yukan ni ka kenda koo kua'a-ka ángel ka iyo andivi ma nuu iyo
in ángel ma, te ka jita i nuu Su'si ma:
14 ¡Jayiñu'u kóo nuu Su'si ma onde sukun ma!
¡Te nuu ñu'ú a jín koo mani ñayii kunimani maa Su'si ma!
15 Nuu ni ka nda koo ángel ma andivi ma, te tee ka jito ndikachi ma, ka
ka'an ndi-in ndi-in de:
—Jín koo o onde ñuu Belén ma, te jín kuni o nawa ni kuu ja ni kaxtnu'u
Su'si ma —ka kuu de ka ka'an de.
16 Te yachi yachi ni jan koo de, te ni ka ndani'i de María ma ji'in José ma
ji'in lulu ma, kátuu ya nuu ka ñu'u kiti ma.
17 Te nuu ni ka jini de ya ma, te ni ka jakondee de ka ndakani de ja ni jiña'a
ángel ma siki suchi luluu ma.
18 Te ndaka ñayii ni ka jiniso'o ma, ni ka sa'vi-nka ini i ja ka ka'an tee ka jito
ndikachi ma.
19 Kovaa María ma, ndaka ja yikuu kúu ma táva'a i ini anua i ma, te jani
ká'vi ini i.
20 Te tee ka jito ndikachi de ma, ni ka ndakokuiñi de, te ka ndachiñu'u de
Su'si ma ja ndaka ja ni ka jini de ma te ni ka jiniso'o de ma, ndaka ni yo kuu
sukan ni ka'an ángel ma.
21 Nuu una kii ma, te ni ka chitnuni i lulu ma, te ni ka xnani i ya Jesús,
sukan ni jiña'a ángel ma onde xi'na-ka sana jakun-nee ya chii si'i ya ma.

Ni jan koo yuva Jesús ma ji'in si'i ya ma ini veñu'u ka'nu ma ja jin ndakua'a de ya nuu Iya Tátnuni ma

22 Nuu ni kenda kivi ja jin koo María ma ji'in José ma ñuu Jerusalén ma
ja jin nduvii ña sukan ká'an tnu'u ni tatnuni Su'si ma nuu Moisés ma, te ni
jan koo ña ji'in ya, sukan-va'a jin ndakua'a ña in kiti nuu Iya Tátnuni ma, te
jin ndakua'a ña Jesús ma nuu maa Iya Tátnuni ma.
23 Sukan ni ka sa'a ña ji'in de, vaa sukan ká'an tutu ndee tnu'u ni tatnuni
ya nuu Moisés ma: “Ndaka suchi xinañu'u suchi yii ma, jin ndakua'a yuva i
ma i nuu Iya Tátnuni ma, vaa kuenda maa ya ko kuu i.”
24 Ni jan koo ña ji'in de, te ni ka ja'mi ña kiti nuu Su'si ma, sukan ká'an tnu'u
ni tatnuni ya nuu Moisés ma, ja jin ka'mi i uu ndivi xi uu sata.

25 Te kivi yukan iyo in tee nani Simeón ñuu Jerusalén ma, in tee ni
yo sa'a sukan játna ini Su'si ma, te ni yo ndachiñu'u de ya. Ndetu de ja
ndaka'an-mani Su'si ma ñuu Israel ma. Te ûni iyo ndija Xtumani Ndios ma
ji'in Simeón ma.
26 Vaa ni skuiso Xtumani Ndios ma ja ma kûu de chi onde kuni de Cristo iya
tetniñu maa Iya Tátnuni ma.
27 Maa Xtumani Ndios ma ni sa'a ja Simeón ma, ni ja'an de onde veñu'u ka'nu
ma. Te ni ka kivi koo José ma ji'in María ma ji'in Jesús ma, sukan-va'a jin
sa'a de sukan tátnuni tnu'u ni ka'an Moisés ma.
28 Te Simeón ma, ni kanundee de ya, te ni ndachiñu'u de Su'si ma, jiña'a de:
29 —Vitna vi, Iya Tátnuni, jâ kuu ndakuan-ta'vi ni nuu sa
ja jâ ni yo jinukuechi sa nuu ni, te ndatatu sa,
te kúsii ini sa, sukan ni skuiso ni nuu sa a.
30 Vaa jâ ni jini sa naxe jin ndani'i ta'vi ñayii ñuu ñayivi a,
31 vaa ya'a iyo iya ni satu'va ni ja jin kuni ndaka ñayii ñuu ñayivi a.
32 Te suu ya kúu ñu'u ndaxtnuu nuu ndaka-ka ñayii ñuu ñayivi a, ja jin jaku'ni
ini i.
Te ja maa ya, te jayiñu'u ko kuu ñuu Israel ya
—kúu de jiña'a de.

33 Te José ma ji'in si'i ya María ma, ni ka sa'vi-nka ini de ja ni ka jiniso'o
de ja ká'an Simeón ma ja kuu ya ma.
34 Te Simeón ma, ni ka'an de ja va'a ja jin kuu ña, te jiña'a de si'i ya María
ma:
—Te iya ya'a, iyo ya ja sa'a ya ja kua'a ñayii Israel ya, jin kotuu i xi jin
ndakoo i. Te maa ya ko kuu seña, te kua'a ñayii, jin saxiko i ya,
35 sukan-va'a jin ndatuu ja ka jani ini anua ndaka ñayii a. Te kuenda tnu'u
ja in yuchi xen-xeen yanduu ini anua maa ni a —kúu de jiña'a de.

36 Te suni iyo in ña'a nani Ana. Ña'a ni yo ndakaxtnu'u tnu'u ni yo wa'a
Su'si ma kúu ña, te sasi'i Fanuel ma sa'ya tata Aser ma kúu ña. Te in ña'a
nija'nu kúu ña. Nuu ni tnanda'a ña ma, te ni iyo ña ji'in yii ña ma uja-ni
kuiya,
37 te ja iyo kuun xiko kuun (84) kuiya ja ni ji'i yii ña ma. Te ni ndoo ña, te
ñatuu nama ni yo kee ña ini veñu'u ma, su'va ni yo jinukuechi ña nduu ñuu
nuu Iya Tátnuni ma, te ndimaa ni yo jikan-ta'vi ña, te ni yo iyo ndite ña.
38 Te maa ora yukan, te ni kenda Ana ma, te ni ndakuan-ta'vi ña nuu Su'si
ma, te ni ka'an ña na in kúu lulu ma nuu ndaka ñayii ñuu Jerusalén ma ja
ka ndetu i ja sa'a Su'si ma ja jin ndayaa i nuu ja u'vi ma.

Nuu ni ka ndakokuiñi de ji'in Jesús ma ñuu Nazaret ma

39 Nuu ni jinu ni ka ndakuan-ta'vi José ma ji'in María ma nuu Su'si ma te
ni ka sa'a de sukan ká'an tnu'u ni tatnuni Iya Tátnuni ma, te ni ka ndakokuiñi
de ji'in Jesús ma ñuu Galilea ma onde ñuu Nazaret ma, ñuu maa de ma.
40 Te ve kua'nu ya, te ve kundee ve kundatnu ya, te ve kundichi ya, te tnu'u
vii tnu'u mani Su'si ma iyo ji'in ya.

Luluu-ni Jesús ma, te ni kivi ya ini veñu'u ka'nu ma

41 Te José ma ji'in María ma, ni yo jan koo de ndaka kuiya Viko Pascua
ñuu Jerusalén ma.
42 Te nuu yi'i Jesús ma uxi uu kuiya ma, ni jan koo de ji'in ya ñuu Jerusalén
ma, sukan ka sa'a i viko yukan ma.
43 Kivi nuu ni jinu ma, te ni ka ndakokuiñi de ve'e de ma, te Jesús ma, ni
kendoo ya ñuu Jerusalén ma, te ñatuu ni ka jini yuva ya ma,
44 te ka jani ini de ja Jesús ma, kuan no'o ya ne'un ñayii ma. Nuu jâ ni kuu
in kivi ja ka jika de ma, sani te ni ka ndanduku de ya ne'un tna'a de ma,
ji'in ñayii ka jini de ma.
45 Te ñatuu ni ka ndani'i de ya, te ni ka ndakokuiñi de ñuu Jerusalén ma,
sukan-va'a jin ndanduku de ya yukan.
46 Te nuu uni kivi ma, saa ni ka ndani'i de ya, núkoo ya ne'un tee ka skua'a
tnu'u ni kaxtnu'u Moisés ma, niniso'o ya ja ka ka'an de ma, te jikan-tnu'u
ya de.
47 Te ndaka ñayii ka niniso'o ma, ni ka sa'vi-nka ini i ja jini xeen ya ma te
ndaka ndákone'e ya.
48 Nuu ni ka jini yuva ya ma sukan sa'a ya ma, te ni ka sa'vi-nka ini de, te
si'i ya ma, jiña'a ña:
—Sa'ya maa ri, ¿nava'a ni sa'a ro sa'a? Yuva ro a ji'in ru'u ya, ka ndanduku
ña'a ri, te ka ndi ini xeen ri —kúu ña jiña'a ña.
49 Jesús ma, ni ndakone'e ya:
—¿Nava'a ka ndanduku ña'a ni? ¿Ñatuu ka jini ni ja jiniñu'u ja satniñu sa
tniñu iyo nuu Yuva sa ma? —kúu ya jiña'a ya.
50 Kovaa masu ni ka jaku'ni ini de ja ni ka'an ya ma.
51 Sani te kuan no'o ya ji'in de ñuu Nazaret ma, te ni yo kandija ya ndaka
nuu yuva ya ma. Te si'i ya ma, ni yo tava'a ña ini anua ña ma ndaka nawa
kúu ma.
52 Te Jesús ma, ve kundichi-ka ya, te ve kua'nu-ka ya, te ja sa'a ya ma játna
ini Su'si ma te ka jatnu'u ini ña'a ñayii ma.

3

Juan tee skuandute ñayii ma, ni kaxtnu'u de sukan kenda Jesucristo ma (Mt 3:1-12; Mr 1:1-8; Jn 1:19-28)

1 Te kuiya ku-ja'un ja tátnuni tee kúu emperador nani Tiberio ma ñuu
Roma ma, te Poncio Pilato ma tátnuni ñuu Judea ma, te Herodes tetrarca
ma tátnuni ñuu Galilea ma, te ñani de Felipe tetrarca ma tátnuni ñuu Iturea
ma ji'in Traconite ma, te tee nani Lisanias ma tátnuni ñuu Abilinia ma,
2 te Anás ma ji'in Caifás ma ka kuu tee ka tatnuni nuu sutu ma. Te kivi
yukan ni ka'an Su'si ma nuu Juan sa'ya Zacarías ma, onde nuu masu nawa
iyo kuiti ma.
3 Te Juan ma, kua'an de ndaka ichi yu'u yute Jordán ma, jiña'a de ñayii ma ja
na jin ndakani jín ndaka'vi ini i nuu Su'si ma, te jín kuandute i, sukan-va'a
Su'si ma, ndasakanu ini ya kuechi i ma.

4 Te ja sukan ni yo sa'a de ma, te ni kuu sukan ni tee Isaías ma tee ni yo
ndakaxtnu'u tnu'u ni yo wa'a Su'si ma, ja ká'an sa'a ma:
“In tee káyu'u onde nuu masu nawa iyo kuiti ma:
Jin satu'va ni ichi Iya Tátnuni ma,
jin ndakune ni in ichi ndaa.
5 Ndaka ndu'va kunu ma, jin ndachitu i,
te ndaka yuku ma ji'in tinduu ma, jin ndundaa i,
te ichi kua'an yakua kua'an yo'o ma, jin ndundaa i,
6 te ndaka ñayii ñuu ñayivi a jin kuni naxe sa'a Su'si ma ja jin kaku i ma.”

7 Nuu ni ka kenda koo ñayii ma sukan-va'a skuandute ña'a Juan ma, te
jiña'a de:

—¡Sukan ka kuu koo ma ka kuu ni! ¿Na in ni kaxtnu'u nuu ni ja jin kaku
ni ja ma xndo'o xneni ña'a Su'si ma?
8 Jin ko sa'a ni ja va'a, sukan-va'a kona'a ndija ja ni ka ndakani, ni ka
ndaka'vi ini ni te ni ka ndakokuiñi ni nuu Su'si ma. Te másu ko jin ka'an ni:
“¡Yo'o chi jin ndani'i ta'vi o, vaa sa'ya tata Abraham ma ka kuu o!” Vaa ja
ndaa ká'an sa ja visi yuu ya'a chi kuu ndasa'a Su'si ma sa'ya tata Abraham
ma.
9 Te ká'an sa ja jâ iyo kaa ma xuu yutnu ma, ja ka'nde i onde yo'o tnu ma.
Ndaka yutnu masu kúun javixi va'a ma, jin te'nde tnu, te jin koo tnu nuu
ñu'u ma, te jin kayu jin koko tnu —kúu de jiña'a de.

10 Sani te ñayii ma, ni ka jikan-tnu'u i:

—¿Te nú sukan, nawa jin sa'a sa? —ka kuu i ka jiña'a i.

11 Juan ma, ni ndakone'e de:

—Nú nde ni neva'a uu muda sa'ma ni, jin kua'a ni in ñayii ñatuu nawa
neva'a i ma, te nde ni neva'a ja jin kaa ni, jin kua'a ni vala ñayii ñatuu nawa
ka neva'a i ja jin kaa i ma —kúu de jiña'a de.

12 Suni ni ka jan tu'va ña'a tee ka ndake'en ya'vi ja ka xiko ñayii ma,
sukan-va'a skuandute ña'a Juan ma, te ni ka jikan-tnu'u de:

—Teskua'a, ¿nawa jin sa'a saña? —ka kuu de ka jiña'a de.

13 Juan ma, jiña'a de:

—Máko jin ndake'en ya'vi kua'a-ka ni ja sukan iyo ja jin ndake'en ya'vi ni
ma —kúu de jiña'a de.

14 Suni jaku tee ka kuu soldado ma, ni ka jikan-tnu'u de:

—Te saña, ¿nawa jin sa'a sa? —ka kuu de ka jiña'a de.

Te ni ndakone'e de:

—Máko jin xtandee ni nuu ni-in ñayii ma nawa ka neva'a i ma, ni a jin
xsiu'u ni i, ni a jin xtekuechi ni i tna'a ja masu nawa ni ka sa'a i ma. Jin koo
sii ini ni ji'in ja ka ke'en ya'vi ni ma-ni —kúu de jiña'a de.

15 Te ñayii ka iyo ma, ka ndi ini i, te ka jikan-tnu'u tna'a i xi saa Juan ma
kúu Cristo iya tetniñu Su'si ma.
16 Kovaa Juan ma, jiña'a de nuu ndaka ñayii ma:

—Saña chi ja ndaa kúu ja skuandute ña'a sa ji'in ndute, kovaa kenda iya
neva'a-ka tnu'u ndee tnu'u ndatnu sana saña, kovaa ni a ñií ndijan ya ma
masu kaa masu iyo sa ja ndaji sa. Te maa ya chi skuandute ña'a ya ji'in
Xtumani Ndios ma, nuna jin kachi ni. Te nú ña'a, iyo ya ja chunee ña'a ya
nuu ñu'u i'ni ndú'va ma.
17 Vaa yinda'a ya ja ndasavii ya triu ma, te sa'a siin ya paja ma, te tava'a ya
triu ma nuu ku'un i ma. Te ka'mi ya paja ma in nuu ñu'u ja masu nda'va
kuiti i —kúu de jiña'a de.

18 Te sa'a ji'in kua'a-ka ja ni ka'an-so'o Juan ma, te ni kaxtnu'u de tnu'u vii
tnu'u va'a nuu ñayii ma.
19 Te suni ni ndonda de nuu Herodes tee tátnuni ma, vaa Herodes ma, ni
ndakueka de ña'a kúu Herodías ma, ñasi'i ñani de Felipe ma, te suni kua'a-ka
ja u'vi ni yo sa'a de ma.
20 Te Herodes ma, ndaka ja u'vi ni yo sa'a de ma, te ni sa'a-ka de in-ka ja
u'vi, vaa ni chinee de Juan ma vekaa ma.

Jesús ma, ni jandute ya
(Mt 3:13-17; Mr 1:9-11)

21 Kivi yikuu Juan ma skuandute de ndaka ñayii ma, suni ni kenda tna
Jesús ma, te ni jandute ya. Te nani jikan-ta'vi ya ma, te ni ndanune andivi
ma,
22 te sukan kaa in sata kaa Xtumani Ndios ma, ni nuu ya, te ni jakoxtnee ya
siki Jesús ma. Te ni ka jiniso'o ñayii ma ja sa'a ká'an Su'si ma onde andivi
ma:
—Ro'o kúu Sa'ya maa ri, te kútoo ña'a ri, te játna ini ri ja sa'a ro a —kúu
ya jiña'a ya.

Tee ka kuu tna'a Jesucristo ma tee jana'a-ka ma
(Mt 1:1-17)

23 Jesús ma yi'i ya oko uxi (30) kuiya nuu ni keja'a ya satniñu ya ja ni
tatnuni Su'si ma. Te ñayii ma, ka ka'án i ja sa'ya José ma kúu ya, vaa ni yo
jito de ya ja ni ja'nu ya ma. Te José ma ni yo kuu sa'ya Elí ma,
24 sa'ya tee ni yo kuu Matat ma, sa'ya tee ni yo kuu Leví ma, sa'ya tee ni yo
kuu Melqui ma, sa'ya tee ni yo kuu Jana ma, sa'ya tee ni yo kuu José ma,
25 sa'ya tee ni yo kuu Matatías ma, sa'ya tee ni yo kuu Amós ma, sa'ya tee
ni yo kuu Nahúm ma, sa'ya tee ni yo kuu Esli ma, sa'ya tee ni yo kuu Nagai
ma,
26 sa'ya tee ni yo kuu Maat ma, sa'ya tee ni yo kuu Matatías ma, sa'ya tee ni
yo kuu Semei ma, sa'ya tee ni yo kuu Josec ma, sa'ya tee ni yo kuu Judá ma,
27 sa'ya tee ni yo kuu Joanán ma, sa'ya tee ni yo kuu Resa ma, sa'ya tee ni yo
kuu Zorobabel ma, sa'ya tee ni yo kuu Salatiel ma, sa'ya tee ni yo kuu Neri
ma,
28 sa'ya tee ni yo kuu Melqui ma, sa'ya tee ni yo kuu Adi ma, sa'ya tee ni yo
kuu Cosam ma, sa'ya tee ni yo kuu Elmadam ma, sa'ya tee ni yo kuu Er ma,
29 sa'ya tee ni yo kuu Josué ma, sa'ya tee ni yo kuu Eliezer ma, sa'ya tee ni
yo kuu Jorim ma, sa'ya tee ni yo kuu Matat ma,
30 sa'ya tee ni yo kuu Leví ma, sa'ya tee ni yo kuu Simeón ma, sa'ya tee ni
yo kuu Judá ma, sa'ya tee ni yo kuu José ma, sa'ya tee ni yo kuu Jonam ma,
sa'ya tee ni yo kuu Eliaquim ma,
31 sa'ya tee ni yo kuu Melea ma, sa'ya tee ni yo kuu Mena ma, sa'ya tee ni
yo kuu Matata ma, sa'ya tee ni yo kuu Natán ma,
32 sa'ya tee ni yo kuu David ma, sa'ya tee ni yo kuu Isaí ma, sa'ya tee ni yo
kuu Obed ma, sa'ya tee ni yo kuu Booz ma, sa'ya tee ni yo kuu Sala ma, sa'ya
tee ni yo kuu Naasón ma,
33 sa'ya tee ni yo kuu Aminadab ma, sa'ya tee ni yo kuu Admín ma, sa'ya tee
ni yo kuu Arní ma, sa'ya tee ni yo kuu Esrom ma, sa'ya tee ni yo kuu Fares
ma, sa'ya tee ni yo kuu Judá ma,
34 sa'ya tee ni yo kuu Jacob ma, sa'ya tee ni yo kuu Isaac ma, sa'ya tee ni yo
kuu Abraham ma, sa'ya tee ni yo kuu Taré ma, sa'ya tee ni yo kuu Nacor
ma,

35 sa'ya tee ni yo kuu Serug ma, sa'ya tee ni yo kuu Ragau ma, sa'ya tee ni
yo kuu Peleg ma, sa'ya tee ni yo kuu Heber ma, sa'ya tee ni yo kuu Sala ma,
36 sa'ya tee ni yo kuu Cainán ma, sa'ya tee ni yo kuu Arfaxad ma, sa'ya tee
ni yo kuu Sem ma, sa'ya tee ni yo kuu Noé ma, sa'ya tee ni yo kuu Lamec
ma,
37 sa'ya tee ni yo kuu Matusalén ma, sa'ya tee ni yo kuu Enoc ma, sa'ya tee
ni yo kuu Jared ma, sa'ya tee ni yo kuu Mahalaleel ma, sa'ya tee ni yo kuu
Cainán ma,
38 sa'ya tee ni yo kuu Enós ma, sa'ya tee ni yo kuu Set ma, sa'ya tee ni yo
kuu Adán ma, sa'ya maa Su'si ma.

4

Jesús ma, ni jitotnuni ña'a tachi ma
(Mt 4:1-11; Mr 1:12-13)

1 Jesús ma, ûni iyo ndija ya ji'in Xtumani Ndios ma, te nuu ni ndakokuiñi
ya ja ni ja'an ya yute Jordán ma, te Xtumani Ndios ma, ni jan xsia'a ya ya
ichi nuu masu nawa iyo kuiti ma.
2 Te yukan ni iyo ya uu xiko (40) kivi. Te tachi ma, ni kenda i ja ni jitotnuni i
ya, te ñatuu nawa ni jaa ya ndaka kivi yukan. Chukan kúu ja ni keja'a kókon
ya.
3 Sani te tachi ma, jiña'a i:
—Nu ndija ja Sa'ya Su'si kúu ni, te tatnuni ni ja yuu ya'a, nduu i xtatila ja
kaa ni —kúu i jiña'a i.
4 Jesús ma, ni ndakone'e ya:
—Tnu'u Su'si a ká'an: “Masu maa in-ni ja kaa ja ko'o o ma sa'a ja koteku
o chi su'va ja kandija o ndaka tnu'u ká'an káchi Su'si ma” —kúu ya jiña'a ya.
5 Sani te tachi ma, ni ja'an i ji'in ya in nuu sukun-ka, te ni kaxtnu'u i
ni-ka'nu ñuu ñayivi a,
6 te jiña'a i:
—Saña ni ndani'i ndaka ja iyo ñuu ñayivi a ji'in jayiñu'u iyo a, vaa maa sa
tátnuni, te kua'a sa na in kúni sa ja kua'a sa, te kuu taa sa.
7 Nuna jinkuiñi jiti ni nuu sa ja ndachiñu'u ña'a ni, te ndaka ko kuu kuenda
maa ni —kúu i jiña'a i.
8 Jesús ma, ni ndonda ya nuu tachi ma, te sa'a jiña'a ya:
—Kuán ndiyo ki'in ro, vaa tnu'u Su'si a ká'an: “Maa in-ni Su'si Iya Tátnuni
ma ndachiñu'u ro, te kunukuechi ro nuu maa in-ni ya” —kúu ya jiña'a ya.
9 Sani te tachi ma, ni jan xsia'a i ya ñuu Jerusalén ma, te ni skaa i ya in
nuu sukun xini veñu'u ka'nu ma, te jiña'a i:
—Nu ndija ja Sa'ya Su'si kúu ni, onde ya'a, te skee ni maa ni onde kunu
ma,
10 vaa tnu'u Su'si ma ká'an:
Su'si ma, tatnuni ya nuu ángel ya ma ja jin ko koto ña'a i,
te jin ndachituu ña'a i
11 ji'in nda'a i ma,
sukan-va'a ma jinu ni nuu in yuu
—kúu i jiña'a i.
12 Jesús ma, ni ndakone'e ya:
—Suni tnu'u Su'si a ká'an: “Masu kototnuni ro Su'si ro Iya Tátnuni ma”
—kúu ya jiña'a ya.

13 Nuu ña ni ni'i-ka tachi ma naxe kototnuni-ka i Jesús ma, te ni kujika i
nuu ya, te ndetu tuku i in-ka jichi ja xtna'a i ya.

Jesús ma, ni keja'a ya tniñu ya ñuu Galilea ma
(Mt 4:12-17; Mr 1:14-15)

14 Jesús ma, ni ndenda ya ñuu Galilea ma. Te ûni iyo ndija ya ji'in Xtumani
Ndios ma ji'in ya, te ni-ka'nu yu'u ñuu ma ka ka'an vii i ja kuu ya.
15 Te káxtnu'u ya ini veñu'u lilikin ndaka ñuu ma, te ndaka i ni ka ndachiñu'u
ya.

Jesús ma, sa'a ni sa'a ya ñuu Nazaret ma
(Mt 13:53-58; Mr 6:1-6)

16 Jesús ma, kua'an ya ñuu Nazaret ma, ñuu nuu ni ja'nu ya ma. Te in kivi
ni tatnuni Su'si ma ja ma jin satniñu ñayii ma, ni kivi ya veñu'u luluu ma,
sukan ni yo jatna ini ya ja ko sa'a ya ma. Te ni ndokuiñi ya, sukan-va'a ka'vi
ya tnu'u Su'si ma.
17 Te ni ka wa'a i tutu ja ni tee tee kúu Isaías ma. Ja ni ndakune ya ma, te ni
ndani'i ya nuu sa'a ká'an ma:
18 Maa Xtumani Iya Tátnuni ma iyo siki sa a,
vaa ni sa'a siín ña'a ya,
sukan-va'a ki'in sa jin kaxtnu'u sa tnu'u vii tnu'u va'a
nuu ñayii ka ndo'o ka neni nuu ja u'vi ma,
te ni tetniñu ña'a ya ja kaxtnu'u sa naxe jin ndayaa ñayii ka ndesi va'a ma,
te sa'a sa ja jin ndundijin nuu ñayii inukuaa ma,
te ndaxsiaa sa ndaka ñayii ka ndo'o ka neni ja sa'a ña'a in-ka ñayii ma,
19 ji'in ja kaxtnu'u sa ja jâ ni kenda kuiya vava'a,
ja sa'a Iya Tátnuni ma ja jin ndani'i ta'vi i.

20 Sani te Jesús ma, ni ndakasi ya tutu ma, te ni ndakua'a ya nuu tee
kúcargu veñu'u ma, te ni nukoo ya. Ndaka ñayii ka iyo yukan, ka nde'ya i
ya.
21 Te ni keja'a ya ká'an ya, te jiña'a ya:

—Vitna jâ ni kenda nuu ni a ja ko kuu sukan ndee tnu'u Su'si a —kúu ya
jiña'a ya.

22 Ndaka ñayii ma ka ka'an ja va'a ja kuu Jesús ma, te ni ka sa'vi-nka ini i
ndaka ja vii sa'a ya ma, te ka jikan-tnu'u tna'a i:

—¿Masu tee ya'a kúu sa'ya José ma? —ka kuu i ka ka'an i.

23 Jesús ma, ni ndakone'e ya:

—Ja ndaa kúu ja jin ka'an ni nuu sa: “Tee tatna, satatna ni maa ni.” Te
suni jin ka'an ni: “Tna'a ja ni ka jiniso'o sa ja ni sa'a ni ñuu Capernaum ma,
te suni sa'a tna ni ñuu ni a” —kúu ya jiña'a ya.

24 Te ni ka'an-ka ya:

—Ja ndaa kúu ja ni-in tee ndákaxtnu'u tnu'u ni wa'a Su'si a, te jin
ndakuan-ta'vi i de ñuu de ma.
25 Ja ndaa kúu ja ka iyo kua'a ña'a ñuu Israel ya ja ni ka ji'i yii ña ma, te kivi
ni iyo Elías ma tee ni yo ndakaxtnu'u tnu'u ni yo wa'a Su'si ma, nuu ñatuu
ni kuun savi uni kuiya yo sava ma, te ni ka yo kokon xeen ñayii ni-ka'nu
ñuu ñayivi a.
26 Kovaa Elías ma, ñatuu ni ja'an de nuu ni-in ña'a ñuu Israel ya ja ni ka ji'i
yii ña ma sukan-va'a sa'a Su'si ma ja koo ja jin kaa ña ma, yika-ni ja nuu in
ña'a ñuu Sarepta ma, yatni ñuu Sidón ma.

27 Suni ka iyo ñayii ñuu Israel ma ja ka ku'u i lepra kivi nuu ni iyo Eliseo
ma, kovaa masu na in ni nduva'a, yika-ni ja Naamán ma, tee ñuu Siria ma
—kúu ya jiña'a ya.
28 Ja ni ka jiniso'o i sukan ma, ndaka ñayii ka iyo ini veñu'u luluu ma, ni
ka ndakiti xeen ini i.
29 Ni ka ndokuiñi i, te ni ka kene'e i ya ini ñuu ma, ni jan koo i ji'in ya onde
nuu yuku sukun-ka ma, yuku ndenee ñuu ma, sukan-va'a onde sukun ma
te jin skee i ya.
30 Kovaa Jesús ma, ni ndee ya me'ñu ñayii ma, te kua'an ya.

Ni ndasava'a Jesús ma in tee yinee ña'a in tachi
(Mr 1:21-28)

31 Jesús ma, kua'an ya ñuu Capernaum ma in ñuu maa Galilea ma. Te in
kivi ni tatnuni Su'si ma ja ma jin satniñu ñayii ma kúu, te káxtnu'u ya nuu
ñayii ma.
32 Te ñayii ma, ka sa'vi-nka ini i sukan káxtnu'u ya ma, vaa ká'an ya sukan
ká'an in ñayii tátnuni.
33 Ini veñu'u luluu ma iyo in tee yinee ña'a in tachi, te tachi ma, káyu'u nini'i
i jiña'a i ya:
34 —¡Kuá'an ni! ¿Nava'a kívi nduu ni nuu ka iyo saña, Jesús iya vee ñuu
Nazaret ma? ¿Vee ni ja xnaa ña'a ni? Saña chi jini ña'a sa, te jini sa ja iya ii
vee nuu Su'si ma kúu ni —kúu i jiña'a i.
35 Te ni ndonda ya nuu tachi ma, te jiña'a ya:
—Kasiyu'u, te xndoo tee ya'a —kúu ya jiña'a ya.
Sani te tachi ma, ni skana i tee yukan nuu ñu'ú ma nuu ka iyo ndaka ñayii
ma, te ni kee i de, te ñatuu na ja u'vi ni sa'a i de.
36 Ndaka ñayii ma ni ka yu'u, te ka ka'an ndi-in ndi-in i:
—¿Na tnu'u kúu cha'a? Vaa tee ya'a chi ûni tátnuni de nuu tachi ma ja na
jin ke koo i, te ka ke koo i —ka kuu ñayii ma ka ka'an i.
37 Te ni ka yo ka'an va'a, ni ka yo ka'an vii ñayii ma ja kuu Jesús ma
ni-ka'nu ñuu ma.

Jesús ma, ni ndasava'a ya si'i xiso Simón Pedro ma
(Mt 8:14-15; Mr 1:29-31)

38 Jesús ma, ni ndee ya ini veñu'u luluu ma, te ni kivi ya ini ve'e Simón
Pedro ma. Te si'i xiso Simón Pedro ma, ku'u ña. Yi'i xeen ña'a ka'ni, te ka
jikan-ta'vi i nuu Jesús ma ja na ndasava'a ya ña.
39 Jesús ma, ni jinkoo jiti ya nuu kátuu ña ma, te ni ndonda ya nuu ka'ni
ma, te ka'ni ma, ni ndee ña'a i. Sani te ni ndakoo ña, te ni satu'va ñukuun
ña nawa kaa ya ji'in ñayii ka iyo ma.

Jesús ma, ni ndasava'a ya kua'a ñayii ka ku'u
(Mt 8:16-17; Mr 1:32-34)

40 Nuu ve ñini ma ndaka ñayii ka neva'a ñayii ka ku'u ndi-in ndi-in kue'e
ma, ni jan koo i nuu Jesús ma, te ni sonee ya nda'a ya siki ndi-in ndi-in ñayii
ma, te ni ndasava'a ya i.
41 Te kua'a ñayii ka ku'u ma, ni ka ke koo tna ña'a tachi ma, te ka kayu'u
tachi ma ka ka'an i:
—¡Ndijin kúu Sa'ya Su'si ma! —ka kuu i ka jiña'a i.
Kovaa Jesús ma, ni ndonda ya nuu tachi ma, te ñatuu ni wa'a ya tnu'u ja
jin ka'an i, vaa ka jini i ja suu ya kúu Cristo iya ni tetniñu Su'si ma.

Jesús ma, ni kaxtnu'u ya tnu'u vii tnu'u va'a Su'si ma ini veñu'u lilikin
(Mr 1:35-39)

42 Ja ve ndii ma Jesús ma, ni kee ya ini ñuu ma, te kua'an ya in nuu masu
nawa iyo kuiti. Kovaa ñayii ma chi ka ndanduku i ya, te ni jan koo i nuu iyo
ya ma. Ka kuni i ja jin sunkani i ya, sukan-va'a ma ki'in-ka ya.
43 Kovaa Jesús ma, jiña'a ya:
—Suni ki'in sa in-ka ñuu kaxtnu'u sa tnu'u vii tnu'u va'a Su'si ma siki ja
sukan tatnuni ya ma, vaa chukan kúu ja ni tetniñu ña'a Su'si ma —kúu ya
jiña'a ya.
44 Te chukan kúu ja kua'an Jesús ma káxtnu'u ya tnu'u vii tnu'u va'a ma
ini veñu'u lilikin ñuu Judea ma.

5

Jesús ma, ni sa'a ya milagru, te ni kuu ni ka tava kua'a de tiaka
(Mt 4:18-22; Mr 1:16-20)

1 In kivi iyo Jesús ma yu'u mar nani Genesaret ma, te ñayii ma, ûni ka
jexni'ni i ya, vaa ka kuni i ja jin koniniso'o i tnu'u Su'si ma.
2 Jesús ma, ni jini ya uu barcu yu'u mar ma. Ñatuu na in ka ñunee, vaa tee
ka tava tiaka ma, ni ka nu koo de ka ndakate de ñunu de ma.
3 Jesús ma, ni kaa ya in nuu barcu ma, te kuenda Simón ma kúu tnu, te ni
ka'an yu'u ya nuu Simón Pedro ma ja na skaka-ka de tnu jaku nuu ndute
ma. Sani te ni jinkoo ya nuu barcu ma, te onde yukan ni keja'a ya káxtnu'u
ya nuu ñayii ma.
4 Nuu ni jinu ni ka'an ya ma, te jiña'a ya Simón ma:
—Kuá'an ni ji'in barcu ni a nuu ñu'u kunu-ka ndute a, te skee ni ñunu ni
a, sukan-va'a tava ni tiaka ma —kúu ya jiña'a ya.
5 Simón ma, ni ndakone'e de:
—Teskua'a, niñu ka yikuu sa ka satniñu sa, te ñatuu na tiaka ni ka tava sa,
kovaa maa ni tátnuni, te skee sa ñunu sa a —kúu de jiña'a de.
6 Te nuu ni ka sa'a de sukan ma, te ni ka jaku'un kua'a xeen tiaka, te onde
ñunu ma ve te'nde, ja kua'a ti kúu ma.
7 Sani te ni ka sa'a seña nuu tna'a de, nuu tee ka ñunee nuu in-ka barcu ma,
sukan-va'a ki koo de ki chindee de tee ma. Ni jan koo de, te ni ka ndaxchitu
kuiti de ndunduu barcu ma, te vala-nka ja jin sa'vi tna tnu nuu ndute ma
kuechi ja kua'a xeen tiaka ma kúu.
8 Ja ni jini Simón ma sukan ma, te ni jinkoo jiti de nuu Jesús ma, te jiña'a de
ya:
—¡Iya Tátnuni, má ki tu'va ña'a ni, vaa saña chi in tee ndiso kuechi kúu sa!
—kúu de jiña'a de.
9 Vaa Simón ma ji'in ndaka-ka tee ma, ni ka yu'u de, ja kua'a xeen tiaka
ni ka tava de ma.
10 Suni ka iyo tna Santiago ma ji'in Juan ma, sa'ya Zebedeo ma, tee ka ndikin
tna'a ji'in Simón ma. Kovaa Jesús ma, jiña'a ya Simón ma:
—Má koyu'u ni. Onde vitna, te ko kuu ni in tee ndaxtutu ñayii ja jin
kondikin i maa sa —kúu ya jiña'a ya.
11 Sani te ni jan koo de ji'in barcu ma, ni ka jani de tnu onde yatni nuu
ñu'ú ma, te ni ka xndoo de ndaka, te kuan koo de ji'in Jesús ma.

Jesús ma, ni ndasava'a ya in tee ku'u kue'e nani lepra
(Mt 8:1-4; Mr 1:40-45)

12 In kivi iyo Jesús ma in ñuu iyo yukan, te ni kenda in tee ndo'o kue'e
lepra. Ja ni jini de Jesús ma, ni jakindeyi de onde nuu ñu'ú ma, te jikan-ta'vi
de:

—Iya Tátnuni, nú kúni maa ni, ndasavii ña'a ni kue'e ndó'o sa ya —kúu de jiña'a de ya.
13 Jesús ma, ni sonee ya nda'a ya siki de, te jiña'a ya:
—Kúu ini sa ja nduva'a ni. ¡Kendoo vii ni! —kúu ya jiña'a ya.
Te ora yukan, te ni nduva'a tee ku'u lepra ma.
14 Te Jesús ma, ni tatnuni ya:
—Másu ko kuña'a ni ni-in nuu ñayii ma, su'va kuá'an ni, te kaxtnu'u ni ñií ni a nuu sutu ma, te kinda'a ni ja ndakua'a ni nuu Su'si ma ja ndakuan-ta'vi ni nuu ya ja jâ ni nduvii ni a, sukan ni tatnuni Moisés ma, sukan-va'a ndaka i jin kuni ja ni nduvii ni kue'e ndo'o ni a —kúu ya jiña'a ya.
15 Kovaa su'va kua'a xeen-ka ñayii ma ka ndaka'an milagru sa'a Jesús ma. Te ni ka ndututu kua'a ñayii ma yukan, sukan-va'a jin koniniso'o i ja ká'an ya ma, te sukan-va'a jin nduva'a i kue'e ka ndo'o ka tna'a i ma.
16 Kovaa Jesús ma, ni yo kesiin ya, te ni yo ja'an ya ichi nuu masu nawa iyo kuiti ma, te ni yo jikan-ta'vi ya nuu Yuva ya Su'si ma.

Jesús ma, ni xnaa ya kuechi in tee ñatuu kúu kanda de, te ni nduva'a de (Mt 9:1-8; Mr 2:1-12)

17 In kivi ja yikuu Jesús ma káxtnu'u ya nuu ñayii ma tnu'u ya ma, te suni ka nukoo tna tee ka kuu fariseo ma, ji'in tee ka skua'a tnu'u ni kaxtnu'u Moisés ma, ja ve koo de ndaka yu'u ñuu Galilea ma, ji'in Judea ma, ji'in Jerusalén ma. Te tnu'u ndee tnu'u ndatnu Su'si ma iyo ji'in Jesús ma, te ndásava'a ya ñayii ka ku'u ma.
18 Sani te ni ka kenda koo tee ka ndiso in tee ñatuu kúu kanda de. Ka kuni de ja jin chinee de tee ma ini ve'e ma, te jin kakin tuu de tee ma nuu Jesús ma,
19 kovaa ñatuu ka jini de nde ichi jin kivi koo de, vaa iyo kua'a xeen ñayii ma. Te chukan kúu ja ni ka ka koo de onde xini ve'e ma, te ni ka ndakana de jaku teja ma, sukan-va'a ndanune. Te ni ka nune'e de nuu yoxtnee tee ku'u ma me'ñu ndaka ñayii ma nuu iyo Jesús ma.
20 Te nuu ni jini Jesús ma ja ka kukanu ini xeen de ya ma, te jiña'a ya nuu tee ku'u ma:
—Ndijin, ndaka kuechi ni ma jâ ni ka naa —kúu ya jiña'a ya.
21 Sani te tee ka skua'a tnu'u ni kaxtnu'u Moisés ma, ji'in tee ka kuu fariseo ma, ka jani ini de: “¿Na in kúu tee ya'a ja ká'an de tnu'u ya'a ja masu játna ini Su'si ma? Vaa maa in-ni Su'si ma kuu xnaa kuechi o ma”, ka kuu de ka ka'an de.
22 Kovaa Jesús ma chi ni jinitnuni ya ndaka ja ka jani ini de ma, te ni jikan-tnu'u ya:
—¿Nava'a ka jani ini ni sukan?
23 ¿Nde a kúu ja yii-ka ja kuña'a o tee ku'u a? ¿Yii-ka ja kuña'a o ja: “Kuechi ni ma jâ ni ka naa”, o xi yii-ka ja kuña'a o: “Ndakoo ni, te ndakaka ni”?
24 Te káxtnu'u sa ja saña ja kúu sa iya vee ñayivi ñuu ñayivi a, iyo sa ja tatnuni sa ñuu ñayivi a, sukan-va'a jin naa kuechi ñayii ma —kúu ya jiña'a ya.
Sani te jiña'a ya tee ku'u ma:
—Nuu ndijin ká'an sa, ndakoo ni, te ndake'en ni nuu ni katuu ni a, te kuán no'o ni ve'e ni ma —kúu ya jiña'a ya.
25 Te ora yukan ni ndakoo tee ñatuu kúu kanda ma nuu ka iyo ndaka ñayii ma, te ni ndake'en de nuu ni katuu de ma, te ndáchiñu'u de Su'si ma, kuan no'o de ve'e de ma.
26 Ndaka ñayii ma, ni ka sa'vi-nka ini i ja sukan ni kuu ma, te ka ndachiñu'u i Su'si ma, kovaa ni ka yu'u xeen i, te ka ka'an i:

—Vitna, te ni ka jini o tna'a ja masu nama uun kúu ma —ka kuu i ka ka'an i.

Jesús ma, ni ndatnu'u ya ji'in ñayii ka sa'a ja u'vi ma
(Mt 9:9-13; Mr 2:13-17)

27 Ja ni jinu sukan ma, Jesús ma, ni kee ya, te ni jini ya in tee ndáke'en ya'vi xu'un no'o ñuu Roma ma nuu ñayii ka kivi koo ini ñuu ma ja jin xiko i ndatniñu i nuya'vi ma, te nani de Leví. Te núkoo de nuu ka ndake'en ya'vi de ma. Jesús ma, jiña'a ya:

—Kondikin ña'a ni —kúu ya jiña'a ya.

28 Sani te Leví ma, ni ndokuiñi de, te ni xndoo de ndaka, te ni ndikin de Jesús ma.

29 In kivi Leví ma, ni sa'a de ve'e de ma in viko jayiñu'u maa Jesús ma, te kua'a tee ka ndake'en ya'vi xu'un no'o ñuu Roma ma ji'in kua'a-ka ñayii ma ka nukoo nuu mesa ma.

30 Kovaa tee ka kuu fariseo tee ka skua'a tnu'u ni kaxtnu'u Moisés ma, ji'in jaku-ka tee ka kuu fariseo ma, ni ka keja'a de ka ka'an de tnu'u tee ka ndikin Jesús ma. Te ka jiña'a de:

—¿Nava'a ka jaa ka ji'i ni ji'in kui'na ka ndake'en ya'vi ja ka xiko ñayii ma, ji'in ñayii ka ndiso kuechi a? —ka kuu de ka jiña'a de.

31 Jesús ma, ni ndakone'e ya:

—Ñayii ka iyo va'a ma chi ñatuu ka jiniñu'u i tee tatna ma chi yika-ni ja ñayii ka ku'u ma.

32 Saña chi masu vee sa ja ndakana sa ñayii ka jani ini ja ñayii va'a ka kuu i ma chi vee sa ja ndakana sa ñayii ka ndakunitnuni ja ka ndiso kuechi i ma, sukan-va'a jin ndakani jin ndaka'vi ini i te jin ndakokuiñi i nuu Su'si ma —kúu ya jiña'a ya.

Ni kaxtnu'u Jesús ma nava'a ñatuu ka iyo ndite tee ka ndikin ya ma
(Mt 9:14-15; Mr 2:18-19)

33 Te ka jiña'a de Jesús ma:

—Tee ka ndikin Juan ma ji'in tee ka ndikin tee ka kuu fariseo a, kua'a jichi ka iyo ndite de ka jikan-ta'vi de nuu Su'si ma, kovaa tee ka ndikin ña'a ndijin a chi ndimaa ka jaa ka ji'i de —ka kuu de ka jiña'a de.

34 Jesús ma, ni ndakone'e ya:

—Ndijin, ¿xi kuu jin sa'a ni ja jin koo ndite ñayii ka iyo viko tnánda'a ma, te vitna ja ka iyo-ka i ji'in suchi yii tnánda'a ma?

35 Kovaa kenda in kivi ja jin xtandiyo i suchi tnanda'a ma. Nuna kenda kivi yukan, sana jin koo ndite ñayii ma —kúu ya jiña'a ya.

Ni kaxtnu'u Jesús ma ja in ja jaa ma chi masu ndáketna'a i ji'in ja tu'u ma
(Mt 9:16-17; Mr 2:21-22)

36 Sani te ni ka'an ya in tnu'u vijin:

—Masu na in ka'nde vala sa'ma jaa i te ndachu'un i in nuu sa'ma tu'u ma, te nuna sa'a i sukan, skenaa i sa'ma jaa ma. Suni ja vala sa'ma jaa ma, masu kendoo va'a i nuu sa'ma tu'u ma.

37 Ni masu tnaa o ndute uva yika ni kuva'a ma nuu ñií kiti jâ ni kuu kii iyo ma, vaa ndute uva ma chi sa'a de ja te'nde ñií ma, te skenaa o ndute ma ji'in ñií ma.

38 Chukan kúu ja tnaa o ndute uva yika ni kuva'a ma in nuu ñií jaa ma.

39 Ñatuu ni-in ñayii ja ji'i i ndute uva jâ ni kuu kii-ka ma, te kúni i ja ko'o i ndute yika ni kuva'a ma, vaa ká'an i: “Ndute ni kuu kii-ka ma, ji'i asi-ka de” —kúu ya jiña'a ya.

6

Jesús ma, ni kaxtnu'u ya nde a kanuu-ka ja sa'a o kivi ni tatnuni Su'si ma ja ma jin satniñu ñayii ma
(Mt 12:1-8; Mr 2:23-28)

1 In kivi ni tatnuni Su'si ma ja ma jin satniñu ñayii ma kúu, te kua'an Jesús ma ne'un itu ma, te tee ka ndikin ya ma, ka tnu'u de yoko triu ma, te ka skoyo de nuu nda'a de ma, te ka jaa de triu ma.
2 Sani te jaku tee ka kuu fariseo ma, ni ka jikan-tnu'u de nuu Jesús ma:
—¿Nava'a ka sa'a ni in ja masu kuu sa'a o kivi ni tatnuni Su'si ma ja ma jin satniñu o a? —ka kuu de ka jiña'a de.
3 Jesús ma, ni ndakone'e ya:
—¿Ñatuu nama ni ka ka'vi ni ja ni sa'a David ma in jichi nuu ka kokon de ji'in tee ka ndikin tna'a ji'in de ma?
4 Te ni kenda de ve'e Su'si ma, te ni ke'en de xtatila ii Su'si ma, te ni ka jaa de ji'in tee ka ndikin tna'a ji'in de ma, te vitna ja maa-ni sutu ma kuu jin kaa xtatila yukan —kúu ya jiña'a ya.
5 Te jiña'a tna ya:
—Saña ja kúu sa iya vee ñayivi ñuu ñayivi a, iyo sa ja tatnuni sa siki ja kivi ni tatnuni Su'si ma ja ma jin satniñu ñayii ma —kúu ya jiña'a ya.

In kivi ni tatnuni Su'si ma ja ma jin satniñu ñayii ma, ni ndasava'a Jesús ma in tee ni yichi nda'a de
(Mt 12:9-14; Mr 3:1-6)

6 In-ka kivi ni tatnuni Su'si ma ja ma jin satniñu ñayii ma, Jesús ma, ni kivi ya ini veñu'u luluu ma, te ni keja'a ya káxtnu'u ya. Yinee in tee ni yichi nda'a kua'a de ma.
7 Te tee ka skua'a tnu'u ni kaxtnu'u Moisés ma, ji'in tee ka kuu fariseo ma, ka jito yu'u de Jesús ma, sukan-va'a na jin kuni de nú ndasava'a ya nda'a tee ma kivi ni tatnuni Su'si ma ja ma jin satniñu ñayii ma, te sukan-va'a kuu jin xtekuechi de ya.
8 Kovaa maa ya chi jini ya nawa ka jani ini de ma, te jiña'a ya tee ni yichi nda'a ma:
—Ndokuiñi ni, te jinkuiñi ni me'ñu a —kúu ya jiña'a ya.
Te tee ma, ni ndokuiñi de.
9 Te Jesús ma, jiña'a ya nuu tee ka kuu fariseo ma:
—In ja kakan-tnu'u ña'a sa: ¿Nde a iyo ja kuu sa'a o kivi ni tatnuni Su'si ma ja ma jin satniñu o a? ¿Ja va'a ma, xi ja u'vi ma? ¿Sa'a o ja koteku in ñayii, xi xnaa o i? —kúu ya jiña'a ya.
10 Sani te nde'ya ya ndaka ñayii ka nukoo xiñi ya ma, te jiña'a ya tee ñatuu kúu kanda nda'a ma:
—Ndaskuili ni nda'a ni a —kúu ya jiña'a ya.
Te ni sa'a de sukan, te ni nduva'a nda'a de ma.
11 Kovaa jaku ñayii ma, ni ka ndakiti xeen ini i, te ni ka keja'a i ka ndatnu'u tna'a i naxe jin sa'a i Jesús ma.

Ni kaji Jesús ma uxi uu tee tetniñu ya ja jin kaxtnu'u de tnu'u vii tnu'u va'a Su'si ma
(Mt 10:1-4; Mr 3:13-19)

12 Ne'un kivi yukan Jesús ma, ni ja'an ya in yuku, sukan-va'a kakan-ta'vi ya, te niñu yikuu ya jikan-ta'vi ya nuu Su'si ma.

13 Te nuu ni ndii ma, te ni kana ya tee ka ndikin ya ma, te ni ndakaji ya uxi
uu de, te tee yukan ni xnani ya apóstol, (ja kúni ka'an “tee tetniñu maa ya ja
jin kaxtnu'u de tnu'u maa ya ma”).
14 Te tee ya'a ni ka yo kuu Simón tee ni ndaxnani ya Pedro ma, ji'in Andrés
ma ñani Simón ma, ji'in Santiago ma, ji'in Juan ma, ji'in Felipe ma, ji'in
Bartolomé ma,
15 ji'in Mateo ma, ji'in Tomás ma, ji'in Santiago sa'ya Alfeo ma, suni tna
Simón tee kúu Celote ma,
16 ji'in Judas ma sa'ya Santiago ma, ji'in Judas Iscariote ma tee ke'en-su'va
Jesús ma.

Jesús ma, ni kaxtnu'u ya tnu'u vii tnu'u va'a Su'si ma nuu kua'a ñayii (Mt 4:23-25)

17 Jesús ma, ni nuu ya ji'in tee ka ndikin ya ma, te ni jinkuiñi ya in nuu
ndaa. Ka iyo kua'a ñayii ka ndikin ya ma, ji'in kua'a ñayii ñuu Judea ma, ji'in
ñayii ñuu Jerusalén ma, ji'in ñayii ichi yu'u mar ñuu Tiro ma ji'in Sidón ma.
Ni ka kenda koo i ja jin koniniso'o i ja ká'an Jesús ma, ji'in ja jin nduva'a i
kue'e ka ndo'o i ma.
18 Te ñayii ka yinee ña'a tachi ma, suni ni ka nduva'a i.
19 Chukan kúu ja ndaka ñayii ma, ka kuni i ja jin kaki'i i Jesús ma, sukan-va'a
jin nduva'a i na kue'e ka ndo'o i ma, vaa Jesús ma, iyo tnu'u ndee tnu'u
ndatnu ya ma.

Ñayii jin koo vii jin koo va'a ma ji'in ñayii jin kuxii ini ma (Mt 5:1-12)

20 Jesús ma, nde'ya ya ñayii ka ndikin ya ma, te jiña'a ya:
—Ja vava'a ka kuu ndijin ja ka kunda'vi ni a, vaa jin koo ni ji'in Su'si ma
nuu tatnuni ya ma.
21 ’Ja vava'a ka kuu ndijin ja vitna ka kokon ka yichi ni a, vaa jin ndani'i
jin ndatna'a ni.
’Ja vava'a ka kuu ndijin ja vitna ka nda'yu ni a chi jin ndusii ini ni.
22 ’Ja vava'a ka kuu ndijin kivi jin ndakiti ini ñayii ma nuu ni ma, kivi jin
taji ña'a i nuu ka iyo i ma, kivi jin tee ña'a i tnu'u ma, te jin saxiko ña'a i
kuenda tnu'u ja in ñayii sa'a ja u'vi ka kuu ni, kuechi ja ka kandija ña'a ni
saña ja kúu sa iya vee ñayivi ñuu ñayivi a.
23 Jin kutachi xeen ni kivi yukan, vaa ndijin chi kua'a xeen ja va'a ja vii jin
nduta'vi ni ja ka iyo onde andivi ma, te jin kona'a ni ja sukan ka sa'a ndeva'a
ña'a ñayii a, sukan ni ka yo sa'a ndeva'a yuva i ma tee ni ka yo ndakaxtnu'u
tnu'u ni yo wa'a Su'si ma —kúu ya jiña'a ya.
24 Sani te ni jiña'a tna ya:
—Kovaa nda'vi maa ndijin ñayii ka kuu xiku, vaa jâ ni ka iyo sii ini ni ñuu
ñayivi ya.
25 ’Nda'vi maa ndijin ja vitna ka ni'i ka tna'a ni a, vaa jin ndakokon jin
ndayichi ni.
’Nda'vi maa ndijin ja vitna ka kusii ini ni, kovaa jin ndanda'yu ni ja jin
kuxii ini ni.
26 ’Nda'vi maa ndijin ja ndaka ñayii ñuu ñayivi a, ka chiñu'u ña'a i a, vaa
sukan ni ka yo sa'a yuva i ñayii jana'a ma ja ni ka yo chiñu'u de tee ni ka yo
xnda'vi ña'a ja tee ni ka yo ndakaxtnu'u tnu'u ni yo wa'a Su'si ma ka kuu
de ma.

Ni kaxtnu'u Jesús ma sukan jin kutoo o ñayii ñatuu ka kunimani nuu o ma (Mt 5:38-48; 7:12)

27 'Kovaa ndijin ja ka niniso'o ni ja ká'an sa a: Jin kutoo ni ñayii ñatuu ka
kunimani nuu ni ma. Jin sa'a ni ja va'a nuu ñayii ka kiti ini nuu ni ma.
28 Jin ka'an va'a ni ja jin kuu ñayii ka ka'an u'vi ja jin kuu ni ma. Jin
kakan-ta'vi ni ja jin kuu ñayii ka tee ña'a tnu'u ma.
29 Nú na in kani in yikinuu ni a, kua'a ni tnu'u, te kani i in-ka yikinuu ni
ma. Te nú na in xtandee sa'ma ndii ni a, kua'a ni tnu'u te ki'in i ji'in su'nu
ni a.
30 Nú na in nawa jikan i, te kua'a ni, te nú na in xtandee ja neva'a ni ma, te
máko ndakan-ka ni.
31 Jin sa'a ni ja va'a nuu ñayii ma sukan ka kuni ni ja jin sa'a ña'a i maa ni.
32 'Nú ndijin, ka kutoo ni yika-ni ja ñayii ka kutoo ña'a ma, ¿nawa ka sa'a-ka
ni ja ñatuu ka sa'a ñayii ñatuu ka kandija ja ká'an Su'si ma? Vaa onde ñayii
ka ndiso kuechi ma, sukan-ni ka sa'a tna i.
33 Te nú ka sa'a ni ja va'a nani nuu ñayii ka sa'a ña'a ja va'a ma, ¿nawa ka
sa'a-ka ni ja ñatuu ka sa'a ñayii ka ndiso kuechi ma? Suni ñayii ka ndiso
kuechi ma, sukan-ni ka sa'a tna i.
34 Te nú ka wanuu ni nani ñayii ka ndetu ni ja nawa jin taa i ma, ¿nawa ka
sa'a-ka ni ja ñatuu ka sa'a ñayii ka ndiso kuechi ma? Vaa suni ñayii ka ndiso
kuechi ma, ka wanuu tna'a i, te ka ndetu i ja kua'a-ka jin ndakua'a ñayii ma.
35 Ndijin, jin kutoo ni ñayii ñatuu ka kunimani nuu ni ma, te jin sa'a ni ja
va'a ma, te jin kuanuu ni, kovaa má jin kondetu ni ja nawa jin ndachunaa
i. Te sukan kua'a-ka ndataa Su'si ma. Te nú sukan ka sa'a ni, jin ko kuu ni
sa'ya Su'si onde sukun ma, vaa Su'si ma chi suni kúnda'vi ini ya ñayii ndee
ini ma, visi ñatuu sa'a i ja va'a ma, kovaa ndetu ya ja ndasa'a i kuenda.
36 Jin kava va'a ini ni sukan va'a ini Yuva o Su'si ma.

Máko jin ndanduku o naxe sa'a naxe kúu in-ka ñayii ma (Mt 7:1-5)

37 'Máko jin ndanduku ni kuenda naxe ka sa'a ka kuu in-ka ñayii ma,
sukan-va'a máko ndanduku Su'si ma kuenda naxe ka sa'a ka kuu ni a. Máko
jin xtekuechi ni in-ka ñayii ma, sukan-va'a Su'si ma, masu ndaxtekuechi ña'a
ya ndijin. Jin sakanu ini ni nawa ka sa'a ña'a in-ka ñayii ma, sukan-va'a Su'si
ma, sakanu ini ña'a ya.
38 Jin kua'a ni nawa kúu ja ka jiniñu'u ñayii ma, te Su'si ma, taa ya nawa ka
jiniñu'u ni, te ûni kua'a-ka ndataa ya. Su'si ma chi sukan jin sa'a jin kuu ni
in-ka ñayii ma, te sukan ndasa'a ña'a ya —kúu ya jiña'a ya.
39 Jesús ma, ni ka'an ya in tnu'u vijin ya'a:
—¿Naku xi kuu in tee kuaa ma, te skaka de in-ka tee kuaa ma? Vaa ka jini
o ja nú iyo in kava chi nduu de jin kê koo.
40 Ñatuu ni-in tee yika yikuu skua'a nawa káxtnu'u teskua'a de ma, jini-ka de
sana teskua'a de ma. Kovaa nuna skua'a ñukuun de chi kenda de sukan kúu
teskua'a de ma.
41 '¿Te nava'a nde'ya ni in mi'i ñunee nuu tna'a ni a, te ñatuu nukonde'ya
ni in vitu ka'nu ñunee nuu maa ni a?
42 Te nú ñatuu jini ni vitu ka'nu ñunee nuu ni a, ¿nava'a kusaa ini ni jiña'a ni
nuu tna'a ni a: "Taa ni tnu'u, te tava sa in mi'i ñunee nuu ni a"? Masu ndása'a
ni kuenda tnu'u ká'an ni a, vaa ká'an ni, te masu sa'a ni. Xinañu'u-ka tava
ni vitu ka'nu ñunee nuu maa ni a, te sukan saa konde'ya va'a ni, sukan-va'a
ndatava ni mi'i ñunee nuu tna'a ni ma.

Ja sukan ka sa'a ka kuu ñayii ma, te ndakuni o nawa ñu'u ini anua i ma (Mt 7:17-20; 12:34-35)

43 ’Nú in yutnu kui'i te kúun nde'ya iya, te masu kuu ka'an o ja in yutnu
kui'i va'a kúu tnu, ni a in yutnu kui'i kúun nde'ya va'a ma, te ndakuun nde'ya
iya ma.
44 Ndi-in ndi-in yutnu kui'i ma, ka kuun nde'ya tnu, te ka jini o na yutnu
kui'i ka kuu tnu. Masu kuu kuun higo nuu tnu iñu ma, ni a ndaxtutu o uva
nuu tnu iñu yiki ma.
45 Ñayii va'a ma, ká'an i tnu'u va'a, vaa tnu'u va'a ñu'u ini anua i ma, te ñayii
ká'an ja u'vi ma, sukan ká'an i, vaa ja u'vi ma ñu'u ini anua i ma. Vaa ja ñu'u
ini anua ñayii ma kúu ja ká'an yu'u i ma.

Ñayii niniso'o te sa'a i sukan ká'an Jesús ma chi koo va'a i
(Mt 7:24-25)

46 ’¿Nava'a ka xnani ña'a ni “Señor, Señor”, te ñatuu ka sa'a ni ja ká'an sa a?
47 Vaa in ñayii kénda nuu sa a te koniniso'o i ja ká'an sa a te sa'a i sukan ká'an
sa a,
48 sukan kúu in tee ni sa'a in ve'e de, sukan kúu i. Vaa xinañu'u ni jate kunu
de, te ni jani va'a de ja jin kituu ve'e sa'a de nuu toto ma. Nuu ni kee ndeñu'u
ma te ni chitu yute ma, te ndute ma, ni jan kani ndee ni'i de ve'e ma, kovaa
ñatuu ni kundee de skanda de i, vaa ni kuva'a va'a i.
49 Kovaa nú na in jiniso'o ja ká'an sa a te ñatuu sa'a i ja ká'an sa a, sukan
kúu in tee ni sa'a ve'e de nuu ñu'ú ma-ni kúu i, vaa ñatuu ni skee kunu de ja
kituu ve'e de ma. Te nuu ni kee ndute ñu'u ma te ni chitu yute ma te ni jan
kani ndee ni'i de ve'e ma, te ni ndatnana ndi'i kuiti i —kúu ya jiña'a ya.

7

Jesús ma, ni ndasava'a ya in suchi jinukuechi nuu tee tátnuni nuu cientu soldado ma
(Mt 8:5-13)

1 Nuu ni jinu ni kaxtnu'u Jesús ma tnu'u ya ma nuu ñayii ma, te kua'an ya
ñuu Capernaum ma.
2 Te yukan iyo in tee tátnuni nuu cientu soldado. Te iyo in suchi jinukuechi
nuu de, te kútoo xeen de i. Te ku'u ka'vi xeen i, te kuenda kûu i kúni i.
3 Nuu ni jiniso'o tee tátnuni nuu cientu soldado ma ja ka ka'an i ja sa'a Jesús
ma, te ni tetniñu de tee ka kuu ja'nu ñuu judío ma, ja na jin koo de jin
kakan-ta'vi de nuu ya te na kii ya ve'e de ma, ndasava'a ya suchi jinukuechi
nuu de ma.
4 Te ni jan koo tee yukan nuu Jesús ma, te ka jiña'a de:
—Tee tátnuni nuu cientu soldado ma, ká'an de ja sa'a ni tnu'u mani, vaa
iyo tna de ja chindee ni de,
5 vaa kútoo de ñuu o a, te maa de ni sa'a ja ni ka sa'a i veñu'u luluu ya —ka
kuu de ka jiña'a de.
6 Jesús ma, kua'an ya ji'in de. Kovaa nuu jâ ni kuyatni ya ve'e tee tátnuni
nuu cientu soldado ma, te maa de chi ni tatnuni de nuu tna'a de ma ja jin
koo i jin kuña'a i Jesús ma sa'a:
—Señor, má ko ndi ini ni ja kii ni onde ve'e sa a, vaa masu kaa masu iyo
sa ja kivi ni ini ve'e sa a.
7 Chukan kúu ja ñatuu ni kusaa ini maa sa ja jan nu nduku ña'a sa. Yika-ni
ja tatnuni ni nuu kue'e a ja jín ndiyo i, sukan-va'a nduva'a suchi jinukuechi
nuu sa a.
8 Vaa saña tna chi ka iyo tee ka tatnuni nuu sa, te ka iyo soldado ja tátnuni
sa nuu de ma. Te nuna kuña'a sa in de ma: “Kuá'an ni”, te kua'an de, te
nuna kuña'a sa in-ka de ma: “Ne'e ni”, te kíi de. Te nuna tatnuni sa nuu

suchi jinukuechi nuu sa a: “Sa'a cha'a”, te sa'a i, kúu de ká'an de —ka kuu i
ka jiña'a i.
9 Te Jesús ma, ni sa'vi-nka ini ya ja ni jiniso'o ya sukan ma, te nde'ya ya
ñayii ka ndikin ya ma, te jiña'a ya:
—Ja ndaa kúu ja ni a ñuu Israel ya ñatuu ni ndani'i sa ñayii ka kukanu ini
xeen ña'a sukan kúkanu ini ña'a tee ya'a —kúu ya jiña'a ya.
10 Ja ni ka ndakokuiñi i ve'e ma, te ni ka ndani'i i suchi jinukuechi ma ja
jâ ni nduva'a i.

Jesús ma, ni ndaxteku ya sa'ya in ña'a ni ndoo ja ni ji'i yii ña ma

11 Nuu ni jinu sukan ma, Jesús ma, kua'an ya ñuu nani Naín ma. Kua'an
ya ji'in tee ka ndikin ya ma ji'in kua'a-ka ñayii.
12 Ja ni kenda ya yatni ñuu ma, ni jini ya ja kuan koo i kuan chu'u i in ndiyi.
Te sa'ya in ña'a ni ji'i yii kúu i, te maa in maa tnu'u-ni i iyo nuu si'i i ma. Te
kua'a xeen ñayii ñuu ma ka ndikin kuan koo i.
13 Ja ni jini Jesús ma, ni kunda'vi ini ya ña'a ma, te jiña'a ya:
—Má konda'yu ni —kúu ya jiña'a ya.
14 Te ni jan tu'va ya, te ni tnii ya nuu ka ndiso i suchi ni ji'i ma, te ni ka
jinkuiñi i. Jesús ma, jiña'a ya suchi ni ji'i ma:
—Ro'o ká'an ri: ¡Ndakoo! —kúu ya jiña'a ya.
15 Sani te suchi ni ji'i ma, ni ndakoo i, te ni keja'a i ká'an i. Te jiña'a Jesús
ma nuu si'i i ma:
—Ya'a ni sa'ya ni a —kúu ya jiña'a ya.
16 Ja ni ka jini ñayii ma sukan, ndaka i ni ka yu'u, te ni ka keja'a i ka
ndachiñu'u i Su'si ma, te ka ka'an i:
—In tee kanuu-ka ndákaxtnu'u tnu'u ni wa'a Su'si ma, ni kijaa de ne'un o
ya —ka kuu i ka ka'an i.
Te ka ka'an tna i:
—Maa Su'si ma ni kenda, chíndee ya ñayii ñuu maa ya a —ka kuu i ka
ka'an i.
17 Te ni-ka'nu ñuu Judea ma ji'in yu'u ñuu ma, ni ka jini i sukan ni sa'a
Jesús ma.

Juan tee skuandute ma, ni tetniñu de tee ni ka jikan-tnu'u Jesús ma (Mt 11:1-19)

18 Juan ma, ni jiniso'o de ndaka sukan ma, vaa tee ka ndikin tna'a ji'in de
ma, ni ka ndakani de sukan. Ni kana de uu tee ma,
19 te ni tetniñu de ja jin kakan-tnu'u de nuu Jesús ma nú suu ya kúu iya kii
ma xi jin kondetu-ka de.
20 Te tee ni tetniñu Juan ma, ni ka jan tu'va de nuu Jesús ma, te ka jiña'a de:
—Juan tee skuandute ma, ni tetniñu ña'a de ja jin kakan-tnu'u ña'a sa, nú
ndijin kúu iya kii ma xi jin kondetu-ka sa —ka kuu de ka jiña'a de.
21 Te maa ora yukan-ni, Jesús ma, ni ndasava'a ya kua'a ñayii ka ndo'o ka
neni ja ka ku'u i ma, ji'in ñayii xndo'o xneni ña'a tachi ma, te ni ndasava'a
ya nuu ñayii inukuaa ma.
22 Sani te ni ndakone'e ya:
—Kuán koo ni, te jin kuña'a ni Juan ma ja ni ka jini ni a ji'in ja ni ka jiniso'o
ni a. Jin ndakani ni ja ñayii kuaa ma, jâ ni ka ndundijin nuu i ma, te ñayii
ñatuu kúu jin kaka i ma, jâ ni ka ndakaka i, te ñayii ka ndo'o lepra ma, jâ ni
ka nduvii i, te ñayii inuso'o ma, jâ ni ka ndakuniso'o i, te ñayii ni ka ji'i ma,
ni ka ndateku i, te nuu ñayii nda'vi ma káxtnu'u sa tnu'u vii tnu'u va'a naxe
jin ndani'i ta'vi i ma.

23 ¡Ja vava'a ka kuu ñayii ka kukanu ini ña'a i maa sa a! —kúu ya jiña'a ya.
24 Nuu kuan nu koo tee ni tetniñu Juan ma, Jesús ma, ni keja'a ya ká'an
ya siki Juan ma nuu ñayii ma, te jiña'a ya:
—¿Naxe kaa tee ni ka ke koo ni, ka nde'ya ni nuu masu nawa iyo kuiti
ma? ¿Sukan kúu in tnuyoo ja skanda kajin yi'i ma?
25 ¿Xi in tee ne'nu sa'ma va'a xeen? ¿Naxe kaa tee ni ka ke koo ni, ka nde'ya
ni ma? Ndijin chi ka jini ni ja ñayii ka ne'nu sa'ma va'a xeen ma te ka sa'a i
sukan ka jatna ini maa i ma, te ka iyo i ve'e tee ka kuu rey ma.
26 ¿Kovaa naxe kaa tee ni ka ke koo ni ka nde'ya ni ma? ¿Xi ka jani ini ni ja
in tee ndákaxtnu'u tnu'u ni wa'a Su'si ma kúu de? Ja ndaa kúu ja suu de, te
in tee kanuu-ka sana in tee ndákaxtnu'u tnu'u ni yo wa'a Su'si ma kúu Juan
ma.
27 Te ja kuu Juan ma kúu ja ká'an tnu'u Su'si ma sa'a:
Tetniñu ri in tee koxtnuu nuu ro,
sukan-va'a satu'va de ichi ki'in ro ma.
28 'Te ká'an sa ja ne'un ndaka ñayii a, ñatuu ni-in ñayii kanuu-ka sana Juan
ma, kovaa nuu tatnuni Su'si ma, te ñayii jani ini ja masu ñayii kanuu-ka kúu
i ne'un ndaka i ma ko kuu ñayii kanuu-ka sana Juan ma —kúu ya jiña'a ya.
29 Ndaka ñayii ka jiniso'o ja ká'an Juan ma, onde tee ka ndake'en ya'vi
xu'un no'o ñuu Roma ma, ni ka sa'a de ja ni skuandute ña'a Juan ma, te
sukan saa ni ka ndakunitnuni de ja Su'si ma kúu iya sa'a ja ndaa ma.
30 Kovaa tee ka kuu fariseo ma, ji'in tee ka skua'a tnu'u ni kaxtnu'u Moisés
ma, ñatuu ni ka wa'a de tnu'u ja skuandute ña'a Juan ma. Sukan ni ka saxiko
de ja kúni Su'si ma ja jin ko kuu de ma.
31 Te jiña'a ya:
—¿Naxe ka kuu ñayii ya'a, ka jani ini ni?
32 Sukan ka kuu suchi jaa ka jinkoo i nuya'vi ma, te ka kayu'u i ka jiña'a nuu
tna'a i sa'a: "Ka tivi ri flauta, kovaa ñatuu ka jitaja'a ro. Ka jita ri yaa xii ini,
kovaa ñatuu ka nda'yu ro", ka kuu i ka ka'an i,
33 te sukan kuiti ka kuu tna ni. Vaa ni kenda Juan tee skuandute ñayii ma, te
ñatuu jaa de xtatila ni ñatuu ji'i de ndute uva, te ndijin, ka ka'an ni ja yinee
ña'a tachi ma.
34 Sani te ni kenda sa ja kúu sa iya vee ñayivi ñuu ñayivi a, te jaa sa xtatila te
ji'i sa ndute uva ma, te ka ka'an ni ja tee jaa te ji'i xeen kúu sa te kétna'a ini
sa ji'in ñayii ka sa'a ja u'vi ma ji'in kui'na ka ndake'en ya'vi xu'un no'o ñuu
Roma ma, ka ka'an ni.
35 Kovaa ñayii ka kandija tnu'u ndichi Su'si ma chi ni ka nduu i ñayii ka sa'a
ja va'a ja ndaa. Te sukan, te ka jini o ja vava'a kúu tnu'u ya ma —kúu ya
jiña'a ya.

Sukan ni ka'an Jesús ma ve'e tee kúu Simón tee kúu fariseo ma

36 In tee kúu fariseo ma, ni kana de Jesús ma ja jin kaa de xita ji'in ya. Te
Jesús ma, ni ja'an ya ve'e de ma, te núkoo ya nuu mesa ma.
37 Te ni kenda in ña'a ni yo kuneé ni yo ku-uun ña, iyo ña ñuu yukan, vaa ni
jini ña ja Jesús ma, jaa ya xita ji'in tee kúu fariseo ma. Te ni kenda ña ji'in
in nuu ñu'u ndute jáxiko asi ma, te nanimaa vidriu alabastru kúu i.
38 Te ni jinkoo ña nuu ja'a ya ma, te nda'yu ña, te ni keja'a ña ndákate ña
ja'a ya ma ji'in ndute nuu ña ma. Sani te ni ndaxsichi ña ji'in ixi ña ma, te
chítu chítu-nka ña nuu ja'a ya ma, te chíso ña ndute jáxiko asi ma.
39 Te tee kúu fariseo ma tee ni kana Jesús ma ve'e de ma, ja ni jini de sukan
ma, ni jani ini de: "Nute tee ya'a, in tee ndákaxtnu'u tnu'u ni wa'a Su'si ndija

ma kúu de chi kunitnuni de na in kúu ña'a ke'e ña'a a, vaa in ña'a ndiso
kuechi kúu ña", jani ini de.
40 Sani te Jesús ma, jiña'a ya fariseo ma:
—Simón, iyo in ja ká'an sa nuu ni —kúu ya jiña'a ya.
Te tee kúu fariseo ma, ni ndakone'e de:
—Ka'an ni, teskua'a —kúu de jiña'a de.
41 Sani te Jesús ma, ni keja'a ya ndákani ya sa'a:
—Uu tee, ka tavi de xu'un nuu in tee ni wanuu. In de tavi u'un cientu
(500) denario, te in-ka de ma uu xiko uxi (50).
42 Kovaa ñatuu kúu jin ndakua'a de ma, te chukan kúu ja tee ni wanuu ma,
ni sakanu ini de ja ka tavi nduu de ma. Vitna ka'an ni, ¿ja nduu de ma, na
nde de kunimani-ka nuu tee ni wanuu xu'un ma te kutoo-ka de tee ma?
—kúu ya jiña'a ya.
43 Simón ma, ni ndakone'e de:
—Jani ini sa ja tee tavi kua'a-ka ma —kúu de jiña'a de.
Jesús ma, jiña'a ya:
—Va'a-ni jani ini ni —kúu ya jiña'a ya.
44 Sani te nde'ya Jesús ma ña'a ma, te jiña'a ya nuu Simón ma:
—¿Nde'ya ni ña'a ya'a? Ni kivi sa ve'e ni a, te ñatuu ni taa ni ndute ndondoo
ja'a sa a. Kovaa ña'a ya'a, ni ndakate ña ja'a sa a ji'in ndute nuu ña a, te ni
ndaxsichi ña ji'in ixi ña a.
45 Ñatuu ni chitu ni yikinuu sa a, kovaa ña'a ya'a chi onde nuu ni kijaa sa
ma, ñatuu sunkani ña ja chitu ña ja'a sa a.
46 Ñatuu ni chiso ni aceite xini sa a, kovaa ña'a ya'a chi ni chiso ña ndute
jáxiko asi a siki ja'a sa a.
47 Te chukan kúu ja ká'an sa ja visi kua'a xeen kuechi ni yo ndiso ña'a ya'a,
kovaa sa'a, te ka jini o ja jâ ni ka naa ndaka kuechi ña ma, vaa ja ni sa'a
ña'a ña sukan a, chi ja káxtnu'u ña kúu ja kútoo xeen-ka ña'a ña. Kovaa ñayii
vala-ni kuechi i náa ma, vala-ni kútoo ña'a i —kúu ya jiña'a ya.
48 Sani te jiña'a ya ña'a ma:
—Ndaka kuechi ni a jâ ni ka naa —kúu ya jiña'a ya.
49 Te ñayii ka iyo tna yukan, ni ka keja'a i ka jikan-tnu'u tna'a i:
—¿Na in kúu tee ya'a, ja onde kuechi ñayii ma xnaa de? —ka kuu i ka
ka'an i.
50 Kovaa Jesús ma, sa'a ni jiña'a ya nuu ña'a ma:
—Ja ni kukanu ini ña'a ni a, te ni ndani'i ta'vi ni. Kuán no'o sii ini ni —kúu
ya jiña'a ya ña.

8

Ña'a ni ndasava'a Jesús ma kue'e ni ka yo ndo'o ña ma, ka chindee ña ya

1 Ja ni jinu sukan ma, Jesús ma, kua'an ya ndaka ñuu ma, te káxtnu'u ya
tnu'u vii tnu'u va'a sukan tatnuni Su'si ma. Te ndi-uxi uu apóstol ma ka
ndikin ya,
2 te suni ka ndikin ña'a jaku ña'a ni ndene'e ya tachi ni ka yo ñunee ini anua
ña ma, ji'in ña'a ni ndasava'a ya ma. Te ne'un ña'a yukan kua'an María ña'a
ka xnani i Magdalena ma ña'a ni ka nde koo uja tachi ma.
3 Suni Juana ñasi'i tee kúu Cuza ma tee ni yo tnii kuenda ve'e Herodes ma,
ji'in Susana ma, ji'in kua'a-ka ña'a ni ka yo ndi ini nawa jin kaa de ji'in ya
ma.

Ni ka'an Jesús ma in tnu'u vijin tee ni saka triu ma
(Mt 13:1-9; Mr 4:1-9)

4 Kua'a ñayii ñuu ma ni ka ke koo, ka nde'ya i Jesús ma. Te ni ka ndututu
kua'a ñayii. Sani te ni ka'an ya in tnu'u vijin:
5 —In tee, ni kee de kuan saka de triu. Te ja ni saka de ma, jaku ni ka
jinkava ichi jika de ma, te jaku ni ka jiñu ñayii ma, te jaku ni ka jaa lasaa
ma.
6 Jaku-ka i ni ka jinkava ne'un yuu ma, te nuu ni ka jite i ma, ni ka yichi i,
vaa ñatuu na ko'yo iyo.
7 Te jaku-ka ni ka jinkava ne'un iñu ma. Suni ni ka jite tna i, te iñu ma, ni
ka ja'ni ña'a i.
8 Kovaa jaku tna'a ja ni ka jinkava nuu ñu'ú va'a ma, te ni ka ja'nu i, te na'nu
na'nu yoko ni ka kana koo i, te ni ka chitu va'a i. Onde cientu triu ma ni ka
nduu ja in triu ma.
—Sa'a jiña'a Jesús ma, te ni ka'an nini'i ya:
—Nde ni iyo so'o ja koniniso'o ni, te koniniso'o va'a ni —kúu ya ká'an ya.

Ni kaxtnu'u Jesús ma nava'a ni ka'an ya tnu'u vijin ma
(Mt 13:10-17; Mr 4:10-12)

9 Te tee ka ndikin ya ma, ni ka jikan-tnu'u de Jesús ma nawa kúni ka'an
tnu'u vijin yukan.
10 Te jiña'a ya:
—Ndijin chi Su'si ma, káxtnu'u ya naxe tatnuni ya ma. Kovaa nuu
ndaka-ka ñayii ma chi ká'an sa tnu'u vijin, sukan-va'a visi na jin konde'ya-ka
i, kovaa ma jin kuni i, te visi na jin koniniso'o-ka i, kovaa ma jin jaku'ni ini
i.

Ni kaxtnu'u Jesús ma nawa kúni ka'an tnu'u vijin tee ni saka triu ja ni ka'an ya ma
(Mt 13:18-23; Mr 4:13-20)

11 'Sa'a kúni ka'an tnu'u vijin ni ka'an sa a: Triu ma kúu tnu'u vii tnu'u
va'a Su'si ma,
12 te jaku ja ni ka jinkava ichi ma ka kuu ñayii ka jiniso'o tnu'u vii tnu'u va'a
ma, kovaa kénda tachi ma, te xtandiyo i tnu'u ni jakun-nee ini anua ñayii
ma, sukan-va'a ma jin kandija i te ma jin ndani'i ta'vi i.
13 Te triu ni ka jinkava ne'un yuu ma ka kuu ñayii ni ka jiniso'o tnu'u vii
tnu'u va'a ma, te sii ini ni ka jiniso'o i, kovaa ñatuu ni ka ni'i yo'o va'a i.
Ka kandija i jaku-ni kivi, kovaa kénda kivi ja jitotnuni ña'a tachi ma, te ka
ndakakayata i, te ka xndoo i ichi Su'si a.
14 Te triu ni ka jinkava ne'un iñu ma ka kuu ñayii ka jiniso'o ma, kovaa ka
wa'a i tnu'u ja ka ndi ini xeen i siki ja na jin kuxiku i ma, ji'in ja na jin koo
sii ini i ma. Te sukan, te ñatuu na ja vii ja va'a ka sa'a i.
15 Kovaa triu ni ka jinkava nuu ñu'ú va'a ma ka kuu ñayii inuva'a ini ma, te
ni-yu'u ni-anua i ka niniso'o i tnu'u Su'si ma, te ka sa'a i sukan ká'an tnu'u
vii tnu'u va'a Su'si ma, te ñatuu ka xndoo i ichi ya a, te ndimaa ja vii ja va'a
ka sa'a i.

Ni ka'an Jesús ma in tnu'u vijin siki in ja ndú'va ja xtnuu i nuu o
(Mr 4:21-25)

16 'Masu na in xndu'va in ñu'u te chísa'vi va'a i xi chínee i chii jito i ma chi
ña'a. Su'va sónee sukun i, sukan-va'a xtnuu i nuu ñayii jin kivi koo ma.
17 Suni maa i kúu ja ndaka ja iyo yu'u ma chi ndatuu i, te ndaka ja iyo yu'u
ja ñatuu ka jini o ma chi kenda kivi ja jin kuni ndaka o sukan kaa sukan iyo
i ma.

18 'Chukan kúu ja jin koniniso'o va'a ni, vaa ñayii neva'a kua'a-ka ja vii ja
luu ni skuta'vi ña'a Su'si ma chi su'va ni'i kua'a-ka i, kovaa ñayii ñatuu nawa
neva'a i ma chi su'va xtandiyo ya onde ja jani ini i ja neva'a i ma —kúu ya
jiña'a ya.

Ni ka'an Jesús ma nde ñayii kúu si'i ya ma ji'in ñani ya
(Mt 12:46-50; Mr 3:31-35)

19 Si'i Jesús ma ji'in ñani ya ma ni ka kenda koo nuu iyo Jesús ma, kovaa
ñatuu kúu jin kivi koo i jin tu'va i ya, chi vaa ka iyo kua'a ñayii ma.
20 Te in ñayii ma jiña'a nuu ya ma:
—Si'i ni ma ji'in ñani ni ma ka iyo i ke'e ma, te ka kuni i ja jin kuni ña'a i
—kúu i jiña'a i.
21 Te ni ndakone'e ya:
—Nú na in koniniso'o tnu'u ká'an Su'si ma te sa'a i sukan ká'an ya ma,
ñayii yukan ko kuu si'i sa ma ji'in ñani sa ma —kúu ya jiña'a ya.

Jesús ma, ni ndasa'a nañii ya kajin yi'i ma ji'in ndute ma
(Mt 8:23-27; Mr 4:35-41)

22 In kivi ni kaa Jesús ma in nuu barcu ji'in tee ka ndikin ya ma, te jiña'a
ya:
—Jín koo o in-ka yu'u mar ma —kúu ya jiña'a ya.
Te kuan koo de ji'in ya.
23 Nani ka ya'a de nuu ndute ma, Jesús ma, ni kixi ya. Sani te ni keja'a yi'i
xeen kajin nuu ndute ma, te barcu ma ve jaku'un ndute, te vala-nka ja sa'vi
tnu nuu ndute ma.
24 Sani te ni ka xndoto de Jesús ma, te ka jiña'a de:
—¡Teskua'a! ¡Teskua'a! ¡Jin sa'vi o nuu ndute a! —ka kuu de ka jiña'a de.
Jesús ma, ni ndakoo ya, te ni tatnuni ya nuu kajin yi'i ma ji'in nuu ndute
ma ja na jin ndunañii i. Te ndaka ni ndukuee, te nañii kuiti ni kuu.
25 Sani te jiña'a ya nuu tee ka ndikin ya ma:
—¿Ñatuu jin kukanu ini-ka ña'a ni? —kúu ya jiña'a ya.
Kovaa maa de chi ni ka yu'u de, te ni ka sa'vi-nka ini de, te ka jikan-tnu'u
tna'a ndi-in ndi-in de:
—¿Na in kúu tee ya'a, ja tátnuni de nuu kajin yi'i a ji'in nuu ndute a, te ka
kandija i a? —ka kuu de ka ka'an de.

Ni ndasava'a Jesús ma in tee ja ka yinee ña'a tachi
(Mt 8:28-34; Mr 5:1-20)

26 Sani te ni ka kenda koo de ñuu Gerasa ma ja iyo i in-ka yu'u mar ñuu
Galilea ma.
27 Ja ni nuu Jesús ma nuu ñu'ú ma, te ni kenda in tee ñuu yukan ja ka yinee
ña'a tachi, te ni jan tu'va de ya. Jâ ni kuu kii ja ñatuu na sa'ma ne'nu-ka de
ni a koo de in ve'e-ka, su'va ne'un nuu ka yinee ndiyi ma ni yo iyo de.
28 Nuu ni jini de Jesús ma, ni jinkoo jiti de nuu ya, te káyu'u de jiña'a de:
—¡Máko kivi nduu ni ji'in sa, Jesús, Sa'ya Su'si onde sukun ma! ¡Jikan-ta'vi
sa ja má xndo'o ña'a ni! —kúu de jiña'a de.
29 Sa'a ni jiña'a de, vaa Jesús ma, tátnuni ya nuu tachi ma ja na xndoo i de,
vaa kua'a jichi ni yo sa'a ndeva'a i tee yukan. Te visi ñayii ma, ni ka yo ju'ni
i nda'a de ja'a de ma ji'in yo'o kaa, sukan-va'a konu'ni va'a de, kovaa ni yo
ja'nde de. Te tachi ma, ni yo sa'a i ja na ki'in de nuu masu nawa iyo kuiti
ma, koo de.
30 Te Jesús ma, ni jikan-tnu'u ya:
—¿Naxe nani ro? —kúu ya jiña'a ya.

Te ni ndakone'e tachi ma:
—Legión nani sa —kúu i jiña'a i.
Sa'a jiña'a i, vaa kuechi ja kua'a i ka kuu ja ka yinee ini de ma.
31 Ndaka tachi ma ni ka jikan-ta'vi nuu Jesús ma ja má tetniñu ya i nuu
kunu nuu nee ma.
32 Te yuku yukan ka iyo kua'a chikini ja ka jaa ti, te chukan kúu ja ka jiña'a
tachi ma ja kua'a ya tnu'u, te jín ndivi koo i chikini ma. Te Jesús ma, ni wa'a
ya tnu'u.
33 Sani te tachi ma, ni ka nde koo i ini tee yukan, te ni ka ndivi koo i ini
chikini ma. Te chikini ma, ka jinu ti ni ka nu koo ti nuu ndute mar ma, te
ni ka kê koo ti nuu ndute ma, te ni ka kandee ti, te ni ka ji'i ti.
34 Te tee ka jito chikini ma, ni ka jini de ja ni kuu ma, te ka jinu de ni jan
koo de nuu ñayii ñuu ma ji'in ñayii ka iyo ichi yuku ma, te ni ka ndakani de.
35 Te ñayii ma, ni ka ke koo i ka nde'ya i sukan ni kuu ma. Te ni ka kenda
koo i nuu iyo Jesús ma, te ni ka ndani'i i tee ni ka yo yinee ña'a tachi ma ja
núkoo de nuu ja'a Jesús ma. Ne'nu de sa'ma de ma, te jâ ni ndukaji ini de.
Te ja ni ka jini i sukan ni kuu ma, te ni ka yu'u i.
36 Te ñayii ka iyo yukan ja ni ka jini i sukan ni kuu ma, ni ka ndakani i sukan
ni nduva'a tee ni ka yo yinee ña'a tachi ma.
37 Ndaka ñayii ñuu Gerasa ma, ni ka keja'a i ka jikan-ta'vi i nuu Jesús ma ja
na ki'in ya, te máko koo-ka ya ñuu yukan, vaa ka yu'u xeen i ja sukan ni kuu
ma. Chukan kúu ja Jesús ma, ni ndaa ya nuu barcu ma, te kuan no'o ya.
38 Te tee ni ka yinee ña'a tachi ma, ni jikan-ta'vi de ja na kua'a ya tnu'u ja
na kondikin de ya. Kovaa Jesús ma, ni tatnuni ya ja na ndoo de, te jiña'a
ya:
39 —Kuán no'o ni ve'e ni ma, te ndakani ni ja ni sa'a Su'si ma ji'in ni a
—kúu ya jiña'a ya.
Te tee yukan, kuan no'o de, te ni ndakani de nuu ndaka ñayii ñuu ma ja
ni ndasava'a ña'a Jesús ma.

Ni ndaxteku Jesús ma sasi'i tee nani Jairo ma, te ni ndasava'a ya in ña'a (Mt 9:18-26; Mr 5:21-43)

40 Nuu ni ndenda Jesús ma in-ka yu'u ndute ma, ñayii ma, ni ka ndusii ini
xeen i, vaa ndaka i ka ndetu ya.
41 Sani te ni kenda in tee nani de Jairo, tee jito veñu'u luluu ma kúu de. Te
tee ya'a chi ni jinkoo jiti de nuu ja'a Jesús ma, te ni jikan-ta'vi de ja na ki'in
ya ve'e de ma,
42 vaa iyo in sasi'i de, te maa in maa tnu'u-ni i kúu, te uxi uu kuiya yi'i i, te
ku'u ka'vi i, te ûni kûu i kúni i.
Nani Jesús ma, kua'an ya, te ka jexni'ni tna'a ñayii ma, vaa kua'a xeen i
ka ndikin ya ma.
43 Te ne'un ñayii ma kua'an in ña'a ja iyo uxi uu kuiya ja ku'u ña, vaa jati
ña'a niñi, te ni ndi'i ndaka ja neva'a ña ma ni jatniñu ña nuu tee tatna ma,
te ñatuu ni kuu nduva'a ña.
44 Te ña'a ya'a, ni jan tu'va ña Jesús ma ichi yata ya ma, te ni tnii ña yu'u
sa'ma ndii ya ma. Te maa ora yukan-ni ni jinkuiñi ja jati ña'a niñi ña ma.
45 Sani te Jesús ma, ni jikan-tnu'u ya:
—¿Na in kúu ja ni kaki'i ña'a ma? —kúu ya jiña'a ya.
Ndaka ñayii ma ka jiña'a ja ñatuu na in ni kaki'i ya, te chukan kúu ja Pedro
ma, jiña'a de:
—Teskua'a, ñayii a chi ka tunda'a tna'a i, te ka jexni'ni tna'a i —kúu de
jiña'a de.

46 Kovaa Jesús ma, jiña'a jiña'a ya:
—Iyo in ñayii ni tnii yu'u sa'ma sa a, vaa jâ ni jinitnuni sa ja ini anua sa a
ni kee tnu'u ndee tnu'u ndatnu —kúu ya jiña'a ya.
47 Ña'a ma, ja ni jini ña ja masu kuu naxe chu'u ña ma, te nini'i-nka ña
ni jinkoo jiti ña nuu ja'a Jesús ma, te ni ndaka'an ña nuu ndaka ñayii ma
nava'a ni tnii ña yu'u sa'ma ya ma ji'in sukan ni nduva'a ña ora yukan-ni
ma.
48 Jesús ma, jiña'a ya:
—Sa'ya sa, ja ni kukanu ini ña'a ni a, te ni nduva'a ni. Kuá'an sii ini ni
—kúu ya jiña'a ya.
49 Yikuu-ka Jesús ma ká'an ya, nuu ni kenda in tee iyo ve'e tee tátnuni
veñu'u luluu ma, te jiña'a de nuu tee ma:
—Sa'ya ni ma, jâ ni ji'i i. Má xtna'a-ka ni teskua'a a —kúu de jiña'a de.
50 Kovaa Jesús ma, ni jiniso'o ya, te jiña'a ya:
—Má koyu'u ni. Yika-ni ja kukanu ini ña'a ni, te sa'ya ni ma chi kaku i
—kúu ya jiña'a ya.
51 Ja ni ka kenda koo de ji'in ya ve'e de ma, ñatuu ni wa'a ya tnu'u ja na
in kivi-ka, yika-ni ja Pedro ma, ji'in Juan ma, ji'in Santiago ma, ji'in yuva
suchi ni ji'i ma, ji'in si'i i ma.
52 Ndaka ñayii ma, ka nda'yu i ja ka kuxii ini i ja ni ji'i suchi si'i ma. Kovaa
Jesús ma, jiña'a ya:
—Máko jin konda'yu-ka ni. Suchi si'i a, masu ni ji'i i chi kixi i —kúu ya
jiña'a ya.
53 Sani te ndaka ñayii ma, ni ka jakundee i ya, vaa jâ ka jini i ja jâ ni ji'i
suchi yukan ma.
54 Sani te Jesús ma, ni tnii ya nda'a i ma, te ûni nini'i ni ka'an ya sa'a:
—¡Suchi jaa, ndakoo! —kúu ya jiña'a ya.
55 Sani te ni ndateku i, te ni ndakoo kunu i. Te Jesús ma, ni tatnuni ya ja
na jin kua'a de ja kaa i.
56 Te yuva i ma, ni ka sa'vi-nka ini de. Kovaa Jesús ma, ni tatnuni ya ja má
jin ndakani de nuu ni-in ñayii ja sukan ni kuu ma.

9

Ni tetniñu Jesús ma tee ka ndikin ya ma, ja na jin kaxtnu'u de tnu'u vii tnu'u va'a Su'si ma
(Mt 10:5-15; Mr 6:7-13)

1 Jesús ma, ni ndaxtutu ya ndi-uxi uu tee ka ndikin ya ma, te ni wa'a
ya tnu'u ndee tnu'u ndatnu, sukan-va'a jin tatnuni de nuu tachi ma, te jin
xndoo i ñayii ka yinee i ma, te jin kakan-ta'vi de nuu Su'si ma, te jin nduva'a
ñayii ka ku'u ma.
2 Te ni tetniñu ya de ja jin kaxtnu'u de tnu'u vii tnu'u va'a sukan tatnuni
Su'si ma, te jin kakan-ta'vi de nuu Su'si ma, te jin nduva'a ñayii ka ku'u ma.
3 Te jiña'a ya:
—Máko jin kinda'a ni ndatniñu jin koo ni. Ni a karroti ni, ni a bolsa ni, ni
a xita jin kaa ni, ni a xu'un, ni a sa'ma jin ndaxsama ni maa ni.
4 Ndeva'a-ni ve'e kenda koo ni ma, te jin kendoo ni onde kivi jin nde koo ni
ñuu yukan.
5 Te ndeva'a-ni ñuu ñatuu ka kuni i ja jin kuan-ta'vi ña'a i ma, te jin nde koo
ni ñuu yukan, te jin skoyo ni ñuyaka ja'a ni ma, sukan-va'a ñayii yukan, jín
kona'a i ja jâ ni ka xtu'va ni i —kúu ya jiña'a ya.

6 Ni ka ke koo de, te kuan koo de ni-ka'nu yu'u ñuu ma, ka kaxtnu'u de
tnu'u vii tnu'u va'a Su'si ma, te ka jikan-ta'vi de nuu Su'si ma, te ka nduva'a
ñayii ka ku'u ma.

Ndí ini tee kúu Herodes ma
(Mt 14:1-12; Mr 6:14-29)

7 Te tee kúu rey Herodes ma, ni jiniso'o de ja ka ka'an i ndaka sukan kúu
ma, te ñatuu ní'i ini de naxe kani ini de. Vaa jaku i ka ka'an ja Juan ma ni
ndateku,
8 te jaku-ka i ka ka'an ja ni ndenda Elías ma, te jaku-ka i ka ka'an ja in tee
jana'a ni ka yo ndakaxtnu'u tnu'u ni yo wa'a Su'si ma ni ndateku.
9 Kovaa Herodes ma, ká'an de:
—Vitna ja maa o ni tetniñu ja jin ka'nde i xini Juan ma, ¿na in kúu tee ya'a
ja jiniso'o o ja kua'a xeen ja ka ndakani i ja kuu de ma? —kúu de ká'an de.
Chukan kúu ja Herodes ma, ni yo nduku de naxe kuni de Jesús ma.

Ni sa'a Jesús ma ja ni ndukua'a xtatila ma ji'in tiaka ma, te ni kanda ja ni ka jaa u'un mil tee
(Mt 14:13-21; Mr 6:30-44; Jn 6:1-14)

10 Nuu ni ka ndenda koo tee ka kuu apóstol ma, ni ka ndakani de nuu
Jesús ma ja ni ka sa'a de ma. Sani te ni jeka ya de, te kua'an ya ji'in maa-ni
de in ñuu nani Betsaida.
11 Kovaa nuu ni ka jini ñayii ma ja kua'an ya ma, te ni ka ndikin i ya, te Jesús
ma, ni jan-ta'vi ya i, te ni kaxtnu'u ya tnu'u vii tnu'u va'a sukan tatnuni Su'si
ma, te ni ndasava'a ya ñayii ka ku'u ma.
12 Nuu ve kukuee ma, ni ka jan tu'va ña'a ndi-uxi uu tee ka ndikin ya ma,
te ka jiña'a de:
—Ndakuan-ta'vi ni nuu ñayii a, sukan-va'a jín koo i jín ndatatu i, te jín
nduku i nawa jin kaa i ichi yu'u ñuu ma ji'in ichi yuku ma, vaa nuu ka iyo
o a chi masu nawa iyo kuiti —ka kuu de ka jiña'a de.
13 Jesús ma, jiña'a ya:
—Jin kua'a maa ni ja jin kaa i —kúu ya jiña'a ya.
Te ni ka ndakone'e de:
—Masu nawa ka neva'a sa, yika-ni ja u'un-ni xtatila te uu-ni tiaka, te nú
sukan te jín koo sa jin kuaan sa ja jin kaa ndaka ñayii ya'a —ka kuu de ka
jiña'a de.
14 Te visi u'un mil tee ka iyo. Kovaa Jesús ma, jiña'a ya tee ka ndikin ya
ma:
—Jin sa'a ni ja jin kunukoo uu xiko uxi (50), uu xiko uxi (50) ñayii a —kúu
ya jiña'a ya.
15 Sukan ni ka sa'a de, te ni ka jinkoo ndaka ñayii ma.
16 Sani te Jesús ma, ni tnii ya ndi-u'un xtatila ma ji'in nduu tiaka ma, te ni
ndonenuu ya ichi andivi ma, te ni ndakuan-ta'vi ya nuu Su'si ma ja ndaka
ja ni wa'a ya ja jin kaa de ma, te ni ta'vi ya. Sani te ni wa'a ya tee ka ndikin
ya ma, sukan-va'a jin kua'a de ja jin kaa ndaka ñayii ma.
17 Ndaka ñayii ma, ni ka jaa i onde ni ka ndutu chii i ma, te ni ka ndaxtutu
de ndaka-ka ja ni kendoo ma, te ni ka ndachitu uxi uu-ka chika.

Pedro ma, ni ka'an de ja Jesús ma kúu Cristo iya ni tetniñu maa Su'si ma
(Mt 16:13-20; Mr 8:27-30)

18 In kivi, te yikuu maa in-ni Jesús ma jikan-ta'vi ya, te ka iyo tna tee ka
ndikin ya ma, te ni jikan-tnu'u ya de:
—¿Na in kúu sa, ka ka'an ñayii ma? —kúu ya jiña'a ya.
19 Te ni ka ndakone'e de:

—Jaku ñayii ma, ka ka'an i ja Juan tee skuandute ma kúu ni, te jaku-ka i ma ka ka'an ja Elías ma kúu ni, te jaku-ka tuku i ma ka ka'an ja in tee jana'a ni yo ndakaxtnu'u tnu'u ni yo wa'a Su'si ma ni ndateku —ka kuu de ka jiña'a de.

20 Te ni jikan-tnu'u ya:

—Te ndijin, ¿na in kúu sa, ka ka'an ni? —kúu ya jiña'a ya.

Te Pedro ma, ni ndakone'e de:

—Ndijin kúu Cristo iya vee nuu Su'si ma —kúu de jiña'a de.

21 Kovaa Jesús ma, ni sacargu xeen ya de ja máko jin kuña'a de sukan nuu ni-in ñayii ma.

Jesús ma, ni kaxtnu'u ya ja jin ka'ni i ya kovaa ndateku ya (Mt 16:21-28; Mr 8:31–9:1)

22 Te jiña'a ya:

—Saña ja kúu sa iya vee ñayivi ñuu ñayivi a chi iyo sa ja ndo'o neni sa, te jin saxiko ña'a tee ka ndanuu ma, ji'in tee ka tatnuni nuu sutu ma, ji'in tee ka skua'a tnu'u ni kaxtnu'u Moisés ma, te jin ka'ni ña'a de. Kovaa nuu uni kii ma, te ndateku sa —kúu ya jiña'a ya.

23 Sani te jiña'a ya nuu ndaka de ma:

—Nú na in kúni ja kondikin ña'a i, máko sa'a i sukan játna ini maa i ma, su'va kondikin vava'a ña'a i ndaka kivi, visi ndó'o néni i sukan ndó'o néni ñayii jiso krusi i ma te kua'an i nuu kûu i ma.
24 Vaa ñayii kúni ja koo va'a i ñuu ñayivi ya chi skenaa i anua i ma. Kovaa nú na in, visi na kûu i ñuu ñayivi ya ja kuechi ja káxtnu'u i tnu'u maa sa a chi ndani'i ta'vi i.
25 ¿Na nde jiniñu'u ja in ñayii, te koneva'a i ndaka ja iyo ñuu ñayivi a te skenaa i anua i ma?
26 Te nú nde ni na kukan-nuu ja maa sa iyo ji'in ni te kukan-nuu ni ja jini ni tnu'u ni kaxtnu'u sa a, ne'un ñayii tiempu ya'a ja ndimaa ka sa'a i ja u'vi ma te ka ndiso kuechi i ma, te jin kona'a ni ja saña ja kúu sa iya vee ñayivi ñuu ñayivi a chi ndakukan-nuu ña'a sa kivi ndii sa ji'in jayiñu'u maa sa ma, ji'in jayiñu'u Yuva sa ma, ji'in jayiñu'u ndaka ángel ka jinukuechi nuu ya ma.
27 Ja ndaa ká'an sa ja ka iyo jaku ni ja ka iyo ni ya'a ja masu jin kûu ni onde jin kuni ni sukan tatnuni Su'si ma —kúu ya jiña'a ya.

Ni kaxtnu'u Su'si ma ja Sa'ya maa ya kúu Jesús ma (Mt 17:1-13; Mr 9:2-13)

28 Nuu una kii ja ni ka'an ya sukan ma, Jesús ma, ni ja'an ya in yuku, ja kakan-ta'vi ya nuu Su'si ma, te ka ndikin ña'a Pedro ma, ji'in Santiago ma, ji'in Juan ma.
29 Nani jikan-ta'vi ya ma, ni ndasama nuu ya ma, te sa'ma ya ma, ni ndukuijin kuijin i, te jándute i.
30 Te ni kenda koo uu tee ka ndatnu'u ji'in ya. Te Moisés ma ji'in Elías ma ka kuu de.
31 Te vivii yé'e ni'ni nuu ka iyo de ji'in ya ma, sukan kaa nuu iyo maa Su'si ma. Te ka ndatnu'u de ji'in ya sukan ndo'o ya ñuu Jerusalén ma, ji'in sukan ndaa ya no'o ya andivi ma.
32 Visi Pedro ma ji'in tee ka ndikin tna'a ji'in de ma, jin kusu xeen de ka kuni de, kovaa ni ka yo ndito de, te ni ka jini de jayiñu'u Jesús ma ji'in nduu tee ka iyo ji'in ya ma.
33 Nuu ni ka ndusiin tee yukan ji'in Jesús ma, Pedro ma, jiña'a de:

—Teskua'a, ¡va'a-ni ja ka iyo sa ya'a! Jín sa'a sa uni ve'e nda'a yutnu, in kuenda maa ni, te in-ka kuenda Moisés ma, te in-ka kuenda Elías ma —kúu de jiña'a de.

Kovaa Pedro ma, masu ni ndasa'a de kuenda nawa kúu ja ká'an de ma.

34 Nani ká'an de ma, te ni kenda in viko, ni nukun-tuu i de. Te ja ka iyo de me'ñu viko ma, ni ka yu'u xeen de.
35 Sani te onde ne'un viko ma, te ni ka jiniso'o de ja sa'a ni ka'an Su'si ma:

—Sa'ya sa kúu iya ya'a, iya ni kaji maa sa kúu ya: Te jin koniniso'o ni ja ká'an ya a —kúu ya ká'an ya.

36 Te ora nuu ni ka jiniso'o de ja ká'an ya ma, Jesús ma, ni kendoo maa in-nka ya. Te ne'un kivi yukan, tee ka ndikin ya ma, ñatuu ni ka ka'an de nuu ni-in ñayii ja ni ka jini de ma.

Jesús ma, ni kene'e ya tachi ni yo saneé in suchi jaa, te ni nduva'a i
(Mt 17:14-21; Mr 9:14-29)

37 Kivi xtnee ma nuu ni ka nu koo de yuku ma, kua'a xeen ñayii ni ka ke koo ja jin ndatna'a i ji'in Jesús ma.
38 Te ne'un ñayii yukan iyo in tee, káyu'u de jiña'a de:

—Teskua'a, jikan-ta'vi sa nuu ni ja kii ni te kuni ni sukan ndó'o sa'ya sa a, vaa kútoo sa i, te maa in maa tnu'u-ni i neva'a sa.
39 Te tachi ma, iyo naxe, te sa'a i ja káyu'u neé káyu'u uun suchi a, te skiki ña'a i, te jáa ti-iñu yu'u i a. Te sa'a ndeva'a i suchi a, te ñatuu kúni i ja xndoo i suchi a.
40 Ni ka jikan-ta'vi sa nuu tee ka ndikin tna'a ji'in ni a, ja na jin kene'e de tachi ma, kovaa ñatuu ni kuu jin sa'a de —kúu de jiña'a de.

41 Jesús ma, ni ndakone'e ya:

—¿Nava'a ñatuu ka kukanu ini ña'a ni, te so'o xeen ka ndaa ni? ¿Na saa-ka kii jiniñu'u ja koo sa ji'in ni? ¿Te na saa-ka kii kanda sa ja sukan-ni ka kuu ni a? Ki xsia'a ni sa'ya ni a ya'a —kúu ya jiña'a ya.

42 Nuu ni kenda yatni suchi ma, te tachi ma, ni skana ña'a i nuu ñu'ú ma, te ni skiki tuku ña'a i. Kovaa Jesús ma, ni ndonda ya nuu tachi ma, te ni xndoo i suchi ma. Te sukan te ni ndasava'a ya i, te ni ndakua'a ya i nuu yuva i ma.
43 Te ndaka ñayii ma, ni ka sa'vi-nka ini i ja ndaka kúu sa'a Su'si ma.

Cha'a kúu ja ku-uu jichi ja ni kaxtnu'u Jesús ma ja jin ka'ni i ya kovaa ndateku ya
(Mt 17:22-23; Mr 9:30-32)

Nani ka sa'vi-nka ini ndaka ñayii ma ja ni sa'a Jesús ma, te jiña'a ya tee ka ndikin ya ma:

44 —Jin koniniso'o va'a ni ja ká'an sa a. Máko jin ndunaa ni. Vaa saña ja kúu sa iya vee ñayivi ñuu ñayivi a chi jin ndaxsia'a ña'a i nuu nda'a tee ka tatnuni ñuu ñayivi a —kúu ya jiña'a ya.

45 Kovaa ñatuu ni ka jaku'ni ini de ja ká'an ya ma, vaa Su'si ma, ñatuu ni wa'a ya tnu'u ja jin jaku'ni-ni ini de. Suni ka yu'u de ja jin ndakan-tnu'u tuku de Jesús ma.

Ni kaxtnu'u Jesús ma na in ko kuu ja kanuu-ka nuu Su'si ma
(Mt 18:1-5; Mr 9:33-37)

46 Sani te tee ka ndikin ya ma, ni ka keja'a de ka jikan-tnu'u tna'a de na nde de ko kuu tee kanuu-ka.
47 Jesús ma, ja ni jinitnuni ya ja ka ka'an de ma, ni tnii ya nda'a in suchi luluu, te ni jani ya i xiñi ya ma,

48 te jiña'a ya:
—Nú na in kuan-ta'vi suchi luluu ya'a ja maa sa ma, te jan-ta'vi ña'a i
maa sa. Te nú na in jan-ta'vi ña'a maa sa a, te jan-ta'vi i iya ni tetniñu ña'a
ma. Chukan kúu ja nú nde ni jani ini ja masu in ñayii kanuu-ka kúu ni sana
ndaka-ka ni a, te suu ni ko kuu tee kanuu-ka nuu Su'si ma —kúu ya jiña'a
ya.

Ni ka'an Jesús ma ja ñayii ñatuu ndákiti ini nuu o ma chi kétna'a ini i ji'in o
(Mr 9:38-40)

49 Juan ma, jiña'a de:
—Teskua'a, ni ka jini sa in tee ja ndákune'e ña'a de maa ni, te ndónda de
nuu tachi ma, te ka nde koo i, te ka nduva'a ñayii ma. Te ni ka ja'nu ndee sa,
te ka jiña'a sa ja máko sa'a-ka de sukan, vaa masu tee ka ndikin tna'a ji'in o
a kúu de —kúu Juan ma jiña'a de.
50 Jesús ma, ni ndakone'e ya:
—Máko jin sunkani ni ja ma ka'an-ka de, vaa nú na in ñatuu ndákiti ini
nuu o a chi iyo i ji'in o —kúu ya jiña'a ya.

Jesús ma, ndónda ya nuu Santiago ma ji'in Juan ma

51 Nuu ve kuyatni ja kenda kivi ja no'o Jesús ma andivi ma, ûni ni jani ini
ya ja ki'in ya ñuu Jerusalén ma.
52 Te ni tetniñu ya tee jin koxtnuu jin koo de ñuu Samaria ma, sukan-va'a
jin nduku de ndenu koo ya ja kenda ya ma.
53 Kovaa ñayii ñuu Samaria ma, ñatuu ni ka kuni i ja jin kuan-ta'vi i ya, vaa
ni ka jinitnuni i ja ichi ñuu Jerusalén ma kua'an ya ma.
54 Nuu ni ka jini tee ka ndikin ya ma ja ñatuu ni ka jan-ta'vi i ya ma, te ka
jiña'a Santiago ma ji'in Juan ma:
—Señor, ¿kúni ni ja jin tatnuni sa ja kuun ñu'u i'ni andivi ma, te xnaa i
ñayii ya'a? —ka kuu de ka jiña'a de.
55 Kovaa Jesús ma, ni ndakokuiñi ya, te ni ndonda ya nuu de.
56 Sani te kuan koo de ji'in ya in-ka ñuu.

Ñayii ka kuni ja jin kondikin i Jesús ma
(Mt 8:19-22)

57 Nani kuan koo de ji'in ya ichi ma, te in tee, jiña'a de Jesús ma:
—Señor, kúni sa ja kondikin ña'a sa ndeva'a-ni ndenu ki'in maa ni —kúu
de jiña'a de.
58 Jesús ma, ni ndakone'e ya:
—Ñukuii ma, ka iyo yavi ti, te lasaa ma, ka iyo taka ti, kovaa saña ja kúu sa
iya vee ñayivi ñuu ñayivi a, ñatuu ndenu iyo nuu ndatatu sa —kúu ya jiña'a
ya.
59 Jesús ma, jiña'a ya in-ka de:
—Kondikin ña'a ni —kúu ya jiña'a ya.
Kovaa ni ndakone'e de:
—Señor, kachi ni, te xinañu'u chu'u sa yuva sa ma, sana kondikin ña'a sa
—kúu de jiña'a de.
60 Jesús ma, ni ndakone'e ya:
—Xndoo ni ñayii ñatuu ka kachi ja sa'a Su'si ma ja jin koteku i ma, te jín
chu'u i ñayii ni ka ji'i ma. Te ndijin, kuá'an ni, te kaxtnu'u ni sukan tatnuni
Su'si ma —kúu ya jiña'a ya.
61 In-ka tuku de jiña'a nuu ya sa'a:

—Señor, kúni sa ja kondikin ña'a sa, kovaa xinañu'u, kachi ni, te ki'in sa jin nu kuan-ta'vi sa nuu ñayii ve'e sa ma —kúu de jiña'a de.
62 Te Jesús ma, ni ndakone'e ya:
—Nú na in tníi nda'a arado i ma, masu kuu ndakonenuu yata i, vaa ñayii jani uu jani uni-ni ini i ma, masu kuu i koo i ji'in Su'si ma nuu tatnuni ya ma —kúu ya jiña'a ya.

10

Jesús ma, ni tetniñu ya uni xiko uxi uu (72) tee ja jin kaxtnu'u de sukan tatnuni Su'si ma

1 Ja ni jinu sukan ma, Iya Tátnuni ma, ni kaji ya uni xiko uxi uu-ka (72) tee, te ni tetniñu ya ndi-uu ndi-uu de ja jin koxtnuu de jin koo de nuu ndaka ñayii ñuu nuu ki'in ya ma.
2 Te jiña'a ya:
—Ja ndaa kúu ja ka iyo kua'a xeen ñayii ja jin ndaxtutu o sukan-va'a jin ndani'i ta'vi i, kovaa ñayii jin kaxtnu'u tnu'u vii tnu'u va'a Su'si a nuu ñayii yukan, masu kua'a i ka kuu. Chukan kúu ja jin kakan-ta'vi ni nuu Iya Tátnuni ma, sukan-va'a tétniñu ya ñayii jin satniñu ja jin kaxtnu'u i tnu'u ya ma nuu ñayii ma.
3 Kuán koo ni. Te jin kona'a ni ja saña tétniñu ña'a, te sukan ka iyo ndikachi ma ne'un ndiva'u ma, sukan jin koo ni ne'un ñayii ñuu ñayivi a.
4 Má jin kinda'a ni bolsa, ni a nuu ñu'u xu'un ni, ni a ndijan ni, te má jin kuiñi ni ichi ma ja jin kua'a ni nchuxi ni-in ñayii ma.
5 Nú ni ka kenda koo ni in ve'e, xinañu'u jin kua'a ni nchuxi, te jin kuña'a ni: “Ja va'a jín ko kuu ñayii ka iyo ve'e ya'a.”
6 Te nú yukan ka iyo ñayii inuva'a ini, te jin koo va'a i, kovaa nú ñatuu inuva'a ini i, te masu ko kuu sukan.
7 Jin kendoo ni maa ve'e yukan, te má jin saxiko ni te jin kaa ni ndeva'a-ni nawa jin taa i ma, vaa ñayii satniñu ma, iyo i ja ke'en ya'vi i. Má jin koo ni ndi-ve'e ndi-ve'e.
8 Nú ni ka kenda koo ni in ñuu nuu jin kuan-ta'vi ña'a i ma, te jin kaa ni ndeva'a-ni nawa jin taa i ma.
9 Te jin kakan-ta'vi ni nuu Su'si ma, te jin nduva'a ñayii ka ku'u ka iyo yukan, te jin kuña'a ni: “Jâ ni kenda ja tátnuni maa Su'si ma nuu ñayii ñuu ya'a.”
10 Kovaa nuna kenda koo ni in ñuu nuu ma jin kuan-ta'vi ña'a i ma, te jin nde koo ni ichi ma, te jin kuña'a ni:
11 “¡Onde ñuyaka ñuu ni a ja ni ka tnii ja'a sa a, jin skoyo sa, vaa saña chi jâ ni ka ka'an sa tnu'u Su'si ma, te jin ko kuu kuechi maa ni! Kovaa jin kona'a ni ja kivi nukoo Su'si ma ja tatnuni ya ma jâ iyo yatni.”
12 Te ká'an sa ja kivi yukan chi ka'vi-ka jin ndo'o jin neni ñayii ñuu yukan sana ñayii ñuu Sodoma ma ji'in Gomorra ma —kúu ya jiña'a ya.

Sukan jin ndo'o ñayii ñuu ñatuu ni ka ndakani, ni ka ndaka'vi ini i nuu Su'si ma

(Mt 11:20-24)

13 Sani te ká'an tuku ya:
—¡Nda'vi ni, ñayii ñuu Corazín! ¡Nda'vi ni, ñayii ñuu Betsaida! Vaa nute ñuu Tiro ma ji'in ñuu Sidón ma ni ka iyo milagru tna'a ja ni ka iyo nuu ni a, onde ndende kii ma jâ ni ka ndakani, ni ka ndaka'vi ini i, te jin ndakokuiñi i, te jin ndandikin i Su'si iya téku ma, te jin nukone'nu i sa'ma tindayi, te

jin kunukoo i nuu yaa nuu ñu'u i ma, ja ka kaxtnu'u i sukan ka ndakani ka
ndaka'vi ini i ja u'vi ka sa'a i ma.
14 Kovaa ndijin, kivi ndakan Su'si ma kuenda ma, te ka'vi-ka xndo'o xneni
ña'a ya sana ñayii ñuu Tiro ma ji'in ñuu Sidón ma.
15 Te ndijin, ñayii ñuu Capernaum ma, ¿ka jani ini ni ja ki ndone'e ña'a Su'si
ma te jin nu koo ni onde andivi ma? ¡Ña'a chi onde nuu kunu-ka ma skee
ña'a ya! —kúu ya jiña'a ya.
16 Te jiña'a ya nuu tee ka ndikin ya ma:
—Nú na in, na koniniso'o ña'a i ndijin, kuenda tnu'u ja niniso'o ña'a i maa
sa. Nú na in, saxiko ña'a i ndijin, suni saxiko ña'a i saña. Nú na in, saxiko
ña'a i saña, suni saxiko tna i iya ni tetniñu ña'a ma —kúu ya jiña'a ya.

Ni ka ndakokuiñi uni xiko uxi uu (72) tee ni tetniñu ya ma

17 Ni ka ndakokuiñi sii ini xeen uni xiko uxi uu (72) tee ni tetniñu Jesús
ma, te ka jiña'a de ya:
—¡Señor, ni ka ndakune'e sa ja nani maa ni a, te onde tachi ma, ni ka
kundee sa ni ka ndene'e sa i ini anua ñayii ma! —ka kuu de ka jiña'a de ya.
18 Jesús ma, jiña'a ya:
—Saa vi, vaa ni jini sa ja tachi ma, ni jinkava i andivi ma sukan kúu ora
káni tajan ma.
19 Te jin kona'a ni ja maa sa ni taa tnu'u ndee tnu'u ndatnu ma, te jin kuiñu
ni koo ma ji'in tisu'ma ma, kovaa maa ni chi masu nawa jin ndo'o kuiti ni,
vaa jin kundee ni nuu ndaka ja u'vi kúni tachi ma ja sa'a ña'a i ma.
20 Kovaa máko jin kutachi ni ja ni ka kundee ni nuu tachi ma, su'va jin
kutachi ni ja jâ ni ka jakoxtnee ja ka nani ni a nuu tutu Su'si ma andivi ma
—kúu ya jiña'a ya.

Jesús ma, ni kutachi ya
(Mt 11:25-27; 13:16-17)

21 Te ora yukan Jesús ma, ni kutachi xeen ya ni sa'a Xtumani Ndios ma,
te sa'a ni ndachiñu'u ya Yuva ya ma:
—Ndáchiñu'u ña'a sa, Yuva sa, iya tátnuni andivi a ji'in nuu ñu'ú a, vaa
ni kaxtnu'u ni nuu ñayii ka kuu sukan ka kuu suchi kuechi ma ja ka
ndakunitnuni i ja ka jiniñu'u ña'a i maa ni ma, ndaka ja ñatuu ni kaxtnu'u
ni nuu ñayii ka jani ini ja ka jini-ka i te ka jaku'ni-ka ini i ma te ñatuu ka
ndanduku ña'a i maa ni ma. Saa vi, Yuva sa, vaa sukan ni kuni maa ni ja
ko kuu.
22 'Yuva sa ma, ni taa ya ndaka. Ñatuu na in jini ña'a ja kúu sa Sa'ya ya a,
yika-ni ja maa ya ja kúu ya Yuva sa ma. Ñatuu na in jini Yuva sa ma, yika-ni
ja maa sa ja kúu sa Sa'ya ya a, ji'in ñayii kúni sa ja kaxtnu'u sa na in kúu
Yuva sa ma —kúu ya jiña'a ya.
23 Ni ndakonenuu ya nuu tee ka ndikin ya ma, te nuu maa-ni de jiña'a ya:
—Ja vava'a ka kuu ñayii ka nde'ya ja ka nde'ya ni a.
24 Vaa ká'an sa ja kua'a tee ni ka yo ndakaxtnu'u tnu'u ni yo wa'a Su'si ma,
ji'in rey ma, ni ka yo kuni de ja jin konde'ya de ja ka nde'ya ni a, kovaa
ñatuu ni ka jini de. Te ni ka yo kuni de ja jin koniniso'o de ja ka niniso'o ni
a, kovaa ñatuu ni ka jiniso'o de —kúu ya jiña'a ya.

Ni ka'an Jesús ma in tnu'u vijin sukan jiniñu'u ja jin kutoo tna'a o ma

25 In tee skua'a tnu'u ni kaxtnu'u Moisés ma, kúni de ja kototnuni de Jesús
ma, te ni ndokuiñi de, te jiña'a de:

—Teskua'a, ¿nawa kúu ja sa'a sa, sukan-va'a koteku sa ni-kani ni-jika? —kúu de jiña'a de.
26 Jesús ma, ni ndakone'e ya:
—¿Nawa ndee nuu tutu ndee tnu'u ni tatnuni Su'si ma? ¿Nawa ká'an ja ká'vi ni ma? —kúu ya jiña'a ya.
27 Te tee skua'a tnu'u ni kaxtnu'u Moisés ma, ni ndakone'e de:
—"Ni-yu'u ni-ini o kutoo o Su'si ma, ji'in ndaka tu'u tnu'u ndee tnu'u ndatnu o a, ji'in ndaka ja jani ini o a, te kutoo o in-ka ñayii ma sukan kútoo o maa o ma" —kúu de jiña'a de.
28 Jesús ma, jiña'a ya:
—Va'a-ni ni ndakone'e ni. Sa'a ni sukan, sukan-va'a koteku ni ni-kani ni-jika —kúu ya jiña'a ya.
29 Kovaa tee skua'a tnu'u ni kaxtnu'u Moisés ma, sa'a de tnu'u ja tee sa'a ja va'a kúu de, te jiña'a de nuu Jesús ma:
—¿Naxe sa'a sa ja kuni sa ja kútoo sa ñayii ma? —kúu de jiña'a de.
30 Sani te ni keja'a Jesús ma jiña'a ya sa'a:
—In tee, ni kee de ñuu Jerusalén ma kua'an de ichi ñuu Jericó ma, te ni ka tnii ña'a kui'na, te ni ka sakui'na i ndatniñu de ma, te ni ka xtandee i onde sa'ma de ma, te ni ka kani i de. Sani te kuan koo i, te ni ka xndoo i de, kuenda ndiyi-nka kúu de.
31 Sani te ni ya'a in sutu ichi yukan. Kovaa ja ni jini de tee ni tnakue'e ma, te ni sa'a de tnu'u ja ñatuu ni jini de tee ma, te ni ya'a ndita de, kua'an de.
32 Sani te ni ya'a tna in sa'ya tata Leví ma nuu kátuu tee yukan. Te nuu ni jini de ma, suni ni sa'a de tnu'u ja ñatuu ni jini de tee ni tnakue'e ma, te ni ya'a ndita tna de, kua'an de.
33 Kovaa in tee ñuu Samaria ma, kua'an de ichi yukan. Ja ni jini de tee kátuu ma, ni kunda'vi ini de tee ma.
34 Te ni jan tu'va de tee ma, te ni ndakate de nuu ni tnakue'e tee ma ji'in aceite ji'in ndute uva, te ni chutuu de in sa'ma nuu ni tnakue'e tee ma. Sani te ni skaa de tee ma siki kiti kua'an ji'in de ma, te ni jan xsia'a de tee ma in ve'e nuu ka ndatatu ñayii ma, te ni jito de tee ma.
35 Te kii xtnee ma, tee ñuu Samaria ma, ni tava de uu xu'un denario, te ni wa'a de tee xi-ve'e ma, te jiña'a de: "Ko koto ni tee ya'a, te ndaka ja kuatniñu ni ja kuu de ma ndataa maa sa kivi ndakokuiñi sa ma", kúu de jiña'a de.
36 Va'a-ni, ¿te naxe jani ini ni, ja ndinuni tee ya'a, nde de ni kutoo in-ka ñayii ma, ja sukan ni ka sa'a de ji'in tee ni ka sa'a ndeva'a ña'a kui'na ma? —kúu ya jiña'a ya.
37 Te tee skua'a tnu'u ni kaxtnu'u Moisés ma, ni ndakone'e de:
—Tee ni kunda'vi ini ña'a ma —kúu de jiña'a de.
Sani te Jesús ma, jiña'a ya:
—Kuá'an ni, te sa'a tna ni sukan —kúu ya jiña'a ya.

Jesús ma, ni ja'an ya ve'e María ma ji'in Marta ma

38 Jesús ma, nuu kua'an ya ichi ma ji'in tee ka ndikin ya ma, te ni kenda ya in ñuu luluu, te ña'a nani Marta ma, ni kana ña Jesús ma ve'e ña ma.
39 Marta ma, iyo in ku'u ña nani María. Ña'a yukan, ni jinkoo ña nuu ja'a Jesús ma, sukan-va'a koniniso'o ña ja ká'an ya ma.
40 Kovaa Marta ma, ndí ini xeen ña ndaka tniñu sa'a ña ma, te ni jan tu'va ña Jesús ma, te jiña'a ña:
—Señor, ¿nava'a ñatuu jiña'a ni ku'u sa a ja na chindee ña'a ña, te vitna ja ndaka tniñu a ni xndoo ña nuu sa a? —kúu ña jiña'a ña.

41 Te ni ndakone'e ya:
—Marta, Marta, ndí ini xeen ni ndaka tniñu sa'a ni a, te ndó'o néni ni.
42 Kovaa María a, ja jatanuu ña ja ká'an sa a chi ja va'a-ka kúu, vaa ni kaji
ña ja kanuu xeen-ka ma, te ñatuu na in xtandiyo nuu ña —kúu ya jiña'a ya.

11

Ni kaxtnu'u Jesús ma sukan jin kakan-ta'vi o nuu Su'si ma
(Mt 6:9-15; 7:7-11)

1 Sani te in-ka kivi ma, te yikuu Jesús ma jikan-ta'vi ya. Te nuu ni jinu
ma, te in tee ndikin ya ma, jiña'a de:
—Señor, kaxtnu'u ni naxe jin kakan-ta'vi sa nuu Su'si ma, sukan ni
kaxtnu'u Juan ma nuu tee ni ka yo ndikin maa Juan ma —kúu de jiña'a
de.
2 Te ni ndakone'e ya:
—Ora jin kakan-ta'vi ni ma, te sa'a jin kuña'a ni:
Yuva sa ja iyo ni andivi a,
jayiñu'u kóo nuu maa ni a.
Ka kuni sa ja kenda kivi ja tatnuni ni ñuu ñayivi a,
te sukan ka sa'a i ja kúu ini maa ni andivi a,
te sa'a ni ja sukan jín sa'a tna sa ñuu ñayivi a.
3 Chindee ña'a ni ja na koo ja jin kaa sa vitna,
te sukan sa'a tna ni ndi-kivi ndi-kivi.
4 Te sakanu ini ni ndaka kuechi sa nuu ni ma,
vaa saña chi sukan ka sa'a tna sa,
vaa ka sakanu ini sa ñayii ka sa'a ña'a ja u'vi ma.
Te máko kua'a ni tnu'u ja ska'an ña'a tachi ma ja jin sa'a sa ja u'vi ma,
su'va chindee ña'a ni ja na jin kaku sa nuu ja u'vi ma.
Sa'a jin kakan-ta'vi ni —kúu ya jiña'a ya.
5 Sani te jiña'a tuku Jesús ma:
—Na ko ka'an o ja nde ni, te iyo in ñayii ka ketna'a ini ji'in ni, te sava ñuu
ma, te ki'in ni ve'e i ma, te kuña'a ni: “Ndijin, tanuu ni uni xtatila,
6 vaa in tee kétna'a ini ji'in sa ma, ni kijaa de ve'e sa ma, te jika vee de, te
ñatuu nawa neva'a sa ja kua'a sa ja kaa de.”
7 Te ndakone'e i onde ini ve'e i ma: “Máko xtna'a ña'a ni. Jâ ndesi ye'e a, te
jâ ka ndatatu ndaka sa ji'in sa'ya sa a. Masu kuu ndakoo sa ja taa sa”, ka'an
i.
8 Te visi na ndakoo i ja taa i ma, kovaa masu kuechi ja kúu i in ñayii kétna'a
ini ji'in ni ma kúu chi kuechi ja jikan jikan ni nuu i ma, te chukan kúu ja
ndakoo i ja taa i ndaka ja jiniñu'u ni ma.
9 Chukan kúu ja saña chi ká'an sa ja jin kakan jin kakan ni nuu Su'si ma, te
maa ya chi taa ya. Jin nduku jin nduku ni, te sa'a Su'si ma ja jin ni'i ni. Jin
skajan jin skajan ni ye'e ma, te maa ya chi ndakune ya, te jin ni'i ni ja ka
jikan ni ma.
10 Vaa nú na in jikan chi ni'i i. Te ñayii ndúku ma chi ni'i i. Te ñayii skajan
ye'e ma chi ndanune, te ni'i i ja kúni i ma.
11 ’Nde ndijin ja kúu ni yuva in suchi luluu, te kakan i in xtatila, te ¿chi'i
ni in yuu nda'a i? Xi kakan i in tiaka, te ¿kua'a ni in koo?
12 Xi kakan i in ndivi chuun, te ¿kua'a ni in tisu'ma?
13 Vaa nú ndijin ja masu inuva'a ini ni ma, te ka jini ni jin kua'a ni ja va'a
sa'ya ni ma, ¡nde-ka tu ja Yuva o iya va'a ini ma iya iyo onde andivi ma chi

skuta'vi ña'a ya Xtumani Ndios ma ndaka ñayii kakan Xtumani Ndios ma!
—kúu ya jiña'a ya.

Ñayii ñatuu ka kandija ja káxtnu'u Jesús ma, ka ka'an i ja tachi ma wa'a tnu'u ndee tnu'u ndatnu ya ma
(Mt 12:22-32; Mr 3:20-27)

14 Jesús ma, ni tatnuni ya nuu in tachi ni ndasañi'i in tee ja na xndoo i de.
Te nuu ni kee tachi ma, te tee ñi'i ma, ni keja'a de ká'an de. Te ñayii ma, ni
ka sa'vi-nka ini i ja sukan ni kuu ma.
15 Kovaa jaku-ka i ka ka'an:
—Beelzebú suchi tátnuni nuu ndaka-ka tachi ma ni wa'a tee ya'a tnu'u
ndee tnu'u ndatnu ja kéne'e de tachi ma —ka kuu i ka ka'an i.
16 Jaku-ka i, ja jin ke'en-su'va i ya ka kuni i, te ni ka jikan i ja sa'a ya in
milagru, sukan-va'a jin kuni i, te nú vee ndija ya andivi ma nuu iyo Su'si
ma.
17 Kovaa maa ya, jâ jini ya ja ka jani ini i ma, te jiña'a ya:
—Ka jini ni ja ndaka ñuu ñatuu ka ketna'a ini ñayii ma chi jin xnaa i maa
i. Te in ve'e nuu ñatuu ka ketna'a ini ñayii ka iyo ma, masu kuu jin koo ka'nu
ndaka i.
18 Suni maa i kúu ji'in tachi ma. Vaa nú masu jin ketna'a ini ndaka i ma,
masu jin kundee i jin tatnuni i nuu ñayii ma. Cha'a kúu ja ká'an sa, vaa
ndijin chi ûni ka ka'an ni ja maa tachi Beelzebú ma, ni taa i tnu'u ndee
tnu'u ndatnu ja kéne'e sa tachi ma.
19 Kovaa nú sukan, ¿te tee ka ndikin ña'a ndijin a, na in wa'a tnu'u ndee
tnu'u ndatnu ja ka kene'e de tachi ma? Chukan kúu ja maa de ka kaxtnu'u
ja ndijin, masu ka jini ni ja ka ka'an ni a.
20 Kovaa saña chi maa Su'si ma ni taa tnu'u ndee tnu'u ndatnu ja kéne'e sa
tachi ma. Te sa'a, te jin kuni ni ja jâ ni kenda ja tátnuni Su'si ma —kúu ya
jiña'a ya.
21 Sani te sa'a jiña'a ya:
—Nú in tee ndatnu xeen te ndiso xeen de, te jito de ve'e ka'nu neva'a de
ma, te ndaka ja jani ini de ja kuenda maa de kúu ma, ka iyo va'a i, jani ini
de.
22 Kovaa nuna kenda in-ka tee ndatnu xeen-ka, te kundee de xtandee de
ja xeen kukanu ini tee ma, te ndake'en de ndaka ja ni sakui'na tee ma, te
ndakua'a de nuu tna'a de ma. Sukan sa'a sa ja ni kenda sa a, vaa maa sa
ndaxtandee ndi'i ja ni sakui'na tachi ma.
23 'Chukan kúu ja nú na in ñatuu iyo ji'in sa chi ñatuu kúnimani i nuu sa.
Te nú na in ñatuu ndáxtutu ji'in sa, te su'va jatenuu i.

Sukan sa'a tachi ma nuna ndakokuiñi i ini anua ñayii nuu ni kee i ma
(Mt 12:43-45)

24 'Kovaa ñayii kándija ña'a te kúkanu ini ña'a i maa sa ma, chi tachi ni yo
ñunee ini anua i ma chi kée i, te kua'an vee i nuu yichi ma kúu i, te ndánduku
i ndenu ndatatu i. Kovaa nú ñatuu ní'i i ma, te jani ini i: "Ndákokuiñi o ve'e
nuu ni kee o ma."
25 Te nú ni ndenda i, te ni ndani'i i ini anua ñayii ma ja sukan kaa in ve'e
nuu jâ ni ndaxtaa jâ ni nduvivii, sukan kaa, kovaa nune, vaa ñatuu ndí ini
i ja sa'a i sukan kúni Su'si ma.
26 Sani te tachi ma, ki'in i jin nu xtutu i uja-ka tachi ka'vi-ka ka sa'a i sana
maa i ma, te jin ndivi koo tutu ndaka i ja jin koo i ini anua ñayii yukan, te

su'va ka'vi-ka nduu ñayii yukan sana sukan ni yo kuu i onde xinañu'u ma
—kúu ya jiña'a ya.

Ni ka'an Jesús ma nde ñayii jin koo sii ini xeen

27 Nani ká'an Jesús ma sukan, in ña'a ni kayu'u ne'un ñayii ma:

—¡Ja vava'a kúu ña'a ja ni ñunee ni chii ña ma te ni skaxi ña'a ña ma!
—kúu ña jiña'a ña.

28 Te ni ndakone'e ya:

—¡Ja vava'a-ka ka kuu ñayii ka niniso'o ja ká'an Su'si ma te ka kandija i
ma! —kúu ya jiña'a ya.

Ñayii masu ka sa'a ja va'a ma, ni ka jikan i in milagru nuu Jesús ma
(Mt 12:38-42; Mr 8:12)

29 Te ve kukua'a-ka ñayii ka ndututu xiñi Jesús ma, te ni keja'a ya ká'an ya:

—Ñayii tiempu ya'a, masu ka sa'a i ja va'a. Ka jikan i in milagru, kovaa
masu kua'a Su'si ma milagru ka jikan i ma, yika-ni ja milagru ni sa'a ya ji'in
Jonás ma.
30 Vaa sukan ni sa'a Su'si ma milagru ji'in Jonás ma nuu ñayii ñuu Nínive ma,
te sukan sa'a tna ya ji'in saña ja kúu sa iya vee ñayivi ñuu ñayivi a, te jin kuni
ñayii tiempu ya'a.
31 Te kivi ndakan Su'si ma kuenda ma, te ña'a ni yo kuu reina ni yo
tatnuni in ñuu jika ichi nuu vee ma, ndokuiñi ña nuu ñayii tiempu ya'a,
te ndaxtekuechi ña i. Vaa ña'a ya'a chi jika xen-xeen onde nuu ni kee ña ni
kii ña ma, sukan-va'a koniniso'o ña tnu'u ndichi ni yo ka'an Salomón ma te
sa'a ña ja va'a ma. Te vitna chi ya'a iyo iya kanuu-ka sana tee kúu Salomón
ma, te masu na in ndí ini ja koniniso'o i ja ká'an ya a.
32 Suni maa i ko kuu ji'in ñayii ñuu Nínive ma. Jin ndokuiñi i kivi ndakan ya
kuenda nuu ñayii tiempu ya'a, te jin ndaxtekuechi i ñayii tiempu ya'a, chi
vaa kivi ni kaxtnu'u Jonás ma tnu'u Su'si ma, ni ka ndakani, ni ka ndaka'vi
ini i, te ni ka ndakokuiñi i, te ni ka ndandikin i Su'si iya téku ma, nuu ni ka
jiniso'o i ja ni kaxtnu'u Jonás ma. Te vitna chi ya'a iyo iya kanuu-ka sana
Jonás ma, kovaa masu na in ndí ini ja koniniso'o i ja ká'an ya a —kúu ya
jiña'a ya.

Sukan kúu ñu'u ndú'va ja xtnuu i nuu o ma, kúu nduchinuu o a nuu yikikuñu o a
(Mt 5:15; 6:22-23)

33 Sani te jiña'a tna ya:

—Ñatuu na in xndu'va in ja ndú'va ñu'u te chinee i in nuu yiyu'u, ni a chii
kajoo ma. Su'va sónee i in nuu sukun, sukan-va'a nú na in na kivi ve'e ma,
te kotnuu nuu i.
34 Nduchinuu ni a, sukan kúu in ja ndú'va ñu'u ja xtnuu i nuu o ma ka kuu
i ne'un yikikuñu ni a. Nú nduchinuu ni ma, ja va'a ka kuu i, te ni-ka'nu
yikikuñu ni ma kotnuu, te masu nawa ko kuyu'u. Kovaa nú nduchinuu ni
ma, ja u'vi ka kuu i, te ni-ka'nu yikikuñu ni ma, iyo nuu nee ma.
35 Konee ni cuidado ja máko nda'va ñu'u tnuu nuu ni a. Nú ña'a, te koo ni
nuu nee ma.
36 Vaa nú ni-ka'nu yikikuñu ni a tnuu ñu'u ma, chi konde'ya kaji kaji ni
ndaka ja iyo ja kúu ma, vaa ni a vala-ka ja nee ma iyo nuu ni a —kúu ya
jiña'a ya.

Ni ka'an Jesús ma ja tee ka kuu fariseo ma ji'in tee ka skua'a tnu'u ni kaxtnu'u Moisés ma, ñatuu ka sa'a ndaa ka sa'a ndija de
(Mt 23:1-36; Mr 12:38-40; Lc 20:45-47)

37 Nuu ni jinu ni ka'an Jesús ma, in tee kúu fariseo ma, ni kana de Jesús
ma ja kaa ya xita ji'in de ve'e de ma. Te Jesús ma, ni kivi ya, te ni jinkoo ya
nuu mesa ma.
38 Te tee kúu fariseo ma, ni sa'vi-nka ini de ja ni jini de ja ñatuu ni sa'a ya
sukan ka sa'a de ja ka ndanda'a de ma, vaa sukan ka sa'a ñayii judío ma
xinañu'u-ka sana ka jaa i xita ma.
39 Kovaa Iya Tátnuni ma, jiña'a ya:
—Ndijin tee ka kuu fariseo, ka ndasavii ni yika vasu ni ma, ji'in ko'o ni
ma. Kovaa ichi ini anua ni a chi ka ñu'u chitu ja u'vi, vaa ndimaa ka sakui'na
ni.
40 ¡Ni masu ka ndasa'a ni kuenda ja ka sa'a ni a! ¿Ñatuu ka jini ni ja iya ni
sa'a yikikuñu ni a, ni sa'a tna ya ini anua ni a?
41 Jin ndakua'a ni ja ka neva'a ni a nuu ñayii nda'vi ma, te ni-ka'nu ni jin
nduvii.
42 '¡Nda'vi maa ni, ndijin, tee ka kuu fariseo! Ka sasiin ni minu xtila ma,
ji'in ruda ma, ji'in ndaka yuku kuii ma, ja jin ndakua'a ni diezmo ni ma nuu
Su'si ma, sukan ká'an tutu ndee tnu'u Su'si ma. Te ñatuu ka sanuu ni ja jin
sa'a ni ja va'a ma, ni a jin kutoo ni Su'si ma. Te vitna ja ndaka cha'a jiniñu'u
ja jin sa'a ni, te suni jin sa'a ni ndaka tna'a ja ka sa'a ni a.
43 '¡Nda'vi maa ni, tee ka kuu fariseo!, ja ka kuni ni ja jin kunukoo ni onde
nuu ka ndanuu-ka ini veñu'u lilikin ma, te ka kuni ni ja jin koo respetu ñayii
ma nuu ni te jin taa i nchuxi ichi ma.
44 '¡Nda'vi ndaka ni! Sukan ka kuu nuu ka yinee ndiyi ma ja vivii ka na'a
i ichi ke'e ma, kovaa ichi ini i ma nanimaa ja kini ja tne'e ka ñu'u, te sukan
ka kuu ni. Vaa vivii ka ka'an ni, te ka kandija ñayii ma, vaa ñatuu ka jini i
naxe ka kuu ni ma —kúu ya jiña'a ya.
45 Te ni ndakone'e in tee skua'a tnu'u ni kaxtnu'u Moisés ma:
—Teskua'a, ja ká'an ni sukan, suni ká'an ni ja jin kuu tna sa, te ñatuu ka
jatna ini sa —kúu de jiña'a de.
46 Kovaa Jesús ma, jiña'a ya:
—¡Nda'vi tna ndijin, tee ka skua'a tnu'u ni kaxtnu'u Moisés ma! Vaa ka
skuiso ni ñayii a ja ma jin kundee i jin sa'a i ma. Kovaa maa ni, ni a in
xninda'a ni a masu ka skanda ni ja jin chindee ni i.
47 '¡Nda'vi ni!, ja ka sa'a ni nuu ka yinee tee ni ka yo ndakaxtnu'u tnu'u ni
yo wa'a Su'si ma, tee ni ka ja'ni tna'a ni ñayii jana'a ma.
48 Ja ka sa'a ni a, te jaku'ni ini sa ja inuu-ni ka ketna'a ini ni ji'in tna'a ni
ñayii jana'a ma. Vaa ni ka ja'ni i tee ma, te ndijin, ka sa'a ni nuu ka yinee de
ma.
49 'Ndaa ndaa-ni ni ka'an tnu'u ndichi Su'si ma ja ká'an sa'a ma: "Tetniñu
o tee jin ndakaxtnu'u tnu'u maa o a nuu ñayii ma, te tetniñu o in-ka jichi
apóstol, te jaku de jin ka'ni i, te jaku de jin sondikin i." Sa'a ni ka'an tnu'u
ndichi Su'si ma.
50 Te nuu ndijin ja ka iyo ni tiempu ya'a ndakan Su'si ma kuenda niñi tee ni
ka yo ndakaxtnu'u tnu'u ni yo wa'a Su'si ma, tee ni ka ja'ni i ma, onde kii
ni keja'a ñuu ñayivi a,
51 onde niñi Abel ma te onde niñi Zacarías ma, tee ni ka ja'ni i me'ñu altar
ma ji'in veñu'u ka'nu ma. Ja ndaa ká'an sa ja Su'si ma, ndakan ya kuenda
nuu ñayii ka iyo vitna ja ni ka ji'i tee yukan.

52 ’¡Nda'vi maa ni, tee ka skua'a tnu'u ni kaxtnu'u Moisés ma, ja ka sa'a
ni tnu'u ja ka jini-ka ni sana ndaka-ka ñayii ma! Kovaa ñatuu ni ka kutu'va
va'a maa ni tnu'u Su'si ma, te ñayii ka kuni ja jin kutu'va i tnu'u Su'si ma chi
ñatuu ni ka yo wa'a ni tnu'u ja jin kutu'va i ma —kúu ya jiña'a ya.
53 Nuu ni jiña'a Jesús ma sukan, te tee ka skua'a tnu'u ni kaxtnu'u Moisés
ma, ji'in tee ka kuu fariseo ma, ni ka ndakiti xeen ini de, te ni ka keja'a de
kua'a ja ka jikan-tnu'u de ya, te ka xtna'a de ya.
54 Ka nduku de naxe jin ni'i ichi de ja jin xtekuechi de ya tna'a ja ká'an ya
ma.

12

Jesús ma, ni kaxtnu'u ya siki ja ká'an o ma te ñatuu sa'a o ma
(Mt 10:26-27)

1 Sani te ni ka ndututu kua'a mil ñayii, vaa ûni kua'a xeen i kúu ma, te
ka jexni'ni tna'a ndi-in ndi-in i. Jesús ma, ni keja'a ya ká'an ya nuu tee ka
ndikin ya ma:
—Jin ko koto va'a ni maa ni nuu levadura tee ka kuu fariseo ma. Másu
ko jin kuikin ni xiko de ma, chi vaa ka ka'an de ja ka jini de ja va'a ma te
masu ka sa'a de ma.
2 Vaa ñatuu ni-in ja iyo yu'u ma ja ma ndatuu i. Ñatuu ni-in ja yinee yu'u ma
ja ma jin kuni o.
3 Chukan kúu ja ndaka nawa jin ka'an yu'u ni ma, visi ka jani ini ni ja masu
na in jini, kovaa ndijin ndandaa kona'a kuenda kuu nduu ma, te ja ni ka
ka'an yu'u ni ichi ini ve'e ma chi jin kayu'u i onde xini ve'e ma.

Na in jin koyu'u o
(Mt 10:28-31)

4 ’Ndijin ñayii ka ketna'a ini ji'in sa a, ja ká'an sa kúu ja má jin koyu'u ni
ñayii ka kuni ja jin ka'ni ña'a i ma. Vaa jinu, te masu nawa kuu jin sa'a-ka i.
5 Ká'an sa na in jin koyu'u ni a: Jin koyu'u ni iya kuu chunee ña'a nuu andeya
ma kivi jin kûu ni ma, nú ma jin kandija ni sukan ká'an ya ma. Saa vi, ¡jin
koyu'u ni iya yukan!
6 ’¿Masu ka kuya'vi u'un lasaa ja uu xu'un lilikin? Kovaa Su'si ma, masu
ndunaa ya ni-in ti.
7 Te ja jin kuu maa ni, onde ixi xini ni a na'a ya na saa kúu. Chukan kúu ja
masu jin koyu'u ni chi ndijin chi ka ndee ya'vi xeen-ka ni sana in lasaa ma.

Máko jin ndakukan-nuu o ja ka ndikin o Jesucristo ma
(Mt 10:32-33; 12:32; 10:19-20)

8 ’Ja ká'an sa kúu ja, ndeva'a-ni na in na ka'an nuu ñayii ma ja ndikin ña'a
i maa sa, suni saña ja kúu sa iya vee ñayivi ñuu ñayivi a, ndaka'an sa nuu
ángel Su'si ma ja iyo sa ji'in i.
9 Kovaa ndeva'a-ni na in na ka'an nuu ñayii ma ja masu ndikin ña'a i ma,
suni ndaka'an sa nuu ángel Su'si ma ja masu iyo sa ji'in i.
10 Su'si ma, sakanu ini ya nuu ñayii ka ka'an ndeva'a siki sa ja kúu sa iya vee
ñayivi ñuu ñayivi a, kovaa masu sakanu ini ya ñayii ka ka'an ndeva'a ja kuu
Xtumani Ndios ma.
11 Ndijin ja ka ndikin ña'a ni maa sa a, nuna jin koo i jin xsia'a ña'a i ini
veñu'u lilikin ma, xi nuu tee ka ja'nde tniñu ma, xi nuu tee ka netniñu ma,
máko jin ko ndi ini ni nawa jin sa'a jin kuu ni, xi nawa jin ka'an jin kachi
ni.
12 Vaa maa Xtumani Ndios ma kaxtnu'u naxe jin ka'an ni ora yukan —kúu
ya jiña'a ya.

Yika iyo ja ko ndiyo ini o ja kua'a ja koneva'a o ma

13 Iyo in tee ne'un ñayii ma, jiña'a de Jesús ma:
—Teskua'a, kuña'a ni ñani sa ma, te ndaka'nde de ja ni xndoo yuva sa ma
ja jin kuta'vi sa ma —kúu de jiña'a de.
14 Jesús ma, ni ndakone'e ya:
—Ndijin, ¿na in ká'an ja saña kúu in tee ja'nde tniñu, xi in tee ja'nde ñu'ú?
—kúu ya jiña'a ya.
15 Suni jiña'a tna ya:
—Jin kani va'a ini ni nasa yukan, te jin ndiyo xeen ini ni ja jin koneva'a
ni kua'a xeen ndatniñu, vaa masu ja koneva'a kua'a o ndatniñu ma, te sa'a
i ja ndani'i ta'vi o ja koteku o ni-kani ni-jika chi ña'a —kúu ya jiña'a ya.
16 Sani te ni ka'an ya in tnu'u vijin:
—Iyo in tee xiku, te itu de ma, ni kuu xeen ndaka ja ni chi'i de ma.
17 Te tee xiku ma, ni keja'a de jani ini de: "¿Nawa sa'a o? Masu ndenu tnaa-ka
o ndaka ja ni ni'i o a."
18 Te ka'án de: "Jâ jini o naxe sa'a o. Ndákana o ndaka yaka nuu ka ñu'u triu
o a, te ndása'a o ja na'nu-ka, sukan-va'a tava'a o ndaka ja neva'a o a ji'in ja
ni ni'i-ka o a.
19 Sani te ka'an o: Neva'a o kua'a xeen ndatniñu ni tava'a o a, jâ kanda i
kua'a xeen kuiya. Ndátatu o, káa o, kó'o o, kóo sii ini o", kúu de ká'an de.
20 Kovaa Su'si ma, jiña'a ya: "Ñatuu jani va'a ini ni ja jani ini ni sukan. Vaa
jakuaa vitna, te kûu ni, te ja ni tava'a ni a, ¿na in xi-kuenda ko kuu?"
21 Sukan kúu ndaka ñayii xtutu kua'a i ja koneva'a i ma, kovaa kúnda'vi i nuu
Su'si ma —kúu ya jiña'a ya.

Iyo Yuva o Su'si ma ja jito ña'a ya
(Mt 6.25-34)

22 Ni jinu, te jiña'a Jesús ma nuu tee ka ndikin ya ma:
—Sa'a-ni ká'an sa: Máko jin ko ndi ini ni nawa jin kaa ni ja jin koteku ni,
ni a nawa jin kondii jin konama ni.
23 Ka jini ni ja maa Su'si ma ni sa'a ja ka teku ni a, te kuu sa'a ya ja jin ni'i
ni ja jin kaa ni ma. Te ka jini ni ja maa Su'si ma ni sa'a yikikuñu ni a, te kuu
sa'a ya ja jin ni'i ni ja jin kondii jin konama ni.
24 Jin konde'ya ni lakaka ma, ja masu ka chi'i ti itu, ni a jin ndaxtutu ti nawa
jin kaa ti, ni a jin ko ndi ini ti ja jin tava'a ti in nuu yaka. Kovaa Su'si ma
chi wa'a ya ja jin kaa ti. ¡Nde-ka tu ka kuu ndijin chi ko ndi ini Su'si ma ja
jin kaa ni, vaa ka ndanuu-ka ni sana lasaa ma!
25 Te visi na jin ko ndi ini xeen ni, masu kuu jin sa'a ni ja jin kua'nu-ka ni
nú jâ ni ka ja'nu ni sukan-ni kúni maa Su'si ma.
26 Te chukan kúu ja, nú masu kuu jin sa'a ni ni-in ja luluu-ka ma, ¿nava'a ka
ndi ini ni ndaka ja na'nu-ka ma?
27 'Jin konde'ya ni naxe ka ja'nu ita a. Ni masu ka satniñu i, ni masu ka
kene'e i yu'va ja jin kuu sa'ma i ma. Kovaa ká'an sa ja ni a rey Salomón ma,
ja ndaka ja va'a ni yo neva'a de ma, masu ni yo ne'nu de sukan vivii ka ndaa
ita a.
28 Vaa Su'si ma, sa'a ya ja vivii ka ndaa ita ja ka iyo ichi yuku ma, kovaa in-ka
kii ma, te jin kayu i nuu ñu'u ma-ni. ¡Te nú sukan vivii jito ya ita ma, naka
tu ndijin, suni vivii skondii skonama ña'a ya! ¿Nava'a vala-ni ka kukanu ini
ni ya?
29 Te chukan kúu ja má jin ko ndi ini ni te jin ko kuxii ini ni ja ma jin ni'i ni
nawa jin kaa ni nawa jin ko'o ni.

30 Vaa ndaka cha'a ka ndi ini ñayii ñuu ñayivi a. Kovaa ndijin, ka neva'a ni
in Yuva o ja jini ya nawa ka jiniñu'u ni a.
31 Ndijin, jin ndanduku ni xinañu'u kuiti-ka sukan tátnuni Su'si ma ja jin sa'a
ni ma, te ndaka cha'a, te kenda koo kuee-ka ndi-tna'a ka jiniñu'u ni ma.

Jín sa'a o ja va'a ja ndaa vaa chukan chi masu ja naa kúu
(Mt 6:19-21)

32 'Máko jin koyu'u ni, ndijin ja ka kuu ni ndikachi sa a. Masu kua'a ni
kúu, kovaa Yuva o Su'si ma, jâ ni jani va'a ini ya ja jin koo ni nuu koo ya ja
tatnuni ya ma.
33 Jin xiko ni ja ka neva'a ni a, te jin kua'a ni ñayii ka jiniñu'u ma. Te ndaka
ja vii ja va'a ka sa'a ni ma, te jin koo va'a i in nuu bolsa ja masu naa masu
te'nde onde andivi ma. Vaa yukan masu na kui'na kivi koo, ni a tikixin ja
jin xnaa ti.
34 Vaa nuu iyo ndaka ja va'a ka neva'a ni ma, te yukan tna jin ku'un ini ini
anua ni a.

Jín koo tu'va o ja ndenda iya ni kii ñayivi ñuu ñayivi a

35 'Jin ndaku'ni va'a ni chii ni a, te jin koo tu'va ni, ji'in ñu'u kotnuu nuu
ni ma.
36 Jin ko kuu ni sukan ka kuu ñayii ka jinukuechi, ja ka ndetu i jito'o i ma,
ja ndenda de ja ni ja'an de in viko tnánda'a ma, sukan-va'a nú ni ndenda de
te skajan de ye'e ma, te ñama ñama jin ndakune i.
37 Vava'a jin kendoo ñayii ka jinukuechi ma, nú jito'o i ma, ndenda de te
ndani'i ña'a de ja ka ndito i ma. Ja ndaa ká'an sa ja maa tee kúu jito'o i ma,
satu'va de, te ndasunkoo ña'a de nuu mesa ma, te maa de kani ko'o nuu i
ma.
38 Vava'a jin kendoo i, nuna ndani'i ña'a jito'o i ma ja ka ndito-ka i, visi na
ndenda de sava ñuu xi nuu ve ndii-nka ma.
39 Ka jini ni sa'a: Vaa nú in tee xi-ve'e ma, te jini de na ora kenda kui'na ve'e
de ma, masu kua'a de tnu'u ja kivi i ve'e de ma ja sakui'na i.
40 Ndijin tna, jin koo tu'va ni, vaa saña ja kúu sa iya vee ñayivi ñuu ñayivi a,
ndii sa ora masu ka jani ini ni ja ndenda sa ma —kúu ya jiña'a ya.

Tee jinukuechi va'a ma ji'in tee ñatuu jinukuechi va'a ma
(Mt 24:45-51)

41 Pedro ma, ni jikan-tnu'u de:
—Señor, ¿ni ndakani ni tnu'u vijin ya'a ja jin kuu maa sa, xi ja jin kuu
ndaka ñayii a? —kúu de jiña'a de.
42 Iya Tátnuni ma, jiña'a ya:
—Jin ndasa'a ni kuenda te jin ko kuu ni sukan kúu tee ñukuun ñukuun
jinukuechi va'a nuu jito'o de ma. Chukan kúu ja ni sacargu ña'a jito'o de
ma ja na katanuu de kuá'a de ja jin kaa ndaka ñayii ve'e jito'o de ma maa
ora jiniñu'u ja jin kaa i ma.
43 Ja vava'a kúu tee jinukuechi nuu jito'o de ma, nuna ndenda jito'o de ma
te ndani'i ña'a de ja yikuu de sa'a de sukan ni tatnuni tee ma.
44 Ja ndaa ká'an sa ja jito'o de ma, ndasacargu ña'a de ndaka-ka ja neva'a de
ma.
45 Kovaa nú tee yukan, te jani ini de ja kukuee-ka jito'o de ma sana ndenda
de, te keja'a de sa'a ndeva'a de ñayii ka jinukuechi ma, te keja'a de kaa de
ko'o de, te ndajini de,
46 te kivi ñatuu jani ini de ja ndenda jito'o de ma te ora ñatuu jini de ma, te
ndenda jito'o de ma. Te jito'o de ma, taji ña'a de, te chunee ña'a de ichi nuu

ndo'o neni de ma. Sukan jin ndo'o ndaka ñayii ñatuu ka kandija ja ká'an
Su'si ma.
47 ’Tee jinukuechi ma, nú jini de nawa kúni jito'o de ma ja sa'a de ma,
kovaa nú ñatuu iyo tu'va de, ni a ñatuu kándija de ma, xndo'o xneni-ka ña'a
jito'o de ma.
48 Kovaa tee jinukuechi ma, te ñatuu jini de te sa'a de ja ñatuu játna ini jito'o
de ma, tee yukan, suni ndo'o tna de, kovaa jaku-ni. Nú na in kua'a-ka ni
kunda'a i, suni kua'a-ka ndakan Su'si ma kuenda nuu i. Te ñayii kua'a-ka
sacargu ya i ma, kua'a xeen-ka ndakan ya kuenda nuu i.

Ñayii ñatuu ka kandija Jesús ma chi masu jin ketna'a-ka ini i ji'in ñayii ka kandija ya ma
(Mt 10:34-36)

49 ’Saña chi vee sa ja xndu'va sa ñu'u ñuu ñayivi a, te nawa kuu vâa jâ
ndu'va ndu'va-nka ñu'u ma kúni sa.
50 Iyo ja ndo'o neni sa, te ¡kúxii xeen ini sa onde kivi ko kuu ma!
51 ¿Ka jani ini ndijin ja ni kijaa sa ñuu ñayivi a, te jin koo sii ini ñayii a? Ká'an
sa ja ña'a, su'va ni kijaa sa ja jin ndusiin ñayii jin kondikin ña'a maa sa a
ji'in ñayii masu jin kondikin ña'a ma.
52 Vaa onde vitna te kivi ki'in o a, u'un ñayii ka iyo in ve'e ma, te jin ndusiin
uu tna'a i ja ma jin ketna'a ini i, te jin ndakiti ini i nuu uni-ka tna'a i ma.
53 Su'va su'va jin ndakiti ini nuu tna'a tee ma ji'in sayii de ma, te ña'a ma
ji'in sasi'i ña ma, te suni sukan jin ko kuu tna ña'a kúu si'i xiso ma ji'in janu
ña ma —kúu ya jiña'a ya.

Jiniñu'u ja ndasa'a o kuenda na tiempo kúu ja ka iyo o a
(Mt 16:1-4; Mr 8:11-13)

54 Jesús ma, jiña'a tna ya nuu ñayii ma:
—Ndijin chi nú ka jini ni viko ma ja ndenda koo i ichi nuu kée kandii ma,
te ka ka'an ni ja kuun savi, te sukan kúu.
55 Te nú yi'i kajin ichi nuu vee ma, te ka ka'an ni ja i'ni xeen ko kuu, te suni
sukan kúu.
56 ¡Sanda'vi-nka ja ka jini ni te masu ka ndasa'a ni kuenda nawa sa'a Su'si
ma in kivi in kivi a! Nú ka jini ni sukan kúu andivi ma ji'in nuu ñu'ú a,
¿nava'a ñatuu ka ndasa'a ni kuenda na tiempu kúu ja ka iyo ni a?

Jin ndaka'an mani tna'a ni ji'in ñayii ñatuu ka iyo mani ji'in ni ma
(Mt 5:25-26)

57 ’¿Nava'a ñatuu ka ndasa'a ni kuenda nú ja va'a kúu ja ka sa'a ka kuu ni
a te jin kendoo va'a ni?
58 Te nú na in na kua'a kuenda nuu tee ka netniñu ma ja ni kanaa ni ji'in i,
te ora kua'an ni ji'in i ichi ma, te ko ndi ini ni ja jin ndatnu'u-mani ni ji'in
i, te jin sakanu ini nuu tna'a ni, te jin ndumani ni, sukan-va'a ma jin xsia'a
ña'a i nuu tee ja'nde tniñu ma. Vaa nú ña'a, te tee ja'nde tniñu ma, tatnuni
de nuu tee kúu soldado ma, te jin chinee va'a ña'a de vekaa ma.
59 Te ká'an sa ja jâ ni skenaa ni maa ni kúu, vaa masu ndee ni vekaa ma,
onde ndachunaa ndi'i kuiti ni —kúu ya jiña'a ya.

13

Ñayii ma ndandikin ichi Su'si ma chi skenaa i maa i

1 Maa tiempu yukan-ni ni jan koo jaku ñayii ni ka jan koto i Jesús ma. Te
ni ka ndakani i ja tee kúu Pilato ma, ni ja'ni de jaku tee ñuu Galilea ma, te
ni sakanuu de niñi tee ma ji'in niñi kiti ni ka ja'mi de nuu Su'si ma.
2 Jesús ma, jiña'a ya:
—¿Ka jani ini ndijin ja sukan ni ka kuu tee ñuu Galilea ma kuechi ja ka
ndiso kuechi-ka de sana ndaka-ka ñayii ñuu de ma?
3 Ká'an sa ja ña'a. Te nuu ndijin ká'an sa a, nú ma jin ndakani jin ndaka'vi
ini ni te jin ndakokuiñi ni te jin ndandikin ni Su'si a chi jin skenaa ni maa
ni ni-kani ni-jika.
4 ¿Xi ka jani ini ni ja ja'un uni (18) tee ni ka ji'i nuu ni jinkava ve'e sukun
ichi Siloé ma siki de ma, ka ndiso kuechi-ka de sana ndaka-ka ñayii ka iyo
ñuu Jerusalén ma?
5 Ká'an sa ja ña'a. Kovaa nuu ndijin ká'an sa a, nú ma jin ndakani jin
ndaka'vi ini ni te jin ndakokuiñi ni te jin ndandikin ni Su'si a chi jin skenaa
tna ni maa ni ni-kani ni-jika —kúu ya jiña'a ya.

Ni ka'an Jesús ma in tnu'u vijin ja kuu in tnu higo ñatuu ni kuun higo

6 Jesús ma, ni ka'an ya in tnu'u vijin:
—In tee, neva'a de in tnu higo, núkoo tnu ne'un itu tnu uva de ma. Te ni
ja'an de ni jan koto de nú ni kuun higo ma, kovaa ni-in ñatuu ni ndani'i de.
7 Chukan kúu ja ni jiña'a de tee jito itu tnu uva de ma: “Jini ni ja jâ ni kuu
uni kuiya kíi sa kí koto sa tnu higo a nú ni kuun higo. Kovaa ni a in ñatuu
ni ndani'i sa. Ka'nde ni tnu, vaa ¿nava'a ko satneñu tnu itu a, te masu nawa
kúun?”, kúu de jiña'a de.
8 Kovaa tee jito itu ma, ni ndakone'e de: “Señor, xndoo ni tnu kuiya ya'a-ka.
Te ndaxtaya sa ñu'ú xuu tnu a, te ndatnaa sa ja'an xuu tnu a.
9 Xi saa sukan, te kuun higo, te nú ña'a, te ka'nde ni tnu”, kúu de jiña'a de.
—Sa'a ni ndakani ya.

In kivi ni tatnuni Su'si ma ja ma jin satniñu ñayii ma, Jesús ma, ni ndasava'a ya in ña'a ni iyo titoso

10 In kivi ni tatnuni Su'si ma ja ma jin satniñu ñayii ma, ni kenda Jesús ma
ini veñu'u luluu ma, te káxtnu'u ya sukan kúni Su'si ma ja jin ko kuu ñayii
ma.
11 Te iyo in ña'a ku'u, te jâ iyo ja'un uni (18) kuiya ja ku'u ña. Te in tachi, ni
ndasa'a titoso i ña, te ñatuu kúu ndundaa-ka yata ña ma.
12 Nuu ni jini Jesús ma ña, ni kana ya ña, te jiña'a ya:
—Ndijin, jâ ni nduva'a ni kue'e ndó'o ni a —kúu ya jiña'a ya.
13 Sani te ni sonee ya nda'a ya yata ña ma, te ora yukan, te ni ndundaa
yata ña ma, te ni keja'a ña ndáchiñu'u ña Su'si ma.
14 Kovaa tee tátnuni veñu'u yukan, ni ndakiti ini de, vaa Jesús ma, ni
ndasava'a ya ña'a yukan in kivi ni tatnuni Su'si ma ja ma jin satniñu ñayii
ma, te jiña'a de ñayii ma:
—Iyo iñu kivi ja satniñu o a. Ki koo ni kivi yukan ja jin nduva'a ni, te kivi
ni tatnuni Su'si ma ja ma jin satniñu o ma, má ki koo ni —kúu de jiña'a de.
15 Te Iya Tátnuni ma, ni ndakone'e ya:
—Masu ka sa'a ni ja ka ka'an ni a. ¿Ñatuu ka ndaji ndijin xndiki ni ma
xi burru ni ma kivi ni tatnuni Su'si ma ja ma jin satniñu o a, ja jin ko'o ti
ndute?
16 Vaa ña'a ya'a, tna'a Abraham ma kúu ña, te tachi ma, ni ju'ni i ña, te jâ
iyo ja'un uni (18) kuiya ja ku'u ña. ¿Xi ma kuu jin ndaxsiaa o ña nuu nda'a
tachi ma kivi ni tatnuni Su'si ma ja ma jin satniñu o a? —kúu ya jiña'a ya.

17 Nuu ni ka'an Jesús ma sukan, ndaka tee ñatuu ka kunimani nuu ya ma,
ni ka kukan-nuu de. Kovaa ndaka ñayii ma, ka kutachi i ja ni ka jini i ja va'a
ja vii sa'a ya ma.

Ni ka'an Jesús ma in tnu'u vijin in ndikin tnu mostaza
(Mt 13:31-32; Mr 4:30-32)

18 Jesús ma, jiña'a tna ya:
—¿Na nde a kuu jin sketna'a o ja inuu kúu i ji'in sukan tatnuni Su'si ma,
ka jani ini ni?
19 Sukan kúu in ndikin tnu mostaza ma ja luluu ti'i-ni i ma te skee ñayii ma
ini itu i ma, te jite i, te ja'nu in yutnu kui'i, te sukun sukun kúu tnu, te onde
lasaa ma, ka sa'a ti taka ti nuu nda'a tnu ma, sukan ko kuu ja tatnuni Su'si
ma —kúu ya jiña'a ya.

Ni ka'an Jesús ma in tnu'u vijin levadura ma
(Mt 13:33)

20 Sani te Jesús ma, jiña'a ya:
—¿Na nde a kuu sketna'a ji'in sa sukan tatnuni Su'si ma, ka jani ini ni?
21 Ká'an sa sa'a, ja sukan kúu levadura ma, sukan ko kuu ja tatnuni Su'si
ma. Vaa nú in ña'a, ni sakanuu ña levadura ma ji'in uni jichi ñujan triu ma,
te levadura ma ni-ka'nu kivi i, onde kundee i xsjaa i ni-ka'nu ñujan ña ma.
Sukan ko kuu ja tatnuni Su'si ma —kúu ya jiña'a ya.

Jín tnuñu o ja jin kivi koo o ye'e tuu ma
(Mt 7:13-14, 21-23)

22 Ichi kua'an Jesús ma ñuu Jerusalén ma, te káxtnu'u ya ndaka ñuu ichi
kua'an ya ma.
23 Te in tee, ni jikan-tnu'u de ya:
—Señor, ¿jaku-ni ñayii jin ndani'i ta'vi? —kúu de jiña'a de.
Te ni ndakone'e ya:
24 —Jin tnuñu ni ja jin kivi koo ni ye'e tuu ma, vaa ká'an sa ja kua'a ñayii
jin kuni i ja jin kivi koo i, te ma kuu jin kivi koo i.
25 Vaa nuna ndokuiñi iya xi-ve'e ma, ja ndakasi ya ye'e ma, nde ni ja ni
ka kendoo ichi ke'e ma, jin skajan jin skajan ni, te jin kuña'a ni: "Señor,
ndakune ni ye'e a." Kovaa ndakone'e ya: "Masu jini sa ndenu ve koo ni."
26 Sani te jin keja'a ni jin kuña'a ni: "¿Te masu kaa ni ka yo jaa, ni ka yo ji'i
o ma, te ni yo kaxtnu'u ni tnu'u vii tnu'u va'a nuu sa ichi nuu ka ndatna'a
sa ñuu sa ma?"
27 Kovaa ndakone'e ya: "Masu jini sa ndenu ve koo ni. ¡Kuán koo ni kuán
koto ni nde ichi jin koo ni! ¡Ñayii ka sa'a ja u'vi ma ka kuu ni!"
28 Sani te kene'e ña'a ya ichi ke'e ma, te yukan jin ndanda'yu jin ndanda'yu
ni, te jin ndakandi'i jín ndakandi'i ni nu'u ni, ja jin ndakani ini ni ja ñatuu
ni ka kandija ni ya ma, te jin kuni ni in-ka nuu iyo Abraham ma ji'in Isaac
ma ji'in Jacob ma ji'in ndaka tee ni ka yo ndakaxtnu'u tnu'u ni yo wa'a Su'si
ma, ja ka iyo de ji'in Su'si ma nuu tátnuni ya ma.
29 Vaa ki koo ñayii ichi ninu ma, ichi nuu vee ma, ichi nuu kána kandii ma,
ichi nuu kée kandii ma, sukan-va'a jin kunukoo i nuu mesa ja jin kaa jin
ko'o i ji'in ya nuu tatnuni ya ma.
30 Sani te jaku ñayii ka jani ini i ja masu ka ndanuu i vitna ma, te suu i jin
ko kuu ñayii ka ndanuu-ka yukan, te jaku ñayii ja ka kuni i ja xinañu'u-ka
jin ko kuu i vitna ma, te sandi'i-nka jin ko kuu i kivi yukan —kúu ya jiña'a
ya.

Ni kuxii ini Jesús ma ja kuu ñuu Jerusalén ma
(Mt 23:37-39)

31 Sani te suni ni ka kenda koo tee ka kuu fariseo ma, te ka jiña'a de Jesús ma:

—Kuá'an ni in-ka ñuu, vaa tee kúu Herodes ma chi kúni de ja ka'ni ña'a de —ka kuu de ka jiña'a de.

32 Te ni ndakone'e ya:

—Kuán koo ni, te jin kuña'a ni nuu ñukuii yukan ja: "Vitna ji'in yutnee ma kene'e sa ini anua ñayii ma tachi ma te ndasava'a sa ñayii ka ku'u ma, te isa, te jinu ja satniñu sa a."
33 Kovaa vitna, yutnee ma, isa ma chi iyo-ka ja sa'a sa sukan sa'a sa ma, vaa masu kuu ja in tee ndakaxtnu'u tnu'u ni wa'a Su'si ma, te masu kûu de ñuu Jerusalén ma.

34 '¡Ñayii ñuu Jerusalén, ja ka wa'a-yuu ni tee ka ndakaxtnu'u tnu'u ni wa'a Su'si ma onde ka ja'ni ni de ma! ¡Te suni sukan ka sa'a ni ji'in ñayii ni tetniñu ya nuu ni ma! ¡Na saa-ka jichi ni kuni sa ja ndaxtutu ña'a sa, sukan ndaxtutu tila ma chili ti ma chii ndijin ti ma! Kovaa ñatuu ni ka kuni ni.
35 Jin kuni ni ja ve'e ni ma chi jin kendoo nda'vi jin kendoo kee i. Te ká'an sa ja masu nde jin kuni-ka ña'a ni onde kenda kivi ja jin ka'an maa ni: "¡Ja va'a kúu iya vee nuu Iya Tátnuni ma!" —kúu ya jiña'a ya.

14

In kivi ni tatnuni Su'si ma ja ma jin satniñu ñayii ma, ni ndasava'a Jesús ma in ñayii yi'i ña'a kueñu

1 Sani te in kivi ni tatnuni Su'si ma ja ma jin satniñu ñayii ma, ni ja'an Jesús ma ja kaa ya xita ve'e tee kúu fariseo ma ja kúu de tee tátnuni ñuu yukan. Te jaku-ka tee ka kuu fariseo ma, ka jito yu'u de ya.
2 Suni iyo in tee ku'u, te yi'i ña'a kueñu.
3 Jesús ma, ni jikan-tnu'u ya nuu tee ka skua'a tnu'u ni kaxtnu'u Moisés ma ji'in nuu tee ka kuu fariseo ma:

—¿Kuu ndasava'a o in ñayii ku'u a kivi ni tatnuni Su'si ma ja ma jin satniñu o ma, xi ña'a? —kúu ya jiña'a ya.

4 Kovaa ndaka de ni ka jasiyu'u kuiti. Sani te ni tnii ya tee ku'u ma, te ni ndasava'a ya de, te jiña'a ya ja na no'o de.
5 Te nuu tee ka kuu fariseo ma jiña'a ya:

—Nde ndijin, nú ni kêe in sa'ya ni ma in soko kivi ni tatnuni Su'si ma ja ma jin satniñu o ma, ¿te ma ndatava yachi-ni ni i? Xi in xndiki ni ma, ¿te ma ndatava yachi-ni ni ti kuechi ja kivi ni tatnuni Su'si ma ja ma jin satniñu o ma kúu? —kúu ya jiña'a ya.

6 Te ñatuu ka ni'i ini de nawa jin ndakone'e de.

Ndenu jin kunukoo o in viko ma, te na in jin kana o viko jin sa'a maa o ma

7 Ja ni jini Jesús ma ja tee ni jan koo viko ma, ni ka kaji de nuu ka nukoo ñayii ka ndanuu-ka ma ni ka jinkoo de, te sa'a ni ndaka'an-so'o ya nuu de:

8 —Nú na in na kana ña'a in viko tnánda'a ma, máko jinkoo ni nuu jin kunukoo ñayii ka ndanuu-ka ma, vaa kenda in-ka ñayii kanuu-ka sana ndijin ma,
9 te tee ni kana ña'a nduu ni ma, nasa kii de te ka'an de: "Kua'a ni nuu núkoo ni a kunukoo ñayii ya'a." Sani te ndokuiñi ni, te kukan-nuu ni, te ki'in ni kunukoo ni nuu ka nukoo ñayii sandi'i-nka ma.

10 Su'va nú na in na kana ña'a i ja ki'in ni in viko ma, te jinkoo ni onde
sandi'i-nka ma, sukan-va'a nú ni kenda ñayii ni kana ña'a ma, te kuu ka'an
i: “Ndijin, ki ya'a ni, te kunukoo ni nuu ka nukoo ñayii ka ndanuu-ka ma.”
Te sukan, te vivii jin ka'an i ja kuu ni, te jin kuni ñayii ka nukoo ji'in ni nuu
mesa ma.
11 Vaa nú na in sa'a tnu'u ja kanuu-ka i ma, suni kendoo nda'vi i, te
kukan-nuu i. Te ñayii sa'a tnu'u ja masu ñayii kanuu-ka kúu i ma, te ñayii
yukan, nduu i in ñayii kanuu-ka —kúu ya jiña'a ya.
12 Jiña'a tna ya nuu tee ni kana ña'a ve'e de ma:
—Ndijin, nuna sa'a ni in viko te kua'a ni ja jin kuxe'ñu ñayii ma xi jin
kuxini i, kovaa máko kana ni ñayii ka ketna'a ini ji'in ni ma, ni a ñani ni ma,
ni a tna'a ni ma, ni a ñayii xiku ka iyo yatni ji'in ni ma. Vaa ñayii yukan chi
kuu jin ndakana ña'a i, te sukan, te jin kendoo inuu ni ji'in i.
13 Kovaa nuna sa'a ni in viko, te kana ni ñayii nda'vi ma, ñayii ñatuu kúu jin
satniñu i ma, ñayii cojo ma, ñayii inukuaa ma,
14 te koo sii ini ni, vaa ñayii yukan, masu kuu jin ndachunaa i. Te ja sa'a ni
sukan ma chi ndataa Su'si ma nuu ni kivi jin ndateku ñayii ka sa'a ja va'a
ma —kúu ya jiña'a ya.

Ni ka'an Jesús ma in tnu'u vijin siki in viko ni satu'va in tee ja jin kuxini ñayii ma
(Mt 22:1-10)

15 Ja ni jiniso'o in tee núkoo nuu mesa ma, te jiña'a de Jesús ma:
—¡Ja va'a-ka jin ko kuu ñayii jin koo viko kivi tatnuni Su'si ma! —kúu de
jiña'a de.
16 Jesús ma, jiña'a ya:
—In tee, ni sa'a de in viko, te kua'a de ja jin kuxini ñayii ma, te ni tatnuni
de nuu tee jinukuechi nuu de ma ja na jin kana de kua'a xeen ñayii ma.
17 Te nuu ni kenda ora ja jin kuxini i ma, ni tatnuni de nuu tee jinukuechi
nuu de ma, ja na ki'in de jín kuña'a de sa'a nuu ñayii ni kana de ma: “¡Ne'e
koo ni! ¡Jâ iyo tu'va ndaka!”
18 Kovaa ndaka ñayii ni kana de ma, ni ka keja'a i ka nduku i nawa jin
xtekuechi i ja ma jin koo i viko ma. Tee xinañu'u ma, jiña'a de: “Yika ni
jaan sa in ñu'ú, te jiniñu'u ja ki'in sa jin koto sa. Jikan-ta'vi sa ja sakanu ini
ni”, kúu de jiña'a de.
19 In-ka de jiña'a: “Ni jaan sa u'un yunta xndiki sa, te kúni sa ja kototnuni
sa ti nú kuu jin kutu ti. Te jikan-ta'vi sa ja sakanu ini ni”, kúu de jiña'a de.
20 Te in-ka de jiña'a: “Yika ni tnanda'a sa, te masu kuu ki'in sa”, kúu de jiña'a
de.
21 Te ni ndenda tee jinukuechi ma, te ni ndakani de ndaka nuu jito'o de ma.
Sani te jito'o de ma, ni ndakiti ini de, te jiña'a de nuu tee jinukuechi ma:
“Kuá'an kunu ni nuya'vi ma ji'in ichi ka iyo ini ñuu ma, te kii ni ji'in ñayii
nda'vi ma, ji'in ñayii ñatuu kúu jin satniñu i ma, ji'in ñayii kuaa ma, ji'in ñayii
cojo ma.”
22 Te nuu ni jinu ma, te jiña'a tee jinukuechi ma nuu jito'o de ma: “Señor, jâ
ni sa'a sa sukan ni tatnuni ni ma, te iyo-ka nuu jin kunukoo i”, kúu de jiña'a
de.
23 Sani te tee kúu jito'o de ma, jiña'a de nuu tee jinukuechi ma: “Kuá'an ni
ichi ka'nu ma ji'in ichi kuechi ma, te xtetuu ni jaku-ka ñayii ma ja na ki koo
i, sukan-va'a na chitu nuu iyo tu'va ja jin kunukoo i ini ve'e sa a.
24 Vaa ká'an sa ja ndaka ñayii ni kana sa xinañu'u ma, ni-in i masu kua'a sa
tnu'u ja kii i ki kuxini i ve'e sa a”, kúu de jiña'a de. —Sa'a ni ndakani ya.

Sukan tnundo'o ja kondikin o Cristo ma
(Mt 10:37-38)

25 Kua'a ñayii ka ndikin Jesús ma, te ni konenuu ya, te jiña'a ya:
26 —Nú na in vee nuu sa te kútoo-ka i yuva i ma, xi si'i i ma, xi ñasi'i i ma,
xi ñani i ma, xi ku'va i ma sana saña, te nú ndí ini-ka i ja koo va'a maa i ñuu
ñayivi a, te masu kuu ko kuu i ñayii kondikin ña'a i maa sa.
27 Nú ma kachi i ja ndo'o neni i, sukan ndó'o ñayii jiso krusi i ma te kua'an
i nuu kûu i ma, masu kuu ko kuu i ñayii kondikin ña'a.
28 Xi nde ni kúni ja sa'a ni in ve'e sukun, ¿masu xinañu'u jinkoo ni te tava ni
kuenda na saa kuatniñu ni, sukan-va'a kuni ni nú iyo ja jinu ve'e ni ma?
29 Vaa nú ña'a, visi na keja'a ni, te ma kuu jinu, te ndaka ñayii ka nde'ya ma,
te jin jakundee ña'a i,
30 te jin ka'an i: “Tee ya'a, ni keja'a de sa'a de ve'e de a, kovaa ñatuu ni kundee
de sinu de.”
31 Xi nde in rey iyo ja ki'in de jin kanaa de ji'in in-ka rey, ¿masu xinañu'u
jinkoo de te ndakani vava'a ini de nú kuu ja uxi-ni mil soldado de ma ki'in
ji'in de ja jin kanaa de nuu ka iyo oko mil soldado ma?
32 Te nú jini de ja ma kundee de ma, te nú jika-ka vee in-ka rey ma, te tetniñu
de in tee jin kuña'a de ja jin ndumani de.
33 Chukan kúu ja, ndeva'a-ni nde ni, nú ma xndoo ni ndaka ja neva'a ni ma,
masu kuu ko kuu ni in ñayii kondikin ña'a.

Nuna ndu-uun ñii ma masu jiniñu'u-ka i
(Mt 5:13; Mr 9:50)

34 'Vaa ka jini o ja ñii ka jaa o ma chi ja va'a kúu i, kovaa nuna ndu-uun i,
¿naxe kuu kuatniñu-ka ña'a ñayii ma?
35 Masu nde jiniñu'u-ka i, ni a nuu ñu'ú a, ni a nduu i ja'an. Su'va siin nuu
jin skuita i ñii ma, vaa masu nde jiniñu'u-ka i. Nde ni iyo so'o ja koniniso'o
ni, te koniniso'o va'a ni —kúu ya jiña'a ya.

15

Ni ka'an Jesús ma in tnu'u vijin in tee ni ndani'i ndikachi ni ski'in de ma
(Mt 18:10-14)

1 Ndaka tee ni ka yo ndake'en ya'vi xu'un no'o ñuu Roma ma, ji'in ñayii
masu ka sa'a ja va'a ma, ni ka jan tu'va i Jesús ma, sukan-va'a jin koniniso'o
i ja ká'an ya ma.
2 Te tee ka kuu fariseo ma, ji'in tee ka skua'a tnu'u ni kaxtnu'u Moisés ma,
ka ka'an de tnu'u ya, te sa'a ka ka'an de:
—Tee ya'a, jan-ta'vi de ñayii ka ndiso kuechi a, te jaa de xita ji'in i —ka
kuu de ka ka'an de.
3 Sani te Jesús ma, ni ka'an ya in tnu'u vijin:
4 —Nde in tna'a ni ma ja neva'a de cientu ndikachi de ma te ni ski'in de
in ti, ká'an sa ja xndoo de kuun xiko ja'un kuun (99) ti ma yuku ma, te ki'in
de jin nu nduku de in kiti ni ski'in de ma onde ndani'i de ti.
5 Te nú ni ndani'i de ti, sii ini-ni ndasonee de ti siki chiyo de ma.
6 Te ja ndenda de ve'e de ma, ndaxtutu de ñayii ka ketna'a ini ji'in de ma ji'in
ñayii ka iyo yatni ji'in de ma, te kuña'a de: “Jín koo sii ini o, vaa ni ndani'i
sa ndikachi kiti jâ ni ski'in sa nkuu ma.”
7 Te ká'an sa ja sa'a ka kusii ini xeen i andivi ma ja in ñayii ndiso kuechi ma,
te ndákani ndáka'vi ini i te ndákokuiñi i te ndándikin i Su'si ma te sakanu ini
ya kuechi i ma, sana kuun xiko ja'un kuun-ka (99) ñayii ja ka jani ini i ja

ñayii ka sa'a ja va'a ka kuu i ma te ñatuu jiniñu'u ja jin ndakani jin ndaka'vi ini i te jin ndakokuiñi i te jin ndandikin i Su'si ma te sakanu ini ya kuechi i ma.

Ni ka'an Jesús ma in tnu'u vijin in ña'a ni ndani'i xu'un ni ski'in ña ma

8 'Xi nde in ña'a ja neva'a ña uxi xu'un te ski'in ña in xu'un ña ma, ká'an
sa ja xndu'va ña in ñu'u, te ndaxtaa ña ve'e ña ma, te ndanduku vivii ña
onde ndani'i ña.
9 Te nú ni ndani'i ña ma, ndaxtutu ña ña'a ka ketna'a ini ji'in ña ma, te
kuña'a ña: "Jín koo sii ini o, vaa ni ndani'i sa xu'un jâ ni ski'in sa nkuu ma."
10 Te ká'an sa ja suni sa'a ka kusii ini ángel Su'si ma ja in ñayii ndiso kuechi
ma, te ndákani ndáka'vi ini i, te ndákokuiñi i, te ndándikin i Su'si ma, te sakanu
ini ya kuechi i ma —kúu ya jiña'a ya.

Ni ka'an Jesús ma in tnu'u vijin in tee ni ndakokuiñi sa'ya de suchi ni kee te kua'an i ma

11 Jesús ma, sa'a ni ndakani tna ya:
—In tee, iyo uu sayii de.
12 Te suchi lule-ka ma, jiña'a i yuva i ma: "Taa, taa ni ja ko kuu ta'vi sa ma",
kúu i jiña'a i. Sani te yuva i ma, ni ja'nde de ja neva'a de ma, te ni wa'a de
nduu i.
13 Sani te jaku-ni kii ma, sa'ya de suchi lule-ka ma, ni xiko i ja ni wa'a
yuva i ma, te ni ni'i i xu'un ma, te kua'an jika i onde in-ka ñuu. Te ndeva'a
ndekuu-ni ni yo jatniñu i, te ni xndi'i i ndaka ja ni ni'i i ma.
14 Kovaa nuu jâ ni ndi'i kuiti ni jatniñu i ma, te ni kenda in tnama xeen ñuu
yukan, te ñatuu ni yo ni'i-ka i ja kaa i.
15 Ni ja'an i ni jan kakan-tniñu i nuu in tee ñuu yukan. Te ni tetniñu de i
yuku ma, ja ko koto i chikini de ma.
16 Te kúni i ja kaa i visi tna'a ja ka jaa chikini ma te ndutu chii i, kovaa ñatuu
na in ni yo wa'a ja kaa i.
17 Sani te ni ndiku'ni ini i, te jani ini i: "¡Kua'a ñayii ka satniñu ve'e yuva o
ma, te iyo kua'a ja ka jaa i, te yo'o ya'a, kûu o ja kókon yíchi o a!
18 Ndakokuiñi o ve'e yuva o ma, te kuña'a o de sa'a: Yuva maa sa, ni jiso
kuechi sa nuu Su'si ma ji'in nuu maa ni.
19 Masu kaa masu iyo-ka sa ja xnani ña'a ni sa'ya ni. Sa'a ña'a ni sukan kúu
in ñayii jinukuechi nuu ni a, kuña'a o", jani ini i.
20 Sani te ni ndake'en i ichi, te kuan no'o i ve'e yuva i ma.
'Te onde jika-ka kuan no'o i ma, te yuva i ma, ni jini de i. Te ni kunda'vi
ini de i, te jinu de ni jan nu tna'a de i, te ni ndakanuni'ni de i, te ni chitu de
yikinuu i ma.
21 Te jiña'a i de: "Yuva maa sa, ni jiso kuechi sa nuu Su'si ma ji'in nuu maa
ni. Masu kaa masu iyo-ka sa ja xnani ña'a ni sa'ya ni", kúu i jiña'a i.
22 Kovaa yuva i ma, ni tatnuni de nuu ñayii ka jinukuechi nuu de ma, te
jiña'a de: "Jin kene'e kunu ni sa'ma va'a-ka ma, te jin xndinuu ni i, te jin
chunee ni in xe'e xninda'a i a, te jin chi'i ni ndijan ja'a i a.
23 Sani te jin ko kunu ni jin kene'e ni serru va'a-ka ma, te jin ka'ni ni ti, te
jin kaa o ti, vaa jin sa'a o in viko.
24 Vaa sa'ya sa ya'a, kuenda tnu'u ja jâ ni ji'i i te ni ndateku i. Jâ ni skenaa
sa i nkuu, te ni ka ndani'i o i", kúu de jiña'a de. Te ni ka keja'a de viko ma.
25 'Te sa'ya de suchi java'a-ka ma, nuu ve ndii i ja ni ja'an i yuku ma, te
nuu ve nduyatni i ve'e i ma, ni jiniso'o i ja kúu yaa te ka jitaja'a ñayii ve'e i
ma.

26 Sani te ni kana i in tee jinukuechi ma, te ni jikan-tnu'u i nawa kúu.
27 Te tee jinukuechi ma, jiña'a de: “Vaa ñani ni ma, ni ndenda i, te yuva ni
ma, ni tatnuni de ja jin ka'ni sa in serru kiti vava'a-ka ma, vaa ni ndenda
va'a ni ndenda teku i”, kúu de jiña'a de.
28 Sani te ni ndakiti xeen ini suchi java'a-ka ma, te ñatuu kúni i ndivi i ve'e
i ma. Chukan kúu ja ni kee yuva i ma, te xtetuu de i ja na ndivi i.
29 Te jiña'a i nuu yuva i ma: “Jini ni ja ni kuu kua'a kuiya jinukuechi sa nuu
ni, te ndimaa kándija ña'a sa, te ñatuu nama táa ni in ndixi'yu luluu ma,
sukan-va'a sa'a sa in viko ji'in ñayii ka ketna'a ini ji'in sa a.
30 Kovaa vitna ni ndenda sa'ya ni a, ja ni jatniñu ndeva'a ndekuu i xu'un ni
ma ji'in ña'a ka kuneé ka ku-uun ma, te ni ja'ni ni serru kiti vava'a-ka ma”,
kúu i jiña'a i.
31 Te yuva i ma, ni ndakone'e de: “Sa'ya maa ri, ro'o chi ndimaa iyo ro ji'in
ri, te ndaka ja neva'a ri a chi kuenda maa ro kúu.
32 Kovaa vitna jiniñu'u ja jin sa'a o in viko, te jín koo sii ini o. Vaa ñani ro
a, kuenda tnu'u ja jâ ni ji'i i te ni ndateku i. Jâ ni skenaa ri i nkuu, te ni ka
ndani'i o i”, kúu yuva i ma jiña'a de.

16

Ni ka'an Jesús ma in tnu'u vijin in tee jito ve'e jito'o de ma te jini va'a de naxe sa'a de

1 Jesús ma, ni ndakani tna ya sa'a nuu tee ka ndikin ya ma:
—Iyo in tee xiku, te neva'a de in tee jito ndaka ja neva'a de ma. Te ni jan
koo i ni jan kuña'a i nuu tee kúu jito'o ma ja yikuu tee jinukuechi ma sa'a
ndeva'a de ja ni kucargu de ma.
2 Te jito'o de ma, ni kana de tee jinukuechi nuu de ma, te jiña'a de: “¿Nawa
kúu ja ka ka'an i ja sa'a ni a? Ndataa ni kuenda siki tniñu ni a, vaa masu ko
kuu-ka ni tee jito ve'e sa a.”
3 Te tee jito ve'e ma, ni keja'a de jani ini de: “¿Nawa sa'a o vitna? Vaa jito'o
o ya, kene'e ña'a de, te masu na tniñu-ka o koo. Te vitna ja masu kúndee-ka
o ja satniñu o nuu ñu'ú ma. Te kúkan-nuu o ja kakan o karidaa.
4 Aan, jâ jini o ja sa'a o, sukan-va'a jin kuan-ta'vi ña'a ñayii ma ve'e i ma,
nuna kendoo o ja ñatuu na tniñu-ka sa'a o”, jani ini de.
5 Sani te, ni kana de ndi-in ndi-in ñayii ka tavi nuu jito'o de ma. Te ni
jikan-tnu'u de tee xinañu'u ma: “¿Na saa tavi ni nuu jito'o sa ma?”, kúu de
jiña'a de.
6 Te ni ndakone'e tee ma: “Tavi sa cientu kisi na'nu aceite.” Te jiña'a tee jito
ve'e jito'o de ma: “Ya'a ni tutu ndee ja tavi ni a. Jinkoo yachi ni, te ndasa'a
ni nuu tutu a ja uu xiko uxi-ni (50) kúu.”
7 Sani te ni jikan-tnu'u de in-ka de ma: “Te ndijin, ¿na saa tavi ni?”, kúu de
jiña'a de. Te tee ya'a, jiña'a de: “Cientu jichi triu”, kúu de jiña'a de. Te jiña'a
de tee ma: “Ya'a ni tutu yoxtnee ja tavi ni ma. Te ndatee ni ja kuun xíko-ni
(80) tavi ni”, kúu de jiña'a de.
8 Te tee kúu jito'o de ma, ni ndakunitnuni de ja tee ñatuu ni jito va'a ve'e
de ma, ni jini va'a de naxe ni sa'a de ji'in ja neva'a jito'o de ma. Ñayii ñuu
ñayivi a, ka jini va'a-ka i naxe jin kuatniñu i ja ka ni'i ka tna'a i ñuu ñayivi a,
sukan-va'a masu nawa jin skenaa kuiti i, kovaa ñayii ka iyo nuu tnuu ñu'u
Su'si ma, ñatuu. Vaa ñatuu ka jini i naxe jin kuatniñu i ja ka ni'i ka tna'a i
ma ja wa'a Su'si ma.

9 ’Ká'an sa ja ndaka ja ka ni'i ka tna'a ñayii ma ñuu ñayivi a masu ja va'a ka
kuu, su'va sa'a i ja jin skenaa o maa o. Chukan kúu ja jin kuatniñu va'a ni
ja ka ni'i ka tna'a ni ñuu ñayivi a, sukan-va'a jin koo ñayii jin ketna'a ini ji'in
ni. Te kivi ndi'i ja iyo ñuu ñayivi a, te jin ndakuan-ta'vi ña'a ñayii ma nuu jin
koo ni ni-kani ni-jika ma, nuu masu naa ma.

10 ’Ñayii sa'a ja va'a ji'in jaku-ni ja neva'a i ma, suni sukan sa'a tna i ji'in
ja kua'a-ka ja koneva'a i ma. Te ñayii ñatuu sa'a ja va'a ma ji'in jaku-ni ja
neva'a i ma, suni sukan tna sa'a i ji'in ja kua'a-ka ja koneva'a i ma.
11 Te chukan kúu ja nú ñatuu jito va'a ni tna'a ja ni'i ja tna'a ni ñuu ñayivi a
tna'a ja sa'a ja skenaa ñayii ma maa i ma, ¿na in kusaa ini ja taa i nuu iyo
nanimaa ja va'a ja vii ndija ma?
12 Te nú ñatuu ni jatniñu va'a ni tna'a ja masu koo ji'in ni ni-kani ni-jika ma,
¿na in ndataa ja ko kuu kuenda maa ni ni-kani ni-jika ma?

13 ’Ni a in ñayii, masu kuu kunukuechi i nuu uu jito'o i ma chi kuni u'vi i
nuu in jito'o i ma te kutoo-ka i in-ka jito'o i ma, xi katanuu i ja ká'an in jito'o i
ma te saxiko i ja ká'an in-ka de ma. Te chukan kúu ja masu kuu kunukuechi
o nuu Su'si ma te ko kunukuechi o nuu ndaka ja iyo ñuu ñayivi ya —kúu ya
jiña'a ya.

14 Tee ka kuu fariseo ma, ka jatna ini de xu'un ma, te ni ka jiniso'o de
sukan ni ka'an Jesús ma, te ka jakundee de ya.
15 Jesús ma, jiña'a ya:

—Ndijin, ka sa'a ni tnu'u ja ñayii va'a-ka ka kuu ni sana in-ka ñayii ma,
kovaa Su'si ma, jini ya naxe ka iyo ini anua ni a. Vaa iyo ja ka jani ini ñayii
ma ja ja va'a-ka kúu, kovaa Su'si ma, saxiko ya ndaka chukan.

Tnu'u ni yo kaxtnu'u Moisés ma ji'in tnu'u vii tnu'u va'a sukan tatnuni Su'si ma

16 ’Tnu'u tátnuni Su'si ma, ji'in ja ni ka ka'an tee ni ka yo ndakaxtnu'u tnu'u
ni yo wa'a Su'si ma, ni ka yo kaxtnu'u de onde ni kenda tee kúu Juan ma
tee ni skuandute ñayii ma. Te onde kivi yukan, sani te ka kaxtnu'u i naxe
tatnuni maa Su'si ma ini anua ñayii ma. Te ndaka i ka tnuñu, sukan-va'a
kuu jin jaku'ni ini i sukan tatnuni Su'si ma ini anua i ma.
17 Yachi-ka jin naa andivi ma ji'in ñuu ñayivi a sana naa in tnu'u ni tatnuni
Su'si ma, vaa ndaka tnu'u ni tatnuni Su'si ma onde ko kuu sukan ni ka'an
ya ma.

Jesús ma, ni tatnuni ya ja ñayii ni ka tnanda'a ma, máko jin xndoo tna'a i (Mt 19:1-12; Mr 10:1-12)

18 ’Nú in tee, xndoo de ñasi'i de ma te ndakueka de in-ka ña'a ma, kuiso
kuechi de, vaa ni kivi nduu de ji'in in-ka ña'a ma. Te tee ndakueka ña'a ni
xndoo tee yukan, suni kuiso kuechi de, vaa ni kivi nduu de ji'in ñasi'i in-ka
tee ma.

Tee kúu Lázaro ma ji'in tee kúu xiku ma

19 ’Iyo in tee xiku, te ni yo ne'nu de sa'ma vii sa'ma va'a, te ndaka kivi ni
yo sa'a de viko, te ni yo sa'a ka'nu xeen de.
20 Ni iyo tna in tee nda'vi xeen ni yo nani de Lázaro, te ni ka yo ndee kua'a
ndi'yi te'yu ñií de ma, te ni yo nukoo de ye'e tee kúu xiku ma.
21 Tee nda'vi ya'a, ni yo kuni de ja ndutu chii de ji'in ja ni ka yo jinkava chii
mesa xiku ma. Te onde la-ina ma, ni yo jan koo ni ka yo yundee ti ndi'yi
te'yu ndee de ma.

22 'In kivi, te ni ji'i tee nda'vi nani Lázaro ma, te ángel Su'si ma, ni ka
ndakueka i de, te kuan nu koo i ji'in de onde nuu iyo Abraham ma. Sani te
ni ji'i tna tee kúu xiku ma, te ni jan koo ñayii ma ni ka chu'u i de.
23 Tee xiku ma, ndó'o néni de iyo de nuu ka iyo ñayii ñatuu ni ka kandija
Su'si ma te ni ka ji'i i ma. Te ni ndonenuu de, te ni jini de in nuu vivii onde
jika xeen-ka nuu iyo Abraham ma, ñundee de Lázaro ma.
24 Sani te káyu'u de jiña'a de: "¡Yuva sa Abraham, kunda'vi ini ña'a ni!
Tetniñu ni Lázaro a, xndoyo de xini nda'a de a, te kii de ndaxndoyo de yaa
sa a. Vaa ndó'o néni sa nuu ñu'u i'ni a", kúu de jiña'a de.
25 Kovaa Abraham ma, ni ndakone'e de: "Sa'ya sa, ndaka'án ni sukan va'a
sukan vii ni iyo ni ñuu ñayivi ma, te Lázaro a, nda'vi xeen ni yo kuu de ma.
Te vitna chi ni ndusii ini de ya'a, te ndijin ndó'o néni.
26 Te in-ka kúu ja iyo in kava ka'nu xen-xeen me'ñu nduu o a. Te chukan
kúu ja nú na in kúni ja ya'a i ichi ya'a, masu kuu kii i, ni a ñayii ka iyo ya'a,
suni masu kuu ya'a i onde jiña", kúu de jiña'a de.
27 'Te tee kúu xiku ma, jiña'a de: "Jikan-ta'vi sa nuu ni, yuva sa Abraham,
ja tetniñu ni Lázaro a ve'e yuva sa ma
28 nuu ka iyo u'un-ka ñani sa ma, te xtu'va de i, sukan-va'a má ki koo tna i
ya'a nuu ndó'o néni sa a", kúu de jiña'a de.
29 Abraham ma, jiña'a de: "Jâ ka neva'a i tnu'u Su'si ma ja ni tatnuni Moisés
ma, ji'in ja ni ka ka'an tee ni ka yo ndakaxtnu'u tnu'u ni yo wa'a Su'si ma.
Te na jin kandija maa i tnu'u yukan", kúu de jiña'a de.
30 Te tee ni yo kuu xiku ma, ni ndakone'e de: "Saa vi, yuva sa Abraham,
kovaa nuna ndateku in ñayii ni ji'i ma te ndenda i chi jin kandija-ka ña'a i",
kúu de jiña'a de.
31 Kovaa Abraham ma, jiña'a de: "Nú ma jin kandija i tnu'u Su'si ma ja ni
kaxtnu'u Moisés ma, ji'in ja ka ka'an tee ni ka yo ndakaxtnu'u tnu'u ni yo
wa'a Su'si ma, suni masu jin kandija i, visi in ñayii ni ji'i ma, te ndateku i
te ndenda i ja kaxtnu'u i nuu ñayii ma sukan kúni Su'si ma ja jin sa'a i ma",
kúu de jiña'a de. Sa'a ni ndakani Jesús ma.

17

Ni ka'an Jesús ma sukan yika ja jin ndakuiso kuechi o ma
(Mt 18:6-7; 21-22; Mr 9:42)

1 Jesús ma, jiña'a ya tee ka ndikin ya ma:
—Ndimaa jin koo ja jin sa'a ja jin kuiso kuechi ni, kovaa ¡nda'vi-nka maa
ñayii sa'a ja jin kuiso kuechi ñayii ma!
2 Va'a-ka kúu ja nute jin ku'ni i in yoso ka'nu mulinu ma sukun i, te jin skee
ña'a i nuu mar ma, sana ja sa'a i ja kuiso kuechi in ñayii yika ni kandija
tnu'u Su'si ma.
3 ¡Jin ko koto va'a ni maa ni!
'Nú in tna'a ni ma, ndasa'a i ja u'vi, ndonda ni nuu i. Te nuna
ndakunitnuni i te ndakani ndaka'vi ini i nuu Su'si ma, sakanu ini ni i.
4 Visi uja jichi na sa'a ña'a i ja u'vi in kivi ma te ndakunitnuni i te ndaka'an
i ja masu sa'a-ka i, te sakanu ini ni i —kúu ya jiña'a ya.

Sukan kuu jin sa'a o nuna jin kukanu ini o Iya Tátnuni ma

5 Tee ka kuu apóstol ma, ka jikan-ta'vi de nuu Iya Tátnuni ma:
—Sa'a ni ja jin kukanu ini xeen ña'a sa —ka kuu de ka jiña'a de.
6 Te Iya Tátnuni ma, ni ndakone'e ya:

—Nute ndijin, ka kukanu ini ña'a ni, visi sukan kaa in ndikin tnu mostaza ma-ni, kuu jin kuña'a ni tnu neñu ya'a: “Kana, te ki'in ro kunukoo ro nuu mar ma”, te tnu neñu a, kandija tnu ja jin kuña'a ni ma.

Sukan ko kuu in ñayii jinukuechi nuu Su'si ma

7 ’Nde in tna'a ni ja neva'a de in suchi jinukuechi nuu de, te ndenda i ja
ni ja'an i yuku ma ni jan kutu i xi ni yo jito i kiti de ma, masu kuña'a de i:
“Ne'e, te kunukoo ro, te kaa ro xita.”
8 Su'va kuña'a de i: “Satu'va ja kuxini ri, te ko ndi ini ja katanuu ña'a ro,
nani jaa ji'i ri, sana nú ni jinu ni jatanuu ña'a ro, te kaa maa ro”, kuña'a de
i.
9 Te masu ndakuan-ta'vi de nuu suchi jinukuechi ma ja ni sa'a i sukan ni
tatnuni de ma, kuenda tnu'u ja masu in ja kanuu xeen kúu ja ni sa'a i ma.
10 Te suni sukan jin ku'un tna ini ni nú ni ka kundee ni, ni ka sa'a ni ndaka
ja ni tatnuni Su'si ma, te jin ka'an ni: “Ñayii masu nde ka jiniñu'u ka kuu o,
vaa yika-ni ja iyo ja jin sa'a o ma-ni ni ka sa'a o.” Sa'a-ni jin ka'an ni —kúu
ya jiña'a ya.

In-ni tee ni nduva'a ma, ni ndakokuiñi de, te ni ndachiñu'u de Su'si ma

11 Ichi kua'an Jesús ma ñuu Jerusalén ma, ni ya'a ya ñuu Samaria ma ji'in
ñuu Galilea ma.
12 Ni kenda ya yu'u in ñuu ma, te ni ka kenda koo uxi tee ka ku'u kue'e lepra,
te jika-ka ni ka jinkuiñi de,
13 te ni ka kayu'u de:
—¡Jesús, teskua'a, kunda'vi ini ña'a ni! —ka kuu de ka jiña'a de.
14 Nuu ni jini Jesús ma, te jiña'a ya:
—Kuán koo ni, te jin kaxtnu'u ni maa ni nuu sutu ma —kúu ya jiña'a ya.
Te nani kuan koo de ma, te ni ka nduvii de kue'e ka ndo'o de ma.
15 In de ma, ja ni jini de ja ni nduvii de ma, ni ndakokuiñi de, káyu'u de
ndáchiñu'u de Su'si ma.
16 Nuu ni ndenda de nuu iyo Jesús ma, ni jinkoo jiti de, te ni jakindeyi de
onde nuu ñu'ú ma. Ndákuan-ta'vi de nuu ya. Te tee ya'a chi tee ñuu Samaria
ma kúu de.
17 Te ni jikan-tnu'u Jesús ma:
—¿Te masu uxi tee ni ka nduvii kue'e lepra ka ndo'o de ma? ¿Ndenu ka
iyo-ka iin-ka de ma?
18 ¿In vaa in tnu'u-ni de ni ndakokuiñi ndáchiñu'u de Su'si a, te vitna ja masu
ñayii ñuu Israel ya kúu de? —kúu ya jiña'a ya.
19 Te jiña'a ya tee yukan:
—Ndokuiñi ni, te kuán no'o ni. Ja ni kukanu ini ña'a ni a, te chukan kúu
ja ni nduva'a ni —kúu ya jiña'a ya.

Tee ka kuu fariseo ma, ka jikan-tnu'u de nuu Jesús ma naxe kenda kivi tatnuni Su'si ma ñuu ñayivi ya
(Mt 24:23-28, 36-41)

20 Te tee ka kuu fariseo ma, ni ka jikan-tnu'u de Jesús ma na kivi kenda
kivi tatnuni Su'si ma ñuu ñayivi ya. Te ni ndakone'e ya:
—Kivi tatnuni Su'si ma ñuu ñayivi ya, masu kenda ndijin i.
21 Masu jin ka'an i: “Ya'a iyo, xi yukan iyo.” Vaa ja tátnuni Su'si ma jâ iyo
ne'un ni a —kúu ya jiña'a ya.
22 Te jiña'a ya nuu tee ka ndikin ya ma:

—Kovaa kenda kivi ja jin kuu ini ni ja visi ja in kivi jin kuni ñayivi ña'a
ni te koo sa ñuu ñayivi a ji'in ni, ja kúu sa iya vee ñayivi ñuu ñayivi ya, kovaa
masu kuu jin kuni ñayivi-ka ña'a ni.
23 Visi jaku i jin ka'an: “Ya'a iyo ya, xi yukan iyo ya”, kovaa másu ko jin
kandija ni i te jin kondikin ni i.
24 Vaa sukan kúu ora jándute ma ja ndijin andivi ma in lado ma onde in-ka
lado ma, sukan ko kuu kivi ndenda sa ja kúu sa iya vee ñayivi ñuu ñayivi a.
25 Kovaa xinañu'u jin ndo'o xeen ni, te jin saxiko ña'a ñayii tiempu ya'a.
26 Sukan ni kuu kivi ni iyo Noé ma, sukan ko kuu tna kivi ndii sa ja kúu sa
iya vee ñayivi ñuu ñayivi a.
27 Ñayii ma chi ni ka yo jaa, ni ka yo ji'i i, ni ka yo xtnanda'a tna'a i, te ñatuu
ni ka yo ndasa'a i kuenda, onde ni kenda kivi ni kivi Noé ma nuu arca ma,
te ni kuun xeen savi ma, te ni chitu ndute ñuu ñayivi a, te ni ka ji'i ndaka
ñayii ma.
28 Te suni sukan ni kuu kivi ni iyo Lot ma. Ñayii ma, ka jaa i ka ji'i i, ka jaan
i ka xiko i, ka chi'i i itu i ma, ka sa'a i ve'e i ma.
29 Kovaa Lot ma, ni kee de ñuu Sodoma ma, te onde andivi ma ni kuun ñu'u
ji'in azufre, te ni ka kayu i, te ni ka ji'i ndaka i.
30 Sukan ko kuu kivi ndenda sa ja kúu sa iya vee ñayivi ñuu ñayivi a.
31 ’Kivi yukan, nú ka iyo ni xini ve'e ma te ka iyo ndatniñu ni ini ve'e ma,
má jin nu koo ni ja jin kene'e ni. Nú na in iyo yuku ma, má ndakokuiñi i
ve'e i ma.
32 Jin ndaka'án ni sukan ni kuu ñasi'i Lot ma.
33 Nú na in kúni ja kaku i te koteku i chi skenaa i maa i. Kovaa nú na in
kúkanu ini ña'a chi visi na kûu i chi ndani'i ta'vi i.
34 ’Ka'an sa ja jakuaa yukan, uu ñayii ka kixi in-ni nuu jito, in i ndakueka
ya, te in i ndoo.
35 Uu ña'a ka ndiko kaa ña, in ña ma no'o ji'in ya, te in ña ma ndoo.
36 Uu ñayii ka iyo yuku ma, in i ndakueka ya, te in i kendoo —kúu ya jiña'a
ya.
37 Sani te ni ka jikan-tnu'u de:
—¿Señor, ndenu ko kuu sukan? —ka kuu de ka jiña'a de.
Te ni ndakone'e ya:
—Ndeva'a-ni nuu kátuu in kiti ni ji'i ma, te yukan ka ndatna'a loti ma
—kúu ya jiña'a ya.

18

Ni ka'an Jesús ma in tnu'u vijin in ña'a ni ndoo ja ni ji'i yii ña ma ji'in in tee ja'nde tniñu ñayii ma

1 Jesús ma, ni ka'an ya in tnu'u vijin, sukan-va'a jin kutu'va de ja ndimaa
jin kakan-ta'vi de, te máko jin kuñaña de,
2 te jiña'a ya:
—Iyo in tee ni yo ja'nde tniñu, te ni masu ni yo kandija de Su'si ma, ni a
ñatuu na respetu de nuu ñayii ñuu yukan.
3 Te maa ñuu yukan iyo in ña'a ni ji'i yii, te iyo in ñayii ni kanaa ji'in ña. Te
ni ja'an ña ni jan kakan ña ja na ka'nde de tniñu ña ma ji'in ñayii ni kanaa
ji'in ña ma.
4 Kua'a xeen kivi ñatuu ni kuni tee ja'nde tniñu ma katanuu de ña. Kovaa
ni jani ini de: “Visi ñatuu kándija o Su'si ma te ñatuu na respetu o nuu ñayii
ya'a,

5 kovaa ña'a ya'a kii kii-ni ña ki xtna'a ña'a ña. Ká'nde o tniñu ña, sukan-va'a
máko kii-ka ña. Nú ña'a, te ma kanda o", kúu de ká'an de. —Sa'a ni ndakani
Jesús ma.
6 Te jiña'a tna Iya Tátnuni ma:
—Jin ndasa'a ni kuenda sukan ni jani ini tee ja'nde tniñu ma, visi tee sa'a
ja u'vi kúu de.
7 Va'a-ni, suni sukan sa'a tna Su'si ma, te chindee ya ñayii ni ndakaji ya ma
ja ka ndakune'e i ya nduu ñuu ma. ¡Masu kukuee ya ja chindee ña'a ya!
8 Ká'an sa ja yachi yachi chindee ña'a ya. Kovaa nuna kenda kivi ndii sa ja
kúu sa iya vee ñayivi ñuu ñayivi a, ¿kuiti ja ndani'i-ka sa ñayii ñuu ñayivi ya ja
ka kukanu ini ña'a i? —kúu ya jiña'a ya.

Ni ka'an Jesús ma in tnu'u vijin tee kúu fariseo ma, ji'in tee ndáke'en ya'vi xu'un no'o ñuu Roma ma

9 Jesús ma, ni ka'an ya in-ka tnu'u vijin, ja kaxtnu'u ya nuu ñayii ka jani
ini ja ñayii va'a-ka ka kuu i te ka saxiko i jaku-ka ñayii ma, te sa'a ni ka'an
ya:
10 —Uu tee, ni jan koo de veñu'u ka'nu ma, ka jikan-ta'vi de. In de kúu
fariseo, te in-ka de kúu tee ndáke'en ya'vi xu'un no'o ñuu Roma ma.
11 Tee kúu fariseo ma, núkuiñi de, te sa'a jikan-ta'vi de: "Su'si, kuta'vi sa nuu
ni, vaa masu kúu sa sukan ka kuu-ka ñayii ma, ja ka sakui'na i ma, ja ka sa'a
i ja u'vi ma, ja ka kivi nduu i ji'in in-ka ña'a ma, te masu kúu sa sukan kúu
tee yukan tee ndáke'en ya'vi xu'un no'o ñuu Roma ma.
12 Ndaka smana iyo ndite sa uu jichi, te táa sa diezmo ndaka ja ní'i sa ma",
kúu de jiña'a de.
13 'Kovaa tee ndáke'en ya'vi xu'un no'o ñuu Roma ma, jika-ni ni jinkoo jiti
de. Te ni ñatuu ndonenuu de ichi andivi ma, su'va wa'a de pechu de ma, te
ká'an de: "¡Su'si, kunda'vi ini ña'a ni! ¡In tee ndiso kuechi kúu sa!", kúu de
jiña'a de.
14 Ká'an sa ja tee ndáke'en ya'vi xu'un no'o ñuu Roma ma, nuu kuan no'o
de ve'e de ma, te jâ ni sakanu ini ña'a Su'si ma, kovaa tee kúu fariseo ma,
ñatuu. Vaa nú na in sa'a tnu'u ja maa i ma kúu ja kuu-ka vaa va'a-ni sa'a
va'a-ni kúu i, jani ini i, chi suni kendoo nda'vi-ka i te ndatna'a i ja kan-nuu.
Te ñayii jani ini ja masu nde jiniñu'u i ma vaa ja sa'a ja kúu i ma masu ja
va'a kúu, ñayii yukan nduu in ñayii kanuu-ka —kúu ya jiña'a ya.

Jesús ma, ni kaxtnu'u ya naxe ko kuu in ñayii sana kivi i nuu tatnuni Su'si ma

(Mt 19:13-15; Mr 10:13-16)

15 Suni ni jan koo i ji'in suchi kuechi ma nuu Jesús ma, sukan-va'a sonee
ya nda'a ya siki suchi kuechi ma. Kovaa tee ka ndikin ya ma, ni ka jini de,
te ka ndonda de nuu ñayii ni jan koo ji'in suchi kuechi ma.
16 Sani te Jesús ma, ni kana ya tee ka ndikin ya ma, te jiña'a ya:
—Jin kua'a ni tnu'u, te kí koo maa suchi kuechi a, te máko jin ka'nu ndee
ni, chi vaa sukan ka kuu suchi kuechi a sukan jin ko kuu ñayii jin koo ji'in
Su'si ma nuu tatnuni ya ma.
17 Ja ndaa ká'an sa, nú ma kachi in ñayii ma ja tatnuni ya nuu i sukan
jan-ta'vi in suchi luluu a nawa tátnuni o nuu i ma, te masu kuu koo i ji'in
Su'si ma nuu tatnuni ya ma —kúu ya jiña'a ya.

Sukan yii ja ndani'i ta'vi ñayii ndí ini xeen-ka xu'un i ma
(Mt 19:16-30; Mr 10:17-31)

18 In tee netniñu ma, ni jikan-tnu'u de nuu Jesús ma:
—Teskua'a va'a ini, ¿nawa sa'a sa, sukan-va'a ndani'i ta'vi sa, te koteku sa
ni-kani ni-jika? —kúu de jiña'a de.
19 Te Jesús ma, ni ndakone'e ya:
—¿Nava'a xnani ña'a ni teskua'a va'a ini? Masu na in va'a ini, nú masu ja
maa in-ni Su'si ma.
20 Jâ jini ni ndaka ja ni tatnuni ya ma: “Másu ko kivi nduu ni ji'in in-ka ña'a
ma. Másu ko ka'ni ni in-ka ñayii ma. Másu ko sakui'na ni. Másu ko ka'an
tnu'u ni siki in-ka ñayii ma. Kava respetu ni nuu yuva ni ma ji'in nuu si'i ni
ma” —kúu ya jiña'a ya.
21 Te tee yukan, jiña'a de:
—Ndaka cha'a chi jâ sa'a ndi'i sa onde nuu jaa sa ma —kúu de jiña'a de.
22 Ja ni jiniso'o Jesús ma sukan, te ni ndakone'e ya:
—Kúni-ka in-ka ja sa'a ni a. Ndaxiko ni ndaka ja neva'a ni ma, te kua'a ni
ñayii ka kunda'vi ma. Te sukan, te xiku ko kuu ni andivi ma. Sani te kii ni,
te kondikin ña'a ni —kúu ya jiña'a ya.
23 Kovaa ja ni jiniso'o tee yukan sukan jiña'a ya ma, te ni kuxii xeen ini
de, vaa in tee xiku xeen kúu de.
24 Ja ni jini Jesús ma sukan, te jiña'a ya:
—¡Naka yii kúu ja in ñayii xiku ma, kenda i ja koo i ji'in Su'si ma nuu
tatnuni ya ma!
25 Su'va yachi-ka kuu kivi in kiti kúu camellu ma in yavi xuu yiki tiku ma
sana ja in ñayii xiku ma, kenda i ja koo i ji'in Su'si ma nuu tatnuni ya ma
—kúu ya jiña'a ya.
26 Te ñayii ni ka jiniso'o ma, ka jikan-tnu'u i:
—¿Na in kuu ndani'i ta'vi ja sukan? —ka kuu i ka jiña'a i.
27 Jesús ma, ni ndakone'e ya:
—Tna'a ja masu kuu ka jani ini ñayii ma, Su'si ma chi kuu sa'a ya —kúu
ya jiña'a ya.
28 Pedro ma, jiña'a de:
—Señor, saña chi ndaka ja ka neva'a sa ma ni ka xndoo sa, te ni ka ndikin
ña'a sa —kúu de jiña'a de.
29 Te ni ndakone'e ya:
—Ja ndaa ká'an sa ja ndeva'a-ni na in xndoo ve'e i ma, ñasi'i i ma, ñani i
ma, yuva i ma, ji'in sa'ya i ma, ja kuechi ja káxtnu'u i sukan tátnuni Su'si ma
ini anua ñayii ma,
30 ndani'i kua'a xeen-ka i ja koneva'a i ñuu ñayivi a, te kivi ki'in o ma ndani'i
ta'vi i, te koteku i ni-kani ni-jika —kúu ya jiña'a ya.

Ni kaxtnu'u Jesús ma ja ku-uni jichi ja jin ka'ni i ya kovaa ndateku ya
(Mt 20:17-19; Mr 10:32-34)

31 Jesús ma, ni kana siin ya ndi-uxi uu tee ka ndikin ya ma, te jiña'a ya:
—Vitna jín koo o ñuu Jerusalén ma, nuu ko kuu sukan ni ka tee tee ni ka
yo ndakaxtnu'u tnu'u ni yo wa'a Su'si ma siki sa ja kúu sa iya vee ñayivi ñuu
ñayivi a.
32 Vaa jin koo i jin ndaxsia'a ña'a i nuu nda'a ñayii masu ñuu ya'a, te jin kosiki
ndee ña'a i, te jin sa'a ndeva'a ña'a i, te jin tusii ña'a i,
33 te jin kani ña'a i, te jin ka'ni ña'a i. Te nuu uni kivi ma, te ndateku sa
—kúu ya jiña'a ya.
34 Kovaa masu ni ka jaku'ni kuiti ini de, ni masu ni ka jini de nawa kúu
ja ká'an ya ma, vaa masu ni ka jakun-tnuni ini de ja jiña'a ya ma.

Ñuu Jericó ma, ni ndasava'a Jesús ma in tee kuaa
(Mt 20:29-34; Mr 10:46-52)

35 Nuu jâ ve kuyatni Jesús ma ñuu Jericó ma, in tee kuaa núkoo yu'u ichi
ma, jikan de karidaa.
36 Ja ni jiniso'o de ja ka ya'a kua'a ñayii ma, te ni jikan-tnu'u de nawa kúu.
37 Te ka jiña'a i ja Jesús ñuu Nazaret ma ni ya'a kua'an ya.
38 Te ni kayu'u de jiña'a de ya:
—¡Jesús, Sa'ya David, kunda'vi ini ña'a ni! —kúu de jiña'a de.
39 Te ñayii ka yoxtnuu kuan koo i ma, ka ndonda i nuu de, sukan-va'a na
kasiyu'u de. Kovaa nini'i-ka ni kayu'u de:
—¡Sa'ya David, kunda'vi ini ña'a ni! —kúu de jiña'a de.
40 Jesús ma, ni jinkuiñi ya, te ni tatnuni ya:
—Kuán koo ni kuán kueka ni de —kúu ya jiña'a ya.
Te nuu ni jan tna'a de ya ma, te ni jikan-tnu'u ya:
41 —¿Nawa kúni ni ja sa'a sa ja kuu ni? —kúu ya jiña'a ya.
Tee kuaa ma, ni ndakone'e de:
—Señor, kúni sa ja ndundijin nuu sa a —kúu de jiña'a de.
42 Jesús ma, jiña'a ya:
—¡Ndundijin nuu ni a! Te kuechi ja ni kukanu ini ña'a ni a, te chukan kúu
ja ni ndundijin nuu ni a, te ni nduva'a ni —kúu ya jiña'a ya.
43 Te maa ora yukan-ni, te ni ndundijin nuu de, te ni ndikin de Jesús
ma, te ndáchiñu'u de Su'si ma. Te ndaka ñayii ni ka jini sukan ma, suni ka
ndachiñu'u i Su'si ma.

19

Jesús ma, ni ndatna'a ya ji'in Zaqueo ma

1 Jesús ma, ni kivi ya ñuu Jericó ma, te ni chu'un ya kua'an ya ini ñuu ma.
2 Te yukan iyo in tee xiku nani de Zaqueo. Tee tátnuni nuu tee ka ndake'en
ya'vi xu'un no'o ñuu Roma ma kúu de.
3 Tee ya'a, kúu ini de ja kuni de Jesús ma. Kovaa ñatuu kúu kuni de ya, vaa
ka iyo kua'a ñayii, te Zaqueo ma chi in tee ndi'i ndi'i-ni kúu de.
4 Chukan kúu ja jinu de ni jakoxtnuu de, te ni jan kaa de in tnu sicómoro
yatni nuu ya'a Jesús ma, sukan-va'a kuu kuni de ya.
5 Nuu ni ya'a Jesús ma ichi yukan, nde'ya ya ichi sukun ma, te ni jini ya
Zaqueo ma, te jiña'a ya:
—Zaqueo, ki nuu kunu ni kii ni, chi vaa kanuu ja ki'in sa ve'e ni ma —kúu
ya jiña'a ya.
6 Zaqueo ma, ni nuu kunu de, te sii ini ni jan-ta'vi de ya ve'e de ma.
7 Ja ni ka jini ñayii ma sukan, ndaka i ni ka keja'a ka ka'an i tnu'u Jesús ma.
Ka ka'an i:
—¿Nava'a ni kivi de ve'e in tee ndiso kuechi a? —ka kuu i ka ka'an i.
8 Zaqueo ma, ni ndokuiñi de, te jiña'a de nuu Iya Tátnuni ma:
—Jini ni, Señor, ndakua'a sa ñayii nda'vi ma sava ja neva'a sa a. Te nú na
in xi-nuu ni sakui'na sa, te ndakua'a sa kuun jichi-ka —kúu de jiña'a de.
9 Jesús ma, jiña'a ya:
—Vitna jin ndani'i ta'vi ñayii ve'e ya'a, vaa tee ya'a tna chi in sa'ya tata
Abraham ma kúu de.
10 Vaa saña ja kúu sa iya vee ñayivi ñuu ñayivi a, vee sa ve ndi nduku sa ñayii
jâ ni ka skenaa i maa i ma, sukan-va'a jin ndani'i ta'vi i —kúu ya jiña'a ya.

Ni ka'an Jesús ma in tnu'u vijin siki ñayii ni ka kunda'a xu'un ja jin satniñu ji'in i ma

11 Ka niniso'o i tna'a ja ká'an Jesús ma, te Jesús ma, ni ka'an ya in tnu'u
vijin, vaa yatni iyo ya ñuu Jerusalén ma, te ni ka jani ini i ja sani te kenda
kivi tatnuni Su'si ma ñuu ñayivi ya.
12 Te Jesús ma, jiña'a ya:

—Iyo in tee kanuu xeen, te ni kee de kua'an de in ñuu jika, sukan-va'a ni'i
de tnu'u ndee tnu'u ndatnu ja ko kuu de rey ma. Te sana ndii de ja tatnuni
de ñuu de ma.
13 Te ni kana de uxi tee ka jinukuechi nuu de ma, te ni wa'a de kua'a xu'un
nuu ndi-in ndi-in de, te jiña'a de: “Jin satniñu ni ji'in xu'un ya'a onde kivi
ndenda sa ma”, kúu de jiña'a de.
14 Kovaa ñayii ñuu de ma, ka kiti ini i nuu de, te nani kua'an de ma, te ni ka
tetniñu i in jichi ñayii kuan koo i, te ka jiña'a i: “Masu ka kuni sa ja tee ya'a
ko kuu rey tatnuni nuu sa ma”, ka kuu i ka jiña'a i.

15 ’Kovaa maa de ni kana ja ko kuu de rey ma, te ni ndenda de ñuu de ma.
Nuu ni ndenda de ma, te ni ndakana de ndaka tee ni wa'a de xu'un ma, tee
ka jinukuechi nuu de ma, sukan-va'a kuni de na saa ni ka ni'i ndi-in ndi-in
de ma.
16 Tee xinañu'u ma, ni kenda de, te jiña'a de: “Señor, xu'un ni a chi ni ni'i i
uxi-ka jichi sukan ni taa ni ma”, kúu de jiña'a de.
17 Te rey ma, ni ndakone'e de: “Va'a-ni, vaa ñayii jinukuechi va'a kúu ni. Ja
ni jito va'a ni jaku ja ni taa sa ma, te vitna, te tatnuni ni nuu uxi ñuu a”, kúu
de jiña'a de.
18 Sani te ni kenda in-ka de, te jiña'a de: “Señor, xu'un ni a ni nduu u'un-ka
jichi ja ni taa ni ma”, kúu de jiña'a de.
19 Te jiña'a tna rey ma: “Ndijin ko kuu ñayii tatnuni nuu u'un ñuu a”, kúu de
jiña'a de.

20 ’Kovaa ni kenda in-ka de ma, te jiña'a de: “Señor, ya'a iyo xu'un ni a. Ni
tava'a sa i in nuu pañu,
21 vaa yu'u ña'a sa, vaa ndijin chi in tee ndákan-ndoo kuenda kúu ni, vaa
ndáke'en ni ja masu ni sonee ni ma, te ndáxtutu ni itu nuu masu ni chi'i ni
ma”, kúu de jiña'a de.
22 Sani te jiña'a rey ma: “Tee masu jinukuechi va'a kúu ni. Maa tnu'u ni
ka'an ni a, te ndáka'an sa nuu ni. Nú jini ni ja in tee ndákan-ndoo kuenda
kúu sa ja ndáke'en sa ja masu ni sonee sa ma te ndáxtutu sa itu nuu masu
ni chi'i sa ma,
23 ¿nava'a ñatuu ni jan xsia'a ni xu'un sa a nuu ñayii jin taa sa'ya xu'un ma,
sukan-va'a ja ndenda sa ma, ndataa ni xu'un sa ma ji'in sa'ya xu'un sa ma?”,
kúu de jiña'a de.
24 Te jiña'a de ñayii ka iyo yukan: “Jin ndaxtandee ni xu'un sa a, te jin
ndakua'a ni tee ni ni'i uxi-ka jichi ma”, kúu de jiña'a de.
25 Te ka jiña'a i: “¡Señor, kovaa jâ neva'a de uxi-ka jichi ma!”, ka kuu i ka
jiña'a i.
26 Kovaa rey ma, ni ndakone'e de: “Ká'an sa nuu ni ja nú na in neva'a
kua'a-ka, su'va kua'a-ka skuta'vi ña'a Su'si ma. Kovaa nú na in ñatuu nawa
neva'a i ma, onde ja vala neva'a i ma ndake'en Su'si ma.
27 Te ñayii ñatuu ka kunimani nuu sa ma ja ñatuu ka kuni i ja ko kuu sa rey
nuu i ma, kuán koo ni kuán kueka ni i, te konde'ya sa, te jin ka'ni ni i”, kúu
de jiña'a de. —Sa'a ni ndakani Jesús ma.

Jesús ma, yoso ya in burru ni kivi ya ñuu Jerusalén ma
(Mt 21:1-11; Mr 11:1-11; Jn 12:12-19)

28 Ja ni jinu ni ka'an Jesús ma sukan, kua'an ya ñuu Jerusalén ma.
29 Nuu sani te kenda ya ñuu Betfagé ma ji'in ñuu Betania ma yatni yuku
nani Yuku Tnu Olivo ma, ni tetniñu ya uu tee ka ndikin ya ma,
30 te jiña'a ya:
—Kuán koo ni yu'u ñuu iyo jiyo ma, te nú ni ka kenda koo ni ma, te jin
ndani'i ni in burru nu'ni ti ja ñatuu na in kakoso-ka ti. Te jin ndaji ni ti, te
ki koo ni ji'in ti.
31 Te nú na in kakan-tnu'u nava'a ka ndaji ni ti, te jin kuña'a ni: “Maa Señor
ma jiniñu'u ti”, jin kuña'a ni —kúu ya jiña'a ya.
32 Te tee ka ndikin Jesús ma, kuan koo de, te ni ka ndani'i de ndaka sukan
jiña'a ya ma.
33 Nani ka ndaji de burru ma, te ñayii xi-burru ma, ni ka jikan-tnu'u i:
—¿Nava'a ka ndaji ni burru a? —ka kuu i ka jiña'a i.
34 Te ni ka ndakone'e de:
—Vaa Señor ma jiniñu'u ti —ka kuu de ka jiña'a de.
35 Te ni ka sonee de sa'ma siki burru ma, te ni jan koo de ji'in ti nuu iyo
Jesús ma, te ni ka chindee de ya ni kakoso ya ti.
36 Sukan-ni kua'an Jesús ma ji'in ti ichi ma, ñayii ma, ka skuili i sa'ma ka
ndii i ma.
37 Te nuu ni kuyatni ya ja nuu ya Yuku Tnu Olivo ma, ndaka ñayii ka ndikin
ya ma, ni ka keja'a i ka kusii ini i, te ka chiñu'u i Su'si ma ja ndaka milagru
ni ka jini i ma,
38 te ka ka'an i:
—¡Jayiñu'u kúu rey vee nuu Iya Tátnuni ma! ¡Ka kusii ini i andivi ma, te
jayiñu'u kúu onde sukun ma! —ka kuu i ka ka'an i.
39 Sani te jaku tee ka kuu fariseo ma ja ka iyo de ne'un ñayii ma, ka jiña'a
de:
—Teskua'a, ka'an ni nuu ñayii ka ndikin ña'a a, te má jin kayu'u-yu'u i
—ka kuu de ka jiña'a de.
40 Kovaa Jesús ma, jiña'a ya:
—Ká'an sa ja nú ñayii ya'a, jin kasiyu'u i, yuu a jin kayu'u —kúu ya jiña'a
ya.
41 Nuu ni kenda yatni ya ñuu Jerusalén ma, ja ni jini ya ñuu ma, Jesús ma,
nda'yu ya ja kuu ñuu ma,
42 te ká'an ya:
—¡Nute ni ka jaku'ni ini ni, visi ja vitna, sukan sa'a sa ja jin koo va'a ni
ma! Kovaa vitna chi iyo yu'u, te masu kuu jin kuni ni.
43 Vaa ki koo kivi u'vi siki ni a, ja ñayii ñatuu ka kunimani nuu ni a, jin sa'a i
ja jin ndesi va'a ni, te ni-ka'nu ñuu a, jin ndakonduu ña'a i, te jin ka'ni ña'a
i,
44 te jin xnaa ndi'i kuiti i ñuu ni a. Jin ka'ni ña'a i, te ni ma jin xndoo-ka
i ni-in-ka yuu siki in-ka yuu ja jin koxtna'a i, vaa ñatuu ni ka ndasa'a ni
kuenda ora nuu ni kii Su'si ma ja sa'a ya ja jin kaku ni ma —kúu ya ká'an
ya.

Jesús ma, ni ndasavii ya ini veñu'u ka'nu ma
(Mt 21:12-17; Mr 11:15-19; Jn 2:13-22)

45 Ja ni jinu sukan ma, Jesús ma, ni kivi ya veñu'u ka'nu ma, te ni keja'a
ya kéne'e ya ñayii ka xiko ma,
46 te jiña'a ya:

—Nuu tutu ndee tnu'u Su'si ma ká'an: “Ve'e sa a chi ko kuu i ve'e kakan-ta'vi ñayii ma nuu Su'si ma.” Sukan ndee nuu tutu Su'si ma. Kovaa ndijin chi ni ka ndasa'a ni in yavi nuu ka ñu'u kui'na —kúu ya jiña'a ya.
47 Ni jinu ni ndasavii ya ma, te ndaka kivi Jesús ma, káxtnu'u ya tnu'u maa ya ma ini veñu'u ma, te tee ka tatnuni nuu sutu ma, ji'in tee ka skua'a tnu'u ni kaxtnu'u Moisés ma, ji'in tee ka netniñu ñuu yukan, ka nduku de naxe jin ka'ni de ya.
48 Kovaa ñatuu ka ni'i ini de naxe jin sa'a de, vaa ndaka ñayii ma, ka niniso'o ñukuun i ja ká'an ya ma.

20

Ni ka jikan-tnu'u de na in ni tatnuni ja sa'a Jesús ma sukan
(Mt 21:23-27; Mr 11:27-33)

1 In kivi nani káxtnu'u Jesús ma nuu ñayii ma ini veñu'u ka'nu ma, te káxtnu'u ya tnu'u vii tnu'u va'a naxe jin ndani'i ta'vi o ma, te ni ka kenda koo tee ka tatnuni nuu sutu ma, ji'in tee ka skua'a tnu'u ni kaxtnu'u Moisés ma, ji'in tee ka kuu ja'nu ma,
2 te ka jiña'a de:
—¿Na in tátnuni ja sa'a ni sukan? ¿Xi na in ni tatnuni sa'a? —ka kuu de ka jiña'a de.
3 Jesús ma, ni ndakone'e ya:
—Saña tna kakan-tnu'u ña'a sa, te jin ndakone'e ni:
4 ¿Na in ni tetniñu Juan ma ja skuandute de ma? ¿Su'si ma, xi ñayii ma-ni? —kúu ya jiña'a ya.
5 Ni ka keja'a de ka ndatnu'u tna'a ndi-in ndi-in de:
—Nuna jin kuña'a o ja Su'si ma ni tetniñu Juan ma, kovaa ka'an de: “¿Nava'a ñatuu ni ka kandija ni ja ká'an de ma?”
6 Te ni masu kuu jin kuña'a o ja ñayii ma ni tetniñu Juan ma, vaa ñayii ma chi jin kua'a-yuu ña'a i, te jin ka'ni ña'a i, vaa ndaka i ka jani ini ja Juan ma, in tee ni yo ndakaxtnu'u tnu'u ni yo wa'a Su'si ma kúu de —ka kuu de ka ka'an de.
7 Chukan kúu ja ni ka ndakone'e de ja masu ka jini de na in ni tetniñu Juan ma ja skuandute de ma.
8 Sani te Jesús ma, ni ndakone'e ya:
—Suni ma ka'an tna sa na in ni tatnuni ja sa'a sa sa'a —kúu ya jiña'a ya.

Jesús ma, ni ka'an ya in tnu'u vijin ñayii masu inuva'a ini, ja ka jito i itu tnu uva ma
(Mt 21:33-46; Mr 12:1-11)

9 Sani te ni keja'a Jesús ma ká'an ya nuu ñayii ma, te ni ka'an ya tnu'u vijin ya'a:
—In tee, ni sunkoo de tnu uva ini itu de ma, te ni sacargu de jaku ñayii ja jin satniñu i, te kua'an jika xeen de.
10 Te kivi jâ ni kuaan uva ma, te ni tetniñu de in tee jinukuechi nuu de ma, ja na jin nu ndakan de jaku uva ma ja kúu kuenda de ma nuu ñayii ka jito itu de ma. Kovaa ñayii yukan, ni ka kani i tee ma, te ni ka ndatetniñu i de su'va-ni kuan no'o de.
11 Kovaa tee xi-ñu'u ma chi ni ndatetniñu tuku de in-ka tee jinukuechi nuu de ma. Kovaa suni tee ya'a, ni ka ka'an ndeva'a i nuu de, te ni ka kani i de, te ni ka ndatetniñu i de su'va-ni tna kuan no'o de.
12 Te ni tetniñu tuku de in-ka de, kovaa ñayii ka jito itu de ma, suni ni ka xtnakue'e i tee ma, te ni ka kene'e i de yu-itu ma.

13 ’Saa ni jani ini tee xi-ñu'u ma, te ká'án de: “¿Nawa sa'a o? Va'a-ka ja
tetniñu o sa'ya o suchi kútoo o a, xi saa jin kandija ña'a i”, ká'án de.
14 Kovaa ni ka jini ña'a ñayii ka jito itu ma, te ni ka ka'an ndi-in ndi-in i:
“Suchi ya'a ko kuu suchi nduta'vi ñu'ú ya'a. Jín ka'ni o i, sukan-va'a jin nduu
kuenda maa o ñu'ú a”, ka kuu i ka ka'an i.
15 Chukan kúu ja ni ka kene'e i sa'ya de ma yu'u itu ma, te ni ka ja'ni ña'a i.
’¿Te nawa ka jani ini ndijin ja sa'a tee xi-ñu'u ma?
16 Ki'in de, te ka'ni de ñayii ka jito itu de ma, te kua'a de ñu'ú de ma in-ka
ñayii —kúu ya jiña'a ya.
Ja ni ka jiniso'o i sukan ma, te ka jiña'a i:
—¡Chukan chi ña'a kuiti! —ka kuu i ka jiña'a i.
17 Kovaa Jesús ma, nde'ya ya, te jiña'a ya:
—¿Nawa kúni ka'an ja ndee tnu'u Su'si ma sa'a?:
Yuu ni ka saxiko ñayii ka sa'a ve'e ma,
ni nduu i yuu kanuu-ka.
18 Ndeva'a-ni ñayii nduva siki yuu ma, kukuechi kulikin ñayii ma. Te nú yuu
ma jinu siki in ñayii ma, ñuyaka-nka-ni nduu ñayii ma —kúu ya jiña'a ya.
19 Tee ka tatnuni nuu sutu ma, ji'in tee ka skua'a tnu'u ni kaxtnu'u Moisés
ma, ni ka jinitnuni de ja ni ka'an ya tnu'u vijin ya'a ja jin kuu maa de, te
chukan kúu ja ka kuni de ja jin tnii de Jesús ma maa ora yukan-ni, kovaa
ka yu'u de ñayii ma.

Jesús ma, ni ka'an ya nawa jin kua'a o nuu gobiernu ma, ji'in nawa jin ndakua'a o nuu Su'si ma
(Mt 22:15-22; Mr 12:13-17)

20 Ni ka tetniñu de ñayii ja jin kototnuni i Jesús ma, te ni ka sa'a i tnu'u ja
ñayii ka sa'a ja va'a ka kuu i. Te ka nduku i naxe jin ni'i ichi i ja jin xtekuechi
i Jesús ma, sukan-va'a jin koo i jin xsia'a i ya nuu tee ka tatnuni ñuu ma.
21 Te ka jikan-tnu'u i ya:
—Teskua'a, ka jini sa ja ja ká'an ni a ji'in ja káxtnu'u ni a chi ja ndaa kúu,
te masu ndí ini ni nde ñayii ka niniso'o. Ndijin chi káxtnu'u ndaa ni sukan
kúni Su'si ma ja jin ko kuu o nuu ya ma.
22 ¿Te naxe ká'an ni? ¿Va'a-ni ja jin ndachuya'vi sa xu'un no'o ñuu Roma ma
nuu tee tátnuni nani César ma, xi ña'a? —ka kuu i ka jiña'a i.
23 Jesús ma, ni jinitnuni ya ja u'vi ka jani ini i ma, te jiña'a ya:
24 —Jin kaxtnu'u ni xu'un a. ¿Na in xi-yunuu ndenee, te na in nani sukan
ndenee a? —kúu ya jiña'a ya.
Te ni ka ndakone'e i:
—Yunuu tee nani César ma —ka kuu i ka jiña'a i.
25 Jesús ma, jiña'a ya:
—Te jin ndakua'a ni nuu César ma tna'a ja kúu kuenda maa de ma, te nuu
Su'si ma jin ndakua'a ni tna'a ja kúu kuenda maa ya ma —kúu ya jiña'a ya.
26 Te ñatuu ni-in ja ni ka'an ya nuu ñayii ma ni ka ndani'i ñayii kuan koo
kuan kototnuni ya ma ja jin xtekuechi i ya, sukan-va'a jin tnii i ya ma.
Chukan kúu ja ni ka sa'vi-nka ini i ja ni ndakone'e ya ma, te ni ka jasiyu'u i.

Ni ka jikan-tnu'u tee ka kuu saduceo ma naxe ko kuu ñayii ndateku ma
(Mt 22:23-33; Mr 12:18-27)

27 Ni jan koo jaku tee saduceo ma ni ka jan koto de Jesús ma. Tee ya'a chi
ka ka'an de ja masu jin ndateku ñayii ni ka ji'i ma. Te chukan kúu ja ni ka
jikan-tnu'u de ya:

28 —Teskua'a, Moisés ma, ni xndoo de nuu tutu ká'an, nú in tee ma, ni
tnánda'a de te ni ji'i de te ñatuu na sa'ya de ji'in ñasi'i de ma ni iyo, te ñani
tee ni ji'i ma ndakueka ñasi'i de ma, sukan-va'a koo sa'ya ña, te ko kuu i
sa'ya tata tee ni ji'i ma.
29 Ni iyo in jichi ja uja de ndi-tna'a ñani de ma. Tee xinañu'u ma, ni tnanda'a
de, kovaa ni ji'i de, te ñatuu na sa'ya de ji'in ñasi'i de ma ni iyo.
30 Tee ku-uu, tee ku-uni ma, ni ka ndakueka de ña, te suni maa i ni ka sa'a-ka
ñani de ma.
31 Sukan ni kuu ji'in ndi-uja de ma. Te ni-in de ñatuu ni iyo sa'ya de ji'in ña.
Te ni ka ji'i de.
32 Saa ni ji'i maa ña'a ma.
33 Te kivi jin ndateku ñayii ma, ¿nde de xi-ñasi'i ko kuu ña'a ya'a, nú ndi-uja
de ni iyo ji'in ña ma? —ka kuu de ka jiña'a de.
34 Jesús ma, ni ndakone'e ya:
—Ñuu ñayivi a ka tnanda'a tee ma ji'in ña'a ma,
35 kovaa ñayii jin ndani'i ta'vi ma, te ja jin ndateku i ma te jin kenda koo i
ñuu ñayivi jaa ma, kúu tee kúu ña'a, masu jin ndatnanda'a-ka i,
36 vaa masu jin kûu-ka i. Vaa sukan ka kuu ángel Su'si ma, sukan jin ko kuu
i, te sa'ya Su'si ma jin ko kuu i, vaa ñayii ni ka ndateku ka kuu i.
37 Te onde maa tee kúu Moisés ma ni kaxtnu'u sukan ni jiña'a Su'si ma nuu
ni ka'an ya ji'in de nuu iyo tnu iñu káyu káyu-nka ma, te yukan ni ka'an maa
Iya Tátnuni ma ja maa ya kúu Su'si Abraham ma, Su'si Isaac ma, Su'si Jacob
ma. Visi ni ka ji'i tee ya'a, kovaa ka teku de nuu Su'si ma.
38 ¡Vaa Su'si ma, masu Su'si ñayii ni ka ji'i ma kúu ya, chi Su'si ñayii ka teku
ma kúu ya, vaa ja maa ya, te ndaka i ka teku! —kúu ya jiña'a ya.
39 Jaku tee ka skua'a tnu'u ni kaxtnu'u Moisés ma, ka jiña'a de:
—Va'a-ni ká'an ni, teskua'a —ka kuu de ka jiña'a de.
40 Sani te ñatuu ni ka kusaa-ka ini de ja jin kakan-tnu'u-ka de ya.

Maa Su'si ma ni tetniñu Cristo ma
(Mt 22:41-46; Mr 12:35-37)

41 Jesús ma, jikan-tnu'u ya:
—¿Te nava'a ka ka'an i ja Sa'ya tata David ma kúu Cristo iya ni tetniñu
Su'si ma?
42 Te vitna ja David ma, nuu tutu ni tee de salmo ma ni ka'an de:
Iya Tátnuni ma jiña'a nuu iya tátnuni nuu sa a:
“Kunukoo ro xiñi kua'a ri a,
43 te onde nú ni kundee ri skendoo ri
ndaka suchi ñatuu ka kunimani nuu o a chii ja'a ro a”,
sa'a ni jiña'a ya ma.
44 Kovaa ¿naxe ko kuu Sa'ya tata David ma Cristo ma, te vitna ja maa David
ma, ni xnani de ya iya tátnuni nuu de ma? —kúu ya jiña'a ya.

Ni ka'an Jesús ma ja tee ka skua'a tnu'u ni kaxtnu'u Moisés ma, ñatuu ka sa'a ndaa ka sa'a ndija de
(Mt 23:1-36; Mr 12:38-40; Lc 11:37-54)

45 Ndaka ñayii ma ka niniso'o, te Jesús ma, jiña'a ya nuu tee ka ndikin ya
ma:
46 —Jin konee ni cuidado nuu tee ka skua'a tnu'u ni kaxtnu'u Moisés ma
chi ka jatna ini de ja jin kone'nu de sa'ma nani, te ka kuni de ja jin kava
respetu i nuu de ma te jin kua'a i de nchuxi nuya'vi ma. Ka nduku de nuu
jin kunukoo de nuu ka nukoo ñayii ka ndanuu-ka ini veñu'u ma. Te nuu ka

kuu viko ma, ka kunuu maa de ja jin kunukoo de nuu mesa ka ndanuu-ka ma.
47 Te ka xnda'vi de ña'a ni ka ji'i yii ma, sukan-va'a jin ni'i de nawa ka neva'a
ña ma, te jin kaa jin ko'o de. Te ja ñatuu na in kunitnuni, te ka sa'a de tnu'u ja
na'a xeen-ka ka jikan-ta'vi de nuu Su'si ma. Tee ya'a chi jin chunaa xeen-ka
de nuu Su'si ma —kúu ya jiña'a ya.

21

Sukan ni ndakua'a ña'a nda'vi ni ndoo ja ni ji'i yii ma xu'un nuu Su'si ma
(Mr 12:41-44)

1 Jesús ma, nde'ya ya tee ka kuu xiku ma, ja ni jan koo de ni ka chunee
de xu'un ka ndakua'a de nuu Su'si ma,
2 te ni jini tna ya in ña'a nda'vi ni ji'i yii ña ma, ja ni jan chunee ña uu xu'un
lilikin.
3 Sani te jiña'a ya:
—Ja ndaa ká'an sa ja ña'a nda'vi ni ji'i yii ma, ni wa'a kua'a-ka ña sana
ndaka-ka ñayii ma,
4 chi vaa ndaka i, ni ka wa'a i ja ni kendoo-nka ma, kovaa ña'a ya'a, visi
kunda'vi ña te jiniñu'u xeen-ka ña ma, kovaa ni wa'a ña ndaka ja neva'a ña
ja koteku ña ma —kúu ya jiña'a ya.

Jesús ma, ni ka'an ya ja veñu'u ka'nu ma chi ndatnana i
(Mt 24:1-2; Mr 13:1-2)

5 Jaku ñayii ka ndatnu'u ja vivii ka ndaa yuu ka yinee yika veñu'u ma, ji'in
ndaka ja ka ndakua'a ñayii ma nuu Su'si ma ja ka ndasavii-ka i veñu'u ma.
Jesús ma, jiña'a ya:
6 —Kenda kivi ja ndaka cha'a ja ka nde'ya ni vitna ya, ma kendoo ni-in-ka
yuu siki in-ka yuu a, su'va ndi'i i ndatnana —kúu ya jiña'a ya.

Na seña ko kuu kivi naa ñuu ñayivi a
(Mt 24:3-28; Mr 13:3-23)

7 Sani te ni ka jikan-tnu'u tee ka ndikin ya ma:
—Teskua'a, ¿na kivi ko kuu sukan? ¿Na nde a ko kuu seña ja sani te ko
kuu? —ka kuu de ka jiña'a de.
8 Jesús ma, ni ndakone'e ya:
—Jin konee ni cuidado, sukan-va'a ma jin xnda'vi ña'a ñayii ma. Vaa ki
koo kua'a i, te jin sa'a i tnu'u ja maa sa ka kuu i. Jin ka'an i: “Saña kúu Cristo
ma”, te jin ka'an i: “Jâ ve kuyatni tiempu ma”, jin ka'an i. Kovaa ndijin, má
jin kondikin ni i.
9 Te nú ni ka jiniso'o ni ja ka kanaa ñayii in ñuu ji'in in-ka ñuu ma, te ka
kanaa ñayii ka iyo in ñuu ma ji'in ñayii ka tatnuni maa ñuu i ma, máko jin
koyu'u ni, vaa sa'a ko kuu xinañu'u-ka, kovaa masu jâ ni jinu kúu —kúu ya
jiña'a ya.
10 Jiña'a tna ya:
—Vaa in ñuu ka'nu, kanaa i ji'in in-ka ñuu ka'nu, te in ñayii tátnuni in ñuu
ka'nu ma, kanaa i ji'in ñayii tátnuni in-ka ñuu ka'nu ma.
11 Te kua'a ñuu jin tnaa xeen, te jin ndatnana kua'a ve'e ma. Te koo soko koo
tnama, te kenda kue'e xeen ya'a yukan ñuu ñayivi a. Te andivi a jin kuni i
ja masu nama ka jini i, te jin koyu'u i.
12 Kovaa xi'na-ka ja ko kuu sa'a, ndijin chi jin tnii ña'a i, te jin sondikin ña'a
i. Te jin koo i jin xsia'a ña'a i nuu tee ka kuu rey ma, ji'in nuu gobiernu ma,
ja kuechi ja ka kandija ña'a ni maa sa,

13 sukan-va'a kuu jin ka'an ni na in kúu sa nuu ñayii yukan.
14 Máko jin ko ndi ini ni ja jin satu'va ni nawa jin kuña'a ni sana jin kaku ni ma,
15 vaa maa sa taa tnu'u va'a tnu'u ndichi jin ka'an ni, sukan-va'a ni-in ñayii ñatuu kunimani nuu ni ma, masu jin kundee i nuu ni, su'va jin ndasa'a i kuenda ja ja ka ka'an ni ma ja ndaa kúu.
16 Kovaa ndijin, onde yuva ni ma, jin ke'en-su'va ña'a de, ji'in ñani ni ma, ji'in tna'a ni ma, ji'in ñayii ka ketna'a ini ji'in ni ma. Jaku ni chi jin ka'ni ña'a i,
17 te ndaka ñayii ñuu ñayivi a, jin ndakiti ini i nuu ni ja kuechi maa sa.
18 Kovaa ni a in ixi xini ni a jin skenaa ni.
19 ¡Jin kanda ni, má jin koyu'u ni, te jin konukuiñi va'a ni, sukan-va'a jin kaku ni nuu ja u'vi kenda ma!

20 'Nú ni ka jini ni ñuu Jerusalén ma ja ni ka konduu soldado ma, suni jin kuni ni ja sani te jin xnaa de ñuu ma.
21 Sani te ñayii ka iyo ñuu Judea ma, jín kunu i ichi yuku ma. Ñayii ka iyo ñuu Jerusalén ma, jín kunu i jín koo i, te ñayii ka iyo yuku ma, má jin ndakokuiñi-ka i ini ñuu a.
22 Vaa jâ ni kenda kivi ja maa Su'si ma xndo'o xneni ñayii ñatuu ni ka kandija ya ma, te ko kuu ndaka sukan ká'an nuu tutu ndee tnu'u Su'si ma.
23 ¡Nda'vi-nka ña'a ka ñu'u lulu ma ji'in ña'a ka skaxi lulu ma! Vaa kivi yukan jin ndo'o jin neni xeen ñayii ñuu ya'a.
24 Jaku ñayii ma, jin ka'ni ña'a i ji'in yuchi kúu espada, te jaku ñayii ma, jin koo i jin chinee ña'a i vekaa ni-ka'nu ñuu ñayivi a. Te ñayii masu ñuu ya'a ma, jin sa'a ndeva'a i ñuu Jerusalén ya onde jinu kivi ja ni kachi Su'si ma ja jin sa'a i sukan ma.

Kivi ndii Jesucristo iya ni kii ñayivi ñuu ñayivi a
(Mt 24:29-35, 42-44; Mr 13:24-37)

25 'Koo seña kandii ma ji'in yoo ma ji'in tiuxini ma. Te ni-ka'nu ñuu ñayivi a, jin koyu'u i ja îyo xeen kúu yu'u ndute ñu'u nuu mar ma, te ni ma jin ni'i ini i nawa jin sa'a i.
26 Te ndaka ñayii ma, ñatuu na tnu'u ndee tnu'u ndatnu-ka i jin koo, ja kuechi ja jin koyu'u i ja ka ndi ini i naxe ko kuu ñuu ñayivi a. Te ndaka tnu'u ndee tnu'u ndatnu iyo andivi ma, jin ndakanda i.
27 Sani te jin kuni ñayii ma ja saña ja kúu sa iya vee ñayivi ñuu ñayivi a, ja ndenda sa nuu viko ma ji'in ndaka tnu'u ndee tnu'u ndatnu sa ma, ji'in jayiñu'u sa ma.
28 Nú ni keja'a kúu sukan, te in-ni ja jin kani ini ni, te jin kukanu ini ni Su'si ma, te jin ndonenuu ni, vaa sani te sa'a Su'si ma ja jin kaku ni nuu ndaka ja u'vi ma —kúu ya jiña'a ya.

29 Suni ni ka'an ya tnu'u vijin ya'a:
—Jin konde'ya ni tnu higo ma ji'in ndaka yutnu kui'i ka nukoo a.
30 Nú ka jini ni ja ve jin nana koo nda'a tnu ma, te ka jini ni ja ve kuyatni kivi ndukuii ñuu ñayivi a.
31 Suni sukan ko kuu nú ka jini ni ja jâ yikuu ndaka ja ká'an sa a, te jin kona'a ni ja jâ ve kuyatni ja tatnuni Su'si ma.

32 'Ja ndaa ká'an sa ja masu yanduu ja ndaka ñayii tiempu ya'a, jin kuni i ja sukan ko kuu.
33 Vaa andivi a ji'in ñu'ú a chi jin naa i, kovaa tnu'u ká'an sa a chi masu ja yanduu ko kuu.

34 'Jin ko koto va'a ni maa ni. Má jin kua'a ni tnu'u ja jin nduso'o jin
ndundee ini ni ja kuechi ndaka ja u'vi iyo ñuu ñayivi a, tna'a ja ka ndajini
ñayii ma, ji'in ja ka ndi ini ñayii ma ja jin ko ni'i jin ko tna'a i ñuu ñayivi a.
Jin ko koto va'a ni maa ni, nasa yukan, te kenda yachi kivi yukan nuu ka
iyo ni a.
35 Sukan sanaa sanaa ka tnii i in kiti ma, sukan sanaa sanaa-ni ndenda Su'si
ma nuu ndaka ñayii ni-ka'nu ñuu ñayivi a.
36 Chukan kúu ja jin koo tu'va maa ni ndi-kivi ndi-ñuu. Te jin kakan-ta'vi
jin kakan-ta'vi ni nuu Su'si ma, sukan-va'a kuu jin kaku ni nuu ndaka ja iyo
ja ko kuu ma, sukan-va'a kuu jin kenda koo ni nuu iyo sa ja kúu sa iya vee
ñayivi ñuu ñayivi a te jin ndatna'a o —kúu ya jiña'a ya.
37 Jesús ma, káxtnu'u ya nduu ma ini veñu'u ka'nu ma, te jakuaa ma ni yo
ndoo ya yuku nani i Yuku Tnu Olivo ma.
38 Te ndaka ñayii ma, ni ka yo jan koo ne'e i veñu'u ma, ja jin koniniso'o i ja
ká'an ya ma.

22

Ni ka chutna'a tnu'u de naxe jin tnii de Jesús ma
(Mt 26:1-5, 14-16; Mr 14:1-2, 10-11; Jn 11:45-53)

1 Jâ iyo yatni kivi ja ko kuu viko ka jaa i xtatila ñatuu na levadura yi'i ma,
te viko ya'a kúu ja nani Viko Pascua ma.
2 Te tee ka tatnuni nuu sutu ma, ji'in tee ka skua'a tnu'u ni kaxtnu'u Moisés
ma, ka nduku de naxe jin ka'ni de Jesús ma, kovaa ka yu'u de ñayii ma.
3 Sani te ni kivi tachi ma ini anua Judas tee ni ka yo xnani i Iscariote ma.
Te tee ya'a chi in tee ndi-uxi uu tee ka ndikin ya ma kúu de.
4 Te Judas ma ni ja'an de ni jan koto de tee ka tatnuni nuu sutu ma, ji'in tee
ka jinukuechi veñu'u ka'nu ma, te ni jiña'a de naxe ke'en su'va de ya ma te
ndakua'a de ya nuu nda'a tee yukan.
5 Te ni ka kusii ini xeen de, te ni ka skuiso de ja jin kua'a de xu'un Judas ma.
6 Te ni jan-ta'vi Judas ma, te ni keja'a de ndúku de ora ñatuu na ñayii ñuu ma
ka iyo, sukan-va'a ke'en su'va de ya ma.

Kivi ni kuxini ñukuun Jesús ma ji'in tee ka ndikin ya ma
(Mt 26:17-29; Mr 14:12-25; Jn 13:21-30; 1 Co 11:23-26)

7 Ni kenda kivi viko ja ka jaa i xtatila ñatuu na levadura yi'i ma, kivi iyo
ja jin ka'mi i in ndikachi jaa ja ka ndakua'a i nuu Su'si ma.
8 Jesús ma, ni tetniñu ya Pedro ma ji'in Juan ma, te jiña'a ya:
—Kuán koo ni kuán satu'va ni ja jin kuxini o Viko Pascua a —kúu ya jiña'a
ya.
9 Te ni ka jikan-tnu'u de:
—¿Ndenu kúni ni ja jin satu'va sa? —ka kuu de ka jiña'a de.
10 Jesús ma, ni ndakone'e ya:
—Nuu jin kivi koo ni ini ñuu ma, jin ndatna'a ni ji'in in tee ndiso de in
kiyi ñu'u ndute. Te jin kondikin ni de onde ve'e ndivi de ma,
11 te jin kuña'a ni tee xi-ve'e ma: "Teskua'a o ma, sa'a ká'an ya: ¿Ndenu iyo
ve'e nuu kuxini sa Viko Pascua a ji'in ndaka tee ka ndikin tna'a ji'in sa a?"
12 Te kaxtnu'u de in ve'e ka'nu nuu jâ ni nduvii iyo ichi sukun ma. Yukan
jin satu'va ni ja jin kuxini o —kúu ya jiña'a ya.
13 Ni jan koo de, te ni ka ndani'i de ndaka sukan jiña'a Jesús ma, te ni ka
satu'va de ja jin kuxini de Viko Pascua ma.

14 Nuu ni kenda ora ma, Jesús ma ji'in tee ka ndikin ya ma, ni jinkoo ya
ji'in de nuu mesa ma.
15 Te Jesús ma, jiña'a ya:
—¡Naka kúni sa ja jin kuxini o Viko Pascua a xi'na-ka sana kûu sa!
16 Vaa ká'an sa ja masu jin ndakuxini-ka o viko ya'a, nú masu ja onde nuu
tatnuni Su'si ma nuu ko kuu ndi'i ko kuu tu'u sukan kúni ka'an viko ya'a
—kúu ya jiña'a ya.
17 Sani te ni tnii ya nuu ñu'u ndute uva ma, te ni ndakuan-ta'vi ya nuu
Su'si ma, te jiña'a ya nuu de:
—Jin tnii ni, te jin ko'o ni vala vala,
18 vaa ká'an sa ja masu ko'o-ka sa ndute uva ya'a onde nuu tatnuni Su'si ma
—kúu ya jiña'a ya.
19 Sani te ni tnii ya xtatila ma, te ni ndakuan-ta'vi ya nuu Su'si ma, te ni
ta'vi ya, te ni wa'a ya tee ka ndikin ya ma, te jiña'a ya nuu de:
—Cha'a kúu yikikuñu sa a ja jin kunda'a ñayii ma te jin ka'ni ña'a i nuu
tniñu ni ma sukan-va'a jin ndani'i-ta'vi ni. Jin ko sa'a ni sa'a, te jin ndaka'án
ni sukan ndo'o neni sa nuu tniñu ni ma —kúu ya jiña'a ya.
20 Nuu ni jinu ni ka kuxini de ji'in ya ma, te suni sukan ni sa'a ya ji'in nuu
ñu'u ndute uva ma, te jiña'a ya:
—Ndute uva ya'a kúu niñi sa ja kati ma, sana jin ndani'i ta'vi ni ma, sukan
ni skuiso Su'si ma ja sa'a ya, sana jin nduu ni ñayii ñuu ya ma.
21 Te tee ke'en su'va ña'a ma, yoxtnee nda'a de ji'in nda'a sa a nuu mesa a.
22 Ja ndaa ja saña ja kúu sa iya vee ñayivi ñuu ñayivi a, vee sa ja ndo'o neni
sa sukan ni jani ini maa Su'si ma, kovaa ¡nda'vi maa tee ke'en su'va ña'a ma!
—kúu ya jiña'a ya.
23 Sani te ni ka keja'a ndi-in ndi-in de ka jikan-tnu'u tna'a de nde de ko
kuu ja ke'en su'va ya ma, vaa ka ndi ini tna de ma.

Nde in ko kuu ja kanuu-ka nuu tatnuni Su'si ma

24 Sani te kuee-ka ma, tee ka ndikin ya ma, ni ka keja'a de ka tetna'a de
na nde in ko kuu ja kanuu-ka ma.
25 Jesús ma, jiña'a ya:
—Ñayii ñatuu ka kandija Su'si ma, ka tatnuni xeen rey ma nuu i, te ñayii
ñuu ma, ka ndachiñu'u i de ja tee ka sa'a ja va'a ka kuu rey ma.
26 Kovaa ndijin, masu sukan jin ko kuu ni. Su'va nde ni kanuu-ka ma, kani
ini ni ja in ñayii masu kanuu xeen kúu ni. Te nde ni tatnuni-ka ma, ko kuu
ni sukan kúu in ñayii jinukuechi ma.
27 Vaa ¿na in kúu ja kanuu-ka? ¿Ñayii jinkoo nuu mesa ma ja kaa i xita ma,
xi ñayii jinukuechi nuu ñayii ni jinkoo ma? ¿Xi masu ka jani ini ni ja ñayii
jinkoo nuu mesa ma kúu ñayii kanuu-ka? Kovaa saña chi iyo sa ne'un ni a
sukan kúu in ñayii jinukuechi.
28 'Ndijin chi ndimaa ka iyo ni ji'in sa nuu ndó'o néni sa ma.
29 Chukan kúu ja taa sa tnu'u sukan jin tatnuni ni, sukan ni taa Yuva sa ma
nuu maa sa.
30 Te ndaka ni, jin kaa jin ko'o ni nuu mesa sa ma kivi tatnuni sa ma. Te jin
kunukoo ni nuu ka nukoo ñayii ka tatnuni ma, te maa ni jin ko kuu ñayii jin
ka'nde tniñu ndi-uxi uu jichi ñayii ñuu Israel ma —kúu ya jiña'a ya.

Jesús ma, ni ka'an ya ja Pedro ma, uni jichi ka'an de ja masu jini de ya (Mt 26:30-35; Mr 14:27-31; Jn 13:36-38)

31 Jiña'a tna Iya Tátnuni ma:

—Simón, Simón, káxtnu'u sa nuu ni ja koto va'a ni maa ni, vaa tachi ma,
ni jikan ña'a i ndaka ni, sukan-va'a kototnuni ña'a i sukan ka xndechi de
triu ma.
32 Kovaa jâ ni jikan-ta'vi sa nuu Su'si ma ja kuu ni, sukan-va'a ñatuu nawa
kasi ja ma kukanu ini-ka ña'a ni ma. Te ndijin, nuna ndakokuiñi ni te
ndandikin ña'a ni, te chindee ni ñani ni a ja jin koo va'a de nuu Su'si ma
—kúu ya jiña'a ya.
33 Simón ma, jiña'a de:
—Señor, iyo sa ja ki'in sa ji'in ni onde vekaa ma te visi na kûu sa ji'in ni
—kúu Simón ma jiña'a de.
34 Jesús ma, ni ndakone'e ya:
—Pedro, ká'an sa ja xtnee ne'e ma, ni ñatuu kana-ka li'li ma, te jâ ni kuu
uni jichi ka'an ni ja ñatuu jini ña'a ni —kúu ya jiña'a ya.

Ni ka'an Jesús ma sukan ndo'o ya ma

35 Sani te Jesús ma, jikan-tnu'u ya:
—Nuu ni tetniñu ña'a sa ma te ni tatnuni sa ja ma jin kinda'a ni bolsa ni
ma, ni a xu'un, ni a ndijan ni ma, ¿ni iyo nawa ni ja'ni ña'a i? —kúu ya jiña'a
ya.
Te ni ka ndakone'e de:
—Ñatuu nawa ni ja'ni ña'a i —ka kuu de ka jiña'a de.
36 Sani te jiña'a ya:
—¿Kovaa vitna naxe ka jani ini ni? ¿Nú na in neva'a in bolsa, te kínda'a
i, te suni kínda'a i nuu ñu'u xu'un i ma? ¿Te nú na in ñatuu na yuchi kúu
espada ma neva'a i, te ndáxiko i sa'ma ndii i ma, te kuáan i in, ka jani ini ni?
37 Kovaa jin kona'a ni ja sa'a ká'an tutu ndee tnu'u Su'si ma: “Jin sa'a ñayii
ma tnu'u ja in ñayii sa'a ja u'vi kúu sa.” Te ká'an sa ja sukan ko kuu ja ndo'o
sa ma. Vaa ndaka ja ndee nuu tnu'u Su'si ma ja kuu sa ma jiniñu'u ja ko kuu
sukan —kúu ya jiña'a ya.
38 Te ka jiña'a de:
—Señor, ya'a iyo uu yuchi kúu espada —ka kuu de ka jiña'a de.
Te ni ndakone'e ya:
—Jâ ni kuu na. Má jin ko kuu-ka ni sukan ka ka'an ni a —kúu ya jiña'a
ya.

Nuu nani Getsemaní ma, ni ja'an Jesús ma ni jikan-ta'vi ya nuu Su'si ma (Mt 26:36-46; Mr 14:32-42)

39 Sani te ni kee Jesús ma, te kua'an ya Yuku Tnu Olivo ma, sukan játna
ini ya sa'a ya ma. Te tee ka ndikin ya ma, ni ka ndikin tna de ya.
40 Nuu ni kenda koo de ji'in ya ma, te jiña'a ya:
—Jin kakan-ta'vi ni nuu Su'si ma, sukan-va'a ma ska'an ña'a tachi ma ja
jin sa'a ni ja u'vi ma —kúu ya jiña'a ya.
41 Te kua'an-ka ya, te ni kujika-ka ya vala sukan kenda in yuu ja kani o
ji'in nda'a o a, te ni jinkoo jiti ya, te jikan-ta'vi ya,
42 te sa'a jiña'a ya:
—Yuva sa, nú kúni ni, te sa'a ni ja kaku sa nuu tnundo'o tnuneni ya'a.
Kovaa máko sa'a ni sukan kúni maa sa, su'va kó kuu sukan kúni maa ni
—kúu ya jiña'a ya.
43 Sani te ni kenda in ángel Su'si ma, sukan-va'a ndakua'a i tnu'u ndee
tnu'u ndatnu ya.

44 Te yikuu ya kuxii kunda'vi xeen ini ya, te jikan-ta'vi jikan-ta'vi-nka ya
nuu Yuva ya Su'si ma, te kuun kuun-nka ña'a tnaa ya ma, te kuenda niñi
kúu i, jinkoo i nuu ñu'ú ma.
45 Nuu ni ndokuiñi ya ja ni jikan-ta'vi ya ma, te kuan no'o ya nuu ka iyo
tee ka ndikin ya ma. Te ni ndani'i ya de ja ka kixi de, vaa ni ka kuita de ja
ka kuxii xeen ini de ma.
46 Te jiña'a ya:
—¿Nava'a ka kixi ni? Jin ndakoo ni, te jin kakan-ta'vi ni, sukan-va'a ma
ska'an ña'a tachi ma ja jin sa'a ni ja u'vi ma —kúu ya jiña'a ya.

Ni ka tnii de Jesús ma
(Mt 26:47-56; Mr 14:43-50; Jn 18:1-11)

47 Yikuu-ka Jesús ma ká'an ya, te ni ka kenda koo kua'a ñayii ma. Te tee ni
yo nani Judas ma, in tee ni yo kuu ndi-uxi uu tee ni ka yo ndikin ya ma, kúu
tee yoxtnuu nuu ñayii ma, te ni jan tu'va de Jesús ma ja chitu de yikinuu ya
ma.
48 Kovaa Jesús ma, jiña'a ya:
—¿Sa'a-ni chítu ni yikinuu sa a, sukan-va'a ke'en-su'va ña'a ni saña ja kúu
sa iya vee ñayivi ñuu ñayivi a? —kúu ya jiña'a ya.
49 Te ja ni ka jini tee ka ndikin ya ma sukan kúu ma, te ka jikan-tnu'u de
ya:
—Señor, ¿jin kene'e sa yuchi kúu espada ma, te jin kanaa o? —ka kuu de
ka jiña'a de.
50 Te in de ma, ni xtnakue'e de in tee jinukuechi nuu tee tátnuni nuu sutu
ma, vaa ni ja'nde de so'o kua'a tee ma.
51 Jesús ma, jiña'a ya:
—Ni kuu na. Má jin sa'a-ka ni de sukan —kúu ya jiña'a ya.
Te ni tenee ya nda'a ya ma so'o tee jinukuechi nuu sutu ma, te ni nduva'a.
52 Sani te jiña'a ya tee ka tatnuni nuu sutu ma, ji'in tee ka jito veñu'u ka'nu
ma, ji'in tee ka kuu ja'nu ma, vaa ndaka tee ya'a ka kuu tee ni jan koo ja jin
koo de ji'in ya ma:
—¿Nava'a ve koo ni ji'in yuchi kúu espada ji'in yutnu, kuenda tnu'u ja in
kui'na kúu sa?
53 Ndaka kivi ni yo iyo sa ji'in ndaka ni veñu'u ka'nu ma, te ni ñatuu ni ka
tnii ña'a ni, kovaa vitna kúu ora ka sa'a ni ja ka kuni maa ni a, vaa ni kundee
maa ja u'vi iyo nuu nee ma nuu ni a —kúu ya jiña'a ya.

Ni ka'an Pedro ma ja masu jini de Jesús ma
(Mt 26:57-58, 69-75; Mr 14:53-54, 66-72; Jn 18:12-18, 25-27)

54 Sani te ni ka tnii de Jesús ma, te ni jan koo de ji'in ya ve'e tee tátnuni
nuu sutu ma. Te Pedro ma, ndikin jika de.
55 Te sasava nuke'e ma ni ka xndu'va ñayii ma ñu'u, te ni ka jinkoo i yu'u
ñu'u ma. Te Pedro ma, ni jinkoo tna de ne'un ñayii ma.
56 Sani te ni jini in suchi si'i jinukuechi ma ja núkoo Pedro ma yu'u ñu'u ma,
te nde'ya vava'a i de, te jiña'a i:
—Suni tee ya'a ni yo iyo ji'in Jesús ma —kúu i jiña'a i.
57 Kovaa Pedro ma, jiña'a de:
—Ro'o, masu jini ri na in kúu de —kúu de jiña'a de.
58 Nuu ni kunuu-ka ma in-ka ñayii jiña'a nuu Pedro ma sa'a:
—Ndijin tna chi tee ka ndikin tna'a ji'in tee yukan kúu ni —kúu i jiña'a i.
Kovaa Pedro ma, ni ndakone'e de:
—Ña'a, masu nama ka ndikin tna'a sa ji'in de —kúu de jiña'a de.

59 Te ni ya'a visi in ora, te in-ka ñayii ni jiña'a:
—Koo tee ya'a chi ni yo ndijin de Jesús ma vi, vaa in tee ñuu Galilea ma
kúu de —kúu i jiña'a i.
60 Pedro ma, jiña'a de:
—Ndijin, masu jini sa nawa kúu ja ká'an ni a —kúu de jiña'a de.
Te maa ora yukan-ni, nani yikuu-ka Pedro ma ká'an de ma, te ni kana in
li'li ma.
61 Sani te Iya Tátnuni ma, ni konenuu ya, te nde'ya ya Pedro ma, te Pedro
ma, ni ndaka'án de ja sa'a ni jiña'a Iya Tátnuni ma: “Ni ñatuu kana-ka li'li
ma, te jâ ni ku-uni jichi ja ka'an ni ja ñatuu jini ña'a ni.”
62 Sani te ni ndee Pedro ma yukan, te ni nda'yu nda'vi, ni nda'yu kee de, ja
ni ndakani ini de ma.

Ka sa'a ndeva'a i Jesús ma
(Mt 26:67-68; Mr 14:65)

63 Te tee ka jito Jesús ma, ka jakundee de ya, te ka kani de ya.
64 Ni ka jasi de nuu ya ma, te ka jiña'a de:
—¡Ndaka'an ni na in ni kani ña'a! —ka kuu de ka jiña'a de.
65 Te ndeva'a xeen ka jiña'a de ya.

Ni jan koo de ji'in Jesús ma nuu tee ka ja'nde tniñu ñayii ñuu judío ma
(Mt 26:59-66; Mr 14:55-64; Jn 18:19-24)

66 Nuu ni ndii ma, ni ka ndututu tee judío ka kuu ja'nu ma, ji'in tee ka
tatnuni nuu sutu ma, ji'in tee ka skua'a tnu'u ni kaxtnu'u Moisés ma, te ni
jan koo de ji'in Jesús ma nuu tee ka ja'nde tniñu ñayii ñuu judío ma. Te ka
jikan-tnu'u de ya:
67 —Ka'an ni nú ndijin kúu Cristo iya ni tetniñu Su'si ma —ka kuu de ka
jiña'a de.
Te ni ndakone'e ya:
—Nuna ka'an sa ja suu sa kúu, masu jin kandija ni,
68 te nuna kakan-tnu'u tna ña'a sa na in ni tetniñu ña'a ja vee sa a, masu jin
ndakone'e ni.
69 Kovaa ká'an sa ja onde vitna saña ja kúu sa iya vee ñayivi ñuu ñayivi a,
kunukoo sa xiñi kua'a Su'si iya kúu sa'a ndaka ma —kúu ya jiña'a ya.
70 Sani te ni ka jikan-tnu'u ndaka de:
—¿Nú sukan, ndijin, Sa'ya Su'si ma kúu ni? —ka kuu de ka jiña'a de.
Jesús ma, ni ndakone'e ya:
—Maa ni ka ka'an ja suu sa —kúu ya jiña'a ya.
71 Sani te ka ka'an de:
—Masu jiniñu'u ja jin nduku-ka o ñayii jin ndaka'an nawa ni yo sa'a de
ma, vaa maa o ni ka jiniso'o ja yu'u maa de ká'an de in ja masu játna ini
Su'si ma —ka kuu de ka ka'an de.

23

Ni ka ndaxsia'a i Jesús ma nuu nda'a Pilato ma
(Mt 27:1-2, 11-14; Mr 15:1-5; Jn 18:28-38)

1 Ndaka i ni jan koo ni ka jan xsia'a i Jesús ma
2 nuu núkoo tee kúu Pilato ma, te ni ka keja'a i ni ka xtekuechi i ya, te ka
jiña'a i:

—Ni ka ndani'i sa tee ya'a ja ska'an de ni-ka'nu ñuu o a. Ká'an de ja masu jin ndachuya'vi sa nuu tee tátnuni ñuu Roma ma, te suni ká'an de ja suu de kúu Cristo ma te suu de kúu rey —ka kuu i ka jiña'a i.
3 Te Pilato ma, jikan-tnu'u de ya:
—¿Ndijin kúu rey nuu ñayii judío a? —kúu de jiña'a de.
—Maa ni ká'an —kúu ya jiña'a ya.
4 Sani te Pilato ma, jiña'a de nuu tee ka tatnuni nuu sutu ma ji'in nuu ñayii ma:
—Masu na ja u'vi ndáni'i sa ja sa'a tee ya'a —kúu de jiña'a de.
5 Kovaa ñayii ma, ndendee i ka jiña'a i:
—Ja káxtnu'u de ma, yikuu de ska'an de ndaka ñayii a. Ni keja'a de ñuu Galilea ma, te vitna yikuu de ñuu Judea a —ka kuu i ka jiña'a i.

Ni jan koo i ni ka jan xsia'a i Jesús ma nuu Herodes ma

6 Ja ni jiniso'o Pilato ma sukan, te jikan-tnu'u de nú tee ya'a, tee ñuu Galilea ma kúu de.
7 Te nuu ni ka jiña'a de ja suu ya ma, ni tetniñu de ya nuu Herodes ma, vaa suu de kúu tee tátnuni ñuu Galilea ma. Te suni iyo tna de kivi yukan ñuu Jerusalén ma.
8 Ja ni jini Herodes ma Jesús ma, ni kutachi xeen de, vaa ni kuu ini xeen de ja kuni de ya, vaa ni jiniso'o de ja ka ka'an i ja kuu ya ma, te ndetu de ja kuni de ja sa'a ya in milagru.
9 Te kua'a ja ni jikan-tnu'u de ya, kovaa Jesús ma, masu ni ndakone'e ya.
10 Suni ka iyo tna tee ka tatnuni nuu sutu ma, ji'in tee ka skua'a tnu'u ni kaxtnu'u Moisés ma, te ka xtekuechi ka xtekuechi de ya.
11 Sani te Herodes ma ji'in soldado de ma, ni ka ka'an ndeva'a de nuu ya, te ni ka skondii de ya sa'ma va'a xeen sukan ndii rey ma ja ni ka kasiki ndee de ya. Sani te Herodes ma, ni ndatetniñu tuku de ya nuu Pilato ma.
12 Kivi yukan ni ka ndumani Pilato ma ji'in Herodes ma, vaa xi'na-ka ma chi ñatuu ni ka iyo mani de.

Ni ka kundee maa ñayii ma, te ni tatnuni Pilato ma ja jin ka'ni i Jesús ma (Mt 27:15-26; Mr 15:6-15; Jn 18:39–19:16)

13 Pilato ma, ni ndaxtutu de tee ka tatnuni nuu sutu ma, ji'in tee ka netniñu ma, ji'in ñayii ñuu ma,
14 te jiña'a de:
—Ndijin, ni ki koo ni ni ki xsia'a ni tee ya'a, te ka ka'an ni ja ska'an de ñayii ñuu ya'a. Kovaa saña, jâ ni xndichi sa de nuu ndaka ni a, te ñatuu ni ndani'i sa ni-in kuechi de ja ka xtekuechi ni de a.
15 Ni a Herodes ma, ñatuu nawa ni ndani'i de. Chukan kúu ja ni ndatetniñu tuku de tee a nuu sa a, te ni ka jini maa ni ja masu ni ndani'i sa ni-in kuechi de ja sa'a ja kûu de.
16 Xndo'o sa de, te sana xsiaa sa de —kúu de jiña'a de.
17 Vaa iyo ja xsiaa de in ñayii yinee vekaa ma kivi Viko Pascua ma.
18 Kovaa ndaka ñayii ma, ka kayu'u i ka jiña'a i:
—¡Xnaa ni tee jiña! ¡Te xsiaa ni Barrabás ma! —ka kuu i ka jiña'a i.
19 Tee kúu Barrabás ma, ni ka chinee de tee ma vekaa ma, kuechi ja ni ka kanaa de ji'in gobiernu ñuu yukan ji'in kuechi ja ni ja'ni de ñayii ma.
20 Pilato ma, kúni de ja xsiaa de Jesús ma, te jiña'a de in-ka jichi.
21 Kovaa ndaka ñayii ma, ka kayu'u xeen-ka i ka jiña'a i:

—¡Skuita kaa ni de nuu krusi ma! ¡Skuita kaa ni de nuu krusi ma! —ka
kuu i ka jiña'a i.
22 Ja ku-uni jichi ni jiña'a Pilato ma:
—¿Na in ja u'vi ni sa'a de? Saña, masu ni ndani'i sa ni-in kuechi ja sa'a ja
kûu de. Xndo'o sa de, te jinu, te xsiaa sa de —kúu de jiña'a de.
23 Kovaa vi'i-ka ka kayu'u i, ka jikan i ja na skuita kaa de ya nuu krusi
ma. Te ja ka kayu'u xeen i ma, ni ka kundee i ja ka kúni i ma.
24 Sani te Pilato ma, ni wa'a de tnu'u ja ko kuu sukan ka jikan maa i ma.
25 Chukan kúu ja ni xsiaa de tee ni ka kaji i ma, tee yinee vekaa ma kuechi
ja ni kanaa de ji'in gobiernu ma ji'in kuechi ja ni ja'ni de ñayii ma, te ni
ndaxsia'a Pilato ma Jesús ma nuu nda'a soldado ma, te jin xndo'o de ya
sukan ka kuni maa ñayii ma.

Ni ka skuita kaa de Jesús ma nuu krusi ma
(Mt 27:32-44; Mr 15:21-32; Jn 19:17-27)

26 Nuu kuan koo de ji'in Jesús ma ja jin skuita kaa de ya nuu krusi ma,
ni ka tnii de in tee ñuu Cirene ma nani de Simón ja ve ndii de ja ni ja'an de
yuku, te ni ka skuiso de tee ma krusi ndiso Jesús ma, te kondikin de yata
Jesús ma.
27 Te ka ndikin kua'a ñayii ñuu ma, ji'in kua'a ña'a ja ka nda'yu te ka kayu'u
ña ja ka kuxii ini ña ja kuu ya ma.
28 Kovaa Jesús ma, nde'ya ya, te jiña'a ya:
—Ña'a ñuu Jerusalén, má jin konda'yu ni ja kuu sa, su'va jin konda'yu ni
ja jin kuu maa ni ji'in sa'ya ni ma.
29 Vaa kenda kivi ja jin ka'an ni ja va'a-ka ka kuu ña'a masu ni kuu jin koo
sa'ya ña ma te ni masu na suchi ni ka skaxi ña ma.
30 Sani te jin keja'a ñayii ma jin kuña'a i yuku ma: “Jin kun-kava siki ri
a, sukan-va'a jín kûu ri.” Te jin kuña'a i tinduu ma: “Jin chisa'vi ña'a,
sukan-va'a jín kaku ri.”
31 Vaa nú sukan ka sa'a ña'a i saña ja kúu sa kuenda tnu'u ja in yutnu kui'i
iyo kuii a, ¿nde-ka tu jin sa'a ña'a i ndijin ja ka kuu ni sukan ka kuu yutnu
ni ka yichi ma? —kúu ya jiña'a ya.
32 Suni kuan koo i ji'in uu tee ni ka sa'a ja u'vi, sukan-va'a jin skuita kaa i
de ji'in Jesús ma nuu krusi ma.
33 Nuu ni ka kenda koo i nuu nani Yiki Xini Ndiyi ma, ni ka skuita kaa i
Jesús ma ji'in tee ni ka sa'a ja u'vi ma nuu krusi ma, in de xiñi kua'a ya ma,
te in-ka de xiñi satni ya ma.
34 Jesús ma, sa'a ni ka'an ya nuu Yuva ya ma:
—Yuva sa, sakanu ini ni ñayii a, vaa ñatuu ka jini i nawa ka sa'a i a —kúu
ya jiña'a ya.
Te soldado ma, ka chu'un de suerte, sukan-va'a jin ndaka'nde de sa'ma
Jesús ma.
35 Te ñayii ka iyo ma, ka nde'ya i, te onde tee ka netniñu ma, ka jakundee de
ya, te ka ka'an de:
—Ni sa'a de ja ni ka kaku in-ka ñayii, te na sa'a de ja kaku maa de vitna,
nú ndija de ja Cristo iya ni kaji Su'si ma kúu de —ka kuu de ka ka'an de.
36 Te tee ka kuu soldado ma, ka jakundee tna de Jesús ma. Ni ka jan tu'va
de ya, te ni ka wa'a de ja ko'o ya ndute uva ni jiya,
37 te ni ka jiña'a de:
—¡Nú ndijin kúu rey nuu ñayii judío a, sa'a ni ja kaku maa ni! —ka kuu
de ka jiña'a de.

38 Te iyo in tabla xini krusi ya ma, te ká'an i: “Tee ya'a kúu rey tátnuni nuu
ñayii judío a.”
39 In tee ni yo sa'a ja u'vi ndenee nuu krusi ma xiñi ya ma, jiña'a de ya:
—¡Nú ndijin kúu Cristo ma, sa'a ni ja kaku maa ni, te sa'a tna ni ja jin
kaku tna sa a! —kúu de jiña'a de.
40 Kovaa in-ka de ma, ndonda de nuu tna'a de ma, te jiña'a de:
—Ndijin, ¿masu yu'u ni Su'si ma? Te vitna ja ka iyo o ja jin kûu o a.
41 Yo'o chi ka ndo'o ka neni o, kovaa va'a-ni, vaa yo'o chi ka ndachunaa o ja
u'vi ni ka sa'a maa o ma, kovaa tee ya'a chi masu na ja u'vi sa'a de —kúu de
jiña'a de.
42 Sani te jiña'a tuku de nuu Jesús ma:
—Ndaka'án ña'a ni kivi keja'a ni tatnuni ni ma —kúu de jiña'a de.
43 Jesús ma, ni ndakone'e ya:
—Ja ndaa ká'an sa ja vitna koo ni ji'in sa nuu vava'a nani paraíso ma
—kúu ya jiña'a ya.

Sukan ni ji'i Jesús ma
(Mt 27:45-56; Mr 15:33-41; Jn 19:28-30)

44 Onde sava nduu ma te onde ka uni nuu ve kukuee ma, te ni-ka'nu ñuu
ñayivi ma ni kunee,
45 te ñatuu ndíi-ka kandii ma. Te sa'ma ndakaa ini veñu'u ka'nu ma chi ni
te'nde sasava i.
46 Sani te ni kayu'u nini'i Jesús ma, te ká'an ya:
—Yuva sa, nuu nda'a maa ni xndoo sa anua sa ya —kúu ya jiña'a ya.
Te nuu ni jinu ni ka'an ya sukan ma, sani te ni ji'i ya.
47 Nuu ni jini tee tátnuni nuu soldado Roma ma sukan ni kuu ma, ni
ndachiñu'u de Su'si ma, te ká'an de:
—Ja ndaa kúu ja tee ya'a chi masu na kuechi de —kúu de ká'an de.
48 Te ndaka ñayii ka iyo ma, ja ni ka jini i ja ni kuu ma, ni ka ndakokuiñi
i, te ka kani ka kani i pechu i ma kuan nu koo i, vaa ka ndakunitnuni i ja
masu va'a-ni ni ka sa'a i ma.
49 Kovaa ña'a ñuu Galilea ma ja ni ka yo ndikin ña ya ma, ji'in ndaka-ka
ñayii ka jini Jesús ma, ni ka kendoo ndaka i yukan, ka nde'ya jika i ja sukan
ni kuu ma.

Sukan ni ka chu'u i Jesús ma
(Mt 27:57-61; Mr 15:42-47; Jn 19:38-42)

50-51 Iyo in tee va'a tee vii ini, nani de José, te in tee ñuu Arimatea ma ja
iyo i ñuu Judea ma kúu de. Te in tna tee ka ja'nde tniñu ñayii ñuu judío ma
kúu de. Tee kúu José ma, ndetu de kivi tatnuni Su'si ma ñuu ñayivi ya, te
ñatuu ni jatna ini de ja ni ka ndatnu'u tna'a tee ka ja'nde tniñu ñayii ñuu
judío ma ja jin sa'a de Jesús ma.
52 Tee ya'a, ni ja'an de nuu Pilato ma, ni jan nu ndakan de ñunde'yu Jesús
ma.
53 Te ni nune'e de ya nuu krusi ma, te ni chutuu de ya in sa'ma kuijin vava'a,
te ni jan chinee de ya in yavi ndenee chii toto ma, nuu ñatuu na in kinee-ka
ma.
54 Kivi ka satu'va i ja ko kuu kivi ni tatnuni Su'si ma ja ma jin satniñu ñayii
ma kúu kivi yukan, te ve kuyatni ja kenda ora keja'a kivi ñatuu ka satniñu
ñayii ma.

55 Te ña'a ni ka ndikin ya onde ñuu Galilea ma, ni jan koo tna ña, te ni ka
jini ña yavi nuu ni ka chinee de ya ma, te ka nde'ya ña sukan ni ka chinee
de ñunde'yu ya ma.
56 Nuu ni ka ndenda koo ña ve'e ña ma, ni ka satu'va ña ndute jáxiko asi, ja
jin koo ña jin chi'i ña ñunde'yu ya ma. Te ni ka ndatatu ña kivi ni tatnuni
Su'si ma ja ma jin satniñu ñayii ma.

24

Nuu ni ndateku Jesús ma
(Mt 28:1-10; Mr 16:1-8; Jn 20:1-10)

1 Sani te kivi xinañu'u kivi kéja'a smana ma, suni maa ña'a ni ka yo ndikin
ya ma, ne'e xeen ni jan koo ña yavi nuu yinee Jesús ma, te ka yinda'a ña
ndute jáxiko asi ja ni ka satu'va ña ma.
2 Nuu ni ka kenda koo ña ma, te ni ka jini ña ja masu iyo-ka yuu ndesi ye'e
yavi ma nuu iyo i ma.
3 Te ni ka kivi koo ña yavi ma, kovaa ñatuu ni ka ndani'i ña ñunde'yu Jesús
Iya Tátnuni ma.
4 Te ni ka yu'u xeen ña, te ñatuu ka ni'i ini ña nawa jin sa'a ña. Sani te ni ka
jini ña kuenda tnu'u ja uu tee ka nukuiñi te ka ne'nu de sa'ma kuijin kuijin
te jándute xeen.
5 Te ka yu'u xeen ña, te ni ka jakindeyi ña onde nuu ñu'ú ma, kovaa tee
yukan, ka jiña'a de:
—¿Nava'a ka ndanduku ni iya téku ma ne'un ñayii ni ka ji'i ma?
6 Ñatuu na iya iyo ya'a chi ja ni ndateku ya. Jin ndaka'án ni ja sa'a ni ka'an
ya nuu iyo-ka ya ji'in ni ñuu Galilea ma:
7 “Saña ja kúu sa iya vee ñayivi ñuu ñayivi a, jin ndaxsia'a ña'a i nuu nda'a
tee ka ndiso kuechi ma, te jin skuita kaa ña'a de nuu krusi ma, te nuu uni
kivi ma, te ndateku sa.” Sa'a ni ka'an ya ma —ka kuu de ka jiña'a de ña.
8 Sani te ni ka ndaka'án ña sukan ni ka'an ya ma.
9 Ja ni ka ndakokuiñi ña ma, ni ka ndakani ndi'i ña nuu ndi-uxi in tee ni ka
yo ndikin ya ma, ji'in nuu ndaka-ka ñayii ma.
10 Ña'a ni jan koo ni ka ndakani nuu tee ni ka yo ndikin ya ma ka kuu María
Magdalena ma, ji'in Juana ma, ji'in María si'i Santiago ma, ji'in jaku-ka ña'a
ma.
11 Kovaa tee ni ka yo ndikin ya ma, ka jani ini de ja ka ku'u ña, te ñatuu ni
ka kandija de ja ka ka'an ña ma.
12 Kovaa Pedro ma, jinu de kua'an de yavi nuu ni yinee ya ma, te ni jito
ni'ni de, te ni jini de yika-nka-ni ja sa'ma ni ñutuu ya ma. Sani te kuan no'o
de ve'e de ma, te kua'an-nka ini de ja ni jini de sukan ni kuu ma.

Ni kenda Jesús ma nuu uu ñayii ichi kuan koo i ñuu Emaús ma
(Mr 16:12-13)

13 Maa kivi yukan uu ñayii ni ka yo ndikin ya ma, kuan nu koo i in ñuu
nani Emaús visi uxi in mil metro jika ja onde ñuu Jerusalén ma.
14 Kuan koo i ka ndatnu'u i ndaka sukan ni kuu ma.
15 Nani ka ndatnu'u ka ndatnu'u i kuan koo i ma, Jesús ma, ni jan tu'va ya
i, te kua'an ya ji'in i.
16 Kovaa visi ka nde'ya i ya ma, iyo in ja jasi nuu i ma, te ñatuu ka ndakuni
i ya.
17 Jesús ma, ni jikan-tnu'u ya:
—¿Nawa ka ndatnu'u ni ichi ve koo ni a? —kúu ya jiña'a ya.

Te ni ka kuxii ini i.
18 Te tee nani Cleofas ma, ni ndakone'e de:
—¿Maa in-ni ndijin kúu ñayii ni ya'a ñuu Jerusalén ya ja ñatuu jini ni ja ni kuu ne'un kivi ya'a? —kúu de jiña'a de.
19 Te ni jikan-tnu'u ya:
—¿Nawa ni kuu? —kúu ya jiña'a ya.
Te ka jiña'a i:
—Ja ni ndo'o Jesús tee ñuu Nazaret ma, vaa in tee ndákaxtnu'u tnu'u ni wa'a Su'si ma kúu de, te ja ni yo sa'a de ma ji'in tnu'u ká'an de ma ja va'a kúu nuu Su'si ma ji'in nuu ndaka ñayii ma.
20 Te tee ka tatnuni nuu sutu ma, ji'in tee ka netniñu ñuu o ma, ni ka ndakua'a de tee ma nuu Pilato ma, sukan-va'a tatnuni de ja jin ka'ni i de. Te ni ka skuita kaa i de nuu krusi ma.
21 Saña chi ni ka jani ini sa ja suu de ko kuu tee sa'a ja kaku ñuu Israel ya, te ka ndetu sa, te vitna kúu kii ku-uni ja ni kuu ndaka sa'a.
22 Kovaa jaku ña'a ka ndikin tna'a ji'in sa ma, ni ka xsiu'u ña'a ña, vaa ne'e xeen ni jan koo ña yavi nuu ni ka chu'u i de ma,
23 kovaa ñatuu ni ka ndani'i ña ñunde'yu de ma. Te ni ka ndakokuiñi ña ve'e ma, te ka ndakani ña ja ni ka jini ña uu ángel, te ka jiña'a i ja téku de, ka ka'an ña.
24 Ni jan koo jaku tna'a sa ma sukan ni ka yo ndikin sa de ma, te ni ka ndani'i de sukan ni ka jiña'a ña ma, kovaa ñatuu ni ka ndani'i de Jesús ma —ka kuu i ka jiña'a i.
25 Sani te Jesús ma, jiña'a ya:
—¡Ndijin ja ñatuu ka jaku'ni ini ni te kuee ka kandija ni ndaka ja ni ka ka'an tee ni ka yo ndakaxtnu'u tnu'u ni yo wa'a Su'si ma!
26 ¿Xi masu onde sa'a ndo'o neni Cristo ma xi'na-ka, te sana ndani'i ya jayiñu'u ya ma? —kúu ya jiña'a ya.
27 Te ni keja'a ya onde tnu'u ni tee Moisés ma ji'in tnu'u ni ka tee ndaka tee ni ka yo ndakaxtnu'u tnu'u ni yo wa'a Su'si ma, ndáka'an ya ndaka sukan ká'an ja kuu maa ya ma.
28 Nuu ni ka kenda koo i yu'u ñuu i ma, Jesús ma, ni sa'a ya tnu'u ja jika-ka nuu ki'in ya.
29 Kovaa ka xtetuu i ya ja kendoo ya, te ka jiña'a i:
—Kendoo ni, vaa jâ ni kukuee, sani te kunee —ka kuu i ka jiña'a i.
Jesús ma, ni kivi ya, sukan-va'a kendoo ya ji'in i.
30 Nuu ka nukoo i ji'in ya nuu mesa ma, ni ke'en ya xtatila ma, te ni jikan-ta'vi ya nuu Su'si ma, te ni ta'vi ya, te ni wa'a ya i.
31 Sani te ni ka ndanune nuu i ma, te ni ka ndakuni i ya, kovaa sani te ñatuu ni ka jini-ka i ya.
32 Te ka jikan-tnu'u tna'a i:
—¿Masu ja ndaa kúu ja ñatuu ka ni'i ini o naxe jin kani ini o ma, nani yikuu ya ká'an ya ichi nuu ve koo o ma te káxtnu'u ya sukan ká'an tnu'u ndee tutu Su'si ma? —ka kuu i ka ka'an i.
33 Te maa ora yukan-ni sani te ni ka ndakokuiñi i ñuu Jerusalén ma, te ni ka ndani'i i ndi-uxi in tee ni ka yo ndikin ya ma, ka iyo tutu de ji'in ndaka-ka ñayii ka iyo ji'in de ma.
34 Te ka ka'an de:
—Ja ndaa kúu ja ni ndateku Iya Tátnuni ma, te ni jini ña'a Simón a —ka kuu de ka ka'an de.

35 Sani te ni ka ndakani nduu i sukan ni ka ndo'o i ichi kuan nu koo i ñuu
Emaús ma te onde nuu ni ta'vi ya xtatila ma saa ni ka ndakuni i ya ma.

Jesús ma, ni kenda ya nuu tee ni ka yo ndikin ya ma
(Mt 28:16-20; Mr 16:14-18; Jn 20:19-23)

36 Nani ka yikuu-ka de ka ndatnu'u de sukan ni kuu ma, te ni kenda-ni
Jesús ma, ni jakun-nee ya me'ñu ndaka de ma, te jiña'a ya:
—Jin koo sii ini ndaka ni, te má jin ko ndi ini-ka ni —kúu ya jiña'a ya.
37 Sani te ni ka yu'u xeen de, te ka jani ini de: “Kuiti ja suu ya, ¿xi anua ya
kúu ja ka nde'ya o ya?”
38 Kovaa Jesús ma, jiña'a ya:
—¿Nava'a ka yu'u ni? ¿Nava'a ka jani uu ka jani uni ini ni?
39 Jin konde'ya ni nda'a sa a ji'in ja'a sa a. Te jin ke'e ña'a ni, te jin kuni ni
ja maa sa kúu. Vaa nute anua sa ma kúu chi masu na yikikuñu sa ya koo,
sukan ka nde'ya ña'a ni a —kúu ya jiña'a ya.
40 Sukan jiña'a ya ma, te ni kaxtnu'u ya nda'a ya ma ji'in ja'a ya ma.
41 Kovaa maa de ma, ja ka iyo sii ini xeen de te ni ka sa'vi-nka ini de, te
kuenda ñatuu ka kandija de ja suu ya kúu. Te chukan kúu ja jiña'a ya:
—¿Ka neva'a ni jaku ja jin kaa o? —kúu ya jiña'a ya.
42 Sani te ni ka wa'a de in ta'vi tiaka ni tavi ji'in vala ña'ma nduxi ñuñu.
43 Te ni tnii ya, te ni jaa ya nuu ndaka de ma.
44 Sani te jiña'a ya:
—Cha'a ka kuu tnu'u ni kaxtnu'u sa nuu ni ma, nuu ni ka yo iyo o ma, ja
jiniñu'u ja ko kuu ndaka sukan ká'an tnu'u ni tatnuni Su'si ma ja ni kaxtnu'u
Moisés ma ja kuu sa ma, ji'in sukan ndee nuu tutu tee ni ka yo ndakaxtnu'u
tnu'u ni yo wa'a Su'si ma, ji'in sukan ndee nuu tutu salmo ma —kúu ya jiña'a
ya.
45 Sani te ni sa'a ya ja ni ka jaku'ni ini de sukan ndee tnu'u Su'si ma.
46 Te jiña'a ya:
—Sukan ndee nuu tutu Su'si ma ja Cristo a, jiniñu'u ja kûu ya, te nuu uni
kivi ma te ndateku ya,
47 te ja maa sa, te jin kaxtnu'u ni nuu ndaka ñayii ñuu ñayivi a, te jin kuña'a
ni ja nuna jin ndakani jin ndaka'vi ini i te jin xndoo i ja u'vi ni ka yo sa'a i
ma, te jin ndakokuiñi i, te jin ndandikin i Su'si ma, te jin naa kuechi i ma.
Te jin keja'a ni onde ñuu Jerusalén ya.
48 Te ndijin jin ko kuu ñayii jin ndakani sukan ni ka jini ni ja ni yo kuu ma.
49 Te maa sa tetniñu Xtumani Ndios ma siki ndaka ni sukan ni skuiso Yuva
sa Su'si ma, kovaa jin kendoo ndaka ni ini ñuu Jerusalén ya onde nú ni ka
ni'i ni tnu'u ndee tnu'u ndatnu kuun onde sukun ma —kúu ya jiña'a ya.

Sukan ni ndaa Jesús ma kuan no'o ya andivi ma
(Mr 16:19-20)

50 Te ni kene'e ya de onde ñuu Betania ma, te ni ndone'e ya nda'a ya ma,
te ni jikan-ta'vi ya ja jin ni'i de ja vii ja va'a.
51 Sani te ni jinu ja ni ka'an ya ma, te ni ndaa ya kuan no'o ya onde sukun
ma.
52 Te ni jinu ja ni ka ndachiñu'u de ya ma, te ni ka ndakokuiñi sii ini xeen
de ñuu Jerusalén ma.
53 Te ndi-kivi ndi-ñuu ni ka yo yinee de veñu'u ka'nu ma, ni ka yo jita de ka
ndachiñu'u de Su'si ma. Te sukan kó kuu.

Tnu'u vii tnu'u va'a Jesucristo ma sukan ni kaxtnu'u tee ni yo nani Juan ma

Tnu'u Su'si ma ni kii ñayivi

1 Onde xinañu'u ma, iyo Tnu'u Su'si ma, te onde kivi yukan jâ iyo Tnu'u
Su'si ma ji'in Su'si ma, te Tnu'u Su'si ma chi Su'si ma kúu.
2 Te Tnu'u Su'si ma iyo ji'in Su'si ma onde xinañu'u ma.
3 Te ja maa Tnu'u Su'si ma, te ni ka kuva'a ndaka ja ka iyo a, te ñatuu nawa
ni kuva'a nú masu ja maa Tnu'u Su'si ma.
4 Te ja maa Tnu'u Su'si ma te jin koteku ñayii ma, te maa Tnu'u Su'si ma
xtnuu nuu ñayii ma.
5 Te ñu'u ya'a ndú'va jajaa nuu nee ma, te ñatuu nawa kúndee ja ndá'va i ñu'u
ma.
6 Ni kenda in tee ni yo nani Juan. In tee ni tetniñu Su'si ma kúu de.
7 Tee ya'a, ni kenda de ja ko kuu de testigu, sukan-va'a ka'an de siki iya
kúu ñu'u xtnuu vivii ma, te ndaka ñayii ma jin kandija ja iya ya'a sa'a ja jin
ndani'i ta'vi o ma.
8 Juan ma, masu ñu'u xtnuu nuu ñayii ma kúu de, su'va ni tetniñu Su'si ma
de ja ka'an de siki ñu'u xtnuu vivii ma.
9 Chi vaa maa Tnu'u Su'si ma kúu ñu'u xtnuu ndija nuu ñayii ma, te vee ya
ñuu ñayivi a.
10 Te maa Tnu'u Su'si ma ni kii ñuu ñayivi a, ñuu ñayivi ni kuva'a ja maa
ya ma, kovaa ñayii ñuu ñayivi a, masu ni ka ndakuni i ya.
11 Ni kenda ya ñuu ya ma, kovaa ñayii ñuu ya ma, masu ni ka jan-ta'vi i ya.
12 Kovaa ndaka ñayii ni ka jan-ta'vi ya ma te ni ka kandija i ya ma, ni wa'a
ya tnu'u ja jin ko kuu i sa'ya Su'si ma.
13 Te ñayii ya'a chi masu sukan ni kuu kii ni kâku o ma, ni a masu sukan kúu
ini maa ñayii ma, ni a masu sukan ka kuu ini tee ma kúu ja ni ka ndakâku
jaa i nuu Su'si ma, nú masu ja sukan kúu ini maa Su'si ma, te ni ka ndakâku
jaa i, te ni ka nduu i sa'ya ya ma.
14 Te Tnu'u Su'si ma ja kúu maa Jesucristo ma, ni kii ñayivi ya, te ni iyo ya
ne'un ndaka o, te ni ka jini o jayiñu'u ya ma, jayiñu'u maa in maa tnu'u-ni
Sa'ya Su'si ma, te ndimaa tnu'u vii tnu'u mani ji'in ja ndaa ni yo ka'an, ni
yo kachi ya.
15 Juan ma, ni ka'an de na in kúu Jesús ma, nuu ni kenda ya nuu ka iyo de
ma, te káyu'u de ká'an de:
—Iya ya'a kúu iya ni ka'an sa ja kii kuee-ka ya sana saña ma, te kanuu-ka
ya sana saña, vaa xi'na-ka ya iyo sana saña —kúu de jiña'a de.
16 Ndaka ja va'a xeen neva'a ya ma ni ka ndani'i o, te sukan ni ka ni'i o
kua'a xeen tnu'u vii tnu'u mani Su'si ma.
17 Tnu'u ni tatnuni Su'si ma chi ni wa'a ya nuu tee kúu Moisés ma, te ni yo
ndakaxtnu'u de nuu ñayii ma. Kovaa tnu'u vii tnu'u mani ma ji'in ja ndaa
ma ni kenda ja maa Jesucristo ma.
18 Ñatuu na in ni jini Su'si ma, nú masu ja Sa'ya maa in maa tnu'u-ni ya ma,
vaa Su'si kúu maa ya, te iyo ya ji'in Yuva ya ma. Suu ya kúu iya ni kaxtnu'u
sukan iyo Su'si ma.

Juan ma káxtnu'u na in kúu Jesucristo ma
(Mt 3:11-12; Mr 1:7-8; Lc 3:15-17)

19 Te cha'a kúu ja ni ndaka'an tee kúu Juan ma. Te tee judío ñuu Jerusalén
ma, ni ka tetniñu de sutu ma ji'in sa'ya tata Leví ma ja jin kakan-tnu'u de
na in kúu Juan ma.
20 Te ni ka'an ndaa Juan ma:
—Masu saña kúu Cristo iya tetniñu Su'si ma —kúu de jiña'a de.
21 Ni ka ndakan-tnu'u de in-ka jichi:
—¿Na in kúu ni? ¿Tee kúu Elías ma kúu ni? —ka kuu de ka jiña'a de.
Juan ma, ni ndakone'e de:
—Ña'a. Masu suu sa.
—¿Tee ndákaxtnu'u tnu'u ni wa'a Su'si ma ja ka ndetu sa ja kenda de ma
kúu ni? —ka kuu de ka jiña'a tuku de.
—Ña'a —kúu Juan ma jiña'a de.
22 Te ka jiña'a tuku de:
—¿Na in kúu ni vi? Sukan-va'a jin kuña'a sa tee ni ka tetniñu ña'a ma.
¿Naxe ká'an ni? ¿Na in kúu ni? —ka kuu de ka jiña'a de.
23 Juan ma, ni ndakone'e de:
—Saña kúu in ja káyu'u nuu masu nawa kuiti iyo a: “Jin ndasandaa ni ichi
kii Iya Tátnuni ma”, sukan ni ka'an Isaías ma tee ni yo ndakaxtnu'u tnu'u ni
yo wa'a Su'si ma —kúu de jiña'a de.
24 Te tee yukan chi tee ni ka tetniñu tee ka kuu fariseo ma ka kuu de.
25 Te ni ka jikan-tnu'u de:
—Nú masu maa Cristo ma kúu ni, ni a Elías ma, ni a tee ndákaxtnu'u tnu'u
ni wa'a Su'si ma kúu ni, ¿nava'a skuandute ni ñayii ma? —ka kuu de ka jiña'a
de.
26 Juan ma, ni ndakone'e de:
—Saña chi skuandute sa ñayii ma nuu ndute a. Kovaa ne'un ndaka ni a
iyo iya masu ka jini ni,
27 te iya ya'a kúu iya kenda, te jin kuni o ya. Te jâ iyo ya xi'na-ka sana ni
kâku sa ma, te ni a ñií ndijan ya ma masu kaa masu iyo sa ja ndaji sa —kúu
de jiña'a de.
28 Ndaka cha'a ni ka jini, ni ka jito ñayii ñuu Betania ma, ichi in-ka yu'u
yute nani Jordán ma, nuu yikuu Juan ma skuandute de ñayii ma.

Jesús ma, sukan kúu ndikachi jaa ma, sukan kúu ya nuu Su'si ma

29 Kivi xtnee ma Juan ma, ni jini de Jesús ma, ja kuan tu'va ya de, te jiña'a
de:
—¡Jin konde'ya ni! Ya'a iyo iya kúu Ndikachi Jaa nuu Su'si ma, vaa suu ya
xtandiyo kuechi ñayii ñuu ñayivi a.
30 Iya ya'a kúu iya ni ka'an sa ja kenda ya ma, te jin kuni ñayivi ni ya, te
kanuu-ka ya sana saña, vaa jâ iyo ya, saa ni kenda sa ma.
31 Maa sa, masu jini sa na in kúu ya nkuu, kovaa vee sa ja skuandute sa
ñayii ma, te sukan-va'a ñayii ñuu Israel ya, jin koo tu'va i te jin ndakuni i ya
—kúu de jiña'a de.
32 Sani te Juan ma, ni ndaka'an de sukan ni jini de ma:
—Ni jini sa Xtumani Ndios ma, ja ni nuu ya andivi ma sukan kaa in sata,
te ni jinkuiñi ya siki Jesús ma.
33 Saña chi ñatuu kuni-ka sa nkuu ja Jesús ma kúu iya tetniñu maa Su'si ma,
kovaa Su'si iya ni tetniñu ña'a ja skuandute sa ñayii ma ji'in ndute ma, ni
ka'an ya nuu sa: “Na in kuni ni ja nuu Xtumani Ndios ma siki i te koo ya
ji'in i ma chi iya yukan kúu iya skuandute ñayii ma ji'in Xtumani Ndios ma.”

34 Te maa sa ni jini, te kúu sa testigu ja Sa'ya Su'si ma kúu Jesús ya —kúu de
jiña'a de.

Tee ka kuu xinañu'u ja ni ka ndikin de Jesús ma

35 Kii xtnee ma Juan ma, iyo de ji'in uu tee ka ndikin ña'a ma.
36 Nuu ni jini de ja ni ya'a Jesús ma, Juan ma, jiña'a de:
—¡Jin konde'ya ni! Iya ya'a kúu Ndikachi Jaa nuu Su'si ma —kúu de jiña'a
de.
37 Nduu tee ka ndikin Juan ma, ni ka jiniso'o de, te ni ka ndikin de Jesús
ma.
38 Jesús ma, ni ndakonenuu ya, te ni jini ya ja ka ndikin de ya ma, te ni
jikan-tnu'u ya:
—¿Nawa ka nduku ni? —kúu ya jiña'a ya.
Te ni ka ndakone'e de:
—Rabí, ¿ndenu iyo ni? —ka kuu de ka jiña'a de. Te tnu'u rabí ma kúni
ka'an "teskua'a".
39 Jesús ma, ni ndakone'e ya:
—Ne'e koo ni, te jin kuni ni —kúu ya jiña'a ya.
Ni jan koo de, te ni ka jini de ndenu iyo ya ma, te ni ka iyo de ji'in ya onde
ni kunee ma, vaa jâ ve ñini ma.
40 Te in de ma chi Andrés ñani Simón Pedro ma kúu de, te ja ni jiniso'o de
sukan ká'an Juan ma, te ni ndandikin de Jesús ma.
41 Andrés ma, sani te ni ndanduku de ñani de Simón ma, te jiña'a de:
—Ni ka ndani'i ri Mesías ma —kúu de jiña'a de. Te tnu'u Mesías ma kúni
ka'an "Cristo iya ni tetniñu Su'si ma".
42 Sani te Andrés ma, kuan koo de ji'in ñani de Simón ma nuu iyo Jesús
ma. Nuu ni jini Jesús ma de, te jiña'a ya:
—Ndijin kúu Simón sa'ya Jonás ma, kovaa konani ni Cefas —kúu ya jiña'a
ya. Te tnu'u Cefas ma kúni ka'an "Pedro".

Jesús ma, ni kana ya Felipe ma ji'in tee kúu Natanael ma

43 Kivi xtnee ma Jesús ma, ni jani ini ya ja ki'in ya ñuu Galilea ma. Ni
ndani'i ya Felipe ma, te jiña'a ya:
—Kondikin ña'a ni —kúu ya jiña'a ya.
44 Te ñuu Betsaida ma kúu ñuu Felipe ma ji'in Andrés ma ji'in Pedro ma.
45 Felipe ma, ni ka ndatna'a de ji'in Natanael ma, te jiña'a de:
—Ni ka ndani'i sa tee ni tee Moisés ma nuu tutu ndee tnu'u Su'si ma, suni
ni ka tee tna tee ni ka yo ndakaxtnu'u tnu'u ni yo wa'a Su'si ma. Te suu de
kúu Jesús sa'ya José ma, te tee ñuu Nazaret ma kúu de —kúu de jiña'a de.
46 Jiña'a Natanael ma:
—¿Xi kuu kee in ja va'a ñuu Nazaret ma? —kúu de jiña'a de.
Felipe ma, ni ndakone'e de:
—Ne'e ni, te kuni ni —kúu de jiña'a de.
47 Nuu ni jini Jesús ma ja kuan tu'va tee kúu Natanael ma, te jiña'a ya:
—Ya'a vee in tee ndija ñuu Israel ya, in tee masu xnda'vi ñayii ma kúu de
—kúu ya jiña'a ya.
48 Natanael ma, ni jikan-tnu'u de:
—¿Naxe jini ña'a ni? —kúu de jiña'a de.
Jesús ma, ni ndakone'e ya:
—Jâ ni jini ña'a sa xi'na-ka sana ni kana ña'a Felipe a, nuu iyo ni kati tnu
higo ma —kúu ya jiña'a ya.

49 Natanael ma, jiña'a de:
—Rabí, ¡ndijin kúu Sa'ya Su'si ma! ¡Ndijin kúu rey ñuu Israel ya! —kúu de jiña'a de.
50 Jesús ma, ni ndakone'e ya:
—¿Ni kandija ni kuechi ja ni ka'an sa ja ni jini ña'a sa kati tnu higo ma? Su'va kua'a-ka ja kuni ni sana cha'a —kúu ya jiña'a ya.
51 Suni jiña'a Jesús ma:
—Ja ndaa ja ndaa ká'an sa ja onde vitna, te jin kuni ni andivi ma ja ndanune, te ángel Su'si ma jin nda koo jin nu koo siki sa ja kúu sa iya ni kenda ñayivi ñuu ñayivi a —kúu ya jiña'a ya.

2

Jesús ma, ni sa'a ya ja ndute ma, te ni nduu de ndute uva

1 Nuu uni kii ma ni iyo in viko tnánda'a ñuu nani Caná ñuu Galilea ma. Te yukan iyo tna si'i Jesús ma.
2 Te ni ka kana tna ñayii ma Jesús ma ji'in tee ka ndikin ya ma. Ni jan koo de ji'in ya viko tnánda'a ma.
3 Te ni ndi'i ndute uva ma, te si'i Jesús ma, jiña'a ña ya:
—Ñatuu-ka na ndute uva ka neva'a i —kúu ña jiña'a ña.
4 Jesús ma, ni ndakone'e ya:
—¿Nawa kúni ni ja sa'a sa? ¿Nava'a ká'an ni sa'a? Ñatuu kenda-ka ora ja satniñu sa —kúu ya jiña'a ya.
5 Te jiña'a ña tee ka skanduu ndute uva ma:
—Jin sa'a ni ndaka ja ká'an i ma —kúu ña jiña'a ña.
6 Ka nukuiñi iñu yuu ka kuu tinaja ja jin ku'un ndute ka jatniñu ñayii judío ma sukan ka sa'a i kivi ka kuni i ja jin nduvii i nuu Su'si ma. Te in tinaja ma chi kanda uu xi uni kiyi ndute.
7 Jesús ma, jiña'a ya tee ka skanduu ndute uva ma:
—Jin xchitu ni ndute nuu tinaja a —kúu ya jiña'a ya.
Te ni ka xchitu de.
8 Te Jesús ma, jiña'a ya:
—Vitna te jin tava ni jaku ndute a, te jin xsia'a ni de nuu tee kúcargu viko a —kúu ya jiña'a ya.
Sukan ni ka sa'a de.
9 Te tee kúcargu viko ma, ni jitotnuni de ndute ni nduu ndute uva ma. Ni masu jini de ndenu ni kee ndute uva ma chi maa in-ni tee ka skanduu ma ka jini, chi vaa maa de ni ka tava ndute ma. Chukan kúu ja tee kúcargu viko ma, ni kana de suchi tnánda'a ma,
10 te jiña'a de:
—Ndaka ñayii ma, xinañu'u ndute uva va'a-ka ma ka skanduu i, te nuu jâ ni kukua'a ka ji'i ñayii ka iyo viko ma, sani te ka kene'e i ja nda'vi-ka ma. Kovaa ro'o chi ni tava'a ro ndute uva va'a-ka a, te onde vitnañu'ni, sana ni kene'e ro de —kúu de jiña'a de.
11 Cha'a kúu ja ni sa'a Jesús ma ñuu nani Caná ñuu Galilea ma, te cha'a kúu xinañu'u milagru ni sa'a ya ma, ja ni kaxtnu'u ya jayiñu'u maa ya ma. Te tee ka ndikin ya ma, ni ka kukanu ini-ka de ya.
12 Te ni jinu sukan, te kua'an ya ñuu Capernaum ma. Te ndikin si'i ya ma, ji'in ñani ya ma, ji'in tee ka ndikin ya ma, kuan koo de ji'in ya. Te yukan ni iyo ya ji'in de jaku kii.

Jesús ma, ni ndasavii ya ini veñu'u ka'nu ma
(Mt 21:12-13; Mr 11:15-18; Lc 19:45-46)

13 Jesús ma, kua'an ya ñuu Jerusalén ma, vaa jâ ve kuyatni Viko Pascua ja
ka sa'a ñayii judío ma.
14 Te ini veñu'u ma chi ni ndani'i ya tee ka xiko xndiki, ji'in tee ka xiko
ndikachi, ji'in tee ka xiko sata, ji'in tee ka nukoo ka sama de xu'un ñayii ma.
15 Ja ni jini Jesús ma sukan, ni ke'en ya in yo'o, te ni sa'a ya in yutnu xii, te
ni kene'e ya ndaka kiti ka ñu'u ma, ji'in ndaka ñayii ma. Te ñayii ka sama
xu'un ma, ni jatenuu ya xu'un i ma, te ni kondakin ya mesa i ma.
16 Suni tee ka xiko sata ma jiña'a ya:
—¡Jin xtandiyo ni kiti ya'a! ¡Má jin sa'a ni nuya'vi ve'e Yuva sa ya! —kúu
ya jiña'a ya.
17 Sani te ni ka ndaka'án tee ka ndikin ya ma sukan ká'an tutu ndee tnu'u
Su'si ma: "Kúkueñu sa ve'e Yuva sa a, te chukan kúu ja sa'a sa ndaka cha'a."
18 Te ni ka jikan-tnu'u tee judío ma nuu Jesús ma:
—¿Nde a kúu ja kaxtnu'u ni, ja sa'a ni sa'a? —ka kuu de ka jiña'a de.
19 Jesús ma, ni ndakone'e ya:
—Jin ndakana ni veñu'u ya'a, te nuu uni kii te ndasa'a sa —kúu ya jiña'a
ya.
20 Te tee judío ma, ka jiña'a de:
—Uu xiko iñu (46) kuiya ni ka satniñu i ja ni kuva'a veñu'u a, te ¿ndijin,
nuu uni-ni kii te ndasa'a ni, ká'an ni a? —ka kuu de ka jiña'a de.
21 Kovaa veñu'u ká'an Jesús ma chi maa yikikuñu ya ma kúu ja ká'an ya
ma.
22 Chukan kúu ja nuu ni ndateku ya ma, te tee ka ndikin ya ma, ni ka
ndaka'án de sukan ni ka'an ya ma, te ni ka kandija de sukan ká'an tutu
ndee tnu'u Su'si ma ji'in ja ká'an Jesús ma.

Jesús ma, jini ya nawa ñunee ini anua ñayii ma

23 Nani iyo Jesús ma Viko Pascua ñuu Jerusalén ma, kua'a ñayii ma, ni ka
kandija i ja ká'an ya ma, ja ni ka jini i milagru ni sa'a ya ma.
24 Kovaa Jesús ma, masu ni yo kukanu ini ya ñayii yukan, vaa jini ya sukan
inu-ini ndaka i ma.
25 Ñatuu ni yo jiniñu'u ya ja na in kuña'a ja naxe ka kuu ñayii ma, vaa maa
ya chi jâ jini ya onde ini anua ñayii ma nawa ñu'u ini i.

3

Ni ka ndatnu'u Jesús ma ji'in tee nani Nicodemo ma

1 Iyo in tee fariseo ma ja nani de Nicodemo, te in tee kanuu xeen ne'un
ñayii judío ma kúu de.
2 Tee ya'a, ni kii de nuu iyo Jesús ma in jakuaa, te jiña'a de:
—Teskua'a, ka jini sa ja nuu Su'si ma vee ni ja kaxtnu'u ni nuu ñayii a, vaa
masu na in kúu sa'a milagru sa'a ni a, nú masu iyo i ji'in Su'si ma —kúu de
jiña'a de.
3 Te ni ndakone'e Jesús ma, te jiña'a ya:
—Ja ndaa ja ndaa ká'an sa, nú na in ma ndakâku jaa i, masu kuu kuni i
nuu tatnuni Su'si ma —kúu ya jiña'a ya.
4 Te jiña'a Nicodemo ma:
—¿Xi kuu ja in ñayii nija'nu ma, te ndakâku jaa i in-ka jichi? ¿Kuu ndivi i
chii si'i i ma te ndakâku jaa i in-ka jichi? —kúu de jiña'a de.

5 Te ni ndakone'e Jesús ma:
—Ja ndaa ja ndaa ká'an sa, nú na in ma kâku ji'in ndute ji'in Xtumani
Ndios ma, masu kuu kuni i nuu tatnuni Su'si ma.
6 Ñayii ni kâku nuu si'i i ma chi yikikuñu-ni kúu i. Kovaa ñayii ni ndakâku
jaa ja sa'a Xtumani Ndios ma, ni ndujaa anua i ma nuu Su'si ma.
7 Máko kun-nenu ini ni ja ká'an sa ja jiniñu'u ja jin ndakâku jaa ni.
8 Vaa jini ni ja yi'i kajin ma nuu kúni maa i ma, te jiniso'o o ja kúu yu'u i ma,
kovaa masu jini o nde ichi vee i nde ichi kua'an i. Sukan kúu ñayii ndákâku
jaa ja sa'a Xtumani Ndios ma —kúu ya jiña'a ya.
9 Nicodemo ma, ni ndakakan-tnu'u de in-ka jichi:
—¿Naxe kúu ja ká'an ni a? —kúu de jiña'a de.
10 Te Jesús ma, ni ndakone'e ya:
—Ndijin ja in teskua'a ñuu Israel ya kúu ni, te ¿ñatuu jini ni ja ká'an sa a?
11 Ja ndaa ja ndaa ká'an sa, ja ja ka jini sa a ka ka'an sa, ji'in ja ka nde'ya sa
a, te ka ndaka'an sa a, kovaa masu ka kandija ni ja ka ndaka'an sa a.
12 Nú ma jin kandija ni tna'a ja ká'an sa a sukan kúu ñuu ñayivi a, ¿naxe jin
kandija ni nuna ka'an sa sukan kúu andivi ma?
13 Masu na in ni kaa andivi ma, nú masu ja maa iya ni kenda ñayivi ñuu
ñayivi a, ja iyo ya andivi ma.
14 Sukan ni sa'a Moisés ma, ja ni ndone'e sukun de in koo nani-maa kaa
kúu ti nuu masu nawa kuiti iyo ma, sukan jiniñu'u ja iya ni kenda ñayivi
ñuu ñayivi a, jin ndone'e sukun i ya,
15 sukan-va'a nú na in na kandija i ya ma, masu skenaa i maa i, su'va koteku
i ni-kani ni-jika —kúu ya jiña'a ya.

Ûni kútoo xeen Su'si ma ndaka ñayii ñuu ñayivi a

16 Su'si ma, ni kutoo xeen ya ñayii ka iyo ñuu ñayivi a, te ni tetniñu ya Sa'ya
maa in maa tnu'u-ni ya ma, sukan-va'a nú na in na kandija ya ma, te masu
skenaa i maa i, su'va ndani'i ta'vi i te koteku i ni-kani ni-jika.
17 Vaa Su'si ma, masu ni tetniñu ya Sa'ya ya ma ñuu ñayivi ya'a ja xndo'o
xneni ya ñayii ma.
18 Su'va ñayii kandija ya ma, masu ki'in i andeya ma ja chunaa i. Kovaa ñayii
ñatuu kándija ya ma, jâ iyo i ja chunaa maa i, vaa masu kándija i Sa'ya maa
in maa tnu'u-ni Su'si ma.
19 Chukan kúu ja jin chunaa maa ñayii ma, vaa ni kii Jesús ma, te sukan
tnuu ñu'u ma sukan kúu ya, káxtnu'u ya ichi va'a nuu o a. Kovaa maa ñayii
ma chi ni ka jatna ini-ka i ichi nuu nee ma sana ichi nuu xtnuu ya ñu'u maa
ya ma, vaa ja ka sa'a i ma chi ja u'vi kúu.
20 Vaa ndaka ñayii ka sa'a ja u'vi ma, ñatuu ka jatna ini i nuu xtnuu ya ñu'u
maa ya ma, te ñatuu kí koo i nuu xtnuu ya ñu'u maa ya ma, sukan-va'a ñatuu
na in ko ndakuña'a ja ja u'vi kúu ja ka sa'a i ma.
21 Kovaa ñayii ka sa'a ja ndaa ma chi kí koo i kí tu'va i nuu tnuu ñu'u ya ma,
sukan-va'a jin kuni ñayii ma ja ka sa'a i sukan tátnuni Su'si ma.

Ni ka'an Juan ma sukan kanuu-ka tniñu sa'a Jesús ma sana tniñu sa'a maa de ma

22 Ni jinu, sani te Jesús ma, kua'an ya ji'in tee ka ndikin ya ma ñuu Judea
ma. Nuu ni iyo ya ji'in de ma, te ni yo skuandute ya ñayii ma.
23 Suni Juan ma, iyo de ichi ñuu Enón ma yatni ñuu Salim ma, te ni yo jan
koo ñayii ma, te ni yo skuandute de i, vaa iyo kua'a ndute yukan.
24 Sa'a ni yo kuu, nuu ñatuu kivi-ka Juan ma vekaa ma.

25 Kovaa jaku ñayii ka ndikin Juan ma, ni ka keja'a i ka tetna'a i ji'in in tee
judío ma siki ja sukan nduvii ndundoo ñayii ma nuu Su'si ma,
26 te ni jan koo i ka jiña'a i Juan ma:
—Teskua'a, jini ni ja tee ni iyo ji'in ni ichi in-ka yu'u yute Jordán ma, tee
ni ka'an ni na in kúu de ma, te vitna chi yikuu de skuandute de ñayii ma, te
ndaka i ka ndikin de —ka kuu i ka jiña'a i.
27 Te Juan ma, jiña'a de:
—Masu nawa kuu koneva'a o, nú masu taa maa Su'si ma.
28 Ndaka maa ni ni ka jiniso'o ja ká'an ndaa sa ja masu Cristo iya tetniñu
Su'si ma kúu sa chi yika-ni ja in ñayivi-ni kúu sa, te ni tetniñu ña'a Su'si ma
ja satu'va sa ichi vee Cristo ma.
29 Vaa in viko tnánda'a ma chi suchi tnánda'a ma, kúsii ini xeen i ja iyo i ji'in
suchi si'i ma, te suni sukan kúu tna suchi kétna'a ini ji'in suchi tnánda'a ma,
ja iyo tna i yukan, te jiniso'o i ja ká'an suchi tnánda'a ma, te kútachi xeen i.
Te vitna sukan kúsii ini tna sa.
30 Chukan kúu ja saña chi nduu luluu-ka tniñu sa'a sa a, te maa ya chi su'va
kuka'nu-ka tniñu sa'a ya ma, vaa iya kanuu-ka kúu ya sana saña —kúu de
jiña'a de.

Jiniñu'u ja jin kandija o ja ká'an Jesús ma

31 Iya vee onde sukun ma iyo siki ndaka o. Ñayii iyo nuu ñu'ú ya'a, ñayii
nuu ñu'ú ya'a kúu i, te ká'an i sukan kúu nuu ñu'ú ya. Kovaa iya vee onde
andivi ma, iyo ya siki ndaka ja iyo ñuu ñayivi a,
32 te ká'an ya ja jiniso'o ya ma ji'in ja jini ya ma. Kovaa ñatuu na in kándija
ja ká'an ya ma.
33 Kovaa nú na in na kandija ya ma, ñayii yukan, ká'an ndaa i ja Su'si ndija
kúu Su'si ma,
34 vaa maa Su'si ma ni tetniñu Sa'ya ya ma. Vaa iya ni tetniñu Su'si ma, ká'an
ya ndaka ja tátnuni Su'si ma, vaa Su'si ma chi masu jaku-ni Xtumani maa ya
ma ni wa'a ya Sa'ya ya ma chi ni wa'a ndi'i ni wa'a tu'u ya.
35 Vaa Yuva ya ma chi kútoo ya Sa'ya ya ma, te wa'a ya tnu'u ja tátnuni Sa'ya
ya ma siki ndaka ja iyo ñuu ñayivi a.
36 Nú na in kandija Sa'ya ya ma, te koteku i ni-kani ni-jika, kovaa nú na in
ñatuu kúni kandija i Sa'ya ya ma, masu koteku i, su'va ndetu ña'a nuu ndo'o
neni i ma.

4

Jesús ma, ni ndatnu'u ya ji'in in ña'a ñuu Samaria ma

1 Tee ka kuu fariseo ma, ni ka jini de ja ka kandija kua'a-ka ñayii ja ká'an
Jesús ma te ni yo skuandute kua'a-ka ya ñayii sana Juan ma.
2 (Kovaa masu maa Jesús ma ni yo skuandute ñayii ma chi tee ka ndikin ya
ma ni ka yo skuandute ñayii ma.)
3 Nuu ni jini Jesús ma ja sukan ka jani ini tee ka kuu fariseo ma, te ni ndee
ya ñuu Judea ma, te kuan no'o ya ñuu Galilea ma.
4 Te ichi kuan no'o ya ma, jiniñu'u ja ndaya'a ya ñuu Samaria ma.
5 Chukan kúu ja ni kenda ya ñuu Samaria ma ichi nuu nani Sicar ma
6 yatni ñu'ú tee ni yo kuu Jacob ma ja ni wa'a de sayii de José ma. Yukan iyo
in soko ndute ni ka yo xnani ñayii ma soko Jacob ma. Te Jesús ma, ni ku-u'vi
ya ja ni jika ya ma, te ni jinkoo ya yu'u soko ma nuu sani te kuu sava nduu.

7 Sani te ni kenda in ña'a ñuu Samaria ma kuan tava ña ndute soko ma, te
Jesús ma, jiña'a ya:
—Taa ni vala ndute ko'o sa —kúu ya jiña'a ya.
8 Te tee ka ndikin ya ma chi jâ kuan koo de ini ñuu ma kuan kuaan de ja
jin kaa de ji'in ya ma.
9 Kovaa ñayii judío ma, masu ni ka yo jatniñu i ndatniñu ñayii ñuu Samaria
ma. Te chukan kúu ja ña'a ma, ni ndakone'e ña:
—¿Naxe kúu ja ndijin, ja tee judío ma kúu ni, te jikan ni ndute nuu saña
ja kúu sa ña'a ñuu Samaria a? —kúu ña jiña'a ña.
10 Jesús ma, ni ndakone'e ya:
—Nute kuni ni nawa kúu ja taa Su'si ma, te nute kuni ni na in kúu ja jikan
ndute nuu ni a chi maa ni kakan ndute ko'o ni, te taa ya ndute sa'a ja koteku
ñayii ma —kúu ya jiña'a ya.
11 Te ña'a ma, jiña'a ña:
—Ndijin, masu nawa yinda'a ni ja tava ni de, te vaa kunu soko a, te ¿ndenu
yinda'a ni ndute taa ni ja koteku sa ma?
12 Tee jana'a ni yo kuu Jacob ma, ni ka yo ji'i de ndute soko ya'a, ji'in sa'ya
de ma, ji'in kiti de ma. Te ni xndoo de soko ya'a ja jin nduta'vi o a. ¿Te naku
ká'an ni sukan? ¿Xi ja va'a-ka ni sana Jacob ma? —kúu ña jiña'a ña.
13 Jesús ma, ni ndakone'e ya:
—Ndaka ñayii jin ko'o ndute ya'a chi jin ko yichi-ka i,
14 kovaa ñayii jin ko'o ndute kua'a sa ma, masu jin ko yichi-ka i, vaa onde
ini anua ñayii jin kuan-ta'vi ndute kua'a sa ma ko kuu sukan kúu nuu tóo
ndute ja masu nde ndi'i de ma, te jin koteku i ni-kani ni-jika —kúu ya jiña'a
ya.
15 Te jiña'a ña'a ma:
—Ndijin, taa ni ndute yukan, sukan-va'a máko ko yichi-ka sa, te máko
kii-ka sa ki tava sa ndute a —kúu ña jiña'a ña.
16 Jesús ma, jiña'a ya:
—Kuá'an ni, te kana ni yii ni ma, te kii ni ji'in de —kúu ya jiña'a ya.
17 Te jiña'a ña'a ma:
—Masu na yii sa iyo —kúu ña jiña'a ña.
Te Jesús ma, jiña'a ya:
—Va'a-ni ni ka'an ni ja masu na yii ni iyo,
18 vaa u'un tee ni iyo ji'in ni ma, te tee iyo ji'in ni vitna a chi masu yii ni kúu
de. Te ja ndaa kúu ja ká'an ni a —kúu ya jiña'a ya.
19 Ja ni jiniso'o ña sukan ma, te jiña'a ña:
—Ndijin chi in tee ndákaxtnu'u tnu'u wa'a Su'si ma kúu ni.
20 Tna'a sa ñayii jana'a ñuu Samaria ya chi ni ka yo chiñu'u i Su'si ma nuu
yuku ya'a. Te ndijin tee judío ma, ka ka'an ni ja Jerusalén ma kúu nuu jin
chiñu'u o Su'si ma —kúu ña jiña'a ña.
21 Jesús ma, ni ndakone'e ya:
—Ndijin, kandija ni ja ká'an sa a, vaa sani te kenda kivi, te masu
jiniñu'u-ka ja jin koo ni yuku ya'a ni a ñuu Jerusalén ma ja jin chiñu'u ni
Yuva o ma.
22 Ndijin, masu ka jini ni na in ka chiñu'u ni, kovaa saña chi ka jini sa na
in ka chiñu'u sa, vaa ne'un ñayii judío ma kenda iya sa'a ja jin ndani'i ta'vi
ñayii ma.
23 Kovaa kenda ora ma, te vitna kúu ora ja jin chiñu'u ndija ñayii ma Yuva
o Su'si ma, te jin sa'a ndaa jin sa'a ndija i ndaka sukan kúni maa Xtumani

Ndios ma. Vaa suni Yuva o ma chi ndánduku ya ñayii ni-yu'u ni-ini i jin
ndachiñu'u ndija i ya ma.
24 Vaa Su'si ma chi masu kuni ndijin o ya, vaa Xtumani Ndios ma kúu ya. Te
ñayii jin chiñu'u ya ma, jiniñu'u ja ni-yu'u ni-ini i jin chiñu'u i ya sukan kúni
maa Xtumani Ndios ma —kúu ya jiña'a ya.

25 Te ña'a ma, jiña'a ña:

—Saña chi jini sa ja kii Mesías ma, te kivi kii ya ma kaxtnu'u ndi'i kuiti ya
ndaka —kúu ña jiña'a ña. Te tnu'u Mesías ma kúni ka'an "Cristo iya tetniñu
Su'si ma".

26 Jesús ma, jiña'a ya:

—Maa sa kúu iya yukan, iya ká'an ji'in ni a —kúu ya jiña'a ya.

27 Sani te ni ka ndenda koo tee ka ndikin ya ma, te ni ka sa'vi-nka ini de ja
Jesús ma, yikuu ya ká'an ya ji'in ña'a ma. Kovaa ni-in de ñatuu ni ka kusaa
ini ja jin kakan-tnu'u de nawa kúni ya xi nawa ka ndatnu'u ya ji'in ña'a ma.

28 Te ña'a ma chi ni xndoo ña kiyi ña ma, te kuan no'o ña ini ñuu ma, te
ni jiña'a ña nuu ñayii ma:

29 —Ne'e koo ni, te jín koo o, te jin kuni ni in tee ja ni ka'an de ndaka ja ni
yo sa'a, ni yo kuu sa ma. ¿Te kuiti masu tee ya'a kúu Cristo ma? —kúu ña
jiña'a ña.

30 Sani te ni ka ke koo ñayii ñuu yukan, te kuan koo i nuu iyo Jesús ma.
31 Kovaa nani ve koo ñayii ñuu ma, te ka ka'an nda'vi tee ka ndikin ya ma ja
kaa ya xita, te ka jiña'a de:

—Teskua'a, kaa ni vala —ka kuu de ka jiña'a de.

32 Kovaa jiña'a ya:

—Saña chi iyo in ja kaa sa ja masu ka jini ni —kúu ya jiña'a ya.

33 Te tee ka ndikin ya ma, ni ka keja'a de ka jikan-tnu'u tna'a de:

—¿Kuiti masu na in ni ki xsia'a ja ni jaa de? —ka kuu de ka ka'an de.

34 Kovaa Jesús ma, jiña'a ya:

—Ndeyu sa kúu ja sa'a sa sukan kúni iya ni tetniñu ña'a ma, te xsinu sa
tniñu ni tatnuni ya ja sa'a sa a.
35 Ndijin, ka ka'an ni: "Kúni-ka kuun-ka yoo sana ndaxtutu o itu ma", kovaa
saña chi ká'an sa, jin ndonenuu ni te jin konde'ya ni nuu ni ka saka i triu
ma, vaa jâ ni ka kuaan ja sani te ndututu i.
36 Ñayii satniñu nuu ndútutu ma chi ké'en ya'vi i, te ñayii ndáxtutu ma,
ndáxtutu i ja jin koteku i ni-kani ni-jika, vaa suni ñayii sáka ma ji'in ñayii
ndáxtutu ma, ka kusii ini ndunduu i.
37 Vaa sa'a, te kúu ja ndaa ja ndija tnu'u ndichi ka ka'an i ma: "In ñayii sáka,
te in-ka i ndáxtutu."
38 Saña ni tetniñu ndaka ni ja jin ndaxtutu ni tna'a ja masu nawa ni ka
satniñu ni ja kuite i ma. Siin-ka ñayii ni ka yo satniñu. Te ndijin jin ko kuu
ñayii jin ndaxtutu kuenda ñayii ni ka satniñu ma —kúu ya jiña'a ya.

39 Kua'a ñayii ñuu Samaria ma ni ka kandija Jesús ma, vaa ni ka jini i ja
ndaa ni ndakani ña'a ma, ja ni ndakuña'a ya ndaka sukan ni yo sa'a, ni yo
kuu ña ma.
40 Chukan kúu ja nuu ni kenda koo ñayii Samaria ma nuu iyo Jesús ma, te ka
ka'an nda'vi i Jesús ma ja na kendoo ya ñuu yukan. Te ni kendoo ya yukan
uu kii.
41 Te kua'a xeen-ka ñayii ni ka kandija ja ká'an ya ma,
42 te ka jiña'a de nuu ña'a ma:

—Vitna, te ka kandija sa. Masu nani ja ni ka'an ni ma, chi vaa maa sa ni
ka jiniso'o ja ni ka'an ya ma, te ni ka ndasa'a sa kuenda ja iya ya'a kúu iya
sa'a ja jin ndani'i ta'vi ñayii ñuu ñayivi a —ka kuu de ka jiña'a de.

Jesús ma, ni ndasava'a ya sayii in tee kanuu satniñu nuu rey ma

43 Ni ya'a uu kii ma, te ni ndee Jesús ma ñuu Samaria ma, te kuan no'o ya
ñuu Galilea ma.
44 Te sa'a ni yo ka'an maa ya: In tee ndákaxtnu'u tnu'u wa'a Su'si ma, ñatuu ka
ndachiñu'u ña'a ñayii ñuu de ma, kovaa ñayii in-ka ñuu ma chi ka ndachiñu'u
i de.
45 Nuu ni ndenda ya ñuu Galilea ma, te ñayii ñuu yukan, ni ka ndatnu'u mani
i ji'in ya, vaa suni ni jan koo tna i Viko Pascua ñuu Jerusalén ma, te suni ni
ka jini i ndaka ja ni sa'a ya yukan ma.
46 Jesús ma, kuan no'o ya Caná ñuu Galilea ma nuu ni sa'a ya ja ndute ma,
te ni nduu de ndute uva ma. Te iyo in tee kanuu satniñu nuu rey ma, te iyo
in sayii de ñuu Capernaum ma, te ku'u i.
47 Nuu ni jini tee kanuu satniñu nuu rey ma, ja ni ndenda Jesús ma ñuu
Galilea ma ja ni ja'an ya ñuu Judea ma, te ni ja'an de ni jan koto de ya, te
ni ka'an nda'vi de ya ja ki'in ya ve'e de ma te ndasava'a ya sa'ya de ma, vaa
ku'u ka'vi i, te kûu i kúni i.
48 Te Jesús ma, ni ndakone'e ya:
—Ndijin, masu ka kandija ni, nú masu jin kuni ni seña ji'in milagru —kúu
ya jiña'a ya.
49 Kovaa tee kanuu satniñu nuu rey ma, jiña'a de:
—Tee tatnuni, kachi ni, te kí'on. Nú ña'a, te kûu sa'ya sa ma —kúu de
jiña'a de.
50 Sani te Jesús ma, jiña'a ya:
—Kuán no'o ni ve'e ni ma chi téku sa'ya ni ma —kúu ya jiña'a ya.
Te tee ma chi ni kandija de ja ni ka'an Jesús ma, te kuan no'o de.
51 Nani kuan no'o de ve'e de ma, te tee ka jinukuechi nuu de ma, ni ki koo
de ni ka ki ndi tna'a de tee ma, te ka jiña'a de:
—Téku sa'ya ni ma —ka kuu de ka jiña'a de.
52 Te ni jakondee de jikan-tnu'u de na ora ni ndusii ini i ma, te ni ka
ndakone'e tee ma:
—Iku ma nuu ka in nuu ve kukuee ma ni nuu ña'a ka'ni i ma —ka kuu de
ka jiña'a de.
53 Te yuva i ma, ni ndasa'a de kuenda ja maa ora yukan ni jiña'a Jesús
ma: “Téku sa'ya ni ma”, te ndaka de ve'e de ma ni ka kandija Jesús ma.
54 Cha'a kúu ja ku-uu seña ji'in milagru ni sa'a Jesús ma nuu ni ndenda
ya ñuu Galilea ma ja ni ja'an ya ñuu Judea ma.

5

Jesús ma, ni ndasava'a ya in tee ñatuu kúu kanda de

1 Ja ni ya'a jaku kii ma, te ñayii judío ma, ni ka sa'a i in viko, te Jesús ma,
kua'an tuku ya ñuu Jerusalén ma.
2 Ñuu Jerusalén ma nuu nani Ye'e Ndikachi ma iyo in nuu ñu'u ndute, te
sa'an hebreo ma nani i Betzata. Iyo u'un corredor,
3 te yukan ka iyo kua'a ñayii ka ku'u, ji'in ñayii inukuaa ma, ji'in ñayii cojo
ma, ji'in ñayii ñatuu kúu jin kanda i ma. Ka ndetu ndaka i ja kanda ndute
ma.

4 Vaa in ángel Su'si ma, na'nu-ni na'nu-ni ni yo kenda i, te ni yo skanda i
ndute ma, te jínu kánda ndute ma, te ñayii kúñama ma, te xinañu'u i jan kêe
nuu ndute ma, te ni yo nduva'a i ndeva'a-ni na kue'e ni yo ndo'o i ma.
5 Ne'un ndaka ñayii ma iyo in tee jâ iyo oko ja'un uni (38) kuiya ja ku'u de
ma.
6 Nuu ni jini ña'a Jesús ma ja kátuu de ma te ni jini ya ja ni kukua'a kuiya
ku'u de ma, te ni jikan-tnu'u ya:
—¿Kúni ni ja nduva'a ni? —kúu ya jiña'a ya.
7 Te tee ku'u ma, ni ndakone'e de:
—Señor, masu na in neva'a sa ja skee ña'a i nuu ndute a ora kánda de
ma. Ndaka jichi kúni sa ja kêe sa ma, te in-ka ñayii kée xinañu'u-ka —kúu
de jiña'a de.
8 Jesús ma, jiña'a ya:
—Ndakoo ni, te ndake'en ni nuu ni katuu ni a, te kuán no'o ni —kúu ya
jiña'a ya.
9 Te ora yukan-ni ni nduva'a tee ku'u ma, te ni ndake'en de nuu ni katuu
de ma, te ni keja'a de jika de.
Kovaa kivi ni tatnuni Su'si ma ja ma jin satniñu ñayii ma kúu,
10 te tee judío ma, ka jiña'a de nuu tee ni nduva'a ma:
—Vitna kivi ni tatnuni Su'si ma ja ma jin satniñu o kúu. Masu jatna ini
Su'si ma ja ndakuiso ni nuu ni katuu ni a —ka kuu de ka jiña'a de.
11 Te tee yukan, ni ndakone'e de:
—Vaa maa tee ni ndasava'a ña'a ma ká'an: “Ndake'en ni nuu ni katuu ni
a, te kuán no'o ni” —kúu de ká'an de.
12 Te ni ka jikan-tnu'u de tee ma:
—¿Na in kúu ja ni ka'an: “Ndake'en ni nuu ni katuu ni a, te kuán no'o ni”?
—ka kuu de ka jiña'a de.
13 Kovaa tee ma, masu jini de na in ni ndasava'a ña'a ma, vaa Jesús ma
chi ni nduyu'u ya ne'un kua'a ñayii ka iyo ma.
14 Sani te Jesús ma, ni ndani'i ya tee ma ini veñu'u ka'nu ma, te jiña'a ya:
—Vitna ja ni jini ni ja ni nduva'a ni a, máko ndakuiso kuechi-ka ni, nasa
ka'vi-ka ndando'o ni —kúu ya jiña'a ya.
15 Te kua'an tee ma, te ni jiña'a de nuu tee judío ma ja Jesús ma ni
ndasava'a ña'a ma.
16 Chukan kúu ja tee judío ma, ñatuu ni ka yo jini ndee de ya, vaa ka kuni
de ja jin ka'ni de ya, kuechi ja ni yo sa'a ya ja va'a ma kivi ni tatnuni Su'si
ma ja ma jin satniñu ñayii ma.
17 Kovaa Jesús ma, ni jiña'a ya:
—Yuva sa ma, onde vitna satniñu ya, te saña tna chi suni satniñu sa —kúu
ya jiña'a ya.
18 Chukan kúu ja tee judío ma, ûni ni ka yo kuu ini xeen de ja jin ka'ni
de ya, vaa masu yika-ni ja ni ka yo jini de ja ñatuu ni yo chiñu'u ya kivi ni
tatnuni Su'si ma ja ma jin satniñu ñayii ma, suni ja ni yo ka'an ya ja inuu-ni
kúu ya ji'in Su'si ma, vaa ni yo ka'an ya ja Su'si ma kúu Yuva ya ma.

Sukan tátnuni Jesús Sa'ya Su'si ma

19 Jesús ma, jiña'a ya:
—Ja ndaa ja ndaa ká'an sa ja saña ja kúu sa Sa'ya Su'si a, masu kuu nawa
sa'a sa ja kúni maa sa ma, su'va ja jini sa ja sa'a Yuva sa ma, sukan sa'a sa.
Vaa ndaka ja sa'a Yuva sa ma suni sa'a sa ja kúu sa Sa'ya ya a.

20 Vaa Yuva sa ma, kútoo ña'a ya, te káxtnu'u ya ndaka ja sa'a maa ya ma
nuu sa a. Te kua'a-ka ja kaxtnu'u ya, sukan-va'a jin kuni ni, te jin sa'vi-nka
ini ni.
21 Vaa Yuva sa ma chi ni ndaxteku ya ñayii ni ka ji'i ma, te sa'a ya ja jin
koteku i. Sukan tna saña ja kúu sa Sa'ya ya a, sa'a sa ja jin koteku na in kúni
maa sa ma.
22 Te Yuva sa ma, masu ndakan ya kuenda nuu ni-in ñayii ma, su'va nuu
nda'a maa sa ni xndoo ya ja ndakan sa kuenda nuu ñayii ma,
23 sukan-va'a ndaka ñayii ma, na jin chiñu'u ña'a i ja kúu sa Sa'ya Su'si ma,
sukan ka chiñu'u i Yuva sa ma. Nú na in ñatuu chiñu'u ña'a i saña ma, suni
masu nde chiñu'u i Yuva sa ma iya ni tetniñu ña'a ma.
24 'Ja ndaa ja ndaa ká'an sa, nú na in niniso'o ja ká'an sa a chi kándija i
sukan ká'an maa iya ni tetniñu ña'a ma, te iyo i ja koteku i ni-kani ni-jika,
vaa masu ki'in-ka i nuu iyo ja chunaa i nkuu ma, su'va jâ ni kaku i ja masu
kûu-ka i, te koteku i ni-kani ni-jika.
25 Ja ndaa ja ndaa ká'an sa ja kenda ora, te vitna chi ñayii ni ka ji'i ma, jin
koniniso'o i ja ká'an sa ja kúu sa Sa'ya Su'si a, te ñayii jin kuniso'o ma, jin
koteku i.
26 Sukan kúu Yuva sa ma ja téku maa ya ma, sukan sa'a ya ja koteku maa
sa,
27 te ni xndoo ya nuu nda'a sa ja kúu sa Sa'ya ya a ja na ndakan sa kuenda
nuu ñayii ma, vaa kuechi ja saña ni kii ñayivi ñuu ñayivi a.
28 Te máko jin ko ndaa jin ko ndivi ini ni ja ká'an sa sa'a, vaa kenda ora ja
ndaka ñayii ni ka ji'i ma, jin kuniso'o i ja ká'an sa a,
29 te jin nana koo i yavi nuu ka ñunee i ma. Ñayii ni ka sa'a ja va'a ma, jin
ndateku i, te jin koteku i ni-kani ni-jika, kovaa ñayii ni ka sa'a ja u'vi ma, jin
ndateku i ja jin ndachunaa i na kuechi ni ka sa'a maa i ma.
30 'Saña, masu nawa kúu sa'a sa ja kúu ini maa sa. Su'va maa Yuva sa ma
ni tatnuni ja ndakan sa kuenda nuu ñayii ma, te ndákan ndaa sa kuenda,
vaa ñatuu kúni sa ja sa'a sa sukan kúu ini maa sa ma chi su'va sa'a sa sukan
kúu ini maa Yuva sa iya ni tetniñu ña'a ma.
31 Nuna ka'an sa ja kuu maa sa ma, ja ka'an sa ma masu ja ndaa ko kuu.
32 Kovaa iyo Yuva sa ma ja ká'an ya ja kuu sa, te ja ká'an ya ma ja ndaa kúu.
33 Ndaka ni ni ka tetniñu tee ni ka jikan-tnu'u Juan ma, te ja ni ndakone'e
Juan ma ja ndaa kúu.
34 Kovaa saña, masu kúkanu ini sa ni-in ja ka ka'an ñayii ma. Kovaa jiniñu'u
ja ka'an sa ndaka tnu'u ya'a nuu ni, sana jin ndani'i ta'vi ni.
35 Juan ma, sukan kúu in ñu'u ndú'va va'a te ûni tnuu va'a ma, sukan ni yo
kuu de nuu ni, te ndaka ni ni ka kuu ini ja jin koo sii ini ni nunuu-ni ja ni
kaxtnu'u de nuu ni ma.
36 Kovaa iyo ja saña jin kandija-ka ni sana Juan ma. Vaa maa sa chi sa'a sa
ja ni tatnuni Yuva sa ma ja sa'a sa ma, sukan-va'a jin kuni ni te jin kandija
ni ja maa Yuva sa ma ni tetniñu ña'a ma.
37 Te suni Yuva sa ma iya ni tetniñu ña'a ma, ni kaxtnu'u ya na in kúu sa,
visi ndaka ni, ñatuu nama ni ka yo jiniso'o ni ya, ni a jin kuni ni naxe kaa
ya ma,
38 te ni a tnu'u ká'an ya ma masu ka ñu'u ini ni, vaa ñatuu ka kandija ni ja
Yuva sa ma ni tetniñu ña'a.
39 Ndijin chi jiniñu'u ja jin skua'a va'a-ka ni tutu ndee tnu'u Su'si ma, vaa
yukan jin ndani'i ni naxe jin koteku ni ni-kani ni-jika. Vaa yukan ká'an na
in kúu sa,

40 kovaa ndijin, masu nde ka kuni ni ja jin kondikin ña'a ni sukan-va'a jin
koteku ni ni-kani ni-jika.
41 'Saña, masu kuan-ta'vi sa ja jin chiñu'u ña'a ñayii masu ka kandija Su'si
ma.
42 Vaa saña chi jini sa ndaka ni, te jini sa ja masu ka kutoo ni Su'si ma.
43 Saña chi vee sa ja maa Yuva sa ma, te ndaka ni, masu nde ka jan-ta'vi
ña'a ni, kovaa nute kenda in-ka ñayii ja masu Su'si ma ni tetniñu ña'a chi jin
kuan-ta'vi ni i.
44 Ndijin, ¿naxe jin kandija ni ja ká'an Su'si ma? Vaa ka jan-ta'vi ni jayiñu'u
ka ndakua'a tna'a ndi-in ndi-in maa ni ma, te masu ka ndanduku ni jayiñu'u
taa maa in-ni Su'si ma.
45 Másu ko jin kani ini ni ja saña, te ndaxtekuechi ña'a sa nuu Yuva sa ma.
Tee ndaxtekuechi ña'a kúu maa Moisés ma, tee ni ka kukanu ini ni ma.
46 Nute ni ka kandija ni tnu'u ni ka'an Moisés ma, suni jin kandija ña'a ni,
vaa Moisés ma, ni tee de na in kúu saña.
47 Kovaa ni masu ni ka kandija ni ja ni tee de ma. ¿Naxe kuu jin kandija ni
ja ká'an sa ya? —kúu ya jiña'a ya.

6

Ni sa'a Jesús ma ja ni ndukua'a xtatila ma ji'in tiaka ma, te ni kanda ja ni ka jaa u'un mil tee
(Mt 14:13-21; Mr 6:30-44; Lc 9:10-17)

1 Nuu ni jinu sukan, te kua'an Jesús ma in-ka yu'u mar Galilea ma, te suni
maa i kúu mar Tiberias ma.
2 Kua'a xeen ñayii ka ndikin ya, vaa ni ka jini i seña ji'in milagru ni yo sa'a
ya ma ja ni ka yo nduva'a ñayii ka ku'u ma.
3 Sani te ni kaa Jesús ma in yuku, te ni jinkoo ya ji'in tee ka ndikin ya ma.
4 Jâ ve kuyatni Viko Pascua ma ja ka sa'a ñayii judío ma.
5 Te nde'ya Jesús ma, te ni jini ya ja kua'a ñayii ka ndikin ya ma, te jiña'a ya
tee kúu Felipe ma:
—¿Ndenu jin kuaan o ndeyu jin kaa ndaka ñayii a? —kúu ya jiña'a ya.
6 Kovaa ni jiña'a ya sukan-ni, sukan-va'a naxe ndakone'e Felipe ma, vaa
Jesús ma, jâ jini ya naxe sa'a ya ma.
7 Te Felipe ma, ni ndakone'e de:
—Ni a uu cientu denario xtatila ma masu kanda ja jin kaa i vala vala
—kúu de jiña'a de.
8 Te in-ka tee ndikin ya ma, nani de Andrés ma, te ñani Simón Pedro ma
kúu de. Sani te jiña'a de:
9 —Ya'a iyo in suchi luluu, te neva'a i u'un xtatila cebada ji'in uu tiaka,
kovaa masu jakuu ya'a, vaa kua'a xeen ñayii kúu a —kúu de jiña'a de.
10 Jesús ma, ni ndakone'e ya:
—Jin kuña'a ni ndaka ñayii a jin kunukoo i —kúu ya jiña'a ya, vaa in nuu
iyo kua'a kuii kúu.
Te ni ka jinkoo i. Visi u'un mil ja nani-maa tee ma kúu.
11 Jesús ma, ni tnii ya xtatila ma, te ni ndakuan-ta'vi ya nuu Su'si ma, te
ni wa'a ya ñayii ka nukoo ma. Suni sukan ni sa'a ya ji'in tiaka ma, ni wa'a
ya, te ni ka jaa maa ñayii ma naxe ka kuni maa i ja jin kaa i ma.
12 Nuu jâ ni ka ndutu chii ñayii ma, Jesús ma, jiña'a ya nuu tee ka ndikin ya
ma:

—Jin ndaxtutu ni ndaka ta'vi kuechi ni ka ndoo ma, sukan-va'a masu jin xtivi o —kúu ya jiña'a ya.
13 Te ni ka ndaxtutu de, te ni ndachitu uxi uu-ka chika ta'vi kuechi ja ni ka ndoo ja u'un xtatila cebada ma.
14 Ja ni ka jini ñayii ma milagru ni sa'a Jesús ma, te ka ka'an i:
—Ja ndaa kúu ja tee ya'a chi tee ndákaxtnu'u tnu'u ni wa'a Su'si ma kúu de. Tee ka ndetu o ja kii de ñuu ñayivi a kúu de —ka kuu i ka ka'an i.
15 Kovaa Jesús ma chi ni jinitnuni ya ja ka kuni i ja jin kueka i ya te jin koo i ji'in ya te jin sa'a i ja ko kuu ya rey, kovaa sani te ni ke'en ya ichi, te kua'an ya ichi yuku ma, sukan-va'a koo maa in-ni ya ma.

Jesús ma, ni jika ya nuu ndute mar ma
(Mt 14:22-27; Mr 6:45-52)

16 Nuu ni kunee ma, te tee ka ndikin Jesús ma, ni ka nu koo de kuan koo de yu'u mar ma,
17 te ni ka ka koo de in nuu barcu, sukan-va'a jin koo de ñuu Capernaum ma. Te nani ka ndaya'a de nuu mar ma, te ni kunee xeen ma. Te ñatuu ndenda-ka Jesús ma.
18 Sani te ni ndakanda ndute ma, kuechi ja yi'i xeen kajin ma.
19 Nuu jâ ni kuu u'un iñu mil metro kuan koo de ma, te ni ka jini de Jesús ma ja jika jika ya siki ndute ma kuan tu'va ya nuu barcu ma, te ni ka yu'u xeen de.
20 Te jiña'a ya:
—¡Má jin koyu'u ni! ¡Maa sa kúu! —kúu ya jiña'a ya.
21 Ni ka kutachi de, te ni ka xndaa de ya ini barcu ma. Sani te nunuu-ni, te ni ka kenda koo de ñuu nuu jin koo de ma.

Ñayii ma, ka ndanduku i Jesús ma

22 Kii xtnee ma, te ñayii ka iyo in-ka yu'u ndute ma, ni ka jini i ja in-nka-ni barcu ma iyo, te yukan kuan nu koo tee ka ndikin Jesús ma, kovaa Jesús ma, masu kuan no'o ya ji'in de ma.
23 Kovaa ni ka kenda koo-ka barcu ñayii ñuu Tiberias ma yatni nuu ni ndakuan-ta'vi Jesús ma nuu Su'si ma te ni wa'a ya xtatila ni ka jaa ñayii ma.
24 Ja ni ka jini ñayii ma ja ñatuu-ka na Jesús ma ni a tee ka ndikin ya ma ka iyo ma, te suni ni ka ka koo ñayii ma nuu barcu ma, te kuan koo i ichi ñuu Capernaum ma ka ndanduku i ya.

Jesús ma, ni kaxtnu'u ya ja sukan kúu xtatila ma kúu ya vaa sa'a ya ja koteku o

25 Nuu ni ka kenda koo ñayii ma in-ka yu'u mar ma, te ni ka ndani'i i Jesús ma, te ni ka jikan-tnu'u i ya:
—Teskua'a, ¿na ora ve ndii ni ya'a? —ka kuu i ka jiña'a i.
26 Jesús ma, jiña'a ya:
—Ja ndaa ja ndaa kúu ja ka ndanduku ña'a ni, masu kuechi ja ni ka jini ni milagru ni sa'a sa ma kúu chi kuechi ja ni ka jaa ni onde ni ka ndutu chii ni ma kúu.
27 Má jin satniñu ni siki ja ndeyu ndí'i ma, su'va jin satniñu ni siki ja ndeyu masu ndi'i ma, tna'a ja sa'a ja jin koteku ni ni-kani ni-jika ma, tna'a ja taa iya ni kenda ñayivi ñuu ñayivi a, iya ni kaxtnu'u Yuva o Su'si ma ja jin kandija ni ya ma —kúu ya jiña'a ya.
28 Te ni ka jikan-tnu'u i:

—¿Nawa jin sa'a sa, sukan-va'a jin sa'a sa ja kúni Su'si ma? —ka kuu i ka jiña'a i.
29 Jesús ma, ni ndakone'e ya:
—Ja kúni Su'si ma ja jin sa'a ni kúu ja jin kandija ni maa sa ja kúu sa iya ni tetniñu ya ma —kúu ya jiña'a ya.
30 Te ni ka jikan-tnu'u i:
—¿Na seña kaxtnu'u ni, sukan-va'a jin kuni sa te jin kandija ña'a sa? ¿Nde a ka kuu ja sa'a ni?
31 Tna'a o ñayii jana'a ma, ni ka jaa i ja nani maná ma nuu masu nawa iyo kuiti ma, sukan ká'an tutu ndee tnu'u Su'si ma: “Su'si ma, ni wa'a ya xtatila andivi ma ja ni ka jaa i ma” —ka kuu i ka jiña'a i.
32 Jesús ma, ni ndakone'e ya:
—Ja ndaa ja ndaa ká'an sa ja masu Moisés ma kúu tee ni taa xtatila ni kuun andivi ma ja jin kaa ni ma, kovaa vitna maa Yuva sa ma kúu iya táa xtatila ndija ni nuu andivi ma.
33 Te saña kúu xtatila ni nuu andivi ma ja táa Su'si ma nuu ni a, te sa'a sa ja koteku ñayii ñuu ñayivi a —kúu ya jiña'a ya.
34 Te ka jiña'a i:
—Señor, taa taa-ni ni xtatila yukan ma —ka kuu i ka jiña'a i.
35 Jesús ma, jiña'a ya:
—Saña kúu xtatila ja sa'a ja jin koteku ni. Nú na in ki tna'a ña'a te kandija ña'a i, masu ko kokon ko yichi kuiti i.
36 Kovaa sukan-ni ni ka'an sa, vaa ndijin, visi jâ ni ka jini ña'a ni, kovaa masu ka kandija ña'a ni.
37 Ndaka ñayii taa maa Yuva sa ma, ki koo i nuu maa sa, te ndaka ñayii ki koo nuu sa ma, masu saxiko sa i.
38 Vaa saña chi ni nuu sa andivi ma, kovaa masu vee sa ja sa'a sa ja kúu ini maa sa ma chi vee sa ja sa'a sa ja kúu ini maa Yuva sa ma, iya ni tetniñu ña'a ma.
39 Te ja kúu ini iya ni tetniñu ña'a ma kúu ja másu ko skenaa sa ni-in ñayii ja ni taa ya ma, su'va ndaxteku sa i kivi ndi'i kivi a.
40 Vaa ja kúu ini Yuva sa ma kúu ja ndaka ñayii ka ndakunitnuni ña'a i ja Sa'ya Su'si ma kúu sa te Su'si kúu sa te ka kandija ña'a i ma, jin koteku i ni-kani ni-jika. Te ndaxteku sa i kivi ndi'i kivi a —kúu ya jiña'a ya.
41 Te chukan kúu ja tee judío ma, ni ka keja'a de ka ka'an ndeva'a de ja kuu ya ma, kuechi ja ni ka'an ya ja xtatila ni nuu onde andivi ma kúu ya.
42 Te ka jiña'a de:
—¿Te masu tee ya'a kúu Jesús sa'ya José ma? Ndaka o ka jini yuva de ma ji'in si'i de ma. ¿Naxe kúu ja ká'an de ja ni nuu de vee de onde andivi ma? —ka kuu de ka ka'an de.
43 Sani te Jesús ma, jiña'a ya:
—¿Nava'a ka ka'an yu'u ka ka'an yu'u nuu tna'a ni?
44 Kovaa ñatuu ni-in ñayii kuu kii nuu sa a, nú masu ja ki xsia'a ña'a maa Yuva sa ma iya ni tetniñu ña'a ma, te ndaxteku sa i kivi ndi'i kivi ma.
45 Nuu tutu ndee tnu'u tee ka ndakaxtnu'u tnu'u ni wa'a Su'si ma ká'an: “Su'si ma kaxtnu'u nuu ndaka i.” Chukan kúu ja ndaka ñayii kuniso'o ja ká'an Yuva sa ma te kutu'va i ja ká'an ya ma, te kii i ki tu'va ña'a i.
46 ’Masu na in ni jini Yuva sa ma chi maa in-ni sa ja vee sa nuu Su'si ma jini ya.
47 Ja ndaa ja ndaa ká'an sa ja nú na in kándija ña'a ma chi koteku i ni-kani ni-jika.

48 Saña kúu xtatila sa'a ja jin koteku ni.
49 Tna'a ni ñayii jana'a ma, ni ka jaa i ja nani maná ma, kovaa ni ka ji'i i,
50 te saña chi ká'an sa siki maa sa ja kúu sa xtatila ni nuu onde andivi ma.
Nú na in na kaa chi masu kûu i.
51 Saña kúu xtatila téku ma ja ni nuu sa onde andivi ma. Nú na in na kaa
xtatila ya'a chi koteku i ni-kani ni-jika. Te xtatila kua'a sa a chi kuñu maa
sa kúu, te sa'a sa ja jin koteku ndaka ñayii ñuu ñayivi a —kúu ya jiña'a ya.
52 Te tee judío ma, ni ka keja'a de ka tetna'a ndi-in ndi-in de:
—¿Naxe kúu ja taa tee ya'a ja jin kaa o kuñu de a? —ka kuu de ka ka'an
de.
53 Jesús ma, jiña'a ya:
—Ja ndaa ká'an sa ja jiniñu'u ja kuenda tnu'u ja jin kaa ni kuñu sa a ja kúu
sa iya ni kii ñayivi ñuu ñayivi ya te kuenda tnu'u ja jin ko'o ni niñi sa a, sana
kuu jin koteku ni.
54 Nú na in jaa kuñu sa a te ji'i i niñi sa a, koteku i ni-kani ni-jika, te saña
chi ndaxteku sa i onde kivi ndi'i kivi ma.
55 Sukan kúu ndeyu ndija ma ji'in ndute ma ja sa'a ja ka ndutu chii ñayii ma
te ñatuu ka yichi-ka i ma, sukan sa'a yikikuñu sa ya ji'in niñi sa a ini anua
ñayii ma, vaa ndúva'a kuiti i te iyo sii ini i.
56 Nú na in jaa kuñu sa a te ji'i i niñi sa a, téku i ji'in sa, te iyo sa ji'in i.
57 Yuva sa ma ni tetniñu ña'a, te téku ya, te ja maa ya ma, te téku sa. Te suni
maa i kúu ja nú na in jaa kuñu sa a, te ja maa sa, te koteku i.
58 Ja ká'an sa ya chi ja kuu maa sa kúu, ja kúu sa xtatila ni nuu onde andivi
ma. Tna'a xtatila ya'a chi masu inuu kúu i ji'in tna'a ja nani maná ma ja ni
ka jaa tna'a ni ñayii jana'a ma. Ni ka jaa i, kovaa ni ka ji'i i. Kovaa nú na in
kaa xtatila ká'an sa ya chi koteku i ni-kani ni-jika —kúu ya jiña'a ya.
59 Jesús ma, ni kaxtnu'u ya tnu'u ya'a nuu ni ka ndututu i veñu'u
Capernaum ma.

Tnu'u vii tnu'u va'a Su'si ma sa'a ja jin koteku o ni-kani ni-jika

60 Ja ni ka jiniso'o i sukan ni kaxtnu'u ya ma, kua'a ñayii ka ndikin Jesús
ma, ka ka'an i:
—Tna'a ja ká'an de a chi yii xeen ja kandija o. ¿Na in kuu koniniso'o ja
ká'an de a? —ka kuu i ka ka'an i.
61 Jesús ma, ni jinitnuni ya ja ka ka'an ndeva'a i tnu'u ni ka'an ya ma, te
ni jikan-tnu'u ya:
—¿Ja ni ka'an sa ma ñatuu ka jatna ini ni?
62 ¿Naxe ko kuu nuna jin kuni ni ja saña ja kúu sa iya ni kii ñayivi ñuu ñayivi
a, ndaa sa nuu ni iyo sa xi'na-ka ma?
63 Vaa anua ñayii ma kúu ja sa'a ja téku i ma, te yikikuñu i ma chi masu ja
kuatniñu kúu. Te tna'a tnu'u ká'an sa a chi ja ka jiniñu'u ini anua ni a kúu,
vaa sa'a i ja jin koteku ni.
64 Kovaa ka iyo nde ni ja ñatuu ka kandija ni —kúu ya jiña'a ya.
Vaa Jesús ma, jâ jini ya onde xinañu'u ma nde in ka kuu ja ñatuu ka
kandija i ya ma, ji'in nde-in kúu ja ke'en-su'va i ya ma.
65 Te ni ka'an tuku ya:
—Masu na-in kuu kii nuu sa a, nú masu ja maa Yuva sa ma ki xsia'a ña'a
—kúu ya ká'an ya.
66 Sani te ora yukan kua'a ñayii ka ndikin Jesús ma, ni ka xndoo i ya, te
kuan koo i.
67 Jesús ma, ni jikan-tnu'u ya nuu ndi-uxi uu tee ka ndikin ya ma:

—¿Suni ndijin, jin koo tna ni ka kuni ni? —kúu ya jiña'a ya.
68 Simón Pedro ma, ni ndakone'e de:
—Señor, ¿nde in xi-nuu jin koo sa? Vaa tnu'u ká'an ni a, tnu'u sa'a ja jin koteku sa ni-kani ni-jika kúu.
69 Saña ya chi jâ ni ka kandija ña'a sa, te ka jini sa ja ndijin kúu iya ii nuu Su'si ma —kúu de jiña'a de.
70 Jesús ma, ni ndakone'e ya:
—Maa sa ni ndakaji ndi-uxi uu ni a, kovaa in ni chi tachi ma kúu ni —kúu ya jiña'a ya.
71 Ja ni ka'an Jesús ma sukan chi ni ka'an ya siki ja Judas sa'ya tee kúu Simón Iscariote ma, vaa Judas ma ke'en-su'va ya ma, visi in ndi-uxi uu tee ni ka yo ndikin ya ma kúu de ma.

7

Ñani Jesús ma, ñatuu ka kandija i ya

1 Nuu ni jinu sukan ma, Jesús ma, kua'an ya ichi ñuu Galilea ma, vaa ñatuu kúni ya ja koo ya ñuu Judea ma, vaa yukan ka nduku tee judío ma ja jin ka'ni de ya ma.
2 Kovaa ve kuyatni Viko Ve'e Nda'a Yutnu ma, in viko ka sa'a ñayii judío ma.
3 Te ñani ya ja si'i ya ma, ka jiña'a i:
—Máko ndoo ro ya'a. Kuá'an ñuu Judea ma, sukan-va'a ñayii ka iyo yukan ja ka ndikin ña'a i ma, suni jin kuni i ja sa'a ro a.
4 Vaa nú na in kúu ini ja jin kuni ña'a ñayii ma, masu sa'a yu'u i. Chukan kúu ja ndaka ja sa'a ro a, te sa'a nuu ndaka ñayii ñuu ñayivi a —ka kuu i ka jiña'a i,
5 vaa ni a ñani ya ja si'i ya ma, masu ka kandija i ya ma.
6 Jesús ma, jiña'a ya:
—Ñatuu kenda-ka ora ri, kovaa ro'o chi ndeva'a-ni na ora chi va'a-ni kúu, ka jani ini ro.
7 Ñayii ñuu ñayivi a chi ka kunimani i nuu ndaka ro, kovaa ru'u ya chi ñatuu ka kunimani i nuu ri, vaa ru'u ya chi káxtnu'u ndaa ri nuu i ja ja ka sa'a i ma chi ja u'vi kúu.
8 Kuán koo maa ro viko ma. Ru'u ya chi ma ki'in ri, vaa ñatuu kenda-ka ora ri ma.
9 Sukan ni jiña'a ya, sani te ni kendoo ya ñuu Galilea ma.

Jesús ma, ni kaxtnu'u ya tnu'u vii tnu'u va'a Su'si ma nuu ñayii ma ne'un kivi ka sa'a i Viko Ve'e Nda'a Yutnu ma

10 Kovaa nuu jâ kuan koo ñani ya ma, sani te Jesús ma ni ja'an tna ya viko ma. Kovaa ni ja'an yu'u ya, masu na in ni jini ña'a ma.
11 Te tee judío ma, ka ndanduku de ya viko ma, te ka ka'an de:
—¿Ndenu iyo tee yukan? —ka kuu de ka ka'an de.
12 Ndaka ñayii ma, ka ka'an ka ka'an i ja kuu ya. Jaku i ka ka'an: “In tee va'a kúu de.” Kovaa jaku-ka i ka ka'an: “Masu tee va'a kúu de chi xnda'vi de ñayii ma”, ka kuu i ka ka'an i.
13 Kovaa ñatuu kúu jin ka'an ni'i i, vaa ka yu'u i tee judío ma.
14 Nuu ve kusava viko ma, Jesús ma, ni kivi ya ini veñu'u ka'nu ma, te ni keja'a ya káxtnu'u ya,
15 te tee judío ma, ni ka sa'vi ini de, te ka ka'an de:

—¿Naxe jini xeen tee ya'a ndaka ja ká'an tutu a, te vitna ja masu nde ni skua'a de? —ka kuu de ka ka'an de.
16 Jesús ma, ni ndakone'e ya:
—Masu kuenda maa sa kúu ja káxtnu'u sa a chi kuenda iya ni tetniñu ña'a ma kúu.
17 Nú na in kúni ja sa'a i sukan kúni Su'si ma, kuu ndakuni i tnu'u káxtnu'u sa a, nú tnu'u vee nuu Su'si ma kúu, xi ká'an maa sa sukan jani ini maa sa.
18 Ñayii ká'an ja jani ini maa i ma chi ká'an i sukan-va'a jin chiñu'u ña'a ñayii ma, kovaa nú na in ndí ini ja jin ndachiñu'u i na in ni tetniñu ña'a ma, ñayii yukan chi ká'an ndaa i, te masu na ja u'vi iyo ini anua i ma.
19 '¿Masu ja ndaa kúu ja Moisés ma, ni kaxtnu'u de tnu'u ni tatnuni Su'si ma nuu ndaka ni? Kovaa ni-in ni ñatuu ka sa'a sukan ni kaxtnu'u de ma. ¿Nava'a ka kuni ni ja jin ka'ni ña'a ni? —kúu ya jiña'a ya.
20 Ni ka ndakone'e ñayii ma:
—¡Vâa yinee ña'a tachi! ¿Na in kúni ja ka'ni ña'a i? —ka kuu i ka jiña'a i ya.
21 Jesús ma, jiña'a ya:
—In-ni ja ni sa'a sa, te ndaka ni ni ka sa'vi ini.
22 Kovaa Moisés ma, ni tatnuni de ja jin chitnuni ni suchi yii ma. (Masu ja jani ini maa Moisés ma kúu, chi vaa kuenda ñayii jana'a-ka ma kúu.) Te ndijin chi ka chitnuni ni suchi luluu ma, visi kivi masu satniñu o kúu ma.
23 Ja ma jin kejiyo ni ja ni tatnuni Moisés ma kúu ja ka chitnuni ni suchi kuechi ma, visi kivi masu satniñu o ma kúu. ¿Nava'a ka ndakiti ini ni nuu sa ja ni ndasava'a ni ndasandija sa in tee ma kivi masu ka satniñu o ma?
24 Má jin ka'an ni tnu'u ñayii ma sukan-ni ka nde'ya ni ja ka kuu i ma. Su'va jin ka'an ndaa ni sukan iyo ma, vaa sukan kúni Su'si ma —kúu ya jiña'a ya.

Jesús ma, ká'an ya ja maa Su'si ma ni tetniñu ña'a

25 Jaku ñayii ñuu Jerusalén ma, ni ka keja'a i ka jikan-tnu'u tna'a i:
—¿Masu tee ya'a kúu tee ka ndanduku i ja jin ka'ni i ma?
26 ¿Nava'a iyo de yukan, te káxtnu'u de nuu ndaka ñayii ma, te ñatuu na in nawa jiña'a i ma? ¿Xi saa ka jani ini tee ka netniñu ma ja tee ya'a kúu Cristo iya ni tetniñu Su'si ma?
27 Kovaa yo'o chi ka jini o nde in xi-sa'ya kúu tee ya'a. Te kivi kii Cristo ma, masu na in kuni nde in xi-sa'ya tata ko kuu ya —ka kuu i ka ka'an i.
28 Te nuu ni jiniso'o Jesús ma sukan, vaa yikuu ya káxtnu'u ya ini veñu'u ka'nu ma, te ni ka'an nini'i ya:
—Nú ndijin, ka jini ña'a ni, te ka jini ni ndenu vee sa. Kovaa masu vee sa ja kúni maa sa chi vee sa vaa ni tetniñu ña'a Su'si ndija ma iya kuu jin kukanu ini ni ma, kovaa ñatuu ka jini ni ya.
29 Te maa sa chi jini sa ya, vaa ja maa ya ma, te vee sa, te maa ya ni tetniñu ña'a —kúu ya jiña'a ya.
30 Sani te ni ka kuni de ja jin tnii de ya, kovaa ni-in de ñatuu ni tnii ya, vaa ñatuu kenda-ka ora ya ma.
31 Te kua'a ñayii ni ka kandija ya, kovaa ka jikan-tnu'u tna'a i:
—¿Kivi kenda Cristo ma kuiti ja sa'a kua'a-ka ya seña ji'in milagru sana tee ya'a? —Ka kuu i ka ka'an i.

Tee ka kuu fariseo ma, ka kuni de ja jin tnii de Jesús ma

32 Te tee ka kuu fariseo ma, ni ka jiniso'o de ja ka ka'an ñayii ja kuu Jesús ma. Te maa de ji'in tee ka tatnuni nuu sutu ma ni ka tetniñu tee ka jito veñu'u ka'nu ma ja jin tnii de ya.

33 Sani te Jesús ma, jiña'a ya:
—Koo sa ji'in ni jaku-ka kivi, sani te no'o sa nuu iya ni tetniñu ña'a ma.
34 Ndijin, jin ndanduku ña'a ni, kovaa masu jin ndani'i ña'a ni, vaa masu
kuu jan koo ni nuu no'o sa ma —kúu ya jiña'a ya.
35 Sani te ni ka keja'a tee judío ma ka jikan-tnu'u tna'a de:
—¿Ndenu ki'in tee ya'a ja ma kuu jin ndani'i o de? ¿Xi ki'in de nuu ka iyo
ñayii judío ni ka jitenuu ni-ka'nu ñuu ñayivi a, te kaxtnu'u de nuu ñayii ka
ka'an sa'an griego ma?
36 ¿Nawa kúni ka'an ja ká'an de ma ja: "Jin ndanduku ña'a ni, kovaa masu
jin ndani'i ña'a ni, vaa masu kuu jan koo ni nuu no'o sa ma"? —ka kuu de
ka ka'an de.

Jesús ma, kuenda kúu ndute ko'o o te masu ko yichi-ka o ma, sukan kúu ya

37 Kivi ve jinu viko ma, kivi ka'nu xeen-ka ma kúu, te Jesús ma, ni
ndokuiñi ya, te ni ka'an nini'i ya:
—Nú na in yíchi, na kii i nuu sa a, te kó'o i ndute kua'a sa a.
38 Sukan ká'an nuu tutu Su'si ma, ñayii kandija ña'a ma chi onde ini anua
i ma vivii ko too ndute sa'a ja koteku i, sukan vivii tóo ndute jika yute ma
—kúu ya jiña'a ya.
39 Te sa'a ni ka'an Jesús ma siki Xtumani Ndios ma iya jin ni'i ñayii ka
kandija Jesús ma, vaa Jesús ma, ñatuu ndaa-ka ya ja jin ndachiñu'u i ya ma.
Chukan kúu ja ñatuu kii-ka Xtumani Ndios ma.

Ni ka ndusiin ñayii ma kuechi ja jaku i ka kandija Jesús ma te jaku i ñatuu

40 Ka iyo jaku ñayii ne'un ñayii kua'a ma, te nuu ni ka jiniso'o i tnu'u ya'a,
te ka ka'an i:
—Ja ndaa ndija kúu ja tee ya'a chi tee ndákaxtnu'u tnu'u ni wa'a Su'si ma
kúu de —ka kuu i ka ka'an i.
41 Jaku-ka i ka ka'an:
—Iya ya'a chi Cristo iya ni tetniñu Su'si ma kúu ya —ka kuu i ka ka'an i.
Kovaa jaku-ka i ma chi ka ka'an i:
—¿Naku xi ñuu Galilea ma kee Cristo ma?
42 ¿Masu ká'an nuu tutu ndee tnu'u Su'si ma ja tna'a-ka tee ni yo kuu rey
David ma kúu Cristo ma, te kee ya ñuu Belén ma maa ñuu tee ni yo kuu
David ma? —ka kuu i ka ka'an i.
43 Chukan kúu ja ni ka ndusiin ñayii ma, vaa kuechi ja siin siin ja ka jani
ini i ja kuu Jesús ma.
44 Jaku ñayii ma, ka kuni i ja jin tnii i ya te jin koo i jin chinee i ya vekaa ma,
kovaa ni-in i ñatuu ni tnii ya.

Tee ka netniñu ma, masu ka kandija de Jesús ma

45 Tee ka jito veñu'u ka'nu ma, ni ka ndenda koo de nuu ka iyo tee ka
kuu fariseo ma, ji'in tee ka tatnuni nuu sutu ma, te ni ka jikan-tnu'u tee ka
tatnuni nuu sutu ma:
—¿Nava'a ñatuu ni ka tnii ni de te ki koo ni ji'in de? —ka kuu de ka jiña'a
de.
46 Te tee ka jito veñu'u ma, ni ka ndakone'e de:
—¡Ñatuu nama uun ni ka jini o in tee ká'an sukan ká'an tee yukan! —ka
kuu de ka jiña'a de.
47 Sani te tee ka kuu fariseo ma, ka jiña'a de:
—¿Suni ndijin tna, ni xnda'vi ña'a de?

48 ¿Xi nde ka kandija tu in tee ka netniñu ma xi in tee ka kuu fariseo ma ja
ká'an tee yukan?
49 Kovaa ñayii ya'a ja ñatuu ka jini i tnu'u ni kaxtnu'u Moisés ma, te masu
jin ndani'i ta'vi i —ka kuu de ka jiña'a de.
50 Te Nicodemo ma, tee ni ja'an in jakuaa ni jan nu nduku de Jesús ma,
jiña'a de:
51 —Tnu'u ni kaxtnu'u Moisés ma nuu o ma ká'an ja masu kuu jin
xtekuechi o in tee nú ñatuu kuniso'o-ka o ja ká'an de ma, sukan-va'a kuni o
nawa ni sa'a de ma —kúu de jiña'a de.
52 Te ni ka ndakone'e de:
—¿Xi ndijin tna, tee ñuu Galilea ma kúu ni? Te skua'a vava'a-ka ni tutu
ndee tnu'u Su'si ma, te kuni ni ja ñuu Galilea ma masu nama ni kee in tee
ndákaxtnu'u tnu'u ni wa'a Su'si ma —ka kuu de ka jiña'a de.

Ña'a ni ndatuu ji'in in tee ma

53 Sani te kuan nu koo maa maa de ve'e de ma.

8

1 Kovaa Jesús ma, kua'an ya ichi Yuku Tnu Olivo ma,
2 te kii xtnee ma, ora ve ndii ma, te kuan no'o ya veñu'u ka'nu ma. Te ni ka
jan tu'va ña'a ñayii ma, te ni jinkoo ya, te ni keja'a ya káxtnu'u ya tnu'u ya
ma.
3 Te tee ka skua'a tnu'u ni kaxtnu'u Moisés ma, ji'in tee ka kuu fariseo
ma, ni ka kenda koo de ji'in in ña'a. Ni ka ndani'i de ña ja ni ndatuu ña ji'in
in-ka tee. Te ni ka jani de ña me'ñu ñayii ma,
4 te ka jiña'a de Jesús ma:
—Teskua'a, ña'a ya'a chi ni ka ndani'i sa ña maa nuu kuechi ña ma.
5 Te sukan ni tatnuni Moisés ma ja ndaka ña'a ka sa'a sa'a chi jin kua'a-yuu
o ña, te jin kûu ña. Te ndijin, ¿naxe ka'an ni? —ka kuu de ka jiña'a de.
6 Tee ya'a chi ni ka jikan-tnu'u de ya ja jin kototnuni de ya naxe ka'an ya
ma, sukan-va'a kuu jin xtekuechi de ya. Kovaa Jesús ma chi ni jakindeyi
ya, te ni keja'a ya tée ya nuu ñu'ú ma ji'in xninda'a ya ma.
7 Kovaa ka yikuu ka yikuu de ka jikan-tnu'u de ya. Sani te ni ndonenuu ya,
te jiña'a ya:
—Nde ni ñatuu na kuechi ndiso, te suu ni ko kuu ñayii xinañu'u ja
kua'a-yuu ni ña'a ya'a —kúu ya jiña'a ya.
8 Sani te ni ndakindeyi tuku ya, te yikuu ya tée ya nuu ñu'ú ma.
9 Ja ni ka jiniso'o de sukan ma, te ni ka ndakunitnuni de naxe ka iyo ka kuu
de nuu Su'si ma, te ndi-in ndi-in de kuan nu koo. Te xinañu'u tee nija'nu ma
kuan nu koo. Sani te ni ka ndandikin-ka tee kuechi-ka ma. Te maa in-nka
Jesús ma ji'in ña'a ma ni ka kendoo yukan.
10 Te ni ndonenuu Jesús ma, te jikan-tnu'u ya ña'a ma:
—Ndijin, ¿ndenu ka iyo ñayii ka xtekuechi ña'a ma? ¿Ni-in i ñatuu ni wa'a
yuu ña'a? —kúu ya jiña'a ya.
11 Te ni ndakone'e ña:
—Ñatuu ni-in i, vi Señor —kúu ña jiña'a ña.
Te Jesús ma, jiña'a ya:
—Ni saña, masu kua'a-yuu ña'a sa. Vitna te kuán no'o ni, te máko sa'a-ka
ni sukan ni sa'a ni ma, sukan-va'a máko ndakuiso kuechi-ka ni —kúu ya
jiña'a ya.

Jesús ma kúu ñu'u xtnuu nuu ñayii ñuu ñayivi a

12 Jesús ma, ni ka'an tuku ya in-ka jichi nuu ñayii ma, te jiña'a ya:
—Saña kúu ñu'u ndú'va ja xtnuu sa nuu ñayii ñuu ñayivi a. Nú na in na
kondikin ña'a, te koo sa ji'in i ja kúu sa ñu'u xtnuu ini anua i ma, te sa'a sa
ja koteku i te masu ko kaka-ka i nuu nee ma —kúu ya jiña'a ya.
13 Te tee ka kuu fariseo ma, ka jiña'a de:
—Ndijin chi ká'an ni ja kuu maa ni, te ja ká'an ni ja kuu maa ni a chi masu
jiniñu'u —ka kuu de ka jiña'a de.
14 Jesús ma, ni ndakone'e ya:
—Visi ká'an sa ja kuu maa sa, kovaa tna'a ja ká'an sa ya chi ja ndaa kúu,
vaa jini sa ndenu vee sa ma te jini sa ndenu no'o sa ma. Kovaa ndijin, masu
ka jini ni ndenu vee sa ma, ndenu no'o sa ma.
15 Ndijin chi ka ka'an ni ja kuu in ñayii ma ndoo-nka ja ka nde'ya ni ma-ni.
Kovaa saña chi masu sukan sa'a sa ji'in ni-in ñayii ma.
16 Vaa nuna ndaka'an sa sukan ka kuu ñayii ma chi ndaka'an ndaa sa, vaa
masu maa in-ni sa ndaka'an chi nduu sa ji'in Yuva sa iya ni tetniñu ña'a ma
jin ndaka'an.
17 Ja ni kaxtnu'u Moisés ma nuu maa ni ma chi ká'an: Nú inuu ka ka'an uu
testigu chi ja ka ka'an i ma chi ja ndaa kúu.
18 Te maa sa kúu iya ká'an na in kúu sa ma, te Yuva sa iya ni tetniñu ña'a
ma, ká'an tna ya na in kúu sa —kúu ya jiña'a ya.
19 Te ni ka jikan-tnu'u de:
—¿Ndenu iyo Yuva ni ma? —ka kuu de ka jiña'a de.
Te Jesús ma, ni ndakone'e ya:
—Ndijin chi masu ka jini ña'a ni, te ni masu ka jini ni Yuva sa ma. Nute
jin kuni ña'a ni saña chi suni jin kuni tna ni Yuva sa ma —kúu ya jiña'a ya.
20 Sa'a ni ka'an Jesús ma nuu ni kaxtnu'u ya ini veñu'u ka'nu ma nuu ka
iyo ja ka ndatnaa i xu'un ka ndakua'a i Su'si ma. Kovaa ni-in de ñatuu ni
tnii ya, vaa ñatuu kenda-ka ora ya ma.

Ni ka'an Jesús ma ja nuu no'o ya ma masu kuu jin koo ñayii ñatuu ka kandija sukan káxtnu'u ya ma

21 Jesús ma, jiña'a tuku ya:
—Saña chi no'o sa nuu vee sa ma, te ndijin chi jin ndanduku ña'a ni, kovaa
ja ñatuu ka kandija ña'a ni a, te jin kondiso kuechi maa ni, te jin kûu ni. Te
nuu no'o sa ma masu kuu jan koo ni —kúu ya jiña'a ya.
22 Tee judío ma, ka ka'an de:
—¿Xi ka'ni de maa de kúni de? ¿Chukan kúu ja ká'an de ja: “Ma kuu jan
koo ni nuu no'o sa ma”? —ka kuu de ka ka'an de.
23 Jesús ma, jiña'a ya:
—Ndijin chi ñayii nuu ñu'ú ya'a ka kuu ni, kovaa saña chi iya onde sukun
ma kúu sa. Ndijin chi ñayii ñuu ñayivi ya'a ka kuu ni, te saña chi masu ñayii
ñuu ñayivi ya'a kúu sa.
24 Chukan kúu ja ká'an sa ja jin kondiso kuechi maa ni, te jin kûu ni, vaa nú
ñatuu ka kandija ña'a ni ja saña kúu iya vee ja sa'a ja jin ndani'i ta'vi ni ma,
te jin kondiso kuechi maa ni, te jin kûu maa ni —kúu ya jiña'a ya.
25 Sani te ka jikan-tnu'u de:
—¿Ndijin, na in kúu ni? —ka kuu de ka jiña'a de.
Jesús ma, ni ndakone'e ya:
—Sukan ni ka'an sa onde xinañu'u ma.
26 Iyo kua'a xeen ja ka'an sa nuu ni a ji'in ja ndaka'an sa ndaka ja u'vi ka
sa'a ni ma, te jin kona'a ni ja maa iya ni tetniñu ña'a ma, iya ndaa iya ndija

kúu ya, te tna'a ja ká'an ya ma kúu ja káxtnu'u sa nuu ñayii ñuu ñayivi a —kúu ya jiña'a ya.
27 Kovaa maa de, ñatuu ni ka jaku'ni ini de ja ká'an ya siki ja Yuva ya ma.
28 Chukan kúu ja ni jiña'a ya:
—Nú jâ ni ka ndone'e sukun ña'a ni saña ja kuu sa iya vee ñayivi ñuu ñayivi a, sana jin ndakuni ña'a ni nde in kúu sa te jin kuni ni ja ñatuu nawa sa'a sa ja kúu ini maa sa, su'va ká'an sa sukan ni kaxtnu'u Yuva sa ma.
29 Vaa iya ni tetniñu ña'a ma, iyo ya ji'in sa. Te suu ya kúu Yuva sa ma, te masu nde xndoo ña'a ya, vaa ndimaa sa'a sa ja játna ini ya ma —kúu ya jiña'a ya.
30 Nuu ni ka'an Jesús ma sukan, kua'a ñayii ni ka kandija ja ká'an ya ma.

Ñayii ka kuu sa'ya Su'si ma ji'in ñayii ka kuu sa'ya tachi ma

31 Jesús ma, jiña'a ya nuu ñayii judío ni ka kandija ya ma:
—Ndijin, nuna jin ko sa'a ndija ni tnu'u ká'an sa a, te jin ko kuu ndija ni ñayii jin kondikin ña'a.
32 Te jin kuni ni ja ndaa ma, te ja ndaa ma kúu ja sa'a ja jin ndayaa ni nuu ja u'vi ma —kúu ya jiña'a ya.
33 Te ni ka ndakone'e de:
—Saña chi sa'ya tata Abraham ma ka kuu sa, te ñatuu nama ka satniñu sa nuu ñayii ma ja jin tatnuni i nuu sa. ¿Naxe kúu ja jin ndayaa sa? —ka kuu de ka jiña'a de.
34 Jesús ma, jiña'a ya:
—Ja ndaa ja ndaa ká'an sa ja ndaka ñayii ka ndiso kuechi ma chi tátnuni kuechi i ma nuu i.
35 In ñayii jinukuechi ma, masu ñayii maa ve'e ma kúu i. Kovaa sa'ya ñayii xi-ve'e ma chi ñayii maa ve'e ma kúu i ni-kani ni-jika.
36 Chukan kúu ja nú saña ja kúu sa Sa'ya Su'si a, sa'a sa ja jin ndayaa ni nuu ja u'vi ma chi jin ndayaa ndija ni.
37 Ja jini sa ja sa'ya tata Abraham ma ka kuu ni, kovaa ka kuni ni ja jin ka'ni ña'a ni, vaa ñatuu ka jatna ini ni ja ká'an sa a.
38 Saña chi ká'an sa ja ni kaxtnu'u Yuva sa ma, te ndijin chi ka sa'a ni ja ni ka'an yuva ni ma —kúu ya jiña'a ya.
39 Te ka jiña'a de:
—Yuva sa kúu Abraham ma —ka kuu de ka jiña'a de.
Kovaa Jesús ma, ni ndakone'e ya:
—Nute ndijin sa'ya tata ndija Abraham ma ka kuu ni chi jin sa'a ni ja ni yo sa'a de ma.
40 Kovaa vitna ja ni ka'an sa ja ndaa ni kaxtnu'u Su'si ma, te ndijin chi jin ka'ni ña'a ni ka kuni ni. Abraham ma, ñatuu nama ni sa'a de sukan.
41 Ndijin chi ka sa'a ni sukan sa'a yuva ni ma —kúu ya jiña'a ya.
Te ka jiña'a de:
—Saña masu sa'ya ndeva'a-ni ñayii ka kuu sa chi ka neva'a sa in-ni Yuva sa, te Su'si ma kúu Yuva sa —ka kuu de ka jiña'a de.
42 Jesús ma, ni ndakone'e ya:
—Nute Yuva ndija ni kúu Su'si ma chi jin kutoo ña'a ni, vaa saña chi vee sa nuu Su'si ma. Masu vee sa ja kúu ini maa sa, vaa maa Su'si ma ni tetniñu ña'a.
43 ¿Nava'a ñatuu ka jaku'ni ini ni ja káxtnu'u sa a? Vaa ñatuu ka niniso'o ni ja ká'an sa a, vaa iyo in ja jasi ndee jasi ndoso.

44 Te chukan kúu ja tna'a ja sa'a yuva ni tachi ma ka kuni ni ja jin sa'a ni.
Te tachi ma chi onde xinañu'u ma suchi ja'ni ñayii ma kúu i. Te ñatuu na ja
ndaa ñu'u ini i ma, vaa masu nde ká'an ndaa i. Nú ká'an i ja xnda'vi i ñayii
ma, ká'an i sukan kúu maa i ma, vaa suchi xnda'vi ñayii kúu i, te suu i kúu
yuva ñayii ka xnda'vi ñayii ma.
45 Kovaa saña chi ká'an sa ja ndaa, te chukan kúu ja ndijin, masu ka kandija
ni.
46 ¿Nde ni kuu kaxtnu'u ja saña, te ndiso kuechi sa? Te nú ká'an sa ja ndaa,
¿nava'a ñatuu ka kandija ña'a ni?
47 Nú na in niniso'o i ja ká'an Su'si ma chi sa'ya Su'si ma kúu i. Kovaa ndijin
chi masu sa'ya Su'si ma ka kuu ni. Chukan kúu ja ñatuu ka kuni ni jin
koniniso'o ni ja ká'an sa a —kúu ya jiña'a ya.

Jesús ma, ni ka'an ya ja xinañu'u-ka ya iyo sana ni kenda Abraham ma

48 Te tee judío ma, ka jiña'a de:

—Va'a-ni ni ka ka'an sa ja in tee ñuu Samaria ma kúu ni te yinee ña'a tachi
ma —ka kuu de ka jiña'a de.

49 Jesús ma, ni ndakone'e ya:

—Saña, ñatuu na tachi yinee ña'a. Vaa saña chi ndáchiñu'u sa Yuva sa ma,
kovaa ndijin chi masu ka chiñu'u ña'a ni.
50 Kovaa saña, masu ndúku sa ja jin chiñu'u ña'a ñayii ma, kovaa iyo iya kúni
ja jin chiñu'u ña'a ñayii ma saña, te maa ya kúu iya ndakan ndaa kuenda nuu
ñayii ma.
51 Ja ndaa kúu ja nú na in na kandija ja ká'an sa a chi masu kûu i, su'va
koteku i ni-kani ni-jika —kúu ya jiña'a ya.

52 Te tee judío ma, ni ka ndakone'e de:

—Vitna chi ka jini ndaa sa ja ndijin chi yinee ña'a tachi ma. Vaa Abraham
ma ji'in tee ni ka yo ndakaxtnu'u tnu'u ni yo wa'a Su'si ma chi ni ka ji'i de,
te ndijin chi ká'an ni ja nú na in kándija ña'a ma chi masu kûu i.
53 ¿Naku xi tee kanuu-ka kúu ni sana yuva sa Abraham ma? Tee yukan chi
ni ji'i de. Suni tee ni ka yo ndakaxtnu'u tnu'u ni yo wa'a Su'si ma, ni ka ji'i
tna de. ¿Na in kúu ndijin, ja sa'a ni ja masu jin kûu-ka ñayii ma, jani ini ni?
—ka kuu de ka jiña'a de.

54 Jesús ma, ni ndakone'e ya:

—Nú maa sa ndáchiñu'u maa sa, masu nde jiniñu'u. Kovaa maa Su'si ma
iya kúu Yuva sa ma ndátaa jayiñu'u nuu sa. Te maa ya kúu iya ka sa'a ni
tnu'u ja ka ndikin ni ya ma.
55 Kovaa ndijin, masu ka jini ni ya. Saña chi jini sa ya. Nute ka'an sa ja
masu jini sa ya chi xnda'vi sa ñayii ma, sukan ka sa'a ni ma. Kovaa ja ndaa
kúu ja jini sa ya, te kándija sa tnu'u ká'an ya ma.
56 Abraham ma tna'a ni tee jana'a ma, ni kusii ini de ja kuni de kivi tatnuni
sa nuu ñayii ma. Te nuu ni jini de ma, te ni kusii ini xeen de —kúu ya jiña'a
ya.

57 Te tee judío ma, ka jiña'a de Jesús ma:

—Ñatuu ki'i-ka ni uu xiko uxi (50) kuiya, te ¿ká'an ni ja ni jini ni Abraham
ma? —ka kuu de ka jiña'a de.

58 Jesús ma, ni ndakone'e ya:

—Ja ndaa ja ndaa ká'an sa ja xinañu'u-ka saña iyo, saa ni kenda Abraham
ma —kúu ya jiña'a ya.

59 Sani te ni ka ndone'e de yuu ja jin kua'a-yuu de ya. Kovaa Jesús ma, ni
ndaya'a ya me'ñu ñayii ma, te ñatuu ni ka ndani'i-ka de ya. Sani te ni kee ya
veñu'u ka'nu ma, te kua'an ya.

9

Jesús ma, ni ndasava'a ya nuu in tee kuaa onde kii ni kâku de ma

1 Ichi kua'an Jesús ma, ni jini ya in tee kuaa, te onde kii ni kâku de ma
kuaa de.
2 Tee ka ndikin Jesús ma, ni ka jikan-tnu'u de ya:
—Teskua'a, ¿na-in ndiso kuechi ja ni kâku kuaa tee ya'a? ¿Ja ka ndiso
kuechi yuva de ma ji'in si'i de ma, xi ja ndiso kuechi maa de kúu? —ka kuu
de ka jiña'a de.
3 Jesús ma, ni ndakone'e ya:
—Ni a ndiso kuechi maa de ni a ka ndiso kuechi yuva de ma ji'in si'i de
ma kúu. Sa'a ni kuu, sukan-va'a jin kuni ni sukan sa'a Su'si ma te nduva'a
de.
4 Nani tuu ndii-ka a chi kuu jin satniñu o sukan kúni iya ni tetniñu ña'a ma.
Vaa nuna kunee, te masu na in kuu satniñu-ka.
5 Nani iyo sa ñuu ñayivi a, ñu'u xtnuu nuu ñayii ñuu ñayivi a kúu sa —kúu ya
jiña'a ya.
6 Nuu ni jinu ni ka'an Jesús ma sukan, ni tusii ya nuu ñu'ú ma, te ni sa'a
ya ji'in ndute sii ya ma vala nde'yu, te ni chi'i ya nuu tee kuaa ma.
7 Sani te jiña'a ya:
—Kuá'an ni, te ndakate ni nuu ni a nuu ñu'u ndute ma, nuu nani Siloé ma
—kúu ya jiña'a ya. Te tnu'u Siloé ma kúni ka'an "ja ni tetniñu ña'a ya".
Te tee kuaa ma, ni ja'an de, te ni ndakate de nuu de ma, te nuu ni
ndakokuiñi de ma, jâ ni kuu nde'ya de.
8 Te ñayii ka iyo yatni ma ji'in ñayii ni ka yo jini de xi'na-ka ma ja ni yo jikan
de karidaa ma, te ka jikan-tnu'u tna'a i:
—¿Masu tee ya'a kúu tee ni yo nukoo ni yo jikan de karidaa ma? —ka kuu
i ka ka'an i.
9 Te jaku i ka ka'an:
—Suu ndija de kúu —ka kuu i ka ka'an i.
Jaku-ka i ka ka'an:
—Sukan kaa de, kovaa masu suu de kúu —ka kuu i ka ka'an i.
Kovaa maa de jiña'a:
—Saña kúu.
10 Sani te ka jikan-tnu'u i de:
—¿Naxe kúu ja vitna te kúu nde'ya ni a? —ka kuu i ka jiña'a i.
11 Te ni ndakone'e de:
—Tee nani Jesús ma, ni sa'a de nde'yu, te ni chi'i de nuu sa a, te ká'an de:
"Kuá'an ni, te ndakate ni nuu ni a nuu ñu'u ndute, nuu nani Siloé ma", te ni
ja'an sa, te nuu ni ndakate sa nuu sa ma, sani te ni ndatnuu nuu sa a —kúu
de jiña'a de.
12 Sani te ka jikan-tnu'u i de:
—¿Ndenu iyo tee yukan? —ka kuu i ka jiña'a i.
—Masu jini sa —kúu de jiña'a de.

Tee ka kuu fariseo ma, ni ka jikan-tnu'u de tee kuaa ma naxe ni nduva'a nuu de ma

13 Te ni jan koo i ji'in tee ni iyo kuaa ma nuu tee ka kuu fariseo ma.

14 Te kivi ni tatnuni Su'si ma ja ma jin satniñu ñayii ma kúu kivi ni sa'a Jesús
ma nde'yu te ni ndanune nuu de ma.
15 Te ni ka jikan-tnu'u tuku ña'a tee ka kuu fariseo ma:
—¿Naxe ni kuu ja ni ndatnuu nuu ni a? —ka kuu de ka jiña'a de.
Te jiña'a de:
—Ni chi'i de nde'yu nuu sa a, te ni ndakate sa, te ni ndundijin nuu sa a
—kúu de jiña'a de.
16 Jaku tee fariseo ma ka ka'an:
—Tee ni sa'a sa'a chi masu tee ni tetniñu Su'si ma kúu de, vaa ñatuu chiñu'u
de kivi ni tatnuni Su'si ma ja ma jin satniñu o a —ka kuu de ka ka'an de.
Kovaa jaku-ka de ka ka'an:
—¿Nú tee ndiso kuechi kúu de, te naxe kúu sa'a de milagru ya'a? —ka
kuu de ka ka'an de.
Chukan kúu ja ni ka kusiin jaku de,
17 te ni ka ndakakan-tnu'u tuku de tee ni iyo kuaa ma:
—¿Te naxe ká'an ni ja kuu tee ni ndasava'a nuu ni a? —ka kuu de ka jiña'a
de.
Te ni ndakone'e tee yukan:
—Saña chi ká'an sa ja in tee ndákaxtnu'u tnu'u ni wa'a Su'si ma kúu de
—kúu de jiña'a de.
18 Kovaa tee judío ma, ñatuu ni ka kandija de ja ni iyo kuaa de ma te ni
ndundijin nuu de ma. Onde ni ka kana de yuva tee ma,
19 te ka jikan-tnu'u de:
—¿Tee ya'a kúu sa'ya ni ma? ¿Ka ka'an ni ja ni kâku kuaa de? ¿Naxe kúu
ja vitna, te kúu nde'ya de a? —ka kuu de ka jiña'a de.
20 Te ni ka ndakone'e yuva de ma:
—Ka na'a sa ja tee ya'a kúu sa'ya sa, te ni kâku kuaa de.
21 Kovaa ñatuu ka jini sa naxe kúu ja vitna te kúu nde'ya de a. Suni ñatuu
ka jini sa na in ni ndasava'a de. Jin kakan-tnu'u maa ni de; jâ tee nija'nu
kúu de, te maa de kuu ka'an naxe ni kuu ja ni nduva'a de a —ka kuu de ka
jiña'a de.
22 Yuva de ma ka jiña'a sukan, kuechi ja ka yu'u de tee judío ma, vaa jâ ni
ka ndatnu'u tna'a de ja nú na in ká'an ja Jesús ma kúu Cristo iya ni tetniñu
Su'si ma, te jin taji de i ini veñu'u luluu nuu ka ndatna'a de ma.
23 Chukan kúu ja ni ka jiña'a yuva de ma: “Jin kakan-tnu'u maa ni de; jâ tee
nija'nu kúu de.”
24 Tee judío ma, ni ka ndakana tuku de tee ni iyo kuaa ma, te ka jiña'a de:
—Ka'an ndaa ni nuu Su'si a. Saña chi ka jini sa ja tee ndiso kuechi kúu
tee yukan —ka kuu de ka jiña'a de.
25 Te ni ndakone'e tee ma:
—Masu jini sa nú tee ndiso kuechi kúu de xi ña'a. Kovaa ja jini sa kúu ja
ni iyo kuaa sa, te vitna chi kúu nde'ya sa —kúu de jiña'a de.
26 Te ni ka ndakan-tnu'u-ka tuku de tee ma:
—¿Nawa ni sa'a de ja ni kuu ni ka ndanune nuu ni a te kúu nde'ya ni a?
—ka kuu de ka jiña'a de.
27 Te ni ndakone'e de:
—Jâ ni ka'an sa ndaka ja jini sa ma, kovaa ñatuu ka kandija ña'a ni.
¿Nava'a ka kuni ni ja ndaka'an-ka sa in-ka jichi? ¿Suni ndijin, ka kuni ni
ja jin kondikin ni de? —kúu de jiña'a de.
28 Sani te ni ka ka'an ndeva'a de nuu tee ni iyo kuaa ma, te ka jiña'a de:
—Maa ni ndikin tee yukan, kovaa saña chi Moisés ma ka ndikin sa.

29 Saña chi ka jini sa ja ni ka'an Su'si ma nuu Moisés ma. Kovaa tee yukan,
ni masu ka jini sa ndenu vee de —ka kuu de ka jiña'a de.
30 Te ni ndakone'e tee ma:
—¡Jincho'o! Ñatuu ka jini ndijin ndenu vee de. Kovaa saña chi ni
ndasava'a de nuu sa a.
31 Vaa ka jini o ja Su'si ma, masu jiniso'o ya ja ka ka'an ñayii ka ndiso kuechi
ma. Yika-ni ja jiniso'o ya ñayii ka chiñu'u ya ma ji'in ñayii ka sa'a sukan játna
ini ya ma.
32 Ñatuu nama ka jiniso'o o ja ndasava'a in ñayii nuu in-nka ñayii ni kâku
kuaa ma.
33 Nute tee ya'a masu nuu Su'si ma vee de, masu nawa kuu sa'a de —kúu de
jiña'a de.
34 Sani te ka jiña'a de:
—Ndijin, jâ ndiso kua'a ni kuechi nuu ni kâku ni ma. ¿Te kúni ni ja
kaxtnu'u ni nuu saña? —ka kuu de ka jiña'a de.
Te ni ka kene'e de tee ma ini veñu'u luluu ma.

Tee ka kuu fariseo ma, ñatuu ka ndakunitnuni de ja masu va'a-ni ka iyo de nuu Su'si ma

35 Jesús ma, ni jiniso'o ya ja ni ka kene'e de tee ni iyo kuaa ma, te nuu ni
ndani'i ya de ma, te ni jikan-tnu'u ya de:
—¿Kandija ni iya ni kenda ñayivi ñuu ñayivi a? —kúu ya jiña'a ya.
36 Te jiña'a de:
—Señor, ka'an ni na in kúu, sukan-va'a kandija sa ya —kúu de jiña'a de.
37 Jesús ma, ni ndakone'e ya:
—Jâ ni jini ni ya. Saña kúu, iya ká'an ji'in ni a —kúu ya jiña'a ya.
38 Sani te tee yukan, jiña'a de:
—Kándija ña'a sa, Señor —kúu de jiña'a de.
Te ni jinkoo jiti de nuu Jesús ma.
39 Sani te jiña'a Jesús ma:
—Saña chi vee sa ñuu ñayivi ya ja sa'a ndaa sa, sukan-va'a ñayii inukuaa
ma, te kuu jin ndakonde'ya i, te ñayii ka nde'ya ma, jin ndukuaa i —kúu ya
jiña'a ya.
40 Jaku tee fariseo ma ja ka iyo de ji'in ya ma, te ni ka jiniso'o de, te ka
jikan-tnu'u de:
—¿Nú sukan, saña tna, suni inukuaa sa? —ka kuu de ka jiña'a de.
41 Jesús ma, ni ndakone'e ya:
—Nute ndijin inukuaa ni chi masu jin kondiso kuechi ni. Kovaa ka ka'an
ni ja ka kundijin nuu ni a te ka nde'ya ni. Chukan kúu ja jâ ka ndiso kuechi
ni —kúu ya jiña'a ya.

10

Jesús ma, ni kaxtnu'u ya ja maa ya chi sukan kúu in tee jito ndikachi de ma, sukan kúu ya

1 Te jiña'a Jesús ma:
—Ja ndaa ja ndaa ká'an sa, nú na in ñatuu kívi ichi ye'e nuu ka ñu'u
ndikachi ma te su'va jiso i ichi xiñi nuu ka ñu'u ti ma, ñayii yukan chi kui'na
kúu i, te sakui'na i ti kúni i.
2 Kovaa tee kívi ichi ye'e ma chi tee jito ndikachi ma kúu de.

3 Te tee jito ye'e ma, ndákune de ye'e ma, te tee jito ndikachi ma, kána de
ndi-in ndi-in ti sukan ka nani ti ma. Te ndikachi de ma chi ka ndakuni ti ja
ká'an de ma, te kéne'e de ti nuu ka ñu'u ti ma.
4 Te nú ni jinu ni kene'e de ndaka ti ma, te jákoxtnuu de nuu ti ma, te ka
ndikin ña'a ti, vaa ka ndakuni ti sukan ñu'u tachi de ja ká'an de ma.
5 Kovaa masu ka ndikin ti ñayii masu ka jini ti ma chi su'va ka yu'u ti te ka
jinu ti kuan koo ti, vaa ñatuu ka jini ti ja ká'an ñayii ndeva'a-ni ma, vaa masu
jito'o ti ma kúu i —kúu ya jiña'a ya.

6 Jesús ma, ni ka'an ya tnu'u vijin ya'a, kovaa ñatuu ni ka jaku'ni ini de
nawa kúni ka'an.

Jesús ma, sukan kúu in tee va'a ini te jito va'a de ndikachi de ma, sukan kúu ya

7 Jesús ma, jiña'a ya in-ka jichi:

—Ja ndaa ja ndaa ká'an sa, saña kúu ye'e nuu ka ndivi koo ndikachi ma.
8 Ndaka ñayii ni ki koo xi'na-ka ma chi kui'na ni ka yo kuu i, kovaa ndikachi
ma, masu ni ka yo jiniso'o ti ja ka ka'an i ma.
9 Saña kúu ye'e ma. Nú na in kivi nuu iyo sa a chi ndani'i ta'vi i. Ko kuu i
sukan kúu in ndikachi, ja ndée ti ndívi ti ma te ní'i ti kuii ja kaa ti ma.

10 'Kui'na ma chi vee i ja sakui'na ña'a i, ji'in ja ka'ni ña'a i, ji'in ja xnaa
ña'a i. Kovaa saña chi vee sa, sukan-va'a jin koteku ñayii ma, te jin koo va'a
xeen i.
11 Saña kúu sukan kúu in tee jito ñukuun ndikachi de ma. Vaa tee jito va'a
ndikachi de ma chi maa de chunaa te jin kaku ti.
12 Kovaa ñayii jito ti ja ké'en ya'vi i ma chi masu jito ñukuun i ti, vaa ora
kénda kiti xeen ma chi xndoo i kiti jito i ma, te jinu i, vaa masu tee kúu ko
koto ndikachi ma kúu i, vaa masu ndikachi maa i ka kuu ti ma. Te kiti xeen
ma, kenda ti, te tnii ti kiti ma, te xsiu'u ti kiti ma, te katenuu kateni'ni ti
ndikachi ma.
13 Te ñayii yukan chi kunu i, vaa yika-ni ja ndí ini i kúu ja na ke'en ya'vi i
ma, kovaa masu ndí ini i ja jin kuu ndikachi ma.

14 'Saña kúu iya va'a ini jito ndikachi ma. Jini sa ndikachi sa ma, te maa
ti chi ka jini ña'a ti,
15 sukan jini ña'a Yuva sa ma te jini tna sa ya ma. Te maa sa chunaa sa na
jin kaku ndikachi sa ma te jin koo va'a ti.
16 Suni neva'a sa in-ka jichi ndikachi kiti masu korraa ya'a ka yi'i ti, te suni
ndaxtutu sa ti te jin kandija ti ja ká'an sa a, te in jichi-nka-ni ndikachi jin ko
kuu ndaka ti, te maa in-ni sa ko koto ti.

17 'Yuva sa ma, kútoo ña'a ya, kuechi ja kua'a sa tnu'u ja jin ka'ni ña'a i
ma, te sana ndateku sa ma.
18 Ñatuu na in kuu ka'ni ña'a i, su'va maa sa kua'a tnu'u ja jin ka'ni ña'a i.
Vaa iyo tnu'u ndee tnu'u ndatnu sa, te chukan kúu ja kua'a sa tnu'u te jin
ka'ni ña'a i. Kovaa suni iyo tnu'u ndee tnu'u ndatnu sa ja ndateku sa. Cha'a
kúu ja ni tatnuni Yuva sa ma nuu sa —kúu ya jiña'a ya.

19 Nuu ni ka jiniso'o tee judío ma ja ká'an ya sukan, te ni ka ndusiin tuku
de.
20 Kua'a de ka jiña'a:

—¿Nava'a ka niniso'o ni ja ká'an de a? Vaa yinee ña'a in tachi, te iyo ku'u
de —ka kuu de ka jiña'a de.

21 Kovaa jaku-ka de ka ka'an:

—Ñatuu ni-in ñayii yinee ña'a tachi, te kuu ka'an i sukan. ¿Xi in tachi, te ndasava'a i nuu in tee kuaa? —ka kuu de ka ka'an de.

Tee judío ma, ñatuu ka kandija de ja maa Su'si ma ni tetniñu Jesús ma

22 Kivi kuvijin ñuu Jerusalén ma, ka sa'a i viko ka ndakune'e i kivi ni ndu-ii
veñu'u ka'nu ma.
23 Jesús ma, iyo ya ini veñu'u ma, kua'an ya ichi corredor nani i Salomón
ma.
24 Sani te tee judío ma, ni ka jan tu'va de ya, te ka jikan-tnu'u de:
—¿Nde kii sana jin kuni sa na in kúu ni? ¿Xi ndijin kúu Cristo iya ni tetniñu
Su'si ma? Ka'an ndaa ni, te jin kuni sa —ka kuu de ka jiña'a de.
25 Jesús ma, ni ndakone'e ya:
—Jâ ni ka'an sa nuu ni, te ñatuu ni ka kandija ni ja ká'an sa a. Te tna'a ja
sa'a sa a, ja maa Yuva sa ma, te sa'a sa. Te maa ja sa'a sa a, te káxtnu'u i na
in kúu sa.
26 Kovaa ndijin, ñatuu ka kandija ni, vaa masu tna'a ndikachi sa ma ka kuu
ni.
27 Ndikachi sa ma chi ka ndakuni ti ja ká'an sa a, te jini sa ti, te ka ndikin
ña'a ti.
28 Sa'a sa ja jin koteku ti ni-kani ni-jika, te ma jin naa ti, te ñatuu na in
ndaxtandee ti nuu nda'a sa a.
29 Yuva sa iya ni taa ti ma chi iyo-ka tnu'u ndee tnu'u ndatnu ya sana ndaka
ja iyo ñuu ñayivi a, te masu na in ndaxtandee ti nuu nda'a Yuva sa ma.
30 Vaa Yuva sa ma ji'in saña chi in-ni ka kuu sa —kúu ya jiña'a ya.
31 Te tee judío ma, ni ka ndone'e tuku de yuu ja jin kua'a-yuu de ya.
32 Kovaa Jesús ma, jiña'a ya:
—Te ja maa Yuva sa ma, te kua'a ja va'a ni sa'a sa nuu ndijin. ¿Te nde a
va'a ni sa'a sa ma kúu ja jin kua'a-yuu ña'a ni a? —kúu ya jiña'a ya.
33 Te tee judío ma, ni ka ndakone'e de:
—Masu jin kua'a-yuu ña'a sa kuechi ja ni sa'a ni ma, su'va kuechi ja ká'an
ni a sa'a ja ndákiti ini Su'si ma, vaa ndijin chi in tee-ni kúu ni, kovaa sa'a ni
tnu'u ja Su'si ma kúu ni —ka kuu de ka jiña'a de.
34 Jesús ma, jiña'a ya:
—Nuu tutu ndee tnu'u ni tatnuni Su'si ma nuu ni ma ká'an: “Saña, ká'an
sa ja su'si ka kuu ndijin.”
35 Ka jini o ja masu kuu xnda'vi ña'a tutu ndee tnu'u Su'si ma. Te Su'si ma,
ni xnani ya su'si ñayii ni ka'an ya nuu i ma.
36 Te nú Su'si ma ni sa'a siin ña'a saña te ni tetniñu ña'a ya ñuu ñayivi a,
¿naxe kúu ja ka ka'an ndijin ja ni ka'an sa a chi sa'a i ja ndákiti ini Su'si ma,
kuechi ja ni ka'an sa ja Sa'ya Su'si ma kúu sa?
37 Te nú saña, ñatuu sa'a sa sukan sa'a Yuva sa ma, te máko jin kandija ña'a
ni.
38 Kovaa sa'a sa sukan. Visi ñatuu ka kandija ni ja ká'an sa ya, kovaa jin
kandija ni ja sa'a sa ma, sukan-va'a jin kuni ni, te jin kandija ni ja Yuva sa
ma iyo ji'in sa, te maa sa iyo ji'in Yuva sa ma —kúu ya jiña'a ya.
39 In-ka jichi ni ka kuni de ja jin tnii de ya, kovaa Jesús ma chi kua'an ya.
40 Jesús ma, ni ndenda ya in-ka yu'u yute Jordán ma. Te ni kendoo ya
yukan, nuu ni iyo Juan ma xi'na-ka ma te ni yo skuandute de ñayii ma.
41 Kua'a ñayii ni jan koo ni jan koto i ya, te ka ka'an i:
—Ja ndaa, visi Juan ma, ñatuu ni yo sa'a de milagru, kovaa ndaka ja ni yo
ka'an de ja kuu tee ya'a chi ja ndaa kúu —ka kuu i ka ka'an i.
42 Te kua'a ñayii ni ka kandija Jesús ma yukan.

11

Ni ji'i tee nani Lázaro ma

1 Iyo in tee ku'u nani de Lázaro, te tee ñuu Betania ma kúu de, te iyo de
ji'in ku'va de María ma ji'in Marta ma.
2 Te María ma kúu ña'a ni chi'i ndute jaxiko asi ja'a Iya Tátnuni ma kivi ve
kuyatni Viko Pascua ma, te ni ndaxsichi ña ji'in ixi ña ma.
3 Chukan kúu ja nduu ña ndi-tna'a ku'u ña ma, ni ka tetniñu ña ñayii ja jin
kaxtnu'u i nuu Jesús ma, te sa'a jin kuña'a i:
—Señor, tee ka ketna'a ini ji'in ni ma, ku'u de.
4 Jesús ma, ja ni jiniso'o ya ma, te jiña'a ya:
—Ku'u de, kovaa masu kûu de, su'va jayiñu'u Su'si ma ko kuu, ji'in suni
jayiñu'u Sa'ya Su'si a ko kuu —kúu ya jiña'a ya.
5 Visi Jesús ma, kútoo xeen ya Marta ma ji'in ku'u ña ma ji'in ku'va ña
Lázaro ma,
6 kovaa nuu ni ka jiña'a i ja Lázaro ma, ku'u de ma, te ni kendoo-ka ya uu-ka
kivi nuu iyo ya ma.
7 Sani te jiña'a ya nuu tee ka ndikin ya ma:
—Jín koo o in-ka jichi ñuu Judea ma —kúu ya jiña'a ya.
8 Te tee ka ndikin ya ma, ka jiña'a de:
—Teskua'a, nde-ni kii ma, maa ñayii judío ma, ka kuni i ja jin kua'a-yuu
ña'a i te jin ka'ni ña'a i, ¿te in-ka jichi kúni ni ja ki'in ni ñuu yukan? —ka
kuu de ka jiña'a de.
9 Jesús ma, jiña'a ya:
—¿Xi masu uxi uu ora kúu ja in nduu ma? Nduu ma chi masu nduva o,
vaa nde'ya o ja ndíi ñuu ñayivi a,
10 kovaa ñayii jika jakuaa ma chi nduva i, vaa ñatuu na ñu'u xtnuu nuu i ichi
kaka i ma —kúu ya jiña'a ya.
11 Sani te jiña'a ya:
—Lázaro tee ka ketna'a ini ji'in o ma chi ni kixi de, kovaa ki'in sa ja xndoto
sa de —kúu ya jiña'a ya.
12 Te tee ka ndikin ya ma, ka jiña'a de:
—Señor, nú ni kixi de chi nduva'a maa de —ka kuu de ka jiña'a de.
13 Kovaa sukan-ni ni jiña'a Jesús ma, kuechi ja ni ji'i Lázaro ma. Kovaa
tee ka ndikin ya ma, ka jani ini de ja ni kixi de ja ndatatu de kúu.
14 Sani te Jesús ma, jiña'a ndaa ya:
—Lázaro ma, jâ ni ji'i de.
15 Te kútachi sa ja ñatuu sa ni iyo yukan, vaa sukan chi va'a-ka ja jin kuu
maa ni, sukan-va'a jin kandija ni. Kovaa jín koo o jín koto o de —kúu ya
jiña'a ya.
16 Sani te Tomás tee nani Kuati ma, jiña'a de nuu tee ka ndikin ya ma:
—Jín koo tna o, sukan-va'a jin kûu tna o ji'in de —kúu de jiña'a de.

Jesús ma, chi visi jâ ni ji'i ñayii ma chi kuu ndaxteku ya i te koteku i

17 Ja ni kenda Jesús ma, te ni jini ya ja jâ ni kuu kuun kii ja ni ka chu'u i
Lázaro ma.
18 Betania ma kéndoo yatni ñuu Jerusalén ma visi uni mil metro,
19 te kua'a tee judío ma, ni jan koo de ni jan koto de Marta ma ji'in María
ma, ja jin ndakua'a de ña tnu'u ka'nu ini ja ni ji'i ku'va ña ma.
20 Nuu ni jini Marta ma ja ni kenda Jesús ma, sani te ni kee ña ni jan tna'a
ña ya. Kovaa María ma chi ni kendoo ña ve'e ma.

21 Marta ma, jiña'a ña Jesús ma:
—Señor, nute ni iyo ni ya'a chi masu kûu ku'va sa ma.
22 Kovaa jini sa ja vitna chi taa Su'si ma nawa na kakan ni ma —kúu ña
jiña'a ña.
23 Jesús ma, ni ndakone'e ya:
—Ku'va ni a chi ndateku de —kúu ya jiña'a ya.
24 Marta ma, jiña'a ña:
—Jâ jini sa ja ndateku de kivi jin ndateku ñayii ni ka ji'i ma, kovaa onde
kivi ndi'i kivi ma —kúu ña jiña'a ña.
25 Sani te Jesús ma, jiña'a ya:
—Saña kúu iya sa'a ja jin ndateku ñayii ma, te jin koteku i. Nú na in na
kandija ña'a ma, visi jâ ni ji'i i chi ja maa sa te koteku i.
26 Te ndaka ñayii ka teku ma, nuna jin kandija ña'a i maa sa ma, masu jin
kûu i, su'va jin koteku i ni-kani ni-jika. ¿Kándija ni ja ká'an sa sa'a? —kúu
ya jiña'a ya.
27 Te Marta ma, jiña'a ña:
—Señor, saña chi kándija sa ja Cristo iya ni tetniñu Su'si ma kúu ni, te Sa'ya
Su'si ma kúu ni. Iya iyo ja kii ñuu ñayivi a kúu ni —kúu ña jiña'a ña.

Jesús ma, ni nda'yu ya yatni nuu yinee ñunde'yu Lázaro ma

28 Nuu ni jinu ni ka'an Marta ma sukan, ni kana ña ku'u ña María ma, te
yuyu'u-ni ni jiña'a ña:
—Teskua'a ma, iyo ya ya'a, te kána ña'a ya —kúu ña jiña'a ña.
29 Ja ni jiniso'o María ma, ni ndokuiñi ña, te kua'an ña kuan koto ña Jesús
ma.
30 Jesús ma, ñatuu kivi-ka ya ini ñuu ma. Iyo ya nuu ni ka ndatna'a ya ji'in
Marta ma.
31 Ja ni ka jini tee judío ka iyo ve'e María ma ja ni ndokuiñi ña te jinu ña
ni kee ña ma, te ni ka ndikin de ña. Ka jani ini de ja kua'an ña nuu yinee
ku'va ña ma kuan konda'yu ña.
32 Nuu ni kenda María ma nuu iyo Jesús ma, te ni jinkoo jiti ña nuu ja'a
ya ma, te jiña'a ña:
—Señor, nute ni iyo ni ya'a chi masu kûu ku'va sa ma —kúu ña jiña'a ña.
33 Jesús ma, ja ni jini ya ja nda'yu María ma te ka nda'yu tee ka kuu judío
ka ndikin ña ma, te ni kuxii ini ya, te ni kunda'vi ini ya ña ji'in de.
34 Te ni jikan-tnu'u ya:
—¿Ndenu ni ka chu'u ni de? —kúu ya jiña'a ya.
Te ka jiña'a de:
—Ne'e ni, te kuni ni, Señor —ka kuu de ka jiña'a de.
35 Jesús ma, ni nda'yu ya.
36 Te ñayii judío ma, ka ka'an i:
—¡Jin konde'ya ni ja ni yo kutoo xeen de tee ma! —ka kuu i ka ka'an i.
37 Kovaa jaku-ka i ka ka'an:
—Tee ya'a kúu tee ni ndasava'a nuu tee kuaa ma. ¿Masu ma kuu naxe sa'a
tna de, sukan-va'a ma kûu Lázaro a nkuu? —ka kuu i ka ka'an i.

Nuu ni ndateku Lázaro ma

38 Jesús ma, in-ka tuku jichi ni kuxii ini ya ja ka kuu ñayii ma, te ni jan
tu'va ya nuu yinee Lázaro ma. Te in yavi kúu, te ndesi in yuu ka'nu ichi nuu
kivi o ma.
39 Jesús ma, ni tatnuni ya:
—Jin xtandiyo ni yuu a —kúu ya jiña'a ya.

Marta ma ku'va tee ni ji'i ma, jiña'a ña:
—Señor, jâ jáxiko kini de, vaa jâ iyo kuun kii a ja ni ka chu'u sa de a —kúu
ña jiña'a ña.
40 Jesús ma, ni ndakone'e ya:
—¿Masu ni ka'an sa ja nuna kandija ña'a ni chi kuni ni jayiñu'u Su'si ma?
—kúu ya jiña'a ya.
41 Te ni ka xtandiyo de yuu ma, te Jesús ma, ni ndonenuu ya ichi andivi
ma, te ni ka'an ya:
—Yuva sa, ndákuan-ta'vi sa nuu ni,
42 vaa jini sa ja ndimaa jiniso'o ña'a ni, kovaa kuechi ñayii ya'a te ká'an sa
sa'a, sukan-va'a jín kandija ña'a i ja maa ni ni tetniñu ña'a —kúu ya jiña'a
ya.
43 Nuu ni jinu ni ka'an ya sukan, te ni kayu'u nini'i ya jiña'a ya:
—¡Lázaro, ki ndee ni ke'e a! —kúu ya jiña'a ya.
44 Te tee ni ji'i ma, ni ndee de, te ka ñutuu vava'a nda'a de ma ja'a de ma
sa'ma, te nuu de ma ñutuu in-ka sa'ma. Te Jesús ma, jiña'a ya:
—Jin ndakana ni sa'ma ñutuu de a, sukan-va'a na kuu kaka de —kúu ya
jiña'a ya.

Ni ka chutna'a tnu'u de naxe jin tnii de Jesús ma
(Mt 26:1-5; Mr 14:1-2; Lc 22:1-2)

45 Chukan kúu ja kua'a ñayii judío ma, ñayii ni jan koo ni ka iyo i ji'in María
ma, ja ni ka jini i sukan ni sa'a Jesús ma, te ni ka kandija i ya.
46 Kovaa jaku i ni jan koo nuu ka iyo tee ka kuu fariseo ma, te ni ka ndakani
i ja sukan ni sa'a Jesús ma.
47 Sani te tee ka kuu fariseo ma, ji'in tee ka tatnuni nuu sutu ma, ni ka
ndaxtutu tna'a ndaka de, te sa'a ka ndatnu'u tna'a de:
—¿Naxe jin sa'a o ji'in tee ya'a? Vaa tee ya'a chi sa'a kua'a de milagru.
48 Nuna jin kua'a o tnu'u ja sukan-ni ko sa'a de chi ndaka ñayii ma jin kandija
ja ká'an de ma, te tee ka netniñu ñuu Roma ma chi ki koo de, te jin xnaa de
veñu'u o a ji'in ñuu o a —ka kuu de ka ka'an de.
49 Kovaa in tee yukan, nani de Caifás, te tee tátnuni nuu sutu ma kuiya
yukan kúu de, te jiña'a de:
—Ndijin, masu ka jini kuiti ni,
50 ni ñatuu ka ndasa'a ni kuenda ja ja va'a-ka kúu nuna kûu in tee ja jin kuu
ñayii ñuu o ya, sukan-va'a ma naa ndi'i ñuu o ya —kúu de jiña'a de.
51 Kovaa Caifás ma, masu ni ka'an de sukan ja kúu ini maa de ma, chi vaa
kuechi ja tee tátnuni nuu sutu ma kuiya yukan kúu de, te Su'si ma ni ska'an
ña'a sukan ni ka'an de ma, vaa Jesús ma chi kûu ya ja jin kuu ndaka ñayii
ñuu judío ma.
52 Ni masu yika-ni a ñuu ya'a-ni chi su'va ndaxtutu ya ndaka ñayii ka kuu
sa'ya Su'si ma ja ni ka jitenuu i ni-ka'nu ñuu ñayivi a, te in-nka-ni ñuu jin ko
kuu i.
53 Te onde kii yukan, tee ka netniñu ñuu judío ma, ni ka ndatnu'u tna'a de
ja jin ka'ni de Jesús ma.
54 Chukan kúu ja Jesús ma, ñatuu ni yo konuu ndijin-ka ya ne'un ñayii judío
ma, su'va ni kee ya ñuu Judea ma, te kua'an ya ichi nuu masu nawa iyo kuiti
yatni in ñuu nani i Efraín ma. Yukan ni kendoo ya ji'in tee ka ndikin ya ma.
55 Ja ve kuyatni Viko Pascua ka sa'a ñayii judío ma, te kua'a xeen ñayii ñuu
Jerusalén ma, kuan koo i kuan nu ndasavii i maa i nuu Su'si ma xi'na-ka
sana ko kuu Viko Pascua ma.

56 Ka ndanduku i Jesús ma, te ka jikan-tnu'u tna'a i ini veñu'u ka'nu ma:
—¿Naxe ka ka'án ni? ¿Kii de viko ya'a o xi ña'a? —ka kuu i ka ka'an i.
57 Te tee ka kuu fariseo ma, ji'in tee ka tatnuni nuu sutu ma, ni ka tatnuni de ja nú na in na kuni ndenu iyo Jesús ma, te kúña'a i, sukan-va'a jin koo de jin tnii de ya.

12

In ña'a, ni chi'i ña ja'a Jesús ma ndute jáxiko asi

1 Iñu kivi xi'na-ka sana ko kuu Viko Pascua ma, Jesús ma, kua'an ya ñuu Betania ma, ñuu nuu iyo Lázaro tee ni ndaxteku ya ma.
2 Yukan ni ka satu'va i ja jin kuxini i ji'in ya. Marta ma ni tnaa ndeyu ma. Te Lázaro ma kúu in tee núkoo nuu mesa ma, jaa de xita ji'in Jesús ma.
3 María ma, yinda'a ña in botella te ya'a-ka in marrazu ndute jáxiko asi nani-maa ita nardo ja ndee ya'vi xeen ma, te ni chi'i ña ja'a Jesús ma. Sani te ni ndaxsichi ña ji'in ixi ña ma. Te ni-ka'nu ve'e ma ni chitu xiko asi ma.
4 Sani te Judas Iscariote ma, tee ndikin ya ma, tee ke'en-su'va ya ma jiña'a:
5 —¿Nava'a ñatuu ni kuu kuya'vi ndute jáxiko asi a uni cientu denario, sukan-va'a jin chindee o ñayii ka kunda'vi ma? —kúu de jiña'a de.
6 Kovaa Judas ma, masu ni ka'an de sukan kuechi ja ndí ini de ja jin kuu ñayii ka kunda'vi ma chi su'va kuechi ja kui'na de ma, chi vaa suu de kúcargu bolsa ñu'u xu'un ma, te ni yo sakui'na de ja ñu'u nuu bolsa ma.
7 Jesús ma, jiña'a ya:
—Máko ka'nu ndee ni, vaa ni tava'a ña ndute jáxiko asi ya, ja chi'i ña'a ña kivi kuyu'u sa ma nkuu.
8 Ñayii ka kunda'vi ma chi ndimaa jin koo i ji'in ni, te kuu jin chindee-ka ni i, kovaa saña chi masu kua'a-nka kivi jin koo o —kúu ya jiña'a ya.

Ni ka jani ini tee judío ma ja jin ka'ni de Lázaro ma

9 Kua'a ñayii judío ma, ni ka jini i ja iyo Jesús ma ñuu Betania ma, te ni jan koo i yukan, masu yika-ni ja jin kuni i Jesús ma, nú masu ja jin kuni tna i Lázaro ma, tee ni ndaxteku Jesús ma.
10 Sani te tee ka tatnuni nuu sutu ma, ni ka ndatnu'u tna'a de ja jin ka'ni tna de Lázaro ma,
11 vaa kuechi Lázaro ma, te kua'a ñayii judío ma, ni ka kusiin i nuu tee ka tatnuni ma, te ni ka kandija i Jesús ma.

Jesús ma, ni kivi ya ñuu Jerusalén ma
(Mt 21:1-11; Mr 11:1-11; Lc 19:28-40)

12 Kua'a ñayii ni jan koo ñuu Jerusalén ma, ja ko kuu Viko Pascua ma. Kii xtnee ma, ni ka jini i ja vee Jesús ma ja ki'in ya ñuu Jerusalén ma.
13 Sani te ni ka ja'nde i nda'a ñuu ma, te ni ka ke koo i ka kayu'u i ka ndachiñu'u i ya:
—¡Hosanna! ¡Ja vava'a kúu iya vee nuu Iya Tátnuni ma! ¡Ja vava'a kúu rey Israel ya! —ka kuu i ka kayu'u i.
14 Jesús ma, ni ni'i ya in burru, te yoso ya ti kua'an ya, sukan ká'an tutu ndee tnu'u Su'si ma:
15 “Máko koyu'u ro, ñuu nani Sion. Konde'ya ja vee rey ro ma, yoso ya in burru vee ya.”
16 Xi'na-ka ma, masu ni ka jaku'ni ini tee ka ndikin ya ma. Kovaa nuu ni jinu ja ni ka jini ñayii ma jayiñu'u Jesús ma, te ni ka ndaka'án tee ka ndikin

ya ma ndaka ja ni kuu ma, vaa sukan jâ ndee nuu tutu Su'si ma ja sukan ko
kuu ma.
17 Ñayii ka iyo ji'in Jesús ma nuu ni ndaxteku ya Lázaro ma, ni ka ndaka'an
i ndaka sukan ni sa'a ya ma, vaa ni kana ya Lázaro ma, te ni ndee de yavi
nuu ni ka chu'u i de ma nuu ka yinee-ka ndiyi ma.
18 Chukan kúu ja ñayii ñuu ma, ni ka ke koo i ja jin ndakua'a i nchuxi Jesús
ma, vaa ni ka jini i milagru ni sa'a ya ma.
19 Kovaa tee ka kuu fariseo ma, ka ka'an nuu tna'a de:
—Ni ka jini ni ja masu nawa kuu jin sa'a o a, vaa ndaka ñayii a, kuan koo
i nuu de a —ka kuu de ka ka'an de.

Jesús ma, ni kaxtnu'u ya nde in koteku ni-kani ni-jika

20 Ne'un ñayii kuan koo ñuu Jerusalén ma ja jin ndachiñu'u i Su'si ma ne'un
kivi viko ma, ka iyo jaku ñayii griego ma.
21 Te ñayii ya'a, ni ka jan tu'va i Felipe ma, vaa tee Betsaida ma ñuu Galilea
ma kúu de. Te sa'a ka jiña'a ka jiña'a i nuu de:
—Señor, ka kuni sa ja jin kuni sa Jesús ma —ka kuu i ka jiña'a i.
22 Felipe ma, ni ja'an de, te jiña'a de Andrés ma, te nduu de ni jan koo ni
ka ndakani nuu Jesús ma.
23 Sani te Jesús ma, jiña'a ya:
—Jâ ni kenda ora ja saña ja kuu sa iya vee ñayivi ñuu ñayivi a, jin kuni
ndaka ñayii ma jayiñu'u sa ma.
24 Ja ndaa ja ndaa ká'an sa ja nú in triu ma, te ma chinee va'a o i chii ñu'ú ma
te ma kûu i, chi in-ni triu ko kuu i. Kovaa nuna kûu i ma, chi ndukua'a-ka i.
25 Nú na in ndí ini xeen ja kendoo vii kendoo va'a i ñuu ñayivi ya'a chi skenaa
i maa i. Kovaa nú na in ñatuu ndí ini visi na ndo'o na neni i ñuu ñayivi ya'a
kuechi ja ndikin ña'a i maa sa, chi sa'a Su'si ma ja koteku i ni-kani ni-jika.
26 Nú na in kúni ja kunukuechi i nuu sa, kóndikin ña'a i, te nuu koo sa ma,
yukan koo tna ñayii jinukuechi nuu sa ma. Nú na in jinukuechi nuu sa ma,
chi sa'a Yuva sa ma ja koo jayiñu'u i —kúu ya jiña'a ya.

Jesús ma, ni kaxtnu'u ya sukan kûu ya ma

27 Sani te ni jiña'a tuku ya:
—Kúxii xeen ini sa. ¿Naxe ka'an sa? ¿Kuña'a sa Yuva sa ma: “Sa'a ni ja
na kaku sa nuu tnundo'o ya'a”? Kovaa ña'a, vaa ja chukan kúu ja vee sa a
—kúu ya jiña'a ya.
28 Sani te sa'a ni ka'an ya:
—Yuva sa, sa'a ni ja koo jayiñu'u ja nani maa ni a —kúu ya jiña'a ya.
Sani te ni ka'an Su'si ma onde andivi ma:
—Jâ ni ndachiñu'u ri maa ri, te ndachiñu'u tuku ri maa ri in-ka jichi —kúu
ya ká'an ya.
29 Ñayii ka iyo yukan, ni ka jiniso'o i, te ka ka'an i:
—Ni kana savi —ka kuu i ka ka'an i.
Kovaa jaku-ka i ka ka'an:
—In ángel ni ka'an nuu de —ka kuu i ka ka'an i.
30 Jesús ma, jiña'a ya:
—Masu ja kuu maa sa kúu ja ni ka jiniso'o o sukan, su'va ja jin kuu maa
ni kúu.
31 Vitna kúu ja ndundaa ñuu ñayivi a, te suchi ni yo tatnuni ñuu ñayivi a, kee
i ke'e ma.

32 Vaa saña, kivi na jin ndone'e sukun i krusi nuu jin kata kaa ña'a i ma chi
ndaka ñayii ñuu ñayivi a jin ndasa'a kuenda, te ki koo i nuu sa a —kúu ya
jiña'a ya.
33 Te sukan ni kaxtnu'u ya naxe kûu ya ma.
34 Te ñayii ma, ni ka ndakone'e i:
—Kovaa ka jini sa ja ká'an tnu'u ni tatnuni Su'si ma ja Cristo iya tetniñu
Su'si ma chi koteku ya ni-kani ni-jika. ¿Naxe kúu ja ka'an ni ja iya vee ñayivi
ñuu ñayivi a chi jin ndone'e sukun i ya? ¿Na in kúu iya vee ñayivi ñuu ñayivi
a? —ka kuu i ka jiña'a i.
35 Jesús ma, jiña'a ya:
—Kuenda kúu ñu'u ndú'va te xtnuu vivii i ma, kúu sa ne'un ndaka ni a,
kovaa yika ja jaku-nka-ni kivi koo sa ji'in ndaka ni. Nani iyo-ka sa ja kúu
sa ñu'u ndú'va te xtnuu vivii sa nuu ni a, kuán koo ve koo-ka ni jin ko kuu
ni, nasa yukan, te ki tna'a ña'a ja kunee ma. Vaa nú na in kua'an nuu nee
ma, ñatuu jini i ndenu kua'an i.
36 Jin kandija ni sukan ká'an sa ja kúu sa ñu'u ndú'va te xtnuu vivii sa nuu
ni a nani iyo-ka sa ji'in ni, sukan-va'a xtnuu sa nuu ni a —kúu ya jiña'a ya.
Ni jinu ni ka'an Jesús ma sukan, te kua'an ya, te ni nduyu'u ya sukan-va'a
ñatuu na in kuni ña'a.

Nava'a ñatuu ka kandija ñayii judío ma Jesús ma

37 Kovaa visi ni sa'a ya kua'a milagru nuu ñayii ma, kovaa ñatuu ka kandija
i ya,
38 vaa jiniñu'u ja ko kuu sukan ni tee Isaías tee ni yo ndakaxtnu'u tnu'u ni yo
wa'a Su'si ma, ja sa'a ká'an ma: “Iya Tátnuni, ¿na in kándija tnu'u ni kaxtnu'u
sa a? ¿Nuu nde in ni kaxtnu'u Iya Tátnuni ma tnu'u ndee tnu'u ndatnu ya
ma?”
39 Chukan kúu ja ñatuu kúu jin kandija i ma, vaa suni sa'a ni tee tna de
ma:
40 “Ni jasi ya nuu ñayii ma, te ni sa'a ndee ya ini anua i ma, sukan-va'a ma
kuu jin kuni i ji'in nuu i ma, ni masu kuu jin jaku'ni ini i, vaa masu ka kuni
i ja jin ndakokuiñi i te jin ndandikin i Su'si ma te ndasava'a ya i.”
41 Isaías ma ni ka'an sukan, vaa kuechi ja ni jini de ndaka jayiñu'u Jesús
ma, te ni ka'an de sukan sa'a maa ya ma kivi kenda ya ma.
42 Kovaa kua'a ñayii judío ma, ni ka kandija i ja ká'an Jesús ma, ji'in jaku
ñayii ka ndanuu-ka ma. Kovaa ñatuu ni ka yo ka'an ndíjin i, vaa kuechi ja
ka yu'u i tee ka kuu fariseo ma, ja jin kene'e ña'a de veñu'u lilikin nuu ka
ndatna'a i ma.
43 Ni ka yo ndi ini-ka i ja jin chiñu'u ña'a ñayii ma sana ja ndachiñu'u ña'a
Su'si ma.

Ñayii ñatuu ka kándija tnu'u ká'an Jesús ma chi ndakan Su'si ma kuenda nuu i

44 Jesús ma, ni ka'an nini'i ya:
—Nú na in na kandija ña'a, masu yika-ni ja saña kándija ña'a i, chi jâ
kándija i onde Yuva sa ma iya ni tetniñu ña'a ma.
45 Nú na in nde'ya ña'a saña, suni nde'ya i iya ni tetniñu ña'a ma.
46 Saña kúu ñu'u ndú'va te xtnuu vivii, te vee sa ñuu ñayivi a ja xtnuu vivii sa
nuu ñayii a, sukan-va'a nú na in na kandija ña'a, ma koo-ka i nuu nee ma.
47 Kovaa nú na in jiniso'o tnu'u ká'an sa a te ñatuu kándija i ma, masu saña
sa'a ja chunaa i, vaa masu vee sa ja sa'a sa ja jin chunaa ñayii ñuu ñayivi a,
su'va sa'a sa ja jin kaku i nuu ja u'vi ma.

48 Kovaa nú na in saxiko ña'a te ñatuu ndí ini i tnu'u ká'an sa a, jâ iyo in ja
sa'a ja chunaa i, te tnu'u ká'an sa ya kúu ja sa'a ja chunaa i kivi ndi'i kivi
ma, vaa ni jiniso'o i ma.
49 Vaa saña, masu ká'an sa ja kúu ini maa sa. Maa Yuva sa iya ni tetniñu
ña'a ma tátnuni nde a ká'an sa ji'in nde a káxtnu'u sa a.
50 Vaa jini sa ja ja tátnuni Yuva sa ma kúu ja sa'a ja jin koteku ni ni-kani
ni-jika. Chukan kúu ja tna'a ja ká'an sa a, ká'an sa sukan tátnuni Yuva sa ma
—kúu ya jiña'a ya.

13

Jesús ma, ni ndakate ya ja'a tee ka ndikin ya ma

1 Kivi iku ma sana ko koo Viko Pascua ma, Jesús ma, jâ jini ya ja ni kenda
ora ja xndoo ya ñuu ñayivi a te no'o ya nuu iyo Yuva ya ma. Ndimaa ni yo
kutoo ya ndaka ñayii ni iyo ji'in ya ñuu ñayivi a, te sukan ni kutoo xeen ya i
onde ni ji'i ya ma.
2 Te tachi ma, jâ ni chunee i ini anua Judas Iscariote ma sa'ya Simón ma
sukan ke'en-su'va de Jesús ma.
3 Jesús ma chi jini ya ja nuu Su'si ma vee ya te no'o ya nuu Su'si ma, te jini
ya ja Yuva ya ma, ni wa'a ya tnu'u ja tatnuni ya nuu ndaka ma.
4 Chukan kúu ja nuu ni kuxini ya ji'in tee ka ndikin ya ma, ni ndokuiñi ya
nuu mesa ma, te ni xtandiyo ya sa'ma ndii ya ma, te ni ju'ni ya chii ya ma
in sa'ma ndaxsichi ya ja'a de ma.
5 Sani te ni tnaa ya ndute in nuu ñajin ka'nu, te ni jakondee ya ndákate ya
ja'a tee ka ndikin ya ma, te ni ndaxsichi ya ji'in sa'ma ni ju'ni ya chii ya ma.
6 Nuu sani te ndakate ya ja'a Simón Pedro ma, te tee ya'a, jiña'a de:
—Señor, ¿ndijin, te ndakate ni ja'a saña? —kúu de jiña'a de.
7 Jesús ma, ni ndakone'e ya:
—Vitna masu jáku'ni ini ni tna'a ja sa'a sa a, kovaa kuee-ka, te jaku'ni ini
ni —kúu ya jiña'a ya.
8 Pedro ma, jiña'a de:
—¡Masu taa kuiti sa tnu'u ja ndakate ni ja'a sa a! —kúu de jiña'a de.
Jesús ma, ni ndakone'e ya:
—Nú ma ndakate sa ja'a ni a, masu kuu ko kuu ni in tee kondikin ña'a
—kúu ya jiña'a ya.
9 Simón Pedro ma, ni ndakone'e de:
—Nú sukan, Señor, má ndakate ni yika-ni ja ja'a sa a, su'va ndakate ni
nda'a sa a ji'in xini sa a —kúu de jiña'a de.
10 Kovaa Jesús ma, ni ndakone'e ya:
—Nú na in yika ni nduvii i, masu jiniñu'u ja ndondoo-ka i, nú masu ja ja'a
i ma-ni, vaa ni-ka'nu i jâ iyo ndoo. Te chukan kúu ja jâ ka iyo ndoo ni, visi
masu ndaka ni —kúu ya jiña'a ya.
11 Ni ka'an ya: “Masu ndaka ni ka iyo ndoo”, chi vaa jâ jini ya na in ke'en
su'va ña'a ma.
12 Ja ni jinu ni ndakate ya ja'a de ma, Jesús ma, ni nukondii ya sa'ma ndii
ya ma, te ni nukoo ya in-ka jichi nuu mesa ma, te jiña'a ya:
—¿Ka jaku'ni ini ndijin ja ni sa'a sa a?
13 Ndijin, ka xnani ña'a ni teskua'a ji'in Señor, te va'a-ni ka jani ini ni, vaa
saña kúu.
14 Te nú saña kúu teskua'a ma ji'in Señor ma te ni ndakate sa ja'a ni a, suni
ndijin jin ndakate tna ni ja'a ndi-in ndi-in ni.

15 Saña ni kaxtnu'u sukan, sukan-va'a ndijin, jin sa'a tna ni sukan ni sa'a sa
a.
16 Ja ndaa kúu ja ni-in ñayii jinukuechi ma, tátnuni-ka i sana ñayii xi-nuu
jinukuechi i ma, te ni-in ñayii ni tetniñu ña'a jito'o i ma, kuu tatnuni-ka i
sana ñayii kúu jito'o i ma.
17 Nú ka jaku'ni ini ni ja ká'an sa a, te nú jin sa'a ni sukan, te vava'a-ni jin
ko kuu ni.
18 'Masu ká'an sa ja jin kuu ndaka ndijin, vaa jini sa na in ni kaji sa. Kovaa
ja na ko kuu sukan ká'an tutu ndee tnu'u Su'si ma: "Ñayii ni jaa ji'in sa xita
ma, sani te ni sa'a u'vi ña'a i ma."
19 Onde vitna ká'an sa sukan, sukan-va'a nuna ko kuu ma, te jin kandija ni
ja saña kúu.
20 Ja ndaa ká'an sa ja nú na in kuan-ta'vi na in ni tetniñu sa ma, jan-ta'vi i
maa sa. Te nú na in kuan-ta'vi ña'a saña, te jan-ta'vi i iya ni tetniñu ña'a ma
—kúu ya jiña'a ya.

Jesús ma, ni kaxtnu'u ya ja Judas ma ke'en-su'va ña'a
(Mt 26:20-25; Mr 14:17-21; Lc 22:21-23)

21 Ja ni jinu ni ka'an ya sukan, Jesús ma, ni kuxii ini ya, te ni ka'an kaji
kaji ya:
—Ja ndaa ja ndaa kúu ja in ndijin ke'en-su'va ña'a —kúu ya jiña'a ya.
22 Sani te tee ka ndikin ya ma, ni ka keja'a de ka ndakonde'ya tna'a ndi-in
ndi-in de. Ni masu ka jini de nde in ni ka'an ya ma.
23 In tee ndikin ya ma, tee ni yo kutoo xeen ña'a Jesús ma, iyo yatni de ji'in
ya, nani ka kuxini de ji'in ya ma.
24 Te Simón Pedro ma, ni sa'a de seña ja na kakan-tnu'u de na in kúu ja ká'an
ya ma.
25 Te tee yukan, ni jan tu'va-ka de Jesús ma, te ni jikan-tnu'u de ya:
—Señor, ¿na in kúu ja ni ka'an ni a? —kúu de jiña'a de.
26 Jesús ma, ni ndakone'e ya:
—Na in kua'a sa xtatila xndoyo sa ma, tee yukan kúu de —kúu ya jiña'a
ya.
Sani te ni xndoyo ya xtatila ma, te ni wa'a ya Judas Iscariote ma, sa'ya
Simón ma.
27 Ja ni tnii Judas ma xtatila ma, te ni kivi tachi ma ini anua de ma. Te Jesús
ma, jiña'a ya:
—Tna'a ja sa'a ni ma, sa'a yachi-ni ni —kúu ya jiña'a ya.
28 Kovaa tee ka nukoo ka kuxini de nuu mesa ma, ni-in de ñatuu ni jaku'ni
ini nava'a ni ka'an ya sukan ma,
29 vaa Judas ma kúu tee kúcargu nuu ñu'u xu'un ma. Te jaku de ka jani ini
ja Jesús ma, jiña'a ya ja jín kuaan de jaku ja jin kuatniñu de ja ko kuu viko
ma, xi ja kua'a de jaku nuu ñayii ka kunda'vi ma.
30 Ja ni jinu ni tnii Judas ma xtatila ma, te ni kee de, te jâ ni kunee ma.

In tnu'u jaa ni tatnuni Jesús ma

31 Nuu ni jinu ni kee Judas ma, Jesús ma, jiña'a ya:
—Vitna te koo jayiñu'u sa ja jin kuni ñayii a ndaka ja sa'a ja kúu sa a te
vivii jin ndachiñu'u i Yuva o Su'si ma.
32 Te nú saña ja kúu sa iya vee ñayivi ñuu ñayivi a sa'a sa ja ndani'i Yuva o
Su'si ma jayiñu'u, suni Yuva o Su'si ma jâ iyo tu'va kuiti ja sa'a ya ja ndani'i
tna sa jayiñu'u.

33 Sa'ya maa sa, masu koo-ka sa ji'in ndijin kua'a-ka kii. Ndijin chi jin
ndanduku ña'a ni, kovaa suni maa tna'a ja ni jiña'a sa tee judío ma, te ká'an
sa vitna nuu ndijin: Masu kuu jin koo ni nuu no'o sa ma.
34 In ja tátnuni jaa sa nuu ni vitna kúu, jin kutoo tna'a ndi-in ndi-in ni. Sukan
kútoo ña'a sa a, sukan jin kutoo tna'a ndi-in ndi-in ni.
35 Nuna jin kutoo tna'a ndi-in ndi-in ni, ndaka ñayii ñuu ñayivi a jin kuni ja
maa sa ka ndikin ni —kúu ya jiña'a ya.

Jesús ma, ni ka'an ya ja Pedro ma, uni jichi ka'an de ja masu jini de ya
(Mt 26:31-35; Mr 14:27-31; Lc 22:31-34)

36 Simón Pedro ma, ni jikan-tnu'u de Jesús ma:
—Señor, ¿ndenu no'o ni? —kúu de jiña'a de.
Jesús ma, ni ndakone'e ya:
—Nuu no'o sa ma masu kuu kondikin ña'a ni vitna, kovaa kuee-ka, te jaan
ni nuu no'o sa ma —kúu ya jiña'a ya.
37 Pedro ma, jiña'a de:
—Señor, ¿nava'a ma kuu ki'in o vitna? ¡Ûni iyo sa ja chunaa sa nuu tniñu
ni! —kúu de jiña'a de.
38 Jesús ma, ni ndakone'e ya:
—¿Te ndija ni ja iyo ni ja chunaa ni nuu tniñu sa? Ja ndaa ja ndaa kúu ja
ni ñatuu kana-ka li'Ì ma, te jâ ni kuu uni jichi ja ká'an ni ja ñatuu jini ña'a
ni —kúu ya jiña'a ya.

14

Jesús ma kúu iya kandija o te ndani'i ta'vi o te koo o ji'in Su'si ma

1 Sani te jiña'a ya:
—Máko jin kuxii ini ni. Jin kukanu ini ni nuu Su'si ma, te jin kukanu ini
ña'a ni.
2 Ve'e Yuva sa ma chi ka iyo kua'a nuu kuu jin koo o. Nute masu sukan iyo
chi masu kaxtnu'u sa sa'a. Kovaa ki'in sa te ndasatu'va sa nuu jin koo o ma.
3 Te nuna no'o sa ma, te ndasatu'va sa in nuu jin koo ni, te ndii sa in-ka jichi,
te jin nu koo o, sukan-va'a nuu koo sa ma jin koo tna ni.
4 Ndijin chi ka jini ni ndenu no'o sa ma, te ka jini ni ichi ma —kúu ya jiña'a
ya.
5 Tomás ma, jiña'a de Jesús ma:
—Señor, masu ka jini sa ndenu no'o ni ma, te ¿naxe jin kuni sa ichi ma?
—kúu de jiña'a de.
6 Jesús ma, ni ndakone'e ya:
—Saña kúu ichi va'a ma, te ká'an sa ja ndaa ma, te sa'a sa ja jin koteku ni
ma. Te masu na in kuu kenda nuu Yuva sa ma, nú masu ja onde kandija
ña'a i maa sa.
7 Nú ndijin ka jini ña'a ni saña, suni jin kuni ni Yuva sa ma. Te jâ ka jini ni
ya onde vitna, vaa jâ ka nde'ya ni ya a —kúu ya jiña'a ya.
8 Sani te Felipe ma, jiña'a de:
—Señor, kaxtnu'u ni Yuva ni ma, te chukan-nka-ni ka kuni sa —kúu de
jiña'a de.
9 Jesús ma, ni ndakone'e ya:
—Felipe, jâ ni kuu kua'a kivi iyo sa ji'in ndijin, te ¿ñatuu kuni-ka ña'a ni?
Nú na in jini ña'a saña, chi jâ jini i Yuva sa ma. ¿Nava'a ká'an ni ja kaxtnu'u
sa Yuva sa ma?

10 ¿Ñatuu kándija ni ja saña chi iyo sa ji'in Yuva sa ma te Yuva sa ma iyo ji'in
sa? Te tna'a ja ká'an sa a, masu ká'an sa ja kúu ini maa sa, su'va maa Yuva
sa iya iyo ji'in sa ma kúu iya sa'a sukan kúu ini maa ya ma.
11 Jin kandija ña'a ni ja iyo sa ji'in Yuva sa ma, te iyo Yuva sa ma ji'in sa. Te
nú ña'a, jin kandija ni visi ja sa'a sa a.
12 Ja ndaa ja ndaa kúu ja nú na in kándija ña'a, sa'a tna i sukan sa'a sa a, te
su'va ka'nu-ka ja sa'a i, vaa saña chi no'o sa nuu iyo Yuva sa ma.
13 Te ndaka ja jin kakan ni ja maa sa nuu Yuva sa ma, te sa'a sa, sukan-va'a
koo jayiñu'u Yuva sa ma, ja sa'a Sa'ya ya ma.
14 Saña chi ndeva'a-ni ja jin kakan ni ja maa sa ma chi sa'a sa.

Jesús ma, ni skuiso ya ja tetniñu ya Xtumani Ndios ma

15 'Nú ndijin, ka kutoo ña'a ni, jin kandija ni ja tátnuni sa a.
16 Te saña, kakan-ta'vi sa nuu Yuva sa ma ja na tetniñu ya in-ka iya
ndaka'an-mani ña'a, sukan-va'a koo ya ji'in ni ni-kani ni-jika.
17 Te iya ya'a kúu Xtumani Ndios ma, te ká'an ya ja ndaa. Ñayii ñuu ñayivi a,
masu kuu jin kuan-ta'vi i ya, vaa ñatuu ka jini i ya. Kovaa ndijin chi ka jini
ni ya, vaa maa ya chi iyo ya ji'in ni, te koo ya ini anua ni a.
18 'Masu xndoo nda'vi ña'a sa. Ndii sa, sukan-va'a koo sa ji'in ni.
19 Jaku-nka-ni kivi, te ñayii ñuu ñayivi a, ma jin kuni-ka ña'a i, kovaa ndijin
chi jin kuni ña'a ni, te jin koteku ni, vaa saña chi téku sa.
20 Te kivi yukan, te jin kuni ni ja iyo sa ji'in Yuva sa ma, te ndijin, ka iyo ni
ji'in sa, te saña, iyo sa ji'in ni.
21 Nú na in kuan-ta'vi tnu'u tátnuni sa a te kandija i ma, te ñayii yukan kúu
ñayii kútoo ña'a. Te Yuva sa ma, kutoo ya na in kútoo ña'a ma, te saña tna
kutoo sa i, te kaxtnu'u sa ja iyo sa ji'in i —kúu ya jiña'a ya.
22 Judas masu Iscariote ma, ni jikan-tnu'u de:
—Señor, ¿nava'a káxtnu'u ni nuu saña na in kúu ni te masu sukan káxtnu'u
ni nuu ñayii ñuu ñayivi a? —kúu de jiña'a de.
23 Jesús ma, ni ndakone'e ya:
—Nú na in kútoo ña'a ma te kándija i tnu'u ká'an sa a, te Yuva sa ma, kutoo
ya i, te Yuva sa ma ji'in saña, ki koo sa, te jin koo sa ji'in i.
24 Tnu'u ka jiniso'o ni a, masu ja ká'an maa sa kúu, chi vaa tnu'u ká'an maa
Yuva sa ma iya ni tetniñu ña'a ma kúu. Kovaa nú na in ñatuu kútoo ña'a ma,
chi masu kandija i tnu'u ká'an sa a.
25 'Yikuu sa ká'an sa ndaka cha'a nani iyo sa ji'in ni a.
26 Kovaa Xtumani Ndios ma, iya chindee ña'a ma, iya tetniñu Yuva sa ma
nuu tniñu sa ma, kaxtnu'u ya ndaka te ndaxndaku ini ña'a ya ndaka ja ni
ka'an sa a.
27 'Vaa no'o sa a, te xndoo vii xndoo mani ña'a sa. Te skuta'vi ña'a sa tnu'u
vii tnu'u mani iyo ini anua sa a, te sa'a sa ja vivii jin koo sii ini ndija ni, masu
yika-ni ja sukan ka ka'an ñayii ñuu ñayivi ya ja ka iyo sii ini i ma. Máko jin
kuxii ini ni, ni máko jin koyu'u ni.
28 Jâ ni ka jiniso'o ni ja ká'an sa ja no'o sa te ndii sa in-ka jichi. Nú ka kutoo
ndija ña'a ni, te jin kutachi ni ja no'o sa nuu iyo Yuva sa ma, vaa maa ya
tátnuni-ka sana saña.
29 'Jâ ká'an sa sa'a xi'na-ka sana ko kuu, sukan-va'a kivi ko kuu ma, te jin
kandija ni.
30 Masu kua'a-nka-ni jin ndatnu'u o, vaa jâ vee suchi tátnuni ñuu ñayivi a.
Visi masu iyo i ja tatnuni i nuu sa,

31 kovaa sukan ko kuu, sukan-va'a ñayii ñuu ñayivi a, jin kuni i ja kútoo sa
Yuva sa ma te sa'a sa ja ni tatnuni Yuva sa ma nuu sa a.
'Jin ndokuiñi ni, te jín koo o —kúu ya jiña'a ya.

15

Jesús ma, sukan kúu tnu uva ndija ma, sukan kúu ya

1 Sani te jiña'a tuku ya:
—Maa sa kúu tnu uva ndija, te Yuva sa ma kúu iya jitu ma.
2 Nú in nda'a tnu ma ñatuu kúun uva ma chi ka'nde ya, te xtandiyo ya.
Kovaa nú kúun uva ma chi ndaka'nde vivii ya nda'a tnu ma, sukan-va'a
kuun kua'a-ka uva.
3 Ndijin chi jâ ni ka nduvii ni vaa ka kandija ni tnu'u ká'an sa a.
4 Jin koo ni ji'in sa, te koo sa ji'in ni, sukan kúu in nda'a tnu uva ma, vaa
masu kuun uva ma ja maa in-ni nda'a tnu ma chi onde kondenee i yika
ndu'u tnu ma. Te suni maa i kúu ji'in ndijin, masu kuu jin sa'a ni ja va'a, nú
ma jin ko tnii tna'a o.
5 'Saña kúu tnu uva ma, te ndijin ka kuu nda'a tnu ma. Nú na in tníi tna'a
ji'in sa ma, sa'a i ja vii ja va'a. Kovaa nú ma jin ko tnii tna'a o ma chi masu
nawa kuu jin sa'a ni.
6 Nú na in xndoo ña'a te ma koo-ka i ji'in sa, te kene'e siin ya i, te yichi i
sukan yichi nda'a tnu ma. Te ndaxtutu ya i, te ka'mi ya i nuu ñu'u ma, te
kayu koko i.
7 'Nú ndijin, te jin koo jin koo-ni ni ji'in sa, te nú jin ku'un jin ku'un-ni ini
ni tnu'u ká'an sa a, te jin kakan ni nawa ka kuni ni ma chi jin ni'i ni.
8 Maa Yuva sa ma ni'i jayiñu'u, nú ndijin, te ka sa'a ni ja vii ja va'a ma, te ka
ndikin ndija ña'a ni.
9 Saña chi kútoo ña'a sa, sukan kútoo ña'a Yuva sa ma. Jin kutoo tna'a jin
kutoo tna'a ni, sukan kútoo ña'a sa a.
10 Nuna jin kandija ni tnu'u ká'an sa a chi sa'a i ja jin kutoo tna'a jin kutoo
tna'a ni sukan kútoo ña'a sa a, sukan kándija sa ja tátnuni Yuva sa ma, te
kútoo ña'a sa sukan kútoo ña'a ya maa sa ma.
11 'Te ndaka tnu'u ya'a ni ka'an sa, sukan-va'a jin koo sii ini ni sukan iyo
sii ini maa sa a, te ko kuu ja ndaa ja ka iyo sii ini ndija ni.
12 Ja tátnuni sa kúu cha'a: Jin kutoo tna'a ni, sukan kútoo ña'a sa a.
13 Ja kútoo xeen tna'a o kúu ja kua'a o tnu'u ja kûu o nuu tniñu ñayii kétna'a
ini ji'in o ma. Masu naxe kuu kaxtnu'u o ja kútoo tna'a xeen o.
14 Vaa ndijin ka kuu ñayii kétna'a ini ji'in sa, nuna jin sa'a ni sukan tátnuni
sa a.
15 Masu xnani-ka ña'a sa ñayii ka jinukuechi, vaa ñayii ka jinukuechi ma,
masu ka jini i nawa sa'a ñayii tátnuni nuu i ma. Xnani ña'a sa ñayii kétna'a
ini ji'in sa, vaa jâ ni kaxtnu'u sa nuu ni ndaka ja ká'an Yuva sa ma.
16 Ndijin, masu ni ka kaji ña'a ni ja jin kondikin ña'a ni, su'va maa sa ni kaji
ña'a. Te ni sacargu ña'a sa ja jin koo ni te jin kaxtnu'u ni tnu'u tátnuni sa
a, te jin ko sa'a ni ja vii ja va'a, sukan-va'a ja vii ja va'a yukan koo ni-kani
ni-jika. Chukan, te Yuva sa ma chi taa ya ndaka ja jin ko kakan ni ja maa
sa ma.
17 Cha'a kúu ja ni tatnuni sa, te jin kutoo tna'a ndija ndi-in ndi-in ni —kúu
ya jiña'a ya.

Ka kiti ini ñayii ñuu ñayivi a nuu Jesús ma ji'in nuu ñayii ka ndikin ya ma

18 Sani te jiña'a tuku ya:

—Nú ñayii ñuu ñayivi a, ka kiti ini i nuu ni, jin kona'a ni ja xinañu'u saña, ni ka kiti ini i nuu sa.
19 Nute ndijin, ñayii ñuu ñayivi a jin ko kuu ni chi ñayii ñuu ñayivi a, jin kutoo ña'a i, sukan ka kutoo tna'a maa i ma. Kovaa saña, ni ndakaji ña'a sa ne'un ñayii ñuu ñayivi a, te chukan kúu ja ñayii ñuu ñayivi a, ka kiti ini i nuu ni, vaa masu ñayii ñuu ñayivi a ka kuu-ka ni.
20 Jin ndaka'án ni sukan ni ka'an sa ma: "Ñatuu ni-in ñayii jinukuechi ma kanuu-ka sana ñayii kúu jito'o i ma." Nú saña, ni ka sondikin ña'a i, suni jin sondikin tna ña'a i ndijin. Nute ni ka kandija i te ni ka sa'a i sukan ká'an sa a chi suni sukan tna jin kandija i te jin sa'a i tnu'u jin ka'an ni ma.
21 Ndaka cha'a jin sa'a ña'a i ja kuechi ja ka ndikin ña'a ni a, vaa ñatuu ka jini i iya ni tetniñu ña'a ma.
22 'Nute ñatuu ni kii sa ki ka'an sa nuu i ma chi masu na kuechi i jin koo. Kovaa vitna, te masu kuu jin ka'an i ja ñatuu na kuechi ka ndiso i ma.
23 Ñayii ndákiti ini nuu sa ma, suni ndákiti ini i nuu Yuva sa ma.
24 Nute ñatuu ni kaxtnu'u sa nuu i ma ja vii ja va'a ni sa'a sa ma, tna'a ja ni-in ñayii, ñatuu nama ni sa'a i ma, masu jin kuni i, te ñatuu na kuechi jin kondiso i nkuu. Kovaa visi ni ka jini i ja ni sa'a sa ma, te ka ndakiti ini i nuu sa a, te suni ka ndakiti ini i nuu Yuva sa ma.
25 Kovaa sa'a ko kuu, vaa sukan ndee nuu tnu'u ni tatnuni Su'si ma ja jin ko kuu i ma, sukan ko kuu, te sa'a ká'an: "Ni ka ndakiti ini i nuu sa, kovaa masu na kuechi sa."
26 'Kovaa tetniñu sa Xtumani Ndios ma, te maa ya ndaka'an-mani ña'a ndijin ja ka kandija ni Su'si ma, te ka'an ndaa ya, vaa vee ya nuu iyo Yuva sa ma. Te kivi kenda ya ma, te maa ya ndaka'an ndaka ja sa'a ja kúu sa ya.
27 Te ndijin, suni jin ndaka'an ni ndaka ja sa'a ja kúu sa ya, vaa onde nuu ni keja'a sa káxtnu'u sa nuu ñayii ma, ka iyo ni ji'in sa.

16

1 'Ká'an sa sa'a, sukan-va'a ñatuu na in ka'nu ndee ja jin kandija ña'a ni.
2 Jin kene'e ña'a i ndijin ini veñu'u lilikin ma, te kenda ora ja ndeva'a-ni nde ni jin ka'ni ña'a i, jin kani ini i ja sukan jin sa'a i ma, te ka jinukuechi i nuu Su'si ma.
3 Sa'a jin sa'a ña'a i ndijin, vaa masu ka jini i ni a Yuva sa ma ni a maa sa.
4 Ká'an sa sa'a, sukan-va'a nú ni kenda ora ma, te jin ndaka'án ni tna'a ja ni ka'an sa a —kúu ya jiña'a ya.

Tna'a ja sa'a Xtumani Ndios ma

Sani te jiña'a tuku ya:

—Ñatuu ni ka'an sa sa'a onde xi'na-ka ma, vaa iyo-ka sa ji'in ni ma.
5 Kovaa vitna ja no'o sa te koo sa ji'in iya ni tetniñu ña'a ma, te ni-in ndijin ñatuu jikan-tnu'u ndenu no'o sa.
6 Su'va ka kuxii xeen ini ni, vaa ni ka'an sa sa'a.
7 Kovaa ja ndaa ká'an sa, ja va'a maa ni jin ko kuu ja no'o sa ma. Vaa nú ma no'o sa ma, masu kii Xtumani Ndios iya chindee ña'a ma ja koo ya ji'in ni. Kovaa nuna no'o sa chi tetniñu sa ya.
8 Kivi kii ya ma chi kundee ya ja jin ndasa'a ñayii ñuu ñayivi a kuenda ja ka ndiso kuechi i ma, te jin kuni i ja ndaa ma, ji'in ja sukan ndakan ndaa Su'si ma kuenda nuu i ma.
9 Te ja ka ndiso kuechi ñayii ma kúu kuechi ja ñatuu ni ka kandija i ja ni ka'an sa ma.

10 Te jin ndasa'a i kuenda ja ndimaa ja va'a ja ndaa kúu ja ká'an sa ma, chi
vaa saña chi no'o sa nuu iyo Yuva sa ma, te ma jin kuni-ka ña'a i.
11 Te ja ndakan ndaa Su'si ma kuenda kúu ja jâ iyo ja ndachunaa suchi
tátnuni ñuu ñayivi a.
12 'Neva'a kua'a-ka sa ja ka'an sa, kovaa vitnañu'ni masu jin kanda-ka ni
ja jin koniniso'o ni.
13 Kovaa kivi kenda Xtumani Ndios ma, ka'an ndaa ya, te maa ya kaxtnu'u
ndaka ja ndaa ma, te skaka ña'a ya ichi ndaa ma, vaa masu ka'an ya sukan
kúu ini maa ya ma, su'va ka'an ya ndaka ja jiniso'o ya ja ká'an Yuva sa ma.
Te sa'a ya ja jin kuni ni ndaka ja ko kuu ma.
14 Te maa ya ndachiñu'u ña'a saña, vaa ndunda'a ya ja kúu kuenda sa a, te
ndakaxtnu'u ya nuu ndaka ni.
15 Ndaka ja neva'a Yuva sa ma suni kuenda tna sa kúu. Chukan kúu
ja ni ka'an sa ja Xtumani Ndios ma ndunda'a ja kúu kuenda sa ma, te
ndakaxtnu'u ya nuu ndaka ni.
16 'Jaku-nka-ni kivi, te ma jin kuni-ka ña'a ni. Kovaa kenda kivi ja jin
ndakuni tna'a o, vaa no'o sa nuu iyo Yuva sa ma —kúu ya jiña'a ya.

Tnu'u kúxii ini ma, chi nduu i tnu'u sii ini

17 Sani te jaku tee ka ndikin ya ma, ka jikan-tnu'u tna'a de:
—¿Nawa kúni ka'an sukan ni ka'an de ma, ja jaku-nka-ni, te ma jin kuni-ka
o de, te kuee-ka, te jin ndakuni o de? ¿Nawa kúni ka'an ja no'o de nuu iyo
Yuva de ma?
18 ¿Nawa kúni ka'an sukan ma ja jaku-nka-ni kivi? Masu ka jaku'ni ini o ja
ká'an de a —ka kuu de ka ka'an de.
19 Jesús ma, ni jinitnuni ya ja jin kakan-tnu'u de ya ka kuni de ma, te
jiña'a ya:
—Saña chi ká'an sa ja jaku-nka-ni kivi, te ma jin kuni-ka ña'a ni, te
kuee-ka, te jin ndakuni ña'a ni. ¿Cha'a kúu ja ka jikan-tnu'u tna'a ni a?
20 Ja ndaa ja ndaa kúu ja ndijin chi jin konda'yu ni te jin kuxii ini ni, nani
ñayii ñuu ñayivi a, jin kutachi i. Kovaa visi ndijin, jin kuxii ini ni, kovaa ja
ka kuxii ini ni ma, nduu i tnu'u sii ini.
21 Sukan ndó'o in ña'a kâku lulu ña ma, ja ndó'o néni ña, vaa jâ ni kenda
ora ma, kovaa nuu ni jinu ni kâku lulu ña ma, te ndúnaa ña ja u'vi ña ma,
kuechi ja kúsii ini ña, vaa jâ ni kenda in lulu ma ñuu ñayivi a.
22 Suni sukan ka ndo'o tna ni vitna, kovaa kii sa ki ndi koto ña'a sa, te sani te
jin ndusii ini ini anua ni a, te tnu'u sii ini yukan masu na in kuu xtandiyo.
23 'Te kivi yukan chi masu jin kakan-tnu'u-ka ña'a ni. Ja ndaa kúu ja maa
Yuva sa ma, taa ya ndaka ja jin kakan ni ja maa sa ma.
24 Onde vitna, masu nawa ka jikan ni ja maa sa. Jin kakan ni, te jin ni'i ni,
sukan-va'a jin ndusii ini ndija ni.

Jâ ni kundee Jesús ma nuu ndaka ja iyo ñuu ñayivi a

25 'Vitna, ká'an sa tnu'u vijin ja káxtnu'u sa nuu ni, kovaa kenda ora ja
masu ka'an-ka sa tnu'u vijin, su'va ka'an kaji sa na in kúu Yuva sa ma.
26 Kivi yukan, ndijin chi jin kakan ni ja maa sa, te masu ka'an sa ja maa sa
kakan-ta'vi ja jin kuu ni nuu Yuva sa ma,
27 vaa Yuva sa ma chi kútoo ña'a ya ndijin, vaa ka kutoo ña'a ni, te vaa jâ ni
ka kandija ni ja saña chi nuu Su'si ma vee sa.
28 Nuu iyo Yuva sa ma ni kee sa, te vee sa ñuu ñayivi a, te vitna chi skendoo
sa ñuu ñayivi a, te no'o sa nuu iyo Yuva sa ma —kúu ya jiña'a ya.
29 Sani te ka jiña'a tee ka ndikin ya ma:

—Vitna chi ká'an kaji kaji ni. Masu ká'an-ka ni tnu'u vijin.
30 Vitna, te ka jini sa ja jini ni ndaka ja ka jani ini sa a, te masu jiniñu'u ja na
in ko kakan-tnu'u-ka ña'a. Chukan kúu ja ka kandija sa ja vee ni nuu Su'si
ma —ka kuu de ka jiña'a de.
31 Jesús ma, ni ndakone'e ya:
—¿Nú sukan, vitna ka kandija ña'a ni?
32 Vaa jâ ni kenda ora, te vitna kúu kivi, te ndaka ni, jin kuitenuu maa maa
ni, te maa in-nka sa jin xndoo ni. Kovaa masu maa in-ni sa iyo, vaa iyo
Yuva sa ma ji'in sa.
33 Sa'a ká'an sa ndaka, sukan-va'a ja maa sa, te jin koo va'a ni. Ñuu ñayivi
a chi jin ndo'o jin neni ni, kovaa jin kukanu ini ña'a ni, vaa saña chi jâ ni
kundee sa nuu ndaka ja u'vi iyo ñuu ñayivi a —kúu ya jiña'a ya.

17

Jesús ma, ni jikan-ta'vi ya ja jin kuu ñayii ka ndikin ya ma

1 Sa'a ni ka'an Jesús ma, sani te ni ndonenuu ya ichi andivi ma, te
jikan-ta'vi ya:
—Yuva sa, jâ ni kenda ora. Ndachiñu'u ña'a ni ja kúu sa Sa'ya ni a, te maa
sa na ndachiñu'u tna ña'a.
2 Vaa maa ni ni taa tnu'u ja tátnuni sa nuu ndaka ñayii a, sukan-va'a ndaka
ñayii ni taa ni a, sa'a sa ja jin koteku i ni-kani ni-jika.
3 Te ja jin koteku i ni-kani ni-jika ma kúu ja jin kuni ña'a i maa ni, ja maa
in-ni ni kúu Su'si ndija ma, te jin kuni ña'a i ja saña kúu Jesucristo iya ni
tetniñu ña'a ni a.
4 'Saña chi jâ ni ndachiñu'u ña'a sa ñuu ñayivi a, vaa jâ ni jinu ni sa'a sa
ndaka ja ni tatnuni ni ja sa'a sa ma.
5 Yuva sa, vitna nukoo sa xiñi ni a te ndachiñu'u ña'a ni sukan ni ka iyo
jayiñu'u o nuu ñatuu kuva'a-ka ñuu ñayivi a.
6 'Ni kaxtnu'u sa nuu ñayii ni ndakaji ni ñuu ñayivi te ni ndataa ni i nuu
nda'a sa a, te ni sa'a sa ja jin kuni i na in kúu ni. Te kuenda maa ni ni ka yo
kuu i, te maa ni ni ndataa i nuu nda'a sa a, te ni ka kandija i tnu'u maa ni a.
7 Te vitna ka jini i ja ndaka ja ni taa ni ma nuu nda'a maa ni ni ka iyo, te ni
ndataa ni,
8 vaa saña chi jâ ni kaxtnu'u sa tnu'u vii tnu'u va'a ja ni kaxtnu'u ni ma, te
ni ka jan-ta'vi i. Te ni ka ndasa'a i kuenda ja ja ndaa kúu ja maa ni ni tetniñu
ña'a, te ka kandija i.
9 'Te jikan-ta'vi sa ja jin kuu i. Masu jikan-ta'vi sa ja jin kuu ñayii ñuu ñayivi
a, nú masu ja jin kuu ñayii ni taa ni a, vaa kuenda maa ni ka kuu i.
10 Ndaka ja kúu kuenda maa sa kuenda maa ni kúu. Te ja kúu kuenda maa
ni ma kuenda maa sa kúu. Te ñayii ñatuu ka kandija ña'a ma, ja ni ka jini i
sukan ka sa'a ka kuu ñayii ka kandija ña'a ma te ka ndakuni tnuni i ja iya
sa'a ja va'a kúu sa.
11 'Saña, masu koo-ka sa ñuu ñayivi a, kovaa maa i chi jin koo i ñuu ñayivi
a, nani kuan ndajaa sa, ja jin koo o nuu iyo ni a. Yuva sa iya ii, iya iyo tnu'u
ndee tnu'u ndatnu, ko koto va'a ni ndaka ñayii ni taa ni ma, te sa'a ni ja jin
ketna'a ini i, kuenda tnu'u ja in-ni ñayii jin ko kuu i, sukan ka kuu nduu
maa o a.
12 Nuu ni iyo sa ji'in i ñuu ñayivi a, ja maa tnu'u ndee tnu'u ndatnu ni taa ni
ma, te ni yo jito va'a sa i. Te ndaka ñayii ni taa ni ma, ni-in i ñatuu ni skenaa
maa i, yika-ni ja tee ni skenaa maa de ma, sukan-va'a ko kuu sukan ndee
nuu tutu maa ni a.

13 'Vitna te ndajaa sa nuu iyo ni a, kovaa ká'an sa sa'a nani iyo-ka sa ñuu
ñayivi a, sukan-va'a jin koo sii ini ndija i sukan iyo sii ini sa a.
14 Saña, jâ ni kaxtnu'u sa tnu'u vii tnu'u va'a ni a, kovaa ñayii ñuu ñayivi a,
jin ndakiti ini i nuu ñayii ka kandija ja ká'an sa a, vaa kuechi ja masu ñayii
ñuu ñayivi a ka kuu-ka i, vaa saña tna, masu ñayii ñuu ñayivi a kúu sa.
15 Masu jikan sa ja kene'e ni i ñuu ñayivi a, su'va ja ko koto va'a ni i ja máko
xtna'a ña'a ja u'vi ma.
16 Saña, masu ñayii ñuu ñayivi a kúu sa, te ñayii ka kandija ña'a a, masu ñayii
ñuu ñayivi a ka kuu-ka i.
17 Kaxtnu'u ni tnu'u ndaa ni nuu i, te ndasasiin ni i nuu ja u'vi ma, te jin
koo i nuu maa ni. Tnu'u maa ni a kúu tnu'u ndaa.
18 Sukan ni tetniñu ña'a ni ne'un ñayii ñuu ñayivi a, sukan tetniñu tna sa i
ne'un ñayii ñuu ñayivi a.
19 Te ni yo jatanuu ñukuun sa i, vaa ni yo ndi ini sa ja jin kuu i, te kútoo sa
i, sukan-va'a suni maa tna i, te jin ko ndi ini i ja jin xndoo i ja u'vi ma, vaa
jâ ni ka jini i ja ndaa ma.
20 'Masu jikan-ta'vi sa yika-ni ja jin kuu ñayii ya'a, su'va jikan-ta'vi sa ja jin
kuu ndaka-ka ñayii jin kandija tna ña'a ma, ja jin kuniso'o i tnu'u vii tnu'u
va'a jin kaxtnu'u ñayii ya'a.
21 Te jikan-ta'vi sa ja ndaka i, in-ni ja jin kani ini i ji'in o, te inuu-ni jin kani
ini i ji'in o, Yuva sa, sukan iyo ni ji'in sa a te iyo sa ji'in ni a. Te sukan in-ni ja
jin kani ini i, sukan-va'a ñayii ñuu ñayivi a, jin kandija i ja maa ni ni tetniñu
ña'a ma.
22 Ni wa'a sa suni maa jayiñu'u ni taa ni ma, sukan-va'a in-nka-ni ñayii jin
ko kuu i, sukan ka kuu maa o a, ja in-ni ka kuu o,
23 saña ji'in i, te maa ni ji'in sa, sukan-va'a jin ko kuu ndija i in-ni ñayii,
sukan-va'a ñayii ñuu ñayivi a, jin ndasa'a i kuenda i ma ja maa ni ni tetniñu
ña'a saña, te kútoo ni ñayii ka kandija ña'a ma, sukan kútoo ña'a ni saña.
24 'Yuva sa, ndaka ñayii ni taa ni a, kúni sa ja jin koo i ji'in sa nuu koo sa
ma, sukan-va'a jin kuni i jayiñu'u sa ja ni taa ni ma, vaa jâ kútoo ña'a ni
onde xi'na-ka sana kuva'a ñuu ñayivi a.
25 Yuva sa iya sa'a ndaa, ñayii ka kuu ñayii ñuu ñayivi a, masu ka jini ña'a i
ndijin. Kovaa saña chi jini ña'a sa, te ñayii ka kandija ja ká'an sa ma, suni
ka jini i ja maa ni ni tetniñu ña'a.
26 Te ni kaxtnu'u sa na in kúu ni, te su'va kaxtnu'u-ka sa, sukan-va'a sukan
kútoo ña'a ni saña ma, te sukan jin ko kutoo tna'a tna i, te maa sa koo ji'in i
—kúu ya jiña'a ya.

18

Ni ka tnii de Jesús ma
(Mt 26:47-56; Mr 14:43-50; Lc 22:47-53)

1 Nuu ni jinu ni jikan-ta'vi ya sukan, Jesús ma, ni kee ya ji'in tee ka ndikin
ya ma, sukan-va'a ki'in ya in-ka yu'u yuu nani Cedrón ma ichi nuu iyo in
huerta ma, te ni kivi Jesús ma ji'in tee ka ndikin ya ma.
2 Te Judas ma, tee yikuu ke'en-su'va ya ma, jini de yukan, vaa kua'a jichi ni
ka yo ndatna'a de ji'in ya yukan ma.
3 Sani te ni kenda Judas ma, ji'in in yukun soldado, ji'in jaku tee ka jito
veñu'u ma. Ñayii ya'a ni ka tetniñu tee ka tatnuni nuu sutu ma, ji'in tee ka
kuu fariseo ma. Te jaku de ka yinda'a ja ndú'va ñu'u ja jin kundijin nuu de
ma, te jaku de ka yinda'a iti suja ka ndu'va ñu'u, te ka ndiso xeen de.

4 Kovaa Jesús ma, jâ jini ya ndaka nde a ko kuu ja ndo'o ya ma, te ni kee ya,
te ni jikan-tnu'u ya:
—¿Na in ka ndanduku ni? —kúu ya jiña'a ya.
5 Te ni ka ndakone'e de:
—Tee kúu Jesús ñuu Nazaret ma —ka kuu de ka jiña'a de.
Jesús ma, jiña'a ya:
—Saña kúu —kúu ya jiña'a ya.
Te Judas tee yikuu ke'en-su'va ña'a ma, suni ni iyo de yukan ne'un ñayii
ma.
6 Nuu ni jiña'a Jesús ma: “Saña kúu”, kua'a ni ka ndakaka yata de, te ni ka
kotuu de nuu ñu'ú ma.
7 Jesús ma, ni ndakan-tnu'u tuku ña'a ya:
—¿Na in ka ndanduku ni? —kúu ya jiña'a ya.
Te ni ka ndakone'e tuku de:
—Tee kúu Jesús ñuu Nazaret ma —ka kuu de ka jiña'a de.
8 Jesús ma, jiña'a tuku ya:
—Jâ ni ka'an sa ja saña kúu. Nú ka ndanduku ni saña, jin kua'a ni tnu'u
jin koo maa tee ya'a —kúu ya jiña'a ya.
9 Sa'a ni kuu, sukan-va'a ko kuu sukan ni jiña'a maa Jesús ma: “Yuva sa,
ñayii ni taa ni a, ñatuu ni skenaa sa ni-in i.”
10 Te Simón Pedro ma, neva'a de in yuchi kúu espada. Sani te ni kene'e
de, te ni jan ka'nde-ni de so'o kua'a in tee nani Malco tee jinukuechi nuu
tee tatnuni nuu sutu ma.
11 Jesús ma, jiña'a ya Pedro ma:
—Ndachunee va'a ni yuchi kúu espada ni a nuu ñunee i ma. Nú Yuva sa
ma, kúni ya ja ndo'o neni sa a, ¿naku xi ma ndo'o sa? —kúu ya jiña'a ya.

Ni ka jan xsia'a i Jesús ma nuu tee kúu Anás ma
(Mt 26:57-58; Mr 14:53-54; Lc 22:54)

12 Te tee ka kuu soldado ma, ji'in tee tatnuni nuu de ma, ji'in tee ka jito
veñu'u ma, ni ka tnii de Jesús ma, te ni ka ju'ni de ya.
13 Te ni jan koo de ji'in ya xinañu'u ve'e tee kúu Anás ma, vaa yuva xiso
tee kúu Caifás ma kúu de, te Caifás ma kúu tee tátnuni nuu sutu ma kuiya
yukan.
14 Maa tee kúu Caifás ma kúu tee jiña'a nuu ñayii judío ma ja va'a-ka maa
ñayii ma jin ko kuu, nuna kûu in tee nuu tniñu ndaka ñayii ñuu ma.

Ni ka'an Pedro ma ja masu jini de Jesús ma
(Mt 26:69-70; Mr 14:66-68; Lc 22:55-57)

15 Simón Pedro ma ji'in in-ka tee ni ka yo ndikin Jesús ma, kuan koo de.
In-ka tee ni yo ndikin Jesús ma, jini tna'a de ji'in tee tátnuni nuu sutu ma, te
chukan kúu ja ni kivi de ji'in Jesús ma ini ve'e ma.
16 Kovaa Pedro ma, ni kendoo de ye'e ke'e ma. Te chukan kúu ja ni kee tee
ndikin Jesús ma, tee jini tna'a ji'in tee tatnuni nuu sutu ma, te ni jiña'a de
nuu ña'a jito ye'e ma, te saa ni kuu ni kivi Pedro ma.
17 Ña'a jito ye'e ma, ni jikan-tnu'u ña Pedro ma:
—¿Masu ndijin tna kúu tee ka ndikin tna'a ji'in tee kúu Jesús ya? —kúu
ña jiña'a ña.
Pedro ma, ni ndakone'e de:
—Ña'a, masu saña kúu —kúu de jiña'a de.

18 Kovaa vijin xeen ma, te tee ka jinukuechi ma, ji'in tee ka jito veñu'u ma,
ni ka xndu'va de ñu'u, te ka yikuu de ka nduvixi de. Suni Pedro ma, yituu
tna de yukan ne'un tee ma, ndúvixi de yu'u ñu'u ma.

Tee kúu Anás ma, ni xndichi de Jesús ma
(Mt 26:59-66; Mr 14:55-64; Lc 22:66-71)

19 Tee tátnuni nuu sutu ma, ni keja'a de jikan-tnu'u de Jesús ma siki tee ka
ndikin ya ma ji'in siki tnu'u káxtnu'u ya ma.
20 Jesús ma, jiña'a ya:
—Saña chi ni yo ka'an ndijin sa nuu ndaka ñayii ñuu ñayivi a. Ndimaa ni
yo kaxtnu'u sa ini veñu'u lilikin ma ji'in ini veñu'u ka'nu ma nuu ka ndututu
ndaka ñayii judío a. Te masu nawa ni yo ka'an yu'u sa.
21 ¿Nava'a ka jikan-tnu'u ña'a ni? Jin kakan-tnu'u ni nuu ñayii ni ka jiniso'o
ja ni ka'an sa ma, te ñayii yukan, jin ka'an i nde a ni yo kaxtnu'u sa nuu i
ma. Vaa ñayii ma chi ka jini i nawa ni yo ka'an sa ma —kúu ya jiña'a ya.
22 Nuu ni ka'an Jesús ma sukan, in tee jito veñu'u ma, ni wa'a de in yikinuu
ya ma, te jiña'a de:
—¿Sukan ndákone'e ni nuu tee tátnuni nuu sutu a? —kúu de jiña'a de.
23 Jesús ma, ni ndakone'e ya:
—Nú ni ka'an sa in ja u'vi, ka'an ni nde a kúu. Te nú ni ka'an sa ja va'a,
¿nava'a káni ña'a ni? —kúu ya jiña'a ya.
24 Sani te Anás ma, ni tetniñu de ya nuu tee kúu Caifás tee tátnuni nuu
sutu ma.

Pedro ma, ni ka'an de in-ka jichi ja masu jini de Jesús ma
(Mt 26:71-75; Mr 14:69-72; Lc 22:58-62)

25 Te Pedro ma, yikuu-ka de ndúvixi de yu'u ñu'u ma. Te ni ka jikan-tnu'u
i de:
—¿Masu ndijin kúu in tee ni ka yo ndikin tee kúu Jesús ma? —ka kuu i
ka jiña'a i.
Pedro ma, ni ndakone'e de:
—Ña'a, masu saña kúu —kúu de jiña'a de.
26 Sani te in tee jinukuechi nuu sutu ma, tna'a tee ni ja'nde Pedro ma so'o
de ma, ni jikan-tnu'u de:
—¿Te masu ni jini ña'a sa huerta ma ji'in de ma? —kúu de jiña'a de.
27 Pedro ma, jiña'a de in-ka jichi ja masu jini de Jesús ma. Te maa ora
yukan-ni ni kana li'li ma.

Ni ka jan ndaxsia'a i Jesús ma nuu nda'a Pilato ma
(Mt 27:1-2, 11-14; Mr 15:1-5; Lc 23:1-5)

28 Ni ka nde koo tee judío ma ji'in Jesús ma ve'e tee kúu Caifás ma, te kuan
koo de ji'in ya palaciu nuu yinee tee ñuu Roma ma ja tátnuni de ma. Vaa jâ
ve ndii ma, te tee judío ma, masu kuu-ka jin kivi koo de ini palaciu ma, vaa
nú ña'a te masu jin koo vii de nuu Su'si ma, te masu kuu jin kuxini de kivi
Viko Pascua ma.
29 Chukan kúu ja Pilato ma, ni kee de ja ka'an de, te jiña'a de:
—¿Na nde a ka xtekuechi ni tee ya'a? —kúu de jiña'a de.
30 Ni ka ndakone'e de:
—Nute masu in tee sa'a ja u'vi kúu de, masu ki koo sa ki xsia'a sa de nuu
nda'a ni a —ka kuu de ka jiña'a de.
31 Pilato ma, jiña'a de:
—Jin ndakueka maa ni de, te jin ka'nde ni tniñu de sukan ka sa'a maa ni
a —kúu de jiña'a de.

Te tee ka kuu judío ma, ni ka ndakone'e de:
—Kovaa saña ja ka kuu sa ñayii judío a, masu kuu jin ka'ni sa ni-in ñayii
—ka kuu de ka jiña'a de.
32 Chukan kúu ja ni kuu sukan ni ka'an Jesús ma siki ja naxe kûu ya ma.
33 Pilato ma, ni ndivi tuku de ini palaciu ma, te ni kana de Jesús ma, te
jikan-tnu'u de ya:
—¿Ndijin kúu rey ñayii judío ma? —kúu de jiña'a de.
34 Jesús ma, jiña'a ya:
—¿Maa ni jani ini ja ká'an ni a, xi nde in ni ska'an ña'a? —kúu ya jiña'a
ya.
35 Te ni ndakone'e Pilato ma:
—¿Xi ñayii judío ma kúu saña? Maa ñayii ñuu ni a, ji'in tee ka tatnuni nuu
sutu ma ka kuu tee ni ka ki ndi xsia'a ña'a nuu saña. ¿Nawa ni sa'a ni? —kúu
de jiña'a de.
36 Jesús ma, ni ndakone'e ya:
—Nuu tátnuni sa ma masu ñuu ñayivi a kúu. Nute ya'a kúu, koneva'a sa
ñayii jin kunukuechi nuu sa, te jin kanaa i, sukan-va'a saña, ma jin tnii ña'a
ñayii judío ma. Kovaa nuu tatnuni sa ma masu ñuu ñayivi a kúu —kúu ya
jiña'a ya.
37 Sani te ni jikan-tnu'u tuku ña'a Pilato ma:
—¿Nú sukan, te rey kúu ni? —kúu de jiña'a de.
Jesús ma, ni ndakone'e ya:
—Maa ni ni ka'an ja rey kúu sa. Vee sa, te ni kâku sa ñuu ñayivi a,
sukan-va'a ka'an sa nde a kúu ja ndaa. Te ndaka ñayii ka sa'a ja ndaa ma,
ka niniso'o i ja ká'an sa ma —kúu ya jiña'a ya.
38 Te Pilato ma, jiña'a de:
—¿Nde a kúu ja ndaa ma?

Ni ka kundee maa ñayii ma, te ni tatnuni Pilato ma ja jin ka'ni i Jesús ma
(Mt 27:15-31; Mr 15:6-20; Lc 23:13-25)

Ja ni jinu ni jikan-tnu'u de ya sa'a, ni kee de in-ka jichi, te ni ka'an de ji'in
tee judío ma, te jiña'a de:
—Saña, ñatuu ni ndani'i sa ni-in kuechi tee ya'a.
39 Kovaa ka neva'a maa ni costumbre ja saña ndaxsiaa in tee yinee vekaa
ma ne'un kivi Viko Pascua a. ¿Ka kuni ni ja ndaxsiaa sa tee kúu rey nuu
ñayii judío a? —kúu de jiña'a de.
40 Ndaka ñayii ma, ûni ka kayu'u i ka jiña'a i:
—¡Tee jiña chi ña'a! ¡Ndaxsiaa ni tee kúu Barrabás ma! —ka kuu i ka
jiña'a i.
Te tee kúu Barrabás ma chi in kui'na kúu de.

19

1 Pilato ma, ni tnii de Jesús ma, te ni tatnuni de ja jin kani i ya.
2 Te tee ka kuu soldado ma, ni ka sa'a de in corona iñu, te ni ka sonee de
xini Jesús ma, te ni ka skondii de ya in sa'ma kua'a tnuu.
3 Sani te ni ka jan tu'va de ya, te ka jiña'a de:
—¡Ja va'a kúu rey tátnuni nuu ñayii judío ma! —ka kuu de ka jiña'a de.
Te ka wa'a de tikatu yikinuu ya ma.
4 Pilato ma, ni kee de in-ka jichi, te jiña'a de:
—¡Jin konde'ya ni! Ni kene'e sa de, sukan-va'a jin kuni ni ja masu ni
ndani'i sa ni-in kuechi de —kúu de jiña'a de.

5 Ni kee Jesús ma. Yoxtnee in corona iñu xini ya, te ndii ya in sa'ma kua'a
tnuu. Pilato ma, jiña'a de nuu ñayii ma:
—¡Ya'a iyo tee ya'a! —kúu de jiña'a de.
6 Nuu ni ka jini tee ka tatnuni nuu sutu ma, ji'in tee ka jito veñu'u ma, ni
ka keja'a de ka kayu'u de ka jiña'a de:
—¡Kata kaa ni de nuu krusi ma! —ka kuu de ka jiña'a de.
Pilato ma, jiña'a de:
—Kuán koo ni ji'in de, te jin kata kaa maa ni de nuu krusi ma, vaa saña,
masu ni ndani'i sa ni-in kuechi de —kúu de jiña'a de.
7 Te tee judío ma, ni ka ndakone'e de:
—Saña, ka neva'a sa in ley, te ja sukan ká'an ley sa ma, tee ya'a chi iyo de
ja kûu de, vaa sa'a de tnu'u ja Sa'ya Su'si ma kúu de —ka kuu de ka jiña'a
de.
8 Ja ni jiniso'o Pilato ma sukan, ni yu'u xeen-ka de.
9 Ni ndivi tuku de in-ka jichi palaciu de ma, te ni ndakan-tnu'u tuku de Jesús
ma:
—¿Ndenu kúu ñuu ni? —kúu de jiña'a de.
Kovaa Jesús ma, ñatuu ni ndakone'e kuiti ya.
10 Pilato ma, jiña'a de:
—¿Te ma ndakone'e ni? ¿Ñatuu jini ni ja iyo sa ja tatnuni sa te jin kata
kaa ña'a i nuu krusi ma, te iyo sa ja kuu ndaxsiaa ña'a sa? —kúu de jiña'a
de.
11 Sani te Jesús ma, ni ndakone'e ya:
—Masu kuu tatnuni ni siki saña, nú ma taa Su'si ma tnu'u. Chukan kúu ja
tee ni ki ndi xsia'a ña'a nuu nda'a ni a, ndiso kuechi xeen-ka de sana ndijin
—kúu ya jiña'a ya.
12 Onde ora yukan, Pilato ma, ndúku de naxe ndaxsiaa de Jesús ma. Kovaa
ñayii judío ma, ka kayu'u i ka jiña'a i:
—Nuna ndaxsiaa ni de, masu tee ka ketna'a ini ji'in tee kúu César tee
tátnuni ñuu Roma ma kúu ni. Vaa jini maa ni ja ndeva'a-ni na in sa'a tnu'u ja
rey kúu i, masu kétna'a ini i ji'in César tee tátnuni ma —ka kayu'u i ka jiña'a
i.
13 Pilato ma, ja ni jiniso'o de sukan, ni tatnuni de ja jin kene'e i Jesús ma,
te ni jinkoo de nuu ja'nde de tniñu ma, nuu ka xnani i sa'an hebreo ma
Gabata, ja kúni ka'an “nuu vivii ni ka sama de ichi ma ji'in yuu”.
14 Te kivi yukan chi in kivi xi'na-ka sana ko kuu Viko Pascua ma kúu, te visi
sava nduu ma kúu, te jiña'a Pilato ma nuu ñayii judío ma:
—¡Ya'a iyo rey ni a! —kúu de jiña'a de.
15 Kovaa maa ñayii ma, ka kayu'u i:
—¡Kúu de! ¡Kúu de! ¡Kata kaa ni de nuu krusi ma! —ka kuu i ka kayu'u i.
Pilato ma, ni jikan-tnu'u de:
—¿Te kata kaa sa rey ni a nuu krusi ma ka kuni ni? —kúu de jiña'a de.
Te tee ka tatnuni nuu sutu ma, ni ka ndakone'e de:
—¡Saña, masu na in-ka rey ka neva'a sa, nú masu ja César tee tátnuni ñuu
Roma ma! —ka kuu de ka jiña'a de.
16 Sani te Pilato ma, ni xndoo de Jesús ma nuu nda'a maa ñayii judío ma,
sukan-va'a jin kata kaa maa i ya nuu krusi ma, te kuan koo maa i ji'in ya.

Ni ka skuita kaa de Jesús ma nuu krusi ma
(Mt 27:32-44; Mr 15:21-32; Lc 23:26-43)

17 Ni kee Jesús ma ndiso ya in krusi, te kua'an ya ichi nuu nani Gólgota
sa'an hebreo ma, ja kúni ka'an “Tinduu Yiki Xini Ndiyi”.
18 Te yukan ni ka skuita kaa de ya nuu krusi ma ji'in uu-ka tee, in de ma
xiñi kua'a ya ma te in-ka de ma xiñi satni ya ma.
19 Pilato ma, ni tatnuni de ja jin tenee i xini krusi nuu ndakaa Jesús ma in
ja kondee tnu'u ká'an: “Jesús tee ñuu Nazaret ma, rey ñayii judío a”.
20 Te kua'a ñayii judío ma, ni ka ka'vi i tnu'u ndenee xini krusi ma, vaa nuu
ni ka skuita kaa i Jesús ma nuu krusi ma chi iyo yatni ñuu ma, te tnu'u
ndenee xini krusi ma ndee sa'an hebreo, ji'in sa'an latín, ji'in sa'an griego.
21 Te tee ka tatnuni nuu sutu ma, ka jiña'a de nuu Pilato ma:
—Máko tee ni: “Rey ñayii judío a”, su'va tee ni: “Tee sa'a tnu'u ja rey ñayii
judío a kúu de” —ka kuu de ka jiña'a de.
22 Kovaa Pilato ma, ni ndakone'e de:
—Ja ni tee sa a, ñatuu na in ko ndaxsama —kúu de jiña'a de.
23 Sani te tee ka kuu soldado ma, nuu ni jinu ni ka skuita kaa de Jesús ma
nuu krusi ma, te ni ka ndaxtutu de sa'ma ya ma, te ndi-kuun soldado ma
ni ka ndake'en jaku jaku. Te ni ka jito de sa'ma ndii ya ma, ja masu nde ni
kiku chi in-ni ni kenii sa'ma ma.
24 Te soldado ma, ka ka'an ndi-in ndi-in de:
—Má jin kachi o, su'va jín chu'un o suerte, te jín koto o nde o ndani'i i
—ka kuu de ka ka'an de.
Sukan, te ni kuu sukan ndee tnu'u Su'si ma: “Ni ka ndaka'nde i sa'ma sa
a, te ni ka chu'un i suerte siki sa'ma ndii sa a, kóto na nde i ndake'en.” Te
sukan ndija ni ka sa'a tee ka kuu soldado ma.
25 Yatni nuu iyo krusi nuu ndakaa Jesús ma iyo si'i ya ma, ji'in ku'u ña
ma, ji'in María ñasi'i Cleofas ma, ji'in María Magdalena ma.
26 Nuu ni jini Jesús ma si'i ya ma te yatni nuu iyo ña ma iyo tee ni yo ndikin
ya ma tee ni yo kutoo ya ma, te jiña'a ya si'i ya ma:
—Ndijin, jiña iyo sa'ya ni a —kúu ya jiña'a ya.
27 Sani te jiña'a ya tee ni yo ndikin ya ma:
—Ndijin, jiña iyo si'i ni a —kúu ya jiña'a ya.
Sani te tee ni yo ndikin ya ma, ni nducargu de ña onde kivi yukan ja ko
koto de ña.

Sukan ni ji'i Jesús ma
(Mt 27:45-56; Mr 15:33-41; Lc 23:44-49)

28 Ja ni jinu sukan ma, vaa Jesús ma chi jâ jini ya ja ni ndi'i ndaka ja iyo
ja ndo'o neni ya ma, te jiña'a ya:
—Yíchi sa.
Sukan jiña'a ya, sukan-va'a na ko kuu sukan ká'an tnu'u ndee nuu tutu
Su'si ma.
29 Te núkuiñi in tindo'o nuu ñu'u chitu ndute uva ni jiya. Te ni ka chunee
de in sa'ma vita nuu ndute uva ni jiya ma, te ni ka ju'ni de in yutnu tnu
hisopo, te ni ka xtu'va de yu'u ya ma.
30 Te Jesús ma, nuu ni jitotnuni ya ndute uva ni jiya ma, te ni ka'an ya:
—Ndaka jâ ni kuu kuiti —kúu ya ká'an ya.
Sani te ni nune'e ya xini ya ma, sani te kuan no'o anua ya ma nuu Su'si
ma.

In soldado ma, ni tuu ni'ni de in lanza yika Jesús ma

31 Vaa in kivi xi'na-ka sana ko kuu Viko Pascua ma kúu ma, te ñayii judío
ma, ñatuu ka kuni i ja jin kuita kaa ñunde'yu ma nuu krusi ma, vaa kivi
yutnee ma kúu kivi ni tatnuni Su'si ma ja ma jin satniñu ñayii ma, te kivi

yukan chi in kivi ii kúu. Chukan kúu ja ni ka jikan i nuu Pilato ma ja tatnuni
de nuu soldado ma, ja na jin ka'nu de yiki ja'a tee ka ndakaa nuu krusi ma,
te jin xtandiyo de ñunde'yu tee ma.
32 Te tee ka kuu soldado ma, ni jan koo de. Sani te ni ka ja'nu de yiki ja'a tee
ndakaa nuu krusi xinañu'u ma, ji'in tee ndakaa nuu krusi in-ka xiñi Jesús
ma.
33 Kovaa nuu ni ka jan tu'va de Jesús ma, te ni ka jini de ja jâ ni ji'i ya.
Chukan kúu ja ñatuu ni ka ja'nu de yiki ja'a ya ma.
34 Kovaa in soldado ma, ni jan tuu ni'ni de in kaa nani lanza yika ya ma.
Sani te ora yukan ni kee niñi ji'in ndute.
35 Tee ndákani sa'a kúu in tee ni jini, te ndáka'an ndaa de, te jini maa de
ja ja ndaa ká'an de, sukan-va'a jin kandija tna ni.
36 Vaa sukan ni yo kuu, sukan-va'a ko kuu sukan ká'an tnu'u ndee nuu tutu
Su'si ma: “Masu jin ka'nu i ni-in yiki ya ma.”
37 Te in-ka nuu ndee tnu'u Su'si ma ká'an: “Jin konde'ya i iya ni ka kaan i
yika ya ma.”

Sukan ni ka chu'u i Jesús ma
(Mt 27:57-61; Mr 15:42-47; Lc 23:50-56)

38 Ja ni jinu sukan ma, José tee ñuu Arimatea ma, ni jiña'a de ja na kua'a
Pilato ma tnu'u, sukan-va'a no'o de ji'in ñunde'yu Jesús ma. José ma kúu in
tee ni yo ndikin Jesús ma, kovaa ni yo ndikin yu'u de ya, vaa ni yo yu'u
de tee judío ma. Pilato ma, ni wa'a de tnu'u, te José ma, ni jan nune'e de
ñunde'yu ya ma.
39 Suni Nicodemo ma, tee ni ja'an in jakuaa ni ndatnu'u de ji'in Jesús ma,
yinda'a de kua'a xeen ja jáxiko asi sakanuu ji'in mirra ji'in áloe.
40 Te José ma ji'in Nicodemo ma, ni ka ndake'en de ñunde'yu Jesús ma, te ni
ka chutuu de ya sa'ma ni ka chi'i de ja jáxiko asi ma, vaa sukan ka sa'a ñayii
judío ma nú jin chu'u i in ndiyi ma.
41 Te nuu ni ndakaa Jesús ma iyo in huerta, te yukan iyo in yavi jaa nuu
ñatuu na in kinee-ka.
42 Yukan ni ka chinee de ñunde'yu Jesús ma, vaa yavi ma, iyo yatni i, te vaa
sani te keja'a kivi ni tatnuni Su'si ma ja ma jin satniñu ñayii judío ma.

20

Sukan ni ndateku Jesús ma
(Mt 28:1-10; Mr 16:1-8; Lc 24:1-12)

1 Te kivi ni keja'a smana ma, te María Magdalena ma, ne'e xeen kua'an
ña yavi nuu yinee ñunde'yu Jesús ma. Ûni ndatinee-ka. Te ni jini ña ja ni
jan ndiyo yuu ndesi ye'e yavi ma.
2 Sani te jinu ña ni ja'an ña nuu ka iyo Simón Pedro ma, ji'in in-ka tee ni yo
ndikin ya ma, tee ni yo kutoo xeen Jesús ma, te jiña'a ña:
—Masu chi kuan koo i ji'in ñunde'yu Señor ma, te ñatuu ka jini sa ndenu
ni ka jan xsia'a i ñunde'yu ma —kúu ña jiña'a ña.
3 Pedro ma ji'in in-ka tee ni yo ndikin ya ma, kuan koo de nuu yinee
ñunde'yu ma.
4 Te nduu de ka jinu kuan koo de, kovaa in-ka de ma chi ni kuñama-ka de
sana Pedro ma, te xinañu'u-ka de ni kenda yavi ma.
5 Te ni jakindeyi de, te nde'ya de, te ni jini de sa'ma ni ñutuu ya ma, kovaa
ñatuu ni kivi de.

6 Sani te ni kenda Simón Pedro ma, te ni kivi de ini yavi ma. Te ni jini de
sa'ma ni ñutuu Jesús ma.
7 Suni ni jini de sa'ma ni ñutuu xini ya ma. Te ñatuu iyo i yatni nuu kátuu
sa'ma ni ñutuu ya ma, su'va ni nukitna'nu i, te kátuu siin i.
8 Sani te ni kivi tna in-ka tee ni yo ndikin ya ma, tee ni kenda xinañu'u-ka
yavi ya ma, te ni jini de sukan ni kuu ma, te ni kandija de.
9 Vaa ñatuu jin jaku'ni-ka ini de sukan ká'an tnu'u ndee tnu'u Su'si ma ja
sukan ndateku ya ma.
10 Sani te ni ka ndakokuiñi de ve'e de ma.

Jesús ma, ni kenda ya nuu María Magdalena ma (Mr 16:9-11)

11 María ma, ni kendoo ña ichi ke'e ma ye'e yavi nuu ni yinee Jesús ma,
te nda'yu ña, te ni jakindeyi ña ja konde'ya ña ini yavi ma.
12 Te ni jini ña uu ángel ka ne'nu sa'ma kuijin, ka nukoo i nuu ni iyo ñunde'yu
Jesús ma, in i ichi nuu ni iyo xini ya ma, te in-ka i ma ichi nuu ni ka iyo ja'a
ya ma.
13 Te ángel ma, ni ka jikan-tnu'u i ña:
—Ndijin, ¿nava'a nda'yu ni? —ka kuu i ka jiña'a i.
Te ni ndakone'e ña:
—Vaa kuan koo i ji'in ñunde'yu Señor sa ma, te ñatuu jini sa ndenu ni ka
jan xsia'a i —kúu ña jiña'a ña.
14 Yika ni ka'an ña sukan, te ni ndonenuu ña, te ni jini ña Jesús ma, kovaa
ñatuu ni ndakuni maa ña ya.
15 Jesús ma, ni jikan-tnu'u ya:
—Ndijin, ¿nava'a nda'yu ni? ¿Nde in ndanduku ni? —kúu ya jiña'a ya.
Maa ña chi jani ini ña ja tee jito huerta ma kúu de, te jiña'a ña:
—Señor, nú ndijin ni ndake'en ñunde'yu teskua'a sa ma, ka'an ni ndenu ni
jan xsia'a ni, sukan-va'a ki'in sa jin nu ke'en sa —kúu ña jiña'a ña.
16 Sani te Jesús ma, jiña'a ya:
—¡María! —kúu ya jiña'a ya.
Sani te ni ndonenuu ña, te nde'ya vava'a ña ya, te jiña'a ña sa'an hebreo:
—¡Raboni! —kúu ña jiña'a ña. Te tnu'u raboni ma kúni ka'an “teskua'a”.
17 Jesús ma, jiña'a ya:
—Máko tnii ña'a ni, vaa ñatuu ndaa-ka sa nuu iyo Yuva sa ma. Kovaa
kuá'an ni, te kuña'a ni ñani sa tee ka ndikin ña'a ma, ja ndaa sa nuu iya kúu
Yuva sa ma, iya kúu Yuva ndaka ni ma, iya kúu Su'si sa ma, iya kúu Su'si
ndaka tna ni ma —kúu ya jiña'a ya.
18 Sani te María Magdalena ma, kua'an ña nuu ka iyo de ma, te ni ndakani
ña nuu ndaka tee ka ndikin ya ma ja ni jini ña Iya Tátnuni ma, te suni
ndakani ña sukan jiña'a ya ma.

Jesús ma, ni kenda ya nuu ñayii ka ndikin ya ma (Mt 28:16-20; Mr 16:14-18; Lc 24:36-49)

19 Te nuu ni kunee ma kivi yukan kivi keja'a smana ma, te ñayii ka ndikin
ya ma, ni ka ndututu i ini ve'e ma, te ndesi ye'e ma, vaa ka yu'u i tee judío
ma. Te Jesús ma, ni kivi ya, te ni jinkuiñi ya me'ñu ndaka ñayii ka ndikin ya
ma, te jiña'a ya:
—¡Jin koo mani ni! —kúu ya jiña'a ya.
20 Ja ni ka'an ya sukan, sani te ni kaxtnu'u ya nda'a ya ma ji'in yika ya ma,
te ni ka kutachi ndaka ñayii ka ndikin ya ma, ja ni ka ndakuni i Iya Tátnuni
ma.

21 Sani te Jesús ma, jiña'a ya in-ka jichi:
—¡Jin koo mani ni! Sukan ni tetniñu ña'a Yuva sa ma, sukan tétniñu tna
ña'a sa ndijin —kúu ya jiña'a ya.
22 Te ni tutachi ya siki ñayii ma, te jiña'a ya:
—Jin kuta'vi ni Xtumani Ndios a.
23 Te ja maa ya ma, te nú na in jin kuña'a ni ja ni ka naa kuechi i ma, te
jin naa kuechi i ma nuu Su'si ma. Te nú na in masu jin kuña'a ni ja jin naa
kuechi i ma, te masu jin naa kuechi i ma —kúu ya jiña'a ya.

Tomás ma, ni jini de ji'in nuu de Jesús ma, ja jâ ni ndateku ya ma

24 Tomás ma kúu in tee ndi-uxi uu tee ni ka yo ndikin ya ma, te tee ni ka
yo xnani i Kuati ma kúu de. Ñatuu de iyo nuu ni kenda Jesús ma.
25 Sani te ñayii ka ndikin ya ma, ka jiña'a i:
—Ni ka jini sa Iya Tátnuni ma —ka kuu i ka jiña'a i.
Kovaa Tomás ma chi ni ndakone'e de:
—Nú ma kuni sa nuu ni kaan nda'a de ma ji'in nduyu kaa ma, te nú ma
chinee sa xninda'a sa a nuu ni tnakue'e ma, te nú ma chinee sa nda'a sa a
yika de ma, te masu kandija sa —kúu de jiña'a de.
26 Nuu una kii ma, te ñayii ka ndikin ya ma, ni ka ndututu tuku i in-ka
jichi ini ve'e ma. Tomás ma, iyo tna de. Te ndesi va'a ye'e ma. Kovaa Jesús
ma chi ni kuu ni kivi ya, te ni jinkuiñi ya me'ñu ndaka ñayii ma, te jiña'a ya:
—¡Jin koo mani ni! —kúu ya jiña'a ya.
27 Sani te jiña'a ya Tomás ma:
—Chinee ni xninda'a ni a ya'a, te konde'ya ni nda'a sa ya. Te chinee ni
nda'a ni a yika sa a, te máko ku'un ini ni ja onde kuni ni sana kandija ni
—kúu ya jiña'a ya.
28 Sani te Tomás ma, ni ndakone'e de, te jiña'a de:
—¡Iya tátnuni nuu maa sa kúu ni! ¡Su'si maa sa kúu ni! —kúu de jiña'a de.
29 Jesús ma, jiña'a ya:
—¿Ni kandija ni vaa ni jini ña'a ni a? ¡Va'a xeen-ka ka kuu ñayii ni ka
kandija ña'a ma, visi ñatuu ni ka jini ña'a i! —kúu ya jiña'a ya.

Nava'a ni tee Juan ma libru ya'a

30 Jesús ma, ni sa'a ya kua'a xeen milagru nuu ñayii ka ndikin ya ma, tna'a
ja masu ka ka'an nuu tutu ya'a.
31 Kovaa tnu'u ya'a chi ka ndenee i nuu tutu ya'a, sukan-va'a jin kandija
ni ja Jesús ma kúu Cristo ma, te Sa'ya Su'si ma kúu ya, te ja maa ya, te jin
koteku ni ni-kani ni-jika.

21

Jesús ma, ni kenda ya nuu uja tee ka ndikin ya ma

1 Nuu ni jinu sukan ma, Jesús ma, ni kenda ya in-ka jichi nuu ka iyo tee
ka ndikin ya ma yu'u mar nani Tiberias ma. Te sa'a ni kenda ya:
2 Ka iyo tutu Simón Pedro ma, Tomás tee ni ka yo xnani i Kuati ma, Natanael
tee ñuu Caná ja iyo i ñuu Galilea ma, sa'ya tee kúu Zebedeo ma, ji'in uu-ka
tee ka ndikin ya ma.
3 Te Simón Pedro ma, jiña'a de:
—Kí'in sa jin tava sa tiaka —kúu de jiña'a de.
Te ni ka ndakone'e tee ka iyo ji'in de ma:
—Saña tna, suni jin koo tna o —ka kuu de ka jiña'a de.

Te kuan koo de, te ni ka ka koo de nuu barcu de ma, kovaa jakuaa yukan
ñatuu kuiti na tiaka ni ka tava de.
4 Nuu jâ ve ndii ma, Jesús ma, ni kenda ya yu'u ndute ma, kovaa tee ka
ndikin ya ma, masu nde ka ndakuni de ya ja maa ya kúu.
5 Jesús ma, ni jikan-tnu'u ya:
—Ndijin, ¿ñatuu kuiti na tiaka ka tava ni? —kúu ya jiña'a ya.
Te ni ka ndakone'e de:
—Ñatuu kuiti —ka kuu de ka jiña'a de.
6 Jesús ma, jiña'a ya:
—Jin skee ni ñunu ni a xiñi barcu a ichi kua'a a, te jin tava kua'a ni tiaka
—kúu ya jiña'a ya.
Te sukan ni ka sa'a de. Sani te ñatuu ka kundee-ka de jin ndatava de ñunu
de ma, vaa kua'a xeen tiaka ni jaku'un.
7 Sani te in tee ni yo ndikin ya ma, tee ni yo kutoo xeen Jesús ma, jiña'a de
Pedro ma:
—¡Iya Tátnuni ma kúu ya! —kúu de jiña'a de.
Yika ni jiniso'o Simón Pedro ma ja maa Iya Tátnuni ma kúu ya, te ni ndinuu
kunu de su'nu de ma, vaa iyo vichi de nkuu, sani te ni kêe de nuu ndute
ma.
8 Te jaku-ka tee ka ndikin ya ma, ni ka ndenda koo de yu'u ndute ma ji'in
barcu de ma ka ñu'u ka ñu'u-nka de ñunu de ma, vaa ñu'u chitu kuiti tiaka,
te visi cientu-ka metro sana jin nde koo de yu'u ndute ma.
9 Te nuu ni ka nde koo de nuu ñu'ú ma, te ni ka jini de ja jâ ni tna'a ñu'u, te
yoxtnee in tiaka ji'in xtatila.
10 Jesús ma, jiña'a ya:
—Ki xsia'a ni jaku tiaka yika ni ka tava ni a —kúu ya jiña'a ya.
11 Simón Pedro ma, ni kaa de nuu barcu de ma, te ni tnii de ñunu ñu'u
tiaka na'nu ma, te ni ñu'u de onde yu'u mar ma. Te cientu uu xiko uxi uni
(153) ti kúu. Te visi kua'a xeen ti kúu, kovaa ñatuu ni te'nde ñunu ma.
12 Jesús ma, jiña'a ya:
—Ne'e koo ni, te jín kasi ini o —kúu ya jiña'a ya.
Ni-in tee ka ndikin ya ma, ñatuu ka kusaa ini de ja jin kakan-tnu'u de na
in kúu ya, vaa jâ ka jini de ja maa Iya Tátnuni ma kúu ya.
13 Sani te Jesús ma, ni jan tu'va ya, te ni tnii ya xtatila ma, te ni wa'a ya de,
te suni sukan ni tnii ya tiaka ma, te ni wa'a ya de.
14 Cha'a kúu ja ku-uni jichi ja ni kenda ya nuu tee ka ndikin ya ma, ja ni
ndateku ya ma.

Jesús ma, ni ndatnu'u ya ji'in Simón Pedro ma

15 Nuu ni jinu ni ka jasi ini de ma, Jesús ma, ni jikan-tnu'u ya Simón Pedro
ma:
—Simón sa'ya Juan, ¿kútoo xeen-ka ña'a ni sana tna'a cha'a? —kúu ya
jiña'a ya.
Pedro ma, ni ndakone'e de:
—Saa vi, Señor, maa ni jini ja kútoo xeen ña'a sa —kúu de jiña'a de.
Jesús ma, jiña'a ya:
—Ko koto va'a ni ñayii ka kuu lelu sa a —kúu ya jiña'a ya.
16 Ni ndakan-tnu'u tuku ya de ja ku-uu jichi:
—Simón sa'ya Juan, ¿kútoo ña'a ni? —kúu ya jiña'a ya.
Pedro ma, ni ndakone'e de:
—Saa vi, Señor, jâ jini maa ni ja kútoo ña'a sa —kúu de jiña'a de.
Jesús ma, jiña'a ya:

—Ko koto va'a ni ñayii ka kuu ndikachi sa a —kúu ya jiña'a ya.
17 Ja ku-uni jichi ni jikan-tnu'u ya de:
—Simón sa'ya Juan, ¿kútoo ña'a ni? —kúu ya jiña'a ya.
Pedro ma, ni kuxii ini de, vaa ja ku-uni jichi kúu ja ni jikan-tnu'u ya de nú kútoo de ya, te ni ndakone'e de:
—Señor, maa ni jini ndaka, te jini ni ja kútoo ña'a sa —kúu de jiña'a de.
Jesús ma, jiña'a ya:
—Ko koto va'a ni ñayii ka kuu ndikachi sa a.
18 Ja ndaa ja ndaa ká'an sa, nuu ni iyo jaa-ka ni ma, ni yo nukone'nu maa ni sa'ma ni ma, sukan-va'a ki'in ni ndenu kúni ni ma. Kovaa nuna kuu nija'nu ni, skuili ni nda'a ni a, te in-ka ñayii ndaku'ni chii ni a, te jin xsia'a ña'a i nuu ñatuu kúni ni ja ki'in ni ma —kúu ya jiña'a ya.
19 Ja ni ka'an ya sukan ma, Jesús ma, yikuu ya káxtnu'u ya naxe jin sa'a ñayii ma Pedro ma kivi kûu de ma, te ja sukan ndo'o de ma, te koo jayiñu'u nuu Su'si ma. Sani te jiña'a ya:
—¡Kondikin ña'a ni! —kúu ya jiña'a ya.

Ni jiña'a Jesús ma nuu Pedro ma ja má ko ndi ini de sukan ndo'o in-ka ñayii ma

20 Ja ni konenuu Pedro ma, ni jini de ja ndandikin in-ka tee ka ndikin ya ma, tee ni yo kutoo xeen Jesús ma. Te tee yukan chi maa tee ni iyo xiñi Jesús ma kivi ni ka kuxini ya ji'in ndaka de ma kúu de, te maa de kúu tee ni jikan-tnu'u sa'a: “Señor, ¿na in kúu tee ke'en-su'va ña'a ma?”
21 Nuu ni jini Pedro ma de, ni jikan-tnu'u de Jesús ma:
—Señor, te tee ya'a, ¿naxe ko kuu de? —kúu de jiña'a de.
22 Jesús ma, ni ndakone'e ya:
—Nú kúni sa ja koteku de onde kivi ndii sa ma, te ndijin, ¿naku ndí ini ni? Ndijin, kondikin ña'a ni —kúu ya jiña'a ya.
23 Chukan kúu ja ni jitenuu tnu'u ma ne'un ndaka ñayii ka ndikin ya ma ja tee yukan tee ni yo ndikin ya ma, masu kûu de. Kovaa Jesús ma, masu ni ka'an ya ja masu kûu de. Ja ni ka'an ya ma kúu: “Nú kúni sa ja koteku de onde kivi ndii sa ma, má ko ndi ini ni.”
24 Te tee ya'a kúu maa tee ni yo ndikin ya ma, te ndáka'an de sukan ni kuu ma, te ni tee de sa'a, te ka jini o ja tnu'u ndáka'an de ya chi tnu'u ndaa tnu'u ndija kúu.
25 Kua'a-ka ja ni sa'a Jesús ma. Nute ni ka tee sa ndaka sukan ni sa'a Jesús ma chi jani ini sa ja masu kanda ni-ka'nu ñuu ñayivi a jin ku'un libru jin kuva'a ma.
Te sukan kó kuu.

Sukan ni ka yo sa'a tee ni tetniñu Jesucristo ma

Sukan ni skuiso Su'si ma ja kii Xtumani Ndios ma

1 Teófilo, libru xinañu'u ja ni tee sa nuu ni ma, ni tee sa ndaka sukan ja ni
yo sa'a Jesús ma, ji'in sukan ni yo kaxtnu'u ya ma, onde nuu ni keja'a ma,
2 nuu sani te ndaa ya andivi ma. Te ja maa Xtumani Ndios ma, te ni tatnuni
ya nuu tee ni kaji maa ya ja jin ko kuu de tee tetniñu ya ja jin kaxtnu'u de
tnu'u maa ya ma, te ni kaxtnu'u ya ndaka ja jin sa'a de ma.
3 Vaa nuu ni ji'i ya ma te ni ndateku ya ma, te ni yo kenda ya nuu ka iyo
de ma. Te sukan, te ni kaxtnu'u ndaa, ni kaxtnu'u ndija ya ja téku ya ma, te
ni iyo-ka ya uu xiko-ka (40) kivi ji'in de, te ni yo kaxtnu'u ya sukan ko kuu
kivi tatnuni Su'si ma.
4 Te nuu iyo-ka ya ji'in tee ni tetniñu ya ma, te ni tatnuni ya ja na jin kendoo
de ñuu Jerusalén ma, ja má jin kanda-ni de, te jiña'a ya:
—Jin kondetu ni ja ko kuu sukan ni skuiso Yuva sa Su'si ma ja jin kuta'vi
ni Xtumani Ndios ma, sukan ni ka'an sa ma.
5 Ja ndaa kúu ja Juan ma, ni skuandute de ji'in ndute, kovaa ndijin chi masu
kua'a-ka-ni kii, te jin kuandute ni ji'in Xtumani Ndios ma —kúu ya jiña'a ya.

Ni ndaa Jesús ma kuan no'o ya andivi ma

6 Ñayii ka iyo tutu ji'in Jesús ma, ka jikan-tnu'u i:
—Iya Tátnuni, ¿ndasa'a ni ja kuu tatnuni ñuu Israel ya ñuu ñayivi a tiempu
ya'a? —ka kuu i ka jiña'a i.
7 Te Jesús ma, ni ndakone'e ya:
—Masu ndijin ka kucargu ja jin kuni ni na kivi ji'in na tiempu sa'a maa
Yuva sa Su'si ma, vaa maa in-ni ya tátnuni nuu ndaka.
8 Kovaa ja kanuu-ka kúu ja jin koo tu'va ni kivi kenda Xtumani Ndios ma
nuu ka iyo ni a, te jin kuta'vi ni ya, te jin ni'i ni tnu'u ndee tnu'u ndatnu ma,
te jin koo ni ñuu Jerusalén ma, ji'in ni-ka'nu ñuu Judea ma, ji'in ñuu Samaria
ma, te onde ni-ka'nu ñuu ñayivi a jin kenda koo ni, te jin kaxtnu'u ni tnu'u
vii tnu'u va'a sa a —kúu ya jiña'a ya.
9 Ni jinu ni ka'an ya ma, te nani ka nde'ya de ma, te Jesús ma, ni ndaa ya,
te in nuu viko ni ndasa'vi ya, te ñatuu ni ka jini-ka de ya.
10 Te nani ka nde'ya de andivi ma sukan ni ndaa ya ma, sani te ni ka kenda
koo uu ángel nuu ka iyo tee ni tetniñu ya ma, te kuenda tnu'u ja tee-ni ka
kuu i, te ka ne'nu i sa'ma kuijin kuijin,
11 te ka jiña'a i:
—Ndijin tee ñuu Galilea, ¿nava'a ka nde'ya ni andivi a? Maa Jesús iya ni
yo iyo ji'in ndaka ni ma, iya ni ndaa kuan no'o andivi ma, sukan ni ka jini
ni ja kuan no'o ya andivi ma, sukan ndii ya in-ka tuku jichi —ka kuu i ka
jiña'a i.

Ni ka ndakaji de in tee nukuiñi nuu tniñu Judas ma

12 Onde nuu yuku nani Yuku Tnu Olivo ma ka iyo tee ni tetniñu ya ma.
Sani te kuan nu koo de onde ñuu Jerusalén ma, te ni ka jika de jaku-ni,
sukan ká'an tnu'u ni tatnuni Moisés ma ja kuu kaka ñayii ma kivi ni tatnuni
Su'si ma ja ma jin satniñu i ma, te chukan kúu ja yika-ni ni ka ndenda koo
de ñuu Jerusalén ma.

13 Nuu ni ka ndenda koo de ini ñuu ma, te ni ka nda koo de onde sukun
maa ve'e ku-uu ma nuu ni ka yo ndatna'a de ma. Te ndaka tee ya'a ka kuu
de: Pedro ma, Juan ma, Santiago ma, Andrés ma, Felipe ma, Tomás ma,
Bartolomé ma, Mateo ma, Santiago sa'ya Alfeo ma, Simón tee kúu Celote
ma, ji'in Judas sa'ya Santiago ma.
14 Ndimaa ni ka yo ndututu ndaka de ji'in ñani Jesús ma, ji'in María si'i ya
ma, ji'in jaku-ka ña'a ma, te ni-yu'u ni-ini de ni ka yo jikan-ta'vi de nuu Su'si
ma.
15 Te kivi yukan ni ka ndututu visi cientu oko ñayii. Te ni ndokuiñi Pedro
ma me'ñu ndaka ñayii ma, te ni ka'an de:
16 —Ñani, ku'va, jiniñu'u ja ko kuu sukan ni jiña'a Xtumani Ndios ma nuu
David ma, sukan ndee nuu tutu Su'si ma, sukan ko kuu siki Judas ma tee ni
ke'en-su'va Jesús ma, te ni ndaxiko de ya, te ni chindee de tee ni jan koo ni
jan tnii de ya ma.
17 Vaa Judas ma chi in tee ni ka iyo ji'in o ma kúu de, te suni ni yo satniñu
de ji'in o.
18 Kovaa xu'un ja ni ka chuya'vi i de ja ni ndaxiko de Jesús ma, te ni
ndakuaan de in ñu'ú, te maa yukan ni ndakata kaa de maa de. Sani te
ni jinkava de, te ni kuun de xini de, te ni ndata sasava de, te ni ndi'i kuiti
jiti de ma ni ka jitenuu.
19 Nuu ni ka jini ñayii ñuu Jerusalén ma, te ni ka xnani i ñu'ú yukan Aceldama
sa'an hebreo ma, te kúni ka'an "Ñu'ú Niñi".
20 Vaa nuu tutu ndee Salmo ma ká'an:
Ve'e de ma chi nduu i in nuu masu na in koo-ka,
ve'e nuu masu na ñayii koo-ka,
ká'an, te ka'an tna:
in-ka ñayii nukuiñi nuu tniñu de ma,
ká'an.
21 'Te chukan kúu ja vitna ja ka iyo o ji'in tna'a tee ni ka yo ndikin ña'a
ma, te ni ka iyo o ji'in de ji'in Jesús Iya Tátnuni ma
22 onde kivi ni skuandute Juan ma Jesús Iya Tátnuni ma, te onde kivi ni ndaa
ya andivi ma ka ndikin tna'a o. Te chukan kúu ja jiniñu'u ja in maa tee ka
ndikin tna'a ji'in o a ndivi ne'un o a, sukan-va'a ndaka o ji'in de jin ka'an
nuu ñayii ma ja ndija ja ndaa kúu ja ni ndateku Jesús ma —kúu de jiña'a de.
23 Sani te ni ka ndakaji de uu tee ma. In tee nani José Barsabás ma tee ni
ka yo xnani i Justo ma, te in tee nani Matías ma.
24 Te ni ka jikan-ta'vi de sa'a nuu Iya Tátnuni ma:
—Su'si, ndijin ja jini ni onde ini anua ndaka ñayii ma, kaxtnu'u ni nde tee
ja nduu de a ni kaji ni,
25 sukan-va'a núkuiñi de nuu tniñu ni yo jinukuechi Judas tee ni skenaa maa
de ma. Vaa Judas ma, ni jiso kuechi de ma, te jâ kua'an maa de nuu koo de
ma. —Sa'a ka jiña'a de nuu Su'si ma.
26 Sani te ni ka chu'un de suerte siki nduu tee yukan, te ni kani ja Matías
ma ko kuu de. Te onde ora yukan, te ni ndivi de nuu ndi-uxi in tee ni tetniñu
ya ma.

2

Kivi ni ka kuta'vi ñayii ma Xtumani Ndios ma

1 Nuu ni kenda Viko Pentecostés ma, ndaka tee ni tetniñu ya ma, te in-ni
nuu ka iyo tutu de.

2 Sani te sanaa sanaa-ni, te onde ichi andivi ma ni kuu nini'i yu'u kuenda
tnu'u ja yi'i xeen kajin, te ni wa'a sonda'a ni-ka'nu ini ve'e nuu ka iyo de
ma.
3 Te sani te kuenda tnu'u ja ita ñu'u ndú'va ni ka jakona'a xini ndi-in ndi-in
de ma.
4 Te ndaka de ni ka kuta'vi Xtumani Ndios ma. Sani te siin siin-nka sa'an ni
ka keja'a de ka ka'an de, sukan ni wa'a maa Xtumani Ndios ma ja jin ka'an
de ma.
5 Te maa kivi yukan ni ka ndenda koo ndaka tee judío ka iyo ni-ka'nu ñuu
ñayivi a tee ka ñu'u ini de ja jin ko sa'a tna de sukan kúni Su'si ma.
6 Te nuu ni ka jiniso'o de sukan ni kuu yu'u ma, te kua'a xeen de ni jan koo
ni ka ndututu, te ñatuu ka ni'i ini-ka de naxe jin kani ini de ja ni ka jini de
ma, vaa ndi-in ndi-in de ma ka jiniso'o sa'an maa maa ñuu nuu ve koo de
ma ja ka ka'an tee ni tetniñu ya ma.
7 Te ûni ni ka sa'vi kuiti-nka ini de, te ka ka'an ndi-in ndi-in de ma:
—¿Masu tee ñuu Galilea ma ka kuu ndaka tee ka ka'an a?
8 ¿Naxe kúu ja ka jaku'ni ini ndi-in ndi-in o ja ka ka'an de sa'an maa maa
ñuu nuu ve koo o a?
9 Te vitna ja yo'o chi ve ndi koo o ñuu Partia ma, ñuu Media ma, ñuu Elam
ma, ñuu Mesopotamia ma, ñuu Judea ma, ñuu Capadocia ma, ñuu Ponto ma,
ñuu Asia ma,
10 ñuu Frigia ma, ñuu Panfilia ma, ñuu Egipto ma, ji'in ñuu kuechi Libia ma
yatni Cirene ma. Suni ka iyo tna jaku ñayii ve koo ñuu Roma ma.
11 Te jaku o ka kuu ñayii judío ya, te jaku-ka o ka kuu ñayii in-ka ñuu te ni
ka nduu o ñayii ñuu judío a. Suni ñayii ve koo ñuu Creta ma ji'in ñuu Arabia
ma. Te ja ka ka'an tee ya'a chi ndaka o ka jaku'ni ini, vaa sa'an maa maa o
a ka ka'an de, ja ka kaxtnu'u de ndaka ja va'a ni sa'a Su'si ma —ka kuu de
ka ka'an de.
12 Ndaka ñayii ma, ni ka sa'vi-nka ini i, te ñatuu ka ni'i ini i naxe jin kani
ini i, te ka jikan-tnu'u tna'a i:
—¿Nawa kúu ndaka cha'a? —ka kuu i ka ka'an i.
13 Kovaa jaku i, ka jakundee i de, te ka ka'an i:
—Vâa ka ndajini de —ka kuu i ka ka'an i.

Sukan ni kaxtnu'u Pedro ma tnu'u vii tnu'u va'a Su'si ma

14 Sani te Pedro ma, ni ndokuiñi de ji'in ndi-uxi in-ka tee ni tetniñu Jesús
ma, te ni ka'an nini'i de jiña'a de:
—Ndaka ni ja ka kuu ni ñayii judío a ji'in ndaka-ka ni ja ka kuu ni ñayii ka
iyo ñuu Jerusalén a, jin koniniso'o va'a ni, te jin koniniso'o ndaka ni tna'a ja
ká'an sa a.
15 Tee ya'a chi masu ka ndajini de sukan ka jani ini ni a, vaa yika ka iin-ni
xtnee kúu.
16 Su'va cha'a kúu ja ká'an nuu ni tee tee nani Joel tee ni yo ndakaxtnu'u
tnu'u ni yo wa'a Su'si ma:
17 Ká'an Su'si ma:
Sa'a ko kuu ja kivi ve ndi'i kii ma,
te tetniñu sa Xtumani maa sa a siki ndaka ñayii ma.
Sayii ni ma ji'in sasi'i ni ma,
jin ndakaxtnu'u i tnu'u maa sa ma.
Suchi jaa ma, jin kuninuu i nawa kúni Su'si ma ja kaxtnu'u ya,
te tee nija'nu ma, sa'a Su'si ma ja jin jani de nawa kúni Su'si ma ja
kaxtnu'u ya ma.

18 Suni siki tee ji'in ña'a ka jinukuechi nuu sa ma tetniñu sa Xtumani maa
sa a kivi yukan,
te jin ndakaxtnu'u i tnu'u sa a.
19 Te onde andivi ma sa'a sa ja jin kuni ñayii ma seña kaxtnu'u sa ma,
te nuu ñu'ú a jin kuni i ja ndute ma, te nduu de niñi,
te jin kuni i nuu kayu koko ñu'u ma,
te kana yoko kuenda tnu'u ja ñu'ma.
20 Te kandii ma, ndutnuu i te kunee,
te yoo ma ndukua'a sukan kaa niñi ma.
Sa'a ko kuu xi'na-ka sana kenda kivi ndenda Iya Tátnuni ma.
In kivi jayiñu'u, in kivi ka'nu ko kuu kivi yukan.
21 Kovaa ndaka ñayii ka kandija te ka ndakune'e i Iya Tátnuni ma,
jin kaku i te jin ndani'i ta'vi i kivi yukan.
Sa'a ni ndaka'an tee kúu Joel ma.
22 'Jin koniniso'o ni ñayii Israel tna'a ja ká'an sa a: Ni ka jini va'a, ni ka
jini vii maa ni ja Jesús iya ni iyo ñuu Nazaret ma kúu iya ni yo sa'a kua'a
milagru nuu ka iyo ni a, te sukan ni kaxtnu'u Su'si ma nuu o ja maa ya ni
tetniñu Jesús ma.
23 Te maa ya kúu iya ni ndataa tee nani Judas ma nuu nda'a ni ma, te maa
ni chi ni ka ja'ni ni ya, vaa ni ka sa'a ni ja tee ka ndiso kuechi ma, ni ka
skuita kaa de ya nuu krusi ma. Te ndaka cha'a ni jani ini Su'si ma ja ndo'o
neni Jesús ma, vaa kúni ya ja jin ndani'i ta'vi o a.
24 Visi ni ndo'o, ni neni ya te ni ji'i ya ma, kovaa ni ndaxteku ña'a Su'si ma,
vaa masu nawa kundee nuu ya ma.
25 Vaa sa'a ni ka'an David ma ja sa'a Jesús ma:
Saña chi ni yo jini sa ja ndimaa yoxtnuu kua'an yoxtnuu vee Iya Tátnuni ma
nuu sa a.
Vaa maa ya iyo ichi xiñi kua'a sa ya,
te ûni konukuiñi vava'a sa,
te masu nawa sa'a ja kotuu sa.
26 Te chukan kúu ja ni ndusii ini xeen ini anua sa ya,
te jita sii ini xeen yu'u sa a,
te ndátatu ni-ka'nu ni-tu'u sa,
vaa kúkanu ini xeen ña'a sa,
te koteku sa ni-kani ni-jika, vi Su'si.
27 Vaa masu xndoo ña'a ni ini yavi kinee ñunde'yu sa ja tivi i ma,
ni masu kua'a ni tnu'u ja ñayii jâ ni nduvii jâ ni ndundoo ini i ma, te
ndutne'e-ka tuku i in-ka jichi.
28 Vaa maa ni ni kaxtnu'u ichi va'a ja sa'a ja koteku sa a,
te maa ni ni sa'a ja koo sii ini xen-xeen sa,
vaa iyo ni ji'in sa a,
kúu de ká'an de.
29 'Ñani, ndaka maa ni chi ni ka jini ni ja ká'an sa a. Ja ndaa kúu ja tee
jana'a tna'a o David ma chi ni ji'i de, te ni kuyu'u de, te ka jini o ndenu yinee
de ma.
30 Kovaa David ma chi in tee ni yo ndakaxtnu'u tnu'u ni yo wa'a Su'si ma
ni yo kuu de, te ni yo jini de ja ni skuiso Su'si ma ja ndokani ya in rey, te in
tee ne'un sa'ya tata David ma ko kuu de.
31 Kuenda tnu'u ja nde'ya David ma kúu ja ni ka'an de ma, ja ndateku Jesús
ma. Suni ni ka'an de ja masu kendoo ya yavi ni yinee ya ma, ni a yikikuñu
ya ma, masu tivi i.

32 Te vaa jâ ni ndaxteku Su'si ma Jesús ma, te chukan chi ndaka sa ni ka jini
ji'in nuu sa a ja sukan ni kuu ma.
33 Te jâ ni ndaa ya kuan no'o ya andivi ma, te ni nukoo ya xiñi kua'a Su'si
ma, te ni nduta'vi ya Xtumani maa Su'si ma, te ni tetniñu ya ya nuu ka iyo
o a sukan ni skuiso ya ma. Te cha'a kúu ja ni ka jiniso'o ni a, ji'in ja ni ka
jini ni a.
34 Vaa masu ni kaa David ma andivi ma, kovaa sa'a ni ka'an de:
Iya Tátnuni ma, ni jiña'a ya nuu iya tátnuni nuu sa a:
"Xiñi kua'a sa ya kunukoo ni,
35 onde nú ni ndi'i ñayii ñatuu ka kunimani nuu ni ma,
ni chinee sa i chii ja'a ni ma",
kúu ya jiña'a ya.
Sukan ni ka'an David ma.
36 'Jin kona'a ndaka ni ja ka kuu ni ñayii ñuu Israel ya ja maa Jesús iya ni
ka skuita kaa ni nuu krusi ma, ni sa'a Su'si ma ja maa ya kúu Iya Tátnuni
ma, te suni maa ya kúu Cristo iya ni tetniñu maa Su'si ma —kúu Pedro ma
jiña'a de.
37 Te tee ni ka ndututu ma, nuu ni ka jiniso'o de ja ká'an Pedro ma chi ni
ka kuxii xeen ini de, te ni ka jikan-tnu'u de Pedro ma, ji'in nuu ndaka-ka
tee ni tetniñu ya ma:
—Ñani, ¿nawa jin sa'a, nawa jin kuu sa, sukan-va'a ndasakanu ini ña'a
Su'si ma? —ka kuu de ka jiña'a de.
38 Pedro ma, ni ndakone'e de:
—Jin ndakokuiñi ni nuu Su'si ya, te jin kandija ni ya, te jin kuandute
ndi-in ndi-in ni ja maa Jesucristo ma, sukan-va'a ndaka kuechi ni ma
ndasakanu ini Su'si ma. Sani te jin ni'i ni Xtumani Ndios ma ja skuta'vi
ña'a ya ma.
39 Vaa tna'a ja ni skuiso ya ma chi ndaka ni jin ni'i, ji'in sa'ya ni ma, ji'in
ndaka ñayii ka iyo jika-ka ma, ndaka i ja kúni maa Su'si iya tátnuni nuu o ma
ja ndakana ya i —kúu de jiña'a de.
40 Tnu'u ya'a ji'in jaku-ka tnu'u ni ka'an Pedro ma, te káxtnu'u de naxe jin
sa'a ñayii ma. Te ni jiña'a de:
—Má jin kondikin-ka ni sukan ka sa'a ñayii ka kuneé ka ku-uun ma ja
ñatuu ka kandija i Su'si ma —kúu de jiña'a de.
41 Te kua'a xeen ñayii ni ka kandija Su'si ma ja sukan ni ka'an de ma,
sani te ni ka jandute i, te visi uni mil ñayii ni ka kandija ma kúu, te ni ka
ndandikin i tee ni tetniñu ya ma.
42 Te ndaka i ûni ni-yu'u ni-ini i ni ka yo sa'a i ndaka ja ni ka yo kaxtnu'u tee
ni tetniñu Jesús ma, te vivii ni ka yo ketna'a ini i, te ni ka yo chindee tna'a i
nawa ka jiniñu'u in in i ma, te vivii ni ka yo ndututu i ja jin kaa i xita ma, te
suni ni ka yo ta'vi i xita tila ma sukan ni tatnuni ya ja jin ko sa'a i ma te jin
ndaka'án i sukan ni ndo'o ni neni ya ja jin kuu i ma, te ni ka yo jikan-ta'vi,
ni ka yo jikan-ta'vi i nuu ya.

Sukan ni ka yo kuu ñayii ni ka kandija Su'si ma xinañu'u kuiti ma

43 Te ndaka ñayii ma, ja ni ka yo jini i kua'a milagru ji'in seña ja ni ka yo
sa'a tee ni tetniñu Jesús ma ja maa Su'si ma, te ni ka yo yu'u i Su'si ma, te
ñatuu na ja u'vi ni ka yo sa'a-ka i.
44 Ñayii ka kandija ya ma, ni ka yo iyo tutu i, te ni ka yo chindee tna'a i nawa
ni ka yo jiniñu'u in in i ma.
45 Te ni ka yo xiko i nawa ni ka yo neva'a i ma, te ni ka yo ndachindee tna'a
i nawa ka jiniñu'u ndi-in ndi-in i ma.

46 Ndaka kii ni ka yo ndututu i ini veñu'u ka'nu ma, te suni sii ini ni ka yo
ndututu i ve'e ndi-in ndi-in i ma, ja jin kaa i xita te jin ta'vi i xita tila ma
sukan ni tatnuni ya ja jin ko sa'a i ma, te inuu-ni ni ka yo jani ini ndaka i te
vivii ni ka yo ketna'a ini i.
47 Te vivii ni ka yo chiñu'u i Su'si ma, te ni ka yo ka'an va'a ndaka ñayii ñuu
ma ja jin kuu i ma, te ndi-kivi ndi-kivi ni yo sa'a Su'si ma ja kénda koo ñayii
jin ndani'i ta'vi ma.

3

Ni nduva'a in tee ñatuu kúu kaka

1 In kivi, te Pedro ma ji'in Juan ma, kuan koo de veñu'u ka'nu ma visi nuu
ka uni jañini ma, vaa ora yukan kúu ora ka jikan-ta'vi ñayii ma nuu Su'si ma.
2 Te ye'e veñu'u ma iyo in tee, te onde nuu ni kâku de ma, ñatuu ka kanda
ja'a de ma. Te ndaka kii, te ni yo jan koo i ni ka yo jan xsia'a i de, te ni ka
yo sunkoo i de ye'e veñu'u ma ja nani i "Ye'e Vivii" ma, sukan-va'a kakan de
karidaa nuu ñayii ka kivi koo ini veñu'u ma.
3 Te tee ñatuu kúu kaka ma, nuu ni jini de Pedro ma ji'in Juan ma, ja sani
te jin kivi koo de ini veñu'u ma, te ni jakondee de jikan de karidaa nuu tee
ma.
4 Te ka nde'ya de tee ma, te Pedro ma, jiña'a de:
—Konde'ya ña'a ni —kúu de jiña'a de.
5 Te tee ñatuu kúu kaka ma, nde'ya vava'a de tee ma. Ndetu de ja nawa
jin kua'a tee ma.
6 Kovaa Pedro ma, jiña'a de:
—Masu na plata ni oro neva'a sa, kovaa ja neva'a sa a chi kuu taa sa. Ja
maa Jesucristo iya ni iyo ñuu Nazaret ma, te ndokuiñi ni, te kaka ni —kúu
de jiña'a de.
7 Ja ni ka'an Pedro ma sukan, te ni tnii de nda'a kua'a tee ma, te ni ndone'e
de tee ma. Sani te ni ka ndani'i ndee ja'a de ma ji'in sukun ja'a de ma.
8 Te tee ñatuu kúu kaka ma, kándava de ni ndokuiñi de, te ni keja'a de jika de.
Sani te ni ndikin de Pedro ma ji'in Juan ma, te ni ka kivi koo de ini veñu'u
ma. Kándava kándita de, te ndáchiñu'u de Su'si ma.
9 Te nuu ni ka jini ndaka ñayii ma ja jika de ma ji'in ja sukan ndáchiñu'u de
Su'si ma,
10 te ni ka ndakuni i de ja maa de kúu tee ni yo nukoo ni yo jikan de karidaa
ye'e veñu'u ja nani i "Ye'e Vivii" ma. Te ni ka sa'vi xeen ini i, te kuenda ni ka
yu'u i ja sukan ni nduva'a de ma.

Sukan ni ndaka'an Pedro ma Nuke'e Salomón ma

11 Te tee ñatuu ni yo kuu kaka ma, ja ni nduva'a de ma, te ndikin kua'an
ndikin vee de Pedro ma ji'in Juan ma, te ndaka maa ñayii ni ka sa'vi-nka
ini ma, te ka kutneñu i kuan koo i ichi corredor veñu'u ka'nu ma ja nani i
"Nuke'e Salomón", vaa yukan ka iyo de ma.
12 Ja ni jini Pedro ma, te jiña'a de:
—¿Nava'a ni ka sa'vi-nka ini ndijin, tee ñuu Israel? ¿Nava'a ka nde'ya ña'a
ni, kuenda tnu'u ja saña ka kuu tee ni ka sa'a, ni ka kuu ja ni nduva'a tee
ya'a te ni ndakaka de a?
13 Ña'a chi maa Su'si ni ka yo kukanu ini tee kúu Abraham ma, ji'in tee kúu
Isaac ma, ji'in tee kúu Jacob ma, te suni maa Su'si ni ka yo kukanu ini tna'a
o ñayii jana'a-ka ma, kúu iya ni wa'a jayiñu'u xeen nuu Sa'ya ya Jesús ma.
Kovaa ndijin chi ni ka jan xsia'a ni ya nuu tee ka netniñu ma. Te nuu ni
kuni Pilato ma ja xsiaa de ya ma, te ñatuu ni ka wa'a ni tnu'u ma.

14 Te visi iya ii iya masu ndiso kuechi kúu ya, kovaa ñatuu ni ka jikan ni ja
xsiaa de ya ma, su'va ndijin chi ni ka jikan ni ja xsiaa de in tee ni ja'ni ñayii
ma.
15 Te sukan ni ka ja'ni ndijin iya sa'a ja koteku ini anua o ma. Kovaa saña
chi ni ka jini sa ja Su'si ma, ni ndaxteku ya Jesús ma, te chukan kúu ja ka
ndakaxtnu'u sa a.
16 Te ja ni ka kukanu ini sa maa Jesús ma, te maa Jesús ma ni sa'a ja tee
ya'a, ni nduva'a de, sukan ni ka jíni ni a, ji'in sukan ni ka jiniso'o ni a. Te
ni ndani'i de tnu'u ndee tnu'u ndatnu. Vaa kuechi ja ka kukanu ini sa Jesús
ma, te maa ya ni ndasava'a tee ya'a, sukan ka nde'ya ndaka ni a.

17 'Ñani, jâ jini sa ja maa ni ji'in tee ka tatnuni nuu ni ma, nuu ni ka ja'ni
ni Jesús ma, te masu ni ka jini maa ni nawa kúu ja ni ka sa'a ni ma.
18 Kovaa ja maa Su'si ma, te ni kuu sukan ni ka yo ka'an ndaka tee ni ka yo
ndakaxtnu'u tnu'u maa ya ma ja Cristo iya tetniñu ya ma chi ndo'o neni ya.
19 Chukan kúu ja jin ndakani jin ndaka'vi ini ni, te jin xndoo ni ja u'vi ka
sa'a ni ma, te jin ndandikin ni Su'si ma, te jin kandija ni ya, sukan-va'a maa
ya na xnaa kuechi ni ma. Sani te maa Iya Tátnuni ma sa'a ja kenda kivi ja
jin ndusii ini ini anua ni a.
20 Vaa tetniñu ya Jesús iya ni kaji ya onde xinañu'u ma ja ko kuu ya Cristo
iya tetniñu ya nuu ndaka o ma.
21 Kovaa vitna chi jiniñu'u ja koo Jesús ma andivi ma onde kenda kivi
ndasajaa Su'si ma ndaka ja iyo ñuu ñayivi a, sukan ká'an tnu'u ni yo wa'a ya
xinañu'u-ka ma nuu tee ni ka yo ndakaxtnu'u tnu'u maa ya ma.
22 Moisés ma, ni kaxtnu'u de nuu tee jana'a ma: “Su'si Iya Tátnuni ma, sa'a
ya ja kenda ne'un ni a in iya ndakaxtnu'u tnu'u maa ya ma sukan kúu saña,
te jin kandija ni ndaka ja ka'an ya ma.
23 Vaa nú na in ma kandija ja ka'an iya ndakaxtnu'u tnu'u Su'si ma chi koo
siin i ne'un ñayii ka kuu sa'ya Su'si ma.” Sa'a ni ndaka'an de.

24 'Te ndaka tee ni ka yo ndakaxtnu'u tnu'u ni yo wa'a Su'si ma onde tee
kúu Samuel ma te vee ma, te ni ka yo ka'an tna de siki kivi ya'a.
25 Ndijin ka kuu ñayii jin ndani'i ta'vi, sukan ni ka yo ka'an tee ni ka yo
ndakaxtnu'u tnu'u ni yo wa'a Su'si ma, ji'in sukan ni tatnuni Su'si ma nuu
tna'a o tee jana'a ma naxe jin koo va'a de ji'in ya ma. Vaa Su'si ma, ni jiña'a
ya Abraham ma: “Ja maa Sa'ya tata ni a, te jin koo vii jin koo va'a ndaka
ñayii ka iyo ñuu ñayivi a”, kúu ya jiña'a ya.
26 Nuu ni ndaxteku Su'si ma iya kúu Sa'ya ya ma, te ni tetniñu ña'a ya
xinañu'u-ka nuu ndaka ni a, sukan-va'a ndi-in ndi-in ni jin xndoo ndaka
ja u'vi ni ka yo sa'a ni ma, te sukan na skuta'vi ña'a Su'si ma ja vii ja va'a
—kúu Pedro ma jiña'a de.

4

Sukan ni ka ka'an Pedro ma ji'in Juan ma nuu tee ka netniñu ma

1 Ka yikuu-ka Pedro ma ji'in Juan ma ka ka'an de nuu ñayii ma, te ni ka
kenda koo sutu ma, ji'in tee tátnuni nuu tee ka jito veñu'u ma, ji'in tee ka
kuu saduceo ma.
2 Ka ndakiti ini de, vaa Pedro ma ji'in Juan ma, ka kaxtnu'u de nuu ñayii
ma, te ka ka'an de ja jin ndateku ñayii ni ka ji'i ma, vaa sukan ni kuu Jesús
ma.
3 Ni ka tnii de tee ma. Te kuechi ja ve kukuee ma, te ni ka chinee de tee ma
vekaa ma, sukan-va'a onde in-ka kii ma, te jin ka'nde de tniñu tee ma.

4 Kovaa kua'a ñayii ni ka jiniso'o tnu'u ni ka ka'an Pedro ma ji'in Juan ma,
te ni ka kandija i tnu'u Su'si ma, te ja nanimaa tee ma chi visi u'un mil de
kúu.

5 Kii xtnee ma, te ni ka ndaxtutu tna'a tee ka netniñu nuu ñayii judío ma,
ji'in tee ka kuu ja'nu ma, ji'in tee ka skua'a tnu'u Moisés ma, ñuu Jerusalén
ma.
6 Yukan ka iyo tna Anás tee kúu tee tátnuni nuu sutu ma, ji'in Caifás ma, ji'in
Juan ma, ji'in Alejandro ma, ji'in ndaka tee ka kuu tna'a tee ka tatnuni nuu
sutu ma.
7 Ni ka tatnuni de ja na ki koo i ji'in Pedro ma ji'in Juan ma, te na jin
konukuiñi de me'ñu ndaka ñayii ma. Sani te ni ka jakondee de ka jikan-tnu'u
de nuu Pedro ma ji'in Juan ma:

—¿Na nde in ni tatnuni xi na in xi-nuu ka kuu ni ja ve koo ni ja ka sa'a ni
sa'a? —ka kuu de ka jiña'a de.

8 Kovaa Pedro ma chi ûni iyo ndija de ji'in Xtumani Ndios ma, te ni
ndakone'e de:

—Ndijin, ja ka kuu ni tee ka netniñu ñuu ya'a ji'in ndijin tee ka kuu ja'nu
ñuu ya'a,
9 ka jikan-tnu'u ña'a ni siki ja va'a ni kuu ji'in tee ni yo ku'u ya, naxe ni kuu
ja ni nduva'a de ma.
10 Te va'a-ni, te káxtnu'u sa nuu ni, sukan-va'a jín kuni ndaka ñayii ñuu Israel
ya. Te tee ya'a tee iyo nuu ndaka ni a, ni nduva'a de ja maa Jesucristo iya ñuu
Nazaret ma maa iya ni ka skuita kaa ni nuu krusi ma. Te iya ni ndaxteku
Su'si ma kúu ya.
11 Maa Jesús ma kúu iya ni ka saxiko ni ma, sukan ka saxiko ni in yuu ja
masu jin kuatniñu ni nuu ka sa'a ni ve'e ma. Kovaa vitna suu ya ni nduu
yuu kanuu-ka.
12 Vaa maa in-ni Jesús ma kúu iya kuu sa'a ja jin ndani'i ta'vi o ma, te ñatuu
ni a in-ka ja iyo ñuu ñayivi a ja ka xnani ñayii ma su'si i ma sa'a ja kuu jin
ndani'i ta'vi o —kúu de jiña'a de.

13 Ni ka jini tee ka netniñu ma ja Pedro ma ji'in Juan ma chi ûni masu
ka yu'u de te ka ka'an de ma, te vitna ja masu tee ni ka skua'a ka kuu de.
Chukan kúu ja ni ka sa'vi-nka ini de, te ni ka ndakunitnuni de ja tee ni ka
iyo ji'in Jesús ma ka kuu de.
14 Te vaa suni iyo tna tee ni nduva'a ma. Chukan kúu ja masu nde kúu naxe
jin ka'an de ja masu ja ndaa kúu ja ká'an Pedro ma.
15 Sani te ni ka tatnuni de ja na jin nde koo tee ma nuu ka ndatna'a de ma,
te ni ka kendoo maa de. Sani te ka jikan-tnu'u tna'a de,
16 te ka ka'an de:

—¿Naxe jin sa'a o tee ya'a? Ndaka ñayii ñuu Jerusalén a, ka jini i ja in
milagru kúu ja ni nduva'a tee yukan. Masu kuu jin ka'an o ja masu ndija ja
sukan ni yo kuu.
17 Kovaa ja ma jin ko kuu-ka yu'u ñayii ma tnu'u ya'a te kuitenuu-ka i, jín
tatnuni o nuu de ja onde vitna te kii ki'in-ka o a, máko jin ka'an-ka de tnu'u
Jesús ma nuu ni-in-ka ñayii ma —ka kuu de ka ka'an de.

18 Chukan kúu ja ni ka kana de tee ma, te ni ka tatnuni de ja máko jin
ka'an-ka de ni a jin kaxtnu'u-ka de na in ni yo kuu Jesús ma.
19 Kovaa Pedro ma ji'in Juan ma, ni ka ndakone'e de:

—Jin ndasa'a maa ni kuenda, te nú játna ini Su'si ma ja jin kandija sa ja
ka ka'an ndijin, te ma jin kandija-ka sa ja ká'an maa Su'si ma.

20 Saña chi masu kuu jin xndoo sa ja jin ka'an sa tna'a ja ni ka jini sa a ji'in
ja ni ka jiniso'o sa a —ka kuu de ka jiña'a de.
21 Te tee ka netniñu ma, visi ni ka ndonda de, kovaa ni ka xsiaa de tee ma
kuan koo de. Masu ni ka ni'i ini de naxe jin skuiso kuechi de tee ma, vaa
ndaka ñayii ma, ka chiñu'u i Su'si ma ja ni kuu ma.
22 Te tee ni nduva'a ma ja ni kuu milagru ni sa'a Su'si ma chi yi'i de vi'i-ka
uu xiko (40) kuiya.

Ñayii ka kandija Su'si ma, ni ka jikan i tnu'u ndee tnu'u ndatnu nuu ya ja na kuu jin kaxtnu'u de tnu'u ya ma

23 Pedro ma ji'in Juan ma, nuu ni ka yaa de ma, sani te kuan nu koo de
nuu ka ndatna'a de ji'in ñayii ni ka nduu sa'ya Su'si ma, te ni ka ndakani de
ndaka ja ni ka jiña'a tee ka tatnuni nuu sutu ma, ji'in tee ka kuu ja'nu ma.
24 Ja ni jinu ni ka jiniso'o i ma, te ndaka i ni ka jikan-ta'vi nuu Su'si ma, te
sa'a ka jikan-ta'vi i:
—Iya Tátnuni, ndijin ja ni sa'a ni andivi a, ji'in nuu ñu'ú ya, ji'in mar ma,
ji'in ndaka ja ka iyo ñuu ñayivi a,
25 te ja maa Xtumani Ndios ma, te ni ska'an ni tna'a sa tee jana'a David ma,
tee ni jinukuechi nuu ni ma, te sa'a ni ka'an de:
¿Nava'a ni ka ndakanda ñayii ndaka ñuu a?
¿Nava'a ka ñu'u ini i te ka ndatnu'u tna'a i ja masu kuatniñu?
26 Tee ka kuu rey ma, ji'in tee ka tatnuni ñuu ñayivi a, in-ni ja ka jani ini de,
te ka chutna'a tnu'u de ja ma jin kandija de ja ká'an Iya Tátnuni ma,
te ka kuni u'vi de nuu ya,
ji'in nuu iya ni kaji Iya Tátnuni ma ja ko kuu ya Cristo iya ni tetniñu Su'si
ma.
Sa'a ni ka'an David ma.
27 'Ja ndaa kúu ja Herodes ma ji'in Poncio Pilato ma, ni ka ndatna'a de ini
ñuu ya'a ji'in ñayii ka iyo in-ka ñuu ma, ji'in ñayii Israel ya, te ñatuu ni ka
kunimani i nuu Sa'ya ni Jesús iya ii jinukuechi nuu ni a, iya ni kaji ni ja ko
kuu ya Cristo ma.
28 Te sukan, te ni ka sa'a de ndaka ja jâ ni jani ini ni ja sukan ko kuu ma.
29 Iya Tátnuni, vitna konde'ya ni sukan ka xsiu'u ña'a de a, te chindee ña'a
ni ja ka jinukuechi sa nuu ni a, sukan-va'a má jin koyu'u sa te jín kaxtnu'u
sa tnu'u vii tnu'u va'a ni ka'an ni ma.
30 Te ja maa Jesús iya ii jinukuechi nuu ni a, te sa'a ni kua'a seña ji'in
milagru, sukan-va'a jín nduva'a ñayii ka ku'u ma te jín kandija i ja maa ni
ka iyo ji'in sa —ka kuu de ka jiña'a de.
31 Nuu ni jinu ni ka jikan-ta'vi de ma, nuu ka iyo tutu de ma ni tnaa, te
ndaka de ma ni ka ndani'i tnu'u ndee tnu'u ndatnu ni wa'a maa Xtumani
Ndios ma. Sani te ni ka keja'a tuku de ka kaxtnu'u de tnu'u Su'si ma ni-ka'nu
ñuu ma, te ñatuu ni ka yu'u-ka de.

Ndaka ja ka neva'a in in ñayii ka kandija Su'si ma chi kuenda ndaka i kúu

32 Ndaka ñayii ka kandija Su'si ma, kua'a xeen i kúu, te in-ni ja ka jani ini
i. Ni-in i ñatuu ka ka'an ja ndatniñu i ma te kuenda ma in-ni i ko kuu, nú
masu ja kuenda ndaka i kúu.
33 Te tee ni tetniñu ya ma, ka yikuu de ka ndakani de ja sukan ni ndateku
Jesús iya tátnuni ma nuu ndaka ñayii ma. Te Su'si ma, kua'a xeen ja vii ja
va'a ni yo skuta'vi ya ndaka de ma.
34 Ñatuu na in ni iyo ne'un de ma ja ko ka'ni ña'a nawa kuatniñu i, vaa nú
na in neva'a ñu'ú i xi ve'e i, te ni yo xiko i, te xu'un ma,

35 te ni ka yo wa'a i nuu nda'a tee ni tetniñu ya ma, sukan-va'a jin ndaka'nde
de nuu ndaka ñayii ka kunda'vi-ka ma naxe ka jiniñu'u i ma.
36 Sukan ni sa'a in sa'ya tata tee nani Leví ma nani de José in tee ni kâku ñuu
Chipre ma, te ni ka ndaxnani ña'a tee ni tetniñu ya ma Bernabé. Te tnu'u
Bernabé ma kúni ka'an "Tee Ndáka'an Mani".
37 Te tee ya'a, ni yo neva'a de in ñu'ú, te ni xiko de, te xu'un ni ni'i de ma ni
wa'a de nuu nda'a tee ni tetniñu ya ma.

5

Sukan ni ka jiso kuechi Ananías ma ji'in ñasi'i de Safira ma

1 Kovaa ni iyo in tee nani Ananías ji'in ñasi'i de ña'a nani Safira ma. Ni
ka xiko de in ñu'ú de ma.
2 Te tee ya'a, ni ka chutna'a tnu'u de ji'in ñasi'i de ma, te ni ka ndake'en de
jaku xu'un ma. Te jaku-ni ni ka jani ini de ja jin kua'a de tee ni tetniñu Jesús
ma.
3 Kovaa Pedro ma, jiña'a de:
—Ananías, ¿nava'a ni wa'a ni tnu'u ja ni kivi tachi ma ini anua ni a te
xnda'vi ni Xtumani Ndios ma kúni ni, ja ni ndachu'u ni jaku xu'un ni ka
chuya'vi ña'a i ja ñu'ú ni ma?
4 ¿Masu ñu'ú maa ni ni yo kuu ma? Te ja ni xiko ni ma, ¿masu xu'un maa
ni kúu? ¿Nava'a ni jani ini ni sa'a? Masu ñayii a ni xnda'vi ni chi Su'si ma
—kúu de jiña'a de.
5 Ja ni jiniso'o Ananías ma sukan, te ni kotuu de, te ni ji'i de. Te ndaka
ñayii ni ka jini ma chi ni ka yu'u xeen i.
6 Sani te ni jan koo uni kuun suchi jaa, te ni ka chutuu i ñunde'yu de ma in
sa'ma, te ni jan koo i ni ka chu'u i de.
7 Visi nuu uni ora ja ni kuu sukan ma, te ni kivi ñasi'i Ananías ma. Ni
masu jini ña sukan ni kuu ma.
8 Pedro ma, jikan-tnu'u de ña:
—Ka'an ni, ¿ndija yii ni ma ja sukan-ni ni jinu ya'vi ñu'ú ni ka xiko ni ma?
—kúu de jiña'a de.
Te ni ndakone'e ña:
—Sukan-ni ni jinu —kúu ña jiña'a ña.
9 Pedro ma, jiña'a de:
—¿Nava'a ni ka chutna'a tnu'u ni ja jin kototnuni ni Xtumani Ndios iya
tátnuni nuu o a? Yukan ve ndi koo suchi ni jan koo ni ka chu'u i yii ni ma.
Te vitna, te jin koo i jin chu'u tna ña'a i ndijin —kúu de jiña'a de.
10 Te ora yukan, te ni kotuu Safira ma, te ni ji'i ña nuu ja'a Pedro ma. Nuu
ni ka ndivi koo suchi jaa ma, te ni ka ndani'i i ña ja ni ji'i ña. Te ni jan koo
i ni ka chu'u i ña xiñi yii ña ma.
11 Te ndaka ñayii ni ka nduu sa'ya Su'si ma, ji'in ndaka ñayii ni ka jiniso'o
sukan ni kuu ma, ni ka yu'u xeen i, te ka ndi ini i nasa yukan, te jin ko sa'a
tna i sukan te jin ndo'o i sukan.

Kua'a seña ji'in milagru ni ka yo sa'a tee ni tetniñu Jesús ma

12 Ja maa Su'si ma, te ni ka yo sa'a tee ni tetniñu Jesús ma kua'a seña
ji'in milagru ne'un ñayii ma. Te ndaka i ni ka yo ndututu ini corredor nani
Salomón ma, te in-ni ni ka yo jani ini ndaka i.
13 Ni-in-ka ñayii ñuu ma, ñatuu ni ka yo kusaa ini i ja jin tu'va i ñayii ka
kandija Su'si ma, kovaa ndaka tuku maa i chi ni ka yo ka'an vii, ni ka yo
ka'an va'a i ja jin kuu ñayii ni ka nduu sa'ya Su'si ma.

14 Te su'va ni kukua'a-ka ñayii ka kandija Iya Tátnuni ma kúu ña'a kúu tee.
15 Te ni ka yo kene'e i ñayii ka ku'u ma yu'u ichi ma, te ni ka yo sonee i ñayii
ma siki jito, sukan-va'a nuna ya'a Pedro ma, te visi ja kuanda'vi de ma na
kuiso siki ñayii ku'u ma, te nduva'a i.
16 Suni ñayii ñuu yatni ma, ni yo jan koo kua'a i ñuu Jerusalén ma, ka ndiso
i ñayii ka ku'u ma ji'in ñayii ni yo xndo'o ña'a tachi ma, te ndaka i ni ka yo
nduva'a.

Sukan ni ka ndo'o tee ni tetniñu Jesús ma kuechi ja ka kaxtnu'u de tnu'u Su'si ma

17 Te tee tátnuni nuu sutu ma, ji'in in-ka jichi tee ka kuu saduceo ka iyo
ji'in de ma, ka kukueñu ini de.
18 Te chukan kúu ja ni ka tnii de ndaka tee ni tetniñu Jesús ma, te ni ka
chinee de tee ma vekaa ma.
19 Kovaa jakuaa ma, in ángel jinukuechi nuu Iya Tátnuni ma ni jan nu kune
ye'e vekaa ma, te ni ndene'e i de, te jiña'a i:
20 —Kuán koo ni, te jin kivi koo ni veñu'u ka'nu ma, te jin ndakani ni nuu
ñayii ma ndaka ja vii ja va'a ka sa'a ka kuu ñayii ni ka kandija tnu'u Jesús
ma —kúu i jiña'a i.
21 Te sukan ni ka jiniso'o de ma, te xtnee ne'e ma, te ni ka kivi koo de
veñu'u ka'nu ma, te ni ka keja'a de ka kaxtnu'u de. Te tee tátnuni nuu sutu
ma ji'in tee ka iyo ji'in de ma chi ni ka kana de ndaka tee ka ja'nde tniñu
ñuu judío ma, ja jin ndututu de ja jin ndatnu'u tna'a de, te ni ka tetniñu de
soldado ma ja jin koo de jin kueka de tee ni ka chinee de vekaa ma ja kuechi
ja ka kaxtnu'u de tnu'u vii tnu'u va'a ya ma.
22 Kovaa nuu ni ka kenda koo soldado ma vekaa ma, te ñatuu ni ka ndani'i
de tee ma, sani te ni ka ndakokuiñi de, te ni ka ndakani de,
23 te ka jiña'a de:
—Ni ka ndani'i sa vekaa ma ja ndesi vava'a, te ka jito soldado ma ye'e
vekaa ma. Kovaa nuu ni ka ndakune sa ma, masu na in ni ka ndani'i sa ini
vekaa ma —ka kuu de ka jiña'a de.
24 Ja ni ka jiniso'o tee ka tatnuni nuu sutu ma, ji'in tee tátnuni nuu tee
ka jito veñu'u ka'nu ma, te ka jikan-tnu'u tna'a de ndende kenda ndaka ja
yikuu ya.
25 Te ora yukan ni kenda in tee, te jiña'a de:
—Tee ni ka chinee ni vekaa ma chi ka iyo de ini veñu'u ka'nu ma, te ka
yikuu de ka kaxtnu'u de nuu ñayii ma —kúu de jiña'a de.
26 Te tee ka jito veñu'u ka'nu ma ji'in tee tátnuni nuu de ma, kuan koo de
kuan nu nduku de tee ni tetniñu Jesús ma. Kovaa ñatuu ni ka sa'a ndeva'a
de tee ma, vaa ka yu'u de, nasa jin kua'a yuu ña'a ñayii ma.
27 Nuu ni ka kenda koo de ma, ni ka jeka de tee ma, te kuan koo de ji'in tee
ma nuu ni ka ndatna'a tee ka ja'nde tniñu ma. Te tee tátnuni nuu sutu ma,
ni jikan-tnu'u de:
28 —Saña chi jâ ni ka ka'an-so'o sa nuu ni ja másu ko jin ka'an-ka ni ni a
vala-ka ja kuu tee yukan, te ¿nawa ka sa'a ndijin? Jâ ni ka kaxtnu'u ni tnu'u
Jesús ma ni-ka'nu ñuu Jerusalén a, te ka kuni ni ja jin xtekuechi ña'a ni ja
saña ni ka ja'ni tee yukan —kúu de jiña'a de.
29 Pedro ma ji'in jaku-ka tee ni tetniñu Jesús ma, ni ka ndakone'e de:
—Jiniñu'u ja kandija o xinañu'u-ka ja ká'an Su'si ma sana ja ká'an ñayii ñuu
ñayivi a.
30 Suni maa ya kúu Su'si tna'a o tee jana'a ma, te maa ya ni ndaxteku Jesús
iya ni ka skuita kaa ni nuu krusi ma, iya ni ka ja'ni ni ma.

31 Te Su'si ma, ni ndone'e ya ya, te ni ndasunkoo ya ya xiñi kua'a ya ma. Te
suu ya kúu iya jin kondikin o, te skaku ña'a ya nuu ja u'vi ma, sukan-va'a
yo'o ja ka kuu o ñayii ñuu Israel ya, jín ndakani jín ndaka'vi ini o, te jín xndoo
o ja u'vi ka sa'a o ma, te jín ndandikin o Su'si ma, te jín kandija o ya, te sukan,
te sakanu ini ya kuechi o ma.
32 Ja sukan ni kuu ma, te testigu ka kuu sa ji'in Xtumani Ndios ma iya ni
tetniñu Su'si ma nuu ndaka ñayii ka kandija tnu'u vii tnu'u va'a Su'si ma
—ka kuu de ka jiña'a de.
33 Nuu ni ka jiniso'o de sukan ma, ni ka ndakiti xeen ini de, te ni ka kuni
de ja jin ka'ni de tee ma.
34 Kovaa ne'un tee ka ja'nde tniñu ma iyo in tee kúu fariseo nani de Gamaliel.
In tee skua'a tnu'u Moisés ma kúu de, te ka iyo respetu ñayii ñuu ma nuu
de. Te tee ya'a, ni ndokuiñi de, te ni tatnuni de ja jin kene'e de tee ni tetniñu
Jesús ma nunuu-ni.
35 Sani te jiña'a de nuu tee ka ja'nde tniñu ma:
—Tee ñuu Israel, jin kani va'a ini ni naxe jin sa'a ni ji'in tee ya'a.
36 Jin ndaka'án ni ja iyo kivi ja ni kenda tee nani Teudas ma, ká'an de ja in
tee kanuu kúu de, te ni ka ndikin ña'a kuun cientu ñayii. Kovaa ni ka ja'ni i
tee yukan, te ñayii ni ka yo ndikin ña'a ma, ni ka jitenuu i, te yukan ni jinu
ndaka.
37 Te kuee-ka ma, ne'un kivi ka ndakan de kuiya ñayii ma, ni kenda tuku tee
nani Judas ma tee ñuu Galilea ma, te ni kundee de ja ni ka ndikin ña'a jaku
ñayii. Kovaa suni ni ka ja'ni tna i de, te ndaka ñayii ka ndikin de ma, ni ka
jitenuu i.
38 Chukan kúu ja ká'an-so'o sa nuu ni ja jin xsiaa ni tee ya'a, te má jin kivi
nduu ni ji'in de. Nú ja tátnuni ñayii kúu ja ka sa'a de a chi naa maa i.
39 Kovaa nú Su'si ma tátnuni, masu jin kundee ni jin sunkani ni. Jin konee
ni cuidado, nasa ka yikuu ni ka kanaa ni ji'in Su'si ma —kúu de jiña'a de.
Te ni ka kendoo ini de ja sukan ni ka'an Gamaliel ma.
40 Chukan kúu ja ni ka ndakana de tee ni tetniñu Jesús ma, te ni ka kani de
tee ma, te ni ka jiña'a de ja máko jin ko kaxtnu'u-ka de siki ja Jesús ma. Sani
te ni ka xsiaa de tee ma.
41 Te ni ka nde koo sii ini xeen tee ni tetniñu Jesús ma, vaa jâ ni jani ini Su'si
ma ja tee ka jinukuechi vava'a nuu ya ka kuu de, te chukan kúu ja ni wa'a
ya tnu'u ja ni ka ka'an ndeva'a i ja jin kuu de ma te ni ka sa'a ndeva'a ña'a
tee ka ja'nde tniñu ma kuechi ja ka kaxtnu'u de tnu'u maa Jesús ma.
42 Kovaa maa de chi masu ni ka yo kuita de ja ndaka kivi ka ka'an de ka
kaxtnu'u de nuu ñayii ma ini veñu'u ka'nu ma ji'in ve'e ñayii ma tnu'u vii
tnu'u va'a Jesús ma ja suu ya kúu Cristo iya ni tetniñu Su'si ma.

6

Ni ka ndakaji de uja tee ni ka yo tnii kuenda

1 Te kivi yukan ve kukua'a ñayii ka kandija Su'si ma. Te ñayii ka ka'an
sa'an griego ma, ni ka keja'a i ka kuyika i nuu ñayii ka ka'an sa'an hebreo
ma, te ka jiña'a i: “¿Nava'a ñatuu ka jatanuu va'a de naxe jin kaa ña'a ni ka
ji'i yii ma ja ka ka'an ña sa'an griego ma?”
2 Ndi-uxi uu tee ni tetniñu ya ma, ni ka ndututu de ji'in ñayii ka kandija ya
ma, te ka jiña'a de:
—Masu va'a-ni ja jin xndoo saña ja ka kaxtnu'u sa tnu'u Su'si ma, te jin
katanuu sa ja jin kua'a sa ja jin kaa ñayii ma.

3 Chukan kúu ja jin nduku ni uja tee ka kukanu ini ni ma, tee ka kuu tee
ndichi, te ûni ka iyo ndija de ji'in Xtumani Ndios ma, te jín kucargu de tniñu
ya'a.
4 Te saña chi jin katanuu sa ja jin kakan-ta'vi sa, te jin kaxtnu'u sa tnu'u
Su'si ma nuu ñayii ma —ka kuu de ka jiña'a de.
5 Te ndaka de ni ka kendoo ini ja sukan ni ka ka'an de ma, te ni ka kaji
de Esteban ma tee ni-yu'u ni-anua de kándija de Su'si ma te ûni iyo ndija de
ji'in Xtumani Ndios ma, ji'in Felipe ma, ji'in Prócoro ma, ji'in Nicanor ma,
ji'in Timón ma, ji'in Parmenas ma, ji'in Nicolás in tee ñuu Antioquía ma ja
onde xi'na-ka ma jâ ni nduu de in tee judío ma.
6 Sani te ni jan koo de ji'in tee ma nuu ka iyo tee ni tetniñu Jesús ma. Te tee
yukan, ni ka jikan-ta'vi de nuu Su'si ma, te ni ka sonee de nda'a de ma siki
tee ni ka ndakaji de ma.
7 Te ni-ka'nu ñuu ma ni ka jiniso'o i tnu'u Su'si ma, te ve kukua'a ñayii ñuu
Jerusalén ma ka kandija ya ma. Suni kua'a tna'a sutu judío ma, ka kandija
de tnu'u Su'si ma.

Ni ka tnii de Esteban ma

8 Esteban ma, vii luu kúu de, vaa iyo tnu'u ndee tnu'u ndatnu Su'si ma ini
anua de ma, te ja maa Su'si ma, te ni yo sa'a de milagru ne'un ñayii ma.
9 Jaku ñayii veñu'u luluu nuu ka ndatna'a ñayii judío ma ja ni ka ndayaa i
ja ni ka jinukuechi i nuu in-ka ñayii ma, ji'in jaku ñayii ñuu Cirene ma, ji'in
ñuu Alejandría ma, ji'in ñuu Cilicia ma, ji'in ñuu Asia ma, ni ka keja'a i ka
tee i Esteban ma tnu'u.
10 Kovaa ñatuu kúu nawa jin ka'an i nuu de, vaa vivii ká'an de ndimaa tnu'u
ndichi ma.
11 Te ni ka chuya'vi i ñayii, sukan-va'a jin ka'an i ja ni ka jiniso'o i ja ká'an
de tnu'u ndeva'a ja kuu Moisés ma ji'in ja kuu Su'si ma.
12 Sa'a ni ka ndaskanda i ñayii ñuu ma, te tee ka kuu ja'nu ma, ji'in tee ka
skua'a tnu'u ni yo kaxtnu'u Moisés ma, ni ka tnii de Esteban ma, te ni jan
koo de ji'in tee ma nuu ka ja'nde de tniñu ma.
13 Te suni ni ka nduku de jaku ñayii ja jin xtekuechi i Esteban ma, sukan-va'a
jin ka'an tnu'u i, te sa'a jin kuña'a i:
—Tee ya'a chi ká'an ká'an-ni de ja u'vi siki veñu'u ii a ji'in siki ja ni tatnuni
Moisés ma.
14 Ni ka jiniso'o sa ja ká'an de ja Jesús tee ñuu Nazaret ma, ndakana de veñu'u
a, te suni ndaxsama de sukan ni tatnuni Moisés ma ja jin ko sa'a o ma —ka
kuu i ka jiña'a i.
15 Te tee ka tatnuni ma, ji'in ndaka tee ka nukoo ma, ka nde'ya de Esteban
ma, te ni ka jini de nuu tee ma, ja kaa sukan kaa in nuu ángel ma.

7

Sukan ni ndaka'an Esteban ma

1 Te tee tatnuni nuu sutu ma, ni jikan-tnu'u de Esteban ma nú ndija tnu'u
ka ka'an i ma.
2 Te Esteban ma, ni ndakone'e de:
—Ñani sa ji'in yuva sa, jin koniniso'o ni ja ká'an sa a. Su'si o iya iyo jayiñu'u
ma, ni kenda ya nuu tna'a o Abraham ma nuu iyo de ñuu Mesopotamia ma
xi'na-ka sana ki'in de ja koo de ñuu Harán ma.
3 Te jiña'a ya: “Xndoo ni ñu'ú ni a ji'in tna'a ni a, te kuá'an ni ñu'ú kaxtnu'u
sa nuu ni ma”, kúu ya jiña'a ya.

4 Sani te Abraham ma, ni kee de ñuu ñayii caldeo ma, te kua'an de ja koo de
ñuu Harán ma. Sani te ni ji'i yuva de ma yukan, sani te maa Su'si ma ni ki
xsia'a Abraham ma ja koo de ñu'ú ya'a nuu ka iyo o vitna a.
5 Kovaa ñatuu ni wa'a ya ñu'ú ma, ni a nuu konukuiñi de ma, kovaa ni skuiso
ya ja kuee-ka, sana kua'a ya sa'ya tata de ma, visi kivi yukan ñatuu koo-ka
sa'ya de ma.
6 Suni ni jiña'a Su'si ma ja sa'ya tata de ma, jin koo i in-ka ñuu jin kunukuechi
i, te jin ndo'o jin neni i, te jin sa'a ndeva'a ña'a ñayii ma kuun cientu kuiya.
7 Kovaa suni jiña'a Su'si ma: “Saña chi suni xndo'o xneni sa ñuu nuu jin
kunukuechi i ma. Sana jin nde koo i, te jin ndakatanuu ña'a i”, kúu ya jiña'a
ya.
8 Nuu ni skuiso Su'si ma sukan sa'a ya ja jin kuu sa'ya tata Abraham ma, te
ni tatnuni ya ja jin chitnuni de tee ma. Chukan kúu ja nuu una kivi ja ni
kâku sa'ya de Isaac ma, te Abraham ma, ni chitnuni de i, te suni sukan ni
sa'a Isaac ma sa'ya de Jacob ma, te suni sukan ni sa'a Jacob ma ndaka sa'ya
de ma, tee ni ka yo kuu yuva uxi uu jichi ñayii ñuu Israel ma.
9 'Tna'a o tee ni ka yo kuu sa'ya Jacob ma, ni ka kukueñu ini de nuu ñani
de José ma, te ni ka xiko de i ma, te tee ni ka jaan i ma chi ni jan koo de ni
ka jan xsia'a de i ñuu Egipto ma. Kovaa maa Su'si ma ni iyo ji'in José ma.
10 Te ni chindee ni chituu ya de ndaka tnundo'o tnuneni ni yo ndo'o de ma,
te ni wa'a ya tnu'u ndichi naxe ka'an de ma, te ni sa'a ya ja ni yo jatna ini
faraón rey ñuu Egipto ma sukan sa'a sukan kúu de ma, te ni kukanu ini ña'a
rey ma ja maa José ma ni yo kuu tee tátnuni nuu ñayii ñuu Egipto ma ji'in
ni-ka'nu ve'e de ma.
11 'Ni iyo soko ni iyo tnama ji'in tnundo'o tnuneni ni ka yo ndo'o ñayii ñuu
Egipto ma ji'in ñayii ñuu Canaán ma. Te tna'a o tee jana'a ma, te ñatuu nawa
ka ni'i-ka de ja jin kaa de.
12 Nuu ni jiniso'o Jacob ma ja ñuu Egipto ma chi jin ni'i de ja jin kaa de ma,
te ni tetniñu de sa'ya de ma tna'a o tee jana'a ma ja na jin koo de jín kuaan
de ja jin kaa de ma. Cha'a ni yo kuu xinañu'u ja ni jan koo de ñuu Egipto
ma.
13 Te ja ku-uu jichi ja ni jan koo de ma, te ni kaxtnu'u José ma ja ndi-tna'a
ñani de, te sukan, te ni jini faraón ma nde in ka kuu tna'a José ma.
14 Te ni tatnuni José ma nuu ñani de ma ja jin koo de jin kueka de yuva de
ma ji'in ndaka tna'a de ma, te ndaka tna'a José ma chi uni xiko ja'un (75) de
kúu.
15 Sukan ni ka kivi koo Jacob ma ñuu Egipto ma, te yukan ni ji'i de, te yukan
ni ka ji'i tna tna'a o ñayii jana'a ma.
16 Te ni ndi koo ji'in i yiki de ma ñuu Siquem ma, te ni ka chu'u i de nuu
ñu'ú ni jaan Abraham ma, ja ni chuya'vi de sukan ndee i ma nuu sa'ya tee
nani Hamor ma ñuu Siquem ma.
17 'Nuu ve kuyatni kivi ja ko kuu sukan ni skuiso Su'si ma nuu Abraham
ma, te ñayii ñuu Israel ma, ni ka kukua'a xeen i ñuu Egipto ma.
18 Sani te ñuu Egipto ma ni iyo in-ka rey ja ñatuu ni yo jini de José ma.
19 Te rey ya'a, ni xnda'vi de ñayii ñuu Israel ma, te ni sa'a ndeva'a de ndaka
tna'a o ma, te ni xtetuu de ñayii ma ja jin xndoo i sa'ya i suchi yii yika ni ka
kâku ma, sukan-va'a na jin kûu i te ma jin ndukua'a-ka i.
20 Ne'un kivi yukan ni kâku Moisés ma, te ni jatna ini Su'si ma lulu yukan.
Ni ka yo jito ña'a yuva i ma uni yoo ve'e de ma.
21 Kovaa nuu ni ka xndoo de i ja kûu i ma, sasi'i faraón ma ni ndani'i ña'a,
te ni skua'nu ña'a i kuenda tnu'u ja sa'ya maa i kúu suchi ma.

22 Te ni ka kaxtnu'u de nuu Moisés ma ndaka tnu'u ndichi sukan kúu ñayii
ñuu Egipto ma, te ni kuu de in tee ndee tee ndatnu ja ni yo sa'a de ma ji'in
ja ni yo ka'an de ma.
23 'Nuu ni ndi'i Moisés ma uu xiko (40) kuiya ma, te ni jani ini de ja jin
koto de tna'a de ñayii ñuu Israel ma.
24 Kovaa ja ni jini de ja in tee ñuu Egipto ma, sa'a ndeva'a de in tna'a de ma,
te Moisés ma, ni jan chindee de tna'a de ma, te ni ja'ni de tee ñuu Egipto
ma.
25 Kovaa Moisés ma, jani ini de ja tna'a de ma, jin kunitnuni i ja maa de ko
kuu tee kuatniñu Su'si ma ja ndene'e ya ñayii Israel ma, kovaa ñatuu ni ka
jinitnuni i.
26 Te kivi yutnee ma ni ndani'i de uu tee Israel ma ja ka kanaa de, te jiña'a
de: “Má jin kanaa-ka ni, vaa ndi-tna'a ñani ni. ¿Nava'a ka sa'a ndeva'a tna'a
ni?”, kúu de jiña'a de.
27 Sani te tee sa'a ndeva'a ñani de ma, jiña'a de nuu Moisés ma: “¿Na in ni
tetniñu ña'a ja tatnuni ni xi ja ka'nde ni tniñu siki saña?
28 ¿Xi kúni ni ja ka'ni ña'a ni, sukan ni ja'ni ni iku ma tee ñuu Egipto a?”, kúu
de jiña'a de.
29 Ja ni jiniso'o Moisés ma sukan ma, ni jinu de kua'an de, te ni iyo de ñuu
Madián ma nuu masu ñuu de kúu ma, te yukan ni tnanda'a de, te ni ka iyo
uu sa'ya de.
30 'Ja ni ya'a uu xiko (40) kuiya ma, te yatni yuku nani i Sinaí ma nuu ñatuu
nawa iyo kuiti ma, ni kenda in ángel me'ñu in tnu iñu kánda'a kánda'a-nka
tnu ma.
31 Moisés ma, ni sa'vi-nka ini de ja ni jininuu de sukan ma, te nuu ni jan
tu'va de ja kuni va'a-ka de ma, te ni jiniso'o de ja ká'an Iya Tátnuni ma,
32 te jiña'a ya: “Saña kúu Su'si tna'a ni tee ni ka yo kuu Abraham ma, ji'in
Isaac ma, ji'in Jacob ma”, kúu ya jiña'a ya. Te Moisés ma, ni keja'a ni'i
ni'i-nka de ja yu'u de, te ni ñatuu kúsaa ini de ja konde'ya de.
33 Sani te jiña'a Iya Tátnuni ma: “Kene'e ni ndijan ni a, vaa nuu ii kúu nuu
iyo ni a.
34 Ja ndaa kúu ja jini sa sukan ka ndo'o ñayii ñuu sa a ja ka iyo i ñuu Egipto
ma, te jiniso'o sa sukan ka tnana u'vi i ja ka ndo'o i ma, te ni kuun sa vee sa
ja ndene'e sa i. Te chukan kúu ja ne'e ni, te tetniñu ña'a sa ñuu Egipto ma”,
kúu ya jiña'a ya.
35 'Ñayii israelita ma, ni ka saxiko maa i tee kúu Moisés ma, te ni ka jiña'a
i de: “¿Na in ni tatnuni ja ko kuu ni tee ja'nde tniñu ji'in tee tátnuni nuu sa
a?”, ka kuu i ka jiña'a i. Kovaa visi ni ka ka'an i sukan ma, te Su'si ma chi ni
tetniñu ya de ja ko kuu de tee tatnuni ji'in tee ndene'e ñayii kúu ñuu ya ma,
te maa ángel ni kenda nuu núkoo tnu iñu ma ni chindee ña'a.
36 Te Moisés ma ni yo kuu tee ni ndene'e tna'a o ñayii jana'a ma, te ja maa
Su'si ma, te ni sa'a de milagru ñuu Egipto ma, ji'in nuu Mar Rojo ma, ji'in
nuu ñatuu nawa iyo kuiti ma uu xiko (40) kuiya.
37 Te Moisés ma ni yo kuu tee ni jiña'a nuu ñayii ñuu Israel ya: “Sa'a Su'si ma
ja ne'un ni a kenda iya kaxtnu'u tnu'u ya ma sukan káxtnu'u sa tnu'u maa
ya a nuu ni a, te jin koniniso'o ni ja ka'an ya ma”, kúu de jiña'a de.
38 Te maa Moisés ma ni yo kuu tee ni iyo me'ñu ndaka ñayii ñuu Israel ma ja
ni ka yo ndatna'a i ma nuu ñatuu nawa iyo kuiti ma. Te ni iyo de ji'in Su'si
ma iya ni ka'an nuu de xini yuku nani Sinaí ma. Te ni iyo de ji'in ndaka
tna'a o ñayii jana'a ma. Te nuu maa de ni wa'a ya tnu'u sa'a ja koteku o ma,
te ni ndakaxtnu'u de nuu o ma.

39 Kovaa tna'a o ñayii jana'a ma, ñatuu ni ka kandija i ja ni ka'an Moisés ma,
su'va ni ka saxiko i, te ni ka kuu ini i ja jin ndakokuiñi i ñuu Egipto ma.
40 Te ni ka jiña'a i Aarón ma: “Sa'a ni in su'si iya kóxtnuu nuu o a, vaa Moisés
tee ni kene'e ña'a ñuu Egipto ma, masu ka jini o nawa ni kuu de”, ka kuu i
ka jiña'a i.
41 Sani te ni ka ndane'e i in serru ja ko kuu su'si i, te ni ka sa'a i in viko, te
ni ka ja'ni i kiti ja jin ndakua'a i nuu su'si i ma, te sukan ni ka kusii ini xeen
i nuu su'si i ja ni ka sa'a maa i ma.
42 Te chukan kúu ja ni xndoo ña'a Su'si ndija ma, te ni ka keja'a maa i ni ka
chiñu'u i tiuxini ma ji'in ndaka ja ka iyo andivi ma, vaa sa'a ndee nuu tutu
tee ni ka yo ndakaxtnu'u tnu'u ni yo wa'a Su'si ma:

Ñayii israelita, masu ni ka ja'ni ni kiti nuu sa,
ni masu ni ka ndataa ni ja kúu kuenda sa ma ndi-uu xiko (40) kuiya ni
ka iyo ni nuu ñatuu nawa iyo kuiti ma.
43 Saa su'va ni ka jiso ni ve'e Moloc ma
ji'in tiuxini ni yo kuu su'si ni Renfán ja jin chiñu'u ni ma.
Te kuechi ja sukan ni ka sa'a ni ma,
chukan kúu ja tetniñu jika-ka ña'a sa jin koo ni sana ñuu Babilonia ma,
kúu ya jiña'a ya.
44 ’Tna'a o ñayii jana'a ma, nuu ni ka iyo i nuu ñatuu nawa iyo kuiti ma, te
ni ka yo neva'a ñukuun i in ve'e sa'ma nuu ni yo ka'an Su'si ma, tna'a ja ni
ka sa'a de sukan ni tatnuni Su'si ma nuu Moisés ma, nuu ni jiña'a ya ja jin
sa'a de in ve'e sa'ma sukan kaa tna'a ja ni kaxtnu'u ya nuu de ma.
45 Tna'a o ñayii jana'a ma, nuu ni ka kunda'a i ve'e sa'ma ma, te ka ndiso i
ve koo i ji'in Josué ma nuu ni ka kivi koo i ñu'ú ñayii in-ka ñuu ma. Te maa
Su'si ma ni kene'e ñayii ñuu yukan, te ni ka kivi koo tna'a o ñayii jana'a ma,
sukan ni yo kuu onde kivi yukan te onde kivi ni iyo David ma.
46 Te ni jatna ini Su'si ma sukan sa'a David ma, te ni jikan-ta'vi de ja sa'a de
in veñu'u ka'nu nuu ko jin chiñu'u de Su'si ni yo chiñu'u Jacob ma.
47 Kovaa Salomón ma kúu tee ni sa'a veñu'u ka'nu ma.
48 Kovaa Su'si onde sukun ma, masu iyo ya veñu'u ni ka sa'a nda'a ñayii ma,
vaa sa'a ni ka'an ya te ni ndaka'an in tee ni yo ndakaxtnu'u tnu'u ni yo wa'a
Su'si ma:
49 Onde andivi ma kúu nuu núkoo sa ma,
te onde nuu ñu'ú ya ka iyo ja'a sa ya.

¿Na ve'e sa kúu ja jin sa'a ni a?, ká'an Iya Tátnuni ma.
¿Ndenu kúu nuu ndatatu sa ma?
50 ¿Xi masu maa sa ni sa'a ndaka a?
kúu ya ká'an ya.
51 ’Kovaa ndijin chi inundee xeen ini ni, te ñatuu ka kandija ni Su'si ma,
te inuso'o ka ndaa ni. Ndimaa ñatuu ka kandija ni ja ká'an Xtumani Ndios
ma. Sukan ni ka yo kuu tna'a o ñayii jana'a ma, sukan ka kuu ni.
52 Vaa tna'a o tee jana'a ma, ûni ni ka yo sondikin de ndaka tee ni ka yo
ndakaxtnu'u tnu'u ni yo wa'a Su'si ma. Te ûni ni ka yo ja'ni de tee ni ka yo
ndakaxtnu'u sukan kii iya va'a ini ma. Te iya va'a ini ma, jâ ni kii ya, kovaa
ndijin chi su'va ni ka ke'en-su'va ni ya, te ni ka ja'ni ni ya ma.
53 ’Ndijin ja ni ka jini ni tnu'u ni tatnuni Su'si ma nuu Moisés ma ja ni
ka kaxtnu'u ángel ma, te ñatuu ni ka sa'a ni sukan ká'an ja jin ko sa'a o ma
—kúu de jiña'a de.

Sukan ni ka ja'ni i tee kúu Esteban ma

54 Nuu ni ka jiniso'o de sukan ma, te ka ndakandi'i ka ndakandi'i-nka de
nu'u de ma, ja ni ka ndakiti xeen ini de nuu Esteban ma.
55 Kovaa Esteban ma, ûni iyo ndija de ji'in Xtumani Ndios ma, te nde'ya de
andivi ma, te ni jini de ja vivii iyo nuu iyo Su'si ma, te núkuiñi Jesús ma xiñi
kua'a Su'si ma.
56 Sani te jiña'a de:
—Vitnañu'ni te ûni nde'ya sa ja nune andivi ma, te iya ni kii ñayivi ñuu
ñayivi a, iyo ya xiñi kua'a Su'si ma —kúu de jiña'a de.
57 Sani te ka kayu'u nini'i de, te ni ka jasi nda'a de so'o de ma, te ka jinu
ndaka de ni jan koo de, te ni ka tnii de Esteban ma,
58 te ni ka kene'e de tee ma onde yuñuu ma, te ni ka wa'a yuu de tee ma. Te
tee ka wa'a yuu ma, ni ka tava de su'nu de ma, te ni ka xndoo de ja ko koto
in suchi nani Saulo.
59 Te nani ka wa'a yuu de Esteban ma, te jikan-ta'vi Esteban ma, te jiña'a
de:
—Jesús Iya Tátnuni, ndunda'a ni anua sa ya —kúu de jiña'a de.
60 Te núkoo jiti de, te ni kayu'u nini'i de:
—Iya Tátnuni, máko ke'en kuenda ni kuechi ñayii ya'a —kúu de ká'an de.
Te nuu ni ka'an de sukan ma, sani te ni ji'i de.

8

1 Te Saulo ma, iyo tna i yukan, suni ni kendoo ini i sukan-ni ni ka ja'ni de
Esteban ma.

Suchi kúu Saulo ma, sondikin i ñayii ka kandija Jesús ma

Te maa kivi yukan ni ka keja'a de ni ka sa'a ndeva'a de ñayii ka kandija
tnu'u Jesús ma ja ka iyo i ñuu Jerusalén ma. Sani te ni ka jitenuu ndaka
ñayii ni ka kandija tnu'u Su'si ma ni-ka'nu ñuu Judea ma ji'in Samaria ma.
Kovaa apóstol tee ni tetniñu Jesús ma chi ni ka kendoo de ñuu Jerusalén ma.
2 Te jaku tee inuva'a ini ma, ni jan koo de ni ka chu'u de Esteban ma, te ni
ka nda'yu xeen de, ja ni ka kuxii xeen ini de, ja ni ji'i tee ma.
3 Nani suchi kúu Saulo ma, yikuu i sondikin i ñayii ka kandija tnu'u Jesús
ma, te ni yo kivi i ve'e ve'e ñayii ma, te ni yo kene'e nda'a i ñayii ma, ka kuu
tee ka kuu ña'a, te ni yo chinee i ñayii ma vekaa ma.

Sukan ni sa'a Felipe ma ñuu Samaria ma

4 Ndaka ñayii ni ka yo kandija tnu'u Su'si ma, ni ka jitenuu i kuan koo i,
te ka kaxtnu'u i tnu'u maa ya ma ndeva'a-ni nuu kuan koo i ma.
5 Felipe ma kúu in tee kua'an de ichi ñuu Samaria ma, te káxtnu'u de ja Jesús
ma kúu Cristo iya ni tetniñu Su'si ma.
6 Te ñayii ma, ni ka ndututu i ka niniso'o i ja ká'an Felipe ma, te ni ka jini
i kua'a milagru ni sa'a de ja maa Su'si ma, te ndaka i ka niniso'o ñukuun
ndaka tnu'u káxtnu'u de ma.
7 Te kua'a ñayii ka yinee ña'a tachi ma, ni ka nduva'a i, te ka kayu'u tachi ma
ka nde koo i ini anua ñayii ma, te kuan koo i. Suni kua'a tna'a ñayii ñatuu
kúu jin kanda ma, ji'in ñayii ka jika u'vi ma, ni ka nduva'a i.
8 Chukan kúu ja ni ka kusii ini xeen ñayii ñuu yukan.

Simón tee tasi ma

9 Kovaa ni kuu kii iyo in tee nani Simón, ja ni yo jani ini de ja maa in-ni
de kúu ja jini-ka, te ni yo sa'a tasi de, te ni yo xnda'vi de ñayii ñuu Samaria
ma.

10 Ndaka ñayii ma, onde suchi kuechi ma ji'in ñayii nija'nu ma, ni ka yo
niniso'o ñukuun i ja ká'an de ma. Te ni ka yo ka'an i:
—¡Tee ya'a kúu tnu'u ndee tnu'u ndatnu Su'si ma! —ka kuu i ka ka'an i.
11 Ni ka yo ndikin ña'a ñayii ma, vaa kua'a kivi ni yo xnda'vi de i, vaa tasi
de ma.
12 Kovaa nuu ni ka kandija ñayii ma ja káxtnu'u Felipe ma tnu'u vii tnu'u va'a
Su'si ma ja jâ ni kenda ja tatnuni maa ya nuu ñayii jin kuan-ta'vi tnu'u vii
tnu'u va'a ya ma, ji'in ja maa Jesucristo ma sana kuu jin ndani'i ta'vi o ma,
te kua'a tee ji'in ña'a ni ka jan-ta'vi te ni ka jandute i.
13 Suni ni kandija tna Simón ma, te nuu ni jinu ni jandute de ma, ndikin de
Felipe ma ndaka nuu kua'an de ma, te ni sa'vi-nka ini de ndaka milagru ni
jini de ma.
14 Te tee ni tetniñu ya ma ja ka iyo de ñuu Jerusalén ma, nuu ni ka jiniso'o
de ja ñuu Samaria ma jâ ni ka kandija i tnu'u Su'si ma, te ni ka tetniñu de
Pedro ma ji'in Juan ma.
15 Ja ni ka kenda koo de ma, ni ka jikan-ta'vi de nuu Su'si ma, sukan-va'a jín
kuta'vi ñayii ma Xtumani Ndios ma, te kóo ya ini anua i ma.
16 Vaa ñatuu jin kuta'vi-ka ni a in ñayii yukan Xtumani Ndios ma nkuu, vaa
yika-ni ja ni ka jandute i ja maa Jesús ma ja kúu ya Iya Tátnuni ma.
17 Chukan kúu ja ni ka sonee Pedro ma ji'in Juan ma nda'a de siki ñayii ma,
te ni ka kuta'vi i Xtumani Ndios ma sukan-va'a koo ya ini anua in in i ma.
18 Ja ni jini tee kúu Simón ma ja ka sonee tee ni tetniñu ya ma nda'a de
siki ñayii ma te ka kuta'vi i Xtumani Ndios ma, te jiña'a Simón ma ja kua'a
de xu'un,
19 te ni jikan-ta'vi de nuu tee ma:
—Jin taa tna ni tnu'u ndee tnu'u ndatnu jiña, sukan-va'a ndaka ñayii sonee
sa nda'a sa siki i ma, te jín kuta'vi i Xtumani Ndios ma —kúu de jiña'a de.
20 Te ni ndakone'e Pedro ma:
—¡Kuán naa maa ni ji'in xu'un ni a, vaa jani ini ni ja xu'un ni a, te ni'i ni
ja skuta'vi ña'a Su'si ma!
21 Masu nawa ni'i ni, ni masu nawa koneva'a ni siki ja jikan ni a, vaa ini
anua ni a chi masu iyo ndaa nuu Su'si a.
22 Chukan kúu ja va'a-ka ndakani ndaka'vi ini ni ja u'vi sa'a ni a, te
ndakan-ta'vi ni nuu Iya Tátnuni ma saa kuu-ni-nka ndasakanu ini ña'a ya ja
u'vi ni jani ini ni a.
23 Jini sa ja kua'an ni ichi u'vi ma, te jinukuechi ni nuu tachi ma.
24 Te ni ndakone'e Simón ma:
—Jin kakan-ta'vi ni ja kuu sa nuu Iya Tátnuni ma, sukan-va'a ma ndo'o
kuiti sa sukan ka ka'an ni a —kúu de jiña'a de.
25 Nuu ni jinu ni ka ndaka'an, ni ka ndakachi Pedro ma ji'in Juan ma
sukan ni sa'a Su'si ma te ni ka kaxtnu'u-ka de tnu'u Iya Tátnuni ma, sani te
ni ka ndakokuiñi de ichi ñuu Jerusalén ma, te ichi kuan nu koo de ma ka
kaxtnu'u de tnu'u vii tnu'u va'a Su'si ma nuu ñayii kua'a ka iyo ñuu Samaria
ma.

Sukan ni kaxtnu'u Felipe ma tnu'u vii tnu'u va'a Su'si ma nuu in tee ñuu Etiopía ma

26 In ángel Iya Tátnuni ma jiña'a nuu Felipe ma:
—Kee ni ñuu Jerusalén a, te kuá'an ni ichi nuu vee ma, ichi nuu ñatuu
nawa iyo kuiti ma, ichi ñuu Gaza ma —kúu i jiña'a i.

27 Felipe ma, ni ke'en de ichi, te kua'an de, te ni ka ndatna'a de ji'in in tee
ñuu Etiopía ma. In tee kanuu jinukuechi kúu de. Te ni kucargu de ndaka
ja neva'a ña'a kúu reina ñuu Etiopía ma. Tee ya'a, ni ja'an de ñuu Jerusalén
ma ni jan chiñu'u de Su'si ma.
28 Te nuu ni ndakokuiñi de ma, núkoo de nuu carreta de ma, te yikuu de
ká'vi de libru Isaías ma tee ni yo ndakaxtnu'u tnu'u ni yo wa'a Su'si ma.
29 Te Xtumani Ndios ma, jiña'a ya Felipe ma:

—Kuán tu'va ni carreta yukan —kúu ya jiña'a ya.

30 Te Felipe ma, ni jan tu'va yachi de carreta yukan, te ni jiniso'o de ja
ká'vi tee yukan libru ni tee Isaías ma, te ni jikan-tnu'u de:

—¿Te jáku'ni ini ni ja yikuu ni ká'vi ni a? —kúu de jiña'a de.

31 Te ni ndakone'e tee ma:

—¿Naxe jaku'ni ini sa, nú ñatuu na in ndakaxtnu'u nawa kúni ka'an?
—kúu de jiña'a de.

Chukan kúu ja ni kana de Felipe ma ja na jin kaa de nuu carreta ma te
kunukoo de ji'in tee ma.
32 Te tna'a ja ká'vi de nuu ndee tnu'u Su'si ma kúu cha'a:

Sukan kúu in ndikachi kua'an nuu tee ka'ni ña'a ma,
te sukan kúu in kolelu ñatuu nda'yu ti nuu tee séte ña'a ma,
sukan ñatuu ni ndakune ya yu'u ya ma.

33 Ni ka sa'a ndeva'a i ya,
te ñatuu na in ni ndi ini ja sa'a ndaa i ja sukan ni ndo'o ni neni ya ma.
¿Na in jin ko kuu sa'ya tata ya ma ja jin ndaka'an jin ndakachi i?,
te vitna ja ni ka ja'ni i ya nuu ñu'ú ya.

34 Sani te tee kanuu jinukuechi nuu ña'a kúu reina ma, ni jikan-tnu'u de
nuu Felipe ma:

—Jikan-ta'vi sa nuu ni ja kaxtnu'u ni na in kúu ja ká'an tee ni yo
ndakaxtnu'u tnu'u ni yo wa'a Su'si ma. ¿Ja kuu maa de? ¿Xi ja kuu in-ka
ñayii? —kúu de jiña'a de.

35 Sani te Felipe ma, ni keja'a de maa nuu ndee tnu'u Su'si ma nuu yikuu
tee kanuu ma ká'vi de ma, te ni kaxtnu'u de tnu'u vii tnu'u va'a Jesús ma
nuu de.
36 Nani kuan koo de ichi ma, te ni ka kenda koo de in nuu ñu'u ndute, te
jiña'a tee kanuu jinukuechi nuu ña'a kúu reina ma:

—Ya'a chi ñu'u ndute. ¿Na in ka'nu ndee ja ma kuu kuandute sa ya'a
vitnañu'ni? —kúu de jiña'a de.

37 Te Felipe ma, jiña'a de:

—Nú ni-yu'u ni-anua ni kándija ni Jesucristo ma, te kuu kuandute ni
vitnañu'ni-ni —kúu de jiña'a de.

Te ni ndakone'e tee ma:

—Kándija sa ja Jesucristo ma kúu Sa'ya Su'si ma —kúu de jiña'a de.

38 Sani te ni tatnuni de ja jin sunkani i carreta de ma, te ni ka nu koo de,
te ni jan koo de nuu ndute ma. Te Felipe ma, ni skuandute de tee ma.

39 Te nuu ni ka nana koo de nuu ndute ma, sani te Xtumani Ndios ma, ni
xtandiyo yachi ya Felipe ma. Te tee kanuu jinukuechi ma, ñatuu ni jini-ka
de Felipe ma, kovaa sii ini xeen kuan no'o de.
40 Te Felipe ma, ni ndenda de ñuu Azoto ma. Ndaka ñuu ma ndákaxtnu'u de
tnu'u vii tnu'u va'a Su'si ma, kua'an de onde ni ndenda de ñuu Cesarea ma.

9

Nuu ni kandija Saulo ma Su'si ma

1 Nani Saulo ma chi jani ini de ja ka'ni de ñayii ka ndikin Iya Tátnuni ma,
ni ja'an de nuu tee tátnuni nuu sutu ma,
2 te ni jikan de tutu jin koo nuu in in veñu'u lilikin ka iyo ñuu Damasco ma,
sukan-va'a nuna ndani'i de ñayii ka jika ichi Iya Tátnuni ma, ña'a xi tee, te
chinee de i vekaa ñuu Jerusalén ma.
3 Kovaa ichi kua'an de ma, nuu sani te kenda de ñuu Damasco ma, sani te
ni jakun-tuu ña'a in nduva ñu'u vee ichi andivi ma.
4 Te ni kotuu de onde nuu ñu'ú ma, te ni jiniso'o de ja ká'an:
—Saulo, Saulo, ¿nava'a sóndikin ña'a ni? —kúu ká'an.
5 Te ni ndakone'e de:
—¿Na in kúu ni, Señor? —kúu de jiña'a de.
Te jiña'a ya:
—Saña kúu Jesús iya sóndikin ni a. ¿Ñatuu jani ini ni ja xtnakue'e ni maa
ni, ja kuu ni sukan kúu in xndiki ndee ini ja skachi ja'a ti nuu garrocha ma?
—kúu ya jiña'a ya.
6 Te nini'i-nka de ja ni yu'u de, te jiña'a de:
—Señor, ¿nawa kúni ni ja sa'a sa? —kúu de jiña'a de.
Te jiña'a Iya Tátnuni ma:
—Ndakoo ni, te kuá'an ni ini ñuu ma. Te yukan, te jin ka'an i nawa sa'a ni
—kúu ya jiña'a ya.
7 Te tee kuan koo ji'in Saulo ma, ni ka jinkuiñi de, te ni ka sa'vi-nka ini de.
Ka niniso'o de ja ká'an ya ma, kovaa masu na in ni ka jini de.
8 Saulo ma, ni ndakoo de, te ni ndakune de nuu de ma. Kovaa masu nde
kúu konde'ya-ka de. Chukan kúu ja ni ka tnii de nda'a Saulo ma, te ni ka
jan xsia'a de tee ma ini ñuu Damasco ma.
9 Te uni kii ni iyo kuaa de, ni a kaa de ni a ko'o de vala ndute.
10 Iyo in tee ndikin Jesús ma ñuu Damasco ma nani de Ananías. Tee ya'a,
ni jiniso'o de ja ni kana ña'a Iya Tátnuni ma:
—¡Ananías! —kúu ya jiña'a ya.
Te ni ndakone'e de:
—Ya'a iyo sa, Señor —kúu de jiña'a de.
11 Te jiña'a Iya Tátnuni ma:
—Ndokuiñi ni, te kuá'an ni ichi nani “Ichi Ndaa” ma, te ve'e tee nani Judas
ma ndanduku ni in tee nani Saulo tee ñuu Tarso ma. Vaa yikuu de jikan-ta'vi
de,
12 te ni jininuu ña'a de maa ni ja nani ni Ananías a, ja ni kivi ni te ni sonee
ni nda'a ni a siki de ma, sukan-va'a kuu ndakonde'ya de —kúu ya jiña'a ya.
13 Sani te tee kúu Ananías ma, ni ndakone'e de:
—Señor, jâ ni kuu jiniso'o sa kua'a xeen ja ka ka'an i ja kuu tee yukan.
Kua'a xeen ja u'vi sa'a de ñayii ka kandija ña'a i maa ni ja ka iyo i ñuu
Jerusalén ma.
14 Te vitna, nú jâ ni kijaa de ya'a, te tee ka tatnuni nuu sutu ma, ni ka tatnuni
de ja tnii de ndaka ñayii ka ndakune'e ña'a maa ni a —kúu de jiña'a de.
15 Te Iya Tátnuni ma, jiña'a ya:
—Kuá'an ni, vaa in tee ni kaji sa ja kunukuechi de nuu sa kúu tee ya'a,
vaa suu de ko kuu tee ki'in ja jin kaxtnu'u na in kúu sa nuu ñayii masu ñuu
Israel ya ka kuu i ma, ji'in nuu tee ka kuu rey ma, ji'in nuu ñayii ñuu Israel
ya.

16 Te kaxtnu'u sa nuu de naxe ndo'o neni de ja kuechi ja kaxtnu'u de nuu
ñayii ma na in kúu sa a —kúu ya jiña'a ya.
17 Sani te ni ja'an Ananías ma, te ni kivi de ini ve'e ma, te ni sonee de
nda'a de siki Saulo ma, te jiña'a de:
—Ñani, Saulo, Jesús Iya Tátnuni ma, iya ni kenda ichi vee ni ma, ni tetniñu
ña'a ya ja vee sa, sukan-va'a kuu ndakonde'ya ni, te kuta'vi ni Xtumani
Ndios ma te ûni koo ndija ni ji'in ya —kúu de jiña'a de.
18 Sani te nduchinuu de ma kuenda tnu'u ja in ñií yaxin ni ka jinkava,
sani te ni kuu ni nukonde'ya de. Te ni ndokuiñi de, sani te ni jandute de.
19 Sani te ni jaa de xita, te ni ndani'i de tnu'u ndee tnu'u ndatnu-ka. Te ni
iyo Saulo ma jaku kii ji'in tee ni ka kandija te ka ndikin de tnu'u Jesucristo
ma ja ka iyo de ñuu Damasco ma.

Sukan ni ndo'o Saulo ma ñuu Damasco ma ji'in ñuu Jerusalén ma

20 Sani te ni keja'a Saulo ma káxtnu'u de ini veñu'u lilikin ma, ja Jesús ma
kúu Sa'ya Su'si ma.
21 Te ndaka ñayii ka niniso'o ja ká'an de ma, ni ka sa'vi-nka ini i, te ka
jikan-tnu'u tna'a i:
—¿Masu tee ya'a kúu tee ni yo sondikin ñayii ka ndakune'e Jesús ma ñuu
Jerusalén ma, ja ka'ni de i ma? ¿Te masu chukan kúu ja vee de ya'a, ja ki'in
de ji'in ñayii ma nuu tee ka tatnuni nuu sutu ma, te jin chinee de i vekaa
ma? —ka kuu i ka ka'an i.
22 Kovaa Saulo ma chi ve ni'i-ka de tnu'u ndee tnu'u ndatnu ja ká'an de
tnu'u Su'si ma, te ñatuu ka ni'i ini-ka ñayii judío ka iyo ñuu Damasco ma
naxe jin kani ini i, vaa káxtnu'u de ja Jesús ma chi iya ni tetniñu Su'si ma
kúu ya.
23 Ni ya'a kua'a kii ma, te ñayii judío ma, ni ka ndatnu'u tna'a i ja jin ka'ni
i de.
24 Kovaa Saulo ma, ni jini de ja ka jani ini i ma. Te nduu ñuu ka jito ñayii
judío ma ye'e ñuu Damasco ma, sukan-va'a nuna kee de, te jin ka'ni i de.
25 Kovaa tee ka ndikin tna'a ji'in Pablo ma, in jakuaa te ni ka chunee de tee
ma in nuu chika, te ni ka nune'e yu'u de tee ma ichi ke'e ma.
26 Nuu ni kenda Pablo ma Jerusalén ma, kúni de ja jin ndatna'a de ji'in ñayii
ka ndikin Jesús ma. Kovaa ndaka tee yukan, ka yu'u ña'a de, vaa ñatuu ka
kandija de ja in tee ndikin Jesús ma ni nduu Saulo ma.
27 Sani te Bernabé ma, ni jeka de Saulo ma, te ni jan xsia'a de tee ma nuu
ka iyo tee ni tetniñu Jesús ma, te ni ndakani de sukan ni jini Saulo ma
Iya Tátnuni ma ichi kua'an de ma, ji'in sukan ni jiña'a ya ma, ji'in sukan ni
kaxtnu'u de tnu'u vii tnu'u va'a Su'si ma nuu ñayii ñuu Damasco ma te masu
nde ni yu'u de. Sa'a ni ndakani Bernabé ma.
28 Sani te ni kendoo Saulo ma ji'in tee ni tetniñu ya ma ja ka iyo de ñuu
Jerusalén ma, te kua'an vee de kúu de ni-ka'nu ñuu Jerusalén ma.
29 Ni yo ka'an, ni yo kachi de nuu ñayii judío ma ja ka ka'an i sa'an griego
ma, kovaa maa i chi ka ndatnu'u tna'a i ja jin ka'ni i de.
30 Nuu ni ka jini ñayii ni ka kandija tnu'u vii tnu'u va'a Jesucristo ma ja
sukan ka jani ini i ma, te kuan koo i ji'in Saulo ma onde ñuu Cesarea ma, te
ni ka tetniñu i de kua'an de ñuu Tarso ma.
31 Sani te ni ka ndusii ini ñayii ka kandija Su'si ma ñuu Judea ma, ji'in ñuu
Galilea ma, ji'in ñuu Samaria ma, te ve jin jakuiñi va'a-ka i nuu Su'si ma, te
ka ndi ini i naxe jin koo va'a i ji'in ya, vaa ka jini i ja iya ndákan kuenda kúu
ya, te ve jin kukua'a-ka i, te Xtumani Ndios ma, chíndee chítuu ña'a ya.

Ni nduva'a tee kúu Eneas ma

32 Pedro ma, kua'an de ndaka ñuu ma kuan koto de ñayii ka kandija Su'si
ma ja jâ ni ka xndoo i ja u'vi ma. Suni ni jan koto de ñayii ka kandija Su'si
ma ja ka iyo i ñuu Lida ma.
33 Yukan ni ndani'i de in tee nani Eneas, te ñatuu kúu kanda de, te jâ ni kuu
una kuiya ja kátuu de.
34 Te Pedro ma, jiña'a de:
—Eneas, vitna te maa Jesucristo ma na ndasava'a ña'a. Ndakoo ni, te
ndaxtutu ni nuu ni katuu ni a —kúu de jiña'a de.
Te sani te ni ndakoo de.
35 Te ndaka ñayii ka iyo ñuu Lida ma, ji'in ñuu Sarón ma, ni ka jini i sukan
ni kuu ma, te ni ka kandija i Su'si Iya Tátnuni ma, te ni ka ndandikin i ya.

Ni ndateku ña'a nani Isu Vivii ma

36 Iyo in ña'a ñuu Jope ma ja ndikin ña sa'a ña sukan ni kaxtnu'u Jesucristo
ma, te nani ña Tabita, ja kúni ka'an "Isu Vivii". Ña'a ya'a, ndimaa ja va'a ni
yo sa'a ña, te ni yo chindee ña ñayii nda'vi ma.
37 Te ni kuu ja ne'un kii yukan ni ku'u ña, te ni ji'i ña. Nuu ni jinu ni ka
ndakate i ñunde'yu ña ma, te ni ka ndakin tuu i ña in ve'e ichi sukun ma.
38 Te ñuu Lida ma iyo yatni i ji'in ñuu Jope ma, te ja ni ka jini ñayii ka kandija
tnu'u ni kaxtnu'u Jesús ma, ja Pedro ma, iyo de ñuu Lida ma, te ni ka tetniñu
de uu tee ni jan koo de ka jiña'a de nuu Pedro ma:
—Kava va'a ini ni, te jin koo yachi o ñuu Jope ma —ka kuu de ka jiña'a
de.
39 Sani te Pedro ma, kua'an de ji'in tee ni jan koo ma. Te nuu ni kenda de
ma, ni ka jan xsia'a i de ve'e ichi sukun ma, te ni jan koo ndaka ña'a ni ka
ji'i yii ma, ka nda'yu ña, te ka kaxtnu'u ña sa'ma ka ndii ka nama ñayii ma
ja ni yo sa'a ña'a nani Isu Vivii ma nuu ni yo teku ña ma.
40 Pedro ma, ni jiña'a de ñayii ma ja jin ke koo i ke'e ma. Sani te ni jinkoo
jiti de, te ni jikan-ta'vi de nuu Su'si ma. Sani te ni ndonenuu de nde'ya de
ña, te jiña'a de:
—Tabita, ndakoo ni —kúu de jiña'a de.
Te ni ndakune ña nuu ña ma. Ja ni jini ña Pedro ma, te ni ndakoo ña.
41 Ni tnii de nda'a ña ma, te ni ndokani de ña. Sani te ni kana de ñayii ka
kandija Su'si ma ji'in ña'a ni ka ji'i yii ma, te ni kaxtnu'u de ja ni ndateku
ña ma.
42 Ni-ka'nu ñuu Jope ma ni ka jini i ja sukan ni kuu ma, te kua'a xeen ñayii
ni ka kandija Iya Tátnuni ma te ni ka xndoo i ja u'vi ma, te ka sa'a i sukan
játna ini ya ma.
43 Te Pedro ma, ni kendoo de kua'a kivi ñuu Jope ma ve'e tee nani Simón ma
tee ni yo ndasavita ñií kiti ma.

10

Ni kaxtnu'u Pedro ma tnu'u vii tnu'u va'a Su'si ma ve'e tee kúu Cornelio ma

1 Ñuu Cesarea ma iyo in tee nani Cornelio, te tátnuni de nuu in jichi soldado
ka xnani i Italiano.
2 Maa de ji'in ndaka ñayii ve'e de ma, ni-yu'u ni-ini de ka kandija de Su'si
ma, te ni ka yo ndi ini de ja jin koo va'a de ji'in ya. Te ni yo sa'a de ja va'a
ja jin kuu ñayii ñuu Israel ma, te ni yo jikan-ta'vi, ni yo jikan-ta'vi-ni de nuu
Su'si ma.

3 In kivi visi nuu ka uni-ka jañini ma kúu, te ni jininuu de ja in ángel Su'si
ma, kuan tu'va ña'a i, te jiña'a i:
—¡Cornelio! —kúu i jiña'a i.
4 Te ni jikan-tnu'u Cornelio ma:
—¿Nawa kúni ni, Señor? —kúu de jiña'a de.
Te ni ndakone'e ángel ma:
—Su'si ma, ni jiniso'o ya ja jikan-ta'vi ni ma, te ni jini ya ndaka ja va'a sa'a
ni ma.
5 Tetniñu ni jaku tee jín koo ñuu Jope ma, sukan-va'a kí koo de ji'in tee nani
Simón ma tee ni nukonani Pedro ma.
6 Tee ya'a chi iyo de ve'e Simón tee ndásavita ñií kiti ma, ja iyo ve'e de ma
yatni yu'u mar ma —kúu i jiña'a i.
7 Nuu ni jinu ni ka'an ángel ma te kuan no'o i ma, sani te Cornelio ma, ni
kana de uu tee ka jinukuechi nuu de ma ji'in in soldado tee kándija tna Su'si
ma tee jinukuechi nuu de ma.
8 Te ni ndakani de sukan ni ndo'o de ma, te ni tetniñu de tee ma ñuu Jope
ma.
9 Kivi yutnee ma nani kuan koo de ichi ma te ve jin kuyatni de ñuu ma,
Pedro ma ni jan kaa de onde xini ve'e iyo de ma, sukan-va'a kakan-ta'vi de
nuu Su'si ma. Ja ve kuu sava nduu ma,
10 kókon de, te kúni de ja kaa de. Nani ka satu'va i ja kaa de ma, te ni jininuu
de.
11 Te ja ni jini de ma kúu in sa'ma ka'nu ka'nu, te ka nu'ni tna'a ndi-kuun
nuu i ma, te ichi andivi ma ni kuun i vee i ichi nuu ñu'ú ya.
12 Te ndi-tuku yu'u ndi-tuku nuu kiti ka ñu'u.
13 Te ni jiniso'o de ja ká'an ya:
—Pedro, ndokuiñi ni, te ka'ni ni ti, te kaa ni ti —kúu ya jiña'a ya.
14 Te Pedro ma, ni ndakone'e de:
—Masu kuu kaa sa, Señor, vaa masu nama uun jaa sa ja masu kaa vii
masu kaa ndoo nuu ni ma —kúu de jiña'a de.
15 Ja ku-uu jichi ni jiniso'o de ja ká'an ya:
—Ja ni ndasavii Su'si ma, máko xnani ni ja masu kaa vii masu kaa ndoo
kúu —kúu ya jiña'a ya.
16 Sa'a ni kuu uni jichi, sani te sa'ma ma, ni ndaa i kuan no'o i andivi ma.
17 Te Pedro ma, ñatuu ni'i ini de nawa kúni ka'an ja ni jini de ma. Nani jani
ini de ma, te tee ni tetniñu Cornelio ma, ka jikan-tnu'u de ve koo de, ndenu
kúu ve'e tee kúu Simón ma. Sani te ni ka kenda koo de maa ye'e nuu iyo de
ma.
18 Ka kayu'u de ka kana de nú yukan iyo tee nani Simón tee ni nukonani
Pedro ma.
19 Nani yikuu Pedro ma ndása'a de kuenda nawa kúni ka'an ja ni jini de ma,
te Xtumani Ndios ma, ni jiña'a ya:
—Simón, jini ni ja ni ka kenda koo uni tee ka ndanduku ña'a ja ki'in ni
ji'in de.
20 Ndokuiñi ni, te kuá'an ni ji'in de. Máko ko kani uu ko kani uni ini ni, vaa
maa sa ni tetniñu de —kúu ya jiña'a ya.
21 Pedro ma, ni nuu de, te jiña'a de nuu tee ka ndanduku ña'a ma:
—Ya'a iyo sa. Saña kúu tee ka ndanduku ni a. ¿Nava'a ni kija koo ni ya'a?
—kúu de jiña'a de.
22 Te ni ka ndakone'e de:

—Ve koo sa, vaa ni tetniñu ña'a tee nani Cornelio ma. Tee va'a ini, tee ndí ini naxe koo va'a de nuu Su'si ma kúu de, te ñayii judío ma chi ka ndaa respetu i nuu de. Te in ángel Su'si ma ni tatnuni nuu de ja kana ña'a de ja ki'in ni ve'e de ma, sukan-va'a koniniso'o de ja kaxtnu'u ni ma —ka kuu de ka jiña'a de.

23 Sani te ni kana de tee ma ja jin ya'a de ini ve'e ma, te ni wa'a de nuu jin ndoo tee ma. Te kivi yutnee ma Pedro ma, kuan koo de ji'in tee ma, te ni ka ndikin ña'a jaku ñayii ka kandija tnu'u vii tnu'u va'a Jesús ma ja ka iyo i ñuu Jope ma.

24 Kivi yutnee ma ni ka kenda koo de ñuu Cesarea ma, te Cornelio ma, ji'in tna'a de ma, ji'in ñayii ka ketna'a ini ji'in de ma, ka iyo tutu de ka ndetu de ja kenda Pedro ma.
25 Ja ni kenda Pedro ma ve'e Cornelio ma, te Cornelio ma, ni kee de ja kua'a de nchuxi Pedro ma, te ni jinkoo jiti de, te chíñu'u de tee ma.
26 Kovaa Pedro ma, ni ndone'e de tee ma, te jiña'a de:

—Ndokuiñi ni, vaa ndi-tna'a ñayivi o —kúu de jiña'a de.

27 Pedro ma ji'in Cornelio ma, ka ndatnu'u de ni ka kivi koo de ini ve'e ma, te ni ndani'i de ja ka iyo tutu kua'a-ka ñayii.

28 Sani te sa'a ni jiña'a de:

—Ka jini maa ni ja saña ja ka kuu sa ñayii judío ma, masu kuu jin ndatna'a sa ji'in ni ja masu ñayii judío ka kuu ni ma. Kovaa Su'si ma ni kaxtnu'u nuu sa ja masu kuu xnani sa ni-in ñayii in-ka ñuu ma ja masu kaa vii kaa ndoo i nuu Su'si ma.
29 Chukan kúu ja nuu ni ka tetniñu ni tee ya'a ni jan koo de ni jan kueka ña'a de ma, te vee sa ji'in de, te ñatuu nawa ni xtekuechi sa ja ma kuu kii sa. Vitna, te kakan-tnu'u ña'a sa nava'a ni ka kana ña'a ni ja vee sa a —kúu de jiña'a de.

30 Te Cornelio ma, ni ndakone'e de:

—Vitna kúu kuun kii ja maa ora ya'a visi ka uni-ka jañini ma yikuu sa jikan-ta'vi sa ini ve'e a. Sani te ni jini sa ja ni kenda in tee ne'nu sa'ma jandute nuu sa ma,
31 te ká'an de: “Cornelio, Su'si ma, ni jiniso'o ya ja jikan-ta'vi ni ma, te ni ndaka'án ya sukan chíndee ni ñayii ma.
32 Chukan kúu ja tetniñu ni na in ki'in ñuu Jope ma, sukan-va'a kí'in i jin kueka i Simón tee ni nukonani Pedro ma, tee iyo ve'e tee kúu Simón tee ndásavita ñií kiti ma, ja kátuu ve'e de yatni yu'u mar ma.” Sa'a ni ka'an tee yukan.
33 Chukan kúu ja sani te ni tetniñu sa tee ni jan koo ni ka jan kueka ña'a a, te ndijin, ni jani va'a ini ni, te vee ni a. Te vitna chi ka iyo ndaka sa ya'a nuu maa Su'si o a, sukan-va'a jin koniniso'o sa nawa kúu ja ni taa Iya Tátnuni ma nuu ni ja kaxtnu'u ni —kúu de jiña'a de.

34 Sani te Pedro ma, ni ka'an de, te jiña'a de:

—Vitna, te jáku'ni ini sa ja ja ndaa ja Su'si ma, masu kuji'in-ka ya ji'in in jichi ñayii ma sana in-ka jichi i ma,
35 nú masu ja ni-ka'nu ñuu ñayivi ya jan-ta'vi ya ñayii ka ndi ini naxe jin koo va'a i ji'in ya ma te ka sa'a ndaa ka sa'a ndija i sukan játna ini Su'si ma.
36 Te maa Su'si ma, ni tetniñu ya tee ja jin kaxtnu'u de tnu'u vii tnu'u va'a maa ya ma nuu ñayii Israel ma, sukan-va'a jin kuni i ja maa Jesucristo ma kúu iya tátnuni nuu ndaka o a, te ni sa'a ya ja jin koo va'a jin koo mani ndaka o nuu Su'si ma.

37 Ndijin, jâ ka jini ni tnu'u ya'a ja ni keja'a i ñuu Galilea ma nuu ni jinu
ni kaxtnu'u Juan ma ja jin kuandute ñayii ma, te ni jitenuu i ni-ka'nu ñuu
Judea ma.
38 Ja ká'an sa ya kúu ja Jesús nazareno ma, ni wa'a Su'si ma Xtumani Ndios
ma ji'in tnu'u ndee tnu'u ndatnu ya ma. Te maa ya chi ni yo sa'a ya ja vii ja
va'a ma, te ni yo sa'a ya ja kua'a ñayii ni ka ndayaa nuu nda'a tachi ma, vaa
Su'si ma ni yo iyo ji'in ya.
39 Te ndaka sa ni ka jini sukan ni sa'a ya nuu ka iyo ñayii ñuu Judea ma, ji'in
ñayii ka iyo ini ñuu Jerusalén ma. Te ndaka sa ni ka jini sukan ni ka jata kaa
i ya nuu krusi ma, te ni ka ja'ni i ya ma.
40 Kovaa Su'si ma, ni ndaxteku ya Jesús ma nuu uni kii ma, te ni sa'a ya ja
ni ka jini ñayivi sa ya.
41 Kovaa masu ni ka jini ndaka-ka ñayii ma ya, nú masu ja yika-ni ja saña
ja onde xinañu'u ma ni kaji ña'a maa Su'si ma ja jin ko kuu sa tee jin kuni
te jin ndaka'an jin ndakachi sa nuu ndaka ñayii a, te ka ndaka'an sa nuu ni
ja ni ka jaa, ni ka ji'i-ka sa ji'in ya nuu ni ndateku ya ma.
42 Te maa ya ni tatnuni ja jin kaxtnu'u sa nuu ñayii ma, te jin ndakani sa
ja maa Su'si ma ni xndoo nuu nda'a ya ma ja ndakan ndaa ya kuenda nuu
ñayii ka teku ma ji'in nuu ñayii ni ka ji'i ma.
43 Ja kuu maa ya ma ka ndakani ndaka tee ni ka yo ndakaxtnu'u tnu'u ni
yo wa'a Su'si ma, te ka ka'an de ja nú na in na kandija ya ma te xndoo i ja
u'vi ma te sa'a i ja va'a ma chi ndasakanu ini ya ndaka kuechi ni sa'a i ma
—kúu de jiña'a de.

44 Nani yikuu-ka Pedro ma ká'an de ma, te ni ka kuta'vi ndaka ñayii ka
niniso'o tnu'u vii tnu'u va'a ma Xtumani Ndios ma.
45 Te ndaka tee ka ka'an ja jiniñu'u ja kitnuni tee ma, ja ka ndikin de Pedro
ma ve koo de ma, ni ka sa'vi-nka ini de ja ni ka jini de ja ni wa'a Su'si ma
Xtumani Ndios ma nuu ñayii masu ñuu Israel ma ka kuu i ma,
46 vaa ni ka jiniso'o de ja ñayii ma, ka ka'an i in-ka sa'an ja masu nde ka jini
i ma, te sukan ka ndachiñu'u i Su'si ma. Sani te Pedro ma, jiña'a de:

47 —Masu na in kuu ka'nu ndee ja jin kuandute ñayii ya'a. Vaa jâ ni ka
kuta'vi tna i Xtumani Ndios a, sukan ni ka kuta'vi tna o ya ma —kúu de
jiña'a de.

48 Te ni tatnuni de ja ja maa Jesucristo ma, te jín kuandute i. Sani te ka
jiña'a i ja na kendoo de jaku-ka kii ji'in i.

11

Ndákani Pedro ma nuu ñayii Jerusalén ma sukan ni ndo'o de ma

1 Tee ni tetniñu Su'si ma ji'in ndaka ñayii ni ka nduu sa'ya Su'si ma ja ka
iyo i ñuu Judea ma, ni ka jiniso'o i ja suni ñayii masu ñuu Israel ma, jâ ni ka
jan-ta'vi tna i tnu'u Su'si ma.
2 Chukan kúu ja nuu ni ndenda Pedro ma ñuu Jerusalén ma, te tee ka
kaxtnu'u ja jiniñu'u ja jin jakitnuni tee ma, ni ka xtekuechi de Pedro ma
ja masu va'a ni sa'a de,
3 te ka jiña'a de:

—Ni wa'a ni tnu'u ja ni kivi ni ve'e ñayii ñatuu ka yitnuni ma, te ni ka jaa
ni ji'in i xita, te masu játna ini Su'si ma ja sukan jin sa'a o —ka kuu de ka
jiña'a de.

4 Sani te Pedro ma, ni keja'a de ndákani de ndaka sukan ni kuu ma:

5 —Yikuu sa jikan-ta'vi sa nuu Su'si ma nuu iyo sa ñuu Jope ma, te ni
jininuu sa sa'a, ja onde andivi ma ve nuu in sa'ma ka'nu ka'nu, te nu'ni
ndi-kuun nuu i ma, te ni nuu i nuu iyo sa ma.
6 Te ni jini sa ja ka ñu'u ndi-tuku yu'u ndi-tuku nuu kiti: kiti xeen ma, ji'in
koo ma, ji'in lasaa ma.
7 Sani te ni jiniso'o sa ja ká'an ya: “Pedro, ndokuiñi ni, te ka'ni ni ti, te kaa
ni ti”, kúu ya ká'an ya.
8 Te ni ndakone'e sa: “¡Masu kuu, Señor! Masu nama uun jaa sa in ja masu
iyo vii masu iyo ndoo”, kúu sa jiña'a sa.
9 Ja ku-uu jichi ma ni ndaka'an tuku onde andivi ma: “Ja jâ ni ndasavii Su'si
ma máko xnani ni ja masu kaa vii masu kaa ndoo”, kúu ya ká'an ya.
10 Sa'a ni kuu uni jichi, sani te ni ndaa sa'ma ma onde andivi ma.

11 ’Te maa ora yukan, sani te ni ka kenda koo uni tee ve'e nuu iyo sa ma,
te onde ñuu Cesarea ma ve koo de ve kueka ña'a de.
12 Te Xtumani Ndios ma, ni ka'an ya ja na ki'in sa ji'in de, te má ko kani uu
ko kani uni ini sa. Suni ni ka yo ndíkin tna ña'a íñu ñani o a ja ni jan koo
sa. Te ni ka kivi koo sa ve'e Cornelio ma,
13 te ni ndakani de sukan ni jini de in ángel ve'e de ma, ja jiña'a i: “Tetniñu
ni ñayii ki'in ñuu Jope ma, na jin kueka i tee nani Simón ma ja ni nukonani
de Pedro ma.
14 Tee yukan kaxtnu'u tnu'u vii tnu'u va'a ja sa'a ja jin ndani'i ta'vi ni ji'in
ndaka tna'a ni a.” Sa'a ni jiña'a i, ká'an de.

15 ’Sani te nuu ni keja'a sa káxtnu'u sa tnu'u Su'si o ma, te ni kenda Xtumani
Ndios ma, te ni ka kuta'vi tna de ya, sukan ni ka kuta'vi ndaka o ya ma onde
xinañu'u ma.
16 Sani te ni ndaka'án sa sukan ni ka'an Iya Tátnuni ma nuu ni yo iyo ñayivi
ya ji'in o ma: “Juan ma, ni skuandute de ji'in ndute, kovaa ndijin chi jin
kuandute ni ji'in Xtumani Ndios ma.”
17 Chukan kúu ja nú Su'si ma, ni tetniñu tna ya Xtumani maa ya ma nuu
ka iyo de ma, sukan ni tetniñu ya ya nuu yo'o ma nuu jâ ni ka kandija o
Jesucristo iya tátnuni nuu o a, te ¿na in kúu saña ja ka'nu ndee sa nuu Su'si
ma ja sa'a ya ma? —kúu de jiña'a de.

18 Nuu ni ka jiniso'o de sukan ni ndakani Pedro ma, te ni ka ndukuee de.
Sani te ni ka ndachiñu'u de Su'si ma, te ka ka'an de:

—¡Nú sukan, suni ñayii masu ñuu Israel ya, ni wa'a Su'si ma tnu'u ja jin
ndakani jin ndaka'vi ini i, te sakanu ini ya na kuechi i ma, te jin ndani'i ta'vi
i ja jin koteku i ni-kani ni-jika! —ka kuu de ka ka'an de.

Ñayii ka kandija Su'si ma ñuu Antioquía ma

19 Nuu ni ya'a ja ni ka ja'ni tee ka tatnuni ñuu Jerusalén ma Esteban ma,
te ni ka sondikin de ñayii ka kandija Su'si ma, te ni ka jitenuu i kuan koo
i, te ni ka kenda koo i onde ñuu Fenicia ma, ji'in ñuu Chipre ma, ji'in ñuu
Antioquía ma. Te ñatuu ni ka ka'an i tnu'u vii tnu'u va'a Su'si ma nuu in-ka
ñayii, nú masu ja nanimaa nuu ñayii judío ma.
20 Kovaa ne'un ñayii ni ka jitenuu ma ka iyo jaku ñayii ñuu Chipre ma ji'in
ñuu Cirene ma, te nuu ni ka jan koo i ñuu Antioquía ma, ni ka keja'a i ka
kaxtnu'u tna i tnu'u vii tnu'u va'a Jesús Iya Tátnuni ma nuu ñayii ka ka'an
sa'an griego ma.
21 Te tnu'u ndee tnu'u ndatnu Iya Tátnuni ma ka iyo ji'in i, te kua'a xeen ñayii
ma ni ka kandija, te ni ka ndandikin i ichi Iya Tátnuni ma.

22 Ja sukan ni kuu ma, ni ka jiniso'o ñayii ka kandija Su'si ma ja ka iyo i
ñuu Jerusalén ma, te ni ka tetniñu i Bernabé ma kua'an de ñuu Antioquía
ma.
23 Nuu ni kenda de ma te nuu ni jini de ja vii ja va'a ni sa'a Su'si ma, ni
kutachi de, te ni ka'an-so'o de nuu ndaka i ja ni-yu'u ni-ini i jín kondikin i
Iya Tátnuni ma, sukan-va'a jin koo va'a i nuu ya.
24 Vaa Bernabé ma, in tee va'a ini kúu de, te ûni iyo ndija de ji'in Xtumani
Ndios ma, te kúkanu ini xeen de Su'si ma. Te kua'a xeen ñayii ni ka kandija
Iya Tátnuni ma ja sukan ni ka'an de ma.
25 Ni jinu, te kua'an Bernabé ma ñuu Tarso ma kuan nu nduku de Saulo
ma.
26 Te nuu ni ka ndatna'a de ma, ni jan koo de ñuu Antioquía ma. In kuiya
kuiti ni ka iyo nduu de ji'in ñayii ka kandija Su'si ma, te ni ka kaxtnu'u de
tnu'u vii tnu'u va'a Su'si ma nuu kua'a ñayii ka iyo yukan. Te yukan kúu
xinañu'u nuu ni ka xnani i cristianu ñayii ka ndikin Jesucristo ma.
27 Te ne'un kii yukan ni ka ke koo tee ka ndakaxtnu'u tnu'u ni wa'a Su'si
ma ñuu Jerusalén ma, te kuan koo de ñuu Antioquía ma.
28 In de nani Ágabo, ni ndokuiñi de, te ni kaxtnu'u de in tnu'u ni ka'an maa
Xtumani Ndios ma, ja koo tnama xeen ni-ka'nu ñuu ñayivi a. Te sukan ni
kuu ndija kivi ni yo tatnuni tee nani Claudio ma.
29 Sani te ni ka ndatnu'u tna'a i ja ndi-in ndi-in ñayii ka ndikin Jesucristo
ma, jín tetniñu i nawa ka neva'a i ma, sukan-va'a na jin koo ja jin kaa ndaka
ñayii ni ka nduu sa'ya Su'si ma ja ka iyo i ñuu Judea ma.
30 Te sukan ni ka sa'a i, te ni ka tetniñu i nawa ka neva'a i ma ni ka yinda'a
Bernabé ma ji'in Saulo ma te ni ka ndakua'a de nuu tee ka nukuiñi ja ka jini
ka jito de ñayii ka kandija Su'si ma ja ka iyo i ñuu Judea ma, sukan-va'a na
jin ndasaja de nuu ndaka tna'a o ma.

12

Sukan ni ndee Pedro ma vekaa ma

1 Te kivi yukan, te tee kúu rey Herodes ma, ni tatnuni de ja jín tnii i jaku
ñayii ka kandija Su'si ma, te jín sa'a ndeva'a i ñayii ma.
2 Herodes ma, ni tatnuni de ja jin ka'ni i Jacobo ñani Juan ma ji'in yuchi kúu
espada ma.
3 Ja ni jini de ja ka jatna ini ñayii judío ma sukan sa'a de ma, sani te ni tatnuni
de ja jin tnii tna i Pedro ma. Sa'a ni kuu kivi viko ka jaa i xtatila ja ñatuu na
levadura yi'i ma.
4 Te nuu ni ka tnii i Pedro ma, te ni ka chinee i de vekaa ma. Te ni ka xndoo
i kuun jichi soldado, te ndi-kuun ndi-kuun soldado ma ni ka yo jito ña'a.
Jani ini Herodes ma ja na ya'a Viko Pascua ma, te kene'e de Pedro ma nuu
ndaka ñayii ma.
5 Kovaa nani yinee Pedro ma vekaa ma, te ñayii ka kandija Su'si ma, ka
jikan-ta'vi, ka jikan-ta'vi-nka i nuu Su'si ma ja na chindee ña'a ya ja na ndee
de vekaa ma.
6 Kivi yutnee ma, te kene'e Herodes ma Pedro ma nuu ñayii ma nkuu.
Kovaa maa jakuaa yukan, Pedro ma jâ kixi de, te nu'ni de uu yo'o kaa, te
ka ndeñu'u ña'a uu soldado. Te ka iyo tee ka jito ye'e vekaa ma.
7 Sani te ni kenda in ángel Iya Tátnuni ma, te ni ye'e ni'ni ini nuu yinee de
ma. Te ni skaki'i ángel ma yika Pedro ma ja na ndoto de, te jiña'a i:

—¡Ñama ni, ndakoo ni! —kúu i jiña'a i.

Te yo'o kaa ma, ni ka kun-kava i nda'a de ma.

8 Te suni jiña'a ángel ma:
—Ndinuu ni sa'ma ni a, te ndachi'i ni ndijan ni a —kúu i jiña'a i.
Te sukan ni sa'a de. Sani te jiña'a i:
—Ndakondii ni sa'ma ndii ni a, te kondikin ña'a ni —kúu i jiña'a i.
9 Pedro ma, ndikin de yata ángel ma ni ndee de, kovaa masu jini de nú ja
ndija kúu ja yikuu ángel ma sa'a i ma xi in ja jininuu de kúu.
10 Ni ka ya'a de nuu tee xinañu'u ma ji'in nuu tee ku-uu ja ka jito ña'a ma, te
ni ka kenda koo de ye'e kaa iyo sandi'i-nka ma ja sani te ndee o ma. Te ni
ndanune-ni maa ye'e ma, te ni ka nde koo de. Te ni ka jika de jana'a. Sani
te ni xndoo ña'a ángel ma.
11 Sani te Pedro ma, ni ndoto vava'a de, te ka'án de: “Vitna chi jini o ja ja
ndaa kúu ja maa Su'si ma, ni tetniñu ya ángel ya ma, sukan-va'a skaku ña'a
i nuu nda'a Herodes ma, ji'in nuu ñayii judío ma ja ka kuni i ja jin xndo'o
jin xneni ña'a i ma.”
12 Te nuu ni ndasa'a de kuenda ma, te kua'an de ve'e ña'a kúu María ma
si'i tee nani Juan ma, tee ni ka ndaxnani i Marcos ma, nuu ka iyo kua'a-ka
ñayii ni ka nduu sa'ya Su'si ma te ka jikan-ta'vi i nuu ya ma.
13 Te ni skajan de ye'e ma, sani te ni kee in suchi si'i jinukuechi i yukan, ja
ndakune i ye'e ma, te nani i Rode.
14 Ja ni ndakuni i sukan ká'an Pedro ma, te ni kutachi xeen i. Jinu i ni ndivi
i kua'an i, te ni ña ni ndakune i ye'e ma. Te jiña'a i:
—Pedro ma, ye'e ma iyo de —kúu i jiña'a i.
15 —Iyo ku'u ro —ka kuu ñayii ka iyo ma ka jiña'a i.
Te maa i chi ûni suu de kúu, jiña'a i, kovaa jaku i ka ka'an:
—Xi saa in ángel de kúu —ka kuu i ka ka'an i.
16 Kovaa Pedro ma, yikuu de skajan skajan-nka de ye'e ma. Nuu ni ka
ndakune i ma te nuu ni ka jini i de ma, ñatuu ka ni'i ini-ka i naxe jin ka'an
i.
17 Ji'in nda'a Pedro ma ni sa'a de seña ja na jin kasiyu'u i, te ni ndakani de
sukan ni ndene'e ña'a Iya Tátnuni ma ini vekaa ma, te jiña'a de:
—Jin ndakani ni nuu Jacobo ma ji'in nuu ñayii ni ka nduu ji'in o sa'ya Su'si
ma —kúu de jiña'a de.
Sani te kua'an de in-ka nuu koo de.
18 Kivi xtnee ma ka kuvaa soldado ma, ka jikan-tnu'u tna'a de na nde ichi
kua'an Pedro ma.
19 Te Herodes ma, ni sa'a de ja jin ndanduku i Pedro ma, kovaa ñatuu ni ka
ndani'i i de. Te ni jinu ni ndakan Herodes ma kuenda nuu tee ni ka yo jito
Pedro ma, sani te ni xtekuechi de tee ma te ni tatnuni de ja jin ka'ni i tee ni
ka yo jito Pedro ma. Te ni ya'a ja sukan ni kuu ma, te ni kee Pedro ma ñuu
Judea ma, te kua'an de ñuu Cesarea ma, te ni kendoo de yukan.
20 Te Herodes ma, ni ndakiti xeen ini de nuu ñayii ñuu Tiro ma ji'in ñuu
Sidón ma, kovaa ni ka ndatnu'u tna'a i, te ni ki koo ñayii ka iyo nduu ñuu
ma nuu iyo de ma, vaa ja ni ka yo jaa ñayii ñuu yukan chi ñuu rey Herodes
ma ni yo kee. Chukan kúu ja ni ka chuya'vi ñayii ñuu Tiro ma ji'in ñuu Sidón
ma in maa tee jinukuechi nuu rey ma nani de Blasto, sukan-va'a na ka'an
vivii de nuu rey ma, sukan-va'a kóo mani rey ma ji'in ñayii ñuu yukan.
21 In kivi ñukuun, te ni ndinuu Herodes ma sa'ma vava'a-ka de ma, te ni
nukoo de nuu núkoo kutu de ma, te ni ka'an de nuu ñayii ñuu ma.
22 Te ñayii ma, ka kayu'u i ka ka'an i:
—Masu in tee-ni kúu tee ká'an a, nú masu ja in su'si kúu de —ka kuu i ka
ka'an i.

23 Sani te in ángel Iya Tátnuni ma, ni xtnakue'e i de, sani te ni ka ta'vi ña'a
tindaku te ni ji'i de, vaa kuechi ja ñatuu ni ndakua'a de jayiñu'u nuu Su'si
ndija ma.
24 Kovaa tnu'u Su'si ma chi ve kuitenuu-ka, te kua'a-ka ñayii ni ka jiniso'o
ndaka ñuu ma.
25 Nuu ni jinu tniñu ni jan koo Bernabé ma ji'in Saulo ma, sani te kuan
nu koo de ñuu Jerusalén ma, te kuan koo de ji'in Juan ma, tee ka xnani i
Marcos ma.

13

Cha'a kúu xinañu'u kuiti jichi ja ni ka ke koo Bernabé ma ji'in Saulo ma ka kaxtnu'u de tnu'u vii tnu'u va'a Su'si ma

1 Ne'un ñayii ka kandija Su'si ma ja ka iyo i ñuu Antioquía ma ka iyo tee
ka ndakaxtnu'u tnu'u ni wa'a Su'si ma, ji'in tee ka skua'a tnu'u Su'si ma, te
tee ya'a ka kuu de: Bernabé ma, Simón tee ka xnani i Negro ma, Lucio tee
ñuu Cirene ma, Manaén tee ni ka ja'nu kaa ji'in Herodes tee ni tatnuni ñuu
Judea ma, ji'in Saulo ma.
2 In kivi ka iyo ndite de te ka ndachiñu'u de Su'si ma, te ni ka'an Xtumani
Ndios ma:
—Jin sa'a siin ni Bernabé a ji'in Saulo a, sukan-va'a jín satniñu de tniñu
ni kana sa de a —kúu ya jiña'a ya.
3 Chukan kúu ja ni jinu ni ka iyo ndite de ma, te ni ka ndakuan-ta'vi de
nuu Su'si ma, sani te ni ka jikan-ta'vi de nuu ya, te ni ka sonee de nda'a de
ma siki Bernabé ma ji'in siki Saulo ma, te ni ka ndakuan-ta'vi de nuu tee
ma, te kuan koo de.

Bernabé ma ji'in Saulo ma, ni ka kaxtnu'u de tnu'u vii tnu'u va'a Su'si ma nuu ñayii ñuu Chipre ma

4 Bernabé ma ji'in Saulo ma, ni tetniñu ña'a Xtumani Ndios ma kuan koo
de ñuu Seleucia ma, te yukan, te ni ka ka koo de in nuu barcu, te kuan koo
de onde ñuu Chipre ma.
5 Nuu ni kenda koo de ñuu Salamina ma, ni ka kaxtnu'u de tnu'u Su'si ma
veñu'u lilikin nuu ka ndatna'a ñayii judío ka iyo yukan ma. Te chíndee tna
ña'a Juan ma.
6 Ni-ka'nu ñuu luluu iyo nuu mar ma ni ka ya'a de, onde ni ka kenda koo
de ñuu Pafos ma. Yukan ni ka ndani'i de in tee tasi ñuu judío ma nani de
Barjesús, ja xnda'vi de ñayii ma, te ká'an de ja in tee ndákaxtnu'u tnu'u ni
wa'a Su'si ma kúu de.
7 Te iyo de ji'in tee kúu gobiernu ma, te nani de Sergio Paulo. Tee ya'a chi
in tee ndichi xeen kúu de. Te ni tatnuni de ja jin kana i Bernabé ma ji'in
Saulo ma, vaa kúu ini xeen de ja koniniso'o de tnu'u Su'si ma.
8 Kovaa tee kúu Barjesús ma tee tasi ma, te sa'an griego ma chi “Elimas”
kúni ka'an ja nani de ma, te ja'nu ndee de, vaa kúni de ja ma kandija tee kúu
gobiernu ma tnu'u Su'si ma.
9 Sani te Pablo ma, tee ni yo nani Saulo ma, ûni iyo ndija de ji'in Xtumani
Ndios ma, te nde'ya vava'a de Elimas ma,
10 te jiña'a de:
—Sa'ya tachi kúu ni. Ndimaa ja u'vi kúni ni ja sa'a ni. Ndimaa ja xnda'vi
ni ñayii ma kúni ni. ¿Ñatuu jinu ja sakanuu ni ichi va'a Iya Tátnuni ma?
11 Vitna chi nda'a Iya Tátnuni ma koo siki ni a, te ndukuaa ni jaku kivi, te
ma kuu kuni-ka ni kandii ma —kúu de jiña'a de.

Sani te ni kunee tnuu ni jini tee kúu Elimas ma. Sani te ni jakondee de
skaka nda'a de ndúku de na in tnii nda'a de ja skaka ña'a i.
12 Ja ni jini tee kúu gobiernu ma ja ni kuu sukan ma, ni kandija de Su'si
ma, te ni kusii ini xeen de ja ni ka kaxtnu'u Pablo ma ji'in Bernabé ma na
in kúu Iya Tátnuni ma.

Sukan ni ka sa'a Pablo ma ji'in Bernabé ma ñuu Antioquía ma ja iyo i ñuu Pisidia ma

13 Pablo ma ji'in tee ka ndikin tna'a ji'in de ma, ni ka nde koo de ñuu Pafos
ma, te ni ka ka koo de in nuu barcu, te kuan koo de ñuu Perge ma ja iyo i
ñuu Panfilia ma. Kovaa Juan ma, ni xndoo ña'a de, te ni ndakokuiñi de, te
kuan no'o de ñuu Jerusalén ma.
14 Sani te Bernabé ma ji'in Pablo ma, ni ka ke koo de ñuu Perge ma, te kuan
koo tuku de onde ñuu Antioquía ma ja iyo i ñuu Pisidia ma. In kivi ni tatnuni
Su'si ma ja ma jin satniñu ñayii ma, ni ka kivi koo de veñu'u luluu iyo yukan
nuu ka ndatna'a ñayii judío ma, te ni ka jinkoo de.
15 Ja ni jinu ni ka ka'vi i tnu'u ni wa'a Su'si ma nuu Moisés ma, ji'in tnu'u
ni ka yo ka'an tee ni ka yo ndakaxtnu'u tnu'u ni yo wa'a Su'si ma, te tee ka
tatnuni ini veñu'u luluu ma, ni ka tetniñu de ja jin kuña'a i Pablo ma ji'in
Bernabé ma:
—Ñani, nú iyo in tnu'u vii tnu'u va'a ja ni taa Su'si ma nuu ni ja jin ndani'i
tna'a o ya in tnu'u kanu ini, te kuu jin ka'an ni —ka kuu de ka jiña'a de.
16 Pablo ma, ni ndokuiñi de, te ni sa'a de in seña ji'in nda'a de ma, te jiña'a
de:
—Jin koniniso'o ni, ñayii ñuu Israel ya, ji'in ndijin tna ja masu ñayii ñuu
Israel ma ka kuu ni te ka ndi ini ni naxe jin koo va'a ni nuu Su'si o a, vaa jâ
ka jini ni ja iya ndakan kuenda nuu o kúu ya.
17 Su'si ñuu Israel ma, ni kaji ya tna'a o ñayii jana'a ma, te ni sa'a ya ja ni ka
kukua'a xeen i, nani ni ka iyo i ñuu Egipto ma. Kovaa ni ndene'e ya i ñuu
yukan ji'in tnu'u ndee tnu'u ndatnu ya ma.
18 Te ni kanda ya sukan ni ka yo kuu i ma uu xiko (40) kuiya nuu ñatuu
nawa iyo kuiti ma.
19 Sani te ni xnaa ya uja ñuu ja ka iyo nii ñuu Canaán ma, te ni ndakua'a ya
tna'a o ñayii jana'a ma ñuu yukan.
20 Sukan kuun cientu uu xiko uxi (450) kuiya ni yo kuu ndaka sukan
ndáka'an sa a.
'Sani te Su'si ma, ni sa'a ya ja ni ka iyo tee ni ka yo ndaka'an, ni ka yo
ndakachi nuu ñayii ma te ni ka yo ja'nde de tniñu i ma, te sa'a ni yo kuu
onde ni kenda tee ni yo nani Samuel, tee ni yo ndakaxtnu'u tnu'u ni yo
wa'a Su'si ma.
21 Sani te nuu ni ka jini ñayii ma ja ka iyo rey sava-ka ñuu ma, te ni ka jikan
tna tna'a o ma in rey, te Su'si ma, ni wa'a ya tnu'u te ni kaji ya Saúl sa'ya tee
kúu Cis ma tee kúu sa'ya tata Benjamín ma ja ko kuu de rey ñuu Israel ma,
te ni yo tatnuni de uu xiko (40) kuiya.
22 Kovaa sani te ni xtandiyo ya tee ya'a, te ni nukuiñi David ma ja ko kuu
de rey. Te sa'a ni ndaka'an ya ja kuu de: “Ni ndani'i sa David a sa'ya tee kúu
Isaí ma, in tee sa'a sukan kúu ini maa sa. Suu de sa'a ndaka ja kúni sa ma”,
kúu ya ká'an ya.
23 'Ne'un sa'ya tata tee ya'a, ni sa'a Su'si ma ja ni kee iya sa'a ja jin kaku o
ma, sukan ni skuiso ya ma. Iya ya'a kúu Jesús ma,

24 kovaa xi'na-ka sana kenda Jesús ma, jâ ni kenda Juan ma ja ni yo kaxtnu'u
de nuu ñayii ñuu Israel ma ja na jin ndakani jín ndaka'vi ini i te jín xndoo i
ja u'vi ka sa'a i ma te jín kuandute i.
25 Nuu sani te jinu tniñu vee Juan ma, te jiña'a de: “¿Na in ka jani ini ni ja
kúu sa? Masu saña kúu Cristo, iya ka ndetu ni ma. Kovaa jâ vee maa iya
masu kaa masu iyo sa ja kuu ndaji sa ni a ñií ndijan ya ma”, kúu de jiña'a
de.
26 ’Ñani, ja ka kuu ni sa'ya tata Abraham ma, ji'in ndijin ja masu ñayii ñuu
Israel ma ka kuu ni kovaa ka ndi ini ni naxe jin koo va'a ni nuu Su'si o a,
vaa ka jini ni ja iya ndakan kuenda nuu o kúu ya, te nuu ndaka o ya ni
kaxtnu'u Su'si ma tnu'u vii tnu'u va'a ya ma ja sa'a ja jin ndani'i ta'vi o a.
27 Ñayii ñuu Jerusalén ma, ji'in tee ka kuu gobiernu ka tatnuni nuu i ma,
ñatuu ni ka ndakuni i ji'in de na in kúu Jesús ma, te visi ndaka kivi ni tatnuni
Su'si ma ja ma jin satniñu o ma ni ka yo ndaka'vi i tnu'u ni ka yo ka'an tee
ni ka yo ndakaxtnu'u tnu'u ni yo wa'a Su'si ma, kovaa ni ñatuu ni ka jaku'ni
ini i sukan ká'an ma. Chukan kúu ja ni ka ka'an i ja na kûu ya ma, te ja
sukan ni ka sa'a i ma, te ni yo kuu sukan jâ ni ka'an ya ja iyo ja ko kuu ma.
28 Visi ñatuu ni-in kuechi ya ni ka ndani'i ñayii ma ja sa'a ja kûu ya, kovaa
maa i chi ûni ni ka jikan i nuu Pilato ma ja na kua'a de tnu'u ja na jin ka'ni
de ya.
29 Ni jinu ja ni ndo'o ni neni ya sukan ndee nuu tutu Su'si ma, te ni ji'i ya.
Sani te ni ka nune'e i ya nuu krusi ma, te ni ka chu'u i ya.
30 Kovaa Su'si ma, ni ndaxteku ya Jesús ma, te masu ni kendoo ya ne'un
ñayii ni ka ji'i ma.
31 Te ñayii ni ke koo ji'in ya ñuu Galilea ma te kuan koo i ji'in ya ñuu Jerusalén
ma, kua'a kivi ni ka yo jini-ka i ya, te suu i ka kuu testigu nuu ñayii ñuu a
vitna.
32 ’Saña tna, ka kaxtnu'u sa nuu ni tnu'u vii tnu'u va'a siki ja ni skuiso ya
nuu tna'a o ñayii jana'a ma.
33 Te vitna te ni kenda nuu yo'o ja ka kuu o sa'ya tata tna'a o ñayii jana'a ma
vaa ni ka jini o ja ni ndaxteku ya Sa'ya ya Jesús ma, vaa sa'a ká'an Salmo
ku-uu ma: “Ro'o kúu Sa'ya ri, te vitna te maa ri kúu Yuva ro.” Sa'a ni ka'an
ya nuu Jesús ma.
34 Te Su'si ma chi ni ndaxteku ya Jesús ma, sukan-va'a ma tivi ñunde'yu ya
ma, sukan ká'an tnu'u ya'a: “Maa sa kunda'vi ini ña'a, sukan ni skuiso sa
nuu David ma.” Sa'a ni ka'an ya.
35 Chukan kúu ja sa'a ká'an in-ka nuu ndee tnu'u maa ya a: “Masu kua'a ni
tnu'u ja tivi ñunde'yu sa'ya ni a, vaa masu nama ni sa'a i ja u'vi.”
36 Ja ndaa kúu ja David ma, ni jinu ni jinukuechi de nuu tna'a de ma, sukan
ni jani ini Su'si ma, te ni ji'i de, te ni kuyu'u de nuu ka yinee tna'a de ma, te
ni tivi ñunde'yu de ma.
37 Kovaa Jesús ma, masu nde ni tivi ñunde'yu ya ma, vaa ni ndaxteku ña'a
Su'si ma.
38 ’Ñani. Chukan kúu ja jin kona'a ni ja ka kaxtnu'u sa nuu ni a ja ja maa
Jesús ma, te sakanu ini Su'si ma kuechi o ma ja ka kuu o ñayii ka kukanu
ini ya ma.
39 Visi na jin sa'a ni ndaka sukan ká'an tnu'u ni tatnuni Moisés ma, kovaa
nú ma jin kukanu ini ni Jesús ma, masu kuu jin naa kuechi ka sa'a ni a.
Kovaa nú na in kandija Jesús ma chi maa ya sa'a ja naa kuechi i ma te kuu
koo va'a i nuu Su'si ma.

40 'Jin ko koto va'a ni maa ni nasa yukan, te jin ndo'o ni sukan ni ka ka'an
tee ni ka yo ndakaxtnu'u tnu'u ni yo wa'a Su'si ma:
41 Jin konde'ya ni, ndijin ja ka saxiko ña'a ni a.
Xinañu'u jin sa'vi-nka ini ni, sani te jin naa ni.
Vaa sani te iyo in ja sa'a sa ne'un kii ya'a.
Kovaa masu jin kandija ni, visi na in na kaxtnu'u nuu ni,
kúu ya jiña'a ya.
—Sa'a ni jiña'a Pablo ma.
42 Ja ni ka nde koo de veñu'u yukan, ñayii judío ma ji'in ñayii masu judío
ka kuu i ma, ni ka jikan-ta'vi xeen i nuu de ja in-ka kivi ni tatnuni Su'si ma
ja ma jin satniñu ñayii ma, te jin ka'an-ka de siki tna'a ja ni ka ka'an de ma.
43 Nuu ni jinu ja ni ka ndatnu'u de ma, kua'a ñayii judío ma, ji'in ñayii ja ni
ka nduu i judío ja ka sa'a i sukan kúni Su'si ma, ni ka ndikin i Pablo ma ji'in
Bernabé ma. Te nani ka ndatnu'u i ji'in de ma, ni ka ka'an, ni ka kachi de
nuu i ja máko jin xndoo i ja vii ja va'a ni skuta'vi ña'a Su'si ma.
44 In-ka kivi ni tatnuni Su'si ma ja ma jin satniñu ñayii ma, te jâ yatni
ndaka ñayii ñuu ma ni ka ndatna'a, sukan-va'a jin koniniso'o i tnu'u Su'si
ma.
45 Kovaa nuu ni ka jini ñayii judío ma ja kua'a xeen ñayii ma kúu, ni ka
kukueñu ini xeen i, te ka jiña'a i ja masu ja ndaa kúu ja ká'an Pablo ma, te
ka ka'an ndeva'a i ja kuu de.
46 Pablo ma ji'in Bernabé ma, masu ni ka yu'u de, te ni ka ndakone'e de:
—Ja kúni Su'si ma nkuu ja xinañu'u-ka nuu ndijin ja ka kuu ni judío ma
jin kaxtnu'u sa tnu'u Su'si ma nkuu. Kovaa maa ni, ñatuu ka jan-ta'vi ni ja
suu ni jin ko kuu ñayii jin koteku ni-kani ni-jika nuu Su'si ma. Te chukan
kúu ja vitna chi jin koo sa nuu ñayii masu judío ka kuu i ma,
47 vaa sukan ni tatnuni Iya Tátnuni ma nuu ni ka'an ya sa'a ma:
Ni sunkani ña'a sa ja ko kuu ni ñu'u jin kundijin nuu ñayii ni-ka'nu ñuu ñayivi
a,
sukan-va'a kaxtnu'u ni ni-ka'nu ñuu ñayivi a naxe jin ndani'i ta'vi i,
kúu ya ká'an ya.
—Sa'a ni ka ndaka'an de.
48 Ja ni ka jiniso'o ñayii masu judío ka kuu i ma, ni ka nduu sii ini xeen i
te ka ka'an i ja tnu'u vii tnu'u va'a kúu tnu'u ká'an Iya Tátnuni ma, te ndaka
ñayii ka iyo ja jin ndani'i ta'vi i ma, ni ka kandija i.
49 Te tnu'u ká'an Iya Tátnuni ma ja ka kaxtnu'u de ma, ni jitenuu i ni-ka'nu
ñuu yukan.
50 Kovaa ñayii judío ma ja ñatuu ni ka kandija i Su'si ma, ni ka ska'an i ña'a
ka sa'a tnu'u ja ka jinindija ña Su'si ma te ka iyo respetu ñayii ma nuu ña ma,
ji'in tee ka ndanuu-ka ka iyo ñuu yukan, ja na jin ndene'e nda'a de Pablo
ma ji'in Bernabé ma. Te ni ka ndene'e nda'a de tee ma ñuu yukan.
51 Sani te Pablo ma ji'in Bernabé ma, ni ka kaja ni'ni de ñuyaka ja'a de ma,
ja kúni ka'an ja ñatuu ni ka jan-ta'vi ñayii ñuu yukan tnu'u Su'si o a ja ka
kaxtnu'u de ma. Sani te kuan koo de ñuu Iconio ma.
52 Te ñayii ka ndikin Jesucristo ma, ka iyo sii ini xeen ndaka i, vaa ka iyo
ndija i ji'in Xtumani Ndios ma.

14

Sukan ni ka kaxtnu'u Pablo ma ji'in Bernabé ma tnu'u vii tnu'u va'a Su'si ma ñuu Iconio ma

1 Ni ka kenda koo Pablo ma ji'in Bernabé ma ñuu Iconio ma, te ni ka kivi
koo de ini veñu'u luluu iyo yukan, te ni ka ka'an de tnu'u Su'si ma. Sani te
ni ka kandija kua'a ñayii judío ma ji'in ñayii griego ma.
2 Kovaa ñayii judío ma ñayii ñatuu ka kandija Su'si ma ja ka iyo i ñuu yukan,
ni ka ska'an i ñayii masu judío ka kuu i ma, te ni ka sa'a i ja ñatuu ni ka
kunimani i nuu ñayii ni ka nduu sa'ya Su'si ma.
3 Chukan kúu ja Pablo ma ji'in Bernabé ma, ni ka kendoo de kua'a-ka kii ñuu
yukan, te ni ka yo kukanu ini de nuu maa Iya Tátnuni ma, te ni ka kaxtnu'u
de tnu'u maa ya ma sukan skuta'vi ya ñayii ma ja vii ja va'a ma, te maa ya ni
wa'a tnu'u ndee tnu'u ndatnu ja jin sa'a de milagru ma, te sukan ni kaxtnu'u
ya nuu ñayii ma ja ja ndaa ndija kúu tnu'u ka ka'an de ma.
4 Te ñayii ñuu yukan, uu jichi i iyo. In jichi i ka kandija ja ka ka'an ñayii judío
ma, te in jichi-ka i ma ka kandija ja ka ka'an tee ni tetniñu Jesús ma.
5 Kovaa ñayii judío ma ji'in ñayii masu judío ma ja ñatuu ka kandija i Su'si
ma, ni ka ndatnu'u tna'a i ji'in tee netniñu ñuu yukan, sukan-va'a jin sa'a
ndeva'a i Pablo ma ji'in Bernabé ma te jin kua'a yuu i de.
6 Ja ni ka jiniso'o tee ni tetniñu Jesús ma ja sukan ka ka'an i ma, te ni ka
xsiyo de kuan koo de ichi ñuu Listra ma ji'in ñuu Derbe ma ja ka iyo i ñuu
Licaonia ma, ji'in ni-ka'nu ñuu ka iyo yatni yukan ma.
7 Pablo ma ji'in Bernabé ma, ka kaxtnu'u tuku de tnu'u vii tnu'u va'a Su'si
ma yukan.

Sukan ni kuu ja ni kenda koo Pablo ma ji'in Bernabé ma ñuu Listra ma ji'in ñuu Derbe ma

8 Ñuu Listra ma iyo in tee ñatuu kúu jin kanda ja'a de ma, te ñatuu nama
ni kuu kaka de onde nuu ni kâku de ma. Te núkoo de.
9 Ja ni jiniso'o de ja ká'an Pablo ma, te nde'ya vava'a Pablo ma de, te ni jini
Pablo ma ja kúkanu ini de ja ja maa Pablo ma, te ndasava'a ña'a Su'si ma.
10 Te ni ka'an ni'i Pablo ma, te ni tatnuni de:
—Kani va'a ni ja'a ni a, te ndokuiñi ni —kúu de jiña'a de.
Te ni kandava de, sani te ni kuu ni jika de.
11 Ja ni ka jini ñayii ma sukan ni sa'a Pablo ma, te ni ka keja'a i ka kayu'u i
ka ka'an i sa'an maa ñuu Licaonia ma:
—Su'si o ma, ni ka kenda koo ñayivi ya nuu ka iyo o ya —ka kuu i ka ka'an
i.
12 Bernabé ma ni ka xnani i Júpiter, te Pablo ma, ni ka xnani i de Mercurio,
vaa tee ya'a kúu tee ká'an-ka ma.
13 Tee kúu sutu Júpiter ma ja iyo de veñu'u kátuu nuu kivi o ini ñuu ma, ni
jan xsia'a de xndiki ji'in ita ye'e veñu'u yukan, te kua'a xeen ñayii ka iyo, te
ka kuni i ja jin ka'mi i xndiki ma nuu Bernabé ma ji'in Pablo ma.
14 Ja ni ka jiniso'o Bernabé ma ji'in Pablo ma, ni ka ndata de sa'ma ka ndii
de ma, te ni ka ke koo de nuu ka iyo ñayii kua'a xeen ma, te ka kayu'u de,
15 ka jiña'a de:
—Ndijin, ¿nava'a ka sa'a ni sa'a? Saña tna chi ndi-tna'a ñayivi o. Tnu'u vii
tnu'u va'a ka kaxtnu'u sa nuu ni a, ja na jin xndoo ni cha'a ja masu jiniñu'u
a, te jin ndakokuiñi ni nuu Su'si iya téku ma, iya ni sa'a andivi ma ji'in nuu
ñu'ú a ji'in mar ma ji'in ndaka ja iyo a, te jin kandija ni ya, te jin sa'a ni
sukan kúni ya ma.
16 Onde xi'na-ka ma ni wa'a ya tnu'u, te ni ka yo sa'a maa ñayii ma sukan
ka kuni maa i ma.

17 Visi ni ka yo sa'a maa i sukan ma, kovaa Su'si ma chi ni yo sa'a ya ja ni yo
kuun savi ma, ni yo sa'a ya ja ni ka yo kuu itu ñayii ma, te ni iyo kua'a ja jin
kaa ñayii ma te jin koo síi ini i, sukan-va'a jin ndasa'a maa i kuenda sukan
va'a ini Su'si ma —ka kuu de ka jiña'a de.
18 Visi ni ka ka'an de ndaka tnu'u ya'a, yika-ni ni ka kundee de ja ñatuu ni
ka ja'mi ñayii ma xndiki ma nuu de ma.
19 Sani te ni ka kenda koo tee judío ma ja ka iyo de ñuu Antioquía ma ji'in
ñuu Iconio ma, te ni ka kundee de ni ka ndaxsama de ja ka jani ini ñayii
kua'a ma. Sani te ni ka wa'a yuu de Pablo ma, te ka ñu'u de tee ma, ni ka
kene'e de tee ma ini ñuu ma. Ni ka jani ini de ja ni ji'i tee ma.
20 Kovaa nuu ni ka konduu ña'a ñayii ka ndikin Jesucristo ma, ni ndakoo de,
te ni ndivi de ini ñuu ma. Kivi yutnee ma ni ndee de ñuu ma, te kua'an de
ji'in Bernabé ma ñuu Derbe ma.

Kuan nu koo Pablo ma ji'in Bernabé ma ñuu Antioquía ma ja iyo i ñuu Siria ma

21 Te ni ka kaxtnu'u tna de tnu'u vii tnu'u va'a Su'si ma ñuu yukan, te kua'a
xeen ñayii ni ka kandija Jesucristo ma, te ni ka xndoo i ja u'vi ni ka yo sa'a i
ma, te ni ka keja'a i ka sa'a i sukan játna ini Jesucristo ma. Nuu ni jinu ma,
Pablo ma ji'in Bernabé ma, ni ka ndakokuiñi tuku de ñuu Listra ma ji'in ñuu
Iconio ma ji'in ñuu Antioquía ma,
22 sukan-va'a jin chindee de ñayii ni ka kandija tnu'u vii tnu'u va'a maa
Jesucristo ma, te jin ndaka'an-so'o de nuu ñayii ma ja jin kukanu ini va'a i
Su'si ma. Te ka jiña'a de:
—Jin kona'a ni ja yo'o ja ka ndikin o Su'si o a chi kua'a xeen ja jin ndo'o
jin neni o, sana kenda koo o nuu tatnuni Su'si ma —ka kuu de ka jiña'a de.
23 Ndi-in ndi-in veñu'u nuu ka ndatna'a ñayii ka ndikin Jesucristo ma ni
ka sunkani de tee ka iyo va'a nuu Su'si ma ja jin ko koto de i te jin kaxtnu'u
de naxe jin ko sa'a jin ko kuu de ma. Te ka iyo ndite de, te ka jíkan-ta'vi de
nuu Iya Tátnuni ma ja jin kuu ñayii ka kandija ya ma.
24 Ni ka ndaya'a de ñuu Pisidia ma, te ni ka kenda koo de ñuu Panfilia ma.
25 Nuu ni jinu ni ka kaxtnu'u de tnu'u vii tnu'u va'a Su'si ma ñuu Perge ma,
te kuan koo de ñuu Atalia ma.
26 Yukan, sani te ni ka nda koo de in nuu barcu, te kuan nu koo tuku de ñuu
Antioquía ma. Vaa ñuu yukan kúu nuu ni ka jikan-ta'vi tna'a o ma nuu Su'si
ma ja na skuta'vi ya de ja vii ja va'a, sukan-va'a ja maa Su'si ma, te kuu jin
sa'a de ja ni ka kucargu de ma, te vitna chi ja ni kuu ni ka sa'a de ja iyo ja
jin sa'a de ma.
27 Nuu ni ka ndenda koo de ma, ni ka ndaxtutu de ndaka ñayii ka kandija
Su'si ma, te ni ka ndakani de ndaka ja vii ja va'a ni sa'a Su'si ma nuu ni jan
koo de ma, ji'in sukan ni sa'a Su'si ma ja ni ka kandija ñayii masu judío ka
kuu i ma tnu'u vii tnu'u va'a maa ya ma.
28 Ni ka kendoo de ñuu yukan ji'in ñayii ka ndikin Jesucristo ma kua'a kivi.

15

Sukan ni ka ndatnu'u tna'a de siki tnu'u Su'si ma ñuu Jerusalén ma

1 Ni ka kenda koo tna jaku ñayii Judea ma ñuu Antioquía ma, te ni ka
jakondee i ka kaxtnu'u i nuu ñayii jâ ni ka nduu sa'ya Su'si ma, te sa'a ka
jiña'a i:
—Jiniñu'u ja tee ma chi jakitnuni de sukan tátnuni Moisés ma, sana kuu
ndani'i ta'vi de nuu Su'si ma —ka kuu i ka jiña'a i.

2 Chukan kúu ja Pablo ma ji'in Bernabé ma, ka jiña'a de ja masu sukan
iyo, kovaa tee yukan chi masu ka kendoo ini de, te su'va su'va ka kuu de
siki ja ka kaxtnu'u tee yukan ma. Sani te ni ka ndatnu'u tna'a de ja na jin
koo Pablo ma ji'in Bernabé ma ji'in jaku-ka ñayii ka kandija Su'si ma ñuu
Jerusalén ma, sukan-va'a jin ndatnu'u tna'a de ji'in tee ni tetniñu Jesucristo
ma, ji'in tee ka nukuiñi ja ka jini ka jito de ñayii ka kandija Su'si ma ja ka
iyo i ñuu yukan ma, siki ja nú kanuu ja jin jakitnuni tee ma, xi masu kanuu.
3 Te ñayii ka kandija Su'si ma ja ka iyo i yukan, ni ka ndachu'un ichi i
ndaka tee jin koo ñuu Jerusalén ma, te ni ka ya'a de ñuu Fenicia ma ji'in
ñuu Samaria ma, te ni ka ndakani de sukan ni ka kandija ñayii masu judío
ka kuu i ma tnu'u Su'si ma. Ja ni ka jiniso'o ñayii ka kandija tnu'u Su'si ma,
ni ka kutachi xeen i.
4 Te nuu ni ka kenda koo de ñuu Jerusalén ma, vii va'a ni ka jan-ta'vi ña'a
ndaka ñayii ka kandija Su'si ma, ji'in tee ni tetniñu Jesús ma, ji'in tee ka jito
ñayii ka kandija Su'si ma ja ka iyo i ñuu yukan, te nuu ndaka ñayii ya'a ni ka
ndakani de ndaka ja ni ka sa'a de ja maa Su'si ma.
5 Sani te ni ka kivi nduu-ni jaku tee ka kuu fariseo ma ja jâ ni ka kandija
de Jesús ma, te ka jiña'a de:
—Jiniñu'u ja jin jakitnuni tee ma, te jín tatnuni o ja jín kandija de tnu'u ni
wa'a Su'si ma ja ni ndakaxtnu'u Moisés ma —ka kuu de ka jiña'a de.
6 Tee ni tetniñu Jesús ma, ji'in tee ka jito ñayii ka kandija Su'si ma, ni ka
ndatna'a de, sukan-va'a jin skua'a vava'a de siki tnu'u ya'a.
7 Ni kuna'a xeen ni ka ndatnu'u tna'a de. Sani te Pedro ma, ni ndokuiñi de,
te ni ka'an de:
—Ñani, onde xinañu'u ma, Su'si ma, ni kaji ña'a ya ne'un ni a, sukan-va'a
ka'an sa tnu'u vii tnu'u va'a Su'si ma, te jin kuniso'o ñayii masu ñayii judío
ka kuu i ma, te jin kandija i Su'si ma te jin ndani'i ta'vi i.
8 Su'si ma, jini ya nawa ka jani ini ñayii ma, te jâ ni kaxtnu'u ya nuu ndaka
o a ja ni jan-ta'vi ya ñayii yukan, vaa ni skuta'vi tna ya i Xtumani Ndios ma,
sukan ni sa'a ya ji'in yo'o ja ka kuu o judío a.
9 Masu ni sa'a siin ya ñayii yukan ji'in yo'o, su'va ni sa'a ya ja ni ka kandija
i ma, te sukan ni ndasavii ya ini anua i ma.
10 Te vitna, ¿nava'a ka kuni ni ja jin kototnuni ni Su'si ma, ja jin skuiso ni
ñayii ya'a tna'a ja ni maa o ji'in tna'a o ñayii jana'a ma, masu ni ka kundee o
ja jin sa'a o sukan ni tatnuni ya nuu tna'a o ñayii jana'a ma?
11 ¡Másu sukan ko kuu! Vaa vitna chi ja jin kukanu ini o kúu ja va'a ini
Jesucristo iya tátnuni nuu o ma kúu ja ni kunda'vi ini ña'a ya ma, te ni chunaa
ndi'i kuiti maa ya ja jin kuu yo'o ja ka kuu o judío a ji'in ja jin kuu ñayii masu
judío ka kuu i ma, sukan-va'a jin ndani'i ta'vi ndaka o —kúu de jiña'a de.
12 Ndaka ñayii ni ka ndatna'a ma, ni ka jasiyu'u kuiti i, te ni ka yo niniso'o
ñukuun i ja ka ndakani Bernabé ma ji'in Pablo ma sukan ni sa'a Su'si ma
kua'a milagru nuu ni jan koo de nuu ka iyo ñayii masu judío ka kuu i ma.
13 Nuu ni jinu ni ka ka'an de ma, Jacobo ma, ni ka'an tna de, te jiña'a de:
—Ñani, jin koniniso'o ni ja ka'an sa a.
14 Simón a, ni ndakani de naxe ni sa'a Su'si ma nuu ni ndakaji ya xinañu'u
in jichi ñayii masu judío ka kuu i ma, sukan-va'a jin nduu tna i ñuu maa ya
ma, te ndaka o ji'in i jin ndachiñu'u Su'si ma.
15 Sa'a, te ketna'a tnu'u ni ka yo ka'an tee ni ka yo ndakaxtnu'u tnu'u ni yo
wa'a Su'si ma, vaa sa'a ndee nuu tutu Su'si ma:
16 Jinu ko kuu sa'a, te ndenda sa,
te ndasa'a sa ve'e David ma ja ni kotuu ma.

Te ndokani va'a sa,
vaa ni ndi'i ni ndatnana ma,
te ñatuu na in ka iyo-ka,
te ndasa'a sa sukan ni iyo xinañu'u ma,
17 sukan-va'a jin ndanduku ña'a ndaka-ka ñayii ni-ka'nu ñuu ñayivi a,
ja masu judío ka kuu i ma,
te jin ko kuu i ñuu maa sa ja kúu sa Iya Tátnuni a.
18 Sa'a ká'an Iya Tátnuni ma iya sa'a ndaka cha'a,
te jâ ni kaxtnu'u ya onde xi'na xeen-ka ma ja sa'a ko kuu.
19 'Chukan kúu ja jani ini sa ja má jin ka'nu ndee-ka o nuu ñayii masu judío ka kuu i ma, ja jin nduu i sa'ya Su'si ma.
20 Su'va jín tee o tutu kí'in nuu i, ja máko jin kaa i ja ni ka yoxtnee nuu ja masu Su'si ka kuu ma, ji'in máko jin kivi nduu tee ma ji'in ña'a ma, nú ñatuu jin tnanda'a-ka de ji'in ña ma, ni a niñi kiti ma má jin kaa i, ni a jin kaa i kuñu kiti ni ji'i-ni maa ma te ñatuu ni kee niñi ti ma. Vaa ndaka cha'a jâ ni tatnuni Su'si ma nuu Moisés ma ja másu ko jin sa'a o ma.
21 Chukan kúu ja onde xi'na xeen-ka ma, in in ñuu ma ni ka yo iyo in in ñayii ni ka yo ndaka'vi tnu'u ni yo kaxtnu'u Moisés ma, te ni ka yo ndakaxtnu'u i nuu ñayii ma sukan ká'an ma ndaka kivi ni tatnuni Su'si ma ja ma jin satniñu o ma te ni ka yo ndatna'a o ini veñu'u lilikin ma nkuu —kúu de jiña'a de.
22 Sani te tee ni tetniñu Jesús ma, ji'in tee ka nukuiñi ja ka jini ka jito de ñayii ka kandija Su'si ma ja ka iyo i ñuu Jerusalén ma, ji'in ndaka ñayii ka ndikin Su'si ma, ni ka kaji i jaku tee jin koo ji'in Pablo ma ji'in Bernabé ma ñuu Antioquía ma. Ni ka kaji de tee nani Silas ma, ji'in Judas ma tee ka xnani i Barsabás ma, vaa suu de ka kuu tee jâ ni kuu kii-ka ka jini de tnu'u Su'si ma te ka iyo va'a de nuu ya ma, ja ka iyo de ne'un ndaka ñayii ka ndikin Su'si ma.
23 Te ni ka tetniñu de tutu ni ka tee de ma ji'in maa tee ya'a. Te tnu'u ya'a ka kuu tnu'u ni ka tee de ma:
"Saña ja ka kuu sa tee ni tetniñu maa Jesús ma, ji'in tee ka nukuiñi ja ka jini ka jito de ñayii ka kandija Su'si ma ja ka iyo i ñuu Jerusalén ya, ka tee sa tnu'u ya'a nuu ni ja ni ka nduu ni sa'ya Su'si o a ja masu ñayii judío ka kuu ni a ja ka iyo ni ñuu Antioquía a, ji'in ñuu Siria a, ji'in ñuu Cilicia a. Ka ndakan-tnu'u ñaña'a ña sa, te na chindee ña'a Su'si ma.
24 Ni ka jini sa ja ni jan koo jaku tna'a sa ma nuu ka iyo ni a, kovaa masu saña ni ka tetniñu de, te ni ka sa'a de ja ni ka ndi ini ni ja sukan ka ka'an de naxe jin kondikin o Su'si ma.
25 Chukan kúu ja ni ka ndatnu'u tna'a sa, te ni ka kaji sa uu tee ya'a, te ni ka tetniñu sa de ji'in ñani o Pablo a, ji'in Bernabé a, tee ka kutoo tna'a ji'in o a.
26 Te tee ya'a chi ka kukanu ini de Su'si ma, te masu ka ndi ini de visi na jin ndo'o jin neni de ja ka kaxtnu'u de tnu'u Jesucristo Iya Tátnuni ma.
27 Chukan kúu ja ni ka tetniñu sa Judas a, ji'in Silas a, sukan-va'a jin ndaka'an maa de ndaka sukan ni ka ndatnu'u sa te ni ka tee sa tutu kuan koo ji'in de a.
28 Vaa sukan kúni maa Xtumani Ndios ma, te sukan ka jani tna ini sa, te ñatuu nawa ka xtetuu-ka ña'a sa ja jin sa'a ni, nú masu ja ndaka-ka cha'a-ni,
29 ja máko jin kaa ni ja ka yoxtnee nuu ja masu Su'si ka kuu ma, ni a niñi kiti ma, ni a kuñu kiti ni ji'i-ni maa ma te ñatuu ni kee niñi ti ma, ji'in ja nú nde ni ñatuu jin tnanda'a-ka ma te jin ko koto va'a ni maa ni ja máko jin kivi nduu ni ji'in in-ka ñayii, vaa ñatuu tnanda'a-ka ni ji'in i ma. Nuna jin sa'a ni

sa'a, va'a-ni jin koo ni nuu Su'si ma. Chíndee ña'a Su'si ma ndaka ni." Sa'a
ká'an tnu'u ni ka tee de ma.
30 Nuu ni ka ndakuan-ta'vi nuu tna'a de ma, te kuan koo de ñuu Antioquía
ma, te nuu ni ka ndatna'a de ji'in ñayii ka kandija Su'si ma ja ka iyo i yukan
ma, ni ka ndakua'a de tutu ma.
31 Te ni ka ka'vi ñayii ni ka nduu sa'ya Su'si ma tutu ma, te ni ka ndusii ini i
ja ni ka ndaka'an-so'o de nuu i ma.
32 Te Judas ma, ji'in Silas ma, tee ka ndakaxtnu'u tnu'u ni wa'a Su'si ma ka
kuu de, te kua'a xeen ja ni ka ka'an de nuu ñayii ma, ja ni ka ndakua'a de
tnu'u kanu ini, sani te ni ka ndatnii i tnu'u ndee tnu'u ndatnu sukan jin koo
va'a i nuu Su'si ma.
33 Te ni ya'a jaku kivi ni ka iyo de ñuu yukan, sani te jin nu koo de ma, te
ñayii ni ka nduu sa'ya Su'si ma ja ka iyo i yukan, vivii ni ka ndakuan-ta'vi
nuu tna'a i ji'in de, te kuan nu koo sii ini de nuu ka iyo tee ni ka tetniñu ña'a
ma.
34 Kovaa Silas ma chi ni jani ini de ja va'a-ka ja kendoo tna de yukan.
35 Te Pablo ma ji'in Bernabé ma, ni ka kendoo de ñuu Antioquía ma, te ka
ndikin ña'a kua'a ñayii ma, te ndaka i ji'in de ka kaxtnu'u tnu'u vii tnu'u va'a
Iya Tátnuni ma.

Ni kee Pablo ma ja ku-uu jichi kua'an de kuan kaxtnu'u de tnu'u vii tnu'u va'a Su'si ma

36 Ni ya'a jaku kii ma, te Pablo ma, jiña'a de Bernabé ma:
—Jín koo o jín koto o ñayii ni ka kandija Su'si ma ndaka ñuu nuu ni jan koo
o ni ka kaxtnu'u o tnu'u vii tnu'u va'a Iya Tátnuni ma, sukan-va'a jin kuni o
naxe ka iyo i —kúu de jiña'a de.
37 Te Bernabé ma, kúni de ja jin koo de ji'in Juan tee ka xnani i Marcos
ma.
38 Kovaa Pablo ma ñatuu ni jatna ini de ja jin koo de ji'in tee ma, vaa nuu ni
jan koo de ñuu Panfilia ma chi ni xndoo ña'a tee ma, te ñatuu ni yo ndikin
de nuu tniñu kuan koo de ma.
39 Te ni-in de ñatuu ni kendoo ini sukan ka jani ini in in de ma. Chukan kúu
ja ni ka ndusiin tna'a de. Bernabé ma, kua'an de ji'in Marcos ma in nuu
barcu ichi ñuu Chipre ma.
40 Te Pablo ma, ni jeka de Silas ma, sukan-va'a jin kondikin tna'a de jin koo
de ma, te ñayii ni ka nduu sa'ya Su'si ma, ni ka jikan-ta'vi i nuu Iya Tátnuni
ma ja jin kuu de ma, ja na skuta'vi ña'a ya ja vii ja va'a. Sani te kuan koo
de.
41 Ni ka ya'a de ñuu Siria ma, ji'in ñuu Cilicia ma, ka ndaka'an ka ndakachi
de nuu ñayii ka kandija tnu'u Su'si ma ja jin kondikin va'a i ya ma.

16

Pablo ma ji'in Silas ma, ni ka jeka de tee kúu Timoteo ma te kuan koo de ja jin kaxtnu'u de tnu'u Su'si ma

1 Sani te ni ka kenda koo de ñuu Derbe ma ji'in ñuu Listra ma, te yukan
ni ka ndatna'a de ji'in in tee jaa ndikin Jesús ma nani de Timoteo. Te si'i de
ma, kándija ña Su'si ma, te ña'a ñuu judío ma kúu ña, te yuva de ma, in tee
ñuu griego ma kúu de.
2 Te ndaka ñayii ni ka nduu sa'ya Su'si ma ja ka iyo i ñuu Listra ma, ji'in ñuu
Iconio ma, ka ka'an vii ka ka'an va'a i ja kuu Timoteo ma.

3 Pablo ma, ni kuu ini de ja jin koo de ji'in Timoteo ma, te ni chitnuni de tee
ma, ja kuechi ñayii judío ka iyo ñuu yukan, vaa ndaka i ka jini ja yuva de
ma chi tee griego ma kúu de.
4 Te kuan koo de ndi-in ndi-in ñuu ma, te ka kaxtnu'u de sukan ni ka
ndatnu'u tna'a tee ni tetniñu Jesús ma, ji'in tee ka nukuiñi ja ka jini ka jito
de ñayii ka kandija Su'si ma ja ka iyo i ñuu Jerusalén ma, sukan-va'a ndaka
ñayii ni ka nduu sa'ya Su'si ma, jín ko sa'a i sukan ka kaxtnu'u de ma.
5 Te sukan, te ndaka ñuu nuu ka iyo ñayii ka kandija tnu'u Su'si ma, ve
jinkuiñi va'a-ka i nuu Su'si ma, te ve jin kukua'a-ka i ndi-kivi ndi-kivi.

Ni jininuu Pablo ma in tee ñuu Macedonia ma

6 Ni ka ya'a ndita de onde ñuu Frigia ma, ji'in ñuu Galacia ma, vaa Xtumani
Ndios ma, ni ja'nu ndee ya ja jin kaxtnu'u de tnu'u Su'si ma ñuu Asia ma.
7 Nuu ni ka kenda koo de yatni ñuu Misia ma, ni ka kuni de ja jin ya'a de
ñuu Bitinia ma, kovaa Xtumani Ndios ma, ñatuu ni wa'a ya tnu'u.
8 Sani te ni ka ya'a ndita de ñuu Misia ma, te ni ka kenda koo de ñuu Troas
ma.
9 Te jakuaa ma, Pablo ma, ni jininuu de ja in tee ñuu Macedonia ma, núkuiñi
de, te jikan-ta'vi xeen de, te jiña'a de:
—Ya'a tna ni ñuu Macedonia ma, te chindee ña'a ni —kúu de jiña'a de.
10 Sani te Pablo ma, nuu ni jinu ja ni jininuu de ma, sani te ni ka satu'va
ndaka sa, te kuan koo sa ñuu Macedonia ma, vaa ni ka kukanu ini va'a sa
ja maa Su'si ma ni kana ña'a ja jin kaxtnu'u sa tnu'u vii tnu'u va'a maa ya
ma nuu ñayii ñuu Macedonia ma.

Ni kandija in ña'a ñuu Filipos ma tnu'u vii tnu'u va'a Su'si ma

11 Ni ka ka koo sa in nuu barcu ñuu Troas ma, te kuan koo ndita ndita sa
onde ñuu Samotracia ma, te kivi yutnee ma ni ka kenda koo sa onde ñuu
Neápolis ma.
12 Yukan, sani te kuan koo sa ñuu Filipos ma. Yukan ka iyo nanimaa ñayii
ñuu Roma ma, te jâ ni ka ndasa'a ñuu i yukan. In ñuu kanuu kúu i ne'un
ñuu Macedonia ma. Te ñuu yukan ni ka kendoo sa kua'a kivi.
13 Te in kivi ni tatnuni Su'si ma ja ma jin satniñu ñayii ma, ni ka ke koo
sa kuan koo sa yu'u ñuu ma, te ni jan koo sa in yu'u yute, nuu ka ndatna'a
ñayii ja jin kakan-ta'vi i ma. Te ni ka jinkoo sa, te ni ka keja'a sa ka ndatnu'u
sa ji'in ña'a ni ka ndututu yukan.
14 In ña ma, nani ña Lidia, te in ña'a ndachiñu'u Su'si ma kúu ña. Ña'a
ñuu Tiatira ma kúu ña, te ni yo xiko ña manta vivii manta va'a xeen.
Nani niniso'o ña tnu'u Su'si ma, ni ndakune ya ini anua ña ma, sukan-va'a
koniniso'o ñukuun ña ja ká'an Pablo ma.
15 Sani te ni ka jandute ña ji'in tna'a ña ma, vaa ni ka kandija ña tnu'u Su'si
ma, te sa'a ni ka'an ña nuu sa:
—Nú ka jani va'a ini ni ja in ña'a kondikin va'a Iya Tátnuni ma kúu sa, jin
ya'a ni ve'e sa a, te jin ndoo ni —kúu ña ká'an ña.
Te ni xtetuu ña'a ña ja jin ndoo sa.

Pablo ma ji'in Silas ma, ni ka yinee de vekaa ñuu Filipos

16 Te ora nuu kuan koo sa nuu jin ndatna'a sa ja jin kakan-ta'vi sa nuu
Su'si ma, te ni kenda in suchi si'i ja yinee ña'a in tachi, te chukan kúu ja
ndaka jinitnuni i nawa ko kuu ma, te káxtnu'u i nuu ñayii ma. Chukan kúu
ja kua'a xeen xu'un ni ka yo ni'i tee xi-nuu ni yo jinukuechi i ma.
17 Suchi ya'a, ni ndikin ña'a i ja kuan koo sa ji'in Pablo ma, te káyu'u i ká'an
i:

—Tee ya'a chi tee ka jinukuechi nuu Su'si iya iyo onde sukun ma ka kuu de, te ka kaxtnu'u de nuu ni ichi naxe jin ndani'i ta'vi o ma —kúu i ká'an i.

18 Sukan ni yo kuu i kua'a kivi, te ni kuñaña Pablo ma, te ni ndakokuiñi de, te ni ndonda de nuu tachi yinee i ma, te jiña'a de:

—Ja maa Jesucristo ma, te tátnuni ri ja xndoo ro suchi ya'a —kúu de jiña'a de.

Te maa ora yukan-ni, te ni xndoo tachi ma suchi si'i yukan ma.

19 Nuu ni ka jini tee xi-nuu jinukuechi i ma ja masu na xu'un kene'e-ka i ja jin ni'i de ma, sani te ni ka tnii de Pablo ma ji'in Silas ma, te ka ñu'u de tee ma ichi nuu ke'e ve'e tniñu ma nuu ka iyo tee ka netniñu ma.

20 Ni ka jan xsia'a de tee ma nuu tee ka ja'nde tniñu ma, te ka jiña'a de:

—Tee ya'a chi tee judío ma ka kuu de, te ve koo de ka ska'an de ñayii ñuu o ya,

21 te ka kaxtnu'u de ja jin sa'a o sukan ka sa'a de ma, tna'a ja masu iyo ja jin sa'a yo'o ja ka kuu o ñayii ñuu Roma a —ka kuu de ka jiña'a de.

22 Sani te ñayii ma, ni ka ndakiti ini i nuu Pablo ma ji'in nuu Silas ma, te tee ka ja'nde tniñu ma, ni ka tatnuni de ja jin tava i sa'ma Pablo ma ji'in Silas ma te jin kani i de.

23 Ni jinu ni ka kani xeen i de ma, sani te ni ka chinee i de vekaa ma, te ni ka tatnuni i nuu tee jito ye'e vekaa ma ja ko koto vava'a de nasa ke koo tee ma.

24 Ja ni jiniso'o de sukan ni ka tatnuni de ma, ni jan xsia'a de Pablo ma ji'in Silas ma onde kuan kivi-ka ini vekaa ma, te ni chinee de ja'a tee ma sasava in vitu, te ni ndachutna'a va'a de tnu, sukan-va'a jin kinee va'a ja'a de ma, te ma kuu jin ke koo de.

25 Nuu ve kuu sava ñuu ma, Pablo ma ji'in Silas ma, ka jikan-ta'vi de nuu Su'si ma, te ka jita de ja ka ndachiñu'u de ya, te tee ka yinee vekaa ma, ka niniso'o de.

26 Sani te ni keja'a tnaa xen-xeen, te ni-ka'nu vekaa ma ni jaja ni'ni xen-xeen. Sani te ni ka ndanune ndaka ye'e vekaa ma, te ndaka yo'o kaa ka nu'ni ñayii ka yinee vekaa ma chi ni ka kun-ne'ne i.

27 Sani te ni ndoto tee jito vekaa ma, te ja ni jini de ja ndaka ye'e vekaa ma ni ka ndanune ma, te ni tava de yuchi kúu espada ndiso de ma, ja ka'ni de maa de nkuu, vaa jani ini de ja ndaka ñayii ka yinee vekaa ma, jâ ni ka jinu i kuan koo i.

28 Sani te Pablo ma, ni kayu'u nini'i de, te jiña'a de:

—Máko sa'a ni maa ni ja u'vi, vaa ndaka sa ka iyo ya'a —kúu de jiña'a de.

29 Sani te tee jito ye'e vekaa ma, ni jikan de ja jin xndu'va i in ñu'u. Sani te ni kivi kunu de nuu ka iyo tee ma, te ni'i ni'i-nka de ni jinkoo jiti de nuu ja'a Pablo ma ji'in Silas ma.

30 Sani te ni ndene'e de tee ma, te ni jikan-tnu'u de tee ma, te jiña'a de:

—Ndijin, ¿nawa sa'a sa ja kuu kaku sa nuu tnundo'o tnuneni ya'a? —kúu de jiña'a de.

31 Sani te ka jiña'a Pablo ma ji'in Silas ma:

—Kandija ni ja Jesucristo ma kúu Su'si Iya Tátnuni ma, te jin kaku ni ji'in ñayii ve'e ni ma, te jin ndani'i ta'vi ni —ka kuu de ka jiña'a de.

32 Sani te ni ka kaxtnu'u Pablo ma ji'in Silas ma tnu'u Iya Tátnuni ma nuu de, ji'in nuu ndaka-ka ñayii ve'e de ma.

33 Te maa ora yukan, maa jakuaa yukan, te tee jito vekaa ma, ni jeka de Pablo ma ji'in Silas ma, sukan-va'a ndakate de nuu ni ka tnakue'e tee ma. Sani te maa jakuaa yukan, te ni ka jandute ndaka de ve'e de ma.

34 Te tee jito vekaa ma, ni chi'i de Pablo ma ji'in Silas ma ve'e de ma, te ni
sunkoo de tee ma nuu mesa ma, vaa iyo sii ini xeen de ja ndaka de ve'e de
ma ni ka kandija Su'si ma, te ni ka jaa ni ka ji'i ndaka de ja iyo tu'va ma.
35 Nuu jâ ni ndii ma, ni ka tetniñu tee ka ja'nde tniñu ma tee ka kuu ndaja'a
ma ja jin koo de jin kuña'a de tee jito ye'e vekaa ma ja kene'e de Pablo ma
ji'in Silas ma.
36 Te tee jito ye'e vekaa ma, ni ndakuña'a de Pablo ma sa'a:
—Tee ka ja'nde tniñu ma, ni ka tatnuni de ja xsiaa ña'a sa. Te vitna, te ke
koo ni, te kuán koo sii ini ni —kúu de jiña'a de.
37 Kovaa Pablo ma, jiña'a de nuu tee ka kuu ndaja'a ma:
—Ni ka kani ña'a de nuu ndaka ñayii ma, te ni ka chinee va'a ña'a de vekaa
a, te ñatuu ni ka sa'a ndaa de ja jin ka'nde de tniñu sa a, te vitna ja tee ñuu
Roma a ka kuu tna sa. ¿Te ka kuni de ja jin kene'e yu'u ña'a de? Masu kuu,
nú masu ja onde ki koo maa de ja jin kene'e ña'a de vekaa a —kúu de jiña'a
de.
38 Sani te tee ka kuu ndaja'a ma, ni jan koo de ni ka ndakuña'a de nuu tee
ka ja'nde tniñu ma, te tee ya'a chi ni ka yu'u de ja ni ka jiniso'o de ja Pablo
ma ji'in Silas ma, tee ñuu Roma ma ka kuu de ma.
39 Te ni ki koo de, te ni ka kene'e de tee ma vekaa ma, te vivii ka jiña'a de
nuu tee ma ja na jin ke koo de ñuu yukan.
40 Sani te ni ka ke koo de vekaa ma, te ni jan koo de ve'e ña'a kúu Lidia
ma ni ka jan koto de ndaka-ka ñayii ni ka nduu sa'ya Su'si ma. Te ni ka
ndaka'an-so'o-ka de nuu ndaka i ma sukan jin ko sa'a jin ko kuu i nuu Su'si
ma. Sani te kuan koo de-ni.

17

Sukan ni kuu ja ni kenda koo Pablo ma ji'in Silas ma ñuu Tesalónica ma

1 Ni ka ya'a de ñuu Anfípolis ma ji'in ñuu Apolonia ma, te ni ka kenda koo
de ñuu Tesalónica ma, nuu iyo in veñu'u luluu ñayii judío ma.
2 Te Pablo ma, ni kivi de ini veñu'u ma, sukan játna ini de sa'a de ndaka ñuu
nuu ja'an de ma. Te ni kuu uni jichi ndaka'an-so'o de nuu ñayii ma kivi ni
tatnuni Su'si ma ja ma jin satniñu i ma, kovaa ñatuu ni ka jatna ini i ja ká'an
de ma,
3 vaa ndákaxtnu'u de sukan ká'an tutu ndee tnu'u Su'si ma, ja jiniñu'u ja
Cristo ma ndo'o neni ya te kûu ya, kovaa sani te ndateku ya ma:
—Te Jesús iya ká'an sa ma, maa ya kúu Cristo iya ni tetniñu Su'si ma —kúu
de jiña'a de.
4 Te jaku ñayii ma, ni ka kandija i tnu'u Su'si ma, te ni ka ndandikin tna'a i
ji'in Pablo ma ji'in Silas ma. Te sukan ni ka sa'a tna kua'a ña'a ka ndanuu-ka,
ji'in tee ka kuu griego ma ja jâ ka ndachiñu'u tna de Su'si ma nkuu.
5 Te ñayii judío ma ja ñatuu ka kandija i ma, ni ka kukueñu ini i, te ni ka
nduku i jaku tee inukuxi ma tee ka sa'a ja u'vi ma, te nuu ni ka kukua'a i
ma, ni ka ska'an i ñayii ñuu ma, te ni jan koo i ve'e tee kúu Jasón ma, te ni
ka kivi koo ni'i, ni ka kivi koo îyo i, ka ndanduku i Pablo ma ji'in Silas ma.
Ka kuni i ja jin kene'e nda'a i de te jin koo i ji'in de nuu ka ndatna'a ndaka
ñayii ñuu ma.
6 Kovaa ñatuu ni ka ndani'i i de, te chukan kúu ja kuan koo i ji'in tee kúu
Jasón ma, ji'in jaku-ka ñayii ka kandija Su'si ma, nuu tee ka netniñu ñuu
yukan, te ka kayu'u i, ka jiña'a i:
—Pablo ma ji'in Silas ma chi ka skanaa de ñayii ni-ka'nu ñuu ñayivi a, te
ni ka kenda koo de ñuu o ya.

7 Te tee kúu Jasón a, ni jan-ta'vi de tee ma ve'e de ma. Ndaka tee ya'a ka
ka'an ja iyo in-ka rey nani Jesús, te chukan kúu ja masu ka kandija de ja
tátnuni tee kúu César tee kúu emperador ma —ka kuu i ka jiña'a i.
8 Ja ni ka jiniso'o ñayii ma, ji'in tee ka netniñu ñuu yukan ma, ni ka ndakiti
ini i.
9 Kovaa ni chuya'vi Jasón ma xu'un nuu tee ka netniñu ma, sukan-va'a jin
ke koo de ji'in tna'a de ma, sani te ni ka xsiaa de tee ma.

Sukan ni kuu ja ni ka kenda koo Pablo ma ji'in Silas ma ñuu Berea ma

10 Sani te ñayii ni ka nduu sa'ya Su'si ma, ni ka tetniñu i Pablo ma ji'in
Silas ma jakuaa yukan onde ñuu Berea ma. Te nuu ni ka kenda koo de ñuu
yukan, te ni ka kivi koo de in veñu'u luluu ñayii judío ma.
11 Ñayii ya'a chi inuva'a-ka ini i sana ñayii ka iyo ñuu Tesalónica ma, vaa ni
ka jan-ta'vi vivii i tnu'u Su'si ma, te ndi-kivi ndi-kivi ka skua'a vivii i tnu'u
Su'si ma, sukan-va'a jin kuni i nú ja ndaa kúu ja ka ka'an Pablo ma ji'in Silas
ma.
12 Te sukan, te kua'a ñayii ñuu yukan, ji'in kua'a ña'a ñuu griego ña'a ka
ndanuu-ka ma, ji'in kua'a tee ma, ni ka kandija tnu'u Su'si ma.
13 Nuu ni ka jini ñayii judío ka iyo ñuu Tesalónica ma ja Pablo ma, suni ni
jan kaxtnu'u de tnu'u Su'si ma ñuu Berea ma, sani te ni jan koo i yukan, te
suni ni ka ska'an i kua'a ñayii ñuu yukan ma.
14 Sani te ñayii ni ka nduu sa'ya Su'si ma, ni ka tetniñu i Pablo ma kua'an de
ichi yu'u mar ma. Te Silas ma ji'in Timoteo ma, ni ka kendoo de yukan.
15 Te tee kuan koo ji'in Pablo ma, ni jan koo de ji'in tee ma onde ñuu Atenas
ma, sani te ni ka ndakokuiñi de ñuu Berea ma ja jin kuña'a de Silas ma ji'in
Timoteo ma ja jin nu koo yachi de nuu iyo Pablo ma.

Sukan ni ndo'o Pablo ma ñuu Atenas ma

16 Nani Pablo ma, ndetu de tee ma ñuu Atenas ma, kúxii ini de ja kúnda'vi
ini de ja ñayii ñuu yukan, vaa nde'ya de ja ka chiñu'u xeen i ja masu Su'si ka
kuu ma.
17 Chukan kúu ja Pablo ma, ni yo ja'an de veñu'u luluu ñuu yukan, nuu ka
ndatna'a ñayii judío ma ji'in ñayii griego ma ja jâ ka chiñu'u i Su'si ma, te
ûni ñukuun káxtnu'u va'a-ka de siki tnu'u vii tnu'u va'a Jesucristo ma. Te
suni ndi-kivi ndi-kivi ni yo ja'an de nuya'vi ma, te suni sukan ñukuun ni yo
kaxtnu'u tna de nuu ñayii griego ka ndatna'a yukan ma.
18 Te jaku tee ka sa'a tnu'u ja tee ndichi ka kuu de ma, ja ka skua'a de naxe
ko kuu ñayii ma, ñatuu ka jatna ini de ja ká'an Pablo ma, te su'va su'va ka
kuu de, vaa in jichi tee ka kuu epicúreos ma, ka ndi ini de naxe jin koo sii ini
de ñuu ñayivi ya, te in jichi-ka tee ka kuu estoicos ma ka ka'an kuiti kanda
o naxe ndo'o neni o ma. Chukan kúu ja ka ka'an de:

—¿Nawa kúni ka'an ndaka tnu'u ká'an tee ya'a? —ka kuu de ka ka'an de.

Te in jichi de ma ka ka'an:

—In tee káxtnu'u tnu'u in-ka su'si jaa kúu de —ka ka'an de.

Vaa ni kaxtnu'u Pablo ma tnu'u vii tnu'u va'a Jesús ma, ji'in sukan ni
ndateku ya ma.
19 Te ni ka jeka de Pablo ma, te ni jan koo de in nuu nani Areópago nuu ka
ndatna'a kua'a ñayii ma, te ni ka jakondee de ka jikan-tnu'u de:

—Ka'an ni nawa kúni ka'an tnu'u jaa ja káxtnu'u ni a.

20 Vaa vee ni kaxtnu'u ni tnu'u ja masu ka jini sa, te ka kuni sa ja jin kuni
sa nawa kúni ka'an —ka kuu de ka jiña'a de.

21 Vaa ñayii ñuu Atenas ma, ji'in ñayii masu ñuu yukan ka kuu i ja ka iyo i
yukan ma, masu nawa ka sa'a-ka i, nú masu ja ka ndetu i in-ka ja jaa ja jin
koniniso'o i, te saa kuu jin ndatnu'u tna'a i ma.
22 Sani te Pablo ma, ni jinkuiñi de sasava nuu nani Areópago ma, te jiña'a
de:
—Ndijin tee ka iyo ñuu Atenas a, jini sa ja ndijin chi ka jatanuu xeen ni
ja ka kuu su'si ni ma.
23 Vaa ni ya'a sa, te ni jini sa altar nuu ka yinee su'si ni ma, te suni ni jini
sa in altar ja ñatuu nawa yinee, te sa'a ká'an tnu'u ndee ma: “Altar in su'si
ñatuu jin kuni-ka o ma kúu cha'a.” Chukan kúu ja tna'a Su'si ka chiñu'u ni
ma iya ñatuu jin kuni-ka ni ma, kúu iya káxtnu'u sa nuu ni a.
24 ’Su'si ya'a kúu iya ni sa'a ni-ka'nu ñuu ñayivi a ji'in ndaka ja ka iyo a,
te suu ya kúu iya tátnuni andivi ma ji'in nuu ñu'ú ya. Iya ya'a, masu iyo ya
veñu'u nuu ka sa'a ñayii ma.
25 Ni a masu jiniñu'u ya ja na in kua'a nawa kuatniñu ya, su'va maa ya kúu
iya sa'a ja kúu ka xtatachi o a te ka teku o a, te táa ya ndaka nawa ka jiniñu'u
o ma.
26 Te maa ya ni sa'a in-ni ñayii ma, te ni kukua'a xeen o ja ka iyo o ni-ka'nu
ñuu ñayivi a. Te maa ya ni jani ini na saa tiempu ko kuu in kivi ma in yoo
ma in kuiya ma, te ni jani ini ya ndenu jin ko kuu xe'ñu in in ñuu ma.
27 Sa'a ni sa'a ya, sukan-va'a jín ndasa'a ñayii ma kuenda te jín ndanduku i
ya. Vaa vala ti'i-ni ja sa'a o, te kuu ndani'i o ya. Te ja ndaa kúu ja masu jika
kuiti iyo ya nuu ka iyo in in o a.
28 Vaa ja maa ya ma, te ka teku o te ka kanda o te ka iyo o, vaa maa ya jito
ña'a, te jâ yatni sukan ka ka'an tna jaku tee ndichi ka iyo ne'un ni a: “Vaa
sa'ya tata maa ya ka kuu o”, ka ka'an de.
29 ’Te nú sa'ya tata maa Su'si iya ká'an sa a ka kuu o, te máko jin kani ini
o ja tna'a ja ka jani ini maa ñayii ma te vivii ka ndane'e i ji'in oro ma, xi ji'in
plata ma, xi ji'in yuu ma, kúu Su'si ma, chi ña'a.
30 Ja ndaa kúu ja Su'si ndija ma chi ñatuu ni ke'en kuenda ya ndaka ja u'vi ni
ka yo sa'a o onde xi'na-ka ma, nuu ñatuu jin kuni-ka o naxe jin kondikin o
ya ma, kovaa vitna tátnuni ya nuu ndaka ñayii ni-ka'nu ñuu ñayivi a ja na jin
ndakani jín ndaka'vi ini i te jín xndoo i ja u'vi ka sa'a i ma te jín ndakokuiñi
i nuu maa ya ma, sukan-va'a jin kaku i nuu ja u'vi ma.
31 Vaa maa Su'si ma, ni kaji ya in kivi ja sa'a ndaa ya, te maa Sa'ya ya iya ni
tetniñu ñayivi ya ni kii ya ñuu ñayivi ya kúu iya ndakan ndaa kuenda nuu
ndaka ñayii a. Te chukan kúu ja ni kaxtnu'u ya ja sukan ko kuu, vaa ni
ndaxteku ya Sa'ya ya ma —kúu de jiña'a de.
32 Kovaa nuu ni ka jiniso'o i siki ja ni ndateku ya ma, sani te jaku i ni ka
jakundee Pablo ma, te jaku-ka i ka jiña'a:
—Ka kuni sa ja ndaka'an ni tnu'u ya'a in-ka tuku kivi, te jin koniniso'o sa
—ka kuu i ka jiña'a i.
33 Te ni jinu ni ka'an de ma, te ni ndee de ne'un ndaka ñayii ma.
34 Kovaa jaku i chi ni ka kandija i, te ni ka ndandikin tna'a i ji'in Pablo ma.
Ne'un ñayii yukan iyo tna tee nani Dionisio tee ja'an kutu nuu Areópago ma.
Suni iyo tna ña'a nani Dámaris ma. Te suni ka iyo tna jaku-ka ñayii.

18

Sukan ni kuu ja ni kenda Pablo ma ñuu Corinto ma

1 Nuu ni jinu sukan ma, Pablo ma, nuu ni ndee de ñuu Atenas ma, sani te
kua'an de ñuu Corinto ma.
2 Yukan ni ndani'i de in tee judío nani de Aquila. Te tee ñuu Ponto ma kúu
de. Jaku-ni kivi iyo ja ni kenda tee kúu Aquila ma ji'in ñasi'i de ña'a nani
Priscila ma ñuu Corinto ma, vaa ni ka ke koo de ñuu Italia ma, kuechi ja tee
kúu emperador nani Claudio ma, ni tatnuni de ja ndaka ñayii judío ma, na
jin nde koo i ñuu Roma ma. Te sukan ni ka ndatna'a Pablo ma ji'in Aquila
ma.
3 Te ni jini Pablo ma ja in-ni tniñu ka sa'a de ji'in tee ma. Chukan kúu ja
ni kendoo de nuu ka iyo tee ma, vaa ve'e sa'ma ka sa'a de, sukan-va'a kuu
satniñu tna de ji'in tee ma.
4 Ndaka una kii, kivi ni tatnuni Su'si ma ja ma jin satniñu ñayii ma, Pablo ma
ká'an ká'an de tnu'u Su'si ma ini veñu'u luluu ma, vaa kúni de ja jin kandija
ñayii judío ma ji'in ñayii griego ma sukan ni sa'a Su'si ma ja jin ndani'i ta'vi
o ma.
5 Te Silas ma ji'in Timoteo ma, ni ka nde koo de ñuu Macedonia ma, te
kuan koo de ñuu Corinto ma. Te nuu ni ka kenda koo de ma, Pablo ma, ûni
jatanuu xeen de káxtnu'u de nuu ñayii judío ka iyo ñuu yukan ma, ja Jesús
ma kúu Cristo iya ni tetniñu Su'si ma.
6 Kovaa ñayii judío ma, ni ka keja'a ka ndakiti ini i, te ni ka ka'an ndeva'a i
nuu de ma. Sani te Pablo ma, ni kaja ni'ni de sa'ma de ma, ja ko kuu i in
seña ja masu kuechi-ka de kúu, te jiña'a de:
—Kuechi maa ni jin ko kuu nawa jin ndo'o jin tna'a ni. Masu na kuechi
saña. Vitna, te ki'in sa kaxtnu'u sa tnu'u Su'si ma nuu ñayii masu judío ka
kuu i ma —kúu de jiña'a de.
7 Sani te Pablo ma, ni kee de veñu'u ma, te kua'an de ve'e in tee nani Justo
ma. In tee jinindija Su'si ma kúu de, te iyo yatni de nuu kátuu veñu'u luluu
ma.
8 Te tee nani Crispo ma, tee tátnuni veñu'u luluu ma kúu de, te ni kandija de
ja Jesús ma kúu Su'si Iya Tátnuni ma, te ni ka kandija ndaka ñayii ve'e de ma,
te suni kua'a xeen tna ñayii ñuu Corinto ma ni ka kandija ja ni ka jiniso'o i
tnu'u Su'si ma ja ni kaxtnu'u Pablo ma, te ni ka jandute i.
9 Sani te jakuaa yukan ni jininuu Pablo ma ja jiña'a Iya Tátnuni ma:
—Má koyu'u ni, te kaxtnu'u-ka ni tnu'u maa sa a. Máko kasiyu'u ni.
10 Vaa maa sa iyo ji'in ni, te ni-in ñayii masu kuu kaki'i nda'a ña'a i ja sa'a
ndeva'a ña'a i, vaa ñuu ya'a ka iyo kua'a ñayii ja jin kandija ña'a i ja maa sa
kúu Su'si, te jin nduu i ñayii ñuu maa sa —kúu ya jiña'a ya.
11 Chukan kúu ja ni kendoo Pablo ma in kuiya yo sava ñuu yukan, ni yo
kaxtnu'u de nuu ñayii ma tnu'u Su'si ma.
12 Kovaa ni kuu ja kivi tátnuni tee kúu Galión ma ñuu Acaya ma, ñayii judío
ma, ni ka ndatnu'u tna'a i, te ni ka tnii i Pablo ma te ni jan koo i ni ka jan
xsia'a i de nuu tee kúu Galión ma nuu ja'nde de tniñu ñayii ma.
13 Te ka jiña'a i:
—Tee ya'a, sa'a de ja jin chiñu'u ñayii a Su'si ma sukan kúni maa de, te
masu sukan ni tatnuni Moisés ma —ka kuu i ka jiña'a i.
14 Te iyo Pablo ma ja ka'an de, kovaa xi'na-ka ni ka'an tee kúu Galión ma,
te jiña'a de:
—Ndijin ñayii judío a, nute ni kija koo ni ji'in in ñayii ja ni ja'ni i in ndiyi
xi ni sa'a ndeva'a i, iyo sa ja koniniso'o sa.
15 Kovaa nú siki ja tnu'u ka ka'an ni a xi siki ja na sa'ya na tata ka kuu ni ma
xi siki ja ni ka tatnuni i ja jin sa'a ni ma, masu kuu ka'nde sa tniñu yukan.

Jin koto maa ni naxe jin sa'a ni chi saña chi masu kúni sa ja ka'nde sa tniñu siki ja ka ka'an ni a —kúu de jiña'a de.

16 Chukan kúu ja ni tatnuni de ja jin kene'e de ñayii ma nuu ja'nde de tniñu ma.
17 Sani te ndaka ñayii ma, ni ka tnii i tee kúu Sóstenes ma tee tátnuni veñu'u luluu ma, te ni ka kani i de nuke'e nuu ja'nde tee kúu Galión ma tniñu ma. Kovaa tee kúu Galión ma masu ni ndi ini de ja ka kuu maa i ma.

18 Te Pablo ma ni iyo-ka de kua'a-ka kivi ñuu Corinto ma, saa ni ndakuan-ta'vi de nuu ñayii ni ka nduu sa'ya Su'si ma, te ni ndee de, te kua'an de in nuu barcu ichi ñuu Siria ma, te ni ka ndikin ña'a Priscila ma ji'in Aquila ma. Nuu ka iyo de ñuu Cencrea ma, ni sa'a de ja jin sete yanda i xini de ma, ja kuechi ja in ja ni skuiso de nuu Su'si ma ja sa'a de.
19 Nuu ni kenda koo de ñuu Éfeso ma, Pablo ma, ni xndoo de ñayii kuan koo ji'in de ma ke'e ma, te ni kivi de ini veñu'u luluu ma, te ka ndaa ka nuu de ka ndatnu'u de siki tnu'u Su'si ma ji'in tee judío ma.
20 Te tee judío ka iyo ñuu yukan, ka xtetuu de Pablo ma ja na kendoo de jaku-ka kivi ji'in de yukan. Kovaa ñatuu ni kuni de.
21 Te nuu ni ndakuan-ta'vi de ma, ni jiña'a de:

—Jiniñu'u ja no'o sa ja koo sa viko ve kuyatni ñuu Jerusalén ma, kovaa ndii sa in-ka jichi, nú Su'si ma kúni ja sukan ko kuu —kúu de jiña'a de.

Te ni ndaa de in nuu barcu ñuu Éfeso ma, te kua'an de.

Pablo ma, ni ndeja'a de ja ku-uni jichi kuan kaxtnu'u de tnu'u Su'si ma

22 Nuu ni ndenda de ñuu Cesarea ma, ni kaa de ni ja'an de ñuu Jerusalén ma ni jan nu kua'a de nchuxi ñayii ka kandija Su'si ma ja ka iyo i yukan, te sani te ni ndêe de kuan no'o de ñuu Antioquía ma.
23 Ni jinu ni iyo de jaku kivi yukan, te ni kee de, te kua'an de kuan koto de ñayii ka ndikin Jesús ma ja ka iyo i ni-ka'nu ñuu Galacia ma ji'in ñuu Frigia ma, te ndáka'an-so'o de ja na jin konukuiñi va'a i nuu Su'si ma.

Tee kúu Apolos ma, káxtnu'u de tnu'u Su'si ma ñuu Éfeso ma

24 Sani te ni kenda in tee judío nani de Apolos ñuu Éfeso ma. Te tee ya'a, tee ñuu Alejandría ma kúu de, te in tee vivii ká'an kúu de, te jini xeen de nawa ká'an tnu'u Su'si ma.
25 Jâ ni jaku'ni va'a ini de ichi Iya Tátnuni ma, te ká'an ndaa ká'an ndija de siki Jesús ma. Yika-ni ja jini de kúu sukan ni skuandute Juan ma, kovaa ni-yu'u ni-ini de ká'an de tnu'u Su'si ma.
26 Te ñatuu ni yu'u de, te ni keja'a de ká'an de ini veñu'u luluu ma. Te ni ka jiniso'o Priscila ma ji'in Aquila ma, te ni ka kene'e siin de tee ma, te vivii ni ka ndakaxtnu'u ndaa-ka de siki ichi Su'si ma.
27 Vaa Apolos ma chi kúni de ja ki'in de ñuu Acaya ma. Te ñayii ni ka nduu sa'ya Su'si ma, ka jiña'a i ja va'a-ni kúu ja sa'a de sukan, te ni ka tee i tutu kua'an nuu tee ka ndikin Jesús ma ja ka iyo de yukan, sukan-va'a jín kuan-ta'vi de tee ma nuu ka iyo de ma. Nuu ni kenda de ñuu yukan, te ni chindee xeen de ñayii ni skuta'vi Su'si ma i ja vii ja va'a ma ja jâ ni ka kandija i ya ma.
28 Vaa ni-yu'u ni-ini de ni yo kaxtnu'u de nuu ka iyo kua'a ñayii ma ja sukan ká'an tutu ndee tnu'u Su'si ma ja Jesús ma kúu Cristo iya ni tetniñu maa Su'si ma, te jiña'a de ja sukan-ni ka kaxtnu'u tee judío ma, masu va'a-ni iyo.

19

Sukan ni kúu ja ni kenda Pablo ma ñuu Éfeso ma

1 Nani Apolos ma, iyo de ñuu Corinto ma, Pablo ma, ni ja'an de ndaka-ka
ñuu ka iyo onde yuku sukun-ka ma, sani te kuan no'o tuku de ñuu Éfeso ma.
Te ni ndani'i de jaku ñayii ka ndikin ka sa'a i sukan ká'an tnu'u Jesús ma ja
ka iyo i ñuu yukan.
2 Te jiña'a de:
—¿Ni ka kuta'vi ni Xtumani Ndios ma, kii nuu ni ka kandija ni tnu'u Su'si
ma? —kúu de jiña'a de.
Te ni ka ndakone'e i:
—¡Ñatuu vi! Vaa ni masu nama ka jiniso'o sa ja iyo Xtumani Ndios ma
—ka kuu i ka jiña'a i.
3 Sani te ni jiña'a Pablo ma:
—¿Naxe ni ka jandute ni? —kúu de jiña'a de.
Te ka jiña'a i:
—Sukan ni skuandute Juan ma —ka kuu i ka jiña'a i.
4 Te jiña'a Pablo ma:
—Sukan ni skuandute Juan ma chi ja jin ndakani jin ndaka'vi ini ñayii ma
kúu. Te jin xndoo i ja u'vi ka sa'a i ma, te jin ndakokuiñi i nuu Su'si ma. Te
Juan ma suni ni yo jiña'a de nuu ñayii ma ja jin kandija i iya kenda kuee-ka
ma sana maa de ma. Iya ya'a kúu Jesús iya ni tetniñu Su'si ma —kúu de
jiña'a de.
5 Ja ni ka jiniso'o i sukan ma, sani te ni ka jandute i ja maa Jesús ma ja
kúu ya Iya Tátnuni ma.
6 Te nuu ni sonee Pablo ma nda'a de siki ñayii ya'a ma, sani te ni ka kuta'vi
i Xtumani Ndios ma, sani te ni ka keja'a i ka ka'an i in in sa'an, te ka
ndakaxtnu'u i tnu'u ni wa'a Su'si ma nuu in in i ma.
7 Te ja ndaka-ni tee ma chi uxi uu de kúu ne'un ndaka i ma.
8 Te Pablo ma, ni kivi de ini veñu'u luluu nuu ka ndatna'a ñayii judío ma,
te ni masu ni yu'u de, su'va ni-yu'u ni-ini de ni yo ka'an de siki ja sukan
tátnuni Su'si ma. Te sa'a ni yo sa'a de uni yoo, vaa kúni de ja jin kandija ñayii
ma tnu'u Su'si ma.
9 Kovaa jaku i ma, masu ni ka kandija i, su'va ni ka ndundee-ka ini i, te ka
ka'an ndeva'a i ja kuu ichi Su'si ma nuu ndaka-ka ñayii ka iyo ma. Chukan
kúu ja Pablo ma, ni sa'a siin de ndaka ñayii ni ka kandija tnu'u Su'si ma,
te ni ka yo ndatna'a de ini skuela tee nani Tirano ma, te ndi-kivi ndi-kivi
ñukuun kuiti káxtnu'u de tnu'u Su'si ma nuu ñayii ma, sukan-va'a jin jaku'ni
ini i.
10 Sukan ni yo sa'a, ni yo sa'a de uu kuiya, te onde ndaka ñayii ka iyo ni-ka'nu
ñuu Asia ma, ja ka kuu i judío ma ji'in griego ma, ni ka jiniso'o i tnu'u vii
tnu'u va'a Jesús Iya Tátnuni ma.
11 Te ja maa Su'si ma, te ni yo sa'a Pablo ma milagru ja masu nama ni ka
yo jini i ma,
12 ja onde pañu Pablo ma xi sa'ma ne'nu de ma, ndeva'a-ni na in ku'u ma te
na kaki'i i ma chi ni ka yo nduva'a i ndeva'a-ni na kue'e ka ndo'o i ma, te
onde tachi ka yinee ñayii ma, ni ka yo nde koo i te kuan koo maa i. Te sa'a
ni yo kuu, vaa tnu'u ndee tnu'u ndatnu maa Su'si ma ni yo iyo ji'in Pablo
ma.
13 Kovaa jaku tna tee ka kuu judío ma, ni ka nduku ini tna de ja jin kene'e
de tachi ma, te ka ndakune'e tna de Jesús Iya Tátnuni ma, te sa'a ka jiña'a
tna de:

—¡Ja maa Jesús iya káxtnu'u Pablo ma, te tátnuni ri ja kee ro te má koo-ka ro ini anua ñayii jiña! —ka kuu de ka jiña'a de.

14 Sa'a ni ka yo sa'a ndi-uja sa'ya tee kúu Esceva ma in tee tátnuni nuu sutu ñayii judío ma.

15 Kovaa ni ndakone'e tachi ma, te jiña'a i:

—Jesús ma chi jini sa ya, te jini sa na in kúu Pablo ma, kovaa ndijin, ¿na in ka kuu ni? —kúu i jiña'a i.

16 Te tee yinee ña'a tachi ma, ni kandava de siki ndaka suchi ya'a, te ni kundee de ni kani de i, te ni sa'a ndeva'a xeen de i, te ni xtavichi de i, te ni xtnakue'e de i, te ka jinu yakua ndaka sa'ya tee kúu Esceva ma, ni ka nde koo i ve'e ma.

17 Te ndaka ñayii judío ma ji'in ñayii griego ma ja ka iyo i ñuu Éfeso ma, nuu ni ka jini i ja sukan ni kuu ma ja masu ndeva'a-ni ñayii kuu sa'a sukan ma, te ni ka yu'u xeen i, te ni ka ndakunitnuni i ja Jesús Iya Tátnuni ma, Su'si ndija kúu ya.

18 Te kua'a ñayii ni ka kandija tnu'u Su'si ma, te ni ka kenda koo i nuu ka ndatna'a Pablo ma ji'in ñayii ni ka nduu sa'ya Su'si ma, te ni ka ndaka'an, ni ka ndakachi i ja u'vi ni ka yo sa'a, ni ka yo kuu i ma.

19 Te kua'a xeen ñayii tasi ma, ka yinda'a i libru ni ka yo jatniñu i ma, te ni ka ja'mi i nuu ndaka ñayii ka iyo ma. Te ni ka ndatava i kuenda na saa xu'un ni ka chiya'vi i libru ni ka yo jatniñu i ma, te uu xiko uxi (50) mil xu'un plata kúu.

20 Te ja sukan ka jini ñayii ma ja iyo tnu'u ndee tnu'u ndatnu Su'si ma, te ve jin kukua'a-ka i ka kandija, te ve kuitenuu-ka tnu'u Su'si ma.

21 Ja ni ya'a ndaka cha'a ma, sani te Pablo ma, ni jani ini de ja no'o de ñuu Jerusalén ma, te ichi kuan no'o de ma, te ki'in de jin koto de ñayii ni ka nduu sa'ya Su'si ma ja ka iyo i ñuu Macedonia ma ji'in ñuu Acaya ma. Te jinu koo de ñuu Jerusalén ma, te ki'in de ñuu Roma ma.

22 Sani te ni tetniñu de uu tee ka chindee ña'a ma, ja jin jakoxtnuu de jin koo de ñuu Macedonia ma. Tee ya'a ka kuu Timoteo ma, ji'in Erasto ma. Te ni kendoo-ka maa de jaku kivi ñuu Asia ma.

Sukan ni ka ndaskanda tna'a ñayii ñuu Éfeso ma

23 Ne'un kii yukan ni ka ndakiti xeen ini ñayii ma kuechi ja sukan ni kaxtnu'u Pablo ma naxe kondikin o ichi Su'si ma.

24 Te tee nani Demetrio tee satniñu ji'in kaa kúu plata ma, te ni yo ndane'e de veñu'u lilikin sukan kaa veñu'u nuu yinee ja nani Diana ma, te ndaka tee ni ka yo satniñu tniñu yukan ma, ni ka yo ni'i kua'a de xu'un.

25 Chukan kúu ja tee kúu Demetrio ma, ni ndaxtutu de ndaka tee ka satniñu tniñu yukan ma, te sa'a jiña'a de:

—Ka jini maa ni ja ja tniñu ka sa'a o a, te ka ni'i kua'a o xu'un.

26 Kovaa ka jini o te ka jiniso'o o ja tee kúu Pablo ma, masu yika-ni ja ñuu Éfeso a, nú masu ja ni-ka'nu ñuu Asia a, káxtnu'u de ja masu nawa ka kuu ja ka sa'a ñayii ma ji'in nda'a i ma, te ni kundee de ni ndaxsama de ja ka jani ini kua'a ñayii ma.

27 Masu yika-ni ja tniñu ka sa'a o a ma koo-ka, nú masu ja suni veñu'u nuu yinee su'si nani Diana ma, masu na in-ka ndachiñu'u-ka, te keja'a naa jayiñu'u su'si yukan ja ka ndachiñu'u ndaka ñayii ñuu Asia a ji'in ni-ka'nu ñuu ñayivi a —kúu de jiña'a de.

28 Nuu ni ka jiniso'o de sukan ká'an tee kúu Demetrio ma ja sukan sa'a Pablo ma, te ni ka ndakiti xeen ini de, te ka kayu'u de ka ka'an de:

—¡Ka'nu xeen-ka Diana iya ka chiñu'u ñayii ñuu Éfeso a! —ka kuu de ka ka'an de.
29 Te ndaka ñayii ñuu ma, ñatuu ka ni'i ini i nawa jin sa'a i. Te ndaka i, ûni ka jinu i ka jexni'ni tna'a i ni ka kivi koo i nuu ka ndatna'a ñayii ñuu ma ja nú iyo nawa ka ndatnu'u tna'a i ma. Ni ka ndaxtandee i tee kúu Gayo ma, ji'in Aristarco ma, te tee ya'a chi tee ñuu Macedonia ma ka kuu de, te ka ndikin tna'a de ji'in Pablo ma.
30 Pablo ma, ni kuu ini de ja kee de ki'in de nuu ka iyo ñayii ma. Kovaa ñatuu ni ka wa'a tee ka ndikin Jesús ma tnu'u.
31 Onde jaku tee ka netniñu ñuu Asia ma tee ka ketna'a ini ji'in Pablo ma, ni ka tetniñu de tutu ká'an ja máko ki'in de nuu ka iyo ñayii ma, nasa jin sa'a ndeva'a ña'a i.
32 Jaku ñayii ma, in ja ka kayu'u i ka ka'an i, te jaku-ka ñayii ma, in-ka ja ka kayu'u i ka ka'an i, te ndaka-ka i ma, ni masu ka jini i nava'a ni ka ndatna'a i ma.
33 Te ñayii judío ma, ni ka tunda'a i in tee nani Alejandro ma, ja na kee de ka'an de nuu ñayii ma. Te ni sa'a de ji'in nda'a de ma seña ja na jin kasiyu'u ñayii ma, sukan-va'a kuu ka'an de nava'a ka iyo de yukan.
34 Kovaa nuu ni ka jini i ja in tee judío ma kúu de, te ndaka i ni ka kayu'u inuu kuiti jâ yatni uu ora:

—¡Ka'nu xeen-ka Diana iya ka chiñu'u ñayii ñuu Éfeso a! —ka kuu i ka ka'an i.
35 In tee tee tutu ñuu yukan, ni kundee de ja ni ka ndunañii ñayii ma, te jiña'a de:

—Ndijin ja ka kuu ni ñayii ñuu Éfeso a, ñayii ni-ka'nu ñuu ñayivi a, ka jini i ja ñuu Éfeso a ka jito o veñu'u Diana su'si ka chiñu'u o ma, ja ka ka'an i ja onde sukun ma ni kuun vee ma.
36 Masu kuu na in ka'an ja masu ja ndaa kúu. Jiniñu'u ja jin ndunañii ni. Má jin ko kuyachi ni ja jin sa'a ni in ja masu ka jini ni.
37 Vaa ni ka tnii ni tee ya'a, te vitna ja masu nawa ka sa'a ndeva'a ña'a de a, ni masu nawa ka ka'an ndeva'a de ja kuu su'si ka chiñu'u o a.
38 Te tee kúu Demetrio a ji'in jaku-ka tee ka satniñu ji'in kaa kúu plata a, nú iyo in ja ñatuu ka jatna ini ni ji'in de, ka iyo tee ka ja'nde tniñu ma, te jin koo ni nuu de, te jin kuña'a ni nawa kúu ja ñatuu ka jatna ini ni ma.
39 Te nú iyo in-ka ja ñatuu ka jatna ini ni, jin ndaka'an ni kivi ka ndatna'a ñukuun o ma.
40 Vaa ja sukan ka sa'a o vitna a, iyo yika ja jin ndaxtekuechi ña'a i ja maa o ni ka ndaskanda tna'a ja sa'a ka sa'a ka kuu o a, te masu jin ni'i ini o naxe jin kuña'a o ja nava'a ni ka ndututu o ya'a —kúu de jiña'a de.
41 Nuu ni ka'an de sa'a, sani te ni jiña'a de nuu ñayii ni ka ndututu ma ja na jin ndakuitenuu i.

20

Ni ja'an Pablo ma ñuu Macedonia ma, ji'in ñuu Grecia ma

1 Nuu ni jinu ni ka kuu ñayii ma sukan ma, Pablo ma, ni ndakana de ñayii ka ndikin ka sa'a i sukan ni tatnuni Jesús ma, te ni ndaka'an, ni ndakachi de nuu i ja na jin konukuiñi va'a i nuu Su'si ma, te ni ndakuan-ta'vi de nuu ndaka i ma, te kua'an de ichi ñuu Macedonia ma.
2 Ni ja'an de ndaka ñuu yukan, te ni ndaka'an-so'o, ni ndaka'an-so'o de nuu ndaka ñayii ka kandija tnu'u Su'si ma ja máko jin xtaya kuiti i. Sani te ni kenda de ñuu Grecia ma.

3 Te ni iyo de uni yoo yukan ma. Te nuu iyo tu'va de ja kaa de nuu barcu
ma te ki'in de ñuu Siria ma, te tee ka kuu judío ma, ni ka ndatnu'u tna'a
de ja jin ka'ni de tee ma. Chukan kúu ja va'a-ka ni ndakokuiñi de ichi ñuu
Macedonia ma.
4 Te ni ka ndikin ña'a Sópater ma sa'ya tee kúu Pirro tee ñuu Berea ma, ji'in
Aristarco ma, ji'in Segundo tee ñuu Tesalónica ma, ji'in Gayo tee ñuu Derbe
ma, ji'in Timoteo ma, ji'in Tíquico ma, ji'in Trófimo tee ñuu Asia ma.
5 Tee ya'a, ni ka jakoxtnuu de, te ni ka yo ndetu ña'a de ñuu Troas ma.
6 Nuu ni jinu viko ka jaa i xtatila ñatuu na levadura yi'i ma, te ni ka nde koo
sa ñuu Filipos ma, te kuan koo sa nuu barcu ma, te nuu u'un kivi ma, te ni
ka ndatna'a sa ji'in de ñuu Troas ma, te uja kivi ni ka iyo sa yukan.

Ni ndakuan-ta'vi Pablo ma nuu ñayii ka kandija Su'si ma ja ka iyo i ñuu Troas ma

7 Te kivi kéja'a smana ma, ni ka ndatna'a sa ji'in ñayii ma, ja jin kaa sa
xtatila ma te jin ndaka'án sa sukan ni ndo'o ni neni Jesús iya tátnuni nuu o
a. Te Pablo ma, ndáka'an-so'o, ndáka'an-so'o de nuu ñayii ka kandija tnu'u
Su'si ma, vaa kivi xtnee ma, kee de ki'in de in-ka ñuu. Te na'a xeen ni ka'an
de, sani te ni kuu sava ñuu ma.
8 Te ka iyo sa onde ve'e ichi sukun ma, te ka iyo kua'a ñu'u ka ndu'va.
9 Te iyo tna in suchi jaa nani Eutico ma nuu ka iyo sa onde sukun ma onde
ve'e ku-uni ma, te núkoo i nuu ventana ma, te kusu xeen i kúni i vaa ni
kuna'a ká'an ká'an-ni Pablo ma. Sani te ni kixi i, te ni kun-kava i onde nuu
ñu'ú ma, te ja kuan koo de kuan ndone'e de i ma, te jâ ni ji'i i.
10 Pablo ma, ni nuu kunu de, te ni jakoxtnee de siki i, te ni kanuni'ni de i,
te jiña'a de nuu ñayii ka iyo ma:
—Má jin koyu'u ni chi téku i —kúu de jiña'a de.
11 Sani te ni ka nda koo de ve'e onde sukun ma, te ni ka jaa de xtatila ma,
ja ka ndakune'e de sukan ni ndo'o ni neni Jesús ma. Nuu ni jinu ma, te ni
ndaka'an-so'o, ni ndaka'an-so'o-ka de nuu ñayii ma onde nuu ni ndii ma.
Sani te kua'an de.
12 Te ni ka ndusii ini xeen ndaka ñayii ma, vaa suchi jaa ni jinkava ma chi
téku i, te kuan nu koo ñayii ma ji'in i.

Sukan ni ndakuan-ta'vi Pablo ma nuu tee ka jito ñayii ka kandija Su'si ma ja ka iyo i ñuu Éfeso ma

13 Saña chi ni ka jakoxtnuu sa in nuu barcu ma, te kuan koo sa ichi ñuu
Asón ma, nuu jin ndatna'a sa ji'in Pablo ma te jin koo sa ji'in de, vaa sukan
ni ka ndatnu'u tna'a sa, vaa maa de chi jika ja'a de kua'an de.
14 Nuu ni ka ndatna'a sa ji'in de ñuu Asón ma, te ni ka jeka sa de, te kuan
koo sa ji'in de nuu barcu ma ichi ñuu Mitilene ma.
15 Onde yukan, te kuan koo kuan koo sa nuu barcu ma, te kivi yutnee ma, te
ni ka kenda koo sa kuan ndaya'a ñuu Quío ma. Te in-ka kii ma, ni ka ya'a sa
ichi ñuu Samos ma, te in-ka kivi yutnee ma, ni ka kenda koo sa ñuu Mileto
ma.
16 Pablo ma, ni jani ini de ja ya'a ndita de ñuu Éfeso ma, sukan-va'a ma
jinkuiñi de ñuu Asia ma, vaa nuu xeen de ja ndenda de ñuu Jerusalén ma
kivi Viko Pentecostés ma, nuna kuu.
17 Onde ñuu Mileto ma, Pablo ma, ni kana de tee ka nukuiñi ja ka jini ka
jito de ñayii ka kandija Su'si ma ja ka iyo i ñuu Éfeso ma.
18 Te nuu ni ka kenda koo tee ma, te jiña'a de:

—Ka jini maa ni sukan ni yo kuu sa ndaka kivi ni iyo sa ji'in ni ma, onde
kivi xinañu'u ni kivi sa ñuu Asia a.
19 Jinukuechi sa nuu Iya Tátnuni ma, kovaa ñatuu ni kuni sa ja tatnuni sa
nuu ni, te kua'a jichi ni yo nda'yu sa, ja ni yo ndo'o, ni yo neni sa, ja ni ka
yo sa'a ndeva'a ña'a ñayii judío ma.
20 Kovaa ni a sukan, masu nde yu'u sa, su'va ndimaa káxtnu'u sa ndaka tnu'u
va'a ja sa'a ja jin koo va'a ni a. Sukan ni yo kaxtnu'u sa nuu ka ndatna'a ni
ma ji'in ve'e ni ma.
21 Nuu ñayii judío a ji'in nuu ñayii griego ma ni kaxtnu'u sa sukan jin ndakani
jin ndaka'ví ini i te jin xndoo i ja u'vi ka sa'a i ma te jin ndakokuiñi i nuu
Su'si ma te jin kandija i Jesucristo iya tátnuni nuu o a.

22 'Te vitna jin kona'a ni ja no'o sa ñuu Jerusalén ma, vaa maa Xtumani
Ndios ma ká'an, te masu jini sa nawa ndetu ña'a ja ko kuu sa.
23 In-ni ja jini sa kúu ja ndaka ñuu nuu ja'an sa ma, ndimaa káxtnu'u Xtumani
Ndios ma ja ndo'o neni sa te ki'in sa vekaa ma.
24 Kovaa ni-in chukan ñatuu ndí ini kuiti sa, te ni a ko ndi ini xeen sa naxe
koto va'a sa maa sa sukan-va'a koteku sa ñuu ñayivi ya, su'va ja ndí ini-ka sa
kúu ja sinu sii ini sa tniñu ni taa Jesús iya tátnuni nuu o a, te sa'a sa sukan ni
tatnuni ya ja kunukuechi sa nuu ya ma, te kaxtnu'u sa tnu'u vii tnu'u va'a
ya ma sukan-va'a jin kuni ndaka ñayii ma ja skuta'vi ña'a ya ma.

25 'Jâ ni kaxtnu'u sa nuu ndaka ni sukan tátnuni Su'si ma ñuu ñayivi a, te
vitna jinitnuni sa ja masu jin kuni tna'a-ka o ñuu ñayivi ya'a.
26 Chukan kúu ja vitna, te jin kona'a ni ja saña, masu na kuechi kondiso sa
nuu Su'si ma ja jin kuu ni,
27 vaa ni kaxtnu'u sa ndaka sukan kúni maa Su'si ma nuu ni a.
28 Te jin ko koto vava'a ni maa ni, te jin ko koto vava'a ni ndaka ñayii a sukan
jito va'a o ndikachi maa o ma, vaa maa Xtumani Ndios ma ni sunkani ña'a
ndijin ja jin ko kuu ni tee jin tatnuni te jin ko koto vava'a ni ñayii ni ka
kandija Su'si a. Vaa jin kona'a ni ja maa niñi Sa'ya ya ma ja ni jati ya nuu
krusi ma, te ni kundee ya ja ni ka nduu ñayii ni ka kandija ya ma sa'ya maa
ya ma.
29 Te jâ jinitnuni sa ja nuna ya'a sa ki'in sa, sani te kivi koo tee jin ko kuu
sukan ka kuu ndiva'u xen-xeen ma ne'un ni a, te jin ku'un ini de ja jin
ndaskakayata de ndaka ñayii ka kandija Su'si ma te jin xndoo i ya.
30 Te onde ne'un maa ni a, jin ke koo tee ja jin kaxtnu'u saneé sañuu-ni de,
te masu jin kaxtnu'u ndaa-ka de, te jin kundee de ja jin ndandikin ña'a ñayii
ka ndikin ichi ni kaxtnu'u Jesús ma.
31 Chukan kúu ja jin konde'ya vava'a ni te jin konee xeen ni cuidado, te jin
ndaka'án ni ja uni kuiya nduu ñuu ni yo ka'an, ni yo kachi sa nuu ni sukan
jin kondikin ndaa ni Su'si o ma, te ni yo nda'yu sa ja ni yo ndakani ichi va'a
ña'a sa in in ni.

32 'Te vitna, te jin kendoo ni nuu nda'a maa Su'si ma, te jin kandija ni
tnu'u vii tnu'u va'a ni skuta'vi ña'a ya ma, te maa tnu'u Su'si ma sa'a ja jin
konukuiñi va'a ni nuu ya, te jin ndani'i ta'vi ni, te ndaka ja taa Su'si ma jin
ni'i ni ji'in ndaka-ka ñayii ñatuu-ka na ja u'vi ka sa'a i ma.
33 Masu ni yo ndiyo ini sa ja ni'i sa xu'un oro xi xu'un plata, ni a sa'ma ni-in
ni ja kone'nu sa.
34 Ka jini maa ni ja ni yo satniñu sa ji'in nda'a sa a ja ni'i sa nawa ka jiniñu'u
sa ji'in tna'a sa ma.
35 Ja ni yo sa'a sa ma, te ni kaxtnu'u sa ja jiniñu'u ja satniñu o te chindee o
ñayii ka jiniñu'u ma. Jín ndaka'án o tnu'u ni ka'an Jesús Iya Tátnuni ma, ja

ja vava'a-ka kúu ja kua'a o ja kuta'vi ñayii ma sana ja jin skuta'vi ña'a i ma
—kúu de jiña'a de.
36 Nuu ni jinu ni ka'an Pablo ma sa'a, ni ka jinkoo jiti ndaka de ma, te ni
ka jikan-ta'vi de nuu Su'si ma.
37 Ndaka de ni ka nda'yu xeen, nani ni ka ñuni'ni de Pablo ma, te ni ka chitu
de yikinuu de ma.
38 Te ni ka kuxii xeen ini de, ja ni jiña'a Pablo ma ja masu jin kuni tna'a-ka
de ñuu ñayivi ya'a ma. Sani te ni jan koo de ji'in Pablo ma onde nuu ni ndaa
de nuu barcu ma te kuan no'o de.

21

Kua'an Pablo ma ichi ñuu Jerusalén ma

1 Sani te ni ka kendoo tna'a o ni ka nduu sa'ya Su'si ma ñuu yukan, te saña
chi kuan koo ndita ndita sa in nuu barcu ñuu Cos ma. Te kivi xtnee ma ni
jan koo sa ñuu Rodas ma, te yukan, te kuan nu koo sa ñuu Pátara ma.
2 Te ni ka ni'i sa in barcu kua'an ñuu Fenicia ma, te ni ka ka koo sa, te kuan
koo sa.
3 Te nuu ni ka kuyatni sa ñuu Chipre ma, sani te kuan koo sa ichi nuu vee
ñuu yukan. Sani te ni ka tnii sa ichi kua'an ñuu yukan, te kuan koo sa ichi
ñuu Siria ma, te ni ka kenda koo sa onde ñuu Tiro ma, vaa yukan jin nune'e
de ndaka ja ndiso barcu ma.
4 Te yukan ni ka ndani'i tna'a sa ji'in tee ka kandija tna tnu'u ni kaxtnu'u
Jesús ma, te ni ka ndoo sa ji'in de uja kivi. Te nuu ni ka jini tee ya'a ja ni
kaxtnu'u Xtumani Ndios ma sukan ndo'o Pablo ma, te ni ka ndaka'an-so'o
de nuu Pablo ma ja máko ki'in de ñuu Jerusalén ma.
5 Ni jinu kii ni ka iyo sa yukan, te kuan koo sa, te ndaka tee yukan, ji'in
onde ñasi'i de ma, ji'in ndaka sa'ya de ma ni jan koo ni ka jan nu xsia'a ña'a
de onde yu'u ndute ma, te onde yukan ni ka jinkoo jiti ndaka sa, te ni ka
jikan-ta'vi sa nuu Su'si ma.
6 Nuu ni jinu ma, te ni ka kanuni'ni tna'a sa ja ni ka ndakuan-ta'vi nuu tna'a
sa, te ni ka nda koo sa nuu barcu ma, sani te kuan nu koo de ve'e de ma.
7 Saña chi kuan koo sa onde ñuu Tiro ma, te yukan, te kuan koo sa ñuu
Tolemaida ma, ni ka jan kua'a sa nchuxi ñayii ni ka nduu sa'ya Su'si o a ja
ka iyo i yukan, te ni ka iyo sa ji'in i in kivi.
8 Te kivi xtnee ma, ni ka ke koo sa, te kuan koo sa ñuu Cesarea ma, te ni ka
kenda koo sa ve'e tee kúu Felipe tee káxtnu'u tnu'u vii tnu'u va'a Su'si ma. Te
tee ya'a kúu in de ja ndi-uja tee ni ka kaji i ja jin chindee de tee ka kaxtnu'u
tnu'u vii tnu'u va'a Su'si ma, te ni ka ndoo sa ve'e de ma.
9 Tee ya'a chi ka iyo kuun sasi'i de suchi jaa, te ka ndakaxtnu'u i tnu'u ni
wa'a Su'si ma.
10 Jâ ni kuu jaku kivi ka iyo sa yukan, te ni kenda in tee ndákaxtnu'u tnu'u
wa'a Su'si ma, ja vee de ñuu Judea ma, te nani de Ágabo.
11 Tee ya'a, ni kii de ni ki koto ña'a de, te ni ke'en de kanchii Pablo ma, te ni
ju'ni de nda'a de ma ji'in ja'a de ma, te ni ka'an de:
—Sa'a ká'an Xtumani Ndios ma, ja ñuu Jerusalén ma, sa'a jin ku'ni ñayii
judío ma tee xi-kuenda kúu cha'a, te jin ndakua'a i de nuu nda'a ñayii masu
judío ka kuu i ma —kúu de jiña'a de.
12 Ja ni ka jiniso'o sa sukan ma, ni ka keja'a sa ji'in ndaka tna'a o ni ka
nduu sa'ya Su'si ma ja ka iyo i ñuu yukan ka ka'an nda'vi sa Pablo ma ja
máko ki'in de ñuu Jerusalén ma.
13 Te ni ndakone'e Pablo ma:

—¿Nava'a ka nda'yu ni te ka sa'a ni ja kuxii tna ini sa? Saña chi iyo sa masu yika-ni ja konu'ni sa, nú masu ja visi na kûu sa ñuu Jerusalén ma, kuechi ja káxtnu'u sa tnu'u vii tnu'u va'a Jesús iya tátnuni nuu o a —kúu de ká'an de.

14 Kovaa ñatuu ni ka kundee sa ja kandija de sukan ka jiña'a sa ma, te ñatuu ni ka jiña'a-ka sa de naxe sa'a de ma. Yika-ni ja ka jiña'a sa ja ko kuu sukan kúni maa Iya Tátnuni ma.

15 Sani te nuu ni jinu ma, te ni ka satu'va sa, te kuan koo sa ñuu Jerusalén ma.
16 Jaku tee ñuu Cesarea ma ja ka kandija de tnu'u vii tnu'u va'a Jesús ma, ni jan koo de ni ka jan xsia'a ña'a de ve'e tee kúu Mnasón ma, nuu jin ndoo sa ma. Tee ya'a chi tee ñuu Chipre ma kúu de. Te tee ya'a, tna'a tee ni ka kandija tnu'u vii tnu'u va'a Jesús ma onde xinañu'u-ka ma kúu de.

Ni kenda Pablo ma ñuu Jerusalén ma

17 Nuu ni kenda koo sa ñuu Jerusalén ma, ñayii ni ka nduu sa'ya Su'si o a, ni ka jan-ta'vi sii ini ña'a i.
18 Te kivi xtnee ma, ni jan koo sa ji'in Pablo ma ve'e tee kúu Jacobo ma, te yukan ka iyo ndaka tee ka nukuiñi ja ka jini ka jito de ñayii ka kandija Su'si ma.
19 Te Pablo ma, ni wa'a de nchuxi. Sani te ni ndakani de ndi-in ndi-in ja vii ja va'a ni sa'a Su'si ma ji'in ja sukan ni chindee ña'a ya ja ni kaxtnu'u de tnu'u vii tnu'u va'a ya ma nuu ñayii masu judío ka kuu i ma.

20 Ja ni ka jiniso'o de ma, ni ka ndachiñu'u de Su'si o a, te ka jiña'a de Pablo ma:

—Ñani, jâ jini maa ni ja ka iyo kua'a mil ñayii judío a ja jâ ni ka kandija i tnu'u Su'si a, te ndaka i, ka sa'a-ka i sukan ni tatnuni Moisés ma.
21 Te naxe jin sa'a o, te vitna ja jâ ni ka jiniso'o i ja káxtnu'u ni nuu ndaka ñayii judío ka iyo ne'un ñayii masu judío ka kuu i ma, ja jín xndoo i tnu'u ni kaxtnu'u Moisés ma, te káxtnu'u ni ja má jin chitnuni-ka i sa'ya i ma, ni a má jin ko sa'a-ka i sukan ka sa'a o ve koo o ma.
22 ¿Naxe ko kuu-nka ya? Kuiti jin kuni ñayii a ja ni kijaa ni ya'a.
23 Va'a-ka ja sa'a ni sukan jin ka'an sa a. Ka iyo kuun tee ja ka kuni de ja jin sa'a de sukan ni ka skuiso de nuu Su'si ma.
24 Kuá'an ni ji'in de, te sa'a ni sukan ka sa'a de ma, ja jin nduvii jin ndundoo de nuu Su'si ma, te chuya'vi ni ja jin sete i xini ni jí'in de ma. Te ndaka ñayii ma jin ka'an ja masu ndija sukan ka ka'an i ja káxtnu'u ni ma, nú masu ja sa'a ni sukan ni tatnuni Moisés ma.
25 Kovaa ja ñayii masu judío ka kuu i ma ja jâ ni ka kandija i ma, jâ ni ka tee sa tutu kua'an nuu i ja ni ka jani ini sa, te sa'a ká'an: ja máko jin kaa i ja ka ndakua'a ñayii ma nuu ja masu Su'si ka kuu ma, ji'in ja ma jin kaa i niñi kiti ma ji'in kuñu kiti ñatuu ni kee niñi ti ma, ji'in ja ma jin kivi nduu i ji'in ndi-in ndi-in ñayii ñatuu ni ka tnanda'a ji'in i ma —ka kuu de ka jiña'a de.

26 Sani te Pablo ma, kuan koo de ji'in tee yukan ma, te kivi yutnee ma ni jinu ni ka sa'a de sukan jin nduvii jin ndundoo de nuu Su'si ma, sani te ni kivi Pablo ma ini veñu'u ka'nu ma, sukan-va'a kaxtnu'u de kivi jinu kivi ja jâ ni ka nduvii ni ka ndundoo de nuu Su'si ma te ndakua'a de ja iyo ja ndukua'a de nuu Su'si ma ja ni ka nduvii ni ka ndundoo ndi-in ndi-in de ma.

Ni ka tnii i Pablo ma ini veñu'u ka'nu ma

27 Kovaa nuu sani te chitu uja kii ma, te ni ka jini ña'a jaku tee judío tee
ñuu Asia ma, ja yinee Pablo ma veñu'u ka'nu ma, te ni ka ska'an de ndaka
tee ka iyo ma, te ni ka tnii de Pablo ma,
28 te sa'a ka kayu'u tee judío tee ñuu Asia ma:

—Ndijin, tee ñuu Israel ya, ¡jin chindee ña'a ni, jín tnii o tee ya'a! Vaa
ni-ka'nu ñuu ñayivi a káxtnu'u de nuu ñayii ma ja má jin sa'a i sukan ka sa'a o
ve koo o ma, ji'in ja má jin sa'a i sukan ni tatnuni Moisés ma, ji'in ja má jin
kava respetu i veñu'u ya'a. Te suni jâ ni chi'i de ñayii griego ma ini veñu'u
ya'a, te sukan ni satne'e de nuu ii a, vaa masu iyo ja jin kivi koo ñayii yukan
ma —ka kuu i ka ka'an i.

29 Vaa xi'na-ka ma, jâ ni ka jini de tee ma ji'in tee ñuu Éfeso ma tee nani
Trófimo ma, te ka jani ini de ja ni kivi Pablo ma ji'in de ini veñu'u ma.

30 Te ndaka ñayii ñuu ma, ni ka ndakanda i. Te ka kandava ka kandita i
kuan koo i, te ni ka tnii i Pablo ma, te ka ñu'u i de ni ka kene'e i de ini veñu'u
ma. Sani te ni ka ndakasi kunu i ye'e ma.
31 Ni ka jani ini de ja jin ka'ni de tee ma, kovaa sani te ni kenda tnu'u nuu
tee tátnuni nuu mil soldado ñuu Roma ma, ja ndaka ñayii ñuu Jerusalén ma,
ni ka ndututu i ja jin ka'ni i Pablo ma.
32 Sani te ni jeka de tee ka tatnuni nuu cientu soldado ma ji'in soldado ma,
te kuan koo de nuu ka iyo tee ma. Nuu ni ka jini ñayii ma tee ka tatnuni
nuu mil soldado ma ji'in soldado ma, sani te ñatuu ni ka kani-ka i Pablo ma.

33 Tee tátnuni nuu mil soldado ma, ni tnii de Pablo ma, te ni tatnuni de ja
jin ku'ni de Pablo ma ji'in uu yo'o kaa. Sani te ni jikan-tnu'u de na in kúu
Pablo ma te nawa ni sa'a de.
34 Kovaa ndaka ñayii ma, ka kayu'u i, te ndi-in ndi-in ja ka ka'an i, chukan
kúu ja tee tátnuni nuu mil soldado ma, masu ni jaku'ni ini de nawa ni sa'a
ndija Pablo ma, ja kuechi ja ka kayu'u ka kayu'u-ni ñayii ma. Te ni tatnuni
de nuu soldado ma ja jín koo de jín xsia'a de Pablo ma nuu ka ñu'u soldado
ma.
35 Nuu ni ka kenda koo de nuu ka iyo xkueyi ma, ni ka jiso soldado ma Pablo
ma, ja kuechi ja nde'e xeen ka kuu ñayii ma,
36 vaa ndaka i ka kayu'u, ka ndikin i de kuan koo i, te ka jiña'a i:

—Jin ka'ni ni de —ka kuu i ka jiña'a i.

Ni ka'an Pablo ma nuu ñayii ma

37 Nuu sani te jin chinee soldado ma Pablo ma nuu ka yinee de ma, Pablo
ma, ni jikan-ta'vi de nuu tee tátnuni nuu mil soldado ma:

—¿Kachi ni ja ka'an sa in ja ka'an sa? —kúu de jiña'a de.

Te tee tátnuni nuu mil soldado ma, jiña'a de:

—¿Kúu ká'an ni sa'an griego? —kúu de jiña'a de—.
38 ¿Masu ndijin kúu tee ñuu Egipto ma ja jâ iyo kii ma ni xtutu ni ñayii ja jin
kanaa i ma, te ni jeka ni kuun mil tee kúu ka kanaa ma, te kua'an ni ji'in de
nuu ñatuu nawa iyo kuiti ma? —kúu de jiña'a de.

39 Te jiña'a Pablo ma:

—Ña'a chi saña kúu Pablo tee judío ni kâku ñuu Tarso ma in ñuu kanuu
xeen iyo ñuu Cilicia ma. Kachi ni, te ka'an sa nuu ñayii a —kúu de jiña'a de.

40 Sani te ni wa'a de tnu'u. Te Pablo ma, núkuiñi de onde nuu xkueyi ma,
te ni sa'a de seña ji'in nda'a de ma ja na jin kasiyu'u ñayii ma, te ni ka'an de
maa sa'an hebreo ma, te jiña'a de:

22

1 —Ndijin ja ka kuu ni ñani sa ji'in yuva sa a, ká'an sa nuu ndaka ni ja
masu na kuechi sa —kúu de jiña'a de.
2 Te ja ni ka jiniso'o ñayii ma ja sa'an hebreo ma ká'an de, te ni ka
jasiyu'u-ka i. Te jiña'a de:
3 —Saña chi ja ndaa kúu ja ñayii judío kúu sa, te ni kâku sa ñuu Tarso ma
ja iyo i ñuu Cilicia ma, te ni ja'nu sa ñuu ya'a, te ni kutu'va sa ja ni skua'a
ña'a tee nani Gamaliel ma, te ni yo sa'a ndi'i kuiti sa sukan ni ka yo sa'a
tna'a o tee jana'a-ka ma, te ni-yu'u ni-ini sa ni yo sa'a ndi'i, ni yo sa'a tu'u sa
sukan ká'an tnu'u Su'si ma ja ni yo kaxtnu'u Moisés ma, sukan ka sa'a maa
ni vitna a.
4 Te ni yo sondikin sa ñayii ka ndikin ichi ni kaxtnu'u Jesús ma, te ni yo tnii
sa i, te jaku i ni yo chinee sa vekaa ma, te jaku-ka i ma, ûni ni yo ja'ni sa i,
ka kuu tee ka kuu ña'a.
5 Te tee tátnuni nuu sutu ma ji'in ndaka tee ka kuu ja'nu ma ka na'a ja sukan
ni yo sa'a sa, vaa maa de ni ka sa'a tutu ja jin xsia'a sa nuu ñani o ka iyo ñuu
Damasco ma, sukan-va'a kuu tnii sa ñayii ka ndikin ichi ni kaxtnu'u Jesús
ma, te ki xsia'a sa i ñuu Jerusalén ya, ja jin xndo'o jin xneni de i.
6 Kovaa sa'a ni kuu nuu sani te kenda sa ñuu Damasco ma, nuu ve kuu sava
nduu ma, sani te ni kenda in nduva ñu'u vee andivi ma, te ni ye'e ni'ni
ni-ka'nu nuu kua'an sa ma.
7 Te ni kun-kava sa nuu kiti yoso sa ma onde nuu ñu'ú ma, te ni jiniso'o sa
ja ká'an: “Saulo, Saulo, ¿nava'a sóndikin ña'a ni?”
8 Sani te ni ndakone'e sa: “¿Na in kúu ni, Señor?” Te ni ndakone'e ya: “Saña
kúu Jesús iya ni iyo ñuu Nazaret ma iya sóndikin ni a”, kúu ya ká'an ya.
9 Te ñayii kuan koo ji'in sa ma, ni ka jini ndija i sukan ni ye'e ni'ni yukan, te
ni ka yu'u i, kovaa ñatuu ni ka jaku'ni ini i nawa ká'an Jesús ma nuu sa ma.
10 Te jiña'a sa: “¿Nawa sa'a sa, Señor?” Te Iya Tátnuni ma, ni ka'an ya:
“Ndakoo ni, te kivi ni ñuu Damasco a. Te yukan, te jin ka'an i ndaka nawa
iyo ja sa'a ni”, kúu ya ká'an ya.
11 Kovaa ñatuu kundijin-ka nuu sa ma, ja kuechi ja ni ye'e ni'ni ma. Te tee
ka iyo ji'in sa ma, ni ka tnii de nda'a sa ma, te ni jan koo de ni ka jan xsia'a
ña'a de onde ñuu Damasco ma.
12 ’Te ñuu yukan iyo in tee nani Ananías, te in tee sa'a sukan játna ini
Su'si ma kúu de, te sa'a de sukan ká'an tnu'u ni ndakaxtnu'u Moisés ma, te
ka ka'an va'a ndaka ñayii judío ka iyo yukan ja kuu de.
13 Te ni kenda de nuu iyo sa ma, te ni jan tu'va ña'a de, te ká'an de: “Ñani
Saulo, vitnañu'ni, sani te ndundijin nuu ni a”, kúu de ká'an de, te ora yukan
ni ndundijin nuu sa ma, te nde'ya sa de.
14 Te sa'a ni ka'an maa de: “Su'si ni ka yo ndachiñu'u yuva o tee jana'a ma,
ni kaji ña'a ya, sukan-va'a kuni ni nde a kúu ja játna ini ya ma, te kuni ni
iya sa'a ndaa ma, te kuniso'o ni sukan ká'an ya ma.
15 Te ndijin ko kuu tee ndaka'an nuu ndaka ñayii ma ja ni jini ni ma ji'in ja
ni jiniso'o ni ma.
16 Chukan kúu ja, ¿nawa ndetu ni? Ndokuiñi ni, te kuandute ni, te ndakune'e
ni maa ya, te sukan-va'a nduvii ndundoo ni ndaka kuechi ni ma”, kúu de
ká'an de.
17 ’Te nuu ni ndakokuiñi sa ñuu Jerusalén ya, te yikuu sa jikan-ta'vi sa ini
veñu'u ka'nu ma, te ni jininuu sa maa Jesús ma.
18 Te sa'a ká'an ya: “Ñama ni, kee yachi ni ñuu Jerusalén ya, vaa masu jin
kandija i ja kaxtnu'u ni na in kúu sa”, kúu ya ká'an ya.

19 Te jiña'a sa ya: “Iya Tátnuni, kovaa ñayii a chi ka jini i ja ni yo chinee sa
vekaa ma ndaka ñayii ka kandija ña'a maa ni ma, te ni yo kani xeen sa i
veñu'u lilikin ma.
20 Te nuu ni ka jati i niñi Esteban ma tee ni yo kaxtnu'u tnu'u maa ni ma,
suni ni iyo tna sa yukan, te ni ka ketna'a ini sa ji'in tee ni ka ja'ni Esteban
ma, te ni yo jito sa sa'ma ndaka de ma”, kúu sa jiña'a sa.
21 Kovaa ká'an ya: “Kuá'an ni, vaa tetniñu jika ña'a sa nuu ka iyo ñayii masu
judío ka kuu i ma”, kúu ya ká'an ya. —Sa'a ni jiña'a Pablo ma.

Ni ka ndatnu'u Pablo ma ji'in tee netniñu ma

22 Te ndaka ñayii ma, ni ka yo niniso'o i ja ni ka'an Pablo ma onde nuu ni
keja'a de ká'an de ma te onde ni ka'an de tnu'u ya'a. Sani te ni ka kayu'u i
ka jiña'a i:
—Xnaa ni tee ya'a. Masu kuu ja koo-ka de ñuu ñayivi a —ka kuu i ka jiña'a
i.
23 Te ka kayu'u ka kayu'u i, te ka skana i sa'ma i ma, te ka xsiava i ñuyaka
ma.
24 Te tee tátnuni nuu mil soldado ma, ni tatnuni de ja na jin chinee va'a de
Pablo ma nuu ka iyo soldado ma, te ni tatnuni de ja na jin ke'en de Pablo
ma, sukan-va'a xi ma ndaka'an de nava'a ka kayu'u ñayii ma sukan ja kuu
de ma.
25 Kovaa nuu ni ka ju'ni i Pablo ma ji'in yo'o kaa ma, ni jiña'a de tee tátnuni
nuu cientu soldado ma:
—¿Va'a-ni ja kua'a o in ñayii ñuu Roma ma, nú ñatuu kuni-ka o na kuechi
i ma? —kúu de jiña'a de.
26 Nuu ni jiniso'o tee tátnuni nuu cientu soldado ma sukan, ni ja'an de, te
ni jiña'a de nuu tee tátnuni nuu mil soldado ma:
—¿Naxe sa'a ni, te vitna ja tee ya'a chi tee ñuu Roma ma kúu de? —kúu
de jiña'a de.
27 Tee kúu tee tátnuni nuu mil soldado ma, ni jan tu'va de Pablo ma, te
jiña'a de:
—Ka'an ni: ¿Tee ñuu Roma ma kúu ndija ni? —kúu de jiña'a de.
—Tee yukan kúu sa —kúu Pablo ma jiña'a de.
28 Sani te jiña'a tee tátnuni nuu mil soldado ma:
—Saña chi kua'a xeen xu'un ni jaku'un sana ni nduu sa ñayii ñuu Roma
ma —kúu de jiña'a de.
Kovaa Pablo ma, jiña'a de:
—Saña chi onde kii ni kâku sa ma kúu sa ñayii ñuu Roma ma —kúu de
jiña'a de.
29 Chukan kúu ja ni ka ndakakayata ñayii kuan koo ja jin sa'a ndeva'a i de
ma, te tee tátnuni nuu mil soldado ma, ni yu'u de ja ni ju'ni de tee ma, chi
vaa ni ka jini de ja tee ñuu Roma ma kúu Pablo ma.

Ni kenda Pablo ma nuu tee ka ja'nde tniñu ma

30 Te tee tátnuni nuu mil soldado ma, kúni de ja kuni ndaa de nawa kúu
ja ka xtekuechi ñayii judío ma Pablo ma. Chukan kúu ja kivi yutnee ma, ni
kana de tee ka tatnuni nuu sutu ma, ji'in tee ka ja'nde tniñu ñayii judío ma,
te ni tatnuni de ja jín ndaji i yo'o kaa ni yo nu'ni Pablo ma, sani te ni kene'e
de tee ma nuu ka iyo tee yukan.

23

1 Pablo ma, nde'ya vava'a de ndaka tee ka iyo ma, te jiña'a de:

—Ñani, onde vitna chi iyo sa nuu Su'si ma, te sa'a sa sukan játna ini ya ma
—kúu de jiña'a de.
2 Sani te Ananías tee tátnuni nuu sutu ma, ni tatnuni de nuu tee ka iyo
yatni nuu iyo Pablo ma ja na jin kua'a de in yu'u tee ma naku ka'an de
sukan.
3 Sani te Pablo ma, jiña'a de:
—Su'si ma, kua'a tna ña'a ndijin ja sukan ká'an ni a, vaa núkoo ni jiña ja
ka'nde ni tniñu sa a, sukan ká'an tnu'u ni ndakaxtnu'u Moisés ma. Kovaa
masu sa'a ni sukan ká'an ma, su'va ni tetniñu ni ñayii ma ja jin kani ña'a i
—kúu de jiña'a de.
4 Te ñayii ka iyo ma, ka jiña'a i:
—¿Sukan ká'an ndeva'a ni nuu tee tátnuni nuu sutu Su'si ma? —ka kuu i
ka jiña'a i.
5 Pablo ma, jiña'a de:
—Ñani, masu jini sa ja nú tee tátnuni nuu sutu ma kúu de, nava'a sa'a de
sa'a. Vaa ká'an tnu'u ndee tutu Su'si ma: “Másu ko ka'an ndeva'a ni ja kuu
tee tátnuni ñuu ni ma” —kúu Pablo ma jiña'a de.
6 Sani te ni jini Pablo ma ja jaku de ka kuu saduceo ma, te jaku-ka de ka
kuu fariseo ma, te Pablo ma, ni ka'an nini'i de, te jiña'a de:
—Ñani, saña chi fariseo tna kúu sa, vaa tna'a sa ma chi fariseo ka kuu
i. Kuechi ja kándija sa ja jin ndateku ñayii ni ka ji'i ma, chukan kúu ja ka
ndakan ni kuenda nuu sa a —kúu de jiña'a de.
7 Ja ni ka'an de sukan ma, tee ka kuu fariseo ma ji'in tee ka kuu saduceo
ma, ni ka jakondee de ka tetna'a de, te ni nduu uu jichi de nuu ni ka ndatna'a
de ma.
8 Vaa tee ka kuu saduceo ma, masu ka kandija de ja jin ndateku ñayii ni ka
ji'i ma, ni a masu ka kandija de ja ka iyo ángel ma, te ñayii ma, ñatuu na
anua i ma, ka ka'an de. Kovaa tee ka kuu fariseo ma chi ka kandija de ja
jin ndateku ñayii ni ka ji'i ma, ji'in ja ka iyo ángel ma, ji'in ja ñayii ma, masu
yikikuñu-ni ka kuu i ma chi ka iyo anua i ma.
9 Te ndaka de ka kayu'u. Sani te ni ndokuiñi in tee skua'a tnu'u ni tatnuni
Moisés ma, te tna'a tee ka kuu fariseo ma kúu de, te jiña'a de:
—Masu nde ka ndani'i o in ja u'vi ja sa'a tee ya'a, kuiti masu saa in ángel
xi maa Xtumani Ndios ma ni ka'an nuu de —kúu de jiña'a de.
10 Te ni ka jakondee de ka tetna'a xeen-ka de, te ni yu'u tee tátnuni nuu
soldado ma nasa jin sakuechi jin salikin de Pablo ma. Chukan kúu ja ni
tatnuni de nuu soldado ma ja jín koo de jín nu kueka nda'a de Pablo ma, te
jín ndachinee de tee ma nuu ka iyo soldado ma.
11 In-ka jakuaa ma, ni kenda Iya Tátnuni ma nuu iyo Pablo ma, te jiña'a ya:
—Pablo, chi'i ni fuerza. Te sukan ni ka'an ni nuu ñayii Jerusalén a na in
kúu sa ma, suni sukan jiniñu'u ja ka'an tna ni nuu ñayii ñuu Roma ma —kúu
ya jiña'a ya.

Ni ka kuni de ja jin ka'ni de Pablo ma

12 Nuu ve ndii ma, te ni ka ndatnu'u tna'a tee judío ma, te ûni ni ka skuiso
de ja ma jin kaa de, ma jin ko'o de, onde nuu ni ka kundee de ni ka ja'ni de
Pablo ma. Nú ña'a, te jin ndatna'a maa de ja u'vi, ni ka ka'an de ma.
13 Vi'i-ka uu xiko (40) de kúu tee ka iyo nuu ni ka ndatnu'u tna'a de ma.
14 Te ni jan koo de nuu tee ka tatnuni nuu sutu ma ji'in tee ka kuu ja'nu ma,
te ka jiña'a de:

—Saña chi ûni ni ka skuiso sa in ja u'vi ja jin kuu sa, te ma jin kaa sa, ma
jin ko'o sa, nú masu ja onde jin kundee sa jin ka'ni sa Pablo ma.
15 Te vitna, te kuán koo ni ji'in tee ka ja'nde tniñu ma, te jin kuña'a ni tee
tátnuni nuu mil soldado ma ja yutnee, te kí xsia'a de tee ma nuu ka iyo ni a,
sukan-va'a jin kakan-tnu'u vava'a-ka ni de, jin kuña'a ni, te saña chi jin koo
tu'va sa ichi vee de ma, te jin ka'ni sa de —ka kuu de ka jiña'a de.
16 Kovaa sayii ku'va Pablo ma, ni jiniso'o i sukan ni ka ndatnu'u tna'a de
ma, te ni ja'an i nuu ka iyo soldado ma, te ni kaxtnu'u i nuu Pablo ma.
17 Te Pablo ma, ni kana de in tee tátnuni nuu cientu soldado ma, te jiña'a de:
—Kuán xsia'a ni suchi ya'a nuu tee tátnuni nuu mil soldado ma chi iyo in
ja kaxtnu'u i nuu de —kúu de jiña'a de.
18 Sani te ni jan xsia'a de i nuu tee tátnuni nuu mil soldado ma, te jiña'a
de:
—Pablo tee yinee va'a ma, ni kana ña'a de, te ni jikan-ta'vi de nuu sa ja ki
xsia'a sa suchi ya'a, vaa iyo in ja ka'an i nuu ni —kúu de jiña'a de.
19 Te tee tátnuni nuu mil soldado ma, ni tnii de nda'a i, te ni kene'e siin de
i, te ni jikan-tnu'u de i:
—¿Nawa kúu ja iyo ja kaxtnu'u ro? —kúu de jiña'a de.
20 Te jiña'a i:
—Tee judío ma, ni ka ndatnu'u tna'a de ja ki koo de ki kakan-ta'vi de nuu
ni, te sa'a-ni jin ka'an de: Yutnee ne'e ma, te jin xsia'a ni Pablo ma nuu ka
iyo tee ka ja'nde tniñu ma, sukan-va'a jin kakan-tnu'u vava'a de tee ma.
21 Kovaa máko kandija ni, vaa vi'i-ka uu xiko (40) de jin chu'u ichi ma, te jin
kondetu ña'a de, vaa ja ni ka skuiso de in ja u'vi ja jin kuu maa de, ja ma jin
kaa de, ma jin ko'o de, nú masu ja onde jin ka'ni de Pablo ma, te vitna chi
ka iyo tu'va de ka ndetu de ja sa'a ni sukan ka kuni de ma —kúu i jiña'a i.
22 Sani te tee tátnuni nuu mil soldado ma, ni ndakuan-ta'vi de nuu i, te
jiña'a de i ja máko kuña'a i ni-in ñayii ja sukan ni kaxtnu'u i nuu de ma.

Ni ka jan xsia'a de Pablo ma ñuu Cesarea ma

23 Te ni kana de uu tee ka tatnuni nuu cientu soldado ma, te ni tatnuni
de:
—Jin koo tu'va ni ka iin jakuaa ma, te jin satu'va ni uu cientu soldado,
ji'in uni xiko uxi (70) tee ka yoso caballu ma, ji'in uu cientu tee ka skuita
kaa nani lanza ma, sukan-va'a jin koo ni onde ñuu Cesarea ma.
24 Te jin satu'va ni caballu kiti koso Pablo ma, te jin koo ni jin xsia'a ni de
nuu tee nani Félix ma tee kúu gobernador ma, sukan-va'a kenda va'a de
—kúu de jiña'a de.
25 Te ni tee de in carta, te sa'a ká'an:
26 “Claudio Lisias kúu sa, te tee sa tutu ya'a nuu ni ja kúu ni Félix tee
netniñu vava'a: Ndakan-tnu'u ñaña'a ña sa.
27 Pablo a, tee ni tetniñu sa a chi ni ka tnii ña'a tee judío ma, te jin ka'ni de
tee a ka kuni de, kovaa ni ja'an sa ji'in soldado a, te ni kaku de, vaa ni jini
sa ja in romano kúu de.
28 Te kúni sa ja kuni sa nawa kúu ja ka xtekuechi i de ma, te ni jan xsia'a sa
de nuu tee ka ja'nde tniñu maa ñayii judío ma.
29 Te ni jini sa ja ka xtekuechi de Pablo a ja ñatuu sa'a de sukan ka sa'a ndaka
maa de ma. Kovaa ni-in ja ka xtekuechi de tee a sa'a ja kuu jin ka'ni i de xi
kinee de vekaa ma.
30 Nuu ni ka kaxtnu'u i nuu sa ja sukan ni ka ndatnu'u tna'a de ja jin ka'ni
de Pablo a, sani te ni jani ini sa ja tetniñu sa de nuu iyo ni a, suni ni jiña'a
sa nuu tee ka xtekuechi Pablo a ja na jin ka'an de nuu ni nawa kúu ja ka

kuni u'vi de nuu tee a. Chukan-ni kúu ja ká'an sa a. Te koo vii koo va'a ni.”
Sa'a ni tee de.
31 Te soldado ma, ni ka jeka de Pablo ma sukan ni tatnuni de ma, te jakuaa
ma kuan koo de onde ñuu Antípatris ma.
32 Te kivi yutnee ma, ni ka xndoo de tee kuan koo ji'in caballu ma ja jin koo
de ji'in tee ma, te ni ka ndakokuiñi maa de nuu ka iyo ndaka-ka soldado
ma.
33 Nuu ni ka kenda koo tee ka yoso caballu ma ñuu Cesarea ma, te ni ka
wa'a de carta ma nuu gobernador ma, te ni ka ndakua'a de Pablo ma nuu
nda'a de.
34 Te tee kúu gobernador ma, ni ka'vi de carta ma, te ni jikan-tnu'u de ndenu
kúu ñuu Pablo ma. Te nuu ni jini de ja tee ñuu Cilicia ma kúu de,
35 te jiña'a de:

—Nuna kenda koo tee ka xtekuechi ña'a ma, te ka'nde sa tniñu ni a —kúu
de jiña'a de, te ni tatnuni de ja jín koo de jín xsia'a de tee ma vekaa iyo
palaciu Herodes ma.

24

Sukan ni ka'an Pablo ma nuu tee kúu Félix ma

1 Ni ya'a u'un kivi, te ni nuu Ananías tee tátnuni nuu sutu ma ni ja'an de
ñuu Cesarea ma, ji'in jaku tee ka kuu ja'nu ma, ji'in tee nani Tértulo ma tee
ko kuu nuu de ma, te ni jiña'a de nuu gobernador ma na nde a kúu kuechi
Pablo ma.
2 Te ni ka kana de Pablo ma. Sani te Tértulo ma, ni keja'a de xtekuechi de
Pablo ma, te jiña'a de nuu tee kúu gobernador ma:

—Félix, ja maa ni vi, te ka iyo sii ini sa, te ka iyo mani sa, te kua'a ja va'a
ni ka kuva'a ñuu sa ya, vaa jini ni ja sa'a ni a, te ka iyo va'a sa ndeva'a-ni
nuu ka iyo sa ma.
3 Te ndaka ora ndaka kivi ka ni'i sa ndaka ja va'a ja maa ni vi, Félix, te ka
ndakuan-ta'vi xeen sa nuu ni.
4 Kovaa ja ma jin xtna'a xeen-ka ña'a sa, jikan-ta'vi sa ja sukan vii sukan
va'a ini ni a, te koniniso'o ni jaku-ni tnu'u ká'an sa a.
5 Ni ka ndani'i sa tee ya'a ja in tee sákanuu sákani'ni kúu de, te ni-ka'nu ñuu
ñayivi ya ska'an de ñayii judío ma, te tátnuni de nuu in jichi ñayii ka nani
nazarenos ma.
6 Te ni kuni de ja sa'a de tna'a ja masu játna ini Su'si ma onde ini veñu'u
ka'nu ma. Chukan kúu ja ni ka tnii sa de, te ni ka kuni sa ja jin sa'a ndaa sa
sukan ka sa'a maa sa ma,
7 kovaa ni kivi nduu tee nani Lisias ma tee tátnuni nuu mil soldado ma, te
nde'e xeen ni sa'a de, te ni ndaxtandee de tee ma nuu nda'a sa ma.
8 Te ni tatnuni de nuu ñayii ka xtekuechi Pablo ma ja ki koo i nuu ni a. Te
vitna, te kakan-tnu'u ni de, te kuni maa ni ja ja ndaa kúu ja ka ká'an sa a, ja
sukan sa'a de —kúu de jiña'a de.

9 Te ñayii judío ma, ûni ka jiña'a i ja ndija ndaka ja jiña'a de ma.

10 Te ni sa'a gobernador ma in seña nuu Pablo ma, sukan-va'a na ka'an
de. Sani te ni ka'an Pablo ma:

—Jini sa ja jâ ni kuu kuiya ja ndijin kúu tee ja'nde tniñu ñuu ya'a. Chukan
kúu ja sii ini ndáka'an sa ja masu na kuechi sa ma.
11 Ndasa'a maa ni kuenda, te kuni ni ja jâ iyo vi'i-ka uxi uu kivi ja ni ja'an
sa ñuu Jerusalén ma, ja ni ndachiñu'u sa Su'si ma.

12 Te tee ka xtekuechi ña'a a chi nuu ni ka ndani'i ña'a de ma chi masu na
nde ka tetna'a sa ji'in ni-in ñayii, ni a masu nde ska'an sa ñayii ma, ni a ini
veñu'u ka'nu ma, ni a ini veñu'u lilikin ma, ni a ini ñuu ma.
13 Ni masu kuu jin ka'an de ja ja ndaa kúu ja ka xtekuechi ña'a de vitna a.
14 Kovaa ndáka'an sa nuu ni ja kándija sa ndaka tnu'u ni yo ndakaxtnu'u
Moisés ma ji'in tnu'u ni ka yo ndakaxtnu'u tee ni ka yo ndakaxtnu'u tnu'u
Su'si ma, te jinukuechi sa nuu maa Su'si ni ka yo jinukuechi yuva sa tee
jana'a-ka ma. Te saña chi ndikin sa Ichi Jaa Ichi Jesús ma, tna'a ja ka ka'an
ñayii ka xtekuechi ña'a a ja masu ichi ndaa kúu a.
15 Vaa kúkanu ini sa nuu Su'si ma ja ndaxteku ya ñayii ni ka ji'i ma, ka kuu i
ñayii ni ka sa'a ja va'a xi ni ka sa'a i ja u'vi ma. Te sukan ka kukanu ini tna
de.
16 Te chukan kúu ja ndimaa ndí ini sa ja koo va'a sa nuu Su'si ma ji'in nuu
ñayii a.
17 Kovaa ni ya'a jaku kuiya, te ni no'o sa ñuu Jerusalén ma ni jan nu xsia'a
sa xu'un ja kuu ñuu sa ma ji'in ja ndakua'a sa nuu Su'si ma.
18 Te yikuu sa sa'a sa sukan, te ni ka kenda koo jaku tee judío ve koo ñuu Asia
ma, te ni ka ndani'i ña'a de ini veñu'u ka'nu ma, te jâ ni nduvii ni ndundoo
sa nuu Su'si ma, te ni masu kua'a ñayii ka iyo ji'in sa, te ni masu nawa ka
sa'a ndeva'a sa ini veñu'u ma.
19 Iyo ja maa tee yukan kí koo nuu ni a, te jín ndaka'an de na kuechi sa, na
ja u'vi ni sa'a sa ja ñatuu ka jatna ini de.
20 Nú ma ki koo tee yukan ma, te jín ka'an maa tee ya'a nuu ni, nú ni ka
ndani'i de in ja u'vi ni sa'a sa, nuu ni ka kana ña'a de nuu tee ka ja'nde
tniñu ma,
21 nú masu kuechi ja sa'a ni ka'an nini'i sa ma: “Kándija sa ja jin ndateku
ñayii ni ka ji'i ma, te xi saa chukan kúu ja iyo sa nuu ni a, ja ka'nde ni tniñu
sa a” —kúu de jiña'a de.

22 Sani te tee nani Félix ma, ni jini vava'a de naxe iyo ichi Jesús ma, te
chukan kúu ja nuu ni jiniso'o de sa'a, ni sunkani de, te jiña'a de:

—Onde nú ni kenda Lisias tee tátnuni nuu mil soldado ma, sana jin sinu
o tniñu ya'a —kúu de jiña'a de.

23 Sani te ni tatnuni de nuu tee tátnuni nuu cientu soldado ma ja na ki'in
de jín chinee va'a de Pablo ma, kovaa na kua'a de tnu'u ja na ki'in kii Pablo
ma ko kuu de ini vekaa ma, te máko ka'nu ndee de ja ki koo tee ka ketna'a
ini ji'in Pablo ma nuu iyo de ma.

24 Ni ya'a jaku kii, te ni ki koo tee kúu Félix ma, ji'in Drusila ma ña'a kúu
ñasi'i de ma, vaa in ña'a judía kúu ña. Te ni kana de Pablo ma, te ni yo
niniso'o de naxe iyo ja kandija o Jesucristo ma.
25 Kovaa nuu ni ka'an Pablo ma siki ja sa'a ndaa sa'a ndija o ma, ji'in naxe
tatnuni o nuu maa o ma, ji'in ja kivi ndakan Su'si ma kuenda nuu ndaka o
ma, sani te ni yu'u tee kúu Félix ma, te jiña'a de:

—Kuá'an ni vitna, te kivi nune sa ma, te kana tuku ña'a sa —kúu de jiña'a
de.

26 Ni kuu ini de ja kua'a Pablo ma xu'un te xsiaa de tee ma, te chukan kúu
ja kua'a jichi ni yo kana de tee ma, te ni yo ka'an de ji'in tee ma.
27 Kovaa ni ya'a uu kuiya, te ni kee tee kúu Félix ma, te ni ndivi tee nani
Porcio Festo ma. Te kúni Félix ma ja kendoo va'a de ji'in ñayii judío ma, te
chukan kúu ja ni xndoo de Pablo ma ini vekaa ma.

25

Sukan ni ka'an Pablo ma ji'in tee kúu Festo ma

1 Te tee kúu Festo ma, ni jinkoo de ja ko kuu de gobernador ñuu ma, te ni
ya'a uni kii, sani te kua'an de ñuu Jerusalén ma.
2 Te tee ka tatnuni nuu sutu ma, ji'in tee ka ndanuu-ka ñuu judío ma, ni
jan koo de nuu Festo ma, te ni ka ndakuña'a de kuechi Pablo ma, te ni ka
jikan-ta'vi de nuu tee ma,
3 te va vii va luu ka jiña'a de ja na tetniñu de Pablo ma ñuu Jerusalén ma,
vaa ka jani ini de ja jin chu'u de te jin ka'ni de Pablo ma ichi vee de ma.
4 Kovaa Festo ma, jiña'a de:

—Vaa Pablo ma chi yinee va'a de vekaa ñuu Cesarea ma, te maa sa chi
sani te no'o sa onde ñuu yukan,
5 te chukan kúu ja nú ndee ni kúni ja ki'in ni ji'in sa, te jín koo o, te yukan,
te jin ndaka'an ni na kuechi tee yukan —kúu de jiña'a de.

6 Te ni kukuee-ka de una uxi-ka kii, te kuan no'o de ñuu Cesarea ma. Te
kivi yutnee ma ni nukoo de nuu ja'nde de tniñu ma, te ni tatnuni de ja na
jin koo i jín kueka i Pablo ma.
7 Te nuu ni kenda Pablo ma, te ni ka ndakonduu ña'a tee ve koo ñuu
Jerusalén ma, te ka jiña'a de kua'a kuechi ka'nu ni sa'a Pablo ma, kovaa
ñatuu ni kuu jin sa'a de ja kandija Festo ma.
8 Te sa'a ni ka'an Pablo ma ja masu na kuechi de:

—Masu na ja u'vi sa'a sa, ja kuu tnu'u ni tatnuni Moisés ma nuu ñayii
judío a, ni a ini veñu'u ma, ni a nuu tee kúu César ma masu na ja u'vi sa'a
sa —kúu de jiña'a de.

9 Kovaa tee kúu Festo ma, kúni de ja kendoo va'a de ji'in ñayii judío ma, te
chukan kúu ja jiña'a de Pablo ma:

—¿Kúni ni ja no'o ni ñuu Jerusalén ma, te yukan jin ka'nde i tniñu ni a, te
koo sa yukan? —kúu de jiña'a de.

10 Sani te Pablo ma, jiña'a de:

—Ña'a, vaa ya'a iyo sa nuu tátnuni César ma, te ya'a te'nde tniñu sa a. Jini
maa ni ja ni-in ja u'vi ni sa'a sa nuu ñayii judío a.
11 Kovaa nú iyo in ja u'vi ni sa'a sa ja sa'a i ja kuu kûu sa, masu yu'u sa
ja kûu sa. Kovaa nú masu ja ndaa kúu ja ka xtekuechi ña'a de a, masu kuu
ndaxsia'a ña'a ni nuu nda'a de a, te jikan sa ja maa tee kúu emperador César
ma na ka'nde tniñu sa a —kúu de jiña'a de.

12 Sani te ni jinu ni jikan-tnu'u Festo ma nuu tee ka netniñu ji'in de ma,
te jiña'a de nuu Pablo ma:

—Ni jikan ni ja César ma ka'nde tniñu ni a, te ki'in ni nuu de nusaa —kúu
de jiña'a de.

Ni kenda Pablo ma nuu rey nani Agripa ma, ji'in ña'a kúu Berenice ma

13 Ni ya'a jaku kivi, te tee kúu rey nani Agripa ma, ji'in ña'a kúu Berenice
ma, ni ki koo de ñuu Cesarea ma ni ki kua'a de nchuxi Festo ma.
14 Te ni ka iyo de kua'a kivi, te chukan kúu ja Festo ma, ni kaxtnu'u de nava'a
yinee Pablo ma vekaa ma, te jiña'a de:

—Tee kúu Félix ma, ni xndoo de in tee ini vekaa ma.
15 Te nuu ni ja'an sa ñuu Jerusalén ma, ni ka kenda koo tee ka tatnuni nuu
sutu ma, ji'in tee ka kuu ja'nu ñuu Jerusalén ma, te ka jikan de ja ka'ni sa
Pablo ma.

16 Te ni ndakone'e sa ja yo'o ja ka kuu o ñayii ñuu Roma ma, masu kuu ja jin
ka'ni o de, nú masu ja onde koo de xinañu'u-ka nuu ñayii ka xtekuechi ña'a
ma, te ndaka'an maa de nú ndija xi ña'a.
17 Te chukan kúu ja nuu ni kenda koo de nuu iyo sa ya, te ñatuu ni yo ndetu
sa, nú masu ja kivi yutnee ma, te ni jinkoo sa nuu ja'nde sa tniñu a, te ni
tatnuni sa ja jin koo de jin kueka de Pablo ma.
18 Te ka iyo tee ka xtekuechi ña'a ma, kovaa ñatuu ni ka xtekuechi de tee
ma ni-in ja ni jani ini sa ma,
19 nú masu ja ka xtekuechi de tee ma ja masu sa'a de sukan ka sa'a maa de
ja ka kandija de Su'si ma, te ka ka'an de siki in tee ni ji'i nani de Jesús, te
Pablo ma, ká'an de ja téku tee ma.
20 Te ñatuu ni'i ini sa naxe sa'a sa siki ja ka ka'an de ma, te ni jikan-tnu'u sa
Pablo ma ja nú kúni de ja no'o de ñuu Jerusalén ma, te yukan jin ka'nde de
tniñu de ma.
21 Kovaa Pablo ma chi ni jikan de ja ka'nde maa César ma tniñu de ma. Te
ni tatnuni sa ja jín chinee va'a de tee ma onde tetniñu sa de nuu César ma
—kúu de jiña'a de.

22 Sani te tee kúu Agripa ma, jiña'a de nuu Festo ma:

—Saña tna, kúni sa ja koniniso'o sa ja ká'an tee yukan —kúu de jiña'a de.

Te jiña'a Festo ma:

—Yutnee, te koniniso'o ni ja ká'an de ma —kúu de jiña'a de.

23 Te in-ka kii ma, te ni ka nukone'nu va'a, ni ka nukone'nu vii Agripa ma
ji'in ña'a kúu Berenice ma, te kuan koo de, te ni ka kivi koo de ji'in tee ka
tatnuni nuu mil soldado ma, ji'in tee ka ndanuu-ka ñuu ma ini ve'e nuu ka
ndatnu'u tna'a ñayii ma. Sani te maa Festo ma, ni tatnuni de ja jín koo i jín
kueka i Pablo ma.
24 Sani te Festo ma, jiña'a de:

—Rey Agripa ji'in ndaka ni ja ka iyo o ya'a, ya'a iyo tee ya'a, vaa kua'a
ñayii judío ma ja ka iyo i ñuu Jerusalén ma, ji'in ñayii ka iyo ya'a, ka ka'an i
ja masu kuu koteku-ka tee ya'a.
25 Kovaa maa sa, masu nde ndani'i sa na kuechi de ja sa'a i ja kûu de. Te
vaa maa de jikan ja tee kúu emperador ma ka'nde tniñu de a, te jâ ni jani
ini sa ja tetniñu sa de nuu César ma.
26 Kovaa ñatuu na kuechi Pablo a iyo ja tee sa nuu tutu ki'in nuu tee kúu
César tee tátnuni nuu o a, te chukan kúu ja ni kijaa de nuu ndaka ni ji'in nuu
ndijin rey Agripa, sukan-va'a jin ndakan-tnu'u ni de, te ni'i ini sa nawa tee
sa.
27 Vaa nuna tetniñu sa in ñayii yinee vekaa a, te nú ma kaxtnu'u sa nawa
kúu ja ka xtekuechi i de ma, te masu va'a-ni, vaa masu kendoo va'a sa nuu
tee kúu emperador ma —kúu de jiña'a de.

26

1 Sani te Agripa ma, jiña'a de nuu Pablo ma:

—Kuu ka'an maa ni ja kuu maa ni —kúu de jiña'a de.

Sani te Pablo ma, ni ndone'e de nda'a de ma, te ni keja'a de ká'an de ja
masu na kuechi de ma:
2 —Kúsii ini sa nuu ni, vi rey Agripa, ja ndáka'an sa nuu ni ja masu na
kuechi sa, te ni masu nawa ni sa'a sa ndaka ja ka xtekuechi ña'a ñayii judío
ma.

3 Vaa maa ni chi jini va'a ni ndaka sukan ka sa'a i ma sukan ka jani ini i ma.
Chukan kúu ja jikan-ta'vi sa ja kava kuee ini ni, te koniniso'o ni ja ka'an sa
a.

4 'Ndaka ñayii judío ma chi ka jini i sukan ni yo kuu sa onde nuu jaa sa
ma, nuu ni iyo sa ñuu sa ma ji'in ñuu Jerusalén ma.
5 Te suni ka jini i, te kuu jin ndaka'an i, ja onde xinañu'u ma ni yo sa'a sa
sukan ka sa'a tee ka kuu fariseo ma, vaa ûni ka sa'a ndi'i, ka sa'a tu'u de
sukan ka kuni de ja kondikin o Su'si ma.
6 Te vitna, ja kuechi ja kúkanu ini sa ja ni skuiso Su'si ma nuu yuva o ñayii
jana'a ma, chukan kúu ja iyo sa ya'a, ja te'nde tniñu sa a.
7 Te ndi-uxi uu jichi tna'a o ma ka ndetu ja ko kuu ja ni skuiso Su'si ma, te
chukan kúu ja ka chiñu'u i Su'si ma nduu ñuu, vaa ka kukanu ini i ya ja sa'a
ya sukan. Te chukan kúu ja ka xtekuechi ña'a ñayii judío a, vi rey Agripa.
8 ¿Xi ka jani ini ni ja Su'si ma, masu kuu ndaxteku ya ñayii ni ka ji'i ma?

9 'Ja ndaa kúu ja saña chi ni yo jani ini sa ja tniñu sa kúu ja sa'a sa ja u'vi
ja jin kuu ñayii ka kandija Jesús ñuu Nazaret ma.
10 Te sukan ni sa'a sa ñuu Jerusalén ma. Nuu ni ka taa tee ka tatnuni nuu
sutu ma tnu'u ja kuu sa'a ndeva'a sa ndaka ñayii ka ndikin ka sa'a i sukan ni
tatnuni Jesús ma, te ni chinee sa i ini vekaa ma. Te nuu ni ka ja'ni de ñayii
ma, te ni yo chindee sa de ja jin sa'a de sukan.
11 Te kua'a xeen jichi ni yo sa'a ndeva'a sa i ini veñu'u lilikin ma, te ni yo
xtetuu sa i ja jin ka'an ndeva'a i ja kuu Jesús ma. Te ni yo ndakiti xeen ini
sa nuu i, te ni yo sondikin sa i onde in-ka ñuu ma.

12 'Sa'a sa'a sa, te kua'an sa ñuu Damasco ma, vaa yinda'a sa tutu ni ka taa
tee ka tatnuni nuu sutu ma, vaa ni ka tatnuni de ja sa'a sa sukan.
13 Te nuu ve kuu sava nduu ma, vi rey Agripa, nuu kua'an sa ichi ma, te ni
jini sa in nduva ñu'u vee ichi andivi ma, te ûni kánda'a xeen-ka i sana kandii
ma, te ni ndakonduu ña'a i saña ji'in tee kuan koo ji'in sa ma.
14 Te nuu ni ka kun-kava ndaka sa nuu ñu'ú ma, ni jiniso'o sa ja ká'an, te
sa'an hebreo ká'an: "Saulo, Saulo, ¿nava'a sóndikin ña'a ni? ¿Ñatuu jani ini ni
ja xtnakue'e ni maa ni, ja kúu ni sukan kúu in xndiki ndee ini ja skachi ja'a
ti nuu garrocha ma?", kúu ya ká'an ya.
15 Sani te jiña'a sa: "¿Na in kúu ni, Señor?" Te Iya Tátnuni ma, ni ndakone'e
ya: "Saña kúu Jesús iya sóndikin ni a.
16 Ndokuiñi ni, vaa ni kenda sa nuu ni, te kunukuechi ni nuu sa, te kaxtnu'u
ni ja ni jini ni vitna ji'in ja kaxtnu'u-ka sa nuu ni ma.
17 Chukan kúu ja masu nawa kuu ja jin sa'a ña'a ñayii judío a ni a ñayii masu
judío ka kuu i ma, vaa nuu ñayii masu judío ka kuu i ma tetniñu ña'a sa ki'in
ni,
18 sukan-va'a sa'a ni ja jín ndanune nuu i, te jín xndoo i ichi nee ma, te jín
kaka i ichi nuu ndú'va ñu'u ma, te máko jin kandija-ka i ja tátnuni tachi ma,
nú masu ja jin kandija i ja ká'an Su'si ma. Vaa nuna jin kandija ña'a i maa
sa, te sakanu ini Su'si ma kuechi i ma, te jin ndani'i ta'vi i sukan ni ka ndani'i
ta'vi ñayii ñatuu-ka na ja u'vi ka sa'a i ma", kúu ya ká'an ya.
19 Te chukan kúu ja masu ni sa'a so'o sa ja ni jininuu sa ja vee onde sukun
ma, vi rey.
20 Te ni keja'a sa xinañu'u-ka ñuu Damasco ma, sani te ñuu Jerusalén ma ji'in
ni-ka'nu ñuu Judea ma. Sani te ni ja'an sa nuu ñayii masu judío ka kuu i ma,
ni jan kaxtnu'u sa ja jín ndakani jín ndaka'vi ini i, te jín ndakokuiñi i nuu

Su'si ma, te jín sa'a i ja va'a ja ndaa ma, te sukan jín kaxtnu'u i ja jâ ni ka
ndakani, ni ka ndaka'vi ini ndija i.
21 Te chukan kúu ja ñayii judío ma, ni ka tnii ña'a i ini veñu'u ka'nu ma, te
ni ka kuni i ja jin ka'ni ña'a i.
22 Kovaa ni chindee ña'a Su'si ma ja ni kaku sa, te ñatuu ni xndoo sa ja ká'an
sa tnu'u Su'si ma nuu ñayii java'a-ka ma ji'in nuu ñayii kuechi-ka ma onde
vitna, te ndimaa ndáka'an sa sukan ni ka yo ka'an tee ni ka yo ndakaxtnu'u
tnu'u ni yo wa'a Su'si ma, ji'in sukan ni yo ka'an maa tee kúu Moisés ma, ja
iyo ja ko kuu ma,
23 ja Cristo ma, ndo'o neni ya, te jin ka'ni i ya, kovaa ndateku ya. Te sukan
ni kaxtnu'u ya ja suu ya kúu ñu'u ndú'va, te sa'a ya ja jin ndani'i ta'vi ndaka
tna'a o ñayii judío a, ji'in ndaka ñayii masu judío ka kuu i ma —kúu de jiña'a
de.
24 Nuu ni jinu ni ka'an de sukan, ja masu na ja u'vi sa'a de ma, sani te tee
kúu Festo ma, ni ka'an nini'i de:
—Pablo, iyo ku'u ni. Ja skua'a xeen ni tutu a, ni sa'a neé ña'a i —kúu de
jiña'a de.
25 Kovaa Pablo ma, jiña'a de:
—Masu iyo ku'u sa, vi Festo, nú masu ja tnu'u ká'an sa a, ja ndaa kúu,
tnu'u va'a tnu'u ndija kúu.
26 Chukan kúu ja masu yu'u sa ja ká'an sa nuu rey Agripa a, vaa jani ini sa
ja jâ jini de ndaka tnu'u ya'a, vaa masu in nuu iyo yu'u ni yo kuu ndaka ja
ká'an sa a.
27 Rey Agripa, ¿kándija ni ja ni ka yo ka'an tee ni ka yo ndakaxtnu'u tnu'u ni
yo wa'a Su'si ma? Jini sa ja kándija ni —kúu de jiña'a de.
28 Sani te rey Agripa ma, jiña'a de nuu Pablo ma:
—Vala-nka, te kundee ni ja nduu sa cristianu —kúu de jiña'a de.
29 Te Pablo ma, jiña'a de:
—Vala-nka xi kua'a-ka, kovaa jikan-ta'vi sa nuu Su'si ma ja masu maa
in-ni ni, nú masu ja ndaka tna ñayii ni ka jiniso'o vitna a, jin kenda koo i
jin kandija i sukan kándija sa Su'si ma, ¡kovaa máko jin kenda koo i ja jin
konu'ni i yo'o kaa sukan nu'ni sa a! —kúu de jiña'a de.
30 Nuu ni jinu ni ka'an de sa'a, sani te ni ka ndokuiñi rey ma, ji'in tee kúu
gobernador ma, ji'in ña'a kúu Berenice ma, ji'in ñayii ni ka yo nukoo ji'in de
ma.
31 Nuu ni ka ndusiin de ma, te ka ndatnu'u tna'a de, te ka ka'an de:
—Ni-in ja ni sa'a tee ya'a sa'a i ja kûu de xi ja kinee de vekaa ma —ka kuu
de ka ka'an de.
32 Te tee kúu rey Agripa ma, jiña'a de nuu Festo ma:
—Iyo tee ya'a ja kuu xsiaa ni de, nute ñatuu ni jikan maa de ja ki'in de
nuu César ma ja te'nde tniñu de ma —kúu de jiña'a de.

27

Ni ka tetniñu de Pablo ma kua'an de ñuu Roma ma

1 Nuu jâ ni jani ini tee kúu Festo ma ja jin koo sa ñuu Italia ma, te soldado
nani Julio ma ja kúu de tee tátnuni nuu cientu soldado ka jinukuechi nuu
emperador ma, ni ndunda'a de Pablo ma ji'in jaku-ka tee ka yinee vekaa
ma.
2 Ni ka ka koo sa in nuu barcu ni ka sa'a i ñuu Adramitio ma, te ki'in tnu
jaku ñuu ka iyo ichi ñuu Asia ma, te kuan koo sa ji'in tee nani Aristarco tee
ñuu Macedonia ma ja iyo de ñuu Tesalónica ma.

3 Te kivi yutnee ma ni jan koo sa ñuu Sidón ma. Te tee nani Julio ma, vivii
kúu de ji'in Pablo ma, te ni wa'a de tnu'u ja ki'in Pablo nuu ka iyo tee ka
ketna'a ini ji'in de ñuu yukan ma, sukan-va'a ñukuun jin katanuu ña'a tee
ma nani ka iyo sa yukan.
4 Sani te onde ñuu Sidón ma, te ni ka konduu sa ichi ñuu Chipre ma,
sukan-va'a jin kaku sa nuu kajin yi'i xen-xeen vee ichi nuu kuan koo sa
ma.
5 Nuu ni ka ya'a sa ichi kuan ndaya'a ñuu Cilicia ma ji'in ñuu Panfilia ma, te
ni jan koo sa ichi ñuu Mira ma ja iyo ñuu Licia ma.
6 Te yukan, te tee tátnuni nuu cientu soldado ma, ni ndani'i de in barcu ñuu
Alejandría ma ja ki'in tnu ñuu Italia ma, te ni ka nda koo sa nuu tnu ma,
7 te kua'a kivi ni ka ñunee sa nuu tnu ma, vaa kueni kueni kua'an tnu, te ni
ka ndo'o xeen sa, saa ni ka kenda koo sa kuan ndaya'a ñuu Gnido ma, vaa
ñatuu wa'a kajin yi'i ma tnu'u ja jin koo ñama-ka sa. Te ni jan koo sa ichi
ñuu Creta ma kuan ndaya'a ñuu Salmón ma, ja na jin kaku sa nuu kajin yi'i
ma.
8 Sukan ni ka yo kuu sa ni ka ndo'o xeen sa ni-kani ichi costa ma, te ni jan
koo sa in nuu nani Buenos Puertos, yatni ñuu Lasea ma.
9 Te ni ka kukuee sa kua'a xeen kivi, te iyo yika xeen ja jin koo-ka sa ma,
vaa jâ ni ya'a kivi ka iyo ndite ñayii judío ma, te jâ ni kuyatni kivi kuvijin
xen-xeen ma. Te chukan kúu ja Pablo ma, ni xtu'va ña'a de, te ká'an de:
10 —Ndaka ndijin, jini sa ja ka'vi-ka ko kuu ichi jin koo o a. Kua'a ja jin
skenaa o, masu yika-ni ja ñu'u ini barcu a, nú masu ja onde maa tnu ji'in
maa o —kúu de jiña'a de.
11 Kovaa tee tátnuni nuu cientu soldado ma, jatanuu-ka de ja ka ka'an tee
skaka tnu ma ji'in tee xi-kuenda kúu tnu ma sana ja ká'an Pablo ma.
12 Vaa masu ni ka jatna ini de ja jin kendoo de ñuu yukan kivi vijin ma, te
kua'a-ka de ka ka'an ja jin koo-ka de onde jin kenda koo de ñuu Fenice ma,
vaa nuu ka kenda koo barcu ma chi iyo va'a i te kuu jin kendoo de yukan.
13 Te nuu ni keja'a yi'i kueni kueni kajin, te su'va kana nuu i ma, te ni ka jani
ini de ja sukan-ni ko kuu, te ni ka ndone'e de kaa nani ancla ma ja ñunee
ka'a ndute ma, te kuan koo xiñi kuan koo xiñi-ni de ichi ñuu Creta ma.
14 Kovaa masu ni kuna'a xeen, sani te ni keja'a yi'i xen-xeen-ka kajin ichi
nuu kua'an barcu ma, te kajin yi'i ma, nani i Euroclidón.
15 Te ñatuu wa'a-ka kajin yi'i ma tnu'u nde ichi ki'in barcu ma. Chukan kúu
ja sani te kuan koo sa nde ichi ni kuni maa kajin yi'i ma.
16 Nani kuan koo sa nuu iyo vala ñu'ú nani Clauda ma, ja kasi ña'a i vala, te
ni ka yo kuu xeen sa, saa ni kuu ni ka ndone'e sa barcu luluu ma.
17 Te nuu ni kuu ni ka ndone'e sa barcu luluu ma, sani te ni ka ndaku'ni
sa barcu ka'nu ma, sukan-va'a ma ndatnana tnu, vaa ka yu'u sa ja kenda
koo sa nuu iyo ñuti nani Sirte ma te jakituu barcu ma. Te chukan kúu ja
ni ka nune'e de sa'ma iyo onde sukun ma ja kani kajin ma ora yi'i i ma, te
sukan-ni kuan koo ya'a kuan koo yukan-nka sa.
18 Te kivi yutnee ma, te ni kuni'i-ka kajin ma, te ni ka keja'a de ka skana de
ndatniñu ndiso barcu ma nuu ndute ma.
19 Te kivi ku-uni ma ni ka skee sa ji'in nda'a maa sa a ndaka ja jatniñu barcu
ma nuu ndute ma.
20 Te sukan ni yo kuu kua'a kivi ja ñatuu ni ka jini-ka sa kandii ma ji'in
tiuxini ma, vaa yi'i xen-xeen kajin ma, te masu na tnu'u kanu ini-ka ja jin
kaku sa nkuu.
21 Te jâ ni kukua'a kivi ja ñatuu nawa ka jaa-ka sa. Chukan kúu ja Pablo ma,
ni jinkuiñi de me'ñu ndaka tee kuan koo ji'in sa ma, te jiña'a de:

—Ndaka ni, va'a-ka nute ni ka kandija ni ja ni ka'an sa ma te ma ki koo
o onde ñuu Creta ma nkuu, chi ma jin ndo'o jin neni o te ñatuu nawa jin
skenaa o nkuu.
22 Kovaa vitna ndáka'an-so'o sa nuu ni, te má jin kuxii ini ni, vaa masu jin
kûu ni-in tna'a o a, yika-ni ja maa-ni barcu a jin skenaa o.
23 Vaa ja ni yo kuu jakuaa a, te ni kenda in ángel Su'si iya tátnuni nuu sa a,
iya xi-nuu jinukuechi sa a,
24 te ni ka'an i: “Pablo, máko koyu'u ni. Jiniñu'u ja kenda ni nuu iyo César
ma. Te maa Su'si ma ni kunda'vi ini ña'a te sa'a ya ja jin kaku ndaka ñayii
ve koo ji'in ni a”, kúu i ká'an i.
25 Chukan kúu ja jin ku'un ndee vava'a ini ni, vaa saña chi kúkanu ini sa
Su'si ma ja ko kuu sukan ni ka'an ángel ma,
26 kovaa jiniñu'u ja jin ndani'i o vala ñu'ú yichi nuu kuu jin kaku o —kúu de
jiña'a de.

27 Nuu ni ya'a uxi kuun jakuaa ma, ni ka kenda koo sa nuu mar nani
Adriático ma, te nuu ni kuu sava ñuu ma, te tee ka jito barcu ma, ni ka
jinitnuni de ja ve jin kuyatni sa nuu iyo ñu'ú ma.
28 Te ni ka skee de in ja jin kuni de na saa kunu ñu'u ndute ma, te ni ka jini
de ja oko ja'un uu-nka (37) metro ñu'u kunu de. Te kuan koo-ka sa, te ni
ka skee-ka tuku de, te ni ka jini de ja oko uja-nka-ni (27) metro ñu'u kunu
ndute ma.
29 Te ka yu'u sa, nasa jin koo sa jin kani sa maa sa ji'in toto kátuu yukan,
te ni ka skee de kuun kaa ka kuu ancla ma ichi xuu tnu ma, ja jin chindee
ña'a i sukan-va'a ma kaka-ka tnu, te ka ndetu ka ndetu de ja na ndii ma.

30 Sani te tee ka jito barcu ma, ni ka nduku ini de ja jin kunu de te jin
xndoo de barcu ma. Chukan kúu ja ka sa'a de tnu'u ja jin koo de jin skee-ka
de uu-ka kaa ka kuu ancla ma ichi xiñi barcu ma, te ni ka nune'e de barcu
luluu ma nuu ndute ma, sukan-va'a jin ka koo de yukan te jin kunu de.
31 Kovaa Pablo ma, ni xtu'va de tee tátnuni nuu cientu soldado ma, ji'in
soldado ma, te jiña'a de:

—Nú tee ya'a, ma jin kendoo de nuu barcu ya'a, masu jin kaku ni —kúu
de jiña'a de.

32 Chukan kúu ja ni ka ja'nde soldado ma yo'o nu'ni barcu luluu ma, te
kua'an maa tnu.
33 Nuu ve ndii ma, Pablo ma, ni ndaka'an-so'o de nuu tee ma ja jin kaa de
xita, te jiña'a de:

—Vitna jâ ni kuu uxi kuun kivi ja ka ndi ini ni te ñatuu ka jaa ni ni a vala
xita.
34 Chukan kúu ja jikan-ta'vi sa nuu ni ja jin kaa ni, sukan-va'a jin koo va'a
ni, vaa masu kua'a Su'si ma tnu'u ja jin skenaa o va ni a in ixi xini o a —kúu
de jiña'a de.

35 Te ni jinu ni ka'an de sa'a, sani te ni tnii de xtatila ma, te ni
ndakuan-ta'vi de nuu Su'si ma, nuu ka iyo ndaka tee ma. Sani te ni ta'vi
de, te ni keja'a de jaa de.
36 Te ndaka de ni ka ndusii ini-ka, te ni ka jaa tna de xtatila ma.
37 Te ja ndaka sa ma chi uu cientu uni xiko ja'un in (276) sa kúu.
38 Te nuu jâ ni ka ndutu chii de ma, te ni ka skana de triu ma nuu ndute
ma, sukan-va'a nduñama-ka barcu ma.
39 Nuu ni ndii ma, masu nde ka ndakuni de ñu'ú nuu ka iyo de ma, kovaa ni
ka jini de in nuu ñu'u kuee-ka ndute ma, te kaa ñuti yu'u ndute ma. Chukan
kúu ja ni ka jani ini de ja jin xndoo de barcu ma yatni-ka yu'u ndute ma.

40 Ni ka ja'nde de yo'o ka nu'ni kaa ka kuu ancla ma ja ka ñunee nuu ndute
ma, te ni ka ndasa'a kani-ka de yo'o nu'ni yutnu sa'a ja nde ichi ki'in barcu
ma yutnu nani timón ma, te ni ka ndone'e-ka de sa'ma iyo ichi nuu tnu ma,
te ni ka skoto de tnu ichi yu'u ndute ma.
41 Kovaa barcu ma, ni ja'an tnu in nuu kaa kua'a ñuti ka'a ndute ma, te
yukan ni jakituu tnu, te ñatuu ni kuu kanda-ka tnu, te ichi xuu tnu ma ve
ndatnana ja ni'i kí kani nuu ndute ma.
42 Sani te tee ka kuu soldado ma, ni ka ndatnu'u tna'a de ja jin ka'ni de tee
jin koo vekaa ma, sukan-va'a ma kuu jin kaku de, vaa kuu jin xtanuu de
ndute ma, te kuu jin kunu de.
43 Kovaa tee tátnuni nuu cientu soldado ma, kúni de ja ma jin ka'ni de Pablo
ma, te ni ja'nu ndee de ja ma jin sa'a de sukan ka jani ini de ma. Te ni
tatnuni de ja nú nde de kúu xtanuu ndute ma, te kée de nuu ndute ma, te
kí'in de nuu iyo ñu'ú ma,
44 te ndaka-ka de ma, kuan koo de nuu ndute ma ji'in in tabla maa barcu
ma. Te sukan ni ka kenda koo ndaka de nuu ñu'ú ma, te ndaka de ni ka
kaku.

28

Sukan ni ndo'o Pablo ma nuu ni kenda koo de ñu'ú luluu nani Malta ma

1 Nuu jâ ni ka kaku sa ma, te ni ka jini sa ja jaku ñu'ú nuu ni ka kenda
koo sa ma, nani i Malta.
2 Te ñayii ka iyo yukan, vivii ka kuu i ji'in sa, te ni ka xndu'va i ñu'u ja ka
nduvixi i, te ni ka kana ña'a i ni jan koo sa ni ka jan tu'va sa, vaa kuun savi
ma, te vijin xeen.
3 Te ni kuu ja Pablo ma, ni ndaxtutu de tutnu kaa ma, te tnáa de tnu nuu
ñu'u ma. Sani te ni ndee in koo ja jinu ti ja i'ni ma, te ni tnii ti nda'a de ma,
te ni tuu ti.
4 Te nuu ni ka jini ñayii ka iyo yukan ja ndakaa koo ma nda'a Pablo ma, te
ka ka'an nuu tna'a i:
—Ja ndaa kúu ja tee ya'a chi tee ni ja'ni ndiyi kúu de. Visi ni kaku de nuu
ndute ma, kovaa ja ni sa'a de ma chi ndikin ña'a i, te chukan kúu ja masu
kua'a i tnu'u ja koteku-ka de —ka kuu i ka ka'an i.
5 Kovaa Pablo ma, ni kaja ni'ni de nda'a de ma, te ni kêe koo ma nuu ñu'u
ndú'va ma, te ñatuu nawa ni ndo'o de.
6 Kovaa ka ndetu i ja kaa kueñu Pablo ma, xi kotuu de te kûu de, te visi ka
ndetu ka ndetu maa i ja sukan ko kuu ma, kovaa masu nawa ni ndo'o Pablo
ma. Sani te ni ndasama ja ka jani ini i, te ka ka'an tuku i ja in su'si kúu
Pablo ma.
7 Te yukan iyo in ranchu in tee kanuu ñuu yukan nani de Publio, te ni
jan-ta'vi sii ini ña'a de ve'e de ma, te yukan ni ka kendoo sa uni kivi.
8 Te yuva Publio ma, kátuu de ja ku'u de, ndó'o de sajin, te wa'a xeen ña'a in
ka'ni. Te ni kivi Pablo ma, kuan koto de tee ma. Sani te ni jikan-ta'vi Pablo
ma nuu Su'si ma ja kuu tee ma, te ni sonee de nda'a de siki tee ma, sani te
ni nduva'a de-ni.
9 Nuu ni kuu sa'a ma, te ni ka jini ñayii ka ku'u ka iyo ñuu yukan, te ni jan
koo tna i nuu iyo Pablo ma, te ni yo jikan-ta'vi Pablo ma nuu Su'si ma ja jin
kuu i ma, te ni ka yo nduva'a tna i.
10 Te ni ka jatanuu xeen ña'a i, te ka ka'an vii ka ka'an va'a i nuu sa, te nuu ni
kenda kivi ja jin koo sa nuu in-ka barcu ma, ni ka taa i ndaka ja ka jiniñu'u
sa ichi jin koo sa ma.

Ni ka kenda koo Pablo ma ñuu Roma ma

11 Ni ya'a uni yoo ni ka iyo sa yukan, te ni ka nda koo sa in nuu barcu ni
kee ñuu Alejandría ma, te ni kenda tnu ni kendoo tnu yukan nani ni ya'a
tiempu vijin xeen ma, te nuu tnu ma ndenee sukan kaa ja ka ka'an i ja su'si
i kúu ma.
12 Te ni ka kenda koo sa ñuu Siracusa ma, te ni ka iyo sa uni kivi yukan.
13 Te yukan, te kuan koo sa ichi yu'u ndute ma, te ni ka kenda koo sa ñuu
Regio ma. Te in-ka kivi ma, te ni keja'a yi'i kajin, te su'va kana nuu i vee i,
te kivi ku-uu ma ni ka kenda koo sa ñuu Puteoli ma.
14 Te yukan ni ka ndani'i tna'a sa ji'in jaku ñayii ka kandija Su'si ma, te ni
ka jikan-ta'vi i nuu sa ja jin kendoo sa ji'in i uja-ka kii. Sukan ni ka sa'a sa,
te saa kuan koo sa ñuu Roma ma.
15 Te ñayii ka kuu sa'ya Su'si o a ja ka iyo i ñuu Roma ma, nuu ni ka jini i ja
sani te kenda koo sa ma, ni ki koo i ni ki tna'a ña'a i onde ñuu Foro de Apio
ma ji'in ñuu nani Tres Tabernas ma. Te nuu ni jini Pablo ma ñayii ka kuu
sa'ya Su'si ma, ni ndakuan-ta'vi de nuu Su'si ma, te ni ndusii ini de.
16 Te nuu ni ka kenda koo sa ñuu Roma ma, te tee tátnuni nuu cientu soldado
ma, ni ndakua'a de tee jin koo vekaa ma nuu nda'a tee tátnuni nuu soldado
ka iyo Roma ma. Kovaa Pablo ma chi ni wa'a tee tátnuni nuu soldado ma
tnu'u ja koo siin de te ko koto ña'a in-ni soldado.

Pablo ma, ni kaxtnu'u de tnu'u Su'si ma nuu ñayii ñuu Roma ma

17 Ni ya'a uni kii ma, te ni kana Pablo ma tee ka kuu judío ka ndanuu-ka
ma, te nuu ni ka ndatna'a de ma, jiña'a Pablo ma:

—Ñani, saña, masu nawa ni sa'a sa ja u'vi ja jin kuu ndaka tna'a o judío
ma, ni a ndakiti ini sa siki ja sukan ni ka yo sa'a tna'a o ñayii jana'a ma.
Kovaa ni ka tnii ña'a i ñuu Jerusalén ma, te ni ka jan xsia'a ña'a i nuu nda'a
tee ka kuu romano a.
18 Te tee ka kuu romano a chi ni ka sa'a ndaa de, te ka kuni de ja jin xsiaa
ña'a de nkuu, vaa masu na kuechi sa iyo ja sa'a i ja jin ka'ni ña'a de ma.
19 Te nuu ñatuu ka kachi ñayii judío ma ja jin xsiaa ña'a de ma, te ni jani ini
sa ja jiniñu'u ja kakan sa ja maa tee kúu César ma ka'nde tniñu sa a. Kovaa
masu nawa xtekuechi sa ñayii ñuu o ma.
20 Chukan kúu ja ni jikan sa ja ki koo ni, te jin kuni tna'a o, te jin ndatnu'u
tna'a o, vaa kuechi ja káxtnu'u sa tnu'u ndaa iya sa'a ja jin ndani'i ta'vi o ma
kúu ja nu'ni sa yo'o kaa ya —kúu de jiña'a de.

21 Sani te ka jiña'a de:

—Ni-in carta ñatuu ni ka tetniñu ñayii ñuu Judea ma ja ká'an ja kuu ni, ni
a in ñani o ma ja kii de ki kaxtnu'u de na kuechi ni, ni a in ñayii ko ka'an
u'vi ja kuu ni.
22 Kovaa ka kuni sa ja jin koniniso'o sa naxe jani ini ni, vaa ja káxtnu'u ni a
chi ka jini o ja ni-ka'nu ñuu ñayivi a masu ka ka'an va'a i ja kuu tnu'u ká'an
ni a —ka kuu de ka jiña'a de.

23 Te ni ka ndatnu'u tna'a de ja jin ndatna'a de in kii, te kivi yukan chi ni
ki koo kua'a de nuu iyo Pablo ma, te ni kaxtnu'u Pablo ma nuu ndaka de
ma sukan tatnuni Su'si ma, te ni keja'a de káxtnu'u de onde ne'e ma te onde
ni kukuee ma, te ndákaxtnu'u de sukan ká'an ja ni yo kaxtnu'u Moisés ma,
ji'in sukan ka ka'an tee ni ka yo ndakaxtnu'u tnu'u ni yo wa'a Su'si ma siki
iya kúu Jesús ma.

24 Jaku de ni ka kandija ja ká'an Pablo ma, te jaku de ñatuu ni ka kandija.
25 Te ñatuu ni kuu jin ketna'a ini de, te chukan kúu ja nuu ni nde koo de ma,
jiña'a Pablo ma:

—Sa'a, te ka jini o ja ja ndaa kúu tnu'u ni wa'a Xtumani Ndios ma ja ni
ka'an Isaías ma nuu yuva o tee jana'a ma. Sa'a ni jiña'a ya de ma:
26 Kuá'an ni nuu ñayii ya'a, te kuña'a ni:
Jin koniniso'o ni, kovaa masu jin jaku'ni ini ni,
te jin konde'ya ni, kovaa masu jin kuni ni.
27 Vaa ini anua ñayii ya'a chi ni ka ndukaji,
te so'o i a ni ka nduvee,
te nduchinuu i ma chi ni ka ndandesi i,
sukan-va'a ma jin kuni i ji'in nduchinuu i ma,
te ma jin kuniso'o i ji'in so'o i ma,
te ma jin jaku'ni ini i ma,
te ma jin ndasama ja ka jani ini i ma,
te ma ndasava'a sa i,
kúu ya jiña'a ya de ma.
28 'Te chukan kúu ja vitna, te jin kuni ni ja Su'si ma, ni tetniñu ya tnu'u
maa ya a nuu ñayii masu judío ka kuu i ma, sukan-va'a kuu jin ndani'i ta'vi
i. Te ñayii yukan chi jin koniniso'o ndija i vi —kúu de jiña'a de.
29 Te nuu ni jinu ni ka'an Pablo ma sa'a, sani te kuan nu koo tee judío ma,
te ka tetna'a ka tetna'a-nka de kuan nu koo de.
30 Te Pablo ma, ni iyo de uu kuiya ve'e nuu ni kenuu de ja koo de ma, te
yukan ni yo jan-ta'vi de ndaka ñayii ni yo jan koo ma.
31 Te ni-yu'u ni-ini de káxtnu'u de sukan tatnuni Su'si ma, te káxtnu'u de siki
Jesucristo Iya Tátnuni ma nuu ndaka ñayii ka ndatna'a ma, te ñatuu na in ni
ja'nu ndee.

Carta ni sa'a Pablo ma ja ni tetniñu de nuu ñayii ka iyo ñuu Roma ma

Sukan ndákan-tnu'u ñaña'a Pablo ma ñayii ka kandija Su'si ma ja ka iyo i ñuu Roma ma

1 Saña chi Pablo kúu sa, te jinukuechi sa nuu Jesucristo ma, te maa ya, ni
kana ña'a ya ja ko kuu sa apóstol, te ni tetniñu ña'a ya ja kaxtnu'u sa tnu'u
maa ya ma, te ni sa'a siin ña'a ya ja na kaxtnu'u sa tnu'u vii tnu'u va'a ká'an
ya ma.
2 Te tnu'u ya'a kúu tnu'u ni skuiso Su'si ma onde xi'na-ka ma, te sukan ni
ka tee tee ni ka yo ndakaxtnu'u tnu'u ni yo wa'a maa ya ma nuu tutu ndee
tnu'u Su'si ma.
3 Te tnu'u ya'a ká'an siki Sa'ya Su'si ma, te maa ya chi ni kenda ñayivi ya, te
ne'un sa'ya tata David ma ni kâku ya ñuu ñayivi ya, te Jesucristo iya tátnuni
nuu o ma kúu ya.
4 Te ni kaxtnu'u Xtumani Ndios ma ja Sa'ya Su'si ma kúu ya, te iyo tnu'u
ndee tnu'u ndatnu ya ma, vaa ni ji'i ya te ni ndateku ya ne'un ñayii ni ka ji'i
ma.
5 Te Jesucristo ma chi ni skuta'vi ña'a ya tnu'u vii tnu'u mani ja ko kuu sa
apóstol tee tetniñu maa ya ma, sukan-va'a ja maa ya ma, te kaxtnu'u sa nuu
ndaka ñayii masu ñayii judío ka kuu i ma ja na jin kandija i Su'si ma te jin
ko sa'a i sukan ká'an ya ma.
6 Te ne'un ñayii ya'a ka iyo maa ni, ja ni ndakana ña'a Jesucristo ma ja jin
kondikin ni ya.
7 Te tée sa tutu ya'a, te tétniñu sa nuu ni ja ka iyo ni ñuu Roma a, ja ka kuu
ni ñayii kútoo ña'a Su'si ma, te ni ndakana ña'a ya ja jin xndoo ni ndaka ja
u'vi ma.
Te kúni sa ja Yuva o Su'si ma ji'in Jesucristo Iya Tátnuni ma, na skuta'vi
ña'a ya ja vii ja va'a te na sa'a tna ya ja jin koo mani ni.

Kúni Pablo ma ja ki'in de jin koto de ñayii ka iyo ñuu Roma ma

8 Xinañu'u kuiti, te ja maa Jesucristo ma, te ndakuan-ta'vi sa nuu Su'si o a
ja jin kuu ndaka ni, vaa ni-ka'nu ni-tu'u ñuu ñayivi a ka jini i sukan vivii ka
kuu ni ja ni ka kandija ni Su'si o a.
9 Te maa Su'si iya xi-nuu jinukuechi sa ja ni-yu'u ni-ini sa káxtnu'u sa tnu'u
vii tnu'u va'a Sa'ya ya Jesús ma na'a ja ñatuu ndúnaa ña'a sa vaa ndimaa
ndákune'e ña'a sa ora jikan-ta'vi sa nuu maa ya ma.
10 Te ndimaa jikan-ta'vi xeen sa nuu Su'si ma ja na taa ya tnu'u, te na
chindee chituu ña'a ya ja na kuu jaan sa jan koto ña'a sa nuu ka iyo ni
a.
11 Vaa kúu ini xeen sa ja kuni ña'a sa te ka'an sa sukan kúni Xtumani Ndios
ma ja jin ko sa'a jin ko kuu ni, te jin ni'i-ka ni tnu'u ndee tnu'u ndatnu.
12 Vaa na ka'an o ja sa'a jiniñu'u ja jin ndaka'an-so'o nuu tna'a ndaka o
sukan-va'a jin kukanu ini-ka o Su'si ma.
13 Jin kona'a ndaka ni ja jâ ni kuu kua'a jichi kúni sa ja jan koto ña'a sa,
kovaa onde vitna chi ndimaa iyo in ja ja'nu ndee nuu sa, te ñatuu nde kúu
jaan sa. Chi vaa ja kúni sa kúu ja chindee ña'a sa, sukan-va'a kuu jin sa'a

ni sukan játna ini Su'si ma, te koo jayiñu'u ya, sukan chíndee sa ndaka ñayii
masu judío ka kuu i ma te ka sa'a i sukan játna ini Su'si ma.
14 Vaa nee yika sa nuu ñayii ka ka'an sa'an griego ma ji'in nuu ñayii ñatuu
ka ka'an i sa'an griego ma, ji'in nuu ñayii ndichi ma ji'in nuu ñayii ñatuu na
tnu'u ndichi ka neva'a i ma, ja ka iyo i ni-ka'nu ñuu ñayivi a.
15 Te chukan kúu ja ñu'u xeen ini sa ja jaan sa ñuu Roma a nuu ka iyo ni a,
te kuu ka'an kachi sa tnu'u vii tnu'u va'a Su'si ma nuu ndaka ni.

Tnu'u vii tnu'u va'a Su'si ma chi iyo tnu'u ndee tnu'u ndatnu i ja chindee ña'a i ja jin nduu o ñayii ka sa'a ja va'a ja ndaa

16 Vaa masu kúkan-nuu sa ja káxtnu'u sa tnu'u vii tnu'u va'a Su'si ma, vaa
tnu'u vii tnu'u va'a ya ma chi iyo i ji'in tnu'u ndee tnu'u ndatnu maa ya ma,
te ndaka ñayii ka kandija tnu'u vii tnu'u va'a ya ma chi jin ndani'i ta'vi i. Te
kúni Su'si ma ja xinañu'u jin koniniso'o ñayii judío ma, sani te jin koniniso'o
ñayii masu judío ka kuu i ma.
17 Vaa tnu'u vii tnu'u va'a Su'si ma sa'a ja jin nduu o ñayii ka sa'a ja va'a ja
ndaa ma, te káxtnu'u i sukan jin kandija o Su'si ma te jin kukanu ini o ya
ni-kani ni-jika. Te suni sa'a ká'an tutu ndee tnu'u Su'si ma: “Ñayii sa'a ja va'a
ja ndaa ma chi suu i koteku ni-kani ni-jika, vaa kúkanu ini i Su'si ma.” Sa'a
ká'an.

Sukan ka ndiso kuechi ndaka ñayii ñuu ñayivi a

18 Vaa maa Su'si ma, onde andivi ma iyo ya, te káxtnu'u ya sukan ndákiti
ini ya ja ñatuu játna ini ya sukan ka sa'a ñayii ma ja u'vi ma ji'in ja ka sa'a
u'vi tna'a i ma, vaa ñayii yukan chi ka ja'nu ndee i ja jin kandija jaku-ka
ñayii ma tnu'u ndaa tnu'u ndija ya ma.
19 Vaa sukan ka jini yo'o ja iyo in Su'si ma, te ka jini o sukan sa'a sukan kúu
ya ma, te suni ka jini tna ndaka ñayii ka sa'a ja u'vi ma ndaka ja va'a sa'a
Su'si ma, vaa maa ya káxtnu'u ja iyo ya.
20 Vaa yo'o chi ñatuu ka kundee maa o jin kuni o sukan kaa sukan iyo ya
ma. Kovaa nuna jin ndasa'a o kuenda ndaka ja ni sa'a ya ji'in tnu'u ndee
tnu'u ndatnu ya ma onde nuu ni kuva'a ñuu ñayivi a, te jin kuni o ja iyo ya
ja kúu ya Su'si o ma ni-kani ni-jika. Te chukan kúu ja ñayii ka sa'a ja u'vi
ma, masu kuu jin ka'an i ja ñatuu na Su'si iyo.
21 Te visi jâ ka jini ñayii ma ja iyo Su'si o a, kovaa ñatuu ka ndachiñu'u i
maa ya ja kúu ya Su'si ma, te ñatuu ni ka ndakuan-ta'vi i nuu ya, su'va ni ka
sa'a ndee i ini anua i ma, te ni ka ndandesi ini anua i ma.
22 Vaa ka ka'an i ja ka jini xeen i, kovaa masu ka jini kuiti i, su'va ka kuneé
ka ku-uun i, te su'va vi'i-ka ni ka sa'a ndee i ini anua i ma nuu Su'si ma.
23 Te ni ka xndoo i jayiñu'u Su'si iya téku ni-kani ni-jika ma, te ni ka ndasa'a
i in yunuu ñayii, te vitna ja ñayii a chi ñayii naa-ni kúu i, te ni ka sa'a i yunuu
lasaa ma, ji'in yunuu koo ma, ji'in yunuu ndeva'a-ni kiti ma, te ka chiñu'u i.
24 Chukan kúu ja Su'si ma chi ni xndoo ya i, te ka sa'a maa i ndaka ja u'vi
ma, sukan ka jani ini anua maa i ma. Te ka xtivi i maa i ma.
25 Te sukan ni ka ndaxsama i tnu'u ndaa tnu'u ndija Su'si ma, te ni ka
jan-ta'vi i tnu'u xnda'vi tna'a ma, vaa ka chiñu'u i ndaka ja iyo ñuu ñayivi
a ja ni sa'a Su'si ma, kovaa ka ndunaa i ja jin ndachiñu'u i maa iya ni sa'a
ndaka ja iyo ñuu ñayivi a. Kovaa yo'o chi ka jini o ja Su'si ma, iyo jayiñu'u
ya ni-kani ni-jika ma. Te sukan kó kuu.
26 Chukan kúu ja Su'si ma, ni xndoo ya i ja jin sa'a maa i ja u'vi ma te jin
tna'a maa i ja kan-nuu. Vaa ka iyo ña'a chi ka jatna ini tna'a ña ja ndi-tna'a

ña'a ña, te jin ko kusu ña, te ka sa'a ña ja kayu'u ja kan-nuu, te masu sukan
ni jani, ni ka'vi ini Su'si ma.
27 Suni tna tee ma, ni ka xndoo de ja jin ko kusu de ji'in ñasi'i de ma, te ni
ka jatna ini-ka de ja ndi-tna'a tee de ma jin ko kusu, te ka sa'a de ja kayu'u
ja kan-nuu. Te ja sukan ka sa'a ka kuu de ma, te sa'a Su'si ma ja jin ndo'o
jin neni de.
28 Te kuechi ja ñatuu ka kandija i Su'si ma, te ni sa'a ya ja janitnuni i ma
ni ka nduneé, ni ka ndu-uun-nka, te ñatuu nde ka ndasa'a i kuenda ja masu
nde jiniñu'u ndaka ja ka sa'a i ma.
29 Te ndimaa ja u'vi kúu ndaka ja ka sa'a i ma, vaa ka kivi nduu i ji'in ñayii
ni masu ni ka tnanda'a ji'in i ma, te ka iyo i ja ka skiti ini i in-ka ñayii ma,
inundiyo ini i ma, ka sa'a i ja u'vi ma, ka kukueñu ini i ma, ka ja'ni tna'a i
ma, ka kanaa i ma, ka xnda'vi tna'a i ma, ka ka'an neé ka ka'an ñuu i ma,
30 ka skanduu yu'u i ma, ka ka'an i tnu'u tna'a i ma, ñatuu ka kuni sii i nuu
Su'si ma, ñatuu na respetu i ma, inuvixi xeen ka ndaa i ma, ndimaa ja u'vi
ka jani ini i ja jin sa'a i ma, masu ka kandija i nuu yuva nuu si'i i ma,
31 inundee ini i ma, masu inundija i ja inuva'a ini i ma, ka sa'a ndeva'a i
ñayii nda'vi ma, masu kuu jin koo mani i ma, ni a jin kunda'vi ini i ñayii ma.
32 Visi jâ ka jini i sukan jani ini Su'si ma ja ñayii ka sa'a sukan ma ka kuu
ñayii jin kûu ma, kovaa sukan-ka ka sa'a i. Te masu ka iyo sii ini i ja maa-ni
i ka sa'a sukan ma, chi su'va ka kuni i ja ndaka-ka ñayii ma na jin ko sa'a
sukan ka sa'a i ma.

2

Sukan ndakan ndandaa Su'si ma kuenda nuu in in o

1 Vaa masu kuu yanduu ja sa'a ja kúu ni a, ndeva'a-ni na in kúu ni. Ndijin
ja xtekuechi ni tna'a ni ma, te maa ni, ndáxtekuechi ni maa ni, te jiso kuechi
maa ni, vaa tna'a ja xtekuechi ni tna'a ni ma, chukan kuiti kúu ja sa'a maa
ni a.
2 Vaa ka jini o ja maa Su'si ma ka'nde tniñu ñayii ka sa'a ndaka ja u'vi ma,
te sukan, te jin ndachunaa ndi'i jin ndachunaa tu'u maa i ja ka sa'a i ma.
3 Te ndijin ja xtekuechi ni tna'a ni ma te sa'a ni ja ka sa'a i ma, ¿jani ini ni ja
kaku ni nuu Su'si ma kivi ndakan ya kuenda nuu ni ma?
4 ¿Xi saxiko ni ja vii ja va'a sukan kuee ini ya ma vaa kútoo ña'a ya ma? ¿Te
ñatuu ndása'a ni kuenda ja va'a ini ya kúu, chukan kúu ja káxtnu'u ya ichi
ndaa ko kaka ni ma, sukan-va'a ndakani ndaka'vi ini ni te kondikin ni Su'si
ma?
5 Kovaa ja sukan ndee ini ni a te ñatuu ndákani ndáka'vi ini ni a, sa'a ni ja
ndákiti xeen ini Su'si ma nuu ni, kivi kenda ja ndakan ndi'i ndakan tu'u ya
kuenda nawa ni yo sa'a, ni yo kuu ni ma.
6 Te ndi-in ndi-in o jin ndani'i jin ndatna'a nde a kúu ja ni ka sa'a, ni ka kuu
o nuu ya ma.
7 Nde o ka ndi ini ja jin ndani'i ta'vi o te jin koteku o ni-kani ni-jika ma, te
jin ni'i o jayiñu'u nuu Su'si ma te ka'an ya ja ja vava'a kúu ja ni ka sa'a, ni
ka kuu o ma, nuna jin ku'un ini o ja jin ko sa'a o ja va'a ja ndaa ndija nuu
ya ma, te jin ni'i o ndaka cha'a te jin koteku o ni-kani ni-jika ma.
8 Kovaa ndákiti xeen ini ya nuu ñayii inuso'o ka ndaa i ma, ja ñatuu ka kandija
i ja ndaa ká'an nuu tnu'u maa ya ma, su'va ka sa'a-ka i tna'a ja ñatuu játna
ini Su'si ma.
9 Te tnundo'o tnuneni ji'in tnu'u xii ini kua'a ya nuu ñayii ka sa'a ja u'vi ma.
Cha'a chi xinañu'u ñayii judío ma jin ndo'o. Sani te ñayii masu judío ka kuu
i ma, jin ndo'o tna i.

10 ¡Kovaa naka jayiñu'u ji'in tnu'u sii ini koo nuu ndaka ñayii ka sa'a ja va'a
ma! Cha'a chi xinañu'u ñayii judío ma, jin ni'i. Sani te ñayii masu judío ka
kuu i ma, jin ni'i tna i.
11 Vaa nuu Su'si ma chi inuu-ni ka kuu ndaka o, visi ndeva'a-ni ñuu o.
12 Vaa ndaka ni ja ñatuu ka jini ni tnu'u ni wa'a Su'si ma ja ni ndakaxtnu'u
Moisés ma te ni ka yo sa'a ni ja u'vi ma, te suni jin skenaa ni maa ni nkuu,
visi ñatuu ka jini ni sukan ni ndakaxtnu'u Moisés ma. Te ndaka ndijin ja ka
jini ni tnu'u ni wa'a Su'si ma ja ni ndakaxtnu'u Moisés ma te ni ka yo sa'a ni
ja u'vi ma, te sukan ká'an tnu'u ni ndakaxtnu'u Moisés ma, sukan ndakan
ndaa Su'si ma kuenda nuu ni.
13 Vaa masu ñayii yika-ni ja niniso'o-ni i tnu'u ni kaxtnu'u Su'si ma nuu
Moisés ma ka kuu ñayii ka sa'a ja va'a ja ndaa nuu Su'si ma. Chi ña'a. Su'va
ká'an Su'si ma ja ñayii ka sa'a ka kuu sukan ndee tnu'u ni tatnuni Su'si ma
nuu Moisés ma ka kuu ñayii ka sa'a ja va'a ja ndaa nuu Su'si ma.
14 Vaa ñayii masu judío ka kuu i ma te ñatuu na tnu'u ni yo ndakaxtnu'u
Moisés ma ka jini i, kovaa ka jini i nde a kúu ja va'a ma ji'in ja u'vi ma, te
maa i ka ndasa'a kuenda nawa jin sa'a i ma.
15 Te sa'a, te ka kaxtnu'u i ja iyo in tnu'u tátnuni ini anua i ma, te ka kaxtnu'u
i sukan ka jani ka ka'vi ini i ma, te ka ndakunitnuni i naxe ka sa'a ka kuu i
ma nú ja va'a xi ja u'vi kúu.
16 Sa'a ko kuu kivi sunkoo Yuva o Su'si ma Sa'ya ya Jesucristo ma, ja
ndakan ndaa ya kuenda nuu in in o ja ka kuu o ñayii a nawa ni ka yo sa'a
yu'u o ma, sukan ká'an tnu'u vii tnu'u va'a káxtnu'u sa a.

Ñayii judío ma chi masu ka sa'a kuiti i sukan ká'an tnu'u ni kaxtnu'u Moisés ma

17 Ndijin ja ká'an ni ja kúu ni judío, te kúkanu ini ni tnu'u ni ndakaxtnu'u
Moisés ma, te ká'an ni ja sa'ya Su'si ma kúu ni,
18 te ká'an ni ja jini ni sukan kúni Su'si ma ja jin sa'a o ma, te jâ ni kutu'va
ni tnu'u ni ndakaxtnu'u Moisés ma, te jini ni ndakaji ni ja va'a ma.
19 Te jani ini ni ja kúu ni ñayii káxtnu'u tnu'u Su'si ma nuu ñayii ñatuu ka jini
ma te kuan koo neé kuan koo uun maa i ma, te ñu'u ndú'va kúu ni nuu ñayii
ka iyo nuu nee ma sa'a ni tnu'u.
20 Te jani ini ni ja teskua'a kúu ni nuu ñayii ñatuu ka jini ma, ji'in nuu ñayii
yika ni ka keja'a i ka ndanduku i Su'si ma, vaa maa ni chi jâ jini ni tnu'u
ndaa tnu'u ndichi ni ndakaxtnu'u Moisés ma.
21 Ndijin ja káxtnu'u ni nuu in-ka ñayii a, ¿naku ñatuu ndákaxtnu'u ni nuu maa
ni a naxe kúni Su'si ma ja ko sa'a ko kuu ni? Ndijin ja káxtnu'u ni nuu in-ka
ñayii ja máko jin sakui'na i ma, ¿te sakui'na maa ni?
22 Ndijin ja ká'an ni ja ma kuu ndatuu tee ma ji'in in-ka ña'a ma, ¿te maa ni
ndátuu ji'in in-ka ña'a ma? Ndijin ja saxiko ni ja masu Su'si ka kuu ma, ¿te
kivi ni nuu ka ñu'u i ma, te sakui'na ni?
23 Ndijin ja kúvixi maa ni ja jini ni tnu'u ndaa ni ndakaxtnu'u Moisés ma,
kovaa sa'a ni ja ka saxiko ñayii a Su'si o ma, vaa ñatuu sa'a ni sukan ká'an
ya ma.
24 Sukan ká'an tutu ndee tnu'u Su'si o a: “Ja kuechi ndijin a, te ñayii masu
judío ka kuu i ma, ka ka'an ndeva'a i ja kuu Su'si o a.” Sa'a ká'an tnu'u ya a.
25 Ja ndaa kúu ja nuna kitnuni o chi chindee ña'a i, nuna sa'a o sukan
ká'an tnu'u ni tatnuni Moisés ma. Kovaa nú ma sa'a o, te ko kuu o sukan-ni
ka kuu ñayii ñatuu ka yitnuni i ma.

26 Chukan kúu ja in ñayii ñatuu yitnuni ma te sa'a i sukan ká'an tnu'u ni
ndakaxtnu'u Moisés ma, kuenda tnu'u ja yitnuni i kúu, ká'an Su'si ma.
27 Vaa ñayii ñatuu yitnuni yikikuñu i ma kovaa kándija i ndaka tnu'u Su'si ma
ja ni ndakaxtnu'u Moisés ma, kuu ndaka'an i kuechi ni a, vaa visi neva'a ni
tutu ndee tnu'u ni tatnuni Su'si o a, te visi yitnuni ni a, kovaa ñatuu sa'a ni
sukan ká'an tnu'u Su'si ma ja ni ka'an Moisés ma.
28 Vaa ja ko kuu o ñayii judío ma chi masu yika-ni ja sa'a o sukan ka sa'a
ñayii judío ma ja ka chitnuni i yikikuñu i ma kúu. Chi ña'a.
29 Su'va ja jin ko kuu o ñayii judío ndija ma kúu ja nú ni nduvii ni ndundoo
ini anua o a, te sukan, te ini anua o a ni nukitnuni ndija i nuu Su'si ma. Vaa
masu yika-ni ja kúu ká'vi o sukan ndee tnu'u ni ka'an Moisés ma kúu ja ko
kuu o ñayii judío ma chi su'va nú maa Xtumani Ndios ma ni ndaxsama ña'a.
Te ja ñu'u ini o kúu ja Su'si ma ndaka'an va'a ndaka'an vii ja sa'a o ma, te
masu ñu'u ini o ja ñayii ma, jin ka'an vii ja sa'a ja kuu o ma.

3

1 Chukan kúu ja, ¿nawa ka ni'i o ja ka kuu o judío ma? ¿Xi nawa chíndee
ña'a ja jákitnuni o ma?
2 Kua'a xeen ja jin ni'i o ja ka kuu o ñayii judío a, nuna jin jaku'ni ndaa ini
o tnu'u Su'si o a. In kúu ja ni kukanu ini ña'a Su'si ma ja nuu nda'a yo'o ni
xndoo ya tnu'u ni tatnuni ya ja jin ko sa'a o ma.
3 Chukan kúu ja, ¿naxe ka'an o? Nú in nde ni ñatuu kándija, te ¿ja ñatuu
kándija ni ma, sa'a i ja ma sa'a-ka Su'si ma ja ni skuiso ya ma?
4 Ña'a, vaa Su'si ma chi in ja ni ka'an ya ja sa'a ya ma, chi ûni sa'a ya, visi
sukan-ni kúu maa ñayii a ja ñatuu sa'a i ja ndaa ma. Vaa sa'a ká'an tutu ndee
tnu'u Su'si o ma:
Sukan-va'a jin ndakunitnuni ñayii ma ja tnu'u ndaa tnu'u ndija kúu tnu'u
ká'an ni a, vi Su'si,
te ñatuu na in ká'an ja masu ja'nde ndaa ni tniñu ñayii ma.
Sa'a ni jiña'a David ma Su'si ma.
5 Kovaa ka iyo jaku ñayii ma ja ka ka'an i ja kuechi ja u'vi ka sa'a i ma, te
iyo-ka jayiñu'u Su'si ma. Te ka jani ini i ja chukan kúu ja masu va'a ini Su'si
ma ja xndo'o xneni ya i ma. Sa'a ndáka'an sa sukan ka ká'an jaku ñayii ma.
Te yo'o, ¿naxe jin ka'an tna o?
6 ¡Masu kuu ja jin ka'an o sukan! Vaa nú ma xndo'o xneni ya ñayii ka ndiso
kuechi ma, ¿naxe ka'nde ya tniñu ñayii ka iyo ñuu ñayivi a?
7 Te in-ka tnu'u ja ka ka'an ñayii yukan kúu ja ndaka tnu'u ka ka'an i ja masu
ja ndaa kúu ma, kovaa sa'a tnu'u ka ka'an i ma ja ka ndasa'a jaku-ka ñayii
ma kuenda ja maa in-ni Su'si ma ká'an tnu'u ndaa tnu'u ndija ma, te ka
ndachiñu'u xeen-ka ñayii ma Su'si ma. Te ka ka'an ñayii tnu'u ma: "¿Te naku
ka ka'an i ja ka ndiso kuechi o?", ka kuu i ka ka'an i.
8 Kovaa nuna jin kandija o ja ka ka'an ñayii tnu'u ma, te ¿xi jin ka'an tna o ja
jin sa'a o ja u'vi ma, sukan-va'a nduu i ja va'a ma? ¡Masu kuu ja jin ka'an o
sukan! Kovaa maa ñayii yukan, ka ka'an i tnu'u sa ja sa'a káxtnu'u sa. Kovaa
maa Su'si ma chi jini ya ja sukan ka ka'an i tnu'u sa ma, te kenda kivi ja
ndakan ya kuenda nuu i ja sukan ka ka'an i ma, te jin ndachunaa maa i.

Ni-in ñayii ñatuu sa'a ja va'a nuu Su'si ma

9 ¿Te naxe jin ka'an o? ¿Yo'o ja ka kuu o judío a, ñayii va'a-ka ka kuu o
sana ñayii masu judío ka kuu i ma? Ña'a, vaa ndaka o ji'in ñayii masu judío
ka kuu i ma, jâ ka ndiso kuechi o nkuu.

10 Sukan ká'an tutu ndee tnu'u Su'si ma:
Ni a in ñayii sa'a ja va'a.
11 Ni a in ñayii jáku'ni ini.
Ñatuu na in ndánduku Su'si ma.
12 Ndaka i ni ka ski'in maa i.
Ndaka i, masu ñayii jin kuu-ka ka kuu i.
Ñatuu na in sa'a-ka ja va'a, ni a in-nka i.
13 Sukan kini kaa nuu ka yinee ndiyi ma nuna ndanune i ma,
sukan ka kuu tnu'u ka kana koo sukun ñayii ma.
Te ja ka ka'an i ji'in yaa i ma,
ja ka xnda'vi i ñayii ma kúu.
Te sukan kúu venenu koo ma,
sukan kúu ja ka ka'an i ji'in ñii yu'u i ma.
14 Te ka ñu'u chitu yu'u i ma ja u'vi ja kini ja ka ka'an i ma.
15 Te ja'a i ma ka jika ñama-ka kuan koo i ja jin ka'ni i ñayii ma.
16 Ka xndoo nda'vi ka xndoo kee i ichi ka jika i ma,
17 vaa ñatuu ka jini i naxe jin koo mani i ji'in ñayii ma.
18 Te ñatuu ka yu'u i ja Su'si ma chi nde'ya ña'a ya.
19 Kovaa ka jini o ja ndaka sukan ndee tnu'u Su'si ma, ká'an i ja jin kuu maa ñayii ka jani ini i ja nuna jin sa'a i ndaka sukan ká'an tnu'u ni tatnuni Moisés ma, te jin ndani'i ta'vi i. Kovaa ña'a. Vaa maa Su'si ma ndakan kuenda nuu ndaka ñayii ka iyo ñuu ñayivi a, te jin ndachunaa i ndaka nawa ni ka yo sa'a, ni ka yo kuu i ma. Te kivi yukan masu na in kuu ka'an-ka.
20 Vaa visi tnuñu maa ñayii ma ja sa'a i ndaka sukan ndee tnu'u ja ni wa'a Su'si ma nuu Moisés ma, kovaa ni a in ñayii ma, masu kundee i sa'a i ja va'a nuu ya ma te ndani'i ta'vi i. Vaa tnu'u ni wa'a Su'si ma nuu Moisés ma, yika-ni ja sa'a i kúu ja ndákunitnuni ñayii ma ja ja u'vi ni sa'a i ma te ni jiso kuechi i nuu Su'si ma.

Ja ni ka kukanu ini o Jesucristo ma ja suu ya ni chunaa nuu tniñu o ma te ni ka kaku o nuu ja u'vi ma

21 Kovaa vitna, te Su'si ma, ni kaxtnu'u ya in-ka tnu'u jaa sukan jin ndayaa o nuu ja u'vi ma te jin ko kuu o ñayii jin ko sa'a ja va'a ja ndija nuu ya ma. Vaa onde Moisés ma ji'in tee ni ka yo ndakaxtnu'u tnu'u ni yo wa'a Su'si ma, ni ka yo kaxtnu'u de ja sukan ko kuu ma.
22 Chukan kúu ja ndeva'a-ni na in kukanu ini Jesucristo ma ja maa ya ni chunaa nuu tniñu i ma nuu ni ji'i ya nuu krusi ma chi sakanu ini Su'si ma kuechi i ma. Vaa ndaka ñayii ka kukanu ini i Jesucristo ma, kuu jin sa'a i ja vii ja va'a ma. Vaa Su'si ma chi masu nde sa'a siin ya ni-in jichi ñayii ma,
23 vaa ndaka ñayii ma, ni ka sa'a i ja u'vi ma te ni ka jiso kuechi i nuu Su'si ma, chukan kúu ja ni ka kujika i nuu iyo jayiñu'u ya ma.
24 Kovaa Su'si ma chi ni kunda'vi ini ña'a ya, te ni skuta'vi ña'a ya tnu'u vii tnu'u mani ya ma, te ni sa'a ya ja maa Jesucristo ma ni ndachunaa nuu tniñu o ma, te sukan, te ni ka kaku o nuu ja u'vi ma.
25 Vaa ni tetniñu Su'si ma Jesucristo ma ja kûu ya, te ni jati niñi ya ma ja jin kuu o ma. Te nuna jin kukanu ini o ja sukan ni ndo'o Jesucristo ma nuu tniñu o ma, chi ndasavii ndasandoo ña'a Su'si ma nuu ndaka ja u'vi ni ka yo sa'a o ma. Te Su'si ma, ni kaa kuee ini ya, vaa ñatuu ni xndo'o xneni ya ñayii ma ja kuechi ndaka ja u'vi ni ka yo sa'a i ma.
26 Kovaa onde vitna, te jâ ni kaxtnu'u ya ja iya sa'a ndimaa ja va'a ja ndaa kûu ya, vaa ni ndachunaa maa ya ndaka kuechi ni ka yo sa'a o onde xi'na-ka

ma. Te suni sukan káxtnu'u ya ja maa ya sa'a ja ndaka o ja ka kukanu ini
o Jesús ma te ni ka jan-ta'vi o ya ma, te ñatuu-ka na kuechi ka ndiso o nuu
Su'si ma, te jin nduu o ñayii ka sa'a ja va'a ja ndaa nuu Su'si ma.
27 Chukan kúu ja, ¿ndenu iyo ja ká'an ñayii ma ja maa i kúu sa'a ndaka
ma? Masu na in kuu sa'a kuiti ja va'a, ja maa in-ni i ma. Nú masu ja onde
kukanu ini i Jesucristo ma, sana kuu sa'a i ndaka ja va'a ma.
28 Te chukan kúu ja ka ndasa'a o kuenda ja masu kuechi ja ni ka yo sa'a o
ndaka ja ni kaxtnu'u Moisés ma, te ni ka nduu o ñayii ka sa'a ja va'a, chi
ña'a. Vaa onde ni ka kukanu ini o Jesucristo ma, saa ni chindee ña'a ya ja
ni ka nduu o ñayii ka sa'a ja va'a ja ndaa.
29 ¿Te Su'si ma, Su'si maa in-ni ñayii judío ma kúu ya? Te ñayii masu judío
ka kuu i ma, te ¿masu Su'si tna i kúu ya? Ñatuu na in ko kani ini sukan, vaa
Su'si ma chi suni Su'si tna i kúu ya.
30 Vaa Su'si ma chi maa in-ni ya kúu Su'si ndaka o a. Te nú ñayii judío ma,
jin kukanu ini i ya, te sa'a ya ja jin nduu i ñayii jin ko sa'a ja va'a ja ndaa
ma. Te suni sukan sa'a tna ya ja jin kuu ñayii masu ñayii judío ka kuu i ma,
nuna jin kukanu ini i ya.
31 Chukan kúu ja, yo'o ja ka kukanu ini o Jesucristo ma, te masu kuu jin
ka'an o ja masu jiniñu'u tnu'u ni wa'a Su'si ma nuu Moisés ma. Su'va yo'o
ja ka kukanu ini o Jesucristo ma, ka ka'an o ja kanuu xeen-ka tna kúu tnu'u
ni kaxtnu'u Su'si ma nuu Moisés ma.

4

Sukan ni kandija Abraham ma ja ni jiña'a Su'si ma, sukan jín kondikin tna o jin sa'a o

1 ¿Te naxe jin ka'an o ja kuu tna'a o tee ni yo nani Abraham ma? ¿Nawa
ni ni'i maa de ja kuu maa de?
2 Nute kuechi ja ni yo sa'a de ma te jin kuña'a i ja in tee sa'a ja va'a kúu de
chi savixi de maa de. Kovaa nuu Su'si ma masu kuu jin savixi o maa o.
3 Vaa ¿nawa ká'an tutu ndee tnu'u Su'si ma? Ká'an i ja: “Abraham ma chi ni
kukanu ini de Su'si ma, te ni ndaka'an ni ndakachi ya ja in tee sa'a ja va'a
ja ndaa kúu de.”
4 Va'a-ni, vaa ñayii satniñu ma chi masu kuu ka'an o ja ja skuta'vi ña'a
jito'o i ma kúu ja ni chuya'vi de i ma chi ja ni satniñu i ma kúu.
5 Kovaa Su'si ma kúu iya sa'a ja onde ñayii ka sa'a ja u'vi ma te ka ndiso
kuechi i ma chi kuu jin ko kuu i ñayii jin ko sa'a ja va'a ja ndaa. Nuna jin
kukanu ini i Su'si ma, te ka'an Su'si ma ja kuechi ja ni ka kukanu ini i ya
ma, te ñayii va'a ni ka nduu i.
6 Suni sukan ká'an David ma ja va'a xeen kúu ñayii ja visi ñatuu na ja va'a ni
yo sa'a i ma kovaa ni kukanu ini i Su'si ma, te ni kuatundi'ya ña'a ya, te ni
nduu i in ñayii sa'a ja va'a ja ndaa. Vaa sa'a ká'an David ma:
7 ¡Naka vii naka va'a ka kuu ñayii ja ni sakanu ini Iya Tátnuni ma kuechi i
ma
te ni ka naa ndaka ja u'vi ni ka yo sa'a i ma!
8 ¡Naka vii naka va'a kúu ñayii ja ñatuu ndánduku Iya Tátnuni ma kuenda
ndaka ja u'vi ni yo sa'a i ma!,
kúu de ká'an de.
9 Te tnu'u mani ja ni ka'an David ma, ¿nawa ka jani ini ni? ¿Ja jin kuu
maa in-ni ñayii judío ma kúu, xi suni ni ka'an de ja jin kuu ñayii masu ñayii
judío ka kuu i ma? Ja jin kuu ndaka o kúu, vaa ká'an sa ja Abraham ma chi

ni kukanu ini de Su'si ma, te ni ndaka'an ni ndakachi ya ja in tee sa'a ja va'a
ja ndaa kúu de.
10 ¿Te naxe ni iyo de nuu ni ká'an Su'si ma sukan? ¿In tee yitnuni sukan ka
yitnuni tee judío ma kúu de nuu ni ka'an Su'si ma sukan, xi in tee ñatuu
kitnuni-ka kúu de? Masu in tee yitnuni kúu de. Ña'a chi in tee ñatuu
kitnuni-ka kúu de nuu ni ka'an Su'si ma sukan.
11 Kovaa jâ ni kukanu ini de Su'si ma visi ñatuu kitnuni-ka de ma, sani te ni
jakitnuni de, sukan-va'a ko kuu i in seña ja kaxtnu'u i ja jâ ni kukanu ini de
Su'si ma te ni kandija de ja ká'an Su'si ma te jâ ni nduu de in tee sa'a ja va'a
ja ndaa. Te chukan kúu ja iyo de ja ko kuu de yuva ndaka ñayii ka kukanu
ini Su'si ma visi ñatuu ka yitnuni tee ma, vaa ká'an Su'si ma ja jâ ni ka nduu
i ñayii ka sa'a ja va'a ja ndaa sukan játna ini maa ya ma.
12 Te suni Abraham ma, kúu de yuva ndaka ñayii judío ja ka yitnuni i ma.
Kovaa masu yuva ndaka ñayii judío ma kúu yuva o Abraham ma, nú masu
ja kúu de yuva nanimaa ñayii judío ka sa'a sukan ni yo sa'a maa de ma. Na
ko ka'an o ja kúu de yuva ndaka ñayii ka kukanu ini Su'si ma-ni, sukan ni
yo kukanu ini maa de Su'si ma nuu ñatuu kitnuni-ka de ma.

13 Te ni skuiso Su'si ma nuu Abraham ma ja maa de ji'in sa'ya tata de ma,
jin kuta'vi de ji'in i ni-ka'nu ñuu ñayivi a. Kovaa masu kuechi ja ni sa'a de
ndaka ja ni kaxtnu'u Moisés ma kúu ja ni skuiso Su'si ma sukan ma. Nú
masu ja kuechi ja ni kukanu ini de Su'si ma kúu, te ni nduu de tee sa'a ja
va'a ja ndaa.
14 Vaa nute ñayii ka sa'a ndaka ja ni kaxtnu'u Moisés ma, jin ko kuu i ñayii
jin kuta'vi ni-ka'nu ñuu ñayivi a chi ñatuu jiniñu'u ja jin kukanu ini o maa
Su'si ma, te masu nde jiniñu'u tnu'u ni skuiso Su'si ma nuu Abraham ma.
15 Vaa tnu'u ni kaxtnu'u Moisés ma, sa'a i ja ndákiti ini Su'si ma nuu o a, nú
ñatuu kándija o te ñatuu sa'a o sukan ká'an ma. Kovaa nú ñatuu kuni-ka o
tnu'u ni ka'an ni kachi Moisés ma chi masu sa'a o ja ndakiti ini Su'si ma
nuu o nawa ni sa'a maa o ma, vaa ñatuu kuni-ka o ma.
16 Chukan kúu ja ka jini o ja kuechi ja ka kukanu ini o Su'si ma, te jin ndani'i
o ja ni skuiso ya ma ja skuta'vi ña'a ya ma. Te ja ndaa ndija ja jin nduta'vi
sa'ya tata Abraham ma sukan ni skuiso Su'si ma. Kovaa masu maa in-ni
ñayii ka sa'a sukan ni kaxtnu'u Moisés ma, jin nduta'vi sukan ni skuiso
Su'si ma, chi suni ñayii ka kukanu ini Su'si ma te ka kuu i sukan ni yo kuu
Abraham ma, jin ndani'i ta'vi tna i. Vaa yuva ndaka o kúu de.
17 Suni sukan ká'an tutu ndee tnu'u Su'si ma, ja ni jiña'a ya nuu Abraham
ma: “Jâ ni sunkani ña'a sa ja ko kuu ni yuva kua'a ñuu.” Sukan ni jiña'a Su'si
ma, vaa ni kukanu ini de ya ja kuu ndaxteku ya ñayii ni ka ji'i ma te kuu
ka'an ya ja ndaka ja ñatuu ka nde'ya o a ñuu ñayivi a, kuenda tnu'u ja jâ ka
iyo i kúu.

18 Te Abraham ma chi ni kukanu ini de Su'si ma, visi ñatuu kuni-ka de
naxe ko kuu ja sa'a ya ja ni skuiso ya nuu de ma, vaa suu de ko kuu yuva
ñayii ndaka ñuu ma. Vaa sa'a ni jiña'a Su'si ma: “Sukan kua'a tiuxini ka iyo
andivi ma, sukan kua'a sa'ya tata ni ko kuu”, kúu ya jiña'a ya.
19 Te visi jâ ni kuu nija'nu de te ñatuu-ka na tnu'u ndee tnu'u ndatnu
yikikuñu de ma vaa jâ yi'i de cientu kuiya, te Sara ma chi in ña'a masu
kuu koo sa'ya kúu ña, kovaa ñatuu ni sanuu de chi ni kukanu ini de Su'si
ma.
20 Te ñatuu ni jani uu ni jani uni ini de chi ni kandija de sukan ni skuiso
Su'si ma, te ûni ni kukanu ini-ka de ya, te ni ndachiñu'u de ya.

21 Vaa ni kandija de ja ni ka'an Su'si iya kúu sa'a ndaka ma, te ni kukanu ini
de ya ja sa'a ya ndaka sukan ni skuiso ya ma.
22 Chukan kúu ja: “Ni ndaka'an ni ndakachi Su'si ma ja in tee sa'a ja va'a ja
ndaa kúu de.”
23 Te masu ja kuu maa in-ni de kúu ja ndee tnu'u ni ka'an Su'si ma.
24 Suni ja jin kuu tna o kúu ja ká'an tnu'u Su'si ma, nú ka kukanu ini o Su'si
iya ni sa'a ja ni ndateku Jesucristo ma ne'un ñayii ni ka ji'i ma.
25 Te Jesucristo ma chi ni ji'i ya kuechi ja u'vi ni ka yo sa'a o ma, te ni ndateku
ya, sukan-va'a yo'o, te jin kukanu ini o ya, te jin ko kuu o ñayii ka sa'a ja va'a
ja ndaa sukan játna ini Su'si ma.

5

Ja ni ka kukanu ini o Jesucristo ma te ni ka ndumani o ji'in Su'si ma

1 Ja ni ka kukanu ini o Su'si ma, te ni ndasandaa ni ndasandija ña'a ya, te
ja maa Jesucristo iya tátnuni nuu o a, te ni sa'a ya ja jin koo mani o ji'in Su'si
ma.
2 Te ja ni ka kukanu ini o ya a, te ja maa tna ya a, te ni kuu ni ka ndani'i o
ja va'a ja vii ni skuta'vi ña'a Su'si ma, te suu kúu ja jin konukuiñi va'a o nuu
ya. Te ûni ka kutachi xeen o ja ka ndetu o ja jin ni'i o jayiñu'u Su'si ma.
3 Te masu cha'a-ni chi suni ka kutachi xeen o ora ka ndo'o ka neni o ma.
Vaa ka jini o ja nuna jin ndo'o jin neni o ma chi sa'a i ja ko kuu o ñayii kava
kuee ini.
4 Te nuna kava kuee ini o ma, te sa'a i ja teku-ka ini o nuu tnundo'o tnuneni
ma, te nuna teku-ka ini o ma chi kukanu ini o ja ni'i o ja ni skuiso Su'si ma.
5 Te ja ndetu o ja ni'i o ma chi masu ja kan-yu'u ja kan-nuu kúu, vaa onde ini
anua o a ka jini o sukan kútoo ña'a Su'si ma, vaa skuta'vi ña'a ya Xtumani
maa ya ma.
6 Vaa ka jini ni ja sukan ni kenda kivi ni kaji Su'si ma, te ni ji'i Cristo ma
nuu tniñu o ja ka ndiso kuechi o ma, kivi nuu masu nde ka jiníñu'u-ka o ma
nkuu.
7 Ja ndaa kúu ja masu na in kachi i ja kûu i nuu tniñu in ñayii sa'a ja va'a
ja ndaa, xi saa iyo-nka in ñayii kachi kûu i nuu tniñu ñayii va'a xeen ini i ma
kuechi ja va'a ini i ma.
8 Kovaa maa Su'si ma, ni kaxtnu'u ya sukan kútoo ña'a ya ma, vaa nuu ka
kuu-ka o ñayii ka sa'a ja u'vi ma, te ni ji'i Cristo ma nuu tniñu o ma.
9 Te ja maa niñi Cristo ma, te ni ndasavii ni ndasava'a ña'a Su'si ma, te
chukan kúu ja ja maa ya te jin kaku o te ma xndo'o ma xneni ña'a Su'si ma.
10 Vaa ñayii masu ni ka yo ketna'a ini ji'in Su'si ma ni ka yo kuu o, te ja ni
ji'i Sa'ya ya ma, te ni ka ndumani o ji'in Su'si ma. Te chukan kúu ja vi'i-ka
jín kukanu ini o Su'si ma ja jin kaku o, vaa téku Cristo Iya Tátnuni ma.
11 Te masu yika-ni ja cha'a-ni chi suni ka kutachi o ja ka iyo o nuu Su'si ma
ja maa Jesucristo iya tátnuni nuu o ma, vaa ja maa Jesucristo ma, te ni ka
ndumani o ji'in Su'si ma vitna.

Sukan ni sa'a Adán ma, ji'in sukan ni sa'a Cristo ma

12 Vaa kuechi ja in ñayii ma, te ni kivi ja u'vi ma nuu ndaka ñayii ñuu ñayivi
a, te kuechi ja ndaka ñayii ma ni ka sa'a ja u'vi ma, te chukan kúu ja jin kûu
ndaka o ma nkuu, vaa kuechi ja ndaka ñayii ma ni ka sa'a ja u'vi ma.
13 Nuu ñatuu tatnuni-ka Su'si ma nde a jin sa'a ñayii ma, te jâ ni ka yo sa'a i ja
u'vi ni-ka'nu ñuu ñayivi a. Kovaa nú ñatuu jin kuni-ka i nde a kúu ja tátnuni
Su'si ma, masu kuu xtekuechi tna'a o nawa ni ka sa'a i ma.

14 Kovaa onde Adán ma te onde Moisés ma ni ka ji'i ñayii ma, visi masu
inuu ni ka jiso kuechi i ji'in Adán ma. Te sukan ni kuu ja kuechi Adán ma,
te sukan ko kuu ji'in iya iyo ja kii ma.
15 Kovaa ja ni skuta'vi ña'a Su'si ma, masu kuu ka'an o ja inuu kúu ji'in ja
ni sa'a Adán ma. Vaa kuechi ja ni sa'a Adán ma, te ndaka ñayii ma jin kûu.
Kovaa tna'a ja ni skuta'vi ña'a Su'si ma ja maa Jesucristo iya ni kii ñayivi ma
chi in ja ka'nu xeen-ka kúu ja ni sa'a ya ma.
16 Kovaa in-ni ja u'vi ni sa'a Adán ma, te ni sa'a de ja ndaka ñayii ma ni ka
jiso kuechi ma, te jin ndachunaa ndaka i nuu Su'si ma nkuu. Vaa kuechi
ja kua'a ja u'vi ni ka yo sa'a ñayii ma, te ni kunda'vi ini ña'a Su'si ma, te ni
skuta'vi ña'a ya ja va'a ja vii, sukan-va'a jin nduu o ñayii ka sa'a ja va'a ja
ndaa.
17 Vaa ja kuechi ja ni sa'a in-ni ñayii ma, te ni kundee i ja ndaka o ma jin
kûu, kovaa masu ja va'a kúu. Kovaa ja ni sa'a Jesucristo ma ja va'a xeen-ka
kúu, vaa ni kundee ya ja jin koteku o ni-kani ni-jika. Te sa'a ko kuu ji'in
ndaka o ja ni ka kuta'vi o ja va'a ja vii ni skuta'vi ña'a Su'si ma te jâ ni ka
nduu o ñayii ka sa'a ja va'a ja ndaa.
18 Vaa kuechi ja in ja u'vi ni sa'a in ñayii ma, te ndaka ñayii ma jin ndachunaa.
Te suni sukan tna ni kuu ja ni ji'i maa in-ni Jesucristo ma, te ni kenda ja
ndaka ñayii ma, jin nduu i ñayii jin ko sa'a ja va'a ja ndaa, te jin koteku i,
nuna jin kandija i ya ma.
19 Vaa ja in-ni ñayii ma, ñatuu ni kandija i ja ni tatnuni Su'si ma, te ni sa'a i
ja ni ka nduu kua'a-ka ñayii ka sa'a ja u'vi ma. Te kuenda tnu'u ja sukan tna
ni kuu ja maa in-ni Jesucristo ma ni kandija ja ni sa'a ya sukan iyo ja sa'a
ya ma, te chukan kúu ja kua'a ñayii jin nduu ñayii jin ko sa'a ja va'a ja ndaa.
20 Kovaa nuu ni kenda tnu'u ni tatnuni Su'si ma nuu Moisés ma, ni sa'a i ja
ni ndatuu kua'a-ka ja u'vi ka sa'a ñayii ma. Kovaa nuu ni kukua'a xeen-ka
ja u'vi ka sa'a ñayii ma te jin skenaa i maa i nuu ja u'vi ka sa'a i ma nkuu, te
ni kunda'vi ini xeen-ka ña'a Su'si ma, te ni skuta'vi ña'a ya ja vii ja va'a.
21 Visi ni kundee ja u'vi ma ja jin kûu ñayii ma, kovaa maa Su'si ma, ni
kundee ya, vaa ni kunda'vi ini ña'a ya ma, te ja maa Jesucristo iya tátnuni
nuu o a, te ni skuta'vi ña'a ya ja vii ja va'a, sukan-va'a jin ko kuu o ñayii jin
ko sa'a ja va'a ja ndaa te jin koteku o ni-kani ni-jika.

6

Má jin ko sa'a-ka o ja u'vi ma

1 ¿Te naxe jin ka'an o? ¿Jin ko sa'a jin ko sa'a-ni o ja u'vi ma, sukan-va'a
kukua'a-ka ja skuta'vi ña'a Su'si ma?
2 ¡Ña'a kuiti! Vaa jâ ni ka nduu o sukan ka kuu ñayii ni ka ji'i ma ja masu
nawa ka sa'a-ka i ma, te chukan kúu ja masu kuu jin ko sa'a-ka o ja u'vi ma,
te ni masu jin ko ku'un-ka ini o.
3 ¿Xi ñatuu ka jini ni ja ndaka o ja ni ka jandute o ja maa Cristo Jesús ma chi
jâ ni ka ji'i o sukan ni ji'i maa ya ma?
4 Vaa nuu ni ka kê koo o ka'a ndute ma, te kuenda tnu'u ja ni ka ji'i o, te
ni ka kuyu'u o, sukan ni ji'i ya te ni kuyu'u ya ma. Te nuu ni ka nana koo
o nuu ndute ma, te kuenda tnu'u ja ni ka ndateku jaa o, sukan ni ndateku
Cristo ma ne'un ñayii ni ka ji'i ma, te ni ka jini o ja jayiñu'u Yuva ya ma. Te
chukan kúu ja yo'o, jín ko kuu o ñayii jin ko sa'a ja va'a ja ndaa.
5 Vaa kuenda tnu'u ja ni ka ji'i o sukan ni ji'i Cristo ma, te jâ ni ndatnii ya
nda'a o a. Te ni ka ndateku o sukan ni ndateku ya ma, te ni ka nduu o ñayii
jaa. Chukan kúu ja masu jin ko sa'a-ka o ja u'vi.

6 Te jín kona'a o ja ndaka ja ni yo jatna ini yikikuñu o ma ja ko sa'a i ma
onde xi'na-ka ma, kuenda tnu'u ja ni ndakaa i nuu krusi ma ji'in Cristo ma,
sukan-va'a naa ja u'vi ni ka yo jatna ini o ja jin ko sa'a o ma, te chukan kúu
ja máko jin kunukuechi-ka o nuu ja u'vi ma.
7 Vaa ñayii jâ ni xndoo ndaka ja u'vi ma, kuenda tnu'u ja jâ ni ji'i i te masu
na ja u'vi ko sa'a-ka i, vaa ni ka'an Su'si ma ja jâ ni nduu i ñayii sa'a ndaa
sa'a ndija.
8 Te nú jâ ni ka xndoo o ja u'vi ma, te visi ni ka ji'i o sukan ni ji'i Cristo
ma, kovaa ka kukanu ini o ja jin koteku o ji'in ya.
9 Vaa ka jini o ja Cristo ma, jâ ni ndateku ya ne'un ñayii ni ka ji'i ma, te masu
kûu-ka ya, vaa masu na in kundee ja ka'ni i ya.
10 Vaa nuu ni ji'i ya ma, in-ni jichi ni ji'i ya nuu tniñu o ja kuechi ja u'vi ni ka
yo sa'a o ma, sukan-va'a ma jin ko sa'a-ka o. Te ni ndateku ya, te ni nukoo
ya xiñi kua'a Su'si ma.
11 Te chukan kúu ja yo'o chi jín kani ini o ja jâ ni ka ji'i o te masu jin ko
sa'a-ka o ja u'vi ma, te su'va jín ku'un ini o ja maa Cristo Jesús iya tátnuni
nuu o ma, te ka teku o a, ja jin ko sa'a o sukan játna ini Su'si ma.
12 Máko tatnuni-ka ja u'vi ma nuu yikikuñu o a, tna'a ja kuu sa'a ja jin kûu
o ma, te máko jin kandija-ka o nú kuu ini yikikuñu o a ja sa'a i ja u'vi ma.
13 Ni a koo jin ndakua'a o tnu'u ja ko kuu yikikuñu o a in ja ko sa'a ja u'vi
te jin ndakuiso kuechi o nuu Su'si ma. Su'va jín kaxtnu'u o nuu Su'si ma ja
ñayii ni ndateku ne'un ñayii ni ka ji'i ma ka kuu o, te jín ndakua'a o yikikuñu
o a nuu Su'si ma ja jin kunukuechi o nuu ya, te jín ko sa'a o ja va'a ja ndaa.
14 Vaa masu ko tatnuni ja u'vi ma nuu o. Vaa vitna chi masu jin kukanu
ini-ka o sukan ni tatnuni Moisés ma, su'va jín kukanu ini o sukan ká'an
tnu'u vii tnu'u va'a ni skuta'vi ña'a Su'si ma, sukan-va'a jin ndani'i ta'vi o.

Ni ka nduu o ñayii jin kunukuechi nuu Su'si ma te jin sa'a o ja va'a ja ndaa ma

15 ¿Naxe jin ka'an o? ¿Xi kuu-ni-nka ja masu jin kukanu ini o sukan ni
tatnuni Moisés ma te vitna ya ja ni ka jini o tnu'u vii tnu'u va'a ni skuta'vi
ña'a Su'si ma, te jin ko sa'a-ka o ja u'vi ma? ¡Ña'a kuiti!
16 Vaa jin kona'a ni ja nuna koo in ja tatnuni nuu o, jiniñu'u ja kandija o te
tatnuni i nuu o nawa sa'a o ma. Te chukan kúu ja nú ka kuni maa o ja jin
sa'a o ja u'vi ma te ka'ni ña'a i ma, xi jin kandija o nuu Su'si ma te jin ko
kuu o ñayii jin ko sa'a ja va'a ja ndaa.
17 Kovaa yo'o chi visi ni ka yo kandija o te ni ka yo jinukuechi o nuu ja u'vi
ma, kovaa vitna ka kuta'vi o nuu Su'si ma ja ni-yu'u ni-anua o ka kandija o
sukan ni ka kaxtnu'u i nuu o a.
18 Vaa ni ka ndayaa o nuu ja u'vi ma, te ni ka nduu o ñayii ka sa'a ja va'a ja
ndaa, te jin kunukuechi o nuu Su'si ma.
19 Ká'an sa sa'a, sukan-va'a jin jaku'ni ini ni, vaa ñayii-ni ka kuu o. Te sukan
ni ka yo wa'a ni tnu'u ja jín kunukuechi yikikuñu ni a nuu ja u'vi ma, te
ni ka yo sa'a neé ni ka yo sa'a uun ni ma, te vitna, te jin kua'a ni tnu'u, te
jin nduvii jin ndundoo ni, sukan-va'a ni-ka'nu ni-tu'u ni, jin kunukuechi ni
nuu Su'si ma, te jin ko sa'a ni ja va'a ja ndaa.
20 Vaa kivi ni ka yo kuu ni ñayii ni ka yo jinukuechi nuu ja u'vi ma, te ñatuu
ni ka yo ndi ini ni ja jin ko sa'a ni ja va'a ja ndaa ma.
21 ¿Te nawa kúu ja ni ka ni'i ni ja ni ka yo sa'a ni sukan ma? Yika-ni ja ka
ndakukan-nuu ni vitna ja ni ka yo sa'a, ni ka yo kuu ni ma. Vaa ichi jin
skenaa ni maa ni kuan koo ni ma nkuu.

22 Kovaa vitna jâ ni ka nde koo ni nuu ja u'vi ma, te ni ka nduu ni ñayii jin
kunukuechi nuu Su'si a. Te vitna jin ku'un ini ni ja másu ko jin ko sa'a-ka
ni ja u'vi, te jin ndani'i ta'vi ni, te jin koteku ni ni-kani ni-jika.
23 Vaa nuna jin sa'a o ja u'vi ma, te ja jin ni'i o kúu ja jin skenaa o maa o,
kovaa nuna jin ko sa'a o sukan ká'an tnu'u ni skuta'vi ña'a Su'si ma chi jin
koteku o ni-kani ni-jika ja maa Cristo Jesús iya tátnuni nuu o a.

7

Jâ ni ka ji'i o nuu tnu'u ni tatnuni Moisés ma

1 Ndijin ja ni ka nduu o sa'ya Su'si ma, ká'an sa nuu ni ja ka jini ni sukan
ká'an tnu'u ni tatnuni Su'si ma nuu Moisés ma. Jin kona'a ni ja nuu ñatuu
kenda-ka Cristo ma, ni ka yo kukanu ini o sukan ká'an tnu'u ni tatnuni
Moisés ma naxe jin ko sa'a jin ko kuu o ma, vaa maa in-ni i iyo ma nkuu.
2 Vaa sukan kúu ña'a ni tnanda'a ma, sukan ka kuu o nuu tnu'u ni tatnuni
Moisés ma nkuu. Vaa ña'a ni tnanda'a ma chi kándija ña ja ká'an yii ña ma
nuu téku-ka de ma. Kovaa nú jâ ni ji'i de ma, masu tatnuni-ka de nuu ña.
3 Chukan kúu ja nú téku-ka yii ña ma te ndakueka tna'a ña ji'in in-ka tee
ma, jâ ni jiso kuechi ña nuu Su'si ma ja kuechi ja u'vi ni sa'a ña ji'in in-ka
tee ma. Kovaa nú jâ ni ji'i yii ña ma te ndatnanda'a ña ji'in in-ka tee ñatuu
na ñasi'i de ma chi masu in ja u'vi kúu, sukan ká'an tnu'u ni tatnuni Moisés
ma.
4 Ndijin ja ni ka nduu o sa'ya Su'si ma, suni sukan ka kuu tna o nuu tnu'u
ja ni tatnuni Moisés ma, vaa nuu ni ji'i Cristo ma, te kuenda tnu'u ja ni ji'i
tna tnu'u ni tatnuni Moisés ma nuu ñayii ma. Kovaa nuu ni ndateku Cristo
ma, te ni ndasama ndi'i kuiti, vaa ni ka jini o ja onde kukanu ini o ya ma,
sana kuu jin ko sa'a o ja vii ja va'a sukan játna ini Su'si ma.
5 Vaa kivi nuu ni ka yo tnuñu o sukan-va'a jin sa'a maa o ja jin ndani'i ta'vi o
nkuu ma, te tna'a ja ni tatnuni Moisés ma ja másu ko jin ko sa'a o ma, su'va
chukan ni ka yo sa'a-ka o, te tna'a ja jin ni'i o ma kúu ja jin skenaa o maa o
ma nkuu.
6 Kovaa vitna, kuenda kúu ñayii ni ji'i ma, sukan jín ko kuu o nuu tnu'u ni
tatnuni Moisés ma tnu'u ni ka yo tnii tna'a ji'in o ma nuu ni ka yo kandija
o sukan ká'an i ma. Te chukan kúu ja jin katanuu o sukan káxtnu'u maa
Xtumani Ndios ma, te sukan jín kunukuechi o nuu Su'si ma, te masu jin
kondikin-ka o sukan ká'an tutu ndee tnu'u jana'a-ka ma.

Ñayii ñatuu ka iyo ji'in Jesucristo ma, masu jin kundee i nuu ja u'vi kúni yikikuñu i ma ja jin sa'a i ma

7 ¿Te naxe jin ka'an o ja sukan? ¿Tnu'u ni tatnuni Moisés ma, ja kuiso
kuechi o kúu? ¡Ña'a kuiti! Kovaa nute ñatuu ni jini sa tnu'u ni tatnuni
Moisés ma, masu kuni sa nawa ni jiso kuechi sa ma nkuu. Vaa ñatuu jini
sa nawa kúu ja ndiyo ini o ma nkuu, nute ñatuu nawa ká'an nuu tnu'u ni
tatnuni Moisés ma: “Máko ndiyo ini ro.”
8 Kovaa nuu ni jini sa sukan ká'an tnu'u ni tatnuni Moisés ma, te su'va vi'i-ka
ni ndiyo-ka ini sa nuu ndaka-ka ja iyo ñuu ñayivi a, vaa kuechi ja kua'a xeen
ja u'vi ja ñu'u ini anua sa ma nkuu. Chukan kúu ja nute ñatuu ni kenda tnu'u
ni tatnuni Moisés ma, masu na in kuni nawa kúu ja u'vi ma.
9 Te saña, ni iyo va'a-ka sa nuu ñatuu kuni-ka sa tnu'u ni tatnuni Moisés
ma nkuu. Kovaa nuu ni kenda tnu'u ni tatnuni Moisés ma nuu sa a, ni

ka ndakanda tna'a ja u'vi ka ñu'u ini anua sa a, te ni ka kundee i, te ni ka
xtandiyo ña'a i nuu Su'si ma, te kuenda tnu'u ja ni ji'i sa nkuu.
10 Te ni ndani'i sa ja ká'an tnu'u ni tatnuni Su'si ma ja koteku sa nuna kandija
sa ndaka sukan ká'an ma te ko sa'a sa ndaka ma, kovaa ni nduu i tna'a ja ni
ja'ni ña'a kuechi ja u'vi ka ñu'u ini anua sa ma.
11 Vaa tna'a ja u'vi ka ñu'u ini anua sa ma, ja ni ka jini i tnu'u ni tatnuni
Moisés ma, te ni ka ndaxnda'vi ña'a i ja na sa'a-ka sa ja u'vi ma, te chukan
kúu ja ni iyo jika-ka sa nuu Su'si ma, vaa ñatuu ni kandija sa ja ko sa'a sa
sukan ni tatnuni Moisés ma, te ni kundee maa ja u'vi ma ni ja'ni ña'a i.

12 Jâ ka jini o ja tnu'u ni tatnuni Moisés ma chi ja ndaa ja ii ja va'a kúu i.
13 Te nú sukan, ¿tna'a ja va'a ma, ni nduu i tna'a ja ni ja'ni ña'a? ¡Ña'a kuiti!
Su'va maa tna'a ja u'vi ka ñu'u ini anua sa ma, ni ka kundee i nuu sa, te
kuenda tnu'u ja ni ji'i sa te ni kujika sa nuu Su'si ma, kivi nuu ni jini sa
tnu'u va'a ni tatnuni Moisés ma. Te sukan, te ni jaku'ni ini sa ja ndaka ja
u'vi yikuu sa sa'a sa ma ja u'vi xeen kúu, te ni ka sa'a i ja ni jiso kuechi sa
nuu Su'si ma.

14 Ka jini o ja tnu'u ni tatnuni Moisés ma chi ja va'a ja kun-nee ini anua
o a kúu. Kovaa yikikuñu sa a, kuenda tnu'u ja ni kundee maa ja u'vi ma ni
jaan ña'a i ja ni yo jinukuechi sa nuu i ma.
15 Vaa tna'a ja ni yo sa'a sa ma, ñatuu jáku'ni ini sa naku ni yo sa'a sa sukan,
vaa masu ni yo sa'a sa tna'a ja va'a ja ñu'u ini sa ja sa'a sa ma, su'va tna'a ja
saxiko sa ma kúu tna'a ja yachi-ka ni yo sa'a sa ma.
16 Te nú sa'a jáku'ni ini sa, te chukan kúu ja ndákani ndáka'vi ini sa, te ndása'a
sa kuenda ja tnu'u ni tatnuni Moisés ma chi ja va'a ja ndaa kúu, vaa ni sa'a
i ja ndakunitnuni sa ja tna'a ja yachi-ka ni yo sa'a sa ma masu ja va'a kúu.
17 Te sa'a, te jini o ja kuechi ja u'vi ja játna ini maa yikikuñu o ja sa'a i ma
kúu ja sa'a o ndaka ja u'vi ma, vaa visi ñu'u ini o ja sa'a o ja va'a ma, kovaa
kundee maa ja u'vi ma.
18 Te sa'a, te ndása'a sa kuenda ja masu ja va'a kúu ja játna ini yikikuñu sa
a, vaa visi ni yo ñu'u ini sa ja sa'a sa ja va'a ma, kovaa ñatuu ni yo kundee
sa nuu ja u'vi ma.
19 Vaa ñatuu ni yo kundee sa ja sa'a sa ja va'a ja ñu'u ini sa ma chi su'va ja
u'vi ja ñatuu kúu ini sa ja sa'a sa ma, chukan ni yo sa'a sa.
20 Te ja ni yo sa'a sa tna'a ja ñatuu kúu ini sa ma, kuechi ja u'vi ni ka yo ñu'u
ini anua sa ma te ni yo jatna ini yikikuñu sa ma kúu.

21 Te chukan kúu ja saña chi visi ni yo ñu'u ini sa ja sa'a sa ja va'a ma,
kovaa vitna, te ndása'a sa kuenda ja kuechi ja u'vi ni ka yo ñu'u ini anua sa
a kúu ja ñatuu ni yo kundee sa ja sa'a sa ja va'a ma,
22 visi onde ini anua sa a chi ni yo játna ini xeen i sukan ká'an tnu'u tátnuni
Su'si ma.
23 Kovaa ni yo iyo in-ka ja ni yo tatnuni nuu yikikuñu sa a, te ni yo kanaa i
ji'in janitnuni sa a, te ni yo kundee i ja ni yo sa'a sa ja u'vi sukan ni yo jatna
ini yikikuñu sa a ja sa'a i ma.

24 ¡Nda'vi maa sa! ¿Na in kasi ndee kasi ndoso ja masu kundee yikikuñu
sa a ja kûu sa te koo jika sa nuu Su'si ma nkuu ma?
25 Kovaa vitna ndákuan-ta'vi sa nuu Su'si ma ja maa Jesucristo iya tátnuni
nuu o a ja ni kundee ya ja ñatuu ni skenaa sa maa sa ma.

Te chukan kúu ja maa sa, ji'in janitnuni sa a jinukuechi sa sukan tátnuni
Su'si ma, kovaa onde xi'na-ka ma chi ni yo jinukuechi sa ji'in yikikuñu sa a
nuu ja u'vi ma nkuu.

8

Yo'o ja ka iyo o ji'in Cristo Jesús ma, ka sa'a o sukan kúni Xtumani Ndios ma

1 Kovaa vitna, yo'o ja ka iyo o ji'in Cristo Jesús ma, ñatuu nawa iyo ja jin
ndachunaa o, vaa ñatuu ka sa'a-ka o sukan kúni yikikuñu o ma, su'va ka sa'a
o sukan ká'an Xtumani Ndios ma.
2 Vaa ja maa Cristo Jesús ma, te sa'a Xtumani maa ya ma ja jin koteku o, te
ni ndaxsiaa ña'a ya nuu ja u'vi ja sa'a ja jin kûu o ma te jin skenaa o maa o
ma nkuu.
3 Vaa tna'a ja ni tatnuni Moisés ma chi ñatuu nawa ni kuu sa'a i ja jin kuu
ñayii ma, kuechi ja ni yo kundee yikikuñu ñayii ma nuu i ja jin ko sa'a i ja
u'vi ma. Chukan kúu ja Su'si ma, ni tetniñu ya Sa'ya maa ya ma sukan kaa
yikikuñu ñayii ma, sukan-va'a kundee ya nuu ja u'vi ja játna ini yikikuñu
ñayii ma ja sa'a i ma,
4 sukan-va'a yo'o ja ka kukanu ini o ya ma, jin ko sa'a ndi'i jin ko sa'a tu'u o
sukan ká'an tnu'u ndaa tnu'u ndija ni tatnuni Su'si ma. Vaa ñatuu ka sa'a-ka
o sukan kúni yikikuñu o a, su'va ka sa'a o sukan kúni maa Xtumani Ndios
ma.
5 Vaa ñayii ka kandija ja ká'an yikikuñu i ma chi ka jani ini i tna'a ja játna ini
yikikuñu i ma ja sa'a i ma. Kovaa ñayii ka iyo ji'in Xtumani Ndios ma chi ja
játna ini Xtumani Ndios ma ka jani ini i.
6 Vaa nuna katanuu o ja ká'an yikikuñu o ma chi sa'a i ja kûu o te koo jika o
nuu Su'si ma, kovaa nuna katanuu o ja ká'an Xtumani Ndios ma chi sa'a ya
ja koteku o ni-kani ni-jika te koo sii ini o.
7 Kovaa ja sukan játna ini yikikuñu o ma chi ñatuu játna ini Su'si ma, vaa
ñatuu kándija i ja sa'a i sukan tátnuni Su'si ma, te ni masu kuu sa'a i, vaa
ñatuu iyo i ji'in Su'si ma.
8 Te ñayii sa'a sukan játna ini yikikuñu i ma, masu kuu sa'a i sukan játna ini
Su'si ma.
9 Kovaa yo'o, masu ka sa'a o sukan kúni maa yikikuñu o a, su'va sukan
kúni maa Xtumani Ndios ma, nú tnu'u ká'an o ja Xtumani Ndios ma, iyo ya
ini anua o a. Te nú na in ñatuu na Xtumani Cristo ma iyo ji'in i chi masu
nuu nda'a Cristo ma iyo i.
10 Kovaa nú Cristo ma, iyo ya ji'in o chi ja ndaa kúu ja yikikuñu o a chi
kuenda tnu'u ja ni ji'i i ja kuechi ja u'vi ni yo sa'a i ma, kovaa anua o a chi
téku i ja kuechi tnu'u ndaa tnu'u ndija kándija o ma.
11 Te nú Xtumani maa Su'si ma iya ni ndaxteku Jesús ma ne'un ñayii ni ka
ji'i ma, iyo ya ini anua o a, te suni maa tna ya sa'a ja ndateku onde yikikuñu
o a ja iyo ja kûu i ma.
12 Chukan kúu ja ndijin ja ni ka nduu o sa'ya Su'si o a, iyo ja ka tavi o
nuu Su'si ma. Chukan kúu ja jin kandija o ja ká'an ya ma. Kovaa máko jin
kandija o nawa kúni yikikuñu o a ja jin ko sa'a o ja masu nawa chindee ña'a
i.
13 Vaa nú ka sa'a o sukan játna ini yikikuñu o a chi jin kûu o, kovaa nú ja
maa Xtumani Ndios ma te jâ ni ka xndoo o sukan játna ini yikikuñu o a chi
jin koteku o.
14 Vaa ndaka ñayii ka sa'a sukan káxtnu'u Xtumani Su'si ma, ñayii ya'a chi
sa'ya Su'si ma ka kuu i.
15 Vaa masu ni taa Su'si ma ini anua o a ja jin kunukuechi o nuu ja u'vi
ma te ko jin koyu'u o nuu ndaka ja u'vi ma, chi ña'a. Su'va ni taa Su'si ma
Xtumani maa ya ma iya ni sa'a ja ni ka nduu o sa'ya Su'si ma, te maa ya

chíndee chítuu ña'a ja ka ndakune'e o Yuva o Su'si ma, te ka jiña'a o ya:
“Abba, Taa.”
16 Te maa Xtumani Ndios ma káxtnu'u onde ini anua o a ja sa'ya Su'si ma ka
kuu o.
17 Te nú sa'ya Su'si ma ka kuu o te ka ndo'o ka neni o sukan ni ndo'o, ni neni
Cristo ma, te jin ni'i o ja jin kuta'vi o ji'in ya ma, te jin koo jayiñu'u o ji'in ya
ma.
18 Ja ndaa kúu ja visi ka ndo'o ka neni o vitna, kovaa masu nawa kúu, vaa
jayiñu'u ja jin ni'i o ma chi ka'nu xen-xeen-ka ko kuu i.
19 Vaa ndaka ja ni sa'a Su'si ma ja ka iyo ni-ka'nu ñuu ñayivi a, ka ndetu tu'va
kuiti i ja jin kuni i naxe jin kava sa'ya Su'si ma.
20 Vaa ni-ka'nu ñuu ñayivi a, ni kundee maa ja masu jiniñu'u ma nuu i. Masu
ja kúu ini maa ja ka iyo ñuu ñayivi a kúu chi sukan ni tatnuni Su'si ma ja
sukan ko kuu, kuechi ja u'vi ni ka sa'a ñayii ma. Te ni skuiso ya ja kenda in
kivi ja nduva'a ñuu ñayivi a.
21 Vaa suni tna ni-ka'nu ñuu ñayivi a, ndayaa i nuu ja u'vi jinukuechi i ja sa'a
ja ni tivi i ma. Te ndayaa i ja koo jayiñu'u i ji'in ndaka ñayii ni ka nduu sa'ya
Su'si ma.
22 Vaa ka jini o ja ni-ka'nu ñuu ñayivi a, tnana u'vi i onde vitna, ja ndetu i
ja ndayaa i nuu ja u'vi ma, kuenda tnu'u ja in ña'a u'vi ja kâku lulu ña ma.
23 Te masu maa in-ni ja ni sa'a Su'si ma ja ka iyo ñuu ñayivi a chi onde yo'o
tna ja ni ka kuta'vi o Xtumani Ndios ma, te ka jini o ja iyo kua'a-ka ja jin ni'i
o. Suni ka tnana u'vi tna o a ja ka ndetu o ja kenda kivi yukan, sukan-va'a
jin ko kuu ndija o sa'ya Su'si ma te jin nduvii jin nduva'a onde yikikuñu o
a.
24 Vaa ni ka kukanu ini o Su'si ma ja jin ndani'i ta'vi o ma. Te masu nde vaa
ka nde'ya o a chi yika-ni ja ka kukanu ini o ja kenda kivi ja sukan ko kuu
ma.
25 Kovaa nú ka kukanu ini o ja jin ni'i o ja masu ka nde'ya o ma, te jín kanda
o te jín kondetu o.

26 Te máko jin koyu'u o, vaa maa Xtumani Ndios ma chíndee ña'a ora ka
ndo'o ka neni o ma. Vaa yo'o chi masu ka jini o nawa jin kakan-ta'vi o nuu
Su'si ma, te ni masu ka ni'i ini o naxe jin ka'an o nuu ya ma. Kovaa maa
Xtumani Ndios ma, ûni tnana u'vi ya, te jikan-ta'vi ya ja jin kuu o, te yo'o
chi masu kuu jin jaku'ni ini o sukan sa'a sukan kúu ya ja jikan-ta'vi ya ja jin
kuu o ma.
27 Te maa Su'si ma iya jinitnuni nawa ka jani ini o ma, jini ya nde a kúu ja
jikan-ta'vi Xtumani Ndios ma, vaa sukan kúni maa ya ma sukan jikan-ta'vi
Xtumani Ndios ma ja jin kuu yo'o ja ka kuu o ñayii ñatuu-ka na ja u'vi ka
sa'a ma.
28 Te ka jini o ja ñayii ka kutoo Su'si ma, ndaka ja ka ndo'o ka tna'a i ma chi
chíndee ña'a i, te jin koo va'a-ka i nuu Su'si ma. Sa'a ko kuu ji'in ñayii ni kuu
ini maa ya ma te ni ndakana ya i ma ja jin ko kuu i sa'ya ya ma.
29 Vaa ñayii ni jini ya onde xi'na-ka ma, suni ni jani ini ya ja jin ko kuu
i sukan kaa Sa'ya maa ya ma, sukan-va'a ko kuu ya iya koxtnuu kua'an
koxtnuu vee nuu kua'a ñayii jin ko kuu ñani ya ma ji'in ku'va ya ma.
30 Te ñayii ni ka'an ya sukan jin ko kuu i ma, te suni ni kana tna ya i. Te
ñayii ni kana ya ma, te ñayii ya'a suni ni sa'a ya ja ni ka nduu i ñayii ka sa'a
ja va'a ja ndaa. Te ñayii ni sa'a ya ja ka sa'a i ja va'a ja ndaa ma, ñayii ya'a ni
wa'a ya jayiñu'u ma.

31 Nú ndaka sukan sa'a ya ma, ¿naxe jin kani ini o? Nú Su'si ma ka iyo
ji'in o, masu na in kundee nuu o a ja xnda'vi ña'a i.

32 Vaa Su'si ma ka iyo ji'in o, te kútoo xeen ña'a ya. Chukan kúu ja masu nde
ni kunda'vi ini ya Sa'ya ya ma, su'va ni wa'a ya Sa'ya ya ma ja kûu ya nuu
tniñu ndaka o, te chukan kúu ja ka kukanu ini o ja taa tna ya ndaka-ka ja
va'a ma.
33 Te kivi ndakan Su'si ma kuenda nuu ñayii ma, ¿na in xtekuechi ñayii ni
ndakaji Su'si ma? Masu na in xtekuechi ña'a, vaa maa Su'si ma kúu iya ni
sa'a ja ni ka nduu i ñayii ka sa'a ja va'a ja ndaa ma.
34 ¿Na in sa'a ja ki'in o andeya ma ja ndo'o neni o? Masu na in kuu sa'a
sukan, vaa Cristo ma kúu iya ni ji'i nuu tniñu o ma, sukan-va'a jin ndani'i
ta'vi o, te suni maa ya kúu iya ni ndateku ma. Te suni maa ya kúu iya ni
nukoo xiñi kua'a Su'si ma. Te suni maa ya kúu iya jikan-ta'vi nuu Su'si ma
ja jin kaku o nuu ja u'vi ma.
35 ¿Nawa kúu ja kundee ja ma kutoo-ka ña'a Cristo ma? ¿Ja ndo'o neni o ma,
xi ja kuxii ini o ma, xi ja jin sondikin ña'a i ma, xi ja kuni o tnama ma, xi
ja ñatuu na sa'ma-ka o ma, xi ja yika xeen iyo nuu koo o ma, xi ja jin ka'ni
ña'a i ji'in yuchi kúu espada ma? ¡Masu nawa kundee!
36 Vaa sa'a ndee nuu tutu Su'si ma:
Ja kuechi maa ni, te ka nduku ña'a i ndaka kivi ndaka ora
ja jin ka'ni ña'a i.
Sukan ka iyo tu'va ndikachi nuu jin kûu ti ma,
sukan ka kuu sa nuu ñayii a.
37 Visi ndaka cha'a ka ndo'o ka neni o, kovaa ja maa iya kútoo ña'a ma, te
jâ ni ka kundee o nuu ndaka.
38 Chukan kúu ja kukanu ini sa ja visi na jin kûu o xi jin koteku o, te ni a
ángel ma, ni a ndaka ja ka ndanuu-ka ma, ni a iyo vitna a, ni a kii kivi ki'in
o ma,
39 ni a ka iyo onde sukun ma, ni a ka iyo onde kunu-ka ma, ni a in tna'a ja
ni sa'a Su'si ma, masu kundee i ja masu kutoo-ka ña'a Su'si ma, vaa sukan
ni kaxtnu'u ya nuu ni tetniñu ya Cristo Jesús iya tátnuni nuu o a.

9

Nava'a ñatuu ka kukanu ini ñayii judío ma Jesucristo ma

1 Ja maa Cristo ma, te ká'an ndaa sa, te masu xnda'vi ña'a sa, vaa maa
Xtumani Ndios ma káxtnu'u onde ini anua sa ya, te ndása'a sa kuenda,
2 te kúxii xeen ini sa, te tná-u'vi ini anua sa a.
3 Vaa nute ja kuu chi maa sa ndachunaa nuu tniñu tna'a sa ma ñayii ñuu sa
ma, sukan-va'a jin ndani'i ta'vi i, te visi na koo jika sa nuu Cristo ma,
4 ja ka kuu i ñayii ñuu israelita ma, ñayii ni ndakuan-sa'ya ña'a Su'si ma, ñayii
ni wa'a ya jayiñu'u ya ma. Suu i ka kuu ñayii ni jani ini ya ja jin koo va'a i
nuu ya ma, te nuu maa i ni wa'a ya tnu'u ni tatnuni ya nuu Moisés ma, te
ni kaxtnu'u ya sukan jin ndachiñu'u i ya ma. Te ni skuiso ya ja skuta'vi ya i
ja vii ja va'a ma.
5 Te tna'a i ma ka kuu sayii Jacob ma, vaa sa'ya tata de ka kuu i. Te ne'un
ñayii yukan ni kenda Cristo ma, iya kúu Su'si tátnuni nuu ndaka ja iyo a, te
kóo jayiñu'u ya ni-kani ni-jika. Te sukan kó kuu.
6 Másu jin kani ini o ja sukan ni skuiso Su'si ma nuu Abraham ma, te
masu ni yo kuu sukan ni ka'an ya ma. Vaa na ka'an o ja masu ndaka sa'ya
tata tee ni yo kuu Israel ma ka kuu ñayii ñuu israelita a.
7 Te ni a jin kani ini o ja ndaka sa'ya tata Abraham ma ka kuu ñayii ni kaji
maa Su'si ma. Nú masu ja ni jiña'a ya ja maa in-ni Isaac ma ji'in sa'ya tata
de ma jin ko kuu ñayii ni kaji ya ma.

8 Chukan kúu ja ka jini o ja masu ndaka sa'ya tata Abraham ma jin ko kuu
ndija sa'ya Su'si ma, nú masu ja ndaka-ni ñayii ni skuiso ya ja jin ko kuu i
sa'ya ya ma.
9 Vaa sa'a ni skuiso Su'si ma nuu Abraham ma nuu ni jiña'a ya sa'a ma: “Te
kuiya ki'in o ma, te kii tuku sa, te jâ iyo in sayii ni ji'in Sara a”, kúu ya jiña'a
ya.
10 Te suni sa'a tna ni kuu ji'in Rebeca ma nuu ni ñu'u sa'ya ña ma ji'in yii
ña ma yuva o Isaac ma.
11 Te nuu ñatuu jin kâku-ka i ma, te ni a ñatuu jin kuni-ka i ja jin ko sa'a i ja
va'a ma xi ja u'vi ma, kovaa jâ ni kaji Su'si ma in i ma, te masu kuechi ja ja
va'a sa'a i ma kúu chi su'va sukan ni jani ini maa ya ma, te ni kana ya i ma.
12 Te ni jiña'a ya si'i i ma: “Suchi java'a-ka ma kunukuechi nuu suchi
luluu-ka ma”, kúu ya jiña'a ya.
13 Sa'a ká'an tnu'u Su'si ma ja ko kuu Jacob ma: “Jacob ma ni kutoo xeen-ka
sa, te Esaú ma, ni saxiko sa i”, kúu ya jiña'a ya.
14 ¿Te naxe jin ka'an o? ¿Ja Su'si ma, ñatuu sa'a ndaa ya? ¡Ña'a kuiti!
15 Vaa nuu tnu'u ni kaxtnu'u Moisés ma ká'an: “Kunda'vi ini sa ñayii iyo ja
kunda'vi ini sa i ma, te chukan kúu ja ñayii iyo ja kunda'vi ini sa i ma, te
kunda'vi ini sa i”, kúu ya ká'an ya.
16 Chukan kúu ja masu sukan kúu ini maa ñayii ma ko kuu xi sukan kúu
ñayii tnúñu xeen ma ja ní'i i ma kúu. Ña'a chi su'va sukan kúu ini maa Su'si
iya nda'vi ini ma, sukan ko kuu.
17 Vaa sa'a ká'an tnu'u Su'si ma nuu ni jiña'a ya tee kúu Faraón ma ja sukan
ko kuu ma: “Ni sunkoo ña'a sa ya'a, sukan-va'a kaxtnu'u sa ja iyo tnu'u ndee
tnu'u ndatnu sa, te sukan-va'a ni-ka'nu ñuu ñayivi a jin kuni i na in kúu sa”,
kúu ya jiña'a ya.
18 Chukan kúu ja nú na in kúni ya ja kunda'vi ini ya i ma chi kunda'vi ini ya
i, te nú nde in kúni ya ja sa'a ndee ini ya i ma chi sa'a ndee ya ini i.
19 Te sa'a ka ka'an jaku ñayii ma: “Nusaa, te ¿naku xtekuechi ña'a ya? Vaa
nú sukan kúni maa Su'si ma, masu na in ma kachi ma”, ka kuu i ka ka'an i.
20 Kovaa ndijin, ¿na in kúu ni ja ndakuña'a ni nuu Su'si ma ja masu ni sa'a
ya ja va'a ma? ¿Xi vasu ñu'u ma, te kuña'a i nuu tee ni sa'a ña'a ma: “¿Nava'a
ni sa'a ña'a ni sa'a?”
21 Kovaa nda'a maa tee sa'a vasu ma kúu ja sa'a de ma, te ¿masu iyo de ja
kuu sa'a de uu vasu ji'in suni maa nde'yu ma, in ja va'a xeen te in ja nda'vi
xeen-ka?
22 Te Su'si ma, ni jani ini ya sukan xndo'o xneni ya ñayii ñatuu ka kandija
ya ma, sukan-va'a jin kuni i tnu'u ndee tnu'u ndatnu ya ma. Kovaa ni kanda
xeen ya nuu ñayii yukan ma, visi vaa jâ iyo tu'va sukan xndo'o xneni ya i
ma, te xnaa ya i ma nkuu. Te ni sa'a ya sa'a, te ka jini o ja va'a ini ya ma.
23 Vaa sukan ni sa'a ya, sukan-va'a kaxtnu'u tna ya ja iyo kua'a xeen jayiñu'u
ya ma ja kua'a ya ñayii kunda'vi ini ya ma. Te ñayii yukan, ni satu'va ya i ja
jin ni'i i jayiñu'u ma.
24 Te ñayii yukan, ni ndakana tna ya i. Te yo'o ka kuu ñayii yukan, te masu
yika-ni ja yo'o ja ka kuu o judío a chi suni ñayii masu judío ka kuu tna i ma.
25 Sa'a ká'an tna nuu tutu Oseas ma:
Ñuu nuu masu ñuu sa ma, te ni xnani sa i ñuu maa sa,
te ñayii masu ni kutoo sa ma, te ni ndakutoo sa i.
26 Te ñuu nuu ni jiña'a sa ja masu ñayii ñuu sa ka kuu i ma,
te ñayii ñuu yukan chi ni xnani sa i sa'ya Su'si iya téku ma,

kúu ya ká'an ya.
27 Suni tna nuu tutu ni tee Isaías ma ká'an siki Israel ma: “Visi sukan kua'a
ñuti yu'u mar ma, sukan kua'a ñayii ñuu Israel ya ka kuu, kovaa yika-ni ja
jaku-ni i jin ndani'i ta'vi.
28 Vaa Iya Tátnuni ma chi yachi-ni sa'a ndaa sa'a ndija ya, te jin ndachunaa
ñayii ñatuu ka sa'a sukan játna ini ya ma, ja ka iyo i ni-ka'nu ñuu ñayivi a”,
ká'an.
29 Sa'a ká'an nuu tutu ni tee Isaías ma onde xi'na-ka ma:
Nute Iya Tátnuni iya kúndee nuu ndaka ma,
nute ñatuu ni xndoo-ka ya sa'ya tata tna'a tee jana'a-ka ma
chi jin ko kuu o sukan ni kuu ñuu Sodoma ma,
te jin ndo'o o sukan ni kuu ñuu Gomorra ma.
Sa'a ká'an de.

Ñayii judío ma chi ñatuu ni ka kukanu ini i Jesucristo ma

30 ¿Te naxe jin ka'an o? Te ñayii masu judío ka kuu i ma ja masu ni ka yo
ndi ini i ja jin ndanduku i naxe jin ko sa'a i ja va'a ja ndaa ma, kovaa vitna
jâ ni ka ndani'i i. Na ko ka'an o ja jâ ni ka nduu i ñayii ka kukanu ini Su'si
ma, te chukan kúu ja ni ka nduu i ñayii ka sa'a ja va'a ja ndaa.
31 Kovaa ñayii ñuu Israel ma ja ka ndikin i in tnu'u va'a tnu'u ndaa sukan ni
tatnuni Moisés ma, te ñatuu ni ka kundee i ja jin nduu i ñayii ka sa'a ja va'a
ja ndaa ma.
32 ¿Nava'a? Kuechi ja yika-ni ja ka kuni i ja jin ko sa'a i sukan ká'an ma-ni,
kovaa masu ka kandija i Su'si ma, te ni ka nduva i siki yuu ni jakun-ndijin
ma. (Te suu kúu maa Jesucristo ma.)
33 Sa'a ndee tutu Su'si ma:
Ñuu Sion ma sunkani sa in yuu,
in toto ja sa'a ja jin kotuu ñayii ma,
(ja kúni ka'an ja maa Jesucristo ma kúu,)
te ñayii kukanu ini ya ma, masu ndakukan-nuu i.

10

1 Ndijin ja ni ka nduu o sa'ya Su'si a, ja ndaa ndija kúu ja kúu ini xeen sa
ja jin ndani'i ta'vi ñayii ñuu Israel ma, te sukan jikan-ta'vi sa nuu Su'si ma.
2 Vaa jini sa sukan ka kuu i ma, te chukan kúu ja sa'a ndáka'an sa. Ka kuu
ini xeen i ja jin ndanduku i Su'si ma, kovaa masu ka sa'a i sukan kúu ini
maa Su'si ma.
3 Vaa masu ka jini i sukan sa'a Su'si ma, sukan-va'a jin nduu i ñayii jin ko
sa'a ja va'a ja ndaa ma. Te chukan kúu ja ka nduku ini maa i sukan jin ko
sa'a jin ko kuu maa i ma. Te ni ñatuu ka sa'a ndaa ka sa'a ndija i sukan
tátnuni Su'si ma.
4 Kovaa Su'si ma, ja ni kuu ini ya kúu ja xinañu'u ni kaxtnu'u ya tnu'u ni
tatnuni Moisés ma nuu ñayii ma, sukan-va'a kivi kenda Cristo ma, te jin
kukanu ini o ya ma, te ndaka ñayii jin kukanu ini ya ma, jin ko kuu i ñayii
jin ko sa'a ja va'a ja ndaa.
5 Vaa Moisés ma, ni tee de sukan jin ko kuu ñayii ka ndi ini ja jin kondikin
i ndaka sukan ni tatnuni Su'si ma ja káxtnu'u de nuu i ma, sukan-va'a jin ko
kuu i ñayii jin ko sa'a ja va'a ja ndaa nuu Su'si ma. Te sa'a ni tee de: “Te nú
na in kuu sa'a ndaka sukan ká'an tnu'u ya'a chi koteku i, vaa sa'a i sukan
ká'an ma.” Sa'a ni kaxtnu'u de.
6 Kovaa sama-ka ká'an ja jin ko kuu yo'o, vaa onde jin kukanu ini o Su'si
ma, sana sa'a ya ja jin ko kuu o ñayii jin ko sa'a ja va'a ja ndaa. Te chukan

kúu ja sa'a ká'an: “Másu ko kani ini ro te ko ka'an ro: ¿Na in kaa onde andivi
ma, sukan-va'a nune'e i Cristo ma ñuu ñayivi a?,
7 ni a koo ka'án ro: ¿Na in kêe ki'in onde nuu ka iyo ñayii ni ka ji'i ma,
sukan-va'a ndatava i Cristo ma ne'un ñayii ni ka ji'i ma, sana jin kukanu ini
o ya?”
8 Ña'a. Vaa ká'an tnu'u Su'si a: “Yatni-ni iyo ro ji'in tnu'u Su'si ma. Ini yu'u
ro a ji'in ini anua ro a iyo.” Sa'a ká'an tnu'u ya ma. Te tnu'u iyo yatni ji'in
ni a kúu ja ka kaxtnu'u sa a sukan-va'a jin kandija ni.
9 Vaa nú yu'u ni a na ndaka'an ndakachi ja Jesús ma kúu iya tátnuni nuu o
a, te nú ini anua ni a kandija ni ja Su'si Iya Tátnuni ma ni ndaxteku Jesús
ma ne'un ñayii ni ka ji'i ma chi ndani'i ta'vi ni.
10 Vaa ini anua o a kándija o ja ni ndateku ya, sukan-va'a nduu o ñayii ko
sa'a ja va'a ja ndaa. Kovaa yu'u o a ndáka'an ndákachi ja kándija o ya ma,
sukan-va'a ndani'i ta'vi o.
11 Vaa ká'an tutu ndee tnu'u Su'si a: “Ndaka ñayii jin kukanu ini ya ma,
masu jin ndakukan-nuu i.”
12 Vaa Su'si ma, masu sa'a siin ya ñayii judío ma ji'in ñayii masu judío ka kuu
i ma, vaa suu ya kúu iya tátnuni nuu ndaka o, te neva'a ya ndaka ja skuta'vi
ya ñayii ka kukanu ini i ya te ka ndakune'e i ya ma,
13 vaa iyo ja: “Ndaka ñayii jin ndakune'e Iya Tátnuni ma, jin ndani'i ta'vi i.”
14 ¿Te naxe jin ndakune'e i ya, nú ñatuu jin kukanu ini-ka i ya? ¿Te naxe
jin kukanu ini i ya, nú ñatuu jin kuniso'o-ka i na in kúu ya? ¿Te naxe jin
kuniso'o i, nú ñatuu na in káxtnu'u?
15 ¿Te naxe jin kaxtnu'u ñayii ma, nú ñatuu na in tétniñu ña'a? Vaa sa'a ndee
nuu tnu'u Su'si a: “¡Naka vii naka va'a ka kuu ñayii ka jika kuan koo i ka
kaxtnu'u i tnu'u vii tnu'u va'a tnu'u mani Su'si ma!”
16 Kovaa masu ndaka i ka kandija tnu'u vii tnu'u va'a ma. Vaa Isaías ma,
sa'a ni ndaka'an de nuu Su'si ma: “Iya Tátnuni, masu na in kándija sukan ka
ka'an sa a.”
17 Chukan kúu ja onde kuniso'o o tnu'u Su'si ma, te kandija o.
18 Ja ká'an sa kúu: ¿Ñatuu nama ni ka jiniso'o ñayii judío ma tnu'u Su'si
ma? ¡Kuiti ni ka jiniso'o i! Vaa sa'a ká'an tnu'u maa ya ma:
Ni-ka'nu ni-tu'u ñuu ñayivi a ka kuu yu'u ja ni sa'a Su'si ma.
Te ka jiniso'o o ja maa ya ni sa'a ma.
Sa'a ká'an tnu'u maa ya ma.
19 Suni ká'an tna sa sa'a: ¿Ñatuu ni ka jiniso'o ñayii judío ma sa'a? ¡Kuiti
ni ka jiniso'o i vi! Vaa xinañu'u maa Moisés ma ni ndaka'an sukan ni ka'an
Su'si ma:
Ndakana ri ñayii ja ni masu in ñuu ka kuu i,
te xtna'a ña'a ri, te jin kukueñu ini ro.
Ndakana ri ñuu ñayii ndee xeen ini ma,
te xtna'a ña'a ri, te jin ndakiti ini ro.
Sa'a ká'an ya.
20 Isaías ma, ni ndaka'an ndaa de sukan ni ka'an Su'si ma:
Ni ka ndani'i ña'a ñayii masu ni ka yo ndanduku ña'a i ma,
te ni kaxtnu'u ri na in kúu ri nuu ñayii masu ni ka yo jikan-tnu'u i na
in kúu ri ma.
Sa'a ká'an ya.
21 Kovaa ja siki ja ñuu Israel ma ni ndaka'an de sukan ni ka'an Su'si ma:
“Ndi-kivi ndi-ñuu ni yo skuili ri nda'a ri a nuu ñuu so'o ñuu ndee ini a, te
ñatuu ni ka yo kunimani i nuu ri.” Sa'a ká'an ya.

11

Su'si ma, neva'a siin ya jaku ñayii ñuu Israel ma ja jin kandija i tnu'u vii tnu'u va'a Jesucristo ma

1 Te nú sukan, ¿ni saxiko Su'si ma ñuu ya ma? ¡Ña'a kuiti! Vaa saña tna
chi ñayii ñuu Israel ma kúu sa, sa'ya tata Abraham ma kúu sa, tna'a tee kúu
Benjamín ma kúu sa.
2 Masu nde ni saxiko Su'si ma ñuu ya ma, ñuu ni jini ya onde xinañu'u kuiti
ma. Vaa ndijin chi kuiti masu ka jini ni naxe ká'an tnu'u Su'si o a sukan ni
ndo'o Elías ma, nuu ni ndakune'e de Su'si ma te ni xtekuechi de ñuu Israel
ma. Vaa ni ka'an de:
3 "Iya Tátnuni, tee ka ndakaxtnu'u tnu'u ni wa'a ni ma, ni ka ja'ni i de. Te ni
ka xnaa i nuu altar nuu ni ka yo ndachiñu'u ña'a sa ma. Te maa in-nka sa
ni kendoo, te ka ndanduku ña'a i ja jin ka'ni ña'a i", kúu de jiña'a de.
4 ¿Te naxe ni ndakone'e ya sukan ni jikan-tnu'u de ma? "¡Má ko ndi ini ni!
Neva'a siin sa uja mil tee ñatuu jinkuiñi jiti-ka nuu Baal ma ja masu Su'si
kúu ma", kúu ya jiña'a ya.
5 Te suni sukan tna kúu kivi ya'a, ja neva'a siin ya jaku ñayii ni kaji ya ja
skuta'vi ya i ja vii ja va'a ma.
6 Te nú in ja skuta'vi ya i kúu, te masu kuechi ja ka sa'a i ja va'a ma kúu chi
ja kúnda'vi ini ña'a ya kúu ja taa ya ma. Vaa nute kuechi ja vivii ka sa'a ka
kuu o ma kúu ja ni kaji ña'a ya a chi masu ja skuta'vi ña'a ya ko kuu.

7 ¿Te naxe jin ka'an o? Ñayii ñuu Israel ma ñatuu ni kuu jin ndani'i i nawa
ka ndanduku i ma, kovaa ñayii ni ndakaji ya ma chi ni ka ndani'i i. Te
ndaka-ka ñayii ñatuu ni ndakaji ya ma, su'va ni ka ndundee-ka ini i.
8 Sa'a ndee nuu tutu Su'si ma: "Su'si ma, ni wa'a ya tnu'u ja jin ko kuneé jin
ko ku-uun-nka i. Visi ka nde'ya i, kovaa masu jin kuni i. Te visi ka niniso'o
i, kovaa masu jin jaku'ni ini i onde vitna."

9 Te David ma, sa'a ni jiña'a de nuu Su'si ma:
Sa'a ni ja viko ka sa'a i ma,
te nduu nuu jin ndake'en su'va tna'a i, nuu jin nduva i,
te jin ndani'i jin ndatna'a maa i
sukan ni ka yo sa'a i ma.
10 Te má jin kundijin-ka nuu i ma,
sukan-va'a má jin konde'ya-ka i,
te jín ndatoso yata i ma ni-kani ni-jika.

11 ¿Te naxe ka'an sa ja sukan? ¿Ñayii ñuu Israel ma, ni ka jaku'un i in yuu,
sukan-va'a jin nduva i te ma jin ndakoo-ka i? ¡Ña'a kuiti! Kovaa kuechi ja
ñatuu ka kukanu ini i Su'si ma, te chukan kúu ja ni ndanune ja jin ndani'i
ta'vi ñayii masu judío ka kuu i ma, sukan-va'a jin kukueñu ini ñayii ñuu Israel
ma.
12 Te kuechi ja ñatuu ni ka kukanu ini i Su'si ma te ni ka skenaa i maa i ma,
te ni ka nduxiku-ka ñayii masu ñuu Israel ka kuu i ma ja ka iyo i ñuu ñayivi
a. ¡Kovaa naka va'a-ka jin ko kuu o, nuna jin ndakandija ñayii ñuu Israel ma
sukan kúni Su'si ma!

13 Kovaa ká'an sa nuu ndijin ja ka kuu ni ñayii masu ñuu Israel ma, vaa
kuechi ja saña kúu tee ni tetniñu Su'si ma nuu ndijin. Te chukan kúu ja sii
ini xeen jinukuechi sa nuu tniñu ni tetniñu ña'a Su'si ma,
14 sukan-va'a xi ma sa'a sa ja jin kukueñu ini ñayii ñuu sa ma, te jin ndanduku
tna i Su'si ma, te jin ndani'i ta'vi jaku i.

15 Vaa nú kuechi ja ni ka skenaa i maa i ma, te ni ndumani Su'si ma ji'in
ñayii ñuu ñayivi a, ¿te naxe ko kuu-ka kivi ndakuan-ta'vi ña'a Su'si ma? ¡Kuiti
jin ndateku i ja ka kuu i ñayii kuenda tnu'u ja ni ka ji'i i ma!
16 Vaa nú yo'o ja ka kuu o xinañu'u ma nuu Su'si ma, in ja va'a ja vii kúu,
suni sukan jin ko kuu ñayii sandi'i-nka ma. Vaa nú ja vii ja va'a kuu yo'o
yutnu ma, suni sukan ka kuu tna nda'a tnu ma.

17 Vaa jaku nda'a tnu ma ni xtandiyo Su'si ma, te ndijin ja ka kuu ni nda'a
tnu olivo yuku ma, te ni ndatenee ña'a ya nuu ni ka yo ndenee nda'a maa
tnu ma, te ni ndachindee ña'a yo'o tnu ma ji'in xikui ja too yika tnu ma.
18 Chukan kúu ja másu ko kani ini ni ja maa ni kanuu-ka sana nda'a maa
tnu ja ni xtandiyo Su'si ma. Vaa jini ni ja masu maa nda'a tnu ma chíndee
yo'o tnu ma, vaa ko kani ini ni sukan. Su'va yo'o tnu ma chíndee nda'a tnu
ma, te sukan-ni ka kuu nda'a tnu ma ka kuu ni.
19 Te chukan kúu ja máko kani ini ni sa'a: “Ni xtandiyo Su'si ma nda'a maa
tnu ma, sukan-va'a ndatenee ña'a ya yo'o.”
20 Chi vaa kuechi ja ñatuu ni ka kukanu ini i Su'si ma, te ni xtandiyo ya
i. Kovaa ndijin chi jâ ka ndenee va'a ni, kuechi ja ka kukanu ini ni ya a.
Chukan kúu ja máko jin ko sa'a vixi ni maa ni, su'va jin koyu'u ni, te máko
jin ko sa'a ni in ja ñatuu játna ini Su'si ma.
21 Vaa nú Su'si ma, ñatuu ni sakanu ini ya nda'a maa yutnu ma, te suni ndijin
tna, masu sakanu ini ña'a ya, nú ma jin ko sa'a ni sukan kúni ya ma.

22 Jin konde'ya ni ja Su'si o a, iya va'a ini kúu ya, te suni ndakan ya kuenda
nuu o, te sa'a ndija ya ja jin ndachunaa ñayii ni ka xndoo ya ma. Kovaa va'a
ini ya ji'in ndijin, nuna jin ko sa'a jin ko kuu ni ja va'a nuu ya. Kovaa nú
ña'a, te suni xtandiyo tna ña'a ya.
23 Te suni tna ñayii yukan, nuna jin ndakani jin ndaka'vi ini i te jin
ndakukanu ini i ya chi ndatenee ya i yika tnu ma. Vaa Su'si ma chi kuu
ndatenee ya i yika tnu ma.
24 Vaa ndijin ma chi nda'a tnu olivo yuku ma-ni ka kuu ni, te ni ndatenee
ña'a Su'si ma yika tnu olivo va'a ma. Kovaa nute ñayii ma chi masu sa'a i
sukan. Te nú sukan, ¡kuiti nda'a maa tnu olivo ma, su'va ka iyo i ja kuu jin
nukondenee i yika yutnu ni ka te'nde i ma!

25 Ndijin ja ni ka nduu o sa'ya Su'si o a, kúni sa ja jin kuni ni tna'a ja ni
ka iyo yu'u te ñatuu ni ka yo jini o ma, sukan-va'a vitna, te máko jin kani
ini ni ja maa ni ka kuu ñayii ka ndanuu-ka. Vaa sa'a ni ka ndo'o jaku ñayii
ñuu Israel ma ja ñatuu ni ka kukanu ini i Su'si ma, te ni ka sa'a ndee-ka i ini
anua i ma. Te sukan-ni jin ko kuu i onde ndi'i ñayii ka iyo ja jin kukanu ini i
Su'si ma jin kandija sukan kúni ya ma, ja ka kuu i ñayii masu ñuu Israel ma.
26 Sani te ndaka ñayii ñuu Israel ma, jin ndani'i ta'vi i sukan ndee nuu tutu
Su'si a:

Ñuu nani Sion ma kenda iya sa'a ja jin kaku ñayii ma,
te xtandiyo ya ndaka ja u'vi ni ka yo sa'a, ni ka yo kuu sa'ya tata Jacob
ma.

27 Sa'a skuiso sa ja jin ko kuu sa ji'in i, kivi kenda ja xnaa sa kuechi i ma,
kúu ya ká'an ya.

28 Te vitna, te ka kaxtnu'u sa tnu'u vii tnu'u va'a nuu ni a, te ñatuu ka
kunimani i nuu Su'si ma, vaa ka kukueñu ini i ja ni sa'a Su'si ma ja jin
ndani'i ta'vi ndijin ma. Kovaa Su'si ma, ni ndakaji ya i, te kútoo ya i, kuechi
ja sukan ni skuiso ya nuu tna'a i tee jana'a ma.

29 Vaa ja ni skuta'vi ña'a Su'si ma masu ndakan-ka ya. Vaa maa ya ni
ndakana i ja jin ko kuu i ñayii ñuu ya ma, te chukan kúu ja koo ya ji'in i
ni-kani ni-jika.
30 Vaa sukan tna ndijin, onde xi'na-ka ma, ñatuu ni ka yo kandija ni sukan
tátnuni Su'si ma, kovaa vitna ni ndakunda'vi ini ña'a Su'si ma kuechi ja ñatuu
ni ka kandija maa ñayii ñuu Israel ma sukan tátnuni Su'si ma.
31 Te sukan tna ko kuu ñayii ya'a vitna ja ñatuu ka kandija i Su'si ma,
sukan-va'a sukan ni kunda'vi ini ña'a Su'si ma ndijin, te sukan tna
ndunda'vi ini ya i.
32 Vaa Su'si ma, ni wa'a ya tnu'u ja ndaka ni ji'in i, ñatuu ni ka yo kandija
ni sukan ká'an ya ma te ni ka jiso kuechi ndaka o ma. Vaa sukan, sana ni
ndunda'vi ini ña'a ya ndaka o.
33 Ka'nu xeen kúu tnu'u ndichi jini Su'si ma.
Kua'a xeen tnu'u ndaa tnu'u ndija neva'a ya.
Ûni masu kuu jin jaku'ni ini o
te jin ndaka'an o sukan jani ini ya ja sa'a ya kivi ka'nde ya tniñu in in
ñayii ma,
te ni masu kuu jin jaku'ni ini o
te jin ndaka'an o sukan sa'a sukan kúu ya ja kúu ya Su'si ma.
34 Vaa: “¿Na in jáku'ni ini sukan jani ini Iya Tátnuni ma?”
Xi: “¿Na in ni ka'an-so'o nuu ya sukan sa'a sukan kúu ya ma?”
35 Xi: “¿Na in nawa ni skuta'vi i Su'si ma xinañu'u-ka,
sukan-va'a kondetu i nawa ndani'i i?”
36 Vaa maa ya ni jani ini,
te maa ya ni sa'a,
te kuenda maa ya kúu ndaka ja iyo a.
Te nuu maa ya kóo jayiñu'u ni-kani ni-jika.
Te sukan kó kuu.

12

Sukan jin ko sa'a jin ko kuu o ja ni ka kandija o Jesucristo ma

1 Chukan kúu ja ndijin ja jâ ni ka nduu ni sa'ya Su'si o a, jin kona'a ni ja
sukan kúnda'vi ini ña'a ya ma, te jikan-ta'vi sa nuu ni ja ni-yu'u ni-ini ni jin
ndakua'a ni maa ni nuu Su'si o ma, te ni-yu'u ni-ini ni jin kunukuechi ni
nuu ya, visi ka ndo'o ka neni ni, te máko jin ko sa'a-ka ni ni-in-ka ja u'vi,
su'va jin ku'un ini ni ja jin ko sa'a ni sukan játna ini Su'si ma. Vaa sukan jin
ko sa'a jin ko kuu ñayii ka ndasa'a kuenda ma.
2 Máko jin kondikin ni ja jin ko sa'a ni sukan ka sa'a ñayii ñuu ñayivi a. Su'va
jin ndaxsama ni ja ka jani ini ni a, sukan-va'a jin nduu ni ñayii jin ko sa'a ja
va'a ja ndaa, sukan-va'a jin kuni ni nde a kúu ja kúni Su'si ma, nde a kúu ja
játna ini ya ma, nde a kúu ja ndaa ndija ma.
3 Vaa ja ni skuta'vi ña'a Su'si ma saña kúu ja ká'an sa nuu ndi-in ndi-in
ni ja ni ka nduu o sa'ya Su'si ma: Máko jin kani ini ni ja maa ni ka kuu-ka,
su'va vivii jin ndasa'a ni kuenda naxe ka iyo ka kuu ni a, ji'in nde a kúu ja ni
skuta'vi ña'a Su'si ma ndi-in ndi-in ni ja jin ko sa'a ni. Te sukan jin kukanu
ini ni Su'si ma, te sukan jin ko sa'a ni.
4 Vaa yikikuñu o a chi ka ndenee ja'a o, nda'a o, ji'in ndaka-ka ja ka neva'a
o a, te ndi-in ndi-in chi siin siin ja ka sa'a i.

5 Te sukan ka kuu tna o, vaa kua'a xeen o kúu, te yikikuñu maa Cristo ma
ka kuu ndaka o, te ndaka o chi in-ni yikikuñu ka kuu ndi-in ndi-in o ji'in
tna'a o a.
6 Te sukan siin siin ja ni skuta'vi ña'a Su'si ma, te maa maa o ka neva'a. Nú
nde o ni skuta'vi ña'a Su'si ma ja ndakaxtnu'u o tnu'u ni taa ya ma, te sukan
kúkanu ini o Su'si ma, te kó sa'a o.
7 Te nú nde o kunukuechi, te kúnukuechi o. Xi nde o kaxtnu'u, te káxtnu'u o.
8 Xi nde o ndaka'an-so'o nuu tna'a, te ndáka'an-so'o nuu tna'a o. Xi nde o
skuta'vi ñayii ma nawa neva'a o ma, te má ndakani ini o. Xi nde o tatnuni,
te kátanuu o. Xi nde o kunda'vi ini tna'a, te kóo sii ini o ja sa'a o sukan.

9 Ja kutoo tna'a o ma kúu ja ûni kutoo tna'a ndija o, te másu ko sa'a-ni-nka
o. Jín saxiko o ja u'vi ma, te jín kondikin o ja va'a ma.
10 Jín kutoo tna'a ndi-in ndi-in o sukan kútoo o ñayii ve'e o ma. Jín kava
respetu o nuu tna'a o ma.
11 Ora jiniñu'u ja jin satniñu o ma, te máko jin sa'a kuxi o maa o, su'va ni-yu'u
ni-ini o jin kunukuechi o nuu Iya Tátnuni ma.
12 Jín koo sii ini o ja ka ndetu o ja jin ni'i o ma, te jín kanda o ora ka ndo'o
ka neni o ma, te jín kakan-ta'vi jín kakan-ta'vi o nuu Su'si ma.
13 Jín kua'a o nawa ka neva'a o ma nuu tna'a o ñayii ka jiniñu'u ma. Jín
kuanuu o ve'e o ma ñayii ka jiniñu'u ja jin ndoo i ma.

14 Jín ka'an o ja va'a ja jin kuu ñayii ka sondikin ña'a ma ja ñatuu ka
kunimani i nuu o ma, te má jin ka'an o ja u'vi ja jin kuu i.
15 Jín koo sii ini o ji'in ñayii ka kusii ini ma, te jín konda'yu o ji'in ñayii ka
nda'yu ma.
16 In-ni ja jin kani ini o, te má jin sa'a vixi o maa o, su'va jín nduku o ja jín
ketna'a ini o ji'in ñayii nda'vi ka saxiko ña'a in-ka ñayii. Má jin kani ini o ja
in ñayii ndichi-ka ka kuu o.

17 Máko jin ndasa'a o ja u'vi nuu ñayii ka sa'a ña'a ja u'vi ma. Ndimaa jín
ko sa'a o ja va'a nuu ndaka ñayii ma.
18 Jin nduku ni naxe jin sa'a ni, sukan-va'a jin koo mani ni ji'in ndaka ñayii
ma.
19 Máko jin ndachunaa maa ni ja u'vi ni ka sa'a ña'a ñayii ma, ndijin ja ka
kutoo tna'a o a, su'va jin xndoo ni nuu nda'a maa Su'si ma. Vaa sa'a ká'an
tnu'u maa ya a: “Maa sa ndachunaa, ká'an Iya Tátnuni ma.”
20 “Te ñayii ñatuu kúnimani nuu ni ma, nú kókon i, te kua'a ni ja kaa i. Te nú
yíchi i, kua'a ni ndute ko'o i. Vaa nú sa'a ni sa'a, te sa'a ni ja ndakukan-nuu
maa i.”
21 Máko kua'a ni tnu'u ja kundee ja u'vi ma nuu ni, su'va ja ko sa'a ni ja va'a
ma, te kundee ni nuu ja u'vi ma.

13

1 Jin kandija ndaka ni ja ka tatnuni ñayii ka netniñu ñuu ni a, vaa maa
Su'si ma ni jani ini ja jin koo ñayii jin konetniñu in in ñuu ma, te ñayii ka
netniñu ma, maa Su'si ma ni sunkoo i ja jin konetniñu i.
2 Te chukan kúu ja, nú na in ñatuu kándija ja ka ka'an ñayii ka netniñu ma
chi ñatuu kándija i sukan ni jani ini Su'si ma. Te ñayii yukan chi iyo maa i ja
ndachunaa i ja ñatuu kándija i ma.
3 Vaa ñayii ka netniñu ma, masu ka iyo i ja jin ko sa'a i ja jin koyu'u ñayii ka
sa'a ja va'a ma, su'va ja jin koyu'u maa ñayii ka sa'a ja u'vi ma. ¿Kúni ni ja
ma koyu'u ni ñayii ka netniñu ma? Sa'a ni ja va'a ma vi, te koo jayiñu'u ni ja
sa'a ni ma.

4 Vaa ñayii ka netniñu ma, ñayii ka jinukuechi nuu Su'si ma ka kuu i,
sukan-va'a jin koo va'a ni. Kovaa nú na in sa'a ja u'vi ma, te kóyu'u i. Vaa
masu saneé sañuu-ni kúu ja ka iyo ñayii ka netniñu ma, vaa ka iyo i ja kuu
jin xndo'o jin xneni i ñayii ka sa'a ja u'vi ma. Vaa ñayii ka jinukuechi nuu
Su'si ma ka kuu i, te kuu jin sa'a i ja jin ndachunaa ñayii ka sa'a ja u'vi ma,
te jin ndo'o jin neni i kuechi ja u'vi ni ka sa'a i ma.
5 Te chukan kúu ja va'a-ka na jin kandija o ja ka ka'an ñayii ka netniñu ma.
Masu yika-ni ja kuechi ja kuu jin xndo'o jin xneni ña'a i ma chi kuechi ja jâ
ka jini o sukan kúni Su'si ma ja jin ko sa'a o ma.
6 Te chukan kúu ja ka chuya'vi ni na tniñu ka sa'a ka kuu ni ma nuu tee
ka netniñu ñuu ni ma. Vaa ñayii ka jinukuechi nuu Su'si ma ka kuu de, te
ka jatanuu de ñuu ni ma.
7 Jin ndachunaa ni nuu ndaka ñayii xi-nuu ka tavi ni ma. Nú iyo ja jin
chuya'vi ni nuu tee ka netniñu ma ja na tniñu ka sa'a ni ma, te jin chuya'vi
ni. Ja ka xiko ni nuya'vi ma, te nú ka jikan de ja jin chuya'vi ni, te jin chuya'vi
ni. Te jin kava respetu ni nuu de, vaa tee ka netniñu ka kuu de, te jin ka'an
vii jin ka'an va'a ni ja jin kuu de.
8 Jin ku'un ini ni ja ni a vala máko jin kotavi ni nuu ni-in ñayii ma, te suni
jin kona'a ni ja ka ndee yika ni ja vivii jin kutoo tna'a ndi-in ndi-in ni. Vaa
nú kútoo tna'a o ma chi sa'a ndi'i o sukan ká'an tnu'u ni tatnuni Moisés ma.
9 Vaa sa'a ká'an ma: “Másu ko kivi nduu ni ji'in in-ka ñayii masu ni tnanda'a
ji'in ni ma, másu ko ka'ni ni in-ka ñayii ma, másu ko sakui'na ni, másu
ko ka'an ni tnu'u in-ka ñayii ma, másu ko ndiyo ini ni.” Te ndaka-ka ja ni
tatnuni Su'si ma ja ko sa'a o ma, te ni nduu i in-nka-ni sukan ká'an tnu'u
ya'a: “Kutoo ni in-ka ñayii ma sukan kútoo ni maa ni.”
10 Ja kútoo o in-ka ñayii ma kúu ja ni-in ja u'vi sa'a o in-ka ñayii ma. Te nú
kúndee o sa'a o sukan chi yikuu o sa'a ndi'i o sukan ni tatnuni Moisés ma.
11 Te sa'a, te ka jini o sukan ka kuu ñayii a tiempu ya'a, te chukan kúu ja
ni kenda ora ja jin ndoto o, vaa kuenda tnu'u ja ka kixi o. Vaa vitna jâ ni
kuyatni-ka kivi jin ndani'i ta'vi o ma sana kivi ni ka keja'a o ka kandija o
Su'si ma.
12 Vaa kuenda tnu'u ja ni ndukuiti-ka jakuaa ma, te ve kuyatni-ka ja ve ndii
ma. Jín ko sa'a ndaa jín ko sa'a ndija o sukan ka kuu ñayii ka jika nduu ma,
sukan-va'a jin kundee o nuu ja u'vi ma.
13 Másu jin ko kuu o ñayii jin ko kaa jin ko ko'o, te jin ko ndajini o. Ni a
jin yaa o te jin ko kuneé jin ko ku-uun o. Ni a jin ko kanaa o xi ja jin ko
kukueñu ini nuu tna'a o.
14 Su'va jín ku'un ini o ja maa Jesucristo iya tátnuni nuu o a, te jin ko sa'a o
sukan ni yo sa'a ya ma. Te máko jin katanuu o nawa kúu ini yikikuñu o a ja
sa'a o ma.

14

Sukan jin kuan-ta'vi o ñayii ñatuu jin kukanu ini va'a-ka Su'si ma

1 Jin jaku'ni ini ni, te jin kanda ni nuu ñayii ñatuu jin kukanu ini va'a-ka i
Su'si ma. Te máko jin skiti tna'a ini ni naxe ka jani ini i ma.
2 Ka iyo jaku i ja ka kukanu ini i ja kuu jin kaa i ndaka. Kovaa ka iyo jaku i
ja ñatuu ka kusaa ini i ja kuu jin kaa i kuñu ma.
3 Nú nde o jaa ndaka ma, te má saxiko o nde i ñatuu jaa ndaka ma, te nú nde
i ñatuu jaa ma, te máko ka'an i tnu'u ñayii jaa ma. Vaa Su'si ma chi jan-ta'vi
ña'a ya ndaka o.

4 Ndijin, ¿nde in kúu ni ja ká'an ni tnu'u in-ka ñayii jinukuechi nuu Su'si ma?
Nú nukuiñi i xi ni kotuu i, kovaa nuu nda'a maa Iya Tátnuni ma iyo i. Kovaa
kuiti konukuiñi va'a i, vaa kuu sa'a Iya Tátnuni ma ja kuu konukuiñi va'a i.

5 Te jaku ñayii ma chi ka jani ini i ja ka iyo kivi kanuu-ka te ka iyo kivi
ndeva'a-ni. Kovaa jaku ñayii ma chi inuu-ni ka kuu ndaka kivi ma, ka jani
ini i. Ndi-in ndi-in ñayii ma, na jin kukanu ini i sukan ka jani ini i ma, te jín
sa'a i sukan.
6 Ñayii kándija sukan kúu in kii ma, kándija i nuu Iya Tátnuni ma. Te ñayii
ñatuu kándija sukan kúu in kii ma, kándija tna i nuu Iya Tátnuni ma, te ñatuu
sanuu i kivi ma. Te ñayii jaa ndaka ma, kúkanu ini i nuu Iya Tátnuni ma,
vaa ndákuan-ta'vi i nuu Su'si ma, te jaa i. Kovaa ñayii ñatuu jaa ndaka ma,
kúkanu ini tna i nuu Iya Tátnuni ma, te ñatuu jaa i, te ndákuan-ta'vi i nuu
Su'si ma.
7 Vaa ni-in o ja ka ndito ka teku o a, ka ndito ka teku o sukan kúu ini maa
o, te ni-in o kûu ja kúu ini maa o.
8 Vaa nú ka ndito ka teku o, nuu maa Iya Tátnuni ma ka ndito ka teku o. Te
nuna jin kûu o, nuu nda'a maa Iya Tátnuni ma ndenda koo o. Te chukan
kúu ja nuna jin kondito jin koteku o xi nuna jin kûu o, kovaa nuu nda'a Iya
Tátnuni ma ka iyo o.

9 Vaa Cristo ma, ni ji'i ya, te ni ndateku ya, te téku ya, sukan-va'a ko kuu
ya iya tátnuni nuu ñayii ni ka ji'i ma ji'in nuu ñayii ka teku ma.
10 Kovaa ndijin, ¿nava'a ká'an ni tnu'u tna'a ni ma? ¿Te nava'a saxiko ni
tna'a ni ma? Jin kona'a ni ja ndaka o jin ndenda koo nuu núkoo Cristo ma
ja ndakan ya kuenda nuu o ma.
11 Vaa sukan ndee tnu'u ká'an ya ma:

Ja ndaa kúu ja téku sa,
ká'an Iya Tátnuni ma,

te ja ndaa kúu ja ndaka ñayii ma, jinkuiñi jiti i nuu sa,

te ndaka ñayii ma, jin ndaka'an jin ndakachi i na in kúu sa a,
kúu ya ká'an ya.

12 Te sukan ndi-in ndi-in o jin ndakua'a kuenda nuu Su'si ma nawa ni ka
yo sa'a, ni ka yo kuu o ma.

13 Te chukan kúu ja máko jin ko ka'an tnu'u tna'a ndi-in ndi-in-ka o. Jín
ndasa'a o kuenda, te máko jin sa'a o ja jin ndakakayata tna'a o ma nuu Su'si
ma.
14 Saña chi jini sa, te kúkanu ini sa Jesús Iya Tátnuni ma ja ni-in ja jaa o ma
iyo tne'e. Kovaa nú maa ñayii ma, jani ini i ja iyo tne'e ja jaa i ma chi sukan
iyo, kuechi ja sukan jani ini maa i ma.
15 Kovaa nú kuechi tna'a ja jaa o ma te sa'a o ja kuxii ini tna'a o ma chi masu
nde sa'a o sukan ka sa'a ñayii ka kutoo tna'a ma. Máko sa'a ni ja kuechi ja
ndeyu ma-ni, te skenaa in ñayii ma maa i, te vitna ja jâ ni ji'i Cristo ma nuu
tniñu tna i ma.
16 Nú ña'a, te jin ka'an i tnu'u ni, visi ja va'a kúu ja sa'a ni ma.
17 Vaa nuu tátnuni Su'si ma, masu ja nawa kaa o xi nawa ko'o o kúu chi ña'a.
Su'va ja jin ko sa'a ndaa jin ko sa'a ndija o te jin koo mani o te jin koo sii ini
o kúu, vaa ka iyo o ji'in Xtumani Ndios ma, te sukan kúni ya ja jin ko sa'a o.
18 Vaa nuna sa'a o sa'a nuu Cristo ma chi sa'a o ja játna ini Su'si ma, te onde
ñayii ma chi jin ka'an va'a jin ka'an vii i ja kuu o.

19 Te chukan kúu ja jín ko sa'a o tna'a ja sa'a ja jin koo mani o ma, te sukan,
te jín chindee o tna'a o ma, te jín jaku'ni-ka ini ndaka o, te jín koo va'a-ka o
nuu Su'si ma.
20 Vaa ja ndaa kúu ja ndaka ja kaa o ma chi ka iyo vii ka iyo va'a i nuu Su'si
ma, kovaa ja u'vi kúu nú na in na sa'a ja ndakakayata tna'a i ma nuu Su'si
ma ja kuechi ja ndeyu jaa i ma. Te chukan kúu ja máko sa'a ni ja kuxii ini
tna'a ni ma te ndakakayata i nuu Su'si ma ja kuechi ja jaa o ma.
21 Va'a-ka kúu ja máko kaa o kuñu ma, te máko ko'o o ndixi ma, sukan-va'a
máko sa'a o ja xtaya tna'a o ma te ndakiti ini i te kakayata i nuu Su'si ma.
22 ¿Kúkanu ini ni nuu Su'si ma ja kuu kaa ni? Sukan kani ini maa ni nuu
Su'si ma. Vaa ja va'a kúu ñayii ñatuu nawa ndaxtekuechi ña'a ja jani ini i ja
kuu sa'a i ma.
23 Kovaa ñayii jani in jani uu ini te ñatuu kúkanu ini i nuu Su'si ma tna'a ja
jaa i ma chi jiso kuechi i, vaa ñatuu kúkanu ini i nuu Su'si ma ja sa'a i ma.
Te ndaka ja sa'a o ma, te nú ñatuu kúkanu ini o nuu Su'si ma chi jiso kuechi
o nuu ya.

15

1 Chukan kúu ja yo'o ja ni ka jaku'ni-ka ini o nawa kúni Su'si ma ja jin sa'a
o ma, te jín kanda o nuu ñayii ñatuu jin jaku'ni-ka ini naxe jin ko sa'a i nuu
Su'si ma, te jín chindee o i, te máko jin sa'a o sukan ka jatna ini maa o ma.
2 Su'va ndi-in ndi-in o sa'a ja va'a ja kuu tna'a o ma tna'a ja chindee ña'a ja
jin koo va'a i nuu Su'si ma.
3 Vaa ni a Cristo ma, masu ni sa'a ya ja játna ini maa ya ma, su'va maa ya ni
ndo'o sukan ndee nuu tutu Su'si ma: “Tnu'u ndeva'a ni ka yo ka'an i nuu ni
ma, kuenda tnu'u ja nuu maa sa ni ka yo ka'an i.” Sa'a ká'an.
4 Vaa ndaka ja ndee nuu tutu Su'si ma onde xi'na-ka ma, jâ ka ndee i
sukan-va'a jin skua'a o, te jin ndani'i o tnu'u kanu ini nuu tutu ya ma, te
kava kuee ini o, te kukanu ini o ja ni'i o ja vii ja va'a taa Su'si ma.
5 Vaa Su'si ma kúu iya sa'a ja kava kuee ini o, te maa ya, na taa tnu'u kanu
ini, te na sa'a ya ja inuu jin kani ini ndaka o sukan kúu maa Cristo Jesús ma,
6 sukan-va'a in-ni ja jin kani ini o, te inuu jin kata o te jin ndachiñu'u o Su'si
o Yuva Jesucristo iya tátnuni nuu o a.
7 Te chukan kúu ja jín kuan-ta'vi nuu tna'a ndi-in ndi-in o, sukan ni
jan-ta'vi tna ña'a Cristo ma, sukan-va'a kóo jayiñu'u Su'si ma.
8 Vaa ká'an sa ja Cristo ma, ni kii ya ja ni jinukuechi ya nuu ñayii judío ma,
sukan-va'a kaxtnu'u ya tnu'u ndaa tnu'u ndija Su'si ma te sa'a ya sukan ni
skuiso Su'si ma nuu tna'a o ñayii jana'a ma,
9 te sukan-va'a ñayii masu judío ka kuu i ma, te jin ndachiñu'u i Su'si ma iya
nda'vi ini ma. Vaa sa'a ndee nuu tutu ya ma:
Te chukan kúu ja ndaka'an ndakachi sa nuu ñayii masu judío ka kuu i ma
ja sa'a ja kúu ni a,
te kata sa nuu maa ni.
10 In-ka nuu ká'an sa'a:
Ndijin ja masu ñayii judío ka kuu ni,
jin ndusii ini ni ji'in ñayii kúu ñuu ya ma.
11 Te in-ka nuu ká'an sa'a:
Ndaka ñuu ma, jín ndachiñu'u i Iya Tátnuni ma,
te ndaka ñuu ma jín kata nuu ya.
12 Te sa'a ni ndaka'an tna Isaías ma:
Koo in Sa'ya tata Isaí ma,

te ndokuiñi ya ja tatnuni ya nuu ñayii ñuu ñayivi a,
te nuu maa ya jin kukanu ini ndaka ñuu ma,
kúu de ká'an de.
13 Te maa Su'si ma na sa'a ja jin kukanu ini o ya ma, te maa ya na sa'a ja
jin koo sii ini xeen o te jin koo mani o, ja ka kandija o ya ma, sukan-va'a ja
maa tnu'u ndee tnu'u ndatnu Xtumani Ndios ma, te sa'a ya ja jin kukanu
ini xeen-ka o ja jin ni'i o ja taa ya ma.
14 Ndijin ja ni ka nduu o sa'ya Su'si o ma, kúkanu ini sa ja ka kunda'vi ini
tna'a xeen o, te jâ ka jini ni ndaka tnu'u ndaa tnu'u ndija ma, sukan-va'a
kuu jin ndaka'an-so'o nuu tna'a ndi-in ndi-in ni te jin ndakani ichi tna'a ni.
15 Kovaa ja maa ja vii ja va'a ni skuta'vi ña'a Su'si ma, te ni kusaa ini sa ja
tee sa jaku-ni tnu'u ya'a nuu ni, sukan-va'a jin kona'a ni,
16 vaa maa Su'si ma ni sacargu ña'a ja kunukuechi vii kunukuechi va'a sa
nuu Jesucristo ma ja kaxtnu'u sa tnu'u vii tnu'u va'a ya ma nuu ñayii masu
judío ka kuu i ma, sukan-va'a jin ko kuu i ñayii jin ko sa'a ja játna ini Su'si
ma, te ja maa Xtumani Ndios ma, te jin xndoo i ja u'vi ma.
17 Chukan kúu ja kútachi xeen sa ja káxtnu'u sa tnu'u Cristo Jesús ma, vaa
sukan, te jinukuechi sa nuu Su'si ma.
18 Masu nawa kúsaa ini sa ja ká'an sa, nú masu ja tna'a ja ni sa'a maa Cristo
ma, vaa maa ya ni jatniñu ña'a ya ja ni ka'an sa nuu ñayii masu judío ka kuu
i ma, sukan-va'a jin kandija i nuu Su'si ma, te maa ya ni taa ndaka tnu'u ni
ka'an sa ma ji'in ndaka ja ni sa'a sa ma.
19 Te onde Jerusalén ma ji'in yuñuu ma, te onde ñuu Ilírico ma, ni-ka'nu ni
ja'an sa, te ja maa Xtumani Ndios ma, te ni kaxtnu'u sa tnu'u vii tnu'u va'a
Cristo ma, te maa ya ni kaxtnu'u tnu'u ndee tnu'u ndatnu ya ma, vaa kua'a
milagru ni sa'a ya ñuu nuu ni ja'an sa ma.
20 Te sukan ni tnuñu sa ja ni kaxtnu'u sa tnu'u vii tnu'u va'a Su'si o a nuu
ñayii ñatuu jin kuni-ka Cristo ma, nuu ñatuu ki'in-ka ñayii jin kaxtnu'u i tnu'u
Su'si o a, sukan-va'a ma ndatnii sa tniñu ni skeja'a in-ka ñayii ma.
21 Vaa sa'a ndee nuu tnu'u Su'si a:
Ñayii ñatuu nama uun ni kenda in ñayii ja káxtnu'u i na in kúu Su'si ma, te
jin kuni i,
te ñayii ñatuu nama uun ni ka jiniso'o i na in kúu ya ma, te jin jaku'ni
ini i.
22 Te sa'a ni jatanuu sa, chukan kúu ja kua'a jichi ñatuu ni kuu ja jaan sa
jan koto ña'a sa.

Kúni Pablo ma ja ki'in de ñuu Roma ma

23 Kovaa vitna, ñuu ya'a, masu ndenu iyo-ka ñuu nuu kaxtnu'u sa tnu'u
Su'si a, te jâ iyo kua'a kuiya ja kúu ini sa ja jaan sa nuu ka iyo ni a.
24 Chukan kúu ja kivi ki'in sa ñuu España ma, te jaan sa nuu ka iyo ni a, vaa
kúni sa ja kuni ña'a sa kivi ya'a sa yukan. Te nú ni jinu ni ka ndatnu'u sii
ini o ma, te jin koo ni jin ndachu'un ichi ña'a ni ichi nuu ki'in sa ma.
25 Kovaa vitna ki'in sa ñuu Jerusalén ma, sukan-va'a chindee sa ñayii jâ ni
ka kandija Su'si ma te ni ka xndoo i ja u'vi ma.
26 Vaa ñuu Macedonia ya ji'in ñuu Acaya ya, ni ka xtutu tna'a o ya jaku xu'un
ja ki'in nuu tna'a o ñayii ka kunda'vi ka iyo ñuu Jerusalén ma, ja ñatuu-ka na
ja u'vi ka sa'a i ma.
27 Ni ka jani ini i ja va'a-ni kúu, vaa iyo ja ka tavi i nuu ñayii judío ma, vaa
ja maa ñayii yukan, te ni ka kuta'vi tna'a i ja ka jiniñu'u ini anua i ma, te
chukan kúu ja iyo ja jin ndachindee tna i ñayii yukan nawa ka jiniñu'u i ja
jin kaa jin ko'o i ma.

28 Chukan kúu ja nú ni kuu ni sa'a sa sukan, te nú ni jinu ni ndakua'a sa ja
jin tetniñu i ma, sani te jaan sa nuu ka iyo ni a ichi ki'in sa ñuu España ma.
29 Vaa jini sa ja nuna jaan sa nuu ka iyo ni a chi jaan sa ji'in kua'a xeen ja
vii ja va'a, sukan ká'an tnu'u Cristo ma.
30 Te ja maa Jesucristo iya tátnuni nuu o a, ji'in ja sukan sa'a Xtumani maa
ya ma ja jin kutoo tna'a o ma, te jikan-ta'vi sa nuu ni ja ni ka nduu o sa'ya
Su'si o a ja jin chindee ña'a ni ja jin kakan-ta'vi ni nuu Su'si ma ja kuu sa,
31 sukan-va'a na kaku sa nuu ñayii ñatuu ka kuni ja jin kandija i Cristo ma
ja ka iyo i ñuu Judea ma, ji'in ja na jin kuan-ta'vi tna'a o ñatuu ka sa'a-ka ja
u'vi ma ja ka iyo i ñuu Jerusalén ma ja jin tetniñu ñayii ya'a,
32 sukan-va'a ja maa Su'si ma, te sii ini kenda sa nuu ka iyo ni a, te jin
ndatatu ini anua ndaka o jaku kivi jin koo kaa o ma.
33 Te maa Su'si iya sa'a ja ka iyo mani o a, na koo ya ji'in ndaka o. Te sukan
kó kuu.

16

Ndákan-tnu'u ñaña'a Pablo ma ñayii ka kandija Su'si ma ja ka iyo i ñuu Roma ma

1 Te suni káxtnu'u sa ja kenda ku'va o Febe a, ña'a jinukuechi nuu ñayii ka
kandija Su'si ma ja ka iyo i ñuu Cencrea ma.
2 Te ja maa Iya Tátnuni ma, te jin kuan-ta'vi ni ña, sukan iyo ja jin ko sa'a o
ja ka kuu o ñayii ñatuu ka sa'a-ka ja u'vi ma. Te jin chindee ni ña ndeva'a-ni
nawa jiniñu'u ña, vaa maa ña chi chíndee ña kua'a xeen ñayii, te ni chindee
tna ña'a ña saña.
3 Te jin ndakua'a tna ni nchuxi ña'a kúu Priscila ma ji'in yii ña Aquila ma,
vaa ka jinukuechi de ji'in ña ja ka kaxtnu'u de tnu'u Cristo Jesús ma nuu
ñayii ma, sukan sa'a tna sa a.
4 Vaa ñatuu ni ka ndi ini de ji'in ña, visi na jin kûu de nuu tniñu sa. Te masu
maa in-ni sa ndákuan-ta'vi nuu de ji'in ña chi ndaka ñayii ni ka nduu sa'ya
Su'si o a ja masu judío ka kuu i ma ja ka iyo i ndaka ñuu ma.
5 Jin ndakua'a tna ni nchuxi ndaka ñayii ni ka nduu sa'ya Su'si a ja ka
ndatna'a i ve'e de ma. Te suni jin ndakua'a tna ni nchuxi tee ka kutoo xeen
o a, tee nani Epeneto a tee xinañu'u ni kandija tnu'u Cristo ma ja ni ka iyo
de ñuu Acaya ma.
6 Jin ndakua'a tna ni nchuxi ña'a nani María a, ña'a satniñu xeen ja jin kuu
maa ni a.
7 Jin ndakua'a tna ni nchuxi tee kúu Andrónico a ji'in tee kúu Junias a, tee
ni ka yinee ji'in sa vekaa ma, vaa vivii ka ka'an tee ni tetniñu Cristo ma ja
jin kuu de, te xi'na-ka maa de ni ka kukanu ini Cristo ma sana saña.
8 Suni jin ndakua'a ni nchuxi tee kúu Amplias a tee ka kutoo xeen o ja ka
iyo o nuu maa Iya Tátnuni ma.
9 Jin ndakua'a ni nchuxi tee nani Urbano a, tee ka jinukuechi ji'in sa ja ka
kaxtnu'u sa tnu'u Cristo Jesús a nuu ñayii ma. Te jin ndakua'a tna ni nchuxi
tee kúu Estaquis a, tee ka kutoo xeen o ma.
10 Jin ndakua'a tna ni nchuxi tee kúu Apeles a, tee ni kundee nuu tnundo'o
tnuneni ma, te vitna núkuiñi va'a de nuu Su'si o a. Jin ndakua'a tna ni nchuxi
ñayii ka iyo ve'e tee kúu Aristóbulo a.
11 Jin ndakua'a ni nchuxi tee kúu Herodión a, ja kúu de tna'a sa ma. Jin
ndakua'a ni nchuxi ñayii ka iyo ve'e Narciso a, ñayii ka iyo nuu nda'a Iya
Tátnuni a.

12 Jin ndakua'a ni nchuxi nuu Trifena a ji'in Trifosa a, ña'a ka satniñu nuu
Iya Tátnuni a. Jin ndakua'a ni nchuxi ña'a nani Pérsida a, ña'a satniñu xeen
nuu Iya Tátnuni a, ña'a ka kutoo o a.
13 Jin ndakua'a ni nchuxi tee nani Rufo a, tee ni ndakaji ña'a Iya Tátnuni ma,
ji'in si'i de a ña'a kuenda tnu'u ja si'i sa kúu ña ma.
14 Jin ndakua'a ni nchuxi tee nani Asíncrito a, ji'in tee nani Flegonte a, ji'in
tee nani Hermas a, ji'in tee nani Patrobas a, ji'in tee nani Hermes a, ji'in
tna'a o ni ka nduu sa'ya Su'si o a ja ka iyo i ji'in de a.
15 Jin ndakua'a ni nchuxi tee nani Filólogo a, ji'in ña'a kúu Julia a, ji'in tee
nani Nereo a, ji'in ku'va de a, ji'in tee nani Olimpas a, ji'in ndaka ñayii ni ka
nduu sa'ya Su'si o a ja ka iyo i ji'in de a.
16 Ka ndakan-tnu'u ñaña'a ña ndaka ñayii ni ka kandija Cristo a ja ka iyo
i ndaka ñuu ya. Te jin ndakua'a tna'a ndi-in ndi-in ni nchuxi, te kó kuu in
tnu'u mani.
17 Kovaa jikan-ta'vi sa nuu ni ja ni ka nduu ni sa'ya Su'si o a, te jin konde'ya
va'a ni nde ñayii ka sa'a ja ka kusiin jaku ñayii ma te ñatuu ka kandija-ka i
sukan ni ka kutu'va i onde xinañu'u ma. Te máko jin ketna'a ini ni ji'in ñayii
yukan.
18 Vaa ñayii yukan chi masu ka jinukuechi i nuu Jesucristo iya tátnuni nuu
o a, nú masu ja ka ndi ini i kúu ja jin ni'i i ja jin ku'un chii i ma-ni. Te vivii
ka ka'an i, te ka xnda'vi i ñayii ñatuu ka ndasa'a kuenda ma.
19 Kovaa ja ka kuu ndijin, nuu ndaka ñayii ma ni kenda tnu'u ja sukan ka
kandija ni a, te chukan kúu ja kúsii ini xeen sa ja sukan ka kuu ni a. Kovaa
kúni sa ja jin ko kuu ni ñayii ndichi, sukan-va'a jin sa'a ni ja va'a ma, te máko
jin ko kuu ni ñayii jin ko sa'a ja u'vi ma.
20 Te maa Su'si iya sa'a ja ka iyo mani o a, masu kua'a-nka kivi, te sa'a ya
ja chii ja'a ni a kendoo tachi ma, te ûni jin kuiñu ni i.
Te ja vii ja va'a ni skuta'vi ña'a Jesucristo iya tátnuni nuu o a ndimaa kóo
nuu ka iyo ndaka ni a.
21 Ka ndakan-tnu'u ñaña'a ña Timoteo a, tee ka kaxtnu'u ji'in sa tnu'u
Su'si a, ji'in tee nani Lucio a, ji'in tee nani Jasón ya, ji'in tee nani Sosípater
ya, tee ka kuu tna'a sa ya.
22 Maa sa nani Tercio, tee ni tee carta ya'a ja ni tatu ña'a Pablo a, te ja maa
iya tátnuni nuu o a, te ndákan-tnu'u ñaña'a tna ña'a sa.
23 Te ndákan-tnu'u ñaña'a ña tee nani Gayo a, tee tánuu ve'e de ya ja ndóo
saña ja kúu sa Pablo a. Te tánuu de ve'e de ya ja ka ndatna'a ndaka sa ja ka
kuu sa ñayii ni ka nduu sa'ya Su'si o a. Te ka ndakan-tnu'u ñaña'a ña Erasto
a tee tnii xu'un ñuu a, ji'in ñani o tee nani Cuarto a.
24 Te ja vii ja va'a ni skuta'vi ña'a Jesucristo iya tátnuni nuu o a na koo ji'in
ndaka ni, te sukan kó kuu.
25 Jayiñu'u kóo nuu Su'si iya kuu sa'a ja jin konukuiñi va'a ni ma, sukan
ká'an tnu'u vii tnu'u va'a Jesucristo ma ja ni kaxtnu'u sa ma, tna'a ja ni yo
iyo yu'u onde kivi vee o ma.
26 Te ni sa'a ya ja vitna, te ni ka jini o, vaa maa Su'si ma iya iyo ni-kani
ni-jika ma ni tatnuni ja jin tee tee ni ka yo ndakaxtnu'u tnu'u ni yo wa'a
ya ma, kovaa ñatuu na in ni jaku'ni ini. Te suni maa i ndákaxtnu'u ya nuu
ndaka ñayii a onde vitna, sukan-va'a jín kandija i sukan kúni Su'si ma te jín
kukanu ini i ya.
27 Ja maa Jesucristo ma, te nuu maa in-ni Su'si iya ndichi ma na koo jayiñu'u
ni-kani ni-jika. Te sukan kó kuu.

Carta xinañu'u ni sa'a Pablo ma ja ni tetniñu de nuu ñayii ka iyo ñuu Corinto ma

Sukan ndákan-tnu'u ñaña'a Pablo ma ñayii ka kandija Su'si ma ja ka iyo i ñuu Corinto ma

1 Saña kúu Pablo tee ni ndakana ña'a Jesucristo ma, ja sukan kúu ini maa
Su'si ma, te ni tetniñu ña'a ya, te ka iyo sa ji'in ñani o Sóstenes ya.
2 Te ka tee sa tutu ya'a nuu ni ja ni ka nduu ni sa'ya Su'si o a ja ka iyo ni
ñuu Corinto a, ja jâ ni ka ndusiin ni nuu ja u'vi ma, vaa ka iyo ni ji'in Cristo
Jesús ma, te ni ndakana ña'a ya ja jin ko kuu ni ñayii ñatuu na ja u'vi-ka jin
ko sa'a. Te ka tee tna sa nuu ndaka ñayii ka ndakune'e Jesucristo iya tátnuni
nuu o a ja ka iyo i ndeva'a-ni ñuu ma. Iya tátnuni nuu i ji'in nuu o a kúu ya.
3 Ka kuni sa ja Yuva o Su'si ma ji'in Jesucristo iya tátnuni nuu o a, na
skuta'vi ña'a ya ja vii ja va'a, te jin koo mani ni.

Ndákuan-ta'vi Pablo ma nuu Su'si ma ja ni skuta'vi ya ja vii ja va'a nuu ñayii ni ka nduu sa'ya ya ma

4 Ndimaa ndákuan-ta'vi sa nuu Su'si ma ja jin kuu ni, vaa ja maa Cristo
Jesús ma, te ni skuta'vi ña'a Su'si ma ja vii ja va'a.
5 Vaa ja maa ya te ni ka ndani'i ni ndaka ja va'a ma, na ko ka'an o ja ndaka
tnu'u va'a ma, ji'in ndaka tnu'u ndichi ma,
6 ji'in ndaka tnu'u va'a ni ka kaxtnu'u sa sukan ni ndo'o ni neni Cristo ma
ja jin kuu o ma.
7 Te sa'a ni skuta'vi ña'a Su'si ma ndaka, sukan-va'a ñatuu nawa ko ka'ni-ka
ña'a i, nani ka ndetu o ja ndenda Jesucristo iya tátnuni nuu o a.
8 Te maa ya chindee ña'a ja jin konukuiñi va'a ni nuu ya ma sukan-va'a ni-in
ja u'vi jin konee jin kondiso ni onde kivi ndenda ya ma.
9 Vaa Su'si ma chi ja ká'an ya ma chi ûni sa'a ya, te maa ya kúu iya ni ndakana
ña'a ja jin ketna'a ini ni ji'in Sa'ya ya Jesucristo iya tátnuni nuu o a.

Má jin sa'a siin tna'a o, vaa suni maa Cristo ma kúu iya ka kandija o a

10 Ja maa Jesucristo iya tátnuni nuu o a, te ja jikan-ta'vi sa nuu ni ja ni ka
nduu ni sa'ya Su'si o a kúu ja in-ni ja jin ko ka'an ndaka ni, te ñatuu koo jin
ko sa'a siin tna'a ni, su'va inuu kuiti jin kani ini ni te inuu jin ketna'a ini ni.
11 Ká'an sa sa'a nuu ndaka ni ja ni ka nduu ni sa'ya Su'si o a, vaa ni ka
kaxtnu'u ñayii ka iyo ve'e Cloé ma nuu sa ja su'va su'va ka kuu ni te ka skiti
ini tna'a ni.
12 Chi vaa sa'a ka ka'an in jichi in jichi ni: “Saña chi ka sa'a sa sukan ni
kaxtnu'u Pablo ma”, te “saña chi ka sa'a sa sukan ni kaxtnu'u Apolos ma”, te
“saña chi ka sa'a sa sukan ni ka'an Cefas ma”, te “saña chi ka sa'a sa sukan
ni ka'an Cristo ma.”
13 ¿Xi uu jichi Cristo ma kúu? ¿Xi saña ja kúu sa Pablo a, ni ndakaa sa nuu
krusi ma ja jin kuu ni? ¿Xi ja nani maa sa ja kúu sa Pablo a ni ka jandute
ni, ja jin ko ka'an ni sukan?
14 Ndákuan-ta'vi sa nuu Su'si ma ja ni-in ndijin ñatuu ni skuandute sa, nú
masu ja tee kúu Crispo ma ji'in tee kúu Gayo ma-ni,
15 sukan-va'a ñatuu na nde ni ko ka'an ja ni jandute ni ja maa sa.

16 Suni ni skuandute sa ñayii ve'e tee nani Estéfanas ma, te ja ndaka-ka ñayii
ma, ñatuu na'a sa nú ni skuandute sa in-ka i.
17 Vaa masu ni tetniñu ña'a Cristo ma ja skuandute sa ñayii ma chi ni tetniñu
ña'a ya ja kaxtnu'u sa tnu'u vii tnu'u va'a ya ma. Te masu tnu'u ndichi maa
sa kúu ja kaxtnu'u sa a, vaa jin ko katanuu ña'a ñayii ma. Su'va ja kúni saña
kúu ja jin kona'a ñayii ma sukan ni ndo'o ni neni Cristo ma nuu krusi ma ja
jin ndani'i ta'vi i ma.

Jesucristo ma chi tnu'u ndichi Su'si ma ji'in tnu'u ndee tnu'u ndatnu Su'si ma kúu ya

18 Kovaa ñayii ka skenaa maa i ma chi tnu'u ká'an sukan ni ji'i Cristo ma
nuu krusi ma chi tnu'u neé tnu'u uun-ni kúu, ka jani ini i. Kovaa nuu yo'o
ja ni ka kandija o sukan ni ji'i ya ma chi tnu'u ndee tnu'u ndatnu Su'si ma
kúu, te sa'a i ja jin ndani'i ta'vi o.
19 Vaa sa'a ndee nuu tnu'u Su'si ma:
Xnaa ri tnu'u ndichi nuu ñayii inundichi ma,
te xnaa ri tnu'u sa'a ja jáku'ni ini ñayii jani ini ja jáku'ni ini i ma.
20 ¿Ndenu iyo ñayii ndichi ma? ¿Te ndenu iyo tee skua'a tutu ma te jini
xeen de ma? ¿Te ndenu iyo ñayii ndanduku kuenda tnu'u ndichi tiempu
ya'a? ¿Masu ni sa'a Su'si ma ja ni nduneé, ni nduku'u tnu'u ndichi iyo ñuu
ñayivi a?
21 Vaa masu ni wa'a Su'si ma tnu'u ja ñayii jani ini ja ndichi xeen i iyo i ñuu
ñayivi a, te kundee tnu'u ndichi jini i ma ja kuni i ja iyo Su'si ndija ma. Su'va
ja ni jatna ini Su'si ma kúu ja jin koniniso'o ñayii ma tnu'u vii tnu'u va'a ya
ma, te jin jaku'ni ini i naxe jin ndani'i ta'vi i ma, visi ka ká'an maa ñayii
ñatuu ka kandija tnu'u Su'si ma ja tnu'u neé tnu'u ku'u-ni kúu ma.
22 Vaa ñayii judío a, ka jikan i seña nuu Su'si ma, sana jin kandija i ya ma. Te
ñayii ñuu griego a, ka ndanduku i tnu'u ndichi ma, te ka jani ini i ja sukan,
te jin ndani'i i Su'si ma.
23 Kovaa saña chi ka kaxtnu'u sa tnu'u vii tnu'u va'a Cristo ma iya ni ka
skuita kaa i nuu krusi ma. Kovaa nuu ñayii judío ma chi in ja xtna'a ña'a
kúu ja ka kaxtnu'u sa sukan ma, te nuu ñayii masu judío ka kuu i ma chi
tnu'u neé tnu'u ku'u kúu tnu'u ka kaxtnu'u sa a, ka ka'an i.
24 Kovaa nuu ñayii ka kuu judío ma ji'in griego ma ja ni ndakana ya i te ni
ka nduu i sa'ya Su'si ma chi tnu'u ndee tnu'u ndatnu Su'si ma kúu Cristo
ma, ji'in tnu'u ndichi Su'si ma kúu ya nuu i, ka ka'an i.
25 Vaa tnu'u Su'si ma ja ka jani ini ñayii ma ja masu nde jiniñu'u ma, su'va
tnu'u ndichi-ka ka kuu i sana tnu'u ndichi ñayii ñuu ñayivi a. Te tna'a ja sa'a
Su'si ma ja ka jani ini ñayii ma ja masu na tnu'u ndee tnu'u ndatnu i ma,
kovaa iyo-ka tnu'u ndee tnu'u ndatnu i sana ja ka sa'a maa ñayii ma.
26 Ndijin ja ni ka nduu ni sa'ya Su'si o ma, jin ndasa'a maa ni kuenda, ja
masu kua'a ni ni ka yo kuu ñayii ndichi ma, te ni masu kua'a ni ni ka yo kuu
ñayii ka tatnuni-ka, te ni masu kua'a ni ni ka yo kuu ñayii ka kuu xiku-ka
ma ne'un ñayii ñuu ñayivi a, nuu ni ndakana ña'a ya ma.
27 Su'va ñayii ka jani ini ñayii ñuu ñayivi a ja masu ka jaku'ni ini i ma, ka kuu
ñayii ni ndakaji Su'si ma, sukan-va'a sa'a ya ja jin ndakukan-nuu ñayii ka
jani ini ja inundichi-ka i ma. Te ñayii ñatuu ka iyo tnu'u ndee tnu'u ndatnu i
ma ni ndakaji Su'si ma, sukan-va'a sa'a ya ja jin ndakukan-nuu ñayii ka jani
ini ja ka iyo tnu'u ndee tnu'u ndatnu i ma.
28 Te ñayii ka saxiko ña'a ñayii ñuu ñayivi a, ñayii yukan ni ndakaji Su'si ma,
te ñayii masu kuu-ka ka ka'an ñayii ñuu ñayivi a ni ndakaji tna ya, sukan-va'a
jin kendoo nda'vi maa ñayii ka jani ini ja maa i ka kuu-ka ma,

29 sukan-va'a ñatuu na in ko ka'an ja maa i kúu-ka nuu Su'si ma.
30 Vaa ja maa Su'si ma, te ka iyo o ji'in Cristo Jesús ma. Te ja maa Cristo
Jesús ma, te ni ka nduu o ñayii ndichi, te ja maa ya, te ni ka nduu o ñayii jin
ko sa'a ja va'a ja ndaa, te ñatuu na ja u'vi-ka jin ko sa'a o nuu Su'si a, vaa ni
ndatava ña'a ya nuu ja u'vi ma.
31 Te ja sukan ndaka chíndee ña'a ya ma, te jín ko kuu o sukan ndee nuu
tutu Su'si ma: "Nú na in kúni ja kani ini i ja maa i kúu-ka, su'va Su'si ma na
ndachiñu'u i vaa maa ya kúu iya sa'a ndaka."

2

Pablo ma chi nanimaa tnu'u ja ni ndakaa Jesucristo ma te ni ji'i ya nuu krusi ma kúu tnu'u ni kaxtnu'u de ma

1 Chukan kúu ja ndijin ja ni ka nduu ni sa'ya Su'si ma, nuu ni jaan sa ni
jan kaxtnu'u sa tnu'u Su'si a, masu ni ka'an sa tnu'u yii tnu'u ndichi nuu ni
ma.
2 Ûni ni ñu'u ini sa ja masu ka'an sa in-ka tnu'u, nú masu ja nanimaa tnu'u
sukan ni ndakaa Jesucristo ma nuu krusi ma ndaka'an sa nuu ni, sukan-va'a
jin kuni tna ni.
3 Ñatuu na tnu'u ndee tnu'u ndatnu maa sa, nuu ni iyo sa ne'un ni ma, su'va
ni'i ndeyu sa ja yu'u sa ma.
4 Te ni a tnu'u ni yo kaxtnu'u sa ma, masu nde ni yo ka'an sa tnu'u vii tnu'u
luu ni a tnu'u ndichi ka ka'an ñayii ñuu ñayivi a, sukan-va'a jin kandija ni ma.
Su'va nani yikuu sa ká'an sa ma, te maa tnu'u ndee tnu'u ndatnu Xtumani
Ndios ma ni sa'a ja ni ka kandija ni ma,
5 sukan-va'a jin ndasa'a maa ni kuenda ja masu kuechi tnu'u ndichi ka ka'an
ñayii ma te ni ka kandija ni tnu'u Su'si ma, chi ña'a, vaa ja maa tnu'u ndee
tnu'u ndatnu Su'si ma te ni ka kandija ni tnu'u maa ya ma.

Xtumani Ndios ma kúu iya káxtnu'u tnu'u ndichi Su'si ma nuu o

6 Kovaa ka ka'an sa tnu'u ndichi maa Su'si ma nuu tna'a o ñayii ni ka
teku-ka ini i nuu maa Su'si ma, te tnu'u ndichi ya'a, masu tnu'u ndichi ja ka
ka'an ñayii tiempu ya'a kúu, ni a tnu'u ndichi tee ka tatnuni-ka tiempu ya'a
kúu, vaa tnu'u ndichi ka ka'an ñayii maa-ni chi ka naa i.
7 Kovaa ja ka ka'an sa a chi tnu'u ndichi maa Su'si ma kúu, te masu ka jini
ñayii ma, vaa tnu'u ndichi ya'a chi ni iyo yu'u i. Kovaa sa'a jâ ni jani ini maa
Su'si ma onde xi'na-ka ma ja jin kuu o, te jin koo jayiñu'u o.
8 Te ndaka tnu'u ndichi ya'a, ni-in tee ka tatnuni-ka tiempu ya'a, ñatuu ni
ka jaku'ni ini de. Vaa nute ni ka jaku'ni ini de ma chi masu jin skuita kaa
de iya iyo jayiñu'u ma nuu krusi ma, ja kúu ya Iya Tátnuni ma.
9 Kovaa ni yo kuu sa'a, sukan-va'a ko kuu sukan ndee nuu tutu Su'si ma ja
ká'an sa'a ma:
Tna'a ja masu ni ka jini ni-in ñayii ma ni a jin kuniso'o i ma ni a jin jaku'ni
ini ini anua i ma,
tna'a cha'a kúu ja ni satu'va Su'si ma ja jin kuu o ja ka kutoo o ya ma.
10 Kovaa ja maa Xtumani Ndios ma, te ni kaxtnu'u Su'si ma nuu o. Vaa
Xtumani Ndios ma kúu iya jini va'a jini vii ndaka ja jani ini Su'si ma.
11 Vaa sukan ka kuu tna o, vaa ni-in ñayii ma ñatuu jini i nawa jani ini in-ka
ñayii ma, nú masu ja maa-ni ini anua ñayii ma jini nawa jani ini i ma. Te
suni sukan kúu ja ñatuu na in jini nawa jani ini Su'si ma, nú masu ja maa
in-ni Xtumani Ndios ma jini.

12 Te yo'o, ñatuu ka jan-ta'vi o sukan ka jani ini ñayii ñuu ñayivi ya'a, chi su'va
maa Su'si ma ni skuta'vi ña'a Xtumani maa ya ma, sukan-va'a sa'a ya ja jin
jaku'ni ini o ndaka ja ni skuta'vi ña'a Su'si ma.
13 Te ora ka ka'an o tnu'u vii tnu'u va'a maa Su'si ma chi masu tnu'u ndichi
ka kaxtnu'u ñayii ñuu ñayivi a kúu ja ka ka'an o a, su'va ka ka'an o sukan
káxtnu'u maa Xtumani Ndios ma, te ka kaxtnu'u o, te ndaka cha'a chi yika-ni
ja ñayii ka iyo ji'in Xtumani Ndios ma ka jaku'ni ini.
14 Kovaa ñayii ñatuu ka iyo ji'in Xtumani Ndios ma, masu ka jakun-tnuni ini
i sukan ká'an Xtumani Ndios ma, vaa tnu'u neé tnu'u ku'u kúu, ka jani ini
i, te ñatuu ka jaku'ni ini i, vaa tnu'u ká'an Xtumani Ndios ma chi ja maa ya
ma, sana kuu jin ndasa'a o kuenda ma.
15 Chukan kúu ja ñayii ka iyo ji'in Xtumani Ndios ma chi kuu jin ndasa'a i
kuenda ndaka naxe ka iyo ndaka ja ka iyo ñuu ñayivi a, kovaa maa i, masu
na in ndaka'an naxe kúu i.
16 Vaa: “¿Na in ni jini naxe jani ini Iya Tátnuni ma? ¿Na in ni kaxtnu'u nuu
ya naxe sa'a naxe kúu ya?” Kovaa yo'o chi ka neva'a o janitnuni maa Cristo
ma, te chukan kúu ja ka ndása'a o kuenda.

3

Pablo ma ji'in Apolos ma, tee ka jinukuechi nuu Su'si ma ka kuu de

1 Chukan kúu ja ndijin ja ni ka nduu ni sa'ya Su'si o a, masu ni kuu ka'an
sa tnu'u yii-ka ja ká'an tnu'u Su'si o a, sukan iyo ja ka'an o nuu ñayii jâ ni ka
teku-ka ini i nuu Su'si ma, su'va ni ka'an sa nuu ni kuenda tnu'u ja nuu ñayii
ka iyo ñuu ñayivi a-ni, kuenda tnu'u ja suchi kuechi ka kuu ni nuu Cristo ma.
2 Vaa ni ka'an sa tnu'u Su'si a nuu ni kuenda tnu'u ja ni taa sa lechi-ni, vaa
masu ja kaji kúu, te sukan-ni ni ka'an sa, vaa ñatuu jin teku-ka ini ni kivi
yukan ja jin jaku'ni ini ni, te ni a onde vitna ñatuu jin teku-ka ini ni.
3 Vaa sukan ka kuu ñayii ñuu ñayivi a ka kuu-ka ni, vaa iyo-ka tnu'u kueñu
tna'a ma, tnu'u kanaa ma, tnu'u sa'a siin tna'a ñayii ma, nuu ka iyo ni a. Te
nú sukan, sukan ka sa'a ka kuu ñayii ñuu ñayivi a, sukan-ni ka sa'a ni, te
masu ka sa'a ni sukan kúni Su'si ma.
4 Vaa in ni ká'an: “Ja ndaa ndija ja saña chi sa'a sa sukan sa'a Pablo ma”, te
in-ka ni ká'an: “Te saña chi sa'a sa sukan sa'a Apolos ma.” ¿Te masu ka kuu
ni sukan ka kuu ñayii ñuu ñayivi a, ja sukan ka ka'an ni a?
5 Te ¿na in kúu Pablo a, te na in kúu Apolos ma, ka jani ini ni? Jin ndasa'a
ni kuenda ja tee ka jinukuechi nuu Su'si ma-ni ka kuu sa, te ni ka kaxtnu'u
sa tnu'u Su'si a ja ni ka kandija ni a, te maa Iya Tátnuni ma ni taa in in tniñu
ja jin satniñu sa nuu ya.
6 Saña ni sunkoo tnu'u Su'si a kuenda tnu'u ja in ndikin, te Apolos ma, nuu
ni yo kaxtnu'u-ka de tnu'u Su'si ma, kuenda tnu'u ja ni yo yoso de i, te ni
ka jite i, te maa Su'si ma sa'a ja ve jin kua'nu ni nuu ya ma.
7 Chukan kúu ja ni a ñayii sunkoo ma ni a ñayii yoso ma ka ndanuu-ka, nú
masu ja maa in-ni Su'si ma kúu iya kanuu-ka, vaa maa ya sa'a ja ja'nu i ma.
8 Te inuu ka kuu ñayii ni sunkoo ma ji'in ñayii yoso ma, kovaa maa maa i jin
ndani'i sukan ni ka satniñu i nuu Su'si ma.
9 Vaa saña chi ñayii ka satniñu nuu Su'si ma ka kuu sa, te ndijin ka kuu nuu
ñu'ú nuu satniñu maa Su'si ma, te ndijin ka kuu ve'e sa'a Su'si ma.

10 Sukan ni skuta'vi ña'a Su'si ma ja satniñu sa nuu ya ma, ja ko kuu sa
sukan kúu in tee jini xeen sa'a de ve'e, te ni tetna'a sa ve'e ma, te in-ka ñayii
ni ka skaa yika ve'e ma. Te sukan ka kuu o ja ka kaxtnu'u o tnu'u Su'si ma.

Chukan kúu ja ndi-in ndi-in o, jín konde'ya va'a o ja sukan ni keja'a ve'e ma,
te sukan jín skaa-ka o yika ve'e ma.
11 Vaa nuu jâ ni keja'a in ve'e ma, masu na in kuu ndaxsama-ka ja'a ve'e ma.
Te kuenda tnu'u ja ja'a ve'e ni keja'a ma kúu maa Jesucristo ma.
12 Te ñayii ka kaxtnu'u tnu'u ya ma, nuna jin kaxtnu'u ndaa i ma chi tnu'u
ka ka'an i ma chi kuenda tnu'u ja oro xi plata xi yuu vivii jin ko kuu. Kovaa
nú ma jin kaxtnu'u ndaa i tnu'u Su'si ma chi kuenda tnu'u ja yutnu-ni xi
tnu ndoo-ni xi nda'a yutnu-ni jin ko kuu tnu'u ka ka'an i ma.
13 Te kenda kivi ja ndaka ja ka sa'a o ma chi jin ya'a i nuu ñu'u i'ni ma, te jin
ndakuni o tniñu ni ka sa'a o ma nú ja va'a ni yo kuu i xi ña'a.
14 Te nú ja va'a ni yo kuu tniñu ni sa'a o ma chi koo i nuu Su'si ma, te Su'si
ma, taa ya ja iyo ja skuta'vi ña'a ya ma.
15 Kovaa nú tniñu ni sa'a in ñayii ma, te ni kayu i te ni naa i, chi visi maa ñayii
ma na jin kaku ma, kovaa jin kendoo nda'vi jin kendoo kee i, vaa ndaka ja
ni ka sa'a, ni ka kuu i ma ni ka kayu te ni ka naa ma.
16 Vaa jin kona'a ni ja ndaka o, te ka kuu o ve'e Su'si ma. Te Xtumani Ndios
ma iyo me'ñu ndaka o a.
17 Te nú na in ma konukuiñi va'a nuu Su'si ma chi yikuu i ndákana i ve'e ii
Su'si ma, te Su'si ma chi xnaa tna ya i, vaa masu kuu i kituu i ve'e ya ma ja
sukan kúu i ma.
18 Máko jin xnda'vi ni maa ni, te máko jin kani ini ni ja in ñayii ndichi ka
kuu ni tiempu ya'a. Va'a-ka ja jin kani ini ni ja in ñayii masu jini kuiti ka
kuu ni, sukan-va'a jin kenda koo ni ja jin ko kuu ni ñayii ndichi ndija.
19 Vaa tnu'u ndichi iyo ñuu ñayivi ya'a, in ja masu jiniñu'u kúu i nuu Su'si
ma. Vaa sa'a ndee nuu tnu'u Su'si ma: “Sa'a Su'si ma ja maa tnu'u ndichi ka
ka'an ñayii ma, te jin nukun-tuu maa i, te jin ndando'o jin ndaneni maa i.”
20 Te suni sa'a ká'an nuu tnu'u Su'si ma: “Iya Tátnuni ma chi jini ya ja ka jani
ini ñayii inundichi ñuu ñayivi ya'a, te nuu ya ma masu jiniñu'u ja ka jani ini
i ma.”
21 Chukan kúu ja ni-in ni, másu jin kutachi ni ja ka sa'a ni sukan ka kaxtnu'u
in ñayii ma-ni, vaa ndijin chi ka iyo ni ja jin kutu'va ni ndaka tnu'u Su'si o
a,
22 visi Pablo ma xi Apolos ma xi Cefas ma ka ka'an tnu'u Su'si ma, kovaa
nuu maa ni vee. Te kuenda maa ni ka kuu ndaka ja iyo ñuu ñayivi ya vitna
ja ka teku o a ji'in ja iyo ja kii-ka ma, te suni ja iyo ja skuta'vi ña'a Su'si ma
kivi jin kûu o ma, kuenda maa ni ka kuu ndaka.
23 Vaa ndaka o ka iyo nuu nda'a maa Cristo ma, te nuu nda'a Su'si ma iyo
Cristo ma.

4

Sukan ka satniñu Pablo ma ji'in jaku-ka tee ka jinukuechi nuu Su'si ma

1 Chukan kúu ja jin kani ini ni ja tee ka jinukuechi nuu Cristo ma ka kuu
sa, te ka satniñu sa, ka kaxtnu'u sa tnu'u ni kaxtnu'u Su'si ma.
2 Te vitna jiniñu'u ja ndi-in ndi-in ñayii satniñu nuu ya ma, na sa'a i sukan
ni tatnuni ya ma.
3 Masu nde ndí ini xeen sa nawa jin ka'an ni ja kuu sa, xi nawa jin ka'an
tee ka ja'nde tniñu ma, ja nú va'a-ni ja sa'a sa a xi ñatuu. Ni a maa sa, te
ndaka'an sa ja ja va'a xeen kúu ja sa'a sa a, chi ñatuu.
4 Vaa visi maa sa jani ini ja ñatuu na ja u'vi sa'a sa ma, kovaa maa Su'si Iya
Tátnuni ma kúu iya jini ndaa jini ndija nawa sa'a nawa kúu ndija sa ma.

5 Chukan kúu ja máko jin ka'an yachi-ni ni nawa kúu. Va'a-ka ja na jin
kondetu o ja kenda kivi ndenda Iya Tátnuni ma, vaa maa ya ndakaxtnu'u
tna'a ja ka iyo yu'u nuu nee ma, te maa ya ndakaxtnu'u nawa ni jani ini
anua o ma ja sa'a o ma, te sani te ndi-in ndi-in o ja ni ka sa'a o ja va'a ma
jin ndani'i jayiñu'u nuu Su'si ma.
6 Te cha'a kúu ja káxtnu'u sa nuu ni ja sukan jin ko kuu ni, vaa sukan ka kuu
maa sa ji'in tee nani Apolos ya, vaa ka kutoo ña'a sa ndijin ja ni ka nduu ni
sa'ya Su'si o a, te ja ka kuni sa kúu ja jin kutu'va ni ja jin ka'an ni sukan-ni
ká'an nuu tnu'u Su'si a, te másu ko jin skaa-ka ni jin ka'an ni, nasa yukan te
jin kani ini ni ja maa ni ka kuu-ka sana jaku-ka ñayii ma.
7 Vaa masu kuu ka'an maa o ja ka iyo va'a-ka o nuu Su'si ma sana in-ka ñayii
ma. Vaa ndaka nawa ka neva'a ndi-in ndi-in o ma, maa Su'si ma táa. Te nú
ja ni kuta'vi ni kúu ja ka neva'a ni ma, te masu ja va'a kúu ja ko kuvixi ni ja
ja maa ni, te ni ni'i ni ma.
8 Ka jani ini ni ja ka neva'a ni ndaka. Te ka jani ni ja ni ka kuxiku ni. Te
ka jani ini ni ja ka kuu ni sukan ka kuu rey ma, te ñatuu ka jiniñu'u-ka ni ja
ká'an sa a. ¡Naka va'a, nute ja ndaa ja rey ka kuu ni, sukan-va'a jin ko kuu
tna sa rey ji'in ni!
9 Vaa jani ini sa ja saña ja ka kuu sa tee ni tetniñu Su'si ma, ni jani ini ya ja
sandi'i-nka jin ko kuu sa, te kuenda tnu'u ja jâ ni kutnuni ja jin kûu sa. Te
ndaka ñayii ñuu ñayivi a ji'in ángel ma, ka ndaa ka nuu ña'a i, te ka kusii ini
i, te ka kutachi i, tee ka jakundee ña'a i ja sukan ka ndo'o ka neni sa a.
10 Saña chi ka jani ini ni ja ñayii ka kuneé ka ku-uun ka kuu sa, ja ka kutoo
sa Cristo ma. Te ka jani ini ni ja ñayii ka jini-ka ka kuu ni nuu Cristo ma.
Saña chi ka jani ini ni ja ka xtaya sa, te maa ni chi ka iyo-ka tnu'u ndee
tnu'u ndatnu-ka ni, ka jani ini ni. Ndijin chi ka iyo jayiñu'u ni ñuu ñayivi a,
te saña chi ka saxiko ña'a i.
11 Te onde vitna ka kokon ka yichi sa, te kuenda tnu'u ja ka iyo vichi sa. Te
ka wa'a i tikatu yikinuu sa a. Te ñatuu na ve'e sa, te kuan koo ve koo-ni sa
ka kuu sa.
12 Te ni ka kuita sa ja ka satniñu sa ji'in nda'a sa a sana ka teku sa. Te ka
ka'an u'vi ñayii a ja jin kuu sa, kovaa maa sa chi ka ka'an va'a sa ja jin kuu
i. Te visi ka sondíkin ña'a i, kovaa ka kanda sa.
13 Ka ka'an i ja masu ja va'a ka sa'a sa, kovaa saña chi ka ka'an vii ka ka'an
va'a sa nuu i. Te kuenda tnu'u ja mi'i ma-ni ka kuu sa nuu i, te ka saxiko
ña'a i.
14 Masu kuechi ja kúni sa ja jin kukan-nuu ni kúu ja tée sa sa'a nuu ni,
su'va ndáka'an-so'o sa nuu ni ja ka kuu ni sa'ya too sa a.
15 Vaa visi ka neva'a ni uxi mil ñayii ka skua'a ña'a naxe jin sa'a ni ja jin
kondikin ni Cristo ma, kovaa masu yuva ni ka kuu ñayii yukan. Vaa ka jini
maa ni ja ja maa Cristo Jesús ma te ni kaxtnu'u sa tnu'u vii tnu'u va'a ma,
te chukan kúu ja kuenda tnu'u ja yuva ni kúu sa.
16 Te chukan kúu ja jikan-ta'vi sa nuu ni ja ka kuu ni sa'ya sa nuu Su'si ma
ja jin sa'a ni sukan sa'a sa a.
17 Te vitna ni tetniñu sa tee kúu Timoteo sa'ya too sa a, vaa tee ya'a chi sa'a
de sukan tátnuni Iya Tátnuni ma, te suu de ndaska'án ña'a ndaka ni sukan
sa'a sukan kúu sa ja jinukuechi sa nuu Cristo ma, sukan káxtnu'u sa nuu
ndaka ñayii ni ka nduu sa'ya Su'si o a ja ka iyo i ndaka ñuu ma.
18 Kovaa jaku ni chi ka jani ini ni ja maa ni ka kuu-ka, te ka jani ini ni ja
masu kenda-ka kivi ja jaan-ka sa nuu ka iyo ni a.
19 Kovaa nú Su'si ma kúni chi jaan yachi sa nuu ka iyo ni a, te kuni sa ñayii
ka ka'an ja maa i ka kuu-ka ma, te kuni sa nú ka iyo ndija i ji'in tnu'u ndee

tnu'u ndatnu Su'si ma xi yika-ni ja ka ka'an i ma-ni.
20 Vaa nú ka iyo o nuu tátnuni maa Su'si ma, masu yika-ni ja tnu'u ká'an-ni
o kúu chi ûni ká'an te sa'a o, vaa iyo o ji'in tnu'u ndee tnu'u ndatnu ya ma.
21 ¿Te naxe ka kuni ni? ¿Xi kinda'a sa in yutnu xii jaan sa, xi jaan sa ji'in
tnu'u kuee tnu'u mani, sana kuu jin ndakaka ndaa ni nuu Su'si ma?

5

Sukan jin sa'a i ji'in in tee ni kivi nduu ji'in ñasi'i yuva de ma

1 Ja ndaa kúu ja jiniso'o sa ja nuu ka iyo ni a iyo in tee ni kivi nduu ji'in
ñasi'i yuva de ma, te tna'a chukan chi ni a ñayii ñatuu nde ka kandija Su'si
ma, masu nde ka sa'a i sukan sa'a de a.
2 Te ndaka sukan kúu a, kovaa ndijin, ka jani ini ni ja va'a-ni ka kuu ni.
¿Nava'a ñatuu ka ndasa'a ni kuenda ja masu va'a-ni ka sa'a ka kuu ni a, te
jin xtandiyo ni tee ni sa'a sukan nuu ka iyo ni a?
3 Ja ndaa ndija ja masu iyo sa nuu ka iyo ni a, kovaa kuenda tnu'u ja iyo sa
jiña kúu ja jani ini sa a, te jâ ni ka'an sa sukan jin sa'a ni tee ni sa'a sukan a.
4 Nú ni ka ndututu ni a, te jin kani ini ni ja kuenda tnu'u ja iyo tna sa jiña,
te ja maa Jesucristo iya tátnuni nuu o a ji'in tnu'u ndee tnu'u ndatnu ya a,
5 te jin ndakua'a ni tee yukan te ndúnda'a ña'a maa tachi ma, sukan-va'a na
xndo'o xneni i de, te xi ma ndasa'a de kuenda te xndoo de ja u'vi sa'a de ma
te ndakokuiñi de nuu Su'si ma, te kaku anua de ma kivi ndenda Jesús iya
tátnuni nuu o a.
6 Masu va'a-ni ja ka jani ini ni ja maa ni ka kuu-ka te ka wa'a ni tnu'u ja
sukan sa'a tee jiña. ¿Ñatuu ka jini ni ja vala-ni levadura ma, te sa'a i ja xsjaa
i ndaka ñujan triu ma? Te sukan kúu nú iyo in ñayii sa'a ja u'vi ma ne'un o
a chi sa'a i ja ndi-in ndi-in ñayii ma ndakuikin xiko i ma.
7 Jin ndasa'a ni kuenda, te jin ndasavii ni maa ni, te jin xtandiyo ni levadura
ja ka iyo ji'in ni a, sukan-va'a jin nduu ni ñujan jaa, te máko kinee-ka ña'a
levadura ma, sukan ka iyo ka kuu ni onde vitna a. Jin ndaka'án ni sukan ni
ndo'o ni neni Cristo ma ja jin kuu ni, vaa ni ka ja'ni i ya sukan ni ka yo ja'ni
i in ndikachi ni ka yo jatniñu i Viko Pascua ma.
8 Chukan kúu ja jín koo vii jín koo va'a o, te jin kani ini o ja kuenda tnu'u
ja ndi-kivi ndi-kivi ka sa'a o Viko Pascua ma, te jín xndoo o ndaka ja u'vi ja
kini ni ka yo sa'a, ni ka yo kuu o ma, ja sa'a i sukan sa'a levadura ma. Su'va
jín sa'a o ja va'a ja ndaa ma, te yo'o chi sukan kúu xtatila ñatuu na levadura
yi'i ma, sukan jín ko kuu o.
9 Te ja ni tee sa nuu ni ma kúu ja másu ko jin ndatna'a ni ji'in ñayii ka kivi
nduu ji'in ñayii masu ni ka tnanda'a ji'in i ma.
10 Kovaa masu ja ká'an sa sukan ma, te ûni másu ko jin ndatna'a kuiti ni ji'in
ñayii ka iyo ñuu ñayivi a ja ñatuu jin kuni-ka i Su'si ma te ka kivi nduu i ji'in
in-ka ñayii ñatuu ni ka tnanda'a ji'in i ma, xi inundiyo ini i ma, xi ka sakui'na
i ma, xi ka ndachiñu'u i tna'a ja masu Su'si ka kuu ma, vaa nute sukan ma
kuu jin ndatna'a-ka o ji'in ñayii ka sa'a ja u'vi ma ja ñatuu jin kuni-ka i tnu'u
Su'si ma, chi jiniñu'u ja ma jin koo-ka o nuu ñuu ñayivi a.
11 Su'va ja ni tee sa nuu ni ma, ká'an sa ja másu ko jin ndatna'a ni ji'in ni-in
ñayii ja ká'an i ja jâ ni nduu i sa'ya Su'si ma, te kívi nduu i ji'in in-ka ñayii
masu ni tnanda'a ji'in i ma, xi ja ndíyo ini i ma, xi ja ndáchiñu'u i tna'a ja
masu Su'si ka kuu ma, ni a ñayii ká'an u'vi nuu tna'a ma, xi ndájini i ma, xi
ñayii kui'na ma, másu ko jin ndatna'a ni ji'in i ja koo jin kaa ni ji'in i xita,
vaa jâ ka jini i ja va'a ma te ka kuu-ka i sukan.

12-13 Vaa masu saña iyo ja ndakan sa kuenda nuu ñayii ñatuu jin kuni-ka
tnu'u Su'si a chi maa Su'si ma ndakan kuenda nuu i. Kovaa ndijin chi ka
iyo ni ja jin ndaka'an jin ndakachi ni nuu ñayii ni ka nduu sa'ya Su'si a ja
na jin koo va'a i nuu ya. Te nú ñatuu ka ndikin ndaa i Su'si ma, te jin kene'e
ni ñayii so'o yukan nuu ka iyo ni a.

6

Ñayii sa'a ja u'vi ma chi ma ndani'i ta'vi i

1 ¿Te nava'a ka sa'a ni ja nú nde ni iyo in ja sa'a ja skiti tna'a ini ni ji'in
in tna'a o ni nduu sa'ya Su'si ma, te ka wa'a ni kuenda nuu ñayii ñatuu ka
kandija Su'si ma, te ñatuu ka kaxtnu'u ni nuu ñayii jâ ni ka nduu sa'ya Su'si
ma ja ñatuu na ja u'vi-ka ka sa'a i ma?
2 ¿Te ñatuu ka ndasa'a ni kuenda ja yo'o ja ñatuu ka sa'a-ka o ja u'vi ma ka
kuu ñayii kuu jin ka'nde ndaa tniñu ñayii ñuu ñayivi a? Te nú nuu nda'a o a
ka iyo ja kuu jin sa'a o ja yii-ka ma, te ¿nava'a ñatuu ka ja'nde maa ni tniñu
tna'a o ñayii ni ka nduu sa'ya Su'si a, te vitna ja masu ja ka'nu xeen kúu a?
3 ¿Te xi ñatuu ka jini ni ja yo'o jin ndakan tna kuenda nuu ángel ka iyo andivi
ma? Te nú sukan ká'an Su'si ma ja jin sa'a o ma, te kuiti kuu jin ka'nde ndaa
o tniñu ñayii ka iyo ñuu ñayivi a.
4 Te nú yo'o ka iyo ja jin ka'nde tniñu siki ja kuu ñuu ñayivi a, te ¿naku jan
koo ni nuu ñayii ñatuu ka jaku'ni ini tnu'u Su'si a ja ka ja'nde i tniñu ni a?
5 Ká'an sa sa'a, sukan-va'a jin kukan-nuu ni, vaa ¿xi ñatuu na tee ndichi ka
iyo nuu ka iyo ni a ja kuu jin ka'nde de tniñu nde ni ka xtaya nuu ka iyo ni
ja ni ka nduu ni sa'ya Su'si o a?
6 Sukan iyo ja jin ko kuu ni, kovaa su'va nú nde in ka skiti tna'a ini ne'un
ni a, ¿te kuan koo i nuu tee ka netniñu ma ja ñatuu ka kandija de Su'si o
a, sukan-va'a jin ka'nde de tniñu tna'a o ñayii ni ka nduu sa'ya Su'si o a?
Chukan kúu ja masu va'a-ni ka sa'a ni.
7 Vaa ka iyo nde ni ka kanaa ji'in tna'a o a. Te ja sukan ka sa'a ni a chi
jâ ka ndiso kuechi ni. ¿Xi masu va'a-ka ja jin kanda nuu tna'a ndi-in ndi-in
ni? Vaa va'a-ka kúu ja ndo'o neni o ja jin xnda'vi ña'a i ma sana ja kanaa o
ji'in i ma.
8 Kovaa su'va maa ni ka sa'a ja u'vi ma, te ka sa'a ni ja ka ndakiti ini tna'a o
ni ka nduu sa'ya Su'si ma, te ka kuni ni ja jin kundee ni nuu i ma.
9 ¿Xi ñatuu ka jini ni ja ñayii ñatuu ka sa'a ja va'a ma, masu kuu jin ndani'i
ta'vi i nuu tatnuni Su'si ma? Másu ko jin kani ini ni ja masu ja ndaa kúu
ja ká'an sa a. Vaa ni a ñayii ñatuu tnanda'a-ka ma te kívi nduu kívi nduu i
ji'in in-ka ñayii ma, ni a ñayii ndáchiñu'u tna'a ja masu Su'si ka kuu ma, ni a
ñayii ni kivi nduu ji'in in-ka ñayii ñatuu ni tnanda'a ji'in i ma, masu kuu jin
ndani'i ta'vi i nuu tatnuni Su'si ma. Ni a tee ka sa'a tnu'u ja ña'a ka kuu de
ma te ka kivi nduu de ji'in tee ji'in de ma, masu kuu jin ndani'i ta'vi tna de
nuu tatnuni Su'si ma.
10 Te ni a ñayii sakui'na ma, ni a ñayii inundiyo ini ma, ni a ñayii ka ndajini
ma, ni a ñayii ka ka'an ja u'vi ma, ni a ñayii ka xnda'vi tna'a te ka sakui'na
tna'a i ma, te ndaka ñayii ka sa'a sa'a ma, masu kuu jin ndani'i ta'vi i nuu
tatnuni Su'si ma.
11 Te visi sa'a ni ka yo sa'a jaku ni, kovaa jâ ni ka ndundoo ni, vaa jâ ni ka
xndoo ni ndaka ja u'vi yukan ma, te ja maa Jesús Iya Tátnuni ma ji'in ja maa
Xtumani Su'si o a, te ni ka nduu ni ñayii ka sa'a ja va'a ja ndaa.

Jín ko koto va'a o maa o, sukan-va'a kóo jayiñu'u Su'si ma

12 Ndaka ja kúni yikikuñu o a chi kuu sa'a o, kovaa masu ndaka chindee
ña'a ja ndani'i ta'vi o. Te ndaka chi kuu sa'a o, kovaa masu kua'a kuiti o
tnu'u ja ni-in tatnuni nuu o a.
13 Ndeyu kaa o ma chi chii o ma kée, te chii o ma chi iyo i ja kêe ndeyu
ma. Kovaa kenda kivi ja ndeyu ma ji'in chii o ma chi xnaa Su'si ma. Te
yikikuñu o a, masu ja kivi nduu kivi ni'ni i ji'in ndeva'a-ni ñayii kúu chi ja
na kunukuechi i nuu Iya Tátnuni ma kúu, vaa maa Iya Tátnuni ma tátnuni
nuu yikikuñu tna o a.
14 Te Su'si ma, ja sukan ni ndaxteku ya Jesús Iya Tátnuni ma, te suni sukan
ndaxteku tna ña'a ya yo'o ji'in tnu'u ndee tnu'u ndatnu ya ma.
15 ¿Xi ñatuu ka jini ni ja ni ka kandija o Su'si ma, te yikikuñu o a chi sukan kúu
yikikuñu maa Cristo ma kúu i? ¿Xi ka jani ini ni ja kuu sketna'a o yikikuñu
o a ja ni nduu i yikikuñu Cristo ma ji'in yikikuñu ña'a kuneé ku-uun ma?
¡Ña'a kuiti!
16 ¿Xi ñatuu ka jini ni ja in tee kívi nduu ji'in ña'a kuneé ku-uun ma chi
in-nka-ni yikikuñu ka kuu de ji'in ña? Vaa sa'a ká'an tnu'u Su'si a: “Tee ma
ji'in ña'a ma chi in-nka-ni yikikuñu jin ko kuu de ji'in ña.”
17 Chi vaa ñayii ndikin tna'a ji'in Iya Tátnuni ma chi in-nka-ni ini anua i
ji'in ya.
18 Jin kaka jiyo ni nuu ja u'vi ma, tna'a ja kívi nduu ñayii ñatuu tnanda'a-ka
ma ji'in ndeva'a-ni ñayii ma. Ndeva'a-ni na in-ka kuechi sa'a ñayii ma chi
iyo siin i nuu yikikuñu ñayii ma, kovaa ñayii ñatuu tnanda'a-ka ma te kívi
nduu i ji'in ndeva'a-ni ñayii ma chi sa'a i ja u'vi ja kuu yikikuñu i ma.
19 ¿Xi ñatuu ka jini ni ja yikikuñu o a chi nuu koo Xtumani Ndios ma kúu?
Te suu ya kúu iya ni skuta'vi ña'a Su'si ma, te iyo ya ji'in o a, te masu maa o
tátnuni-ka nuu maa o a.
20 Vaa ni ndakuaan ña'a ya, te kua'a xeen ja ni ndo'o, ni neni ya ja jin kuu
o. Chukan kúu ja jin ndachiñu'u ni Su'si ma ji'in yikikuñu ni a ji'in ini anua
ni a, vaa kuenda maa Su'si ma ka kuu o.

7

Sukan jin ko sa'a jin ko kuu ñayii ni ka tnanda'a ma

1 Siki tna'a ja ni ka tee ni nuu sa a ja ni ka jikan-tnu'u ña'a ni a, te ja ká'an
sa kúu ja in ja va'a xeen kúu ja in tee ma, te ma kivi nduu de ji'in ni-in ña'a
ma.
2 Kovaa ja kuechi ja u'vi ñu'u ini tee ma, te nasa kivi nduu de ji'in ndi-in
ndi-in ña'a ma, te chukan kúu ja va'a-ka ja na tnanda'a de, te koo ñasi'i de
ma, te ña'a ma, te koo yii ña ma.
3 Te tee ma, kátanuu de ñasi'i de ma, te kó sa'a de sukan iyo ja ko kuu tee ma
ji'in ñasi'i de ma, te suni sukan kó kuu tna ña'a ma ji'in yii ña ma, te kó sa'a
ña sukan iyo ja ko kuu ña ji'in yii ña ma.
4 Vaa ña'a ma, masu maa ña tátnuni nuu yikikuñu ña ma, nú masu ja kona'a
ña ja iyo yii ña ma. Te ni a tee tna ma, masu tátnuni de nuu yikikuñu de ma,
nú masu ja kona'a de ja iyo ñasi'i de ma.
5 Ndijin ja ni ka tnanda'a ni ma, ndimaa jin koo kaa ni, xi nú jin kusiin ni
jaku-ni kivi ja kuechi ja jin katanuu ni ja jin kakan-ta'vi, jin kakan-ta'vi ni
nuu Su'si ma, kovaa sa'a jin ndatnu'u tna'a ni, sani te jin ndatna'a ni, nasa
yukan, te ko ska'an ña'a tachi ma te jin ko kivi nduu ni ji'in in-ka ñayii, te
jin kuiso kuechi ni nuu Su'si ma.
6 Kovaa sa'a ndáka'an-so'o sa nuu ni a, kovaa masu ja tátnuni sa kúu.

7 Su'va ja kúni saña kúu ja nute kuu ja ndaka tee ma, te jin ko kuu de sukan
kúu sa a, ja ñatuu na ñasi'i sa iyo, te jatanuu ñukuun sa káxtnu'u sa tnu'u Su'si
a. Kovaa maa maa o chi ni taa Su'si ma sukan kúni ya ja jin ko sa'a jin ko
kuu o.

8 Ká'an sa nuu ña'a ni ka ji'i yii ma ji'in nuu suchi ñatuu jin tnanda'a-ka
ma ja va'a-ka kuu, nute jin koo maa in-ni i te jin ko kuu i sukan kúu sa a.
9 Kovaa nú ñatuu ka kundee i ja jin tatnuni i nuu yikikuñu i ma, va'a-ka ja
na jin tnanda'a i, nú sukan ka ñu'u ini i ma, nasa yukan, te jin skenaa i maa
i.

10 Te suni ndátatnuni sa nuu ñayii ni ka tnanda'a ma sukan ni tatnuni maa
Iya Tátnuni ma ja jin ko kuu i ma, ja ña'a ma, máko xndoo ña yii ña ma.
11 Kovaa nuna xndoo ña de, te kéndoo ña sukan-ni, te máko ndatnanda'a-ka
ña, xi nú ña'a, te va'a-ka ja na ndaka'an-mani tna ña ji'in yii ña ma. Te tee
ma, máko xndoo tna de ñasi'i de ma.

12 Te nuu ndaka ni a ká'an maa sa, te jani ini sa ja sukan kúni Iya Tátnuni
ma, ja nú in ñani o a, iyo ñasi'i de ma ja ñatuu kándija maa ña Su'si ma, kovaa
nú játna ini maa ña ja koo ña ji'in de, máko xndoo de ña.
13 Te nú in ña'a ma, te iyo yii ña ma ja ñatuu kándija de Su'si ma, kovaa nú
játna ini de ja koo de ji'in ña, te máko xndoo ña de.
14 Vaa tee ñatuu kándija Su'si ma chi ja maa ña ja kándija ña Su'si ma, te
kenda kii ja xndoo tna de ja u'vi ma. Te suni sukan kúu ji'in ña'a ñatuu
kándija Su'si ma, vaa ja maa yii ña ma ja kándija de Su'si ma, te kenda kii
ja xndoo tna ña ja u'vi ma. Vaa nú ña'a, te sa'ya ña ji'in de ma, jin ko kuu
i sukan ka kuu sa'ya ñayii ka iyo ñuu ñayivi a ja ñatuu ka kandija i Su'si ma.
Kovaa ja in de kándija Su'si ma, te suchi kuechi ma chi jin xndoo tna i ja u'vi
ma te jin sa'a i ja va'a ma.
15 Kovaa ñayii ñatuu kándija Su'si ma, te nú xndoo i ñayii kándija Su'si ma, te
máko jin ka'nu ndee ni, vaa masu ka iyo ñani o a xi ku'va o a ja jin ndo'o jin
neni i, vaa su'va ni ndakana ña'a Su'si a ja jin koo sii ini o.
16 Vaa ¿nawa jini tu ndijin ña'a nú kundee ni sa'a ni ja kandija yii ni ma Su'si
ma te ndani'i ta'vi de ma? Xi ¿nawa jini tu ndijin tee ja nú kundee ni sa'a ni
ja kandija ñasi'i ni ma Su'si ma te ndani'i ta'vi ña ma?

17 Chukan kúu ja tátnuni sa nuu ndaka ni ja ni ka nduu ni sa'ya Su'si ma
ja ka iyo ni ndaka ñuu ma, ja naxe ka iyo ni nuu ni ndakana ña'a ya ma, te
sukan jin kendoo ni.
18 Nú ka kuu ni tee jâ ni ka jakitnuni nuu ni ndakana ña'a ya ma, te jin
kendoo ni sukan-ni. Xi nú ka kuu ni tee ñatuu ni ka jakitnuni, te ni ndakana
ña'a ya ma, te sukan-ni jin kendoo tna ni.
19 Vaa ja jákitnuni o ma ji'in ja masu jákitnuni o ma, masu nawa ka kuu nuu
Su'si ma, su'va ja jiniñu'u kúu ja kandija o sukan tátnuni Su'si ma te sa'a o.

20 Sukan ni ndakana ña'a ya ndi-in ndi-in o a, te sukan-ni jín kendoo o.
21 Xi nú jâ ni ka jaan ña'a i ja kunukuechi ni nuu i ma, sana ni ndakana ña'a
Su'si ma, má ko ndi ini ni. Su'va katanuu ni ja sa'a ni sukan kúni ya ma.
Kovaa nú kuu tna sa'a ni ja ndayaa ni, te ko ndi ini ni ja ndayaa ni.
22 Vaa visi ñayii ka jinukuechi nuu in-ka ñayii ka kuu ni nuu ni ndakana
ña'a Iya Tátnuni ma, kovaa vitna ja ni ka kandija ni ya ma, te ñayii jâ ni ka
ndayaa nuu ja u'vi ma ni ka nduu ni nuu Iya Tátnuni ma. Te suni sukan kúu
ji'in ñayii ñatuu nde jinukuechi nuu in-ka ñayii ma te ni ndakana ya i ma,
kovaa vitna, te ni nduu i in ñayii kunukuechi nuu Cristo ma.

23 Vaa kua'a ja ni ndo'o ni neni Cristo ma saa ni ka ndani'i ta'vi o ma, te
chukan kúu ja jin kunukuechi o nuu maa ya, te máko jin sa'a o ni-in ja u'vi
ja jin ska'an ña'a ñayii ma ja jin sa'a o ma.
24 Ndijin ja ni ka nduu o sa'ya Su'si o a, ndi-in ndi-in ni, sukan ka iyo ni nuu
ni ndakana ña'a Su'si ma, te sukan jin kendoo ni nuu ya, te jin ko ndi ini ni
ja jin kunukuechi ni nuu Su'si ma.

25 Te ja jin kuu ña'a ñatuu jin tnanda'a-ka ma, ñatuu nawa ni tatnuni Iya
Tátnuni ma nuu sa a. Kovaa saña ja ni kunda'vi ini ña'a Su'si ma te núkuiñi
va'a sa nuu ya a, te ká'an sa sukan jani ini sa a ja va'a-ni kúu ja nute ma jin
tnanda'a ña.
26 Vaa kuechi ja ka ndo'o ka neni ñayii ma tiempu ya'a, te va'a-ka ja jin
kendoo ña sukan-ni ka iyo ña a.
27 Kovaa nú nde ni jâ ni tnanda'a ji'in in ña'a, máko xndoo ni ña. Nú nde ni
ñatuu tnanda'a-ka, máko nduku ni ñasi'i ni, su'va katanuu ni ja kunukuechi
ni nuu Su'si ma.
28 Kovaa nú kúni ni ja tnanda'a ni, masu kuiso kuechi ni. Te suni ña'a jaa
ma te nú kúni ña ja tnanda'a ña, masu kuiso kuechi tna ña. Kovaa ndijin ja
ka kuni ni ja jin tnanda'a ni ma, jin kona'a ni ja jin kuni ni tnundo'o tnuneni
ñuu ñayivi a, tna'a ja masu kúni sa ja jin ndo'o jin neni ni ma.

29 Kovaa nuu ndijin ñani, ká'an sa ja kuechi ja ve kutuu tiempu ya,
te jiniñu'u ja nde ni ka iyo ñasi'i ni ma, te jin ndatnu'u tna'a ni, te jin
katanuu-ka ni ja jin kunukuechi ni nuu Su'si ma, te má jin katanuu ni ja jin
kuu maa ni.
30 Te nde ni ka kuxii ini te ka nda'yu ni ma, su'va jin koo sii ini ni kuenda
tnu'u ja masu nawa kúu. Te nde ni ka kusii ini xen-xeen ma, má jin kani
ini ni ja va'a xeen ka kuu ni ñuu ñayivi ya. Te nde ni ka jaan ndatniñu ja jin
koneva'a ni ma, te máko jin kani ini ni ja ja va'a xeen kúu ja ni ni'i ni ma.
31 Te nde ni ka ni'i ka tna'a ka iyo ni ñuu ñayivi a, te jin kani ini ni ja masu
nawa kúu ja ka neva'a ni a. Vaa tna'a ja ka nde'ya o ñuu ñayivi a chi ndaka
jin naa.

32 Ja kúni sa kúu ja ñatuu nawa ko sa'a ja jin ko ndi ini ni, sukan-va'a jin ko
kuu ni sukan kúu tee ñatuu tnanda'a-ka ma, vaa tee ñatuu tnanda'a-ka ma
chi ndí ini de ja kunukuechi va'a-ka de nuu Iya Tátnuni ma, te sukan-va'a
jatna ini ya ja sa'a de ma.
33 Kovaa tee jâ ni tnanda'a ma chi ndí ini-ka de tna'a ja iyo ja kúu ñuu ñayivi
ya, sukan-va'a sa'a de ja játna ini ñasi'i de ma.
34 Te sukan kuiti kúu ji'in ña'a ni tnanda'a ma ji'in ña'a ñatuu tnanda'a-ka
ma. Vaa ña'a ñatuu tnanda'a-ka ma chi ndí ini ña naxe kunukuechi va'a-ka
ña nuu Iya Tátnuni ma, te ni-yu'u ni-ini ña jatanuu ña ja kuu maa ya ma, te
ni-in ja u'vi ñatuu sa'a ña. Kovaa ña'a ni tnanda'a ma chi ndí ini ña nawa
iyo nawa kúu ñuu ñayivi a, sukan-va'a sa'a ña ja játna ini yii ña ma ja sa'a ña
ma.
35 Te ndaka cha'a ká'an sa, kovaa másu ko jin kani ini ni ja ja'nu ndee sa ja
ma jin tnanda'a ni kúu, chi ña'a, su'va ja jin koo va'a jin koo vii ni, te jin ko
sa'a ndaa jin ko sa'a ndija ni, te ñatuu nawa ko ka'nu ndee ja jin koo ni jin
tu'va ni nuu Iya Tátnuni ma.

36 Kovaa nú nde ni jani ini ja sasi'i ni ma, te masu va'a-ni kúu ja java'a i ma
te ñatuu tnanda'a-ka i ma, te jiniñu'u ja tnanda'a i, kua'a ni tnu'u ja tnanda'a
maa i chi masu kuiso kuechi ni ja sukan ni wa'a ni tnu'u ja tnanda'a i ma.

37 Kovaa nú nde ni, in-ni ja jani ini anua ni ma, te ñatuu jiniñu'u ja tnanda'a
sasi'i ni ma, te kuu tatnuni ni nuu i sukan jani ini ni ja sa'a ni ma, te ja ni
jani ini ni ja masu tnanda'a sasi'i ni ma chi va'a-ni sa'a ni.
38 Te chukan kúu ja nú nde ni kua'a tnu'u ja tnanda'a sa'ya ni ma, va'a-ni
sa'a ni, kovaa nú nde ni ma kua'a tnu'u ja tnanda'a sa'ya ni ma, va'a-ka sa'a
ni.
39 Te ña'a ni tnanda'a ma chi ni kukutu, ni kunu'ni ña ji'in yii ña ma nani
téku de ma, kovaa ká'an tnu'u ni tatnuni Moisés ma, nú ni ji'i yii ña ma chi
kuu ndatnanda'a ña ji'in in-ka tee, kovaa nú in tee kándija Iya Tátnuni ma
kúu de.
40 Kovaa ja sukan jani ini maa sa a ja iyo sa ji'in Xtumani Su'si ma chi ja
va'a xen-xeen-ka kúu ja kendoo ña sukan-ni.

8

Máko sa'a o ja ndakakayata ni-in tna'a o ma

1 Te siki ja ka ndakua'a i nuu ja masu Su'si ka kuu ma, ja ndaa kúu ja ka
jini ndaka o naxe jin sa'a o. Kovaa jín konee o cuidado, nasa yukan, te ja
ka jani ini o ja ka jini-ka o ma, te sa'a i ja jin kani ini o ja maa o ka kuu-ka,
te masu nawa chíndee ña'a ndaka chukan. Su'va na jin kutoo tna'a ndija o
chi chindee ña'a i ja jin koo vii jin koo va'a-ka o ndeva'a-ni nawa jin sa'a jin
kuu o ma.
2 Nú na in jani ini ja jini i jaku, kovaa ni ñatuu kuni kuiti-ka i ja iyo ja kuni
i ma.
3 Kovaa nú nde in kútoo Su'si ma, te maa ya chi jini ya nde in kúu i.
4 Te siki ja ndaka ja kaa o ka ndakua'a i nuu tna'a ja ka xnani i su'si i ma,
tna'a ja masu nde jiniñu'u ma, ka jini o ja masu Su'si ka kuu ma te ni masu
nawa ka kuu i ñuu ñayivi a, vaa maa in-ni Su'si ndija ma iyo, te ñatuu na
in-ka Su'si iyo.
5 Chi visi ka ka'an ñayii ma ja ka iyo kua'a su'si andivi ma xi nuu ñu'ú ya, te
sukan ka iyo kua'a su'si i ma te ka iyo kua'a iya ka tatnuni ka jani ini i.
6 Kovaa yo'o chi ka jini o ja in-ni Su'si iyo, iya kúu Yuva o ma, te maa ya ni
sa'a ndaka ja iyo ñuu ñayivi a, te yo'o chi ka iyo o ja jin kunukuechi o nuu
ya. Te maa Jesucristo ma kúu Iya Tátnuni, te ja maa ya te ka iyo ndaka ja ka
iyo a, te ja maa ya te ka iyo tna o a.
7 Kovaa masu ndaka ñayii ma ka jaku'ni ndaa ini i sukan ka jaku'ni ini o
a, vaa jaku i, ka na'a i sukan ni ka yo ndachiñu'u i tna'a ja masu Su'si ka kuu
ma, te nuna jin kaa i ja ka ndakua'a ñayii ma nuu ja masu Su'si ka kuu ma,
te janitnuni i ma chi vita xeen, te kúndee i ja jin kani ini i ja ka jiso kuechi
i nuu Su'si ma, nuna jin sa'a i sukan ma.
8 Kovaa jin kona'a ni ja masu ja jaa o ma kúu ja sa'a ja koo yatni-ka o nuu
Su'si ma chi ña'a. Vaa masu kuechi ja jaa o ma te ko kuu o ñayii va'a-ka, xi
kuechi ja masu kaa o ma te ko kuu o ñayii masu kanuu-ka nuu Su'si ma.
9 Te chukan kúu ja jin konde'ya va'a ni nasa yukan, te kuechi ja kaa o ja ka
ndakua'a i nuu tna'a ja masu Su'si ka kuu ma, te sa'a i ja ndakakayata in
tna'a o ñatuu jinkuiñi va'a-ka nuu Su'si ndija o a.
10 Vaa nasa yukan, te kuni ña'a i ja ndijin ja jáku'ni va'a ini ni ma, te núkoo
ni nuu ka iyo ja masu Su'si ka kuu ma, te janitnuni ñayii yukan, ja ñatuu
jaku'ni va'a-ka ini i ma, te kani ini i ja kuu kaa i tna'a ja ni ka ndakua'a ñayii
ma nuu ja masu Su'si ka kuu ma. Kovaa sani te ndakuxii ini i ja sukan ni
sa'a i ma.

11 Te kuechi ja jáku'ni-ka ini ni te ni jaa ni ma, te skenaa tna'a o ñayii ni
nduu sa'ya Su'si ma maa i, te vitna ja suni ni ji'i Cristo ma nuu tniñu i ma
sukan-va'a ndani'i ta'vi i ma.
12 Te ja sukan ni sa'a ni nuu tna'a o ni nduu sa'ya Su'si o a, te kuiso kuechi
ni nuu Su'si o a, vaa ni sa'a ni ja ni tna u'vi ini i ma, te ndáa ndívi ini i ja ni
sa'a i ma, te sukan, te chukan kúu ja ni jiso kuechi ni nuu maa Cristo ma.
13 Te chukan kúu ja nú kuechi ja kaa o ma te sa'a i ja ñayii ni nduu sa'ya Su'si
ma, te ndakakayata i nuu ya ma, kuu-ka ja ma kaa o ja sa'a ja ndakakayata
ñayii ni nduu sa'ya Su'si ma.

9

Sukan iyo ja jin sa'a ñayii ñuu Corinto ma ja kuu Pablo ma vaa káxtnu'u de tnu'u Su'si ma nuu i ma

1 ¿Te ka jani ini ni ja masu in tee ni tetniñu Su'si ma kúu sa? ¿Xi ka jani
ini ni ja in tee jinukuechi-ni kúu sa? ¿Te ka jani ini ni ja masu ni jini sa ji'in
nuu sa Jesús iya tátnuni nuu o a? Te vitna ja ndaka maa ni ka kuu ñayii ni
ka kandija tnu'u Su'si o a ja ni keja'a sa satniñu sa nuu Iya Tátnuni ma.
2 Kovaa visi jaku-ka ñayii ma, ka jani ini i ja masu tee ni tetniñu ña'a Cristo
ma kúu sa, kovaa ja ndaa ndija ja ka jini ndaka maa ni ja maa ya ni tetniñu
ña'a. Vaa ndijin, ja ni ka kandija ni tnu'u Su'si ma ja ni kaxtnu'u sa ma, te ka
iyo ni nuu nda'a iya tátnuni nuu o a, te chukan kúu ja na'a ja tee ni tetniñu
ña'a Cristo ma kúu sa.
3 Nú nde ni ká'an tnu'u sa ja masu sa'a sa ja va'a, te jin ndasa'a maa ni
kuenda:
4 ¿Xi ka jani ini ni ja ñatuu nawa jin kaa sa te jin koteku sa?
5 ¿Xi ka jani ini ni ja masu ka iyo tna sa ja kuu jin tnanda'a sa ji'in in ku'va o
a ja ko kuu ña ñasi'i sa, sukan ni ka tnanda'a jaku-ka tee ni tetniñu ña'a Su'si
ma, xi sukan ni ka tnanda'a ñani Jesús Iya Tátnuni ma, xi sukan ni tnanda'a
Cefas ma?
6 ¿Xi ka jani ini ni ja maa in-ni saña ji'in Bernabé a onde jin satniñu sa saa
jin koteku sa nani ka kaxtnu'u sa tnu'u Su'si ma?
7 ¿Xi na in ja kúu de soldado te ndáchuya'vi de maa de? ¿Xi na in sunkoo tnu
uva ma ja masu kaa i ja kuun ma? ¿Xi na in jito kiti i ma ja masu ko'o i lechi
ti ma?
8 ¿Sa'a-ni ká'an sa kuechi ja in ñayii-ni kúu sa? ¿Masu sukan ká'an tna tnu'u
ni tatnuni Moisés ma?
9 Vaa sa'a ndee nuu tnu'u ni tatnuni Moisés ma: “Másu ko chu'un o ñunu
yu'u kiti jaxi triu ma.” Sa'a ni tatnuni Su'si ma, vaa ndí ini tna ya ja jin kuu
kiti ma.
10 Te vi'i-ka ndí ini ya ja jin kuu yo'o. Te chukan kúu ja ni tatnuni ya ja ni
tee Moisés ma ja jin kuu o. Vaa nú na in jitu itu i ma chi kúkanu ini i ja kuu
triu ma te ni'i i, te nú na in jaxi triu i ma chi kúkanu ini i ja ndaxtutu i triu
ni kuu ma.
11 Te nú saña, te ka kaxtnu'u sa tnu'u Su'si a naxe jin ndani'i ta'vi ni ma,
kuiti ka iyo tna ni ja jin ndachindee ña'a ni nawa ka jiniñu'u sa a.
12 Nú jaku-ka de ma, ka wa'a ni ja ka jiniñu'u de ma, te kuiti ka iyo tna sa
ja jin taa ni. Kovaa ñatuu nde ka ka'an sa ja ka iyo ni ja jin taa ni nawa ka
jiniñu'u sa ma chi ka satniñu maa sa sukan-va'a jin ni'i sa. Vaa ñatuu ka kuni
sa ja kuechi ja chukan, te nasa yukan te jin xtaya ni te masu jin kandija-ka
ni tnu'u vii tnu'u va'a Cristo o a.
13 ¿Xi ñatuu ka ndaka'án ni ja ñayii ni ka yo satniñu nuu Su'si ma ini veñu'u
ka'nu ma, ni ka yo jaa i ja ni yo jan koo ñayii ma ni ka yo jan xsia'a i ma? Te

ñayii ni ka yo jinukuechi nuu altar nuu ka ndakua'a ñayii ma kiti nuu Su'si
ma, ni ka yo jaa i vala ja ni ka yo wa'a ñayii ma.
14 Te suni sukan ni tatnuni tna Iya Tátnuni ma ja ñayii ka káxtnu'u tnu'u vii
tnu'u va'a Su'si ma, ka iyo i ja jin ko ndi ini jáku-ka ñayii ni ka nduu tna
sa'ya Su'si ma naxe jin koteku i ma.
15 Kovaa visi sukan ká'an tnu'u Su'si ma ja sukan ko kuu ma, kovaa saña
chi masu nde ni'i sa ndaka chukan. Te másu ko jin kani ini ni ja ni tee sa
sa'a, sukan-va'a jin ko sa'a ni sukan ja kuu sa. Va'a-ka ja na kûu sa sana ja
jin kani ini ni ja ndiyo ini sa ja ni'i sa ja nawa jin taa ni ma, te nasa yukan,
te ja vala ñii ja chukan, te skenaa sa jayiñu'u sa iyo ja ni'i sa nuu Su'si ma.
16 Chukan kúu ja saña chi ja káxtnu'u sa tnu'u vii tnu'u va'a Su'si a chi masu
nawa kúu ja ko sa'a vixi sa ja in ja vii ja luu kúu ja sa'a sa a, vaa maa Iya
Tátnuni ma ni tatnuni ja jiniñu'u kuiti ja kaxtnu'u sa tnu'u vii tnu'u va'a maa
ya a, te nda'vi maa sa nú ma sa'a sa sukan ni tatnuni ya ma.
17 Chukan kúu ja nú ni-yu'u ni-ini sa káxtnu'u sa tnu'u vii tnu'u va'a Su'si
o a chi iyo ja ndani'i ta'vi sa. Kovaa visi ñatuu kúu ini sa ja sa'a sa, kovaa
ndása'a sa kuenda ja jiniñu'u ja sa'a sa, vaa sukan jâ ni tatnuni Su'si ma ja
sa'a sa.
18 ¿Te nde a kúu ja ni'i sa ja káxtnu'u sa tnu'u vii tnu'u va'a Cristo ma, ka
jani ini ni? Saña chi in ja sa'a ja kúsii ini xeen sa kúu ja káxtnu'u sa tnu'u
vii tnu'u va'a Cristo ma, te ñatuu nawa ka ndataa ni nuu sa, visi iyo sa ja jin
kondetuu ni ja kaa sa.
19 Chukan kúu ja nune nda'a nuu sa, vaa ñatuu na in ñayii tátnuni i nde a
kúni i ja sa'a sa ma. Kovaa saña chi ja ndaka ja sa'a sa a, te ni nduu sa in
ñayii jinukuechi nuu ndaka maa ni a, vaa ja kúu ini sa kúu ja kua'a-ka ñayii
jin kandija tnu'u Su'si o a.
20 Vaa ka jini maa ni ja nú iyo sa nuu ka iyo ñayii judío ma, te sa'a-nka sa
sukan ka sa'a i ma, vaa ka jani ini maa i ja sukan kúni Su'si ma. Te nú iyo sa
nuu ka iyo ñayii ka sa'a sukan ni tatnuni Moisés ma, te sa'a-nka sa sukan ka
sa'a i ma, visi masu jiniñu'u ja sa'a sa sukan. Kovaa sukan sa'a sa, sukan-va'a
jin kandija ñayii yukan sukan ká'an tnu'u vii tnu'u va'a Jesucristo ma.
21 Te nú iyo sa nuu ka iyo ñayii ñatuu ka sa'a sukan ni tatnuni Moisés ma,
te sa'a sa tnu'u ja ñatuu jini sa sukan ni tatnuni Moisés ma, sukan-va'a jin
kandija ñayii ya'a Su'si ma. Kovaa masu ja ñatuu kándija sa sukan ni tatnuni
Su'si ma nuu Moisés ma kúu, vaa saña chi ûni kándija sa sukan ni tatnuni
Cristo ma ja jin sa'a o ma.
22 Te nú iyo sa ne'un ñayii ñatuu ka nukuiñi va'a nuu Su'si ma, te sa'a tna sa
tnu'u ja kuee-ni kua'an tna sa tnu'u Su'si o a, sukan-va'a xi ma jin kandija
va'a-ka i Su'si ma te jin nukuiñi va'a-ka i nuu ya. Kua'a xeen modo ni nduku
sa, sukan-va'a kuu jin ndani'i ta'vi jaku ñayii ma.
23 Te sa'a sa'a sa, vaa kúni sa ja ko kuu sa in ñayii kaxtnu'u va'a tnu'u vii
tnu'u va'a Su'si o a.

24 Vaa ka jini maa ni ja ñayii ka jinu in nuu ka jinu i ma chi ndaka i ka
jinu, kovaa in-ni i kundee te ni'i i ja kuta'vi i ma. Te sukan jín kani tna ini
o naxe jin kunukuechi o nuu Su'si o a, sukan-va'a jin ni'i o ja iyo ja taa ya
ma, nuna jin kundee o ma.
25 Ndaka ñayii ka jinu ma chi ka nduku i ndaka naxe jin sa'a i ma, sukan-va'a
jin kundee i ma, kovaa ja ndaa ká'an sa ja nú ni ka kundee i ma chi jin ni'i i
in corona, kovaa chukan chi ja naa-ni kúu. Kovaa yo'o chi nuna jin kundee
o ja jin sa'a o sukan kúni Su'si ma chi jin ni'i o in corona ja masu naa kuiti.

26 Te chukan kúu ja saña chi kuenda tnu'u ja jinu tna sa kúu ja tnúñu sa ja
sa'a sa sukan kúni Su'si ma, kovaa masu jinu sa sukan ka kuu ñayii ka jinu
ndeva'a-ni, kóto nuna jin kundee i xi ña'a ma. Xi sukan ka kuu tee ka skua'a
ja jin kanaa de, te kóto nuna jin kundee de xi ña'a ma.
27 Chukan kúu ja masu ndí ini sa, visi na ndo'o neni yikikuñu sa a. Kovaa ja
ndí ini sa kúu ja na kunukuechi va'a i nuu Su'si ma, nasa yukan, te skenaa
sa maa sa, te vitna ja maa sa káxtnu'u tnu'u vii tnu'u va'a Su'si a nuu in-ka
ñayii ma.

10

Máko jin chiñu'u o tna'a ja masu Su'si ka kuu ma

1 Ndijin ja ni ka nduu ni sa'ya Su'si o a, kúni sa ja jin kuni ni sukan ni sa'a
Su'si ma ja in viko ma te kati kati-ni ni ka iyo ndaka tna'a o ñayii jana'a ma,
ji'in sukan ni ka ya'a ndaka i nuu mar ma, nuu ni ndene'e ya i ñuu Egipto
ma.
2 Te ja maa Moisés ma, te kuenda tnu'u ja ni ka jandute tna i kúu ja ni ka
yinee i kati viko ma, ji'in ja ni ka ya'a yichi i nuu mar ma.
3 Te ni ka jaa ndaka tna'a i xtatila ni tetniñu Su'si ma onde andivi ma.
4 Te ni ka ji'i tna ndaka i ndute ni xtoo Su'si ma nuu toto ma, vaa maa Cristo
ma ndikin ña'a kuan koo i ma, te ni wa'a ya ndute ni too toto ma ni ka ji'i i,
vaa maa ya kúu iya sa'a ja koteku o ma.
5 Kovaa kua'a xeen-ka ñayii ya'a, ñatuu ni jatna ini Su'si ma sukan ni ka sa'a
ka kuu i ma, te chukan kúu ja ni ka ji'i i ichi kuan koo i nuu ñatuu nawa iyo
kuiti ma, te yukan-ni ni ka kendoo i.
6 Kovaa sa'a ni sa'a Su'si ma ji'in ñayii yukan, sukan-va'a yo'o ja ka iyo o
vitna a, te na jin ndakani jin ndaka'vi ini o, te máko jin ndiyo ini o ja jin ko
sa'a o ja u'vi ma, sukan ni ka yo ndiyo ini ñayii yukan, te ni ka yo sa'a i ja
u'vi ja ñatuu játna ini Su'si ma.
7 Te máko jin ndachiñu'u ni ja masu Su'si ka kuu ma, sukan ni ka sa'a jaku i
ma ja ni ka ndachiñu'u i tna'a ja masu Su'si kúu ma. Vaa sa'a ndee nuu tutu
Su'si a: “Ni ka jinkoo ñayii ma, te ni ka jaa, ni ka ji'i i ma, te ni ka ndokuiñi i,
te ni ka jakondee i ka sa'a i ja u'vi ma, te ûni ka kuu-nka maa i nuu ja masu
Su'si kúu ma, te ni ka jiso kuechi i nuu Su'si ndija ma.”
8 Ni a jin kivi nduu ni ji'in ndi-in ndi-in ñayii masu ni tnanda'a ji'in ni ma,
sukan ni ka sa'a jaku i kivi yukan ma, te in kivi-ni, ni ka ji'i oko uni mil ñayii
ma, kuechi ja ni ka sa'a maa i ja u'vi ma.
9 Ni a jin kototnuni ni Iya Tátnuni ma sukan ni ka sa'a jaku ñayii ma, te ni ka
ji'i i ja ni ka tuu ña'a koo ma.
10 Ni a koo jin ka'an yika ni nuu Su'si ma ja ñatuu taa ya ja ka jiniñu'u ni ma,
sukan ni ka sa'a jaku ñayii ma, te ni ja'ni ña'a ángel iyo ja xnaa ña'a i ma.
Sukan sa'a ña'a Su'si ma, nú ma sa'a o sukan játna ini ya ma.
11 Te ndaka cha'a ni ka ndo'o ñayii yukan, te ndee i nuu tutu Su'si o a,
sukan-va'a yo'o ja ka iyo o tiempu ya'a ja ve ndi'i ñuu ñayivi ya, jin kuni o te
jin ndasa'a o kuenda, te na jin ko koto va'a o maa o.
12 Chukan kúu ja nú na in jani ini ja núkuiñi va'a i nuu Su'si ma, te konde'ya
va'a i, nasa yukan, te kotuu i.
13 Jin kona'a ni ja tachi ma chi iyo ñukuun kuiti i ja kototnuni ña'a i, te ska'an
ña'a i, sukan ska'an i ndaka-ka ñayii ma ja jin sa'a i ja u'vi ma. Kovaa yo'o
chi jin kukanu ini o Su'si ma, vaa masu kua'a ya tnu'u ja kototnuni ña'a

tachi ma in ja masu jin kundee o nuu i. Vaa jâ ni skuiso maa Su'si ma ja
maa ya chindee ña'a, te vivii jin yanduu o, te jin kaku o nuu ja u'vi ma.

14 Chukan kúu ja ndijin ja kútoo ña'a sa, jin xndoo ni ja masu Su'si ka kuu
ma, te máko jin ndachiñu'u-ka ni i.
15 Ká'an sa nuu ni, vaa jani ini sa ja ñayii ka jaku'ni va'a ini ka kuu ni. Te jin
ndasa'a maa ni kuenda ja ká'an sa a.
16 Ora ka ji'i ndaka o ndute uva ma te ka ni'i o ja va'a ja vii ma te ka
ndakuan-ta'vi o nuu Su'si ma, te ka ndaka'án o sukan ni jati niñi Cristo
ma saa ni ka ndani'i ta'vi ndi-in ndi-in o a, te in-ni ja ka ñu'u ini ndaka
o. Te xtatila ka jaa o in in ta'vi ma, te ka ndaka'án o sukan ni ndo'o ni neni
yikikuñu Cristo ma nuu tniñu o ma, te in-ni ja ka ñu'u ini ndaka o.
17 Vaa in-ni xtatila ma kúu, te visi kua'a o ka kuu, kovaa in-ni yikikuñu ka
kuu o ji'in ya, vaa in-ni xtatila ma, te ka jaa ndaka o.

18 Jin ndasa'a ni kuenda ja ñayii ñuu Israel ma, ora ka jaa i ja ka ndakua'a
ñayii ma nuu Su'si ma, chi ja ka ketna'a ini i ji'in Su'si ma ji'in ñayii ni ka
ndakua'a in kiti nuu altar Su'si ma kúu ja ka sa'a i sukan ma.
19 Kovaa ja ka ndakua'a ñayii ma nuu tna'a ja masu Su'si ka kuu ma, masu
nde jiniñu'u ja ka sa'a i ma, vaa masu nawa ka kuu ma.
20 Te ja ká'an sa kúu ja tna'a ja ka ndakua'a ñayii ñatuu ka kandija Su'si ma
nuu tna'a ja masu Su'si ka kuu ma chi nuu tachi ma ka ndakua'a i, te masu
nuu Su'si ma. Te ñatuu kúni sa ja koo jin kaa ni ta'vi tachi ma.
21 Yo'o ja ka ndachiñu'u o Cristo Iya Tátnuni ma te ka iyo o nuu mesa ya ma,
ja ka ji'i o ndute uva ma te ka ndaka'án o sukan ni ndo'o ni neni ya ma saa
jin ndani'i ta'vi o ma, masu va'a-ni ja sani te jin nukoo jin nuku'un o ja jin
kaa jin ko'o o tna'a ja ka ndakua'a i nuu ja masu Su'si ka kuu ma, vaa nuu
tachi ma ka ndakua'a i ma.
22 Másu ko jin sa'a o sukan, vaa nú ña'a, te jin sa'a o ja ndakiti ini Cristo iya
tátnuni nuu o ma. ¿Xi kuu jin kundee yo'o nuu ya ma, ka jani ini ni?

23 “Ndaka chi kuu sa'a o”, kovaa masu ndaka chíndee ña'a ja konukuiñi
va'a-ka o nuu Su'si ma. “Ndaka chi kuu sa'a o”, kovaa masu ndaka kuu sa'a
ja jin koo va'a-ka o nuu Su'si ma.
24 Ni-in jin ko nduku ja jin koo va'a-ka maa o chi su'va ja jin nduku o ja jin
sa'a o kúu ja jin koo va'a-ka in-ka ñayii ma.
25 Te ndaka kuñu ka xiko i ma, te kuu jin kaa ni. Te másu ko jin kakan-tnu'u
ni ndenu vee kuñu ma, kuechi ja janitnuni o a chi xtna'a ña'a i nuna kuni
o ndenu vee ma.
26 Vaa kuenda maa Su'si ma kúu ñu'ú ya ji'in ndaka ja iyo ñuu ñayivi a.

27 Chukan kúu ja nú in ñayii ñatuu kándija Su'si ma, te kana ña'a i ja kaa ni
xita ve'e i ma, te nú kúni ni ja ki'in ni, te ndaka ja kani i nuu ni ma, te kaa ni.
Máko kakan-tnu'u kuiti ni ndenu vee ja jin kaa ni ma, kuechi ja janitnuni
ni ma chi xtna'a ña'a i nuna kuni ni ma.
28 Kovaa nú na in na ka'an: “Cha'a kúu ja ni ka ndakua'a i nuu ja masu Su'si
ma ka kuu ma”, te máko kaa ni, kuechi ja ñayii yukan jâ ni kaxtnu'u i ma,
te maa ñayii yukan chi xtna'a ña'a janitnuni i ma nuna kuni i ja kaa ni ma.
Kovaa jin kona'a ni ja kuenda maa Iya Tátnuni ma kúu ñu'ú ya ji'in ndaka ja
iyo ñuu ñayivi ya, te ni sa'a vii, ni sa'a ndoo ya ja kuu jin kaa o ndaka.
29 Kovaa nú sukan jani ini ñayii yukan, te visi iyo ja kuu kaa sa, kovaa masu
kaa sa, vaa ñatuu kúni sa ja ndaxtekuechi ña'a ñayii yukan sukan jani ini i
ma.

30 Visi na ndakuan-ta'vi o nuu Su'si ma te kaa o ja jani ini o ja kuu kaa o ma,
kovaa nú iyo in ñayii ja jani ini i ja masu kuu kaa o ma, masu játna ini Su'si
ma ja sa'a o ja kúxii ini in-ka ñayii ma ja jani ini i ja masu va'a-ni sa'a o ma.
31 Ndeva'a-ni nawa kaa o nawa ko'o o ma xi nawa sa'a o ma, te kú'un ini
o ja sa'a o ma, te sa'a i ja jin ndachiñu'u ñayii ma Su'si ma.
32 Máko jin sa'a o in ja kasi ndee ja ñayii ka kuu judío ma, xi ñayii ñatuu ka
kandija Su'si ma, xi ñayii ni ka nduu sa'ya Su'si ma, te jin ndakakayata i nuu
Su'si ma ja kuechi o ma.
33 Su'va jin ku'un ini ni ja jin sa'a ni sukan sa'a maa sa a, ja ndúku sa ja
ndaka ñayii ma, na jin koo vii jin koo va'a i. Te masu ndúku sa ja koo vava'a
maa sa, su'va ja kúni sa kúu ja jin koo vii jin koo va'a-ka kua'a xeen-ka ñayii
ma nuu Su'si o ma, sukan-va'a jin ndani'i ta'vi tna i ma.

11

1 Jin ko kuu ni sukan sa'a sukan kúu sa a, vaa saña chi sukan sa'a sukan
kúu maa Cristo o ma, sukan sa'a sa, vaa maa ya chi masu ni jani ini ya ja
kuu maa-ni ya ma chi ni jani ini ya ja jin kuu ndaka o.

Sukan jin kondesi xini ña'a ma ora ka ndachiñu'u ña Su'si ma

2 Kútachi xeen sa ja va'a-ni ka sa'a ni, vaa ka ndaka'án ña'a ni ndaka jichi,
te ka sa'a ni ndaka sukan ni kaxtnu'u sa ja jin ko sa'a jin ko kuu ni ma.
3 Kovaa kúni sa ja jin jaku'ni ini ni ja Cristo ma kúu iya táa ndaka nawa ka
jiniñu'u o ma, te maa ya tátnuni nuu o a, te chukan kúu ja kuenda tnu'u ja
xini ndaka tee ma kúu Cristo ma. Te sukan kúu ji'in tee ma, vaa maa de ndí
ini ndaka nawa jiniñu'u ñasi'i de ma, te chukan kúu ja kuenda tnu'u ja xini
ña'a ma kúu tee ma. Te ja sa'a Cristo ma ndaka sukan tátnuni Su'si ma, te
chukan kúu ja kuenda tnu'u ja xini Cristo ma kúu Su'si ma.
4 Chukan kúu ja ndaka tee ma, nú ndesi xini de ma ora jikan-ta'vi de ma xi
ora ndákaxtnu'u de tnu'u ni wa'a Su'si ma, ñatuu jandetu de nuu Cristo iya
kúu xini de ma.
5 Suni ndaka ña'a ñatuu ndesi xini ña ma ora jikan-ta'vi ña xi ora ndákaxtnu'u
ña tnu'u ni wa'a Su'si ma, ñatuu jandetu ña nuu tee kúu xini ña ma, te in ja
kan-nuu kúu, vaa kuenda tnu'u ja ni sete yanda xini ña ma kúu.
6 Vaa nú ña'a ma, ma kasi ña xini ña ma, saa-nka nuna sete yanda xini ña
ma. Kovaa nú kukan-nuu ña ja ka'nde ña ixi ña ma xi sete yanda xini ña
ma, va'a-ka na kasi ña xini ña ma.
7 Kovaa tee ma, másu ko kasi de xini de ma, vaa Su'si ma chi ni sa'a ya tee
ma sukan kaa maa ya ma, te jayiñu'u Su'si ma jini o nuna sa'a de sa'a. Kovaa
ña'a ma, jayiñu'u tee ma jini o nuna sa'a ña sa'a, vaa jandetu ña nuu yii ña
ma ji'in nuu Su'si ma.
8 Vaa tee ma chi masu yika ña'a ma ni kee de, chi su'va maa ña'a ma ni kee
yika tee ma.
9 Suni masu ni sa'a Su'si ma tee ma ja kuechi ña'a ma, nú masu ja ña'a ma
ni sa'a ya, sukan-va'a jin chindee tna'a de ji'in ña.
10 Chukan kúu ja ña'a ma chi jiniñu'u ja kondesi xini ña ma, sukan-va'a
kona'a ja iyo in tee tátnuni nuu ña, vaa ka nde'ya ña'a ángel ma.
11 Kovaa yo'o ja ka kandija o Iya Tátnuni a, ka jini o ja masu kuu koo tee
ma nú masu ja onde ña'a ma, te ni masu kuu koo ña'a ma nú masu ja onde
tee ma.

12 Vaa sukan ni sa'a Su'si ma ña'a ma ja yiki yika tee ma te ni kuva'a ña ma,
te suni ja ña'a ma sana ni kâku tee ma. Kovaa ndaka o chi nuu Su'si ma ve
koo o.
13 Chukan kúu ja jin ndasa'a maa ni kuenda nú va'a-ni ja ña'a ma, te
konune xini ña xi kondesi ora jikan-ta'vi ña nuu Su'si ma.
14 Sa'a, te ka jini o ja in ja kan-nuu kúu nuna kua'a tee ma tnu'u ja kunani
ixi de ma,
15 kovaa in jayiñu'u kúu ja kua'a ña'a ma tnu'u ja kunani ixi ña ma. Vaa ña'a
ma, ni wa'a Su'si ma ixi ña ma, sukan-va'a kondesi xini ña ma nde kua'an
nde vee ña ma.
16 Nú na in ñatuu jaku'ni ini sa'a te kúni i ja sa'a ndaa i, kóna'a i ja yo'o ji'in
ndaka ñayii ka kandija Su'si ma, ñatuu ka neva'a o in-ka ja jin kondikin o ja
jin sa'a o.

Jaku ñayii ma, ñatuu ka sa'a i sukan játna ini Su'si ma ora ka ndatna'a o ja ka ndakune'e o sukan ni ji'i Jesucristo ma nuu tniñu o ma

17 Ja káxtnu'u sa nuu ni a kúu te ndáka'an-so'o-ka sa nuu ni. Vaa masu kúu
ka'an sa ja va'a-ni ka sa'a ni ora ka ndatna'a ni ja ka ndakune'e ni sukan ni
ji'i Jesucristo ma, te masu nawa chindee ña'a i, su'va ja u'vi kúu nuu ni a,
vaa ñatuu ka sa'a ni sukan kúni Su'si ma.
18 In ja ni jiniso'o sa ja ka ka'an i kúu ja ora ka ndatna'a ni ja jin chiñu'u ni
Su'si ma, ñatuu ka ketna'a ini ni, te jaku chi kándija sa ja sukan ka kuu ni.
19 ¡Vaa jiniñu'u ja sukan ma jin ketna'a ini ni, sukan-va'a jin kuni o na in
ndija sa'a sukan játna ini Su'si ma!
20 Chukan kúu ja ora ka ndatna'a ni ma, masu ka ndaka'án-ka ni sukan ni
tatnuni Iya Tátnuni ma kii ni kuxini ñukuun ya ji'in tee ni ka yo ndikin ya
ma.
21 Vaa ora ka jaa ni ma, ñatuu ka ndetu tna'a ni, nú masu ja maa maa ni, ka
kuxini ni sukan ka kuni maa ni, nani jaku ni ka kokon-ka te jaku-ka ni ka
ndajini.
22 ¿Masu ka iyo ve'e ni ma nuu kuu jin kaa jin ko'o ni? ¿Xi ka saxiko ni ñayii
ka kandija Su'si o a? ¿Te ka kuni ni ja jin kukan-nuu ñayii ñatuu ka yinda'a
nawa jin kaa i ma? ¿Naxe ka'an-nka sa, ka jani ini ni? ¿Ka'an sa ja naka va'a
ka sa'a ni a? ¡Ña'a!

Ni tatnuni Jesucristo Iya Tátnuni ma sukan jin sa'a o ora ka ndatna'a o ja ka ndakune'e o ja ni ji'i ya nuu tniñu o ma

23 Vaa maa Iya Tátnuni ma ni kaxtnu'u nuu sa ja ndakaxtnu'u sa sa'a nuu
ni a: Ja Jesús Iya Tátnuni ma, maa jakuaa kivi jin ke'en-su'va i ya ma, ni tnii
ya xtatila ma,
24 te ni jinu ja ni ndakuan-ta'vi ya ma, te ni ta'vi ya, te jiña'a ya: “Cha'a kúu
in ja kúni ka'an sukan ndo'o neni yikikuñu sa a ja kuechi ndaka ni ma. Sa'a
jin ko sa'a ni, te jin ndaka'an ni sukan ni ndo'o ni neni sa ja jin kuu ni ma”,
kuu ya jiña'a ya.
25 Nuu ni jinu ni jaa ya xtatila ji'in de ma, ni tnii ya nuu ñu'u ndute uva
ma, te jiña'a ya: “Cha'a kúu in ja jaa ni tatnuni Su'si ma, te ni skuiso ya, ja
maa niñi sa ja kati ma, te sana jin kaku ni nuu ja u'vi ma. Ndaka jichi ka
ndatna'a ni ja jin ko'o ni ndute uva a, te jin ndaka'án ni sukan ni ndo'o ni
neni sa ma te ni jati niñi sa ma ja jin kuu ni ma”, kúu ya jiña'a ya.
26 Chukan kúu ja ndáka'an-so'o sa nuu ni ja ndaka jichi jin kaa ni xtatila
ma te jin ko'o ni ndute uva ma, te jin ndaka'án ni sukan ni ji'i Iya Tátnuni

ma nuu krusi ma. Te sa'a jin ndakaxtnu'u nuu tna'a ni onde kenda kivi ndii ya ma.

Naxe jin sa'a o ora ka ndatna'a o ja jin kaa o xtatila ma te jin ko'o o ndute uva ma sukan ni tatnuni Iya Tátnuni ma

27 Chukan kúu ja nú nde o ñatuu jika ndaa sukan kúni Su'si ma te kaa o xtatila ma te ko'o o ndute uva ma sukan ni tatnuni Jesucristo Iya Tátnuni ma chi kuiso kuechi o, vaa ka'án yichi ka'án uun-ni o sukan ni ndo'o yikikuñu Iya Tátnuni ma ji'in sukan ni jati niñi ya ma.
28 Chukan kúu ja xi'na-ka jín ndasa'a maa maa o kuenda naxe ka iyo o nuu Su'si ma, te sana jin kaa o xtatila ma te jin ko'o o ndute uva ma, ja ka ndakune'e o sukan ni ndo'o ni neni ya ma.
29 Chukan kúu ja nú nde o sa'a neé sa'a ñuu-ni nuu Su'si ma, te jaa o xtatila ma te ji'i o ndute uva ma te ñatuu ndása'a o kuenda sukan ni ndo'o ni neni yikikuñu Jesucristo Iya Tátnuni ma chi ndachunaa o nuu maa Iya Tátnuni ma, vaa ñatuu sa'a o sukan ni tatnuni ya ma.
30 Chukan kúu ja ka iyo kua'a ñayii ka ku'u ne'un ni a, te kua'a i ni ka kuita, te jaku i, jâ ni ka ji'i i, vaa ni ka kujika i nuu Su'si ma.
31 Nute jin ndasa'a vava'a o kuenda naxe ka iyo o nuu Su'si ma chi masu jiniñu'u ja ndakan ya kuenda nuu o te xndo'o xneni ña'a ya.
32 Jín kona'a o ja nú xndo'o xneni ña'a ya vitna ja ka iyo-ka o ñuu ñayivi a chi ja kúni ya kúu ja jin ndasa'a o kuenda te jin kutu'va o naxe jin ko sa'a jin ko kuu o nuu ya, sukan-va'a ma jin chunaa o sukan jin chunaa ñayii ñatuu ka kandija sukan ká'an Su'si ma kivi jin ndenda koo o nuu ya ma.
33 Chukan kúu ja ndijin ja ni ka nduu o sa'ya Su'si o a, nú ka ndatna'a ni ja jin kaa ni xtatila ma te jin ko'o ni ndute uva ma sukan ni tatnuni Jesús Iya Tátnuni ma, jin kondetu tna'a ndi-in ndi-in ni, sana jin kaa ni te jin ko'o ni ndute uva ma.
34 Nú nde ni kókon, va'a-ka ja na kaa ni xita ve'e ni ma sana ki'in ni, sukan-va'a máko ko kanduu ko kani'ni ni ja kaa ni te kuiso kuechi ni te chunaa ni ja u'vi sa'a ni ma. Ndaka-ka ma ndakin tna'a maa sa kivi jaan sa ma.

12

Tna'a ja skuta'vi ña'a Xtumani Ndios ma ini anua o a

1 Ndijin ja ni ka nduu ni sa'ya Su'si o a, kúni sa ja jin kuni ni siki ja ni skuta'vi ña'a Xtumani Ndios ma in in o ja kuu jin sa'a o ja jin kunukuechi o nuu Su'si ma.
2 Vaa kivi ñatuu jin kuni-ka ni Su'si ndija o a chi ni ka yo xnda'vi ña'a i, te kuan koo ni nuu ka iyo ja masu Su'si ka kuu ma ja masu ka ka'an ma, te ñukuun ni ka yo jinukuechi ni nuu i.
3 Chukan kúu ja káxtnu'u sa nuu ni ja ndeva'a-ni ñayii, te ka'an u'vi i ja kuu Jesús ma chi ñatuu na Xtumani Ndios ma iyo ji'in i. Te ñatuu na in kuu ka'an ja Jesús ma kúu iya tátnuni nuu i ma, nú ñatuu na Xtumani Ndios ma iyo ji'in i.
4 Vaa ka iyo kua'a ja skuta'vi ña'a Xtumani Ndios ma ndi-in ndi-in o, kovaa maa in-ni ya kúu iya táa nuu ndaka o.
5 Te kua'a xeen ja ka iyo ja kuu jin sa'a o ja jin kunukuechi o nuu Iya Tátnuni ma, kovaa jín kona'a o ja nuu maa in-ni ya ka jinukuechi o.

6 Te ndi-in ndi-in o chi siin siin ja kuu jin sa'a o ja jin kunukuechi o nuu
Su'si ma, kovaa maa in-ni ya kúu iya táa tnu'u ndee tnu'u ndatnu ya ma ja
kuu jin sa'a o ndaka ma.
7 Te maa Xtumani Ndios ka iyo ji'in o ma, táa ya maa maa o sukan jin ko
sa'a jin ko kuu o, sukan-va'a jin chindee tna'a ndi-in ndi-in o.
8 Vaa ka iyo yo'o chi táa Xtumani Ndios ma tnu'u ndichi. Te ka iyo yo'o chi
sa'a ya ja jin jaku'ni-ka ini o, sukan kúni maa Xtumani Ndios ma.
9 Te ka iyo yo'o chi maa Xtumani Ndios ma sa'a ja masu nawa ko kasi ndee
ko kasi ndoso ja ni-yu'u ni-ini o kukanu ini o maa ya ma, te sa'a ya nawa
kakan-ta'vi o nuu ya ma. Te ka iyo yo'o chi maa Xtumani Ndios ma sa'a
ja nuna jin kakan-ta'vi o nuu Su'si ma ja na nduva'a in ñayii ku'u ma chi
nduva'a i.
10 Te jaku-ka o, sa'a ya ja kuu jin sa'a o milagru. Te jaku-ka o ma chi maa
Xtumani Ndios ma kaxtnu'u nuu o nawa iyo ja ko kuu ma, te ndakaxtnu'u
o nuu ñayii ma. Te jaku-ka o ma chi maa Xtumani Ndios ma sa'a ja jin
ndakunitnuni o ja nú ka iyo ñayii ma ji'in Xtumani Su'si ma xi ka iyo i ji'in
tachi ma. Te jaku-ka o ma chi sa'a Xtumani Ndios ma ja kuu jin ka'an o
kua'a sa'an. Te jaku-ka o chi maa Xtumani Ndios ma chindee ña'a te jaku'ni
ini o te ndaka'an o nawa kúni ka'an sa'an ka ka'an i ma.
11 Kovaa ndaka cha'a chi maa in-ni Xtumani Ndios ma skuta'vi ña'a nuu
ndi-in ndi-in o ma sukan kúni maa ya ma.

12 Vaa yikikuñu o a chi ka iyo nda'a o, ja'a o, xninda'a o, nduchinuu o,
te sukan kua'a-ka ja ka iyo, kovaa in-ni yikikuñu o kúu. Te sukan tna kúu
Cristo ma.
13 Vaa ja maa in-ni Xtumani Ndios ma, te ni ka jandute o ja jin nduu o in-ni
ñayii, ka kuu o ñayii judío, ka kuu o ñayii griego, ka kuu o ñayii ka jinukuechi,
ka kuu o ñayii ka nune. Te ndaka o, ni skuta'vi ña'a Su'si ma Xtumani maa
ya ma ini anua o a, te koo ya ini anua ndi-in ndi-in o, te maa in-ni ya kúu.

14 Te sukan kúu yikikuñu o a, sukan ka kuu tna ndaka o nuu Su'si ma,
vaa ka iyo nda'a o ja'a o nduchinuu o, te ndaka i ka jiniñu'u tna'a sana kuu
nawa sa'a o.
15 Chukan kúu ja nuna kuña'a ja'a o a nuu nda'a o a: “Vaa masu kúu sa'a ri
sukan sa'a ro ja kúu ro nda'a, te ma jin kituu tna'a-ka o”, kovaa masu kuu
sa'a ja'a o a sukan, vaa in-ni yikikuñu ka kuu nduu i, te ka jiniñu'u tna'a i.
16 Te ni a so'o o a, nuna kuña'a i nuu nduchinuu o a: “Vaa masu kúu sa'a ri
sukan sa'a ro ja kúu ro nduchinuu a, te chukan kúu ja masu jin koo kaa-ka
o”, kovaa masu kuu sa'a tna i sukan, vaa in-ni yikikuñu ka kuu i te ka jiniñu'u
tna'a tna i.
17 Te chukan kúu ja jín ndasa'a maa o kuenda ja nú ni-ka'nu yikikuñu o a,
nanimaa nduchinuu ko kuu i, te ¿naxe kuniso'o o? Te nú ni-ka'nu yikikuñu
o a, nanimaa so'o ko kuu i, te ¿naxe xtatachi o xi ni'i o xiko sukan sa'a xitni
o a?
18 Kovaa sukan ni sa'a ña'a maa Su'si ma, ja ni tenee ya so'o o a, xitni o a,
nduchinuu o a, ji'in ndaka-ka ja ni taa maa Su'si ma, sukan-va'a koo va'a
yikikuñu o a, vaa sukan ni kuu ini maa ya.
19 Vaa nú inuu jin ko kuu ndaka, ¿naxe-nka kava yikikuñu o a?
20 Kovaa vitna, te ka jini o ja kua'a ja ni skuta'vi ña'a Su'si ma, sukan-va'a
koo va'a o, kovaa ndaka chi in-ni yikikuñu kúu o a.
21 Ni a nduchinuu o a, masu kuu kuña'a i nda'a o a: “Masu nde jiniñu'u ña'a
ri”, te ni a xini o a, masu kuu kuña'a i ja'a o a: “Kuán ndiyo, ki'in ro, vaa
masu nde jiniñu'u ña'a ri.”

22 Su'va tna'a ja jani ini o ja kuechi-ka i ma te masu nawa ka sa'a xeen i ma,
kovaa suu i ka ndanuu-ka.
23 Te tna'a ja jani ini o ja masu nawa ka kuu ma, te skone'nu o sa'ma va'a-ka.
Te tna'a ja jani ini o ja masu ja vivii ka kuu ma, te suu i ndása'a vivii-ka o.
24 Kovaa tna'a ja vivii-ka ka ndaa ma, masu ka jiniñu'u-ka i ja ndasa'a
vivii-ka o i, vaa jâ vivii jâ ni sa'a ña'a maa Su'si ma. Kovaa maa Su'si ma ni
tatnuni ja koo kua'a-ka jayiñu'u nuu ja ñatuu na jayiñu'u neva'a i ma.
25 Sukan-va'a ni-ka'nu yikikuñu o a, jin ko ndi ini nuu tna'a i, te ñatuu jin ko
kusiin jin ko kusu'va i.
26 Te nú ndenu u'vi o ma chi ni-ka'nu yikikuñu o a u'vi, te nú nde a ka ka'an
ñayii ma ja vivii-ka kaa i ma, te sii ini xeen kúu ni-ka'nu yikikuñu o a.
27 Te sukan ka kuu ndaka tna'a o ja ni ka nduu o sa'ya Su'si ma, te nú vivii
ka ketna'a ini ndi-in ndi-in o ma, te yikikuñu Cristo ma ka kuu ndaka o.
28 Te chukan kúu ja sa'a ni sa'a Su'si ma ne'un ñayii ni ka nduu sa'ya Su'si
ma, te xinañu'u-ka ni sunkani ya tee ka kuu apóstol ma, ja kúni ka'an "tee
ni tetniñu maa Jesucristo Iya Tátnuni ma." Sani te ni sunkani ya ñayii ka
ndakaxtnu'u tnu'u ni wa'a maa Su'si ma ja jin ndakaxtnu'u i nuu ñayii ma.
Sani te ni sunkani ya ñayii ka sa'a milagru ma. Sani te ni sunkani ya ñayii jin
kakan-ta'vi nuu Su'si ma te jin nduva'a ñayii ka ku'u ma. Sani te ni sunkani
ya ñayii ka chindee ñayii ka jiniñu'u ma. Sani te ni sunkani ya ñayii ka jito
ndaka-ka ñayii ni ka nduu sa'ya Su'si ma, ja vivii na jin kaka i nuu Su'si ma.
Sani te ni sunkani ya ñayii ja kuu jin ka'an i in-ka sa'an ja jin ndachiñu'u i
Su'si ma.
29 ¿Te naxe ka jani ini ni? ¿Ndaka ñayii ma ka kuu apóstol ni tetniñu
Jesucristo ma? ¿Xi ndaka i ka kuu ñayii ka ndakaxtnu'u tnu'u ni wa'a Su'si
ma? ¿Xi ndaka i ka kuu teskua'a ja ka kaxtnu'u nuu in-ka ñayii ma? ¿Xi
ndaka i ka kuu ñayii ka sa'a milagru?
30 ¿Xi ndaka i ka kuu ñayii ka jikan-ta'vi nuu Su'si ma te ka nduva'a ñayii ka
ku'u ma? ¿Xi ndaka i ka ka'an in-ka sa'an ja ka ndachiñu'u i Su'si ma? ¿Xi
ndaka i ka ndaka'an nawa kúni ka'an sa'an ka ka'an ñayii yukan ma? Ña'a.
31 Te chukan kúu ja jin ndanduku ni na nde a ni skuta'vi ña'a Su'si ma ja
kuu jin ko sa'a ni ja jin kunukuechi ni nuu ya ma, te sukan jin ko sa'a ni.
Te vitna, te káxtnu'u sa in ja va'a xeen-ka, te sukan jin ko sa'a ni, vaa in ichi
va'a xeen-ka kúu.

13

Ja kanuu-ka kúu ja kútoo tna'a o ma

1 Nú saña, te visi kúu ká'an sa kua'a sa'an ka ka'an ñayii ñuu ñayivi a xi
sa'an ka ka'an ángel ma, kovaa nú ñatuu kútoo sa ñayii ma chi sukan-ni kúu
in kaa káxin xi sukan-ni kúu in kaa kíxin, sukan-ni kúu sa.
2 Te visi na kuu ndakaxtnu'u sa nuu ñayii ma ja ni kaxtnu'u Su'si ma, te visi
na kuu jaku'ni ini sa ndaka ja iyo yu'u nuu tnu'u Su'si a ji'in ndaka ja iyo
yu'u ñuu ñayivi a, te visi ûni kúkanu ini xeen sa Su'si o a ja kuu kuña'a sa
yuku ma ja ndaya'a i in-ka nuu koo i ma te ko kuu sukan ma, kovaa nú
ñatuu kútoo sa ñayii ma, masu nawa kúu sa nuu Su'si ma.
3 Te visi na ndaxiko sa ndaka ja neva'a sa a te ni'i sa ja kua'a sa ja jin kaa
ñayii nda'vi ma, te visi na kanda sa ja jin ka'mi teku ña'a ñayii ma kuechi ja
ndikin sa Su'si o a, kovaa nú ñatuu kútoo sa ñayii ma chi nuu Su'si ma masu
nde jiniñu'u ja sa'a sa ma.
4 Ja kutoo tna'a o ma kúu ja kanda o visi na ndo'o neni o nuu ñayii ma, te
kunda'vi ini ndija o i. Ja kutoo tna'a o ma chi ñatuu na tnu'u kueñu ini iyo

ini anua o ma. Ja kutoo tna'a o ma chi másu ko kani ini o ja maa o kúu-ka
te kanuu-ka o sana in-ka ñayii ma.
5 Ja kutoo tna'a o ma chi másu ko ka'an jatu ko ka'an su'va o nuu in-ka ñayii
ma, ni a másu ko nduku o ja koo va'a-ka maa o ma sana in-ka ñayii ma, ni
a másu ko ndakiti ini o nuu in-ka ñayii ma, ni a másu ko chu'un ini o nawa
ni ka'an in-ka ñayii ma nuu o ma.
6 Ni a kutachi o ja u'vi ka ndo'o ka tna'a in-ka ñayii ma, su'va jin kutachi o
nú ndimaa ja vii ja va'a ka ni'i i ma.
7 Ja kutoo tna'a o ma kúu ja kanda o visi na ndo'o neni o ma, te vivii kukanu
ini o Su'si ma, te kondetu o ja maa ya chindee ña'a, te kanda o ndeva'a-ni
nawa na kénda nuu o ma.
8 Su'va jín kutu'va o ja jin kutoo tna'a ndija ndi-in ndi-in o ni-kani ni-jika,
vaa sukan kútoo ña'a Su'si ma. Kovaa tnu'u ka ndakaxtnu'u o nuu tna'a o
a chi kenda kivi ja ko kuu sukan ká'an tnu'u Su'si ma, sani te masu na in
ndakaxtnu'u-ka tnu'u yukan, vaa maa ya jin koo ji'in o ma. Te ndaka sa'an
ka ka'an ñayii ñuu ñayivi a chi masu nde jin kuatniñu-ka, te ndaka tnu'u
ndichi ka jini ñayii ñuu ñayivi a masu na in kuatniñu-ka.
9 Vitna chi jaku-ni ka jaku'ni ini o te ka ndakaxtnu'u nuu tna'a o a.
10 Kovaa kivi jin koo o nuu Su'si ma, ja ka jini o vitna a chi ni ka ya'a maa
i, te masu chukan jin kukanu ini-ka o, vaa yukan, te jin kuni ndi'i jin kuni
tu'u o ja ndaa ká'an ya ma.
11 Vaa sukan kúu ja ve kua'nu o te ve jakun-tnuni-ka ini o ma, sukan ko kuu.
Vaa kivi suchi luluu-ni kúu sa ma chi ni yo ka'an sa sukan ká'an in suchi
luluu, te ni yo jani ini sa sukan jani ini in suchi luluu ma, te ni yo ndasa'a
sa kuenda sukan-ni ndása'a i kuenda ma. Kovaa nuu ni kuu java'a-ka sa
ma, te ni xndoo sa sukan ni yo kuu sa nuu luluu-ka sa ma.
12 Chukan kúu ja vitna a, ja ka jaku'ni ini o a chi kuenda tnu'u ja yata in
espeju ma-ni ka nde'ya o, te masu ndijin va'a ndaka ja ká'an ya ja ko kuu
ma. Kovaa kivi yukan chi nuu nuu o jin kuni o ya. Vitna chi jaku-ni jáku'ni
ini sa sukan sa'a Su'si ma, kovaa kivi yukan chi jaku'ni ndi'i ini sa sukan
sa'a Su'si ma vitna, vaa jini ndi'i jini tu'u ya ndaka sukan sa'a sukan kúu sa
ya.
13 Chukan kúu ja vitna iyo ja ûni jín kukanu ini ndija o Su'si ma, te ûni jín
kondetu o ja ko kuu sukan ni skuiso Su'si ma, te ûni jín ku'un ini o ja jin
kutoo tna'a ndija o. Te ndinuni cha'a chi ka ndanuu i ja jin sa'a o, kovaa ja
kanuu xeen-ka kuu ja kutoo tna'a o ma.

14

Tna'a ja skuta'vi ña'a Xtumani Ndios ma

1 Jin ko ndi ini ni ja jin kutoo tna'a ni, te jin ndanduku ni nde a kúu ja ni
skuta'vi ña'a Xtumani Ndios ma ja jin sa'a ni ja jin kunukuechi ni nuu Su'si
ma. Kovaa ja jin ko ndi ini-ka ni kúu ja jin ndakaxtnu'u ni sukan ká'an tnu'u
ni taa Su'si ma ja ko kuu ma sukan-va'a jin jaku'ni ini o te jin koo tu'va o
ma.
2 Chi vaa ñayii ká'an sa'an ni wa'a Xtumani Ndios ma chi nuu Su'si ma-ni
ká'an i, te masu jin jaku'ni ini ndaka-ka ñayii ka ndatna'a ma. Vaa maa
Xtumani Ndios ma ni wa'a ma, te maa i-ni jini nawa jiña'a i Su'si ma, te ni
a in-ka ñayii ñatuu jáku'ni ini.
3 Kovaa ñayii ndákaxtnu'u tnu'u ni wa'a Su'si ma chi nuu ñayii ma ndákaxtnu'u
i, vaa ndáka'an-so'o i, te ndáka'an-mani i nuu ñayii ma, sukan-va'a jin
konukuiñi va'a i nuu Su'si ma.

4 Kovaa ñayii ká'an sa'an ñatuu ka jaku'ni ini ñayii ma, masu nawa chíndee
ña'a i, vaa maa in-ni i jáku'ni ini ja ká'an i ma. Kovaa ñayii ndákaxtnu'u tnu'u
ni wa'a Su'si ma chi chíndee i ñayii ni ka nduu sa'ya Su'si ma ja jin konukuiñi
va'a i nuu ya ma.
5 Chukan kúu ja visi kúni sa ja ndaka ni jin ka'an sa'an taa Xtumani Ndios
ma, kovaa ja kúu ini xeen-ka sa kúu ja jin ndakaxtnu'u ni tnu'u ni taa Su'si
ma. Vaa ja kanuu-ka kúu ja ndákaxtnu'u o tnu'u ni taa Su'si ma sana ja ká'an
o sa'an ni taa Xtumani Ndios ma. Xi nú kuu ndaka'an o nawa kúni ka'an
sa'an ni taa Xtumani Ndios ma, te na ndaka'an o, sukan-va'a jin jaku'ni ini
ñayii ni ka nduu sa'ya Su'si ma te chindee ña'a i ja jin koo va'a tna i nuu Su'si
ma.
6 Va'a-ni. Ndijin ja ni ka nduu ni sa'ya Su'si o a, nuna jaan sa nuu ka iyo ni
a te ka'an sa in sa'an taa Xtumani Ndios ma, te nú ma jin jaku'ni ini ni ma,
¿te naxe jin konukuiñi va'a ni nuu Su'si ma? Chukan kúu ja va'a-ka ja na
kaxtnu'u sa in tnu'u ndichi xi ndakaxtnu'u sa sukan ni skuiso Su'si ma ja ko
kuu kivi ki'in o ma xi ja kaxtnu'u sa naxe jin ko sa'a jin ko kuu ni nani ka
ndetu o Su'si ma, sukan-va'a chindee ña'a i ja jin konukuiñi va'a-ka ni nuu
ya.
7 Vaa ka jini tu maa ni ja yutnu ka tava i yaa ja kúu flauta ma xi guitarra
ma, te nú jin sa'a neé jin sa'a ñuu-ni i yu'u tnu ma, masu jaku'ni ini o na yaa
ka tava i ma.
8 Te sukan kúu tna ji'in ñayii ka ndetu ja jin koo i jin kanaa i ma. Nú ma
kukaji yu'u trompeta ma ja kaxtnu'u tnu ma, masu na in satu'va ja ki'in i
jin kanaa i ma.
9 Te suni sukan ka kuu tna o. Nuna jin ka'an o in sa'an ja masu na in jáku'ni
ini ma, kuenda tnu'u ja ka ka'an neé ka ka'an ñuu-ni o kúu, vaa ñayii ni ka
nduu sa'ya Su'si ma, masu ka jaku'ni ini i ja ká'an o ma.
10 Kua'a xeen sa'an ka ka'an ñayii ni-ka'nu ñuu ñayivi a, kovaa ni-in, te ko
ka'an o ja ñatuu na in ma ndaka'an nawa kúni ka'an.
11 Kovaa nú saña, te ñatuu jáku'ni ini sa sa'an ká'an in-ka ñayii ma chi in ñayii
masu ñuu yukan kúu sa nuu ñayii ká'an ma, te ñayii ká'an ma chi ñayii in-ka
ñuu kúu i nuu sa.
12 Sukan tna yo'o ja ka ñu'u ini o ja jin ni'i kua'a o ja skuta'vi ña'a Xtumani
Ndios ma ja jin kunukuechi o nuu Su'si ma. Te jín nduku o kua'a-ka naxe
jin sa'a o ja jin chindee o ñayii ni ka nduu sa'ya Su'si o a ja jin konukuiñi
va'a-ka i nuu ya.
13 Chukan kúu ja nú na in ká'an sa'an ja masu ka jini o a, te na kakan-ta'vi i
nuu Su'si ma ja na kuu ndaka'an i nawa kúni ka'an ma.
14 Vaa nú saña, te jikan-ta'vi sa nuu Su'si ma ji'in sa'an ja ñatuu jaku'ni ini
sa nawa ká'an ma, ini anua sa ma jikan-ta'vi, kovaa masu jáku'ni ini sa te
masu chíndee ña'a i ja koo va'a-ka sa nuu Su'si ma.
15 Te nú sukan, ¿nawa sa'a sa? Va'a-ka ja kakan-ta'vi sa nuu Su'si ma ji'in ini
anua sa a, kovaa na jaku'ni tna ini sa. Kata sa ji'in ini anua sa a nuu Su'si
ma, kovaa na jaku'ni ini sa ja jita sa ma.
16 Vaa nú ndáchiñu'u ni Su'si ma ji'in ini anua ni ma, te nú iyo in ñayii ñatuu
jaku'ni-ka ini tnu'u Su'si o a, te ja ndákuan-ta'vi ni nuu Su'si ma, masu kuu
ndaskuiso i te ka'an i ja sukan ko kuu ja ni ka'an ni ma. Vaa ñatuu jáku'ni
ini i nawa ni ka'an ni ma.
17 Vaa ndijin chi ja va'a kúu ja sa'a ni ja ndákuan-ta'vi ni nuu Su'si ma, kovaa
nuu in-ka ñayii ma, masu nawa chíndee ña'a i ja koo va'a-ka i nuu Su'si ma.
18 Ndákuan-ta'vi sa nuu Su'si ma ja saña ká'an kua'a-ka sa'an sana ndaka ni.

19 Kovaa nuu ka ndatna'a o ja ni ka nduu o sa'ya Su'si o a chi va'a-ka ja uni
kuun u'un-ni tnu'u ja jin jaku'ni ini ñayii ma ka'an sa ja káxtnu'u sa nuu i
ma, sana ja ka'an sa uxi mil tnu'u sa'an ja masu jin jaku'ni ini i ma.

20 Ndijin ja ni ka nduu ni sa'ya Su'si o a, máko jin ko kani ini ni sukan ka
jani ini suchi kuechi ma, vaa ñatuu ka jini i nawa jin sa'a i ma. Su'va jin
kani ini ni sukan ka kuu ñayii java'a ma ja jâ ni ka teku-ka ini i ma te ka
jini i nawa ka sa'a i ma. Kovaa nuu ja u'vi ma, te jin ko kuu ni sukan kúu in
suchi luluu ma ja ñatuu na ja u'vi ñu'u ini anua i ma.
21 Vaa nuu tnu'u ni kaxtnu'u Moisés ma sa'a ká'an i: “Kuatniñu sa ñayii
in-ka ñuu in-ka sa'an ma ja jin ka'an i nuu ñayii ñuu ya'a, kovaa ni masu
jin koniniso'o i, sa'a ká'an Iya Tátnuni ma.”
22 Chukan kúu ja ñayii ka ka'an ndeva'a-ni in-ka sa'an ni wa'a Su'si ma chi
iyo ja nuu ñayii ñatuu ka kandija tnu'u Su'si o a jin ka'an i, sukan-va'a jin
kuni ñayii yukan ja ñayii ka ka'an ma, ka iyo i ji'in Su'si ma. Kovaa tnu'u
káxtnu'u Su'si ma chi yo'o chi iyo ja jin ndakaxtnu'u o nuu ñayii ka kandija
Su'si ma, sukan-va'a jin kuni i nawa iyo ja sa'a ya ja jin kuu o ma.
23 Chukan kúu ja jin ndasa'a maa o kuenda ja nú nuu ka ndatna'a o a ja ni
ka nduu o sa'ya Su'si ma, te ndi-in ndi-in sa'an jin ka'an ni, te jin kivi koo
ñayii ñatuu jin kuni-ka tnu'u Su'si a, xi ñayii ñatuu kandija-ka Su'si o a chi jin
ka'an i ja ni ka nduneé janitnuni o a ja sukan ka kuu o ma.
24 Kovaa nú ndaka o ka ndakaxtnu'u tnu'u ni taa Su'si ma, te nuna kivi in
ñayii ñatuu jini tnu'u Su'si a, xi ñatuu kándija i ya ma, te kuniso'o i ndaka
tnu'u ka ka'an o ma, te ndasa'a i kuenda, te kandija i Su'si ma.
25 Te ja ni ndakunitnuni i naxe iyo ini anua i ma nuu Su'si ma, te
ndachindeyi i nuu i te ndachiñu'u i Su'si ma, te ndaka'an i ja ja ndaa ndija
kúu ja iyo Su'si ma nuu ka iyo o ma.

26 Te sa'a jín sa'a o nuu ka ndatna'a o ja ni ka nduu o sa'ya Su'si o a, iyo ja
jin koo tu'va ndi-in ndi-in o nú nde o kata xi ka'vi o in salmo, xi kaxtnu'u
o nawa kúni ka'an tnu'u Su'si o a, xi ka'an o in-ka sa'an, xi jin ndakaxtnu'u
o tnu'u ni kaxtnu'u Su'si ma, xi jin ndaka'an o nawa kúni ka'an tnu'u ni
kaxtnu'u Su'si ma. Kovaa ndaka jin sa'a vii jin sa'a va'a o, máko jin kanduu
jin kani'ni o, sukan-va'a na chindee ña'a i ja jin konukuiñi va'a ñayii ni ka
nduu sa'ya Su'si ma.
27 Te nú ka iyo ñayii jin ka'an in-ka sa'an, in uu-ni i na jin ka'an, kovaa maa
maa i na ka'an, te koo in ñayii ndaka'an nawa kúni ka'an ja ka ka'an in in i
ma.
28 Kovaa nú ñatuu na in kuu ndaka'an nawa kúni ka'an sa'an kúni i ja ka'an
i ma chi va'a-ka ja na kasiyu'u i, te ka'an yu'u i ja kuu maa i ji'in Su'si ma.

29 Te suni sukan jín sa'a tna tee ka ndakaxtnu'u tnu'u ni wa'a Su'si ma. In
uu-ni de ndákaxtnu'u, te jín ndasa'a maa ñayii ma kuenda.
30 Te nú na in núkoo ma te ni kaxtnu'u Su'si ma tnu'u ndakaxtnu'u i ma, te
kua'a ñayii xinañu'u ma tnu'u ja na ka'an i.
31 Vaa kuu ndi-in ndi-in ni jin ndakaxtnu'u tnu'u Su'si ma, sukan-va'a ndaka
o jin kutu'va, te sukan-va'a ndaka o jin koniniso'o ja jin ndaka'an-so'o nuu
tna'a o ma.
32 Vaa tee ka ndakaxtnu'u tnu'u ni wa'a Su'si ma chi jâ na'a de nawa ni
kaxtnu'u Su'si ma, te kuu jin kondetu de.
33 Vaa Su'si ma, masu in Su'si sakanuu sakani'ni kúu ya, su'va ja kúni Su'si
ma kúu ja jin koo mani o.

Sukan sa'a ya nuu ka ndatna'a ndaka ñayii ni ka nduu sa'ya ya ma, ja
ñatuu na ja u'vi-ka ka sa'a i ma,

34 te chukan kúu ja vivii jin sa'a ni nuu ka ndatna'a ni ma, te jín kasiyu'u ña'a
ma, vaa masu na'a vii ja jin ko kukuu yu'u ña. Su'va jín kuandetu ña sukan
ka jandetu ña nuu yii ña ma, sukan ká'an tna tnu'u ni kaxtnu'u Moisés ma.
35 Nú iyo nawa jin kakan-tnu'u ña sukan-va'a jin kutu'va ña, va'a-ka ve'e ña
ma, te jin kakan-tnu'u ña nuu yii ña ma. Vaa masu na'a vii ja ká'an ká'an ña
nuu ka ndatna'a o ma.
36 Jin kona'a ni ja masu nuu ka iyo maa ni a ni kee tnu'u Su'si ma. Te ni
masu nuu maa in-ni ni ni kenda tnu'u Su'si o a, vaa jin ko sa'a ni sukan ka
jani ini maa ni.
37 Nú na in jani ini ja in ñayii ndákaxtnu'u tnu'u ni wa'a Su'si ma kúu i, xi in
ñayii jâ ni teku-ka ini nuu Su'si ma kúu i chi iyo ja ndakunitnuni ndandaa i
ja ndimaa ja tátnuni maa Iya Tátnuni ma kúu ja tée sa a.
38 Kovaa nú na in ñatuu jan-ta'vi tna'a ja ká'an sa a, masu iyo i ji'in Su'si ma.
39 Chukan kúu ja jin ko ndi ini-ka ni ja jin ndakaxtnu'u ni tnu'u táa Su'si
ma, te máko jin ka'nu ndee ni ja jin ka'an i in-ka sa'an ma, kovaa máko jin
sakanuu jin sakani'ni-ni ni.
40 Te ndaka jin sa'a vii jin sa'a va'a ni.

15

Ja ndaa ndija kúu ja jin ndateku ñayii ni ka ji'i ma

1 Vitna ndáka'an ndaa ndáka'an ndija sa tnu'u va'a tnu'u vii ni kaxtnu'u
sa nuu ni ja ni ka nduu ni sa'ya Su'si o a, vaa jâ ni ka jan-ta'vi ni tnu'u Su'si
o a te ka kandija ni, te chukan kúu ja ka nukuiñi va'a ni onde vitna.
2 Te nú ndimaa jin ko kandija ni te ma jin xndoo ni tnu'u Su'si o a ja ni
kaxtnu'u sa ma, te jin ndani'i ta'vi ni, te nuna jin xndoo ni, masu nde jiniñu'u
ja ni ka sa'a ni tnu'u ja ni ka kandija ni ma.
3 Vaa saña chi ni kaxtnu'u ndi'i kuiti sa nuu ni sukan ni kaxtnu'u ya nuu sa
onde xinañu'u ma, te ja ni kaxtnu'u ya ma kúu ja Cristo ma, ni ji'i ya ja na
xnaa ya kuechi o ma, sukan ká'an tutu ndee tnu'u Su'si ma.
4 Te ni ka chu'u i ya, te nuu uni kivi ma, te ni ndateku ya, sukan ká'an tutu
ndee tnu'u Su'si ma.
5 Te ni kenda ya nuu iyo Cefas ma, te saa ni kenda ya nuu ndi-uxi uu tee ni
ka yo ndikin ya ma.
6 Te sani te ni kenda ya nuu ka iyo vi'i-ka u'un cientu ñayii ni ka nduu sa'ya
Su'si ma, te kua'a i ka teku-ka, te jaku i, jâ ni ka ji'i.
7 Sani te ni kenda ya nuu iyo Jacobo ma. Sani te ni kenda ya nuu ndaka tee
ni tetniñu ya ma.
8 Te sandi'i-nka ja ndaka de ma, te ni kenda ya nuu sa ma, te ni ndo'o sa
sukan kúu in lulu ja kuee xeen ni kaku i te ni ji'i nuu i ma, vaa onde yukan,
saa ni ndakâku jaa sa nuu ya ma te ni xndoo sa ja u'vi ma.
9 Chukan kúu ja ndaka-ka tee ni tetniñu ya ma, ka ndanuu-ka de sana saña,
te saña chi masu kaa masu iyo sa ja konani sa tee ni tetniñu ya ma, vaa ni
yo sondikin sa ndaka ñayii ni ka nduu sa'ya Su'si o a nkuu.
10 Kovaa ja ni kunda'vi ini ña'a Su'si ma kúu ja ni nduu sa sukan kúu sa
vitna a. Te masu in ja kuan naa kúu ja ni skuta'vi ña'a ya a chi ja maa ya, te
suu sa ni satniñu-ka sana ndaka-ka de ma. Kovaa masu ja tnu'u ndee tnu'u
ndatnu maa sa kúu ja ni satniñu sa ma, nú masu ja sukan nda'vi ini maa ya
ma, te ni taa ya tnu'u ndee tnu'u ndatnu ya ma ja kuu sa'a sa sukan kúni ya
ma.

11 Vaa visi saña xi maa de ni ka kaxtnu'u tnu'u vii tnu'u va'a Su'si a nuu ni
a, te ni ka kandija ni a.

12 Te nú ni ka kaxtnu'u sa ja Cristo ma, ni ndateku ya ne'un ñayii ni ka ji'i
ma, ¿naxe kúu ja ka ka'an jaku ni ja ñatuu na in ndateku nuu ni ji'i i ma?
13 Vaa nú ñayii ni ji'i ma, ma ndateku i, suni ñatuu ni ndateku Cristo ma.
14 Kovaa nú ñatuu ni ndateku Cristo ma sukan ka ka'an jaku ni a, masu nde
jiniñu'u ja ka káxtnu'u sa a, te masu nde jiniñu'u ja ka kukanu ini o Su'si ma,
nú sukan.
15 Te nú sukan, te saña chi ni ka nduu sa tee ñatuu ka kaxtnu'u ndaa tnu'u
Su'si ma, nú sukan, vaa saña chi ka kaxtnu'u sa sukan ni sa'a Su'si ma ja ni
ndaxteku ya Cristo ma, te naku ka jani ini ni ja masu jin ndateku ñayií ma,
te vitna ja Cristo ma chi ni ndateku ya ma, te nú ñatuu ka ndateku ndija
ñayii ma, kuiti ñatuu ni ndateku Cristo ma.
16 Vaa nute ndija ja ma kuu jin ndateku ni-in ñayii ni ka ji'i ma, suni ñatuu
ni ndateku Cristo ma.
17 Nú ka jani ini o ja ñatuu ni ndateku Cristo ma, te masu nde jiniñu'u ja ka
ka'an o ja ka kukanu ini o Su'si ma ja sa'a ya ja jin kaku o nuu ja u'vi ma.
Nú sukan chi ñatuu jin naa-ka kuechi o ma nuu Su'si ma.
18 Te nú sukan chi ñayii ka kukanu ini i Cristo ma te ni ka ji'i i ma chi, ¿ni ka
skenaa i maa i, ka jani ini ni?
19 Te nú ka kukanu ini o Cristo ma ja yika-ni ja jin koo va'a o ñuu ñayivi ya'a
chi masu na tnu'u kanu ini ja jin ndateku o, te ñayii ka kunda'vi ka kukee-ni
ka kuu o sana ndaka-ka ñayii ma.

20 Kovaa ja ndaa ndija ka ka'an sa a ja Cristo ma ni ji'i ya, te suu ya ni
ndateku xinañu'u ne'un ñayii ni ka ji'i ma, te sana kenda kivi ja jin ndateku
tna i sukan ni ndateku ya ma.
21 Vaa kuechi in tee ni sa'a so'o nuu Su'si ma, te chukan kúu ja ndaka ñayii
ma jin kûu. Te vitna ja ni ndateku Cristo iya ni kii ñayivi ñuu ñayivi a kúu ja
ñayii ka kukanu ini i ya ma chi jin ndateku tna i nuna jin kûu i ma.
22 Vaa kuechi Adán ma, te ndaka ñayii ma ni ka jiso kuechi, te jin kûu i. Te
suni ja maa Cristo ma, te ndaka ñayii jin kukanu ini ya ma chi sa'a ya ja jin
ndani'i ta'vi i te jin koteku i.
23 Te vivii ni jakin tna'a ya. Vaa xinañu'u Cristo ma ni ndateku. Sana kenda
kivi ja ndii Cristo ma, te jin ndateku yo'o ja ka kukanu ini o ya ma.
24 Sani te jinu ndaka ma. Te ndakua'a Cristo ma ndaka ja tátnuni ya ma nuu
nda'a Yuva o Su'si ma, vaa ni kundee ya ni xnaa ya ndaka ja iyo ñuu ñayivi
a ja tátnuni i ma nkuu.
25 Vaa jiniñu'u ja tatnuni Cristo ma ñuu ñayivi ya, onde kundee ya nuu ja
ñatuu kúnimani nuu ya ma te skendoo ya i chii ja'a ya ma.
26 Sani te nú ni jinu, te xnaa ya tna'a ja ni yo sa'a ja jin kûu ñayii ma, te ñatuu
na in kûu-ka.
27 Vaa ndaka ja iyo ñuu ñayivi a chi ni tatnuni Su'si ma ja Cristo ma tatnuni
nuu ndaka, te jin kandija i ja ká'an ya ma. Kovaa masu ká'an ja onde maa
Su'si ma, Cristo ma tatnuni nuu ya. Vaa su'va maa Su'si ma ni sa'a ja ndaka
ja iyo ñuu ñayivi a, jin kandija i nuu Cristo ma.
28 Te nú ni kuu ja ndaka ja iyo ñuu ñayivi a ka kandija nuu Cristo ma, sani
te maa Su'si ma ndatnii ja ndatatnuni ya nuu ndaka ja iyo ñuu ñayivi a,
te maa Cristo ma chi skendoo ya ndaka nuu nda'a Su'si ma, te kandija ya,
sukan-va'a maa Su'si ma ko kuu iya tatnuni nuu ndaka ma.

29 ¿Te nava'a ka ka'án ni ja ma jin ndateku ñayii ni ka ji'i ma, te vitna ja
maa ni chi ka jandute ñayii ma nuu tniñu ñayii ni ka ji'i ma, sukan-va'a kuu
jin ndateku i, ka ka'án ni?
30 ¿Te nava'a ndi-kivi ndi-ñuu ka iyo yika sa ja jin ndo'o jin neni sa, nú ñatuu
na tnu'u kanu ini ja ndateku o te koo o ji'in Su'si ma?
31 Vaa ká'an sa nuu ni ja ndi-kivi ndi-ñuu ka iyo yika sa ja jin ka'ni ña'a i.
Kovaa ka iyo sii ini sa, vaa vitna chi vivii ka kuu ni nuu Cristo ma.
32 ¿Te nava'a saña, te ni kanaa xeen sa ji'in kiti xeen ka iyo ñuu Éfeso ma,
nú ñatuu na tnu'u kanu ini ja jin ndateku ñayii ni ka ji'i ma? Te nú sukan,
te va'a-ka: “Na jin kaa o te na jin ko'o o, vaa yutnee te jin kûu o”, sukan ka
ka'an jaku ñayii ma.
33 Kovaa máko jin kua'a ni tnu'u ja jin ko xnda'vi ña'a i ja sukan ka ka'an i
ma. Vaa ñayii ka ndikin tna'a ji'in ñayii ka sa'a ja u'vi ma chi jaku-ni, te jin
ndasa'a tna i ja u'vi sukan ka sa'a ñayii yukan ma.
34 Su'va jin konde'ya va'a ni nawa jin sa'a ni, sukan-va'a ma jin ndakuiso
kuechi-ka ni. Vaa ka iyo jaku ni ja ñatuu ka jaku'ni ini ni sukan kúni Su'si
ma ja jin ko sa'a ni, te sa'a ká'an sa sukan-va'a jin ndakukan-nuu ni.
35 Te kuiti ka iyo jaku ni ja jin kakan-tnu'u ni: “¿Naxe jin ndateku ñayii ni
ka ji'i ma? ¿Te naxe jin kava yikikuñu ñayii ma, nuna jin ndateku i ma?”
36 ¡Masu ka ndasa'a ni kuenda nawa ka ka'an ni a! Chi vaa onde ja ka saka
ni nuu ñu'ú ma chi xinañu'u kûu i, sana kuite i ma. ¿Te nava'a ñatuu ka
ndasa'a ni kuenda?
37 Vaa masu viyu ma kúu ja saka ni ma, nú masu ja in nuni-ni kúu, xi
ndeva'a-ni na ndikin saka o ma, kovaa nini ja onde kûu i, sana kuite i.
38 Vaa maa Su'si ma sa'a ja kuite i te kua'nu i sukan kúni maa ya ma. Te maa
maa i jin kuite. Nuni ma, te kuite in viyu, te triu ma, te kuite in triu, te vivii
koo i.
39 Vaa masu ndaka yikikuñu i ma, inuu-ni ka kuu i. Vaa yikikuñu ñayii ma,
ji'in yikikuñu kiti ma, ji'in yikikuñu tiaka ma, ji'in yikikuñu kiti ka ndava
ma, masu inuu-ni ka kuu.
40 Te sukan tna kúu vaa ka iyo ja ka iyo andivi ma, te ka iyo ja ka iyo nuu
ñu'ú ya. Kovaa ja ka iyo andivi ma, vivii ka na'a i yukan, te ja ka iyo nuu
ñu'ú ya, vivii ka na'a i ja ka iyo i nuu ñu'ú ya.
41 Te ja ndii kandii ma, masu inuu kuu ji'in ja ndii yoo ma, ni a tiuxini ma
masu inuu ka tnuu ndaka i ma.
42 Te suni sukan ko kuu ja jin ndateku ñayii ni ka ji'i ma. Vaa jin chu'u o
in yikikuñu ja tivi ma, te ndateku in yikikuñu ja masu naa masu tivi-ka.
43 Te jin chu'u o in yikikuñu ja masu jiniñu'u-ka, te ndateku in yikikuñu ñayii
ja vivii kava i. Te chu'u o in yikikuñu ja masu nawa kuu-ka sa'a i, te ndateku
in yikikuñu ñayii ja koo tnu'u ndee tnu'u ndatnu i.
44 Te ja chu'u o ma, in yikikuñu ja tivi-ni kúu i, kovaa ja ndateku i ma, te
nduu i in yikikuñu ñayii koo ji'in Su'si ma. Vaa yo'o chi, sukan kúu yikikuñu
kiti ma, sukan kúu yikikuñu o a ja ka iyo o nuu ñu'ú o ya. Te iyo in-ka
yikikuñu o ja koo andivi ma ji'in Su'si ma.
45 Vaa sukan tna ndee tnu'u Su'si ma: “Adán ma kúu tee xinañu'u ni sa'a
Su'si ma, te ni iyo de ñuu ñayivi a, te kuechi ja u'vi ni sa'a de ma kúu ja iyo ja
jin kûu ndaka ñayii ma.” Te Jesucristo ma, andivi ma iyo ya, te ni kii ñayivi
ya ñuu ñayivi a, te ni ndo'o, ni neni ya, sukan-va'a kuu jin koteku ñayii ma.
46 Te chukan kúu ja ka jini o ja xinañu'u-ka yikikuñu o a kûu i te naa i, sukan
ka kuu yikikuñu kiti ma, sana ndataa Su'si ma in yikikuñu jaa, ja no'o i te
koo i andivi ma.

47 Vaa Adán ma kúu tee xinañu'u ni sa'a Su'si ma, te ni iyo de ñuu ñayivi a, te
Jesucristo Iya Tátnuni ma, visi ni kii ñayivi ya ñuu ñayivi a, kovaa andivi ma
kúu nuu iyo ya.
48 Te jín kona'a o ja sukan-ni ni ndo'o yikikuñu Adán ma ja ni iyo de ñuu
ñayivi a, sukan-ni jin ndo'o yikikuñu ñayii ka iyo ñuu ñayivi a vitna a. Te jín
kona'a o ja sukan kaa yikikuñu iya iyo andivi ma, sukan jin nduu yikikuñu
ñayii jin nu koo andivi ma te jin koo i ji'in ya ma.
49 Te chukan kúu ja sukan kaa tee ni iyo ñuu ñayivi a, sukan-ni ka ndaa tna
o vitna. Te suni kenda kivi ja jin kava o sukan kaa iya iyo andivi ma.
50 Ja ndaa ndija ká'an sa ja yikikuñu o a, sukan kaa i ja iyo i ñuu ñayivi ya chi
ja tivi-ni ja naa-ni kúu i, te masu kuu ndenda i nuu tatnuni Su'si ma, vaa
masu iyo i ja nduta'vi i nuu ka iyo ja masu jin tivi masu jin naa ma.
51 Kovaa kúni sa ja jin kuni ni in tnu'u jaa ni kaxtnu'u Su'si ma, ja masu
ndaka o jin kûu, kovaa kenda kivi ja ndaka o, jin ndasama yikikuñu ka
neva'a o vitna a.
52 Te in ja nunuu-ni ko kuu, sukan-ni ndakueni o ma te ndakoto o ma-ni,
nú ni jinu ja tivi trompeta ma. Vaa tivi trompeta ma. Sani te ñayii ni ka ji'i
ma, te jin ndateku i, te masu kuu jin naa-ka i, te yo'o ja ka teku-ka o a chi
jin ndasama yikikuñu ka neva'a o vitna a.
53 Vaa jiniñu'u ja yikikuñu o ja naa ja tivi a, nduu i in yikikuñu ja masu naa
ja masu tivi-ka, te masu kûu-ka i, vaa koteku i ni-kani ni-jika.
54 Te nú ni kuu ja yikikuñu o a ja kûu ja tivi ja naa, te ni nduu i in ja masu
ja kûu-ka ja masu ja tivi-ka ja masu ja naa-ka, sani te ko kuu sukan ndee
nuu tnu'u Su'si ma ja ká'an sa'a ma: “Ni kundee ja koteku o ma, ni xnaa i ja
kûu o ma.
55 ¿Ndenu iyo ja xtna'a ña'a i te kundee i ja'ni i ñayii ma? ¿Ndenu iyo yavi
yinee ndiyi ma ja kundee i nuu o a?” Sa'a ká'an ma.
56 Kovaa kuechi ja jâ ni ka jini o tnu'u ni kaxtnu'u Moisés ma, te ja u'vi ma,
xtna'a xtna'a ña'a i, xi ma kundee i ja kuiso kuechi o, te kûu o.
57 Kovaa ja maa Jesucristo iya tátnuni nuu o a, te ni sa'a Su'si ma ja jin kundee
o nuu ja u'vi ma, te chukan kúu ja jin ndakuan-ta'vi jin ndakuan-ta'vi-ni o
nuu ya ma.
58 Chukan kúu ja ndijin ja kútoo ña'a sa a, ja ni ka nduu ni sa'ya Su'si o a,
ni-yu'u ni-ini ni jin konukuiñi va'a ni nuu Su'si a, te jin satniñu jin satniñu-ka
ni nuu Iya Tátnuni ma, vaa ka jini o ja masu ka satniñu ka'a o nuu Iya Tátnuni
ma.

16

Sa'a jín sa'a o ora jin ndakua'a o nuu Su'si ma ja jin kuatniñu ñayii ni ka nduu sa'ya ya ma

1 Te ja jin ndakua'a ni nuu Su'si ma, jin sa'a ni sukan ni tatnuni sa nuu
ñayii ni ka nduu sa'ya Su'si o a ja ka iyo i ñuu Galacia ma, sukan-va'a jín
kuatniñu ñayii ni ka ndusiin nuu ja u'vi ma te ka jinukuechi ñukuun i nuu
Su'si o a.
2 Te ndi-in ndi-in ni, kivi xinañu'u ja kéja'a smana ma jin sa'a siin ni jaku ja
sukan ni ka ni'i ni ma sukan-va'a jín ndakua'a ni nuu Su'si ma. Te jin tava'a
ni sukan-va'a kivi jaan sa ma, te masu jiniñu'u ja jin ndaxtutu-ka ni ja jin
ndakua'a ni nuu Su'si ma.
3 Te nuna jaan sa, te tetniñu sa ñayii jin kaji maa ni ma, te jin koo i ñuu
Jerusalén ma jin xsia'a i xu'un jin ndaxtutu ni ma, te jin kinda'a i in carta
nuu ká'an ja maa ni ni ka tetniñu ja jin kuu ñayii yukan.

4 Te nú jiniñu'u ja ki'in maa sa, te ki'in sa ji'in ñayii ma.

Ká'an Pablo ma ndaka tniñu jani ini de ja sa'a-ka de nuu Su'si ma

5 Ki'in sa ñuu Macedonia ma, sana jaan sa nuu ka iyo ni a.
6 Te xi saa kuu-nka, te kendoo sa ji'in ni, te jin koo o nani ya'a kivi vijin ma.
Te sana jin ndaskaka ichi ña'a ni nuu ki'in sa ma.
7 Vaa ñatuu kúni sa ja yika-ni ja ya'a kunu sa ja kuni ña'a sa chi kúni sa ja jin
koo o jaku kivi, nuna kachi maa iya tátnuni nuu o a.
8 Kovaa koo sa ñuu Éfeso a onde Viko Pentecostés ma.
9 Vaa ni ndakune maa Su'si ma ye'e a ja kuu satniñu sa, visi ñatuu ka
kunimani ñayii a nuu sa.
10 Te nú ni kenda Timoteo a nuu ka iyo ni a, te jin ko ndi ini ni ja na koo
sii ini de ji'in ni, vaa tee satniñu nuu iya tátnuni nuu o a sukan satniñu sa a
kúu de.
11 Chukan kúu ja ni-in ni, másu ko jin saxiko ni de, su'va jin chindee ni de
ja na ki'in sii ini de nuu ki'in de ma, sukan-va'a na ndii sii ini de nuu iyo sa
ya, vaa ka ndetu sa de ji'in jaku-ka tna'a o ni ka nduu sa'ya Su'si o a.
12 Te siki ja ñani o Apolos ma, ni jiña'a, ni jiña'a sa de ja jaan de ji'in ñani
o a jan koto ña'a de ndijin, kovaa ñatuu ni kuni de ja jaan-ni de vitna, kovaa
jaan de nuna ndanune de.

Sukan ka ndakan-tnu'u ñaña'a Pablo ma ñayii ka iyo ñuu Corinto ma

13 Jin ko koto va'a ni maa ni, te jin konukuiñi vava'a ni, te másu ko jin
xndoo ni Su'si iya ka kukanu ini o a, te in-ni ja jin kani ini ni, te máko jin
koyu'u ni.
14 Te ndaka ja ka sa'a ni ma, te jin sa'a vii jin sa'a va'a ni, te sukan, te ka
kaxtnu'u ni ja ka kutoo nuu tna'a ni ma.
15 Ndijin ja ni ka nduu ni sa'ya Su'si o a, jâ ka jini ni ja ndaka tna'a tee kúu
Estéfanas ma, ka kuu i xinañu'u ja ni ka kandija i tnu'u vii tnu'u va'a Su'si
o a, sana ndaka-ka ñayii ñuu Acaya ma. Te ndaka maa de ji'in tna'a de ma
ka jinukuechi nuu ñayii ni ka ndusiin nuu ja u'vi ma te ka jatanuu de ka
jinukuechi de nuu Su'si ma.
16 Te chukan kúu ja jikan-ta'vi sa nuu ni ja jin chindee ni ndaka ñayii ka
jinukuechi nuu Su'si ma sukan ka sa'a tna o a.
17 Ni kusii ini xeen sa ja ni ka kenda koo tee kúu Estéfanas ma, ji'in tee kúu
Fortunato ma, ji'in tee kúu Acaico ma. Vaa suu de ni ka chindee ña'a tna'a
ja ñatuu ni kuu jin chindee ña'a ni ma.
18 Te ja ni ka sa'a de sa'a, te ni ka ndani'i sa tnu'u kanu ini, te sukan ni ka
ndani'i tna ni tnu'u kanu ini. Chukan kúu ja jiniñu'u ja jin ndakuni ni ndaka
ñayii ka sa'a sukan ka sa'a de a te jin chindee tna ni i.
19 Ka ndakan-tnu'u ñaña'a ña ndaka ñayii ni ka nduu sa'ya Su'si o a ja ka iyo
i ñuu Asia a, ji'in tee kúu Aquila a, ji'in ña'a kúu Priscila a, ji'in ndaka ñayii
ni ka nduu sa'ya Su'si o ma ja ka ndatna'a i ve'e de ma. Ja maa iya tátnuni
nuu o a, te ka ndakan-tnu'u ñaña'a ña ndaka de.
20 Te ka ndakan-tnu'u ñaña'a ña ndaka ñayii ni ka nduu sa'ya Su'si o a ja ka
iyo i ya'a, te jin ndakua'a tna'a ni nchuxi ndi-in ndi-in ni.
21 Te maa sa ja kúu sa Pablo a, tee sa ji'in nda'a maa sa nchuxi ya'a, vaa
ka kutoo tna'a o a.
22 Kovaa nú nde in ñatuu kútoo Jesucristo iya tátnuni nuu o a, ko kuu i in
ñayii skenaa maa i nuu ja u'vi ma, sukan ká'an maa ya ma. Vaa Iya Tátnuni
ma, jâ vee ya.

23 Te ja vii ja va'a ni skuta'vi ña'a Jesucristo iya tátnuni nuu o a na jin koo
ji'in ni ni-kani ni-jika.
24 Ja maa Cristo Jesús ma kúu ja kútoo xeen ña'a sa ndaka ni. Te sukan kó
kuu.

Carta ku-uu ni sa'a Pablo ma ja ni tetniñu de nuu ñayii ka iyo ñuu Corinto ma

Sukan ndákan-tnu'u ñaña'a Pablo ma ñayii ni ka kandija Su'si ma ja ka iyo i ñuu Corinto ma

1 Saña, kúu sa Pablo tee ni tetniñu Jesucristo ma ja sukan ni kuu ini maa
Su'si ma, te ka ndakan-tnu'u ñaña'a ña sa ji'in ñani o Timoteo a ndaka ni ja
ni ka nduu ni sa'ya Su'si o a ja ka iyo ni ñuu Corinto ma ji'in ndaka ni ja jâ
ni ka ndusiin ni nuu ja u'vi ma ja ka iyo ni ñuu Acaya ma.
2 Te maa Yuva o Su'si ma ji'in Jesucristo iya tátnuni nuu o a, na skuta'vi ña'a
ya ja vii ja va'a, te jin koo mani ni.

Sukan ni ndo'o ni neni Pablo ma

3 Ja vii ja va'a kúu Su'si o, Yuva Jesucristo iya tátnuni nuu o a, ja kúu ya
Yuva o iya nda'vi ini xeen ma. Te maa ya kúu Su'si o, iya ndátaa tnu'u kanu
ini ma.
4 Vaa ora ka iyo o nuu tnundo'o tnuneni ma chi maa ya ndátaa tnu'u kanu
ini nuu o a, sukan-va'a suni maa tna'a tnu'u kanu ini ni taa ya ma, te jin
ndakua'a tna o nuu tna'a o ñayii ka iyo nuu tnundo'o tnuneni ma.
5 Vaa visi kua'a jichi ka ndo'o ka neni o ja kuechi ja ka ndikin o Cristo ma,
kovaa sukan kua'a jichi ndáka'an-mani tna ña'a maa Cristo ma.
6 Chukan kúu ja nú ka ndo'o ka neni sa ma chi ja va'a maa ni kúu, vaa jin
ni'i ini sa naxe jin ndaka'an-mani ña'a sa te jin ndani'i ta'vi ni. Te nú Su'si
ma, ndáka'an-mani ña'a ya saña ma chi suni ja va'a maa ni kúu chi suni
kuu jin ndaka'an-mani tna ña'a sa, sukan-va'a jin kundee ni nuu tnundo'o
tnuneni ma te jin ndani'i ta'vi ni, vaa maa Cristo ma ndaka'an-mani ña'a nú
ka ndo'o ka neni ni sukan ka ndo'o ka neni sa a.
7 Te ka kukanu ini sa ja sukan ko kuu ji'in ni, vaa ka jini sa ja sukan ka ndo'o
ka neni ni ji'in sa a, te chukan kúu ja jin ndani'i ni tnu'u kanu ini ji'in sa.
8 Vaa ka kuni sa ja jin kuni ni sukan ni ka ndo'o, ni ka neni sa ñuu Asia
ma, vaa ûni jâ ni ka skenaa ndi'i sa tnu'u kanu ini ja jin koteku sa nkuu.
9 Vaa jâ ka iyo yika sa ja jin kûu sa nkuu, te ni ka jani ini sa ja kuiti jâ ni ka
skenaa sa maa sa ma nkuu. Kovaa sa'a ni kuu, sukan-va'a jin kutu'va-ka sa
ja jin kukanu ini sa Su'si ma te masu jin kukanu ini sa maa sa ma, vaa visi
na jin kûu sa ma, kovaa Su'si ma kúu iya ndáxteku ñayii ni ka ji'i ma.
10 Te suu ya ni sa'a ja ni ka kaku sa, te suu ya sa'a ja ka kaku sa onde vitna
a, te ka kukanu ini sa ja maa ya sa'a ja jin kaku sa ja ma jin ka'ni ña'a i.
11 Vaa ka chindee ña'a ni, ka jikan-ta'vi ni nuu Su'si ma ja jin kuu sa, te tna'a
ja vii ja va'a táa Su'si ma te kua'a ñayii jin ndakuan-ta'vi nuu ya.

Nava'a ni ndaxsama Pablo ma kivi ki'in de ñuu Corinto ma

12 Te ka kutachi xeen sa, vaa maa Su'si ma kúu iya chíndee ña'a ja in
jayiñu'u kúu ja sukan ka sa'a sa, te onde maa Su'si ma na'a ja ka ka'an ndaa
ka ka'an ndija sa ka iyo sa ñuu ñayivi a, te ñukuun-ka ka kuu sa ji'in ni, te
cha'a chi masu ja sukan jani ini ñayii ñuu ñayivi a kúu chi ja ni skuta'vi ña'a
maa Su'si ma kúu ja ka sa'a sa sa'a.
13 Vaa ñatuu ka tee sa nuu carta sa a in-ka tnu'u ja masu kuu jin ka'vi ni te
masu kuu jin jaku'ni ini ni, su'va ni ka nduku sa naxe jin tee sa sukan-va'a
kuu jin jaku'ni ini ni te jin koo va'a-ni nuu Su'si o a.

14 Vaa jâ ni ka jaku'ni ini ni jaku nawa ka kuu sa nuu ni a, te chukan kúu ja
kivi ndii Jesús iya tátnuni nuu o a, te jin kuni ni ja in jayiñu'u ka kuu sa nuu
ni a, te sukan ka kuu ni nuu maa sa a.
15 Te kúkanu ini sa ja sa'a ka jani ini tna ni, te chukan kúu ja ni jani ini
sa ja jaan sa xinañu'u-ka nuu ka iyo ni a, sukan-va'a kuu jan koto ña'a sa,
sana ki'in sa ñuu Macedonia ma, te ora ndii tuku sa ma, te ndaya'a sa jaan
sa nuu ka iyo ni a, sukan-va'a jin ndakuni tna'a tuku o in-ka jichi.
16 Vaa jani ini sa ja xinañu'u kivi ki'in sa ñuu Macedonia ma, te jaan sa, te
kivi ndakokuiñi sa ma, te jaan tuku sa in-ka jichi, sukan-va'a maa ni jin ko
kuu ñayii jin ndaskaka ichi ña'a, te no'o sa ñuu Judea ma.
17 Ja ni jani ini sa sa'a ma, ¿ka jani ini ni ja ñatuu ni jani va'a ini sa? ¿Ka jani
ini ni ja jani uu jani uni-ni ini sa, sukan ka jani ini ñayii ma ja nú kuu xi
ña'a?
18 Vaa Su'si ma chi in-ni ja ká'an ya te sa'a ya. Chukan kúu ja ja ka kaxtnu'u
sa a chi masu yika-ni ja nú saa xi ña'a kúu.
19 Saña ji'in Silvano a ji'in Timoteo a, ja ka kaxtnu'u sa tnu'u Jesucristo Sa'ya
Su'si ma nuu ni a chi masu ja nú saa xi ña'a kúu chi in ja ndaa ndija kúu.
20 Vaa ndaka ja ni skuiso Su'si ma chi sa'a ya, te chukan kúu ja ora ka
ndachiñu'u o Su'si ma, te ka ka'an o ja ja maa Jesucristo ma, te sukan ko
kuu, vaa ka kendoo ini o ja ká'an ya ma.
21 Te maa Su'si ma kúu iya sa'a ja ka nukuiñi va'a o nuu Cristo ma, te maa
ya kúu iya chíndee ña'a, te jin xndoo o ja u'vi ma.
22 Te ni chitnuni ña'a ya ja kuenda maa ya ka kuu o, vaa ni chunee ya
Xtumani maa ya ma ini anua o a, sukan-va'a jin kona'a o ja ndimaa jin
koo o ji'in ya, te ko koto ña'a ya ni-kani ni-jika.
23 Kovaa ñatuu jaan-ka sa ñuu Corinto a, te maa Su'si ma na'a sukan jani
ini anua sa a vaa kuechi ja kúnda'vi ini ña'a sa kúu.
24 Vaa ñatuu ka kuni sa ja jin kani ini ni ja ûni ka tatnuni sa nuu ni ja jin
kondikin ni Su'si ma sukan ka kuni maa sa, chi ña'a. Su'va ja ka kuni sa
kúu ja jin chindee tna'a o, sukan-va'a jin koo sii ini ni, vaa jâ ni ka kandija
ni Su'si ma, te jin konukuiñi va'a ni nuu ya.

2

1 Chukan kúu ja sa'a ni jani ini sa, ja nuna jaan sa in-ka jichi nuu ka iyo
ni a chi masu sa'a sa ja jin kuxii ini ni.
2 Vaa nuna sa'a sa ja jin kuxii ini ni, te vitna ja maa ni ka kuu ñayii ka sa'a
ja iyo sii ini maa sa a.
3 Te sa'a ni tee sa nuu carta sa ma, sukan-va'a nuna jaan sa ma, te ni a maa
ni, ni a maa sa, másu jin kuxii ini o, vaa ja maa Su'si ma, te ndimaa ka iyo
sii ini o a, te kúkanu ini sa ja sukan kúu sii ini sa a te ka kusii ini tna ni.
4 Vaa ndákani ndáka'vi ini sa, te kúxii xeen ini anua sa a, te nda'yu sa ji'in
ndenuu sa, nuu ni tee sa carta ni tetniñu sa nuu ni ma. Kovaa masu ja jin
kuxii ini ni kúu ja ndáka'an sa a chi ja na jin kuni ni sukan kútoo ña'a sa
kúu.

Pablo ma, ni sakanu ini de ñayii ni sa'a ja ni kuxii ini de ma

5 Kovaa ñayii ni sa'a ja ni kuxii ini sa ma chi masu nuu maa in-ni sa ni
sa'a i chi onde nuu ndaka maa ni, kovaa masu ja skaa-ka sa ká'an sa kúu ja
ndáka'an-so'o sa nuu ni a.
6 Vaa ja sukan ni ka ndaka'an-so'o ndaka ni ma nuu tee yukan kuechi ni
sa'a de ma chi chukan-ni kó kuu, te ndása'a maa de kuenda.

7 Te chukan kúu ja ndijin chi su'va jin sakanu ini ni de te jin ndaka'an-mani
ni de, sukan-va'a má kundee tnu'u xii ini ma nuu de ma te skenaa de maa
de.
8 Te ja jikan-ta'vi sa nuu ni kúu ja sukan jin sa'a ni de ma, te kuni de ja ka
kutoo ndija ni de.
9 Vaa suni chukan kúu ja ni tee sa nuu ni a, te kunitnuni sa nú ka kandija
ni ndaka ja ká'an káchi sa a.
10 Te nú ni ka sakanu ini ni tee yukan, te suni sakanu ini tna sa de. Te maa
Cristo ma jini ja jâ ni sakanu ini sa de, vaa ja kúni sa kúu ja jin koo va'a maa
ni,
11 sukan-va'a ni a vala ma kundee tachi ma nuu o, vaa jâ ka jini o sukan
sa'a i ja kúni i ja xnda'vi ña'a i sukan-va'a kundee i nuu o ma.

Sukan ndí ini Pablo ma nuu iyo de ñuu Troas ma

12 Te nuu jâ ni kenda sa ñuu Troas ma ja kaxtnu'u sa tnu'u vii tnu'u va'a
Cristo ma nuu ñayii ñuu yukan, te visi vivii ni ndakune Iya Tátnuni ma ichi
ja kaxtnu'u sa tnu'u vii tnu'u va'a ya ma,
13 kovaa ñatuu ni ndatatu ini anua sa a, vaa ñatuu ni ndani'i sa ñani o Tito
ma. Te chukan kúu ja ni ndakuan-ta'vi sa nuu tna'a o ñayii yukan, te kuan
no'o sa ñuu Macedonia ma.

Ja maa Cristo Jesús ma, te ndimaa ka kundee o nuu ja u'vi ma

14 Kovaa ka ndakuan-ta'vi o nuu Su'si ma, ja sa'a ya ja yo'o ja ka iyo o nuu
Cristo Jesús ma, ka kundee o nuu ja u'vi ma, te ja sukan ka sa'a ka kuu o
ja vii ja va'a ma vaa ka jini o Su'si ma, te kénda tnu'u yukan ni-ka'nu ñuu
ñayivi a, sukan kénda in ja jáxiko asi.
15 Vaa ndaka ja vii ja va'a ka sa'a ka kuu o ma ndákua'a Cristo ma nuu Su'si
ma, te kénda i nuu ya ma sukan kúu in ja jáxiko asi, te sukan kúu tna i nuu
ñayii jin ndani'i ta'vi ma, kovaa masu sukan kúu nuu ñayii ka skenaa maa i
ma.
16 Vaa nuu ñayii jin skenaa maa i ma chi ja vii ja va'a sa'a tnu'u Su'si a ini
anua o a chi ñatuu ka jatna ini i, vaa kuenda tnu'u ja sukan jáxiko in ñayii jâ
ni ji'i ma kúu ka jani ini i. Kovaa nuu ñayii jin ndani'i ta'vi ma chi kénda vivii
tnu'u Su'si ma kuenda tnu'u ja jáxiko asi, te sa'a i ja koteku o. Te chukan kúu
ja masu ndeva'a-ni ñayii kuu kaxtnu'u tnu'u Su'si o a.
17 Vaa ka iyo kua'a ñayii ja ka jatniñu i tnu'u Su'si ma ja jin ni'i kua'a i xu'un,
kovaa saña chi masu ka sa'a sa sukan ka sa'a i ma. Vaa ka na'a sa ja Su'si
ma ni tetniñu ña'a, te ja maa Jesucristo ma, te ka kaxtnu'u ndaa ka kaxtnu'u
ndija sa, te nde'ya ña'a maa Su'si ma nú ndija sa ja ka ka'an sa a xi ña'a.

3

Sukan ni jinukuechi Pablo ma ja ni kaxtnu'u de tnu'u jaa ni skuiso Su'si ma

1 Te nú ka ka'an sa sa'a ja masu ndeva'a-ni ñayii kuu kaxtnu'u tnu'u Su'si
o a, ¿te ka jani ini ni ja ka kuvixi sa kúu ja ka ka'an sa sukan kúni Su'si ma
ja jin ko sa'a o a? ¿Xi ka jani ini ni ja ka xnda'vi ña'a sa? ¿Xi jiniñu'u ja jin
taa sa in carta, te jin kuni ni sukan ka sa'a ka kuu sa a? ¿Xi jin kakan sa ja
jin tee ni in carta ja jin ndaka'an ni naxe ka sa'a ka kuu sa, sukan ka sa'a
jaku-ka ñayii ma?
2 Kovaa masu nde jiniñu'u ndaka chukan, vaa maa ni, ja ka sa'a ni ja vii ja
va'a ma chukan kúu carta ja ndákaxtnu'u naxe ka sa'a ka kuu tna sa a, te
ndaka ja vii ja va'a ka sa'a o a chi onde ini anua o a ka ke koo, te ka jini

ndaka ñayii ma ja ka sa'a ka kuu o a, te kuenda tnu'u ja ka ka'vi i in carta
ma kúu.
3 Sukan, te ndandaa na'a ja maa ni ka kuu carta ni tee Cristo ma te ni ka
tetniñu maa sa, vaa ka sa'a o sukan kúni ya ma. Kovaa masu ji'in tinta ndee
nuu carta ma chi maa Xtumani Su'si iya téku ma ni tee, te masu in nuu yuu
ndee i chi in nuu kuñu vita, vaa ini anua o a ndee, vaa maa Xtumani Ndios
ma sa'a ja ka sa'a o ja vii ja va'a a.

4 Te ja maa Cristo ma, te ka kukanu ini sa Su'si ma ja sukan ni sa'a ya ini
anua o a.
5 Te masu ja ka jini xeen sa kúu ja ka jani ini sa sukan ka ka'an ka kachi sa
a chi ka ndakunitnuni sa ja nuu maa Su'si ma vee ja ka ka'an ka kachi sa a.
6 Te maa ya ni sa'a ja kuu jin kunukuechi sa ja jin kaxtnu'u sa tnu'u jaa ja
ni skuiso Su'si ma. Te masu sukan-ni ndee nuu tutu ma-ni chi sukan sa'a
Xtumani Ndios ma ini anua o a kúu ja ka kaxtnu'u sa a. Vaa nuu tutu ma chi
ndee ja nú ma sa'a o sukan kúni Su'si ma chi kûu o, kovaa Xtumani Ndios
ma chi chíndee ña'a ya ja sa'a o ja vii ja va'a te koteku o ni-kani ni-jika.

7 Vaa tnu'u ni yo ndakaxtnu'u Moisés ma, ja ndee nuu yuu ma nuu ká'an
ja ñayii masu sa'a sukan kúni Su'si ma chi kûu i ma, te ni sa'a i ja vivii ni
ye'e ni'ni nuu de ma ja iyo jayiñu'u Su'si ma nuu de ma, te ûni ñatuu ni ka
kundee ñayii ñuu Israel ma jin konde'ya i nuu de ma ja iyo jayiñu'u Su'si ma,
te vitna ja nunuu-ni, te ni yo naa ma.
8 Te nú sukan ni yo kuu ji'in tnu'u ni yo ndakaxtnu'u Moisés ma, kuiti
kua'a-ka jayiñu'u Su'si ma koo ja sukan sa'a Xtumani Ndios ma ini anua
o a vitna.
9 Vaa nú ni iyo jayiñu'u tnu'u ni yo ndakaxtnu'u Moisés ma ja ká'an ja nú
ma sa'a o sukan kúni Su'si ma chi kûu o ma, te kuiti koo kua'a-ka jayiñu'u
tnu'u vii tnu'u va'a Su'si ma ja káxtnu'u sukan ni chunaa ya nuu tniñu o ja
jin ndani'i-ta'vi o te jin koteku o ni-kani ni-jika ma.
10 Vaa in ja ni iyo jayiñu'u ma, te ni kenda in-ka ja iyo kua'a xen-xeen-ka
jayiñu'u ma chi ni sa'a i ja ni nuu-ka jayiñu'u ja iyo onde xinañu'u ma.
11 Vaa nú tnu'u ka'an ja nú ma sa'a o sukan kúni Su'si ma chi kûu o ma,
ni iyo jayiñu'u i, te kuiti kua'a xeen-ka jayiñu'u koo nuu tnu'u ka'an sukan
chíndee ña'a Xtumani Ndios ma ja jin ko sa'a o ja vii ja va'a ma te jin koteku
o ni-kani ni-jika ma.

12 Chukan kúu ja vitna ja ka neva'a o tnu'u kanu ini yukan te saña chi ûni
ka ka'an ndi'i ka ka'an tu'u sa sukan kúni Su'si ma ja jin ko kuu o ma.
13 Te másu ko jin sa'a sa sukan ni yo sa'a Moisés ma ja ni yo jasi de nuu de
ma ji'in in sa'ma, sukan-va'a másu jin kuni ñayii ñuu israelita ma sukan naa
jayiñu'u iyo ja ndi'i ma, vaa ja ka ka'an sa vitna a chi koo i ni-kani ni-jika.
14 Kovaa maa ñayii yukan, ñatuu ni ka kuni i ja jin jaku'ni ini i, te onde
vitna, te ora ka ka'vi i tnu'u ni skuiso Su'si ma onde xi'na-ka ma, te maa
sa'ma yukan jasi nuu i ma, te ñatuu ka jaku'ni ini i ja ká'an ma. Te masu na
in kuu xtandiyo sa'ma ma, nú masu ja onde maa Cristo ma xtandiyo.
15 Te onde vitna ora ka ka'vi i tnu'u ni tee Moisés ma ja ni tatnuni Su'si ma,
te kuenda tnu'u ja in sa'ma ndesi janitnuni i ma, te ñatuu ka jaku'ni ini i.
16 Kovaa kivi jin kandija i te jin kuan-ta'vi i Cristo Iya Tátnuni ma, te xtandiyo
ya sa'ma ka ndesi janitnuni i ma, te jin jaku'ni ini i.
17 Vaa Iya Tátnuni ma, suni maa ya kúu Xtumani Ndios ma, te ñayii iyo ji'in
Xtumani Iya Tátnuni ma chi nune nda'a nuu i ma, te kuu sa'a i ndaka ja vii
ja va'a ma.

18 Chukan kúu ja yo'o chi ñatuu-ka na sa'ma ka ndesi nuu o a, te sukan kúu
espeju ma, sukan ka kuu o, ja ka sa'a o ja vii ja va'a ma, sukan-va'a jin kuni
ñayii ma jayiñu'u Iya Tátnuni ma. Te ndi-kivi ndi-kivi ve ndaxsama ña'a ya
sukan-va'a jin ko kuu o sukan sa'a sukan kúu maa ya ma, te ndi-kivi ndi-kivi,
te ka ni'i-ka o jayiñu'u ya ma, vaa sukan sa'a maa Xtumani Iya Tátnuni ma
iya ka iyo ji'in o a.

4

1 Vaa sukan kúnda'vi ini ña'a Su'si o a, te chukan kúu ja jâ ni kenda nuu
nda'a sa a ja sukan jin kunukuechi sa nuu ya, te masu jin kuita sa.
2 Te chukan kúu ja saña chi ñatuu ka jatna ini sa ja jin sa'a sa in ja u'vi ja sa'a
ja jin ndakukan-nuu sa, ni a koo jin nduku sa naxe jin sa'a sa ja jin xnda'vi
sa ñayii ma ji'in tnu'u Su'si a. Su'va ja ka kuni sa kúu ja na jin kuni ñayii ma
tnu'u ndaa Su'si ma, te jin ndakunitnuni ndaka i ja vii ja va'a kúni Su'si ma
ja jin ko sa'a i ma.
3 Kovaa nú ka iyo-ka ñayii ja ñatuu ka jaku'ni ini i tnu'u vii tnu'u va'a ka
kaxtnu'u sa a, te kuechi maa i ka kuu ja ñatuu ka jaku'ni ini i te jin skenaa
i maa i.
4 Vaa tachi iyo ñuu ñayivi a, ni jasi i janitnuni ñayii ñatuu ka kandija Su'si
ma, sukan-va'a masu jin jaku'ni ini ñayii ma tnu'u vii tnu'u va'a maa Cristo
ma, iya iyo jayiñu'u ma, iya kaa sukan kaa maa Su'si ma.
5 Vaa ja ka kaxtnu'u sa a, masu ka kaxtnu'u sa naxe ka kuu maa sa, su'va
ja ka kaxtnu'u sa a kúu ja Jesucristo ma kúu iya tátnuni nuu o a, te saña chi
tee ni tetniñu ña'a maa Iya Tátnuni ma ja jin kunukuechi sa nuu maa ni ka
kuu sa, vaa ka kutoo sa Jesús ma te ka sa'a sa sukan kúni ya ma.
6 Vaa Su'si ma, ni tatnuni ya ja ndatnuu ñu'u ya ma nuu nee xeen ma, te ni
ndaxtnuu ya ñu'u ya ma ini anua o a, te onde sukan saa ni ka jini o jayiñu'u
Su'si ma, ja ni ka jini o Jesucristo ma.

Jín kukanu ini o ja téku Jesús ma te chíndee ña'a ya

7 Kovaa ka neva'a sa in ja va'a xeen ja jin kaxtnu'u sa nuu ñayii ma, visi
sukan-ni kúu in vasu ñu'ú-ni ka kuu sa. Kovaa sukan, te jin kuni ñayii ma
ja maa Su'si ma kúu iya táa tnu'u ndee tnu'u ndatnu ka neva'a sa a ja kúu
ka ka'an ka kachi sa tnu'u vii tnu'u va'a maa ya a, te masu ja ka kuu xeen
maa sa kúu ja kúu ka ka'an sa a.
8 Chukan kúu ja masu nde ka kuxii ini sa, visi ka ndo'o ka neni sa a. Xi visi
ka jakoxtna'a ka jakoxtnii ja ka sa'a sa a, kovaa Su'si ma sa'a ja ka iyo kuee
ini sa te vivii ka ke koo ndaka.
9 Visi ka sondikin ña'a i, kovaa masu nde xndoo ña'a Su'si ma. Visi ka sa'a
ndeva'a ña'a i, kovaa masu nde ka kundee i ja jin xnaa ña'a i.
10 Chukan kúu ja ndaka nuu kuan koo sa ma chi ndimaa ka iyo sa ja jin
ndo'o sa sukan ni ndo'o ni neni Jesús ma nuu ni ji'i ya ma, sukan-va'a jin
kuni ñayii ma ja téku Jesús ma, ja sukan ka kanda sa ma.
11 Vaa saña chi nani ka teku sa a chi ka iyo yika sa ja jin kûu sa, kuechi ja
ka kaxtnu'u sa tnu'u vii tnu'u va'a Jesús ma, sukan-va'a jin kuni ñayii ma ja
téku Jesús ma te chíndee ña'a ya ja jin koteku sa ni-kani ni-jika, visi na jin
kûu sa ñuu ñayivi a.
12 Te visi na jin ka'ni ña'a i saña, kovaa ndijin chi jâ ni ka ndani'i ta'vi ni te
jin koteku tna ni ni-kani ni-jika.
13 Vaa sukan ndee tnu'u Su'si ma: “Ni kukanu ini sa Su'si ma, te ni ka'an
sa”, sa'a ká'an. Te sukan tna ni ka sa'a sa, vaa ni ka kukanu ini sa Su'si ma,
te ni ka ka'an tna sa tnu'u vii tnu'u va'a Cristo ma nuu ni a.

14 Vaa ka jini sa ja maa Su'si iya ni ndaxteku Jesús Iya Tátnuni ma, te
ndaxteku tna ña'a ya, sukan ni ndaxteku ya Jesús ma, te sa'a ya ja jin
ndenda koo ndaka o nuu ya ma.
15 Vaa ndaka cha'a ka ndo'o ka neni sa, vaa kuechi ja ka kutoo ña'a sa. Sa'a
ka sa'a sa, sukan-va'a kua'a xeen-ka ni jin ndani'i ja vii ja va'a ja skuta'vi
ña'a Su'si ma, sukan-va'a kukua'a-ka o ja jin ndakuan-ta'vi o nuu Su'si ma,
te kukua'a-ka jayiñu'u nuu ya ma.
16 Te chukan kúu ja masu nde ka xtaya sa a. Visi yikikuñu sa a, ve jinyavi i,
kovaa ini anua sa chi ndi-kivi ndi-kivi ve ndujaa-ka i.
17 Vaa ja ka ndo'o ka neni o ñuu ñayivi a chi vala-ni kúu chi sani te ya'a-ni.
Kovaa ja jin ndani'i o ma chi in jayiñu'u ka'nu xen-xeen-ka ko kuu, te masu
ndi'i masu naa i, vaa ni-kani ni-jika ko kuu.
18 Chukan kúu ja máko jin ko ndi ini o ja jin ni'i o ja ka nde'ya o ñuu ñayivi
a, su'va jin ko ndi ini o ja jin ni'i o ja taa Su'si ma tna'a ja masu ka nde'ya o
vitna a. Vaa ja ka nde'ya o ma chi ja jin ya'a-ni ka kuu, te ja masu ka nde'ya
o ma chi ja koo ni-kani ni-jika ko kuu.

5

1 Vaa jâ ka jini o ja yikikuñu o a chi kuenda tnu'u ja in ve'e nda'vi in ve'e
kee-ni kúu i. Te chukan kúu ja visi na naa i, kovaa ja ka neva'a tu'va o in
yikikuñu jaa kuenda tnu'u ja in ve'e vava'a kúu i, ja ni satu'va Su'si ma onde
andivi ma ja nduta'vi ini anua o a, te koo o ni-kani ni-jika, vaa sukan ni jani
ini ya te ni satu'va ya ma.
2 Chukan kúu ja ûni ka ndiyo ini sa ja jin nduu yikikuñu sa a in ve'e vava'a
nuu koo anua sa a onde andivi ma.
3 Vaa chukan kúu ja nuna koo tu'va in yikikuñu jaa nuu koo ini anua o a chi
kuenda tnu'u ja ni ndinuu o in sa'ma te masu koo vichi o kúu.
4 Chukan kúu ja yo'o ja kuenda tnu'u ja ka iyo o in ve'e nda'vi in ve'e kee
ma chi ka ndiyo nda'vi kuiti ini o ja jin nduta'vi anua o in yikikuñu jaa ja
ni satu'va Su'si ma, vaa ñatuu ka kuni o ja jin koo vichi anua o a chi su'va
na koo in nuu koo i ma, sukan-va'a yikikuñu o a ja iyo ja kûu i ma, te nduu
i ja koteku ni-kani ni-jika ma.
5 Te maa Su'si ma kúu iya satu'va ña'a ja sa'a ko kuu, vaa ja ni taa ya Xtumani
Ndios ma, sukan-va'a jin kona'a o ja iyo tu'va ja jin ni'i o ja skuta'vi ña'a Su'si
ma.
6 Chukan kúu ja ndimaa jín kukanu ini o nuu Su'si ma. Vaa ka jini o ja
nani ka iyo o nuu yikikuñu o a chi kuenda tnu'u ja ka iyo jika o nuu Iya
Tátnuni ma kúu.
7 Vaa vitna masu nde ka nde'ya o Su'si ma ji'in nuu o a, kovaa ka kukanu
ini xen-xeen o ya ja ko kuu sukan jâ ni skuiso ya ma.
8 Te ûni ka ndetu ka'nu kuiti o, te ka kuu ini xeen o ja jin xndoo o yikikuñu
o ja ka neva'a o vitna a, sukan-va'a jin koo yatni-ka o nuu Su'si o Iya Tátnuni
ma.
9 Chukan kúu ja visi ka iyo yatni o ja sani te ndenda koo o nuu iyo ya ma,
xi jin koteku kani-ka o ñuu ñayivi a, kovaa ja ka ndi ini o kúu ja ndimaa jin
ko sa'a o sukan játna ini ya ma.
10 Vaa jín kona'a o ja iyo ja ndenda koo ndaka o nuu núkoo Cristo ma ja
ka'nde ya tniñu ndaka o ma, sukan-va'a ñayii ni ka yo sa'a ja va'a ma ñuu
ñayivi a, jin ndani'i i ja va'a ma, te ñayii ni ka iyo sa'a ja u'vi ma ñuu ñayivi
a, jin ndani'i maa i ja u'vi ma.

Ka jinukuechi de nuu Su'si ma ja ka ndakaxtnu'u de sukan kúni Su'si ma ja jin ndumani ñayii ma ji'in ya ma

11 Jâ ka jini o ja jiniñu'u ja jin koyu'u o Iya Tátnuni ma, vaa ndakan ya
kuenda nawa ka sa'a o ma. Chukan kúu ja ka ndi ini sa ja ka kaxtnu'u sa
tnu'u vii tnu'u va'a Su'si ma nuu ñayii ma. Te Su'si ma chi jini ya naxe ka
sa'a ka kuu sa, te ka kukanu ini sa ja ndijin tna chi ka jini ni naxe ka sa'a
ka kuu sa.
12 Te ja ka ndaka'an sa sa'a nuu ni a, masu ja ka kuvixi sa kúu chi ja ka kuni
sa kúu ja jin ndasa'a maa ni kuenda naxe ka sa'a ka kuu sa ja ka iyo sa ji'in
ni ma te nawa ni ka kaxtnu'u sa nuu ni ma, sukan-va'a jin ni'i ini ni naxe
jin kuña'a ni nuu ñayii ka sa'a tnu'u ja va'a-ni ka sa'a maa i ma. Kovaa masu
nde ka jini i naxe ka iyo ndija ini anua i ma.
13 Vaa visi ka jani ini jaku ñayii ma ja ni ka nduneé xini sa a ja ka sa'a sa sa'a,
kovaa masu ka ndi ini sa ja ka ka'an i sukan, vaa nuu Su'si ma ka jinukuechi
saña. Kovaa nú ka jani ini maa ni ja ka ñu'u kaji ini sa ja ka sa'a ka kuu sa
sa'a chi ja va'a maa ni ka kuu.
14 Vaa kuu-ni ni ka jakun-tnuni ini sa sukan kútoo ña'a Cristo ma, sani te ni
ka ndi ini sa ja jin kaxtnu'u sa sa'a nuu ni: ja maa in-ni Cristo ma ni ji'i nuu
tniñu ndaka o ma, te chukan kúu ja ndaka yo'o ja ni ka kandija o ya ma,
kuenda tnu'u ja ni ka ji'i tna o, vaa ni ka xndoo kuiti o ja u'vi ma.
15 Te jín kona'a o ja ni ji'i ya ja jin kuu ndaka o, sukan-va'a yo'o ja ni ka
kandija o ya ma te ka teku o a, máko jin ko sa'a-ka o sukan ka kuu ini maa
o, su'va jín ko sa'a o sukan kúni maa iya ni ji'i nuu tniñu o ma, te ni ndateku
ya sukan-va'a jin koo va'a maa o.
16 Chukan kúu ja vitna chi yo'o chi masu ka ndi ini-ka o naxe ka ndaa ka
iyo maa ñayii ma, vaa kútoo ña'a Su'si ma ndaka o. Te visi yo'o ni ka yo jani
ini o ja ku'u maa Cristo ma kúu ja ni wa'a ya tnu'u ja ni ji'i ya nuu krusi ma,
kovaa vitna masu sukan ka jani-ka ini o.
17 Chukan kúu ja nú na in iyo nuu nda'a Cristo ma, in ñayii ni ndasa'a jaa
ña'a Cristo ma kúu i, te ndaka ja ni yo sa'a, ni yo kuu i onde xi'na-ka ma,
ñatuu sa'a-ka i, te ja sa'a ja kúu i vitna ma chi ndimaa ja va'a ja vii kúu.
18 Vaa ndaka cha'a chi nuu Su'si ma vee, nuu iya ni ndaka'an-mani ña'a
ma ja maa Cristo ma, te ni tatnuni ya ja jin kunukuechi sa nuu ya ja jin
ndakaxtnu'u sa sukan jin ndumani o ji'in ya.
19 Te ja maa Cristo ma, te kuu jin ndumani ñayii ñuu ñayivi a ji'in Su'si ma,
te masu ndake'en kuenda-ka ya ja u'vi ni ka yo sa'a i nuu ñatuu jin kuni-ka
i ya ma. Te ni xndoo ya nuu nda'a sa ja jin ndakaxtnu'u sa sukan kuu jin
ndumani ñayii ma ji'in Su'si ma.
20 Chukan kúu ja saña chi maa Su'si ma ni tetniñu ña'a, te ja maa Cristo ma,
te jin ndakaxtnu'u sa sukan ndaka'an-mani ña'a ya ma. Te vitna, te ka ka'an
ka ka'an sa nuu ni ja maa Cristo ma, te jin ndumani ni ji'in Su'si ma, te jin
kona'a ni ja maa Su'si ma ká'an ká'an ja sa'a jin sa'a ni, visi saña ka ka'an ya.
21 Vaa Cristo ma, ni-in ja u'vi ñatuu ni sa'a ya, kovaa ni sa'a Su'si ma ja suu
ya ni ndakuiso kuechi o ma. Te ni chunaa ya nuu tniñu o ma, sukan-va'a ja
maa ya, te yo'o ja ni ka kandija o ya ma, ñatuu-ka na kuechi ka ndiso o nuu
Su'si ma, te jin ko kuu o ñayii ka sa'a ja va'a ja ndaa nuu ya.

6

1 Chukan kúu ja saña ja ka jinukuechi sa nuu Su'si ma, te ka ndaka'an-so'o
sa nuu ni ja másu ko jin saxiko ni ja vii ja va'a ni skuta'vi ña'a ya ma.
2 Vaa sa'a ká'an tnu'u Su'si ma:

Kivi ni jan-ta'vi ña'a ni ma, te ni jiniso'o sa ja ká'an ni ma,
te kivi ndó'o néni ni ma, te ni chindee ña'a sa, te ni kaku ni.
Sa'a ká'an tnu'u Su'si ma.
Te vitna kúu kivi kuan-ta'vi ni ya te ndakuan-ta'vi ña'a ya, te vitna kúu kivi iyo ja kuu kaku ni nuu ja u'vi ma.
3 Te saña chi ñatuu nde ka ja'nu ndee kuiti sa nuu ni-in ñayii ma ja ma ki koo i ki tna'a i Su'si o a, sukan-va'a ñatuu na in ko ka'an ndeva'a siki tniñu ka sa'a sa ja ka jinukuechi sa nuu Su'si o a.
4 Vaa ka kanda sa, visi ka ndo'o ka neni sa, te suni ka kanda sa nawa ka jiniñu'u sa ma xi ora ka ndi ini xeen sa ma, te sukan, te ka kaxtnu'u sa ja ka jinukuechi sa nuu Su'si ma.
5 Xi visi ka kani ña'a i ma, xi visi ka chinee ña'a i vekaa ma, xi visi ka ska'an tna'a i ja jin sa'a ndeva'a ña'a i ma, xi visi ka satniñu xeen-ka sa, xi visi ka ndito xeen sa, xi visi ka kokon ka yichi sa, kovaa ka kanda sa.
6 Te ka ndi ini sa ja ñatuu-ka na ja u'vi jin koo ini anua sa a, te ka jini sa ja tnu'u ka kaxtnu'u sa a chi tnu'u ndaa tnu'u ndija maa Su'si ma kúu, te ñatuu ka kuyachi ini sa, te inuva'a ini sa, vaa ka iyo sa ji'in Xtumani Ndios ma, te ka kutoo ndija ña'a sa,
7 te ka ka'an ndaa ka ka'an ndija sa, vaa iyo tnu'u ndee tnu'u ndatnu Su'si ma ji'in sa, te ka kundee sa nuu ja u'vi ma, vaa ka sa'a sa sukan ká'an tnu'u ndaa tnu'u ndija Su'si ma.
8 Iyo naxe ka ka'an vii ka ka'an va'a i ja jin kuu sa, te iyo naxe ka ka'an i ja masu ja va'a kúu ja ka sa'a sa a, te ka ka'an i ja ka xnda'vi sa ñayii ma, kovaa masu sukan iyo chi saña chi ka ka'an ndaa ka ka'an ndija sa.
9 Te ñayii ma chi visi ka jini vii ka jini va'a ña'a i, kovaa ka sa'a i tnu'u ja masu nde ka jini ña'a i te ka sa'a ndeva'a ña'a i. Visi ka iyo yika sa ja sani te jin kûu sa, kovaa ja maa Su'si ma, te ka teku sa. Visi ka xndo'o ka xneni ña'a i, kovaa ñatuu ka kundee i ja jin ka'ni ña'a i.
10 Kuenda tnu'u ja ka kuxii ka kunda'vi ini sa, kovaa ka iyo sii ini xeen ini anua sa a nuu Su'si ma. Kuenda tnu'u ja ka kunda'vi xeen sa, kovaa ka sa'a sa ja kua'a ñayii, ka nduxiku xeen i nuu Su'si ma vaa jin ndani'i ta'vi i. Visi ñatuu kuiti nawa ka ni'i ka tna'a sa ñuu ñayivi ya, kovaa ja maa Su'si ma, te ñatuu kuiti nawa ja'ni tna ña'a i.
11 Ndijin ja ni ka nduu ni sa'ya Su'si o a ja ka iyo ni ñuu Corinto a, ni ka ka'an ndaa, ni ka ka'an ndija sa nuu ni, te ñatuu nawa ni ka chu'u sa ja ma jin kaxtnu'u sa nuu ni a.
12 Saña chi ka kutoo ndija ña'a sa, kovaa ndijin chi ñatuu.
13 Te jin sa'a ni sukan ka sa'a sa a, vaa kuenda tnu'u ja sa'ya sa ka kuu ni, te ka ndaka'an-so'o sa nuu ni ja jin ndakune ni ini anua ni a te jin kutoo ndija ña'a ni.

Iyo Su'si iya teku ma ini anua o a

14 Jin kona'a ni ja másu ko jin tnanda'a ni ji'in ñayii ñatuu ka kandija Su'si ma, vaa masu chindee ña'a i ja jin koo va'a ni nuu Su'si ma. ¿Xi inuu kúu nuu tnuu ñu'u ma ji'in nuu nee ma?
15 ¿Xi kuu jin ketna'a ini Cristo ma ji'in tachi ma? Chukan kúu ja masu kuu jin ketna'a ini ñayii ka kandija Su'si ma ji'in ñayii ñatuu ka kandija Su'si ma.
16 Jin kona'a ni ja ndijin chi ini anua ni a iyo Su'si téku ma. Te chukan kúu ja kuenda tnu'u ja in ve'e nuu iyo Su'si ma ka kuu ni. Te naku xi játna ini Su'si téku ma ja jin ndachiñu'u ni tna'a ja masu Su'si ka kuu ma. Vaa sa'a ká'an Su'si ma:
Koo sa ji'in ñayii a,

te kua'an vee sa ko kuu sa ne'un i ma,
te maa sa ko kuu Su'si i,
te maa i jin ko kuu ñuu maa sa.
17 Chukan kúu ja ká'an tna Iya Tátnuni ma:
Jin kakayata ni ne'un ñayii ka sa'a ja u'vi ma,
te máko jin ku'un kuiti ini ni ja jin ko sa'a ni ja u'vi ka sa'a i ma,
te ndakuan-ta'vi ña'a sa,
18 te maa sa ko kuu Yuva ni,
te ndijin chi jin ko kuu ni sayii sa ji'in sasi'i sa.
Sa'a ká'an iya kúu sa'a ndaka ma.

7

1 Chukan kúu ja ndijin ja kútoo ña'a sa, nú sukan ni skuiso Su'si ma ja jin ni'i o ndaka ja vii ja va'a ja taa ya ma, jín ku'un ini o ja máko jin sa'a o ni-in ja u'vi ja játna ini yikikuñu o a ja sa'a o ma, te ni a in ja u'vi máko jin kua'a o tnu'u ja kun-nee i ini anua o a, sukan-va'a jin koo vii jin koo ndoo ni-ka'nu ni-tu'u o nuu Su'si ma. Te máko jin sa'a-ka o ni-in-ka ja u'vi ma, vaa ka na'a o ja nde'ya ña'a Su'si ma, te ndakan ya kuenda nuu o a.

Ni kusii ini Pablo ma ja ni ka ndakani, ni ka ndaka'vi ini ñayii ñuu Corinto ma

2 Máko jin saxiko ña'a ni, te jin kuan-ta'vi ni tnu'u ka ka'an sa a, vaa jin kona'a ni ja masu nama uun ka sa'a ña'a sa ja u'vi, ni a jin sa'a sa ja jin kuxii ini ni, te ni a in ni masu nama uun ka xnda'vi ña'a sa.
3 Masu ja ni ka'an sa sa'a te jin kani ini ni ja xtekuechi ña'a sa kúu, vaa jâ ni ka'an sa onde xi'na-ka ma ja kútoo xeen ña'a sa, te visi na jin kûu sa xi jin koteku sa, kovaa ndimaa jin koo kaa o.
4 Te ni-yu'u ni-ini sa ká'an sa nuu ni a, vaa kúkanu ini xeen ña'a sa, te kútachi xeen sa ja sukan ka sa'a ka kuu ni a. Te kúsii ini xeen sa, visi ka ndo'o ka neni sa, vaa jini sa ja ka iyo va'a ni nuu Su'si a.
5 Vaa ja ndaa kúu ja nuu ni ka kenda koo sa ñuu Macedonia ma chi ñatuu ni ka ndatatu yikikuñu sa a. Vaa ndimaa ni ka ndo'o, ni ka neni sa ja ni ka sa'a ña'a ñayii yukan ma, te ka yu'u ka yu'u-nka ini anua sa a.
6 Kovaa Su'si ma chi ndákua'a ya tnu'u kanu ini ñayii kúxii kúnda'vi ini i ma ja sukan ndó'o néni i ma, vaa nuu ni tetniñu ya Tito ma ni jaan de, te ni ka ndusii ini xeen sa ja ni ka ndatna'a sa ji'in de ma.
7 Kovaa masu kuechi ja ni ka ndatna'a sa ji'in de ma-ni kúu ja ni ka ndusii ini sa ma, chi suni ja ni ndakani de sukan ni ndusii ini maa de ja ni jini de sukan ka ndi ini ni ja kuu sa a, vaa ka kuxii ini ni sukan ka ndo'o ka neni sa a, te ka kuni ni ja jin kuni ña'a ni, te ja ni jiniso'o sa sukan ma, te ni ndusii ini xeen-ka sa.
8 Vaa nuu ni tetniñu sa carta ni tee sa ma, ni sa'a sa ja ni ka kuxii ini ni nkuu, te ja ni jini sa sukan ma chi ni ndakani ini sa ja ni tee sa sukan ma. Kovaa nuu ni jini sa ja visi ni ka kuxii ini ni jaku ja sukan ni tee sa ma,
9 te vitna chi kúsii ini xeen sa, kovaa masu kuechi ja sukan ni ka kuxii ini ni ma kúu chi kúsii ini sa, vaa ja sukan ni ka kuxii ini ni ma, te ni ka ndakani, ni ka ndaka'vi ini ni, te ni ka nukuiñi ndaa ni nuu Su'si o a. Te sa'a ni kuu, vaa maa Su'si ma ni kuni ja sukan jin kuxii ini ni ma, sukan-va'a ma jin skenaa ni maa ni. Te chukan kúu ja saña, masu na ja u'vi ni sa'a ña'a sa.
10 Vaa nú maa Su'si ma ká'an ni'i nuu o ma ja masu va'a-ni yikuu o sa'a o ma, te kúxii ini o ma chi ja va'a kúu chi sa'a i ja ndakani ndaka'vi ini o, te nukuiñi va'a o nuu ya te ndani'i ta'vi o. Chukan kúu ja másu ko ndakani ini

o ja sukan ni ndo'o o ma. Kovaa nuna kuxii ini o ja ká'an ni'i Su'si ma nuu
o te ko kuliva o sukan ka sa'a ñayii ñatuu ka jini Su'si ma chi ja sa'a o sukan
chi sa'a i ja kûu o te skenaa o maa o ma.
11 Chukan kúu ja sukan ni ka kuxii ini ni jaku ma chi maa Su'si ma ni
ndaka'an-so'o nuu ni ma, sukan-va'a jin ndakani jin ndaka'vi ini ni te jin
koo va'a ni nuu ya. Te jin ko ndi ini-ka ni ja jin kuu sa, te jin chindee-ka
ña'a ni ja na jin kaku sa nuu ñayii ka ka'an ja kuechi sa kúu ja ni sa'a tee
yukan sukan ma. Te ja ni ka ka'vi ni carta ni tetniñu sa ma, te ni ka ndakiti
xeen ini ni nuu tee yukan. Te ni ka ndayu'u xeen ni nuu Su'si ma. Te ûni ni
ka kuni ni ja jin kuni ña'a ni, te ûni ni ka kuni ni ja na kundaa kuechi tee
yukan ma, sukan-va'a jin kuni ñayii ma ja kuechi maa de kúu ma.
12 Vaa ja ni tee sa ma chi masu ni tee sa ja kuechi tee ni sa'a ja u'vi ma, ni
ja kuechi ñayii ni ndo'o ja u'vi ma chi ja kúni sa kúu ja jin kuni ni sukan ndí
ini xeen sa naxe jin koo va'a ni nuu Su'si ma.
13 Chukan kúu ja ni ka ndusii ini sa ja jâ ni ka ndusii ini ni a, kovaa ja ni ka
ndusii ini-ka sa kúu ja sukan ni ndusii ini tna ñani o Tito ma ja sukan vivii
ka kuu ni nuu Su'si ma.
14 Vaa visi jâ ni jiña'a sa de ja vii ja luu ka sa'a ka kuu ni nuu Su'si ma, sana
ni jaan de nuu ka iyo ni a, kovaa masu na ja kan-nuu ni tna'a sa, vaa nuu
ni jaan maa de ma, te ni jini de ja ja ndaa kúu ja sukan ka jiña'a sa ma. Vaa
sukan ka sa'a ka kuu ndija ni a.
15 Te jini sa ja kútoo xen-xeen ña'a de ndaka ni, vaa ndákune'e ndákune'e ni
de sukan ka kandija ni Su'si o a, sukan vivii ni ka jan-ta'vi ni de ma, te ni
ka jan-ta'vi ni nawa ni ka'an de ma.
16 Kúsii ini xeen sa vaa kúkanu ini ña'a sa ja ndijin chi jâ ka sa'a ni ndaka
sukan kúni Su'si ma.

8

Sukan sii ini ni ka ndakua'a ñayii ñuu Corinto ma nuu Su'si ma ja jin kuatniñu ñayii ni ka nduu sa'ya ya ma

1 Te vitna, ndijin ja ni ka nduu ni sa'ya Su'si o ma, ka kuni sa ja jin kuni
ni sukan vii sukan luu sa'a Su'si ma ja jin kuu ñayii ni ka nduu sa'ya ya ma
ja ka iyo i ñuu Macedonia ma.
2 Vaa tna'a o yukan chi visi ka ndo'o ka neni i, kovaa ka iyo sii ini xeen i nuu
Su'si o a. Vaa visi ka kunda'vi i ka kukee tna i ma, kovaa vivii ni ka ketna'a
ini i, te kua'a xeen ja ni ka xtutu i kuenda tnu'u ja xiku ka kuu i, te ni ka
tetniñu i nuu ñayii ni ka nduu sa'ya Su'si ma ja ka kunda'vi-ka i ma.
3 Te ndákani sa sukan ni ka sa'a i ma, vaa ndi-in ndi-in i, ni ka wa'a i ndaka
sukan ka kuni i ja jin ndakua'a i nuu Su'si ma, te ûni kua'a-ka ni ka wa'a i
sana sukan iyo ja jin kua'a i ma. Te masu na in ni xtetuu i ja sukan jin ko
sa'a i ma chi ja ni ka kuu ini maa i kúu, te ni-yu'u ni-ini maa i ni ka wa'a i
ma.
4 Te ni ka jikan-ta'vi xen-xeen i ja na jin kua'a sa tnu'u ja na kuu jin chindee
tna i ñayii ka iyo ñuu Jerusalén ma ja ka kandija i Su'si ma te ñatuu-ka na ja
u'vi ka sa'a i ma.
5 Vaa ja ni ka sa'a ñayii ñuu Macedonia ma sukan ma chi xinañu'u kuiti ni
ka kandija i nuu Iya Tátnuni ma, te sana ni ka kandija i nuu saña sukan kúni
maa Su'si ma, vaa vivii-ka ni ka sa'a i sana sukan ka ndetu sa ja jin sa'a i
ma.
6 Te chukan kúu ja ka ndaka'an-so'o sa nuu Tito a ja sukan ni keja'a de
kaxtnu'u de naxe jin ndakua'a tna ni nuu Su'si ma nawa ka neva'a ni ma,

te kú'un ini de ja ndimaa sukan jin ko sa'a tna ni nuu ka iyo ni a, vaa sukan
játna ini Su'si o a.
7 Vaa ndaka ni ja ka iyo ni ñuu Corinto a chi jâ vivii ka sa'a ka kuu ni, vaa
jâ vivii ka kukanu ini xeen ni Su'si ma, te vivii jâ ka kaxtnu'u ni tnu'u maa
ya a nuu jaku-ka ñayii ma, te vivii jâ ni ka jaku'ni ini ni, te vivii ka jatanuu
ni ja ka jinukuechi ni nuu Su'si o a, te vivii ka kutoo ña'a ni. Te chukan kúu
ja vivii jin ku'un tna ini ni ja jin chindee ni tna'a o ñayii nda'vi-ka ma, vaa
sukan játna ini Su'si ma.

8 Masu ká'an sa sukan ká'an in ñayii tatnuni. Yika ja kúni sa kúu ja jin kuni
ni sukan vivii ka sa'a jaku-ka ñayii ni ka nduu sa'ya Su'si o a ji'in sukan vivii
ka kutoo i ndaka ñayii ma, te sukan jin ko sa'a tna ni.
9 Vaa jâ ka jini ni ja vii ja va'a sukan ni skuta'vi ña'a Jesucristo iya tátnuni
nuu o ma, vaa ja kutoo xeen ña'a ya kúu. Vaa nuu iyo ya andivi ma chi xiku
kúu ya, vaa maa ya neva'a ndaka ma. Te ni xndoo ya ndaka, te ni kii ya ñuu
ñayivi ya, te ni ndunda'vi ya ja jin kuu o. Te ja ni ndunda'vi ya ma, te ni ka
nduxiku yo'o, vaa ni sa'a ya ja jin ndani'i ta'vi o.
10 Te chukan kúu ja kúni sa ja jin ke'en kuenda ni ja ká'an sa a, vaa ja va'a
maa ni kúu. Ja ndaa kúu ja onde kuiya ni kii o ma jâ ni ka keja'a ni ka sa'a
ni ja va'a xeen ma, te masu yika-ni ja ka sa'a ni-ni kúu chi ûni ka ñu'u ka
ñu'u-ni ini ni ja jin ko sa'a ni sukan kúni Su'si ma.
11 Te sukan yachi-ni ni ka jaku'ni ini ni ma te ni ka keja'a ndi-in ndi-in ni ka
ndakua'a ni nawa ka neva'a ni ma nuu Su'si ma, sukan-va'a jin chindee ni
in-ka ñayii ma. Te vitna, te ká'an sa ja sukan ni ka keja'a ni onde xi'na-ka ma,
te sukan-ni jin ko sa'a ni, te naxe ka ni'i ka tna'a ndi-in ndi-in ni ma, te jin
ku'un ini ni ja sukan jin ndakua'a ni nuu Su'si ma, sukan-va'a jin chindee
ni in-ka ñayii ma.
12 Vaa nú ni-yu'u ni-ini o kua'a o nawa neva'a o ma chi kuan-ta'vi Su'si ma.
Vaa Su'si ma chi masu jikan ya in ja masu kundee o kua'a o ma.
13 Te ja ká'an sa sa'a, masu kuechi ja kúni sa ja jin chindee ni tna'a ni ma te
jin kendoo nda'vi jin kendoo kee maa ni kúu, chi su'va ja kúni Su'si ma kúu
ja inuu-ni jin ni'i ndaka o nawa ka jiniñu'u o ma.
14 Te vitna chi ndijin chi ka neva'a ni tna'a ja ka jiniñu'u ñayii yukan, te kuu
jin chindee ni i, sukan-va'a ñatuu nawa ko ka'ni ña'a i ni a maa i, ni a maa
ni, sukan-va'a nuna kenda kivi ja ka jiniñu'u tna ni, te ja ka neva'a i ma, te
jin ndachindee tna ña'a i, sukan-va'a ñatuu nawa ko ka'ni ña'a i ndaka o.
15 Vaa sa'a ndee nuu tnu'u Su'si ma: “Ñayii ni ndaxtutu kua'a-ka ja ni tetniñu
Su'si ma ja kaa i ma, masu ni kuu koneva'a kua'a-ka i kivi yukan. Te ñayii
ni ndaxtutu jaku-ni ma, masu nawa ni ja'ni ña'a i ja kaa i ma.”

16 Te ka kuta'vi o nuu Su'si ma ja ni chindee ya Tito ma, te ni chindee ña'a
de ndijin ma.
17 Ja ndaa kúu ja ni yo niniso'o ñukuun de ja ni ka ndaka'an-so'o sa nuu de
ma, vaa jâ jani ini de ja jaan maa de jan koto ña'a de ndijin.
18 Te ni ka tetniñu sa de ji'in ñani o tee vivii ka ka'an ndaka tna'a o ñayii ka
iyo ya'a ja ni ka nduu i sa'ya Su'si ma ja kuu de a, kuechi ja vivii káxtnu'u de
tnu'u vii tnu'u va'a Su'si o a.
19 Te vaa suni maa tna ñayii ni ka nduu sa'ya Su'si ma, ni ka kaji i de ja jin
kondikin tna'a sa ji'in de ichi jin koo sa jin xsia'a sa xu'un a nuu ñayii ka
jiniñu'u ma, sukan-va'a kuni de te ndaka'an de nuu tna'a o ka iyo ya'a ja ka
sa'a sa sukan ka jani ini i ja jin sa'a sa ma, sukan-va'a na koo jayiñu'u maa
Iya Tátnuni ma.

20 Vaa ñatuu ka kuni sa ja jin ka'an i tnu'u sa siki ja xu'un ni ka kunda'a sa
a ja jin kua'a sa ñayii ka jiniñu'u ma.
21 Vaa ja ka ndi ini sa kúu ja jin sa'a sa ja va'a ja ndaa nuu Iya Tátnuni ma
ji'in nuu ñayii ma.
22 Te suni ni ka tetniñu tna sa in-ka ñani o a ji'in de, in tee ni ka jini sa kua'a
xeen jichi ja ni-yu'u ni-ini de jinukuechi de nuu Su'si o a. Te vitna chi ûni
ni-yu'u ni-ini-ka de jinukuechi de nuu ya, vaa kúkanu ini xeen de ja sukan
ni ka ka'an ni ma te jin sa'a ni.
23 Te Tito a chi in tee ka ndikin tna'a ji'in maa sa ja ka jinukuechi sa nuu ni
a sukan kúni maa Su'si ma kúu de. Te uu-ka ñani o a chi tee ni ka tetniñu
ñayii ni ka nduu sa'ya Su'si o a ka kuu de, sukan-va'a jin ndakani de ndenda
koo de ya'a naxe ka jani ini ni ma, te jayiñu'u maa Cristo ma ko kuu.
24 Te jin kutoo ni de sukan ka kutoo tna'a o a, sukan-va'a jín kuni ndaka
tna'a o ñayii ni ka nduu sa'ya Su'si o a ja ja ndaa kúu ja ni ka jiña'a sa sukan
ka sa'a ka kuu ni ma.

9

1 Te chukan kúu ja masu nawa ká'an-ka sa naxe jin sa'a ni ja jin kuu ñayii
ka kunda'vi-ka ma, tna'a o ñayii ni ka kandija Su'si ma te jâ ni ka xndoo i ja
u'vi ma, vaa maa ni chi jâ ka jini ni.
2 Vaa jini sa sukan ka jani va'a ini ni a, te chukan kúu ja kúsii ini xeen sa
ndákani sa nuu tna'a o ka iyo ñuu Macedonia a, vaa maa ni ja ka iyo ni ñuu
Acaya a chi jâ ni ka kutu'va ni onde kuiya ni kii o ma, te jâ ni ka satu'va ni
ja jin chindee ni in-ka ñayii ma, te ja ni ka jini i sukan ka sa'a ni ma, te ni
ka ndachu'un ini kua'a xeen tna i ja sukan jin sa'a i.
3 Kovaa ni tetniñu sa ñani o a, sukan-va'a jin kuni de ja masu ja ká'an-ni-nka
sa kúu ja jiña'a sa sukan ka sa'a ni ma, te chukan kúu ja jin koo tu'va ni.
4 Nasa yukan, te jan koo sa ji'in jaku tna'a o ñayii ñuu Macedonia a, te jin
ndani'i ña'a sa ja ñatuu ka iyo tu'va ni, te jin kukan-nuu sa ja ñatuu ka sa'a
ni sukan ka kukanu ini ña'a sa ja jin ko kuu ni ma, te jin ndatna'a-ka maa
ni ja kan-nuu.
5 Chukan kúu ja ni jani ini sa te ni ndaka'an-so'o sa nuu ñani o a, vaa jiniñu'u
ja jan koo de xinañu'u-ka nuu ka iyo ni a, sukan-va'a jin satu'va ni nawa ka
jani ini ni ja jin ndakua'a ni nuu Su'si ma. Te jâ jin koo tu'va ni, sukan-va'a
másu ko kuu i ja xtetuu tna'a o kivi kenda koo sa nuu ka iyo ni a.

6 Chukan kúu ja ká'an sa ja nú na in vala-ni ndákua'a i nuu Su'si ma chi
vala-ni ndakua'a ya i, te nú na in na ndakua'a kua'a-ka nuu Su'si ma chi
kua'a-ka ja ndani'i i ja ndakua'a ya.
7 Ndi-in ndi-in o na ndakua'a nuu Su'si ma sukan ni jani ini o ja ndakua'a o
nuu ya ma. Te máko kuxii ini o, ni a kani ini o ja xtetuu ña'a ya ja ndakua'a
o ya, vaa Su'si ma chi kútoo ya ñayii sii ini-ni wa'a i nawa ni kuu ini i ja
ndakua'a i nuu ya ma.
8 Vaa Su'si ma chi iya kúu sa'a ndaka kúu ya te sa'a ya ja koo kua'a ja vii ja
va'a nuu ni, sukan-va'a nú ka neva'a ni kua'a-ka ndaka ja kuatniñu o ma
chi kuu jin chindee-ka ni ñayii ka jiniñu'u ma.
9 Sukan ndee nuu tutu Su'si ma:

Ni kunda'vi ini de ñayii ka kunda'vi ma,
te ni wa'a de ja ka jiniñu'u i ma,
te ja va'a ja ndaa sa'a de ma koo ni-kani ni-jika nuu Su'si ma.

10 Te maa Su'si ma kúu iya táa ndikin sáka o ma, te maa ya táa xtatila ma
ja kaa o ma, te suni maa ya sa'a ja jin ni'i jin tna'a-ka o, sukan-va'a kuu jin
chindee tna'a o ma, te ja va'a ja ndaa sa'a o ma sa'a ya ja ndukua'a-ka.
11 Te sukan, te jin koneva'a ni ndaka ja ka jiniñu'u ni ma, sukan-va'a ñatuu
nawa ka'nu ndee ja jin chindee ni ñayii ka jiniñu'u ma, sukan-va'a ja jin sa'a
ni ma, te jin ndakuan-ta'vi kua'a xeen ñayii ma nuu Su'si ma.
12 Te sukan, te ka jinukuechi ni nuu Su'si ma, masu yika-ni ja jin chindee ni
ñayii ka kunda'vi ma kúu chi su'va sukan, te ka sa'a ni ja kua'a ñayii ma, ka
ndakuan-ta'vi i nuu Su'si ma.
13 Ja jin kuni i sukan ka sa'a ni ma, te jin ndachiñu'u i Su'si ma ja sukan ka
kandija ni ma te ka sa'a ni sukan ká'an tnu'u vii tnu'u va'a Cristo ma, ji'in
ja sukan ka chindee ni tna'a o ñayii ni ka nduu sa'ya Su'si ma ji'in ndaka-ka
ñayii ma, te ñatuu kuiti nawa ja'nu ndee ja ka sa'a ka kuu ni ma.
14 Te ja sukan ka sa'a ni ma, te maa i chi jin kakan-ta'vi i nuu Su'si ma ja jin
kuu ni, te jin kutoo xeen ña'a i kuechi ja vii ja va'a ni skuta'vi ña'a Su'si ma
te ni ka chindee ni i ma.
15 ¡Ka kuta'vi o nuu Su'si ma ja ni skuta'vi ña'a ya ja vii ja va'a ma, sukan-va'a
kuu jin kutoo tna'a o te jin chindee tna'a o ma, te ni masu kuu jin ndaka'an
o ndaka ja sa'a ja kúu ya ja jin kuu o ma!

10

Káxtnu'u Pablo ma sukan sa'a ndaa sa'a ndija de ja jinukuechi de nuu Su'si ma

1 Te maa sa ja kúu sa Pablo a, ja maa Cristo ma iya kuee ini ma te vivii
ká'an ya ma, te jikan-ta'vi sa nuu ni a, visi ka jani ini jaku ni a ja ora iyo
sa ne'un ni a kuee-ka ini sa kovaa ora jika-ka iyo sa ma te ni'i-ka ini sa, ka
ka'an ni.
2 Te jikan-ta'vi sa ja nuna jaan sa te jin koo o nuu ka iyo ni a, te ma jin sa'a
ni ja kuni'i ini sa nuu ni sukan ka ka'an ni ja kúu sa a. Vaa jâ jani ini sa ja
ndonda sa nuu jaku ñayii ka jani ini i ja ka sa'a sa sukan ka kúni yikikuñu
sa a te ñatuu ka sa'a sa sukan játna ini Su'si ma.
3 Kovaa visi ka iyo sa nuu yikikuñu sa a, kovaa masu nde ka sa'a sa sukan
ka kuni yikikuñu sa a.
4 Vaa masu ka kanaa sa sukan ka kanaa ñayii ñuu ñayivi a sana jin kundee
sa nuu ja ñatuu kúnimani nuu sa a, su'va maa Su'si ma táa tnu'u ndee tnu'u
ndatnu, te maa ya chíndee ña'a ja ka kundee sa nuu ndaka tnu'u ndee tnu'u
ndatnu iyo ñuu ñayivi ya.
5 Te ja maa ya, te ka xnaa sa ndaka ja ka ka'án ñayii ma ja ka ja'nu ndee i
ja masu jin kuni ñayii ma Su'si ma, te ndaka ja u'vi ka jani ini ñayii ma ka
xndoo sa nuu nda'a maa Cristo ma, sukan-va'a maa ya sa'a ja jin ndasama
janitnuni i ma te jin kandija i ya ma.
6 Te saña chi ka iyo sa ja kuu jin sa'a sa ja jin ndo'o jin neni ñayii ñatuu ka
kandija Su'si ma, nuna jin sa'a jin kuu ndaka-ka ni sukan kúni Su'si ma.
7 Ka nde'ya ni sukan ka sa'a ka kuu ñayii ma. Te nú nde ni jini ja iyo ndija
ni ji'in Cristo ma, te nú sukan jani ini maa ni ja sa'ya Cristo ma kúu ni, te
suni kona'a ni ja sa'ya tna ya ka kuu sa.
8 Chi vaa kúsii ini sa ja ni taa Iya Tátnuni ma tnu'u ja tatnuni-ka sa, te sukan
ni taa ya ma, sukan-va'a chindee ña'a sa ja jin koo va'a-ka ni nuu ya, kovaa
masu ja ni taa ya tnu'u ja tatnuni-ka sa ma te sa'a sa ja jin skenaa ni maa
ni. Chukan kúu ja masu kúkan-nuu sa ja ká'an sa sa'a nuu ni,

9 sukan-va'a jin kuni ni ja masu xsiu'u ña'a sa kúu ja ká'an ni'i sa nuu ni nuu
carta ni tetniñu sa ma.
10 Vaa ka iyo ñayii ja ka ka'an i ja ni'i xeen ká'an sa ja tée sa nuu carta ma,
kovaa ora iyo maa sa ma chi masu nde ká'an ni'i sa nuu ni, te masu nde ka
ndi ini i tnu'u ká'an sa ma.
11 Ñayii ká'an sukan ma, te nú ma ndasa'a i kuenda naxe sa'a naxe kúu i nuu
Su'si ma chi sukan ni ka'an ni'i sa nuu carta ma, te suni kuu sa'a sa sukan
ora kenda koo sa nuu ka iyo ni a.
12 Vaa saña chi ñatuu ka kusaa ini sa ja jin ka'an sa sukan ka ka'an jaku ñayii
ma ja ka ndachiñu'u i maa i ma te ka ka'an i ja maa i ka kuu-ka sana in-ka
ñayii ma, vaa masu ñayii ka jani va'a ini ka kuu i ja ka sa'a i sukan ma.
13 Kovaa saña, masu ja ka ndachiñu'u sa maa sa kúu ja ka ndaka'an sa ja ni
ka kenda koo sa nuu ka iyo ni a, nú masu ja maa Su'si ma tétniñu ña'a nuu
kúni maa ya ma, te chukan kúu ja ni ka kenda koo sa nuu ka iyo ni a.
14 Saña chi ñatuu jan koo sa nuu masu iyo ja jin koo sa ma, kovaa nuu ka
iyo ni a chi xinañu'u saña ni jan koo ja jin kaxtnu'u sa tnu'u vii tnu'u va'a
Cristo ma.
15 Saña chi ñatuu ka kuni sa ja jin ndachiñu'u sa maa sa nú in-ka ñayii jâ ni
satniñu ma, su'va saña chi ja ka ndetu sa kúu ja jin kua'nu-ka ni nuu Su'si
ma, sukan-va'a jin koo jayiñu'u maa sa nuu maa ni sukan kúni maa Su'si
ma.
16 Te suni sukan jin koo sa jin kaxtnu'u sa tnu'u vii tnu'u va'a Cristo ma
onde jika-ka sana nuu ka iyo ni a. Kovaa suni másu jin koo sa nuu jâ ni
ka satniñu siin-ka ñayii ma, sukan-va'a jin ni'i sa jayiñu'u sa nuu jâ ni ka
satu'va in-ka ñayii ma.
17 Te nú na in kúni ja koo jayiñu'u i, te va'a-ka ja na koo jayiñu'u i nuu Iya
Tátnuni ma.
18 Vaa masu nde jiniñu'u ja maa ñayii ma, te ndachiñu'u i maa i, su'va va'a-ka
ja maa Su'si ma, te ndachiñu'u ña'a ya.

11

1 Naka va'a ko kuu nuna jin kanda ni ndaka ja ká'an káchi sa nuu ni a, visi
ka jani ini ñayii ma ja kuneé sa. ¡Saa vi, nuna jin kanda ni ja ká'an sa a chi
ja va'a maa ni jin ko kuu!
2 Vaa saña chi ûni kúkueñu ña'a sa, vaa nasa yukan, te jin skenaa ni maa ni
nuu Su'si ma, vaa ja kúni sa kúu ja ni-in ja u'vi jin ko sa'a ni, te jin koo vii jin
koo ndoo ni kivi kaxtnu'u ña'a sa nuu Cristo ma, sukan kúu in suchi si'i ja
jito vii jito va'a i maa i, te ndetu i ja kenda suchi tnanda'a ji'in i ma. Sukan
jin ko koto va'a ni maa ni.
3 Kovaa yu'u sa, nasa yukan, te xnda'vi tachi ma janitnuni ni a, te jin
kakayata ni nuu nda'a Cristo o a te jin ndasa'a ni ja u'vi ma, vaa sukan
ni sa'a tachi ma ja vivii ni ka'an koo ma te ni xnda'vi ti Eva ma.
4 Vaa ndijin chi nú ni kenda in-ka ñayii ja sama ká'an i ja kuu Jesús ma, te
ka niniso'o ni, te ka kandija ni in-ka tnu'u, kovaa masu Xtumani Ndios iya
ni ka jan-ta'vi ni ma wa'a tnu'u ka ka'an i ma. Te nú ka kenda koo ñayii ja
ka ka'an i in-ka tnu'u ja masu tnu'u vii tnu'u va'a Cristo ma kúu, te vivii
ka jan-ta'vi ni i te ka niniso'o ni ja ka ka'an i ma, te ni masu ka ndasa'a ni
kuenda.
5 Vaa jani ini sa ja tee ka jani ini ja tee ni tetniñu ña'a Su'si ma ka kuu de
ma, masu ka jini-ka de sana saña.

6 Vaa visi saña chi ñatuu kúu ka'an vivii sa, kovaa jini sa ndaka ja ká'an Su'si
ma. Vaa ndaka nuu kuan koo sa ma, te ndaka ja ka sa'a ka kuu sa ma, te ka
jini ñayii ma sukan ká'an tnu'u Cristo ma.
7 Te ñatuu ni jani ini sa ja maa sa kúu ñayii kanuu-ka, su'va ni jatanuu ñukuun
ña'a sa maa ni ja ni kaxtnu'u sa tnu'u vii tnu'u va'a Su'si ma nuu ni. ¿Te ka
jani ini ni ja in ja u'vi kúu ja ni kaxtnu'u sa ma te masu nawa ni jikan sa ja
jin taa ni ma?
8 Su'va in-ka jichi ñayii ni ka nduu sa'ya Su'si ma, ni ka taa i xu'un ja kii sa
nuu ka iyo ni a, te kunukuechi sa nuu ni a.
9 Te nuu ni iyo sa nuu ka iyo ni a, ni iyo ja ni jiniñu'u sa, kovaa ñatuu ni
ka'an sa nuu ni, sukan-va'a másu taa sa tnundo'o nuu ni. Vaa ja ni jiniñu'u
sa ma chi ni ka taa tna'a o ni ki koo ñuu Macedonia ma. Te sukan ko sa'a sa
ja ma taa sa tnundo'o nuu ni.
10 Vaa tnu'u ndaa tnu'u ndija Cristo ma iyo ji'in sa, te ni ka'nu ñuu Acaya a
masu na in ka'nu ndee ja masu ni'i sa jayiñu'u sa ma.
11 ¿Nava'a ká'an sa sa'a? ¿Kuechi ja masu kútoo ña'a sa? ¡Ña'a! Vaa Su'si ma
jini ja kútoo ña'a sa.
12 Sa'a ko sa'a sa, sukan-va'a masu kua'a sa tnu'u ja tee ka jani ini ja maa de
ka jini-ka ma, te jin kani ini de ja inuu ka kuu sa ji'in de.
13 Vaa tee ya'a chi masu ja ndaa kúu ja Cristo ma ni tetniñu ña'a. Te ka
xnda'vi ña'a de ja tee ni tetniñu ña'a Cristo ma ka kuu de, te ka sakui'na de
xu'un ni a.
14 Te kuiti sukan ka sa'a maa de, vaa onde tachi ma, te xnda'vi i ñayii ma ja
in ángel vivii kúu i.
15 Chukan kúu ja masu ja ko sanuu o kúu, vaa suni tee ka jinukuechi
nuu tachi ma chi ka ndane'e de, te ka xnda'vi ña'a de ja ka jinukuechi de
nuu Su'si ma. Kovaa ja sukan ka sa'a ka kuu de ma, te sukan ndaxndo'o
ndaxneni-ka ña'a Su'si ma.

Sukan ni ndo'o ni neni Pablo ma ja káxtnu'u de tnu'u Su'si ma

16 In-ka jichi ká'an sa ja ni-in ni ko kani ini ja kuneé sa, kovaa nú nde ni
jani ini sukan, jin kuan-ta'vi ni ja ká'an sa ya, visi na jin kani ini ni ja kuneé
sa ma, sukan-va'a ndachiñu'u tna sa maa sa vala.
17 Tna'a ja ká'an sa ya, masu ká'an sa sukan kúni maa Iya Tátnuni ma, su'va
sukan ká'an ñayii kuneé ma, sukan-va'a kuu koo jayiñu'u sa ma.
18 Vaa kua'a xeen ñayii ma, ka ndachiñu'u i maa i ma, sukan ka jatna ini
yikikuñu i ma. Te sukan tna ndáchiñu'u sa maa sa a.
19 Vaa ndijin, ja ka jani ini ni ja ka jini ni ma, te ka jan-ta'vi ni ñayii ñatuu
ka jaku'ni ini ma.
20 Vaa ka jan-ta'vi ni tee ka sa'a ja ka jinukuechi ni nuu de ma. Te ka sakui'na
ña'a de nawa ka neva'a ni ma, te ka xnda'vi ña'a de, te ka saxiko ña'a de, te
ka wa'a de in yikinuu ni ma.
21 Ndákukan-nuu maa sa ja ndáka'an sa sa'a, vaa saña chi ñatuu ni ka kusaa
ini sa ja jin kakan sa nawa jin chindee ña'a ni ma. Kovaa ni kenda koo tee
yukan te ni ka xnda'vi ña'a de ja maa de ka kuu-ka te ni ka jatanuu ni de,
te maa de chi ni ka sa'a ndeva'a ña'a de.

Kovaa vitna te ká'an sa ja in ñayii kanuu kúu sa, visi masu maa sa iyo ja
ka'an sa sukan.
22 ¿Ka ka'an de ja ka ndanuu-ka de kuechi ja ka ka'an de sa'an hebreo ma?
Saña tna chi ká'an sa sa'an yukan. ¿Ka ka'an de ja ñayii ka ndanuu ka kuu
de, kuechi ja ñayii ñuu Israel ma ka kuu de ma? Suni ñayii ñuu yukan kúu

tna sa. ¿Ka ka'an de ja sa'ya tata Abraham ma ka kuu de? Saña tna chi sa'ya
tata Abraham ma kúu sa.
23 ¿Ka ka'an de ja tee ka jinukuechi nuu Cristo ma ka kuu de? Te saña tna
chi jinukuechi-ka sa nuu Cristo ma. (Ja ká'an sa sa'a chi ká'an sa sukan ká'an
in ñayii ni ndunee, vaa masu maa sa iyo ja ndaka'an ja kuu maa sa.) Vaa
satniñu-ka sa sana tee yukan, te kua'a-ka jichi ni ka kani ña'a tee ka netniñu
ma, te kua'a-ka jichi ni yinee sa vekaa ma, te kua'a-ka jichi ni iyo yika sa ja
jin ka'ni ña'a i,
24 vaa nuu ñayii judío o a chi u'un jichi ni ka kani ña'a de, te in jichi in jichi
ma, oko ja'un kuun (39), oko ja'un kuun (39) jichi ni ka kani ña'a de ji'in ñií
ja ka ke'en de ñayii ma.
25 Te uni jichi ni ka kani ña'a de ji'in yutnu xii, te in jichi ni ka wa'a yuu ña'a
i, te uni jichi ja vala-nka te skenaa sa maa sa nuu mar ma, te in jichi ma chi
in jakuaa te in nduu kua'an vee sa nuu mar ma ni yo kuu sa.
26 Te kua'a jichi ni iyo yika sa ichi kua'an sa ma, kúu yute ma, xi nuu kui'na
ma, xi nuu ñayii ñuu sa ma, xi nuu ñayii masu ñuu judío ma. Te suni ni
iyo yika sa ini ñuu ma ja jin sa'a ndeva'a ña'a ñayii ma, ji'in nuu ñatuu kuiti
nawa iyo ma, ji'in nuu ñayii ka sa'a tnu'u ja sa'ya Su'si ka kuu i ma.
27 Ni yo ndo'o, ni yo neni sa, ni yo satniñu sa, ni yo kuita sa, te kua'a jichi
ñatuu ni yo kixi sa jakuaa ma, te ni yo kokon, ni yo yichi sa, vaa ñatuu nawa
kaa sa ma, te ni yo kuvijin sa, vaa ñatuu na sa'ma sa ma.
28 Te masu cha'a-ni chi ndí ini xeen sa nawa ka ndo'o ka tna'a ndaka ñayii
ni ka nduu sa'ya Su'si ma ja ka iyo i ndaka ñuu ma.
29 Vaa nú na in ku'u in kue'e ma chi kuenda tnu'u ja maa sa ku'u. Vaa nú
na in na sa'a ja ndakakayata in tna'a o ma chi saña chi kúxii xeen ini sa ja
sukan ni sa'a i ma.
30 Te nú iyo nde a kuu ndachiñu'u sa maa sa, su'va ndáchiñu'u sa maa Su'si
ma vaa maa ya ni chindee ña'a, vaa kua'a ja masu jini sa naxe sa'a sa ma.
31 Te maa Su'si, Yuva Jesucristo iya tátnuni nuu o a, iya iyo ja ndachiñu'u o
ya ni-kani ni-jika ma, jini ya ja masu xnda'vi ña'a sa.
32 Vaa ñuu Damasco ma, tee kúu gobiernu ñuu yukan ma, ja jinukuechi de
nuu rey kúu Aretas ma, ni yo jito ñukuun de ichi nuu kívi o ñuu yukan ma,
sukan-va'a tnii ña'a de.
33 Kovaa ni ñunee sa in nuu chika ma, te ni ka nune'e ña'a tna'a o ma ichi
ventana ve'e kátuu yu'u ñuu ma, te ni kaku sa nuu nda'a tee yukan ma.

12

Ni wa'a Su'si ma tnu'u ja xndo'o xneni tachi ma Pablo ma

1 Ja ndaa kúu ja masu va'a-ni ja ndachiñu'u sa maa sa, kovaa iyo ja
ndaka'an sa ja ni kaxtnu'u Iya Tátnuni ma nuu sa, nuu ni jini nuu sa ma
naxe kúni ya ja jin jaku'ni ini o ma.
2 Jini sa in tee ja jinukuechi de nuu Cristo o a, jâ iyo uxi kuun kuiya ma, te
ni ndone'e ña'a Su'si ma onde andivi ku-uni ma, te masu jini sa nú ni ja'an
de ji'in yikikuñu de ma xi ña'a, kovaa maa Su'si ma chi jini ya.
3 Te jini sa tee yukan, kovaa masu jini sa nú ni iyo de ji'in yikikuñu de ma
xi ña'a, kovaa maa Su'si ma chi jini ya,
4 ja ni kaa de onde nuu nani paraíso ma, te yukan, te ni jiniso'o de tnu'u ni
ka'an Su'si ma ja iyo yu'u ma, te ni-in ñayii masu kuu ka'an i tnu'u yukan.
5 Saña chi kuu ndaka'an sa ja ni sa'a Su'si ma ji'in tee yukan, kovaa ja
ndaka'an sa ja kuu maa sa masu kúu. Ja kuu ndaka'an sa kúu ndaka ja
masu kúu sa'a sa ma.

6 Nú kúni sa chi kuu ndaka'an sa sukan sa'a Su'si ma ji'in sa, sukan-va'a
koo jayiñu'u sa, chi vaa ja ndaa kúu. Kovaa masu nawa ndaka'an sa nawa
sa'a sa, sukan-va'a ñayii nde'ya ña'a ma ji'in ñayii niniso'o ja ká'an sa ma, te
ndaka'an maa i nú ja va'a kúu ja sukan sa'a sukan kúu sa ma.
7 Te ñatuu ni kachi Su'si ma ja ko sa'a vixi sa maa sa ja jini-ka sa kuechi ja
sukan ni kaxtnu'u Su'si ma kua'a ja vii ja va'a onde sukun ma. Te chukan
kúu ja ni wa'a Su'si ma tnu'u ja tachi ma, xndo'o xneni ña'a i, kuenda tnu'u
ja in iñu kani xeen ni kivi yikikuñu sa a te sa'a ndeva'a ña'a i.
8 Te ja sukan ndo'o neni sa ma, ja ni kuu uni jichi ni jikan-ta'vi sa nuu Iya
Tátnuni ma ja na xtandiyo ya i te máko xndo'o xneni-ka ña'a i.
9 Kovaa Iya Tátnuni ma, ni ka'an ya: “Masu nawa jiniñu'u-ka ni, vaa jâ ni
skuta'vi ña'a sa ja vii ja va'a ma, chukan kúu ja ni'i ni ndaka nawa jiniñu'u-ka
ni ma. Vaa ora jani ini ni ja masu kuu-ka nawa sa'a ni ma, te maa ora
yukan-ni, te kua'a-ka ja chindee ña'a sa ja sa'a ni ma”, kúu ya ká'an ya.
Chukan kúu ja kúsii ini xeen-ka sa, vaa masu kúu nawa sa'a maa in-ni sa
ma, te chukan kúu ja maa tnu'u ndee tnu'u ndatnu Cristo ma koo ini anua
sa a, sana kuu sa'a sa nawa kúni Su'si ma ja sa'a sa ma.
10 Te kúsii ini sa ja ñatuu nawa kúu sa'a sa ja maa-ni sa ma. Te kúsii ini sa
ora ka ka'an ndeva'a i nuu sa ma, ji'in ora nawa jiniñu'u sa ma, ji'in ora ka
sondikin ña'a i ma, ji'in ora ndí ini xeen sa ma. Vaa ora jini sa ja ñatuu nawa
kuu sa'a sa ma, te ora yukan, te ndáni'i-ka sa tnu'u ndee tnu'u ndatnu ja kuu
sa'a sa ma. Te ndaka kánda sa, vaa kútoo sa Cristo ma.
11 Ni sa'a neé sa maa sa ja ni ndachiñu'u sa vala maa sa, vaa maa ni ni
ka xtetuu ña'a, vaa masu nde ni ka ndakunitnuni ni ndaka nawa sa'a nawa
kúu tna sa ma. Vaa visi ñatuu nawa kúu sa nuu Su'si ma ka jani ini ni,
kovaa masu ka ndanuu-ka tee ka ka'an maa de ja Cristo ma ni tetniñu ña'a
ma sana saña.
12 Vaa ni ndo'o ni neni sa, te ni kanda sa. Te ni ka iyo seña ji'in milagru nuu
ka iyo ni a ja ni sa'a Su'si ma, te chukan kúu tna'a ja ka kaxtnu'u ja in tee ni
tetniñu Cristo ma kúu sa.
13 Vaa ndeva'a-ni nuu ni ja'an sa ja ni kaxtnu'u sa tnu'u Su'si ma chi ñayii ni
ka nduu sa'ya Su'si o a chi ni ka yo chindee ña'a i. Te yika-ni ja ndijin kúu
ja ñatuu nawa ni jikan sa ja jin chindee ña'a ni. Te jin sakanu ini ña'a ni, nú
ni sa'a sa ja ni ka kuxii ini ni ma.

Pablo ma, káxtnu'u de ja ki'in de ñuu Corinto ma in-ka tuku jichi

14 Jâ iyo tu'va sa ja jaan sa nuu ka iyo ni a ja ku-uni jichi a, te másu ko jin
ko ndi ini ni ja nawa jin taa ni, vaa masu ndúku sa ja nawa jin taa ni chi ja
ndí ini-ka sa kúu ja jin koo va'a maa ni. Vaa ndijin chi ka jini ni ja sa'ya sa
ka kuu ni, te masu nawa jin ko ndi ini ni ja nawa jin taa ni ja kúu sa yuva
ni ma. Vaa sukan kúu o ji'in sa'ya o ma, ja maa o ja kúu o yuva i ma ko ndi
ini nawa jiniñu'u sa'ya o ma.
15 Te maa sa chi sii ini xeen kuatniñu sa ja neva'a sa a ja jin kuu ni, te visi
na xndo'o-ka sa maa sa ja jin kuu ni kuechi ja kútoo ña'a sa a. Vaa ja ndaa
kúu ja kútoo xeen-ka ña'a sa, te maa ni, visi ma jin kutoo xeen ña'a ni.
16 Kúkanu ini sa ja jin kuan-ta'vi ni ja ká'an sa ya, vaa masu nawa ni kuni
sa ja jin taa ni, kovaa ka iyo jaku ni a ja ka jani ini ni ja jini xeen sa naxe
xnda'vi ña'a sa te jin taa ni xu'un ni ma.
17 ¿Xi ni jatniñu sa in tee ni tetniñu sa ma ja xnda'vi ña'a sa te ni'i sa xu'un
ni ma? Chi ñatuu.

18 Ni jikan-ta'vi sa nuu Tito ma ja kuan koo de ji'in in-ka ñani o ma nuu ka
iyo ni a. ¿Ni xnda'vi ña'a Tito ma? ¿Xi masu inuu-ni ka jani ini sa ji'in de?
¿Xi masu inuu-ni ichi ka jika sa ji'in de?
19 ¿Ja sa'a vivii ká'an sa a, ka jani ini ni ja sa'a-ni-nka sa kúu, sukan-va'a
na ya'a na kuita-ni-nka ja ni ndaka'an-so'o sa nuu ni ma? Ña'a. Vaa ni-yu'u
ni-ini sa ká'an sa, te jini maa Su'si ma. Te ja maa Cristo ma, te ka ka'an vii
ka ka'an va'a sa nuu ni, vaa ka kutoo ña'a sa, te ka kuni sa ja jin koo va'a-ka
ni nuu Su'si ma.
20 Kovaa ja ndí ini sa kúu ja nuna jaan sa jan koto ña'a sa ma, te ma ndani'i
sii ini ña'a sa sukan kúni sa ja jin koo sii ini ni nuu Su'si ma. Te maa ni, ma
jin koo sii ini ni ja jin kuni ña'a ni ma. Vaa ndí ini sa ja nasa yukan, te ka
skiti ini tna'a ni, xi ka kukueñu ini nuu tna'a ni, xi ka kanaa ni, xi ka jani ini
ni ja maa ni ka kuu-ka ma, xi ka ka'an u'vi nuu tna'a ni, xi ka ka'an tnu'u
tna'a ni ma, xi ka sa'a neé ka sa'a uun-nka ni ma.
21 Vaa ndí ini xeen sa ja nuna jaan sa ma, te sa'a Su'si ma ja ndakukan-nuu
sa nuu ya ja kuechi ni ma, xi saa konda'yu sa ja kuechi in jichi ni a, ja jâ
ni kuu kii ja ka ndiso kuechi i ma, vaa ka ndasatne'e i maa i ma nuu ja
u'vi ma, te ka kivi nduu ka kivi ni'i-ni i ji'in ñayii ñatuu ni ka tnanda'a ji'in i
ma, te ñatuu nde ka ndakani ka ndaka'vi ini i ja u'vi ka sa'a i ma sukan-va'a
ndasakanu ini ña'a Su'si ma.

13

1 Cha'a kúu ja ku-uni jichi ja jaan sa nuu ka iyo ni ja ni ka nduu ni sa'ya
Su'si o a, te jin ndasa'a ndaa o ndaka naxe ka sa'a ka kuu ni a, te onde uu
xi uni ñayii jin ndaka'an naxe iyo ma, sana kundaa.
2 Ká'an sa nuu ñayii ni ka ndakuiso kuechi i ma ji'in nuu ndaka ni a, vitna
ja ñatuu jaan-ka sa nuu ka iyo ni a, te ndaxndaku ini ña'a sa sukan ni ka'an
sa nuu ni jaan sa ja ku-uu jichi ma. Vaa nuna jaan sa a chi ûni kene'e sa i
nuu ka iyo ni a, onde nú ni ka ndakani, ni ka ndaka'vi ini maa i nuu Su'si
ma.
3 Vaa ka nduku ni nú ndija ja maa Cristo ma ni taa tnu'u ká'an sa a. Kovaa
jin kona'a ni ja maa ya ká'an ja ká'an sa a, te masu ká'an kuee ya nuu ni chi
ká'an ni'i ya, te ûni satniñu ya ji'in tnu'u ndee tnu'u ndatnu ya ma nuu ka
iyo ni a.
4 Visi ni ndakaa ya nuu krusi ma kuenda tnu'u ja ñatuu na tnu'u ndee tnu'u
ndatnu ya ma, kovaa téku ya ji'in tnu'u ndee tnu'u ndatnu maa Su'si ma.
Te suni sukan ka ndo'o ka neni sa ja ka ndikin sa ya a, kovaa ja maa tnu'u
ndee tnu'u ndatnu maa Su'si ma, te ka iyo sa nuu nda'a Cristo ma, te jin
koteku sa, te jin kunukuechi sa nuu ni a.
5 Jin ndasa'a maa ni kuenda, te jin ndakototnuni ni maa ni nú ka iyo va'a
ni nuu Su'si ma te ka kukanu ini va'a ni ya. ¿Xi ñatuu ka ndasa'a ni kuenda
ja Jesucristo ma ka iyo ji'in ni? ¿O xi ñatuu ka iyo va'a ni nuu Su'si ma?
6 Kovaa saña chi ka kukanu ini sa ja jin ndakunitnuni ni ja saña chi ka iyo
va'a sa nuu Su'si ma.
7 Te saña chi ka jikan-ta'vi sa nuu Su'si ma ja másu ko jin sa'a ni ni-in ja u'vi,
kovaa masu kuechi ja ka kuni sa ja jin koo va'a-ka maa sa nuu Su'si ma kúu
ja ka jikan-ta'vi sa nuu Su'si ma chi ña'a. Su'va ja ka kuni sa kúu ja jin sa'a
ni ja va'a nuu Su'si ma, sukan-va'a ma jin skenaa ni maa ni.
8 Vaa masu kuu ja masu jin ko sa'a ni sukan ká'an tnu'u ndaa tnu'u ndija
Su'si o a chi kuiti nini ja ûni jin ko sa'a ni sukan ká'an tnu'u Su'si o a,
sukan-va'a jin kundee o nuu ja u'vi ma.

9 Te chukan kúu ja ka kusii ini sa, vaa ora ka kuxii ka kunda'vi ini sa ja ni
kenda in tnundo'o ma, te ndijin chi ka iyo-ka tnu'u ndee tnu'u ndatnu ni
ma. Te ka jikan-ta'vi sa nuu Su'si ma ja ûni jin konukuiñi va'a jin konukuiñi
ndaa ni nuu ya ma.
10 Te chukan kûu ja tee sa sa'a vitna ja iyo jika-ka sa a, sukan-va'a kivi koo
sa nuu ka iyo ni a, te masu ka'an ni'i xeen-ka sa. Vaa Iya Tátnuni ma, ni taa
ya tnu'u ndee tnu'u ndatnu ja tátnuni sa nuu ni a, kovaa masu ja sa'a sa ja
jin skenaa ni maa ni kúu chi su'va ja jin koo va'a-ka ni nuu Su'si ma kúu ja
ndaka'an-so'o sa nuu ni sa'a.

Sukan ndákan-tnu'u ñaña'a Pablo ma ñayii ka kandija Su'si ma ja ka iyo i ñuu Corinto ma

11 Te chukan kúu ja ndijin ja ni ka nduu o sa'ya Su'si ma, jin koo sii ini ni,
te jin koo va'a-ka ni nuu Su'si ma, te jin ndaka'an-mani tna'a ni, te in-ni ja
jin kani ini ni, te jin koo mani ni. Te maa Su'si iya kútoo ña'a ma iya sa'a ja
jin koo mani o ma, koo ya ji'in ni.
12 Jin ndakua'a tna'a ni nchuxi ndi-in ndi-in ni ja ka kuu ni ñayii jâ ni ka
xndoo ja u'vi ma.
13 Te ka ndakan-tnu'u ñaña'a ña ndaka ñayii ka iyo ji'in sa ya'a ja ni ka nduu
i sa'ya Su'si o a ja ni ka xndoo i ja u'vi ma.
14 Te Jesucristo iya tátnuni nuu o a, na skuta'vi ña'a ya ja vii ja va'a, sukan
kútoo ña'a Su'si ma. Te kóo Xtumani Ndios ma ji'in o, te sa'a ya ja jin ketna'a
ini o ji'in ya. Te sukan kó kuu.

Carta ni sa'a Pablo ma ja ni tetniñu de nuu ñayii ka iyo ñuu Galacia ma

Sukan ndákan-tnu'u ñaña'a Pablo ma ñayii ka kandija Su'si ma ja ka iyo i ñuu Galacia ma

1 Saña kúu Pablo tee ni tetniñu ña'a Jesucristo ma, te ni masu ni-in ñayii
ni tetniñu ña'a, nú masu ja maa Jesucristo iya ni ji'i nuu krusi ma, ji'in maa
Yuva ya Su'si iya ni ndaxteku Jesucristo ma.
2 Te ndaka ñayii ni ka nduu sa'ya Su'si o a ja ka iyo sa ji'in i a, ka tetniñu sa
tnu'u ya'a nuu ni ja ka ndatna'a ni ndaka ñuu ka iyo ñuu Galacia a.
3 Yuva o Su'si ma, ji'in Jesucristo iya tátnuni nuu o a, na skuta'vi ña'a ya ja
vii ja va'a, te jin koo mani ni.
4 Te maa Jesucristo ma kúu iya ni wa'a tnu'u ja ni ka ja'ni ñayii ma ya nuu
krusi ma, te onde sukan ni sa'a ya ma, te ni ka naa kuechi o ma, sukan-va'a
jin kaku o nuu ja u'vi ma, te ma jin ko sa'a-ka o ja u'vi ka sa'a ñayii ñuu ñayivi
a vitna a, vaa sukan ni kúu ini maa Yuva o Su'si ma.
5 Te nuu maa ya na koo jayiñu'u ni-kani ni-jika. Te sukan kó kuu.

Ñatuu na in-ka tnu'u vii tnu'u va'a, nú masu ja maa in-ni tnu'u vii tnu'u va'a Jesucristo ma

6 Ja'an-nka ini sa ja ni jini sa ja masu kua'a-ni kivi, te ni ka jikayata ni
nuu iya ni ndakana ña'a ma. Te vitna, ja onde ja maa Jesucristo ma, te ni
skuta'vi ña'a Su'si ma ja vii ja va'a a, kovaa vitna, su'va ni ka ndandikin ni
in-ka tnu'u ja sama ni ka kaxtnu'u i ma.
7 Kovaa masu iyo in-ka tnu'u Su'si a chi su'va ka iyo jaku ñayii ja ka sakanuu
i tnu'u vii tnu'u va'a Cristo ma, te sukan, te ka sa'a i ja ka ndi ini-ka ni ja nú
ndija ja sukan ká'an tnu'u ndaa tnu'u ndija Su'si a.
8 Kovaa jin kona'a ni ja nú nde sa xi in ángel onde andivi ma, te jin xsama
sa sukan ká'an tnu'u vii tnu'u va'a Su'si a ja ni ka kaxtnu'u sa xinañu'u ma
te jin ndakaxtnu'u sa siin-ka tnu'u chi ka iyo maa sa ja jin chunaa xeen-ka
sa nuu Su'si ma.
9 Sukan ni ka'an sa onde xi'na-ka ma, te vitna ndáka'an tuku sa: Nú na in
xsama kaxtnu'u i tnu'u vii tnu'u va'a Su'si ma sana sukan ni ka jini ni onde
xinañu'u ma, te iyo maa i ja chunaa xeen-ka i nuu Su'si ma ja sa'a i sukan
ma.
10 ¿Na in xi-nuu ndúku sa ja jin ka'an i ja vii ja va'a ja kuu sa? ¿Nuu ñayii
a xi nuu Su'si ma? ¿Xi ndúku sa ja sa'a sa ja jin jatna ini ñayii ma? Ña'a. Chi
nute sukan sa'a sa ja jin ka'an vii jin ka'an va'a ñayii ma ja kuu sa ma chi
masu in ñayii jinukuechi nuu Cristo ma kúu sa ja sa'a sa sukan.

Sukan ni jinukuechi Pablo ma ja ni kaxtnu'u de tnu'u vii tnu'u va'a Jesucristo ma

11 Ndijin ja ni ka nduu o sa'ya Su'si ma, jin kona'a ni ja tnu'u vii tnu'u va'a
Su'si ma ja ni kaxtnu'u sa ma, masu sukan jani ini ñayii ma ni kaxtnu'u sa.
12 Vaa masu ni ni'i sa xi ni kutu'va sa nuu in ñayii ma chi maa Jesucristo ma
ni kaxtnu'u sukan ká'an sa a.
13 Vaa jâ ka jini ni sukan ni yo sa'a, ni yo kuu sa ma, nuu ni yo ndikin sa
sukan ka kaxtnu'u ñayii judío ma, te ni yo sondikin xeen sa ñayii ni ka nduu
sa'ya Su'si ma, te ûni ni yo kuni sa ja xnaa sa i tiempu yukan.

14 Vaa nuu ni yo ndikin sa sukan ka kaxtnu'u ñayii judío ma, ni yo kunuu
maa sa nuu tna'a sa suchi inuu ji'in sa ma, te ni yo ñu'u xeen ini sa ja ko
sa'a sa ndaka sukan ni ka yo jinindija yuva sa ma ja sukan ko sa'a ko kuu o
nuu Su'si ma.
15 Kovaa Su'si ma, ni sa'a siin ña'a ya onde chii si'i sa ma, vaa ja va'a xeen
ini ya ma, te ni kana ña'a ya ja skuta'vi ña'a ya ja vii ja va'a. Te nuu ni kenda
kivi ja ni jani ini ya ma,
16 te ni kaxtnu'u ya Sa'ya ya Jesucristo ma, sukan-va'a kaxtnu'u sa nuu ñayii
masu judío ka kuu i ma na in kúu ya ma. Te ora yukan, masu ni jikan-tnu'u
sa nuu ni-in ñayii ma chi ni kukanu ini sa ja maa ya kaxtnu'u nawa sa'a sa
ma.
17 Te ni masu ni ja'an sa ñuu Jerusalén ma nuu ka iyo tee ni tetniñu ya
xi'na-ka sana saña ma. Su'va ni ja'an sa ñuu Arabia ma, te saa ni ndii tuku
sa ñuu Damasco ma.
18 Sani te ni ya'a uni kuiya ma, saa ni ja'an sa ñuu Jerusalén ma ni jan koto
sa Pedro ma. Te ni iyo sa ji'in de ja'un kivi.
19 Kovaa masu nde ni jini sa ni in-ka tee ni tetniñu ya ma chi yika-ni ja
Jacobo ñani maa Iya Tátnuni ma.
20 Te tna'a ja tée sa nuu ni a, jini Su'si ma ja ja ndaa kúu te masu xnda'vi
ña'a sa.
21 Sani te ni ja'an sa ñuu Siria ma ji'in ñuu Cilicia ma.
22 Kovaa ñuu Judea ma, masu na in ni yo jini ña'a nuu ka ndatna'a ñayii ni
ka nduu sa'ya Cristo a.
23 Yika-ni ja ni ka yo jiniso'o i ja ni ka yo ka'an ñayii ma sa'a: “Tee ni yo
kuni ja xnaa de tnu'u vii tnu'u va'a Su'si o a te ni yo sondikin ña'a de yo'o
ja ka kandija o tnu'u vii tnu'u va'a káxtnu'u Jesucristo ma, vitna, te maa de
ndákaxtnu'u tnu'u vii tnu'u vaa Su'si o a.”
24 Te ja kuechi ja sa'a sa vitna a, vaa jâ ni ndaxsama ña'a Su'si ma, te ka
ndachiñu'u xeen i ya.

2

1 Sani te ja ni ya'a uxi kuun kuiya ma, te ni ja'an tuku sa ñuu Jerusalén
ma ji'in Bernabé ma, te ni jeka sa Tito a, te ni ja'an sa ji'in de.
2 Sukan ni kaxtnu'u maa Su'si ma, te ni ja'an sa, te ni ndaxtutu siin sa tee ka
kaxtnu'u tnu'u Su'si a, te ni ndakaxtnu'u sa nuu de sukan káxtnu'u sa tnu'u
vii tnu'u va'a Su'si a nuu ñayii masu judío ka kuu i ma, te na jin ndaka'an
de nú va'a-ni iyo, sukan-va'a ndaka tniñu sa'a sa nuu Su'si a, te kéndoo va'a
i.
3 Kovaa ni a Tito tee ka chindee tna'a ji'in sa ka kaxtnu'u sa tnu'u Su'si o a,
ja masu in tee judío kúu de a, masu ni ka xtetuu i de ja jakitnuni de, vaa
maa Cristo ma ni sa'a ja ni ka ndayaa o nuu sukan ka sa'a o ve koo o ma.
4 Kovaa ni yo jan koo yu'u tee ja ka sa'a de tnu'u ja ni ka nduu tna de sa'ya
Su'si ma, sukan-va'a jin koto yu'u ña'a de nú ka ndikin-ka o sa'a o sukan ni
tatnuni Moisés ma, vaa ka kuni de ja jin xtetuu ña'a de ja sukan-ni jin ko
sa'a-ka o.
5 Kovaa ni a vala masu ni ka wa'a sa tnu'u ja jin ko sa'a sa sukan ka kuni
de ma, sukan-va'a tnu'u vii tnu'u va'a Su'si o a, te jin jaku'ni ndaa ini ni, te
sukan ká'an ma jin ko sa'a ni.
6 Kovaa tee ni ka yo jani ini i ja ka ndanuu-ka de ma, vaa ni a in tnu'u jaa
ñatuu ni ka kaxtnu'u de nuu sa a. (Kovaa nawa ni ka yo sa'a, ni ka yo kuu
maa de onde xi'na-ka ma masu ndí ini-ka sa. Vaa nuu Su'si ma chi inuu-ni
ka kuu ndaka o.)

7 Su'va ni ka ndakunitnuni de ja maa Su'si ma ni tatnuni nuu sa ja kaxtnu'u
sa tnu'u vii tnu'u va'a ya ma nuu ñayii masu judío ka kuu i ma, sukan ni
tatnuni ya nuu Pedro ma ja kaxtnu'u de nuu ñayii judío ma.
8 Vaa maa iya ni tetniñu Pedro ma ja kaxtnu'u de nuu ñayii judío ma, suni
maa ya ni tetniñu ña'a ja ki'in sa nuu ñayii masu judío ka kuu i ma.
9 Te chukan kúu ja Jacobo ma, ji'in Cefas ma, ji'in Juan ma, tee ni sunkani
ña'a Su'si ma ja jín ko koto de ñayii ni ka nduu sa'ya ya ma, ni ka
ndakunitnuni de ja vii ja va'a ni skuta'vi ña'a Su'si ma, te ûni ni ka taa de
nda'a de ma ja kuu seña ja ni ka kendoo ini de ja in-ni tniñu ka sa'a sa ji'in
de, sukan-va'a saña, te jin koo sa nuu ñayii masu judío ka kuu i ma, te maa
de jin kaxtnu'u nuu ñayii judío ma.
10 Yika-ni ja ni ka jikan-ta'vi de nuu sa kúu ja másu ko jin ndunaa sa ñayii
ka kunda'vi-ka ma. Te chukan kúu ja ni ndi ini xeen sa ja sa'a sa sukan.

Pablo ma, ni ndaka'an-so'o de nuu Pedro ma nuu ka iyo de ñuu Antioquía ma

11 Kovaa nuu ni jaan Pedro ma ñuu Antioquía ma, te ni ndaka'an-so'o sa
nuu de, vaa jiso kuechi de ja sa'a de sa'a ma.
12 Vaa nuu ñatuu ki koo-ka ñayii ni tetniñu Jacobo ma chi ni yo jaa kaa Pedro
ma xita ji'in ñayii masu judío ka kuu i ma. Kovaa nuu ni kija koo de ma, te
Pedro ma chi ni yo kusiin, ni yo kusu'va de, kuechi ja yu'u de tee judío ma.
13 Te ja sukan ni sa'a siin Pedro ma maa de ma, te sukan ni ka sa'a tna
ndaka-ka tee judío ka iyo yukan. Te onde tee kúu Bernabé ma, ni ka kundee
de ja ni sa'a tee ma sukan. Te ni-in de masu ni ka sa'a sukan ka ka'an de
ma, ja inuu-ni ka kuu ndaka o nuu Su'si ma.
14 Kovaa nuu ni jini sa ja masu ka jika ndaa de sukan ká'an tnu'u vii tnu'u
va'a Su'si ma, te ni jiña'a sa Pedro ma nuu ndaka ñayii ka iyo ma: “Ndijin ja
kúu ni judío a te jâ ni jaku'ni ini ni ja másu ko sa'a-ka ni sukan ka kuu ñayii
judío ma, vaa ora iyo ni nuu ka iyo ñayii masu judío ka kuu i ma, te sa'a ni
sukan kúni Su'si ma, te vitna ¿nava'a xtetuu ni ñayii masu judío ka kuu i ma
ja jin ko sa'a-ka i sukan ka sa'a ka kuu-ka ñayii judío ma?
15 'Yo'o chi ñayii judío ka kuu o onde nuu ni ka kâku o ma, te masu ka jiso
kuechi o sukan ka jiso kuechi ñayii masu judío ka kuu i ma.
16 Kovaa ka jini o ja ñayii ma, visi na sa'a i sukan ni tatnuni Moisés ma,
masu kuu ka'an Su'si ma ja in ñayii sa'a ja va'a ja ndaa kúu i. Vaa ñayii
kándija Jesucristo ma-ni kúu ñayii sa'a ja va'a ja ndaa ká'an ya. Te yo'o chi ni
ka kandija o Jesucristo ma, sukan-va'a ka'an maa Su'si ma ja ñayii ka sa'a ja
va'a ja ndaa ka kuu o ja ka kandija o Cristo ma, te masu ja kuechi ja ni ka
sa'a o sukan ni tatnuni Moisés ma kúu, chi ña'a. Vaa masu ni-in ñayii ma, ja
kuechi ja ni sa'a i sukan ni tatnuni Moisés ma, te ka'an Su'si ma ja ko kuu i
in ñayii sa'a ja va'a ja ndaa”, kúu sa jiña'a sa Pedro ma.
17 Te nú ka ndi ini o ja Cristo ma, te ka'an ya ja ñayii ka sa'a ja va'a ja ndaa
ka kuu o nuu ya, te ¿naku jin ka'an tna ñayii ma ja ñayii ka jiso kuechi ka
kuu o? Vaa nú sukan, te ¿Cristo ma kúu iya sa'a ja jin kuiso kuechi o? Ña'a.
Vaa masu sukan iyo.
18 Vaa nú in ja jâ ni xnaa sa ma, te ndasa'a tuku sa in-ka jichi ma chi maa
sa sa'a ja ndakuiso kuechi sa in-ka jichi tuku ma.
19 Saña chi kuenda tnu'u ja in ñayii ni ji'i kúu sa nuu tnu'u ni tatnuni Moisés
ma, vaa ñatuu ni kundee sa sa'a sa sukan ká'an ma. Kovaa nuu ni jini sa
tnu'u vii tnu'u va'a Su'si ma, te kuenda tnu'u ja ni ndateku sa ja ko sa'a sa
sukan kúni Su'si ma.

20 Chukan kúu ja kuenda tnu'u ja ni ndakaa sa ji'in Cristo Jesús ma nuu
krusi ma, te masu téku-ka maa sa chi maa Cristo iya ni ndateku ma iyo ini
anua sa a, te ndaka ja tátnuni Su'si ma ja sa'a ja kuu sa ja iyo sa ñuu ñayivi a,
te kúu sa'a sa, vaa kúkanu ini sa Cristo Sa'ya Su'si ma, iya ni wa'a tnu'u te ni
ka ja'ni i ya nuu krusi ma, vaa kútoo ña'a ya ma, te ni chunaa ya nuu tniñu
o ma.
21 Masu saxiko sa ja vii ja va'a ni skuta'vi ña'a Su'si ma. Vaa nute ni kundee
ja ni tatnuni Moisés ma sa'a i ja nduu o ñayii sa'a ja va'a ja ndaa ma chi
masu nde jiniñu'u ja ni ji'i Cristo ma nuu tniñu o ma.

3

Ni ka xndoo ñayii ka kandija Su'si ma ja ka iyo i ñuu Galacia ma Xtumani Ndios ma, te ni ka ndakatanuu i tnu'u ni tatnuni Moisés ma

1 Ndijin ja ka kuu ni ñayii ñuu Galacia a, ¡ñatuu ka ndasa'a ni kuenda!
¿Na in ni xnda'vi ña'a ja ni ka xndoo ni tnu'u ndaa tnu'u ndija Su'si ma?
¡Te vitna ja ñukuun ñukuun ni ka kaxtnu'u sa nuu ni sukan ni ndo'o ni neni
Jesucristo ma nuu krusi ma ja kuechi o ma!
2 Cha'a kúu ja kúni sa ja jin ka'an ni naxe ka jani ini ni. ¿Ni ka kuta'vi ni
Xtumani Ndios ma ja kuechi ja ka sa'a ni sukan ni tatnuni Moisés ma, xi
kuechi ja ni ka kandija ni tnu'u vii tnu'u va'a Jesucristo ma te ni ka kukanu
ini ni ya ma?
3 ¿Te ñatuu ka jaku'ni ini ni? Xinañu'u ni ka jan-ta'vi ni Xtumani Ndios ma
iya chíndee ña'a ja ni ka ndani'i ta'vi ni ma. ¿Te vitna, te ka jani ini ni ja
kuu jin sa'a maa ni ja jin ndani'i ta'vi ni?
4 ¿Ni ka xndo'o ka'a, ni ka xndo'o xiko ni maa ni ja ni ka sa'a ndeva'a ña'a
ñayii ma kuechi ja ni ka ndani'i o ichi ndaa ma? Vaa ña'a, vaa masu jin
xndoo ni Su'si o a.
5 Vaa maa ya ni taa Xtumani maa ya ma te ni sa'a ya milagru ne'un ni a. ¿Ni
sa'a ya milagru ma, kuechi ja ni ka sa'a ni sukan ni tatnuni Moisés ma, xi
kuechi ja ni ka kandija ni tnu'u vii tnu'u va'a Cristo ma ja ni ka kaxtnu'u sa
nuu ni ma?

Sukan ni skuiso Su'si ma nuu tee nani Abraham ma

6 Abraham ma chi: “Ni kandija de ja ká'an Su'si ma, te ni sa'a de sukan
kúni ya ma, vaa ni kukanu ini de ya ma, te ni ndaka'an, ni ndakachi ya ja
in tee sa'a ja va'a ja ndaa kúu de.”
7 Chukan kúu ja jin kona'a ni ja ñayii ka kandija Su'si ma chi sa'ya tata
Abraham ma ka kuu tna i, vaa ka sa'a ka kuu i sukan ni yo sa'a de ma.
8 Su'si ma onde xinañu'u ma jâ jini ya sukan sa'a ya ja jin kuu ñayii masu
judío ka kuu i ma, ja nuna jin kukanu ini i ya te jin sa'a i sukan kúni ya ma,
te ndaka'an ya ja ñayii ka sa'a ja va'a ja ndaa ka kuu i. Te ni kaxtnu'u ya
tnu'u vii tnu'u va'a ma nuu tee kúu Abraham ma, te jiña'a ya: “Ja maa ni te
jin ni'i ñayii ndaka ñuu a ja vii ja va'a.” Sukan ká'an tutu ya ma.
9 Chukan kúu ja nú na in na kandija sukan ká'an Su'si ma chi jin ni'i i ja vii
ja va'a ma sukan ni'i tna Abraham ma tee ni kandija sukan ni tatnuni Su'si
ma.
10 Kovaa ñayii kukanu ini sukan ni tatnuni Moisés ma te ñatuu sa'a ndi'i i
ma, iyo i ja ndo'o neni i, vaa sa'a ndee nuu tutu ya ma: “Ja u'vi kúu ndaka
ñayii ma, nú ma sa'a i ndaka sukan ndee nuu libru ndee ja ni tatnuni Su'si
ma ja tatnuni Moisés ma nuu ñayii ma.”

11 Te ja ndaa ndija kúu ja ñayii yika-ni ja sa'a i sukan-ni ni tatnuni Moisés
ma, masu kuu ndaka'an Su'si ma ja in ñayii sa'a ja va'a ja ndaa kúu i nuu ya,
vaa sa'a ká'an tutu ya ma: "Ñayii kúkanu ini Su'si ma te sa'a i ja va'a ja ndaa
ma chi suu i koteku ni-kani ni-jika."
12 Kovaa tnu'u ni tatnuni Moisés ma, masu chíndee ña'a i naxe kukanu ini o
Su'si ma, vaa sa'a-ni ká'an: "Ñayii sa'a ndi'i sa'a tu'u sukan ni tatnuni Moisés
ma chi koteku i nuu Su'si ma."
13 Kovaa ñatuu na in ni kundee, te su'va ja u'vi-ka ni ka nduu i nuu Su'si
ma, vaa jâ ka jini i sukan ká'an tnu'u ni tatnuni Moisés ma. Chukan kúu ja
onde ni ndo'o ni neni Cristo ma nuu krusi ma, saa ni chunaa ya nuu tniñu
o, saa ni ka kaku o nuu ja u'vi ma. Vaa sa'a ká'an nuu tnu'u Su'si ma: "Ñayii
sa'a nanimaa ja u'vi ma chi iyo maa i ja kuita kaa i nuu krusi ma te kûu i,
te sukan, te ndatna'a maa i ja kan-yu'u ja kan-nuu ja u'vi ni sa'a i nuu Su'si
ma."
14 Te ja sukan ni ndo'o ni neni Cristo Jesús ma, sana jin ni'i tna ñayii masu
judío ka kuu i ma ja vii ja va'a ni skuiso ya nuu Abraham ma, te ja jin kandija
o Su'si ma, te jin ni'i o Xtumani Ndios ma, sukan ni skuiso ya ja taa ya ma.
15 Ndijin ja ni ka nduu ni sa'ya Su'si ma, ká'an sa nuu ni, sukan ka sa'a
tna o ja kúu o ñayii ma: In ja ka skuiso ñayii ma ja jin sa'a i ma, visi ñayii-ni
ka kuu i, kovaa nú ni ka kendoo ini i ja sukan jin sa'a i ma chi masu na in
ka'nu ndee ja sa'a i ja ni skuiso i ma, te ni a in i sa'a ja ndasonee-ka i sukan
ni ka kendoo i ma.
16 Te sukan ni sa'a Su'si ma ji'in Abraham ma, vaa ni skuiso ya nuu de ma
ji'in nuu sa'ya tata de ma. Te masu ni ka'an ya ja jin kuu ndaka sa'ya tata
de ma chi yika-ni ja kúu Cristo ma, vaa ne'un sa'ya tata Abraham ma ni kee
ya ma.
17 Te ja ká'an sa kúu: Ja ni skuiso Su'si ma nuu Abraham ma kúu ja maa
Cristo ma, te sa'a ya ja jin ni'i ñayii ndaka ñuu ma ja vii ja va'a ma. Sani te
ni ya'a kuun cientu oko uxi (430) kuiya ja ni skuiso ya nuu Abraham ma,
saa ni kenda tnu'u ni tatnuni ya nuu Moisés ma ja tatnuni de nuu ñayii ma.
Kovaa tnu'u ya'a, masu kuu sa'a i ja naa tnu'u jâ ni skuiso Su'si ma nuu
Abraham ma.
18 Vaa nuna jin ka'an o ja jiniñu'u ja jin sa'a o ndaka sukan ká'an tnu'u ni
tatnuni Su'si ma nuu Moisés ma sana jin ni'i o ndaka ja ni skuiso ya nuu
Abraham ma, chi ka kukanu ini o ja ka sa'a maa o ma, te ñatuu ka kukanu
ini o ja jin ni'i o tna'a ja ni skuiso ya ja taa ya ma.

Nava'a ni wa'a Su'si ma tnu'u ya ma nuu Moisés ma ja ni yo ndakaxtnu'u de ma

19 Te nú sukan, ¿nava'a ni kenda tnu'u ni tatnuni Moisés ma nuu ñayii ma?
Ni kenda i kuechi ja u'vi ka sa'a ñayii ma, sukan-va'a jin ndasa'a i kuenda
ja masu va'a-ni ka kuu i nuu Su'si ma. Te sana ni kenda kivi ja ni kenda
Cristo ma iya ni skuiso Su'si ma nuu Abraham ma ja ja maa ya ma, sana
jin ni'i o ja vii ja va'a ma. Te ja ndaa ndija kúu ja kivi ni tatnuni Su'si ma
sukan tatnuni Moisés ma nuu ñayii ma chi ni jatniñu Su'si ma in ángel sana
ni kenda tnu'u ya'a nuu Moisés ma sana ni ndaka'an de nuu ñayii ma.
20 Kovaa kivi ni kii maa Cristo ma chi masu nde ni jiniñu'u ja onde sukan ko
kuu, chi vaa ni kii ñayivi maa ya ja ni kaxtnu'u ya tnu'u vii tnu'u vaa maa
ya ma, vaa Su'si ma chi maa in-ni ya kúu.
21 ¿Te nú sukan, tnu'u ni tatnuni Moisés ma, siin kúu i, te siin kúu tnu'u
ni skuiso Su'si ma nuu Abraham ma? ¡Ña'a kuiti! Vaa nute maa in-ni tnu'u
ni tatnuni Moisés ma, te kundee i sa'a i ja jin ndani'i ta'vi o nuu Su'si ma

chi kuu jin ka'an o ja maa tnu'u ni tatnuni Moisés ma, te jin nduu o ñayii
jin ko sa'a ja va'a ja ndaa ndija ma.
22 Kovaa nuu ni ka jini o sukan ká'an tnu'u Su'si o a sukan kúni ya ja jin sa'a
o ma, te ni ka jini o ja ndaka o, ni kundee maa ja u'vi ma nuu o ma, te ka
ndiso kuechi xeen o, te masu na in kaku-ka nkuu. Chukan kúu ja onde nini
ja kukanu ini o Jesucristo ma, sana ko kuu o ñayii ni'i ja ni skuiso Su'si ma
ja skuta'vi ña'a ya ma.

23 Kovaa onde xi'na-ka ma nuu ñatuu kenda-ka tnu'u vii tnu'u va'a
Jesucristo ma ja jin kandija o ma, tnu'u ni tatnuni Moisés ma ni yo tnii
nda'a o ma, sukan-va'a ma jin kuiso kuechi xeen-ka o nuu Su'si ma, nani ka
ndetu o ja na kenda tnu'u vii tnu'u va'a Jesucristo ma ja jin kandija o ma.
24 Te tnu'u ni tatnuni Moisés ma kúu ja ni skaka ña'a onde nuu nda'a Cristo
ma, sukan-va'a jin nduu o ñayii jin kandija te jin ko kuu o ñayii jin ko sa'a ja
va'a ja ndaa.
25 Kovaa vitna ja jâ ni kenda tnu'u vii tnu'u va'a Jesucristo ma ja jin kandija
o ma, te ñatuu ka iyo-ka o nuu nda'a tnu'u ni tatnuni Moisés ma, vaa Su'si
ma chi yika-ni ja ni jatniñu ya tnu'u ya'a ja ni skaka ña'a i nuu nda'a Cristo
ma.
26 Te chukan kúu ja ndaka ni ka kuu sa'ya Su'si ma, kuechi ja ni ka kukanu
ini ni Cristo ma te ni ka kandija ni ya ma.
27 Vaa ndaka ni, ja ni ka jandute ni ja maa Cristo ma, te ni ka ni'i ni tnu'u
ndee tnu'u ndatnu Cristo ma.
28 Te inuu-ni ka kuu ñayii judío ma ji'in ñayii masu judío ka kuu i ma nuu
Su'si ma. Te inuu-ni ka kuu ñayii ka iyo ñayii ka tatnuni nuu i ma ji'in ñayii
ñatuu na in tátnuni nuu i ma nuu Su'si ma. Te inuu-ni ka kuu tee ma ji'in
ña'a ma nuu Su'si ma. Vaa ndaka o, in-ni ka kuu o ja maa Cristo Jesús ma.
29 Te nú ndijin, ka iyo ni ji'in Cristo ma, ja ndaa ndija ja sa'ya tata Abraham
ma ka kuu ni, te jin ndani'i ta'vi ni sukan ni skuiso Su'si ma nuu de ma.

4

1 Te suni sukan kúu ji'in in suchi luluu ma, visi maa i iyo ja nduta'vi i
ndaka ja iyo ve'e i ma. Kovaa kuechi ja ñatuu ni'i ini-ka i naxe ko koto i ma,
chukan kúu ja inuu-ni kúu i ji'in ñayii jinukuechi ve'e i ma.
2 Su'va nuu nda'a tee ka jito ña'a ma ji'in tee ka wa'a nawa jiniñu'u i ma iyo
i, onde kenda kivi ni ka'an yuva i ma ja ndunda'a i ta'vi i ma.
3 Suni sukan ka kuu tna o nuu ñatuu jin kuni-ka o tnu'u vii tnu'u va'a Cristo
ma, vaa ni yo kundee tna'a ja ka tatnuni ñuu ñayivi ya nuu o a, te ni ka yo
xnda'vi ña'a i.
4 Kovaa nuu ni kenda kivi ja ni jani ini Su'si ma, te ni tetniñu ya Sa'ya ya
Jesucristo ma iya ni kâku sukan káku in ñayii ma, te ni iyo ya ne'un ñayii ka
sa'a ndaka sukan ká'an tnu'u ni yo tatnuni Moisés ma,
5 sukan-va'a chunaa ya ja jin kuu ndaka ñayii yukan, te jin ndani'i ta'vi i,
sukan-va'a jin nduu tna i sa'ya maa Su'si ma.
6 Te chukan kúu ja ndaka o ja ni ka kandija o ya ma, te ni ka nduu tna o
sa'ya Su'si ma. Te ni tetniñu ya Xtumani Sa'ya ya ma ini anua o a, te ja maa
Xtumani Sa'ya ya ma, te ka jiña'a o Su'si ma: “Abba”, ja kúni ka'an “Taa, Yuva
maa sa”.
7 Te chukan kúu ja vitna masu ñayii ka jinukuechi-ka ka kuu o, su'va sa'ya
Su'si ma ka kuu o. Te nú sa'ya ya jâ ka kuu o, te suni ja maa Cristo ma, te
jin ndani'i ta'vi o ja ni satu'va Su'si ma ja taa ya ma.

Pablo ma, ndáka'an-so'o de nuu ñayii ma ja má jin ndakokuiñi tuku i nuu ja u'vi ma

8 Ja ndaa ndija ja onde xi'na-ka ma nuu ñatuu jin kuni-ka ni Su'si o a, ni
ka yo jinukuechi ni nuu ja masu Su'si ndija ka kuu ma.
9 Kovaa vitna ja ka jini o Su'si o a (o xi va'a-ka ja na ka'an o ja maa ya jini
ña'a), ¿te naku ka kuni ni ja jin ndakokuiñi ni nuu ja masu jiniñu'u, nuu ja
masu kuatniñu o, tna'a ja ve koo ni ka sa'a ka kuu ni ma, te ka kuni ni ja jin
ndakunukuechi tuku ni in-ka jichi
10 nuu ndaka ja ka chiñu'u ni ma, sukan ka sa'a ni kivi ja'an yoo ma te
ndenda yoo jaa ma, te ka ndachiñu'u ni na tiempu na kuiya ka iyo ni a? Te
ndaka cha'a ka jatanuu ni,
11 te chukan kúu ja ndí ini xeen sa nú masu saa ni satniñu ka'a, ni satniñu
xiko sa ja ni kaxtnu'u sa tnu'u vii tnu'u va'a Su'si ma nuu ni.

12 Chukan kúu ja vitna, te jikan-ta'vi xeen sa nuu ni ja ni ka nduu o sa'ya
Su'si o a, ja jin sa'a ni sukan sa'a maa sa a. Vaa saña tna chi jani ini sa ja ûni
tna'a maa ni kúu sa a, te ni-in ja u'vi ñatuu ni ka sa'a ña'a ni, vaa ndimaa ka
iyo mani o.
13 Vaa ka na'a maa ni ja kuechi ja káni ña'a in kue'e, kuu ja ni kendoo sa nuu
ka iyo ni a, sani te ni keja'a sa káxtnu'u sa tnu'u vii tnu'u va'a Su'si ma nuu
ni a.
14 Te ñatuu ni ka saxiko ña'a ni, te ñatuu ni ka chunee ichi ña'a ni, visi ni ka
jini ni ja sukan ndó'o sa ma. Su'va ni ka jan-ta'vi ña'a ni kuenda tnu'u ja in
ángel Su'si ma kúu sa, xi kuenda tnu'u ja maa Cristo Jesús ma kúu sa.
15 ¿Te ndenu iyo ja va'a ni ka sa'a, ni ka kuu ni kivi yukan? Te ndáka'án sa
sukan ni ka sa'a ni ja kuu sa ma. Vaa nute kuu chi jin tava ni nduchinuu ni
a te jin ndataa ni ma te nduva'a sa ma, ni ka kuni ni kivi yukan.
16 ¿Te vitna, ni nduu sa ñayii ñatuu ketna'a-ka ini ji'in ni, ja kuechi ja káxtnu'u
sa ja ndaa ma?

17 Jin ndasa'a ni kuenda, te jin kuni ni ja ñayii ka ka'an ja ka ndi ini xeen
i ja jin kuu ni ma, masu ja va'a kúu ja ka jani ini i ma, vaa ka kuni i ja jin
skakayata ña'a i nuu ja va'a káxtnu'u sa a, sukan-va'a jin kondikin ni i, te jin
ko sa'a ni sukan ka sa'a i ma.
18 Va'a-ni ja ka ndi ini i ja jin kuu ni ma, nute ndimaa ja va'a ka ñu'u ini i ja
jin sa'a ña'a i ma, te masu yika-ni ja kivi iyo sa ji'in ni ma, te ka sa'a i sukan.
19 Sa'ya maa sa, in-ka tuku jichi ka sa'a ni ja ndándo'o ndáneni sa sukan u'vi
in ña'a yikuu káku sa'ya ma, vaa kúni sa ja jin ndasa'a ni kuenda sukan kúni
Cristo ma ja jin ko kuu o nuu ya te jin kutu'va ni ja jin ko sa'a ni ja vii ja
va'a ndija sukan sa'a maa ya ma.
20 Vaa saña chi nawa kuu, vaa vitnañu'ni-ni koo sa nuu ka iyo ni a kúni sa,
te kóto naxe ka'an sa nuu ni, vaa ja sukan ka kuu ni a, ñatuu ni'i ini sa naxe
ka'an-ka sa.

Masu ñayii ka jinukuechi-ka ka kuu o chi ñayii ni ka ndayaa nuu ja u'vi ma ka kuu o

21 Ndijin ja ka kuni ni ja jin ko sa'a jin ko kuu-ka ni sukan ni tatnuni
Moisés ma, jin ka'an ni: ¿Ñatuu nama ni ka jiniso'o ni te ni ka ndasa'a ni
kuenda sukan ni ka'an Su'si ma ja ni tatnuni Moisés ma?
22 Vaa sa'a ndee nuu tutu Su'si ma: Abraham ma chi uu sayii de ni iyo, in
sayii de ma ji'in ña'a ni yo jinukuechi nuu de ma, te in sayii de ji'in ñasi'i
maa de ma.

23 Kovaa sa'ya de ji'in ña'a ni yo jinukuechi ma chi ni kenda i ja ka kuu ini
maa de ma, te sa'ya de ji'in ñasi'i de ma chi ni kenda i sukan kúu ini maa
Su'si ma.
24 Kuenda tnu'u ja nduu tnu'u ni skuiso Su'si ma, sukan ka kuu uu ña'a ya'a.
Vaa in tnu'u ni skuiso Su'si ma nuu ni ka'an ya yuku Sinaí ma, te kuenda
tnu'u ja sukan kúu Agar ma ji'in sa'ya ña ma, vaa ñayii ka jinukuechi ka kuu
ña ji'in i ma-ni.
25 Vaa Agar ma kúu sukan kúu yuku Sinaí ma ja iyo ñuu Arabia ma, te
suu i ni nduu ñuu nani Jerusalén ma vitna, te ñayii ka iyo ñuu yukan, ka
jinukuechi-ka maa i nuu ja u'vi ma onde vitna.
26 Kovaa Jerusalén iyo onde sukun ma, chukan kúu si'i yo'o ja ñatuu nde ka
jinukuechi-ka o nuu ja u'vi ma, sukan ni yo kuu Sara ma ja masu ña'a ni yo
jinukuechi ni yo kuu ña ma.
27 Vaa sa'a ndee nuu tutu ya ma:
Ndusii ini ni, ndijin ja masu kúu koo sa'ya ni ma,
ndijin ja ñatuu na sa'ya ni kâku ma.
Kayu'u ni ja kúsii ini ni,
ndijin ja ñatuu nama jini ni naxe u'vi ña'a káku sa'ya ma.
Vaa kua'a-ka sa'ya ña'a ni ndoo maa in-ni ma iyo sana ña'a iyo yii ma.
28 Chukan kúu ja yo'o ja ni ka nduu o sa'ya Su'si ma, sukan kúu Isaac ma,
sukan ka kuu o, ja jin ndani'i o ja ni skuiso Su'si ma.
29 Kovaa sani te suchi ni kâku sukan kúni maa yuva i ma, ni sondikin i suchi
ni kâku sukan ni skuiso Xtumani Ndios ma, te sukan kúu vitna.
30 ¿Kovaa naxe ká'an tnu'u Su'si ma? “Kene'e ni ña'a jinukuechi ji'in sa'ya
ña a, ki'in ña ji'in i, vaa masu ni'i ta'vi i ji'in sa'ya ña'a iyo ve'e a.”
31 Chukan kúu ja ndijin ja ni ka nduu o sa'ya Su'si a, masu sa'ya ña'a
jinukuechi ma ka kuu o chi sa'ya ña'a iyo ve'e ma ka kuu o, te jin ndani'i
ta'vi o.

5

Jín konukuiñi va'a o nuu Cristo ma

1 Jin konukuiñi va'a ni nuu Cristo a, vaa suu ya ni kundee ja ni ka ndayaa
o nuu ja u'vi ma te ni ka ndanune nda'a nuu o a ja jin ko sa'a o sukan kúni
maa Su'si ma. Te má jin ndakokuiñi ni in-ka jichi nuu tna'a ja ni yo sa'a ja
ni ka yo jinukuechi ni nuu ja u'vi ma te ndaxndo'o ndaxneni tuku ña'a i.
2 Te maa sa ja kúu sa Pablo a, ká'an sa ja nuna jin katanuu ni ja jin chitnuni
ni ndaka tee ma, masu nde jiniñu'u ja ni ji'i Cristo ma ja jin kuu ni ma.
3 Te in-ka jichi ndáka'an sa nuu ni ja ndaka tee ka chitnuni ni ma chi jiniñu'u
ja jin sa'a de ndaka sukan ká'an tnu'u ni tatnuni Moisés ma, nú sukan.
4 Chukan kúu ja nde ñayii kúkanu ini te sa'a i sukan ni tatnuni Moisés ma te
jani ini i ja ñayii sa'a ja va'a ja ndaa kúu i ma chi jâ ni xndoo i Cristo ma, te
ma ni'i-ka i ja iyo ja ni skuta'vi ña'a ya ma.
5 Kovaa yo'o chi ja maa Xtumani Ndios ma, te ka kukanu ini o Su'si ma, te
ka ndetu o ja sa'a ya ja ndi-kivi ndi-kivi jin ko sa'a o ja va'a ja ndaa ma.
6 Vaa nuu Cristo ma chi inuu-ni ka kuu ñayii ka yitnuni ma ji'in ñayii ñatuu
nde ka yitnuni i ma. Su'va ja játna ini ya kúu ja kukanu ini o ya ma, te kutoo
o ya, te kutoo o tna'a o ma, te sukan, te káxtnu'u o ja ni nduu o sa'ya ya ma.
7 Chukan kúu ja ndijin chi va'a-ni ve koo ni nkuu ma. ¿Na in ni jasi nuu
ni, ja ma jin kandija-ka ni ja ndaa ma?
8 Te vitna ja masu sukan ni kaxtnu'u iya ni ndakana ña'a ma.

9 Jin ndasa'a ni kuenda ja nú in tinana te'yu ma, te kun-nee ti ne'un tinana
ka iyo va'a ma chi xte'yu ti ndaka-ka tinana va'a ma, te sukan ka kuu tna o.
10 Chukan kúu ja saña chi kúkanu ini sa nuu Iya Tátnuni ma ja ndijin chi masu
jin kua'a ni tnu'u ja jin xnda'vi-ka ña'a ñayii yukan. Kovaa ñayii sakanuu ña'a
ma, kuiti ndachunaa maa i, ndeva'a-ni na in kúu i.
11 Ndijin ja ni ka nduu o sa'ya Su'si o a, má jin kandija ni ja saña, te káxtnu'u
sa ja na jin kitnuni tee ma, vaa nute sukan sa'a sa, ¿nava'a ka sondikin-ka
ña'a i? Kovaa ka sondikin ña'a i, vaa ñatuu ka jatna ini i ja káxtnu'u sa ja ja
maa Cristo iya ni ji'i nuu krusi ma, sana jin ndani'i ta'vi o ma.
12 Te ndaka ñayii ka sakanuu ka sakani'ni ña'a ma, nú ka jatna ini maa i
sukan, te jín xtivi ndi'i maa i maa i.
13 Kovaa ndijin ja ni ndakana ña'a ya te ni ka nduu o sa'ya Su'si a, jâ ni ka
ndayaa ni te ñatuu nawa tátnuni-ka nuu ni a. Kovaa másu ko jin kani ini ni
ja ni ka ndayaa ni ja jin ko sa'a ni sukan kúni yikikuñu ni a, chi ña'a, su'va
ja kúni Su'si ma kúu ja jin kunukuechi nuu tna'a ni, te jin kutoo tna'a ndi-in
ndi-in ni.
14 Vaa ndaka ja ni tatnuni ya nuu Moisés ma ja ni kaxtnu'u de ma, ni ndasa'a
ya in-nka-ni tnu'u, te sa'a ká'an ya: “Jin kutoo tna'a ni sukan ka kutoo ni maa
ni a.”
15 Kovaa ndijin chi saa sukan ka kuu tu la-ina ma ja ka jayi'i tna'a ti ma te
ka jaa tna'a ndi-in ndi-in ti ma, sukan-ni ka kuu tu ni a, te masu ka sa'a ni
sukan ká'an Su'si ma. Jin ndasa'a vava'a ni kuenda nasa yukan, te jin xnaa
tna'a ndi-in ndi-in ni.

Tna'a ja játna ini yikikuñu o a ja sa'a i ma masu játna ini Xtumani Ndios ma

16 Ja ka'an sa kúu ja jin katanuu ni jin sa'a ni sukan kúni Xtumani Ndios
ma, sukan-va'a másu jin katanuu ja jin sa'a ni sukan ka jatna ini yikikuñu
ni a.
17 Vaa ja játna ini yikikuñu o ma kúu ja ñatuu játna ini Xtumani Ndios ma ja
sa'a o ma. Te ja játna ini Xtumani Ndios ma kúu ja ñatuu játna ini yikikuñu
o ma ja sa'a o ma. Te ndi-in ndi-in i ka ja'nu ndee, te chukan kúu ja masu
kúu sa'a o naxe kúni maa o ma.
18 Kovaa nú ka sa'a ni sukan kúni Xtumani Ndios ma, te jin ndani'i ta'vi ni,
vaa vitna masu ka kukanu ini-ka o sukan ni tatnuni Moisés ma sana jin
ndani'i ta'vi o.
19 Vaa ka jini ndandaa ni nde a kúu ja játna ini yikikuñu o ma ja sa'a i ma,
te cha'a ka kuu: ja kívi nduu ñayii ma ji'in in-ka ñayii masu ni tnanda'a ji'in
i ma, ja sa'a neé sa'a uun ñayii ma, te ñatuu kúkan-nuu i ma,
20 ja ndáchiñu'u i ja masu Su'si ka kuu ma, ja ka chi'i tasi tna'a i ma, ja ñatuu
ka ketna'a ini nuu tna'a i ma, ja ka kanaa i ma, ja ka kukueñu tna'a i ma,
ja ka ndakiti ini i ma, ja ka skíti ini tna'a i ma, ja ka sa'a siin tna'a i ma, ja
masu tnu'u Su'si ma ka kaxtnu'u i nuu ñayii ma,
21 ja ka kukueñu ini nuu tna'a i ma, ja ka ja'ni tna'a i ma, ja ka ndajini i
ma, ja ka ndututu i te ka sa'a i ja kan-yu'u ja kan-nuu ja ñatuu játna ini Su'si
ma, ji'in ndaka-ka tna'a ja ñatuu játna ini Su'si ma ja ka sa'a ka kuu i ma.
Siki ndaka chukan kúu ja ndaka'an-so'o xeen sa nuu ni, sukan ja ni ka'an sa
onde xi'na-ka ma, ja nú na in sa'a tna'a ja ñatuu játna ini Su'si ma chi masu
ndani'i ta'vi i ja koo i nuu tatnuni ya ma.

22 Kovaa tna'a ja sa'a Xtumani Ndios ma ka kuu: ja kutoo tna'a o ma, ja
ndi-kivi koo sii ini o ma, ja koo mani o ma, ja kava kuee ini o te ma ko

kuyachi ini o ma, ja ka'an mani nuu tna'a o ma, ja kava va'a ini o ma, ja
kunda'vi ini nuu tna'a o ma, te kukanu ini o Su'si ma,
23 ja ini ka'nu ini vee-ni ini o ma, ja kundee o te ma kua'a o tnu'u ja tatnuni
yikikuñu o nuu o a, te nú ndaka cha'a sa'a o chi ñatuu nawa iyo ja ndachunaa
o nuu Su'si ma.
24 Vaa ñayii ni ka nduu sa'ya Cristo ma chi jâ ni ka skuita kaa i nuu krusi ma
ndaka ja u'vi ka ñu'u ini i ma te ka kuu ini yikikuñu i ma ja jin sa'a i ma.
25 Vaa nú ja maa Xtumani Ndios ma te ka ndito ka teku o a, te jín ko sa'a tna
o sukan kúni maa Xtumani Ndios ma.
26 Má jin ko sa'a o tnu'u ja maa o ka kuu ñayii ka ndanuu-ka, te má jin skiti
ini nuu tna'a ndi-in ndi-in o, te má jin kukueñu ini nuu tna'a ndi-in ndi-in
o, vaa masu játna ini Su'si ma.

6

1 Ndijin ja ni ka nduu o sa'ya Su'si a, te nú nde ni ni jini ja in tna'a o ni
nduu sa'ya Su'si o a, ja ni sa'a i in ja u'vi ma, vaa ndijin chi ka jini ni tnu'u
Su'si a, te jin kava kuee ini ni, te jin ndaka'an-so'o ni nuu i ja máko sa'a-ka
i sukan, kovaa jin koto va'a ni maa ni, nasa yukan, te ska'an ña'a tachi ma
ja sa'a tna ni ja u'vi ma.
2 Ûni jin ku'un ini ni ja vivii jin chindee tna'a ni na tnundo'o kenda nuu
ndi-in ndi-in ni ma, te ja jin sa'a ni sukan, te ka yikuu ni ka sa'a ni sukan ni
tatnuni Cristo ma.
3 Vaa nú na in jani ini ja in ñayii kanuu-ka kúu i te masu nawa sa'a i ja
chindee i tna'a i ma chi masu nawa kúu i nuu Su'si ma, su'va xnda'vi i maa
i.
4 Chukan kúu ja ndi-in ndi-in o na ndasa'a kuenda nawa sa'a o ma, te nú iyo
in ja va'a ni sa'a o ma, te kútachi o nuu Su'si ma, te máko kuvixi o ja maa o
ni sa'a ja ni sa'a in-ka ñayii ma.
5 Vaa maa maa o kondiso na tniñu iyo ja sa'a o nuu Su'si ma.

6 Chukan kúu ja nú ñayii ni kutu'va tnu'u Su'si a, te na sa'a i ndaka ja va'a
ja kuu ñayii ni kaxtnu'u nuu i naxe ko kuu i nuu Su'si ma.

7 Máko xnda'vi ni maa ni, vaa Su'si ma, masu kuu xnda'vi o ya. Kovaa
nuna sa'a o ndaka ja va'a ma chi sukan ndani'i ndakuu o nuu Su'si ma.
8 Vaa nú na in na sa'a ja játna ini yikikuñu i ma chi ndani'i i ja ndo'o neni
yikikuñu i ma. Kovaa ñayii sa'a sukan játna ini Xtumani Ndios ma chi ja
ndani'i i ma kúu ja koo i ni-kani ni-jika nuu Su'si ma.
9 Te máko jin kuita o ja jin sa'a o ja va'a ma, vaa kenda kivi ja jin ndani'i o
ja ni skuiso Su'si ma ja taa ya ma, nú ma jin kuita o.
10 Te chukan kúu ja ndaka jichi ja iyo ja kuu jin sa'a o ja va'a ma, te jín sa'a o
ja va'a nuu ndaka ñayii ma, kovaa ñukuun-ka jín sa'a o ja va'a ma ja jin kuu
tna'a o ñayii ni ka nduu ji'in o sa'ya Su'si ma.

11 Jin konde'ya ni sukan na'nu letra tée sa ji'in nda'a maa sa a.

12 Ndaka ñayii ka kuni ja jin sa'a i sukan kúni yikikuñu i ma, ñayii ya'a chi
ka xtetuu ña'a i ja jin jakitnuni ni te jin ko sa'a tna ni sukan ka sa'a i ma,
vaa ja ka ndi ini i kúu ja ma jin sondikin ña'a ñayii ma te jin ndo'o jin neni
i sukan ka ndo'o ka neni ñayii ka sa'a sukan ni tatnuni Cristo iya ni ji'i nuu
krusi ma.
13 Vaa ni a maa i ja ka yitnuni i ma, masu nde ka sa'a i ndaka sukan ni
tatnuni Moisés ma. Kovaa ka kuni i ja ndijin, te jin jakitnuni ni, sukan-va'a
jin koo jayiñu'u maa i ja ni ka jakitnuni ni ma.

14 Kovaa saña, masu nawa ndáchiñu'u sa maa sa ja sa'a sa ya, vaa ja maa
Jesucristo iya tátnuni nuu o a, iya ni ji'i nuu krusi ma kúu ja sa'a sa a. Vaa
ja sukan ni ji'i Cristo ma nuu krusi ma, te ni kaku sa nuu ndaka ja iyo ñuu
ñayivi a te ñatuu ndí ini-ka sa nawa ndani'i sa ñuu ñayivi a.
15 Vaa nuu Cristo ma, masu nde jiniñu'u ja chitnuni o maa o xi ja ma kitnuni
o ma chi ja kanuu-ka nuu Cristo ma kúu ja ni ka nduu o ñayii jaa, vaa
ñatuu-ka na ja u'vi ka sa'a o.
16 Te ndaka o ja ka sa'a o sukan ká'an sa a, na kunda'vi ini ña'a Su'si ma, te
jín koo mani ndaka o, vaa vitna chi ñayii ñuu Israel ma ka kuu o nuu ya.
17 Onde vitna te onde kivi ki'in o ma, masu na in ko xtna'a ña'a ja
xtekuechi ña'a i saña, vaa ni ka kendoo seña nuu yikikuñu sa ya sukan ni
ndo'o ni neni sa ja kuechi ja káxtnu'u sa tnu'u vii tnu'u va'a Jesús iya tátnuni
nuu o a.
18 Ndijin ja ni ka nduu o sa'ya Su'si o a, ndaka ja vii ja va'a ni skuta'vi ña'a
Jesucristo iya tátnuni nuu o a na koo ini anua ni a. Te sukan kó kuu.

Carta ni sa'a Pablo ma ja ni tetniñu de nuu ñayii ka iyo ñuu Éfeso ma

Sukan ndákan-tnu'u ñaña'a Pablo ma ñayii ka kandija Su'si ma ja ka iyo i ñuu Éfeso ma

1 Saña, kúu sa Pablo tee ni tetniñu Jesucristo ma, ja sukan ni jani ini maa
Su'si ma. Te tée sa nuu ndijin ja ñatuu na ja u'vi-ka ka sa'a ni ma te ka ndikin
va'a, ka ndikin ndija ni Cristo Jesús ma, ja ka iyo ni ñuu Éfeso a.
2 Yuva o Su'si ma ji'in Jesucristo iya tátnuni nuu o a, na skuta'vi ña'a ya ja
vii ja va'a, te jin koo mani ni.

Sukan ni skuta'vi ña'a Su'si ma ja vii ja va'a, ja maa Cristo ma

3 Jayiñu'u kóo nuu Su'si Yuva Jesucristo iya tátnuni nuu o a. Vaa ja maa
Cristo ma, te ni skuta'vi ña'a ya ndaka ja vii ja va'a iyo andivi ma.
4 Te ja maa ya ma, te jâ ni ndakaji ña'a Su'si ma onde xi'na-ka ma sana ni
kuva'a ñuu ñayivi a, sukan-va'a jin ko kuu o ñayii másu jin ko sa'a-ka ja u'vi,
te jin nduvii jin ndundoo o nuu Su'si ma.
5 Ja kútoo xeen ña'a maa Su'si ma, te ni jani ini ya ja ndakuan-sa'ya ña'a ya.
Te ja maa Jesucristo ma, te ni ka nduu o sa'ya Su'si ma, sukan ni kuu ini
maa ya ja sa'a ya ja jin kuu o, vaa ni kunda'vi ini ña'a ya ma.
6 Sa'a ni sa'a Su'si ma, sukan-va'a koo jayiñu'u ya, vaa ni skuta'vi ña'a ya ja
vii ja va'a ma. Te ni ndakuan-ta'vi ña'a ya, ja maa Sa'ya ya Jesucristo iya
kútoo xeen ya ma.
7 Sukan neva'a kua'a Su'si ma ndaka ja vii ja va'a ma ja taa ya ma, chukan
kúu ja onde maa niñi Jesucristo ma ni ndachunaa ya, sana ni ka ndayaa o
nuu ja u'vi ma, te ni sakanu ini ña'a ya ndaka kuechi ni ka yo sa'a, ni ka yo
kuu o, nuu ni ka yo iyo o nuu ja u'vi ma.
8 Te ni sa'a ya ja ni ka ni'i o kua'a xeen ja vii ja va'a ma, sukan-va'a jin nduu
o ñayii ndichi ma, te jin kuni o nawa jin ko sa'a o ma.
9 Te ni kaxtnu'u ya tna'a ja ni iyo yu'u ma, tna'a ja sukan jâ ni jani ini ya ja
ko kuu o ma, tna'a ja sa'a Cristo ma ja jin kuu o ma, vaa kúnda'vi ini ña'a ya
ma.
10 Te kivi ndi'i ñuu ñayivi a, sukan iyo ja ko kuu ma, te ndaxtutu ya ndaka
ja iyo andivi ma ji'in ja iyo nuu ñu'ú a, te xndoo ya nuu nda'a Cristo ma.
11 Te ja maa Jesucristo ma, te jin ni'i o tna'a ja jin ko kuu ta'vi o ma, vaa
sukan jâ ni jani ini maa Su'si ma iya kúu sa'a ndaka ma, ja jin kuta'vi o ma,
12 sukan-va'a jin ndaka'an jin ndakachi ñayii ma ja vii ka sa'a ka kuu o ma,
te koo jayiñu'u nuu Su'si ma, ja sukan ni sa'a ya ja jin kuu o ma. Te sa'a ko
kuu ji'in saña, ja ni ka kukanu ini sa Cristo ma xinañu'u-ka ma.
13 Sani te ndijin tna, ja ni ka jiniso'o ni tnu'u ndaa tnu'u ndija maa Su'si ma,
tnu'u vii tnu'u va'a ja sa'a ja jin ndani'i ta'vi o ma. Te ja ni ka kandija ni ya
ma, te ja maa Cristo ma, te ndijin ndandaa ja ka iyo ni ji'in Xtumani Ndios
ma, iya ni skuiso Su'si ma ja kii ya te koo ya ini anua o ma.
14 Te Xtumani Ndios ma, ni sonuu Su'si ma ni taa ya, sukan-va'a sa'a maa
Xtumani Ndios ma ja jin kukanu ini o ja jin ni'i o ndaka ja taa Su'si ma, kivi
kenda ja jin kaku o nuu ndaka tu'u ja u'vi ma, te jin nduu o ñuu maa ya ma,
sukan-va'a ndaka o, te jin ndaka'an jin ndakachi o sukan sa'a sukan kúu
Su'si ma, te jin chiñu'u o ya.

Sukan ni jikan-ta'vi Pablo ma nuu Su'si ma ja jin kuu ñayii ka kandija Su'si ma ja ka iyo i ñuu Éfeso ma

15 Te chukan kúu ja saña tna, ja ni jiniso'o sa ja sukan ka kukanu ini ni Jesús iya tátnuni nuu o a, ji'in ja sukan ka kutoo ni ndaka tna'a o a ja ñatuu na ja u'vi-ka ka sa'a i ma,
16 te chukan kúu ja ndimaa ndákuan-ta'vi sa nuu Su'si ma ja jin kuu ni, te ñatuu ndúnaa sa ja jikan-ta'vi sa nuu Su'si ma ja jin kuu ni ndaka jichi ora jikan-ta'vi sa ma.
17 Te jikan-ta'vi sa nuu Su'si o ma, iya ni kaxtnu'u Jesucristo iya tátnuni nuu o a ja Yuva o kúu ya, te iyo kua'a jayiñu'u ya, te jikan-ta'vi sa ja na chunee ya tnu'u ndichi ini anua ni a, te na kaxtnu'u ya sukan sa'a sukan kúu maa ya ma.
18 Te jikan-ta'vi sa nuu Su'si ma ja na chindee ña'a ya ja na jin koo ndijin jin koo ndaa janitnuni ni ma, sukan-va'a jin kunitnuni ni nawa ka ndetu ni ja jin ni'i ni ja taa iya ni ndakana ña'a ma, te nde a kúu ja vii ja va'a ja jin kuta'vi ñayii ni ka nduu i ñuu maa ya ma, ja ñatuu ka sa'a-ka i ja u'vi ma.
19 Te jin kuni o tnu'u ndee tnu'u ndatnu ya ma, ja kua'a xeen ja sa'a ya nuu yo'o ja ka kandija o ya ma. Te tnu'u ndee tnu'u ndatnu ya ma ni kaxtnu'u ndi'i kuiti ya
20 kivi ni ndaxteku ya Cristo ma ne'un ñayii ni ka ji'i ma, te ni ndasunkoo ya ya xiñi kua'a ya ma onde andivi ma.
21 Te maa Cristo ma tátnuni nuu ndaka ja ka tatnuni ma, ji'in nuu ndaka ja ka xnani ñayii ma ja ka tatnuni ka kuu i ma, ji'in nuu ndaka tee ka tatnuni ñuu ñayivi a. Te chukan kúu ja maa ya tátnuni nuu ndaka ja iyo tiempu ya'a ji'in kivi ki'in o a.
22 Te ni skendoo Su'si ma ndaka chii ja'a Cristo ma, te ni sa'a Su'si ma ja Cristo ma kúu xini ndaka ñayii ni ka nduu sa'ya Su'si ma ja ka iyo i ndaka ñuu ma.
23 Te nda'a ya ma ja'a ya ma ni ka nduu ndaka ñayii ka kandija ya ma. Vaa sukan kúu Cristo ma, sukan ka kuu maa i ñuu ñayivi ya. Te maa ya ma kúu iya sa'a ja ndaka ja iyo a, te jin ko kuu i sukan kúni maa Su'si ma ja jin ko kuu i ma, te masu nawa ja'ni ña'a i ja jin ko kuu i ma.

2

Ja ni kunda'vi ini ña'a Su'si ma, saa ni ka ndani'i ta'vi o

1 Te maa Su'si ma ni ndaxteku ña'a ndijin, vaa kuenda tnu'u ja ni ka ji'i ni nuu ka iyo ni nuu ja u'vi ma, te ni ka yo sa'a, ni ka yo kuu ni ndaka ja u'vi ma,
2 tna'a ja ni ka yo sa'a ni, nuu ñatuu jin kuni-ka ni tnu'u Su'si o a, te ni ka yo ndikin, ni ka yo ndikin ni, ni ka yo sa'a ni sukan ka sa'a ñayii ñuu ñayivi a, sukan tátnuni tachi ma, suchi iyo ñuu ñayivi a, suchi satniñu ini anua ñayii ñatuu ka kandija Su'si o a.
3 Te sukan tna ni ka yo kuu ndaka o, nuu ñatuu jin kuni-ka o tnu'u Su'si o a, te ni ka yo sa'a o sukan ni ka yo kuni maa yikikuñu o a, ji'in ja sukan ni ka yo jani ini maa o ma, te ni ka yo sa'a o sukan ka sa'a ndaka-ka ñayii ma, te ni ka yo sa'a o ja ni yo ndakiti ini Su'si ma nuu o ma.
4 Kovaa Su'si o ma chi nda'vi xen-xeen ini ya, te kútoo xen-xeen ña'a ya,
5 vaa nuu ja ni kundee maa ja u'vi ma ni ja'ni ña'a i ma, kuechi ndaka ja u'vi ni ka yo sa'a o ma, te ja nda'vi ini maa Su'si ma, te ni skuta'vi ña'a ya ja vii ja va'a ma, te nuu ni ndateku Cristo ma, te ni ka ndateku tna o, te ni ka ndani'i ta'vi o.

6 Te ni sa'a Su'si ma ja ni ka ndateku o ji'in Cristo ma, te ni ndasunkoo ña'a
ya ji'in Cristo Jesús ma onde andivi ma.
7 Te kivi ki'in o a, te kaxtnu'u ya ndaka ja vii ja va'a skuta'vi ña'a ya yo'o, ja
ka iyo o ji'in Cristo Jesús o a, vaa ni kunda'vi xen-xeen ini ña'a ya ma.
8 Vaa kuechi ja nda'vi ini Su'si ma, te ni skuta'vi ña'a ya ja vii ja va'a ma, te
ni ka ndani'i ta'vi o a, vaa ni ka kandija o ya ma. Te cha'a chi masu in ja ni
ka sa'a maa o ma te ni ka ni'i o kúu, chi ña'a. Vaa in ja vii ja va'a ni skuta'vi
ña'a maa Su'si ma kúu.
9 Vaa masu kuechi ja vii ja va'a ni ka yo sa'a o ma te ni ka ni'i o, vaa jin ko
kuvixi o.
10 Vaa ja maa Cristo Jesús ma, te ni sa'a Su'si ma ja ni ka nduu o ñayii jin ko
sa'a ja va'a, te jin kondikin o ichi ni satu'va ya onde xinañu'u ma.

Ja ni ji'i Cristo ma nuu krusi ma, te ni ka ndumani ndaka o, te ni ka nduu tna o ñuu Su'si ma

11 Chukan kúu ja ndijin ja masu ñayii judío ma ka kuu ni, jin ndaka'án ni
ja onde xi'na-ka ma, te ñayii ka yitnuni ma, ni ka yo xnani ña'a i ndijin ñayii
masu ka yitnuni, te masu ka iyo ndoo ni nuu Su'si ma ni ka yo ka'an i, vaa
maa i chí ni ka yo jatanuu-ka i ja ni ka yo chitnuni i yikikuñu tee ma, vaa
ka jani ini i ja onde sukan, te ka iyo ndoo-ka i nuu Su'si ma.
12 Te kivi yukan ma, ñatuu ni ka yo iyo ni ji'in Cristo ma, te ni ka yo iyo jika
ni ñuu Israel ma, te ñatuu ni ka yo sa'a ni ja ni tatnuni Su'si ma sukan-va'a
jin koo va'a o ji'in ya ma te jin ni'i o ndaka ja ni skuiso ya nuu o ma. Te ni
ka iyo ni ñuu ñayivi a, kovaa masu ni iyo Su'si ma ji'in ni, te ñatuu na ja va'a
ni ka yo ndetu ni ja jin ni'i ni ma.
13 Kovaa vitna, ja maa niñi Cristo Jesús ma ja ni jati nuu krusi ma, te ka iyo
ni ji'in Su'si ma. Te ndijin ja ni ka yo iyo jika ni nuu ya ma, te vitna ja ni ka
nduyatni ni nuu ya.
14 Vaa ja maa Cristo ma, te ni ka ndumani o, vaa ñayii ja masu judío ka kuu
i ma ji'in ñayii ñuu judío ma, ni sa'a ya ja ni ka nduu o in-nka-ni ñuu, te ni
xtandiyo ya ndaka ja ni yo ja'nu ndee ja in-ni ñuu jin ko kuu o ma.
15 Te ni xnaa ya ja ñatuu ni ka yo ketna'a ini o ma, te ni xtandiyo ya tnu'u ni
tatnuni Moisés ma ja ni ka yo ka'vi, ni ka yo ka'vi sa ndi-kivi ndi-kivi ma.
Sa'a ni sa'a ya, sukan-va'a jin nduu o in-ni ñuu, te jin ketna'a ini o, kuenda
tnu'u ja in-nka-ni ñayii jin ko kuu o.
16 Te ja ni ji'i Cristo ma nuu krusi ma, te ni sa'a ya ja nduu jichi ñayii ma,
te ni ka nduu i in-nka-ni ñuu, te ni xnaa ya ja ñatuu ka ketna'a ini i ma,
sukan-va'a jin koo mani ndaka i ji'in Su'si ma.
17 Te ni kii ya, te ni kaxtnu'u ya tnu'u vii tnu'u va'a ya ma nuu ni, ja ka iyo
jika-ka ni nuu ya ma, ji'in nuu sa, ja ka iyo yatni-ka sa nuu ya ma, sukan-va'a
jin koo mani ndaka o ji'in ya ma.
18 Vaa ja maa Cristo ma, te ndijin ji'in saña, kuu jin kenda koo o nuu Yuva
o Su'si ma, ja maa Xtumani maa ya ma.
19 Te chukan kúu ja ndijin, masu ka iyo siin-ka ni, ni a in-ka jichi ñayii ka
kuu ni, su'va ñayii ñuu nuu ka iyo ñayii ñatuu na ja u'vi-ka ka sa'a i ma ka
kuu ni, te tna'a sa'ya tata Su'si ma ka kuu ni.

20 Te sukan kúu in ve'e ka kuu o. Vaa Cristo ma kúu yuu kanuu-ka ni
keja'a ve'e ma, te tee ni tetniñu ya ma, ji'in tee ni ka yo ndakaxtnu'u tnu'u
ni yo wa'a Su'si ma, ka kuu yuu ni ka jakoxtna'a siki yuu kanuu-ka ma, te
yo'o ka kuu yuu ni ka jakoxtna'a siki yuu jâ ka yoxtna'a ma.

21 Te nú vivii jin jakoxtna'a yuu ma, te kusukun-ka i, te kenda i ja ko kuu
i in veñu'u ii ja yoxtnee siki yuu kanuu-ka ma. Te maa Jesucristo ma kúu
yuu kanuu-ka ni keja'a ve'e ma.
22 Te siki iya kúu yuu kanuu-ka ma ka yoxtna'a tna ni, sukan-va'a ndaka o,
te ja maa Xtumani Ndios ma, te jin ko kuu o ve'e nuu koo Su'si ma.

3

Sukan ni kaxtnu'u Pablo ma tnu'u Su'si ma nuu ñayii masu judío ka kuu i ma

1 Saña, kúu sa Pablo, te kuechi ja jinukuechi sa nuu Cristo Jesús o a, ja
káxtnu'u sa tnu'u ya a nuu ni ja ka kuu ni ñayii masu judío ma, te ni ka tnii
ña'a i, ja yinee va'a sa vekaa a.
2 Vaa jâ ka jini ni sukan ni skuta'vi ña'a Su'si ma ja vii ja va'a, sukan-va'a
kunukuechi sa nuu ni a, ja kaxtnu'u sa tnu'u vii tnu'u va'a ya ma.
3 Vaa sukan jâ ni tee vivi'i sa nuu ni a, sukan ni kaxtnu'u Su'si ma ja sukan
ni jani ini ya ja sa'a ya ma.
4 Nuna jin ka'vi ni tutu ni tee sa a, te jin ndasa'a ni kuenda ja sukan jáku'ni
ini sa nawa kúu ja jani ini Su'si ma ja sa'a ya ja maa Cristo ma.
5 Te onde kivi vee o ma chi ñatuu ni kaxtnu'u Su'si ma nuu sa'ya tata ñayii
ñuu ñayivi a tnu'u ya'a. Kovaa vitna, te ja maa Xtumani Ndios ma, te ni
ndakaxtnu'u ya nuu tee ni tetniñu Cristo ma ja jin kaxtnu'u de tnu'u vii
tnu'u va'a ya ma, ji'in tee ni ka yo ndakaxtnu'u tnu'u ni yo wa'a Su'si ma.
6 Vaa ñayii masu judío ka kuu i ma, jin ndani'i ta'vi tna i, te jin ni'i tna i ja ni
skuiso Su'si ma, te in-ni ñayii jin ko kuu i ji'in ñayii judío ma, te ja maa tnu'u
vii tnu'u va'a Cristo Jesús ma, te jin ni'i tna ni ndaka ja ni skuiso Su'si ma.
7 Te maa sa jinukuechi ja káxtnu'u sa tnu'u vii tnu'u va'a Su'si o a, vaa sukan
ni kunda'vi ini ña'a ya, te ni skuta'vi ña'a ya ja vii ja va'a a, te sukan, te ka
jini ndaka o ja iyo xeen tnu'u ndee tnu'u ndatnu ya nawa kúni ya ja sa'a ya
ma.
8 Kovaa saña chi masu in ñayii kanuu-ka kúu sa ne'un ndaka-ka ñayii ni ka
nduvii ni ka ndundoo ka iyo nuu Su'si ma, vaa kuenda kúu in suchi luluu-ka
ni kuu sa. Kovaa saa nuu saña, ni skuta'vi ña'a ya ja vii ja va'a, te ni kukanu
ini ña'a ya, ja na ndakaxtnu'u sa tnu'u vii tnu'u va'a ya ma nuu ñayii masu
judío ka kuu i ma, sukan-va'a jin kuni i ja ni sa'a Cristo ma ja jin kuu i ma,
vaa ûni masu kuu jin jaku'ni ini o ndaka ja ni sa'a ya ma, ji'in ja yikuu-ka
ya sa'a ya ja jin kuu ndaka o ja ka kandija o ya a.
9 Te káxtnu'u ndaa sa naxe ni jani ni ka'vi ini Su'si ma sukan sa'a sukan kúu
ya ni-kani ni-jika ma. Te maa in-ni iya ni sa'a ndaka ma ni yo na'a sukan
ko kuu ma.
10 Kovaa vitna jâ ni kaxtnu'u Su'si o ma sukan sa'a sukan kúu ya ji'in ndaka
o ja ni ka nduu o sa'ya ya ma, sukan-va'a jin kuni ndaka ja ka ndanuu ma
te ka tatnuni i ja ka iyo i andivi ma, ja sukan ndichi xen-xeen Su'si ma.
11 Te ja ni yo ñu'u ini Su'si ma onde xinañu'u kuiti ma ja sa'a ya ma, te ni
sa'a ya kivi ni tetniñu ya Sa'ya ya Jesucristo iya tátnuni nuu o a.
12 Te ja maa Cristo ma, te ni ndanune ja kuu jin tu'va sii ini o nuu Su'si ma,
te masu nawa jin koyu'u o, vaa ka kandija o ya.
13 Chukan kúu ja jikan-ta'vi sa nuu ni ja másu ko jin xtaya ni ja sukan ndo'o
neni sa vaa kuechi ja ni kaxtnu'u sa tnu'u Su'si a nuu ni a. Kovaa ja sa'a
ndo'o neni sa a, te jin koo jayiñu'u maa ni.

Ûni kútoo xen-xeen ña'a Su'si ma

14 Te chukan kúu ja jínkoo jiti sa, te jikan-ta'vi sa nuu Su'si o Yuva
Jesucristo iya tátnuni nuu o a,
15 iya tníi kuenda ja ka nani ndaka sa'ya tata ñayii ma, ja ka iyo i andivi ma
ji'in ñuu ñayivi ya.
16 Chukan kúu ja jikan-ta'vi sa nuu Su'si iya kúu sa'a ndaka ma te iyo kua'a
jayiñu'u ya ma, te ja maa Xtumani maa ya ma, te sa'a ya ja na koo tnu'u
ndee tnu'u ndatnu maa ya ma ini anua ndaka ni a,
17 sukan-va'a jin kukanu ini ni Cristo ma, te koo ya ini anua ni a, te jin ni'i
yo'o vava'a ni te jin konukuiñi va'a ni. Te suni jikan-ta'vi sa ja na jin jaku'ni
ini ni sukan jin kutoo tna'a ndija ni ma.
18 Vaa nini ja onde jin kutoo tna'a ndija ni ma, sana kuu jin jaku'ni ini ni
ji'in ndaka-ka ñayii ñatuu-ka na ja u'vi ka sa'a i ma sukan kútoo xen-xeen
ña'a Cristo ma.
19 Te na chindee ña'a ya ja jin ndasa'a ni kuenda sukan kútoo xen-xeen ña'a
ya ma, vaa in ja ka'nu xen-xeen-ka kuu ja kútoo ña'a ya ma, te ñatuu na in
jaku'ni ini ja maa i ma-ni. Te chukan kúu ja jikan-ta'vi sa nuu Su'si ma ja
na koo ndija ya ini anua ni a, te jin ko sa'a ni ndaka sukan sa'a maa ya ma.
20 Te maa Su'si iya kúu sa'a ndaka ma kúu iya taa kua'a xeen-ka sana ja
jikan-ta'vi o ma xí ja jani ini o ma. Vaa iyo kua'a xeen tnu'u ndee tnu'u
ndatnu ya ma, te ni ndaxsama ña'a ya ja ni ka nduu o ñayii ka sa'a ja va'a.
21 Te ja maa Cristo Jesús ma, te na koo jayiñu'u nuu Su'si ma nuu ka ndatna'a
ndaka o ja ni ka nduu o sa'ya ya ma. Te sa'a kó kuu ndi-kivi ndi-kivi ni-kani
ni-jika. Te sukan kó kuu.

4

Maa Xtumani Ndios ma na chindee ña'a, te jín ku'un ini o ja jin ketna'a ini ndaka o

1 Chukan kúu ja saña, ja kuechi ja káxtnu'u sa tnu'u vii tnu'u va'a Iya
Tátnuni a, te yinee sa vekaa a, te jikan-ta'vi sa nuu ni ja jin ko kuu va'a
jin ko kuu ndaa ni, sukan iyo ja jin ko sa'a o ja ka kuu o ñayii ni ndakana
ña'a Iya Tátnuni ma.
2 Jín kava kuee ini o, te jín ndakunitnuni o nawa ka sa'a ka kuu o ma, te jín
kanda nuu tna'a o, vaa ka kutoo tna'a o a.
3 Vaa sukan sa'a maa Xtumani Ndios ma ja jin koo mani o ma, te jín ko ndi
ini o ja jin ketna'a ini ndaka o.
4 Te jín kani ini o ja in-ni ñayii ka kuu o, vaa in-ni Xtumani Ndios ni ka
kuta'vi ndaka o. Vaa in-ni ja ni skuiso ya ja jin ni'i ndaka o ja ni ndakana
ña'a ya ma, te inuu-ni jin ko kuu ndaka o.
5 Vaa in-ni iya tátnuni nuu ndaka o. Te suni maa ya ka kukanu ini ndaka o.
Te inuu-ni ni ka jandute o.
6 Te maa in-ni Su'si ma kúu Yuva ndaka o, te maa ya tátnuni nuu ndaka o,
te sa'a ya ja jin koo va'a ndaka o, te iyo ya ini anua ndaka o.
7 Te maa Cristo ma, jâ ni skuta'vi ña'a ya ja vii ja va'a, sukan jini ya ja kuu
jin kunukuechi ndi-in ndi-in o nuu ya ma.
8 Chukan kúu ja ndee nuu tutu Su'si ma:
Ni ndaa ya onde sukun ma,
te ni jan xsia'a ya ja ni yo tatnuni nuu o ma, te ni chinee va'a ya,
te ni skuta'vi ya ñayii ma ja vii ja va'a.
9 ¿Te nawa kúni ka'an ja ni ndaa ya ma? Ja kúni ka'an kúu ja xinañu'u suni
ni kêe ya ni ja'an ya onde nuu kunu-ka ma sana ni ndaa ya ma.

10 Vaa iya ni kêe onde kunu-ka ma, te suni maa ya ni ndaa onde siki ndaka
andivi ma, sukan-va'a ko koto ya ndaka tu'u ja iyo a.
11 Te maa ya ni jani ini ja jin koo tee jin kaxtnu'u tnu'u maa ya ma te ni
tetniñu ya de, te jin koo ñayii jin ndakaxtnu'u tnu'u ni yo wa'a maa ya ma,
te jin koo ñayii jin kaxtnu'u tnu'u vii tnu'u va'a maa ya ma nuu ñayii ñatuu
jin kuni-ka ma. Te nuu ka iyo ñayii ni ka nduu sa'ya Su'si ma ndi-in ndi-in
ñuu ma, te jin koo ñayii jin ko koto ña'a. Te jin koo ñayii jin ndakaxtnu'u
tnu'u maa ya ma nuu ñayii jâ ni ka nduu sa'ya Su'si ma,
12 sukan-va'a ñayii ya'a, jin skua'a i ñayii ni ka nduu sa'ya maa ya ma ja ñatuu
na ja u'vi-ka ka sa'a i ma, sukan-va'a jin koo tu'va i ja jin kunukuechi i nuu
Su'si ma, sukan-va'a jin ko kuu i ñayii jin koo va'a nuu ya ma, te kuenda
tnu'u ja nda'a Cristo ma xi ja'a ya ma ka kuu o,
13 sukan-va'a onde nú ni ka kenda koo ndaka o ja inuu-ni jin kukanu ini o
ya ma, te jin ko kuu o in ñayii ni ka teku va'a ini, te jin kutu'va o ja jin sa'a o
ndimaa ja va'a sukan sa'a maa Cristo ma, sukan-va'a jin kenda koo o ja jin
sa'a ndaa jin sa'a ndija o sukan sa'a maa Cristo ma.
14 Te masu kuu jin ko kuu-ka o sukan ka kuu suchi kuechi ma, ja ka
ndaxsama yachi i ja ka jani ini i ma, te ndeva'a-ni tnu'u ka jiniso'o i ja ka
xnda'vi ña'a ñayii masu ka jika ichi ndaa Su'si a, te ka kandija i, vaa vivii ka
ka'an ñayii yukan.
15 Kovaa yo'o chi su'va jín koo va'a jin koo ndija o, te jín kutoo tna'a ndija
o, sukan-va'a jin teku-ka ini o te jin ko sa'a o sukan sa'a maa Cristo ma, iya
kúu xini ndaka o ja ka kuu o yikikuñu ya ma.
16 Te jín ndasa'a o kuenda sukan vivii ka chindee tna'a nda'a o a ja'a o a,
ni-ka'nu yikikuñu o a, sana kuu nawa sa'a o ma, te sukan jin ko kuu o, te
vivii jin ketna'a ini o, te jin koo tutu ndaka o, te jin chindee tna'a ndaka o.
Nde a kúu ja ni taa Su'si ma ja jin sa'a o ma, te jín sa'a o, te jín chindee tna'a
o, te jin koo va'a jin koo vii ndaka o, vaa ka kutoo tna'a o a.

Sukan jin ko kuu o ja ni ndasajaa ña'a Cristo ma

17 Cha'a kúu ja ká'an sa, te ja maa Iya Tátnuni ma, te tátnuni sa nuu ni a.
Máko jin ko kuu ni sukan ka kuu ñayii ñatuu ka jini Su'si ma, ja ka jani ya'a
ka jani yukan-ni ini i ma.
18 Ja ka iyo nee janitnuni i ma, te ka iyo jika i nuu nda'a Su'si ma. Vaa ñayii
ñatuu ka jaku'ni ini ka kuu i, vaa ka sa'a ndee i ini anua i ma nuu Su'si ma.
19 Te ñayii ya'a chi masu nde ka kukan-nuu-ka i, te ka sa'a i ndeva'a-ni nde
a ka kuni i ma, te ka iyo sii ini i ja ka sa'a i ndaka ja u'vi ma.
20 Kovaa ndijin chi masu sukan ni kaxtnu'u Cristo ma ja jin sa'a ni ma.
21 Te nú ja ndaa ja ni ka jiniso'o ni tnu'u ni ka'an sa ja ni ka'an ya ma, te ni
ka kutu'va ni sukan ni kaxtnu'u maa ya ma, vaa ndaka tnu'u ni kaxtnu'u
ya ma chi ja ndaa kúu.
22 Chukan kúu ja jin xndoo ni ndaka ja u'vi sukan ni ka yo sa'a, ni ka yo kuu
ni ma, tna'a ja ni yo xnda'vi ña'a ma, te ni ka yo sa'a neé, ni ka yo sa'a uun
ni ma, te ni xtivi ña'a i ma.
23 Kovaa vitna, te jin ndasajaa ni janitnuni ni a.
24 Te jin nduu ni in ñayii jaa, sukan ni ndasa'a ña'a Su'si ma. Te jin ko kuu
ni ñayii jin ko sa'a ja va'a ja ndaa, te ñatuu-ka na ja u'vi jin ko sa'a kuiti ni.
25 Chukan kúu ja ñatuu koo jin xnda'vi tna'a-ka ni, su'va ndi-in ndi-in ni
jin ka'an ndaa nuu tna'a, vaa ndaka o chi in-ni ñayii ka kuu o.
26 Nú ve jin ndakiti ini ni, kovaa másu ko jin kua'a ni tnu'u ja jin ko sa'a ni
ni-in ja u'vi ja sa'a ja jin kuiso kuechi ni, ni másu ko jin kua'a ni tnu'u ja jin
ko ndakiti ini ni in nduu kuiti ma,

27 te másu ko jin kua'a ni tnu'u ja ko ska'an ña'a tachi ma.
28 Chi nú nde ni ni yo sakui'na nuu ñatuu jin kuni-ka ni tnu'u Su'si ma, te
máko sakui'na-ka ni, su'va satniñu va'a ni ji'in nda'a ni a, sukan-va'a ni'i ni
nawa chindee ni ñayii nda'vi ka jiniñu'u ma.
29 Ñatuu ni-in tnu'u ndeva'a ko kee yu'u ni a, ja kuña'a ni nuu tna'a ni ma,
su'va tnu'u ká'an ni ma ko kuu tnu'u kuatniñu, sukan-va'a jin chindee tna'a
ni ja jin koo va'a-ka ni nuu Su'si ma. Te ja sukan jin sa'a ni ma, te vivii jin
kuatnu'u ini ña'a ñayii ka niniso'o ña'a ma.
30 Te másu ko jin sa'a ni ja ko kuxii ini Xtumani Ndios ma, vaa suu ya
kaxtnu'u na in ka kuu o nuu Su'si ma, te kivi ndenda koo o nuu Su'si ma, te
ndakuni ña'a Su'si ma ja sa'ya maa ya ka kuu o.
31 Chukan kúu ja jin xtandiyo ni ndaka tu'u tnu'u jatu tnu'u xiko tnu'u ndi'vi
tnu'u kini ja sa'a ja ka kuxii ka kunda'vi ini ni ma. Suni jin xtandiyo ni ja
ka ndakiti ini ni ma, ji'in ja ka kuyachi ini ni ma, ji'in ja ka kana ka kayu'u
ni ja ka ka'an u'vi nuu tna'a ni ma, ji'in ndaka-ka ja u'vi ka sa'a ni ma.
32 Su'va jin kava va'a ini ni, te jin kunda'vi ini nuu tna'a ni, te jin sakanu ini
nuu tna'a ni, sukan ni sa'a Su'si ma, ja maa Cristo ma, te ni sakanu ini ña'a
ya ma.

5

Jín ko kuu o sukan kúu ñayii ni ndaxtnuu Su'si ma janitnuni i ma

1 Yo'o ja ka kuu o sa'ya too Su'si ma, jín sa'a o sukan sa'a maa ya ma.
2 Te ndimaa jín kutoo tna'a o, sukan ni kutoo ña'a Cristo ma, vaa ja ni kutoo
ña'a ya ma kúu ja ni kachi ya ni chunaa ya nuu tniñu o ma, te ni ndakua'a
ya maa ya nuu Su'si ma, kuenda tnu'u ja in kiti ja ni ka ja'mi i te ni ndaa
xiko asi ti ma nuu Su'si ma. Sukan kúu ja ni sa'a ya ma, te ni jatna ini Su'si
ma.
3 Kovaa ndijin, jin ko kuu ni sukan iyo ja jin ko kuu ñayii ñuu Su'si ma, ja
ñatuu na ja u'vi-ka ka sa'a i ma. Chukan kúu ja másu ko jin ko kivi nduu jin
ko kivi ni'ni ni ji'in ñayii ñatuu ni tnanda'a ji'in ni ma, ni a jin ko sa'a ni ni-in
ja u'vi, ni a jin ko ndiyo ini ni ndaka ja ka iyo ñuu ñayivi a,
4 ni a jin ko ka'an ni tnu'u ndeva'a, ni a jin ko ka'an ni tnu'u ja masu kuatniñu
o ma. Vaa masu va'a-ni ja ndaka tnu'u ya'a ko ka'an o ma, su'va ja sa'a o
kúu ja na ndakuan-ta'vi o nuu Su'si ma.
5 Vaa ka jini ni ja ñayii ka kivi nduu ji'in in-ka ñayii ñatuu ni ka tnanda'a ji'in
i ma, ji'in ñayii ka sa'a ja u'vi ma, ji'in ñayii ka ndiyo ini ma, inuu-ni ka kuu
i ji'in ñayii ka ndachiñu'u tna'a ja masu Su'si ka kuu ma, vaa saa ka jatanuu
i ndaka chukan te ka xndoo i Su'si ndija ma. Te ni-in ñayii ya'a, masu kuu
jin koo i nuu tatnuni Cristo ma ji'in Su'si ma, nuu ni skuta'vi ya ñayii ka sa'a
ja va'a ja ndaa ma.
6 Chukan kúu ja ndijin, jin ko koto va'a ni maa ni, ja ñatuu na in ko xnda'vi
ña'a ja vivii ko ka'an i, te tnu'u iyu tnu'u su'va-ni ko kuu ma. Vaa ndaka
cha'a ka sa'a ñayii ñatuu ka kandija ja ká'an Su'si ma. Chukan kúu ja ndákiti
ini ya nuu i ma.
7 Te másu ko jin sa'a ni sukan ka sa'a ñayii yukan ma.
8 Vaa ndijin chi onde xi'na-ka ma chi ni ka yo iyo ni nuu nee ma, kovaa
vitna chi ja maa Iya Tátnuni ma, te ka iyo ni nuu ndú'va ñu'u vivii maa ya
ma, te ndimaa jin ko sa'a ni sukan ka sa'a ñayii ka iyo nuu ndú'va ñu'u vivii
maa ya ma.
9 Vaa ndaka ja ka sa'a ñayii ka iyo ji'in Xtumani Ndios ma kúu ja jin kava
va'a ini i ma, ji'in ja jin sa'a i ja ndaa ndija ma, ji'in ja jin ka'an i ja ndaa ma,

10 te ndimaa ka ndasa'a i kuenda nawa játna ini Iya Tátnuni ma, te sukan ka
sa'a i ma.
11 Te másu ko jin ko sa'a ni ja ka sa'a ñayii ka iyo nee janitnuni i ma, vaa
masu nde jiniñu'u ja ka sa'a i ma. Su'va jin ndaka'an-so'o ni nuu i.
12 Vaa ja kan-nuu xeen kúu ja ka sa'a yu'u i ma, te onde ja ndaka'an o ja ka
sa'a i ma, ja kan-nuu kuu.
13 Kovaa ndaka kuechi sa'a ñayii ma ndatuu kivi ndenda i nuu ndú'va ñu'u
vivii maa Cristo ma, te ndundaa kuechi i ma, vaa nuu ndú'va ñu'u Cristo ma
chi ndaka ndatuu.
14 Chukan kúu ja ká'an tnu'u Su'si a:
Ndoto ni, ndijin ja kixi ni,
te ndakoo ndijin ne'un ñayii ni ka ji'i ma,
te Cristo ma, sa'a ya ja ndundijin nuu ni a.
15 Jin ko koto vava'a ni naxe jin ko sa'a jin ko kuu ni, te jin ko kuu ni ñayii
ndichi. Másu ko jin ko kuu ni ñayii ñatuu ka jaku'ni ini.
16 Jin kuatniñu va'a ni tiempu a, vaa kivi ka iyo o a chi kivi iyo xeen-ka ja
u'vi kúu.
17 Chukan kúu ja jin ko kuu ni ñayii jin ndasa'a kuenda nde a kúni Iya Tátnuni
ma ja jin sa'a ni ma, te másu ko jin ko sa'a ni sukan ka sa'a ñayii ka iyo nee
janitnuni i ma.
18 Te másu ko jin ko ko'o ni ndixi te jin ndajini ni, vaa ja xtivi o maa o kúu.
Su'va ja jin ku'un ini ni kúu ja na koo Xtumani Ndios ma ini anua ni a, te
jin ko sa'a ni sukan kúni maa ya ma.
19 Te maa tnu'u Su'si ma jin kuatniñu ni ja jin ndaka'an-so'o nuu tna'a ndi-in
ndi-in ni. Te tna'a ja ka jita o ma, ni-yu'u ni-anua ni jin kata ni, te jin
ndachiñu'u ni Iya Tátnuni ma.
20 Te ja maa Jesucristo iya tátnuni nuu o a, te ndimaa jin ndakuan-ta'vi ni
nuu Yuva o Su'si ma ja ndaka ja táa ya ma.

Jín kuandetu nuu tna'a ndi-in ndi-in o

21 Jín kuandetu nuu tna'a ndi-in ndi-in o, vaa ka na'a o ja nde'ya ña'a Su'si
ma.
22 Ndijin ja ka kuu ni ña'a ni ka tnanda'a ma, jin kuandetu ni nuu yii ni ma,
sukan ka jandetu ni nuu Iya Tátnuni ma.
23 Vaa yii ni ma, kuenda tnu'u ja xini ni ma kúu de, sukan kúu Cristo ma,
vaa suu ya kúu xini ma, te ndaka yo'o ja ni ka nduu o sa'ya Su'si ma, ka kuu
o yikikuñu Cristo ma, vaa maa Cristo ma kúu iya ni sa'a ja ni ka ndani'i ta'vi
o ma.
24 Te sukan ka kandija ndaka o ja ni ka nduu o sa'ya Su'si ma ndaka ja ká'an
Cristo ma, sukan tna na jin kuandetu ña'a ma nuu yii ña ma ndaka nawa
ká'an de ma.
25 Ndijin tna ja ka kuu ni tee ni ka tnanda'a ma, jin kutoo ni ñasi'i ni ma,
sukan kútoo Cristo ma ndaka o ja ni ka nduu o sa'ya Su'si ma, vaa maa ya
ni ndo'o ni neni nuu tniñu o ma, sukan-va'a jin ndani'i ta'vi o ma.
26 Te ja ni sa'a ya sukan ma, te ni ndasavii, ni ndasandoo ña'a ya, te ni
ndakate ña'a ya ji'in tnu'u maa ya ma, sukan sa'a ndute ma,
27 sukan-va'a jin koo o nuu maa ya ma, te jin ko kuu o sa'ya maa Su'si ma,
te jin koo jayiñu'u o, te ñatuu ni-in ja u'vi ko satne'e ña'a. Su'va jín xndoo o
ndaka ja u'vi ma.
28 Sukan ni kutoo ña'a Cristo ma, sukan tna jin sa'a ndijin, jin kutoo ni ñasi'i
ni ma, sukan ka kutoo ni yikikuñu ni a. Vaa tee kútoo ñasi'i de ma chi kútoo
de maa de.

29 Vaa masu na in saxiko yikikuñu maa i ma chi su'va jito va'a i, te ndí ini i
ja na koo va'a i ma. Sukan kuiti sa'a Cristo ma ji'in yo'o ja ni ka ndaketna'a
ini o ji'in ya ma ja vivii jito ña'a ya te ndí ini ya nawa ka jiniñu'u o ma.
30 Vaa yikikuñu maa ya ma ka kuu o.
31 Te chukan kúu ja tee tnanda'a ma chi xndoo de yuva de ma ji'in si'i de ma,
te kueka tna'a de ji'in ñasi'i de ma, te in-nka-ni yikikuñu jin ko kuu nduu de
ji'in ña.
32 Ka'nu xeen kúu tnu'u ya'a ja ni kaxtnu'u Su'si ma nuu o a. Kovaa ja kúni
saña kúu ja jin jaku'ni ini ni sukan ni kutoo ña'a Cristo ma yo'o ja ka kuu o
ñayii ni ka ndaketna'a ini ji'in ya ma.
33 Te in-ka tnu'u ni ka'an sa ma kúu ja ndi-in ndi-in ndijin, jin kutoo ni ñasi'i
ni ma, sukan ka kutoo ni maa ni ma. Te suni ndijin tna ña'a, jin kuandetu
ni nuu yii ni ma.

6

1 Suchi kuechi, jin kandija ro sukan ka ka'an yuva ro ma ji'in si'i ro ma,
vaa sukan játna ini Iya Tátnuni ma, te ja va'a kúu cha'a.
2 Jin kuandetu nuu yuva ro ma ji'in nuu si'i ro ma, vaa cha'a chi in ja
xinañu'u ni tatnuni Su'si ma kúu, te iyo in ja ni skuiso ya ja ni'i o nuna
sa'a o sukan ni tatnuni ya ma.
3 Te ja ni skuiso ya ma kúu ja koo va'a o ñuu ñayivi a, te koteku kani o ñuu
ñayivi a.
4 Te ndijin ja ka kuu ni yuva suchi kuechi ma, máko jin sa'a ni ja jin ndakiti
ini sa'ya ni ma. Te ja maa Iya Tátnuni ma, te jin ka'an-so'o ni nuu i, te jin
kaxtnu'u vii jin kaxtnu'u va'a ni nuu i ja na jin ko sa'a jin ko kuu i sukan
kúni maa Iya Tátnuni ma.
5 Ndijin ja ka jinukuechi ni nuu ñayii xi-nuu ka satniñu ni ma, jin kandija
ni, te jin kava vii jin kava va'a ini ni, te jin kuandetu ni nuu i, kuenda tnu'u
ja nuu maa Cristo ma ka kandija ni.
6 Jin satniñu ndija ni. Masu yika-ni ja ora ka nde'ya i ma, te jin sa'a ni ja
ka satniñu ni, sukan-va'a jin kuatnu'u ini ña'a i, chi ña'a. Jin kani ini ni ja
nuu maa Cristo ma ka jinukuechi ni, te ni-yu'u ni-anua ni jin satniñu ni nuu
ñayii xi-nuu ka satniñu ni ma, sukan kúni Su'si ma ja jin sa'a ni.
7 Má jin kani ini ni ja nuu ñayii ma-ni ka jinukuechi ni, su'va jin kani ini ni
ja nuu maa Iya Tátnuni ma ka jinukuechi ni, te jin kunukuechi vava'a ni.
8 Vaa jin kona'a ni ja ndeva'a-ni na ja va'a ka sa'a ka kuu maa ñayii ma,
te sukan jin ndani'i i ja ndakua'a maa Iya Tátnuni ma, ka kuu i ñayii ka
jinukuechi xi ka kuu i ñayii masu ka jinukuechi.
9 Ndijin ja ka neva'a ni ñayii ka jinukuechi nuu ni ma, jin ko kuu vii jin
ko kuu va'a ni ji'in i, te másu ko jin xsiu'u ni i ja nú masu kuu sa'a i ma te
masu jin chuya'vi ni i, chi ña'a. Vaa jin ndaka'án ni ja onde andivi ma iyo
iya tátnuni nuu o a, te inuu-ni kútoo ña'a ya ndijin ji'in maa i ma.

Jín kuatniñu va'a o ndaka tnu'u ndee tnu'u ndatnu táa Su'si ma

10 Chukan kúu ja ndijin ja ni ka nduu tna ni sa'ya Su'si ma, jin kukanu ini
vava'a ni iya tátnuni nuu o a, sukan-va'a chindee chituu ña'a ya, te jin ni'i ni
tnu'u ndee tnu'u ndatnu maa ya ma.
11 Jin ko tnii vava'a ni ndaka tnu'u ndee tnu'u ndatnu taa Su'si ma,
sukan-va'a kuu jin konukuiñi vava'a ni, te masu kundee tachi ma nuu ni
ora kúni i ja xnda'vi ña'a i ma.

12 Vaa masu ñayii ñuu ñayivi a ka kanaa ji'in o, nú masu ja ndaka ja ka
chindee tna'a ji'in tachi ma, ndaka ja ka iyo yatni andivi ma, tna'a ja ka
tatnuni nuu nee ma tiempu ya'a. Ndaka cha'a ka kuu ja ñatuu ka kunimani
nuu o a.
13 Chukan kúu ja jín ko tnii vava'a o ndaka tnu'u ndee tnu'u ndatnu táa Su'si
ma, sukan-va'a kivi kenda tachi ma ja nduku i ja xnda'vi ña'a i ma, te masu
jin kandija o ja ká'an i ma. Te nú ni jinu ni ka satu'va va'a o maa o, te jín
konukuiñi vava'a o.
14 Ûni jín konukuiñi vava'a o, te jín ko tnii vava'a o tnu'u ndaa tnu'u ndija
Su'si ma. Te ûni jín sa'a o ja va'a ja ndaa ma sukan tátnuni Su'si ma,
sukan-va'a ñatuu na ja u'vi ma jin ko xtna'a ña'a.
15 Ndimaa jín koo tu'va o, sukan-va'a kuu jin koo o jin kaxtnu'u o tnu'u vii
tnu'u va'a Su'si ma ja sa'a ja jin ndumani ñayii ma ji'in Su'si ma.
16 Te in-ka ja jin sa'a o kúu ja ûni jín kukanu ini vava'a o Su'si ma, sukan-va'a
kasi ndee kasi ndoso ña'a ya nuu ndaka ja u'vi tétniñu tachi ma nuu ka iyo
o a.
17 Te jín ku'un jín ku'un-ni ini o ja Su'si ma sa'a ja jin ndani'i ta'vi o ma, te
masu nawa kuu sa'a tachi ma ja xnda'vi-ka ña'a i. Te jín tnii vava'a o tnu'u
vii tnu'u va'a Su'si ma, ja ni taa Xtumani maa ya ma, ja kúu i kuenda tnu'u
ja in yuchi kúu espada ma, vaa suu tnu'u ya ma chindee ña'a ja jin kundee
o nuu tachi ma.
18 Te maa Xtumani Ndios ma na chindee ña'a, te ndimaa jín kakan-ta'vi
jín kakan-ta'vi-ni o nuu Su'si ma ndaka ora, te másu ko jin ndunaa o ja jin
kakan-ta'vi o ja jin kuu ndaka-ka ñayii ni ka nduu sa'ya Su'si ma, ja ñatuu-ka
na ja u'vi ka sa'a i ma.
19 Te jin kakan-ta'vi ni ja kuu sa, sukan-va'a ni'i ini sa naxe kaxtnu'u sa tnu'u
vii tnu'u va'a Su'si ya nuu ñayii ma, te máko koyu'u sa.
20 Vaa Su'si ma ni tetniñu ña'a ja ki'in kii sa ndaka ñuu a, kaxtnu'u sa tnu'u
vii tnu'u va'a maa ya a, te chukan kúu ja vitna chi ni ka ju'ni ña'a i ji'in yo'o
kaa, te yinee va'a sa vekaa ya. Te jin kakan-ta'vi ni ja kuu sa, sukan-va'a
máko koyu'u sa, te ká'an sa tnu'u vii tnu'u va'a Su'si o ya, sukan kúni ya ja
sa'a sa a.

Ndákuan-ta'vi Pablo nuu ñayii ka kandija Su'si ma ja ka iyo i ñuu Éfeso

21 Kovaa ja kúni sa kúu ja jin kuni tna ni naxe iyo naxe kúu sa a, te nde a
kúu ja sa'a sa a. Te ndaka cha'a chi kaxtnu'u ñani o Tíquico a, tee ka kutoo
tna'a ji'in o a, tee jinukuechi va'a nuu Iya Tátnuni ma.
22 Te tee ya'a ni tetniñu sa ja jaan de nuu ka iyo ni a, sukan-va'a kaxtnu'u
de naxe ka iyo sa ya'a, sukan-va'a jin ndani'i ni tnu'u kanu ini.
23 Te maa Yuva o Su'si ma ji'in Jesucristo iya tátnuni nuu o a, na sa'a ya
ja ndaka ni ja ni ka nduu ni sa'ya Su'si o a, na jin koo mani ni, te jin kutoo
tna'a-ka ni, te jin kukanu ini-ka ni Su'si o ma.
24 Te na skuta'vi ña'a ya ja vii ja va'a ndaka ni ja ka kutoo xen-xeen ni
Jesucristo iya tátnuni nuu o a. Te sukan kó kuu.

Carta ni sa'a Pablo ma ja ni tetniñu de nuu ñayii ka iyo ñuu Filipos ma

Sukan ndákan-tnu'u ñaña'a Pablo ma ñayii ka kandija Su'si ma ja ka iyo i ñuu Filipos ma

1 Saña kúu Pablo a, te ka iyo sa ji'in Timoteo a ja ka jinukuechi sa nuu
Jesucristo o a. Te tée sa nuu ndaka ni ja ni ka kandija ni Cristo Jesús ma
te ñatuu-ka na ja u'vi ka sa'a ni ma, ja ka iyo ni ñuu Filipos a, ji'in tee ka
ndaka'an-so'o nuu ni naxe jin ko sa'a jin ko kuu ni nuu Su'si ma, ji'in tee ka
jinukuechi nuu ni a sukan-va'a jin koo va'a ni nuu Su'si o a.
2 Te Yuva o Su'si ma ji'in Jesucristo iya tátnuni nuu o a, na skuta'vi ña'a ya
ja vii ja va'a, te jin koo mani ni.

Sukan jikan-ta'vi Pablo ma ja jin kuu ñayii ni ka nduu sa'ya Su'si ma ja ka iyo i ñuu Filipos ma

3 Ndimaa ndákuan-ta'vi sa nuu Su'si o ma ndaka jichi ndaka'án ña'a sa
naxe ka iyo ni a.
4 Ndaka jichi jikan-ta'vi sa nuu Su'si ma, ndimaa kusii ini sa ja jikan-ta'vi sa
ja jin kuu ni.
5 Vaa ni ka ketna'a ini o, te ka chindee tna'a o, ja jin kuni ñayii ma tnu'u vii
tnu'u va'a Su'si ma, te onde nuu ni keja'a ni ka chindee tna'a o ma, te onde
vitna ka ketna'a ini o.
6 Te Su'si ma, ni keja'a satniñu ya ini anua ni a ja jin sa'a ni ja va'a ma,
te kukanu ini sa ja maa ya sinu tniñu ni keja'a ya ma, onde kivi ndenda
Jesucristo ma.
7 Jani ini sa ja va'a-ni ja jani ini sa sa'a ja jin kuu ni, chi vaa ñu'u xeen ini
ña'a sa ndaka ni. Vaa visi yinee sa vekaa ya, xi yikuu sa kaxtnu'u sa ja ja
ndaa kúu tnu'u vii tnu'u va'a Su'si o a, kovaa ndaka ndijin ka jini sukan ni
skuta'vi ña'a Su'si ma ndaka ja vii ja va'a ma yo'o, vaa ka chindee tna'a o ka
jinukuechi o nuu ya ma.
8 Vaa Su'si ma, jini ya ja sukan kútoo xeen ña'a sa ndaka ni. Ûni kútoo ña'a
sa sukan ni kutoo ña'a Jesucristo ma.
9 Te chukan kúu ja jikan-ta'vi sa nuu Su'si ma, ja sukan ka kutoo tna'a o a,
te jin kutoo tna'a-ka o, te jin jaku'ni va'a ini o naxe jin ko sa'a jin ko kuu o,
10 te jin kuni ni jin ndakaji ni nde a kúu ja va'a-ka ma, sukan-va'a jin ko kuu
ni ñayii ka sa'a ja va'a ja ndaa ma. Te ñatuu na in ko ka'an ja ñayii ka sa'a ja
u'vi ka kuu ni kivi ndenda Cristo ma.
11 Te ja maa Jesucristo ma, te jin ko sa'a ni ja vii ja va'a ma, sukan-va'a jin
ka'an vii jin ka'an va'a ñayii ma ja kuu Su'si ma, te koo jayiñu'u ya.

Saña chi nú téku sa chi ja kunukuechi sa nuu Cristo ma ko kuu

12 Ndijin ja ni ka nduu ni sa'ya Su'si o a, kúni sa ja jin kuni ni ja ndaka
ja ni ndo'o, ni tna'a sa ma chi ni ka chindee ña'a i ja ni jitenuu-ka tnu'u vii
tnu'u va'a Su'si o ya.
13 Te ndaka soldado ka jito palaciu ya, ji'in ndaka tu'u ñayii ma, ka jini i ja
yinee sa vekaa a ja kuechi ja káxtnu'u sa tnu'u vii tnu'u va'a Cristo ma.
14 Te kua'a-ka tna'a o ja ni ka nduu i sa'ya Su'si o a, ja ni ka jini i ja yinee sa
vekaa a, te ni ka ni'i-ka i tnu'u ndee tnu'u ndatnu, te ka kaxtnu'u i tnu'u vii
tnu'u va'a Su'si ma, te masu ka yu'u i.

15 Te ja ndaa ndija kúu ja jaku i chi ka kaxtnu'u i tnu'u vii tnu'u va'a Cristo
ma kuechi ja ka kukueñu ini i, te ka kuni i ja jin kundee i nuu sa. Kovaa
jaku-ka i ma chi ni-yu'u ni-anua i ka kaxtnu'u i tnu'u Su'si ma.
16 Ñayii ka kaxtnu'u tnu'u vii tnu'u va'a Cristo ma ja ka kukueñu ini i ma
chi masu ja ka jinukuechi va'a i nuu Su'si ma kúu chi su'va ka jani ini i ja
sukan, te ndo'o neni-ka sa.
17 Kovaa ñayii ka jini ja yinee va'a sa vekaa a kuechi ja kaxtnu'u sa tnu'u vii
tnu'u va'a Su'si ma, chi su'va ñukuun ka kaxtnu'u i tnu'u vii tnu'u va'a Cristo
ma, vaa ka kutoo ña'a i.
18 Kovaa masu ndí ini sa, ndeva'a-ni naxe ka ñu'u ini maa i ma te ka kaxtnu'u
i ma. Nú ni-yu'u ni-ini maa i te ka kaxtnu'u i, xi ka kukueñu ini maa i, kovaa
tnu'u Cristo ma ka kaxtnu'u i, te chukan kúu ja kúsii ini xeen sa, te su'va koo
sii ini-ka sa.
19 Sukan ka jikan-ta'vi ni nuu Su'si ma ja kuu sa ma, te kúkanu ini sa ja
maa Xtumani Ndios ma chindee ña'a, te ndaka ja ndo'o sa a chi sa'a i ja
kaku sa nuu ja u'vi ma.
20 Sukan ñu'u ini sa, te ndetu sa, te masu nawa kúkan-nuu sa, vaa su'va
kúkanu ini-ka sa Su'si ma. Te visi na koteku sa xi na kûu sa, kovaa kuiti ja
sukan ndo'o sa a chi koo jayiñu'u Cristo ma.
21 Vaa saña chi nú téku sa chi jinukuechi sa nuu Cristo ma, te nuna kûu sa
chi jâ ni kundee sa kúu, vaa ndani'i ta'vi sa nuu Su'si ma.
22 Kovaa nuna koteku-ka sa chi ja va'a-ka ko kuu, vaa kuu-ka kunukuechi
sa nuu Su'si ma, te ka'an-ka sa tnu'u Su'si o ya, te jin ndukua'a-ka o ja ka
kuu o sa'ya Su'si ma. Te chukan kúu ja ñatuu jini sa naxe kani-nka ini sa.
23 Kovaa ndeva'a-ni nde a ko kuu, iyo sa ja kuan-ta'vi sa, vaa kúu ini sa ja
no'o sa nuu iyo Cristo ma, chi ja va'a xen-xeen-ka maa sa ko kuu.
24 Kovaa ja jin koo va'a maa ni, te jiniñu'u ja koteku sa.
25 Te kuiti kúkanu ini sa ja sa'a ko kuu, te jini sa ja kuiti koo-ka sa ji'in ni,
sukan-va'a chindee-ka ña'a sa ja jin kukanu ini-ka ni Su'si ma, te jin koo
va'a-ka ni nuu ya, te jin koo sii ini-ka ni.
26 Te nuna jaan tuku sa in-ka jichi nuu ka iyo ni a chi jin koo sii ini
xen-xeen-ka ni nuu Cristo ma.
27 Yika-ni ja kúni sa kúu ja jin ko sa'a jin ko kuu ni sukan ká'an tnu'u vii
tnu'u va'a Cristo ma, sukan-va'a nú tnu ka'an o ja na jaan sa xi ña'a, kovaa
kúni sa ja kuniso'o sa ja in-ni ja ka jani ini ni, te ka nukuiñi va'a ni nuu Su'si
ma, te vivii ka chindee tna'a ndaka ni, te ka kuu inuu ini ni, te ka satniñu
xeen ni ja ka kaxtnu'u ni tnu'u vii tnu'u va'a Su'si o a ja ka kandija o a.
28 Te sa'a, te ka jini o ja Su'si ma sa'a ja ichi jin ndani'i ta'vi ni ma kuan koo
ni. Chukan kúu ja másu ko jin koyu'u ni nawa ka sa'a ka kuu ña'a ñayii ñatuu
ka kunimani nuu ni ma. Vaa sa'a, te ka jini o ja kuan koo maa i ichi nuu jin
skenaa i maa i ma, ja sukan ka sa'a i ma.
29 Vaa in ja vii ja luu kúu ja ni ka ni'i o a, vaa masu yika-ni ja jin kandija o
ya te ni kuu-ni chi suni tna ja jin ndo'o jin neni o ja kuechi ja ka kaxtnu'u o
tnu'u maa ya a.
30 Vaa ka jini ni ja sukan ni ndo'o ni neni sa onde xi'na-ka ma, ja kuechi ja
káxtnu'u sa tnu'u vii tnu'u va'a maa ya a, te suni ka jiniso'o ni ja onde vitna
chi sukan-ni yikuu sa ndo'o sa, te suni sukan jin ko kuu tna ni.

2

Sukan ni kuu ja ni kii ñayivi Cristo Iya Tátnuni ma ñuu ñayivi a

1 Chukan kúu ja nú ni ka ndani'i ni in tnu'u kanu ini ni sa'a Cristo ma vaa
kútoo ña'a ya ma, te nú ka kutoo tna'a ndija ni ma vaa jâ ni taa ya tnu'u
ndee tnu'u ndatnu ma, te jin kundee ni jin ndaka'an-mani nuu tna'a ni ma.
Te nú ka iyo ni ji'in Xtumani Ndios iya sa'a ja jin ketna'a ini ni ma, te jin
kunda'vi ini nuu tna'a ni ma,
2 te nú ndaka cha'a ka sa'a ni ma, te ka sa'a ni ja iyo sii ini xen-xeen sa. Te
in-ni ja jin kani ini o, te jín kutoo tna'a o, te jín ketna'a ini o, te in-ni ja jín
ku'un ini o.
3 Te ñatuu nawa jin ko sa'a ni ja jin ko kukueñu ini ni xi jin ko kuvixi ni chi
su'va jin kani ini ni ja ka ndanuu-ka ndaka-ka ñayii ni ka nduu sa'ya Su'si
ma sana maa ni ma, te vivii jin kuandetu ni nuu i.
4 Ñatuu nawa jin ko kani ini ni ja jin kuu maa-ni ni chi su'va jin kani ini ni
ja jin kuu ndaka-ka ñayii ni ka nduu sa'ya Su'si ma.

5 Jin ko kani ini ni sukan ni yo jani ini Cristo Jesús ma.
6 Vaa visi inuu-ni kúu ya ji'in Su'si ma, kovaa masu nde ni ndiyo ini ya ja
koo ya nuu iyo Su'si ma.
7 Vaa su'va ni xndoo ya ndaka ja neva'a ya ma, te ni kii ya ñuu ñayivi a, te
ni jinukuechi ya nuu ñayii ñuu ñayivi a, kuenda tnu'u ja in ñayivi.
8 Te nuu ni iyo ñayivi ya ma, te ni ka sa'a ndeva'a ña'a ñayii ma, te ni ka ja'ni
ña'a i onde nuu krusi ma, te masu nawa ni ka'an kuiti ya.
9 Te chukan kúu ja Su'si ma chi ni wa'a ya jayiñu'u xen-xeen-ka Cristo ma
sana ndaka-ka ñayii ma ji'in ndaka-ka ángel ma, te ni xnani ya Cristo ma
iya tátnuni nuu ndaka ja iyo a.
10 Sukan-va'a ndaka ja ka iyo andivi ma, ji'in ndaka ja ka iyo ñuu ñayivi a,
ji'in ndaka ja ka iyo ichi chii ñu'ú a, jín konukuiñi jiti i nuu Jesús ma, te jín
ndachiñu'u i ya.
11 Te ndaka i ma jín ndaka'an jín ndakachi ja Jesucristo ma kúu iya tátnuni
nuu ndaka o, sukan-va'a kóo jayiñu'u nuu Yuva o Su'si ma.

12 Chukan kúu ja ndijin ja ka kutoo tna'a o a, sukan ndimaa ka kandija
ña'a ni ma, masu yika-ni ja ora iyo sa ji'in maa ni ma chi su'va vitna ja iyo
jika-ka sa a, te jin kandija-ka ni ja ká'an sa a, te jin koyu'u ni nasa yukan,
te jin ko sa'a ni in ja ñatuu játna ini Su'si o a, vaa ka na'a ni ja iya ndakan
kuenda nuu o kúu ya, te jin ko ndi ini ni naxe jin ndani'i ta'vi ni.
13 Vaa sukan kúni maa Su'si ma, te maa ya kúu iya sa'a ja jin kani va'a ini o
naxe jin sa'a o ma, te maa ya chindee ña'a ja kuu jin sa'a o ma.

14 Te jín sa'a o ndaka, kovaa máko jin ka'an tnu'u tna'a o, ni a jin ko skiti
ini tna'a o,
15 sukan-va'a ñatuu nawa jin ndaxtekuechi ña'a ñayii ma. Te jín kava kuee
ini o, sukan-va'a jin ko kuu o sa'ya Su'si ma. Te ñatuu na ja u'vi jín ko sa'a
o nani ka iyo o ñuu ñayivi a nuu ka iyo ñayii ka sa'a ja u'vi a, ja ñatuu ka
kandija i Su'si ma. Jín ko kuu o sukan ka kuu tiuxini ma, ja ka ndu'va i ñuu
ñayivi a.
16 Jin kotnii va'a ni tnu'u vii tnu'u va'a Su'si ma, ja sa'a ja jin koteku ni
ma, sukan-va'a kivi ndenda Cristo ma, te koo sii ini xeen sa ja masu saneé
sañuu-ni kúu ja kua'an vee sa ni satniñu sa nuu Su'si o a.
17 Te kúsii ini sa, te kúni sa ja jin koo sii ini ndaka ni ji'in sa, vaa visi na kûu
sa ja jinukuechi sa nuu Su'si ma, sukan-va'a jin kandija-ka ni ya, te ndaka
ja jin ndakua'a ni nuu Su'si ma, te kenda nuu maa ya ma.
18 Sukan jin koo sii ini maa ni, te koo sii ini tna sa ji'in ni.

Ni tetniñu Pablo ma Timoteo ma ji'in Epafrodito ma ja jin koo de ñuu Filipos ma

19 Ja maa Cristo Jesús iya tátnuni nuu o a, te kúni sa ja kuu tetniñu yachi
sa Timoteo a jaan de nuu ka iyo ni a, sukan-va'a saña tna, na kuni sa naxe
ka iyo ni a, te koo sii ini sa.
20 Vaa ñatuu na in-ka ñayii ja jin ketna'a ini ji'in sa, ja ko ndi ini i sukan ndí
ini ndija de ja jin kuu ni a.
21 Vaa ndaka-ka ñayii a chi ka ndi ini i ja jin kuu maa i, te ñatuu ka ndi ini i
ja sukan kúni Cristo Jesús ma ja jin sa'a i ma.
22 Vaa ndaka ni, jâ ka jini ni sukan kúu Timoteo a, ji'in sukan jinukuechi
de ji'in sa ja ka kaxtnu'u sa tnu'u vii tnu'u va'a Su'si o a, te chíndee ña'a de
kuenda tnu'u ja sayii sa kúu de.
23 Chukan kúu ja nuna kuni sa naxe jin ka'an ñayii ka netniñu a naxe jin sa'a
ña'a i, te tetniñu kunu sa de jaan de nuu ka iyo ni a.
24 Kovaa suni kúkanu ini sa nuu Iya Tátnuni ma ja kuu jaan yachi tna sa nuu
ka iyo ni a.
25 Kovaa jani ini sa ja jiniñu'u ja tetniñu tna sa ñani o Epafrodito a, tee ni
ka tetniñu ni ja na kunukuechi de nuu sa nawa jiniñu'u sa ma, te ka chindee
tna'a sa ji'in de ja ka kaxtnu'u sa tnu'u Su'si ma, visi ndimaa kúni tachi ma
ja kanu-ndee i, kovaa masu nde kundee i.
26 Vaa kúni xeen de ja kuni ña'a de ndaka ndijin, vaa ni kuxii xeen ini de ja
ni ka jiniso'o ni ja ni ku'u de ma.
27 Ja ndaa ndija kúu ja ni ku'u xeen de ja sani te kûu de nkuu, kovaa Su'si
ma, ni kunda'vi ini ya de, te masu maa in-ni de chi suni ni kunda'vi ini tna
ña'a ya maa sa a, sukan-va'a masu kuxii xeen-ka ini sa.
28 Chukan kúu ja tetniñu yachi sa de ja na jaan de nuu ka iyo ni a, sukan-va'a
jin ndakuni tna'a tuku ni ji'in de, te jin koo sii ini ni, sukan-va'a máko
kuxii-ka ini sa.
29 Ja maa Iya Tátnuni ma, te jin kuan-ta'vi ni de, te jin koo sii ini xeen ni, te
jin kutoo ni ndaka tee ka kuu sukan kúu de a.
30 Vaa kuechi ja jinukuechi de nuu Cristo ma, vaa suu de táa ndaka nawa
jiniñu'u sa ma, te suu de sa'a ndaka ja masu kuu jin sa'a ni ma, te chukan
kúu ja ni iyo yika de ja vala ti'i-nka, te kûu de nkuu ma.

3

Maa in-ni ja ndí ini sa kúu ja kenda sa nuu iyo ja kenda sa ma

1 Te chukan kúu ja ndijin ja ni ka nduu ni sa'ya Su'si o a, jin koo sii ini ni
nuu Iya Tátnuni ma. Vaa saña chi masu kuñaña sa ja suni maa i tée sa nuu
tutu tetniñu sa nuu ni a, vaa cha'a kúu ja ka jiniñu'u ni.
2 Jin koto va'a ni maa ni nuu tee ka kuu sukan ka kuu la-ina ma, te masu ka
kaxtnu'u ndaa de tnu'u Su'si ma, te ka kuni de ja jin chitnuni de yikikuñu
ni ma.
3 Vaa masu nde jiniñu'u ndaka chukan ja jin ko sa'a o, vaa yo'o ndija ka kuu
ñayii ka yitnuni nuu Su'si ma, ndaka yo'o ja ni-yu'u ni-ini o ka jinukuechi o
nuu Su'si ma te ka kusii ini o nuu Cristo Jesús ma. Vaa masu nde ka kukanu
ini o ja ka chitnuni ñayii ma yikikuñu i ma sana kuu jin koo va'a o nuu Su'si
ma.
4 Vaa visi iyo ja kuu kukanu ini sa ja ka sa'a ñayii ma yikikuñu i ma, te nú
na in jani ini ja kuu kukanu ini i ja ka chitnuni i yikikuñu i ma, te saña chi
iyo ja kukanu ini-ka sa.

5 Vaa ni ka chitnuni ña'a i nuu una kii ja ni kâku sa ma, te tee ñuu Israel
ma kúu sa, te sa'ya tata tee kúu Benjamín ma kúu sa, vaa sa'ya tata tee ñuu
hebreo ma kúu sa, te ni yo ndikin sa ni yo sa'a sa sukan ni tatnuni Moisés
ma, sukan ka sa'a tee ka kuu fariseo ma.
6 Te ûni ni yo kuni sa ja ndaka ñayii ma jin ko kuu sukan kúu sa ma, te
chukan kúu ja ni yo sondikin sa ñayii ka kandija Jesús ma. Te ûni ni yo kuni
sa ja sa'a ndi'i sa'a tu'u sa sukan ká'an tnu'u ni tatnuni Moisés ma.
7 Kovaa ndaka cha'a ja ni-yu'u ni-ini sa ni yo sa'a sa ma, masu nawa ni
chindee ña'a i, vitna ja iyo sa ji'in Cristo o a.
8 Vaa ndaka ja ni yo sa'a, ni yo kuu sa ma, masu nde jiniñu'u i, te ja ni xndoo
sa, vaa ndása'a sa kuenda ja sukan ka kuu mi'i ma, sukan ka kuu ndaka ja
ni yo sa'a sa ma. Kovaa vitna ja ni jini sa Cristo Jesús ya, te suu ya tátnuni
nuu sa a, te ja kútoo sa ya, chukan kúu ja ni xndoo sa ndaka ja masu nde
jiniñu'u ma, te ja ndí ini sa kúu ja koo sa ji'in ya te jatna ini ya ja sa'a sa a.
9 Te vitna ja ni ndatna'a sa ji'in Cristo o ya, te jini sa ja tnu'u ni tatnuni
Moisés ma, masu ni chindee ña'a i ja ko sa'a sa ja va'a ja ndaa nuu Su'si ma.
Kovaa vitna ja kukanu ini sa Cristo o a, te maa Su'si ma sa'a ja kuu sa'a sa
ja va'a ja ndaa sukan kúni ya a, vaa kándija sa ya.
10 Te ja kúni sa kúu ja koo sa ji'in Cristo o a te kuni sa sukan iyo tnu'u ndee
tnu'u ndatnu ya ja ni ndateku ya ma. Te kúni sa ja ndo'o neni tna sa sukan
ni ndo'o ya ma, te kenda sa ja kûu sa sukan ni ji'i ya ma,
11 sukan-va'a ndateku sa kivi jin ndateku ñayii ni ka ji'i ma.
12 Kovaa masu ja sa'a ká'an sa ya, te jâ ni kundee sa jâ ni ni'i sa ndaka kúu,
chi su'va ja kúni sa kúu ja na chindee ña'a Su'si ma ja na kuu sa'a va'a sa'a
ndija sa ndaka-ka. Vaa ja kúni sa kúu ja ni'i sa ndaka ja ni skuiso maa Cristo
Jesús ma ja skuta'vi ña'a ya ma, vaa sukan ni skuiso ya kivi ni ndani'i ña'a
ya onde xinañu'u ma.
13 Ndijin ja ni ka nduu ni sa'ya Su'si o a, masu ja kúni sa ka'an sa nuu ni
ja jâ ni kundee sa kúu, chi ña'a. Kovaa in ja sa'a sa kúu ja jâ ni xndoo sa
ndaka ja ni yo sa'a sa onde xi'na-ka nuu ñatuu kuni-ka sa Cristo Jesús o a,
te ja sa'a-ka sa kúu tna'a ja chindee ña'a ja kenda sa nuu iyo Su'si ma.
14 Te nde'ya sa ja kenda sa nuu iyo ja kenda sa ma. Te ja maa Cristo Jesús
ma, te kundee sa ni'i sa ja ni skuiso Su'si ma nuu ni ndakana ña'a ya ma.
15 Sukan jín kani ini ndaka o ja ni ka kandija o Su'si ma. Nú nde ni sama-ka
jani ini ni, te sa'a na ndakaxtnu'u maa Su'si ma nuu ni.
16 Kovaa in ja ká'an sa kúu: tna'a ja ni ka jaku'ni ini o ma, te jín ko sa'a o
sukan.
17 Ndijin ja ni ka nduu ni sa'ya Su'si o a, jin sa'a ni sukan sa'a sa a, te jin
konde'ya ni nde in ka sa'a sukan ka sa'a sa a.
18 Vaa jâ ka iyo kua'a xeen ñayii ja ñatuu ka sa'a ndaa i, sukan ni ka'an sa
kua'a xeen jichi ma. Te vitna chi nda'yu sa, te ká'an sa ja masu ñayii ka
kunimani nuu Cristo iya ni ji'i nuu krusi ma ka kuu i.
19 Kovaa kenda kivi ja jin skenaa i maa i, vaa su'si i kúu ja ka ñu'u ini i ma,
te jayiñu'u i ma kúu ja kan-nuu ka ni'i i, vaa ndimaa ja iyo ñuu ñayivi a ka
ñu'u ini i ma.
20 Kovaa yo'o chi masu ñuu ñayivi a jin koo o chi onde andivi ma iyo nuu jin
koo o. Te suni ka ndetu o ja onde andivi ma ndii Jesucristo iya tátnuni nuu
o a, iya ni sa'a ja ni ka kaku o nuu ja u'vi ma.
21 Te maa ya ndasajaa yikikuñu o a, tna'a ja masu nde jiniñu'u a, te nduvii
nduva'a i sukan kaa yikikuñu maa ya ma. Vaa ja maa tnu'u ndee tnu'u

ndatnu ya ma, te ndasajaa ya yikikuñu o a, vaa maa ya tátnuni nuu ndaka ja iyo a.

4

Ndimaa jín koo sii ini o nuu Iya Tátnuni ma

1 Chukan kúu ja ndijin ja ni ka nduu ni sa'ya Su'si o a, vaa kútoo xeen ña'a sa te ñu'u xeen ini ña'a sa, vaa maa ni ka sa'a ja iyo sii ini xeen sa, te ja maa ni ma, te ni'i sa ja iyo ja skuta'vi ña'a Su'si ma. Chukan kúu ja jin konukuiñi va'a ni nuu Su'si Iya Tátnuni ma.

2 Te jikan-ta'vi xeen sa nuu Evodia ma ji'in Síntique ma ja jin ketna'a ini ña sukan kúni iya tátnuni nuu o a.

3 Suni sukan jikan-ta'vi tna sa nuu ni, ndijin ja ka ketna'a ini o a te konukuiñi va'a ni nuu Su'si o a, ja na chindee ni ña'a ya'a ja jin ketna'a-ka ini ña, vaa ni ka chindee ña'a ña ni ka kaxtnu'u sa tnu'u vii tnu'u va'a Su'si o a. Te suni sukan tna ni yo sa'a ñani o Clemente ma, ji'in ndaka-ka tee ni ka chindee tna'a ji'in sa ma. Te vaa ñani o a ji'in ku'va o a chi jâ ka yoxtnee ja ka nani de ma nuu tutu ka ndee ja ka nani ñayii jâ ni ka ndani'i ta'vi i ma.

4 Ndimaa jín koo sii ini o nuu iya tátnuni nuu o a. In-ka jichi ká'an sa ja jín koo sii ini o nuu ya.

5 Na jin ndakuni ña'a ndaka ñayii ma ja ñayii ka sa'a ja vii ja va'a ka kuu ni, vaa Iya Tátnuni ma chi jâ iyo yatni ya ja ndii ya.

6 Masu nawa jin ko ndi ini ni, su'va jin kakan-ta'vi xen-xeen ni nuu Su'si ma nawa ka jiniñu'u ni ndaka jichi ka ndakuan-ta'vi ni nuu ya ma.

7 Te maa Su'si ma na sa'a ja jin koo mani ndaka o, vaa maa ya chi vivii sa'a ya, te ûni masu kuu jaku'ni ini o naxe sa'a ya ja kuu jin ketna'a ini o te jin koo mani o ma. Te maa tnu'u mani yukan na ko koto va'a ini anua o a ji'in janitnuni o a, ja maa Cristo Jesús ma.

Ndimaa ja vii ja va'a ma jín ku'un ini o

8 Chukan kúu ja ndijin ja ni ka nduu ni sa'ya Su'si o a, jin kani ini ni sukan ka kuu ñayii ka sa'a ja ndaa ndija ma, ji'in ñayii ka sa'a ja va'a ja ndaa ma, ji'in ñayii in-ni ja ka jani ini i ma, ji'in ñayii ka ka'an vii ka ka'an mani ma, ji'in ñayii ka ka'an vii ka ka'an va'a ñayii ma ja jin kuu i ma, ji'in ñayii ka sa'a ndaka ja va'a ja sa'a ja jin koo jayiñu'u i ma, te sukan jin ko kuu tna ni.

9 Te jin ko sa'a ni sukan ni kaxtnu'u sa ma, sukan ni tatnuni sa ma, sukan ni ka jiniso'o ni te ni ka jini ni ja ni yo sa'a sa ma. Te sukan jin ko sa'a ni, te maa Su'si iya sa'a ja jin koo mani o ma, koo ya ji'in ndaka ni a.

Tna'a ja vii ja va'a ni ka ndakua'a ñayii ñuu Filipos ma nuu Su'si ma

10 Kúsii ini xeen sa nuu iya tátnuni nuu o a, ja ndaka ni ni ka ndaka'án ña'a te ni ka tetniñu ni ja jiniñu'u sa ma. Vaa masu ja ni ka ndunaa ña'a ni kúu chi kuechi ja ñatuu ni kuu naxe jin tetniñu ni ma kúu.

11 Kovaa masu ká'an sa sa'a kuechi ja iyo nawa jiniñu'u sa, vaa jâ ni kutu'va sa, te iyo sii ini sa, ndeva'a-ni nú neva'a sa ja jiniñu'u sa ma xi ñatuu.

12 Te jini sa naxe kuu ja ko kunda'vi ko kukee o ma, te jini sa naxe kuu ja koneva'a o ndaka nawa jiniñu'u o ma. Jâ ni kutu'va sa ndaka naxe koteku sa ma, nú iyo kua'a ja kaa sa, xi ko kokon ko yichi sa, xi koneva'a kua'a-ka sa sana nawa jiniñu'u sa ma, xi ja ñatuu nawa neva'a kuiti sa ma.

13 Ndaka kuu sa'a sa, vaa iyo maa Cristo ma ja chíndee chítuu ña'a ya.

14 Kovaa va'a-ni ni ka sa'a ni ja ni ka chindee ña'a ni, kivi ni ndo'o ni neni sa ma.

15 Vaa kivi ni kenda sa ñuu Macedonia ma ja kua'an sa in-ka ñuu ma ja
kaxtnu'u sa tnu'u vii tnu'u va'a Su'si ma, te maa in-ni ni ja ka iyo ni ñuu
Filipos a ja ni ka nduu ni sa'ya Su'si o a, ka kuu ñayii ni ka chindee ña'a
ndaka nawa jiniñu'u sa ma.
16 Vaa suni nuu iyo sa ñuu Tesalónica ma, te suni in uu jichi ni ka tetniñu ni
xu'un ja kuatniñu sa ma.
17 Vaa masu ndúku sa ja na jin taa kua'a ni ja kuatniñu sa chi su'va ja kúni
sa kúu ja jin sa'a kua'a-ka ni ja va'a nuu Su'si ma, sukan-va'a koo kua'a-ka
ja ni ka sa'a ni nuu Su'si ma, te ndataa ya.
18 Vaa ni ndani'i sa ndaka ja ni ka tetniñu ni ji'in ñani o Epafrodito ma, te
vitna chi neva'a kua'a-ka sa, te ñatuu nawa jiniñu'u-ka sa, vaa ni ndani'i sa
ja ni ka tetniñu ni ji'in de ma, tna'a ja vii ja va'a ni ka ndakua'a ni nuu Su'si
ma, ja jáxiko asi ma, tna'a ja játna ini Su'si ma.
19 Te maa Su'si o ma na taa ndaka nawa ka jiniñu'u ni, vaa maa ya chi neva'a
ya ndaka ja kuu taa ya yo'o ja ka kandija o Cristo Jesús ma.
20 Nuu maa Yuva o Su'si ma na koo jayiñu'u ni-kani ni-jika. Te sukan kó
kuu.

Sukan ka ndakan-tnu'u ñaña'a de ñayii ka kandija Su'si ma ja ka iyo i ñuu Filipos ma

21 Ndákan-tnu'u ñaña'a sa ndaka tna'a o ka iyo ji'in ni a ja ni ka kandija
i Cristo Jesús ma, ja jâ ni ka xndoo i ja u'vi ma. Suni ndaka tna'a o ka iyo
ji'in sa ya'a, ka ndakan-tnu'u ñaña'a ña i.
22 Suni ndaka ñayii ja ni ka xndoo i ja u'vi ja ka iyo i ñuu ya'a, ka
ndakan-tnu'u ñaña'a ña i. Te ñukuun kuiti ka ndakan-tnu'u ñaña'a ña ñayii
ka jinukuechi nuu tee kúu César ma.
23 Te kóo ja vii ja va'a skuta'vi ña'a Jesucristo iya tátnuni nuu o a nuu ndaka
ni. Te sukan kó kuu.

Carta ni sa'a Pablo ma ja ni tetniñu de nuu ñayii ka iyo ñuu Colosas ma

Sukan ndákan-tnu'u ñaña'a Pablo ma ñayii ka kandija Su'si ma ja ka iyo i ñuu Colosas ma

1 Saña, kúu sa Pablo tee ni tetniñu Jesucristo ma, ja sukan ni kuni maa
Su'si ma, te ka iyo sa ji'in ñani o Timoteo a.
2 Te ka ndakan-tnu'u ñaña'a ña sa ndijin ja ni ka nduu ni sa'ya Su'si o a ja
ka iyo ni ñuu Colosas a, ja ñatuu-ka na ja u'vi ka sa'a ni ma te vivii ka ndikin
ni Cristo Jesús ma. Te Yuva o Su'si ma, ji'in Jesucristo iya tátnuni nuu o a,
na skuta'vi ña'a ya ja vii ja va'a, te jin koo mani ni.

Jikan-ta'vi Pablo ma ja na kua'a Su'si ma tnu'u ndichi ñayii ni ka nduu sa'ya Su'si ma

3 Ndaka jichi ka jikan-ta'vi sa nuu Su'si, Yuva Jesucristo iya tátnuni nuu o
ma, te ndimaa ka ndakuan-ta'vi sa nuu ya ja jin kuu ni.
4 Vaa ni ka jiniso'o sa sukan ka kukanu ini ni Cristo Jesús ma, te sukan ka
kutoo ni ndaka ñayii ni ka nduu sa'ya Su'si o ma ja ñatuu-ka na ja u'vi ka
sa'a i ma.
5 Vaa vitna chi jâ ka kukanu ini ni ja iyo tu'va onde andivi ma ja va'a jin
ni'i ni ma, sukan ká'an tnu'u vii tnu'u va'a ni ka jiniso'o ni ma, ja kúu tnu'u
ndaa tnu'u ndija Su'si o ma.
6 Te sukan ni kenda tnu'u ya'a nuu ka iyo ni a, sukan ni kenda i ni-ka'nu ñuu
ñayivi a, te sa'a i ja ka nduvii ka nduva'a ini anua ñayii ma. Te chukan kúu ja
ve jin ndukua'a-ka o ja ka kandija o tnu'u Su'si o a, te suni sukan tna ni kuu
onde kivi ni ka jiniso'o ni tnu'u vii tnu'u va'a ya ma, te ni ka ndakunitnuni
ni ja ja ndaa kúu, te sukan vivii ka kuu ni.
7 Vaa sukan ni kaxtnu'u Epafras ma tee ka kutoo xeen sa ma, ja ka
jinukuechi sa ji'in de nuu Cristo Jesús ma, te ni-yu'u ni-ini de jinukuechi
de nuu ni a.
8 Te suni maa de ni ndakani nuu sa sukan sa'a Xtumani Ndios ma, ja vivii
ka kutoo tna'a ni a.
9 Chukan kúu ja onde kivi ni ka jini sa ma, te ñatuu ka ndunaa sa ja jin
kakan-ta'vi sa nuu Su'si ma ja jin koo va'a ni, te ka jikan-ta'vi xeen sa nuu
ya ja na jin jaku'ni va'a ini ndaka ni, sukan kúni ya ja jin ko kuu ni ma, te
jin ko kuu ni ñayii ndichi nuu ya,
10 sukan-va'a jin ko sa'a jin ko kuu ni sukan iyo ja jin sa'a yo'o ja ka ndikin
o Iya Tátnuni ma, te ndimaa jin sa'a ni sukan játna ini ya ma, te jin sa'a ni
ndaka ja va'a ma, te ûni jin ku'un ini ni ja jin jaku'ni-ka ini ni sukan kúni ya
ja jin ko kuu ni ma.
11 Te sukan ka jikan-ta'vi sa nuu ya ja na taa ya tnu'u ndee tnu'u ndatnu,
sukan neva'a maa ya ma ja kúu sa'a ya ndaka ma, sukan-va'a jin kundee ni
te jin kava kuee ini ni nuu tnundo'o tnuneni ma,
12 sukan-va'a sii ini jin ndakuan-ta'vi ni nuu Yuva o iya ni satu'va nuu jin
ndani'i ta'vi o ji'in ndaka-ka ñayii ñatuu-ka na ja u'vi ka sa'a i ma, vaa masu
nuu nee-ka ma ka iyo o a.
13 Vaa maa ya ni sa'a ja ni ka ndayaa o nuu nda'a suchi iyo nuu nee ma, te
ni ka ndenda koo o ñuu nuu tátnuni maa Sa'ya ya iya kútoo xeen ya ma

14 iya ni jati niñi ya ma nuu krusi ma. Te chukan, saa ni ndasakanu ini Su'si
ma kuechi o ma, te ni ka ndayaa o nuu ja u'vi ma.

Ja ni ji'i Cristo ma nuu krusi ma, te ni ka ndumani o ji'in Su'si ma

15 Su'si ma, masu kuu kuni ndijin o ya, kovaa Cristo ma ni kaxtnu'u
sukan kaa ya ma, vaa suu ya kúu Sa'ya xinañu'u Su'si ma, te maa ya jâ
iyo xinañu'u-ka sana ndaka-ka ja ka iyo a.
16 Vaa ja maa ya ma, te ni sa'a Su'si ma ndaka ja ka iyo ya, ndaka ja ka iyo
andivi ma, ji'in ndaka ja ka iyo nuu ñu'ú ya, ja ka nde'ya o a, ji'in ja masu
ka nde'ya o a, ndaka ja ka tatnuni ichi andivi ma, ji'in ndaka ja ka tatnuni
nuu ñu'ú ya. Te ja maa Cristo ma, te ni sa'a Su'si ma ndaka, te jayiñu'u maa
Cristo ma kúu ja ka iyo ndaka ja ka iyo a.
17 Te maa ya iyo xinañu'u sana ndaka-ka ja ka iyo a, te ja maa ya, te ka iyo
ndaka, te ñatuu nawa naa.
18 Te maa ya kúu xini ndaka yo'o ja ni ka nduu o sa'ya Su'si ma, te ka kuu o
yikikuñu ya ma. Te maa ya kúu xinañu'u ma, te maa ya ni ndateku xinañu'u
ne'un ñayii ni ka ji'i ma, sukan-va'a maa ya ko kuu xinañu'u nuu ndaka ja
ka iyo ñuu ñayivi a.
19 Vaa ni jatna ini Su'si ma ja nuu maa Cristo ma koo ndaka tnu'u ndee tnu'u
ndatnu ya ma.
20 Te ja maa Cristo ma, te ndaka ja iyo ñuu ñayivi a, ji'in ndaka ja ka iyo
andivi ma, ni ka ndumani i ji'in Su'si ma. Vaa ja maa niñi ya ni jati nuu
krusi ma, te ndaka o ja ni ka kandija o Cristo ma, te ni ka ndumani o ji'in
Su'si ma.
21 Vaa ndijin tna chi onde xi'na-ka ma chi ñatuu ni ka yo ketna'a ini ni ji'in
Su'si ma, vaa kuechi ja ndimaa ni ka yo ñu'u ini ni ja jin ko sa'a ni ja u'vi
ma.
22 Kovaa vitna jâ ni ka ndumani ni ji'in Su'si ma, vaa maa Cristo ma ni ndo'o
ni neni nuu krusi ma nuu ni kii ñayivi ya ma, sukan-va'a jin ndani'i ta'vi o
ma. Te onde sa'a ni sa'a ya ma, saa ni ka nduvii, ni ka ndundoo ni ma, te
jin ko kuu ni ñayii ñatuu-ka na ja u'vi ka sa'a ka kuu-ka, sukan-va'a vivii
ndenda koo ni nuu Su'si ma,
23 nú tnu ka'an o ja ka nukuiñi va'a ni nuu Su'si o a, te ka kukanu ini-ka ni
ya, te másu ko jin ndunaa ni ndaka sukan ni skuiso Su'si ma ja jin ni'i ni
ma, nuu tnu'u vii tnu'u va'a ni ka jiniso'o ni ma. Vaa tnu'u ya'a kúu tnu'u ja
ka kaxtnu'u i ni-ka'nu ñuu ñayivi a, te suni ni tatnuni Su'si ma ja kaxtnu'u
sa nuu ni.

Sukan jinukuechi Pablo ma ja káxtnu'u de tnu'u Su'si ma nuu ñayii masu judío ka kuu i ma

24 Kovaa vitna chi kúsii ini sa sukan ni ndo'o sa ja jin kuu ni a, te ja sa'a
ndo'o sa ya chi vala-ni kúu. Kovaa Cristo ma chi ni ndo'o xen-xeen-ka ya
ja jin kuu o, sana ni ka nduu o sa'ya Su'si ma, te vitna chi jâ ni ka kuu o
yikikuñu ya ma.
25 Te maa Su'si ma ni sa'a ja kunukuechi sa nuu ya, sukan-va'a kaxtnu'u
ndi'i kuiti sa tnu'u vii tnu'u va'a ya ma nuu ni a, sukan ni jani ini ya ja jin
kuu ni ma.
26 Te tnu'u ya'a chi ñatuu ni ka yo jini ñayii ma onde xi'na xen-xeen-ka ma,
kovaa vitna chi jâ ni kaxtnu'u Su'si ma nuu ñayii ñatuu-ka na ja u'vi ka sa'a
i ma.
27 Vaa ni kuni Su'si ma ja jin kuni ndaka o ja vii ja va'a ja jin ni'i ni ja ka
kuu ni ñayii masu ñuu judío ma. Te cha'a kúu ja koo Cristo ma me'ñu ndaka
ni ma, te chukan kúu ja ka kukanu ini ni ja koo jayiñu'u Cristo ma ji'in ni.

28 Saña chi ka kaxtnu'u vii ka kaxtnu'u va'a sa tnu'u Cristo ma, te ka
ndaka'an-so'o sa nanimaa tnu'u ndichi ya ma nuu ndi-in ndi-in ñayii ma,
sukan-va'a kivi ndakan Su'si ma kuenda nuu o ma, te ka iyo vii ka iyo ndoo
o ndenda koo o nuu ya ma ja ma Cristo ma.
29 Te maa tnu'u ndee tnu'u ndatnu ni taa Cristo ma kúu ja chíndee ña'a ja
jinukuechi sa nuu ya a, te ndí ini xeen sa ja jin kuu ni a.

2

1 Vaa kúni sa ja jin kuni ni sukan ndo'o neni sa ja jin kuu ni a, ji'in ja
jin kuu ñayii ñuu Laodicea ma, ji'in ja jin kuu ndaka-ka ñayii ñatuu jin kuni
tna'a-ka ji'in sa a,
2 sukan-va'a jin ndani'i ndaka ni tnu'u kanu ini ini anua ni a, te jin ku'un
ini ni ja jin kutoo tna'a ndaka o, onde jin kundee o jin jaku'ni ndi'i kuiti ini
o ndaka sukan iyo ja taa Su'si ma, sukan-va'a jin ndasa'a o kuenda ndaka
ja ñu'u ini Yuva o Su'si ma ja sa'a ya ja jin kuu o ma nuu ni tetniñu ya Cristo
ma.
3 Vaa nuu maa Cristo ma iyo ndaka tnu'u ndichi tnu'u va'a ma, ji'in naxe jin
jaku'ni ini o ma.
4 Te ndaka cha'a ká'an sa, sukan-va'a ñatuu na in ko xnda'vi ña'a ji'in
ndeva'a-ni tnu'u ka kuni i ja jin kandija ni ma.
5 Kovaa visi ñatuu iyo sa nuu ka iyo ni a, kovaa ini anua sa a chi iyo sa ji'in
ni, te kúsii ini sa ja jini sa sukan ka iyo ndaa ni nuu Su'si ma, te ka kukanu
ini va'a ni Cristo ma.
6 Chukan kúu ja sukan ni ka jan-ta'vi ni Cristo ma ja kuu ya iya tátnuni
nuu ni ma, jin ko sa'a jin ko kuu ni sukan kúni maa ya ma.
7 Jin ku'un ini ni ja jin ni'i yo'o va'a ni nuu tnu'u maa ya a, te jin konukuiñi
vava'a ni nuu maa ya a, te jin kukanu ini vava'a ni ya, sukan ni ka kutu'va
ni ma. Te ndimaa jin ndakuan-ta'vi ni nuu ya.

Sukan jin sa'a jin kuu o ja ka kandija o Cristo ma

8 Jin ko koto va'a ni ja ñatuu na in ko xnda'vi ña'a ja jin ko kaxtnu'u i
sukan-ni ka skua'a ñayii ma-ni, vaa tnu'u iyu tnu'u su'va-ni kúu ma, vaa ka
ndane'e i sukan ka ka'an ñayii ma-ni, te masu na tnu'u kanu ini iyo ja ka
ka'an i ma. Vaa tna'a ja ka skua'a ñayii ñuu ñayivi a-ni kúu ma, te ka kukanu
ini i ja ka tatnuni ñuu ñayivi a, te ñatuu ka kukanu ini i Cristo ma.
9 Te vitna ja maa Cristo ma kúu ndaka tnu'u ndee tnu'u ndatnu Su'si ma.
10 Te ndijin chi jâ ka neva'a ni ndaka, vaa ka iyo ni ji'in ya ma. Vaa maa ya
tátnuni nuu ndaka ja ka tatnuni ma.
11 Vaa ja maa Cristo ma, te jâ ni ka jakitnuni ni, te masu sukan ni ka yo
chitnuni tna'a ñayii ma ni sa'a ya chi ja ni ka kandija ni maa ya ma kúu, te
ni xtandiyo ya ndaka ja u'vi ni ka yo sa'a, ni ka yo kuu ni ma.
12 Vaa kivi ni ka jandute ni ma, te kuenda tnu'u ja ni ka ji'i ni, te ni ka kuyu'u
ni sukan ni kuyu'u ya ma, nuu ni ka sa'vi ni nuu ndute ma. Te suni sukan
ni ndateku ya ma, suni sukan ni ka ndateku ni, nuu ni ka nana koo ni nuu
ndute ma. Vaa ni ka kandija ni ja iyo tnu'u ndee tnu'u ndatnu Su'si ma, vaa
ni ndaxteku ya Cristo ma.
13 Vaa ndijin chi kuenda tnu'u ja ni ka ji'i ni, ka iyo ni, kuechi ja u'vi ni ka
yo sa'a, ni ka yo kuu ni ma, vaa masu ñayii judío ma ni ka yo kuu ni ma. Te
ni sakanu ini ña'a Su'si ma ndaka ja u'vi ni ka yo sa'a ni ma, te ni ndaxteku
ña'a ya, sukan ni ndaxteku ya Cristo ma.

14 Te ni ndaxnaa ya tutu ndee ja ka tavi ni ma nuu ká'an ja masu ñayii ñuu
ya ma ka kuu ni ma, te ni xtandiyo ya ne'un ndaka ni a, te ni chitnii ya nuu
krusi ma.
15 Nuu ni ji'i ya nuu krusi ma, te sukan ni kaxtnu'u ya nuu ñayii ma ja ni
kundee ya ni ndaxtandee ya tnu'u ndee tnu'u ndatnu ja ka tatnuni ñuu
ñayivi a.
16 Te chukan kúu ja ñatuu na in ko xtekuechi ña'a ja u'vi kúu ja ndeva'a-ni
na ndeyu ka jaa ni ma, xi na ndute ka ji'i ni ma, ji'ín ja ñatuu ka chiñu'u ni
viko ka sa'a i ma, ji'in kivi ndenda yoo jaa ma, ji'in kivi ni tatnuni Su'si ma
ja ma jin satniñu ñayii ma.
17 Vaa ndaka tnu'u ya'a kúu ja ni kaxtnu'u Moisés ma, ja ni xtu'va ña'a
de sukan ko kuu kivi kenda Cristo ma kúu. Kovaa maa Cristo ma kúu ja
ndandaa ja iyo ja jin kandija o ma.
18 Chukan kúu ja ñayii ka sa'a tnu'u ja ñayii nda'vi ini ka kuu i ma, ja ka
ndachiñu'u i ángel ma, te ka sa'a i tnu'u ja ka jininuu i ja ká'an Su'si ma, te
ka kuvixi i ja sukan ka jani ini i ma, máko jin kua'a ni tnu'u ja jin ko xnda'vi
ña'a i ja jin skenaa ni maa ni, vaa ndijin chi jâ ni ka ndani'i ni tnu'u va'a
ma.
19 Kovaa ñayii yukan chi masu nde ka tnii tna'a i ji'in Cristo ma, ja kúu ya
xini o ma te tátnuni ya nuu ndaka o ja ka kuu o yikikuñu ya ma. Kovaa
yo'o chi ja maa Cristo ma, te jin jaku'ni-ka ini o, te jin kua'nu-ka o, te jin
ketna'a-ka ini o sukan kúni maa Su'si ma.
20 Nú ni ka ji'i ni sukan ni ji'i Cristo ma nuu ndaka ja ka sa'a ka kuu ñayii
ñuu ñayivi a, ¿te nava'a ka sa'a ka kuu ni ndaka ja ka sa'a ka kuu ñayii ñuu
ñayivi a, te ka kandija ni sukan ka tatnuni i ma?
21 Vaa ka ka'an i ja másu ko jin ke'e ko jin kaan ni ma, ni a másu ko jin
kototnuni ni ji'in yu'u ni ma, ni a másu ko jin kaki'i nda'a ni ma, vaa masu
ja va'a kúu, ka ka'an i.
22 Vaa ndaka cha'a chi ja ka kaxtnu'u ñayii ma-ni kúu, te ka tatnuni i ja jin
sa'a ñayii ma, te vitna ja ndaka ndatniñu ya'a chi ka tivi i nuna kuatniñu o,
te ka naa i.
23 Ja ndaa kúu ja ndaka cha'a chi ka iyo ñayii ka jani ini i ja va'a kúu, te ka
xndo'o ka xneni i maa i ja jin kondikin i ja jin sa'a i ndaka cha'a, kovaa masu
nde jiniñu'u ndaka cha'a, chi yika-ni ja ka sa'a ñayii ma sukan ka jatna ini
yikikuñu i ma-ni kúu. ¿Te nava'a ka kandija ni ma?

3

1 Nú tnu ka'an o ja ni ka ndateku ni sukan ni ndateku Cristo ma, te jin
ndanduku ni ja ka iyo onde sukun ma, tna'a ja ka iyo ja taa ya ma, tna'a ja
ka iyo nuu núkoo Cristo ma xiñi kua'a Su'si ma.
2 Jin konde'ya ni ja ka iyo onde sukun ma, ja taa Su'si ma, te máko jin
konde'ya-ka ni ja ka iyo ñuu ñayivi a.
3 Vaa ndijin chi ja ni ka ji'i ni nuu ndaka ja u'vi ma, te ja maa Cristo ma, te
ka sa'a ni sukan játna ini Su'si ma.
4 Te jâ ka iyo ni ji'in Cristo ma, te kivi jin kuni o ya ma, te jin kuni o sukan
jin koo jayiñu'u o ji'in ya ma.

Jín xndoo o ndaka ja u'vi ni ka yo sa'a o ma, te jín ndatnii o jín ndasa'a o sukan játna ini Su'si ma

5 Jin ku'un ini ni ja másu ko jin ko sa'a-ka ni sukan ka sa'a ñayii ñuu ñayivi
ya, ja ka sa'a i sukan ka kuu ini maa i ma, te ka satne'e i ini anua i ma, te ka
sa'a ndeva'a ndekuu-ni i maa i ma, te ka ndiyo ini i ja jin koneva'a i ndaka ja

iyo ñuu ñayivi a, te ka sa'a i sukan ka sa'a ñayii ka ndachiñu'u tna'a ja masu
Su'si ka kuu ma.
6 Kovaa ñayii ka sa'a sukan ma chi ndákiti ini Su'si ma nuu i, te kenda kivi
ja jin ndachunaa i ja ka sa'a i ma, vaa masu nde ka kandija i ja tátnuni Su'si
ma.
7 Ndaka chukan ni ka yo sa'a tna ni, nuu ni ka yo iyo ni nuu ja u'vi ma.
8 Kovaa vitna ja jâ ka iyo ni ji'in Cristo a, te jin xndoo ni ndaka ja u'vi ka sa'a
i ma. Másu ko jin ndakiti-ka ini nuu tna'a ni. Másu ko jin ka'an u'vi nuu
tna'a-ka ni. Másu ko jin ka'an ndeva'a ni ja jin kuu tna'a ni ma. Te másu ko
jin ka'an-ka ni tnu'u kini tnu'u ndeva'a nuu tna'a ni ma.
9 Másu ko jin xnda'vi nuu tna'a-ka ni, sukan ni ka yo sa'a, ni ka yo kuu
ni onde xi'na-ka ma, nuu ñatuu jin kandija-ka ni Cristo o a, chi vaa ndaka
chukan jâ ni ka xndoo ni ja másu ko jin sa'a-ka ni.
10 Vaa jâ ni ka ndujaa ni nuu Su'si ma. Te ja kúni ya kúu ja jin jaku'ni ndi'i
kuiti ini ni, te jin nduu ni sukan kaa maa iya ni sa'a ña'a ma.
11 Vaa Cristo ma chi masu nde sa'a siin ya ñayii griego ma, xi ñayii judío ma,
xi ñayii yitnuni sukan ni tatnuni Moisés ma, xi ñayii ñatuu yitnuni ma, xi
ñayii in-ka ñuu kúu i ma, xi ñayii ñatuu ni ka yo jini i naxe jin ko sa'a jin ko
kuu i ma, xi ñayii satniñu nuu in-ka ñayii ma, xi ñayii ñatuu satniñu nuu in-ka
ñayii ma, vaa maa in-ni ya tátnuni nuu ndaka o ma, te iyo ya ji'in ndaka o
ma, ndeva'a-ni na in ka kuu o chi inuu-ni ka kuu o nuu ya.
12 Vaa Su'si ma, ni kutoo ña'a ya ndaka o ja ni ndakaji ña'a ya te ka kuu
o ñuu ya ma te ñatuu-ka na ja u'vi ka sa'a-ka o. Chukan kúu ja jín ko sa'a jín
ko kuu o ndaka sukan játna ini Su'si ma. Jín kunda'vi ini tna'a o. Jín kava
va'a ini o, te má jin kani ini o ja suu o ka ndanuu-ka ma. Te jín kava kuee
ini nuu tna'a o,
13 te jín kanda o nawa ka sa'a ña'a tna'a o ma. Vaa sukan ni sakanu ini ña'a
Cristo ma, te sukan tna jín sakanu ini o tna'a o ma.
14 Te ndaka cha'a kuu jin sa'a o, nuna jin kutu'va o ja jin kutoo tna'a ndija
o, vaa ja kutoo tna'a o ma kúu ja sa'a ja ûni jin ketna'a ini ndaka o.
15 Te maa Su'si ma na chunee ini anua o a tnu'u mani ma, te jín koo mani
ndaka o, vaa chukan kúu ja ni ndakana ña'a ya ja jin ko kuu o yikikuñu ya
ma, te in-ni ñayii jin ko kuu o. Te ndimaa jin ndakuan-ta'vi o nuu Su'si ma
ji'in nuu ndi-in ndi-in tna'a o ma.
16 Te nanimaa tnu'u Su'si ma na jin kun-nee ini anua ndaka ni a, te
jin ndakaxtnu'u nuu tna'a ni, te ndimaa tnu'u ndichi ko kuu tnu'u jin
ndaka'an-so'o nuu tna'a ni a. Te ini anua ni a koo tnu'u sii ini, te jin kata
ni yaa salmos ma, ji'in yaa ká'an sukan sa'a Iya Tátnuni ma ja jin kuu o ma,
sukan-va'a na koo jayiñu'u ya ma.
17 Te ndaka ja jin sa'a ni ma, xi nde a jin ka'an ni ma, te jin ndakune'e ni ja
maa Jesús iya tátnuni nuu o a, te jin sa'a ni. Te ja maa ya, te jin ndakuan-ta'vi
ni nuu Yuva o Su'si ma.

Sukan jin kuandetu nuu tna'a ndi-in ndi-in o vitna ja ni ka nduu o sa'ya Su'si ma

18 Ndijin ja ka kuu ni ña'a ni ka tnanda'a ma, jin kuandetu ni nuu yii ni
ma, vaa sukan játna ini Iya Tátnuni ma.
19 Ndijin ja ka kuu ni tee ni ka tnanda'a ma, jin kutoo ni ñasi'i ni ma, te máko
jin ko ka'an xiko ni nuu ña te jin ko sa'a ndeva'a ni ña.
20 Ro'o ja ka kuu ro suchi kuechi ma xi suchi jaa ma, jin kandija ndaka ja
va'a ká'an yuva ro ma, ji'in ja va'a ká'an si'i ro ma. Vaa sukan játna ini Iya
Tátnuni ma.

21 Ndijin ja ka iyo sa'ya ni ma, máko jin ka'an ndeva'a ni nuu i te jin sa'a ni
ja jin ndakiti ini i nuu ni te ma jin kandija-ka i ja ka ka'an ni ma.
22 Ndijin ja ka satniñu ni nuu jito'o ni ma, jin kandija ni ndaka nawa
tátnuni de ma, te másu ko jin sa'a ni ja ka satniñu ni yika-ni ora ka nde'ya de
ma, sukan ka sa'a ñayii ka nduku ja jin kuatnu'u ini ña'a ñayii ma-ni. Su'va
ndijin chi ni-yu'u ni-ini ni jin satniñu ni, vaa ka na'a ni ja nde'ya ña'a Iya
Tátnuni ma.
23 Te ndaka ja jin sa'a ni ma, ni-yu'u ni-ini ni jin sa'a ni, vaa jin kona'a ni
ja kuenda tnu'u ja nuu maa Iya Tátnuni ma ka jinukuechi ni, ja sukan ka
jinukuechi ni nuu ñayii ma.
24 Vaa jâ ka jini ni ja maa Iya Tátnuni ma taa ja jin kuta'vi ni ma, vaa ka
jinukuechi ni nuu Cristo iya tátnuni nuu o a.
25 Kovaa ñayii ka sa'a ja u'vi ma chi jin ndani'i jin ndatna'a maa i ja u'vi ka
sa'a i ma. Te ñayii ka sa'a ja va'a ma chi jin ndani'i jin ndatna'a maa i ja va'a
ka sa'a i ma. Vaa Su'si ma, ndakan ndaa ya kuenda nuu ndi-in ndi-in o.

4

1 Ndijin ja ka neva'a ni ñayii ka satniñu nuu ni ma, jin sa'a va'a jin sa'a
ndaa ni ja jin kuu i ma, vaa ka na'a tna ni ja onde andivi ma iyo iya xi-nuu
ka jinukuechi ni ma.
2 Te másu ko jin kava kuxi ni ja jin kakan-ta'vi ni nuu Su'si ma, te másu
ko jin ndunaa ni ja jin ndakuan-ta'vi ni nuu ya ma.
3 Te suni jin kakan-ta'vi ni nuu Su'si ma ja jin kuu sa, sukan-va'a na ndanune
ichi jin koo sa jin kaxtnu'u sa tnu'u maa ya a, sukan-va'a jin kuni kua'a-ka
ñayii ma tnu'u maa Cristo o a. Vaa kuechi ja kaxtnu'u sa tnu'u maa ya a, te
yinee va'a sa vekaa ya a.
4 Jin kakan-ta'vi ni nuu ya ja na kaxtnu'u vii kaxtnu'u va'a sa tnu'u maa ya
a, sukan kúni ya ja sa'a sa a.
5 Jin kani va'a ini ni naxe jin ko kuu ni ji'in ñayii ñatuu jin kandija-ka tnu'u
Cristo o a, te ndaka kivi ndaka ora, te jin kaxtnu'u ni tnu'u maa ya nuu ñayii
ma.
6 Ndaka ja jin ka'an ni ma, te jin ka'an ni tnu'u vii tnu'u va'a tnu'u kuatniñu,
sukan-va'a nawa jin ko kakan-tnu'u ña'a ñayii ma, te jin ni'i ini ni naxe jin
ndakone'e ni nuu ndi-in ndi-in i ma.

Sukan ka ndakan-tnu'u ñaña'a de ñayii ka kandija Su'si ma ja ka iyo i ñuu Colosas ma

7 Te ndaka naxe ka iyo naxe ka kuu sa ya chi ndakani maa ñani sa Tíquico
a, tee ka kutoo tna'a ji'in sa a. Tee ya'a chi ni-yu'u ni-ini de chíndee ña'a de
ja jinukuechi sa nuu Iya Tátnuni a.
8 Te suu de ni tetniñu sa ja na jaan de, sukan-va'a jin kuni sa naxe ka iyo ni
jiña, te na ndaka'an-so'o de nuu ni a.
9 Te kuan jaan tna ñani o Onésimo ma, tee ka kutoo tna'a ji'in o a, tee ni-yu'u
ni-ini de jinukuechi de nuu Su'si o a, ja kúu de tna'a maa ni a. Te jin ndakani
de ndaka naxe ka iyo sa ya'a.
10 Ñani o Aristarco a, tee ka yinee ji'in sa vekaa ya, ndakan-tnu'u ñaña'a
ña de. Suni Marcos sajin Bernabé a. Nuna jaan de jan koto ña'a de, te jin
kuan-ta'vi ni de, vaa jâ ka na'a ni sukan ni tatnuni sa ja jin ko kuu ni ji'in
de ma.
11 Te suni ndakan-tnu'u ñaña'a ña Jesús ma tee ka xnani i Justo ma. Te maa
in-ni tee ya'a ka kuu tee judío ma ja ka chindee ña'a de ja ka kaxtnu'u sa
nuu ñayii ma sukan tátnuni Su'si ma, te ni ka sa'a de ja ni ndusii ini sa.

12 Suni ndakan-tnu'u ñaña'a ña Epafras ma, te suni tna'a maa ni kúu de. Tee
jinukuechi va'a nuu Su'si o ma kúu de, te ndimaa jikan-ta'vi xen-xeen de ja
jin kuu ni, sukan-va'a jin konukuiñi va'a ni nuu Su'si o a te jin sa'a ni ndaka
tu'u ja kúni ya ma.
13 Te maa sa jini ja sukan ndí ini xeen de ja jin kuu ni a, ji'in ja jin kuu ñayii
ñuu Laodicea ma, ji'in ja jin kuu ñayii ñuu Hierápolis ma.
14 Suni ndakan-tnu'u ñaña'a ña Lucas tee tatna ma, tee ka kutoo tna'a ji'in
o ma, ji'in tee kúu Demas ma.
15 Jin ndakua'a ni nchuxi tna'a o ka iyo ñuu Laodicea ma, ji'in ña'a kúu
Ninfas ma, ji'in ndaka ñayii ni ka nduu sa'ya Su'si o a ja ka iyo i ve'e ña ma.
16 Nú ni jinu ni ka ka'vi ni carta ya'a nuu ka iyo ni a, te jin tetniñu ni kí'in
nuu ñayii ni ka nduu sa'ya Su'si o a ja ka iyo i ñuu Laodicea ma, sukan-va'a
na ka'vi in ñayii nuu ndaka i ma. Te carta iyo yukan na ndajaa nuu ka iyo
ni a, te jin ka'vi ni nuu ndaka tna'a o ni ka nduu sa'ya Su'si o a.
17 Jin kuña'a ni tee kúu Arquipo a ja sa'a ká'an sa nuu de: “Ko ndi ini ni ja
sinu ni tniñu ni kunda'a ni nuu Iya Tátnuni ma.”
18 Saña ja kúu sa Pablo a, te nda'a maa sa tée sa tnu'u ya'a ja ndákan-tnu'u
ñaña'a ña sa, te jin kona'a ni ja yinee va'a sa vekaa ya. Te maa Su'si o ma,
na skuta'vi ña'a ya ja vii ja va'a nuu ndaka ni. Te sukan kó kuu.

Carta xinañu'u ni sa'a Pablo ma ja ni tetniñu de nuu ñayii ka iyo ñuu Tesalónica ma

Sukan ndákan-tnu'u ñaña'a Pablo ma ñayii ka kandija Su'si ma ja ka iyo i ñuu Tesalónica ma

1 Saña ja kúu sa Pablo te ka iyo sa ji'in Silvano a ji'in Timoteo a, te ka tee
sa tnu'u ya'a, te ka tetniñu sa nuu ni ja ka kandija ni tnu'u Su'si o a, ja ka iyo
ni ñuu Tesalónica a, te ka iyo ni ji'in Yuva o Su'si a ji'in Jesucristo iya tátnuni
nuu o a. Te ka kuni sa ja maa Su'si o ma, na skuta'vi ña'a ya ndaka ni ja vii
ja va'a, te na sa'a tna ya ja jin koo mani ni.

Sukan vivii ni ka kandija ñayii ñuu Tesalónica ma tnu'u vii tnu'u va'a Su'si ma, sukan jín kandija tna in-ka jichi ñayii ma

2 Ndimaa ka ndakuan-ta'vi sa nuu Su'si ma ja jin kuu ni, te ka ndakune'e
ña'a sa ora ka jikan-ta'vi sa ma.
3 Ka ndaka'án ka ndaka'án sa nuu Yuva o Su'si ma ja sukan ka jinukuechi
ni nuu Su'si ma vaa ka kandija ni tnu'u ya ma, ji'in sukan ka jinukuechi ni
nuu tna'a o a vaa ka kutoo tna'a ni i, ji'in sukan ka kanda ni a te ka ndo'o
ka neni ni a vaa ka kukanu ini ni Jesucristo iya tátnuni nuu o ma ja sa'a ya
ja jin koo va'a ni.
4 Maa Su'si ma kútoo ña'a ndaka ni ja ni ka nduu ni sa'ya ya ma, te ka jini
sa ja maa ya ni ndakaji ña'a,
5 vaa kivi ni ka kaxtnu'u sa tnu'u vii tnu'u va'a ma nuu ni a, te masu yika-ni
ja tnu'u ka ka'an-ni sa kúu, nú masu ja iyo tnu'u ndee tnu'u ndatnu maa
Xtumani Ndios ma ji'in sa. Te sukan ni ka ka'an sa, vaa ka kukanu ini xeen
sa nuu Su'si ma ja ja ndaa kúu. Te ka na'a ni sukan ni ka yo kuu sa ji'in ni,
vaa ka kuni sa ja jin koo va'a ni nuu Su'si ma.
6 Ndijin chi ni ka sa'a ni sukan ni ka sa'a maa sa ma, ji'in sukan ni sa'a
maa Iya Tátnuni ma. Te maa Xtumani Ndios ma ni sa'a ja ni ka jan-ta'vi sii
ini ni tnu'u vii tnu'u va'a ma, visi ka ndo'o ka neni ni a.
7 Te sukan, te ni ka kuu ni ñayii jin kaxtnu'u naxe jin ko kuu ndaka-ka ñayii
ka kandija Su'si ma ja ka iyo i ñuu Macedonia ma ji'in ñuu Acaya ya.
8 Te ja maa ni, te ni kee tnu'u Iya Tátnuni ma, te ni jitenuu i masu yika-ni ja
ñuu Macedonia ma ji'in ñuu Acaya ya, nú masu ja ni-ka'nu ñuu ñayivi a, te
ndaka i ka jini sukan ka kandija ni nuu Su'si ma. Te chukan kúu ja masu
nawa jiniñu'u ja jin ka'an-ka sa.
9 Su'va ka ka'an maa i sukan vivii ni ka jan-ta'vi ña'a ni ma, ji'in sukan ni
ka xndoo ni ja masu Su'si ka kuu ma, te ni ka ndandikin ni Su'si ndija ma
iya téku ma, te ni ka keja'a ni ka jinukuechi ni nuu ya.
10 Suni ka ndakani i sukan ka kukanu ini ni Jesús ma, Sa'ya Su'si ma, iya ni
ji'i te ni ndateku ya ma, te ka ndetu ka ndetu ni ja ndii ya onde andivi ma.
Te maa ya sa'a ja jin kaku o nuu tnundo'o tnuneni iyo ja kenda ma.

2

Sukan ni satniñu Pablo ma ja ni kaxtnu'u de tnu'u Su'si ma nuu ñayii ñuu Tesalónica ma

1 Ndaka ni ja ni ka nduu o sa'ya Su'si ma, ka jini ni ja va'a-ni ni kuu ja ni
jan koo sa ni jan koto ña'a sa ma.

2 Vaa ka jini ni ja visi ni ka xndo'o, ni ka xneni ña'a ñayii ñuu Filipos ma,
kovaa maa Su'si ma ni chindee ña'a ja ni ka kusaa ini sa, te ni jan koo sa
nuu ka iyo ni a, te ni ka kaxtnu'u sa tnu'u vii tnu'u va'a ya ma nuu ni a, visi
kua'a ñayii ni ka yo ja'nu ndee ma.
3 Vaa tna'a ja ni ka kaxtnu'u sa ma chi tnu'u ndaa tnu'u ndija kúu, te masu
tnu'u xnda'vi tna'a o kúu, ni a sa'a u'vi nuu tna'a o kúu.
4 Vaa maa Su'si ma ni kukanu ini ña'a, sukan-va'a jin kaxtnu'u sa tnu'u vii
tnu'u va'a ma, te sukan ka sa'a sa a. Te ja ka ka'an sa a, masu ka kuni sa ja
jin chiñu'u ña'a ñayii ma chi ja ka kuni sa kúu ja jatna ini Su'si ma ja ka sa'a
sa a, vaa maa ya kúu iya jinitnuni nawa jani ini o a.
5 Vaa ka jini ni ja masu nama ni ka ka'an sa tnu'u vivii te jin xnda'vi ña'a sa
sukan-va'a jin taa ni xu'un ni ma. Te maa Su'si o ma na'a,
6 chi vaa masu ka nduku sa ja jin chiñu'u ña'a ñayii ñuu ñayivi a, ni a maa ni,
ni a in-ka ñayii. Tee ni tetniñu maa Cristo ma ka kuu sa, te ka iyo sa ja kuu
jin tatnuni sa ja jin kunukuechi ni nuu sa, kovaa ñatuu ni ka sa'a sa sukan.
7 Su'va vivii ni ka yo kuu sa ji'in ni ma. Sukan kúu in ña'a jito vivii ña sa'ya
maa ña ma, sukan ni ka yo kuu sa ji'in ni ma.
8 Vaa ka kutoo xeen ña'a sa, te chukan kúu ja masu yika-ni a ka kuni sa ja
jin kaxtnu'u sa tnu'u vii tnu'u va'a Su'si ma nuu ni a, su'va ni-yu'u ni-ini
sa jin kunukuechi sa nuu ni, sukan-va'a kuu jin chindee ña'a sa ja na jin
kundee ni nuu tnundo'o kenda koo ma, vaa ûni ka kutoo tna'a xeen o.
9 Ndaka ni ja ni ka nduu o sa'ya Su'si o ma, jin ndaka'án ni sukan ni ka yo
satniñu sa ma. Sukan, te ni ka yo ni'i sa ja jin koteku sa ma. Nduu ñuu ni
ka yo satniñu sa, sukan-va'a ñatuu na nde ni ko ndi ini naxe jin kaa sa ma,
nani ni ka yo kaxtnu'u sa tnu'u vii tnu'u va'a Su'si o a.

10 Maa Su'si o a ji'in ndaka maa ni ka na'a ja masu nama ni ka sa'a ña'a
sa ja u'vi ma, te ni ka sa'a ndaa, ni ka sa'a ndija sa ji'in ndaka ni ja ni ka
kandija ni Su'si ma. Te ñatuu-ka na ja u'vi iyo ji'in sa.
11 Vaa jâ ka jini ni ja sukan ka kuu o ji'in sa'ya o ma, sukan ni ka yo ka'an-so'o
sa nuu ni naxe jin ko kuu ni ma, te ni ka yo ndaka'an-mani ña'a sa ndi-in
ndi-in ni ora ka kuxii ini ni ma,
12 te ni ka yo tatnuni sa nuu ni ja jin ko kuu ni sukan ka kuu ñayii ka ndikin
Su'si ma, vaa ni kana ña'a ya ja jin koo o ji'in ya nuu tatnuni ya ma te jin
koo jayiñu'u o ji'in ya.

13 Te chukan kúu ja suni saña tna chi ndimaa ka ndakuan-ta'vi sa nuu
Su'si o a ja kivi ni ka jan-ta'vi ni tnu'u Su'si ma ja ni ka ka'an sa ma, te masu
ni ka jani ini ni ja sukan-ni kúu in tnu'u ka ka'an-ni ñayii ma kúu, nú masu
ja sukan ká'an maa Su'si ma kúu tnu'u ni ka ka'an sa nuu ni ma. Te ni ka jini
ni ja ja ndaa kúu tnu'u maa Su'si ma, te satniñu i ini anua o a ja ka kandija
o Su'si o a.
14 Vaa ndijin ja ni ka nduu ni sa'ya Su'si o ma, ni ka ndo'o ni sukan ni ka
ndo'o ñayii ka iyo ñuu Judea ma ja ka kandija i Su'si ma ja maa Jesucristo
ma. Vaa ni ka sa'a ndeva'a ña'a ñayii judío ma, te vitna ja ndi-tna'a ñuu i ma,
te sukan ni ka xndo'o ña'a maa ñayii ñuu ni a.
15 Te ñayii judío ma ka kuu ñayii ni ka ja'ni Jesús Iya Tátnuni ma, ji'in tee ni
ka yo ndakaxtnu'u tnu'u ni yo wa'a Su'si ma. Te saña, ni ka taji ña'a i, te
ñatuu ka sa'a i sukan játna ini Su'si ma, te ka ja'nu ndee i nuu ndaka ñayii
ma ja má jin kandija i tnu'u Su'si ma.
16 Te ka ja'nu ndee i ja má jin ka'an sa nuu ñayii masu judío ka kuu i ma, chi
vaa masu ka kuni i ja jin ndani'i ta'vi tna ñayii yukan. Te sukan, te ndimaa
ka jiso kuechi xeen i, te jâ iyo ja xndo'o xneni Su'si ma ndaka ñayii yukan.

Pablo ma, kúni de ja ki'in de in-ka jichi ñuu Tesalónica ma

17 Kovaa ndaka ni ja ni ka nduu o sa'ya Su'si ma, ka iyo jika-ka sa jaku
kivi nuu ka iyo ni a, kovaa ini anua o a chi ka ñu'u ini tna'a o, te ka ndi ini
xeen sa, te ka kuni xeen sa ja jin kuni tna'a o.
18 Chukan kúu ja ni ka kuni sa ja jan koo sa nuu ka iyo ni a, te saña ja kúu
sa Pablo a, ja ndaa ja uu uni jichi ni kuni sa ja jaan sa. Kovaa ni ja'nu ndee
tachi ma.
19 Kovaa saña chi ka kukanu ini sa ja jin koo sii ini xeen sa nuu Jesús iya
tátnuni nuu o a kivi ndii ya ma, vaa ndataa ya ja vii ja va'a jin kuta'vi sa, vaa
ni ka kandija ni ja ni ka ka'an sa ma.
20 Chukan kúu ja ndijin ka kuu jayiñu'u sa nuu Su'si ma, te chukan kúu ja
ka kusii ini xen-xeen sa.

3

1 Chukan kúu ja nuu ñatuu ka kundee-ka ini sa ma, te ni ka ndatnu'u tna'a
sa ja jin kendoo maa in-ni sa ñuu Atenas ya,
2 te ni ka tetniñu sa tna'a o Timoteo a tee satniñu nuu Su'si o a tee ka chitna'a
ji'in sa a ja ka kaxtnu'u sa tnu'u vii tnu'u va'a Cristo ma, sukan-va'a chindee
ña'a de te ndaka'an-so'o de nuu ni, sukan-va'a kuu jin ko sa'a-ka ni sukan
iyo ja jin ko sa'a ndaka o ja ka kukanu ini o Su'si ma,
3 sukan-va'a ñatuu na in ndakokuiñi ja kuechi ja ka ndo'o ka neni o a. Vaa
ka jini maa ni ja ka iyo o ja jin ndo'o jin neni o,
4 vaa nuu ni ka iyo-ka sa ji'in ni ma, te jâ ni ka xtu'va ña'a sa ja sukan jin
ndo'o o. Te jâ ka jini ni, vaa sukan jâ ni ka ndo'o ni a.
5 Te chukan kúu ja nuu ñatuu kundee-ka ini sa ma, te ni tetniñu sa tna'a
o Timoteo a ja jan koto ña'a de nú ka nukuiñi va'a ni nuu Su'si ma, nasa
yukan, te ska'an ña'a tachi ma te naa ndaka ja ni ka kaxtnu'u sa nuu ni a.
6 Kovaa vitna ja ni ndenda Timoteo a nuu ka iyo sa ya, te ni ndakani de
sukan ka kandija ni nuu Su'si ma, ji'in sukan ka kutoo tna'a ni ma, ji'in
ndimaa ka ndakune'e sii ini ña'a ni ma, te ka kuni ni ja jin kuni ña'a ni, te
suni ka kuni tna sa ja jin kuni ña'a sa.
7 Te chukan kúu ja visi kua'a ja ka ndo'o ka neni sa a, kovaa ni ka ndusii
ini sa ja ni ka jini sa sukan ka sa'a ni ja ni ka nduu ni sa'ya Su'si o a, ja ka
kandija ni nuu ya ma.
8 Te vitna chi ka iyo vava'a sa, vaa ni ka jini sa ja ka iyo vava'a ni nuu Iya
Tátnuni ma.
9 Te chukan kúu ja ka ndakuan-ta'vi xeen sa nuu Su'si o ya, vaa ka kusii ini
xeen sa nuu ya, vaa ka jini sa ja sukan ka kuu ni a.
10 Te ka jikan-ta'vi ka jikan-ta'vi sa nduu ñuu nuu Su'si ma, sukan-va'a jin
ndakuni tna'a-ka o, te jin chindee tna'a o nawa kúni-ka ja jin kutu'va ni naxe
kúni Su'si ma ja jin ko sa'a ni ma.
11 Ka kuni sa ja maa Yuva o Su'si ma ji'in Jesucristo Iya Tátnuni ma, na
chindee ña'a ya ja jan koo sa nuu ka iyo ni a.
12 Te maa Iya Tátnuni ma sa'a ja jin kutoo tna'a xen-xeen ndi-in ndi-in ni, te
jin kutoo ni ndaka ñayii ma, sukan ka kutoo ña'a sa a,
13 sukan-va'a jin koo siin ni nuu ndaka ja u'vi ma, te ni-in kuechi jin kondiso
ni nuu Yuva o Su'si ma kivi ndenda Jesús Iya Tátnuni ma ji'in ndaka ñayii
ñatuu ni ka yo sa'a-ka i ja u'vi ma.

4

Sukan játna ini Su'si ma ja jin ko sa'a jin ko kuu o

1 Ndijin ja ni ka nduu o sa'ya Su'si o a, vivii ni ka kutu'va ni ja ni ka
kaxtnu'u sa naxe jin ko sa'a jin ko kuu ni sukan játna ini Su'si ma. Te
sukan jâ ka sa'a ni. Te ja maa Jesús Iya Tátnuni ma ka jikan-ta'vi sa te ka
ndaka'an-so'o sa nuu ni ja sukan jin ko sa'a-ka ni.
2 Vaa jâ ka jini ni nde a ni ka kaxtnu'u sa ma, vaa sukan ni tatnuni maa
Jesús Iya Tátnuni ma.
3 Vaa ja kúni maa Su'si ma kúu ja jin xndoo ni ndaka ja u'vi ma, te máko jin
kivi nduu ni ji'in ndi-in ndi-in ña'a ma,
4 te ndi-in ndi-in ni, jin kani ini ni sukan vii sukan luu jin ko kuu ni ji'in
ñasi'i ni ma, te sukan, te ni-in ja u'vi jin ko sa'a ni nuu Su'si ma, te jin koo
jayiñu'u ni.
5 Te máko jin sa'a ni sukan ka sa'a ñayii ñatuu ka jini Su'si ma, ja ndeva'a-ni
nawa ka kuni i te ka sa'a i ma.
6 Te ni-in ni má sa'a u'vi tna'a, ni a xnda'vi tna'a, vaa ndaka cha'a jin
ndachunaa o kivi ndakan Iya Tátnuni ma kuenda nuu o ma. Te sukan ni
ka ka'an sa nuu ni a te sukan jâ ni ka xtu'va ña'a sa.
7 Vaa masu ni kana ña'a Su'si ma ja jin kondiso kuechi o, su'va ni kana ña'a
ya ja jin xndoo o ndaka ja u'vi ma.
8 Chukan kúu ja nú nde ni saxiko tnu'u ka kaxtnu'u sa a, masu nuu ñayii a
saxiko ni a chí nuu Su'si iya ni taa Xtumani Ndios ma.

9 Kovaa siki ja jin kutoo tna'a o ma, maa Su'si ma jâ ni kaxtnu'u nuu ni
sukan jin kutoo tna'a ndaka o, te masu nde jiniñu'u ja jin ka'an-ka sa nuu
ni.
10 Vaa sukan jâ ka sa'a ni ji'in ndaka ñayii ka kandija Su'si o a, ja ka iyo i
ni-ka'nu ñuu Macedonia a. Te ja ka jikan-ta'vi sa nuu ni kúu ja sukan jin ko
sa'a-ka ni.
11 Te jin ko ndi ini ni ja jin koo mani ni, te jin katanuu ni na tniñu ka sa'a
ni, te jin satniñu ni ji'in nda'a ni a, sukan-va'a jin ni'i ni ja jin kaa ni, sukan
ni ka kaxtnu'u sa ma,
12 sukan-va'a ñayii ñatuu ka kandija Su'si ma, jin ka'an va'a i ja jin kuu ni, te
ñatuu nawa ko ka'ni ña'a i ja jin kaa ni a.

Sukan ndii Iya Tátnuni ma

13 Ndijin ja ka kuu o sa'ya Su'si ma, ka kuni sa ja jin kuni ni siki ja tna'a
o ñayii ni ka ji'i ma, nasa jin kuxii ini ni sukan ka kuu ñayii ka jani ini ja ni
ka naa tna'a i ma te ñatuu nawa ka ndetu-ka i.
14 Vaa ka kandija o ja ni ji'i Jesús ma te ni ndateku ya, te sukan ka kandija o
ja ndaxteku ya tna'a o ñayii ni ka ji'i ma, ñayii ni ka yo kukanu ini Jesús ma,
te ni ka yo sa'a i sukan ni tatnuni ya ma. Te kivi ndii ya ma, te jin ndakuni
tna'a o ji'in i.
15 Te chukan kúu ja ka kaxtnu'u sa sukan ká'an tnu'u maa Iya Tátnuni ma,
ja yo'o, nú ka teku o kivi ndii ya ma, masu jin koxtnuu o nuu tna'a o ñayii
jâ ni ka ji'i ma.
16 Vaa kayu'u nini'i maa Iya Tátnuni ma ji'in yu'u maa ya ma, te tatnuni maa
ya, te tivi arcángel ma trompeta Su'si ma. Sani te nuu ya onde sukun ma,
te ñayii ni ka kandija Cristo ma te ni ka ji'i i ma, xinañu'u-ka i jin ndateku.
17 Sani te nde o ka teku-ka ma, te ndone'e ña'a ya, te jin nda koo kaa o ji'in
ñayii ni ka ndateku ma onde nuu viko ma, sukan-va'a jin ndatna'a o ji'in Iya
Tátnuni ma onde andivi ma, te sukan jin koo o ji'in ya ni-kani ni-jika.
18 Te sa'a jín ku'un ini o, te jín ndaka'an-so'o nuu tna'a ndi-in ndi-in o onde
kivi ndenda ya ma.

5

1 Kovaa tna'a ja na ora xi na kivi ndii Iya Tátnuni ma, masu kanuu-ka ja
tee sa nuu ni ja ka kuu o sa'ya Su'si o a.
2 Vaa jâ ka jini vava'a ni ja kivi ndii Iya Tátnuni ma, ndii ya ora ñatuu na in
ndetu ña'a ma, sukan kúu in kui'na kénda jakuaa ma.
3 Nú ñayii ma, ka ka'an i: “Ndaka iyo nañii”, sani te kenda yachi ja jin ndo'o
jin neni ñayii ma. Sukan keja'a ja u'vi in ña'a ja kâku sa'ya ña ma, sukan jin
ndo'o i, te ñatuu ndenu kuu jin chu'u i ja jin kaku-ka i.
4 Kovaa ndijin ja ni ka nduu o sa'ya Su'si o a, masu ñayii ka iyo-ka nuu nee
ma ka kuu ni vaa jin ko kuneé jin ko ku-uun ni, te sanaa sanaa-ni ndii Iya
Tátnuni ma, te ndani'i ña'a ya sukan sa'a in kui'na ma.
5 Vaa yo'o chi ñayii ka jika nduu ma ka kuu o, te masu ñayii ka jika nuu nee
ma ka kuu o.
6 Te chukan kúu ja máko jin kusu o, sukan ka kuu jaku i ma, su'va jin ko
koto va'a o maa o, te máko jin ko kuneé jin ko ku-uun o.
7 Vaa ñayii ka kixi ma chi jakuaa ma ka kixi i, te ñayii ka ndajini ma chi
jakuaa ma ka ndajini i.
8 Kovaa yo'o ja ka iyo o nuu ndijin ndaa nawa ka sa'a ka kuu o, jín koo va'a
jín koo ndija o. Te jín kukanu ini o Su'si ma, te jín kutoo tna'a o, te sukan, te
jín kasi o maa o, te ma kaki'i ña'a ja u'vi ma, sukan jasi in su'nu kaa anua in
soldado ma. Te ja ka ñu'u ini o ja jin ndani'i ta'vi o ma kúu ja kisa'vi va'a tna
ña'a i, sukan-va'a ma kaki'i ña'a ja u'vi ma, te ko kuu i sukan jasi in yuxini
kaa xini in soldado ma.
9 Vaa masu ni ndani'i ña'a Su'si ma ja xndo'o xneni ña'a ya, nú masu ja jin
ndani'i ta'vi o ja maa Jesucristo iya tátnuni nuu o ma.
10 Te maa ya ni ji'i nuu tniñu o, sukan-va'a, nú ka ndito ka teku o xi visi ni
ka ji'i o, te jin ndateku o te jin koo o ji'in ya nuu iyo ya ma.
11 Chukan kúu ja jin ndaka'an-so'o nuu tna'a ni, te jin chindee tna'a ni,
sukan-va'a jin koo va'a ndi-in ndi-in ni nuu Su'si o a, sukan jâ ka yikuu
ni ka sa'a ni a.

Ká'an-so'o Pablo ma nuu ñayii ni ka nduu sa'ya Su'si ma

12 Ka jikan-ta'vi sa nuu ni ja ni ka nduu o sa'ya Su'si o a, ja jin kava
respetu ni nuu tna'a o ñayii ni kaji maa Iya Tátnuni ma ja jin kaxtnu'u i
te jin ndaka'an-so'o i nuu ni a.
13 Te jin ka'an ni ja ñayii vava'a ka kuu i, te jin kutoo ni i, kuechi ja ka
jinukuechi i nuu Su'si ma. Jin koo mani ndaka ni.
14 Suni ka jikan-ta'vi sa nuu ni ja ni ka nduu o sa'ya Su'si o a ja jin
ka'an-so'o ni nuu ñayii kuxi ma, te jín satniñu i. Jin ndaka'an-so'o ni nuu
ñayii ka xtaya nuu Su'si ma. Jin chindee ni ñayii kuee-ka ka jaku'ni ini i ma.
Jin kava kuee ini ni ji'in ndaka ñayii ma.
15 Ndaka ni ja ni ka nduu o sa'ya Su'si o a, jin ko koto va'a ni maa ni,
te máko jin ndachunaa ni ja u'vi, nú in ñayii ni sa'a ña'a ja u'vi ma. Su'va
ndimaa ja va'a jin ko sa'a ni nuu ndi-in ndi-in tna'a o a. Suni sukan jin ko
sa'a ni nuu ndaka ñayii ma.
16 Ndimaa jin koo sii ini ni.
17 Ndaka ora jin kakan-ta'vi ni.
18 Jin ndakuan-ta'vi ni nuu Su'si ma visi ka ndo'o ka neni ni, vaa sukan játna
ini ya ja ndaka jin ndakuan-ta'vi o nuu ya ja ka kandija o Cristo Jesús ma.
19 Máko jin sa'a ndee ini ni ja masu jin koniniso'o ni ja ká'an Xtumani
Ndios ma.

20 Máko jin ko saxiko ni tnu'u ka kaxtnu'u ñayii ka ndakaxtnu'u tnu'u ni
wa'a Su'si ma.
21 Jin ndasava'a ni kuenda ndaka tnu'u ka kaxtnu'u i ma, te jin tava'a ni
tnu'u va'a ma.
22 Te jin xtandiyo ni ndaka ja u'vi ma.
23 Te ka kuni sa ja maa Su'si iya sa'a ja ka iyo mani o a, ndásavii ndásandoo
kuiti ya ni-ka'nu ini anua ni a ji'in yikikuñu ni a, te ñatuu-ka na ja u'vi jin ko
sa'a ni, te jin ko koto va'a ni maa ni onde kivi ndii maa Jesucristo iya tátnuni
nuu o a.
24 Iya kuu jin kukanu ini o a kúu iya ni ndakana ña'a, te sa'a ndija ya ndaka
sukan ká'an ya nuu o a.

Ka ndakan-tnu'u ñaña'a de ñayii ñuu Tesalónica ma

25 Ndijin ja ni ka nduu o sa'ya Su'si o a, jin kakan-ta'vi ni nuu Su'si o a ja
jin kuu sa.
26 Te vivii jin kua'a ni nchuxi nuu ndaka ñayii ni ka nduu sa'ya Su'si o a.
27 Ja maa Iya Tátnuni ma, te ká'an sa ja jin kona'a ni ja jin ka'vi ni tutu ni
ka tee sa nuu ndaka ñayii ni ka nduu sa'ya Su'si o ya ja jâ ni ka xndoo i ja
u'vi ma.
28 Te maa Jesucristo iya tátnuni nuu o ma, na skuta'vi ña'a ya ja vii ja va'a
ja jin ko kuu ni. Te sukan kó kuu.

Carta ku-uu ni sa'a Pablo ma ja ni tetniñu de nuu ñayii ka iyo ñuu Tesalónica ma

Sukan ndákan-tnu'u ñaña'a Pablo ma ñayii ka kandija Su'si ma ja ka iyo i ñuu Tesalónica ma

1 Saña ja kúu sa Pablo te ka iyo sa ji'in Silvano a ji'in Timoteo a, te ka tee
sa tnu'u ya'a, te ka tetniñu sa nuu ni ja ka kandija ni tnu'u Su'si o a te ka
iyo ni ñuu Tesalónica a te ka iyo ni ji'in Yuva o Su'si ma ji'in Jesucristo iya
tátnuni nuu o a.
2 Te ka kuni sa ja maa Yuva o Su'si ma ji'in Jesucristo iya tátnuni nuu o a, na
skuta'vi ña'a ya ndaka ni ja vii ja va'a, te na sa'a tna ya ja jin koo mani ni.

Su'si ma, ndakan ya kuenda nuu ñayii ka sa'a ja u'vi ma

3 Ndijin ja ni ka nduu o sa'ya Su'si o a, ndimaa jin ndakuan-ta'vi sa nuu
Su'si o a ja jin kuu ni, vaa sukan jiniñu'u ja jin sa'a sa, vaa ndi-kivi ndi-kivi
te ka kukanu ini-ka ni Su'si ma, te ka kutoo tna'a-ka ndaka ni.
4 Te chukan kúu ja maa sa chi sii ini xeen ka ndakani sa nuu ndaka-ka ñayii
ka kandija tnu'u Su'si o a ja vivii ka kuu ni ji'in sukan ka kukanu ini ni Su'si
o a, te ka kanda ni sukan ka ndo'o ka neni ni ja ñatuu ka kunimani i nuu ni
a.
5 Te sa'a, te ka jini o ja ni sa'a ndaa, ni sa'a ndija Su'si ma, nuu ni ka'an ya
ja ka iyo ni ja kuu jin kivi koo ni nuu tátnuni ya ma, vaa ka kanda ni ja ka
ndo'o ka neni ni a.
6 Kovaa maa Su'si ma kúu iya iyo ja ndaxndo'o ndaxneni ya ndaka ñayii
ka sa'a ja ka ndo'o ka neni ni a.
7 Te ndijin ja ka ndo'o ka neni ni a, sa'a ya ja jin ndatatu ndaka o kivi ndii
Jesús iya tátnuni nuu o a onde andivi ma, ji'in ndaka ángel ka neva'a tnu'u
ndee tnu'u ndatnu maa ya ma, te ûni kánda'a ita ñu'u ichi vee ya ma,
8 ja xndo'o xneni ya ñayii ñatuu ka jini Su'si ma, ji'in ñayii ñatuu ka kandija
tnu'u vii tnu'u va'a Jesucristo iya tátnuni nuu o a.
9 Te ñayii yukan, jin ndo'o jin neni i, te jin chunaa i ni-kani ni-jika, te jin koo
jika i, vaa masu kuu jin koo i nuu koo Iya Tátnuni ma nuu iyo jayiñu'u ya
ma ji'in tnu'u ndee tnu'u ndatnu ya ma.
10 Sukan ko kuu kivi ndii ya ma, sukan-va'a koo xeen jayiñu'u ya ma, vaa
ka iyo kua'a ñayii ni ka yo ndikin ya ma, ja ñatuu-ka na ja u'vi ni ka yo sa'a
i ma, te ne'un ñayii yukan ka iyo tna ni ja ni ka kandija ni tnu'u ni ka yo
kaxtnu'u sa nuu ni ma, te jin sa'vi-nka ini ndaka o ja ni ka kandija o ya ma,
ja jin kuni o ya sukan kaa sukan iyo ya ma.
11 Chukan kúu ja ndimaa ka jikan-ta'vi sa nuu Su'si ma ja jin kuu ni,
sukan-va'a ká'an ya ja va'a-ni ja ni ndakana ña'a ya, te maa ya na chindee
ña'a ji'in tnu'u ndee tnu'u ndatnu ya ma, sukan-va'a kó kuu ndaka ja va'a
ja ka kuni ni ja jin sa'a ni ma vaa ka kandija ni Su'si ma.
12 Te sukan kóo jayiñu'u maa Jesús Iya Tátnuni ma ja ka sa'a o ma, te jín
koo tna jayiñu'u o nuu ya. Cha'a kúu ja va'a ja skuta'vi ña'a Su'si o ma ji'in
Jesucristo iya tátnuni nuu o ma.

2

Ni ka kaxtnu'u de sukan ko kuu sana ndii Iya Tátnuni ma

1 Kovaa ja sukan ndii Jesucristo iya tátnuni nuu o a te jin ndatna'a o ji'in
ya ma, ka jikan-ta'vi sa nuu ni ja ni ka nduu o sa'ya Su'si o a,
2 ja máko jin kua'a kuiti ni tnu'u ja jin ndaxsama i sukan ka jani ini ni a, te
máko jin koyu'u ni ni-in ja jin ka'an i ja jâ ni kenda kivi ndenda Iya Tátnuni
ma. Visi na jin ka'an i ja sukan ni ka'an Xtumani Ndios ma, xi visi sukan ka
jani ini maa i te ka ka'an i ma, xi visi jin ka'an i ja sukan ndee nuu tutu ni
ka tee maa sa ma, kovaa máko jin kandija ni.
3 Máko jin kua'a ni tnu'u ja jin xnda'vi ña'a i, vaa ni masu ko kuu sukan,
nú masu ja xi'na-ka kenda koo ñayii ja ni ka kandija i Su'si ma sani te ni ka
xndoo i tnu'u ya ma, te kenda tee sa'a ja ñatuu játna ini ya ma, vaa tee ya'a
chi jâ iyo de ja skenaa de maa de ma.
4 Tee ya'a kúu tee ñatuu kétna'a ini ji'in Su'si ma, te ká'an ndeva'a de nuu
Su'si o ma, ji'in nuu ndaka ja ka xnani ñayii ma su'si, ji'in tna'a ja ka chiñu'u
i ma. Te onde ini veñu'u ka'nu ma kunukoo de tatnuni de, te sa'a de tnu'u
ja Su'si ndija ma kúu de.

5 Chi vaa sa'a ni yo ka'an sa nuu ni kivi ni yo iyo sa ji'in ni ma.
6 Te maa ni chi jâ ka jini ni nde a kúu ja sunkani ña'a, sukan-va'a ma
kenda-ni de ma, vaa onde kenda kivi ja iyo ja kenda de ma.
7 Te vitna jâ yikuu satniñu ja u'vi ma. Kovaa iyo ya ja sunkani ña'a ya, te
onde jin ndiyo ya ja sunkani ya i, sana kuu satniñu i.
8 Sani te kenda tee sa'a ja ñatuu játna ini Su'si ma. Kovaa maa Jesús Iya
Tátnuni ma, tutachi ya de, te ka'ni ya de, te xnaa ya de ji'in nduva ya ma
kivi ndii ya ma.
9 Te tee sa'a ja ñatuu játna ini Su'si ma chi maa tachi nani Satanás ma kúu
ja kua'a tnu'u ndee tnu'u ndatnu ja kii de te sa'a de ndaka ja sa'a de ma. Te
sa'a de seña ji'in milagru, te sukan xnda'vi de ñayii ma.
10 Te ndeva'a-ni ja u'vi nduku de ja sa'a de ja xnda'vi de ñayii ma, sukan-va'a
jin skenaa i maa i ma, vaa kuechi ja ñatuu ni ka kutoo i tnu'u ndaa tnu'u
ndija ma tnu'u kuu sa'a ja jin ndani'i ta'vi i ma.
11 Te chukan kúu ja tetniñu Su'si ma in ja xnda'vi ña'a, sukan-va'a jin kandija
i ja masu ja ndaa kúu,
12 te sukan-va'a jin chunaa ndaka ñayii ñatuu ni ka kandija ja ndaa ma, nú
masu ja su'va ni ka kusii ini i nuu ja u'vi ma.

Ñayii ni ndakaji ya ja jin ndani'i ta'vi i ma

13 Kovaa saña, ndimaa jin ndakuan-ta'vi sa nuu Su'si ma ja jin kuu ni,
ndijin ja ni ka nduu o sa'ya Su'si o a, ja kutoo ña'a maa Iya Tátnuni ma, ja
maa Su'si ma ni ndakaji ña'a onde xinañu'u kuiti ma ja ndasavii ndasava'a
ña'a Xtumani Ndios ma te jin kandija ni ja ndaa ma, sukan-va'a jin ndani'i
ta'vi ni.
14 Te ni ndakana ña'a ya ji'in tnu'u vii tnu'u va'a ni ka kaxtnu'u sa nuu ni
ma, sukan-va'a jin ndani'i tna ni jayiñu'u iyo nuu Jesucristo iya tátnuni nuu
o a.
15 Te chukan kúu ja, ndijin ja ni ka nduu o sa'ya Su'si o a, jin konukuiñi va'a
ni, te jin kona'a ni tnu'u Su'si o a ja ni ka kutu'va ni ma, ja ni ka ka'an sa
ma, ji'in ja ni ka tee sa nuu tutu ni ka tetniñu sa nuu ni a.
16 Te maa Jesucristo iya tátnuni nuu o a, ji'in Yuva o Su'si ma, kúu iya ni
kutoo ña'a. Te ni skuta'vi ña'a ya ja vii ja va'a sukan kútoo ña'a ya, te sukan
ni ndaka'an-mani ña'a ya ja jin koo va'a o ni-kani ni-jika, te jín kukanu ini
o ya ja sukan ko kuu ja sa'a ya ma.

17 Te na taa ya tnu'u ndee ini, te na sunkani va'a ña'a ya, sukan-va'a ndaka
ja jin sa'a ni ma, te ja va'a ko kuu, te ndaka tnu'u jin ka'an ni ma tnu'u va'a
tnu'u ndija ko kuu.

3

Jin kakan-ta'vi ni ja jin kuu sa

1 Te in-ka ja kúni sa kúu ja ndijin ja ni ka nduu o sa'ya Su'si o a, jin
kakan-ta'vi ni ja jin kuu sa, sukan-va'a kuítenuu yachi-ka tnu'u Iya Tátnuni
a, te na jin ka'an i ja va'a kúu tnu'u ya a, sukan ni ka sa'a maa ni a,
2 te sukan-va'a jin kaku sa nuu ñayii ka jatna ini ja jin sa'a i ja u'vi ma. Vaa
masu ndaka ñayii a ka kandija tnu'u Su'si o a.
3 Kovaa ja ká'an Iya Tátnuni ma chi ûni sa'a ya, te sa'a ya ja jin konukuiñi va'a
ni, te ko koto va'a ña'a ya ja masu kaki'i ña'a ja u'vi ma.
4 Te ka kukanu ini sa Iya Tátnuni ma ja vitna chi ka sa'a ni ndaka ja ni ka
tatnuni sa ma, te sukan-ni jin ko sa'a ni kivi ki'in o a.
5 Te maa Iya Tátnuni ma káxtnu'u ja ni-yu'u ni-ini ni jin kutoo tna'a ni sukan
kútoo ña'a Su'si ma, te jin kava kuee ini ni sukan kuee ini Cristo ma.

Sukan jin satniñu o

6 Ja maa Jesucristo Iya Tátnuni ma, te ka tatnuni sa nuu ni ja ni ka nduu
o sa'ya Su'si o a, ja máko jin ketna'a ini ni ji'in nde ñayii sa'a tnu'u ja ni
nduu i sa'ya Su'si o a te ndeva'a ndekuu-ni kúu i te ñatuu sa'a i sukan ni ka
ndakaxtnu'u sa ma.
7 Vaa maa ni chi ka jini ni sukan ni ka yo kuu sa ma. Te sukan jin ko kuu
tna ni. Vaa saña chi masu ndeva'a ndekuu-ni ni ka yo kuu sa kivi ni ka yo
iyo sa ji'in ni ma.
8 Saña chi ni ka yo satniñu sa nduu ñuu, sukan-va'a jin ni'i sa ja jin kaa sa
ma, te ñatuu na tnundo'o ni ka taa sa nuu ni-in ni ma.
9 Ja ndaa kúu ja ka iyo sa ja jin kondetuu ni ja jin kaa sa te jin chindee ña'a
ni, kovaa ja ka kuni sa kúu ja jin kutu'va ni sukan ka sa'a ka kuu sa a, te
sukan jin ko sa'a tna ni.
10 Suni nuu ni ka iyo sa ji'in ni ma, ni ka yo tatnuni sa sa'a, ja nú na in ñatuu
kúni i ja satniñu i ma, suni máko kaa i xita.
11 Vaa ni ka jiniso'o sa ja ka iyo jaku i ne'un ni a ja ka sa'a ndeva'a ndekuu-ni
i, te ñatuu ka satniñu i, nú masu ja ka kivi nduu ka kivi ni'ni i nuu masu
kuenda i ka kuu ma.
12 Te ja maa Jesucristo iya tátnuni nuu o a, te ka tatnuni sa te ka ndaka'an-so'o
sa nuu ñayii yukan ja na jin satniñu sii ini i, sukan-va'a jin ni'i maa i ja jin
kaa i ma.
13 Te ndijin ja ni ka nduu o sa'ya Su'si o a, má jin kuita ni ja jin sa'a ni ja
va'a ma.
14 Nú na in ñatuu kandija tnu'u ni ka tee sa nuu tutu ya'a, jin kuña'a ni
i ja masu va'a-ni ka sa'a i, te máko jin ketna'a ini ni ji'in i, sukan-va'a na
kukan-nuu i.
15 Kovaa máko jin kuni u'vi ni nuu i, su'va jin ka'an-so'o ni nuu i kuenda
tnu'u ja in ñani o xi in ku'va o kúu i.

Ka ndakan-tnu'u ñaña'a Pablo ma ñayii ni ka nduu sa'ya Su'si ma ja ka iyo i ñuu Tesalónica ma

16 Te maa Iya Tátnuni ma iya sa'a ja jin koo mani o ma, te ndimaa na taa
ya tnu'u mani ni-kani ni-jika. Te maa Iya Tátnuni ma kóo ji'in ndaka ni.

17 Te ndakan-tnu'u ñaña'a ña sa, te tee sa ji'in nda'a maa sa a, te jin kuni ni
ja maa sa kúu Pablo. Vaa sa'a sa'a sa nuu ndaka tutu tee sa ma.
18 Te ja kúni sa kúu ja Jesucristo iya tátnuni nuu o a, na skuta'vi ña'a ya ja vii
ja va'a nuu ndaka o. Te sukan kó kuu.

Carta xinañu'u ni sa'a Pablo ma ja ni tetniñu de nuu tee kúu Timoteo ma

Sukan ndákan-tnu'u ñaña'a Pablo ma tee kúu Timoteo ma

1 Saña kúu Pablo tee ni tetniñu Jesucristo ma ja kaxtnu'u sa tnu'u vii tnu'u
va'a ya a, vaa sukan ni tatnuni maa Su'si ma, iya sa'a ja jin ndani'i ta'vi o
ma, ji'in maa Jesucristo iya tátnuni nuu o a iya ka kukanu ini xeen o a, vaa
ja maa ya, te jin koo va'a o a onde vitna te ni-kani ni-jika.
2 Tétniñu sa carta ya'a nuu ni, Timoteo, vaa ni ka'an sa tnu'u Su'si o a nuu
ni a, te ni kandija ni, te chukan kúu ja kuenda tnu'u ja sa'ya sa kúu ni nuu
Su'si o a. Na kunda'vi ini ña'a Yuva o Su'si ma, ji'in Jesucristo iya tátnuni
nuu o a, te na skuta'vi ña'a ya ja vii ja va'a, te kási ndee ya, te ñatuu nawa
ko xtna'a ña'a i, te koo sii ini ni.

Xtu'va ña'a Pablo ma siki tee ka xsama te ñatuu ka kaxtnu'u ndaa de tnu'u vii tnu'u va'a Su'si ma

3 Kona'a ni te sa'a ni sukan ni jikan-ta'vi sa nuu ni, te ni kendoo ni ñuu
Éfeso ma, kivi nuu ni ja'an sa ñuu Macedonia ma, sukan-va'a tatnuni ni nuu
jaku tee ka iyo ñuu Éfeso a, ja máko jin kaxtnu'u-ka de nuu ñayii ma sukan
ka xsama de ka kaxtnu'u de ma,
4 te máko jin katanuu de tna'a cuentu ja ka ndakani ñayii ma, ji'in nde in
xi-sa'ya tata ka kuu ñayii ma, vaa masu jinu cuentu yukan. Vaa ndaka cha'a
chi yika-ni ja sa'a i kúu ja jin kanaa o, te masu nawa chíndee ña'a i ja jin
kukanu ini-ka o Su'si ma te jin jaku'ni-ka ini o naxe jin ko sa'a jin ko kuu o
nuu ya ma. Te vitna, te ndáxndaku ini tuku ña'a sa sukan ni tatnuni sa nuu
ni ma, te sukan tatnuni ni nuu tee yukan ma.
5 Sa'a ni sukan, te jin ndasa'a de kuenda, vaa ja kúni Su'si ma kúu ja jin koo
vii jin koo ndoo ini anua o a ji'in ja jin kani va'a ini o ma ji'in ja jin kandija
ndija o Su'si ma, te onde ndaka cha'a koo ini anua o a sana kuu jin kutoo
tna'a ndija o.
6 Vaa jaku ñayii ma chi ni ka xndoo i sukan kúni Su'si ma ja jin ko kuu i ma,
te ni ka skenaa i maa i, kuechi ja ni ka jatanuu i tnu'u ndeva'a tnu'u masu
nde jiniñu'u ni ka yo ka'an i ma.
7 Vaa ni ka kuni i ja jin ko kuu i ñayii ka jini-ka tnu'u ni tatnuni Moisés ma,
kovaa ni masu nde ka ndasa'a i kuenda, te ni masu nde ka jaku'ni ini i tna'a
ja ka kaxtnu'u i ma, kovaa maa i chi ûni ka tatnuni i ja sukan jin ko sa'a
ndaka-ka ñayii ma, vaa sukan játna ini Su'si ma, ka jiña'a i.
8 Kovaa ka jini o ja tnu'u ni tatnuni Moisés ma chi ja va'a kúu, nuna jaku'ni
ndandaa ini o te ko sa'a ko kuu o sukan ká'an tnu'u ni tatnuni Su'si ma nuu
Moisés ma.
9 Yo'o ja ni ka nduu o ñayii ka sa'a ja va'a ja ndaa ma, te jín kona'a o ja tnu'u
ni wa'a Su'si ma ja ni tatnuni Moisés ma nuu ñayii ma chi ká'an ndaka sukan
jin ndo'o jin tna'a ñayii ka sa'a ja u'vi ma, kovaa masu ja jin kuu yo'o kúu chi
ja jin kuu ñayii so'o ñayii ñatuu ka kandija sukan ká'an Xtumani Ndios ma
kúu. Vaa ndimaa ka sa'a i ja u'vi ma, te ñatuu ka ndaa respetu i nuu Su'si
ma, su'va ka jatanuu i tna'a ja iyo ñuu ñayivi a. Vaa jaku ñayii ma chi ka ja'ni
i yuva i ma xi si'i i ma xi ndeva'a-ni na ñayii jin ni'i i ma.
10 Te jaku-ka i ma, ka kivi nduu i ji'in ñayii masu ni ka tnanda'a ji'in i ma,
te jaku tee ma, ka ndatuu de ji'in tee ji'in de ma. Te jaku-ka ñayii ma, ka

sakui'na i ñayii sukan-va'a jin ni'i i nawa ka kuni i ma, te jaku-ka ñayii ma,
ka xnda'vi tna'a i, te ûni ka ka'an i ja ja ndaa kúu ja ka ka'an i ma. Te ndaka
cha'a ka sa'a ka kuu ñayii ma, te masu nde ka kandija i sukan ká'an tnu'u
va'a ka skua'a o a,
11 tna'a tnu'u vii tnu'u va'a Su'si iya iyo jayiñu'u ma, tna'a tnu'u vii tnu'u va'a
ni tatnuni ya ja kaxtnu'u sa nuu ñayii ni-ka'nu ñuu ñayivi a.

Sukan ndáka'an Pablo ma ja ni kunda'vi ini ña'a Su'si ma te ni nduu de in tee jinukuechi nuu ya ma

12 Ndakuan-ta'vi sa nuu Cristo iya tátnuni nuu o a ja ni chindee ni chituu
ña'a ya, vaa ni jini ya ja masu xndoo sa ichi ya a, te ni sunkani ña'a ya ja
kunukuechi sa nuu ya,
13 visi onde xi'na-ka ma ni yo ka'an ndeva'a sa ja kuu tnu'u vii tnu'u va'a
ya a, te ni yo sondikin sa ñayii ka kandija Jesús o a, te ni yo ka'an ndeva'a
sa ja jin kuu i ji'in ya ma. Kovaa ni ndakunda'vi ini ña'a ya, vaa masu nde
jini sa nawa kúni Su'si ndija o a ja sa'a sa ma nkuu, te masu nde kándija sa
tnu'u maa ya ma nkuu, te chukan kúu ja ni yo sondikin sa ñayii ka kandija
Jesucristo ma.
14 Kovaa kua'a xeen ja vii ja va'a neva'a iya tátnuni nuu o a ja ni skuta'vi ña'a
ya, te ja maa Cristo Jesús ma, te ni sa'a Su'si ma ja kuu kukanu ini sa ya te
kuu jin kutoo tna'a o.
15 Tnu'u ndaa tnu'u ndija kúu tnu'u ya'a ja jin kuan-ta'vi ndaka ñayii ma: Vaa
Cristo Jesús ma, ni kii ya ñuu ñayivi a ja ni ndo'o ni neni ya ma, sukan-va'a
kuu jin ndani'i ta'vi ñayii ni ka yo sa'a ja u'vi ma, nuna jin ndakani jin
ndaka'vi ini i te jin ndandikin i Su'si ma. Te saña kúu in ñayii ni yo iyo
ne'un i ma ja ni yo sa'a xeen-ka sa ja u'vi ma.
16 Te visi sukan ni yo sa'a, ni yo kuu sa ma, kovaa ni ndunda'vi ini ña'a
Su'si ma, te ni ndani'i ta'vi sa. Sa'a ni sa'a ya ji'in saña, sukan-va'a jin kuni
ndaka-ka ñayii ma sukan nda'vi xeen ini ya ma, te jin kandija tna i ya ma,
te jin koteku i ni-kani ni-jika.
17 Te chukan kúu ja ndimaa na koo jayiñu'u nuu Rey ma, iya tátnuni ni-kani
ni-jika ma, iya téku ni-kani ni-jika ma, iya masu kuu jin kuni ñayivi o ya ma,
iya ndichi ma, te maa in-ni ya kúu, vaa ñatuu na in-ka Su'si iyo. Te sukan
kó kuu ni-kani ni-jika.
18 Sa'ya sa Timoteo, in ja tátnuni sa nuu ni a kúu ja kona'a ni ja sa'a ni
sukan ni ka ka'an ñani o ma onde xinañu'u ma. Te ku'un ini ni sukan, te
sukan ko sa'a ni, te kunukuechi ni nuu Su'si o a, sukan-va'a kundee ni nuu
ja u'vi ma.
19 Ndimaa kukanu ini ni Su'si ma, te ku'un kaji ku'un va'a ini ni. Vaa jaku
ñayii ma, ñatuu ni ka ñu'u kaji, ni ka ñu'u va'a ini i, te chukan kúu ja ñatuu
ni ka kukanu ini-ka i Su'si ma, te ni ka xndoo i ya, te ni ka skenaa i maa i.
20 Vaa sukan tna ni ka ndo'o tee kúu Himeneo ma ji'in Alejandro ma. Te
chukan kúu ja ni ndakua'a sa de nuu nda'a tachi ma, sukan-va'a jin kutu'va
de ja máko jin ko ka'an ndeva'a-ka de ja kuu Su'si ma, te máko jin ko sa'a-ka
de ja jin saxiko ñayii ma Su'si ma.

2

Jín kakan-ta'vi o nuu Su'si ma ja jin kuu ndaka ñayii ñuu ñayivi a

1 Ndáka'an-so'o sa nuu ndaka ni ja jin kakan-ta'vi xen-xeen ni nuu Su'si
ma ja jin kuu ndaka ñayii ma, te jin ndakuan-ta'vi ni nuu Su'si ma ja jin kuu
ndaka o ja ka iyo o ñuu ñayivi a.

2 Te ñukuun jin kakan-ta'vi ni ja jin kuu ndaka tee ka netniñu ma, sukan-va'a
jin konetniñu va'a de, te koo tnu'u mani ni-ka'nu ñuu ñayivi a, sukan-va'a
ndaka o jin ndanduku Su'si ma, te jin ko sa'a o sukan játna ini ya ma.
3 Vaa nuna jin ko sa'a o sa'a chi játna ini Su'si o a, iya sa'a ja jin kaku o nuu
ja u'vi ma.
4 Vaa ja kúni Su'si ma kúu ja ndaka ñayii ma jin kuni tnu'u ndaa tnu'u ndija
ni kaxtnu'u ya ma, sukan-va'a jin ndani'i ta'vi i.
5 Vaa ñatuu na in-ka Su'si iyo, nú masu ja maa in-ni ya kúu Su'si ndija, te
ja maa Jesucristo ma sana kuu ndenda koo ñayii ma nuu Su'si ma, te maa
in-ni Jesucristo iya ni kii te ni iyo ñayivi ya ñuu ñayivi ya kuu chindee ña'a,
te masu na in-ka kuu chindee ña'a ja jin ndenda koo o nuu Su'si ma.
6 Vaa maa Jesucristo ma kúu iya ni wa'a tnu'u te ni ji'i ya nuu tniñu ndaka
o ma, sukan-va'a jin kaku o nuu ja u'vi ma. Onde ni kenda kivi ja ni jani
ini Su'si ma ja sukan ko kuu ma, te saa ni sa'a ya sukan, te ni kaxtnu'u
Jesucristo ma ja maa in-ni ya kúu iya sa'a ja kuu jin ndenda koo o nuu Su'si
ma.
7 Te chukan kúu ja ni kana ña'a Jesucristo ma, te ni tetniñu ña'a ya ja
kaxtnu'u sa tnu'u vii tnu'u ndaa Cristo a, te masu xnda'vi ña'a sa, te suu
sa skua'a ñayii masu judío ka kuu i ma, sukan-va'a jin kukanu ini i Su'si ma
te jin kandija i tnu'u ndaa tnu'u ndija ya ma.
8 Te chukan kúu ja kúni sa ja ndaka tee ma, ni-yu'u ni-ini de jin kakan-ta'vi
de nuu Su'si ma ndaka nuu kuan koo de ma, te jín ndone'e de nda'a de ma
nuu ya, ja ko kuu in seña ja ka iyo vii, ka iyo ndoo de nuu ya, te másu ko
jin skiti ini nuu tna'a de te jin ko kanaa de. Su'va ndimaa ja va'a jín ko sa'a
jín ko kuu de.
9 Te suni sukan tátnuni sa nuu ña'a ma ja jín kava ñuka ini sa'ma jin
kone'nu ña ma, te máko jin ko ndi ini ña ja jin kone'nu ña sa'ma va'a xeen
te ndee ya'vi xeen ma, ni a ko jin ndatnaa vivii ña xini ña ma te jin ko kani
ini ña ja sukan, te vivii-ka ka na'a ña ma, chi ña'a. Ni a jin ku'un nda'a ña
ma, xi ja jin ku'un sukun ña ma, xi ja jin ki'i so'o ña ma oro xi siki kúu perla
ma, te jin ko kani ini ña ja vivii-ka ka na'a ña, chi ña'a.
10 Su'va jín ku'un ini ña ja jin sa'a ña ja va'a ja játna ini Su'si ma, sukan ka
sa'a ña'a ka kandija Su'si ma.
11 Te chukan kúu ja ña'a ma, kóniniso'o ñukuun ña ñayii káxtnu'u tnu'u Su'si
a nuu ña ma, te kuándetu ña i.
12 Vaa ñatuu kúni sa ja ña'a ma, te kaxtnu'u ña tnu'u Su'si ma nuu ka iyo
kua'a ñayii ma, ni a ko tatnuni ña nuu tee ma. Su'va na kasiyu'u ña.
13 Vaa xinañu'u-ka Adán ma ni sa'a Su'si ma, sana ni sa'a ya Eva ma.
14 Te masu Adán ma ni xnda'vi ña'a tachi ma chi Eva ma ni xnda'vi i, te nuu
ja ni xnda'vi i ña ma, te ni kundee ja u'vi ma nuu ña ma, te ni jiso kuechi
ña.
15 Kovaa ña'a ma, nuna katanuu ña sa'ya ña ma te skaka va'a ña i ichi Su'si
a, te kukanu ini ña Su'si ma, te kutoo ña ndaka ñayii ma, te ñatuu ni-in ja
u'vi ko sa'a ña, te ñatuu ko kujini ko kusu'va ña nuu tee ma chi ndani'i ta'vi
ña nuu Su'si ma.

3

Sukan kúni Su'si ma ja ko sa'a ko kuu tee jito ndoso nuu ndaka ñayii ni ka nduu sa'ya Su'si ma

1 Tnu'u ndaa tnu'u ndija kúu cha'a: Nú na nde in tee ma, kúni de ja ko
kuu de tee ko koto ndoso nuu ka ndatna'a ndaka o ma nú va'a-ni xi masu

va'a-ni ka sa'a ka kuu o ja ka kandija o Su'si ma, te ja va'a kúu ja kúu ini de
ja sa'a de ma.
2 Kovaa jiniñu'u ja ko kuu de in tee ja ñatuu ni-in ja jin xtekuechi ña'a ñayii
ma ja masu va'a-ni sa'a de ma, te kóna'a de ja vivii ko kuu de ji'in ñasi'i de
ma, te máko kivi nduu de ji'in in-ka ña'a, te kóna'a de na in kúu de ma, te
káni va'a ini de nawa ko sa'a ko kuu de ma, te másu ko ka'an de tnu'u kini
tnu'u ndeva'a, te kuánuu de ve'e de ma ja jin ndoo ñayii ka jiniñu'u ja jin
ndoo i ma, te vivii satu'va de naxe kaxtnu'u de tnu'u Su'si ma nuu ñayii ma
sukan-va'a jin jaku'ni ini i,
3 te másu ko ko'o de ndixi, te másu ko kanaa de, te másu ko xnda'vi de ñayii
ma sukan-va'a ni'i de nawa koneva'a de ma, te másu ko ndiyo ini de ja ko
kuu maa de ma. Su'va káva vii káva va'a ini de, te káva kuee ini de.
4 Te vivii kó kuu de ji'in ñasi'i de ma ji'in sa'ya de ma, te kó ndi ini de nawa
ka jiniñu'u ñayii ka iyo ve'e de ma, te vivii ndáka'an-so'o de nuu sa'ya de ma
ja vivii jín kandija i te jín kuandetu i nuu de ma.
5 Vaa nú ñatuu jini de naxe tatnuni de naxe jin ko sa'a jin ko kuu ndaka ñayii
ka iyo ve'e de ma, te nú sukan-ni kúu de ma chi masu kuu de ko koto de
ndaka ñayii ni ka nduu sa'ya Su'si ma.
6 Chukan kúu ja jiniñu'u ja in tee jâ ni kuu kii-ka ni kandija de Su'si ma
ko kuu tee ko koto ñayii ni ka nduu sa'ya Su'si ma, te masu in tee yika ni
kandija tnu'u Su'si ma ko kuu de. Vaa nasa yukan, te kivi ña'a ja kani ini
de ja maa de kúu-ka, te sa'a de in ja masu játna ini Su'si ma, te ndakan Su'si
ma kuenda nuu de, te skenaa de maa de, sukan ni skenaa tachi ma maa i
ma.
7 Te suni jiniñu'u ja ku'un ini de ja ko sa'a de ja va'a nuu ñayii ñatuu ka jini
tnu'u Su'si o a, sukan-va'a jin ka'an va'a i ja kuu de, sukan-va'a máko xnda'vi
ña'a tachi ma, te skenaa de maa de.

Sukan kúni Su'si ma ja jin ko sa'a jin ko kuu tee ka jinukuechi nuu ndaka ñayii ni ka nduu sa'ya Su'si ma

8 Suni sukan tna jín ko kuu tee jin kunukuechi nuu ndaka o ja ni ka nduu
o sa'ya Su'si ma, te ndimaa jín ko ka'an ndaa jín ko ka'an ndija de, te másu
ko jin ko'o de ndixi te ko jin ndajini de, ni a ko jin ndiyo ini de nawa jin
koneva'a de te jin ko xnda'vi de ñayii ma, sukan-va'a jin ni'i de ja ka kuni
de ma. Su'va ndimaa jín ko sa'a de ja va'a ma, sukan-va'a jin kava respetu
ñayii ma nuu de.
9 Te jiniñu'u ja skua'a-ka de tnu'u vii tnu'u va'a Su'si ma te kúkanu ini vava'a
de sukan ká'an tnu'u ya a, sukan ni ka kukanu ini o ma, te ni a in ja u'vi ko
ku'un ini de, sukan-va'a koo vii koo ndoo de nuu Su'si ma.
10 Te tee ya'a chi jiniñu'u ja xinañu'u-ka keja'a de kunukuechi de jaku nuu
ñayii ni ka nduu sa'ya Su'si o ma, te jin ko koto va'a ni de naxe sa'a naxe kúu
de, te nú ñatuu ni-in-ka ja u'vi sa'a de, sana kuu kunukuechi de nuu Su'si o
a, vaa sukan játna ini ya.

11 Suni ña'a jin kunukuechi nuu ñayii ma chi jín ko sa'a ña ja va'a, te másu
ko jin ko ka'an ña tnu'u ñayii ma. Te jín ko ku'un kaji jín ko ku'un va'a ini ña
sukan jin ko sa'a jin ko kuu ña ma, te jín ko kukanu ini va'a ña Su'si ma, te
jín ko sa'a ña sukan kúni ya ma, sukan-va'a jin kandija ñayii ma ja ka ka'an
ka kachi ña ma.

12 Te tee jin kunukuechi nuu ñayii ni ka nduu sa'ya Su'si ma chi jín kona'a
de ja vivii jín ko kuu de ji'in ñasi'i de ma, te máko jin ko nduku de in-ka ña'a.
Te ûni jín ku'un ini de ja kuu jin ka'an jin kachi de nuu sa'ya de ma ji'in nuu

ñasi'i de ma naxe jin ko sa'a jin ko kuu de, sukan-va'a jin koo va'a de nuu
Su'si ma te kuu jin kunukuechi de nuu ya.
13 Vaa tee ka jinukuechi va'a nuu ñayii ni ka nduu sa'ya Su'si ma chi jin
ni'i de jayiñu'u xen-xeen, te vivii jin koo sii ini de, te jin kusaa ini de ja jin
kaxtnu'u de nuu ñayii ma sukan ka kukanu ini de Cristo Jesús ma.

Sukan ká'an tnu'u ndaa tnu'u ndija Su'si ma tna'a ja ni ka jini o a

14 Visi jani ini sa ja jaan yachi sa nuu iyo ni a, kovaa ndaka tnu'u ya'a jâ
ni tee sa nuu ni,
15 sukan-va'a nuna kukuee sa kenda sa, te jâ jini ni naxe ko sa'a ko kuu ni
ji'in ñayii ni ka nduu sa'ya Su'si o iya téku ma, vaa ndaka maa ñayii ni ka
nduu sa'ya Su'si o a, ka nukuiñi va'a ka nukuiñi lili i nuu tnu'u ndaa tnu'u
ndija Su'si o a, te sukan, te ka kaxtnu'u i ja tnu'u vii tnu'u ndaa kuu tnu'u
Su'si o a.
16 Vaa tnu'u ndaa tnu'u ndija Su'si o a ja ni ka jini o a chi ja kanuu xeen kúu,
sukan-va'a jin ni'i ini o naxe jin kukanu ini o Su'si ma te jin kondikin o ya,
te masu na in ko ka'an ja masu ja ndaa kúu:
Vaa Jesucristo ma chi ni kii ñayivi ya ñuu ñayivi a,
te maa Xtumani Ndios ma ni kaxtnu'u ja iya sa'a ja va'a ja ndaa kúu ya,
te ni ka sa'vi-nka ini ángel ma ja ni ka jini i sukan ni sa'a ya ma,
te ñayii masu judío ka kuu i ma, ni ka jiniso'o i na in kúu ya,
te ni ka kandija ñayii ñuu ñayivi a ja Su'si kúu ya,
te ni ndaa ya andivi ma,
te vivii ni ka ndakuan-ta'vi i ya nuu ni ndenda ya ma.

4

Sukan kenda koo ñayii jin xndoo ichi ndaa Su'si ma

1 Kovaa ndandaa-ni ni ka'an Xtumani Ndios ma ja kivi ve ndi'i kivi ma, te
jaku ñayii ni ka nduu sa'ya Su'si o a chi jin xndoo i ichi ndaa Su'si o a, te jin
koniniso'o i ja jin kaxtnu'u ñayii jâ ni xnda'vi ña'a tachi ma, te jin kandija i
ndaka.
2 Vaa ñayii yukan chi jin ka'an i ja ka kandija i Su'si ma, kovaa masu ka sa'a
i sukan kúni ya ma, vaa jâ ni kundee maa ja u'vi ma ni jasi i janitnuni i ma,
te masu nde ka ndasa'a-ka i kuenda naxe kúni Su'si ma ja jin ko kuu o.
3 Te chukan kúu ja jin ka'nu ndee i ja jin tnanda'a ñayii ma, te jin tatnuni
i ja ka iyo kua'a ja masu kuu kaa ñayii ma, te vitna ja ndaka ni sa'a Su'si
ma, sukan-va'a jin ndakuan-ta'vi ñayii ma nuu Su'si ma te kuu jin kaa i
ma. Chukan kúu ja yo'o ja ni ka jini o ja ndaa ma te ni ka kandija o ya, jín
ndakuan-ta'vi o nuu ya, te jín kaa o.
4 Vaa ndaka ja ni sa'a Su'si ma ja kaa o ma chi ja va'a kúu, te ñatuu nawa ko
saxiko o, su'va jín ndakuan-ta'vi o nuu ya ja ni taa ya, te jín kaa o.
5 Vaa ka jini o ja ja maa tnu'u maa ya ma ji'in ja jikan-ta'vi o nuu ya ma ja
ndakuan-ta'vi o ja iyo ja kaa o ma, te ndasavii ndasandoo ya ja kaa o ma.

Sukan jin kunukuechi va'a o nuu Jesucristo ma

6 Nuna kaxtnu'u ni ndaka cha'a nuu ñayii ni ka nduu sa'ya Su'si ma chi ko
kuu ni tee jinukuechi va'a nuu Jesucristo ma, te ko kuu ni in tee ni skua'a
va'a tnu'u vii tnu'u va'a Su'si o a, tnu'u sa'a ja kuu kukanu ini va'a o ya ma,
te ko kuu ni tee ndikin va'a te sa'a ni sukan ká'an tnu'u vii tnu'u va'a Su'si o
a ja ni kutu'va ni ma.
7 Te xtandiyo ni ndaka cuentu jana'a ma ja ka ndakani ñayii ñuu ñayivi a,
su'va katanuu ni sa'a ni sukan játna ini Su'si ma.

8 Te kona'a ni ja ndaka ja sa'a ja kúu o sukan-va'a koo-ka tnu'u ndee tnu'u
ndatnu yikikuñu o a chi vala-ni chíndee ña'a i, vaa ja kuu yikikuñu o a-ni
kúu. Kovaa ja kútu'va o ja sa'a ja kuu o sukan játna ini Su'si o a chi ndaka
tu'u chíndee ña'a i, vaa chíndee ña'a i ja koo va'a ini anua o a ji'in yikikuñu
o a nuu Su'si ma, vaa jâ ni skuiso Su'si ma ja iyo ja jin ni'i o nani ka iyo o
ñuu ñayivi ya, ji'in ja jin ni'i o kivi ndenda koo o nuu ya ma.
9 Tnu'u ndaa tnu'u ndija kúu tnu'u ya'a, te iyo i ja kuu jin kuan-ta'vi ndaka
ñayii ma.
10 Chukan kúu ja yo'o, ka ndo'o ka neni o ka satniñu o nuu tnu'u maa ya
a ja ka kaxtnu'u o nuu ñayii ma. Vaa ni ka kukanu ini o ja maa in-ni Su'si
ma kúu iya kuu sa'a ja jin kaku ndaka ñayii ma nuu ja u'vi ma, nuna jin
kandija ndija i ya, vaa yika-ni ja ñayii ni-yu'u ni-ini i kandija i ya ma, sa'a
ya ja ndani'i ta'vi i.
11 Sa'a kaxtnu'u ni te tatnuni ni nuu tna'a o a.
12 Te masu kuu-ni-nka ja suchi jaa-ni kúu ni a, te jin ko saxiko i tnu'u ká'an
ni a chi su'va kaxtnu'u ni nuu ñayii ka kandija tnu'u Su'si o a sukan sa'a
sukan kúu ni a nde kua'an nde vee ni, ji'in sukan vivii ká'an ni a, ji'in sukan
vivii kútoo ni ñayii a, ji'in sukan ni-yu'u ni-ini ni kukanu ini ni Su'si o a, te
ñatuu ni-in ja u'vi-ka sa'a ni. Te ja jin konde'ya i sukan sa'a sukan kúu ni
ma, te sukan jin ko sa'a tna i.
13 Nani kenda kivi jaan sa, te katanuu ni ja ka'vi ni tnu'u Su'si o a, te kaxtnu'u
ni nuu ñayii a, te ndaka'an-so'o ni nuu i.
14 Máko ndunaa ni ja vii ja va'a ni skuta'vi ña'a Su'si o a kivi ni ka sonee tee
nija'nu ma nda'a de siki ni a te ni ka ka'an de sukan kúni Su'si ma ja ko sa'a
ko kuu ni ma.
15 Katanuu ñukuun ni, te ndimaa ko sa'a ko kuu ni ndaka sukan ni ka
ka'an, ni ka kachi ñani o ma, sukan-va'a ndaka ñayii ma, jín kuni i sukan
ve kua'nu-ka ni nuu Su'si o a.
16 Te ko koto va'a ni maa ni nawa sa'a nawa kúu ni nde kua'an nde vee ni,
ji'in naxe káxtnu'u ni nuu ñayii ma. Vaa nuna kaxtnu'u ndaa ni nuu i ma, te
kaku ni nuu ja u'vi ma, te sa'a ni ja jin kaku tna ñayii ka niniso'o tnu'u ka'an
ni ma.

5

Sukan ko sa'a ko kuu Timoteo ma nuu ndi-in ndi-in ñayii ni ka nduu sa'ya Su'si o a

1 Máko ndonda ni nuu tee nija'nu ma, su'va ndaka'an-so'o ni nuu de
kuenda tnu'u ja yuva ni ka kuu de. Te nuu suchi jaa ma ka'an ni kuenda
tnu'u ja ñani ni ka kuu i.
2 Te nuu ña'a nija'nu ma ndaka'an-so'o ni kuenda tnu'u ja si'i ni ka kuu ña.
Te nuu ña'a jaa ma ku'un kaji ku'un va'a ini ni, te ndaka'an-so'o ni nuu ña
kuenda tnu'u ja ku'va ni ka kuu ña.
3 Te ña'a ni ka ji'i yii ma, chindee ni ña, nú ñatuu na in tna'a ña ja chindee
ña'a i.
4 Kovaa nú in ña'a ni ji'i yii ña ma, te ka iyo sa'ya ña xi sañani ña ma chi
jiniñu'u ja xinañu'u jin kutu'va suchi ya'a ja jin chindee i tna'a i ma, vaa
sukan játna ini Su'si ma, te jín ndachindee tna i yuva i ma ji'in si'i i ma. Vaa
cha'a chi ja va'a kúu, te játna ini Su'si ma ja sukan jin sa'a o.
5 Sa'a kó kuu nú tnu ka'an o ja ña'a ni ji'i yii ma, te ni kendoo maa
in-nka ña ma, te kúkanu ini ña Su'si ma ja chindee ña'a ya, te nduu ñuu
ûni jikan-ta'vi jikan-ta'vi ña nuu ya. Jin ko ndi ini ni ja ko kuu ña.

6 Kovaa ña'a ni ji'i yii ña ma te nú ndúku ña naxe ko kusii ini ña ñuu ñayivi
ya chi visi téku ña, kovaa ja ni ji'i ña nuu Su'si ma, vaa masu jatanuu ña
sukan kúni ya ja sa'a ña ma.

7 Sa'a tatnuni ni nuu ñayii ni ka nduu sa'ya Su'si o ma ja jin katanuu i ja
jin ko sa'a i sukan kúni Su'si ma, sukan-va'a ñatuu nawa jin ndaxtekuechi
ña'a ñayii ñuu ñayivi a.
8 Chi vaa yo'o ja ka jini o tnu'u ndaa Su'si ma, nú ñatuu ka ndi ini o naxe jin
ko kuu ñayii ve'e o ma ji'in tna'a o ma chi kuenda tnu'u ja jâ ni ka xndoo o
tnu'u ni tatnuni Su'si ma, te ka'vi-ka ka kuu o sana ñayii ñatuu jin kandija-ka
tnu'u Su'si ma.

9 Te jin kona'a ni ja jin chiso tnuni ni nde-ni ña'a jin chindee ni ma, yika-ni
ja ña'a ka yi'i vi'i-ka uni xiko kuiya ma, ña'a ni ka yo kuu nija'nu, ni ka yo
kuu va'a ji'in yii ña ma, te ñatuu ni ka yo kuneé, ni ka yo ku-uun ña ma,
10 te ka ka'an vii ka ka'an va'a i ja jin kuu ña ma, vaa ndimaa ja va'a ka sa'a
ña ma, te ni ka skua'nu va'a ña sa'ya ña ma, te ka wanuu ña ve'e ña ma ja
jin ndoo ñayii ka jiniñu'u ja jin ndoo i ma, te inunda'vi ini ña te ka chindee
ña ñayii ñatuu-ka na ja u'vi ka sa'a i ma ndaka nawa ka jiniñu'u i ma, te ka
chindee ña ñayii ka kuxii ini na tnundo'o ka tna'a i ma, te ndaka tu'u ja va'a
ka sa'a ña, te ni-in ñayii ñatuu ka saxiko ña.

11 Kovaa ña'a jaa-ka ma te ni ka ji'i yii ña ma, másu kua'a ni tnu'u ja jin
koso tnuni ña nuu tutu ma ja jin chindee ni ña ma, vaa nuna kenda ja jin
kuu ini ña ja jin ndatnanda'a ña ma, te jin xndoo ña ichi Cristo o ma, te jin
ndatnanda'a ña-ni.
12 Te sukan, te jin ndakuiso kuechi-ka ña, vaa ñatuu ka sa'a ña sukan ni ka
skuiso ña ja jin ko sa'a ña ma.
13 Vaa nuna jin chindee o ña ma chi jin kutu'va ña ja jin kava kuxi ña, te
masu yika-ni ja jin kava kuxi ña ma-ni chi kuan koo ve koo ña ve'e ve'e, ka
nduku ña cuentu, te ka kivi nduu ka kivi ni'ni ña, ka ka'an ña tna'a ja másu
jin ka'an ña ma.
14 Ja tátnuni sa kúu ja ña'a jaa ni ka ji'i yii ña ma, va'a-ka ja na jin ndatnanda'a
ña, te jin katanuu ña jin skua'nu ña sa'ya ña ma, te jín ko ndi ini ña naxe
jin koo va'a ña ve'e ña ma, te máko jin sa'a ña ja u'vi tna'a ja sa'a ja ni'i ini
tachi ma nawa xtekuechi ña'a i ma.
15 Vaa jâ ka iyo jaku ña'a jaa ma ja ni ka xndoo ña ichi Su'si ma, te ni ka
ndandíkin ña ichi tachi ma.

16 Nú iyo in ñayii ni nduu sa'ya Su'si o a te iyo in tna'a i ña'a jâ ni ji'i
yii ña ma, te kó ndi ini i naxe koteku ña ma, sukan-va'a másu jin ko ndi
ini-ka ndaka ñayii ni ka nduu sa'ya Su'si o a ja kuu ña ma, sukan-va'a kuu
jin katanuu i jaku-ka ña'a ni ka ji'i yii ña ma te ñatuu na tna'a ña ma ja jin
chindee ña'a i ma.

17 Tee ni kuu kii-ka ka skua'a de tnu'u Su'si o a te ka jinukuechi va'a de
nuu ñayii ni ka nduu sa'ya Su'si ma, te jin kona'a o ja ka iyo de ja jin ko ndi
ini o naxe jin kaa de ma. Na ko ka'an o ja tee ka satniñu ja ka kaxtnu'u de
tnu'u Su'si o a nuu ñayii ma ka kuu tee ñukuun kuiti jin ko ndi ini o ndaka
nawa ka jiniñu'u de ma.
18 Vaa sukan ká'an tnu'u Su'si o a: “Másu chu'un o ñunu yu'u xndiki jaxi triu
ma.” Te suni ká'an tna tnu'u Su'si o a: “Ñayii satniñu ma chi iyo i ja ke'en
ya'vi i.”

19 Nú ka xtekuechi i tee jinukuechi nuu ñayii ni ka nduu sa'ya Su'si o ma
in nawa ni sa'a de ma, te máko kandija ni chi onde nú ka iyo uu xi uni ñayii
ni ka jini nawa ni sa'a de ma, sana kandija ni.

20 Te ñayii kúni ja sa'a-ka i ja u'vi ma, ndonda ni nuu i nuu ka iyo ndaka
tna'a o ni ka nduu sa'ya Su'si ma, sukan-va'a jin koyu'u tna ndaka-ka i ma,
te má jin ko sa'a tna i sukan.
21 Te kona'a ni ja nde'ya ña'a maa Su'si o a, te nuu maa Jesucristo ma ji'in
nuu ángel ni ndakaji ya ma ka iyo o, te tátnuni sa ja sa'a ko sa'a ni. Inuu ko
sa'a ni ji'in ndaka ñayii ni ka nduu sa'ya Su'si o a, te máko kunda'vi ini ni in
i ma te saxiko ni in-ka i ma.
22 Te máko sonee ni nda'a ni a siki in ñayii ma ja sacargu ni i na tniñu ko
sa'a i nuu Su'si ma, nú ñatuu jini ni naxe ko sa'a ko kuu i ma, nasa yukan,
te sa'a i ja u'vi ma, te ko kuiso kuechi tna ni ja ni sa'a i ma. Su'va ko ndi ini
ni ja koo vii koo va'a ni nuu Su'si ma.

23 Máko ko'o-ka ni ndute su'va-ni, vaa sukan ndó'o chii ni a. Ko'o ni vala
ndute nde'ya tnu uva ma, sukan-va'a na nduva'a ni.

24 Jaku ñayii ka sa'a ja u'vi ma chi yachi-ni jin ndatuu nawa ka sa'a i
ma, te ka jini o ja kenda kivi ja jin ndachunaa maa i. Kovaa jaku-ka i ma
chi kuee-ka ka ndatuu ja u'vi ka sa'a i ma, kovaa suni kenda kivi ja jin
ndachunaa i ja u'vi ka sa'a i ma.
25 Te suni sukan kúu ji'in jaku ñayii ka sa'a ja va'a ma chi yachi-ni kuni o ja
va'a ka sa'a i ma. Te ja va'a ka sa'a jaku-ka ñayii ma chi kuee-ka sana kuni
o, kovaa masu ja kuyu'u kúu ja va'a ka sa'a ka kuu o a.

6

1 Ndaka ni ja ka xtetuu ña'a ñayii ma ja jin kunukuechi ni nuu i ma, jin
kona'a ni ja ñayii xi-nuu ka jinukuechi ni ma chi ka iyo i ja jin kuandetu ni
nuu i, sukan-va'a másu jin ka'an ndeva'a i ja kuu Su'si o a ji'in tnu'u maa ya
ja ka kaxtnu'u o a.
2 Te nú in nuu ñayii jâ ni nduu sa'ya Su'si o a ka satniñu ni, te jin kona'a ni
ja masu kuu-ni-nka ja in tna'a o jâ ni nduu sa'ya Su'si ma kúu i ma te ma jin
kuandetu ni nuu i chi su'va jin kunukuechi va'a-ka ni nuu i, vaa jin kona'a
ni ja suni ñayii kándija Su'si ma kúu tna i ma, te jin kunukuechi va'a ni nuu
i, te jin chindee ni i, vaa ka kutoo tna'a o ji'in i ma.
Sa'a kaxtnu'u ni nuu tna'a o ni ka nduu sa'ya Su'si o a, te ndaka'an-so'o ni
nuu i ja sukan jin ko sa'a i.

Jín koo sii ini o ndeva'a-ni naxe ka iyo o

3 Te nú na in ka xsama ja ka kaxtnu'u i te ñatuu kétna'a ji'in tnu'u ndaa
tnu'u ndija Jesucristo iya tátnuni nuu o a tna'a ja ka kaxtnu'u sa a, tna'a ja
ká'an sukan kúni Su'si ma ja jin ko sa'a o ma,
4 te jin ko koto va'a ni maa ni, vaa ñayii ya'a chi ja ni ka ndu-uun kuiti i kúu
ja ka sa'a i sukan ma, te masu inundija i ja ka ka'an i ma chi ja inuvixi i kúu,
vaa sukan kúu in kue'e kúu ja sukan ka sa'a i ma, vaa ja ka kuni i kúu ja jin
skiti ini ña'a i yo'o ja ka kaxtnu'u o tnu'u vii tnu'u va'a Su'si o a, te ja ka jani
ini i sukan, chukan kúu ja ka kukueñu ini i ja ñatuu ka sa'a o sukan ka sa'a
i ma, te ka kuni i ja jin kanaa o ji'in i, te ka ka'an ndeva'a i ja jin kuu tna'a
o ma, te ka xtekuechi ña'a i ja masu va'a-ni ka sa'a ka kuu o.
5 Te ñatuu jínu jin ndakanaa maa i ja ñatuu ka jaku'ni ini i ma, vaa masu ka
jani va'a ini i, te ñatuu ka jaku'ni ini i tnu'u ndaa tnu'u ndija Su'si ma. Te ka
jani ini i ja jin kuatniñu i tnu'u Su'si o a, sukan-va'a kuu jin ni'i kua'a i xu'un
nuu ñayii ka xnda'vi i ma. Te chukan kúu ja másu ko jin kondikin tna'a ni
ji'in ñayii ya'a.

6 Ja ndaa kúu ja nuna jin ko sa'a o sukan játna ini Su'si ma chi jin ko ni'i jin
ko tna'a o ja taa maa Su'si ma. Sa'a ko kuu ji'in ñayii ka iyo sii ini i ji'in nawa
ka neva'a i ma-ni.
7 Vaa masu nawa ka yinda'a o ni ka kenda koo o ñuu ñayivi ya'a, te ni masu
nawa jin ndake'en o kivi jin xndoo o ñuu ñayivi ya'a.
8 Chukan kúu ja nú iyo ja kaa o ji'in sa'ma kone'nu o, te koo sii ini o, te máko
ndiyo ini o nawa koneva'a-ka o.
9 Vaa ñayii kúni i ja ko kuxiku i ma chi ska'an ña'a tachi ma, te sa'a i ja u'vi
sukan kúni yikikuñu i ma, te ndaka ja u'vi kúni i ja sa'a i ma kundee nuu i,
te skenaa i maa i, te ndita ndita andeya ma kenda i ja ndachunaa i ja u'vi
ni yo sa'a i ma.
10 Vaa ja ko ndiyo ini o ja koneva'a kua'a o xu'un ma te ku'un ku'un-ni ini
o nuu xu'un ma masu ja va'a kúu, vaa sani te kenda koo ndaka ja u'vi ja
jin xnda'vi ña'a i ma. Vaa sukan ni ka ndo'o jaku ñayii ja ni ka ndiyo ini i
xu'un ma, te ni ka ndunaa i Su'si ma, te ñatuu ka kukanu ini-ka i ya, te ni
ka kenda koo kua'a xeen tnundo'o tnuneni nuu i ma.

Jin kundee o nuu tachi ma, nuna jin kukanu ini o Su'si ma

11 Kovaa ndijin ja kúu ni sa'ya Su'si ma, má ko ndiyo ini ni ndaka cha'a,
su'va ko sa'a ni ja ndaa ja ndija ká'an Su'si ma, te sa'a ni sukan játna ini ya
ma, te kukanu ini ni ya, te kóo tnu'u kútoo tna'a ma ini anua ni a, te kava
kuee ini ni, te koniniso'o ni nawa ka'an-so'o in-ka ñayii ma, te máko kava
yachi ini ni, te máko ndakone'e xiko ni.
12 Ndimaa kukanu ini ni nuu Su'si ma, sukan-va'a kundee ni nuu tachi ma.
Te ku'un ini ni ja ndani'i ta'vi ni te koteku ni ni-kani ni-jika, vaa chukan
kúu ja ni ndakana ña'a Su'si ma, te maa ni chi masu ni kukan-nuu ni te ni
ndaka'an ni ndakachi ni nuu ka iyo kua'a ñayii ni ka nduu sa'ya Su'si ma ja
kúkanu ini ni ya ma te másu xndoo kuiti ni ya.
13 Te kona'a ni ja vitna chi ka iyo o nuu Su'si iya sa'a ja ka teku ndaka ja iyo
a, te ka iyo o nuu Jesucristo iya ni kaxtnu'u nuu tee kúu Poncio Pilato ma
ja maa ya kúu iya kúu sa'a ndaka ma, te sa'a tátnuni sa nuu ni,
14 ja kandija ni ja ko koto va'a ni maa ni, te ñatuu ni-in ja u'vi ko sa'a ni,
sukan-va'a ñatuu nawa jin ndaxtekuechi ña'a ñayii ma, nani ka iyo o ñuu
ñayivi a onde kenda kivi ndenda Jesucristo iya tátnuni nuu o a.
15 Vaa sukan ni jani ini Su'si ma ja sukan ko kuu ja kenda kivi, te kaxtnu'u
ya ja maa in-ni ya kúu Su'si iya vii iya va'a ini, te maa in-ni ya tátnuni nuu
ndaka o, te ñatuu-ka na in-ka Su'si iyo, vaa maa in-ni ya kúu Rey tátnuni nuu
ndaka-ka rey ma, te maa ya tátnuni nuu ndaka-ka tee ka tatnuni ma.
16 Vaa maa in-ni ya téku ni-kani ni-jika, te masu kûu kuiti ya, te vivii ndú'va
ñu'u nuu iyo ya ma, kovaa masu na in kuu jin tu'va nuu iyo ya ma, te ni-in
ñayii ñatuu kuni-ka ya tiempu ya'a ji'in nuu i ma. Te nuu maa ya na koo
jayiñu'u, vaa maa ya tátnuni, te jín ndachiñu'u o ya ni-kani ni-jika. Te sukan
kó kuu.

Sukan jin ko sa'a jin ko kuu ñayii ka kuxiku ma

17 Te tatnuni ni nuu ñayii ka kuxiku tiempu ya'a ja máko jin kani ini i ja
maa i ka kuu-ka ma, ni a jin kukanu ini i nuu xu'un i ma. Vaa xu'un ma chi
ní'i o, te sani te ndí'i tuku maa i. Su'va jín kukanu ini i nuu Su'si iya téku ma
ja maa ya kúu iya táa ndaka tu'u nawa neva'a o ma, te su'va kua'a-ka taa
ya, sukan-va'a jin kuatniñu va'a o sukan kúni ya ja jin sa'a o ma, te jin koo
sii ini o.

18 Chukan kúu ja ñayii ka kuxiku ma, jín ko sa'a i ja va'a ma, sukan-va'a jín
ko kuxiku i nuu Su'si ma, te tna'a ja vii ja va'a ka sa'a i nuu ya ma, te máko
jin ndatna-u'vi ini i nawa ni ka chindee i ñayii ka jiniñu'u ma.
19 Te sukan, te ka satu'va va'a i ja va'a jin ni'i i kivi ki'in o ma, te jin ndani'i
ta'vi i te jin koteku i ni-kani ni-jika ma.

Sukan ni sacargu Pablo ma nuu Timoteo ma

20 Sa'ya sa Timoteo, ko koto va'a ni maa ni, te ko sa'a ni sukan ni tatnuni
Su'si ma nuu ni a. Te máko ndatnu'u ni ji'in ñayii ka ka'an tnu'u masu
kuatniñu ma, ji'in ñayii ka jani ini i ja inundichi xeen-ka i ma.
21 Vaa sukan ni ka ndo'o jaku ñayii ma, te ni ka xndoo i Su'si o a, te ñatuu ni
ka kukanu ini-ka i ya ma. Kovaa ndijin, na skuta'vi ña'a Su'si ma ja vii ja
va'a, te koo va'a ni nuu ya. Te sukan kó kuu.

Carta ku-uu ni sa'a Pablo ma ja ni tetniñu de nuu tee kúu Timoteo ma

Sukan ndákan-tnu'u ñaña'a Pablo ma tee kúu Timoteo ma

1 Saña kúu Pablo, tee ni tetniñu Jesucristo ma, vaa sukan ni kuu ini maa
Su'si ma, ja saña kaxtnu'u sukan ni skuiso ya ja sa'a ya ja ni-kani ni-jika jin
koteku ñayii ka kandija Cristo Jesús iya ni tetniñu Su'si ma.
2 Ndakan-tnu'u ñaña'a ña sa, Timoteo, ja kúu ni sa'ya too sa nuu Su'si ma.
Na skuta'vi ña'a Yuva o Su'si ma ji'in Jesucristo iya tátnuni nuu o a ja vii ja
va'a, te kúnda'vi ini ña'a ya, te koo sii ini ni.

Ndákuan-ta'vi Pablo ma nuu Su'si ma ja kuu Timoteo ma

3 Ndákuan-ta'vi sa nuu Su'si o a ja ni chindee ña'a ya te ni ndanune nda'a
ini anua sa a, te ñatuu nawa jasi ndee janitnuni sa a, te ñukuun jinukuechi
sa nuu ya, sukan ni ka yo jinukuechi tna'a sa tee jana'a ma. Te saña chi
ndaka kivi ndaka jakuaa, ndimaa jikan-ta'vi sa nuu Su'si ma ja kuu ni.
4 Vaa ndáka'án sa sukan ni kuxii ini ni ma te ni nda'yu ni kivi ve ndii sa ma.
Te kúni sa ja kuni ña'a sa, sukan-va'a ndusii ini sa.
5 Vaa ndáka'án sa sukan kándija ndija ni Su'si ma, te kúsii ini sa, vaa sukan
ni ka yo kuu na'nu ni Loida ma, ji'in si'i ni Eunice ma, te kúkanu ini tna sa
Su'si ma ja sukan ni ka yo kandija ña Su'si ma, te sukan ko kuu tna ni nuu
ya.
6 Te chukan kúu ja ndáka'an-so'o sa nuu ni ja kunukuechi-ka ni nuu Su'si
ma, sukan-va'a kuatniñu-ka ni ja ni skuta'vi ña'a Su'si ma kivi ni sonee sa
nda'a sa siki ni ma.
7 Vaa Su'si ma chi jâ ni taa ya tnu'u ndee tnu'u ndatnu ya ma, te chukan
kúu ja másu jin koyu'u ini anua o a, vaa ja maa ya, te kuu jin kutoo tna'a o,
te máko jin kua'a o tnu'u ja ko xnda'vi ña'a ja u'vi ma te jin sa'a o ja ñatuu
játna ini Su'si ma.
8 Chukan kúu ja másu ko kukan-nuu ni ja ndaka'an ndakachi ni sukan ni
sa'a Jesucristo iya tátnuni nuu o a, ji'in sukan ndó'o sa a, ja yinee sa vekaa
a, kuechi ja káxtnu'u sa tnu'u vii tnu'u va'a Su'si o a. Visi na ndo'o neni ni,
kovaa kaxtnu'u ni tnu'u vii tnu'u va'a Su'si o a, vaa maa ya taa tnu'u ndee
tnu'u ndatnu ya ma, te kanda ni.
9 Vaa maa ya ni sa'a ja ni ka kaku o nuu ja u'vi ma, te ni ndakana ña'a ya ja
jin ko kuu o ñuu maa ya ma, te ñatuu-ka na ja u'vi jin ko sa'a o. Vaa másu
ko jin kani ini o ja kuechi ja ñayii ka sa'a ja va'a ka kuu o kúu ja ni ndakana
ña'a ya ma, chi ña'a. Su'va onde xi'na xen-xeen-ka ma onde nuu ni keja'a
ñuu ñayivi ya, ni jani ini ya ja ja maa Jesucristo ma, te skuta'vi ña'a ya ja vii
ja va'a ma.
10 Te vitna ja ni kenda Cristo Jesús ma, iya ni ndatava ña'a nuu ja u'vi ma,
te ni kundee ya ni xnaa ya ja sa'a ja ka ji'ì ñayii ma te ja skenaa i maa i
ma. Te ja ni kaxtnu'u ya tnu'u vii tnu'u va'a ya ma, te sukan, te ni ndaxtuu
ndandaa ya ja kuu jin koteku o ni-kani ni-jika ma.
11 Te maa Su'si ma ni sakargu ña'a saña, ja kaxtnu'u sa tnu'u vii tnu'u va'a
ya ma, te maa ya ni tetniñu ña'a ja ko kuu sa teskua'a nuu ñayii masu judío
ka kuu i ma.
12 Chukan kúu ja sa'a ndó'o néni sa a. Kovaa masu nde kúkan-nuu sa, vaa
jini sa na in ni kandija sa, te kúkanu ini sa ya ja iyo tnu'u ndee tnu'u ndatnu

ya ja ko koto va'a ya ini anua sa a, te kuu xsinu sa ndaka tniñu ni sakargu
ña'a ya a.
13 Chukan kúu ja kotnii va'a ni tnu'u va'a Su'si o a, te ko sa'a ni sukan ni
jiniso'o ni ja ni kaxtnu'u sa ma, ja na kukanu ini ni Su'si ma te kutoo ni
tna'a o ma, sukan ni kaxtnu'u Cristo Jesús ma.
14 Te ja maa Xtumani Ndios ma, iya iyo ini anua o a, te ko koto va'a ni maa
ni ja ñatuu na ja u'vi ko sa'a ni, te ko ndi ini ni ja ko sa'a ni ja vii ja va'a ni
sacargu ña'a ya a.
15 Te jâ jini maa ni ja ni ka xndoo ña'a ndaka tna'a o ka iyo ñuu Asia ma,
te ne'un ñayii yukan ka iyo tee kúu Figelo ma ji'in tee kúu Hermógenes ma.
16 Te maa Iya Tátnuni ma na kunda'vi ini Onesíforo ma, ji'in ndaka ñayii
ka iyo ve'e de ma, vaa kua'a jichi ni ndataa de tnu'u kanu ini, te ñatuu ni
kukan-nuu ña'a de ja ni yinee sa vekaa ma.
17 Su'va kivi ni kenda-ni de ñuu Roma ma chi ñukuun kuiti ni ndanduku ña'a
de, onde ni ndani'i ña'a de.
18 Te maa ni chi na'a ni sukan ni yo chindee ña'a de nuu ni ka iyo o ñuu Éfeso
ma. Te maa Iya Tátnuni ma, na kunda'vi ini ya de kivi ndakan ya kuenda
nuu ndaka o ma.

2

Jín ko kuu o nuu Jesucristo ma sukan kúu in soldado ja visi ndó'o néni de kovaa kánda de

1 Ndijin, sa'ya maa sa, ja maa ja vii ja va'a ni skuta'vi ña'a Cristo Jesús ma,
te ndatnii ni tnu'u ndee tnu'u ndatnu, te sa'a ni sukan kúni Su'si ma.
2 Te tna'a ja ni jiniso'o ni ja ni ka'an sa nuu ka iyo kua'a tna'a o ma, sukan
kaxtnu'u tna ni nuu ndaka tee ja ni-yu'u ni-ini de ka ndikin de Su'si ma, tee
jini ni ja kuu jin kaxtnu'u de nuu jaku-ka ñayii ma tnu'u vii tnu'u va'a Su'si
o ma.
3 Kovaa ndijin, máko koyu'u ni, visi ndó'o néni ni, vaa sukan ka ndo'o ka
neni ndaka o ja ka kuu o soldado ka jinukuechi ndija nuu Jesucristo ma.
4 Vaa ñatuu ni-in ñayii ja yinee i kúu i soldado ma, te ko katanuu i ja iyo ñuu
ñayivi a, vaa nú ja kúni i kúu ja játna ini jito'o i ma ja sa'a i ma chi katanuu i
tniñu i ma.
5 Te suni sukan kuiti kúu ji'in tee ka jinu su'va ma, vaa nú ma jin kunu ndi'i
de sukan iyo ja jin ko kunu de ma, te masu jin ni'i de ja iyo ja ni'i tee kundee
ma.
6 Te suni sukan kuiti kúu tna ji'in tee jitu itu de ma, ja sáka de nawa kúni de
ja koneva'a de ma chi xinañu'u satniñu ñukuun de, sana ku'un ini de ja kuu
itu de ma te koo ja ndaxtutu de.
7 Ndasa'a ni kuenda ndaka ja ká'an sa ya, te maa Iya Tátnuni ma na chindee
ña'a ja jaku'ni ini ni ndaka sukan iyo ja ko kuu o nuu Su'si ma.
8 Ndaka'án ni sukan ni ndo'o ni neni tna Jesucristo ma, iya ni ka skua'nu
sa'ya tata David ma nuu ni kii ñayivi ya ñuu ñayivi a, iya ni ka ja'ni i te ni ka
chu'u i ya nuu ka chu'u i ñayii ni ka ji'i ma, te nuu uni kii ma te ni ndateku
ya ma, te sukan ká'an tnu'u vii tnu'u va'a káxtnu'u sa nuu ñayii a.
9 Te ka xndo'o ka xneni ña'a i, kuechi ja káxtnu'u sa tnu'u vii tnu'u va'a ya a,
te onde vekaa a ka chinee ña'a i, kuenda tnu'u ja na ja u'vi ni sa'a sa. Kovaa
visi sukan ka sa'a ña'a i saña, kovaa tnu'u vii tnu'u va'a Su'si o a chi masu
kuu jin chinee va'a i vekaa a.
10 Chukan kúu ja kánda sa ndaka ja ka sa'a ka kuu ña'a i a, vaa kútoo sa
ndaka ñayii ni ndakaji Su'si ma, ja ka iyo i ja jin ndani'i ta'vi i ja maa Cristo
Jesús ma te jin koo jayiñu'u i ni-kani ni-jika.

11 Tnu'u ndaa tnu'u ndija kúu cha'a:
Te visi na jin ka'ni ña'a i, kuechi ja ka ndikin o ya a,
kovaa yo'o chi jin koteku o, vaa maa ya chi téku ya.
12 Te nú ka ndo'o ka neni o, ja kuechi ja ka ndikin o ya a
chi kenda kivi ja jin tatnuni tna o ji'in ya.
Te nú maa o na jin ka'an ja ñatuu ka jini o ya
chi suni ka'an tna ya ja masu jini ña'a ya.
13 Te visi yo'o, masu ka sa'a o sukan ni ka skuiso o nuu ya ma ja jin sa'a o ma,
kovaa maa ya chi sa'a ya ndaka ja ni skuiso ya nuu o ma,
vaa masu iya ndáxsama ja jâ ni ka'an ya ma kúu ya.

Jín ko kuu o ñayii ka jinukuechi ndaa ka jinukuechi ndija nuu Su'si ma, te ñatuu nawa jin ndakukan-nuu o

14 Ndaxndaku ini ni tna'a o a: Vaa nuu maa Iya Tátnuni ma ka iyo o, te ndaka'an-so'o tna ni nuu tna'a o a, ja másu ko jin skiti ini tna'a i, te jin ko tetna'a i tnu'u, vaa masu nawa chíndee ña'a ja sukan ko kuu o ma, vaa yika-ni ja sa'a i kúu ja ñayii ka niniso'o ma chi jin ndakakayata i nuu Su'si ma, te jin skenaa i maa i ja kuechi o ma.
15 Su'va ko ndi ini ni ja koo va'a ni nuu Su'si ma, te ku'un kaji ku'un va'a ini ni, te ko kuu ni in ñayii jinukuechi va'a nuu ya, ja ñatuu nawa ko ndakukan-nuu ni, te kaxtnu'u ndaa kaxtnu'u ndija ni tnu'u vii tnu'u va'a, tnu'u ndaa Su'si o a.
16 Te másu ko ka'an ni tnu'u kini tnu'u ndeva'a, tnu'u masu nde jiniñu'u ja ka ka'an ñayii ñuu ñayivi a. Vaa ñayii jâ ni ka nduvii nuu Su'si ma, te jin keja'a i jin ndaka'an i ndaka tnu'u ya'a chi ndi-vala ndi-vala, te ka ndujika i nuu nda'a Su'si o a, te ka ndasa'a i ja u'vi ma.
17 Te tnu'u ka ka'an i ma chi jika jika-ni kua'an, sukan kúu kue'e nani gangrena ma ja xte'yu xte'yu-ni i kua'an i ma. Te sukan ka kuu tee nani Himeneo ma ji'in tee nani Fileto ma.
18 Te tee ya'a chi jâ ni ka xndoo de tnu'u ndaa ma, vaa ja ka ka'an de kúu ja jâ ni ka ndateku ñayii ni ka ji'i ma, te jâ ni kenda kivi yukan, te jâ ni ya'a. Te ja sukan ka ka'an de ma, te ka sa'a de ja ñatuu ka kandija-ka ñayii ma Su'si ma.
19 Kovaa Su'si ma chi jâ ni jani vava'a ya nuu jin koxtnee o ma ja ka kandija o ya ma, vaa onde xi'na-ka ma jâ jini ya na in jin ko kuu sa'ya ya ma, vaa kuenda tnu'u ja ka yitnuni o nkuu, vaa sa'a ni ka'an ya ma: “Iya Tátnuni ma chi na'a ya na in ka kuu sa'ya maa ya ma”, te vaa: “Ndaka yo'o ja ka ndakune'e o Cristo ma na jin xndoo o ndaka ja u'vi ma, te máko jin ko sa'a-ka o.”
20 Vaa in ve'e ka'nu ma chi ka ñu'u ndatniñu ka kuu oro ma xi ndatniñu ka kuu plata ma, kovaa suni ka ñu'u tna ndatniñu ka kuu yutnu ji'in ñu'ú kixin ma. Te maa maa i ka iyo ndenu kuatniñu o. Ja va'a-ka ma kuatniñu o kivi kúu viko ma, te ja nda'vi-ka ma kuatniñu o kivi ndeva'a-ni ma.
21 Chukan kúu ja nú nde o ndásavii maa o te ñatuu nde sa'a-ka o ja u'vi ma chi kuu o ja kuatniñu va'a ña'a Iya Tátnuni ma, vaa kua'a-ka ja sa'a o te koo jayiñu'u ya, vaa koo tu'va o ja sa'a o ndaka ja vii ja va'a ma.
22 Chukan kúu ja másu ko kua'a ni tnu'u ja ko sa'a tna ni ndaka ja u'vi ka sa'a suchi jaa ma. Su'va katanuu ni ja ko sa'a ni ja va'a ja ndaa ma, te kukanu ini ni Su'si ma, te kutoo ni tna'a o ma, te koo mani ni ji'in ndaka ñayii ka iyo vii ka iyo ndoo ini anua i ma, ja ka ndakune'e i Iya Tátnuni ma.

23 Te xtandiyo ni tnu'u xiko tnu'u kini ma, ja sa'a i ja ka skiti tna'a ini ñayii
ma. Vaa ka jini o ja sukan ka keja'a ñayii ma, sani te ka kenda koo i ja ka
kanaa i ma.
24 Vaa ñayii jinukuechi nuu Iya Tátnuni ma chi masu iyo ja ko kanaa i, su'va
ká'an vii ká'an va'a i nuu ndaka ñayii ma, te kóo tu'va i ja kuu kaxtnu'u i nuu
ñayii ma tnu'u vii tnu'u va'a Su'si ma, te káva kuee ini i.
25 Te ká'an kuee i nuu ñayii ñatuu ka jatna ini sukan ká'an tnu'u Su'si ma ja
jin ko sa'a jin ko kuu i ma, sukan-va'a ndakani ichi va'a i ñayii yukan ma, xi
saa chindee ña'a Su'si ma, ja na jin ndakani jin ndaka'vi ini ñayii yukan ma
te jin ndakokuiñi i nuu Su'si ma, te jin jaku'ni ini i te jin ko sa'a i ja va'a ja
ndaa ma.
26 Te jin kaku i nuu nda'a tachi ma, suchi kúndee kuiti ja tátnuni i nuu ñayii
ma, te ka sa'a ñayii ma sukan kúu ini maa i ja kúu i tachi ma.

3

Sukan jin ko sa'a jin ko kuu ñayii jin kenda koo ja jin xnda'vi i ñayii ka kandija tnu'u Su'si ma

1 Suni jiniñu'u ja jin kuni ni sukan ko kuu kivi ki'in o a: Vaa kivi ve ndi'i
kivi ma chi ko kuu yika xeen-ka.
2 Vaa ñayii ma chi jin ko ndi ini-ka i ja jin kuu maa i ma, te jin nduku i naxe
jin koneva'a kua'a-ka i xu'un, te jin ko kuvixi xeen i, te jin kani ini i ja maa
i ka kuu-ka, te jin ka'an ndeva'a i ja kuu Su'si ma, te masu jin kandija i ja
ka ka'an yuva ka ka'an si'i i ma, te masu jin ndakuan-ta'vi i nuu Su'si ma ja
ka ni'i ka tna'a i ma, te jin sa'a i ndaka ja u'vi ma,
3 te masu jin kutoo i ñayii ma, ni masu jin kunda'vi ini i ñayii ma. Jin ka'an
i tnu'u ñayii ma, visi masu ja ndaa kúu. Te kundee maa ja u'vi ma tatnuni i
nuu i ma, te masu jin ko ndi ini i chi su'va ndaka-ka ja u'vi ma jin sa'a i, te
masu na tnu'u nda'vi ini jin koo ini anua i ma.
4 Te jin ke'en-su'va i ñayii ma, te jin kusaa ini i ja jin ko sa'a i ndaka sukan
ka jatna ini maa i ma, ndaka tna'a ja masu nde jiniñu'u ma, te masu jin ko
ndi ini i ja jin ndanduku i Su'si ma.
5 Te yu'u vii yu'u va'a i jin ko kuu i, kuenda tnu'u ja ñayii ka sa'a sukan játna
ini Su'si ma ka kuu i, kovaa ndaka ja u'vi ka sa'a ka kuu i ma, te ka ndaxtuu i
maa i ja ñayii ka xnda'vi ña'a ka kuu i, vaa masu na tnu'u ndee tnu'u ndatnu
Su'si ma ka iyo ji'in i ja kuu jin sa'a i ja va'a ja ndaa ma. Chukan kúu ja másu
jin kondikin tna'a ni ji'in ñayii ka sa'a sukan ma.
6 Vaa ne'un ñayii ya'a ma ka iyo tee jan koo ve'e ña'a ka kuneé ka ku-uun
ma, te ka kunda'a-nka maa de ña ma, vaa ña'a ka kuneé ka ku-uun ka kuu
tna ña, te ña'a ka ndiso kua'a kuechi ka kuu ña, te ka sa'a ña ndaka ja u'vi
ka jatna ini ña jin sa'a ña ma.
7 Vaa ña'a ya'a chi ndimaa ka sa'a ña tnu'u ja ka skua'a ña tnu'u Su'si o a,
kovaa masu nde ka kundee ña ja jin jaku'ni ini ña ja ndaa ma, te chukan
kúu ja ka sa'a neé ka sa'a uun ña ma.
8 Vaa suni sukan ni ka yo sa'a tee kúu Janes ma, ji'in tee kúu Jambres ma, ja
ñatuu ni ka kandija de ja ni ka'an Moisés ma, te sukan tna ka kuu tee ká'an
sa ya, vaa masu nde ka kandija de tnu'u ndaa tnu'u ndija Su'si o ya. Te tee
ñatuu ka jani va'a ini ka kuu de, te masu jin kuu maa de jin kukanu ini de
Su'si ma, vaa saa ka sa'a neé ka sa'a uun de ma.
9 Kovaa masu jika-ni jin kenda koo de. Te jin kuni ndaka ñayii ma ja masu
nde ka kandija de ja jin sa'a de sukan ká'an Su'si ma, te jin ndo'o de sukan
ni ka ndo'o tee ñatuu ni ka kandija ja ni ka'an Moisés ma.

10 Kovaa ndijin chi jâ ndikin ni sa'a ni ja va'a ma, sukan ni kaxtnu'u sa
nuu ni ma, sukan ko sa'a ko kuu o nani iyo o ñuu ñayivi a, ji'in sukan ku'un
ini o ja kunukuechi o nuu Su'si ma te kukanu ini o ya ma. Te jâ kánda ni
sukan kánda sa a. Te jâ kútoo ni tna'a o a, sukan kútoo tna sa i ma.
11 Vaa ni jini ni sukan ni ka sondikin ña'a ñayii ma kuechi ja káxtnu'u sa
tnu'u Su'si o a, sukan ni ndo'o ni neni sa a, sukan ni ndo'o sa nuu ni iyo sa
ñuu Antioquía ma, ji'in nuu ni iyo sa ñuu Iconio ma, ji'in nuu ni iyo sa ñuu
Listra ma. Ndaka jichi ni ka sondikin ña'a ñayii ma chi ndimaa ndimaa ni
kaku sa nuu i ma, ni sa'a maa Iya Tátnuni ma.
12 Te suni ndaka tna'a o ñayii ka kuni ja jin sa'a i sukan játna ini Cristo Jesús
ma chi suni jin sondikin tna ña'a ñayii ma, te jin ndo'o jin neni tna i.
13 Kovaa tee ka sa'a ja u'vi ma te ka xnda'vi de ñayii ma chi su'va ka'vi-ka jin
ndando'o de. Vaa jin xnda'vi-ka de ñayii ma, te ñayii ma, suni jin ndaxnda'vi
tna i de.
14 Kovaa ndijin, konukuiñi va'a ni nuu ndaka ja ni kutu'va ni ma, vaa ni
jaku'ni ini ni, te na'a ni na in ni kaxtnu'u nuu ni ma.
15 Vaa onde nuu luluu ni ma, ni kutu'va ni tnu'u Su'si o a. Te maa tnu'u
Su'si o a kúu ja sa'a ndichi-ka ña'a, ja na kukanu ini-ka ni Cristo Jesús ma,
sukan-va'a ndani'i ta'vi ni.
16 Vaa ndaka tnu'u ndee nuu tutu Su'si o ma chi maa ya ni jani ini ja sukan
kondee, te suu i kúu ja kanuu kuiti. Te jín kuatniñu o ja jin kaxtnu'u nuu
tna'a o ma, sukan-va'a jín ndasa'a o kuenda naxe jin ko sa'a jin ko kuu o
nuu Su'si ma. Te suni maa i ndakani ichi ña'a, sukan-va'a jin kutu'va o ja
jin sa'a o ja va'a ja ndaa ma,
17 sukan-va'a ndaka ñayii ka kandija Su'si ma, te jín koo tu'va kuiti i ja jin
sa'a i ndaka ja vii ja va'a ma, vaa jâ ni ka jini i tnu'u Su'si ma.

4

Sukan sacargu Pablo ma Timoteo ma ja na kaxtnu'u ndaa de tnu'u Su'si ma

1 Jín kona'a o ja nde'ya ña'a maa Su'si o a, te ka iyo o nuu Jesucristo iya
tátnuni nuu o a, iya iyo ja kenda kivi, te jin kuni ndaka o ya, ja maa ya kúu
Iya Tátnuni ma, te ndakan ya kuenda nuu ñayii ka teku a, ji'in nuu ñayii ni
ka ji'i ma, nawa ni ka yo sa'a, ni ka yo kuu i ma. Te konana'a ni ja ka iyo o
nuu maa ya a, te sacargu xen-xeen ña'a sa
2 ja na kaxtnu'u ndaa ni tnu'u Su'si o a nuu ñayii ka jatna ini ja jin koniniso'o
i ma. Te ndimaa ko ndi ini ni ja kaxtnu'u tna ni tnu'u Su'si o a nuu ñayii ma,
visi ñatuu ka kuni i ja jin koniniso'o i ma. Te vivii ndaka'an-so'o ni nuu ñayii
ma, sukan-va'a jín ndasa'a i kuenda te jín ko sa'a i sukan ká'an tnu'u ndaa
tnu'u ndija Su'si o a, sukan kúni ya ja jin ko sa'a o ma. Te ndaka'an ni nuu
i na ja u'vi ni ka sa'a i ma, sukan-va'a jín ndasa'a i kuenda te máko jin ko
sa'a-ka i sukan ni ka yo sa'a i ma.
3 Vaa kenda kivi ja masu jin kachi-ka i jin koniniso'o i tnu'u vii tnu'u va'a
Su'si o a. Su'va jin nduku i ñayii jin kaxtnu'u sukan ka kuu ini maa i ja jin
koniniso'o i ma-ni.
4 Te masu jin kua'a-ka i tnu'u ja jin koniniso'o i tnu'u ndaa tnu'u ndija Su'si
o ma, te jin katanuu i jin koniniso'o i ndaka cuentu jin ndakani ñayii jin
nduku maa i ma.
5 Kovaa ndijin, ndaka ja sa'a ja kuu ni ma, te ku'un kaji ku'un va'a ini ni
nuu Su'si ma, ja masu na ja u'vi ko sa'a ni, sukan ka sa'a ndaka-ka ñayii ma.
Te kanda ni ndaka ja ndo'o neni ni ma, te vivii kaxtnu'u ni tnu'u vii tnu'u

va'a Su'si o a nuu ñayii ñatuu jin kuni-ka ma. Sa'a ni ja ni sakargu ña'a Su'si
ma ja ko sa'a ni ma.
6 Vaa saña chi jâ iyo ja ki'in sa ndo'o neni sa, te jâ ni kuyatni kivi xndoo
sa ñuu ñayivi ya'a.
7 Jâ ni kundee sa nuu tachi ma. Jâ ni sinu sa ndaka ja ni tatnuni Su'si ma ja
sa'a sa ma. Te ñatuu ni ndunaa sa Su'si ma, su'va ndimaa ni kukanu ini sa
ya.
8 Te vitna chi ja iyo tu'va corona iyo ja kuta'vi sa nuu Iya Tátnuni ma, vaa ni
sa'a sa ja va'a ja ndaa nuu ya ma. Vaa maa ya chi iya sa'a ndandaa kúu ya,
te sukan sa'a ndandaa ya kivi ndakan ya kuenda nuu ndaka ñayii ma. Te
masu nuu maa in-ni sa skuta'vi ña'a ya corona ma chi nuu ndaka tna ni ja
ka sa'a ni ja va'a ja ndaa nuu ya ma te ka ndetu ni kivi ndenda ya ma.

Pablo ma, jikan de nuu Timoteo ma ja na chindee ña'a de

9 Ko ndi ini ni ja kii yachi ni ki koto ña'a ni.
10 Vaa tee kúu Demas ma chi ni xndoo ña'a de, vaa jatanuu-ka de ja iyo
ñuu ñayivi a, te kua'an de onde ñuu Tesalónica ma. Te tee kúu Crescente
ma, kanuu kuiti ja ki'in de ñuu Galacia ma te kua'an de, te tee kúu Tito ma,
kua'an tna de ñuu Dalmacia ma, vaa ka jatanuu de Su'si o a.
11 Yika-nka-ni ja tee kúu Lucas ya iyo ji'in sa. Te kueka ni Marcos ma, te kii
ni ji'in de chi jiniñu'u sa de ja kunukuechi de nuu Su'si o a.
12 Vaa tee kúu Tíquico ma, ni tetniñu sa de kua'an de ñuu Éfeso ma.
13 Te kinda'a ni kii ni soo sa ni xndoo sa ñuu Troas ma, ve'e tee kúu Carpo
ma, te kona'a na'a ni ja kinda'a ni libru ma. Másu ko ndunaa ni ja kinda'a
ni libru ni ka kuva'a ji'in ñií kiti ma, vaa jiniñu'u sa.
14 Te Alejandro tee sa'a ndatniñu ka kuu kaa ma, ni sa'a xeen ña'a de ja
u'vi, te maa Iya Tátnuni ma na ndakan kuenda nuu de, te na ndachunaa de
ndaka ja ni sa'a ña'a de ma.
15 Konee ni cuidado nuu de, vaa ja'nu ndee xeen de ja jin kandija ñayii ma
tnu'u Su'si o a tnu'u ka kaxtnu'u o a.
16 Te nuu ni iyo sa nuu tee ka netniñu ma xinañu'u kuiti ma ja ni kundaa
kuechi sa ma chi ni-in tna'a o ma, ñatuu ni ka iyo i ja jin chindee ña'a i. Su'va
ndaka i ni ka xndoo ña'a. Te maa Su'si Iya Tátnuni ma, máko ke'en kuenda
ya ja ni ka sa'a i ma.
17 Kovaa maa Su'si o Iya Tátnuni ma chi ni iyo ya ji'in sa, te ni taa ya tnu'u
ndee tnu'u ndatnu, sukan-va'a ni kuu ni kaxtnu'u sa nuu ndaka ñayii masu
judío ka kuu i ma tnu'u vii tnu'u va'a Su'si o ma, te sukan, te ni kaku tna sa
yu'u ndika'a ma.
18 Te maa ya chindee ña'a ja na kaku sa nuu ndaka ja u'vi ka ñu'u ini ñayii ya
ja jin sa'a ña'a i ma, te maa ya ko koto va'a ña'a, onde kenda kivi ja no'o sa
onde nuu tatnuni iya iyo andivi ma. Te nuu maa ya na koo jayiñu'u ni-kani
ni-jika. Te sukan kó kuu.

Ndákan-tnu'u ñaña'a Pablo ma ndaka ñayii ka chindee tna'a ji'in de ja ka kaxtnu'u de tnu'u Su'si ma

19 Ndákan-tnu'u ñaña'a sa ña'a kúu Prisca ma, ji'in yii ña tee kúu Aquila
ma, ji'in ndaka ñayii ka iyo ve'e tee kúu Onesíforo ma jin kuña'a ni.
20 Te káxtnu'u sa ja tee kúu Erasto ma chi ni ndoo de ñuu Corinto ma, te tee
kúu Trófimo ma chi ni xndoo sa de ñuu Mileto ma, vaa ku'u de vala.
21 Ko ndi ini ni ja kii ni xi'na-ka sana kenda tiempu vijin ma. Te tee kúu
Eubulo ma, ji'in tee kúu Pudente ma, ji'in tee kúu Lino ma, ji'in ña'a kúu

Claudia ma, ji'in ndaka-ka tna'a o ja ka iyo i ya'a, ka ndakan-tnu'u ñaña'a
ña i.
22 Te maa Jesucristo iya tátnuni nuu o a na koo ini anua ni a, te maa ya na
skuta'vi ña'a ja vii ja va'a nuu ndaka ni. Te sukan kó kuu.

Carta ni sa'a Pablo ma ja ni tetniñu de nuu tee kúu Tito ma

Sukan ndákan-tnu'u ñaña'a Pablo ma tee kúu Tito ma

1 Saña kúu Pablo, tee jinukuechi nuu Su'si o a, te ni tetniñu ña'a Jesucristo
ma, ja kaxtnu'u sa nuu ñayii ni ndakaji Su'si ma, sukan-va'a jin kukanu ini
i ya, te jin jaku'ni ini i ja ndaa ma, te jin ko sa'a i sukan kúni maa ya ma.
2 Vaa ka kukanu ini o ya ja sa'a ya ja jin koteku o ni-kani ni-jika, vaa sukan
ni skuiso ya ja sa'a ya, onde nuu ñatuu kuva'a-ka ñuu ñayivi a jâ ni skuiso ya
sukan, te masu xnda'vi ña'a ya.
3 Te jâ ni kenda kivi jâ ni jani ini maa ya ma, te ni kaxtnu'u ya tnu'u vii
tnu'u va'a maa ya ma. Te ni sacargu ña'a maa ya ja kaxtnu'u sa nuu ndaka
ñayii a sukan sa'a ya ja jin ndani'i ta'vi o ma.
4 Te tée sa tnu'u ya'a nuu ni, Tito, vaa ka kukanu ini o Su'si o a. Te maa
Yuva o Su'si ma, ji'in Jesucristo iya sa'a ja jin kaku o nuu ja u'vi ma, na
skuta'vi ña'a ya ja vii ja va'a ma, te koo sii ini ni. Vaa kuenda tnu'u ja sa'ya
ndija sa kúu ni nuu Su'si ma.

Sukan jin ko kuu tee jin ndaka'an-so'o nuu ndaka ñayii ni ka nduu sa'ya Su'si ma

5 Nuu ni xndoo ña'a sa ñuu Creta ma, ni sa'a sa sukan, kuechi ja kúni sa
kúu ja na ndaka'an-so'o ni nuu ñayii ma, ja na jin sa'a i ndaka-ka ja kúni
Su'si ma ja jin sa'a i ma. Te sunkani ni tee jin ndaka'an-so'o nuu ñayii ni ka
nduu sa'ya Su'si ma ndi-in ndi-in ñuu ma.
6 Te tatnuni ni nuu de ja sa'a jin ko kuu de ma: Tee ya'a chi ñatuu na ja u'vi
ko sa'a de ja jin ko ndaxtekuechi ña'a ñayii ma. Te kona'a de ja vivii ko kuu
de ji'in ñasi'i de ma, te máko nduku-ka de in-ka ña'a. Te sa'ya de ma, jín
kandija i ja ká'an de ma, te ñatuu na ja u'vi jin ko sa'a i ja jin ndaka'an ñayii
ma kuechi i ma.
7 Vaa tee ndáka'an-so'o nuu ñayii ma chi in tee jinukuechi va'a nuu Su'si
ma ko kuu de, te jiniñu'u ja ñatuu na ja u'vi-ka ko sa'a de ja sa'a i ja jin
ndaxtekuechi ña'a ñayii ma. Te másu ko kuu de in tee ja ko kani ini de ja
maa de kúu-ka te masu na in tátnuni-ka nuu de, te másu ko kuyachi ini de
ja ko ndakiti ini de, te másu ko ko'o de ndixi te ko ndajini de. Te másu ko
kanaa de. Te másu ko ndiyo ini de nawa koneva'a de ma te ko xnda'vi de
ñayii ma, sukan-va'a ni'i de ja kúni de ma.
8 Su'va kuánuu de ve'e de ma, ja jin ndoo ñayii ka jiniñu'u ja jin ndoo i ma.
Te kú'un ini de ja sa'a de ja va'a ma, te káni va'a ini de naxe ko sa'a ko kuu
de ma, te ndimaa ja va'a ja ndaa ma kó sa'a de, te ni-in ja u'vi ko sa'a de, te
kúndee de tátnuni de nuu maa de ma ja ñatuu na ja u'vi ko sa'a de nuu Su'si
ma.
9 Te kóna'a de sukan ká'an tnu'u vii tnu'u va'a Su'si ma, sukan ni kutu'va
de onde xinañu'u ma, sukan-va'a kuu ndaka'an-so'o de nuu ñayii ñatuu ka
kendoo va'a ini sukan ká'an tnu'u vii tnu'u va'a Su'si o a, sukan-va'a sa'a
de ja jin ndasa'a i kuenda nawa kúu ja ndaa ja ndija ká'an Su'si ma, te jin
kandija i.
10 Vaa ka iyo kua'a tee ja inuso'o xeen ka ndaa de, te ndimaa ka ka'an de
ja masu kuatniñu, te ka xnda'vi de ñayii ma, te ja ka ndi ini-ka de kúu ja jin

kaxtnu'u de ja jiniñu'u ja jin kitnuni tee ma, sana ja jin kaxtnu'u de sukan
kúni Su'si ma ja jin ko sa'a jin ko kuu o ma.
11 Te tee yukan chi jiniñu'u ja skasiyu'u o de, vaa ka sa'a de ja jin skenaa
ndaka ñayii ma maa i, vaa masu nde jiniñu'u ja ka kaxtnu'u de nuu i ma chi
sukan-ni ka sa'a de, sukan-va'a jin ni'i de xu'un ma.
12 Onde in tna'a maa de ma, ja ndakaxtnu'u sukan ka kuu ñayii ñuu de ma,
sa'a-ni ni ndaka'an de: "Ñayii ka iyo ñuu Creta a, ndimaa inutnu'u xeen i.
Sukan ka kuu kiti yuku ma, sukan ka kuu i. Ka jaa xeen i, te inukuxi xeen
i."
13 Te ja sukan ni ndaka'an tee yukan chi ja ndaa kúu. Te chukan kúu ja
ndaka'an-so'o xen-xeen ni nuu ñayii ñuu jiña, sukan-va'a jin konukuiñi va'a
i nuu nda'a Su'si o a.
14 Te másu ko jin katanuu i cuentu ka ndakani ñayii judío a, ni a jin katanuu
i ja ka tatnuni tee ñatuu ka kandija tnu'u ndaa Su'si o a.
15 Ndaka ñayii ka kandija Su'si ma chi ka ñu'u kaji ka ñu'u va'a ini i, te ndaka
ja ka nde'ya i ma chi ka nde'ya ndaa i sukan iyo ma. Kovaa ndaka ñayii
ñatuu ka kandija Su'si ma chi ndimaa ja u'vi ka ñu'u ini i ja jin sa'a i ma, te
onde ndaka ja ka nde'ya i ma, masu ja va'a ja vii kúu ka jini i. Vaa onde
janitnuni ñayii ya'a ma ka iyo tne'e, vaa nanimaa ja u'vi ka ñu'u ma.
16 Vaa ka ka'an tna i ja ka kandija i Su'si ma, kovaa ndaka ja ka sa'a ka kuu
i ma, te ka jini o ja masu inundija i ja ka ka'an i ma. Te ja u'vi xen-xeen kúu
ja ka saxiko i Su'si ma, te ka saso'o i nuu ya ma, te ni masu jin kuu maa i ja
jin ko sa'a i ja va'a ma, visi ka ka'an i ja ka kandija tna i Su'si ma.

2

Jín kaxtnu'u ndaa jín kaxtnu'u ndija o tnu'u Su'si a, te máko jin ndaxsama o

1 Kovaa ndijin chi ka'an ni nuu ñayii a sukan ká'an tnu'u vii tnu'u va'a
Su'si o a, tna'a ja ka skua'a o a, te másu ko ndaxsama ni.
2 Te tatnuni ni nuu tee jin ndaka'an-so'o nuu ñayii ni ka nduu sa'ya Su'si o
ma ja na jin kani va'a ini de naxe jin ko sa'a jin ko kuu de, te na jin ku'un
kaji jin ku'un va'a ini de, te ni-yu'u ni-ini de na jin kukanu ini de Su'si o a,
te na jin kutoo ndija de ndaka ñayii ma, te na jin kava kuee ini de.
3 Te suni tatnuni ni ja sukan tna na jin ko kuu ña'a jin ndaka'an-so'o nuu
ndaka ña'a ni ka nduu sa'ya Su'si o a, ja na jin kani va'a ini ña naxe jin ko
sa'a jin ko kuu ña ma, te máko jin ko sa'a tnu'u ña, ni a koo jin ko'o ña ndixi
ja jin ko ndajini ña, sukan-va'a ña'a kuechi-ka ma, te jin konde'ya ña sukan
ka ñu'u kaji ka ñu'u va'a ini ña ma, te jin ko sa'a tna ña sukan.
4 Te jín kaxtnu'u ña nuu ña'a jaa ma ja jin kutoo ña yii ña ma ji'in sa'ya ña
ma.
5 Te suni jín kaxtnu'u tna ña nuu ña'a jaa ma ja na jin kani va'a ini ña naxe
jin ko sa'a jin ko kuu ña ma, te máko jin ku'un ini ña in-ka tee, te jín koto
va'a ña ve'e ña ma, te jín kava va'a ini ña, te jín kuandetu ña nuu yii ña ma,
sukan-va'a máko jin ka'an ndeva'a ñayii ma ja kuu tnu'u Su'si o a ja kuechi
ña ma.
6 Suni ndaka'an-so'o tna ni nuu ndaka suchi jaa ma, ja na jin ku'un kaji
jin ku'un va'a ini i.
7 Te maa ni ko kuu tee kaxtnu'u ndaka ja va'a ja vii sa'a ni ma, ji'in ja ni-yu'u
ni-ini ni jatanuu ni Su'si o a, ji'in ja ñu'u kaji ñu'u va'a ini ni a, sukan-va'a ja
jin konde'ya i ndijin ma, te jin sa'a tna i sukan sa'a sukan kuu ni nuu Su'si
o a.

8 Te ndimaa tnu'u vii tnu'u va'a ka'an ni, sukan-va'a na ndakukan-nuu maa
ñayii ñatuu kúnimani nuu o ma, ja ñatuu ni-in ja u'vi ni'i i ja ndaxtekuechi
ña'a i ma.
9 Ndaka'an-so'o ni nuu ñayii ka jinukuechi ma, ja na jin kandija i nuu jito'o
i ma na tniñu ka tatnuni jito'o i ma ja jin sa'a i ma, te máko jin ndakone'e i
nuu jito'o i ma.
10 Te másu ko jin sakui'na i jito'o i ma. Su'va jín kaxtnu'u i ja ñayii ka sa'a ja
va'a ja ndaa ka kuu i, sukan-va'a vivii jin ka'an ñayii ma ja kuu tnu'u Su'si
o a, iya ni ndene'e ña'a nuu ja u'vi ma te ni ka ndani'i ta'vi o a.
11 Vaa Su'si ma chi ni kaxtnu'u ya nuu ndaka ñayii ñuu ñayivi a ja vii ja
va'a ja skuta'vi ña'a ya ma, sukan-va'a kuu jin ndani'i ta'vi tna i, nuna jin
kandija i jin sa'a i sukan kúni ya ma.
12 Te tnu'u vii tnu'u va'a Su'si ma, káxtnu'u i nuu ndaka o ja na jin xndoo o
ndaka ja u'vi ka ñu'u ini ñayii ñatuu ka kandija Su'si ma ja jin sa'a i ma. Te
chukan kúu ja yo'o ja ka iyo o tiempu ya'a chi jín kani vava'a ini o naxe jin
ko sa'a jin ko kuu o, te jín ko sa'a o ja va'a ja ndaa ma, sukan kúni maa Su'si
ma ja jín ko sa'a o ma, sukan-va'a jin ndani'i ta'vi o.
13 Te jín kondetu o ja kenda kivi ja ndenda Su'si o Jesucristo ma, iya kanuu
xen-xeen ma, iya ni ndene'e ña'a nuu ja u'vi ma, te jin kuni o jayiñu'u ya
ma, te jin kusii ini xen-xeen o.
14 Vaa maa ya chi ni kachi ya ja ni ndo'o ni neni ya nuu tniñu o ma, te sukan,
te ni ndene'e ña'a ya nuu ndaka ja u'vi ma, te ni ndasavii, ni ndasandoo ña'a
ya, sukan-va'a jin ko kuu o ñayii ñuu maa ya ma, te ndimaa jín ku'un ini o
ja jin ko sa'a o ja vii ja va'a ma.
15 Te ndaka cha'a ndaka'an-so'o ni nuu tna'a o a, te má koyu'u ni, te máko
kua'a ni tnu'u ja jin ko ka'an i ja masu nde jiniñu'u ni ma.

3

Ja maa Su'si ma, te ni ka nduu o ñayii ka sa'a ja va'a ja ndaa

1 Te ndaxndaku ini ni ndaka ñayii ni ka nduu sa'ya Su'si o a ja na jin
kandija i ja ka ka'an tee ka netniñu ma, te jín koo tu'va i ja jin satniñu i nde
tniñu ka tatnuni de ja jin sa'a i ma, te jín ndasa'a i kuenda ja nú in ja játna
ini Su'si ma kúu.
2 Te másu ko jin ka'an i tnu'u ni-in ñayii ma, su'va jín nduku i ja jin koo mani
i nuu ndaka ñayii ma. Te máko jin nduku i ja jin ko kanaa i, su'va jín kava
kuee ini i nuu ndaka ñayii ma.
3 Vaa suni yo'o tna ma chi onde xi'na-ka ma chi masu nde ni ka yo ndasa'a
tna o kuenda ma, te ñatuu ni ka yo kandija o ja ni ka yo ka'an tee ka netniñu
ma. Te kuan koo neé kuan koo uun tna o ma. Te ni yo tatnuni maa yikikuñu
o a nde a kúu ini i ja jin sa'a o ma, te ni ka yo kusii ini o ja ni ka yo sa'a o
ndaka ja u'vi ma. Te ni ka yo kukueñu ini nuu tna'a o ma. Te ni ka yo saxiko
ña'a ñayii ma, te ni ka yo ndasaxiko o ndi-in ndi-in ñayii ma.
4 Kovaa nuu ni kenda tnu'u nda'vi ini Su'si o a, iya ni sa'a ja ni ka kaku o
nuu ja u'vi ma, saa ni ka jini o sukan kútoo ya ndaka ñayii ma,
5 vaa ni sa'a ya ja ni ka kaku o nuu ja u'vi ma. Kovaa masu ja kuechi ja
inuva'a xeen ini o ma kúu xi ja kuechi ja ja va'a xeen ka sa'a ka kuu o ma
kúu ja ni sa'a ya ja ni ka kaku o nuu ja u'vi ma chi ña'a, chi ja ni kunda'vi
ini xeen ña'a ya ma kúu ja ni ka kaku o nuu ja u'vi ma. Te maa Xtumani
maa ya ma ni sa'a ja ni ka nduvii, ni ka ndundoo o, te ni ndasa'a jaa ña'a
ya, te ni ka nduu o in ñayii jaa.

6 Te ja maa Jesucristo iya ni ndene'e ña'a nuu ja u'vi ma kúu ja ni skuta'vi
ña'a Su'si ma Xtumani maa ya ma, te ni ka kuta'vi o ndaka ja vii ja va'a ma.
7 Te ja maa ja vii ja va'a ni skuta'vi ña'a Su'si ma, te ni ka nduu o ñayii ka sa'a
ja va'a ja ndaa ma, te chukan kúu ja ka kukanu ini o ja sa'a ya jin koteku o
ni-kani ni-jika, sukan ni skuiso ya ma.
8 Tnu'u ndaa tnu'u ndija kúu cha'a, te kúni sa ja ni-yu'u ni-ini ni ka'an ni
nuu ndaka ñayii ni ka kandija Su'si ma, sukan-va'a ndaka i, te jin ko ndi ini
i ja jin sa'a i ja va'a ja jin kuu ndaka ñayii ma. Nuna jin sa'a o sa'a chi ja va'a
kúu, vaa chíndee o ñayii ma, te játna ini Su'si ma.
9 Kovaa ja ndaka tnu'u ja ka skiti tna'a ini ñayii ma te ka kanaa i ma, ji'in
ja na in xi-sa'ya tata ka kuu i ma, ji'in ja ka tetna'a i siki tnu'u ni tatnuni
Moisés ma, te ka ndanduku i kuenda tna'a ja masu nde jiniñu'u ma, ndaka
cha'a máko kua'a ni tnu'u ja jin ko katanuu i, vaa masu nde jiniñu'u, te ni
masu nawa chíndee ña'a i ja koo va'a o nuu Su'si ma.
10 Nú na in sa'a siin tna'a o ma nuu ka iyo ni a, te nú ni sa'a i sukan in
jichi, te ndaka'an ni'i ni nuu i, te nú ma kandija i ja ká'an ni ma, sani te má
kuan-ta'vi-ka ni i nuu ka ndatna'a ni a.
11 Vaa ka jini o ja nú na in sa'a neé sa'a uun ma chi jiso kuechi i ja sukan
sa'a i ma. Te tna'a ja ni sa'a maa i ma, te ndachunaa i.

Sukan ni tatnuni Pablo ma nuu Tito ma ja sa'a de

12 Te nuna tetniñu sa tee kúu Artemas ma xi Tíquico a nuu iyo ni a, te ko
ndi ini ni ja kii ni ki koto ña'a ni ñuu Nicópolis ma, vaa yukan ni jani ini sa
ja koo sa tiempu vijin ma.
13 Te tee nani Zenas ma ja jini de ley ma, ji'in tee kúu Apolos ma, jin chindee
ni de ndaka ja iyo ja kuu jin chindee ni de ma, sukan-va'a jin koneva'a de
ndaka ja ka jiniñu'u de ma ichi jin koo de ma,
14 te sukan, te jin kutu'va tna tna'a o a ja jin sa'a i ja va'a te jin chindee i
ñayii ka jiniñu'u ma, sukan-va'a jin ko kuu i ñayii kuatniñu ña'a Su'si ma.

Sukan ndákan-tnu'u ñaña'a Pablo ma ñayii ka kandija Su'si ma

15 Te ndaka tna'a o ka iyo ji'in sa a, ka ndakan-tnu'u ñaña'a ña i. Te
ndakua'a ni nchuxi sa a nuu ndaka tna'a o ka iyo ji'in ni a ja ka kutoo tna'a
o ji'in i ma, vaa ka kukanu ini o ji'in i Su'si ma. Te ja vii ja va'a na skuta'vi
ña'a Su'si ma ndaka ni. Te sukan kó kuu.

Carta ni sa'a Pablo ma ja ni tetniñu de nuu tee kúu Filemón ma

Sukan ndákan-tnu'u ñaña'a Pablo ma tee kúu Filemón ma

1 Saña ja kúu sa Pablo a, te yinee sa vekaa a ja kuechi ja káxtnu'u sa tnu'u
vii tnu'u va'a Jesucristo o a nuu ndaka ñayii a, te ka iyo sa ji'in ñani o Timoteo
a. Te tée sa cha'a nuu ni, Filemón, vaa ka kutoo ña'a sa, vaa tee ka jinukuechi
nuu Su'si ma ka kuu o.
2 Te sa'a kuña'a tna ni nuu ku'va o Apia ma, ña'a ka kutoo tna'a ji'in o ma,
ji'in nuu ñani o Arquipo ma, tee ka ndo'o ka neni ji'in o ja ka kaxtnu'u o
tnu'u Su'si o a, ji'in nuu ndaka-ka tna'a o ja ka ndatna'a ve'e ni ma ja ka
ndachiñu'u ni Su'si o a.
3 Te maa Yuva o Su'si ma, ji'in Jesucristo iya tátnuni nuu o a, na skuta'vi ña'a
ya ja vii ja va'a ma, te sa'a ya ja jin koo mani ni.

Sukan kúkanu ini Filemón ma Su'si ma, ji'in sukan kútoo de ñayii ma

4 Ndaka jichi jikan-ta'vi sa nuu Su'si o a, ndimaa ndáka'án ña'a sa, te
ndákuan-ta'vi sa nuu ya ja sukan sa'a sukan kúu ni nuu ya ma.
5 Vaa jiniso'o sa sukan kútoo ni ndaka ñayii ni ka nduu sa'ya Su'si ma ja
ñatuu-ka na ja u'vi ka sa'a i ma, ji'in sukan kútoo ni Jesús iya tátnuni nuu o
a, ji'in sukan ûni kúkanu ini xeen ni ya ma.
6 Te ja sukan sa'a ni a, sukan kúkanu ini ni ya a chi ja va'a xen-xeen kúu,
vaa sa'a i ja jin kuni ñayii ma ndaka ja vii ja va'a iyo nuu yo'o ja ka iyo o ji'in
Cristo Jesús o a.
7 Te ni ka ndusii ini xeen sa, te ni ka ndani'i sa tnu'u kanu ini, ja sukan kútoo
ni tna'a o a. Vaa ja sukan sa'a ni a, te ñayii ni ka nduu sa'ya Su'si ma ja ñatuu
na ja u'vi-ka ka sa'a i ma, ni ka ndani'i i tnu'u kanu ini.

Pablo ma, jikan-ta'vi de nuu Filemón ma ja na ndakuan-ta'vi de Onésimo ma

8 Chukan kúu ja ja maa Cristo ma, te visi iyo sa ja kuu tatnuni sa ja sa'a
ni sukan iyo ja sa'a ni ma,
9 kovaa ja ka kutoo tna'a o a, chukan kúu ja saña ja kúu sa Pablo a, ja jâ ni
kuu nija'nu sa, te vitna ja yinee sa vekaa ya kuechi ja káxtnu'u sa tnu'u vii
tnu'u va'a Jesucristo a nuu ndaka ñayii ma, te jikan-ta'vi sa ja sa'a ni ja vii
ja va'a
10 ja kuu Onésimo ma, vaa maa sa ni kaxtnu'u tnu'u Su'si o a nuu de nuu
yinee sa vekaa a, te chukan kúu ja sa'ya maa sa kúu de nuu Su'si ma.
11 Vaa nuu ñatuu kuni-ka de tnu'u Su'si o a chi masu in tee jiniñu'u kúu de
nkuu. Kovaa vitna chi in tee jiniñu'u ndija ni nduu de nuu ni ji'in nuu sa a,
sukan kúni ka'an ja nani de ma.
12 Te maa de ndatetniñu sa ndajaa de nuu iyo ni a, te ndakuan-ta'vi ni de
kuenda tnu'u ja maa sa ni kenda.
13 Visi kúni sa ja na kendoo de ya'a te kunukuechi de nuu sa nuu tniñu maa
ni, nani yinee sa vekaa ya,
14 kovaa ñatuu ni sa'a sa sukan, nú masu ja onde ndajaa de nuu iyo ni a,
te nú kúni maa ni ja ndatetniñu ni de kii de ja chindee ña'a de, sukan-va'a
ko kuu sukan jani ini maa ni. Kovaa masu xtetuu ña'a sa ja sa'a ni sukan,
su'va sa'a ni ja va'a sukan kúni maa ni.

15 Xi saa ja ni kuu sa'a ma, in ja ni jani ini maa Su'si ma kúu, te ni jikayata
de nuu ni jaku kivi ma, sukan-va'a kuni de tnu'u vii tnu'u va'a Su'si o a, te
ja ndakokuiñi de ma, te ndakuan-ta'vi ni de ja koo ni ji'in de ni-kani ni-jika.
16 Te másu ko kuu-ka de tee xtetuu ni ja kunukuechi de nuu ni sukan ni yo
sa'a ni onde xi'na-ka ma. Vaa vitna chi in tee va'a jâ ni nduu de, te katanuu
ñukuun ña'a de, vaa in ñani o kúu de, te ka kutoo tna'a xeen o ji'in de. Te
sukan kúu de nuu maa sa a, te kuiti sukan tna ko kuu de nuu maa ni, vi
Filemón, vaa ni iyo de ji'in ni kua'a kivi, te kuiti kútoo ni de, te vi'i-ka ja
vitna ja ka iyo o ji'in de nuu Iya Tátnuni a, kuiti kutoo xeen-ka ni de.
17 Nú tnu ka'an o ja ka ketna'a ini o, te ndakuan-ta'vi ni de kuenda tnu'u
ja maa sa.
18 Te nú nawa ni skenaa ni ja kuechi de, xi nawa tavi de nuu ni, te ndasonee
ni nuu kuenda maa sa ma.
19 Te maa sa ndachuya'vi, vaa suni tavi tna ni nuu sa, vaa saña ni ka'an
tnu'u Su'si ma nuu ni, te ni jan-ta'vi ni, te ni ndaxsama ña'a ya ja ni nduu
ni in ñayii va'a. Te nda'a maa sa ja kúu sa Pablo a, tée sa ja maa sa iyo ja
ndachuya'vi sa nuu ni.
20 Saa vi, ñani, te ja maa Iya Tátnuni ma, te jikan-ta'vi sa nuu ni ja na ndataa
ni tnu'u kanu ini ja sukan sa'a ni ma, te koo va'a sa.
21 Te tée sa nuu ni, vaa kúkanu ini sa ja kandija ni ja ká'an sa a, te vaa jâ
jini sa ja kua'a-ka sa'a ni sana ja ká'an sa a.
22 Te suni satu'va ni nuu koo sa, vaa ndetu sa ja ko kuu sukan ka jikan-ta'vi
ni nuu Su'si o a, te jaan sa jan koto ña'a sa.

Sukan ka ndakan-tnu'u ñaña'a ndaka tee ka iyo ji'in Pablo ma tee kúu Filemón ma

23 Te ka ndakan-tnu'u ñaña'a ña Epafras tee ka yinee ji'in sa vekaa a ja
kuechi ja ka kaxtnu'u sa tnu'u vii tnu'u va'a Cristo Jesús o a,
24 ji'in Marcos ya, ji'in Aristarco ya, ji'in Demas ya, ji'in Lucas ya, tee ka
jinukuechi ji'in sa nuu Su'si o a.
25 Te maa ja vii ja va'a ja ni skuta'vi ña'a Jesucristo iya tátnuni nuu o a na
koo ini anua ndaka ni a. Te sukan kó kuu.

Carta ni sa'a in tee ja ni tetniñu de nuu ñayii judío ma ja ka ka'an i sa'an hebreo ma te ka kukanu ini i Jesucristo ma

Vitna, te onde Sa'ya maa Su'si ma ni tetniñu ya, ja kaxtnu'u ya nuu o

1 Su'si ma, ni ka'an ya kua'a jichi nuu tna'a o ñayii jana'a ma. Te kua'a
xeen jichi ni nduku ya naxe kaxtnu'u ya tnu'u maa ya ma nuu tna'a o ma.
Te tee ka ndakaxtnu'u tnu'u ni yo wa'a ya ma, ni ka yo ndaka'an de nuu
tna'a o ma.
2 Kovaa vitna ja ve ndi'i ñuu ñayivi a chi ûni ni tetniñu Su'si ma Jesucristo
Sa'ya maa ya ma, ja kaxtnu'u ya nuu o naxe jin ko sa'a jin ko kuu o. Te ja
maa Sa'ya ya Jesucristo ma, te ni ka kuva'a ndaka ja ka iyo a, te ni sa'a maa
Su'si ma ja Sa'ya ya Jesucristo ma ni nduta'vi ndaka ja ka iyo ni-ka'nu a.
3 Te maa Sa'ya ya ma kúu ja yé'e ni'ni ma, te ka jini o jayiñu'u Su'si ma.
Te sukan kaa maa Sa'ya ya ma, sukan kaa maa Su'si ma. Te ja maa tnu'u
ndee tnu'u ndatnu Sa'ya ya ma, te ka iyo ndaka ja ka iyo a. Nuu ni jinu ni
ndasa'a vii ni ndasa'a ndoo ña'a Sa'ya ya ma yo'o, te ni nukoo ya xiñi kua'a
nuu núkoo Su'si ma ja tátnuni ya ma onde andivi ma.
4 Te ja ni sa'a ya sukan ma, te ni kuta'vi ya ja konani ya Sa'ya Su'si ma, vaa
ja kanuu xeen-ka kúu ja ni sa'a ya ma sana ja ka sa'a ángel ma.

Jesucristo Sa'ya Su'si ma, kanuu-ka ya sana saa ja jin kuu ángel ma

5 Vaa masu nama uun ni jiña'a Su'si ma nuu in ángel ma:
Ro'o kúu Sa'ya ri,
te maa ri ni sa'a ña'a vitna.
Kovaa nuu Sa'ya maa ya ma chi sukan ni jiña'a ya.
Te ni masu nama uun ni ka'an ya ja kuu ni-in ángel ma sa'a:
Maa sa ko kuu Yuva i,
te maa i ko kuu Sa'ya sa.
Kovaa ja kuu Jesucristo ma chi sa'a ni ka'an ya:
Maa sa ko kuu Yuva ya,
te maa ya ko kuu Sa'ya sa.
6 Suni kivi ni kuni ya ja ndaka ñayii ñuu ñayivi a, jin kuni i Sa'ya ya xinañu'u
ma, sa'a ni ka'an ya:
Ndaka ro ja ka kuu ro ángel ma,
jin ndachiñu'u ro ya.
7 Ja ndaa kúu ja ká'an tnu'u ya ma sa'a ja jin kuu ángel ma:
Vaa maa ya sa'a ja ángel ma chi masu kuni ndijin o i nde kuan koo i ma,
te maa ya sa'a ja ka jinukuechi ángel ma sukan kúu ñu'u ndú'va ma.
8 Kovaa ja kuu Sa'ya ya ma chi sa'a ká'an tnu'u ya ma:
Su'si kúu ni, te nuu núkoo ni ja tátnuni ni a chi ni-kani ni-jika koo i,
te bastón yinda'a ni a chi káxtnu'u i ja sa'a ndaa sa'a ndija ni.
9 Ni kutoo ni ja va'a ja ndaa ma,
te ni saxiko ni ja u'vi ma.
Chukan kúu ja ni ndakaji ña'a maa Su'si ma,
te ni chi'i ña'a ya aceite ja na ndusii ini ni,
vaa maa ni kanuu-ka sana ndaka i ma.
Sa'a ká'an tnu'u Su'si ma.

10 Te ká'an tna tnu'u ya ma:
Maa ni kúu Iya Tátnuni ma,
te maa ni ni sa'a onde xinañu'u ma ñuu ñayivi a, ji'in andivi a
chi nda'a maa ni ni sa'a ni ma.
11 Te visi na jin naa maa i, kovaa ndijin chi koo ni ni-kani ni-jika.
Te ndaka maa i chi jin yii i,
sukan ka yii sa'ma ka ne'nu ñayii ma.
12 Te sukan-ni ka ndaxsama i sa'ma ka ne'nu i ma,
sukan ndaxsama ni andivi a, te jin ndujaa i.
Kovaa maa ni chi suni maa ni kúu,
te ñatuu na kivi ja kûu ni.
Sa'a ká'an tna tnu'u Su'si ma ja kuu Sa'ya ya ma.
13 Vaa Su'si ma, masu nama uun ni jiña'a ya nuu ni-in ángel ya ma:
Kunukoo xiñi kua'a ri a.
Kovaa nuu Sa'ya ya ma chi ni jiña'a ya:
Kunukoo ro'o xiñi kua'a ri a,
onde nú ni kundee ri ja ni ndenda koo ñayii ñatuu ka kunimani nuu o
ma chii ja'a ro a,
te kuiñu ndoso ro i.
Sa'a ni jiña'a Su'si ma nuu Sa'ya ya Jesús ma.
14 Te ndaka ángel ma chi ka iyo i ja jin kunukuechi i nuu Su'si ma, te ni tetniñu ya i ja jin chindee i ñayii ka iyo ja jin ndani'i ta'vi i ma, visi masu nde ka nde'ya o ángel ma.

2

Jín ko ndi ini o ja katanuu o tnu'u vii tnu'u va'a Su'si a sukan-va'a jin ndani'i ta'vi o

1 Chukan kúu ja jiniñu'u ja ni-yu'u ni-ini o jin katanuu-ka o tnu'u vii tnu'u va'a ni ka jiniso'o o ma, nasa yukan, te jin ski'in o ichi ndaa Su'si o a.
2 Vaa tnu'u ni tatnuni Su'si ma ja ni ka kaxtnu'u ángel ma nuu Moisés ma, te ni yo ndaka'an de nuu ñayii ma. Te nú na in ni jiso kuechi ma chi ûni sukan ká'an tnu'u ni tatnuni Moisés ma, sukan ni yo ndachunaa i.
3 Te nú sukan, te yo'o, ¿naxe jin kaku o, nuna jin xtaya o te jin skenaa o ja ka'nu xeen ni taa Su'si ma, ja jâ ni ka kaku o nuu ja u'vi ma? Vaa tnu'u ya'a chi maa Iya Tátnuni ma ni kaxtnu'u nuu ñayii ni ka jiniso'o xinañu'u kuiti ma, te ni ka yo ndaka'an i nuu yo'o ja sukan ko kuu.
4 Te kua'a seña ji'in milagru ni sa'a Su'si ma, sukan-va'a jin kandija o tnu'u ni ka yo ndakaxtnu'u de ma, te ni tetniñu ya Xtumani maa ya ma nuu in in o ma, sukan ni kuni maa ya ma.

Jesús ma kúu iya ni sa'a ja jin ndani'i ta'vi o

5 Vaa masu nde ni xndoo Su'si ma nuu nda'a ángel ma ñuu ñayivi jaa ka ndetu o ma tna'a ja ka ka'an sa a.
6 Kovaa nuu nda'a ñayii ma ni xndoo ya ndaka, vaa nuu tutu ndee tnu'u Su'si o a ká'an sa'a:
¿Nawa kúu ñayii ma, ja ndaka'an ni i?
¿Te nawa kúu sa'ya tata ñayii ma, ja ki'in ni jin chindee ni i?
7 Te ni sa'a ni ja jaku-ni kivi ka ndanuu-ka ángel ma sana maa ñayii ma,
te ni wa'a ni in corona,
te vivii ni wa'a ni jayiñu'u ñayii ma,
te ni sunkani ni ñayii ma ja jin ko koto i ndaka ja ni sa'a ni ji'in nda'a ni a.
8 Te ni xndoo ni ja jin tatnuni ñayii ma nuu ndaka ja ni sa'a ni ma.

Te ndaka tu'u ni xndoo Su'si ma nuu ñayii ma ja jin ko tatnuni i ma. Kovaa
ñatuu jin kuni-ka o ja kenda ja sukan ko kuu.
9 Kovaa ka jini o ja Jesús ma kúu iya ni ndo'o ni neni nuu tniñu ndaka o a,
te chukan kúu ja ni sa'a Su'si ma ja ángel ma, ni ka nduu i ja ka ndanuu-ka
jaku-ni kivi sana maa Jesús ma. Te Jesús ma, ni ni'i ya corona ya ma, te ni
ni'i ya jayiñu'u ya ma, kuechi ja ni ndo'o ni neni ya ma te ni ji'i ya nuu tniñu
ndaka o a. Te sa'a ni sa'a Su'si ma, ja ni kutoo ña'a ya yo'o ma.
10 Vaa maa Su'si ma ni sa'a ndaka ja ka iyo a, te ja maa ya, te ka iyo ndaka
ja ka iyo a. Te maa ya kúni ja ndaka sa'ya ya ma, jin kenda koo i nuu iyo
jayiñu'u ya ma. Chukan kúu ja ni sa'a Su'si ma ja Jesucristo ma, ni ya'a ya
nuu ndaka tnundo'o tnuneni ma, te onde sukan ni sa'a ndi'i kuiti Jesucristo
ma, sana ni ka ndani'i ta'vi o a.
11 Vaa maa ya ni sa'a ja ni ka ndusiin o nuu ja u'vi ma. Te yo'o ja ñatuu-ka
na ja u'vi ka sa'a o a chi in-ni Yuva o ji'in ya. Te chukan kúu ja masu nde
kúkan-nuu ya ja ka'an ya ja ndi-tna'a ñani o ji'in ya, xi ndi-tna'a ku'va o ji'in
ya.
12 Vaa sa'a ká'an tutu ndee tnu'u maa ya ma:
Kaxtnu'u sa nuu ñani sa ma ji'in nuu ku'va sa ma na in kúu ni,
te nuu ka ndatna'a ndaka sa ma, te kata sa ja ndachiñu'u ña'a sa,
kúu ya ká'an ya.
13 Te suni ni ka'an tna ya:
Kúkanu ini sa Su'si ma.
Te suni sa'a ni ka'an tna ya:
Ya'a ka iyo sa ji'in ñayii ni taa ya ma, ja ni ka nduu i sa'ya ya ma,
kúu ya ká'an ya.
14 Vaa ñayii ma chi yikikuñu-ni ka kuu i, te suni sukan tna ni kii ñayivi
Jesús ma, te ni ji'i ya nuu krusi ma, sukan-va'a xnaa ya tachi suchi sa'a ja
ka ji'i ñayii ma, vaa ni kundee maa i ja ni tatnuni i nuu ñayii ma,
15 vaa kuechi ja ka yu'u ñayii ma ja jin kûu i ma, te ni ka yo jinukuechi i nuu
tachi ma. Kovaa kuu sa'a Jesús ma ja jin ndayaa i nuu tachi ma, nuna jin
kukanu ini i ya ma.
16 Vaa ja ndaa ndija kúu ja masu ni kii ya ja chindee ya ángel ma chi su'va
yo'o ja ka kuu o sa'ya tata Abraham ma ni sa'a ya ja jin ndani'i ta'vi o.
17 Chukan kúu ja ni jiniñu'u ja ni kii ya, te ni kaa ya sukan kaa ñayii ma,
sukan-va'a kuu kunda'vi ini ya i ma. Te ni kenda ya ja kuu ya sutu tátnuni
nuu ndaka sutu ma te sa'a ndi'i sa'a tu'u ya sukan kúni maa Su'si ma, vaa
maa ya ndo'o neni ma, te onde sukan ma, sana sakanu ini Su'si ma kuechi
o ma.
18 Vaa maa Jesús ma ni ndo'o ni neni ja ni jitotnuni ña'a tachi ma, sukan-va'a
nú ndija ya ja sa'a ya sukan ni tatnuni Su'si ma. Te vitna chi ka jini o ja iyo
tnu'u ndee tnu'u ndatnu ya ja chindee chituu ña'a ya ora kúni tachi ma ja
kototnuni ña'a i yo'o ma.

3

Kanuu-ka tniñu sa'a Jesús ma sana tniñu ni yo sa'a Moisés ma

1 Chukan kúu ja ndaka ni ja ñatuu-ka na ja u'vi ka sa'a o ma, ja ni ndakana
ña'a Su'si ma ja jin koo o nuu iyo ya ma, jín kona'a o ja Cristo Jesús ma chi
iya ni tetniñu Su'si ma kúu ya, te sutu tátnuni nuu ndaka sutu ma kúu ya.
Sukan jín ku'un ini o te jín ka'án ndaka yo'o ja ka kandija o ya a.

2 Vaa Jesús ma chi ñatuu ni jani uu, ni jani uni ini ya, te ni chunaa ya nuu
tniñu o ma, sana ni ka ndani'i ta'vi o, vaa sukan ni tatnuni Su'si ma ja sa'a
ya ma. Vaa suni sukan tna ni yo kuu Moisés ma ji'in ndaka tna ñayii ni ka
iyo nuu Su'si o ma, vaa ni kandija de ja ni tatnuni ya ma.
3 Kovaa jayiñu'u xeen-ka kúu ja ni sa'a Jesús ma sana Moisés ma. Vaa suni
sukan tna kúu ji'in ñayii sa'a ve'e ma chi suu i ni'i xeen-ka jayiñu'u sana maa
ve'e ni sa'a i ma.
4 Vaa ndaka ve'e ma chi iyo in ñayii ni sa'a, kovaa maa Su'si ma ni sa'a ndaka
ja iyo a.
5 Te suni sukan tna ni yo kuu Moisés ma, ja ni-yu'u ni-ini de ni yo jinukuechi
de nuu ñayii ni ka iyo nuu Su'si ma. Te ndaka ja ni yo sa'a de ma, te ndakani
Su'si ma nuu yo'o.
6 Kovaa Cristo ma chi Sa'ya maa Su'si ma kúu ya, te tátnuni ya nuu yo'o ja ka
kuu o ñayii ka iyo nuu Su'si ma. Te sukan jin koo o ji'in ya ni-kani ni-jika,
nuna jin konukuiñi va'a o nuu ya a te jin kanda o te jin kondetu o ya.
7 Chukan kúu ja sa'a ni ka'an Xtumani Ndios ma nuu tutu ndee tnu'u Su'si
ma:
Te nuna jin koniniso'o o vitna tnu'u ká'an Su'si o ma,
vaa sa'a ká'an ya:
8 “Te máko jin sa'a ndee ni ini anua ni a,
sukan ni ka sa'a so'o tna'a ni ma,
te ni ka jitotnuni i Su'si ma kivi nuu ni ka iyo i nuu ñatuu kuiti nawa
iyo ma.
9 Yukan ni ka jitotnuni ña'a yuva ni ma,
nú Su'si kúu sa te nú kuu kua'a sa nawa ka jiniñu'u de ma,
te ni ka jini maa de ndaka ja ni yo sa'a, ni yo kuu sa uu xiko kuiya ma.
10 Te kuechi ja sukan ni ka sa'a ña'a de ma,
te ni ndakiti ini sa nuu ndaka ñayii yukan,
te ni ka'an sa:
Ndimaa ka ñu'u ya'a ka ñu'u yukan-ni ini ñayii ya'a,
te ni ñatuu ka jini i ichi ndaa káxtnu'u o ya.
11 Chukan kúu ja nuu ni ndakiti ini sa ma, te ni ka'an sa:
Masu jin kivi koo i nuu ni satu'va o ja jin ndatatu i ma”,
kúu ya ká'an ya.
12 Chukan kúu ja ndijin ja ni ka nduu o sa'ya Su'si o a, jin ko koto va'a ni
maa ni, te ni a in ni ko ku'un ini ja ko sa'a ni ja u'vi ma te masu kandija-ka
ni Su'si o iya teku ma te ndakakayata ni nuu ya ma chi masu va'a-ni.
13 Su'va jin ndaka'an-so'o nuu tna'a jin ndaka'an-so'o nuu tna'a ni ndaka
kivi ndaka kivi, vitna ja ká'an-ka Su'si o a nuu o a, sukan-va'a ni-in ni, ñatuu
ko xnda'vi ña'a ja u'vi ma, te ko ndakuiso kuechi ni, te ko ndasa'a ndee ni
ini anua ni a.
14 Vaa yo'o chi jin ni'i o ndaka ja skuta'vi ña'a Cristo ma, nuna jin konukuiñi
va'a o te jin kukanu ini o ya, sukan ni ka jini o onde xinañu'u ma,
15 nani ká'an-ka Xtumani Ndios ma nuu o sa'a:
Te nuna jin koniniso'o o vitna tnu'u ká'an Su'si o ma,
vaa sa'a ká'an ya:
“Te máko jin sa'a ndee ni ini anua ni a,
sukan ni ka sa'a so'o tna'a ni ma.”
16 ¿Nde in ka kuu ñayii ni ka jiniso'o ja ni ka'an Su'si ma, sani te ni ka sa'a
i ja ni ndakiti ini ya ma, ka jani ini ni? Ndaka maa ñayii ñuu Israel ma, ja ni
ka iyo i ñuu Egipto ma, te ni ndene'e ña'a Moisés ma, ka kuu i.

17 ¿Te nde ñayii ni ndakiti ini Su'si ma nuu i uu xiko kuiya ma? Suni maa
ñayii ni ka nde koo ñuu Egipto ma, te ni ka sa'a i ja u'vi ma. Chukan kúu ja
ni ka ji'i i, te ni ka kendoo yikikuñu i ma nuu ñatuu kuiti nawa iyo ma ichi
kuan koo i ma.
18 ¿Te nde in xi-nuu ni jiña'a Su'si ma ja masu jin kivi koo i nuu ni satu'va ya
ja jin ndatatu i ma? Suni nuu maa ñayii ñatuu ni ka kandija ja ni yo tatnuni
Su'si ma nuu i ma.
19 Te ka jini o ja masu ni ka kivi koo ñayii ya'a nuu jin ndatatu i ma, kuechi
ja masu ni ka kandija i ja ni skuiso Su'si ma.

4

1 Chukan kúu ja yo'o, vitna ja nune-ka nuu ni satu'va Su'si ma ja jin kivi
koo o te kuu jin ndatatu o ma, sukan ni skuiso ya ma, jiniñu'u ja jín ko ndi
ini o, nasa yukan, te nde ni masu kundee ja kenda ni yukan.
2 Vaa suni sukan ni ka kaxtnu'u i tnu'u vii tnu'u va'a Su'si o a nuu o a, sukan
tna ni kaxtnu'u Su'si ma nuu ñayii yukan ma. Kovaa masu nde ni jiniñu'u
ja ni ka jiniso'o i ma, vaa masu nde ni ka kukanu ini i Su'si ma.
3 Kovaa yo'o ja ni ka kandija o ja ni ka'an Su'si ma, kuu jin kivi koo o nuu
ni satu'va ya ja jin ndatatu o ma. Kovaa sa'a ká'an Su'si ma ja jin kuu ñayii
ñatuu ka kandija ya ma:
Chukan kúu ja nuu ni ndakiti ini sa ma,
te ni ka'an sa:
Masu jin kivi koo i nuu ni satu'va o ja jin ndatatu i ma,
kúu ya ká'an ya, chi vaa Su'si ma, jâ ni xsinu ya ndaka ja ni sa'a ya ma, onde
nuu ni sa'a ya ñuu ñayivi a.
4 Vaa nuu tutu ndee tnu'u Su'si o a chi sa'a ká'an:
Te kivi ku-uja ma, te ni ndatatu Su'si ma,
vaa jâ ni ndi'i ja ni sa'a ya ma.
5 Te ni ka'an ya in-ka jichi:
Masu jin kivi koo i nuu ni satu'va o ja jin ndatatu i ma,
kúu ya ká'an ya.
6 Kovaa ka kuni-ka ñayii ja jin kivi koo i nuu ni satu'va Su'si ma ja jin
ndatatu i ma, vaa kuechi ja ñayii ni skuiso ya nuu i xinañu'u ma chi ñatuu
ni ka kandija i ya te ñatuu ni ka kivi koo i nuu jin ndatatu i ma. Sukan ni
kuu kivi yukan.
7 Chukan kúu ja vitna kúu in-ka kivi ja ndákaxtnu'u ya, sukan ni ska'an ya
David ma, nuu ni ka'an de ma:
Te nuna jin koniniso'o o vitna tnu'u ká'an Su'si o ma,
vaa sa'a ká'an ya:
“Te máko jin sa'a ndee ni ini anua ni a.”
8 Vaa nute Josué ma, ni kundee de ja jin kivi koo ñayii ma nuu jin ndatatu i
ma chi masu ndaka'an-ka Su'si ma in-ka kii a.
9 Chukan kúu ja nune-ka nuu ni satu'va Su'si ma, ja jin ndatatu ñayii kúu
ñuu ya ma.
10 Ndeva'a-ni na in ñayii kúni ja kivi i nuu ni satu'va Su'si ma ja ndatatu i
ma chi ndatatu i, te masu satniñu-ka i, vaa sukan ni ndatatu maa Su'si ma
nuu ni jinu ni sa'a ya ndaka ma.
11 Chukan kúu ja jín ko ndi ini o te jín tnuñu o ja jin kivi koo o nuu ni satu'va
Su'si ma ja jin ndatatu o ma, sukan-va'a ñatuu ni-in o skenaa te ndo'o sukan
ni ka ndo'o ñayii jana'a ma ja ñatuu ni ka kandija i ja ni ka'an Su'si ma.
12 Vaa tnu'u Su'si o a chi téku i, te iyo tnu'u ndee tnu'u ndatnu i, te xeen-ka i
sana ja kuu yuchi kúu espada ma ja nduu nuu i ma xeen ma. Te chukan kúu

ja tnu'u Su'si o a chi kívi i onde ini anua ñayii ma, ni-ka'nu ni-tu'u yikikuñu
i ma, te sa'a i ja ndátuu ndandaa naxe iyo naxe kúu ñayii ma, naxe jani ini i
ma, ji'in nawa ñu'u ini i ma.
13 Vaa ñatuu ni-in ja ni sa'a Su'si ma ko kuyu'u nuu iyo ya ma te masu kuni ya
chi su'va nune nda'a, te nde'ya ndi'i kuiti ya, vaa nuu maa ya jin ndakua'a
o kuenda ma.

Jesús ma kúu sutu tátnuni nuu ndaka sutu ma

14 Vaa maa Jesús Sa'ya Su'si ma kúu sutu tátnuni nuu ndaka sutu ma, te
maa ya kúu iya ni ndaa onde andivi ma te ndí ini ya naxe jin koo va'a o nuu
ya. Te chukan kúu ja jiniñu'u ja jín konukuiñi va'a o, te jín kukanu ini-ka o
ya, sukan ni ka ka'an o nuu ni ka jan-ta'vi o ya ma.
15 Vaa Jesús ma, iya kúu sutu tátnuni nuu ndaka sutu ma, visi ñatuu na ja
u'vi ni sa'a ya ma, kovaa jini ya sukan ska'an ña'a tachi ma ja jin sa'a o ja
u'vi ma, te kúnda'vi ini ña'a ya.
16 Te chukan kúu ja jiniñu'u ja jín kukanu ini o ya, te jín koo o jín tu'va-ka
o nuu núkoo ya ja kúnda'vi ini ña'a ya ma, sukan-va'a jin ni'i o ja vii ja va'a
skuta'vi ña'a ya ma, vaa maa ya kúu iya kúnda'vi ini ña'a, te chindee kunu
ña'a ya ora jiniñu'u o a ja chindee ña'a ya ma.

5

1 Vaa ndaka tee ni yo kaji Su'si ma ne'un ñayii ma ja jin ko kuu de sutu jin
tatnuni nuu ndaka sutu ma chi ni ka yo kenda koo de nuu Su'si ma ja jin
ndakua'a de nawa ka yinda'a ka yija'a ñayii ma ni yo jan koo i ma, sukan-va'a
ndasakanu ini Su'si ma kuechi ni ka sa'a i ma.
2 Vaa sutu ma chi ñayii-ni kúu tna de, te jini de sukan xtna'a ña'a tachi ma
ja ka iyo o ñuu ñayivi ya. Te chukan kúu ja jaku'ni ini de nuu ñayii ñatuu jin
jaku'ni-ka ini ma, ji'in nuu ñayii ni ka ski'in maa i ma te ñatuu ka jini i nawa
ka sa'a i ma.
3 Te kuechi ja jini de ja ni-in ja u'vi koo nuu Su'si ma, te chukan kúu ja
jiniñu'u ja ndakua'a maa de xinañu'u nuu Su'si ma in kiti ja kuu maa de ma,
sana ndakua'a de kiti nuu Su'si ma ja jin kuu ndaka-ka ñayii ma, sukan-va'a
na sakanu ini ña'a Su'si ma.
4 Masu na in kuu kaji i maa i ja ko kuu i sutu tátnuni nuu ndaka sutu ma, nú
masu ja maa Su'si ma kúu iya kána ña'a ja ko kuu o sutu tátnuni nuu ndaka
sutu ma, sukan ni sa'a ya ji'in Aarón ma.

5 Suni tna Cristo ma, masu nde ni ndachiñu'u ya maa ya ja ka'an ya ja
sutu tátnuni nuu ndaka sutu ma kúu ya. Su'va maa Su'si ma ni ndachiñu'u
Cristo ma, nuu ni ka'an ya ma:

Ro'o kúu Sa'ya ri,
te maa ri ni sa'a ña'a vitna.
6 Vaa suni sukan tna ká'an in-ka nuu ndee tnu'u Su'si o a:
Maa ro kúu sutu ni-kani ni-jika,
sukan ni yo kuu tee kúu Melquisedec ma,
ja ni yo kuu de sutu ma.

7 Te nuu ve kuyatni ora ja jin ka'ni i Cristo ma, te ni kayu'u nini'i ya, te
nda'yu ya jikan-ta'vi ya nuu Su'si ma, vaa Su'si ma chi kuu sa'a ya ja kaku
Cristo ma ja masu kûu ya ma. Te Su'si ma chi ni jiniso'o ya ja ni jikan-ta'vi
Cristo ma, vaa ndaka ja ni tatnuni Su'si ma ni yo kandija Cristo ma.
8 Te visi Sa'ya maa Su'si ma kúu ya, kovaa ja ni ndo'o ni neni ya ma, te ni
kutu'va ya ja kandija ya nuu Yuva ya ma.

9 Te ja ni kundee ya ja ni sa'a ya ndaka ja iyo ja sa'a ya ma, te ni nduu ya
iya sa'a ja jin ndani'i ta'vi ñayii ma. Chukan kúu ja yo'o ja ka kandija o ya a,
ni sa'a ya ja jin ndani'i ta'vi o te jin koteku o ni-kani ni-jika.
10 Te maa Su'si ma ni xnani Cristo ma sutu tátnuni nuu ndaka sutu ma, sukan
ni yo kuu tee kúu Melquisedec ma ja ni yo kuu de sutu ma.

Jín ko kuu o ñayii jâ ni ka teku ini, ja jin jaku'ni ini o ja ni sa'a Jesús ma ja jin kuu o, te má jin ndakakayata o nuu Su'si ma

11 Siki ja kuu tee ni yo nani Melquisedec ma chi iyo xeen ja ka'an sa.
Kovaa yii xeen ja jin jaku'ni ini ni, vaa maa ni chi kuee xeen ka jaku'ni ini
ni.
12 Vaa ndijin chi su'va teskua'a ja jin ko kuu ni, kovaa su'va ka kuni ni ja
jin ndakaxtnu'u tuku i tnu'u Su'si o a sukan ni ka kaxtnu'u i nuu ni onde
xinañu'u ma, te vitna ja ni kuu kii ja ka jini ni tnu'u Su'si o a. Te sukan ka
kuu lulu ma ka kuu ni, vaa ka kuni ni ja jin taa i lechi ma-ni jin ko'o ni. Te
masu nde ka kuni ni ja jin kaa ni ndeyu, sukan ka kuu ñayii jâ ni ka teku-ka
ini i ma.
13 Te ndaka ñayii ka jani ini ja lechi ma-ni jin ko'o i ma chi masu nde ka iyo
tu'va i ja jin jaku'ni ini i tnu'u Su'si o a ja kaxtnu'u naxe jin ko kuu i ñayii
ka sa'a ja va'a ja ndaa ma. Vaa kuenda tnu'u ja lulu-ni ka kuu i ma.
14 Kovaa ndaka ñayii jaa ndeyu ma chi jâ ni teku ini i, vaa jâ ni kutu'va i, te
jâ jini i ndasa'a i kuenda na nde a kúu ja va'a ma, ji'in na nde a kúu ja u'vi
ma.

6

1 Chukan kúu ja yo'o ja ni kuu kii-ka ka jini o tnu'u Su'si o a te jâ ni ka
kutu'va o tnu'u ni kaxtnu'u Cristo ma, te vitna jín ko ndi ini o ja jin skua'a-ka
o tnu'u vii tnu'u va'a ya ma sukan-va'a jin kua'nu-ka o nuu ya te jin ni'i ini
o naxe jin ko sa'a jin ko kuu o. Te máko jin kendoo o ja jin ndakaxtnu'u nuu
tna'a o ndimaa tnu'u jâ ni ka kutu'va o onde xinañu'u ma nuu ni ka kandija
o Su'si ma, ja naxe ndakani ndaka'vi ini o ma te máko sa'a-ka o ja u'vi ma
ja sa'a ja skenaa o maa o ma, ji'in ja naxe jin kukanu ini o Su'si ma, vaa jâ
ni ka kutu'va o ma te ka kukanu ini o ya a.
2 Te máko jin ndakaxtnu'u nuu tna'a-ka o naxe jin kuandute o ma, ji'in naxe
jin kakan-ta'vi o nuu Su'si ma te jin sonee o nda'a o siki ñayii ma, ji'in sukan
jin ndateku ñayii ma te ndakan Su'si ma kuenda nuu ñayii ma, vaa ndaka jâ
ka jini o a.
3 Te chukan kúu ja na jin ko ndi ini o ja na jin skua'a o ja yii-ka ma, nuna
taa maa Su'si ma tnu'u.
4 Vaa jâ ka jini o ja ñayii jâ ni ka jini i nde a kúu ja va'a nde a kúu ja u'vi
ma, te jâ ni ka kuta'vi i ja vii ja va'a ni wa'a Su'si iya iyo onde andivi ma, te
jâ ni ka kuta'vi i Xtumani Ndios ma,
5 te jâ ni ka kutu'va i tnu'u vii tnu'u va'a Su'si o a, te jâ ni ka jini i ndaka
sukan iyo ja jin ko kuu kivi ki'in o a,
6 te nuna jin ndakakayata i nuu nda'a Su'si o a chi masu ka jini o nuna jin
kundee o ja jin ndakokuiñi i nuu Su'si o a te jin ndakani jin ndaka'vi ini i.
Te nú sukan na jin sa'a i ma, te kuenda tnu'u ja ka yikuu tuku i ka ndakata
kaa i Sa'ya Su'si o ma in-ka jichi nuu krusi ma kúu, sukan-va'a xi ma naa
kuechi i ma in-ka tuku jichi. Te ja sa'a ka sa'a i ma, ûni ka kasiki ndee i ya.
7 Vaa sukan kúu nuu ñu'ú ya, sukan ka kuu o, ja nuna kuun savi ma, te
iyo nuu ñu'ú ja nána ndaka ja va'a ja kuu kaa ñayii jitu ma, te ñu'ú yukan
chi ni'i i ja va'a ja skuta'vi ña'a Su'si ma.

8 Kovaa iyo nuu ñu'ú ja nanimaa tnu iñu nanimaa yi'i ja masu nde kuatniñu
o ma nána, te ja iyo tu'va i ja sani te ka'an u'vi Su'si ma ja kuu i, te kayu i,
te naa i.
9 Te visi sukan iyo ja ka ka'an sa a, kovaa ndijin ja ni ka nduu o sa'ya Su'si
o a, kúkanu ini sa ja sukan kúu ñu'ú nuu kána ndaka ja va'a ma ka kuu ni,
na ko ka'an o ja ka iyo ni ichi nuu ndani'i ta'vi o ma.
10 Vaa Su'si o a chi ndimaa sa'a ndaa ya, te masu ndunaa ya ja ka sa'a ka
kuu ni a, sukan ni ka keja'a ni ka kutoo ni ñayii ni ka nduu sa'ya Su'si o a,
te ka jinukuechi ni nuu i ma, te sukan tna ka sa'a ka kuu ni onde vitna.
11 Ja ka kúni sa kúu ja sa'a jin ko kuu ni, te jin ko ndi ini ndi-in ndi-in ni ja
jin ko sa'a ni ja vii ja va'a onde jinu ma, sukan-va'a jin ni'i ni ja ka ndetu o
ja jin ni'i o ma,
12 sukan-va'a máko jin kava kuxi ni, su'va jin sa'a ni sukan ni ka yo sa'a tna'a
o ma, ja ni ka yo kúkanu ini de Su'si ma, te ni ka kanda de, te ni ka ni'i de
ja ni skuiso Su'si ma.
13 Vaa kivi ni skuiso Su'si ma nuu Abraham ma ja kua'a ya ma chi ni jiña'a
ya ja ja maa ya ma te ni'i de ja ni skuiso ya ma, vaa masu na in-ka Su'si, nú
masu ja maa in-ni ya kúu.
14 Sa'a jiña'a ya: “Ja ndaa ndija kúu ja kua'a ja va'a sa'a ña'a sa, te jin koo
kua'a xeen sa'ya tata ni”, kúu ya jiña'a ya.
15 Te ja ni kanda de ja ni yo ndetu de ma, te ni ni'i de ja ni skuiso ya ma.
16 Kovaa ñayii ma chi ka skuiso i ja maa Su'si ma, te nú sukan ka ka'an i ma
chi masu kuu nawa ka'an-ka o, vaa ja ndaa kúu.
17 Vaa Su'si ma chi ni kuni ya ja kaxtnu'u kaji kaji ya nuu ñayii jin ni'i ja
skuta'vi ya i ma. Vaa nawa ni jani ini ya ja kua'a ya ma chi kua'a ya, te
masu ndaxsama ya ja jani ini ya ma. Te chukan kúu ja ja maa ya ma, te ni
skuiso ya ja kua'a ya ja jin kuta'vi ñayii ma.
18 Vaa ka iyo uu tnu'u ja ni ka'an Su'si ma, vaa ni skuiso ya ma, te ja maa
ya ma, te masu kuu ndasama. Vaa Su'si ma, masu kuu xnda'vi ña'a ya. Te
chukan kúu ja yo'o ja ka ndanduku o ja ko koto va'a ña'a ya a te taa ya ja
ka ndetu o ma, te ja sukan ni skuiso ya ma, te ka ndani'i o kua'a tnu'u kanu
ini.
19 Te ja ka ndetu o ma kúu ja sa'a ja ka nukuiñi va'a o nuu Su'si o a te ka iyo
vii ka iyo va'a anua o a nuu ya a. Sukan kúu in ancla ma ja sunkani va'a i
barcu ma, sukan kúu ja ka ndetu o ja ni skuiso Su'si ma. Vaa ja ka ndetu
o a kúu ja sa'a ja ûni jin kivi koo o onde yata sa'ma ndakaa nuu ii iyo maa
Su'si ma,
20 nuu ni kivi Jesús ma, ja ni ndakune ya ichi jin kivi koo o ma, vaa maa ya ni
nduu sutu tátnuni nuu ndaka sutu ma, sukan ni yo kuu tee kúu Melquisedec
ma ja ni yo kuu de sutu ma.

7

Sukan kúu sutu nani Melquisedec ma, sukan kúu Jesús ma ja kanuu-ka ya sana ndaka-ka sutu ma

1 Vaa tee kúu Melquisedec ma, suu de kúu rey ñuu Salem ma, te suu de
kúu sutu nuu Su'si iya iyo onde sukun ma. Te ni ja'an de ni jan nu tna'a de
Abraham ma, nuu ni ndakokuiñi Abraham ma ja ni kundee de nuu ndaka
rey ma. Te ni jikan-ta'vi de nuu Su'si ma, ja na skuta'vi ya ja va'a Abraham
ma.
2 Sani te Abraham ma, ndaka ja ni ni'i de nuu ni ja'an de ma, ni ndakua'a de
diezmo de ma nuu tee kúu sutu Melquisedec ma. Te tee kúu Melquisedec

ma, ja nani de ma kúni ka'an “rey sa'a ja va'a ja ndaa”. Te ja kúu de rey ñuu
Salem ma kúni ka'an ja suu de kúu rey sa'a ja jin koo mani ñayii ma.
3 Kovaa masu na in jini na in ni yo kuu yuva de na in ni yo kuu si'i de, ni a
na in ni yo kuu tna'a de, ni masu na in in jini na kivi ni kâku de na kivi ni
ji'i de. Sukan tna kúu Sa'ya Su'si ma ja téku ya te kúu ya sutu ni-kani ni-jika.
4 Te vitna, te jín ndasa'a vava'a o kuenda, vaa tee kanuu-ka kúu
Melquisedec ma sana Abraham ma, chi vaa ndaka ja ni ni'i Abraham ma,
ni ndakua'a de diezmo nuu tee kúu sutu ma.
5 Ja ndaa ndija ja ndaka sa'ya tata Leví ma, ni ka kunda'a de ja jin ko kuu
de sutu jin kunukuechi nuu Su'si ma, te suu de ka kuu tee ja jin ndunda'a
diezmo jin ndakua'a ndaka ñayii ma. Vaa sukan ni tatnuni Moisés ma, visi
sa'ya tata Abraham ma ka kuu ndaka i ma.
6 Te visi masu sa'ya tata Leví ma kúu Melquisedec ma, kovaa ni jan-ta'vi de
diezmo ni wa'a Abraham ma, te visi jâ iyo ja skuiso Su'si ma ja ni'i Abraham
ma, kovaa ni jikan-ta'vi Melquisedec ma nuu Su'si ma ja na skuta'vi ya ja
va'a Abraham ma.
7 Ja ndaa kúu ja ñayii java'a-ka ma kakan-ta'vi ja va'a nuu Su'si ma ja kuu
ñayii lule-ka ma. Sa'a iyo, te masu kuu ka'an o ja ña'a.
8 Ja ndaa kúu ja tee ka jan-ta'vi diezmo ma ja ka kuu de sa'ya tata Leví ma
chi ñayii jin kûu ka kuu tna de. Kovaa ká'an tnu'u Su'si o a ja iyo in sutu téku
ni-kani ni-jika ja nani de Melquisedec.
9 Na ko ka'an o ja sutu ka kuu sa'ya tata Leví ma, kuenda tnu'u ja ni ka
ndakua'a tna de diezmo de ma nuu sutu kúu Melquisedec ma kúu, nuu ni
ndakua'a Abraham ma diezmo de ma nuu Melquisedec ma.
10 Vaa nuu ni ka ndatna'a Melquisedec ma ji'in Abraham ma chi Abraham
ma, jâ iyo de ja ko kuu de yuva sa'ya tata Leví ma.
11 Te ñayii ka iyo ñuu Israel ma ni ka kuta'vi tnu'u ni tatnuni Moisés ma,
ja ni ka ndaka'an sutu ka kuu sa'ya tata Leví ma. Te nute tee ya'a, ni ka
kundee de ja jin koo va'a jin koo vii ñayii ma nuu Su'si ma chi masu nde
jiniñu'u ja kenda in-ka sutu ja chindee ya ñayii ma ja na jin koo va'a i nuu
Su'si ma. Te iya ya'a, masu sukan ni yo kuu Aarón ma ni yo kuu ya, su'va
sukan kúu Melquisedec ma kúu ya.
12 Kovaa ja ni ndasama na in ko kuu sutu a, te ni kenda in-ka tnu'u núkuiñi
nuu tniñu tnu'u ni kaxtnu'u Moisés ma.
13 Vaa sukan ká'an tnu'u ndee nuu tutu Su'si o a, ja Iya Tátnuni ma chi masu
nde ni kee ya ne'un sa'ya tata Leví ma chi ne'un sa'ya tata tee kúu Judá ma
ni kee ya, ja ka kuu de in jichi ñayii ma ja masu nama uun ni kee in sutu ja
kunukuechi de nuu Su'si ma.
14 Vaa ka jini o ja iya tátnuni nuu o a chi ni kee ya ne'un sa'ya tata Judá ma,
te in jichi ñayii yukan masu nama uun ni ka'an kuiti Moisés ma ja yukan
kee in sutu kunukuechi nuu Su'si ma.
15 Te sa'a, te ka jini ndandaa o ja jâ ni kenda in sutu jaa ja kuu ya sukan
ni yo kuu sutu nani Melquisedec ma.
16 Te tnu'u ni tatnuni Moisés ma káxtnu'u naxe ko kuu tee ko kuu sutu ma.
Kovaa masu sukan ni kenda Jesús ma, chi iya ya'a chi iyo tnu'u ndee tnu'u
ndatnu ya ja koteku ya te masu kûu ya, te chukan kúu ja ni nduu ya sutu
va'a-ka nuu Su'si ma.
17 Vaa sa'a ká'an ja kuu ya ma:

“Maa ro kúu sutu ni-kani ni-jika,
sukan ni yo kuu tee kúu Melquisedec ma,
ja ni yo kuu de sutu ma.”

Sa'a ni jiña'a Su'si ma nuu Sa'ya maa ya ma.
18 Chukan kúu ja sukan ni tatnuni Moisés ma másu jin kuatniñu-ka o, vaa
nda'vi xeen ni yo kuu, te masu nde jiniñu'u-ka,
19 vaa masu nde ni chindee ña'a i ja jin koo va'a-ka ñayii ma nuu Su'si ma,
te vitna jâ ni nukuiñi in tnu'u va'a-ka, te iyo tnu'u kanu ini ja jin koo va'a o
nuu Su'si o ma, te chukan kúu ja jin koo o jin tu'va-ka o ya.
20 Te nuu ni nduu Jesús ma sutu ma, te sa'a ni skuiso Su'si ma ja suu ya
ko kuu sutu ni-kani ni-jika.
21 Kovaa nuu ndaka-ka sutu ma, nuu ni ka nduu de sutu ma chi masu nama
uun ni skuiso Su'si ma ja ni-kani ni-jika jin ko kuu de sutu. Kovaa Jesús iya
tátnuni nuu o a, nuu ni nduu ya sutu ma, te ni skuiso Su'si ma ja ni-kani
ni-jika ko kuu ya sutu, te sa'a ndee nuu tnu'u Su'si ma:
Vaa maa Iya Tátnuni ma ni skuiso,
te masu ndakani ini ya,
te sa'a ká'an ya:
“Maa ro kúu sutu ni-kani ni-jika,
sukan ni yo kuu tee kúu Melquisedec ma,
ja ni yo kuu de sutu ma”,
kúu ya jiña'a ya nuu Jesús ma.
22 Te chukan kúu ja Jesús ma kúu iya sa'a ja kuu jin kukanu ini-ka o tnu'u
vava'a ká'an Su'si ma, ja naxe jin koo va'a o nuu ya ma.
23 Te tee ni ka yo kuu sutu ma chi kua'a xeen de ni yo kuu, kuechi ja ni
ka yo ji'i, ni ka yo ji'i de ma, te in-ka de ni yo nukuiñi nuu tniñu de ma.
24 Kovaa Jesús ma chi ni-kani ni-jika kúu ya sutu, vaa masu na in kuu ko
kuu sutu nuu tniñu ya a.
25 Chukan kúu ja ni-kani ni-jika sa'a ya ja jin ndani'i ta'vi ñayii ka kandija i
ya ma te ka jan tu'va i nuu Su'si ma. Vaa maa ya chi téku ya ni-kani ni-jika,
te ndimaa jikan-ta'vi ya ja jin kuu i.
26 Te Jesús ma kúu sutu tátnuni nuu ndaka-ka sutu ni ka iyo ma, te iya ya'a
kúu iya ka jiniñu'u ndaka o ma. Vaa ni-in ja u'vi masu sa'a ya, vaa masu nde
játna ini ya ja ko sa'a ya ja u'vi ma, te masu nde ndiso kuechi ya, te masu
iyo ya ji'in ñayii ka ndiso kuechi ma, vaa sukun-ka iyo ya sana andivi a.
27 Vaa iya ya'a, masu nde jiniñu'u ja ndi-kivi ndi-kivi ndakua'a ya nuu Su'si
ma in kiti ja kuechi maa ya ma te sana ndakua'a ya ja kuu kuechi ñayii ñuu
ya ma, sukan ni ka yo sa'a ndaka-ka sutu ma. Kovaa maa ya chi in-ni jichi
ni ndo'o ni neni ya, ni chunaa ya nuu tniñu ndaka o, te masu nde jiniñu'u
ja nuu-ni nuu-ni ndachunaa-ka ya ja jin ko kuu ñayii ma.
28 Kovaa tnu'u ni tatnuni Su'si ma nuu Moisés ma, sa'a ká'an, ja in tee ñuu
ya ma ko kuu sutu ma. Kovaa kuee-ka, te ni kenda tnu'u ni skuiso Su'si
ma, ja Sa'ya maa Su'si ma ko kuu sutu ma, te maa ya chindee ña'a ni-kani
ni-jika, sukan-va'a jin koo va'a o nuu Su'si ma.

8

Jesús ma kúu iya ni kaxtnu'u in tnu'u jaa sukan jin koo va'a o nuu Su'si ma

1 Te vitna chi ja kanuu xeen kúu ja ka ka'an o a, vaa ka neva'a o sutu
tátnuni nuu ndaka-ka sutu ma, te maa ya ni nukoo xiñi kua'a nuu núkoo
Su'si ma, iya iyo jayiñu'u onde andivi ma.
2 Te maa ya kúu iya ndakua'a nuu Su'si ma ndaka ja va'a ja vii ka ndakua'a
ñayii ma nuu ya ma, iya iyo ini veñu'u ii ni sa'a maa ya ja kúu ya Iya Tátnuni
ma, tna'a ja masu ni ka sa'a ñayii ma.

3 Vaa jâ ka jini o na tniñu ka sa'a ndaka sutu ma, vaa suu de ka ndakua'a
nuu Su'si ma ja ka yinda'a ñayii ma ja jin ndakua'a i nuu ya ma, te jin ka'mi
de kiti ka yinda'a i ma nuu Su'si ma, te chukan kúu ja Jesucristo ma chi
jiniñu'u ja koo nawa ndakua'a ya nuu Su'si ma.
4 Vaa nute iyo ya ñuu ñayivi a chi ni masu kuu ko kuu ya sutu, vaa ka iyo
kua'a-ka sutu ka ndakua'a nuu Su'si ma ja ka yinda'a ñayii ma sukan ká'an
tnu'u ni tatnuni Moisés ma.
5 Vaa tee ya'a chi ka ndane'e-ni de sukan kúu onde andivi ma. Vaa sa'a ni
kaxtnu'u Su'si ma nuu Moisés ma, nuu sani te sa'a de ve'e ii nuu koo Su'si
ma. Te sa'a ni jiña'a ya: “Konde'ya va'a ni, te sa'a ni ndaka sukan ni kaxtnu'u
sa onde yuku ma.”

6 Kovaa vitna, te maa Jesús ma kúu iya kaxtnu'u in tnu'u va'a-ka ja naxe
jin koo va'a o nuu Su'si ma, te suu ya kúu sutu jinukuechi va'a-ka, vaa ja
maa ya, te iyo kua'a-ka ja jin ni'i o ja ni skuiso Su'si ma.
7 Nute ni kundee tnu'u ni tatnuni Moisés ma ja jin koo va'a ñayii ma nuu
Su'si ma chi ja ndaa kúu ja másu ndí ini Su'si ma ja kaxtnu'u ya in-ka tnu'u
ja sa'a ja jin koo va'a-ka o nuu ya ma.
8 Kovaa ni jini ya ja ni-in ñayii ma sa'a sukan ni tatnuni ya ma. Chukan kúu
ja ni ka'an ya:

Sa'a ká'an sa ja kúu sa Iya Tátnuni a,
ja kenda kivi ja sunkani sa in-ka tnu'u jaa
ja sa'a ja jin koo va'a ñayii ñuu Israel ya,
ji'in ñayii ñuu Judea ma, nuu sa.

9 Te tnu'u jaa ya'a chi masu ko kuu i sukan ni yo kuu tnu'u ni kaxtnu'u sa
onde xi'na-ka ma nuu yuva ni tee jana'a ma,

ja ni ndatnii sa nda'a de ma
te ni ndene'e sa de ñuu Egipto ma.

Vaa masu nde ni ka yo ndikin de tnu'u ni tatnuni sa ma,
te chukan kúu ja ni xndoo sa de.

Sa'a ká'an sa ja kúu sa Iya Tátnuni a.

10 Chukan kúu ja nuna jinu kivi yukan ma,
te tnu'u ká'an sa ya, sukan sa'a sa ji'in ñayii ñuu Israel ma.

Sa'a ká'an sa ja kúu sa Iya Tátnuni a.

Te chunee sa tnu'u tátnuni sa a janitnuni i ma,
te ini anua i ma tee sa tnu'u tátnuni sa,

te maa sa ko kuu Su'si jin ndachiñu'u i ma,
te ndaka maa i ko kuu ñuu maa sa.

11 Te ñatuu na nde i ndakaxtnu'u nuu tna'a i ma ja na jin kuni i na in kúu
sa,

vaa ndaka i jin kuni na in kúu sa,
onde suchi luluu ma, onde ñayii java'a-ka ma, vaa ndaka i jin kuni ña'a.

12 Vaa kunda'vi ini sa i,
te sakanu ini sa ndaka ja u'vi ni ka yo sa'a, ni ka yo kuu i ma,

te ni masu ko ndaka'án kuiti sa kuechi i ma,
kúu ya ká'an ya.

13 Nú tnu'u jaa kúu tnu'u ni kaxtnu'u ya a chi tnu'u jana'a kúu tnu'u ni
kaxtnu'u ya xinañu'u-ka ma. Te tnu'u jana'a ma chi sani te skenaa i tnu'u
ndee tnu'u ndatnu i ma, vaa tnu'u jana'a xeen kúu i.

9

1 Te jâ ka jini o ja kivi nuu ni tatnuni Su'si o ma onde xinañu'u ma naxe
jin koo va'a o nuu ya ma, te ni kaxtnu'u ya naxe jin ndachiñu'u o ya ma, te
suni ni kaxtnu'u ya naxe koo ini veñu'u ni ka sa'a i ñuu ñayivi a.
2 Vaa sa'a ni ka sa'a i veñu'u yukan ma: Iyo nuu kivi kunu o ma-ni, te nani
i nuu ii, te ka nukuiñi candileru ma, ji'in mesa nuu ka yoxtnee xtatila ni ka
yo ndakua'a i Su'si ma.
3 Te ndakaa in sa'ma ñume'nu sasava ma, sukan-va'a ñatuu na in kuu kivi
nuu ii xen-xeen ma.
4 Te yukan iyo in nuu ni ka yo ja'mi i ja jáxiko asi ma nuu Su'si ma, te
nanimaa oro kúu i. Te yukan yinee tna arca nuu ni yo ka'an Su'si ma. Te
nanimaa oro kúu yika i ma, te yutnu kúu ini i ma, te ini i ma ñunee in tija'an
nanimaa oro kúu, te ñu'u maná ni wa'a Su'si ma ja ni ka jaa ñayii ma nuu ni
ka iyo i nuu ñatuu kuiti nawa iyo ma. Te suni ñunee tna yutnu kúu bastón ni
yo yinda'a Aarón ma te ni nana nda'a kuii tnu, te suni yukan tna ka ñunee
yuu ni tee Su'si ma ja ni tatnuni ya nuu ñayii ma.
5 Te siki arca ma ka yoxtnee uu ángel ka nani querubín ma, te sukan ka
kaxtnu'u i jayiñu'u Su'si ma. Vaa ndijin ángel ma, ni ka yo chisa'vi i arca
ma. Te ndaka ja kúni ka'an sukan iyo ma, masu kuu jin ka'an o ndaka
vitnañu'ni-ni.
6 Te nuu jâ ni jinu ni ka jinkuiñi ndaka sukan ni tatnuni ya ma ja koo
ve'e ya ma, te nuu-ni nuu-ni ka kivi koo sutu ma nuu kivi o xinañu'u ma,
sukan-va'a jin ndachiñu'u de Su'si ma.
7 Kovaa nuu ii xen-xeen-ka ma, maa in-ni sutu tátnuni nuu ndaka-ka sutu
ma kívi in jichi-ni ja in kuiya. Te ora kívi de ma, jiniñu'u ja kinda'a de niñi
kiti ma, te xsiava de nuu ii xen-xeen ma, sukan-va'a sakanu ini Su'si ma
kuechi de ma, ji'in kuechi ñayii ñuu ya ma, tna'a kuechi ni ka yo kuu sanaa
te ni ka yo sa'a i ma.
8 Sa'a, te káxtnu'u Xtumani Ndios ma ja nani iyo-ka nuu kivi o xinañu'u ma
chi ichi nuu kivi o nuu ii xen-xeen ma chi ñatuu ndanune-ka ja jin kivi koo
o nkuu.
9 Ndaka sukan ni yo kuu ve'e Su'si ma káxtnu'u sukan kúu vitna. Vaa
ndaka ñayii ka jinukuechi nuu Su'si ma sa'a, te ka ndakua'a i ndaka kiti ji'in
ndatniñu ka yinda'a ka yija'a i ka kenda koo i nuu Su'si ma, kovaa masu
kuu jin ndasava'a ndaka chukan janitnuni i ma.
10 Vaa ka jini o ja ndaka ja ka sa'a ñayii ma kúu ja jin kaa jin ko'o i ma-ni,
ji'in naxe jin ndasavii jin ndasandoo i yikikuñu i ma-ni kúu, te ndaka cha'a
ka ndanuu ja jin ko sa'a i ma onde ni kenda kivi ja ni ndaxsama Su'si ma
ndaka sukan jin ko sa'a jin ko kuu i ma.
11 Te chukan kúu ja vitna ja ni kenda Cristo o a ja kúu ya sutu tátnuni nuu
ndaka-ka sutu ma, ji'in nuu ndaka ja va'a kenda kivi ki'in o a, te jinukuechi
ya nuu Su'si ma ini veñu'u ka'nu ini veñu'u va'a iyo onde andivi ma, tna'a ja
masu ni ka sa'a ñayii ma, veñu'u ja masu iyo ñuu ñayivi ya'a.
12 Te niñi yinda'a ya ma, masu niñi ndixi'yu xi niñi xndiki jaa kúu chi niñi
maa ya ma kúu. Te in jichi-ni ni kivi ya nuu ii xen-xeen ma, te ni kundee
ya ja ni ka ndayaa o nuu ja u'vi ma te maa ya koo ji'in o ni-kani ni-jika.
13 Vaa ja ndaa kúu ja niñi xndiki ma, ji'in niñi ndixi'yu ma, ji'in yaa ni kendoo
ja ni ka ja'mi i in serra ma te jin chi'i ñayii ma chi ni ka yo nduvii yikikuñu
i ma, vaa sukan ni tatnuni ya nuu Moisés ma.
14 Te nú sukan ni yo kuu ma, kovaa ja va'a xeen-ka kúu niñi Cristo o a ja
ndásavii ndásandaa i janitnuni o a, te máko jin ko sa'a-ka o ja u'vi ni ka yo
sa'a, ni ka yo kuu o ma, tna'a ja sa'a ja jin skenaa o anua o ma nkuu ma,

te vitna máko jin ku'un-ka ini o, sukan-va'a jín kunukuechi o nuu Su'si iya
téku a. Vaa jín kona'a o ja maa Xtumani Ndios iya iyo ni-kani ni-jika ma, te
ni kundee ini Cristo o a ja ni ndo'o ni neni ya nuu tniñu o ma, visi ñatuu na
kuechi ndiso ya ma. Te onde sukan saa ni sakanu ini Su'si ma kuechi o ma.
15 Te chukan kúu ja Jesucristo ma kúu iya ni kaxtnu'u tnu'u jaa ya'a, te
ja ni ji'i ya ma, te ni ka kaku o ja ma jin ndachunaa o ndaka kuechi ni ka
yo sa'a, ni ka yo kuu o ma, tna'a ja ni tatnuni ya onde xinañu'u ma ja másu
ko jin ko sa'a o ma. Te vitna, ndaka o ja jâ ni ndakana ña'a ya ma chi jin
ndani'i ta'vi o, te jin koteku o ni-kani ni-jika, vaa sukan jâ ni skuiso ya ma.
16 Vaa ka jini o ja nuu iyo in tutu ká'an ja iyo in ja ni skuta'vi ñayii ma in-ka
ñayii ma chi jiniñu'u ja onde kûu ñayii ni skuiso sukan ma, sana ko kuu
kuenda ñayii ni kuta'vi ma.
17 Vaa nuu iyo in tutu ká'an sukan ma te ni ji'i ñayii ni skuiso ma chi jâ ni
nduu kuenda ñayii ni kuta'vi ma. Kovaa nú téku-ka ñayii ni skuiso ma chi
ña'a.
18 Chukan kúu ja tnu'u ni kaxtnu'u Su'si ma onde xinañu'u ma ja sukan jin
koo va'a o nuu ya ma chi onde ni jati niñi ya ma, sana ni keja'a tnu'u ni
kaxtnu'u Su'si ma ni satniñu i ini anua o a.
19 Vaa nuu ni jinu ni kaxtnu'u Moisés ma ndaka sukan ni tatnuni Su'si ma
ja jin ko sa'a ñayii ñuu ya ma, sani te ni ke'en de niñi xndiki jaa ma ji'in niñi
ndixi'yu ma ji'in ndute, te ni sakanuu de. Te ni ke'en de ixi ndikachi ma ixi
vivii kua'a ma, te ni chitnii de in tnu hisopo ma, sani te ni chunee de nuu
ñu'u niñi ma ji'in ndute ma, te ni chiso de siki nuu ndee tnu'u ni tatnuni ya
ma, te ûni sukan ni chiso de siki ndaka ñayii ma.
20 Te sa'a ni jiña'a de nuu ñayii ma: “Niñi ya'a kúu seña ja vitna ni keja'a
tnu'u ni kaxtnu'u Su'si ma ja sukan jin koo va'a o nuu ya a.”
21 Te suni ni chiso de siki veñu'u ma ji'in siki ndaka ndatniñu jin kuatniñu
de ja jin kunukuechi de nuu Su'si ma.
22 Sukan ká'an tnu'u ni yo kaxtnu'u Moisés ma ja nú masu kati niñi ma, chi
masu nawa nduvii ndundoo. Te chukan kuu ja nú masu kati niñi ma chi
masu sakanu ini Su'si ma ni-in kuechi ñayii ma.
23 Te chukan kúu ja jiniñu'u ja onde jin nduvii jin ndundoo ndaka
ndatniñu ka jatniñu sutu ma ja ka jinukuechi de nuu Su'si ma ini veñu'u ii
iyo ñuu ñayivi ya, vaa ka kuu i seña ja sukan iyo onde andivi ma, te jiniñu'u
ja jin nduvii i sukan ni tatnuni Moisés ma. Kovaa maa ndatniñu ka iyo nuu
Su'si ma onde andivi ma chi jiniñu'u ja niñi va'a-ka kuatniñu Cristo o ma ja
kúu ya sutu ma sukan-va'a jin nduvii i ma, sana sukan ni ka yo sa'a sutu
ñuu ñayivi a.
24 Vaa Cristo ma chi masu nde ni kivi ya ini veñu'u iyo ñuu ñayivi ya, tna'a
ja ni ka sa'a ñayii ma-ni. Vaa chukan chi in seña-ni kúu i, te onde andivi
ma iyo in ja ndandaa, te onde yukan nuu iyo Su'si ma ni kivi Cristo ma,
sukan-va'a kakan-ta'vi ya nuu Su'si ma ja jin kuu o.
25 Te masu ni kivi ya kua'a xeen jichi sukan ka sa'a sutu ka tatnuni nuu sutu
ma, ja ni ka yo kivi koo de kua'a xeen jichi ma, ka yinda'a de niñi ndeva'a-ni
kiti ma, te saa ka kivi koo de in jichi ja in kuiya ma nuu ii xen-xeen-ka ma.
26 Vaa nute sukan ka sa'a sutu ma iyo ja sa'a Cristo o a chi jiniñu'u ja kua'a
xeen jichi ndo'o neni ya ma onde kii ni keja'a ñuu ñayivi a te onde vitna a.
Kovaa vitna ja iyo yatni ja ndi'i ñuu ñayivi a chi ni kivi ya in jichi-ni ja ni
ndakua'a ya maa ya nuu Su'si ma, sukan-va'a xnaa ya ndaka ja u'vi ka sa'a
ñayii ma.
27 Vaa yo'o ja ka kuu o ñayii a chi iyo ja jin kûu o in jichi, te ndakan Su'si ma
kuenda nuu o nawa ni ka yo sa'a ni ka yo kuu o ma.

28 Te suni sukan Cristo ma chi in jichi-ni ni ndo'o ni neni ya, sukan-va'a
xnaa ya kuechi kua'a ñayii ma. Te ndii ya in-ka jichi, kovaa kivi yukan chi
masu ndo'o neni-ka ya ja jin naa kuechi ñayii ma, su'va kii ya ja ndaxtutu
ya ñayii ni ka kukanu ini i ya ma te ka ndetu i ya ja na jin ndani'i ta'vi i ma.

10

1 Vaa tnu'u ni tatnuni Moisés ma káxtnu'u ja sukan ko kuu ja kenda
kuee-ka ma, te masu maa tna'a ja iyo ja kenda ma kúu chi kuenda tnu'u
ja in kati kuanda'vi-ni kúu i. Te chukan kúu ja masu nawa ni kuu sa'a i ja
na jin nduvii jin nduva'a ñayii ni ka jan tu'va nuu Su'si ma, visi ka yinda'a
i ja jin ndakua'a i nuu Su'si ma ndi-kuiya ndi-kuiya ma.
2 Nute ni kuu jin nduvii jin nduva'a ñayii ma chi masu jin kuiso kuechi-ka
i ma, te masu jiniñu'u ja jin ndakua'a-ka i ndaka sukan nuu Su'si ma. Nute
jâ ni ka nduvii i in jichi-ni ma chi masu jin ko ndi ini-ka i kuechi ka ndiso i
ma.
3 Kovaa ndaka ja ni ka yo ndakua'a i nuu Su'si ma ndi-kuiya ndi-kuiya ma
chi ja ka ndaka'án i ndaka kuechi ka sa'a i ma kúu.
4 Ja ndaa kúu ja niñi xndiki ma ji'in niñi ndixi'yu ma chi masu kuu jin xnaa
i kuechi ñayii ma.
5 Te chukan kúu ja nuu ni kenda Cristo ma ñuu ñayivi a, te sa'a ni jiña'a ya
Su'si ma:
Ndaka kiti ka yinda'a ñayii ma ja ka ndataa i nuu ni ma,
ji'in ndaka ndatniñu ka ndataa i ma,
masu nde ni jatna ini-ka ni,
te chukan kúu ja ni sa'a ni ja ni kii ñayivi sa ñuu ñayivi a.
6 Ndaka kiti ka ja'mi i nuu ni ma sukan-va'a jin naa kuechi i ma,
masu nde ni jatna ini-ka ni.
7 Chukan kúu ja ni ka'an sa:
“Ya'a vee sa nuu ni, Su'si, sukan-va'a sa'a sa sukan játna ini ni ma,
vaa sukan ndee nuu tutu ká'an tnu'u maa ni ma ja kuu sa.”
8 Te sa'a ká'an xinañu'u ma: “Ndaka kiti ka yinda'a i ja jin ndataa i nuu
ni ma, ji'in ndaka ndatniñu ma, te ka ja'mi i nuu ni ma sukan-va'a jin naa
kuechi i ma, masu nde ni jatna ini-ka ni.” Kovaa ndaka cha'a ni ka yo sa'a i,
vaa sukan ká'an tnu'u ni tatnuni Su'si ma nuu Moisés ma ja na tatnuni de
nuu ñayii ma.
9 Te sa'a ká'an ja ku-uu ma: “Ya'a vee sa nuu ni, Su'si, sukan-va'a sa'a sa
sukan játna ini ni ma.” Sa'a ni jiña'a Cristo o ma. Te sukan ni xtandiyo Jesús
ma ja xinañu'u ma, te ni sunkani ya ja ku-uu ma.
10 Te ja sukan ni sa'a Jesús ma sukan játna ini Su'si ma, te ni ka nduvii, ni
ka ndundoo o a. Vaa in jichi-ni ni ndo'o ni neni Jesucristo ma nuu tniñu o
a, te masu jiniñu'u ja nuu-ni nuu-ni-ka ndo'o neni ya.
11 Te ja ndaa kúu ja sutu ma, ndi-kivi ndi-kivi ka ndakua'a de kiti ka
yinda'a ñayii ma nuu Su'si ma, sukan-va'a jin naa kuechi i ma. Kovaa masu
ni ka kundee ndaka chukan ja jin naa kuechi ñayii ma.
12 Kovaa Cristo o a chi in jichi-ni ni ndo'o ni neni ya nuu krusi ma,
sukan-va'a kuu naa kuechi ñayii ma ni-kani ni-jika. Sani te ni nukoo ya
xiñi kua'a Su'si ma.
13 Te onde yukan ndetu ya ja ndaka ñayii ñatuu ka kunimani nuu ya ma, jin
kendoo i chii ja'a ya ma.
14 Vaa ja in jichi-ni ni ndo'o ni neni ya nuu krusi ma, te ni sa'a ya ja ni ka
nduvii, ni ka nduva'a ndaka kuiti ñayii ni ka ndusiin i nuu ja u'vi ma.
15 Te sukan ndáka'an tna Xtumani Ndios ma, vaa xinañu'u-ka ká'an ya:

16 Nuna jinu kivi yukan ma, te tnu'u ká'an sa ya, sukan sa'a sa ji'in ñayii ñuu
Israel ma.
Sa'a ká'an sa ja kuu sa Iya Tátnuni a.
Te chunee sa tnu'u tátnuni sa a janitnuni i ma,
te ini anua i ma tee sa tnu'u tátnuni sa a.
17 Te sa'a ni ka'an tna ya:
Te ni masu ko ndaka'án kuiti sa kuechi i ma,
kúu ya ká'an ya.
18 Te chukan kúu ja masu jiniñu'u ja nawa ndakua'a-ka i nuu Su'si ma ja naa kuechi i ma, vaa maa Cristo o ma jâ ni chunaa.

Ûni jín kukanu ini o Jesucristo ma, te má jin ndakakayata o

19 Chukan kúu ja ndaka ni ja ni ka nduu ni sa'ya Su'si o a, te ja maa niñi Jesucristo ma, te nune ja kuu jin kivi koo o nuu íi xen-xeen ma.
20 Vaa ja ni ndo'o ni neni ya ma, te ni ndanune nuu ii xen-xeen ma, nuu ni ndata sasava sa'ma ndakaa ma, te ni ndanune in ichi jaa ja kuu jin kivi koo o, sukan-va'a jin koteku o ni-kani ni-jika.
21 Te vaa jâ ka neva'a o in sutu jinukuechi vava'a ve'e Su'si ma,
22 te chukan kúu ja ni-yu'u ni-ini o jín koo o jín tu'va o Su'si ma, te ûni jín kukanu ini vava'a o ya, te jín ndasa'a vivii o ini anua o a, te máko jin kani ya'a jin kani yukan-ka ini o. Vaa yikikuñu o a, jâ ni ka nduvii, ni ka ndundoo i, vaa maa ya ni ndakate ña'a ji'in ndute vivii ma, te má jin ndasa'a-ka o ja u'vi ma.
23 Jín konukuiñi vava'a o nuu Su'si ma, te máko jin kani uu jin kani uni ini o kuiti ja jin ni'i o ja ka ndetu o a xi ña'a. Vaa Su'si ma chi ja ni skuiso ya nuu o a chi sa'a ya.
24 Jín nduku o naxe jin chindee tna'a o ja kuu jin kutoo tna'a o ma, te sukan, te jin sa'a-ka o ja va'a ma.
25 Máko jin ndunaa o ja jin ndatna'a o ja jin ndachiñu'u o Su'si o a, sukan ka kuu jaku-ka tna'a o ma ja ka ndunaa i ma. Su'va jín ko ndi ini o ja jin ndaka'an-so'o nuu tna'a-ka o, vitna ja ka jini o ja ve kuyatni kivi ndenda Jesucristo ma.
26 Chi vaa nuna jin ndakuiso kuechi ñukuun-ka maa o ma, vitna ja jâ ni ka jini o ja ndaa a, masu nawa iyo-ka ja kuu jin ndakua'a o nuu Su'si ma ja naa kuechi ni ka sa'a o ma.
27 Su'va in nuu kini ndetu ña'a ja ki'in o ndachunaa o kuechi o ma. Te in nuu káyu kóko iyo ja kun-nee ñayii ñatuu kúnimani nuu Su'si ma.
28 Vaa nú na in sa'a ja u'vi ma te ñatuu kandija i sukan ni tatnuni Moisés ma te uu xi uni ñayii ni ka jini sukan sa'a i ma chi ñayii yukan chi ûni kûu i, te masu na in ka'nu ndee-ka.
29 ¿Te naxe ka jani ini ni? ¿Masu iyo ja ndo'o xen-xeen-ka ñayii ñatuu kandija ja ká'an Sa'ya Su'si ma? Te nú sukan kúu i ma chi kuenda tnu'u ja ni jiñu ndoso i ya, vaa sa'a i tnu'u ja masu nde jiniñu'u niñi ni jati ya ma, te vitna ja onde chukan, saa ni kuu ni ka nduvii, ni ka ndundoo o nuu Su'si ma. Te nú sukan kúu i ma chi kuenda tnu'u ja ká'an ndeva'a i ja kuu Xtumani Ndios ma, vaa ñatuu kandija i ma, te vitna ja maa ya ni kunda'vi ini ña'a ma.
30 Kovaa ka jini o ja Su'si ma, sa'a ni ka'an ya: “Maa sa sa'a ja jin ndo'o jin neni i, te sukan ndachunaa sa ja ka sa'a ka kuu ña'a i a.” Te suni sa'a ni ka'an tna ya: “Iya Tátnuni a, ndakan ya kuenda nuu ñayii kúu ñuu ya ma.”
31 Îyo xeen ko kuu kivi ndenda o nuu nda'a Su'si iya téku ma, nú ma sa'a o sukan kúni ya ma.

32 Jin ndaka'án ni onde kivi vee o ma, nuu kujaa-ni ja ni ka ndani'i ni
tnu'u ndaa Su'si o a. Te ni ka ndo'o, ni ka neni ni, kovaa ni ka kundee ni
nuu tnundo'o yukan ma.
33 Vaa jaku ni chi ni ka sa'a ndeva'a ña'a i, te ni ka ka'an ndeva'a i nuu ni
nuu ka iyo kua'a ñayii ma. Te jaku-ka ni chi ni ka yo kuxii ini ni ja ni ka yo
ndo'o tna'a ni ma, vaa kuenda tnu'u ja maa ni ka ndo'o ma.
34 Te ni ka yo kunda'vi ini ni tna'a ni ka yinee vekaa ma, te nuu ni ka yo
xtandee i nawa ka neva'a ni ma, masu nde ni ka yo kuxii ini ni ma. Vaa ka
jini ni ja onde andivi ma iyo in ja va'a-ka ja jin kuta'vi ni, in ja masu ndi'i.
35 Chukan kúu ja ndimaa jin kukanu ini ni Su'si ma, vaa kua'a xeen ja ndataa
ya ma.
36 Kovaa jiniñu'u ja kava kuee ini o, sukan-va'a kuu sa'a o sukan játna ini
Su'si ma te ni'i o ja ni skuiso ya ja taa ya ma.
37 Vaa masu kua'a-ka-ni kivi, te kenda iya iyo ja kii ya ma,
te masu kukuee-ka ya.
38 Ñayii sa'a ja va'a ja ndaa ma chi suu i koteku ni-kani ni-jika,
vaa kúkanu ini i ja kúu sa Su'si i.
Kovaa nuna ndakakayata i,
te masu jatna ini sa ja sukan sa'a i ma.
Sa'a ká'an ya.
39 Chukan kúu ja yo'o chi masu ñayii jin ndakakayata ja jin skenaa i maa
i ka kuu o. Su'va yo'o chi ñayii ka kukanu ini Su'si ma ka kuu o, sukan-va'a
ma jin skenaa o anua o a.

11

Ja kúkanu ini o Su'si ma kúu ja ûni kúkanu ini o ja ni'i o in ja ñatuu nde'ya o ma

1 Ja ka kukanu ini o Su'si ma kúu ja jin ni'i o ja ka ndetu o a. Vaa ka
kandija o visi ñatuu nde ka nde'ya o tna'a ja jin ni'i o ma, kovaa iyo ndija in
ja va'a ndetu ña'a.
2 Vaa tna'a o ñayii jana'a ma chi ni ka yo kukanu ini i ja jin ni'i i ja va'a ma.
Chukan kúu ja ni ka yo kandija i Su'si ma, te ni ka'an ya ja ñayii ka sa'a ja
va'a ja ndaa ka kuu i.
3 Vaa ka kukanu ini o Su'si ma ja maa ya ni sa'a ñuu ñayivi a, ji'in ndaka
ja ka iyo a. Te nuu ni ka kuva'a ndaka a chi masu nawa ni jatniñu ya. Ja ni
sa'a ya ma kúu ja ni ka'an ya-ni, sani te ni ka kuva'a ndaka ja ka nde'ya o a.
4 Te suchi ni yo kuu Abel ma chi ja kukanu ini i Su'si ma, chukan kúu ja
ja va'a-ka ni ndakua'a i nuu Su'si ma sana ja ni ndakua'a ñani i Caín ma. Te
ja ni sa'a i sukan ma, te ni ka'an Su'si ma ja in ñayii sa'a ja va'a ja ndaa kúu
i. Te visi jâ ni ji'i i ma, kovaa ja ni sa'a ni kuu i ma chi ndaka'an Su'si ma
nuu yo'o vitna ja sukan ni kukanu ini i ya ma.
5 Te tee ni yo kuu Enoc ma, ja ni yo kukanu ini de Su'si ma, chukan kúu
ja ni ki ndi kueka teku ya de, vaa masu nde ni ji'i de. Te masu nde ni ka
ndani'i ña'a tna'a de ma. Kovaa nuu ni iyo de ñuu ñayivi a chi ni ka yo jini
ña'a ñayii ma ja ni yo sa'a de sukan ni yo jatna ini Su'si ma.
6 Vaa nú masu kúkanu ini o Su'si ma chi masu játna ini ya ja sukan sa'a o
ma. Vaa nú na in kúni ja jin tu'va i Su'si ma chi jiniñu'u ja kandija i ja iyo
Su'si ma te suu ya yinda'a ja skuta'vi ya ndaka ñayii jin ndanduku i ya ma.
7 Vaa tee ni yo kuu Noé ma chi nuu ni xtu'va ña'a Su'si ma ja ko kuu tna'a
ja ñatuu kuni-ka de ma, te ni ndi ini de ja sukan ko kuu ja ni jiña'a Su'si ma.
Chukan kúu ja ni-yu'u ni-ini de ni sa'a de arca ma, sukan-va'a jin kaku de

ji'in sa'ya de ma, ji'in ñasi'i de ma, ji'in janu de ma. Te ni yo kandija de Su'si ma, te ndaka-ka ñayii ma, ni iyo ja jin kandija tna i Su'si ma, kovaa ñatuu ni ka sa'a i sukan ma. Chukan kúu ja kuiti ni ka chunaa maa i kuechi i ma. Kovaa Noé ma, ja ni kukanu ini de Su'si ma, chukan kúu ja ni nduu de tee sa'a ja va'a ja ndaa nuu ya ma.

8 Vaa ja ni kukanu ini Abraham ma Su'si ma kúu ja ni kandija de, nuu ni kana ña'a ya ma te jiña'a ya ja na kee de te ki'in de ma, vaa iyo nuu ko kuu ta'vi de ma. Te visi ñatuu jini de ndenu ki'in de ma, kovaa kua'an de.
9 Te ja ni kukanu ini de Su'si ma kúu ja ni iyo de kuenda tnu'u ja ñayii in-ka ñuu ni yo kuu de, maa ñuu nuu iyo ja nduu ñuu de ma. Te ve'e nuu ni yo iyo de ma, ve'e sa'ma-ni kúu, te suni sukan tna ni ka yo kuu tna Isaac ma ji'in Jacob ma, vaa suni jin ni'i tna de ja ni skuiso Su'si ma.
10 Vaa Abraham ma chi ndetu de ja ni'i de ñuu nuu núkuiñi va'a ma, ñuu nuu ni jani ini Su'si ma naxe kava i ma, te maa ya ni sa'a ma.
11 Vaa visi masu kuu koo sa'ya Sara ma, te visi tee nija'nu kúu de ma, kovaa ja ni kukanu ini de maa ya ma, te ni ni'i de tnu'u ndee tnu'u ndatnu ja ni yo kuu de yuva Isaac ma. Vaa ni kandija de ja Su'si ma chi ûni sa'a ya ja ni skuiso ya ma.
12 Vaa maa in-ni Abraham ma, te ni kenda koo kua'a sa'ya tata de ma, sukan ka iyo tiuxini ka iyo andivi ma ja ni masu kundee o ka'vi o ma, xi sukan kaa kua'a ñuti yu'u mar ma, sukan ni ka yo kuu sa'ya tata de ma.

13 Te ndaka ñayii yukan ja ka kukanu ini i Su'si ma, te visi ni ka ji'i i ma te ñatuu jin ni'i-ka i nuu ni skuiso Su'si ma, kovaa kuenda tnu'u ja jâ ka nde'ya i nuu jin koo i ma, tna'a nuu iyo ja jin kenda koo o ma, te ni ka kukanu ini i ja jin ni'i i ma. Te ni ka ndaka'an, ni ka ndakachi i ja masu ñayii ñuu ñayivi a ka kuu i, su'va nunuu-ni ni ka iyo i ya'a.
14 Te ñayii ka ka'an sa'a ma chi ka kaxtnu'u i ja ka nduku i in nuu ko kuu ñuu i ma.
15 Vaa nute jin ku'un ini i ja ñuu nuu ni ka iyo i ma te ni ka ke koo i kuan koo i ma, ja ñuu i ko kuu chi kuiti jin ndakokuiñi i ma.
16 Kovaa ka ñu'u ini i in ñuu va'a-ka, te ñuu ya'a chi onde andivi ma kúu. Te chukan kúu ja Su'si ma, masu nde kukan-nuu ya ja kúu ya Su'si iya ka kukanu ini i ma, vaa jâ ni satu'va ya in ñuu nuu kuu jin koo i ma.

17 Vaa ja ni kukanu ini Abraham ma Su'si ma kúu ja ni sa'a de sukan kúni ya ma. Vaa nuu ni jitotnuni ña'a Su'si ma, nuu ni jiña'a ya ja na ndakua'a de sa'ya de ma nuu maa ya ma, te sa'a de i sukan ka sa'a de kiti ka ndakua'a de nuu ya ma. Te ûni iyo de ja ndakua'a de i ma nkuu, visi maa in maa tnu'u-ni i kúu sa'ya de ma. Te vitna ja jâ ni skuiso Su'si ma ja sa'a ya ji'in i ma.
18 Vaa sa'a ni jiña'a ya: “Ja maa Isaac ma, te koo kua'a sa'ya tata ni.”
19 Chukan kúu ja Abraham ma chi ni ndakunitnuni de ja Su'si ma kúu iya iyo tnu'u ndee tnu'u ndatnu ja kuu ndaxteku ya ñayii ni ji'i ma. Te kuenda tnu'u ja ni ndaxteku ya Isaac ma kúu, vaa nuu sani te kûu i ma, te ni ndakua'a ya i nuu Abraham ma.

20 Te ja kukanu ini Isaac ma Su'si ma kúu ja ni ka'an de ja va'a ja jin kuta'vi sa'ya de Jacob ma ji'in Esaú ma nani jin koo i ñuu ñayivi a.

21 Vaa ja kúkanu ini Jacob ma Su'si ma kúu ja nuu sani te kûu de ma, te ni ka'an de ja va'a ja jin kuta'vi nduu sa'ya José ma, te yituu de karroti de ma, te ni ndachiñu'u de Su'si ma.

22 Te ja kúkanu ini José ma Su'si ma kúu ja nuu sani te kûu de ma, te ni ka'an de nuu tna'a de ma ja kivi jin nde koo de ñuu Egipto ma, te jín ndake'en de yiki José ma, te jín nu koo ji'in de onde ñuu de ma.

23 Te ja ni ka kukanu ini yuva Moisés ma Su'si ma kúu ja nuu ni kâku
Moisés ma te vivii kaa de nuu lulu kúu de ma, te uni yoo ni ka chu'u de lulu
ma ve'e de ma, sukan-va'a ñatuu na in kuni i ma. Vaa masu ni ka yu'u de ja
ni tatnuni rey ma ja na jin kûu ndaka lulu suchi yii ma.

24 Te ja ni kukanu ini Moisés ma Su'si ma kúu ja nuu ni kuu java'a de ma,
te ñatuu ni kuni de ja ko kuu de sa'ya sasi'i Faraón ma.
25 Vaa visi na ndo'o neni de ma, ja ni ndi ini-ka de kúu ja koo de ji'in ñayii
kúu ñuu Su'si ma, sana ja koo sii ini de jaku-ni kivi te kuiso kuechi de ma.
26 Vaa ja ni jani ini de kúu ja ja va'a-ka kúu visi na jin ka'an ndeva'a ñayii
ma nuu de sukan ni ka sa'a i Cristo ma, sana ndaka ja va'a iyo ñuu Egipto
ma. Vaa ja nde'ya nde'ya de kúu ja ni'i de ja skuta'vi ña'a Su'si ma.

27 Ja ni kukanu ini Moisés ma Su'si ma kúu ja ni kee de ñuu Egipto ma,
te kua'an de, te masu nde ni yu'u de ja ndákiti ini rey ma. Te ni yo nukuiñi
vava'a de nuu Su'si ma, kuenda tnu'u ja nde'ya de Su'si ma, iya ñatuu jin
kuni-ka o naxe kaa ya ma.
28 Te ja ni kukanu ini de Su'si ma kúu ja ni sa'a de Viko Pascua ma, te ni
ka chi'i de niñi kiti ma yutnu tníi ye'e ma, sukan-va'a nuna ya'a ángel ma
ja ka'ni i ndaka sayii ñayii ñuu Egipto ma suchi xinañu'u ma, te masu nawa
sa'a i suchi ka iyo ve'e nuu ka iyo ñayii ñuu Israel ma.

29 Te ja ni ka kukanu ini ñayii ñuu israelita ma Su'si ma kúu ja ni ndakune
ya Mar Rojo ma, te ûni ñu'ú yichi kuiti kúu ichi ka jika i kuan koo i ma, te ni
ka kuni tna tee ñuu Egipto ma ja jin ya'a de sukan, kovaa ni ndandesi ndute
ma, te ni ka kandee de, te ni ka ji'i de.

30 Ja ni ka kukanu ini ñayii ma Su'si ma, te ni ka ndakonduu i uja kivi yika
ve'e ndesi ni-ka'nu ñuu Jericó ma, te ni kotuu yika ve'e ma.

31 Onde ña'a ni yo kuneé ni yo ku-uun ma, ña'a nani Rahab ma, ja ni
kukanu ini ña Su'si ma kúu ja ni jan-ta'vi ña tee kuan koo kuan koto yu'u
naxe iyo ñuu Jericó ma, te ñatuu ni ndakiti ini ña nuu de. Te chukan kúu
ja ni kaku ña, te ñatuu ni ji'i ña kivi nuu ni ka ji'i ndaka ñayii ñuu ña ma ja
ñatuu ni ka kandija i Su'si ma.

32 Te iyo kua'a-ka ja ka'an sa, kovaa ni masu kanda tiempu ya, vaa iyo ja
ndaka'an sa sukan ni ka yo kuu Gedeón ma, Barac ma, Sansón ma, Jefté ma,
David ma, Samuel ma, ji'in tee ni ka yo ndakaxtnu'u tnu'u ni yo wa'a Su'si
ma.
33 Vaa ja ni ka yo kukanu ini de Su'si ma kúu ja jaku de ma, ni ka kundee
de ni ka ndani'i de ñuu iyo ja jin ko kuu ta'vi de ma, te jaku-ka de ma, ni ka
yo ja'nde ndaa de tniñu ñayii ma, te jaku-ka de ma, ni ka kundee de ni ka
ni'i de ja ni skuiso Su'si ma, te jaku-ka de ma, ni ka kaku de ja ñatuu ni ka
jaa ña'a ndika'a ma.
34 Te jaku de, ni ka kundee de ni ka nda'va de ñu'u i'ni xeen ma, te jaku
de, ni ka kaku de ja jin ka'ni ña'a i ji'in yuchi kúu espada ma, te jaku-ka de
ma, visi jâ ni ka kuita de ma nkuu, kovaa ni ka ndatnii de tnu'u ndee tnu'u
ndatnu, te ni ka kundee de nuu ñayii ma, sani te ni ka ndani'i-ka de tnu'u
ndee tnu'u ndatnu, te ni ka taji de ñayii ka kuni ja jin kanaa i ji'in de ma.
35 Te jaku-ka ña'a ma chi ja ni ka kukanu ini ña Su'si ma kúu ja ni ndaxteku
ya tna'a ña ñayii ni ka ji'i ma, te ni ka iyo-ka ña ji'in i.

Te jaku-ka ñayii ka ndikin Su'si ma chi ni ka ja'ni ña'a ñayii ma ja ni ka
xndo'o, ni ka xneni ña'a i ma, kuechi ja ñatuu ka kuni i ja jin xndoo i ichi
Su'si o a, vaa ka kukanu ini i ya ja kivi jin ndateku i ma chi va'a-ka jin koo
i nuu ya ma.

36 Te jaku-ka i ma chi ni ka ka'an ndeva'a ñayii ma nuu i, te onde ni ka wa'a
ña'a i. Te jaku-ka i ma chi ni ka ju'ni ña'a ñayii ma ji'in yo'o kaa, te ni ka
chinee ña'a i vekaa ma.
37 Te jaku-ka i ma, ni ka wa'a yuu ña'a ñayii ma, te jaku-ka i ma, ni ka ja'nde
ña'a ñayii ma ji'in sierra, te jaku-ka i ma, ni ka jitotnuni ña'a ñayii ma ndende
inundija i ja ka ka'an i ma. Te jaku-ka i ma chi ni ka ja'ni ña'a ñayii ma ji'in
yuchi kúu espada, te jaku-ka i ma, ñií kiti ma ni ka yo kuu sa'ma i, te kuan
koo ve koo i, ni ka yo kuu i, vaa ni ka yo kendoo nda'vi, ni ka yo kendoo kee
i ja ni ka sa'a ndeva'a ña'a ñayii ma.
38 Masu kaa masu iyo ñuu ñayivi ya'a ja jin koo ñayii ka kandija Su'si ma, vaa
sa'a ni ka yo ndo'o i ma, ja ichi nuu ñatuu kuiti nawa iyo ma ji'in ichi yuku
ma kuan koo ve koo i ni ka yo kuu i, te saa yavi ka iyo chii ñu'u ma ni ka yo
kuu ve'e i ma.
39 Kovaa ni-in ñayii ya'a, ñatuu jin ni'i-ka i ja ni skuiso Su'si ma, visi vivii
ni ka yo sa'a, ni ka yo kuu i ma, te vivii ni ka yo kukanu ini i Su'si ma.
40 Kovaa sa'a ni sa'a Su'si ma, sukan-va'a onde jin ndatna'a o ji'in i ma, te
ndaka o jin ni'i nuu vivii ni satu'va ya ja taa ya ja jin koo ndaka o ma.

12

Jín ndasa'a o kuenda sukan ni ndo'o ni neni Jesús ma te ni kanda ya ma, te sukan jín kanda tna o

1 Te chukan kúu ja yo'o chi ni ka ndakonduu ña'a kua'a xeen ñayii ni ka
kukanu ini i Su'si ma, te ka nde'ya ña'a i nawa ka sa'a ka kuu o. Chukan
kúu ja jín xndoo o ndaka ja ka ja'nu ndee i ja jin kondikin o Su'si ma. Suni
jín xtandiyo o ndaka ja u'vi sakue'e ña'a ma. Te máko jin kuita o ja jin ko
sa'a o sukan kúni Su'si o a ndaka kivi ki'in o a.
2 Jín konde'ya o maa Jesús ma, vaa maa ya kúu iya sa'a ja kuu jin kukanu
ini vava'a o Su'si ma, vaa maa ya chi nuu ni ndo'o ni neni ya ma chi masu
nde ni ndi ini ya ja tna'a ya ja kan-nuu ma chi ja nde'ya ya kúu ja vii ja va'a
ni'i ya ma. Te nuu ni kundee ya ma, te ni nukoo ya xiñi kua'a nuu núkoo
Su'si ma ja tátnuni ya ma.
3 Te chukan kúu ja jin ndasa'a ni kuenda sukan ni ndo'o ni neni Jesús ma,
ja ni ka sa'a, ni ka kuu ña'a ñayii ka ndiso kuechi ma. Te nú nawa ka ndo'o
ka neni ni ma, te másu ko jin ndakani ini ni te jin ko xtaya ni.
4 Vaa ndijin chi ndaka ja u'vi ka sa'a ka kuu ña'a i ma, kuechi ja ñatuu ka
sa'a-ka ni ja u'vi ma, kovaa ñatuu jin ka'ni-ka ña'a i sukan ni ka sa'a i ya ma.
5 ¿Te xi jâ ni ka ndunaa ni ndaka ja ndaka'an-so'o tnu'u Su'si ma nuu o ja
ka kuu o sa'ya ya ma? Vaa sa'a ká'an tnu'u maa ya ma:
Sa'ya maa sa, máko saxiko ni ja ndáka'an-so'o Iya Tátnuni ma nuu ni, nú
xndo'o xneni ña'a ya ma,
te máko xtaya ni ora ndáka'an ya na kuechi ni ma.
6 Vaa Iya Tátnuni ma chi ñayii kútoo ya ma te jâ ni nduu i sa'ya ya ma chi
ndaka'an ndakachi ya nuu i,
te kua'a ya tnu'u ja ndo'o neni i vala ma,
sukan-va'a ndakani ndaka'vi ini i naxe ko kuu i nuu ya ma.
7 Jin kanda ni ja ndáka'an-so'o Su'si ma nuu ni, vaa sukan ndáka'an-so'o
ya nuu ndaka sa'ya ya ma. Vaa ka jini o ja sukan kúu tee ma ji'in sa'ya de
ma, ja onde ndáka'an ndákachi de nuu i, te visi na ndonda de nuu i, kovaa
sukan, te ko kuu i ñayii va'a.
8 Vaa sukan sa'a tna Su'si ma ji'in ndaka sa'ya ya ma. Te nú masu sukan sa'a
ya ji'in ni ma chi masu sa'ya ya ka kuu ni, te ¿na in kúu yuva ni ma?

9 Vaa suni yo'o tna, nuu lilikin-ka o ma chi yuva o ma chi ni ka yo
ndaka'an-so'o de nuu o ma, te ni ka yo kani ña'a de, nú masu va'a-ni ni
ka yo sa'a o ma. Kovaa ka ndaa respetu o nuu de. Te nú sukan ni ka yo sa'a
o ji'in yuva o tee ka iyo ji'in o ñuu ñayivi a, te kuiti va'a-ka ja jin kandija o ja
ká'an Yuva o iya ni sa'a ini anua o a, sukan-va'a jin koteku o.
10 Vaa yuva o ma chi jaku-ni kivi ni ka yo ka'an, ni ka yo kachi de nuu o,
sukan ni ka yo jani ini de ja jin koo va'a o ma. Kovaa ja sukan sa'a Su'si o a
chi ja va'a-ka maa o kúu, sukan-va'a ñatuu-ka na ja u'vi jin ko sa'a o, te jin
ko kuu o sukan iyo maa ya ma.
11 Ja ndaa kúu ja ora ndáka'an-so'o nuu tna'a ñayii ma, xi ora ndáka'an-so'o
Su'si ma nuu o ma, te masu jan-ta'vi sii ini o, su'va kúxii ini o ja sukan
ndáka'an-so'o ya nuu o ma, ji'in sukan ka ndaka'an-so'o tna'a o ma nuu o
ma. Kovaa nuna ndasa'a o kuenda chi sani te ndása'a o ja va'a ja ndaa ma,
sukan kúni ya ma, te ndúu o ñayii kaa kuee ini.

Jín ko ndi ini o nasa nde o masu ni'i ja vii ja va'a ja ni skuta'vi ña'a Su'si ma

12 Chukan kúu ja nde o ni ka kuita nda'a, ni ka kuita ja'a nuu Su'si o a, te
ñatuu ka kundee-ka o ja jin kondikin o ya a, te na jin ndachu'un ini o, te na
jin ndatnii o tnu'u ndee tnu'u ndatnu.
13 Te jín ndanduku o ichi ndaa ma, sukan-va'a nde o jika yakua jika yo'o ma,
te na nukun-nee o ini ichi va'a ma.
14 Jín ko ndi ini o ja jin koo mani ndaka o, te jín ku'un ini o ja ñatuu-ka na ja
u'vi jin ko sa'a o, vaa nú ma jin xndoo o ndaka ja u'vi ma, te masu jin kuni
o Iya Tátnuni ma.
15 Jín ko ndi ini o nasa yukan, te nde o masu ni'i ja vii ja va'a ja ni skuta'vi
ña'a Su'si ma, nasa yukan, te nde o yikuu sa'a ja u'vi ja ñatuu kandija o ja
ká'an Su'si ma, te ja'nu ndee o ja jin kua'nu-ka tna'a o ma nuu Su'si ma, te
nasa yukan, te jin kuikin tna i xiko nde o ka sa'a ja u'vi ma, te sukan jin ko
sa'a tna i.
16 Nasa yukan, te ne'un o a iyo in ñayii ja kívi nduu i ji'in ndi-in ndi-in ñayii
masu ni tnanda'a ji'in i ma, xi in ñayii ñatuu ndí ini ja ni'i i ja ni skuiso Su'si
ma, sukan ni sa'a Esaú ma, ja ni ndaxiko i ja iyo ja ni'i i ma, kuechi ja ni
ndiyo ini i vala-ni ndeyu ma.
17 Vaa ka jini ni ja ni ya'a xeen ma, te sana ni ndasa'a i kuenda, te ni kuni i
ja ndani'i i ja vii ja va'a kuta'vi i nuu yuva i ma. Te visi ni ndakani ini i ma
te ni ndanda'yu i ma, kovaa masu nde ni ndani'i-ka i ta'vi i ma.

18 Kovaa yo'o, masu nde ni ka jan tu'va o in yuku nuu kuu ke'e kaan o ma,
sukan ni ka sa'a maa ñayii ñuu Israel ma. Te yuku yukan kúu nuu ndú'va
ñu'u maa ya ma, visi nee xen-xeen ma, te yi'i xen-xeen kajin ma.
19 Nuu ni ka jiniso'o ñayii ma sukan kúu yu'u trompeta ma ora nuu ni ka'an
Su'si ma, te ni ka jikan-ta'vi i nuu ya ja máko ka'an-ka ya ma.
20 Vaa masu nde ni ka kundee ini i ja jin koniniso'o i sukan ni tatnuni ya
ma, vaa ni tatnuni ya ja nú nde-in ñayii ma xi in kiti ma kaki'i yuku yukan
ma chi jin kua'a yuu i ñayii ma xi ji'in lanza jin ka'ni i ñayii ma, te sukan tna
jin sa'a i ji'in kiti ma.
21 Ûni îyo xen-xeen ni kuu ma, vaa onde maa Moisés ma ni jiña'a nuu Su'si
ma: “Yu'u xen-xeen sa, te ni'i ni'i-nka sa”, kúu de jiña'a de ya.

22 Kovaa yo'o chi ni ka jan tu'va o yuku nani Sion ma, ñuu maa Su'si iya
téku ma, ñuu kúu Jerusalén ma ja iyo onde andivi ma, nuu ka iyo kua'a
xen-xeen ángel ma.

23 Te suni jâ ni ka jan tu'va tna o nuu ni ka ndatna'a ñayii xinañu'u ni ka
jakoxtnee ja ka nani i ma onde andivi ma. Te jâ ni ka jan tu'va o Su'si ma,
iya ndakan kuenda nuu ndaka o ma. Te jâ ni ka jan tu'va tna o ñayii ni ka
ji'i ma, ja ni ka yo sa'a i ja va'a ja ndaa ma, te ni ka nduvii, ni ka ndundoo
kuiti i nuu Su'si ma.
24 Te suni jâ ni ka jan tu'va o Jesucristo iya ni sunkani tnu'u jaa ja sa'a ja jin
koo va'a o nuu Su'si o a. Te ja niñi ya ni jati ma, te ni ka nduvii o a, te cha'a
chi iyo in tnu'u kanu ini sana niñi Abel ma, ja ni jati nuu ni ji'i i ma.
25 Jín ko koto va'a o maa o, nasa jin saxiko o iya ká'an nuu o a. Vaa ñayii ni
ka saxiko ja ni ndaka'an-so'o Su'si ma nuu i ñuu ñayivi a chi ñatuu ni ka kaku
i. Te yo'o tna, nuna jin saxiko o iya iyo onde andivi ma, ja ndáka'an-so'o ya
nuu o a, chi kuiti masu jin kaku o.
26 Vaa kivi yukan, ja ni ka'an ya ma, te ni tnaa ñuu ñayivi a. Kovaa vitna,
ja ni skuiso ya ma sa'a ká'an: “In jichi-ka, te sa'a sa ja tnaa ñuu ñayivi a, te
masu maa in-ni i chi onde andivi ma”, kúu ya ká'an ya.
27 Ja ni ka'an ya ma, sa'a kúni ka'an: Ja skanda ya ndaka tu'u ja ni sa'a ya
ma, te xtandiyo ya ndaka, sukan-va'a kendoo maa in-ni-nka ndaka ja masu
skanda-ka ya ma.
28 Te chukan kúu ja yo'o jin ndani'i in ñuu ja masu xtandiyo-ka ya ma. Te
chukan kúu ja jín ndakuan-ta'vi o nuu ya, te jín ndachiñu'u o ya ni-yu'u
ni-ini o, sukan játna ini ya ma, te jín kava respetu o nuu ya, te jín koyu'u o
ya nú ma jin kandija o ja ká'an ya ma.
29 Vaa Su'si o a chi kuenda kúu ñu'u káyu kóko ma te xnaa i ndaka ma, sukan
kúu tna ya.

13

Sukan jin ko sa'a jin ko kuu o ja ka kuu o ñayii ka kandija Su'si ma

1 Másu ko jin ndunaa ni ja jin kutoo tna'a ndi-in ndi-in ni.
2 Jin kona'a ni ja jin kuanuu ni ve'e ni ma, ja jin ndoo ñayii ka jiniñu'u ja jin
ndoo i ma. Vaa ka iyo jaku ñayii ja sukan ni ka sa'a i ma, te masu ka jini i,
te ñayii ni ka wanuu i ve'e i ma ja jin ndoo i ma chi ángel ka kuu i.
3 Jin ku'un ini ni ja jin chindee ni ñayii ka yinee vekaa ma, te jin kani ini
ni ja kuenda tnu'u ja maa tna ni ka yinee vekaa ma, te suni jin kona'a tna
ni ja jin chindee ni ñayii ka ndo'o ka neni ja ka sa'a ndeva'a ña'a in-ka ñayii
ma. Jin kani ini ni ja kuenda tnu'u ja maa ni ka ndo'o ka neni ma.
4 Jín kona'a ndaka o ja vii ja luu kúu ja ka tnanda'a ñayii ma, kovaa máko
jin kivi nduu jin kivi ni'ni o ji'in ñayii ñatuu ni ka tnanda'a ji'in o ma. Vaa
ñayii ka kivi nduu ka kivi ni'ni ji'in in-ka ñayii ma chi ndakan Su'si ma
kuenda nuu i.
5 Máko jin ko ndiyo ini ni ja jin koneva'a xeen ni xu'un ma, su'va jin koo
sii ini ni nawa ka neva'a ni a-ni, vaa sa'a ká'an Su'si ma: “Masu xndoo nda'vi
ña'a sa, ni masu ndunaa ña'a sa.”
6 Te chukan kúu ja ka kusaa ini o ja ka ka'an o sa'a:
Iya Tátnuni ma kúu iya chíndee ña'a ma,
te masu koyu'u sa nawa jin kuni ñayii ma ja sa'a ña'a i ma.
7 Jin ndaka'án ni tee ni sunkani ña'a Su'si ma, ja jin ko koto ña'a de ma
te jín kaxtnu'u de tnu'u Su'si o a nuu ka ndatna'a ni ma, te jin ndasa'a ni
kuenda naxe ni ka yo sa'a, ni ka yo kuu de ma, naxe ni ka yo kukanu ini de
Su'si ma, te sukan jin ko sa'a tna ni a.
8 Vaa suni maa Jesucristo ma kúu iya ni ka yo kukanu ini de onde xi'na-ka
ma, te suni maa ya kúu vitna, te suni maa ya ko kuu kivi ki'in o ma.

9 Te chukan kúu ja másu ko jin kua'a ni tnu'u, ja in-ka tnu'u jin ko kaxtnu'u
i nuu ni ma. Vaa ja va'a-ka kuu ja jin koo va'a ini anua o a nuu ja vii ja va'a
skuta'vi ña'a Su'si ma, te sana ja jin ko ndi ini o nawa jin kaa jin ko'o o
ma. Vaa ñayii ka jatanuu ndaka chukan chi masu nawa chíndee ña'a i ja jin
ndani'i ta'vi i ma.
10 Vaa yo'o chi ka neva'a o in nuu altar nuu ka yoxtnee xtatila ji'in ndute
uva ja jin kaa jin ko'o o ma, ja ka ndakune'e o sukan ni ndo'o ni neni Jesús
ma, kovaa sutu ni ka yo jinukuechi ini veñu'u jana'a ma sukan ni tatnuni
Moisés ma, masu kuu jin kaa de ja ka yoxtnee nuu altar o ma.
11 Vaa sutu tátnuni nuu sutu ma, kívi de ini veñu'u ma ji'in niñi kiti ni ka ja'ni
de ja kuechi ja u'vi ni ka sa'a ñayii ma. Kovaa yikikuñu ti ma chi onde ye'e
ke'e ma-ni ka ja'mi i ma.
12 Te suni sukan tna ni kuu ji'in Jesús ma, vaa onde yu'u ñuu ma ni ka ja'ni
i ya ma, te ni jati niñi ya ma, sukan-va'a ndene'e ya ñayii ñuu ya ma nuu ja
u'vi ma.
13 Te chukan kúu ja jín ke koo o yu'u ñuu ma nuu iyo ya ma, te visi na jin
ka'an ndeva'a ñayii ma ja jin kuu o sukan ni ka yo ka'an ndeva'a i ja kuu ya
ma.
14 Vaa yo'o chi masu ñuu ñayivi ya'a kúu ñuu jin koo o, chi su'va ka ndanduku
o in ñuu nuu kuu jin koo o kivi ki'in o a.

15 Te ja jín ndakua'a yo'o nuu Su'si ma kúu ja ndimaa jín kata o yaa ja ka
ka'an ndaka ja ni sa'a Jesucristo ma ja jin kuu o, te ndimaa jín ndachiñu'u
o Su'si ma, te jín ku'un ini o ja ñayii ka ndaka'an ka ndakachi ja ka ndikin i
Su'si ma ka kuu o.
16 Te másu ko jin ndunaa ni ja jin sa'a ni ja va'a ma, ji'in ja jin chindee ni
tna'a ni ma, vaa sukan játna ini Su'si ma, vaa ja va'a-ka kuu ja sa'a o sukan
sana ja ndakua'a ni in kiti nuu ya ma.

17 Jin kandija ni ja ka ka'an tee ni ka kunda'a ña'a ja jin kaxtnu'u de tnu'u
Su'si o a nuu ka ndatna'a ni ma. Vaa suu de ka ndi ini ja jin kuu ini anua ni
a, vaa Su'si ma chi ndakan ya kuenda nuu de ja ka jito ña'a de a. Chukan
kúu ja jin sa'a ni ja va'a ja vii, sukan-va'a jín koo sii ini de, nasa yukan, te
jin kuxii ini de te jin kuña'a de nuu Su'si ma ja masu nde jiniñu'u ja ka jito
ña'a de ma. Vaa nuna jin kuña'a de ya sukan, te masu kuu jin koo va'a ni
nuu Su'si ma.

18 Jin kakan-ta'vi ni ja jin kuu sa, vaa ka kukanu ini sa ja ñatuu na ja
u'vi-ka ka sa'a sa nuu Su'si o a, te ka ñu'u ini sa ja ndimaa ja va'a jin ko sa'a
jin ko kuu sa nuu ya ma.
19 Ja jikan-ta'vi ñukuun sa kúu ja jin kakan-ta'vi ni nuu Su'si ma, ja na
chindee ña'a ya te na ndenda yachí-ka sa nuu ka iyo ni a.

Ndákan-tnu'u ñaña'a de ñayii ma, te jikan-ta'vi de nuu Su'si ma ja na jin kuta'vi i ja vii ja va'a

20 Te maa Su'si ma kúu iya sa'a ja jin koo mani o a, te suu ya kúu iya ja
ne'un ñayii ni ka ji'i ma ni ndaxteku ya Jesucristo iya tátnuni nuu o a. Te
maa Jesucristo ma kúu iya kúu sukan kúu tee jito ndikachi de ma, te ja maa
niñi ya ja ni jati nuu krusi ma, te ni jinkuiñi tnu'u jaa sukan jin koo va'a o
nuu Su'si ma ni-kani ni-jika ma.
21 Te na sa'a Su'si ma ja jin ko sa'a ni ndaka ja va'a ja vii, sukan kúni maa ya
ma. Te ja maa Jesucristo te na sa'a Su'si ma ja jin ko kuu ni sukan játna ini
maa ya ma. Te nuu maa Jesucristo ma na koo jayiñu'u ma ni-kani ni-jika.
Te sukan kó kuu.

22 Jikan-ta'vi xen-xeen sa nuu ni ja ni ka nduu ni sa'ya Su'si o a ja na jin
kanda ni jin koniniso'o ni tnu'u ya'a, sukan ndaka'an-so'o sa nuu ni a, vaa
masu kua'a xeen-ni ni tee sa a.
23 Jin kona'a ni ja ñani o Timoteo a chi jâ ni kee de vekaa ma, te nuna kii
de, te jaan sa ji'in de nuu ka iyo ni a.
24 Jin ndakua'a ni nchuxi ndaka tee ni ka kunda'a ña'a ja jin kaxtnu'u de
tnu'u Su'si o a, ji'in ndaka tna'a o ñayii jâ ni ka xndoo i ndaka ja u'vi ma.
Ndaka tna'a o ka iyo ñuu Italia a, ka ndakan-tnu'u ñaña'a ña i.
25 Te Su'si ma na skuta'vi ña'a ja vii ja va'a ndaka ni. Te sukan kó kuu.

Carta ni sa'a tee kúu Santiago ma

Sukan ndákan-tnu'u ñaña'a Santiago ma ñayii ka kuu sa'ya Su'si ma

1 Saña kúu Santiago tee jinukuechi nuu Su'si o a ji'in nuu Jesucristo iya
tátnuni nuu o a. Ndákan-tnu'u ñaña'a ña sa ndi-uxi uu jichi ni, ja ni ka
jitenuu ni ka ya'a ka yukan ma.

Kákan ta'vi o nuu Su'si ma, te taa ya tnu'u ndichi ma

2 Ndijin ja ni ka nduu o sa'ya Su'si o a, jin koo sii ini xeen ni ndeva'a-ni
naxe ka ndo'o ka neni ni.
3 Vaa ka jini ni ja nuna kundee o nuu tnundo'o tnuneni ka ya'a o ma chi sa'a
i ja kava kuee-ka ini o, te sukan, te kunitnuni o nú kukanu ini-ka o Su'si ma.
4 Te nuna kava kuee ini o ma, te ni'i ndi'i ni'i tu'u o tnu'u ndee tnu'u ndatnu
sukan ko kuu o nuu Su'si ma, te ñatuu nawa jakituu-ka o.
5 Nú nde o ja'ni ña'a i ja jakun-tnuni ini o tnu'u ndichi ma, te kákan-ta'vi
o nuu Su'si ma, te taa ya. Vaa maa Su'si ma kúu iya taa ndaka ja jiniñu'u o
ma, te masu ndákune'e ya naxe ni yo sa'a ni yo kuu o ma.
6 Kovaa kúkanu ini o Su'si ma ora kakan-ta'vi o nuu ya ma. Ñatuu ko kani
uu ko kani uni ini o. Vaa ñayii ñatuu kúkanu ini ya ma chi sukan kúu nuu
mar ma kúu i, ja ora yi'i tachi ma, te kua'an vee nuu ndute ma kúu.
7 Te nú sukan-ni kúu ni, másu ko kani ini ni ja ni'i ni ni-in ja taa Iya Tátnuni
ma.
8 Ñayii jani uu jani uni ini i ma chi ni-in ja kúni i ja sa'a i ma, ma kuu sa'a i.
9 Nú ñayii kúnda'vi ma te ni nduu i sa'ya Su'si ma, kóo sii ini i, vaa jâ iyo
jayiñu'u i nuu Su'si ma.
10 Kovaa nú na in kúxiku ma, te káni ini i ja masu xiku kúu i, su'va kóo sii
ini i ja ni ndakunitnuni i ja masu in ñayii kanuu-ka kúu i, vaa sukan kúu ita
yi'i ma-ni kúu i.
11 Vaa nuna kana kandii ma te ku-i'ni xeen ma, te yi'i ma chi yichi i, te ita
i ma chi kun-kava, te naa ja vivii ni kaa i ma. Te suni sukan kúu tna xiku
ma ji'in ndaka ja jaan i ma ji'in ja ndáxiko i ma.

Sukan jin kanda o nuu tnundo'o tnuneni kénda koo nuu o ma

12 Vava'a kúu ñayii kánda ora ska'an ña'a tachi ma ja sa'a i ja u'vi ma, vaa
nuna kanda i ja masu sa'a i ja u'vi ma chi ni'i i in corona ja koteku i ni-kani
ni-jika ja ni skuiso Su'si ma ja taa ya nuu yo'o ja ka kutoo o ya.
13 Vaa nú na in kúu ini ja sa'a i ja u'vi ma, máko ka'án i ja Su'si ma jitotnuni
ña'a. Vaa Su'si ma, masu na in kuu ska'an ya ja sa'a ya ja u'vi ma, te ni maa
ya, masu ska'an ya ni-in ñayii ma ja sa'a i ja u'vi ma.
14 Su'va ja u'vi ñu'u ini maa maa o ja sa'a o ma, chukan kúu ja kána ña'a i ja
sa'a o, te játna ini o, te jínu ini o, te sa'a o ma.
15 Sani te ja játna ini o ja sa'a o ma ni kundee i ja ni jiso kuechi o ma. Te nú
ja ndiso kuechi o ma, sani te kújika o nuu Su'si ma.
16 Ndijin ja ni ka nduu o sa'ya Su'si o a, kútoo xeen ña'a sa, te má jin
xnda'vi ni maa ni:
17 Ndaka ja va'a ja ndaa ka ndani'i o a chi onde sukun nuu iyo Su'si ma vee,
te Su'si ma kúu iya ni sa'a ndaka ja ka ndu'va ka iyo onde andivi ma. Te
maa ya chi masu ndaxsama ya ja jani ini ya ma, sukan kúu kati kuanda'vi
ma.

18 Ja ni kuu ini maa ya ma kúu ja ni sa'a ya ja ni ka ndakâku jaa o nuu ya
ma ja maa tnu'u ndaa tnu'u kuiti ni ka'an ya ma, sukan-va'a jin ko kuu o
xinañu'u-ka nuu ndaka ja ni sa'a ya ma.

Ja kondikin ndija o Su'si ma kúu ja ûni ka'an o te sa'a o

19 Chukan kúu ja kútoo ña'a maa sa, ndijin ja ni ka nduu o sa'ya Su'si o a,
te jin koo ñama ni ja jin koniniso'o ni, te jin kava kuee ini ni ora jin ka'an
ni ma, te má jin ndakiti yachi ini ni.
20 Vaa nú ka ndakiti ini o ma, masu ka sa'a o ja kúni Su'si ma.
21 Chukan kúu ja jin xtandiyo ni ndaka tu'u ja u'vi ja kini ka ñu'u ini anua ni
a, te jin kava kuee ini ni, te jin kuan-ta'vi ni tnu'u Su'si ma ja ni ka jakun-nee
ini anua ni a, vaa suu i sa'a ja kuu jin kaku ni nuu ja u'vi ma.

22 Kovaa jin sa'a ni sukan ká'an tnu'u Su'si a. Te masu yika-ni ja jin
koniniso'o ni, vaa nú ña'a te ka xnda'vi ni maa ni.
23 Vaa nú nde in yika-ni ja niniso'o i sukan ká'an tnu'u Su'si o a te masu sa'a
i sukan ká'an tnu'u ya ma, ñayii ya'a chi sukan-ni kúu in tee nde'ya maa de
nuu espeju ma sukan-ni kúu i.
24 Vaa jini de sukan jito de ma. Sani te kua'an de, te ndunaa de naxe jito de
ma.
25 Kovaa iyo ñayii ni-yu'u ni-ini i nde'ya i tnu'u vava'a tátnuni Su'si ma tnu'u
sa'a ja ndayaa o nuu ja u'vi ma, te masu ndúnaa i ja ni jiniso'o i ma, nú masu
ja ûni sa'a i ndaka sukan ká'an ya ma. Te ñayii ya'a, va'a xeen ko kuu i ndaka
nawa ñu'u ini i ja sa'a i ma.

26 Vaa nú na in jani ini ja in ñayii ndikin xeen Su'si ma kúu i ne'un ndaka
o a, te chítna'nu i yaa i ma ji'in ndaka tnu'u ká'an i ma. Nú ña'a, te xnda'vi i
ini anua i ma, te visi ká'an i ja ndikin i Su'si ma, kovaa ja ká'an i ma masu
kétna'a ji'in ja sa'a i ma.
27 Ja ko kuu o ñayii ndikin ndaa Su'si ma kúu ja chíndee o suchi kuechi ni
ka ji'i yuva i ma, ji'in ña'a ni ka ji'i yii ña ma te ka ndo'o ka neni ña ma, ji'in
ja koto va'a o maa o ja ma sa'a o ni-in ja u'vi iyo ñuu ñayivi a. Cha'a kúu ja
kondikin ndija o maa in-ni Su'si ma.

2

Inuu-ni jín kutoo o ndaka ñayii ma

1 Ndijin ja ni ka nduu o sa'ya Su'si o a, ja ka kandija ni Jesucristo Iya
Tátnuni iya iyo jayiñu'u ma, ja ká'an sa kúu ja másu ko jin saxiko ni ni-in
ñayii ma.
2 Te nuu ka ndatna'a ni ma, te nú ni kivi in tee ñu'u nda'a de in xe'e oro
ndee ya'vi xen-xeen te ne'nu de sa'ma va'a xen-xeen, te suni kivi tna in
ñayii nda'vi xeen te ne'nu i sa'ma nda'vi sa'ma kee,
3 te nuna jin kuaan mani ni ñayii ne'nu sa'ma va'a xeen ma, te jin kuña'a ni
i: “Kunukoo ni nuu va'a-ka ya”, te jin kuña'a ni ñayii nda'vi ma: “Konukuiñi
ndijin jiña, xi kunukoo ni nuu ja'a sa ya”,
4 te nú sukan ka sa'a ni chi ka saxiko tna'a ni, te ka kuu ni sukan ka kuu tee
ka ja'nde tniñu ñayii ma ja ka xnda'vi de i ma.

5 Ndijin ja ni ka nduu o sa'ya Su'si o a ja ka kutoo tna'a o a, jin koniniso'o
ni: Su'si ma, ni ndakaji ya ñayii nda'vi sukan ka jani ini ñayii ñuu ñayivi a,
sukan-va'a jin ko kuxíku i ja ka kandija i ya ma, te jin ndani'i ta'vi i nuu
tátnuni Su'si ma, sukan ni skuiso ya ja sa'a ya ji'in ñayii ka kutoo Su'si ma.

6 Kovaa ndijin chi ni masu ni ka sa'a inuu ni ji'in ñayii nda'vi ma ji'in ñayii
xiku ma, te vitna ja ñayii xiku ma, ka sa'a ndeva'a ña'a i maa ni, vaa ka ñu'u
ndeva'a ña'a i, te kuan koo i kuan xsia'a ña'a i nuu tee ka netniñu ma.
7 Vaa maa i chi ka ka'an ndeva'a i ja kuu Su'si iya ka ndakune'e ni ma, te
chukan kúu ja ka sa'a ña'a i sukan.

8 Ka jini ni ja sukan ká'an tutu ndee tnu'u Iya Tátnuni ma: "Jín kutoo o
tna'a o ma sukan ka kutoo o maa o ma." Te nú sukan ka sa'a ni, va'a-ni ka
sa'a ni.
9 Kovaa nú ka saxiko ni in ñayii ma, su'va ka jiso kuechi ni, vaa ja u'vi kúu,
te ñatuu ka sa'a ni sukan ni tatnuni Su'si o ma.
10 Visi na sa'a o ndaka-ka ja ni tatnuni Su'si ma, te ma sa'a o in sukan ni
tatnuni ya ma, jâ ni jiso kuechi o nuu ndaka-ka ma.
11 Vaa maa Su'si ma ni tatnuni ja ñayii ni ka tnanda'a ma, másu ko jin kivi
nduu i ji'in in-ka ñayii ja jin kuiso kuechi i, te suni maa ya ni ka'an ja másu
ko jin ka'ni tna'a o. Kovaa visi ñatuu ka kivi nduu o ji'in in-ka ñayii ma, kovaa
nuna ka'ni o in ñayii ma, jâ ni kuu o in ñayii ñatuu sa'a sukan ni tatnuni Su'si
ma.
12 Jâ ka jini o sukan ndakan Su'si ma kuenda nuu ndaka o, nú ni ka sa'a o
ndaka sukan ká'an tnu'u vava'a ni tatnuni ya ma, tnu'u sa'a ja jin nde koo
o nuu ja u'vi ma. Te chukan kúu ja jín konee o cuidado, te jín ka'an o te jín
sa'a o sukan ká'an tnu'u maa ya ma.
13 Nú na in ñatuu kúnda'vi ini i tna'a i ma, te suni ma kunda'vi ini tna ña'a
Su'si ma kivi ndakan ya kuenda ma, kovaa ñayii kúnda'vi ini i tna'a i ma chi
sii ini-ni koo i kivi ndakan ya kuenda ma.

In ja va'a jani ini o ma, ûni ká'an o te sa'a o

14 Ndijin ja ni ka nduu o sa'ya Su'si o a, ¿na nde jiniñu'u ja ká'an o ja ni
kandija o Su'si ma, te ñatuu sa'a o ja va'a ka sa'a ñayii ka kandija Su'si ma?
¿Ka jani ini ni ja jin ndani'i-ta'vi o ja yika-ni ja ká'an o ja kándija o ma te
masu sa'a o sukan ká'an ya ma?
15 Te nú in tna'a o ma, ñatuu na sa'ma neva'a i ja kone'nu i ma te ñatuu nawa
iyo ja kaa i in-kivi in-kivi ma,
16 te nuna kuña'a o i: "Koo sii ini ni, te kone'nu va'a ni, te kaa ni ndaka ja
kúni ni ma", kovaa masu kua'a o nawa jiniñu'u i ma, ¿na nde jiniñu'u ndaka
ja kuña'a o ma?
17 Suni sukan kúu tna ja nuna ka'an o ja kándija o Su'si ma te ñatuu sa'a o
sukan játna ini ya ma, masu nde jiniñu'u ja sukan sa'a o ma.

18 Kovaa nú na in na ká'an ja ndijin chi in ñayii kándija Su'si ma kúu ni,
kovaa nú ñatuu sa'a ni sukan játna ini Su'si ma, masu kuu ka'an ni ja in ñayii
kándija Su'si ma kúu ni. Kovaa nú na in na ka'an ja saña chi sa'a sa ja játna
ini Su'si ma, te sukan káxtnu'u sa ja in ñayii kándija Su'si ma kúu sa.
19 Ndijin, ja ká'an ni ja kándija ni ja in-ni Su'si kúu, te ¿jani ini ni ja sukan
ma te vava'a-ni iyo ni nuu Su'si ma? Ña'a. Suni tachi ma chi ka kandija i ja
in-ni Su'si kúu, kovaa ka ni'i ka ndeyu i ja ka yu'u i ya.
20 Ndijin, masu nde jiniñu'u ja jani ini ni a. Koniniso'o ni ja káxtnu'u sa nuu
ni a, ja nú yika-ni ja kándija o Su'si ma te ñatuu sa'a o sukan játna ini ya ma,
masu nawa kúu o nuu ya.
21 Jini ni ja yuva o Abraham ma chi nuu ni ndakua'a de sa'ya de Isaac ma
sukan ni jikan maa Su'si o ma, ja ni sa'a de sukan ma, te ni ka'an ya ja in
tee sa'a ja ndaa kuiti kúu de.

22 Ka jini o ja masu yika-ni ja ni kandija de Su'si ma kúu, nú masu ja ûni ni
sa'a de sukan játna ini ya ma. Ja ni kandija de Su'si ma, te chukan kúu ja ni
sa'a de sukan kúni ya ma.
23 Te ni kuu sukan ká'an tutu ndee tnu'u ya ma: “Abraham ma chi ni kandija
de Su'si ma, te ni ka'an Su'si ma ja in tee sa'a ja va'a ja ndaa kúu de”, te ni
ka'an ya ja in tee kétna'a ini ji'in ya kúu de.
24 Ka jini ni ja ñayii ma chi masu kuu ka'an Su'si ma ja ñayii va'a kúu i, nú
yika-ni ja kándija i ya ma te ñatuu sa'a i sukan játna ini ya ma.
25 Vaa suni sukan tna ni kuu ji'in ña'a nani Rahab ma. Visi ña'a ni yo kivi
nduu ji'in ndi-in ndi-in tee kúu ña ma, kovaa nuu ni chindee ña tee ni
tetniñu Moisés ma te ni ndatetniñu ña de in-ka ichi kuan nu koo de ma
sukan-va'a jin kaku de ma, te ja sukan ni sa'a ña ma, ni ka'an Su'si ma ja in
ña'a sa'a ja va'a kúu ña.
26 Vaa suni sukan kúu in ñayii nuna kana anua i ma, te in ñayii ni ji'i kúu
i, te suni sukan kúu tna o nuna ka'an o ja kándija o Su'si ma te ñatuu sa'a o
sukan játna ini ya ma, te sukan kúu in ñayii ni ji'i kúu o nuu ya ma.

3

Kónee o cuidado tnu'u ka'an o ma

1 Ndijin ja ni ka nduu o sa'ya Su'si o a, má jin kuu ini xeen ni ja jin ko kuu
ni teskua'a ne'un ndaka ni a, vaa ka jini ni ja ndakan-ka Su'si ma kuenda
nuu o ja ka kuu o teskua'a a.
2 Vaa ndaka o chi kua'a xeen jichi ka sa'a o ja masu játna ini Su'si ma. Nú
na in ñatuu ká'an ni-in tnu'u ndeva'a ja masu játna ini Su'si ma, te ñayii ya'a
chi in ñayii sa'a ja va'a ja ndaa kúu i, te iyo i ja kundee i chitna'nu i ni-ka'nu
yikikuñu i ma.
3 Vaa yo'o chi ka ju'ni o yu'u caballu ma, sukan-va'a kandija ti, te kuu skaka
o ti ichi kúni o ma xi kuu sunkani o ti ma.
4 Jin kani ini tna ni ja barcu ma, visi inuna'nu xeen tnu, te kajin yi'i nini'i
ma sa'a ja jika tnu. Kovaa in ja luluu nani timón kúu ja skuiko ña'a nde ichi
kúni tee skaka tnu ma ja ki'in tnu.
5 Suni sukan tna kúu yaa ñayii ma. In ja luluu-ni kúu i, kovaa sa'a i kua'a ja
na'nu xeen. ¡Ka jini ni ja in ñu'u ndú'va luluu ti'i-ni ma chi kundee i ka'mi i
in yuku ka'nu xeen!
6 Yaa ñayii ma kúu sukan kúu in ñu'u luluu ndú'va ma. Te kúu i sukan kúu
in ñuu ñayivi ja ñu'u chitu ja u'vi ma. Te iyo i ne'un yikikuñu o a, te sa'a i
ja kútne'e ni-ka'nu yikikuñu o a. Te yaa o ya, kúu i sukan kúu ñu'u ndú'va
andeya ma ja xndo'o xneni ña'a i ni-kani ni-jika. Te chukan kúu ja na jin ko
koto va'a o yaa o ya nawa ká'an i.
7 Vaa ndaka kiti ka iyo ñuu ñayivi a, ja ka kuu ti kiti na'nu ka iyo yuku ma,
ji'in lasaa ma, ji'in koo ma, ji'in kiti ka ñu'u nuu mar ma, kundee o nuu ti.
8 Kovaa ni-in ñayii masu kundee i tatnuni i nuu yaa i ma. Vaa in ja u'vi kúu
yaa i ma, te ñu'u chitu venenu ja ka'ni ña'a i.
9 Ji'in yaa o a kuu ndachiñu'u o Yuva o Iya Tátnuni ma, te suni maa yaa o a
kuu ka'an u'vi o nuu ñayii kaa sukan kaa Su'si ma.
10 Vaa maa yu'u ñayii ma ka ke koo ja va'a ma ji'in ja u'vi ma. Ndijin ja ni
ka nduu o sa'ya Su'si o a, jin ndasa'a ni kuenda ja masu kuu jin ko sa'a o
sukan.
11 Vaa in nuu tóo ndute ma masu kuu kana ndute va'a ji'in ndute uwa.

12 Ndijin ja ni ka nduu o sa'ya Su'si o a, jin ndasa'a ni kuenda, vaa ni a tnu
higo ma masu kuu kuun in-ka nde'ya, ni a tnu uva ma masu kuu kuun higo.
Te suni sukan kúu ja ni-in nuu tóo ndute ma masu kuu kana ndute u'wa te
kana ndute va'a.

Ñayii neva'a tnu'u ndichi Su'si ma chi sa'a i sukan játna ini ya ma

13 Nú iyo in ñayii ndichi te jáku'ni ini i ne'un ndaka o a, te káxtnu'u i sukan
kúu i ma, nú sa'a i sukan játna ini Su'si ma. Jini i naxe kava kuee ini i, vaa
in ñayii ndichi kúu i.
14 Kovaa nú ka kukueñu ini ni te ka jani ini ni ja maa ni jin ko kuu ñayii ka
ndanuu-ka, te máko jin ko kuvixi ni ja ñayii ka kuu-ka ka kuu ni chi yika-ni
ja ka xnda'vi ni maa ni, te masu ka sa'a ni ja ndaa ma.
15 Vaa ja ka jani ini ni ma chi masu onde sukun ma vee chi ja iyo nuu ñu'ú
ya kúu, te nanimaa ja jani ini ñayii ma kúu, te tna'a ja chúnee tachi ma ini
anua ñayii ma kúu.
16 Te chukan kúu ja nú ka kukueñu ini o ma te ka kanaa o ma te ka sakanuu
ka sakani'ni o ma, chi masu ja va'a kúu, su'va nanimaa ja u'vi ma kúu ja ka
sa'a o ma.
17 Kovaa tnu'u ndichi ja vee onde sukun ma kúu tnu'u nanimaa Su'si ma,
te sa'a i ja kava kuee ini ñayii ma, te sa'a i ja ka'an mani tna'a ñayii ma, te
kava va'a ini i, te kunda'vi ini i tna'a i ma, te masu sa'a siin i tna'a i ma, ni
a masu xnda'vi i tna'a i ma, su'va sa'a i ja va'a ma. Te nú sa'a i sukan, te in
ñayii ndichi kúu i.
18 Ñayii ka iyo mani i ji'in ndaka-ka ñayii ma chi ká'an Su'si ma ja ñayii ka
sa'a ja va'a ka kuu i.

4

Jín xndoo o ja u'vi iyo ñuu ñayivi ya te jín koo o jín tu'va-ka o nuu Su'si ma

1 ¿Naxe ka jani ini ni? ¿Ndenu kée ja ka ndakanaa o ji'in tna'a o ma? ¿Masu
ja u'vi ka ñu'u ini anua o ma ka kuu ja ka ndaskanaa ña'a i ma?
2 Ndijin chi ka ndiyo ini ni, te ñatuu ka ni'i ni. Te ka ja'ni tna'a ni, te ka jatu
ini ni ja ka kukueñu ini ni ja ñatuu ka ni'i ni ja ka kuni ni ma. Te chukan
kúu ja ka kanaa ni. Kovaa ñatuu ka ni'i ni ja ka kuni ni ma, vaa ñatuu ka
jikan ni nuu Su'si ma.
3 Te visi na jin kakan ni, kovaa ma jin ni'i ni, vaa masu va'a-ni ka jikan ni
nuu Su'si ma, vaa ja ka jikan ni ma, yika-ni ja ka kuni ni ja jin kuatniñu sii
ini ni ñuu ñayivi a kúu.
4 Ndijin, masu in-ni ja ka jani ini ni. ¿Ñatuu ka jini ni ja, nú ka kuni o ja jin
sa'a o sukan ka sa'a ñayii ñuu ñayivi a chi masu ka ketna'a ini o ji'in Su'si o a?
Ndeva'a-ni na in kúni ja sa'a i sukan ka sa'a ñayii ñuu ñayivi a, in ñayii ñatuu
ketna'a ini ji'in Su'si ma kúu i.
5 Xi ka jani ini ni ja masu nde jiniñu'u ja ká'an tutu ndee tnu'u Su'si o a: “Vaa
Su'si ma chi kútoo ña'a ya, te kúkueñu ya ini anua o a, vaa maa ya ni taa, te
kuenda maa ya ka kuu o.”
6 Te chukan kúu ja Su'si ma, chíndee xeen ña'a ya, vaa ká'an tutu ndee tnu'u
ya a: “Maa Su'si ma, masu kua'a ya tnu'u nawa jin sa'a ña'a ñayii ka jani ini
ja maa i ka kuu-ka ma. Kovaa chíndee xeen-ka ya ñayii ka ndakunitnuni i
ja ja maa ya ma, te ka iyo i ma.”
7 Jín sa'a o sukan tátnuni Su'si ma, te máko jin kandija kuiti o ja ká'an tachi
ma. Sani te kunu maa i ki'in i.

8 Jín koo o jín tu'va-ka o Su'si ma, te maa tna ya chi ki tu'va-ka ña'a ya. Ndijin
ja ka ndiso kuechi ni ma, jin ndakani jin ndaka'vi ini ni, te jin xndoo ni ja
u'vi ka sa'a ni ji'in nda'a ni ma. Te ndijin ja ka jani uu ka jani uni ini ni ma,
jin ndasandoo ni ini anua ni a, te jin kukanu ini ni Su'si ma.
9 Jin ndakani jin ndaka'vi ini ni, te jin ndanda'yu ni. Te jin xndoo ni ja ka
kusii ka kusii ni a, te ndaka sukan ni ka iyo sii ini ni ma, na nduu i tnu'u xii
ini.
10 Te jin ndakunitnuni ni nuu Su'si ma ja masu in ja va'a ni yo kuu ja ni ka
yo sa'a, ni ka yo kuu ni ma, te maa ya sa'a ja jin konukuiñi va'a ni nuu ya,
te jin koo jayiñu'u ni.

Má ka'an o ja kuu tna'a o ma

11 Ndijin ja ni ka nduu o sa'ya Su'si o a, má jin ka'an ni ja jin kuu ndi-in
ndi-in ni. Vaa nú na in ká'an ja kuu in tna'a i ma, suni ká'an i ja kuu tnu'u
ni tatnuni Su'si ma. Te nú na in ndákan kuenda ja kuu in tna'a i ma, suni
ndákan i kuenda ja kuu tnu'u ni tatnuni Su'si ma. Kovaa nú ndijin ja ndákan
ni kuenda tnu'u ni tatnuni Su'si ma, te ñatuu sa'a ni sukan ni tatnuni ya ma,
su'va sukan kúu in ñayii ja'nde tniñu kúu ni.
12 Te vitna ja maa in-ni ya kúu iya ni taa tnu'u ni tatnuni ya ma, te ndakan
ya kuenda nuu o nú ka sa'a o sukan ni tatnuni ya ma, te maa ya ka'an nuna
jin ndani'i ta'vi o xi jin skenaa o maa o. Kovaa ndijin, ¿na in kúu ni ja ndákan
ni kuenda nuu tna'a ni ma?

Saneé sañuu-ni kúu ja jani ini maa o ja ko kuu yutnee ma nú ñatuu sonee o nuu nda'a Su'si ma

13 Vitna, te jin koniniso'o ni, ndijin ja ka ka'an ni sa'a: “Vitna xi yutnee
te jín koo o ñuu yukan, te jin koo o in kuiya, te jin kuaan o ndatniñu, te jin
ndaxiko o, te jin ni'i o xu'un.”
14 Te vitna ja ni masu ka jini ni nawa ko kuu yutnee ma. Vaa ¿nawa kúu
yo'o? Ja ndaa ja sukan kúu in viko ñu'u ma ja ñuñu'ni-ni nde'ya o i, sani te
náa i, sukan-ni kúu yo'o ja kúu o ñayii a.
15 Su'va sa'a jin ka'an ni: “Nú Iya Tátnuni ma kúni, te jín koteku o, te jín sa'a
o cha'a xi jín sa'a o chukan.”
16 Kovaa ndijin chi ka ka'an ni sukan ka ka'an ñayii ka jani ini i ja maa i ka
kuu-ka ma te ñatuu ka jiniñu'u i Su'si ma. Te ndaka cha'a chi ja u'vi kúu.
17 Vaa nú na in jini i ja naxe sa'a i ja va'a ma, te ñatuu sa'a i ma, chi jâ ni jiso
kuechi i nuu Su'si ma ja sukan sa'a i ma.

5

Sukan xtu'va Su'si ma ñayii xiku ma nú ma jin ndanduku i ya

1 Vitna jin koniniso'o ni, ndijin ja ka kuu ni xiku ma. Jin konda'yu ni, te
jin kuxii xeen ini ni, vaa su'va jin ndunda'vi ni kivi ki'in o a.
2 Vaa ja ka neva'a ni a chi ka te'yu-nka i, te sa'ma ni ma chi jâ ni ka kana-nka
ti.
3 Te oro ni a ji'in plata ni a, jâ ni ka kuxi-nka i, te ja ni ka ndakuxi i ma, ka
ndaka'an i ja jin kuu ni, te jin ka'mi ndi'i kuiti ña'a i. Ni ka satu'va ni ja jin
koneva'a ni, te vitna ja sani te naa ñuu ñayivi ya.
4 Tna'a ja ña ni ka chuya'vi ni ñayii ni ka satniñu itu ni ma, ka ka'an-kuechi
i ja jin kuu ni, te Iya Tátnuni ma iya kúu sa'a ndaka ma, ni jiniso'o ya ja ka
ka'an-kuechi ñayii ni ka satniñu nuu ni ma.
5 Ni ka iyo sii ini ni nuu ñu'ú ya sukan ka kuni ni. Ni ka xneñu ni maa ni
sukan in kiti ndetu ti kivi kûu ti ma, te jâ ni kenda kivi yukan.

6 Ndijin chi ni ka xndo'o, ni ka xneni ni ñayii ka sa'a ja va'a ma, te ni ka ja'ni
ni i, te ñatuu nawa ni ka ka'an i.

Jín kava kuee ini o te jín kanda o, te jín ko kakan-ta'vi jín ko kakan-ta'vi-ni o nuu Su'si ma

7 Te chukan kúu ja ndijin ja ni ka nduu o sa'ya Su'si o a, jin kava kuee ini
ni onde kivi ndii Iya Tátnuni ma. Jin konde'ya ni sukan kúu tee jitu itu de
ma. Ndetu de ja vivii kuu itu de ma. Kánda de ndetu de onde kuun savi
ne'e ma ji'in savi kuee ma.
8 Jin kava kuee tna ini ni, te jin kani va'a ini ni, vaa kivi ndii Iya Tátnuni ma
jâ ve kuyatni.
9 Ndijin ja ni ka nduu o sa'ya Su'si o a, má jin kuyika nuu tna'a ndi-in
ndi-in ni nawa ka sa'a ka kuu nuu tna'a ndi-in ndi-in ni ma, sukan-va'a ma
jin chunaa ni, vaa jâ iyo tu'va ja ndenda iya ndakan kuenda ma.
10 Ndijin ja ni ka nduu o sa'ya Su'si o a, jín ke'en o kuenda sukan ni ka yo
kuu tee ni ka yo ndakaxtnu'u tnu'u ni yo wa'a Su'si ma. Ni ka yo kanda de
ja ni ka yo ndo'o de ma, ja kuechi ja ní ka yo ndaka'an de tnu'u ni yo wa'a
Su'si ma.
11 Yo'o chi jâ ka ndasa'a o kuenda ja vava'a-ka ka kuu ñayii ka kanda ja ka
ndo'o ka neni i ma. Vaa ni ka jiniso'o o sukan ni kanda Job ma ja ni ndo'o
ni neni de ma, te ni ka jini o ndaka ja va'a ni ndakua'a Iya Tátnuni ma, vaa
iya va'a ini iya nda'vi ini kúu ya.
12 Ndijin ja ni ka nduu o sa'ya Su'si o a, tnu'u kanuu-ka kúu tnu'u ya'a, ja
má jin kuatniñu ni ja iyo andivi ma, ni a ja iyo nuu ñu'ú ya, ja jin ko xnda'vi
tna'a ni. Su'va tnu'u jin ka'an ni ma ko kuu tnu'u ndaa tnu'u ndija ja nú kuu
sa'a ni ma xi ma kuu sa'a ni ma, sukan-va'a ma chunaa ni nuu Su'si ma.
13 Nú nde ni iyo in tnundo'o, kakan-ta'vi ni nuu Su'si ma. Nú nde ni iyo
sii ini, kata ni nuu Su'si ma.
14 Nú nde ni káni ña'a in kue'e, jin kana ni ñayii jâ ni kuu kii ka nukuiñi va'a
i nuu Su'si ma, te jín kakan-ta'vi i nuu Su'si ma ja kuu ñayii ku'u ma, te ja
maa Iya Tátnuni ma, te jín chi'i i aceite ñayii ku'u ma.
15 Te nú ûni ka kukanu ini i Su'si ma ora ka jikan-ta'vi i nuu ya ma, te ñayii
ku'u ma chi nduva'a i, te maa Iya Tátnuni ma, ndone'e ya i. Te nú ni jiso
kuechi i, te ndasakanu ini ya kuechi i ma.
16 Kanuu ja jin ndaka'an jin ndakachi nuu tna'a o na kuechi ni ka sa'a o ma,
sukan-va'a jín ndakakan-ta'vi o nuu Su'si ma ja na sakanu ini ña'a ya, te jin
nduva'a o. Vaa ja jikan-ta'vi ñayii iyo va'a nuu Su'si ma kúu ja chíndee xeen
ña'a i.
17 Vaa tee ni yo nani Elías ma chi inuu-ni kúu de ji'in o, kovaa ni-yu'u ni-ini
de ni jikan-ta'vi de nuu Su'si ma, sukan-va'a ma kuun savi ma, te ñatuu ni
kuun savi ma uni kuiya yo sava.
18 Te ni ndakan-ta'vi tuku de in-ka jichi, te ni ndajinu savi ma, te ni ka kuu
itu ma. Te nú sukan ni yo sa'a Su'si ma ja ni yo jikan-ta'vi Elías ma, suni
sukan sa'a tna ya ji'in yo'o.
19 Ndijin ja ni ka nduu o sa'ya Su'si o a, nú na in ni ski'in maa i ja ni xndoo
i ichi ndaa ma, te nde o sa'a ja ndakokuiñi i nuu Su'si ma chi in ja va'a kúu,
20 te jin kona'a ni ja nú na in sa'a ja ndakokuiñi ñayii ni ndakuiso kuechi ma
ichi Su'si o a chi jâ ni kundee i ja ni kaku anua ñayii yukan, te ma skenaa i
maa i ma, vaa jâ ni ndasakanu ini ña'a Su'si ma ndaka kuechi ni ndasa'a i
ma.

Carta xinañu'u ni sa'a tee kúu Pedro ma

Sukan ndákan-tnu'u ñaña'a Pedro ma ñayii ka kandija Su'si ma

1 Pedro ma kúu sa, tee ni tetniñu Jesucristo ma, te káxtnu'u sa nuu ni ja ka
kuu ni ñayii ni ka jitenuu te ni ka ndasañuu ni ñuu Ponto a, ñuu Galacia a,
ñuu Capadocia a, ñuu Asia a ji'in ñuu Bitinia a.
2 Ni jini maa Yuva o Su'si ma ja jin ko kuu ni ñayii jin kandija ja ká'an
Xtumani Ndios ma te masu jin sa'a-ka ni ja u'vi ma, te chukan kúu ja ni
ndakaji ña'a maa Su'si ma, sukan-va'a jin kandija ni ja ká'an Jesucristo
ma, te ja maa niñi ya ma, te jin nduvii jin ndundoo kuiti ni te jin sa'a ni
nanimaa ja játna ini Su'si ma. Na skuta'vi ña'a ya ja vii ja va'a, te jin koo
mani xen-xeen ni.

Jayiñu'u kóo nuu Su'si ma ja ni sa'a ya ja jin ndani'i ta'vi o

3 Ja va'a kúu Su'si o ma Yuva Jesucristo iya tátnuni nuu o a, ja sukan nda'vi
ini xeen ya ma, te ni sa'a ya ja ni ka ndakâku jaa o. Vaa ka jini o ja ni ndateku
maa Jesucristo ma ne'un ñayii ni ka ji'i ma, te sukan, te ka kukanu ini o ja
maa ya sa'a ja jin koteku o ni-kani ni-jika.
4 Te jin ndani'i-ta'vi o in nuu iyo tu'va onde andivi ma ja jin koo o, in nuu
masu naa kuiti, in nuu masu na ja u'vi iyo, su'va vivii koo i ni-kani ni-jika,
te yukan jin ndatna'a o.
5 Te ja ka kandija o ya ma, te ko koto vava'a ña'a ya nani ka iyo o ñuu ñayivi
a, onde kivi ndenda Jesucristo ma, te jin kuni o sukan kúu sukan iyo ja jin
ndani'i-ta'vi o ma.
6 Te chukan kúu ja visi na jin ndo'o jin neni o te jin kuxii ini o vala vitna,
kovaa jin koo sii ini o, vaa jiniñu'u ja sa'a jin ndo'o o.
7 Vaa sukan kúu oro ma, visi na jin chunee jin chunee de i nuu ñu'u i'ni-ka
ma su'va nduu nanimaa-ka i, te sukan jin ko kuu tna o, te visi na jin ndo'o
xeen-ka o, kovaa sukan, te vivii-ka jin kukanu ini-ka o ya. Te sukan, te jin
koo jayiñu'u o kivi jin kuni o sukan kaa maa Jesucristo ma.
8 Visi ñatuu ni ka yo jini ni ya ma, kovaa jâ ni ka kutoo ni ya. Te visi ñatuu
ka nde'ya ni ya vitna, kovaa ka kandija ni ya. Te ka kusii ini xeen o, ûni
masu kuu jin ka'an o sukan ka kusii ini o a, vaa ndaka vivii xeen kúu.
9 Vaa ja ka kandija o a kúu ja sa'a ja jin ndani'i ta'vi ini anua o a.
10 Tee ni ka yo ndakaxtnu'u tnu'u ni yo wa'a Su'si ma, ni ka ndaka'an de ja
vii ja va'a skuta'vi ña'a Su'si ma. Vaa ni ka skua'a vava'a de siki naxe jin
ndani'i-ta'vi o ma.
11 Ni ka ndasa'a vava'a de kuenda na ñayii, na tiempu ko kuu ja ni kaxtnu'u
Xtumani maa Cristo ma iya ka iyo ji'in de ma, iya ni kaxtnu'u sukan ndo'o
neni Cristo ma ji'in jayiñu'u ya ja ki koo kuee-ka ja ya'a ja ndo'o neni ya ma.
12 Nuu tee ya'a ni kaxtnu'u ya ndaka cha'a, ja masu ja jin kuu maa de kúu
chi ja jin kuu maa o kúu, te sukan ni ka yo jinukuechi de nuu Su'si ma. Te
vitna, te tee ni ka ndakaxtnu'u tnu'u vii tnu'u va'a nuu ni ma, ni ka kaxtnu'u
de tnu'u ya'a ja ni wa'a maa Xtumani Ndios iya vee onde andivi ma. Tna'a
cha'a ka kuu ini xeen ángel ma ja jin konde'ya jin konde'ya i.

Jín xndoo o ndaka ja u'vi ma, te jín ko sa'a o ja va'a ma sukan játna ini Su'si ma

13 Chukan kúu ja jin koo tu'va ni, te jin jaku'ni ini ni naxe jin sa'a ni. Te
jin ndasa'a ni kuenda, te jin kondetu ka'nu ka'nu ni ndaka ja skuta'vi ña'a
Su'si ma kivi jin kuni o Jesucristo ma.
14 Jin ko kuu ni sukan ka kuu sa'ya o suchi ka kandija vava'a ma, te má jin
sa'a-ka ni sukan ni ka yo kuu ini ni ja jin ko sa'a ni ma, kivi nuu ñatuu jin
kuni-ka ni ja ndaa ma.
15 Jâ ka jini ni ja iya ni kana ña'a ma, ñatuu na ja u'vi sa'a ya, te sukan jin ko
kuu tna ni, te ni-in ja u'vi máko jin ko sa'a ni nani ka iyo-ka o ñuu ñayivi a,
16 vaa sa'a ndee nuu tutu ká'an tnu'u ya ma: “Má jin sa'a ni ja u'vi, vaa saña,
masu na ja u'vi sa'a sa.”
17 Nú ka ka'an ni ja Yuva ni kúu Su'si ma iya ñatuu sa'a siin ni a in ñayii ma,
su'va inuu sa'a ya ji'in ndaka o, te sa'a ndaa ya ndaka ja ka sa'a in in o ma,
te jin koyu'u ni ya ndi-kivi ndi-kivi nani ka iyo o ñuu ñayivi ya, nasa jin sa'a
ni in ja masu játna ini ya ma.
18 Vaa ka na'a ni sukan ni ndene'e ña'a ya nuu ja u'vi ja masu jiniñu'u ja ni
ka yo sa'a, ni ka yo kuu ni ma, sukan ni ka yo kaxtnu'u yuva ni ma. Chukan
kúu ja jin kona'a ni ja masu ji'in xu'un ni chuya'vi ya, saa ni ka kaku o a,
19 nú masu ja ji'in niñi vivii maa Cristo ma ni chunaa ya, sukan kúu niñi in
ndikachi jaa kiti vava'a-ka.
20 Onde xi'na-ka ja kuva'a ñuu ñayivi ya, ja iyo ya ja maa ya kii ma. Kovaa
onde ni kenda kivi ma, te ni kii ya, sukan-va'a jin koo va'a-ka o, vaa kútoo
ña'a ya ma.
21 Te chukan kúu ja ka kukanu ini o Su'si ma, vaa ni ndaxteku ya Cristo ma
ne'un ñayii ni ka ji'i ma, te ni wa'a ya jayiñu'u ya ma. Te chukan kúu ja ka
kandija o Su'si ma.
22 Te vitna chi jâ ni ka nduvii ini anua ni a, vaa ka kandija ni ja ndaa ja
káxtnu'u Xtumani Ndios ma, te ûni jín kutoo tna'a ndija ndi-in ndi-in o. Te
chukan kúu ja ni-yu'u ni-anua o jín kutoo tna'a o, te in-ni ja jin kani ini o.
23 Vaa jâ ni ka ndakâku jaa o, te masu sukan ni ka kâku o xinañu'u ma te jin
kûu o ma kúu cha'a, chi ja maa tnu'u Su'si ma, ja kúu ja ndaa ja ndija ma te
iyo ni-kani ni-jika ma, kúu ja ni sa'a i ja ni ka ndakâku jaa o a, te masu jin
kûu-ka o.
24 Vaa:
Ndaka ñayii ma, sukan kúu in yi'i ma kúu i,
te ndaka jayiñu'u ñayii ma, sukan kúu ita nuu yi'i ma kúu i.
Yi'i ma chi yíchi i,
te ita i ma chi jínkava,
25 kovaa tnu'u Iya Tátnuni ma chi iyo i ni-kani ni-jika.
Te tnu'u ya'a kúu tnu'u vii tnu'u va'a ni ka ndakaxtnu'u de nuu ni a.

2

1 Jín skana jín skuita o ndaka ja u'vi ma, ji'in ndaka ja ka xnda'vi tna'a o
ma, ji'in ndaka ja ka ka'an o te masu ka sa'a o ma, ji'in ndaka ja ka kukueñu
ini o ma, ji'in ndaka ja ka ka'an o tnu'u ja kuu in-ka ñayii ma.
2 Jin ko kuu ni sukan ka kuu lulu suchi yika ni ka kâku ma ja ka ndanduku
ka ndanduku-ni i ja jin kaxi i ma, sukan jin ko ndi ini ni ja jin koniniso'o ni
maa in-ni tnu'u ndaa tnu'u ndija Su'si ma, sukan-va'a jin kua'nu-ka ni nuu
Su'si ma, te jin ndani'i ta'vi ni, te másu ko jin koniniso'o ni ja ka ka'an ñayii
ma-ni.
3 Vitna ja jâ ni ka jini ni sukan va'a ini Iya Tátnuni ma.

Jesucristo ma chi sukan kúu in yuu kanuu kúu ya

4 Jin koo ni jin tu'va-ka ni Jesucristo ma, vaa maa ya chi téku ya, te sukan
kúu in yuu kanuu kovaa ni ka saxiko ñayii ma, sukan ni ka sa'a i ya. Kovaa
nuu maa Su'si ma chi kuenda tnu'u ja in yuu vivii kúu ya, ja ni kaji maa
Su'si ma, ja sotna'a ya in ve'e.
5 Suni jin ko kuu tna ni sukan kúu in yuu vivii ni kaji maa Su'si ma, te jin
chindee tna'a ni, ja jin ko kuu ni in ve'e nuu koo Su'si ma, te jin ko kuu ni
sutu, te ni-in ja u'vi jin ko sa'a ni, te sukan-va'a ja maa Jesucristo ma, te jin
ndakua'a ni ja vii ja va'a nuu Su'si ma tna'a ja játna ini maa ya ma.
6 Suni sukan ká'an tnu'u ndee nuu tutu ya ma:

Ñuu Sion ya sunkani sa in yuu kanuu vivii ni kaji sa ja kituu i ve'e ma.
Te nú na in na kandija ma, masu kukan-nuu i.

7 Yo'o ja ka kandija o ya ma chi vivii kúu, kovaa ñayii ñatuu ka kandija ya
ma chi jin kuni i ja:
Yuu ni ka saxiko ñayii ka sa'a ve'e ma,
te ni nduu i in yuu kanuu-ka.
8 Te:
Suni yuu ya'a, sa'a i ja jin kotuu ñayii ma,
te jin nduva i.
Vaa ñatuu ka kandija i tnu'u Su'si ma, te chukan kúu ja jin ndachunaa maa
i.
9 Kovaa ndijin chi sa'ya tata ni ndakaji Su'si ma ka kuu ni, te ûni ka kuu
ni sutu ndija nuu ya, vaa ñuu maa ya ma ka kuu ni, te ñatuu-ka na ja u'vi ka
sa'a ni, vaa maa ya ni ndakaji ña'a. Chukan kúu ja jin kaxtnu'u ni ndaka ja
va'a sa'a iya ni ndene'e ña'a nuu nee ma, te ni ndaxsia'a ña'a ya nuu ndú'va
ñu'u vivii maa ya ma.
10 Ndijin, onde xi'na-ka ma, ni kaji ñukuun Su'si ma in ñuu maa ya, te ñatuu
na tnu'u nda'vi ini ya ma ni kenda nuu ni a, kovaa vitna chi ja ni ndunda'vi
ini ya ndaka o, te ni ka nduu o ñuu ya ma.

Nani ka iyo o ñuu ñayivi ya, jín kunukuechi sii ini o nuu Su'si ma

11 Ndijin ja kútoo ña'a sa, jikan-ta'vi sa nuu ni ja ka iyo nunuu ni ñuu ñayivi
ya, ja máko jin sa'a-ka ni sukan kúu ini yikikuñu o a, vaa yikikuñu o a chi
kánaa i ji'in anua o a.
12 Jin ko kuu va'a jin ko kuu vii ni, ja ka iyo ni ne'un ñayii ñatuu ka kandija
Su'si o a. Te visi na jin xtekuechi ña'a i ja ka sa'a ni ja u'vi, kovaa nuna
jin kuni i ja va'a ka sa'a ni ma, te jin ndachiñu'u i Su'si ma kivi kii ya ja jin
ndani'i ta'vi o ma.
13 Ja maa Iya Tátnuni ma, te jin kandija ni nuu ndaka tee ka netniñu ma.
Visi maa ñayii ma ni jani ña'a ja jin kunukuechi de ñuu teyu ni ma, kovaa
ndijin chi jin kandija ni ja ka tatnuni de ma, vaa tee ka tatnuni-ka ka kuu
de ma.
14 Suni tee ka jinukuechi nuu gobiernu ma ja ka tatnuni de ñuu kuechi ma,
jin kandija tna ni ja ka ka'an de ma, vaa tee ni tetniñu tee kúu gobiernu ma
ka kuu de ma, te ka iyo de ja jin ka'nde de tniñu ñayii ka sa'a ja u'vi ma, te
jin chunaa i kuechi i ma. Kovaa jayiñu'u jin koo nuu ñayii ka sa'a ja va'a ma.
15 Vaa sa'a kúni Su'si ma, ja na jin sa'a o ja va'a ma. Nuna jin sa'a o ja va'a
ma, te jin kuni ñayii ñatuu ka jini te ñatuu ka jaku'ni ini i tnu'u Su'si ma, te
jin kasiyu'u i.
16 Vaa vitna chi ja ni taa Su'si ma tnu'u ja kuu jin ko sa'a o nawa ka kuni
o ma, kovaa masu kuu-ni-nka ja ni taa Su'si ma tnu'u ja kuu jin ko sa'a o

nawa ka kuni o ma te jin ko sa'a-ka o ja u'vi ma chi ña'a. Su'va jín ko kuu o
ñayii jin kunukuechi nuu Su'si ma.
17 Jín ka'an vii jín ka'an va'a nuu tna'a ndaka o. Te jín kutoo tna'a o, te jín
ka'an vii jín ka'an va'a o nuu tee kúu ja'nu-ka ñuu teyu o ma, te jín ko ndi
ini o ja jin sa'a o sukan játna ini Su'si ma, vaa iya ndakan kuenda nuu o kúu
ya.
18 Ndijin ja ka satniñu ni nuu in-ka ñayii ma, jin kava respetu ni, te jin
kandija ni ndaka ja ka ka'an i ma, masu yika-ni ja nuu ñayii va'a ini ma chi
onde nuu ñayii ñatuu va'a ini ma. Visi ma kundee ini o, kovaa kanda o.
19 Nú nde ni jini sukan ká'an Su'si ma, te sa'a ni ja va'a ma, te visi ka sa'a
ndeva'a-ka ña'a i ma, kovaa nuna kanda ni ma, te koo jayiñu'u ni nuu Su'si
ma.
20 Kovaa nuna jin kani ña'a i ja kuechi ja u'vi ni sa'a o ma te kanda o, masu
na jayiñu'u o koo nuu Su'si ma. Kovaa nuna sa'a o ja va'a ma te ndo'o neni
o te kanda o ma, te ka'an Su'si ma ja vava'a-ka kúu o.
21 Vaa Cristo ma chi ni ndo'o ni neni ya ja jin kuu o, te sukan ni kaxtnu'u ya
ja jin ko sa'a o. Chukan kúu ja ni ndakana ña'a ya ja jin kondikin o sukan
ni kaxtnu'u ya ma.
22 Te maa ya chi masu na ja u'vi ni sa'a ya,
te ñatuu nama kuiti ni xnda'vi ya ni-in ñayii.
23 Nuu ni ka ka'an ndeva'a i nuu ya ma, masu ni yo ndaka'an ndeva'a ya
nuu i ma. Nuu ni yo ndo'o, ni yo neni ya ma, masu ni yo chu'un ini ya,
su'va ni yo yo ndetu ya naxe sa'a maa Su'si ma, vaa suu ya kúu iya ja'nde
ndandaa tniñu ma.
24 Te maa ya ni kundee ni kuyii ini ja ni ndachunaa ya kuechi ndaka o ma,
nuu ni ndakaa ya nuu krusi ma, sukan-va'a yo'o, sukan kúu ñayii ni ji'i ma
ja masu kuu nawa sa'a-ka i ma, sukan jín ko kuu o nuu ja u'vi ma, te jin ko
sa'a o nanimaa ja va'a ja ndaa ma, nani ka iyo o ñuu ñayivi ya. Vaa kuechi
ja ni ndo'o ni neni ya ma kúu ja ni ka nduva'a o a.
25 Vaa sukan ka kuu ndikachi ni ka ski'in maa ti ma ka kuu o nkuu, kovaa
vitna jâ ni ka ndenda koo o nuu iya jito vava'a ña'a a, iya nde'ya nde'ya-ni
ini anua o nawa ka jani ini o ja jin sa'a o ma.

3

Sukan jin kuandetu nuu tna'a ñayii ni ka tnanda'a ma

1 Ndijin ja ka kuu ni ña'a ma, jin kandija ni ja ka ka'an yii ni ma,
sukan-va'a yii ni ma, ja ñatuu ka kandija de Su'si ma, te ja jin konde'ya de
sukan ka sa'a ka kuu ni ma, te jin kandija de Su'si ma, visi ñatuu ka kaxtnu'u
ni tnu'u ya ma nuu de.
2 Te ja jin kuni de ja sukan ka ndaa respetu ni nuu de ma te ñatuu ka kuneé
ka ku-uun ni ma, su'va ka sa'a ni sukan játna ini Su'si ma, sani te ja jin kuni
de sukan ma, te jin kandija tna de Su'si ma.
3 Másu ko jin kani ini ni ja kuechi ja jin kone'nu ni sa'ma ka ndee ya'vi
xeen-ka ma, xi ja jin ndatnaa vivii-ka ni xini ni a ja jin savixi ni maa ni ma,
te jin kona'a vii-ka ni, chi ña'a. Ni a másu ko jin kani ini ni ja kuechi ja jin
ki'i siki oro ka ndee ya'vi xeen-ka ma so'o ni ma, xi ja jin ku'un sukun ni
ma, xi ja jin ku'un nda'a ni ma, te jin kona'a vii-ka ni, chi ña'a.
4 Su'va jin nduku ni ja jin kona'a vivii-ka ini anua ni ma, ja na jin kava va'a
ini ni te jin kava kuee ini ni, vaa sukan, te vivii jin kona'a ni ni-kani ni-jika,
vaa sukan játna ini ya ja jin ko sa'a jin ko kuu ni, ja vivii ka kuu ni nuu ya
ma.

5 Vaa sa'a ni ka yo sa'a, ni ka yo kuu ña'a onde xi'na-ka ma ja vivii ni ka yo
kuu ña nuu Su'si ma, vaa vivii ni ka yo kukanu ini ña ya, te ni ka yo kandija
ña nuu yii ña ma.
6 Sukan ni yo kandija Sara ma nuu yii ña Abraham ma, vaa ni yo jandetu
ña nuu de. Te sasi'i ña ka kuu ndijin ña'a, nuna jin sa'a ni ja vii ja va'a ma,
te jin kuandetu ni nuu yii ni ma, te masu nawa jin koyu'u ni nuu de.
7 Suni inuu kuiti jin sa'a ndijin ja ka kuu ni yii ña ma. Jin nduku ni naxe
jin ko kuu vii jin ko kuu va'a ni ji'in ñasi'i ni ma. Te jin kona'a ni ja ñasi'i maa
ni kúu ña, te jin kutoo ni ña, vaa ña'a kúu ña, te yika-ka ña. Vaa nduu ni ji'in
ña jin ndani'i-ta'vi ja jin koteku ni ni-kani ni-jika. Te onde sukan, jin koo
mani ni ji'in ña, sukan-va'a ñatuu nawa sakanuu ña'a ora jin kakan-ta'vi ni
nuu Su'si ma.

Jín kutoo tna'a ndi-in ndi-in o vaa sukan játna ini Su'si ma

8 Sani te in-ni ja jin kani ini ndaka ni, te jin kutoo tna'a ndi-in ndi-in ni,
te jin kunda'vi ini nuu tna'a ni, te jin ketna'a ini ni.
9 Te nú na in sa'a ña'a ja u'vi, máko jin ndasa'a ni i ja u'vi. Nú na in ká'an ja
u'vi ja jin kuu ni, máko jin ndakone'e ni ja u'vi ja kuu i chi su'va jin ka'an ni
ja vii ja va'a ja kuu i, vaa yo'o chi ni ndakana ña'a Su'si ma ja jin ka'an vii
jin ka'an va'a o, te sukan, te jin ni'i o ja vii ja va'a ja taa maa Su'si ma.
10 Vaa:
Nú na in kúni ja koteku vii koteku va'a i
te kuni i ja kenda kivi va'a ma,
kó koto va'a i yaa i ma, máko ka'an i ja u'vi,
te kó koto va'a i yu'u i ma, te máko xnda'vi i tna'a i ma.
11 Te kú'un ini i ja xndoo i ja u'vi ma,
te sa'a i nanimaa ja va'a ma.
Ndúku i ja ndimaa koo mani i ji'in ñayii ma,
te sukan-ni ko sa'a i.
12 Vaa Iya Tátnuni ma, nde'ya ya nuu ka iyo ñayii ñatuu na ja u'vi ka sa'a i
ma,
te niniso'o ñukuun ya ja ka jikan-ta'vi i ma.
Kovaa ndákiti ini ya nuu ñayii ka sa'a ja u'vi ma.

Jín kanda o nú ka xndo'o ka xneni ña'a i kuechi ja ka kandija o Su'si ma

13 ¿Na in kuu sa'a ña'a ja u'vi, nú ndimaa ja va'a ka sa'a ni ma?
14 Te nú ka ndo'o ka neni ni ja kuechi ja ka sa'a ni ja ndaa ma, ja vava'a ka
kuu ni nuu Su'si ma.
Má jin kua'a ni tnu'u ja jin xsiu'u ña'a i
ji'in ja ka yu'u i ma, te má jin koyu'u ni.
15 Su'va jin ndaka'an ni ja maa in-ni Cristo ma kúu iya tátnuni nuu o a, te
ndimaa jin koo tu'va ni, sukan-va'a kuu jin ndakone'e vii jin ndakone'e va'a
ni nuu ñayii jin kakan-tnu'u ña'a nava'a ka kukanu ini ni Su'si ma. Kovaa
jin kava kuee ini ni, te jin kava respetu ni nuu i.
16 Ni-in ja u'vi jin ko sa'a ni, sukan-va'a ñayii ka ka'an tnu'u ni ma ja ñayii ka
sa'a ja u'vi ka kuu ni, jin ndakukan-nuu maa i ja jin kuni i ja va'a ka sa'a ni
ma ja ka ndikin ni Cristo ma.
17 Vava'a-ka ja jin ndo'o jin neni ni ja ka sa'a ni ja va'a ma, nú sukan kúni
maa Su'si ma, sana ja jin ndo'o jin neni ni ja ka sa'a ni ja u'vi ma.
18 Vaa suni Cristo ma chi in-ni jichi ni ndo'o ni neni ya kuechi ja u'vi ni ka
yo sa'a o ma. Iya sa'a ja va'a ma, ni chunaa ya nuu tniñu o ja ni ka yo sa'a
o ja u'vi ma, sukan-va'a ja maa ya ma, te kuu jin kenda koo o nuu Su'si ma.

Ja ndaa kúu ja nuu ni iyo ñayivi ya ma, ni kenda kivi ja ni ji'i ya, kovaa ni
ndateku ya, te téku ya, visi ñatuu ka jini ndijin o ya vitna a.
19 Te maa Xtumani maa ya ma ni ja'an ni jan kaxtnu'u tnu'u vii tnu'u va'a
maa ya ma nuu anua ka yindesi va'a ma.
20 Te onde xi'na xeen-ka ma, nuu ni iyo tee ni yo nani Noé ma, ñatuu ni ka
kandija ñayii ma ja ni yo kaxtnu'u de ma. Te Su'si ma chi ni kaa kuee ini ya,
te ni yo ndetu ya nani ni sa'a de arca ma, te kivi yukan jaku-ni ñayii ni ka
kaku, vaa una-ni i ni ka kivi koo ini arca ma, te ni yoxtnee tnu nuu ndute
ma, te ni ka kaku i.
21 Te suni sukan kúu vitna, te nuna jin kuandute o, te jin kaku o, vaa ni
ndateku Jesucristo ma. Te ndute ma, masu maa in-ni yikikuñu o a ndasavii
de chi onde ini anua o a nduvii, te ku'un ku'un-ni ini o Su'si ma.
22 Te Jesucristo ma chi ni ndaa ya onde andivi ma, te iyo ya xiñi kua'a Su'si
ma. Te nuu maa-ni ya ka kandija ángel ma, te suni sukan ka kandija tna
ndaka ja ka tatnuni ja ka iyo andivi ma nuu Cristo ma.

4

Jín ko sa'a o sukan ni yo sa'a Cristo ma

1 Jâ ka jini o ja Cristo ma, in-ni ja ni jani ini ya, visi ni ndo'o ni neni ya
nuu ni iyo ya ñuu ñayivi ya, te sukan, te ni kundee ya nuu ja u'vi ni ka yo
sa'a o ma. Suni sukan jín kani ini o te jín kanda o nú ka ndo'o ka neni o ma,
vaa sukan, te jin kundee o nuu ja u'vi ma,
2 te sukan, te jaku kivi jin koo o ñuu ñayivi ya, te má jin kuu ini-ka o ja jin
sa'a o sukan ka sa'a ndaka-ka ñayii ma, su'va ja jin sa'a o ma kó kuu sukan
játna ini Su'si ma.
3 Jâ ni kuu-ni. Máko jin ko sa'a-ka o sukan ka jatna ini ñayii ñatuu ka kandija
Su'si ma, ja jâ ni ka yaa maa i te kuan koo i. Te ka sa'a maa i ja ka kuni maa
i ma, te ka ndajini i, te ka ndatna'a i te ka ska'an tna'a i ja jín sa'a i ja u'vi
ma, te ka xtivi i maa i, te ka chiñu'u-ka i ja masu Su'si ka kuu ma.
4 Te ka jani ini i ja naku ñatuu ka sa'a-ka o sukan ni ka yo sa'a o ji'in i ma,
nuu ni ka yo kuneé, ni ka yo kuñuu o ma te ni ka yo sa'a o ndaka ja u'vi ma.
Te vitna chi ka xtekuechi ña'a i ja masu ka iyo va'a o.
5 Kovaa ndaka ja ka sa'a ka kuu i ma jin ndakua'a i kuenda nuu iya iyo tu'va
ja ndakan ya kuenda nuu ñayii ka teku a ji'in nuu ñayii ni ka ji'i ma.
6 Vaa ñayii ni ka ji'i ma, suni ni ka jiniso'o tna i tnu'u vii tnu'u va'a Su'si ma,
te visi jâ ni ka ji'i i ma te ni ka chu'u ñayii ma ñunde'yu i ma, sukan ka kuyu'u
ndaka ñunde'yu ñayii ka ji'i ma, kovaa jin koteku anua i ma nuu Su'si ma.
7 Te jâ ve kuyatni ja ndi'i ndaka ja iyo ñuu ñayivi a. Chukan kúu ja jin kani
va'a ini ni nawa jin sa'a ni, te jin koto va'a ni maa ni, te jin kakan-ta'vi jin
kakan-ta'vi-ni ni nuu Su'si ma.
8 Te ûni jin kutoo tna'a ndija ni, vaa ja kútoo tna'a ndija o ma kúu ja sa'a ja
kuu sakanu ini o ndeva'a-ni nawa ka sa'a ña'a ñayii ma.
9 Jin kuanuu ni ve'e ni ma ja jin ndoo tna'a o ma, te máko jin kuñaña ni nuu
ñayii ma.
10 Nde a ni skuta'vi ña'a Su'si ma ja jin sa'a ndi-in ndi-in o, te jin sa'a o, te
sukan jín kunukuechi nuu tna'a o, sukan kúni maa Su'si ma, vaa jiniñu'u ja
jin kuatniñu vava'a o ndaka ja vii ja va'a ni skuta'vi ña'a ya ma.
11 Nú na in ká'an tnu'u Su'si ma nuu in-ka ñayii ma, te ká'an ndaa i. Nú na in
jinukuechi ini veñu'u ma ja káxtnu'u i tnu'u Su'si ma, te ja maa tnu'u ndee
tnu'u ndatnu Su'si ma, te káxtnu'u va'a i, sukan-va'a ja maa Jesucristo ma,
te kóo jayiñu'u Su'si ma ja ndaka ja ka sa'a o ma, vaa maa in-ni ya iyo ja

ndachiñu'u o ya, te maa in-ni ya tátnuni nuu o ni-kani ni-jika. Te sukan kó kuu.

Máko jin kuxii ini o nú ka ndo'o ka neni o kuechi ja ni ka nduu o sa'ya Su'si a

12 Ndijin ja kútoo ña'a sa, má jin kani ini ni, ¿naku kúu sa'a?, nú ni kenda in ja jin ndo'o jin neni ni. Má jin kuxii ini ni te jin kani ini ni ja naku maa in-ni ni ka ndo'o ka neni ma.
13 Su'va jín koo sii ini o ja ka ndo'o ka neni o sukan ni ndo'o maa Cristo ma, sukan-va'a kivi jin kuni o jayiñu'u maa Cristo ma, te jin koo sii ini xeen-ka o.
14 Nuna jin ka'an ndeva'a ñayii ma nuu ni ja kuechi ja ka ndikin o Cristo ma, ja vava'a ka kuu ni, vaa ka iyo ni ji'in jayiñu'u maa Xtumani Ndios ma. Ja ndaa kúu ja kuechi maa ñayii ma ka kuu, te ka ka'an ndeva'a i ja kuu Su'si ma, kovaa nuu Su'si ma chi iyo jayiñu'u, kuechi ja vii ja va'a ka sa'a maa ni a.
15 Nú nde ni ndó'o néni, kovaa másu ko kuu kuechi ja ni ja'ni ni in ñayii, xi ja ni sakui'na ni, xi ja ni sa'a ni ja u'vi ma, xi ja ni kivi nduu ni nuu másu kivi nduu ni ma, chi ña'a.
16 Kovaa nú na in ndó'o néni ja kuechi ja ni nduu i sa'ya Su'si ma, máko ko kukan-nuu i, chi su'va ndáchiñu'u i Su'si ma ja sukan ndó'o néni i ma.
17 Vaa jâ ni kenda kivi ja ndakan ya kuenda nuu ndaka o ja ka iyo o ve'e ya a. Te nú xinañu'u-ka nuu yo'o ja ka kandija o Su'si a keja'a ya ndakan ya kuenda, ¿nde a ko kuu ja jin ndo'o jin neni ñayii ñatuu ka kandija tnu'u vii tnu'u va'a Su'si ma?
18 Te nú tnundo'o xeen sana ndani'i-ta'vi
ñayii sa'a ja vii ja va'a ma,
¿nawa jin ko kuu-nka ñayii ka sa'a ja u'vi ma
te ñatuu ka kandija i Su'si ma?
19 Chukan kúu ja nú nde o ka ndo'o ka neni ja ka sa'a o sukan kúni Su'si ma, te na jin skendoo o anua o ma nuu nda'a maa iya ni sa'a ña'a ma, nuu maa iya kuu jin kukanu ini o ma, te maa ya chindee ña'a ja kuu jin koo sa'a o ja va'a ma.

5

Sukan jin ko sa'a jin ko kuu tee nija'nu-ka ma ji'in suchi jaa ma

1 Saña tna ja tee núkuiñi ja jini jito sa ñayii ka kandija Su'si ma kúu sa, te ni jini sa sukan ni ndo'o ni neni Cristo ma, te kúkanu ini sa ja jin koo jayiñu'u o ji'in Cristo ma kivi ndenda ya ma. Chukan kúu ja ndijin ja ka kuu tna ni tee ka nukuiñi ja ka jini ka jito ni ñayii ka kandija Su'si ma, jikan-ta'vi xeen sa nuu ni sa'a.
2 Jin ko koto va'a ni ndaka ñayii ni ka nduu sa'ya Su'si ma ja ka iyo ni ji'in i ma. Máko jin kani ini ni ja ka xtetuu tna'a o ja jin sa'a ni sukan, su'va maa ni jin ku'un ini ja jin kunukuechi ni nuu Su'si ma. Te máko jin ndiyo ini ni ja onde jin ni'i ni xu'un ma sana jin kunukuechi ni nuu Su'si o ma, chi ña'a, su'va jin ku'un ini ni ja jin sa'a ni sukan játna ini Su'si ma.
3 Máko jin ko kuu nija'nu maa ni ja jin ko tatnuni ni te jin sa'a ndeva'a ni ñayii ni taa Su'si ma ja jin ko koto ni i ma, su'va vivii jin ko kuu ni ji'in i ja ka jinukuechi ni nuu Su'si ma, sukan-va'a jin kuni i, te jin ko sa'a tna i sukan ka sa'a ni ma.
4 Sani te kivi ndenda iya ni tatnuni ja jin ko koto o ñayii ni ka nduu sa'ya Su'si ma, te taa ya corona ja masu naa ja masu tivi, te jin koo jayiñu'u o nuu ya.

5 Suni ndaka ro'o ja ka kuu ro suchi jaa a jin kandija ja ka ka'an tee
nija'nu-ka ma. Te ndaka ni jin kandija nuu tna'a, te má jin kani ini ja maa
ni ka kuu-ka xi ka ndanuu-ka ni sana in-ka ñayii ma:
Vaa Su'si ma, masu niniso'o ya te ni masu katanuu ya ja ka ka'an ñayii ja ka
jani ini i ja maa i ka kuu-ka ma,
kovaa ja vii ja va'a skuta'vi ya ñayii inuu-ni jan-ta'vi i ndaka ñayii ma.
6 Chukan kúu ja jin ndakunitnuni ni naxe ka iyo ni nuu nda'a Su'si iya
neva'a tnu'u ndee tnu'u ndatnu ma, sukan-va'a maa ya, te taa ya jayiñu'u
kivi yukan ma.
7 Ndaka ja ndí ini o ma, te sonee o nuu nda'a maa ya ma, vaa maa ya jito
ña'a, te na'a ya nawa jiniñu'u o ma.
8 Jin kani vava'a ini ni nawa jin sa'a ni, te jin ko koto va'a ni maa ni ja másu
ko jin ko sa'a ni ni-in ja u'vi, vaa iyo tachi ma ja kiti ini i nuu o ma, te sukan
kúu yu'u kiti xeen nani ndika'a ma, sukan kúu i, te kua'an vee i kónduu ña'a
i, te ndúku i na in kuu kokon i.
9 In-ni ja jin kani ini ni nuu Su'si ma, te jin konukuiñi va'a ni, vaa ka jini
ni ja suni sukan ka ndo'o ndaka ñayii ni ka nduu sa'ya Su'si o a, ja ka iyo i
ni-ka'nu ñuu ñayivi a.
10 Vaa maa Su'si iya skuta'vi ña'a ndaka ja vii ja va'a ma kúu iya ni ndakana
ña'a ja maa Jesucristo ma, sukan-va'a jin koo jayiñu'u o ji'in Cristo ma
ni-kani ni-jika. Te visi na jin ndo'o jin neni o vala, nani ka iyo o ñuu ñayivi
a, kovaa maa ya chindee ña'a, te jin sa'a o nanimaa ja vii ja va'a sukan játna
ini ya ma, te jin konukuiñi va'a o, te chindee chituu ña'a ya ja jin koo va'a
o.
11 Te kóo jayiñu'u nuu maa ya, te maa in-ni ya tátnuni nuu o ni-kani ni-jika.
Te sukan kó kuu.

Sukan ndákan-tnu'u ñaña'a Pedro ma ñayii ka kandija Su'si ma

12 Tee kúu Silvano a, kúkanu ini sa ja iyo va'a de nuu Su'si ma. Te ni tee de
jaku-ni tnu'u ya'a ja jâ ni ka'an sa a, te jin ko kuu ni sukan ni ndaka'an-so'o
sa nuu ni a. Te ndákaxtnu'u sa ja tnu'u ya'a chi tnu'u vii tnu'u va'a ndija ja
ni skuta'vi ña'a Su'si ma kúu, te jin konukuiñi va'a ni sukan ká'an tnu'u ya'a.
13 Ndaka ñayii ka iyo ñuu Babilonia a ja ni ka nduu i sa'ya Su'si ma, ja ni
ndakaji tna ya i sukan ni ndakaji ña'a ya yo'o a, ka ndakan-tnu'u ñaña'a ña
i, te suni ndákan-tnu'u ñaña'a tna ña Marcos sa'ya sa nuu Su'si ma.
14 Jin ndakua'a tna'a ndaka ni nchuxi ja ka kutoo tna'a o a. Te kóo tnu'u
mani nuu ndaka ni ja ka iyo ni ji'in Jesucristo o a. Te sukan kó kuu.

Carta ku-uu ni sa'a tee kúu Pedro ma

Sukan ndákan-tnu'u ñaña'a Pedro ma ñayii ka kuu sa'ya Su'si ma

1 Saña kúu Simón Pedro, tee ni tetniñu Jesucristo ma ja kunukuechi sa
nuu ya. Te tée sa nuu ni ja ka kandija vivii ni Su'si ma sukan ka kandija
maa sa ya a. Ja maa ja vava'a ni sa'a maa Su'si o Jesucristo iya ni sa'a ja ni
ka kaku o nuu ja u'vi ma kúu ja ka kandija o ya a.
2 Te vitna ja ka jini o Su'si o ma, ji'in Jesucristo iya tátnuni nuu o a, te na
skuta'vi ña'a Su'si ma kua'a ja vii ja va'a, te jin koo mani ni.

Jín sa'a o ja va'a ja ndaa vaa sukan kúu maa Su'si ma

3 Su'si ma, ni kaxtnu'u ya jayiñu'u ya ma, ji'in tnu'u ndee tnu'u ndatnu ya
ma, te sukan ni kaxtnu'u ya na in kúu ya ja ni ndakana ña'a ya ma, te sa'a
ya ja kuu jin sa'a o sukan ni tatnuni ya ja jin ko sa'a jin ko kuu o ma.
4 Te sukan, te ni skuiso ya ja taa ya ndaka ja vii ja va'a iyo ja jin ni'i o ma,
te ûni jín koo o jín tu'va-ka o ya, sukan-va'a jin koo tu'va-ka o ja jin sa'a o
sukan sa'a sukan kúu maa ya ma, te chukan kúu ja ûni jín xndoo o ja u'vi
ma ja iyo ñuu ñayivi ya, tna'a ja ni ka yo kuu ini o ja jin ko sa'a o ma.
5 Te ûni ni-yu'u ni-ini ni jin kandija-ka ni ma. Te suni jin ku'un ini ni ja jin
sa'a-ka ni ja va'a ma. Te suni jin ku'un ini ni ja jin kutu'va-ka ni nde a kúni
Su'si ma ja jin sa'a ni.
6 Te suni jin ku'un ini ni ja jin kundee ni ja jin tatnuni ni nuu yikikuñu ni
ma. Te suni jin ku'un ini ni ja jin kundee ni ja jin kava kuee ini ni ja ka ndo'o
ka neni ni ma. Te suni jin ku'un ini ni ja jin ko ndi ini ni ja jin kuandetu ni
nuu Su'si ma.
7 Te suni jin ku'un ini ni ja jin kunda'vi ini nuu tna'a ni. Te suni jin ku'un
ini ni ja jin kutoo tna'a ndija ni.
8 Vaa nú ndaka cha'a ka sa'a o, te kua'a-ka ja kuu jin ko sa'a o, te ñatuu na
in koo kuxi ja ñatuu na ja va'a ko sa'a i ma, vaa jâ ka jini o ndaka ja kúu ini
Jesucristo iya tátnuni nuu o ma ja jin ko sa'a o ma.
9 Kovaa ñayii ñatuu sa'a sukan ma, vala ti'i-ni nde'ya i, vaa ñatuu kúndijin-ka
nuu i ma, te ni ndunaa i ja jâ ni ndasavii ña'a Su'si ma ndaka kuechi ni yo
sa'a i ma.
10 Te chukan kúu ja ndijin ja jâ ni ka nduu ni sa'ya Su'si o a, te jin ku'un
ini ni ja jin kaka va'a o ichi Su'si o a, iya ni ndakana ña'a te ni ndakaji ña'a
ya ja jin kondikin ndija o ya, vaa nuna jin sa'a o sa'a chi ma jin skenaa o
maa o.
11 Vaa nuna jin sa'a o sa'a, te ndanune nda'a ye'e ma, te kuu jin kivi koo o
nuu tatnuni ni-kani ni-jika maa Jesucristo ma, iya tátnuni nuu o a, iya ni
sa'a ja ni ka kaku o nuu ja u'vi ma.

Ûni jín kondikin o tnu'u ndaa tnu'u ndija Su'si ma

12 Chukan kúu ja ndimaa ndáka'an-so'o sa tnu'u ya'a nuu ni, visi ka jini ni
te jâ ka sa'a ndija ni sukan ká'an tnu'u ndaa ni ka kaxtnu'u i nuu ni a.
13 Te kúsii ini sa nani téku-ka sa ñuu ñayivi ya, te ndáxndaku ini ña'a sa te
ndáka'an-so'o sa nuu ni a.
14 Vaa ka jini ni ja sani te xndoo sa yikikuñu sa a, vaa maa Jesucristo iya
tátnuni nuu o a, sukan jâ ni kaxtnu'u ya nuu sa.

15 Te chukan kúu ja ndí ini sa, te ñukuun ndáka'an-so'o ndáka'an-so'o-ka sa
nuu ni a, vaa nuna no'o sa nuu Su'si ma, te másu ko jin ndunaa ni ni a vala
ja ni yo ka'an-so'o sa nuu ni a.
16 Jâ ni ka kaxtnu'u sa sukan ndii Jesucristo Iya Tátnuni ma ji'in ndaka
tnu'u ndee tnu'u ndatnu ya ma. Kovaa masu ja ka ndakani-ni sa kúu tnu'u
ya'a, vaa ni ka jini sa ji'in nuu sa, vaa sukan iyo ya ja tatnuni ya ma.
17 Vaa nuu ni ni'i ya jayiñu'u ya ji'in tnu'u respetu ni wa'a Yuva ya Su'si ma,
te ni jiniso'o ya ja ni ka'an onde andivi ma nuu iyo jayiñu'u maa Su'si ma:
"Iya ya'a kúu Sa'ya maa sa ja kútoo sa ya, te iyo sii ini sa ji'in ya, ja sukan
sa'a ja sukan kúu ya a." Sa'a ni ka'an ya ma.
18 Te suni sukan ni ka jiniso'o sa ja ni ka'an Su'si ma onde andivi ma, nuu
ka iyo sa ji'in Cristo ma xini yuku ii ma.
19 Te ja ni ka jiniso'o sa sukan ma, te chíndee ña'a i ja jin kukanu ini-ka o
sukan ká'an tnu'u ni ka tee tee ni ka yo ndakaxtnu'u tnu'u ni yo wa'a Su'si
ma. Te va'a-ni jin sa'a ni, nuna jin koniniso'o ñukuun ni tnu'u ni yo wa'a
Su'si ma. Vaa tnu'u ya'a, sukan kúu in ñu'u ndú'va nuu nee ma kúu i, kovaa
kivi ko kuu sukan ká'an ma, te jin kuni ndi'i jin kuni tu'u o ja ni ka ndaka'an
de ma. Te sukan kúu ora tnuu ni'ni ja kénda kimi xtnee ne'e ma, sukan jin
jaku'ni ini o ndaka ja ni ka yo ndakaxtnu'u de ma.
20 Kovaa jin kona'a vava'a ni ja ni-in tnu'u ni yo wa'a Su'si ma ja ndenee nuu
tutu ká'an tnu'u maa ya ma, masu kuu ka'an in ñayii ja maa in-ni i jáku'ni
ini sukan kúni ka'an tnu'u ya'a.
21 Vaa masu sukan ka kuu ini maa ñayii ma kúu ja ni kenda tnu'u Su'si o a,
nú masu ja maa Xtumani Ndios ma, ni yo ska'an ya tee ni ka yo sa'a ja va'a
ja ndaa ma, te ni ka tee de, te ni ka yo ndaka'an de nuu ñayii ma, vaa tee ni
ka yo ndikin Su'si ma ka kuu de.

2

Sukan jin ndo'o jin neni tee ñatuu ka kaxtnu'u ndaa tnu'u Su'si ma
(Judas 3-13)

1 Vaa ni ka yo iyo tee ni ka yo xnda'vi ñayii ñuu Su'si ma ja ka sa'a de tnu'u
ja tee ni ka yo ndakaxtnu'u tnu'u ni yo wa'a Su'si ma ka kuu maa de. Te suni
sukan jin kenda koo tee nuu ka iyo ni a, ja jin kuni de ja jin xnda'vi ña'a
de. Te jin sa'a de tnu'u ja tee ka jini xeen tnu'u Su'si ma ka kuu de, kovaa
masu jin kaxtnu'u ndaa de tnu'u Su'si ma nuu ni. Te ñayii kandija ma chi
skenaa i maa i, vaa jin ka'an de ja masu Su'si kúu Jesucristo iya tátnuni nuu
o a, iya ni ndene'e ña'a nuu ja u'vi ma. Kuechi ja sa'a jin sa'a de ma, te sanaa
sanaa-ni, te jin skenaa de maa de.
2 Te kua'a ñayii jin ndikin tee yukan, te jin sa'a i sukan ka sa'a de ma, te ja
kuechi ja u'vi ka sa'a i ma, te jin ka'an ndeva'a ñayii ma ja kuu ichi ndaa
Su'si ma.
3 Te tee yukan chi vivii jin ka'an de, sukan-va'a jin xnda'vi ña'a de, vaa ka
ndiyo ini de xu'un ni ma. Kovaa jâ ni kuu kii jâ iyo ja jin ndo'o jin neni de,
te jâ iyo tu'va nuu jin ndachunaa de ma.
4 Vaa Su'si ma, masu ni sakanu ini ya ángel ja ni ka jiso kuechi ma, su'va
ni skuita nuu ya i nuu andeya ma, te ni chinee va'a ya i nuu nee ma, ja
masu kuu jin nde koo i ma, te yukan jin koo i onde kivi ndakan Su'si ma
kuenda nuu i ma.
5 Te ñatuu ni sakanu ini ya ñayii ni ka iyo onde xi'na-ka ma, nú masu ja
maa-ni Noé tee ni yo ndakaxtnu'u tnu'u Su'si ma, ji'in uja tna'a de ma ni

tava'a ya, te ni sa'a ya ja ni kuun savi xeen ma, te ni chitu ndute ma ni-ka'nu
ñuu ñayivi ya, nuu ni ka iyo ñayii ni ka yo sa'a ja u'vi ma.
6 Te suni sukan ni tatnuni ya ja jin kayu ñuu Sodoma ma ji'in ñuu Gomorra
ma, te maa-nka yaa jin nduu i, te suni sukan ni kaxtnu'u ya ja sukan jin
ndo'o ñayii ñatuu ka kandija Su'si ma tiempu ya'a.
7 Kovaa tee kúu Lot ma, ni sa'a ya ja ni kaku de, vaa ni yo sa'a de ja va'a ma,
te ni yo kuxii ini de ja ni yo jini de sukan ni ka yo sa'a ñayii ma ja u'vi ma.
8 Vaa tee ya'a, in tee ni yo sa'a ja va'a ja ndaa ni yo kuu de, te ndi-kivi ndi-kivi
ni yo kuxii ini de, vaa nde'ya de te jiniso'o de ja u'vi ka sa'a ñayii ka iyo
yukan.
9 Kovaa sa'a, te ka jini o ja Iya Tátnuni ma chi kuu kasi ndee kasi ndoso ya
ñayii kándija ja ká'an ya ma ja ma ska'an ña'a tachi ma, te koneva'a tu'va ya
ñayii ka sa'a ja u'vi ma onde kenda kivi ndakan ya kuenda nuu i ma te jin
ndachunaa i ja ni ka yo sa'a, ni ka yo kuu i ma.
10 Te sa'a, te ka jini o ja vi'i-ka jin ndo'o jin neni ñayii ka sa'a ndaka ja u'vi
ka kuni maa yikikuñu i ma te ka saxiko i ja tátnuni Iya Tátnuni ma.

Te ûni ka ka'an ndeva'a i nuu suchi in-ka ma suchi vivi'i tátnuni ñuu ñayivi
ya kuenda tnu'u ja maa ñayii yukan ka tatnuni-ka.
11 Vaa ni a ángel ma ja ka iyo-ka tnu'u ndee tnu'u ndatnu i ma, masu nde
ka jikan i nuu Iya Tátnuni ma sukan ka kuni i ja xndo'o xneni ya suchi ka
tatnuni ñuu ñayivi ya.
12 Kovaa ñayii ya'a chi ñatuu ka jaku'ni ini i te ka ka'an yichi i nuu suchi ka
tatnuni ñuu ñayivi a. Te sukan ka kuu kiti masu ka ndasa'a kuenda ka kuu
i. Ni ka kâku i ja ndimaa sukan-ni jin ko sa'a i. Te kuechi ja sukan ka sa'a i
ma, te jin skenaa i maa i.
13 Te jin ndani'i jin ndatna'a i ja kuechi ja masu ja va'a ni ka yo sa'a i ma, vaa
ka jatna ini i te ka kusii ini i ja ka sa'a i ndaka sukan ka kuni maa yikikuñu
i ma ndi-kivi ndi-kivi. Ñayii ya'a chi ka ndaa tne'e i nuu Su'si ma, ka ndaa
kini ini anua i ma. Te onde nuu ka jaa o ji'in i xita ma, te ka kusii ini i ka
ndaka'an i ja u'vi ka sa'a i ma.
14 Te ndimaa ka ñu'u ini i ja jin kivi nduu i ji'in ñayii ñatuu ni tnanda'a ji'in
i ma, te ñatuu ka ndajinu íni i ja jin sa'a i ja u'vi ma. Te ka xnda'vi i ñayii ka
ku-uun ka kusu'va-ni ini nuu Su'si ma. Jâ ni ka kaan i ja ka ndiyo ini i te ka
ni'i i nde a ka kuni i ma. Ñayii ya'a chi sa'ya ja u'vi ma ka kuu i.
15 Jâ ni ka xndoo i ichi ndaa ma, te kuan koo i ichi tee kúu Balaam sa'ya
Beor ma. Vaa tee ya'a chi ni jatna ini-ka de ja sa'a de ja u'vi ma, sukan-va'a
ni'i de xu'un ma.
16 Chi jâ ka jini ni na in ni ndaka'an nuu de, nuu sani te sa'a de ja u'vi ma.
Vaa burra de kiti ndiso ña'a ma, ni ka'an ti sukan ká'an in ñayii, te ni sunkani
ti de ja ma sa'a de ja u'vi sukan kúni de ma nkuu.

17 Ñayii ya'a chi sukan ka kuu nuu ka too ndute ma te jâ ni ka yichi ma
xi sukan ka kuu viko ma ja xndechi ña'a kajin ma, sukan ka kuu i, te jâ iyo
tu'va in nuu nee xeen ja jin koo i ni-kani ni-jika.
18 Vaa vivii ka ka'an i ora ka kaxtnu'u i ma, kovaa masu nde jiniñu'u ja
ka ka'an i ma, vaa ka ka'an i ja kuu jin sa'a ñayii ma sukan ka kuni maa
yikikuñu i ma, te ñayii yika ni ka nde koo nuu ja u'vi ma, te ka sa'a i ja ka
ndakokuiñi tuku ñayii nda'vi yukan in-ka tuku jichi nuu ja u'vi ma.
19 Te ka jiña'a i nuu ñayii nda'vi yukan ma ja kuu jin sa'a i nawa ka kuni
maa i ma, vaa maa ñayii ka ka'an sa'a ma chi ka nu'ni i nuu ja u'vi ma, vaa
nú nawa kúndee nuu o ja tátnuni i ja sa'a o ma chi nuu i jinukuechi o.

20 Vaa ja ndaa kúu ja ni ka ndayaa i nuu ja u'vi iyo ñuu ñayivi ya, vaa jâ ni
ka jini i Jesucristo Iya Tátnuni ma iya ni sa'a ja ni ka kaku o nuu ja u'vi ma
nkuu, kovaa ni ka ndivi nduu tuku i in-ka jichi, te ni ndakundee tuku ja
u'vi ma nuu i, te chukan kúu ja ka'vi-ka ni ka nduu i sana onde xi'na-ka ma
nuu ñatuu jin kuni-ka i Jesucristo ma.
21 Vaa jâ ni ka jini i ichi va'a ma nkuu, te ni ka xndoo i tnu'u va'a ja ni tatnuni
ya ma. Va'a-ka nute ñatuu ni ka jini i ichi va'a ma nkuu.
22 Kovaa ni ka ndo'o i sukan ká'an tnu'u ndichi ma ja ká'an sa'a ma: “La-ina
ma chi ndákaa ti ja ni kana ndo'o ti ma, te chikini ka skuchi vivii i ma chi
ndáskee ni'ni tuku ti maa ti nuu ndute tne'e ma, te ndasatne'e tuku ti maa
ti.”

3

Kivi ndii Iya Tátnuni ma

1 Ndijin ja kútoo ña'a sa, cha'a kúu ja ku-uu carta tée sa nuu ni, te nduu
carta a chi ndimaa ndáka'an-so'o ndáka'an-so'o sa nuu ni, sukan-va'a vivii
jin jaku'ni ini ni, te jin kona'a ni nawa jin sa'a ni,
2 te jin ndaka'án ni sukan ni ka yo ka'an tee ñatuu na ja u'vi ni ka yo sa'a de
ma, tee ni ka yo ndakaxtnu'u tnu'u ni yo wa'a Su'si ma ji'in tnu'u ni tatnuni
Jesucristo iya tátnuni nuu o a, iya ni sa'a ja ni ka ndani'i ta'vi o a, vaa ndaka
tnu'u ya'a ni ka kaxtnu'u tee ni tetniñu ya nuu ka iyo ni a.
3 Te chukan kúu ja xinañu'u kuiti-ka káxtnu'u sa sa'a, vaa kivi ve kuyatni ja
ndii Iya Tátnuni ma, kenda koo tee ka sa'a sukan ka kuni maa de ma, te jin
jakundee ña'a de.
4 Te jin ka'an de: “¿Ndenu iyo ja ni skuiso ya ja ndii ya ma? Vaa onde kivi
ni ka ji'i yuva o tee jana'a ma, ka iyo ndaka ja ni sa'a ya ma, te masu nawa
ndaxsama ya”, jin ka'an de.
5 Te tee ya'a chi ñukuun ka sa'a de ja ñatuu ka ndakunitnuni de ja onde
xi'na-ka ma, ja maa Su'si ma ni ka'an, te ni ka kuva'a andivi ma te ni kuva'a
ñu'ú ya, te maa nuu ndute ma ni nana ñu'ú ya'a, te ja maa ndute ma te iyo
i.
6 Te ja maa ja ni ka'an ya ma, te ni naa ñuu ñayivi ya ja ni sa'a ndute ma.
7 Kovaa andivi a ji'in ñuu ñayivi iyo vitna a, ka iyo tu'va i sukan ká'an maa
tnu'u Su'si ma ja jin kayu jin koko i kivi ndakan Su'si ma kuenda ma te jin
ndachunaa maa ñayii ñatuu ka kandija Su'si ma.
8 Ndijin ja kútoo ña'a sa, jin konana'a ni cha'a, ja nuu maa Su'si ma, chi in
kivi ma kuenda tnu'u ja in mil kuiya kúu, te mil kuiya ma kuenda tnu'u ja
in kivi-ni kúu.
9 Iya Tátnuni ma, masu ja ni ndunaa ya ja ni skuiso ya ma kúu, sukan ka jani
ini jaku ñayii ma ja kukuee Su'si ma ndenda ya ma. Kovaa Su'si ma chi su'va
ja kaa kuee ini ya nuu ndaka o ma kúu, chukan kúu ja ñatuu ndenda-ka ya,
vaa ñatuu kúni ya ja ni-in o skenaa o maa o, nú masu ja ndaka ñayii ma, na
jin ndakani jin ndaka'vi ini i te jin ndakokuiñi i nuu ya ma.
10 Kovaa kivi ndii Iya Tátnuni ma, na'ñi na'ñi-ni kenda kivi yukan sukan
kénda in kui'na jakuaa ma, te ora yukan ûni îyo xeen kuu yu'u andivi a, te
jin naa andivi a, te ndaka ja ka iyo ñuu ñayivi a, jin kayu jin koko i, te jin
naa i.
11 Ka jini o ja ndaka ja iyo ñuu ñayivi ya jin naa, te chukan kúu ja jiniñu'u
ja jin ko ndi ini o ja máko jin sa'a-ka o ni-in ja u'vi, su'va jin sa'a o sukan
játna ini Su'si ma.

12 Te chukan kúu ja ni-yu'u ni-ini o jín kondetu o kivi ndenda Su'si ma te jin
kaku o nuu ja u'vi ma, vaa kivi yukan, te kuikin andivi a, te naa i, te ndaka
ja iyo ñuu ñayivi ya, jin kayu i, te jin ndatnana i.
13 Kovaa yo'o chi jâ ka ndetu o in andivi jaa ji'in in ñu'ú jaa nuu jin koo o,
nuu iyo ja va'a ja ndaa ma, sukan ni skuiso Su'si ma.
14 Chukan kúu ja ndijin ja kútoo ña'a sa, nani ka ndetu o ja kenda kivi yukan,
te jín ko ndi ini o ja jin koo mani o ji'in Su'si ma, te jín ku'un ini o ja ñatuu
ni-in ja u'vi jin ko sa'a o ja sa'a i ja jin ndakuiso kuechi o.
15 Te jin jaku'ni vava'a ini ni nava'a ndetu-ka Iya Tátnuni ma, vaa ja kúni ya
kúu ja jin ndani'i ta'vi ndaka o. Suni sukan ni tee tna tna'a o Pablo tee ka
kutoo tna'a ji'in o ma, te ni tee de tnu'u ndichi sukan ni wa'a maa Su'si ma.
16 Ndi-sa'a ni ka'an de nuu ndaka carta ni tee de ma, ja ko kuu. Te jaku ja ni
tee de ma yii xeen ja jin jaku'ni ini o, te chukan kúu ja ñayii ñatuu ka ndikin
ni-yu'u ni-ini i Su'si ma te ñatuu ka jaku'ni va'a ini i tnu'u ni tee de ma, te ka
ndaxsama i. Te sukan ka sa'a tna i jaku-ka tnu'u ndee nuu tutu ká'an tnu'u
ya ma, te chukan kúu ja ka skenaa i maa i.
17 Chukan kúu ja ndijin ja ka kutoo tna'a o a, jâ ni xtu'va ña'a sa, te jin ko
koto va'a ni maa ni, nasa jin ndaxnda'vi ña'a ñayii ñatuu ka kandija Su'si ma,
te jin ndaskaka yata ña'a i, te jin ndandikin ni ja jin sa'a ni sukan ka ka'an
i ma, te jin nde koo ni nuu ka iyo vava'a ni nuu nda'a Su'si o a.
18 Su'va jin ku'un ini ni ja jin kutu'va-ka ni sukan ká'an tnu'u vii tnu'u va'a
ni skuta'vi ña'a Jesucristo iya tátnuni nuu o a, iya ni sa'a ja ni ka kaku o nuu
ja u'vi ma. Te sukan, te jin kuni ndaa ni ya. Nuu maa ya na koo jayiñu'u
onde vitna te ni-kani ni-jika. Te sukan kó kuu.

Carta xinañu'u ni sa'a tee kúu Juan ma

Tnu'u vii tnu'u va'a Su'si ma kúu Jesucristo iya sa'a ja koteku o ma

1 Saña ja kúu sa Juan ma, te tée sa nuu ndijin siki iya ni iyo onde xinañu'u
ma, Jesucristo iya ni ka yo jiniso'o sa ja ni yo ka'an ya ma, te ni ka jini sa ya
ji'in nuu sa ma, te ni ka yo nde'ya sa ya, te ni ka yo tnii sa ya ji'in nda'a sa
ma. Suu ya kúu tnu'u ja sa'a ja koteku o ma.
2 Te iya sa'a ja koteku o ma, ni kii ñayivi ya, te ni ka jini sa ya, te ka ndakani
sa ja maa ya sa'a ja koteku o ma. Te ka kaxtnu'u sa nuu ni ja maa ya sa'a ja
jin koteku o ni-kani ni-jika ma, te ni iyo ya ji'in Yuva ya ma, te saa ni kii ya,
te ni ka jini sa ya.
3 Te ka kaxtnu'u sa sukan kaa sukan iyo ya ma, te ni ka yo jiniso'o sa ja ni yo
ka'an ya ma, te ka kaxtnu'u sa nuu ni a, sukan-va'a jín ketna'a ini o sukan
ka ketna'a ini sa ji'in Yuva o Su'si ma ji'in Sa'ya ya Jesucristo ma.
4 Te tnu'u ya'a tée sa, sukan-va'a jin koo sii ini ndija ndaka o.

Su'si ma kúu ñu'u xtnuu nuu ñayii ma, te ka sa'a i ja va'a ja ndaa ma

5 Te tnu'u ya'a kúu tnu'u maa Jesucristo ma ja ni kaxtnu'u ya ma, te ka
ndakaxtnu'u sa nuu ni, ja Su'si ma kúu ñu'u ndú'va ñuu ñayivi a, te ñatuu nde
kunee nuu iyo ya ma.
6 Nú ka ka'an o ja ka iyo o ji'in ya te ka sa'a o sukan ka sa'a ñayii ka iyo nuu
nee ma chi ka xnda'vi tna'a o, te ñatuu ka sa'a o ja ndaa ma.
7 Kovaa nú ka sa'a o ja va'a sukan ka sa'a ñayii ka iyo nuu xndu'va maa
Su'si ma ñu'u ya ma, te ka ketna'a ini ndi-in ndi-in o, te maa niñi Sa'ya ya
Jesucristo ma ndasavii ña'a ndaka na kuechi o ma.
8 Nuna jin ka'an o ja ñatuu na kuechi o, ka xnda'vi o maa o, te ñatuu na ja
ndaa ma ñunee ini anua o ma.
9 Kovaa nuna ndaka'an o na kuechi ni sa'a o ma chi maa Su'si ma kúu iya
sa'a ja va'a ja ndaa, te ndasakanu ini ya na kuechi o ma, te ndasavii ña'a ya
ndaka ja u'vi ni sa'a o ma.
10 Te nú ka ka'an o ja ñatuu na kuechi ka sa'a o ma, te ka sa'a o tnu'u ja Su'si
ma kúu iya xnda'vi ña'a, te ñatuu na tnu'u ya ma ñunee ini anua o ma.

2

Jesucristo ma kúu iya ni sa'a ja kuu sakanu ini Su'si ma kuechi o ma

1 Sa'ya maa sa, tée sa tnu'u ya'a, sukan-va'a máko jin ndakuiso kuechi-ka
ni. Kovaa nú na in ndiso kuechi i, iyo maa Jesucristo ma ja chindee ña'a ya
ja xnaa ya kuechi i ma nuu Su'si ma, vaa suu ya kúu iya sa'a ja va'a ja ndaa
ma.
2 Jesucristo ma kúu iya ni sa'a ja kuu sakanu ini Su'si ma kuechi o ma, te
masu kuechi maa in-ni o ma, nú masu ja kuechi ndaka ñayii ñuu ñayivi a,
nuna jin kandija i ya ma.
3 Nú ka kandija o ja ni tatnuni Jesucristo ma, te onde sukan saa jin kona'a
o ja ka jini o ya.
4 Kovaa nú na in ká'an ja: “Saña chi jini sa ya”, te ñatuu sa'a i sukan tátnuni
ya ma, in ñayii xnda'vi ña'a kúu i, te ñatuu na ja ndaa ma ñunee ini anua i
ma.
5 Kovaa nú na in kandija tnu'u ká'an ya ma, te ñayii ya'a, kútoo ndija i ya, te
nú sukan ka sa'a o, saa ka jini o ja ka iyo o ji'in ya.

6 Nú na in ká'an ja iyo i ji'in Jesucristo ma, kó sa'a i sukan ni yo sa'a maa ya ma.

In tnu'u jaa tátnuni Su'si ma

7 Ndijin ja ka kutoo tna'a o a, tnu'u tée sa a masu tnu'u jaa kúu, suni maa i ni ka yo jiniso'o ni onde xinañu'u ma. Te tnu'u ya'a, tnu'u jana'a kúu i, te suni maa i ni ka jiniso'o ni onde xi'na-ka ma.
8 Kovaa tnu'u tée sa a nuu ni a vitna a, in ja tátnuni jaa Jesucristo ma kúu, te in ja ndaa ni sa'a ya ji'in o ma kúu. Vaa yo'o, jâ ni ka nde koo o nuu nee ni ka iyo o ma, te vitna jâ ni ndaxtnuu Su'si ñu'u ndija ya ma nuu o a, ja jin ko sa'a o ja va'a ja ndaa ma.

9 Nú na in ká'an ja iyo i nuu tnuu ñu'u Su'si ma, kovaa ndákiti ini i nuu tna'a i ma, iyo-ka i nuu nee ma.
10 Nú na in kútoo tna'a i ma, iyo i nuu ndú'va ñu'u ma, te ñatuu nawa sa'a ja ndakuiso kuechi-ka i.
11 Kovaa nú na in ndákiti ini i nuu tna'a i ma, iyo i nuu nee ma, te kua'an vee i nuu nee ma kúu i, te ñatuu jini i ndenu ki'in i, vaa nuu nee ma iyo i, te ñatuu kúndijin nuu i.

12 Sa'ya sa, tée sa sa'a nuu ni, vaa ja maa Jesucristo ma, te ni sakanu ini ña'a Su'si ma ndaka kuechi ni ma.

13 Tée sa nuu ndijin ja jâ ka iyo sa'ya ni ma, vaa jâ ni ka jini ni iya iyo onde xinañu'u ma.

Suchi jaa, tée ri nuu ro'o, vaa jâ ni ka kundee ro nuu ja u'vi ma.

Sa'ya sa, ni tee sa sa'a nuu ni, vaa ni ka jini ni Yuva o Su'si ma.

14 Ni tee sa nuu ndijin ja ka iyo sa'ya ni ma, vaa ni ka jini ni iya iyo onde xinañu'u ma.

Suchi jaa, ni tee ri sa'a nuu ro'o, ja jâ ni ka jan-ta'vi ro tnu'u Su'si ma ini anua ro a, te ñatuu ni ka yu'u ro nawa jin ka'an ñayii ma ja jin kuu ro ma, vaa jâ ni ka kundee ro nuu ja u'vi ma.

15 Máko jin kutoo ni ñuu ñayivi a ni ja ka iyo ñuu ñayivi a. Nú na in kútoo-ka i ñuu ñayivi a, masu kútoo i Yuva o Su'si ma.
16 Vaa ndaka ja iyo ñuu ñayivi a masu nuu Yuva o ma vee, nú masu ja maa ne'un ñayii ma. Te cha'a kúu ja táa ñuu ñayivi a: ja ku'un ini o ja u'vi ma, ji'in ja ku'un ini o ja koneva'a o nawa játna ini o ma, ji'in ja sa'a o tnu'u ja maa o kuu-ka ma.
17 Kovaa ñuu ñayivi ya ji'in ja játna ini ñayii ma ja sa'a i ma chi ja naa ko kuu nuu Su'si ma, kovaa ñayii sa'a sukan játna ini Su'si ma, koteku i ni-kani ni-jika nuu ya ma.

Ñayii xnda'vi ña'a te ñatuu káxtnu'u ndaa i tnu'u ndaa tnu'u ndija Su'si ma chi masu iyo i ichi ndaa ma

18 Sa'ya sa, jâ ve ndi'i kivi a. Te jâ ka jiniso'o ni ja vee in suchi kanaa ji'in Cristo ma, te jâ ve kuyatni i, te suni jâ ni ka kenda koo kua'a ñayii ñatuu ka kunimani nuu Cristo ma. Te chukan kúu ja ka jini o ja ve kuyatni kivi naa ñuu ñayivi a.
19 Ñayii ya'a, ni ka nde koo i ne'un o a, vaa masu ñayii ka ndikin Cristo ma ka kuu i. Vaa nute ka ndikin i ya chi jin koo ka'nu o ji'in i. Kovaa sa'a ni kuu, sukan-va'a jin kuni ndaa o ja masu ndaka o ka kuu sa'ya Su'si ma.

20 Cristo ma, ni taa ya Xtumani Ndios ma nuu ndijin, te ndaka ndijin ka jini nawa kúu ja va'a ja ndaa ma.

21 Te tée sa tnu'u ya'a nuu ni masu kuechi ja ñatuu ka jini ni ja ndaa ma, chi
vaa ndijin, jâ ka jini ni ja ndaa ma, te jâ ka jini ni ja ni-in ja xnda'vi tna'a o
ma, kituu i nuu ja ndaa ma.
22 ¿Na in kúu ja xnda'vi ña'a ma? Ñayii xnda'vi ña'a ma kúu ñayii ká'an ja
Jesús ma, masu Cristo iya ni tetniñu Su'si ma ñuu ñayivi a kúu ya. Ñayii
yukan kúu ñayii ñatuu kúnimani nuu Cristo ma, vaa ñatuu kándija i ni a Yuva
o Su'si ma ni a Sa'ya ya ma.
23 Ndeva'a-ni ñayii ká'an ja masu Sa'ya Su'si ma kúu Cristo ma, suni ñatuu
iyo i ji'in Yuva o ma. Kovaa nú na in ká'an ja Sa'ya Su'si ma kúu Cristo ma,
ñayii yukan, iyo i ji'in Yuva o ma.
24 Te chukan kúu ja jin chunee va'a ni ini anua ni a tnu'u ni ka jiniso'o ni
onde xinañu'u ma. Te nú ka ñu'u ini ni te ka sa'a ni sukan ká'an tnu'u ni ka
jiniso'o ni onde xinañu'u ma, te jin kona'a ni ja ka iyo ni ji'in Yuva o Su'si
ma ji'in Sa'ya ya ma.
25 Te cha'a kúu ja ni skuiso Jesucristo ma nuu o a: ja jin koteku o ni-kani
ni-jika.
26 Te ni tee sa sa'a, sukan-va'a máko jin kandija ni ja ka ka'an ñayii ka kuni
i ja jin xnda'vi ña'a i ma.
27 Vaa ndijin chi ka iyo ni ji'in Xtumani Ndios ma iya ni taa maa Jesucristo
ma, te ñatuu na in ka jiniñu'u-ka ni ja ko skua'a ña'a i, vaa maa Xtumani
Ndios ma káxtnu'u ndaka tnu'u nuu ni a, te ja kaxtnu'u ya ma kúu ja ndaa,
te ñatuu xnda'vi ña'a ya. Chukan kúu ja jin koo ni nuu nda'a Cristo ma,
sukan káxtnu'u Xtumani Ndios ma.
28 Vitna vi, sa'ya sa, jín koo ndaa jín koo ndija ni nuu Cristo ma, sukan-va'a
kivi kii ya ma, te ma jin ndakukan-nuu o, te jin kusaa ini o ja jin koo o jin
tna'a o ya.
29 Vaa jâ ka jini ni ja Jesucristo ma, iya sa'a ja ndaa kúu ya, te chukan kúu
ja ndaka ñayii ka sa'a ja ndaa ma, sa'ya Su'si ma ka kuu i.

3

Ñayii ñatuu ka sa'a-ka ja u'vi ma ka kuu sa'ya Su'si ma

1 Jin konde'ya ni sukan kútoo ña'a Yuva o Su'si ma, vaa ni xnani ña'a ya
sa'ya maa ya ma. Te suu ka kuu o. Te chukan kúu ja ñayii ñuu ñayivi a, ñatuu
ka jini ña'a i, vaa ñatuu ka jini i maa Su'si ma.
2 Ndijin ja ka kutoo tna'a o a, vitna chi sa'ya Su'si ma ka kuu o, te visi ñatuu
jin kuni-ka o naxe jin ko kuu o kivi jin koo o nuu Cristo ma, kovaa ka jini o
ja nuna kii Jesucristo ma, jin ko kuu o sukan kúu ya ma, vaa kivi yukan, te
jin kuni o ya sukan kaa sukan iyo ya ma.
3 Te ndaka ñayii ka kukanu ini sa'a te ka ndetu i ya ma, ka ndasavii ka
ndasandoo-ka i maa i sukan iyo vii iyo ndoo maa ya ma.
4 Kovaa ndaka ñayii sa'a ja u'vi ma chi ñatuu kándija i ja ni tatnuni Su'si
ma. Chukan kúu ja ndákuiso kuechi ndákuiso kuechi i ma.
5 Ndijin chi jâ ka jini ni ja Jesucristo ma, ni kii ya ñuu ñayivi ya, sukan-va'a
xnaa ya kuechi ñayii kandija sukan tátnuni ya ma. Te vaa maa ya chi ni-in
kuechi ndiso ya, vaa ñatuu játna ini ya ja u'vi ka sa'a ñayii ma.
6 Chukan kúu ja ndaka ñayii iyo kaa ji'in ya ma chi ñatuu na kuechi jin
kondiso-ka i, kovaa ndaka ñayii jiso kuechi-ka ma, ñatuu kuni-ka i ya.
7 Sa'ya sa, ñatuu ni-in ñayii ko xnda'vi ña'a: nú na in sa'a ja ndaa ma, in ñayii
va'a in ñayii ndaa kúu i, vaa sa'a i sukan sa'a ndaa maa ya ma.

8 Kovaa ñayii sa'a ja u'vi ma chi tna'a tachi ma kúu i, vaa tachi ma chi onde
xinañu'u ma ndiso kuechi i. Te chukan kúu ja ni kenda Jesucristo Sa'ya Su'si
ma, sukan-va'a xnaa ya ja sa'a tachi ma.
9 Chukan kúu ja ñayii kúu sa'ya Su'si ma, masu nde jika-ka i ichi u'vi ma,
vaa iyo ja ni chunee Su'si ma ini anua i ma, te sukan ko kuu ni-kani ni-jika.
Te masu kuu sa'a-ka i ja u'vi ma, vaa sa'ya Su'si ma kúu i.
10 Te sukan, te jini o na in ka kuu sa'ya Su'si ma ji'in na in ka kuu sa'ya tachi
ma: vaa ndaka ñayii ñatuu ka sa'a ja va'a ma te ñatuu ka kutoo tna'a i ma,
masu sa'ya Su'si ma ka kuu i.

Jín kutoo tna'a ndi-in ndi-in o

11 Te tnu'u ni ka jiniso'o ni onde xinañu'u ma kúu ja jín kutoo tna'a ndi-in
ndi-in o.
12 Máko jin ko kuu o sukan ni yo kuu Caín ma, vaa tna'a tachi ma ni yo kuu
i, te ni ja'ni i ñani i ma. Te ¿nava'a ni ja'ni i ñani i ma? Vaa Caín ma, ja ni yo
sa'a i ma ja u'vi kúu, te ñani i ma ni yo sa'a ja va'a ma.
13 Ndijin, nú ñayii ñuu ñayivi a, ka ndakiti ini i nuu ni, te máko jin ko sanuu
ni.
14 Vaa yo'o chi ka kutoo tna'a o a, te chukan kúu ja ka jini o ja jâ ni ka yanduu
o ja ma jin kûu-ka o, su'va jin koteku o. Te ñayii ñatuu ka kutoo tna'a i ma,
ñatuu ndáteku-ka i nuu Su'si ma.
15 Ndaka ñayii ñatuu kúnimani i nuu tna'a i ma, kuenda kúu in ñayii ja'ni
tna'a kúu i. Te ka jini ni ja ni-in ñayii ja'ni tna'a ma, masu kuu koteku maa
i ni-kani ni-jika.
16 Te chukan kúu ja yo'o chi ka jini o nawa kúu ja kutoo tna'a o ma, vaa
Jesucristo ma, ni kachi ya ja ni ji'i ya nuu tniñu o ma, te suni sukan jin
kachi o ja jin sa'a o ja jin kuu tna'a o ma.
17 Nú nde o kúu xiku te nde'ya o in tna'a o ma ja jiniñu'u i ja chindee o i,
kovaa nú ñatuu wa'a o nawa jiniñu'u i ma, ¿naxe kuu ka'an o ja kútoo tna'a
o sukan kútoo ña'a Su'si ma?
18 Sa'ya maa sa, ja kutoo tna'a o ma, masu yika-ni ja tnu'u ká'an-ni o kúu,
nú masu ja ûni ká'an o te sa'a o ja va'a ma.
19-20 Te ja ka kutoo tna'a o sukan ma, te jin kuni o ja ka iyo o nuu ja ndaa
ma, te visi ini anua o a, jani uu jani uni ini i ja masu va'a-ni kúu ja sa'a o
ma, kovaa Su'si ma chi ka'nu-ka ya sana ini anua o a, te jini ya ndaka nawa
ñu'u ini o ja sa'a o ma.
21 Ndijin ja ka kutoo tna'a o a, nú ini anua o a, ñatuu nawa ndáxtekuechi
ña'a i, chi kuu jin koo o jin tu'va sii ini o nuu Su'si ma,
22 te maa ya taa ndaka nawa kakan o ma, vaa ka kandija o ja tátnuni ya ma,
te ka sa'a o ja játna ini ya ma.
23 Te ja tátnuni ya ma kúu ja jin kandija o Sa'ya ya Jesucristo ma, ji'in ja jin
kutoo tna'a ndi-in ndi-in o ma, sukan ni tatnuni maa ya ma.
24 Ñayii ka kandija ja tátnuni ya ma, ka iyo i ji'in ya, te iyo ya ji'in i. Te sa'a,
te ka jini o ja iyo ya ji'in o, ja maa Xtumani Ndios ni chunee ya ini anua o
ma.

4

Naxe jin kuni o ñayii ka iyo ndija ji'in Xtumani Ndios ma

1 Ndijin ja ka kutoo tna'a o a, máko jin kandija ni ja ka ka'an ndaka ñayii
ka sa'a i tnu'u ja tnu'u Xtumani Ndios ma kúu tnu'u ka ka'an i ma, nú masu
ja jin kototnuni ni i, sukan-va'a jin kuni ni nú ka neva'a i Xtumani Ndios

ma, xi ñatuu, vaa jâ ni ka kenda koo kua'a ñayii ka xnda'vi tna'a ñuu ñayivi
a, te ka sa'a i tnu'u ja ka ka'an i tnu'u Su'si ma.
2 Te sukan, te jin kuni ni na in iyo ji'in Xtumani Ndios ma: Ndaka ñayii jin
ndakuan-yu'u ja Jesucristo ma, ni kii ñayivi ya nuu ñu'ú ya, ñayii ya'a iyo
ji'in Su'si ma.
3 Ñayii ñatuu ndákuan-yu'u sukan ni kii Jesús ma, ñatuu na Xtumani Ndios
ma iyo ji'in i, su'va iyo i ji'in tachi ma, suchi ñatuu kúnimani nuu Cristo ma.
Ndijin, jâ ni ka jiniso'o ni ja suchi yukan chi kii i ma, te vitna chi ja iyo i ñuu
ñayivi ya.
4 Sa'ya maa sa, ndijin chi sa'ya Su'si ma ka kuu ni, te jâ ni ka kundee ni
nuu ñayii ka xnda'vi tna'a ma, vaa iya ka iyo ji'in ni a chi iya kúndee nuu
suchi iyo ñuu ñayivi a kúu ya.
5 Ñayii yukan chi ñayii ñuu ñayivi a ka kuu i. Chukan kúu ja ndimaa ja iyo
ñuu ñayivi a ka ka'an i, te ñayii ñuu ñayivi a, ka niniso'o i ja ka ka'an i ma.
6 Kovaa yo'o, sa'ya Su'si ma ka kuu o. Na in jini Su'si ma chi niniso'o i ja
ka ka'an o ma, kovaa ñayii masu sa'ya Su'si ma ka kuu i ma, masu nde ka
niniso'o i ja ka ka'an o ma. Te sukan, te jin kuni o na in ka neva'a ndija
Xtumani Ndios ma ji'in nde in iyo ji'in tachi suchi xnda'vi ña'a ma.

Su'si ma kúu iya kútoo ña'a

7 Ndijin ja ka kutoo tna'a o a, jiniñu'u ja jin kutoo tna'a ndija ndi-in ndi-in
o, vaa ja kutoo tna'a o ma chi nuu Su'si ma vee. Te ndaka ñayii ka kutoo
tna'a ma chi sa'ya Su'si ma ka kuu i, te ka jini i Su'si ma.
8 Kovaa ñayii ñatuu ka kutoo tna'a ma, ñatuu ka jini i Su'si ma, vaa Su'si ma
chi iya kútoo ña'a kúu ya.
9 Su'si ma, ni kaxtnu'u ya ja kútoo ña'a ya, te ni tetniñu ya Sa'ya maa in maa
tnu'u-ni ya ma ñuu ñayivi a, te ni ndo'o ni neni ya ma, sukan-va'a ja maa ya
ma, te jin koteku o.
10 Ja kútoo ña'a Su'si ma kúu ja ni sa'a ya sa'a xi'na-ka: ni tetniñu ya Sa'ya
ya ma, sukan-va'a ja ni ndo'o ni neni ya ja kuechi o ma, te sukan saa ni kuu
ni sakanu ini Su'si ma kuechi ndaka o ma. Kovaa yo'o, ni masu nde ni ka
yo kutoo o Su'si ma onde xinañu'u ma.
11 Te ndijin ja ka kutoo tna'a o a, nú sukan ni kutoo ña'a Su'si ma, suni
sukan tna na jin kutoo tna'a o.
12 Su'si ma, ñatuu na in ni jini kuiti ya, kovaa nú ka kutoo tna'a ndi-in ndi-in
o ma, te ka jini o ja Su'si ma iyo ji'in o, te ka jini o ja ka sa'a ndija o sukan
sa'a Su'si ma, ja kútoo ña'a ya ma.
13 Te nú sa'a ka sa'a o, te ka jini o ja ka iyo o ji'in Su'si ma te iyo Su'si ma
ji'in o, vaa ni taa ya Xtumani Ndios ma.
14 Te maa o ni ka jini ja Yuva o Su'si ma, ni tetniñu ya Sa'ya ya ma, ja ni
ndo'o ni neni ya ma, sukan-va'a jin ndani'i ta'vi ñayii ñuu ñayivi a, te sukan
ka ndaka'an ka ndakachi o nuu ñayii a.
15 Ndeva'a-ni na in ndákuan-yu'u ja Jesús ma, te Sa'ya Su'si ma kúu ya, iyo i
ji'in Su'si ma, te iyo Su'si ma ji'in i.
16 Te sa'a, saa ni ka jini o, te ni ka kandija o ja kútoo ña'a Su'si ma. Te Su'si
ma, iya kútoo ña'a kúu ya, te ñayii ka kutoo tna'a ma, ka iyo i ji'in Su'si ma,
te Su'si ma iyo ji'in i.
17 Te sukan saa kúu in ja ndaa ja ka kutoo tna'a o ma, sukan-va'a kivi ndakan
Su'si ma kuenda nuu o a, te jin kusaa ini o ja jin kenda koo o nuu ya ma, vaa
sukan ni sa'a ni kuu maa Jesucristo ma, sukan ka sa'a ka kuu o nuu ñayii
ñuu ñayivi a.

18 Nú kútoo o tna'a o ma, te masu nawa koyu'u o, chi vaa ja kutoo tna'a
ndija o ma, xtandiyo i ja koyu'u o ma, vaa ja koyu'u o ma kúu ja ndachunaa
o kuechi o ma nuu Su'si ma. Chukan kúu ja nú na in yu'u chi ñatuu kenda-ka
i ja kutoo tna'a ndija i sukan kúni Su'si ma.
19 Yo'o chi ka kutoo o Su'si ma, vaa xinañu'u maa ya ni kutoo ña'a.
20 Nú na in ká'an: “Saña chi kútoo sa Su'si ma”, te ndákiti ini i nuu tna'a i ma,
in ñayii xnda'vi ña'a kúu i. Vaa nú ñatuu kútoo i tna'a i ma, te vitna ja nde'ya
i tna'a i ma, te ¿naxe kutoo i Su'si ma, iya ñatuu nde'ya i ji'in nuu i ma?
21 Jesucristo ma, ni tatnuni ya ja nú na in kútoo Su'si ma, suni na kutoo i
tna'a i ma.

5

Jín kukanu ini o Jesucristo ma te jin kundee o nuu ja u'vi iyo ñuu ñayivi a

1 Ndaka ñayii ka kandija ja Jesús ma kúu Cristo ma, sa'ya Su'si ma ka kuu
i. Te ñayii ka kutoo Yuva o Su'si ma, suni ka kutoo tna i ñayii ka kuu sa'ya
Yuva o Su'si ma.
2 Nú ka kutoo o Su'si ma te ka kandija o tnu'u ni tatnuni ya ma, te ka jini o
ja suni ka kutoo o ñayii ka kuu sa'ya Su'si ma.
3 Ja kutoo o Su'si ma kúu ja sa'a o sukan játna ini ya ma te sa'a o sukan ká'an
tnu'u ni tatnuni ya ma, te ja ni tatnuni ya ma masu in ja tnundo'o ja jin
kandija o kúu,
4 vaa ndaka ñayii ka kuu sa'ya Su'si ma, ka kundee i nuu ndaka ja iyo ñuu
ñayivi a. Te yo'o chi ka kandija tna o Su'si ma, te chukan kúu ja jin kundee
o siki ndaka ja iyo ñuu ñayivi a.
5 Nú na in kándija ja Jesús ma kúu Sa'ya Su'si ma, jâ ni kundee i nuu ja iyo
ñuu ñayivi a.

Sa'a ká'an Su'si ma siki ja Sa'ya ya Jesucristo ma

6 Te Jesucristo ma kúu iya ni kii ji'in ndute ji'in niñi. Masu yika-ni ja ndute,
nú masu ja ndute ji'in niñi. Maa Xtumani Ndios ma kúu testigu ja sukan ni
kuu, te Xtumani Ndios ma kúu iya káxtnu'u ja ndaa ma.
7 Te andivi ma ka iyo uni testigu: Yuva o Su'si ma, ji'in Sa'ya ya Jesucristo
ma, ji'in Xtumani Ndios ma. Te ndinuni ya chi in-ni ya kúu.
8 Te ñuu ñayivi ya, uni tna'a ja ka kaxtnu'u na in kúu Jesucristo ma: Xtumani
Ndios ma, ji'in ndute ma, ji'in niñi ma, te in-ni ka ka'an ndinuni i ja kuu ya.
9 Ka kandija o ja ka ka'an ñayii ma, kovaa ja ká'an Su'si ma ja va'a xeen-ka
kúu ja kandija o, vaa ja ká'an Su'si ma, te káxtnu'u ya na in kúu Sa'ya ya ma.
10 Nú na in kándija Sa'ya Su'si ma, te ja ká'an Su'si ma ñunee ini anua i ma.
Nú na in ñatuu kándija Su'si ma, sa'a i tnu'u ja Su'si ma kúu iya xnda'vi ña'a,
vaa ñatuu kándija i ja ká'an Su'si ma siki ja Sa'ya ya Jesucristo ma.
11 Te ja ká'an Su'si ma kúu ja ni taa ya ja jin koteku o ni-kani ni-jika ma, te
ja jin koteku o ni-kani ni-jika ma kúu ja jin ni'i o ja maa Sa'ya ya Jesucristo
ma.
12 Nú na in iyo ji'in Sa'ya Su'si ma, te koteku i ni-kani ni-jika. Kovaa nú
ñatuu na Sa'ya Su'si ma iyo ji'in i, masu kuu koteku i ni-kani ni-jika.

Jaku-ka tnu'u ni ka'an-so'o Juan ma nuu o

13 Te tée sa nuu ni ja ka kandija ni Jesucristo Sa'ya Su'si ma, sukan-va'a
jin kona'a ni ja jin koteku ni ni-kani ni-jika.
14 Ka kukanu ini o Su'si ma, vaa ka jini o ja nú nawa na jin kakan o sukan
kúni ya ma chi niniso'o ya.

15 Te chukan kúu ja ka kukanu ini o ja Su'si ma chi niniso'o ya nawa ka
jikan-ta'vi o nuu ya ma, te suni ka kukanu ini o ja jin ni'i o nawa ka jikan o
nuu ya ma.
16 Nú na in nde'ya ja in ñayii ni nduu sa'ya Su'si ma, yikuu i sa'a i ja u'vi
ma, in ja masu sa'a ja kûu ñayii yukan ma, kákan-ta'vi i nuu Su'si ma, te
maa ya sakanu ini kuechi ñayii ma, sukan-va'a koteku i nuu ya ma. Nú in
ja u'vi ja masu sa'a ja skenaa i maa i ma kúu kuechi ni sa'a i ma chi kuu jin
kakan-ta'vi o. Kovaa iyo kuechi sa'a ja skenaa ñayii ma maa i nuu Su'si ma,
te kuechi yukan masu ká'an sa ja jin kakan-ta'vi ni.
17 Ndaka ja u'vi ma chi in kuechi kúu, kovaa iyo kuechi ja ndasakanu ini
Su'si ma te ndani'i ta'vi o, te iyo kuechi ja masu ndasakanu ini ya.
18 Ka jini o ja nú na in ni ndakâku jaa nuu Su'si ma, ñatuu na ja u'vi sa'a-ka
i, vaa Sa'ya Su'si ma jito ña'a, te tachi ma, ñatuu jan tna'a ña'a i.
19 Ka jini yo'o ja sa'ya Su'si ma ka kuu o, kovaa ni-ka'nu ñuu ñayivi a, nuu
nda'a tachi ma iyo i.
20 Suni ka jini o ja Sa'ya Su'si ma, ni kii ya, te ni sa'a ya ja kuu jin ndasa'a o
kuenda nde in kúu Su'si ndija ma. Te ka iyo o ji'in iya sa'a ja ndaa ja ndija
ma, ja kúu ya Jesucristo Sa'ya Su'si ma. Iya ya'a kúu Su'si ndija iya sa'a ja
jin koteku o ni-kani ni-jika.
21 Sa'ya sa, másu ko jin tu'va ni nuu ja masu Su'si ka kuu ma.
Te sukan kó kuu.

Carta ku-uu ni sa'a tee kúu Juan ma

Sukan ndákan-tnu'u ñaña'a Juan ma ñayii ka kuu sa'ya Su'si ma

1 Saña, tee nija'nu kúu sa, te tée sa nuu ndaka ni ja ni ka nduu ni sa'ya
Su'si o ma ja ni kaji ña'a maa Su'si ma. Kútoo ndija ña'a sa, te masu maa
in-ni sa kútoo ña'a, nú masu ja ndaka tna'a o a ja ni ka jini i ja ndaa ma,
2 tna'a ja ndaa ja iyo ini anua o a te jin koo ji'in o ni-kani ni-jika.
3 Yuva o Su'si ma ji'in Jesucristo Sa'ya maa Yuva o ma, na skuta'vi ña'a ya
ja vii ja va'a ma, te kúnda'vi ini ña'a ya, te sa'a ya ja jin koo mani ndaka o,
sukan ka kandija o ja ndaa ma te ka kutoo tna'a o ma.

Jín kondikin o jín sa'a o sukan ni kaxtnu'u Cristo ma

4 Ni kusii ini xeen sa ja ni jini sa ja jaku ni ja ni ka nduu o sa'ya Su'si ma,
te ka sa'a ndija ni sukan ni tatnuni Yuva o Su'si ma.
5 Te vitna jikan-ta'vi sa nuu ni ja ûni jín kutoo tna'a ndi-in ndi-in o. Masu in
tnu'u jaa kúu tnu'u ya'a ja tátnuni sa nuu ni a, nú masu ja in tnu'u ja jâ ni
tatnuni ya onde xinañu'u ma kúu i.
6 Te nuna jin ko kutoo tna'a o ma, jin sa'a o sukan ni tatnuni ya ma. Te tnu'u
ya'a kúu tnu'u ni ka jiniso'o ni onde xinañu'u ma, ja jín kutoo tna'a o sukan
ká'an ya ma.
7 Jin koto va'a ni maa ni, vaa ka iyo kua'a ñayii ñuu ñayivi a ja ka ka'an i
ja Jesucristo ma, masu ni kii ñayivi ya ñuu ñayivi a, te sukan jin xnda'vi ña'a
i. Te na in ká'an sa'a, ñayii xnda'vi ña'a kúu i, te ñayii jini u'vi nuu Jesucristo
ma kúu i.
8 Jin konde'ya ni ja jin kuu maa ni, sukan-va'a má jin skenaa ni ndaka ja
skuta'vi ña'a Su'si ma ja ka satniñu o a.
9 Ndeva'a-ni na in ndúnaa ja ndaa ma te ñatuu tníi i ja ko kuu i sukan ká'an
tnu'u Cristo ma, ñatuu iyo i ji'in Su'si ma. Te ñayii tníi i te sa'a i sukan ká'an
tnu'u Cristo ma, ñayii yukan kúu ñayii iyo ji'in Yuva o Su'si ma ji'in Sa'ya ya
Jesucristo ma.
10 Nú na in kenda nuu ka iyo ni a te ñatuu ká'an i sukan ká'an tnu'u Cristo
ma, má jin kuan-ta'vi ni i nuu ka iyo ni a, ni a jin kuña'a ni: “¡Va'a sa'a ni ja
ni kenda ni, te jinkoo ni!”, vaa in ñayii sa'a ja u'vi kúu i.
11 Vaa nú na in jiña'a: “¡Va'a sa'a ni ja ni kenda ni, te jinkoo ni!”, chi kétna'a
ini i ji'in ñayii sa'a ja u'vi ma.

Kúni Juan ma ja ki'in de te ndatnu'u de ji'in ñayii ni ka nduu sa'ya Su'si o ma

12 Iyo kua'a xeen ja tee sa nuu ni, kovaa ñatuu kúni sa ja tee sa ndaka nuu
tutu a ji'in tinta a, vaa ndetu sa ja jaan maa sa, te nuu nuu o jin ndatnu'u o
a, sukan-va'a jin ndusii ini ndija o.
13 Ñayii ni ka nduu sa'ya Su'si ma, tna'a ñayii ni kaji ya ma, ka ndakan-tnu'u
ñaña'a ña i. Te sukan kó kuu.

Carta ku-uni ni sa'a tee kúu Juan ma

Sukan ndákan-tnu'u ñaña'a Juan ma tee kúu Gayo ma

1 Saña, tee nija'nu kúu sa, te tée sa nuu ni Gayo, vaa kútoo ndija ña'a sa.
2 Ja kúni sa kúu ja ndaka ja sa'a ni ma, te kendoo va'a, te koo sii ini ni, sukan
iyo va'a ini anua ni a nuu Su'si ma.
3 Vaa ni kusii ini xeen sa nuu ni ki koo ñani o ma, te ni ka ndaka'an de sukan
kúu ndaa kúu ndija ni, sukan iyo ni nuu ja ndaa maa Su'si o ma.
4 Masu nawa sa'a sii ini xeen-ka ña'a i, nú masu ja cha'a, ja ni jiniso'o sa ja
ndaka sa'ya sa nuu Su'si ma, ka jika ndaa i nuu ya.

Gayo ma, chi vivii chíndee de ñayii ni ka nduu sa'ya Su'si ma

5 Ndijin ja kútoo ña'a sa, sa'a ndija ni sukan kúni Iya Tátnuni ma ora
jinukuechi ni nuu ñani o a, visi ñayii in-ka ñuu ka kuu de.
6 Vaa maa de ka ndaka'an nuu ñayii ni ka nduu sa'ya Su'si ma sukan kútoo
ni de ma. Va'a-ni sa'a ni ja skaka ni de ichi jin koo de ma, vaa ñayii ka
jinukuechi nuu Su'si ma ka kuu de,
7 vaa maa de chi ja kuechi ja ka kutoo de ya ma, te ni ka ke koo de kuan
koo de ka kaxtnu'u de tnu'u Su'si ma, te ñatuu nawa ni ka jan-ta'vi de ja ka
wa'a ñayii masu ka jini Su'si ma.
8 Yo'o chi iyo ja jin chindee o tna'a o ñayii ya'a ma, sukan-va'a jin chindee o
i ja jin sa'a o ji'in i ja ndaa ma.

Masu ja va'a sa'a tee kúu Diótrefes ma

9 Saña chi ni tee sa nuu ñayii ni ka nduu sa'ya Su'si ma sukan jin ko sa'a
jin ko kuu i ma. Kovaa tee kúu Diótrefes ma, ñatuu ni jan-ta'vi ña'a de, vaa
maa de chi játna ini de ja xinañu'u-ka ko kuu de ne'un ndaka o ma.
10 Chukan kúu ja nuna jaan sa, ndakune'e sa sukan kúu de ma, vaa ká'an de
tnu'u ja masu kuatniñu o. Ká'an ndeva'a de ja jin kuu sa, te ni ñatuu iyo sii
ini de ja ká'an de sukan ma-ni, su'va ni masu jan-ta'vi de ñayii ni ka nduu
sa'ya Su'si o a, te nú nde i kúni i ja kuan-ta'vi i nde ñani o a, te ja'nu ndee de,
te taji de i veñu'u ma.

Demetrio ma, sa'a de ja va'a ja ndaa

11 Gayo tee kútoo maa sa, máko ndane'e ni sukan ka sa'a ñayii ka sa'a ja
u'vi ma, su'va sa'a ni ja va'a ma. Ñayii sa'a ja va'a ma, sa'ya Su'si ma kúu i,
kovaa ñayii sa'a ja u'vi ma chi ñatuu jini i Su'si ma.
12 Vaa jini maa ni ja ndaka ñayii ma ka ka'an ja va'a ja kuu Demetrio ma,
onde ndaka ñayii ka sa'a ja ndaa ma. Suni maa sa chi ka ka'an sa ja ja va'a
kúu ja sa'a de ma, te jâ ka jini ni ja ja ka ka'an sa a, ja ndaa ndija kúu.

Kúni Juan ma ja ki'in de te ndatnu'u de ji'in ñayii ni ka nduu sa'ya Su'si o ma

13 Iyo kua'a xeen ja tee sa nuu ni, kovaa ñatuu kúni sa ja tee sa ji'in tinta
a ji'in tnumi a.
14 Vaa ndetu sa ja nde kii a, te jaan sa, te nuu nuu o jin ka'an o.
15 Tnu'u mani ma jin koo ji'in ni. Te ka ndakan-tnu'u ñaña'a ña ñayii ka
ketna'a ini ji'in o a. Ndakua'a ni nchuxi nuu ndi-in ndi-in ñayii ka ketna'a
ini ji'in o a.

Carta ni sa'a tee kúu Judas ma

Sukan ndákan-tnu'u ñaña'a Judas ma ñayii ka kuu sa'ya Su'si ma

1 Saña kúu Judas ñani Santiago ma, te jinukuechi sa nuu Jesucristo ma, te
tée sa nuu ndijin ja ni ndakana ña'a Su'si ma ja jin ndani'i ta'vi ni ma vaa
kútoo xeen ña'a ya ma, te maa Sa'ya ya Jesucristo ma jito va'a ña'a te jin koo
vii jin koo va'a ni.
2 Vaa maa ya chi kúnda'vi ini xeen ña'a ya, te sa'a ya ja jin koo mani ni, te
sa'a ya ja kuu jin kutoo tna'a xeen ni.

Sukan jin ndo'o jin neni tee ñatuu ka kaxtnu'u ndaa tnu'u Su'si ma
(2 Pedro 2:1-17)

3 Ndijin ja kútoo ña'a sa, ndí ini sa ja jin kuu ni, te chukan kúu ja kúni sa
ja tee sa nuu ni siki ja naxe jin ndani'i-ta'vi ndaka o ma nkuu. Kovaa ni
ndasa'a sa kuenda, te kanuu-ka ja tee sa tnu'u ya'a ja ndaka'an-so'o sa nuu
ni, ja ka kuu o ñayii ni ndasavii ni ndasava'a ña'a Su'si ma, te jin tnii vava'a
ni sukan ni kaxtnu'u Su'si ma ja jin kandija o ya ma, te sukan jín ko sa'a o
ni-kani ni-jika, te máko jin ko kua'a ni tnu'u ja ñayii ma, te koo jin ndaxsama
i sukan ni ka kutu'va ni ma.
4 Vaa jâ ni ka kenda koo yu'u tee ja ka iyo ja jin skenaa de maa de ma, te
tee ya'a chi ndimaa ja u'vi ma ka sa'a de, tna'a ja ñatuu játna ini Su'si ma. Te
ka ka'an de ja kuechi ja vii ja va'a ni skuta'vi ña'a Su'si ma, te kuu jin sa'a
o ndeva'a-ni nde a ka kuni maa o ma, te ka ka'an de ja másu jin kandija o
Jesucristo iya kúu jito'o o ma, iya tátnuni nuu o ma.

5 Kovaa ja kúni sa kúu ja máko jin ndunaa ni tna'a ja ni ka jini ni ja ni sa'a
Su'si ma, vaa visi ni ndene'e ya ñayii ñuu ya ma ñuu Egipto ma sukan-va'a
ma jin ndo'o jin neni-ka i ma, kovaa kuee-ka ma, te ni xnaa ya ñayii ni ka
sa'a so'o ma te ñatuu ni ka kandija i ma.
6 Te sukan ni sa'a tna ya ji'in ángel ñatuu ni ka kandija ma, ja ni ka xndoo
i nuu ka iyo i ma, te ni masu ni ka ndi ini i ja ka ndanuu-ka i sana ñayii
ma. Te chukan kúu ja maa Su'si ma ni nune'e i nuu nee ma, te ni chunee
ya i onde kunu ma, te yukan jin koo maa i ni-kani ni-jika, onde kenda kivi
ndakan ya kuenda nuu i ma.
7 Te suni sukan ni sa'a tna ya ji'in ñuu Sodoma ma ji'in Gomorra ma ji'in
ñuu ka iyo yatni ji'in i ma, ja suni sukan ni ka yo sa'a i ja u'vi tna'a ja ñatuu
játna ini Su'si ma, vaa ni ka yo kivi nduu i ji'in ndi-in ndi-in ña'a ma, te ni
ka kutu'va i ja jin sa'a i ja másu jin sa'a-ka i ma. Te ni xndo'o ni xneni ña'a
Su'si ma nuu ñu'u i'ni ja káyu ni-kani ni-jika ma, sukan-va'a jin kuni o ja
sukan jin ndo'o jin neni ñayii ka sa'a ja u'vi sukan ni ka yo sa'a i ma.

8 Visi sa'a ni kuu ma, kovaa tee ya'a chi masu ka ndasa'a de kuenda. Te
ka kuvixi maa de ja maa de ka tatnuni-ka, te ka sa'a de sukan ka jatna ini
yikikuñu de ma, te sukan ka satne'e de maa de nuu Su'si ma. Te ka saxiko
de ja tátnuni Su'si ma, te ni masu ka ndi ini de, vaa onde nuu ja ka tatnuni
ñuu ñayivi a ka ka'an ndeva'a de.
9 Ni a ángel Miguel ma, masu ni ka'an ndeva'a i te ni masu ni ka'an u'vi i ja
kuu tachi ma, nuu ka kanaa ndee i ñunde'yu Moisés ma. Su'va jiña'a i: “Maa
Su'si ma ndakan kuenda nuu ro”, kúu i jiña'a i.

10 Kovaa tee ya'a chi ka ka'an ndeva'a de, visi ñatuu ka jini de nawa ka kuu
ma. Kovaa ja ka jatna ini maa de ma ka sa'a de, te sukan ka kuu kiti ñatuu
ka jaku'ni ini ma, sukan ka kuu de, te ka sa'a u'vi de maa de ma.

11 ¡Nda'vi maa de, ja ka sa'a de sukan ni yo sa'a Caín ma! Te ka sa'a de ja
u'vi ma, sukan-va'a jin ni'i de xu'un ma, sukan ni yo sa'a Balaam ma. Te
jin skenaa de maa de, sukan ni skenaa Coré ma nuu ñatuu ni kandija de ja
ká'an Moisés ma.
12 Tee ya'a chi iyo yika ja ndatna'a o ji'in de, vaa ora ka sa'a ni viko ma chi
ja ka ndi ini-ka de kúu ja jin kaa jin ko'o maa de, te ñatuu ka ndi ini de ja jin
kuu in-ka ñayii ma. Sukan ka kuu viko ma ja ñatuu na ndute ka ndiso i ma
ja ñu'u kua'an ñu'u vee ña'a tachi yi'i ma, sukan-ni ka kuu de. Xi sukan kúu
in yutnu iyo ja kuun javixi ma te ni ñatuu nawa ni kuun ma, sani te ni jinu
kuiya tnu, te ni yichi tnu, te sani te ka tava i onde yo'o tnu ma, sukan-ni ka
kuu tee ya'a.
13 Sukan kúu nuu ndute mar ma ja kua'an vee nuu de ma, sukan ka kuu tee
ya'a. Te sukan kúu ti-iñu iyo yu'u ndute ma ja ni ndututu ndaka ja tne'e ma,
sukan ka kuu ja u'vi ka sa'a de ma, vaa masu ja vii kúu ma. Sukan ka kuu
tiuxini ja kuan koo ve koo i ma, sukan ka kuu de, te ja iyo tu'va nuu nee ma
nuu chunee ña'a Su'si ma, te yukan jin kun-nee maa de ni-kani ni-jika.
14 Te suni sa'a ni ka'an tna tna'a Adán ma tee kúu Enoc ma: “Iya Tátnuni ma,
kii ya ji'in kua'a mil ángel ya ma,
15 te ndakan ya kuenda nuu ndaka o. Te sa'a ya ja jin ndachunaa ñayii ni ka
yo sa'a ja ñatuu játna ini ya ma, ñayii ni ka yo jakundee tnu'u ndaa ya ma,
ñayii ni ka yo ka'an u'vi ja kuu ya ma.” Sa'a ni ka'an de.
16 Tee ya'a, ka ka'an de tnu'u ñayii ma, te ka ndakiti ini de ja ñatuu kúu jin
sa'a de sukan ka kuni maa de ma. Te ñií yu'u de ma-ni ka iyo ja ka ka'an vii
de ma, sukan-va'a jin kua'a ñayii ma ja ka kuni de ma.

Ndáka'an-so'o Judas ma sukan jin kandija o tnu'u Su'si ma

17 Kovaa ndijin ja ka kutoo tna'a o a, jin kona'a ni sukan ni ka yo ka'an
tee ni tetniñu Jesucristo iya tátnuni nuu o a,
18 ja: “Kivi ve kuyatni ja ndii Jesucristo ma, kenda koo tee jin jakundee ña'a,
te ma jin kandija de ja ka ka'an o a, te jin sa'a de ja u'vi sukan ka jatna ini
yikikuñu de ma.” Sa'a ni ka yo ka'an tee ni tetniñu Jesucristo ma.
19 Te tee ñatuu ka kandija ja ka ka'an o ma chi ka sa'a siin de in jichi in jichi
ñayii ka kandija Su'si ma, vaa ka sa'a de sukan ka jatna ini maa yikikuñu de
ma, vaa ñatuu ka iyo de ji'in Xtumani Ndios ma.

20 Kovaa ndijin ja ka kutoo tna'a o a, jin konukuiñi va'a ni nuu tnu'u vii
tnu'u va'a Su'si o a ja jâ ni ka kandija o ma, te ka kukanu ini o maa ya ma,
te jin kakan-ta'vi ni nuu Su'si ma sukan káxtnu'u maa Xtumani Ndios ma.
21 Ja sukan kútoo ña'a Su'si ma, te jin ko sa'a ni sukan játna ini ya ma, nani ka
ndetu o Jesucristo iya tátnuni nuu o a, ja na kunda'vi ini ña'a ya, sukan-va'a
jin koo o ni-kani ni-jika nuu iyo ya ma.

22 Jaku ñayii ka jani ini ja nú ndija xi masu ndija ma, jin chindee ni i ja jin
kandija i.
23 Jin ndaka'an-so'o ni nuu ñayii ja kuan koo i ichi nuu ñu'u i'ni ma,
sukan-va'a na jin kaku i. Jin kunda'vi ini ni ñayii ka sa'a ja u'vi ma. Kovaa
jín ko koto va'a ni maa ni, nasa yukan, te jin sa'a ni sukan ka sa'a i ma, te
vitna ja Su'si ma chi ndakan ya kuenda nuu o. Vaa onde sa'ma ka ne'nu i
ma ka ndiso kuechi ja u'vi ka sa'a i ma. Chukan kúu ja jin saxiko ni ja u'vi

ka sa'a i ma. Nú ña'a te ndandava ndee ña'a i, te jin ko kuu tna ni sukan ka kuu i ma, te masu kuu.

Sukan chíñu'u Judas ma Su'si ma

24 Su'si ma, kuu koto va'a ña'a ya ja ma jin sa'a ni ni-in ja u'vi, sukan-va'a ma jin kotuu ni, sukan-va'a ñatuu ni-in kuechi jin kondiso o, te kenda koo sii ini o nuu tatnuni vivii ya ma.
25 Vaa maa in-ni ya kúu Su'si, te maa in-ni ya neva'a tnu'u ndichi. Te maa ya ni skaku ña'a nuu ja u'vi ma. Te ja maa Jesucristo iya tátnuni nuu o a, te kóo jayiñu'u nuu maa Su'si ma, vaa iyo tnu'u ndee tnu'u ndatnu ya ma, te maa ya tátnuni nuu ndaka o onde xinañu'u ma te onde vitna a, te maa ya tatnuni ni-kani ni-jika. Te sukan kó kuu.

Tnu'u ni kaxtnu'u Jesucristo ma nuu tee kúu Juan ma ja sukan ko kuu ma

Tnu'u ni ndakaxtnu'u Jesucristo ma nuu o a

1 Maa Su'si ma ni wa'a tnu'u ya'a nuu Jesucristo ma, ja ndákaxtnu'u ya nuu
o ja ka jinukuechi o nuu ya a, tna'a ja jin ko kuu ma, te masu jin kukuee-ka.
Te maa Su'si ma ni tetniñu ángel ya ma, sukan-va'a kaxtnu'u i nuu Juan tee
jinukuechi nuu ya ma.
2 Te ni ndaka'an ni ndakachi de sukan ká'an tnu'u Su'si ma, te ni jini de
sukan sa'a sukan kuu Jesucristo ma, te ndáka'an de ndaka sukan ni jini de
ma.
3 Chukan kúu ja ñayii ká'vi tnu'u ndee nuu tutu ya'a ji'in ñayii niniso'o tnu'u
ndee nuu tutu ya'a, ja vava'a kúu i nuna sa'a i ndaka sukan ká'an ma, vaa
jini i sukan ká'an ja ko kuu ma. Te jâ ve kuyatni kivi a.

Sukan ndákan-tnu'u ñaña'a Juan ma ñayii ka kandija Su'si ma ja ka iyo i ndi-uja ñuu Asia ma

4 Juan ma kúu sa, te tée sa nuu ni ja ka kuu ni ñayii ka kandija Su'si ma ja
ka ndatna'a ni ndi-uja ñuu ka iyo ñuu Asia ma. Kúni sa ja maa Su'si ma, ja
iyo ya ji'in ndi-uja ja vii ja va'a ñu'u ini anua ya ma ja ka iyo nuu núkoo ya
ma, te na sa'a ya ja jin koo vii jin koo va'a ni te jin koo mani ni, vaa maa ya
iyo vitna, te suni maa ya iyo onde xinañu'u ma, te maa ya ndii ma.
5 Te sukan tna na sa'a maa Jesucristo iya káxtnu'u ndaa ndaka sukan iyo ja
ko kuu ma, iya ni ndateku xinañu'u ne'un ñayii ni ka ji'i ma, iya tátnuni nuu
ndaka tee ka tatnuni ñuu teyu o a ja ka iyo de ñuu ñayivi a.
Te maa ya kúu iya ni kutoo ña'a, te ni ndakate ya ndaka kuechi o ma ji'in
niñi ya ma.
6 Te ni sa'a ya ja ni ka nduu o rey, te ni ka nduu o sutu, sukan-va'a jin
kunukuechi o nuu Yuva ya Su'si ma. Te nuu maa ya koo jayiñu'u, vaa maa
ya kúu iya tátnuni ni-kani ni-jika. Te sukan kó kuu.
7 Jin konde'ya ni ja ndenda ya nuu viko ma, te ndaka ñayii ma, jin kuni i
sukan ndenda ya ma, onde ñayii ni ka ja'ni ya ma, jin kuni i. Te ndaka ñayii
ka iyo ndaka ñuu ni-ka'nu ñuu ñayivi a, jin ndanda'yu i, kuechi ja sukan ni
ndo'o ya ma. Saa vi, te sukan kó kuu.
8 Te ka'an Su'si Iya Tátnuni ma: “Maa sa kúu letra xinañu'u ma, te maa sa
kúu letra sandi'i-nka ma, te maa sa ni skeja'a ndaka ja iyo a, te maa sa sinu
ndaka”, kúu ya ká'an ya. Te maa ya iyo vitna, te maa ya iyo onde xinañu'u
ma, te maa ya ndii ma, te maa ya kúu iya kúu sa'a ndaka ma.

Sukan ni jininuu Juan ma Jesucristo iya ni kii ñayivi ñuu ñayivi ya

9 Saña, kúu sa Juan ma tee ka ketna'a ini ji'in ni ma, te ndó'o néni sa sukan
ka ndo'o ka neni ni a, te kánda sa sukan ka kanda ni a ja maa Jesucristo ma.
Te ja maa ya, te jin koo o nuu tatnuni ya ma. Iyo sa ñuu luluu nani Patmos
ja iyo nuu ndute mar ma. Ni ki koo i ni ki xsia'a ña'a i ya'a, kuechi ja ni yo
kaxtnu'u sa tnu'u Su'si a te ni yo ndaka'an sa sukan ni yo sa'a Jesucristo ma.
10 In kivi ndáchiñu'u o Iya Tátnuni ma, te yikuu sa ndáchiñu'u sa ya, te ni
kenda Xtumani maa ya ma siki sa a, te ichi yata sa ma ni jiniso'o sa ja ni
kuu yu'u sukan kúu yu'u in trompeta.

11 Te ni ka'an:
—Maa sa kúu letra xinañu'u ma, te maa sa kúu letra sandi'i-nka ma, te
maa sa kúu iya iyo onde xinañu'u ma, te maa sa kúu iya koo onde sandi'i-nka
ma, vaa maa sa tátnuni nuu ndaka tu'u. Te tee ni in nuu libru ndaka ja
nde'ya ni a, te tetniñu ni nuu ñayii ka kandija Su'si ma ja ka ndatna'a i
ndi-uja ñuu ka iyo ñuu Asia ma: ñuu Éfeso ma, ji'in ñuu Esmirna ma, ji'in
ñuu Pérgamo ma, ji'in ñuu Tiatira ma, ji'in ñuu Sardis ma, ji'in ñuu Filadelfia
ma, ji'in ñuu Laodicea ma —kúu ká'an.
12 Te ni konenuu sa ja kuni sa na in ká'an ji'in sa ma, te nuu ni konenuu
sa ma, ni jini sa uja candileru nanimaa oro.
13 Te me'ñu ndi-uja candileru ma ni jini sa ja núkuiñi maa ya, te kaa ya sukan
kaa ya nuu ni kii ñayivi ya ñuu ñayivi ya. Ne'nu ya in sa'ma kani te kénda
onde nuu ja'a ya ma, te nu'ni in sa'ma oro anchu pechu ya ma.
14 Te xini ya ma ji'in ixi xini ya ma kuijin kuijin, sukan kuijin ixi ndikachi
ma, xi sukan kuijin yu'va kúun ora kúvijin xeen ma. Te nduchinuu ya ma
ka kanda'a sukan kánda'a ñu'u ndú'va ma.
15 Te ja'a ya ma, ka ndaa i sukan kaa kaa nani bronce lilii ja yika ni ndee
i nuu ñu'u i'ni ma. Te sukan nini'i kúu yu'u ndute nuu jika kua'a de ma,
sukan nini'i ká'an ya ma.
16 Te nda'a kua'a ya ma yinda'a ya uja tiuxini, te yu'u ya ma kée in yuchi
kuiñi kúu espada, te nuu i ma ji'in yata i ma inuu xen-xeen, te nuu ya ma
kánda'a sukan kánda'a kandii ma ora ndíi vava'a ma.
17 Te nuu ni jini sa ya ma, ni kotuu sa nuu ja'a ya ma kuenda tnu'u ja ni ji'i
sa. Te ni sonee ya nda'a kua'a ya ma siki sa a, te ni ka'an ya:
—Máko koyu'u ni. Maa sa kúu xinañu'u ma, te maa sa kúu sandi'i-nka ma,
18 te maa sa kúu iya téku ma. Te maa sa, ni ka ja'ni ña'a ñayii ma, te ni
ndateku sa ja koteku sa ni-kani ni-jika, te yinda'a sa ndakaa andeya ma.
19 Tee ni ndaka ja ni jini ni a ja kuu ñuu ñayivi a vitna, ji'in ja ko kuu kivi
ki'in o ma.
20 Cha'a kúu ja kúni ka'an ndi-uja tiuxini yinda'a sa nda'a kua'a sa a, ji'in
ndi-uja candileru oro ja ni jini ni ma: Ndi-uja tiuxini ma ka kuu ángel ka
jito ñayii ka kandija Su'si ma, te ndi-uja candileru ma ka kuu maa ñayii ka
kandija Su'si ma ja ka iyo i ndi-in ndi-in ñuu ma —kúu ya ká'an ya.

2

Sukan ni tatnuni Jesucristo ma ja tee Juan ma nuu ñayii ka kandija Su'si ma ja ka iyo i ñuu Éfeso ma

1 Te ká'an ya:
—Tee ni nuu ángel jito ñayii ka kandija Su'si ma ja ka iyo i ñuu Éfeso ma:
“Sa'a ká'an iya yinda'a ndi-uja tiuxini ma iya jika me'ñu ndi-uja candileru
oro ma:
2 Jini ri ndaka ja sa'a ro a, sukan tnundo'o satniñu ro a te sukan kánda ro
a, te sukan ñatuu játna ini ro ñayii ka sa'a ja u'vi ma, te sukan jitotnuni ro
tee ka ka'an ja tee ni tetniñu ña'a Su'si ma ka kuu de, te ni jini ro ja masu
inundija de ja sukan ka ka'an de ma, vaa ka xnda'vi ña'a de.
3 Te ndó'o néni ro, kovaa ja maa ri, te kánda ro, te masu kuíta ro.
4 ’Kovaa iyo jaku kuechi ro nuu ri, vaa ñatuu kútoo-ka ña'a ro sukan ni
kutoo ña'a ro onde xinañu'u ma.
5 Ndaka'án sukan ni yo kuu ro kivi ni yo kutoo ña'a ro ma, te ndakani
ndaka'vi ini, te ndasatniñu sukan ni yo sa'a ro xinañu'u ma. Vaa nú ña'a, te

kenda yachi ri nuu iyo ro a, te nú ma ndakani ndaka'vi ini ro te ndakatanuu
ña'a ro chi xtandiyo ri candileru ro a nuu iyo i ma.
6 'Kovaa iyo in ja va'a ja sa'a ro, vaa ñatuu játna ini ro te saxiko ro ja ka
sa'a ñayii ka kuu nicolaítas ma tna'a ja saxiko tna ri ma.
7 'Nde ni iyo so'o, te koniniso'o va'a ni ja ká'an Xtumani Ndios ma nuu
ñayii ka kandija Su'si ma ja ka ndatna'a i ndaka ñuu ma. Nú na in na kanda
ja sa'a i ja va'a ma, te kua'a sa ja kaa i ja kuun yutnu sa'a ja koteku ñayii ma
yutnu iyo sasava nuu vivii nani paraíso ma nuu iyo maa Su'si ma", —kúu
ya ká'an ya nuu sa ma.

Sukan ni tatnuni Jesucristo ma ja tee Juan ma nuu ñayii ka kandija Su'si ma ja ka iyo i ñuu Esmirna ma

8 Te ká'an ya:

—Tee ni nuu ángel jito ñayii ka kandija Su'si ma ja ka iyo i ñuu Esmirna
ma: "Iya kúu xinañu'u ma, iya kúu sandi'i-nka ma, iya ni ji'i te ni ndateku
ya ma kúu iya ká'an sa'a:
9 Jini ri sukan sa'a ro te sukan ndó'o néni ro te sukan kúnda'vi ro, kovaa ro'o
chi xiku kúu ro. Te jini ri sukan ka ka'an ndeva'a ñayii ka ka'an ja judío ka
kuu i ma nuu ro ma, kovaa masu ka sa'a i sukan iyo ja jin sa'a i ma, vaa
sukan kúu nuu ka ndatna'a ñayii ka ndikin tachi ma, sukan ka kuu i nuu ka
ndatna'a i ma.
10 'Má koyu'u ro sukan ndó'o néni ro a, chi vaa tachi ma chi chinee i nde
ro a vekaa ma ja kototnuni ña'a i, te ndo'o neni ro uxi-ni kivi. Kovaa maa
in-ni ri ku'un ini ro onde kivi kûu ro ma, te skuta'vi ña'a ri in corona ja kúni
ka'an ja koteku ro ni-kani ni-jika.
11 'Nde ni iyo so'o, te koniniso'o va'a ni ja ká'an Xtumani Ndios ma nuu
ñayii ka kandija Su'si ma ja ka ndatna'a i ndaka ñuu ma. Nú na in na kundee
i ja sa'a i ja va'a ma, chi ndani'i ta'vi i te masu nawa ndo'o i kivi kenda ja
ndakan Su'si ma kuenda ma, kovaa ñayii ñatuu ni ka yo sa'a ja va'a ma chi
jin skenaa i maa i." —Sa'a ni ka'an ya.

Sukan ni tatnuni Jesucristo ma ja tee Juan ma nuu ñayii ka kandija Su'si ma ja ka iyo i ñuu Pérgamo ma

12 Te ká'an ya:

—Tee ni nuu ángel jito ñayii ka kandija Su'si ma ja ka iyo i ñuu Pérgamo
ma: "Iya neva'a yuchi kuiñi kúu espada ma ja xen-xeen nuu i ji'in yata i ma
kúu iya ká'an sa'a:
13 Jini ri sukan sa'a ro a ji'in ndenu iyo ro a, ja iyo ro ne'un ñuu nuu núkoo
tachi ma ja tátnuni i ma. Kovaa masu nde ndúnaa ña'a ro, ni a xndoo ro
tnu'u kándija ro a, visi iyo ro ñuu nuu tátnuni tachi ma, te ni jini ro ja sukan
ni ka ja'ni i Antipas tee ni yo kaxtnu'u ndaa na in kúu ri ma.
14 'Kovaa iyo jaku ja ñatuu játna ini ri ja sa'a ro a, vaa wa'a ro tnu'u nuu
ka iyo ro a ka iyo tna ñayii ka ndikin sukan ni yo kaxtnu'u Balaam ma nuu
Balac ma ja kuu jin kaa ñayii Israel ma ja ni ka yo sonee i nuu ja masu Su'si
ka kuu ma, ji'in ja jin kivi nduu i ji'in ndi-in ndi-in ña'a ma, te ña'a ma ja jin
kivi nduu ña ji'in ndi-in ndi-in tee ma, te sukan, te ka sa'a i ja ñatuu játna
ini Su'si ma.
15 Te suni wa'a ro tnu'u ja nuu ka iyo ro a ka iyo tna ñayii ka ndikin sukan
ka kaxtnu'u ñayii ka kuu nicolaítas ma, tna'a ja ñatuu játna ini ri ma.

16 Te chukan kúu ja ndakani ndaka'vi ini te xndoo ro ja u'vi sa'a ro ma, vaa
nú ña'a, te kenda yachi ri nuu iyo ro a, te kanaa ri ji'in ñayii ma ji'in yuchi
kuiñi kúu espada ja kée yu'u ri a, te nda'vi maa ro.
17 'Nde ni iyo so'o, te koniniso'o va'a ni ja ká'an Xtumani Ndios ma nuu
ñayii ka kandija Su'si ma ja ka ndatna'a i ndaka ñuu ma. Nú na in na kundee
ja sa'a i ja va'a ma chi kua'a sa ja kaa i ja nani maná ma ja ñatuu na in jini
ma, te kua'a sa in yuu kuijin luluu vivii kaa, te nuu yuu yukan nukondee ja
nukonani jaa i ma, te ni-in ñayii masu kuu kuni, nú masu ja maa in-ni ñayii
kuta'vi ma." —Sa'a ni ka'an ya.

Sukan ni tatnuni Jesucristo ma ja tee Juan ma nuu ñayii ka kandija Su'si ma ja ka iyo i ñuu Tiatira ma

18 Te ká'an ya:

—Tee ni nuu ángel jito ñayii ka kandija Su'si ma ja ka iyo i ñuu Tiatira ma:
"Sa'ya Su'si ma iya kánda'a nduchinuu ya ma sukan kánda'a ñu'u ndú'va ma,
iya ka ndaa ja'a ya ma sukan kaa bronce lilii ma kúu iya ká'an sa'a:
19 Jini ri sukan sa'a ro ja va'a ma, ji'in ja sukan kútoo ro tna'a ro ma, ji'in ja
sukan kándija ña'a ro a, ji'in ja sukan jinukuechi ro nuu ri a, ji'in ja sukan
kánda ro visi ndó'o néni ro a, te kua'a-ka ja sa'a ro vitna sana onde xinañu'u
ma.
20 'Kovaa iyo jaku ja ñatuu játna ini ri ja sa'a ro, vaa wa'a ro tnu'u ja
kaxtnu'u ña'a sa'a sukan ni yo sa'a ña'a nani Jezabel ma, ja sa'a ña tnu'u
ja ndákaxtnu'u ña tnu'u ni wa'a Su'si ma, te sukan, te kúndee ña xnda'vi ña
ñayii ka jinukuechi nuu ri a, ja ka jaa i tna'a ja ka jakin tuu ñayii ma nuu
ja masu Su'si ka kuu ma, ji'in ja ka kivi nduu tee ma ji'in ndi-in ndi-in ña'a
ma, te ña'a ma ka kivi nduu ña ji'in ndi-in ndi-in tee ma.
21 Jâ ni yo ndetu ri ja na ndakani ndaka'vi ini ña ja ni yo sa'a ña ma, kovaa
ñatuu kúni ña ja xndoo ña ja sa'a ña ma.
22 Chukan kúu ja sa'a ri ja kavatuu ña nuu jito ña ma, te ndo'o neni ña, te
suni sukan xndo'o xneni ri ñayii ka sa'a ja u'vi ji'in ña ma, nú ma jin ndakani
jin ndaka'vi ini i.
23 Te sa'ya ña ma, xtnakue'e ri i, te jin kûu i, te ndaka ñayii ka ndatna'a ndaka
ñuu ma, jin kuni i ja maa ri kúu iya jinitnuni nawa ka ñu'u ini anua ñayii ma
ji'in ndaka nawa ka jani ini i ja jin sa'a i ma, ndaka jini ri te maa ri ndakua'a
nuu ndi-in ndi-in ñayii ma nawa ni ka yo sa'a ni ka yo kuu i nuu ri ma, nú
ja va'a xi ja u'vi.
24 'Kovaa ndijin ja ka iyo ni ñuu Tiatira a te ñatuu ka ndikin ni ja jin ko
sa'a ni sukan káxtnu'u ña'a yukan, tna'a ja ka ka'an kua'a ñayii ma ja tnu'u
ndichi káxtnu'u maa tachi ma kúu ma, te nuu maa ni, masu tatnuni-ka sa
in-ka ja jin sa'a ni a.
25 Kovaa tna'a ja ni ka kutu'va ni a, te jin ko koto vava'a ni onde kivi ndii sa
ma.
26 'Nú na in na kundee sa'a i ja ni tatnuni sa ma, onde kivi jinu te ndii sa
ma, te maa sa kua'a tnu'u ja tatnuni i nuu ndaka ñuu ma.
27 Te kinda'a i yutnu xii kaa ma, te xnaa i ñuu ma, sukan ka ta'vi i ko'o ñu'u
ma, te tatnuni i sukan tátnuni maa sa a, vaa sukan ni taa Yuva sa ma tnu'u
ndee tnu'u ndatnu ja tátnuni sa ma.
28 Te skuta'vi sa i in ja vii ja va'a sukan kaa kimi kana xtnee ne'e ma.
29 'Nde ni iyo so'o, te koniniso'o va'a ni sukan ká'an Xtumani Ndios ma nuu
ñayii ka kandija Su'si ma ja ka ndatna'a i ndaka ñuu ma." —Sa'a ni ka'an ya.

3

Sukan ni tatnuni Jesucristo ma ja tee Juan ma nuu ñayii ka kandija Su'si ma ja ka iyo i ñuu Sardis ma

1 Te ká'an ya:

—Tee ni nuu ángel jito ñayii ka kandija Su'si ma ja ka iyo i ñuu Sardis ma:
"Iya neva'a uja ja vii ja va'a ini anua ya ma ji'in uja tiuxini ma, kúu iya ká'an
sa'a: Jini ri ndaka sukan sa'a ro a, ja ka ka'an i ja téku ro, kovaa jâ ni ji'i ro.
2 Ndachu'un ini, te ndasunkani va'a ja ka iyo ja sani te jin kotuu ma, vaa
ndaka ja sa'a ja kúu ro a chi masu ka iyo va'a i nuu Su'si ma.
3 Ndaka'án tnu'u vii tnu'u va'a ni kutu'va ro ma, te ndakani ndaka'vi ini te
ndakokuiñi ichi ri a, te ndakoto va'a ja ni kunda'a ro ma. Kovaa nú ma
ndakoto va'a ro, te kenda ri nuu iyo ro a, sukan kénda in kui'na, te ni ma
kuni ro na ora kenda ri nuu iyo ro a.

4 'Kovaa ka iyo jaku-ka ñayii ñuu Sardis ma ja ñatuu jin satne'e-ka i sa'ma
ka ne'nu i ma, te ñayii ya'a chi jin kone'nu i sa'ma kuijin kuijin, te kuan koo
ve koo i ji'in ri jin ko kuu i, vaa ni ka kandija i, te suu i ka iyo ja jin koo i
ji'in ri.

5 'Nú na in na kundee sa'a i ja va'a ma, chi kone'nu i sa'ma kuijin kuijin
ma, te ma xnaa ri ja nani i ma nuu libru ka ndee ja ka nani ñayii jin koteku
ni-kani ni-jika ma, te ndaka'an ri ja nani i ma nuu Yuva ri ma, ji'in nuu
ángel ya ma, ja maa i kúu ñayii ni kandija ña'a ma.

6 'Nde ni iyo so'o, te koniniso'o va'a ni ja ka'an Xtumani Ndios ma nuu
ñayii ka kandija Su'si ma ja ka ndatna'a i ndaka ñuu ma." —Sa'a ni ka'an ya.

Sukan ni tatnuni Jesucristo ma ja tee Juan ma nuu ñayii ka kandija Su'si ma ja ka iyo i ñuu Filadelfia ma

7 Te ká'an ya:

—Tee ni nuu ángel jito ñayii ka kandija Su'si ma ja ka iyo i ñuu Filadelfia
ma: "Su'si ndija ma, iya ndímaa sa'a ja va'a ma, iya yinda'a ndakaa ma ja
tátnuni ya sukan ni yo tatnuni David ma, iya ndákune ma te masu na in
ndakasi ma, iya ndákasi ma te masu na in ndakune ma, ká'an sa'a:
8 Maa ri chi jini ri ja sa'a ro a, te ni ndakune nda'a ri ye'e a nuu ro, te ñatuu na
in kuu ndakasi, vaa visi jaku-ni tnu'u ndee tnu'u ndatnu iyo ji'in ro, kovaa
kándija ro tnu'u ni tatnuni ri a, te ñatuu nama ni ka'an ro ja ñatuu jini ña'a
ro.
9 Ka iyo ñayii ka ndatna'a veñu'u nuu ka ndachiñu'u i tachi ma ja ka ka'an i
ja ñayii judío ka kuu i ma, kovaa masu inundija i, su'va ka xnda'vi ña'a i. Te
sa'a ri ja ki koo i, te jin kunukoo jiti i nuu ja'a ro a, te jin ndakunitnuni i ja
ro'o chi kútoo ña'a ri.
10 Vaa ni kandija ro tnu'u ni ka'an ri a, te ni kanda ro, visi ni ndo'o ni neni
ro, te chukan kúu ja ru'u ya chi koto va'a ña'a ri ora kenda ja jin ndo'o jin
neni ndaka ñayii ka iyo ni-ka'nu ñuu ñayivi a, sukan-va'a kototnuni ri i naxe
ka iyo i.

11 'Vitna, sani te kenda yachi ri. Koto va'a ja neva'a ro a, sukan-va'a ñatuu
na in xtandee corona ro ma.

12 'Nú na in kundee ja sa'a i ja va'a ma, te sa'a ri ja kituu i veñu'u Su'si maa
ri ma, te masu ndee-ka i yukan. Te nuu i ma kondee ja nani Su'si ri ma, ji'in
ja nukonani jaa maa ri ja kúu ri Jesús a ji'in ja nani ñuu maa Su'si ri ma ja
kuu Jerusalén jaa ma ja nune'e ya onde andivi nuu iyo maa ya ma.

13 'Nde ni iyo so'o, te koniniso'o va'a ni ja ká'an Xtumani Ndios ma nuu
ñayii ka kandija Su'si ma ja ka ndatna'a i ndaka ñuu ma." —Sa'a ni ka'an ya.

Sukan ni tatnuni Jesucristo ma ja tee Juan ma nuu ñayii ka kandija Su'si ma ja ka iyo i ñuu Laodicea ma

14 Te ká'an ya:

—Tee ni nuu ángel jito ñayii ka kandija Su'si ma ja ka iyo i ñuu Laodicea ma: "Iya xsinu ndaka ma, Su'si ndija ma, iya jini ndaka ma, iya iyo onde xinañu'u ma nuu ni keja'a ya ni sa'a ya ñuu ñayivi ya, ká'an sa'a:
15 Ru'u ya chi jini ri ja sa'a ja kuu ro a, ja nunuu-ni iyo ro ichi ri a, te nunuu ma iyo ro in-ka ichi ma, te ni masu vijin ro, ni masu i'ni ro. ¡Naka va'a-ka, nute vijin ro xi i'ni ro!
16 Kovaa ni a vijin ro, ni a i'ni ro a. Yika-ni ja vivi'i-ni yi vixi ro, te chukan kúu ja kúkini ini ña'a ri ja sukan kúu ro a.
17 Vaa ká'an ro: Ru'u ya chi kúxiku ri, te ni kuxiku-ni maa ri, te ñatuu nawa jiniñu'u-ka ri, ká'an ro. Te masu jini ro ja masu iyo sii ini ro, su'va kunda'vi ro, te kuaa ro, te iyo vichi ro, te ni masu ja kuu kúu ro.
18 Chukan kúu ja ndáka'an-so'o ri nuu ro ja kuaan ro nuu ri oro ni nduu nanimaa ni sa'a ñu'u i'ni ma, sukan-va'a nduxiku ndija ro, te kuaan tna ro sa'ma kuijin kuijin, te kone'nu ro, sukan-va'a ma kukan-nuu ro ja jin kuni ñayii ja iyo vichi ro a. Tnaa coliriu nduchinuu ro a, sukan-va'a ndundijin nuu ro a, te kuni ro nde ichi kua'an ro a.
19 Vaa ru'u ya chi ndáka'an-so'o ri nuu ñayii kútoo ri ma na kuechi sa'a i ma, te xndo'o xneni ri i. Chukan kúu ja, va'a-ka ja ndakani ndaka'vi ini ro te ndakatanuu ña'a ro.
20 'Ndakonde'ya, vaa iyo ri ye'e a, te kána ri. Na in jiniso'o ja ká'an ri ma te ndakune i ye'e i ma, te kivi ri nuu iyo i ma, te kuxini ri ji'in i, te maa i kuxini ji'in ri.
21 'Nú na in kundee ja sa'a i ja va'a ma, te kua'a ri tnu'u ja kunukoo i ji'in ri nuu tatnuni ri ma, sukan tna ni kundee ri ma, te ni jinkoo ri ji'in Yuva ri ma nuu núkoo ya ja tátnuni ya ma.
22 'Nde ni iyo so'o, te koniniso'o va'a ni ja ká'an Xtumani Ndios ma nuu ñayii ka kandija Su'si ma ja ka ndatna'a i ndaka ñuu ma." —Sa'a ni ka'an ya.

4

Sukan ka chiñu'u i Su'si ma ichi andivi ma

1 Nuu ni jinu ma, te ni yo nde'ya sa, te ni jini sa in ye'e nune onde andivi ma. Ja ni jiniso'o sa xinañu'u ma, ja kúu yu'u sukan kúu yu'u trompeta ma, ni ka'an nuu sa in-ka jichi:

—Ki kaa ni ya'a, te kaxtnu'u sa ja jin ko kuu, nuna jinu jin ko kuu ja ka yikuu a —kúu ya ká'an ya.

2 Te maa ora yukan-ni ni ndunda'a ña'a maa Xtumani Ndios ma, te ni jini sa in nuu núkoo Iya Tátnuni ma ja iyo onde andivi ma, te núkoo ya.
3 Te vivii kaa ya sukan vivii kaa in yuu nani jaspe ji'in yuu nani cornalina ma, te vivii kaa in tikoya'nde ni ndakonduu nuu núkoo ya ma, te kaa sukan kaa yuu nani esmeralda ma.
4 Te suni ni ka ndakonduu ña'a oko kuun nuu kuu kunukoo o ma, te yukan ka nukoo oko kuun tee nija'nu, te ka ne'nu de sa'ma kuijin kuijin, te ka yoxtnee corona oro xini de ma.
5 Te nuu núkoo ya ma jándute, te kúu sukan kúu ora kána savi ma, te ka kuu yu'u. Te ichi nuu nde'ya ya ja núkoo ya ma, te ka kanda'a ka kanda'a-nka uja nuu ka ndu'va ñu'u, ja ka kuu i uja ja vii ja va'a ñu'u ini anua ya ma.
6 Te ichi nuu nde'ya ya ja núkoo ya ma iyo in sukan kaa nuu ñu'u ndute mar ma, te ndii ni'ni i sukan kaa vidriu ma, te yatni nuu núkoo ya ma ni

ka ndakonduu ña'a kuun kiti ka teku, te ichi nuu ti ma ichi yata ti ma ka
ndenee nduchinuu ti.
7 Kiti xinañu'u ma sukan kaa in ndika'a kaa ti, te kiti ku-uu ma sukan kaa in
xndiki jaa, te nuu kiti ku-uni ma sukan kaa nuu in tee kaa, te kiti ku-kuun
ma sukan kaa in ya'a tioko kaa ti, te ndáva ti.
8 Te ndi-kuun kiti ka teku ma, te ndi-in ndi-in ti ka ndenee iñu ndijin, te ichi
yata ndijin ti ma ji'in ichi chii ndijin ti ma ka ndenee nduchinuu ti, te nduu
ñuu ka ka'an ka ka'an-ni ti:
Iya ii, iya ii, iya ii kúu Su'si Iya Tátnuni ma,
iya kúu sa'a ndaka ma,
iya ni iyo ma, iya iyo vitna a,
iya iyo ja kii ya ma,
ka kuu ti ka ka'an ti.
9 Te ndaka ora ka ndachiñu'u ti ji'in ka ndakuan-ta'vi ti nuu iya núkoo ma,
iya téku ni-kani ni-jika ma,
10 te oko kuun tee nija'nu ma, ka jinkoo jiti de nuu iya núkoo ma, te ka
chiñu'u de ya, vaa téku ya ni-kani ni-jika. Te ka kune'e de corona de ma
nuu núkoo ya ma, te sa'a ka jiña'a de ya ja ka ndachiñu'u de ya ma:
11 Iya Tátnuni, maa in-ni ni iyo ja ni'i ni ja vii ja va'a ji'in jayiñu'u jin ndataa
sa ma,
vaa ndákunitnuni sa ja maa in-ni ni iyo tnu'u ndee tnu'u ndatnu,
vaa maa in-ni ni ni sa'a ndaka ja iyo a,
te ja kúu ini maa ni, te ni ka kuva'a i, te ka iyo i,
ka kuu de ka jiña'a de.

5

Sukan ka chiñu'u i Su'si ma, ji'in Jesús iya kúu sukan kúu Ndikachi Jaa ma

1 Te ni jini sa ja nda'a kua'a iya núkoo ma yinda'a ya in tutu kani te ndee
tnu'u Su'si ma ichi nuu i ma ichi yata i ma, te ni nukun-tuu i, te ka ndenee
uja sellu ya.
2 Te ni jini sa in ángel neva'a tnu'u ndee tnu'u ndatnu, te káyu'u nini'i i ká'an
i:
—¿Na in kúu ja kaa ja iyo i ja kuu ndakana i sellu ka ndenee va'a tutu
ñutuu ma, sukan-va'a ndatnana tutu ma? —kúu i ká'an i.
3 Te ni-in i iyo ja kuu ndakune i, vaa ni a in ja iyo ichi andivi ma, vaa ni
a in ja iyo ichi nuu ñu'ú a, vaa ni a in ja iyo ichi chii ñu'ú a ñatuu ni kuu
ndakana i tutu ñutuu ma, sukan-va'a konde'ya i ja ka'vi i.
4 Te nda'yu xeen sa, vaa ñatuu ni ka ndani'i i na in iyo ja kuu ndakana i tutu
ma, sukan-va'a ka'vi i.
5 Te in tee nija'nu ma ká'an:
—Má konda'yu-ka ni, vaa ya'a iyo iya iyo tnu'u ndee tnu'u ndatnu sukan
kúu in ndika'a ma, iya ni kee ne'un sa'ya tata tee ni yo nani Judá ma, vaa
suni ne'un yukan ni kee David ma, te ne'un sa'ya tata David ma ni kee ya ma,
te maa ya ni kundee te iyo ya ja ndakana ya ndi-uja sellu ma te ndatnana
tutu ñutuu ma —kúu de ká'an de.
6 Te ni yo nde'ya sa, te ni jini sa ja sasava nuu núkoo ya ma, ji'in sasava
nuu ka iyo kuun kiti ka teku ma, ji'in sasava nuu ka iyo tee nija'nu ma,
núkuiñi in iya kúu sukan kúu in ndikachi jaa. Te visi na'a ti ja jâ ni ka ja'ni i
ti te ni ka ndakua'a i ti nuu Su'si ma, kovaa téku ti. Te ka iyo uja ndiki ti ji'in
uja nduchinuu ti, te ndi-uja nduchinuu ti ma ka kuu ndi-uja ja vii ja va'a

ñu'u ini Su'si ma ja ni tetniñu ya ñuu ñayivi a. Te iya kúu sukan kúu ndikachi
jaa ni jini sa ma kúu maa Jesucristo iya ni kii ñayivi ñuu ñayivi a.
7 Te ni jan tu'va ya nuu núkoo Su'si ma ja yinda'a ya tutu ma ji'in nda'a kua'a
ya ma, te ni tnii Jesús ma.
8 Te nuu ni tnii ya ma, ndi-kuun kiti ka teku ma ji'in ndi-oko kuun tee nija'nu
ma, ni ka jinkoo jiti de ji'in ti nuu Jesucristo ma iya ni ndo'o sukan ka sa'a i
ji'in ndikachi jaa ma, te ndaka de ka yinda'a yutnu nani arpa ma yutnu tée
o yaa ma, ji'in nuu ka ñu'u ja ka jaxíko asi ma, te ndimaa oro ka kuu i, te
kuenda tnu'u ja ndaka cha'a ka kuu ndaka ja vii ja va'a ka ndakuan-ta'vi o
nuu Su'si ma ora ka jikan-ta'vi o ma, ja ka kuu o ñayii ñatuu na ja u'vi-ka ka
sa'a i ma.
9 Te ka jita de in yaa jaa nuu ya, ja ká'an:
Maa ni iyo ja kuu tnii ni tutu a
te ndakana ni sellu ka ndenee a,
vaa maa in-ni ni ni ji'i ja kuechi ka ndiso sa ma,
te ji'in niñi maa ni ma ni ndakuaan ña'a ni,
ja ka iyo sa ndaka ñuu ma, ja ka ka'an sa ndaka sa'an ma,
ja ka iyo sa ndaka ñuu kuechi ma ji'in ñuu na'nu ma,
ja ni ka nduu sa sa'ya Su'si ma.
10 Te ni sa'a ni ja ni ka nduu sa ñayii ka ndanuu
te ni ka nduu sa sutu ja jin kunukuechi sa nuu Su'si ma,
te jin tatnuni sa ñuu ñayivi jaa ma
ka kuu de ka jiña'a de.
11 Te ni yo nde'ya sa, te ni jiniso'o sa ja ka ka'an kua'a ángel ni ka
ndakonduu nuu núkoo ya ma, ji'in ja ka ka'an kuun kiti ka teku ka iyo ma,
ji'in ja ka ka'an tee nija'nu ma, te ûni kua'a xen-xeen i ka kuu ja ûni masu
kundee o ka'vi o.
12 Te sa'a ka kayu'u i ka jita i:
Iya kúu sukan kúu in ndikachi jaa ma, iya ni ka ja'ni i ma,
téku ya, te iyo tu'va ya ja keja'a ya tatnuni ya,
te ni'i ya ndaka ja va'a ma, ji'in ndaka tnu'u ndichi ma,
ji'in ndaka tnu'u ndee tnu'u ndatnu ma, ji'in ndaka jayiñu'u ma,
ji'in ndaka ja jin ndaka'an jin ndakachi o nuu ya ma ja ka jita o ma.
Sa'a ka jita ka jita-nka i.
13 Te ni jiniso'o sa ja ka ka'an ndaka ja ka iyo andivi ma, ji'in ndaka ja ka
iyo nuu ñu'ú a, ji'in ja ka iyo ichi chii ñu'ú a, ji'in ja ka ñu'u nuu ndute mar
ma:
Nuu iya núkoo ja tátnuni ya ma,
ji'in nuu iya kúu
sukan kúu ndikachi jaa ma,
kóo jayiñu'u ji'in tnu'u ndee
tnu'u ndatnu ni-kani ni-jika,
ka kuu i ka ka'an i.
14 Te ndi-kuun kiti ka teku ma, ka ka'an ti:
—¡Sukan kó kuu!
Te ndi-oko kuun tee nija'nu ma, ni ka jinkoo jiti de, te ka ndachiñu'u de
iya téku ni-kani ni-jika ma.

6

Uja sellu ka iyo ja jin ndanune ma

1 Te ni jini sa, nuu ni ndakune iya kúu sukan kúu ndikachi jaa ma in sellu
xinañu'u ma, te ni jiniso'o sa ja ká'an in kiti téku ma:

—¡Ne'e ni, te konde'ya ni!
Te sukan kúu ora kána savi ma, sukan nini'i kúu yu'u ti.
2 Te ni yo nde'ya sa, te ni jini sa in caballu kuijin. Te tee yoso ti ma, yinda'a
de in kuji, te ni ni'i de in corona, te ni kee de ja kanaa de te kundee de.
3 Te nuu ni ndakune ya sellu ku-uu ma, te ni jiniso'o sa ja ká'an kiti ku-uu
kiti téku ma:
—¡Ne'e ni, te konde'ya ni!
4 Te ni jini sa ja ni kee in caballu kua'a kua'a. Te tee yoso ti ma, ni ni'i de
tnu'u ndee tnu'u ndatnu ja na skanaa de ñayii ma te jin ka'ni tna'a i. Te ni
kunda'a de in yuchi kuiñi kúu espada.
5 Te nuu ni ndakune ya sellu ku-uni ma, te ni jiniso'o sa ja ká'an kiti ku-uni
kiti téku ma:
—¡Ne'e ni, te konde'ya ni!
Te ni yo nde'ya sa, te ni jini sa in caballu tnuu. Te tee yoso ti ma, yinda'a
de in ja chikua'a de ndatniñu ma.
6 Te ni jiniso'o sa ja ká'an me'ñu ndi-kuun kiti ka teku ma, te sa'a ká'an:
—In-ni kilo triu ma xi uni-ni kilo cebada ma ni'i ñayii ma ji'in xu'un ni
ke'en ya'vi i ja ni satniñu i in kii ma, kovaa masu sukan ko kuu ji'in aceite
ma ji'in ndute uva ma. —Sa'a ká'an.
7 Te nuu ni ndakune ya sellu ku-kuun ma, te ni jiniso'o sa ja ni ka'an kiti
ku-kuun ma kiti téku ma:
—¡Ne'e ni, te konde'ya ni!
8 Te ni yo nde'ya sa, te ni jini sa in caballu kuaan. Te tee yoso ti ma, nani
de Tee Ka'ni Ñayii, te Andeya ma, ndikin i de. Te ni wa'a ya tnu'u ja tatnuni
de nuu in jichi ñayii ñuu ñayivi a, te ka'ni de i ji'in yuchi kuiñi kúu espada
ma, te jaku i jin kûu ja jin ko kokon jin ko yichi i ma, te jaku-ka i ma jin kûu
ja kue'e xeen kenda ma, te jaku-ka i ma jin kûu ja jin kaa ña'a kiti xeen ka
iyo yuku ma, kovaa uni-ka jichi i ma, ña'a.
9 Te nuu ni ndakune ya sellu ku-u'un ma, te ni jini sa ja ichi chii altar nuu
ka chiñu'u i ya ma ka iyo anua ñayii ni ka ji'i ja kuechi ja ni ka yo kaxtnu'u i
tnu'u Su'si ma, ji'in kuechi ja ka nukuiñi va'a i nuu Su'si ma te ni ka yo sa'a
i sukan kúni ya ma.
10 Te ka kayu'u i ka ka'an i:
—Iya Tátnuni iya sa'a ja va'a ja ndija, ¿na ndende kii sana ndakan ni
kuenda nuu ñayii ka iyo ñuu ñayivi ma, ja ni ka jati i niñi sa ma, te ndaxndo'o
ndaxneni ni i? —ka kuu i ka jiña'a i.
11 Te ni wa'a ya sa'ma kuijin kuijin ja jin kone'nu i, te jiña'a ya:
—Jin kondetu-ka ni jaku-ka kivi, te onde jin kûu ñayii ka jinukuechi nuu
Su'si ma, sukan ni ka yo jinukuechi maa ni ma, ñayii ka iyo ja jin kûu-ka i
ma —kúu ya jiña'a ya.
12 Te nuu ni ndakune ya sellu ku-iñu ma, te nde'ya sa, te ni jini sa sukan
ni tnaa xen-xeen ma. Te kandii ma ni ndutnuu kuiti, te yoo ma ni ndukua'a
sukan kaa niñi ma.
13 Te tiuxini ma ni ka kun-kava nuu ñu'ú a, sukan kúu tnu higo ma ja nuu
yi'i xeen kajin ma te ka kun-kava higo tnu ma nuu ñu'ú ma.
14 Te andivi ma ni ndatuu sukan kaa tutu ni ndatuu ma, te ndaka yuku ma
ji'in ndaka vala ñu'ú ka iyo nuu ndute mar ma, ni ka ndasama nuu ka iyo i
ma.
15 Te ndaka tee ka kuu nija'nu ñuu teyu ma, ji'in tee ka ndanuu-ka ma, ji'in
tee ka kuxiku ma, ji'in tee ka tátnuni nuu soldado ma, ji'in ndaka tee ka
neva'a tnu'u ndee tnu'u ndatnu ma, ji'in ndaka ñayii ka jinukuechi ma, ji'in

ndaka ñayii masu ka jinukuechi i ma, ni ka chu'u i ne'un toto ma ji'in ini
yavi ka iyo chii toto ma.
16 Te ka jiña'a i yuku ma ji'in toto ma:
—Jin kun-kava siki ri a, te jin chu'u ña'a ro, sukan-va'a ma kuni ña'a iya
núkoo ja tátnuni ya ma, te máko xndo'o xneni ña'a Jesús iya kúu sukan kúu
ndikachi jaa ma,
17 vaa jâ ni kenda kivi ka'nu xeen ja xndo'o xneni ña'a ya, te ¿na in kuu
konukuiñi nuu ya a? —ka kuu i ka jiña'a i.

7

Cientu uu xiko kuun mil (144,000) ñayii jin kondenee sellu Su'si ma

1 Te ni jinu sukan ma, te ni jini sa kuun ángel ka nukuiñi ndi-kuun lado
nuu ñu'ú ya, te ka sunkani i kajin yi'i ma ja ma ki'i-ka i ni-ka'nu nuu ñu'ú
ya, ni a nuu ndute mar ma, ni a siki ni-in yutnu kui'i ka nukoo ma.
2 Te suni ni jini sa in-ka ángel ja ni kee i vee i ichi nuu kána kandii ma, te
yinda'a i sellu Su'si téku ma, te káyu'u i kána i ndi-kuun ángel ni ka ni'i tnu'u
ndee tnu'u ndatnu ma ja jin xndo'o jin xneni i ja iyo nuu ñu'ú ya, ji'in ja
ñu'u nuu ndute mar ma.
3 Te jiña'a i:
—Má jin sa'a-ni ro ja u'vi nuu ñu'ú a, ji'in ja ñu'u nuu ndute mar ma, ji'in
siki yutnu ka nukoo a, onde nú ni kuu ni ka tenee ri sellu Su'si ma tnee ñayii
ka jinukuechi nuu ya ma —kúu i jiña'a i.
4 Te ni jiniso'o sa ja cientu uu xiko kuun mil (144,000) ñayii iyo ja jin
kondenee sellu Su'si ma tnee i ma, ndaka jichi ñayii ka kuu sa'ya tata Israel
ma.
5 Te tna'a tee kúu Judá ma, uxi uu mil (12,000) i jin ko kuu ñayii jin kondenee
sellu Su'si ma. Te tna'a tee kúu Rubén ma, uxi uu mil (12,000) i jin ko kuu
ñayii jin kondenee sellu Su'si ma. Te tna'a tee kúu Gad ma, uxi uu mil
(12,000) i jin ko kuu ñayii jin kondenee sellu Su'si ma.
6 Te tna'a tee kúu Aser ma, uxi uu mil (12,000) i jin ko kuu ñayii jin kondenee
sellu Su'si ma. Te tna'a tee kúu Neftalí ma, uxi uu mil (12,000) i jin ko kuu
ñayii jin kondenee sellu Su'si ma. Te tna'a tee kúu Manasés ma, uxi uu mil
(12,000) i jin ko kuu ñayii jin kondenee sellu Su'si ma.
7 Te tna'a tee kúu Simeón ma, uxi uu mil (12,000) i jin ko kuu ñayii jin
kondenee sellu Su'si ma. Te tna'a tee kúu Leví ma, uxi uu mil (12,000) i
jin ko kuu ñayii jin kondenee sellu Su'si ma. Te tna'a tee kúu Isacar ma, uxi
uu mil (12,000) i jin ko kuu ñayii jin kondenee sellu Su'si ma.
8 Te tna'a tee kúu Zabulón ma, uxi uu mil (12,000) i jin ko kuu ñayii jin
kondenee sellu Su'si ma. Te tna'a tee kúu José ma, uxi uu mil (12,000) i
jin ko kuu ñayii jin kondenee sellu Su'si ma. Te tna'a tee kúu Benjamín ma,
uxi uu mil (12,000) i jin ko kuu ñayii jin kondenee sellu Su'si ma.

Kua'a xen-xeen ñayii ka ne'nu sa'ma kuijin kuijin ma

9 Ni jinu sukan ma, te ni yo nde'ya sa, te ni jini sa kua'a xen-xeen ñayii
ndaka ñuu na'nu ma, ndaka jichi ñayii ma, ndaka ñuu kuechi ma, ndaka
sa'an ka ka'an i ma. Ûni masu kuu ka'vi o i, te ka iyo yatni i ichi nuu iyo
Su'si ma nuu núkoo ya ma, te iyo Jesús iya kúu sukan kúu ndikachi jaa ma,
te ka ne'nu i sa'ma kuijin kuijin, te ka yinda'a i nda'a ñuu.
10 Te ka kayu'u i ka ka'an i:
Maa Su'si iya núkoo nuu tátnuni ya a ji'in Jesús iya kúu sukan kúu ndikachi
jaa ma

ni ka sa'a ja ni ka ndani'i ta'vi o a,
ka kuu i ka ka'an i.
11 Te ndaka ángel ma, ni ka ndakonduu i ka nukuiñi i yatni ichi nuu Su'si
ma nuu núkoo ya ma, ji'in nuu ka iyo tee nija'nu ma, ji'in ndi-kuun kiti ka
teku ma. Te ni ka jinkoo jiti i, te ni ka jakindeyi i onde nuu ñu'ú ma nuu
núkoo Su'si ma, te ka ndachiñu'u i ya.
12 Te ka ka'an i:
Sukan kó kuu.
Ja vii ja va'a ma,
ji'in jayiñu'u ma, ji'in tnu'u ndichi ma,
ji'in ndaka ja ka ndakuan-ta'vi i nuu ya ma,
ji'in tnu'u ndee tnu'u ndatnu ma,
na koo nuu Su'si a ni-kani ni-jika.
Te sukan kó kuu,
ka kuu i ka ka'an i.
13 Sani te in tee nija'nu ma, ni jikan-tnu'u de nuu sa:

—Ñayii ka ne'nu sa'ma kuijin kuijin a, ¿na in ka kuu i, te ndenu ve koo i,
jani ini ni? —kúu de ká'an de.

14 Te jiña'a sa:

—Maa ni jini, vi Señor —kúu sa jiña'a sa.

Te maa de ni ndakone'e:

—Ñayii ya'a ni ka nde koo ñuu ñayivi a ja ni ka ndo'o, ni ka neni i ja kuechi
ja ka ndikin i Su'si o a. Te ni ka ndakate i sa'ma i a, te ni ka ndasa'a kuijin
kuijin i ji'in niñi Jesús iya kúu sukan kúu ndikachi jaa ma.
15 Chukan kúu ja ka iyo yatni i nuu núkoo Su'si o a, te ka jinukuechi i nduu
ñuu veñu'u ya a, te iya núkoo ja tátnuni ya ma, ndasa'a ka'nu-ka ya ve'e ya
ma, te ndachisa'vi ya i, te maa ya ko koto i.
16 Te ni masu jin ko kokon jin ko yichi-ka i, te ma kani-ka ña'a kandii ma,
ni ma jin ku-i'ni-ka i.
17 Vaa maa Jesús iya kúu sukan kúu ndikachi jaa ma, iyo ya nuu núkoo Su'si
ma ja tátnuni ya ma, te ko koto ña'a ya, sukan kúu tee jito ndikachi de ma,
te skaka ña'a ya ichi nuu ka too ndute sa'a ja koteku o ma, te maa Su'si ma
ndasavii ndaka ndute nuu ñayii ni ka yo nda'yu ma —kúu de ká'an de.

8

Sellu ku-uja ma

1 Te nuu ni ndakune ya sellu ku-uja ma, te ni kuu nañii kuiti andivi ma
sukan sava ora.
2 Te ni jini sa uja ángel ka nukuiñi nuu iyo Su'si ma, te ni ka kunda'a ndi-uja
i in in trompeta.
3 Te ni kenda in-ka ángel, te ni jinkuiñi i ichi nuu altar ma, te yinda'a i in nuu
ñu'u ja jáxiko asi, te ni kunda'a kua'a-ka i ja jáxiko asi ma, te ni ndaxtnatna'a
i ji'in ja ka ndakuan-ta'vi ndaka ñayii ma ora ka jikan-ta'vi i nuu ya ma, ja
ka kuu i ñayii ñatuu na ja u'vi ka sa'a-ka ma, te ni chiso i siki altar oro ma ja
iyo ichi nuu nde'ya ya nuu núkoo ya ma.
4 Te ángel ma, ni tnaa, ni tnaa i ja jáxiko asi ma ji'in ja ka ndakuan-ta'vi
ñayii ma ora ka jikan-ta'vi i nuu ya ma, ja ka kuu i ñayii ñatuu na ja u'vi ka
sa'a-ka ma. Te ñu'ma kána ma kénda nuu iyo ya ma. Te sa'a ka ndachiñu'u
ka ndachiñu'u-nka i ya.

5 Te ángel ma, ni ke'en i nuu ni ñu'u ja jáxiko asi ma, te ni xchitu i ñu'u ndú'va
yoso siki altar ma, te ni skana i vee nuu ñu'ú a, te ni kuu yu'u sukan kána
savi ma, te ni jandute, te ni tnaa xen-xeen.

Nuu ni ka tivi i trompeta ma

6 Te ndi-uja ángel ka yinda'a trompeta ma, ni ka satu'va i ja jin tivi i tnu.
7 Ángel xinañu'u ma, ni tivi i trompeta ma, te ni kuun ñiñi ji'in ñu'u i'ni
sakanuu ji'in niñi vee ichi ñuu ñayivi a. Te jâ yatni sava nuu ñu'ú ya ni kayu.
Te jâ yatni sava yutnu kui'i ka iyo nuu ñu'ú ya ni ka kayu, te ndaka yi'i kuii
ma ni ka kayu.
8 Te ángel ku-uu ma, ni tivi i trompeta ma, te sukan in yuku ka'nu káyu ni
kêe nuu ndute mar ma, te jâ yatni sava ndute ma ni nduu niñi.
9 Te ni ka ji'i jâ yatni sava kiti ka ñu'u nuu ndute ma. Te jâ yatni sava barcu
ma ni ka naa.
10 Te ángel ku-uni ma, ni tivi i trompeta ma, te ni kun-kava in tiuxini ka'nu
andivi ma, te kánda'a kánda'a-nka sukan káyu iti suja ma, te ni kun-kava siki
kua'a xeen yute ma, ji'in nuu ka too ndute ma.
11 Te ja nani tiuxini ma kúu Ja Uwa Uwa. Te jâ yatni sava ndute iyo ñuu
ñayivi a ni ndu-uwa. Te kua'a xeen ñayii, ni ka ji'i i ja kuechi ja ni ndu-uwa
ndute ma te ñatuu ni kuu jin ko'o-ka i de.
12 Te ángel ku-kuun ma, ni tivi i trompeta ma, te ni tnakue'e jâ yatni sava
nuu kandii ma, ji'in jâ yatni sava nuu yoo ma, ji'in jâ yatni sava tiuxini ka
iyo andivi ma, te chukan kúu ja ni kunee jaku nuu kandii ma, ji'in jaku nuu
yoo ma, ji'in jaku tiuxini ma, te chukan kúu ja ñatuu ni ndii jaku ora nduu
ma, te ñatuu ni ka xtnuu yoo ma ji'in tiuxini ma jaku ora jakuaa ma.
13 Te ni jini sa in ángel ma ja ndáva i sasava andivi ma, te ni jiniso'o sa ja
káyu'u i ká'an i:
—¡Ay! ¡Ay! ¡Ay! ¡Nda'vi maa ñayii ni ka kendoo ñuu ñayivi a, ja kuechi ja
sani te jin tivi-ka ángel ma uni-ka trompeta ma, te jin ndo'o jin neni maa
ñayii ma! —kúu i ká'an i.

9

1 Te ángel ku-u'un ma, ni tivi i trompeta ma, te ni jini sa ja ni jinkava in
tiuxini ichi andivi ma onde nuu ñu'ú ma. Te ni wa'a ya ndakaa nuu nee
nuu kunu ma.
2 Te ni ndakune tiuxini ma nuu nee nuu kunu ma, te ni kana ñu'ma sukan
kána ñu'ma in jitnu ka'nu ka'nu. Te ni ndesi nuu kandii ma ji'in nuu kajin
yi'i ma, ja kuechi ñu'ma ni kana nuu nee nuu kunu ma.
3 Te ne'un ñu'ma ma ni kana koo tika langosta, te kuan koo ti ni-ka'nu ñuu
ñayivi ma, te ni wa'a ya tnu'u ja jin sa'a ti sukan ka sa'a tisu'ma ka iyo ñuu
ñayivi a ora ka tuu ti ñayii ma.
4 Te ni jiña'a ya ja másu ko jin sa'a ndeva'a ti yi'i kuii ma, ni a yutnu kui'i
ka iyo nuu ñu'ú ya chi yika-ni ja ñayii ñatuu na sellu Su'si ma ndenee tnee i
ma. Te ñayii yukan kuu jin sa'a ndeva'a ti i.
5 Te ñatuu ni wa'a ya tnu'u ja jin ka'ni ti ñayii ma chi yika-ni ja jin xndo'o jin
xneni ti i u'un yoo. Te ja ka ndo'o ka neni i ma kúu sukan kúu ora túu ña'a
in tisu'ma ma, ja jatu xen-xeen nuu túu ti ma.
6 Te kivi yukan jin kuu ini ñayii ma ja jin kûu i, kovaa masu kuu jin kûu i, te
nawa kuu vaa ûni jâ ni ka ji'i i ka jini i, kovaa masu kuu jin kûu-ka i.

7 Te tika langosta ma, sukan ka ndaa caballu ja ka iyo tu'va ti ja jin koo ti
nuu jin kanaa ñayii ma, sukan ka ndaa ti. Te xini ti ma ka yoxtnee kuenda
tnu'u ja corona oro, te nuu ti ma ka ndaa sukan kaa nuu ñayii ma.
8 Te nani ixi xini ti ma sukan kaa ixi ña'a ma, te nu'u ti ma ka ndaa sukan
ka ndaa nu'u ndika'a ma.
9 Te ka ne'nu ti in ja jasi ña'a, in ja nani coraza, te ndijin ti ma ka kuu nini'i
yu'u sukan kúu ora ka jinu kua'a caballu ma ja ka ñu'u ti carreta kuan koo
ti nuu ka kanaa ñayii ma.
10 Te su'ma ti ma sukan ka iyo su'ma tisu'ma ma ka iyo, te suni ka ndaa
sukan ka ndaa garrocha ma, te ka iyo tnu'u ndee tnu'u ndatnu su'ma ti ma
ja jin xndo'o jin xneni ti ñayii ma u'un yoo, ja ka kuu i ñayii ñatuu ni ka
kandija Su'si ma.
11 Te ángel sa'a ja u'vi ma ja tátnuni i nuu kunu nuu nee ma te suni suu i
tátnuni tna nuu ti, te ja nani i ma kúu Abadón sa'an hebreo, te tnu'u yukan
chi “Ja Xnaa” kúni ka'an.
12 Jâ ni ya'a in tnundo'o tnuneni ma, te ve koo-ka uu-ka tnundo'o tnuneni
ma.
13 Te ángel ku-iñu ma, ni tivi i trompeta ma, te ni jiniso'o sa ja ni ka'an
me'ñu ndi-kuun kiti ka iyo altar oro ma ja iyo nuu Su'si ma.
14 Te ni ka'an nuu ángel ku-iñu ma ángel yinda'a trompeta ma:
—Ndaji ndi-kuun ángel ka nu'ni yu'u yute ka'nu nani Eufrates ma —kúu
ká'an.
15 Te ni ka ndaji ndi-kuun ángel ka iyo tu'va ja na kenda ora ma kivi ma
yoo ma kuiya ma ja jin ka'ni i kua'a xeen ñayii ñuu ñayivi a.
16 Te ni jiniso'o sa na nde saa tee ka kuu soldado ka yoso caballu ma ka kuu,
te uu cientu millón de ka kuu.
17 Te sa'a ni jininuu sa: Caballu ma ji'in tee ka yoso ti ma, te ka ne'nu de in
ja nani coraza ja ka ndesi pechu de ma, te ûni ye'e ni'ni i kuenda tnu'u ja
ndú'va ñu'u ma, ji'in sukan kaa yuu nani jacinto ma, ji'in sukan kaa azufre
ma, sukan ka ndaa ja ka ne'nu de ja ka ndesi pechu de ma. Te xini caballu
ma ka ndaa sukan ka ndaa xini ndika'a ma, te yu'u ti ma ka ke koo ñu'u
ndú'va ji'in ñu'ma ji'in azufre.
18 Te ja kuechi ñu'u ndú'va ma ji'in ñu'ma ma ji'in azufre ma ja ke koo yu'u
ti ma, te ni ka ji'i kua'a xeen ñayii ñuu ñayivi a.
19 Vaa tnu'u ndee tnu'u ndatnu caballu ma yinee yu'u ti ma ji'in su'ma ti
ma, vaa su'ma ti ma, sukan kaa koo ma sukan ka iyo su'ma ti ma, te ka iyo
xini koo ma, te ka sa'a ndeva'a ti ñayii ma.
20 Te ndaka-ka ñayii ñatuu ni ka ji'i ja ni kenda tnundo'o ya'a ma, te ni
ñatuu ni ka ndakani ni ka ndaka'vi ini i ja u'vi ni ka yo sa'a ni ka yo kuu i
ma, te ni ñatuu ni ka xndoo i ja jin chiñu'u i tachi ma, te ni ñatuu ni ka xndoo
i ja jin chiñu'u i tna'a ja masu Su'si ka kuu ma, tna'a ja ñatuu ka nde'ya ma,
ni ñatuu ka jiniso'o ma, te ni ñatuu kuu jin kaka ma, tna'a ja ni ka sa'a i ji'in
nda'a i ma ji'in oro ma ji'in plata ma ji'in bronce ma ji'in yuu ma ji'in yutnu
ma.
21 Te suni ni ñatuu ni ka ndakani, ni ka ndaka'vi ini i ndaka-ka ja u'vi ni ka
yo sa'a i ma, ja ni ka yo ja'ni i ñayii ma, ji'in ja ni ka yo chi'i tasi tna'a i ma,
ji'in ja ni ka yo kivi nduu i ji'in ñayii masu ni ka tnanda'a ji'in i ma, ji'in ja
ni ka yo sakui'na i ma. Te chukan kúu ja jin ndo'o jin neni-ka maa i.

10

Ángel ni yinda'a libru luluu ma

1 Te ni jini sa in-ka tuku ángel iyo ndee iyo ndatnu i, ja ve nuu i onde
andivi ma, te ñutuu i in viko, te xini i ma iyo in tikoya'nde, te nuu i ma
sukan kaa kandii ma kaa, te ja'a i ma ka ndaa sukan kaa ñu'u ndú'va ma.
2 Te yinda'a i in libru nune, te ni jani i ja'a i kua'a ma siki ndute mar ma, te
ja'a i satni i ma siki nuu ñu'ú ya.
3 Te ni kayu'u nini'i i sukan kúu yu'u ndika'a ma ora ndónda ti ma, te nuu
ni kayu'u i ma, ni kuu yu'u uja jichi sukan kúu ora kána savi ma.
4 Te nuu ni kuu yu'u ndi-uja jichi sukan kána savi ma, te iyo sa ja tee sa ja
ka ka'an i ma, kovaa ni jiniso'o sa in ja ká'an onde andivi ma:
—Kasi ni tutu a, te máko tee ni sukan ka ka'an ja ka kuu yu'u sukan kána
savi ma —kúu i ká'an i.
5 Te ángel ni jini sa ja núkuiñi i siki ndute mar ma ji'in siki ñu'ú ya, te ni
ndone'e i nda'a i ichi andivi ma.
6 Te ni skuiso i ja maa iya téku ni-kani ni-jika ma, iya ni sa'a andivi ma, ji'in
nuu ñu'ú ya, ji'in ndute mar ma, ji'in ndaka ja iyo andivi ma, ji'in ndaka ja
iyo nuu ndute ma, ji'in ndaka ja iyo nuu ñu'ú ya, te ni ka'an i ja jâ ni ndi'i
kivi ma te ñatuu nawa jin kondetu-ka o.
7 Chi su'va nuna keja'a ángel ku-uja ma tivi i trompeta ma, te ko kuu ndaka
ja ni jani ini Su'si ma ja sa'a ya ma, ndaka sukan ni kaxtnu'u ya nuu tee ni
ka yo jinukuechi nuu ya ma te ni ka yo ndaka'an de tnu'u ni yo wa'a ya ma.
8 Sukan ni jiniso'o sa andivi ma, sani te ni ka'an tuku in-ka jichi nuu sa, te
ká'an:
—Kuán tna'a ni ángel núkuiñi nuu ndute mar ma ji'in nuu ñu'ú a, te ke'en
ni libru nune ja yoxtnee i nuu nda'a ángel ma —kúu ká'an.
9 Te ni jan tu'va sa ángel ma, te ni jikan sa libru ma, te ni ka'an ángel ma
nuu sa:
—Tnii ni, te kaa ni, te sa'a i ja ku-uwa ini ni ma, kovaa ini yu'u ni a chi
kuni vixi ni sukan vixi nduxi ma —kúu i ká'an i.
10 Te ni tnii sa libru yinda'a ángel ma, te ni jaa sa, te ini yu'u sa a ni jini
vixi sa sukan vixi nduxi ma, kovaa nuu ni jinu ni jaa sa ma, te ini sa ma ni
nuku'un uwa kuiti i.
11 Sani te ni ka'an ángel ma nuu sa:
—Jiniñu'u ja ndakaxtnu'u ni in-ka jichi nuu ñayii ma ja jin ndo'o jin tna'a
kua'a ñuu lilikin ma, ji'in ñuu na'nu ma, ji'in kua'a ñayii ndeva'a-ni na sa'an
ka ka'an i ma, ji'in tee ka tatnuni ma —kúu i ká'an i.

11

Uu tee ka kuu testigu ma

1 Sani te ni kunda'a sa in yutnu sukan kaa yutnu chikua'a o na saa kani
ma, te ni ka'an i:
—Ndokuiñi ni, te chikua'a ni veñu'u Su'si a, ji'in altar nuu ka chiñu'u o
Su'si ma, te ka'vi ni ñayii ka ndachiñu'u Su'si ma ini veñu'u ma.
2 Kovaa nuke'e veñu'u ma, máko chikua'a ni, vaa ni ka ndunda'a ñayii masu
ka kandija Su'si ma. Te uu xiko uu (42) yoo jin sa'a ndeva'a i ñuu nuu ni ka
iyo ñayii ñatuu na ja u'vi ni ka yo sa'a i ma.
3 Te maa sa tetniñu uu tee ka kuu testigu ma, te kua'a sa tnu'u jin ka'an de
ma, te mil ji'in uu cientu ji'in uni xiko (1260) kivi ja kúu i uni kuiya yo sava
ma jin kaxtnu'u de nuu ñayii ma sukan jin ndo'o jin neni ñayii ma, te jin
kone'nu de sa'ma ka ne'nu ñayii ka kuxii ini ma —kúu ya ká'an ya.
4 Te tee ka kuu testigu ma, ka kuu de uu tnu olivo ji'in uu candileru ma,
ja ka nukuiñi i nuu iya tátnuni ñuu ñayivi ya.

5 Nú na in kúni ja sa'a u'vi ña'a i, kee ñu'u i'ni yu'u de ma, te xnaa i ñayii kúni
u'vi nuu de ma. Sa'a ndo'o ñayii nduku ja sa'a u'vi i tee ya'a.
6 Tee ya'a, ka neva'a de tnu'u ndee tnu'u ndatnu ja jin kasi de andivi ma,
sukan-va'a ma kuun-ka savi ndaka kivi iyo ja jin kaxtnu'u de tnu'u Su'si ma,
te ka iyo tnu'u ndee tnu'u ndatnu de ja jin sa'a de ja ndute ma te nduu de
niñi, te kuu jin sa'a de ja jin kenda koo ndaka nuu kue'e jin ndo'o ja ka iyo
nuu ñu'ú ya'a na saa jichi ka kuni maa de.
7 Nuna jinu jin kaxtnu'u de tnu'u Su'si ma, te kiti kini kaa ma kiti nána nuu
kunu nuu nee ma, kanaa ti ji'in de, te kundee ti nuu de, te ka'ni ti de.
8 Te ñunde'yu de ma, jin kavatuu i ichi ka jika ñayii ma ñuu ka'nu ma, ñuu
nuu ni ka jata kaa i Iya Tátnuni ma, ja kuu i sukan kúu ñuu Sodoma ma ji'in
ñuu Egipto ma.
9 Te ñayii ka iyo ndaka ñuu kuechi ma, ndaka jichi i ma, ndaka sa'an ka
ka'an i ma, ndaka ñuu na'nu ma, jin kuni i ñunde'yu de ma uni kivi yo sava,
te masu iyo ja kuu jin chu'u i ñunde'yu de ma.
10 Te ñayii ka iyo ñuu ñayivi ya, jin kutachi xeen i, te jin skuta'vi nuu tna'a i
ja va'a xeen-ka ka neva'a i ma, vaa kuechi ja jâ ni ka kundee i ja ni ka ji'i
nduu tee ni ka yo ndakaxtnu'u tnu'u Su'si ma, tee ni ka yo xndo'o, ni ka yo
xneni ñayii ma, ja ñatuu ni ka yo jatna ini i ja ni ka yo ka'an de ma.
11 Kovaa nuu uni kivi yo sava ma, te ni ndaxteku ña'a Su'si ma, te ni ka
ndokuiñi de, te ni ka yu'u xeen ñayii ni ka jini i de ma.
12 Te ni ka jiniso'o i ja ni ka'an nini'i onde andivi ma:
—Jin nda koo ni onde ya'a —ni ka'an.
Te in nuu viko ni ka nda koo de kuan nu koo de andivi ma, te ni ka jini
ñayii ni ka yo kuni u'vi nuu de ma.
13 Te ora yukan ni tnaa xen-xeen, te jaku ñuu yukan ni kekaa. Te ja kuechi
ja ni tnaa xeen ma, te ni ka ji'i uja mil ñayii ma, te ndaka-ka i ma, ja kuechi
ja ni ka yu'u xen-xeen i ma, te ni ka ndachiñu'u i Su'si iyo andivi ma.
14 Jâ ni kuu uu tnundo'o tnuneni ma ni ka ya'a, te sani te kenda yachi ja
ku-uni ja jin ndo'o jin neni ñayii ma.

Ni tivi ángel ku-uja ma trompeta ma

15 Te ni tivi ángel ku-uja ma trompeta ma, te ni ka ka'an nini'i onde andivi
ma:
Ñuu ni ka yo tatnuni ñayii ka ndanuu ma, ni nduu i ñuu nuu tátnuni Su'si
Iya Tátnuni ma ji'in Cristo ma, te tatnuni ya ni-kani ni-jika.
16 Te ndi-oko kuun tee nija'nu ma, ja ka nukoo de ichi nuu nde'ya ya nuu
núkoo ya ma, te ni ka jinkoo jiti de, te ni ka jakindeyi de onde nuu ñu'ú ma,
te ka ndachiñu'u de ya.
17 Te ka jiña'a de ya:
Ka kuta'vi xeen sa nuu ni, Su'si Iya Tátnuni, iya kúu sa'a ndaka,
vaa maa ni kúu iya iyo onde xinañu'u ma,
te maa ni iyo vitna a, te maa ni kúu iya ndii ma,
vaa ni ndunda'a ni tnu'u ndee tnu'u ndatnu ma,
te jâ tátnuni ni.
18 Te ni ka ndakiti ini ndaka ñuu ma nuu ni,
te ni ndakiti ini maa ni nuu i,
te jâ ni kenda kivi ja ndakan ni kuenda nuu ñayii ni ka ji'i ma,
te kua'a ni ja vii ja va'a nuu ñayii ni ka jinukuechi nuu ni ma,
ja ka kuu i ñayii ni ka yo ndakaxtnu'u i tnu'u maa ni ma,
ja ka kuu i ñayii ñatuu na ja u'vi ni ka yo sa'a i ma,
ja ka kuu tna i ñayii ni ka yo yu'u ja jin sa'a i ja u'vi ja ñatuu játna ini ni ma,

ja ka kuu i ñayii kuechi ma ji'in ñayii nija'nu ma,
te xnaa ni ñayii ka xnaa nuu ñu'ú ya,
ka kuu de ka ka'an de.
19 Te veñu'u Su'si ma ni ndanune onde andivi ma, te ini veñu'u ma ndijin
iyo arca ma ja káxtnu'u sukan ni skuiso ya ma. Te ni keja'a ni jandute, te ka
kuu yu'u, te kúu sukan kána savi ma, te ni tnaa xen-xeen, te ni kuun ñiñi
na'nu na'nu.

12

In ña'a ma ji'in koo ka'nu kiti kaa sukan kaa in lana'ña ma

1 Te ni kenda in seña ka'nu ichi andivi ma. In ña'a, te ne'nu ña kandii ma,
sukan ne'nu o in sa'ma ma, te nuu ja'a ña ma iyo yoo ma, te xini ña ma iyo
in corona ni kuva'a ji'in uxi uu tiuxini.
2 Te ñu'u sa'ya ña, te káyu'u ña ja u'vi ña ja kâku sa'ya ña ma, vaa ni kenda
ora ja sani te kâku sa'ya ña ma.
3 Te suni ni kenda in-ka seña ichi andivi ma, te in koo ka'nu kiti kaa sukan
kaa in lana'ña, te kua'a tnuu ti, te ka iyo uja xini ti ji'in uxi ndiki ti te ndi-in
ndi-in xini ti ma ka yoxtnee in corona.
4 Te su'ma ti ma ñu'u ti kua'a xeen tiuxini ma, te ni skana ti nuu ñu'ú a. Te ni
jinkuiñi ti nuu ña'a iyo ja kâku sa'ya ña ma, sukan-va'a ora kâku kunu sa'ya
ña ma, te kokon yachi ti i.
5 Te ni kâku sa'ya ña in suchi yii, te suu i kinda'a i in yutnu xii kaa, te tatnuni
i nuu ndaka ñuu ma. Te sa'ya ña ma, ni ndone'e Su'si ma i, sukan-va'a koo
i nuu núkoo ya ma.
6 Te ña'a ma, ni jinu ña kua'an ña ichi nuu ñatuu nawa iyo kuiti ma, nuu
ni satu'va Su'si ma, sukan-va'a koo ña mil uu cientu uni xíko (1260) kivi, te
koo ja kaa ña.
7 Ni jinu, te ángel Miguel ma ji'in ndaka-ka ángel ka ndikin tna'a ji'in i ma,
ni ka kanaa i ji'in koo ka'nu kiti kaa sukan kaa in lana'ña ma ji'in ángel ka
ndikin tna'a ji'in ti ma onde andivi ma. Te koo ka'nu ma ji'in ángel ka ndikin
tna'a ji'in ti ma, ni ka nduku ti ja jin kundee ti ja jin kendoo ti andivi ma,
8 kovaa ñatuu ni kundee ti, ni a ni'i ti in nuu kuu jin koo ti ji'in ángel ka
ndikin tna'a ji'in ti ma.
9 Te koo ka'nu kiti kaa sukan kaa in lana'ña ma, koo jana'a ma, kiti nani
tachi ma ja kúu ti Satanás ma, ja ni yo xnda'vi ti ndaka ñayii ka iyo ni-ka'nu
ñuu ñayivi a, te ni ka ndaskana i ti ji'in ángel ti ma onde nuu ñu'ú ya.
10 Sani te ni jiniso'o sa in ja ká'an nini'i onde andivi ma:

—Vitna jâ ni kenda tnu'u ndee tnu'u ndatnu Su'si ma ja kuu jin ndani'i
ta'vi ñayii ma, te jâ ni kenda kivi tatnuni Su'si o a ji'in ja tatnuni Cristo iya
ni tetniñu Su'si ma, vaa jâ ni xtandiyo ya tachi ma suchi nduu ñuu ni yo
xtekuechi ña'a i nuu Su'si ma ndaka o ja ni ka nduu o sa'ya ya ma.
11 Te ñayii ya'a chi ni ka kundee i ja maa niñi iya kúu sukan kúu ndikachi
jaa ma, te ni ka yo ka'an, ni ka yo kachi i tnu'u vii tnu'u va'a ya ma, te masu
ni ka yo yu'u i, visi na in na ka'ni ña'a.
12 Chukan kúu ja jin kutachi nde ni ka iyo andivi a. Nda'vi maa ñayii ka iyo
nuu ñu'ú ma ji'in nuu ndute mar ma, vaa ni nuu tachi ma, te ndakiti xeen
ini i, vaa jini i ja jaku-nka-ni kivi iyo ja koo i —ká'an.

13 Te nuu ni jini koo ka'nu kiti kaa sukan kaa lana'ña ma ja jâ ni ka
ndaskana i ti nuu ñu'ú ya, te ni sondikin ti ña'a ni kâku sa'ya ña in suchi
yii ma.

14 Te ña'a ma chi ni ni'i ña uu ndijin ña sukan kaa ndijin ya'a ka'nu ma,
sukan-va'a ndava ña te kaku ña nuu koo ka'nu ma, te kua'an ña ichi nuu
ñatuu nawa iyo kuiti ma, te yukan ni iyo ña in tiempu ji'in uu-ka tiempu
ji'in sava-ka tiempu ma, te ní yo ni'i ña ja kaa ña ma.
15 Te koo ka'nu ma, ni kene'e ti yu'u ti ma ndute sukan in yute, sukan-va'a
ñu'u ndute ma ña'a yoxtnuu nuu ti ma.
16 Kovaa ñu'ú ya chi ni chindee i ña'a ma, vaa ni ndata nuu ñu'ú a, te ni
kokon i yute ma ja ni kene'e koo ka'nu ma yu'u ti ma.
17 Sani te ni ndakiti xeen ini koo ka'nu ma nuu ña'a ma, te kua'an ti ja kanaa
ti ji'in ndaka-ka sa'ya tata ña ma, ñayii ka kandija tnu'u ni tatnuni Su'si ma
te ka sa'a ka kuu i sukan ni yo kuu Jesucristo ma.

13

Kiti ka'nu kiti kini xeen kaa ma, ni kana ti nuu ndute mar ma

1 Te ni jinkuiñi sa siki ñuti yu'u ndute mar ma, te ni jini sa ja ni kana in
kiti ka'nu kini xeen kaa, te iyo uja xini ti ji'in uxi ndiki ti, te ka yoxtnee uxi
corona ndiki ti ma, te xini ti ma ndenee ja nani ti ja ká'an ndeva'a ja kuu
Su'si ma.
2 Te kiti ka'nu kiti kini xeen kaa ma, ni jini sa ti ja sukan kaa in leopardo kaa
ti, te ja'a ti ma sukan ka ndaa ja'a oso ka ndaa, te yu'u ti ma sukan kaa yu'u
ndika'a ma kaa. Te koo ka'nu kiti kaa sukan kaa lana'ña ma, ni wa'a ti tnu'u
ndee tnu'u ndatnu ji'in nuu núkoo ti ja tátnuni ti ma, sukan-va'a kunukoo
kiti ka'nu ma, te tatnuni ti.
3 Te ni jini sa ja in xini ti ma ni tnakue'e, te kuenda tnu'u ja kûu ti nkuu,
kovaa ni nduva'a ti, te ndaka-ka ñayii ma, ni ka sa'vi-nka ini i, te ka kandija
i sukan ká'an ti ma.
4 Te ni ka ndachiñu'u i koo ka'nu kiti kaa sukan kaa lana'ña ma kiti ni wa'a
tnu'u ja tatnuni kiti ka'nu kiti kini kaa ma, te ni ka ndachiñu'u i kiti ka'nu
kiti kini kaa ma, te ka ka'an i:
—¿Na in kúu sukan kúu kiti ka'nu a, te na in kuu kanaa ji'in ti? —ka kuu
i ka ka'an i.
5 Te ni kuu ka'an ti, te ni ka'an kini xeen ti, te ni ka'an ndeva'a ti ja kuu
Su'si ma, te ni wa'a ya tnu'u ja tatnuni ti te sa'a ti nde a kúni maa ti uu xiko
uu (42) yoo.
6 Te yu'u ti ma kée ja ká'an ndeva'a ti ja kuu Su'si ma, te ká'an ndeva'a ti ja
kuu ja nani ya ma, ji'in veñu'u nuu iyo ya ma, ji'in ángel ka iyo onde andivi
ma.
7 Te ni wa'a ya tnu'u ja kanaa ti ji'in ñayii ñatuu na ja u'vi-ka ka sa'a i ma,
te kundee ti, te suni ni wa'a ya tnu'u ja tatnuni ti nuu ndaka jichi ñayii ma,
ndaka ñuu kuechi ma, ndaka ñuu na'nu ma, ndeva'a-ni na sa'an ka ka'an i
ma.
8 Te iya kúu sukan kúu ndikachi jaa ma iya ni ndo'o ni neni ma, neva'a ya
libru nuu ka ndenee ja ka nani ñayii jin koteku ma. Te ndaka ñayii ka iyo
nuu ñu'ú ya ja ñatuu na ja ka nani i ma ka yoxtnee nuu libru ya ma onde
xinañu'u ma onde nuu ni keja'a ñuu ñayivi a, ni ka ndachiñu'u i kiti ka'nu
kiti kini xeen kaa ma.
9 Nde ni iyo so'o, te koniniso'o va'a ni.
10 Nú na in iyo ja kinee va'a i, te kinee va'a i, te nú na in iyo ja kûu i ji'in
yuchi kuiñi kúu espada ma, te sukan kûu i. Te sa'a, te kuni o sukan ka kanda
ñayii ñatuu na ja u'vi ka sa'a i ma te ka kandija i Su'si ma.

Kiti ka'nu kiti kini xeen kaa ma, ni kana ti nuu ñu'ú a

11 Ni jinu, te ni jini sa in-ka kiti ka'nu kiti kini kaa ja ni kana ti nuu ñu'ú a.
Te ka iyo uu ndiki ti, te ka ndaa i sukan ka ndaa ndiki in ndikachi, te ká'an
tna ti sukan ká'an koo ka'nu kiti kaa sukan kaa in lana'ña ma.
12 Te iyo ti nuu iyo kiti xinañu'u ma, te tátnuni ti sukan tátnuni kiti xinañu'u
ma, te sa'a ti ja ñayii ka iyo nuu ñu'ú ya, jin chiñu'u i kiti ka'nu kiti kini kaa
ma, kiti ni tnakue'e ja vala-nka te kûu ti ma, te ni nduva'a ti ma.
13 Te suni sa'a ti kua'a seña nuu ñayii ka iyo nuu ñu'ú ya, te ûni skuun ti ñu'u
i'ni ichi andivi ma.
14 Te xnda'vi ti ñayii ka iyo nuu ñu'ú ya ja sa'a ti seña ji'in milagru nuu iyo
kiti ka'nu kiti kini kaa ma. Te tátnuni ti nuu ñayii ka iyo nuu ñu'ú ya ja na
jin sa'a i in ja kaa sukan kaa kiti ka'nu kiti kini kaa ma kiti ni tnakue'e ji'in
yuchi kuiñi kúu espada ma te ni ndateku ti ma.
15 Te kiti ku-uu ma, ni ni'i ti tnu'u ndee tnu'u ndatnu te ni kuu ni sa'a ti ja
tna'a ja ni ka ndane'e ñayii ma ja kaa sukan kaa kiti xinañu'u ma, te ni kuu
ni kanda ti te téku ti, te kiti ni kanda ma, ni tatnuni ti ja na jin ka'ni i ndaka
ñayii ñatuu ka ndachiñu'u ti ma.
16 Te ni sa'a ti ja ndaka ñayii ma, te jin kondenee tnuni maa ti ma nda'a kua'a
i ma xi tnee i ma, ka kuu i ñayii kuechi, ñayii nija'nu, ñayii ka kuxiku, ñayii
ka kunda'vi, ñayii ka ndanuu, ñayii ka jinukuechi ma. Ndaka i jin kitnuni.
17 Te ni-in ñayii masu kuu kuaan i ni a xiko i, nú ñatuu na tnuni ja nani kiti
ka'nu kiti kini kaa ma xi número ja nani ti ma ndenee nda'a kua'a i ma xi
tnee i ma.
18 Te ya'a iyo tnu'u ndichi. Nú na in kúu jaku'ni ini i, te ka'vi i número kiti
ka'nu kiti kini kaa ma. Vaa número in ñayii ma kúu, te iñu cientu uni xiko
iñu (666) kúu tnuni kiti kini kaa ma.

14

Sukan ka jita cientu uu xiko kuun mil (144,000) ñayii ma

1 Ni jinu, te ni jini sa ja núkuiñi iya kúu sukan kúu ndikachi jaa ma siki
yuku nani Sion ma ji'in cientu uu xiko kuun mil (144,000) ñayii ka ndenee
tnee i ma ja nani ya ma ji'in ja nani Yuva ya ma.
2 Te ni jiniso'o sa onde andivi ma ja kúu yu'u sukan kúu yu'u ndute kua'a
xeen jika ma, te sukan kúu ora kána nini'i savi ma sukan kúu yu'u. Te ja ni
jiniso'o sa ma kúu yu'u sukan ka kuu yu'u arpa ma ora ka tee ñayii ma tnu.
3 Te ka jita i yaa jaa nuu núkoo Iya Tátnuni ma, ji'in nuu ka iyo kiti ka teku
ma, ji'in nuu ka iyo tee nija'nu ma. Te ni-in ñayii ñatuu kúu kutu'va i ja kata
i yaa ma chi maa-ni cientu uu xiko kuun mil (144,000) ñayii ni ndene'e ya
ne'un ñayii ka iyo ñuu ñayivi a ka kuu ñayii kúu ka jita ma.
4 Te tee ya'a ka kuu tee ñatuu ni ka yo kivi nduu ji'in ndi-in ndi-in ña'a ma,
vaa ni ka yo jito va'a de maa de, te ñatuu na kuechi de nuu Su'si ma. Te
tee ya'a ka kuu tee ka ndikin iya kúu sukan kúu ndikachi jaa ma ndeva'a-ni
ndenu kua'an ya ma. Te tee ya'a ka kuu tee ni ndene'e ya ne'un ñayii ma ja
jin ko kuu de xinañu'u nuu ñayii ma, ja jin kondikin de Su'si ma ji'in iya kúu
sukan kúu ndikachi jaa ma.
5 Vaa ni ka yo jito va'a de yu'u de ma, te ñatuu ni ka yo ka'an de ja jin xnda'vi
de ñayii ma, te ñatuu ni-in ja u'vi ni ka yo sa'a de nuu Su'si ma nuu núkoo
ya ja tátnuni ya ma.

Sukan ni ka kaxtnu'u uni ángel ma

6 Ni jini sa in-ka ángel, ndava i sasava andivi ma, te yinda'a i tnu'u vii tnu'u
va'a ja koo ni-kani ni-jika ma, sukan-va'a kaxtnu'u i nuu ñayii ka iyo nuu

ñu'ú ya, nuu ndaka ñuu na'nu ma, nuu ndaka ñuu kuechi ma, nuu ndaka
jichi ñayii ma, ndeva'a-ni na sa'an ka ka'an maa i ma.
7 Te káyu'u ángel ma ká'an i:
—Jin koyu'u ni Su'si ma, te jin ndachiñu'u ni ya, vaa ni kenda ora ja
ndakan ya kuenda nuu ñayii ma. Te jin ndachiñu'u ni ya, vaa maa ya ni
sa'a andivi a, ji'in ñu'ú ya, ji'in ndute mar ma, ji'in nuu ka too ndute ma
—kúu i ká'an i.
8 Te ndikin-ka in-ka ángel ma, te ká'an i:
—Jâ ni kotuu ñuu Babilonia ma, ñuu kanuu xeen-ka ma, vaa suu i ni yo
kaxtnu'u nuu ndaka-ka ñuu ma sukan jin sa'a i ja u'vi ma —kúu i ká'an i.
9 Te ndikin tna ángel ku-uni ma, te ni ka'an nini'i i:
—Nú na in na chiñu'u maa kiti ka'nu kiti kini kaa ma xi tna'a ja kaa sukan
kaa ti ma, te nuna tenee i tnuni ti ma tnee i ma xi siki nda'a i ma,
10 te suni ndo'o neni i ndaka ja iyo ja xndo'o xneni ña'a Su'si ma, vaa ni
ndakiti ini ya, te xndo'o xneni ya i nuu ñu'u i'ni ma ja káyu ji'in azufre ma,
te jin konde'ya ángel ñatuu na ja u'vi ka sa'a i ma ji'in iya kúu sukan kúu
ndikachi jaa ma.
11 Te kána ñu'ma nuu ka ndo'o ka neni i ma ni-kani ni-jika, te masu jin
ndatatu i nduu ñuu, vaa kuechi ja ni ka chiñu'u i kiti ka'nu kiti kini kaa ma
ji'in tna'a ja kaa sukan kaa ti ma, ji'in ja sukan ni ka jan-ta'vi i tnuni ti ma
ja nani ti ma —kúu i ká'an i.
12 Ya'a, te kuni o sukan ka kanda ñayii ñatuu na ja u'vi ni ka yo sa'a i ma,
te ka sa'a i sukan ni tatnuni Su'si ma, te ka kandija i Jesús ma.
13 Te ni jiniso'o sa onde andivi ma ja ká'an nuu sa:
—Tee ni: “Onde vitna te kivi ki'in o a, ja vava'a kúu ñayii kándija Iya Tátnuni
ma, te visi na kûu i ma.” —Sa'a ka'an ja ni jiniso'o sa ma.
Te sa'a ká'an Xtumani Ndios ma:
—Saa vi. Ndatatu ñayii ma, masu satniñu-ka i, te ja va'a ni yo sa'a ni yo
kuu i ma koo ji'in i nuu Su'si ma —kúu ya ká'an ya.

Sukan ni ndututu ja iyo nuu ñu'ú ma

14 Te nde'ya sa, te ni jini sa in viko kuijin, te siki viko ma núkoo iya kaa
sukan kaa iya ni kii ñayivi ñuu ñayivi ya, te yoxtnee in corona oro xini ya, te
yinda'a ya in usu xen-xeen.
15 Te ini veñu'u ma ni kee in-ka ángel, te káyu'u nini'i i jiña'a i iya núkoo siki
viko ma:
—Ke'en ni usu ni a, te kivi ni ndaxtutu ni triu ni a, vaa jâ ni kuaan i, te jâ
iyo ja ndaxtutu ni —kúu i jiña'a i.
16 Te iya núkoo siki viko ma, ni ke'en ya usu ya ma, te ni kivi ya nuu ñu'ú
ma, te ni ndaxtutu ya ja kuu kuenda maa ya ma.
17 Te ni kee in-ka ángel ini veñu'u iyo andivi ma, te yinda'a tna i in usu
xen-xeen.
18 Te ni kee in-ka tuku ángel ja jito ñu'u ndú'va nuu altar Su'si ma, te káyu'u
i jiña'a i nuu ángel yinda'a usu ma:
—Ke'en usu ro a, te kivi ro itu tnu uva a, te ka'nde ro uva a, vaa jâ ni
kuaan i —kúu i jiña'a i.
19 Te ángel ma, ni ke'en i usu i ma, te ni chu'un i nuu ñu'ú ma, te ni ja'nde
i uva ma. Te ni ndaxtutu i, te ni tnaa i nuu taxi uva ma, vaa jâ ni ndakiti
ini Su'si ma nuu uva ma kúu.
20 Te onde yu'u ñuu ma ni ka jiñu, ni ka jiñu i uva ma, te ni ka taxi i, te ûni
nanimaa niñi ni kee. Te onde nuu ka nu'ni yo'o yu'u caballu ma ni kaa niñi
ma, te ni jika i onde uni cientu mil metro (300 kilómetros).

15

Uja ángel ka yinda'a uja kue'e ja tetniñu Su'si ma ñuu ñayivi ya

1 Te ni jini sa in-ka seña andivi ma, te ja ni jini sa ma kúu uja ángel ji'in
uja kue'e ja jin ko kuu sandi'i-nka, vaa kue'e yukan-nka ka kuu sandi'i-nka
ja xndo'o xneni Su'si ma ñayii ni ka sa'a ja ni ndakiti ini ya ma, kuechi ja
ñatuu ni ka kandija i ya ma.
2 Te suni ni jini tna sa in ja kaa sukan kaa mar nuu ñu'u ndute ma te ndii
ni'ni kuenda tnu'u ja vidriu ma te sakanuu ji'in ñu'u i'ni. Te ñayii ni ka
kundee nuu kiti ka'nu kiti kini kaa ma, ji'in ja kaa sukan kaa ti ma, ji'in
tnuni ti ma, ji'in número ja nani ti ma, te ka nukuiñi ñayii yukan nuu ndute
mar ma ja kaa sukan kaa vidriu ma, te ka yinda'a i arpa Su'si ma.
3 Te ka jita i yaa jita Moisés ma tee jinukuechi nuu Su'si ma, ji'in yaa jita iya
kúu sukan kúu ndikachi jaa ma, te sa'a ká'an:
Su'si Iya Tátnuni, iya kúu sa'a ndaka, ja na'nu xeen kúu ja sa'a ni a,
ja vii ja luu kúu ndaka, vi Su'si.
Te ja va'a ja ndaa ndija kúu ichi ni a,
ja kúu ni Rey tátnuni nuu ndaka ñayii ñatuu na ja u'vi ka sa'a i ma.
4 ¿Na in ma koyu'u ña'a
te ma ndachiñu'u ña'a i maa ni, Su'si Iya Tátnuni?
Vaa maa in-ni ni kúu iya ii.
Chukan kúu ja ki koo ñayii ka iyo ndaka ñuu ma, te jin ndachiñu'u ña'a i,
vaa jâ ni ka jini i sukan sa'a ndaa sa'a ndija ni a.
Sa'a ká'an ja ka jita i nuu ya ma.
5 Ni jinu sukan, te ni yo nde'ya sa andivi ma, te ni ndanune in veñu'u
ka'nu nuu iyo Su'si ma te ká'an ya ji'in ñayii ka jinukuechi nuu ya ma.
6 Te ini veñu'u ka'nu ma ni ka ke koo ndi-uja ángel ma, te ka yinda'a i ndi-uja
kue'e ma, te ka ne'nu i sa'ma lino vivii te ka iyo ndondoo, te ka jandute sa'ma
i ma, te ka nu'ni in sa'ma oro pechu i ma.
7 Te in kiti téku ma, ni chi'i ti nda'a ndi-uja ángel ma in in copa oro te ka ñu'u
chitu ja iyo ja xndo'o xneni-ka Su'si ma ñayii ñatuu ni ka kandija ja ká'an ya
ma, ja suu ya kúu iya téku ni-kani ni-jika ma.
8 Te ini veñu'u ka'nu ma ûni ni chitu ñu'ma, te sukan káxtnu'u Su'si ma
jayiñu'u ya ma ji'in tnu'u ndee tnu'u ndatnu ya ma, te ñatuu na in ni kuu kivi
ini veñu'u ka'nu ma chi onde ni jinu ja jin ndo'o jin tna'a ñayii ma ndi-uja
kue'e ka yinda'a ndi-uja ángel ma.

16

Uja copa oro ka ñu'u chitu ja ndákiti ini Su'si ma ja tetniñu ya ñuu ñayivi ya

1 Te ni jiniso'o sa onde veñu'u iyo andivi ma ja ni ka'an nini'i Su'si ma nuu
ndi-uja ángel ma, te jiña'a ya:
—Kuán koo, te jin kati ro ja ka ñu'u nuu copa ka yinda'a ro a, tna'a ja iyo
ja jin ndo'o jin tna'a ñayii ma, vaa ndákiti ini ri nuu i ja ñatuu ni ka kandija
ña'a i ma —kúu ya jiña'a ya.
2 Ángel xinañu'u ma, kua'an i, te ni jati i ja ñu'u nuu copa i ma nuu ñu'ú
ma, te ndaka ñayii ka ndenee tnuni kiti kini kaa ma, ji'in ñayii ka chiñu'u ja
kaa sukan kaa ti ma, te ni ka keja'a i ka kana i ndi'yi, te masu ka nduva'a-ni
i, te ka jaxiko kini i.

3 Te ángel ku-uu ma, ni jan kati i ja ñu'u nuu copa i ma nuu ndute mar
ma, te ni nduu ndute ma niñi sukan ndúu niñi in ñayii ni ji'i ma, te ndaka
kiti ka ñu'u nuu ndute mar ma, ni ka ji'i ti.
4 Te ángel ku-uni ma, ni jan kati i ja ñu'u nuu copa i ma nuu ka iyo yute
ma ji'in nuu ka too ndute ma, te ndute ma, ni nduu de niñi.
5 Te ni jiniso'o sa ja ká'an ángel ni sa'a ja ni nduu ndute ma niñi ma:
—Iya sa'a ja ndaa, Iya Tátnuni kúu ni, vi Su'si. Te maa ni ni iyo onde xi'na
ma, te maa ni iyo vitna a, vaa iya ii kúu ni, te ñatuu játna ini ni ja jin ko
sa'a sa'ya ni ma ja u'vi ma, te ka yikuu maa ñayii ni ka sa'a ja u'vi ma ka
ndachunaa i.
6 Vaa kuechi ja ni ka jati i niñi ñayii ñatuu na ja u'vi ni ka yo sa'a i ma, ji'in niñi
tee ni ka yo ndakaxtnu'u tnu'u ni yo wa'a ni ma, chukan kúu ja ni wa'a ni
niñi a ja jin ndako'o i, vaa kuechi maa i ka kuu, te jin ndando'o jin ndaneni
maa i —kúu i ká'an i.
7 Te suni ni jiniso'o sa in-ka ja ká'an onde nuu altar ma:
—Saa vi, Su'si Iya Tátnuni iya kúu sa'a ndaka, vaa ja'nde ndaa ni tniñu, te
ja vava'a kúu —kúu i ká'an i.
8 Te ángel ku-kuun ma, ni jan kati i ja ñu'u nuu copa i ma siki kandii ma.
Te ni wa'a Su'si ma tnu'u ja ndii xen-xeen-nka kandii ma te ka'mi i ñayii ma.
9 Te ñayii ni ka kayu ma ja i'ni xeen ma, ni ka ka'an ndeva'a i nuu Su'si iya
ni tetniñu ndaka kue'e ya'a, te ni ñatuu ni ka ndakani, ni ka ndaka'vi ini i,
ja jin ndachiñu'u i ya.
10 Te ángel ku-u'un ma, ni jati i ja ñu'u nuu copa i ma siki kiti ka'nu kiti
kini xeen kaa ma, te nuu tátnuni ti ma ni ndunee kuiti. Te ñayii ma, ja kuechi
ja ka ndo'o ka neni i ma, te ka ndakayi'i i yaa i ma, ja ñatuu ka ni'i ini-ka i
naxe jin sa'a i.
11 Te ni ka ka'an ndeva'a i nuu Su'si ma ja kuechi ja u'vi ka ndo'o i ma ji'in
ndi'yi ka kana i ma, te ñatuu ni ka ndakani, ni ka ndaka'vi ini i ja u'vi ka
sa'a i ma.
12 Te ángel ku-iñu ma, ni jati i ja ñu'u nuu copa i ma yute Eufrates ma. Te
ndute ma, ni yichi de, sukan-va'a koo tu'va ichi tee ka kuu rey ka tatnuni
ñuu ka iyo ichi nuu kána kandii ma.
13 Te ni jini sa ja ini yu'u koo ka'nu kiti kaa sukan kaa lana'ña ma, ji'in
ini yu'u kiti ka'nu kiti kini xeen kaa ma, ji'in ini yu'u tee xnda'vi ñayii ma
ja sa'a de tnu'u ja ndakaxtnu'u de tnu'u Su'si ma, ni ka ke koo uni tachi, te
sukan ka ndaa sa'va ma ka ndaa i.
14 Vaa tachi ma ka kuu ti, te ka sa'a ti seña, te kuan koo ti nuu tee ka kuu
rey ni-ka'nu ñuu ñayivi a, sukan-va'a jin ndututu de ja jin kanaa de ji'in Su'si
iya kúu sa'a ndaka ma, te kivi yukan ko kuu kivi ka'nu kivi kanuu nuu Su'si
ma.
15 “Jin konde'ya ni ja ya'a iyo sa, te sanaa sanaa-ni kenda sa nuu ka iyo
ni a, sukan kenda in kui'na. Ja vava'a kúu ñayii ja jito va'a i maa i ma te
masu kixi i ma, te jito va'a i sa'ma i ma, sukan-va'a ma koo vichi i te ma
kukan-nuu i.” Sa'a ka'an maa Su'si ma.
16 Te ni ka ndututu de nuu nani Armagedón sa'an hebreo ma.
17 Te ángel ku-uja ma, ni jati i ja ñu'u nuu copa i ma nuu yi'i kajin ma, te ni
kuu nini'i yu'u ini veñu'u iyo andivi ma nuu núkoo Su'si ma, te ni ká'an ya:
—Jâ ni jinu —kúu ya ká'an ya.
18 Sani te ni jandute, te ni kuu yu'u, te ni kuu sukan kána savi ma, te ni
tnaa xen-xeen nuu ñu'ú ya, ûni ni tnaa sukan masu nama uun tnáa onde
kii ni keja'a ja iyo ñayii a nuu ñu'ú ya.

19 Te ñuu ka'nu ma ni te'nde, te uni jichi i ni nduu, te ndaka ñuu ka iyo
ni-ka'nu ñuu ñayivi a ni ka kekaa. Te ni ndaka'án Su'si ma ñuu ka'nu nani
Babilonia ma, sukan-va'a xndo'o xneni ya i, vaa ni ka sa'a i ja ni ndakiti ini
ya ma.
20 Te ndaka ñuu lilikin ka iyo nuu ndute mar ma, ni ka jinu i kuan koo i, te
ndaka yuku ma ni ka naa.
21 Te onde andivi ma ni kuun ñiñi na'nu na'nu nuu ka iyo ñayii ma, te inuvee
i vi'i-ka oko uxi (30) kilo, te ni ka ka'an ndeva'a ñayii ma ja kuu Su'si ma ja
kuechi ñiñi na'nu na'nu ni kuun ma, vaa kua'a xen-xeen ni kuun.

17

Sukan ndo'o neni ñuu ka'nu nani Babilonia ma

1 Sani te ni kii in ángel ni ka yinda'a ndi-uja copa ma, te sa'a ni ka'an i nuu
sa:
—Ne'e ni, te kaxtnu'u sa nuu ni sukan ndo'o ña'a kuneé ku-uun ma, ña'a
núkoo siki ndute kua'a xeen ma.
2 Suu ña ni sa'a ja rey ka iyo ñuu ñayivi a, ni ka sa'a de ja u'vi, te ndaka tna
ñayii ka iyo ñuu ñayivi a, sukan ka kuu ñayii ka ndajini ka kuu i ja ndimaa
ja u'vi ni ka yo sa'a i ji'in ña ma —kúu i ká'an i.
3 Te ni jininuu sa ja ni jeka ña'a ángel ma, te ni jan xsia'a ña'a i ichi nuu
ñatuu nawa iyo kuiti ma, te ni jini sa in ña'a núkoo siki kiti ka'nu kiti kini
kaa ma, te kua'a tnuu ti ma, te ni-ka'nu ti ndee ja ka ka'an ndeva'a ja kuu
Su'si ma, te ka iyo uja xini ti ji'in uxi ndiki ti.
4 Te ña'a ma, ne'nu ña sa'ma vava'a kua'a tnuu, te ni kukutu, ni konu'ni ña
ji'in oro ji'in yuu vivii ji'in perla, te yinda'a ña in copa oro ñu'u chitu ja u'vi
ja kini ja ni yo sa'a ña ma.
5 Te tnee ña ma ndenee sukan nani ña ma te yii ja jaku'ni ini o, vaa sa'a
ká'an: “Babilonia ñuu ka'nu a kúu si'i ña'a ka kuneé ka ku-uun ma, ji'in ja
u'vi ja kini ka sa'a ñayii ka iyo ñuu ñayivi ya.”
6 Ni jini sa ña'a ma ja ndájini ña ni sa'a niñi ñayii ka ndikin Su'si ma te
ñatuu-ka na ja u'vi ka sa'a i ma, ji'in niñi ñayii ni ka ja'ni i ja kuechi ja ñatuu
ni ka yu'u i te ni ka ka'an i ja ka kandija i tnu'u vii tnu'u va'a Jesús ma. Te
nuu ni jini sa ma, ni sa'vi-nka ini sa.
7 Te ángel ma, ká'an i:
—¿Nava'a ni sa'vi-nka ini ni? Maa sa kaxtnu'u ja kúni ka'an ña'a yukan
ji'in kiti ka'nu kiti kini kaa ma kiti yoso ña ma ja iyo uja xini ti ji'in uxi ndiki
ti ma.
8 Kiti kini ni jini ni ma, ni iyo ti, te visi ñatuu ti vitna, kovaa iyo ti ja nana ti
nuu kunu nuu nee ma, te ki'in ti nuu skenaa ti maa ti ma, te ndaka ñayii ka
iyo nuu ñu'ú ya onde nuu ni keja'a ñuu ñayivi a te onde vitna a ja ñatuu na
ja ka nani i ma ka yoxtnee nuu libru ka yoxtnee ja ka nani ñayii jin koteku
ma, te jin sa'vi ini i ja jin kuni i kiti ka'nu kiti kini kaa ma ja ni iyo ti, te visi
ñatuu ti vitna, kovaa ndenda ti ma.
9 ’Cha'a chi ñayii inundichi ma chi jin jaku'ni ini i nawa kuni ka'an: Ndi-uja
xini ti ma ka kuu uja yuku ma. Siki i ma núkoo ña'a ma.
10 Te suu i ka kuu uja rey ma, te u'un de jâ ni ka skenaa, te in de núkoo vitna,
te in-ka de, ñatuu kenda-ka de. Te nuna kenda de ma, masu kua'a-ka-ni kivi
koo de.
11 Kiti ka'nu kiti kini kaa ni iyo ma, te masu iyo-ka ti, te suu ti kúu kiti kúu
rey ku-una ma, te iyo tna ti ne'un ndi-uja rey ma, te suni skenaa tna ti maa
ti.

12 Te ndi-uxi ndiki ni jini ni ma ka kuu uxi rey ñatuu jin koo-ka de ja jin
tatnuni de, kovaa in jichi-ni jin kenda koo de ja jin tatnuni de ji'in kiti ka'nu
kiti kini kaa ma.
13 Tee ya'a, in-ni ja jin kani ini de, te jin kua'a de tnu'u ndee tnu'u ndatnu ja
tatnuni kiti ka'nu kiti kini kaa ma,
14 te jin kanaa de ji'in iya kúu sukan kúu ndikachi jaa ma. Te iya kúu sukan
kúu ndikachi jaa ma, kundee ya, vaa maa ya kúu Iya Tátnuni, te tátnuni ya
onde nuu tee ka tatnuni ma, te maa in-ni ya kúu Rey tátnuni nuu ndaka-ka
rey ma. Te ñayii ka iyo ji'in ya ma, ka kuu ñayii ni ndakana maa ya ma, te
ni ndakaji maa ya i, te masu jin xndoo i ichi ya ma —kúu i ká'an i.
15 Te suni ni ka'an tna i:
—Ndute kua'a ni jini ni nuu núkoo ña'a kuneé ku-uun ma ka kuu kua'a
ñuu nuu ka iyo ñayii a, te kua'a xeen i ka kuu, ndeva'a-ni na sa'an ka ka'an
i ma.
16 Te ndi-uxi ndiki kiti ka'nu kiti kini kaa ni jini ni ma, jin saxiko i ña'a kuneé
ku-uun ma, te jin xtandee i ndaka ja neva'a ña ma, te jin savichi i ña, te jin
kaa i yikikuñu ña ma, te jin ka'mi i ña ji'in ñu'u i'ni.
17 Vaa maa Su'si ma kúu iya ni ska'an i ja jin sa'a i sukan kúni ya ma, ja jin
ketna'a ini i, te jin kua'a i tnu'u ja tatnuni kiti ka'nu kiti kini kaa ma, onde
ko kuu sukan ká'an tnu'u maa ya a.
18 Te ña'a ni jini ni ma kúu ñuu ka'nu tátnuni nuu ndaka rey ka iyo ñuu ñayivi
a —kúu i ká'an i.

18

Sukan ni kotuu ñuu ka'nu nani Babilonia ma

1 Ni jinu sukan, te ni jini sa in-ka ángel ja ni nuu onde andivi ma ji'in kua'a
tnu'u ndee tnu'u ndatnu i ma, ji'in kua'a jayiñu'u i ma, te ni ye'e ni'ni nuu
ñu'ú ya.
2 Te káyu'u nini'i i, ká'an i:
—Jâ ni kotuu, jâ ni kotuu ñuu Babilonia a, te ni nduu i nuu ka iyo tachi
ma, nuu jin ko kuu ve'e tachi ma, ja ka sa'a i ja kini ja u'vi ma, nuu ka ndoo
ndaka lasaa ka ndaa tne'e ma, vaa ka ndaa tne'e ti ma, te ka saxiko ñayii ma
ti.
3 Vaa ndaka ñuu ma, ni ka sa'a i ja u'vi ji'in ñuu Babilonia ma, onde ni ka
ndajini i. Te ndaka rey ma, ni ka sa'a de ja u'vi ji'in ña ma, te tee ka jaan te
ka ndaxiko de ma, ni ka kuxiku de ja sukan játna ini ña kuatniñu ndeva'a
ña xu'un ña ma —kúu i ká'an i.
4 Te ni jiniso'o sa in-ka ja ká'an onde andivi ma:
—Nde koo ni ñuu jiña, sa'ya maa sa, sukan-va'a ma jin sa'a-ka ni ja u'vi
sukan sa'a ña'a ma, sukan-va'a ma jin ndo'o ni kue'e ndo'o ña ma.
5 Vaa ndaka ja u'vi sa'a ña ma, ni ka kenda koo i onde andivi a, te ni ndaka'án
Su'si ma kuechi ña ma.
6 Jin xndoo ni ña, te ndando'o ndaneni maa ña uu jichi sukan ni yo sa'a, ni
yo kuu ña ma ji'in jaku-ka ñayii ma. Te nuu ni satu'va ña ja jin ko'o ñayii ma
jin ndatnaa-ka ni uu-ka jichi ja ko'o ña.
7 Sukan ni ndachiñu'u ña maa ña ma te ni iyo ña sukan kúu ini maa ña ma,
te vitna, te ndando'o ndaneni ña, te konda'yu ña, vaa ni yo jani ini ña ma:
“Yo'o chi núkoo va'a o sukan núkoo in reina, te masu in ña'a ni ji'i yii kúu o,
te masu konda'yu o”, ni yo jani ini ña.
8 Chukan kúu ja in-ni kivi jin kenda koo kue'e ndo'o neni ña ma, te ko kokon
ko yichi ña, te ndanda'yu ña, te kûu ña, te kayu ña nuu ñu'u i'ni ma, vaa

Su'si Iya Tátnuni iya ndákan kuenda nuu ña ma, iyo kua'a tnu'u ndee tnu'u
ndatnu ya ma —kúu i ká'an i.
9 Te ndaka rey ni ka sa'a ja u'vi ji'in ña ma te ni ka yo sa'a, ni ka yo kuu
de sukan ka kuni maa de ji'in ña ma, jin ndanda'yu de, te jin ndakani ini
de ja kuu ña ma, nuna jin kuni de ñu'ma kana nuu kayu ña ma.
10 Te jika-ni jin konukuiñi de ja jin koyu'u de sukan ndo'o neni ña ma, te jin
kuña'a de:
—¡Ay! ¡Ay! Nda'vi ro, ñuu ka'nu ñuu ndee, ja nani ro Babilonia a, vaa in-ni
ora ni kenda ja ndachunaa ro ja ni sa'a ro ma —jin kuña'a de.
11 Te ñayii ñuu ñayivi a ja ka jaan i te ka ndaxiko i ma, ka nda'yu i te ka
kuxii ini i ja kuu ña ma, vaa ñatuu na in kuaan-ka ja ka xiko i ma.
12 Ja ni ka yo ndaxiko i ma kúu oro, ji'in plata, ji'in yuu vivii, ji'in perla, ji'in
sa'ma nani lino, ji'in sa'ma kua'a tnuu, ji'in sa'ma seda, ji'in ndaka yutnu ka
jaxiko asi ma, ji'in ndaka ja kuva'a ji'in yiki nani marfil ma, ji'in ndaka ja
vivii kuva'a ji'in yutnu ma, ji'in ndaka ja kuva'a ji'in kaa nani cobre ma ji'in
kaa nani hierro ma ji'in yuu nani mármol ma,
13 ji'in canela ma, ji'in jaku-ka yuku ka jaxiko asi ma, ji'in suja ma, ji'in
suja nani mirra ma, ji'in ndute jáxiko asi ma, ji'in ndute uva ma, ji'in aceite
ma, ji'in yuchi triu ma, ji'in triu ma, ji'in xndiki ma, ji'in ndikachi ma, ji'in
caballu ma, ji'in carreta ma, ji'in ñayii ka jinukuechi ma, ji'in anua ñayii ma.
Vaa ndaka cha'a ni ka yo jaan i te ni ka yo ndaxiko i ma.
14 Te jin kuña'a i:
—Masu nde ni'i-ka ro javixi ni yo ndiyo ini ro ma, te jâ ni skenaa ro ndaka
ja vii ja ka ndee ya'vi xeen ni yo ndiyo ini ro ma, te ma ni'i-ka ro —sa'a jin
ko kuña'a i.
15 Te ñayii ka jaan te ka ndaxiko i ma, ja jâ ni ka kuxiku i ja ni yo jaan
ña ma, te jin konukuiñi jika i ja ka yu'u i sukan ndo'o neni ña ma, te jin
konda'yu i, te jin kuxii xeen ini i.
16 Te jin kuña'a i:
—¡Ay! ¡Ay! Nda'vi ro, ñuu ka'nu ja ne'nu ro sa'ma vivii nani lino ji'in sa'ma
kua'a tnuu te ni ndukutu ro ji'in oro ji'in yuu vivii ji'in perla.
17 Vaa in ora-ni, te ni ka naa ndaka ja va'a ni yo neva'a ro ma —jin kuña'a i.
Te ndaka tee ka skaka barcu ma, ji'in ndaka ñayii ka ñu'u nuu barcu ma,
ji'in ndaka tee ka jinukuechi nuu barcu ma, ji'in ndaka tee ka satniñu nuu
ndute mar ma, te ni ka jinkuiñi jika de,
18 te ka nde'ya de sukan kána ñu'ma ja káyu ñuu ma, te ka ka'an de:
—¿Nde ñuu inuu kúu i ji'in ñuu ka'nu ya'a? —ka kuu de ka ka'an de.
19 Te ni ka chiso de ñuyaka xini de, te ni ka kayu'u de, te ka nda'yu de, te
ka kuxii ini de, te ka ka'an de:
—¡Ay! ¡Ay! Nda'vi ñuu ka'nu ya, te vitna ja ja va'a neva'a maa ñuu ma, te
ni ka kuxiku ndaka tee ka neva'a barcu kuan koo ve koo nuu ndute mar
ma. Kovaa in ora-ni, te ni naa —ka kuu de ka ka'an de.
20 Kovaa ndusii ini andivi ma, te jin ndusii ini tna ni ja ka kuu ni ñayii
ka sa'a ja va'a ma, ja ka kuu ni tee ni tetniñu Jesucristo ma, ji'in tee ka
ndakaxtnu'u tnu'u ni yo taa Su'si ma, vaa Su'si ma, jâ ni sa'a ya ja ni ka
ndachunaa ñayii ka iyo ñuu ka'nu ma, kuechi ja ni ka sa'a ña'a i ma.
21 Te in ángel iyo tnu'u ndee tnu'u ndatnu ma, ni tnii i in yuu ka'nu sukan
in yuu mulinu, te ni skana i nuu ndute mar ma, te ká'an i:
—Suni sa'a ndo'o neni ñuu ka'nu Babilonia a, te naa i, te masu nde kuni-ka
o i.
22 Te ni masu kuniso'o-ka o tee ka tee arpa ma, ni a tee ka tee guitarra ma,
ni a tee ka tivi flauta ma, ni a tee ka tivi trompeta ma. Ni a in-ka tee ka sa'a

nda'a de ndaka ndatniñu ma, masu jin koo-ka de ñuu jiña, ni a yu'u mulinu
masu nde kuniso'o-ka o ñuu jiña.
23 Te masu tnuu-ka ñu'u ñuu jiña, ni a jin ko kuu yu'u suchi ka tnanda'a ñuu
jiña. Vaa tee ka ndakuaan te ka ndaxiko de ma, tee ka ndanuu ni ka yo kuu
de ñuu ñayivi a, te vaa ja inutasi de ma, te ni ka yo xnda'vi de ñayii ndaka
ñuu na'nu ma.
24 Te ini ñuu ma, ni ka ndani'i i niñi tee ni ka yo ndakaxtnu'u tnu'u ni yo
wa'a Su'si ma, ji'in niñi ñayii ni ka yo sa'a ja va'a ma, ji'in niñi ndaka-ka ñayii
ni ka ja'ni i ñuu ñayivi a —kúu i ká'an i.

19

Sukan ka chiñu'u i Su'si ma andivi ma

1 Sani te ni jinu, te ni jiniso'o sa ja ka kuu yu'u kua'a xeen ñayii onde andivi
ma, te ka ka'an i:
¡Aleluya! Su'si o Iya Tátnuni ma kúu iya ni sa'a ja ni ka ndani'i ta'vi o a,
te jín ndachiñu'u o ya, vaa maa ya neva'a tnu'u ndee tnu'u ndatnu ma.
2 Vaa sa'a ndaa sa'a ndija ya,
te ni sa'a ya ja jâ ni ndachunaa ña'a kúneé kú-uun ma ja u'vi ni yo sa'a ña
ma,
vaa ni yo sa'a ña ja jin ko sa'a ñayii ma ja u'vi sukan ni yo sa'a ña ma,
te jâ ni ndachunaa ña ja ni yo ja'ni ña ñayii ni ka yo jinukuechi nuu
Su'si o a,
ka kuu i ka ka'an i.
3 Te ka ka'an i in-ka jichi:
—¡Aleluya! Vaa ni ndani'i, ni ndatna'a maa ña, te ñu'ma káyu ña'a ma kana
ni-kani ni-jika —ka kuu i ka ka'an i.
4 Te ndi-oko kuun tee nija'nu ma ji'in kuun kiti ka teku ma, ni ka jinkoo
jiti de ji'in ti, te ni ka jakindeyi de ji'in ti onde nuu ñu'ú ma, te ndaka de ji'in
ti ma ni ka ndachiñu'u Su'si ma nuu núkoo ya ja tátnuni ya ma, te ka ka'an
de ji'in ti:
—¡Sukan kó kuu! ¡Aleluya! —ka kuu de ka ka'an de ji'in ti.
5 Te nuu núkoo ya ma ni jiniso'o sa in ja ká'an:
Jín ndachiñu'u o Su'si o a, ndaka ro suchi kuechi, ji'in ndaka ni ñayii nija'nu,
ndaka o ja ka jinukuechi o nuu ya a,
ji'in ndaka o ja ka ndi ini o ja jin koo va'a o nuu ya a,
kúu ká'an.
6 Te ni jiniso'o sa ja ka kuu yu'u kua'a xeen ñayii sukan ka kuu yu'u ndute
kua'a xeen ma. Te sukan kúu ora kána xeen savi ma, sukan ka kuu yu'u i,
te ka ka'an i:
¡Aleluya! ¡Vaa Su'si o Iya Tátnuni a, iya kúu sa'a ndaka ma, jâ tátnuni ya nuu
ndaka!
7 Jín koo sii ini o, te jín kutachi o, te jín ndachiñu'u o ya,
vaa jâ ni kenda viko tnánda'a iya kúu sukan kúu ndikachi jaa ma,
te suchi ko kuu ñasi'i ya ma, ja ni satu'va i maa i.
8 Te ni wa'a ya tnu'u ja kone'nu i sa'ma lino vava'a vivii,
te sa'ma ndoo ndoo sa'ma jándute kúu,
ka kuu i ka ka'an i.
Te sa'ma lino vava'a vivii ma kúu ja va'a ja ndaa ni ka yo sa'a o ja ka kuu
o ñayii ka kandija Su'si ma.
9 Sani te ángel ma, ni ka'an i:

—Tee ni: “Ja vava'a ka kuu ñayii ni kana ya ja jin kuxini i viko tnánda'a iya kúu sukan kúu ndikachi jaa ma” —kúu i ká'an i.
Te ká'an i:
—Cha'a ka kuu tnu'u ndaa tnu'u ndija Su'si ma —kúu i ká'an i.
10 Te ni jinkoo jiti sa nuu ja'a i ma, ja ndachiñu'u sa i. Te ká'an i:
—Máko sa'a ni sukan. Vaa saña tna, suni jinukuechi tna sa nuu Su'si ma, sukan ka jinukuechi ndaka ñani ni ma ji'in ku'va ni ma, ja ka sa'a i sukan ni kaxtnu'u Jesús ma. Su'va maa Su'si ma ndachiñu'u ni, vaa ja ni sa'a ni kuu Jesús ma kúu ja ni ka yo ndakaxtnu'u tee ni ka yo ndakaxtnu'u tnu'u ni wa'a Su'si ma —kúu i ká'an i.
11 Sani te ni ndanune andivi ma, te ni jini sa in caballu kuijin, te ja nani iya yoso ti ma kúu Iya Kuu Kukanu Ini O ji'in Iya Sa'a Ja Ndaa Ndija, te ja'nde ndaa ya tniñu ñayii ma, te kanaa ya ji'in ñayii ñatuu ka kandija ja ká'an ya ma.
12 Te nduchinuu ya ma ka kanda'a sukan kánda'a ñu'u ndú'va ma, te xini ya ma ka iyo kua'a corona, te ndenee in ja nani ya, in ja ni-in ñayii masu jini, yika-ni ja maa in-ni ya.
13 Te ne'nu ya sa'ma ni ka'yu niñi, te ja nani ya ma kúu Tnu'u Su'si ma.
14 Te soldado andivi ma, ka ne'nu i sa'ma lino vava'a vivii kuijin kuijin te ka iyo ndoo ndoo, te ka yoso i caballu kuijin, te ka ndikin i ya.
15 Te yu'u ya ma kée in yuchi kuiñi xen-xeen kúu espada, sukan-va'a xtnakue'e ya ñayii ka iyo ñuu na'nu ma ja ñatuu ni ka kandija i ya ma, te yinda'a ya in yutnu xii kaa. Te maa ya kuiñu nuu ka jaxi i uva ma, te cha'a kúni ka'an ja ndákiti ini xen-xeen ini Su'si iya kúu sa'a ndaka ma.
16 Te ichi ja'a sa'ma ne'nu ya ma ndenee ja nani ya ma, te sa'a ká'an: “Rey tátnuni nuu ndaka rey ma, iya tátnuni nuu ndaka tee ka tatnuni ma.”
17 Te ni jini sa in ángel núkuiñi nuu kandii ma, te káyu'u nini'i i nuu ndaka lasaa ka ndava sasava andivi ma, te jiña'a i:
—Ne'e koo, te jin ndatna'a ro, te jin kuxini ro ja taa Su'si ma,
18 sukan-va'a jin kaa ro kuñu tee ka kuu rey ma, ji'in kuñu tee ka tatnuni nuu soldado ma, ji'in kuñu tee ni ka iyo tnu'u ndee tnu'u ndatnu ma, ji'in kuñu caballu ma, ji'in kuñu tee ka yoso caballu ma, ji'in ndaka kuñu ñayii ñatuu ka jinukuechi ma, ji'in ñayii ka jinukuechi ma, ka kuu i suchi kuechi ka kuu i ñayii nija'nu, ja ñatuu ni ka kandija i ja ka'an Su'si ma —kúu i jiña'a i.
19 Te ni jini sa kiti ka'nu kiti kini kaa ma, ji'in rey ka iyo nuu ñu'ú ya, ji'in ndaka soldado ma, ni ka ndatna'a de ja jin koo de jin kanaa de ji'in iya yoso caballu ma ja kúu ya Jesucristo ma, ji'in soldado ka ndikin ya ma.
20 Sani te kiti ka'nu kiti kini kaa ma ji'in tee ni yo xnda'vi ñayii ma ja ni yo sa'a de tnu'u ja in tee ni yo ndakaxtnu'u tnu'u ni yo wa'a Su'si ma kúu de ma, ni ka tnii soldado ya ma kiti kini kaa ma ji'in tee ya'a. Vaa tee ya'a chi ni yo jini de tnuni te kua'a ja ni yo sa'a de, te sukan ni yo xnda'vi de ñayii ka ndenee tnuni kiti ka'nu kiti kini kaa ma ja ni ka yo chiñu'u i ja kaa sukan kaa ti ma. Kiti ya'a ji'in tee ya'a ni ka skana teku i ti ji'in de nuu ñu'u káyu kóko ji'in azufre ma.
21 Te ni ja'ni iya yoso caballu ma ji'in yuchi kuiñi kúu espada kée yu'u ya ma ndaka-ka ñayii ma, te loti ma ji'in ndaka-ka kiti ka jaa ja nde'e ma, ni ka jaa ti kuñu ñayii ma onde ni ka ndutu chii ti.

20

Mil kuiya ma

1 Sani te ni jini sa in ángel ni nuu vee onde andivi ma, yinda'a i ndakaa
nuu nee nuu kunu ma ji'in in yo'o kaa ka'nu ka'nu.
2 Te ni tnii i koo ka'nu kaa sukan kaa in lana'ña ma ja kúu ti koo jana'a ma,
te maa ti kúu tachi ma ja nani i Satanás ma. Te ni ju'ni ángel ma tachi ma,
te konu'ni i in mil kuiya.
3 Te ni skee i tachi ma nuu nee nuu kunu ma, te ni jasi vava'a i tachi ma,
te ni tenee i sellu i ma, sukan-va'a máko xnda'vi-ka tachi ma ñayii ka iyo
ndaka ñuu ma, onde nuu ni ndi'i mil kuiya ma, te sani te ndaxsiaa ángel ma
tachi ma jaku-ni kivi.
4 Te ni jini sa nuu jin kunukoo ñayii ni wa'a ya tnu'u ja jin ka'nde i tniñu
ñayii ma, te ni jini sa anua ñayii ni ka xtandoso ñayii ma xini i ja kuechi ja
ka kaxtnu'u i na in kúu Jesucristo ma, ji'in tnu'u Su'si ma, te ñatuu ni ka
chiñu'u i kiti ka'nu kiti kini kaa ma, ni ja kaa sukan kaa ti ma, ni a jin kua'a
i tnu'u ja jin ndenee ñayii ma tnuni ti ma tnee i ma xi nda'a i ma. Te ni ka
ndateku i ja jin tatnuni i ji'in Cristo ma mil kuiya.
5 Cha'a kúu ja ni ka ndateku ñayii ma xinañu'u ma. Kovaa jaku-ka ñayii ni
ka ji'i ma, masu ni ka ndateku i onde ni chitu mil kuiya ma.
6 Ja vava'a ka kuu ñayii ñatuu na ja u'vi ni ka yo sa'a i ma te ni ka ndateku
i xinañu'u ma, vaa masu jin skenaa i anua i ma, sukan jin ndo'o in jichi-ka
ñayii ñatuu ni ka ndateku ma. Kovaa ñayii ni ka ndateku ma, jin ko kuu i
sutu nuu Su'si ma ji'in nuu Cristo iya ni tetniñu ya ma, te jin tatnuni i ji'in
ya mil kuiya.
7 Nú ni jinu mil kuiya ma, te tachi ma chi ndayaa i nuu yinee va'a i ma.
8 Te ndee i ja xnda'vi i ñayii ka iyo ñuu na'nu ka iyo ni-ka'nu ñuu ñayivi a ji'in
ñuu Gog ma ji'in ñuu Magog ma, sukan-va'a ndaxtutu i ñayii ma ja jin koo i
jin kanaa i, te kua'a xeen i jin ko kuu, sukan iyo ñuti yu'u ndute mar ma.
9 Te ni ka ka koo i, te ni ka konduu i ni-ka'nu ñuu nuu ka iyo ñayii ñatuu na
ja u'vi ka sa'a i ma, ñuu kútoo Su'si ma. Te Su'si ma, ni skuun ya ñu'u i'ni
onde andivi ma, te ni ka kayu ndi'i kuiti ndaka ñayii ka ndikin tna'a ji'in
tachi ma.
10 Te tachi ma ja ni yo xnda'vi i ñayii ma, ni skana ya i nuu ñu'u káyu kóko
ji'in azufre ma, nuu ñunee kiti ka'nu kiti kini kaa ma, ji'in tee ni yo xnda'vi
ñayii ma ja ni yo sa'a de tnu'u ja tee ndákaxtnu'u tnu'u ni yo wa'a Su'si ma
kúu de ma, te yukan jin ndo'o jin neni tachi ma ji'in ti ji'in de ni-kani ni-jika
nduu ñuu.

Sukan ndakan Su'si ma kuenda nuu ñayii ma

11 Te ni jini sa in nuu kuijin kuijin te vivii kaa, te yukan núkoo ya ja tátnuni
ya ma, te ni ka jinu ñuu ñayivi ma ji'in andivi ma ja ni ka jini i ya ma. Ûni
masu nde na'a ja ni ka yo iyo i yukan.
12 Te ni jini sa ñayii ni ka ji'i ma, ñayii nija'nu ma ji'in suchi kuechi ma, ka
nukuiñi i nuu Su'si ma, te ni ka ndanune libru ma, te suni ni ndanune in-ka
libru, te libru ya'a kúu ja ka'an nde ñayii jin koteku ma, te sukan ka ka'an
libru ma ni ndakan ya kuenda nuu ñayii ni ka ji'i ma nawa ni ka yo sa'a, ni
ka yo kuu maa i ma nuu ni ka yo iyo i ñuu ñayivi a.
13 Te ndute mar ma, ni ndakua'a de ñayii ni ka ji'i yukan. Te ja sa'a ja jin
kûu ñayii ma, ni ndakua'a i ñayii ni ja'ni i ma, te andeya ma, ni ndakua'a i
ñayii ka ñunee yukan, te ni ndakan ya kuenda nuu ndi-in ndi-in i nawa ni
ka yo sa'a i ma.
14 Sani te ja ni ja'ni i ñayii ma ji'in andeya ma, ni ndaskana ya i nuu ñu'u
káyu kóko ma. Te cha'a kúu ja ku-uu jichi ja jin kûu ñayii ma.

15 Te ñayii ñatuu na ja nani i ma ndenee nuu libru ká'an ja jin koteku o ma,
ni skana ya i nuu ñu'u káyu kóko ma.

21

Ñuu Jerusalén jaa ni nuu andivi ma

1 Te ni jini sa in andivi jaa ji'in in ñu'ú jaa, vaa andivi ni iyo xinañu'u ma
ji'in ñuu ñayivi ni iyo xinañu'u ma, jâ ni ka naa i, te ñatuu na ndute mar-ka
ma iyo.
2 Te ni jini sa ñuu ii, ja kúu i ñuu Jerusalén jaa ma, ni nuu i vee i andivi ma
nuu iyo Su'si ma, te iyo tu'va i, te vivii ni ndukutu ni ndunu'ni i sukan kúu
in suchi si'i ja ndetu i suchi tnanda'a ji'in i ma.
3 Te ni jiniso'o sa ja ká'an nini'i Su'si ma nuu núkoo ya ja tátnuni ya ma:

—Cha'a kúu nuu koo Su'si a ji'in ñayii ma, te koo ya me'ñu ndaka i ma, te
jin ko kuu i ñuu maa ya, te koo maa ya ji'in i, te ko kuu ya Su'si i.
4 Te ndasavii ya ndute nuu i ma, vaa yukan chi ñatuu na in kûu-ka, te ñatuu
na in konda'yu-ka, te ñatuu na in kuxii ini-ka, te ñatuu na in ndo'o neni-ka,
vaa ndaka ja ni ka yo kuu xinañu'u ma, jâ ni ka ya'a i —kúu ya ká'an ya.

5 Te núkoo ya nuu tátnuni ya ma, te ká'an ya:

—Vitna, te ndásajaa sa ndaka ja iyo a —kúu ya ká'an ya.

Te suni ká'an ya:

—Tee ni tnu'u ya'a chi tnu'u ndaa tnu'u ndija kúu —kúu ya ká'an ya.

6 Te suni ká'an ya:

—Jâ ni kuu. Sukan kúu letra xinañu'u ni keja'a ma te onde letra
sandi'i-nka ma, sukan kúu sa, vaa ja maa sa te ni ka keja'a ndaka ja ka
iyo a, te ja maa sa te jin ndi'i ndaka. Nú na in yichi ndute, te maa sa kua'a
ndute too ma, te sa'a de ja koteku i ma, te masu nawa ke'en ya'vi sa.
7 Nú na in kundee nuu ndaka ja u'vi ma, te kua'a sa ja kuta'vi i ndaka ja iyo
ya, te maa sa ko kuu Su'si i, te maa i ko kuu sa'ya sa.
8 Kovaa ñayii ka yu'u ja jin kondikin ña'a i xi ñatuu ka kukanu ini ña'a i ma,
ji'in ñayii ka sa'a ndaka ja u'vi ma, ji'in ñayii ka ja'ni tna'a ma, ji'in ñayii ka
kivi nduu ji'in in-ka ñayii ñatuu ni tnanda'a ji'in i ma, ji'in ñayii inutasi ma,
ji'in ñayii ka ndachiñu'u ja masu Su'si ka kuu ma, ji'in ndaka ñayii ka xnda'vi
tna'a ma, jâ ka iyo ta'vi i ja jin ndo'o jin neni i nuu ñu'u káyu kóko ji'in azufre
ma. Te cha'a kúu ja jin kûu i ja ku-uu jichi ma —kúu ya ká'an ya.

9 Sani te ni kenda nuu iyo sa ma in ndi-uja ángel ka yinda'a ndi-uja copa
ka ñu'u chitu ndi-uja kue'e ja jin kenda koo kuee-ka ma, te sa'a ni ka'an i
nuu sa:

—Ne'e ni ya'a, te káxtnu'u sa na in ko kuu ñasi'i iya kúu sukan kúu ndikachi
jaa ma —kúu i ká'an i.

10 Te ni ja'an anua sa ma ji'in i in yuku ka'nu te sukun, te ni kaxtnu'u i
ñuu ka'nu ñuu ii kúu Jerusalén ma, ja ve nuu i onde andivi ma nuu iyo Su'si
ma.
11 Te iyo jayiñu'u Su'si ma ini ñuu ma, te kánda'a i ja jándute sukan kaa in
yuu vivii, sukan kaa in yuu nani jaspe ma. Ûni ndii ni'ni i sukan kaa in
vidriu.
12 Te iyo in yika ve'e ka'nu sukun, te ka iyo uxi uu ye'e, te ye'e ma ka iyo
uxi uu ángel, te ka ndenee ja ka nani i ma, te ja ka nani i ma kúu ndi-uxi uu
jichi ñayii ñuu Israel ma.

13 Te ichi nuu ve kana kandii ma ka ndenee uni ye'e, te ichi ninu ma ka
ndenee uni-ka ye'e, te ichi nuu vee ma ka ndenee uni-ka ye'e, te ichi nuu
kée kandii ma ka ndenee uni-ka ye'e.
14 Te ka iyo uxi uu ja ka yituu yika ve'e ma ja ka ndesi i ñuu ma, te ka ndenee
ja ka nani ndi-uxi uu tee ni tetniñu iya kúu sukan kúu ndikachi jaa ma.
15 Te ángel iyo ji'in sa ma, yinda'a i in yutnu oro ja chikua'a i ñuu ma ji'in
ye'e ma ji'in yika ve'e ndesi ñuu ma.
16 Te ñuu ma, inuu ja kani i ma ji'in ja jite i ma, te ángel ma, chikua'a i, te uu
millón ji'in uu cientu mil (2,200,000) metro ka ndeka ja kani ma ji'in ja jite
ma ji'in ja sukun ma.
17 Te ni chikua'a ángel ma ja sukan kokon yika ve'e ja ndesi ñuu ma, te
uni xiko u'un (65) metro ndeka sukan ka chikua'a ñayii ma ji'in sukan ka
chikua'a ángel ma.
18 Te tna'a ja ni kuva'a yika ve'e ndesi ñuu ma kúu yuu jaspe, te ini ñuu ma
chi nanimaa oro kúu i, sukan kaa vidriu iyo vii iyo ndoo ma.
19 Te ja ka yituu yika ve'e ndesi ñuu ma ni ka kukutu ji'in yuu vivii. Te ja
xinañu'u ja yituu yika ve'e ma kúu yuu jaspe, te ja ku-uu ma kúu yuu zafiro,
te ja ku-uni ma kúu yuu ágata, te ja ku-kuun ma kúu yuu esmeralda,
20 te ja ku-u'un ma kúu yuu ónice, te ja ku-iñu ma kúu yuu cornalina, te ja
ku-uja ma kúu yuu crisólito, te ja ku-una ma kúu yuu berilo, te ja ku-iin ma
kúu yuu topacio, te ja ku-uxi ma kúu yuu crisoprasa, te ja ku-uxi in ma kúu
yuu jacinto, te ja ku-uxi uu ma kúu yuu amatista.
21 Te ndi-uxi uu ye'e ma ka kuu uxi uu perla, te ndi-in ndi-in ye'e ma ka
kuu in in perla, te ichi kanuu-ka ja kivi o ini ñuu ma kúu nanimaa oro, te
ndii ni'ni i sukan kaa vidriu ma.
22 Te ñatuu ni jini sa veñu'u ka'nu ini ñuu ma, vaa Iya Tátnuni ma Su'si iya
kúu sa'a ndaka ma ji'in iya kúu sukan kúu ndikachi jaa ma ka kuu veñu'u
ka'nu ñuu ma.
23 Te ñuu yukan, masu jiniñu'u i ja ndii kandii ma, ni a ko ndii yoo ma ini
ñuu ma, vaa jayiñu'u Su'si ma, kúndee i ndii ni'ni i ini ñuu ma, te ñu'u ndú'va
ini ñuu ma kúu iya kúu sukan kúu ndikachi jaa ma.
24 Te ndaka ñayii ni ka iyo ni-ka'nu ñuu ñayivi a ja jâ ni ka ndani'i ta'vi i ma,
jin koo i ini ñuu ma nuu xtnuu ni'ni maa iya kúu sukan kúu ndikachi jaa
ma. Te rey ka iyo ñuu ñayivi a, jin koo de jin xsia'a de ja vii ja va'a ka neva'a
de ma ñuu yukan.
25 Te ye'e ñuu yukan masu jin ndandesi, vaa masu na nduu ji'in jakuaa koo.
26 Te ndaka-ka ñuu ma, jin koo i jin xsia'a i ja vii ja va'a ka neva'a i ma ñuu
yukan.
27 Te masu kuu jin kivi koo ni-in ndatniñu ja masu ka iyo ndoo nuu Su'si
ma. Ni a ñayii ka sa'a ja u'vi ma ji'in ñayii ka xnda'vi tna'a ma, masu kuu jin
kivi koo i. Yika-ni ja ñayii ka yoxtnee ja ka nani i ma nuu libru ka yoxtnee
ja ka nani ñayii jin koteku ni-kani ni-jika ma ja neva'a iya kúu sukan kúu
ndikachi jaa ma jin ko kuu ñayii jin kivi koo ma.

22

1 Sani te ni kaxtnu'u ángel ma in yute jika ndute vivii ndute sa'a ja koteku
o, te jándute de sukan kaa vidriu ma, te ni kee yute ma nuu núkoo Su'si ma
ja tátnuni ya ma ji'in iya kúu sukan kúu ndikachi jaa ma.
2 Te sasava ichi kanuu-ka iyo ini ñuu yukan ma jika ndute ma. Te nduu
nduu yu'u yute ma núkoo in yutnu kúun ja sa'a ja koteku o ma. Te uxi uu

jichi nde'ya tnu ma kúun. Te in in jichi kúun ja in in yoo ma. Te nda'a tnu
ma kúu ja jin nduva'a ñayii ka ku'u ndaka ñuu ma.
3 Te masu na ja u'vi-ka koo ini ñuu ma, vaa yukan núkoo maa Su'si ma ja
tátnuni ya ma ji'in iya kúu sukan kúu ndikachi jaa ma, te ñayii ka jinukuechi
nuu ya ma, jin ndachiñu'u i ya.
4 Te jin konde'ya i nuu ya ma, te ja nani ya ma kondenee tnee i ma.
5 Te masu na jakuaa-ka koo, te ñatuu ka jiniñu'u i ñu'u ja jin kotnuu nuu i, ni
a ndii-ka kandii ma, vaa maa Su'si Iya Tátnuni ma sa'a ja jin kundijin nuu i,
te jin tatnuni i ji'in ya ni-kani ni-jika.
6 Te ká'an ángel ma:
—Tnu'u ya'a chi tnu'u ndaa tnu'u ndija kúu. Te maa Su'si Iya Tátnuni ma
kúu iya ni yo tatnuni ini anua tee ni ka yo ndakaxtnu'u tnu'u ni yo wa'a
maa ya ma, te suni maa ya kúu iya ni tetniñu ángel ya ma ja kaxtnu'u i nuu
ñayii ka jinukuechi nuu ya ma ja sani te jin ko kuu yachi-ni cha'a —kúu i
ká'an i.

Iyo yatni ja ndii Jesús ma

7 Te ká'an Jesús ma:
—¡Sani te kenda yachi-ni sa! Ja vava'a kúu ñayii kándija te ndí ini i ja sa'a i
sukan ká'an tnu'u ndee nuu libru ya'a ja ndákaxtnu'u sukan ko kuu o a —kúu
ya ká'an ya.
8 Maa sa kúu Juan ma, te ni jiniso'o sa ndaka cha'a. Te nuu ni jinu ja ni
jininuu sa ma ji'in ja ni jiniso'o sa ma, te ni jinkoo jiti tuku sa nuu ja'a ángel
ni kaxtnu'u ndaka cha'a, ja ndachiñu'u tuku sa i.
9 Kovaa ni ka'an i:
—Máko sa'a ni sukan, vaa saña chi jinukuechi tna sa nuu Su'si ma sukan
jinukuechi maa ni a, ji'in ñani ni tee ni ka yo ndakaxtnu'u tnu'u ni yo
wa'a Su'si ma, ji'in ñayii ka kandija te ka sa'a i sukan ndee nuu libru ya'a.
Ndachiñu'u ni maa Su'si ma —kúu i ká'an i.
10 Te ká'an i:
—Máko chu'u ni tnu'u ndee libru ya'a ja ndákaxtnu'u sukan ko kuu ma,
vaa jâ ve kuyatni kivi a.
11 Nú na in kúni ja ko sa'a-ka i ja u'vi, te kó sa'a-ka maa i. Nú na in kúni ja
sa'a tne'e-ka i maa i, te sa'a tne'e-ka i maa i. Nú na in kúni ja ko sa'a i ja
va'a ja ndaa ma, te kó sa'a-ka i ja va'a ja ndaa ma. Nú na in kúni ja nduvii
ndundoo i, te ndásavii ndásandoo-ka i maa i nuu Su'si ma —kúu i ká'an i.
12 Te ká'an Jesús ma:
—Sani te kenda yachi sa, te yinda'a sa ja skuta'vi ña'a sa, sukan-va'a
ndataa sa nuu ndi-in ndi-in ni sukan ni ka satniñu ni ma.
13 Sukan kúu letra xinañu'u ni keja'a ma te onde letra sandi'i-nka ma, sukan
kúu sa, te ja maa sa te ni keja'a ndaka ja iyo a, te ja maa sa te jin ndi'i ndaka,
te maa sa kúu xinañu'u, te maa sa kúu sandi'i-nka.
14 ’Ja vava'a ka kuu ñayii ka ndasa'a vii ka ndasa'a ndoo i maa i ma, sukan
ka sa'a ñayii ka ndakate sa'ma i ma chi ka iyo i ja kuu jin kaa i nde'ya kúun
yutnu sa'a ja kuu jin koteku ñayii ma, te kuu jin kivi koo i ye'e ñuu ma.
15 Kovaa ñayii ka sa'a sukan ka sa'a la-ina ma chi ke'e ma jin koo i, ji'in ñayii
tasi ma, ji'in ñayii ka kivi nduu ji'in ñayii masu ni ka tnanda'a ji'in i ma, ji'in
ñayii ka ja'ni tna'a ma, ji'in ñayii ka jatna ini i ja jin xnda'vi tna'a i ma.
16 ’Maa sa ja kúu sa Jesús ma, ni tetniñu sa ángel sa ma, sukan-va'a
kaxtnu'u ndaa i tna'a ja ko kuu ma nuu ndijin ja ka kuu ni ñayii ka
ndachiñu'u Su'si ma ndi-in ndi-in ñuu ma. Vaa saña chi ne'un sa'ya tata

David ma ni kenda sa. Te sukan kúu kimi ka'nu kána nuu ve ndii ma, sukan
kúu sa nuu ñayii ka kandija ña'a ma —kúu ya ká'an ya.
17 Te Xtumani Ndios ma, ji'in ñayii ka ndachiñu'u Su'si ma, ja jin ndatna'a
i ji'in ya sukan ka ndatna'a suchi jin tnanda'a ma, sa'a ka ka'an i ji'in ya nuu
ñayii ma:
—Ne'e ni.
Te nú na in kuniso'o, te ká'an tna i nuu ñayii ma:
—Ne'e ni.
Te nú na in yíchi ndute, te kíi i, te nú kúni i, te kó'o i ndute sa'a ja koteku i
ma, te masu nawa chuya'vi i.
18 Te maa sa káxtnu'u nuu ndaka ni ja ka niniso'o ni tnu'u ndee nuu libru
ya'a ja ndákaxtnu'u ndaka sukan ko kuu ma, te nú na in na skaa-ka ka'an i
sana sukan ká'an tnu'u ya'a, te maa Su'si ma sa'a ja kenda nuu i ndaka kue'e
ka ndenee nuu libru ya'a.
19 Te nú na in na kendee-ka tnu'u ndee nuu libru ya'a te ma ndákaxtnu'u i
sukan ko kuu ma, te maa Su'si ma kendee ja kuta'vi i ja kúun yutnu sa'a ja
koteku i ma, te xtandiyo ya i, te ma koo i ñuu ii ma, te ma ni'i i ndaka ja va'a
ja ndee nuu libru ya'a.
20 Iya káxtnu'u ndaa ja ká'an libru ya'a ja sukan ko kuu ma ká'an sa'a:
—Ja ndaa kúu ja sani te kenda yachi sa —kúu ya ká'an ya.
Te suni ni ndakone'e sa:
—Saa vi, Jesús Iya Tátnuni, ne'e yachi ni —kúu sa jiña'a sa. Te sukan kó
kuu.
21 Te ja vii ja va'a na skuta'vi ña'a maa Jesucristo iya tátnuni nuu o a ja ka
kuu o ñayii ka kandija ya a. Te sukan kó kuu.